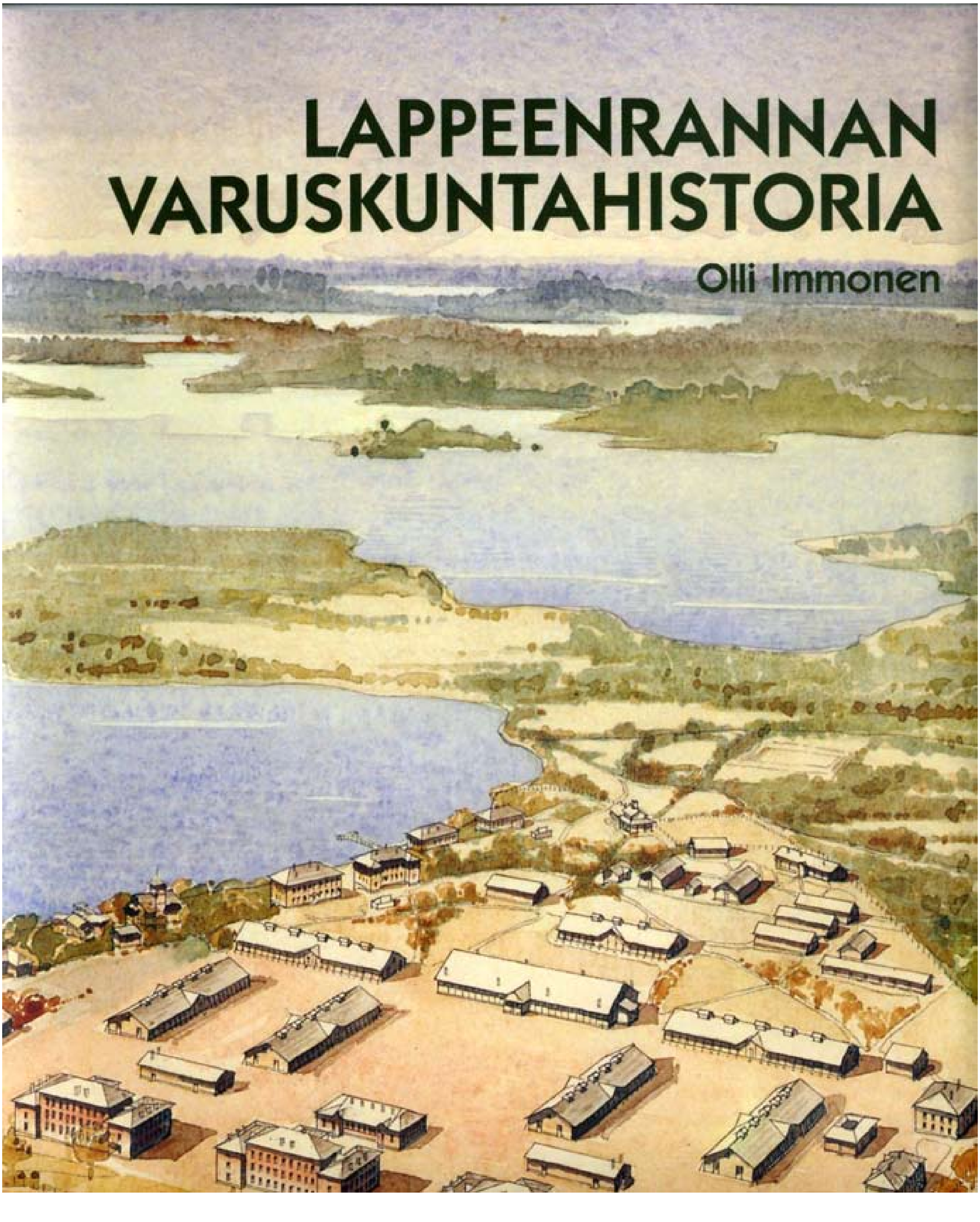
LAPPEENRANNAN VARUSKUNTAHISTORIA

Olli Immonen

Olli Immonen

LAPPEENRANNAN VARUSKUNTAHISTORIA

on tutkimus historian eri vaiheissa sotaväen vaikutuksesta Lappeenrantaan, joka tunnetaan viimeksi legendaarisena ratsuväen varuskuntakaupunkina.

Filosofian lisensiaatti Olli Immosen tutkimus kertoo sotaväen ja varuskuntien merkityksestä Lappeenrannan kaupungin kehitykseen ja sekä näiden vuorovaikutuksesta eri aikoina. Teos valottaa sotaväen historiaa kolmen vuosisadan ajalta 1700-luvun sotaisista rajankäynnin vuosista alkaen aina rakuunoihin ja nykyaikaan saakka.

Kannen kuva:
Yksityiskohta Lappeenrannan kasarmialuetta esittelevästä piirustuksesta.
Valtionarkisto/Kalervo

ISBN 951-95990-5-3

SAATTEEKSI

Alkuperäispainokseen, Lappeenranta 1992

"Sotilaat ovat olleet kaupungissa aina" otsikoitiin eräs Lappeenrannan varuskuskuntaa käsittelevä sanomalehtikirjoitus vuonna 1989. Nyt käsillä oleva teos pyrkii antamaan sisältöä otsikon lauseelle, alkaen kaupungin perustamisesta ja päättyen 1990-luvulle. Sotilaat ovat todella olleet kaupungissa aina - niin ruotsalaiset, venäläiset kuin suomalaisetkin. Sotilailla on ollut merkittävä rooli kaupungin historiassa ja varuskunta on ollut osa paikallista identiteettiä. Sotilaiden menneinä vuosina rakentamat rakennukset ja alueet ovat yhä merkittävä osa Lappeenrannan kaupunkirakennetta.

Työn aikana olen saanut monenlaista apua ja tukea. Käyttämästäni museoista ja arkistoista ovat muun muassa Etelä-Karjalan museo ja Lappeenrannan kaupunginarkisto avustaneet arkistoaineiston kokoamisessa. Merkittävää apua olen myös saanut museoviraston, Valtionarkiston, sota-arkiston sekä lähdeluettelossa mainittujen Ruotsin ja glasnostin aikaa eläneen Neuvostoliiton arkistojen virkailijoilta. Myös Lappeenrannan sotilaspiirin esikunta on avustanut tietojen hankinnassa.

Olen myös saanut apua useilta yksityishenkilöiltä. Professori Veijo Saloheimo on lukenut käsikirjoituksen ja antanut arvokkaita huomautuksia ja korjauksia aineistoon. Majuri evp. Eero Muinonen on luovuttanut käyttööni keräämänsä Lappeenrannan varuskunnan historiaa käsittelevän aineiston ja lisäksi vielä lukenut ja kommentoinut teoksen itsenäisyyden aikaa käsittelevän osuuden. Historiatoimikunnan jäsenet ovat yhdessä ja erikseen kommentoineet ansiokkaasti tekstiä ja muutenkin tukeneet kirjoitustyötä. Peitekuvat ja kaaviot on laatinut insinööri Seppo Haapakka.

***

Jälkikirjoitus verkkoversioon 2006

Kirjan vuoden 1998 painos myytiin loppuun jo suhteellisen varhain. Kun paikallishistorian harrastajat ja uudelle Rakuunamäen asuinalueelle muuttaneet asukkaat ovat kyselleet mistä kirjaa vielä voisi ostaa, heräsi ajatus siirtä kirjaa verkkoon. Siirto ei taaskaan olisi ollut mahdollista ilman Karjalaisen kulttuurin edistämissäätiön tukea. Tavoitteena on ollut siirtää kirjan laaja tekstimassa ja kuvat sellaisenaan verkkoon paikallishistoriasta kiinnostuneiden maksutta tutustuttavaksi. Digimuotoon siirtäminen myös mahdollistaa nimi- ja tekstihaut suoraan tekstimassasta. Verkkomuodossa lukijalle on tarjolla useampi vaihtoehto - teksti kuvineen ilman lähdeviitteitä, versio jossa lähdeviitteet ovat mukana ja lisäksi omana kokonaisuutenaan kirjan kuvat. Aloitussivulle on lisäksi lisätty lyhyitä videoita Rakuunamäeltä ja Lappeenrannan linnoituksesta marraskuun alusta 2006.

Lappeenranta 3.11.2006

Olli Immonen

LAPPEENRANNAN VARUSKUNNAN HISTORIA

Olli Immonen

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO

Lappeenrannan historia varuskuntakaupunkina alkoi Ruotsi-Suomen suurvalta-aseman sorruttua vuosina 1700–1721 käydyssä suuressa pohjan sodassa. Tällöin tilanne muuttui myös Suomen itärajalla. Vehkalahden–Lappeenrannan seudusta tuli valtakunnan puolustuksen kannalta tärkeä alue. Myös alueen kaupallinen merkitys kasvoi. Rajan muutoksen vuoksi jouduttiin myös perustamaan uusi lääni. Muuttuneessa tilanteessa rakennettiin itärajalle uudet linnoitetut varuskuntakaupungit Hamina ja Lappeenranta. Sittemmin Lappeenranta on toiminut nykypäiviin saakka varuskuntakaupunkina – ensin Ruotsi-Suomen, sitten Venäjän, sen jälkeen autonomisen Suomen ja lopulta itsenäisen Suomen varuskuntakaupunkina.

Gunnar Artéus on määritellyt pohjoismaisen varuskuntakaupunkitutkimusprojektin yhteydessä varuskuntakaupungilla ymmärrettävän kaupunkia tai muuta suurempaa paikkaa, jonka talous, fyysinen ja poliittinen ympäristö sekä sosiaalinen ja kulttuurinen elämä on rakenteellisesti sotilaallisen läsnäolon leimaama. Artéus huomauttaa varuskunnilla olevan suuremman merkityksen kaupungistumisprosesseissa ja kansainvälisessä kaupunkirakennustaiteen kehityksessä kuin on aikaisemmin ajateltu. Ruotsalaisen varuskuntakaupungin kehityksen hän jakaa kolmeen eri kauteen. Keskiajalle ja 1500-luvulle oli tyypillistä linnakaupunki (borgstad), suurvaltakaudella tuli uudeksi varuskuntakaupunkityypiksi linnoituskaupunki (fästningstad) ja 1800-luvulla kasarmikaupunki (kasernstad). Useista mahdollisista näkökulmista (esimerkiksi taloudellinen, poliittinen tai kulttuurinen näkökulma) varuskuntakaupunkien tutkimisessa Artéus tuo esiin myös varuskuntakaupungin fyysisen ympäristön (fysiska miljö) valitsemisen tutkimuskohteeksi. Tämä on Artéuksen mukaan äärimmäisen harvoin ollut tutkimusaiheena. Kiintoisana kysymyksenä Artéus pitää sotilaallisen läsnäolon näkyvyyttä varuskuntakaupungissa. Siten varuskuntakaupunkien fyysisen ympäristön tutkimusta voidaan lähestyä esimerkiksi sotilasrakennusten, linnoituslaitteiden ja sotilaiden kaupunkikuvassa näkyvyyden perusteella. Tutkimusaiheita olisivat siten ainakin rakennukset, linnoituslaitteet ja asepuvut.

Tässä tutkimuksessa pyritään varuskuntakaupungin, Lappeenrannan, fyysisen ympäristön arkkitehtuurihistorian selvittämiseen. Tutkimusaihe on kuitenkin, jonkin verran Artéuksen näkökulmasta poiketen, rajattu kaupunkirakenteen historian tutkimiseen. Aihetta on lähestytty Henrik Liliuksen kaupunkitaiteellisissa tutkimuksissa esiintyvästä tutkimusnäkökulmasta. Työssä siis analysoidaan kaupunkitilaa muodostavia tekijöitä asemakaavan eri osien kautta: katujen, kortteleiden ja aukioiden välityksellä. Myös kaupungin julkiset rakennukset käydään läpi. Niiden osalta on pyritty tuomaan esiin, millaisia rakennuksia Lappeenrannassa oli ja miten eri vaikuttajaryhmien rakennukset asemakaavaan nähden sijaitsivat. Tarkemmin käsitellään vain sotilasrakennuksia. Tutkielmassa analysoidaan Lappeenrannan bastionisysteemiin perustuvien linnoitusjärjestelmän laitteita kaupunkirakenteen osana. Ruotsalaisen kauden varsin vähäisiä vallituksia ei ole käsitelty kovin laajasti. Venäläisen kauden laaja linnoitusjärjestelmä kuvataan yksityiskohtaisesti, sillä linnoitustyöt ja vallitukset vaikuttivat voimakkaasti kaupunkirakenteeseen. Tutkimuksen ulkopuolelle on rajattu oman selvityksensä ansaitseva sotilaiden asepukujen tutkimus. Joukko-osastoja ja elämää varuskunnassa käsitellään kuitenkin etenkin suomalaisten joukko-osastojen osalta.

Edellä mainittuja tekijöitä on analysoitu Henrik Liliuksen kirjoituksissaan ja luennoillaan esittelemän vaikutustekijä-käsitteen avulla. Perustana on ollut Liliuksen teesi siitä, että arkkitehtuurillinen muoto on selitettävissä arvojen ja tarpeiden perusteella. Arvoa ja tarvetta taas Lilius nimittää yhteiseltä nimeltään vaikutustekijäksi. Siten Lappeenrannan kaupunkirakennetta analysoidaan vaikutustekijöistä käsin. Niistä on pyritty ottamaan huomioon niin esteettiset, historialliset kuin yhteiskunnallisetkin vaikuttajat.

Vaikutustekijöistä voidaan Liliuksen mukaan erottaa useammalle taholle sijoittuneita arvoja ja tarpeita. Valtakunnan tasolla, maakunnan tasolla, paikallisella tasolla ja yksityisellä tasolla oli kullakin omat yhteiskunnalliset ja esteettiset arvonsa ja tarpeensa eli vaikutustekijänsä, joiden seurauksena tässä työssä tutkittavana oleva arkkitehtuurihistoriallinen muoto on syntynyt. Toisaalta on otettava huomioon, että vaikutustekijöitä ei voi mekaanisesti sijoittaa eri vaikutustasoille, vaan eri tekijät saattavat kuulua useammalle tasolle. On huomattava, että vaikutussuhde on eri asia kuin vaikutustekijä. Vaikutussuhde on aina alisteinen vaikutustekijöille. On myös pantava merkille aikatekijä: jokin vaikutustekijä on saattanut vaikuttaa vain lyhyen aikaa ja on sen jälkeen hävinnyt. Toisaalta se saattaa senkin jälkeen vaikuttaa passiivisesti, esimerkiksi jonkin rakennuksen muotokielessä olevana jäänteenä. Tällaisena vaikutustekijänä voidaan pitää esimerkiksi aiemman asemakaavan kaupunkirakenteeseen määräämää katuverkkoa ja rakennusten sijaintia. Kun aiemman asemakaavan syntymiseen ovat vaikuttaneet aivan omat vaikutustekijänsä, niin on kaupunkirakenteesta sen

muodostumisen jälkeen tullut oma vaikutustekijänsä, joka muiden tekijöiden ohella vaikuttaa uuteen asemakaavaan.
Lappeenrantaa koskevaa paikallishistoriallista tutkimusta on julkaistu runsaasti. K.J. Jalkasen Lappeenrannan historia ilmestyi jo vuonna 1913 ja Pekka Toivasen perinpohjainen ja runsaasti myös arkkitehtuurihistoriallista tietoa sisältävä Lappeenrannan kaupungin historia vuonna 1979. Sekä Jalkasen että Toivasen teoksissa on käsitelty vuosien 1722–1741 välistä ajanjaksoa. Vuodesta 1741 Vanhan Suomen kauden loppuun on Lappeenrannan historian taas kirjoittanut Raimo Ranta ja autonomian kaudesta Liisa Castrén. Teoksissa on paikoitellen käsitelty myös sotilasrakennuksia, varuskuntaa ja sen joukko-osastoja.

Lappeenrannan linnoituksesta ovat taidehistoriallisesta näkökulmasta kirjoittaneet Aarne Heimala ja Rainer Knapas. Heimalan tutkimus käsittelee kaupungin vanhinta asemakaavaa 1600-luvun puolivälistä. 1700-luvulla ruotsalaisen kauden asemakaavan ja rakennetun ympäristön arkkitehtuurihistoriallinen kehitys on kuitenkin pääosiltaan tutkimatta. Lappeenrannan 1700-luvun alun asemakaavaa ei ole yleensä myöskään otettu huomioon Suomen kaupunkitaiteen tutkimuksessa. Siihen tosin lienee osittain syynä se, ettei Lappeenranta ollut saanut kaupunkioikeuksia, vaan oli juridisesti Haminan alainen markkinapaikka. Venäjän kautta Lappeenrannassa on käsitellyt Rainer Knapas Vanhan Suomen sotilasrakentamista koskevassa lisensiaattityössään ja myös muissa yhteyksissä.

Autonomian kauden varuskunta-alueen rakentamisvaiheesta taas on aiemmin ilmestynyt Sotilasaikakauslehdessä everstiluutnantti Jukka Suviniemen suppea artikkeli. 1800-luvun varuskunta-aluetta ja lisäksi 1800-luvun Lappeenrannan kaupunkirakennetta on käsitelty myös Pekka Toivasen ja Matti Räsäsen artikkeleissa Lappeenrannan kaupungin historiaa vuosina 1917–1966 kuvaavissa niteissä. Teoksissa on myös käsitelty varuskunnan elämää ja joukko-osastoja itsenäisyyden kaudella. Tutkimuksen merkittävin arkistolähde linnoituskaudelta ovat Ruotsin sota-arkistossa säilytettävät, Lappeenrantaa koskevat suunnitelma- ja selostuspiirustukset sekä vastaavanlaiset Neuvostoliiton (Venäjän) keskussota-arkistossa säilytettävät piirustukset sekä Pietarissa laivaston keskusarkistossa sijaitsevat kartastot ja piirustuskokoelmat. Automian kauden sotilasrakentamisen tärkeä lähde on Valtionarkistossä säilytettävä Rakennushallituksen piirustusarkisto. Jossain määrin on käytetty myös muita alkuperäislähteitä.

Painetusta lähdemateriaalista tärkeimpiä ennen autonomian kautta ovat jo edellä mainitut Toivasen ja Rannan Lappeenrannan paikallishistoriat. Näistä on käyty uudelleen läpi lähinnä piirustusmateriaali. Sen sijaan esimerkiksi raastuvan- ja kämnerinoikeuden pöytäkirjojen sekä hallinnon tiliasiakirjojen osalta on käytetty paikallishistorioiden tietoja. 1800-luvulta on ollut käytettävissä Liisa Castrénin edellä mainittuja historiateoksia vanhempi kaupungin historia. Siinä on kuitenkin käsitelty melko vähän kaupunkirakennetta tai sotilasarkkitehtuuria. Yleisemmän tason lähteinä Suomen kaupunkitaiteen rakenteen ja periodisoinnin osalta ovat olleet Henrik Liliuksen tutkimukset. Historiallisen taustan tai muuten tutkimuksen kannalta tärkeinä tutkimuksina voidaan mainita muun muassa Juveliuksen, Gunnar Artéuksen ja Horst de la Croix'n teokset.

Käsitteiden osalta on tutkimuksessa asemakaavoitukseen ja kaupunkikuvaan liittyvissä termeissä, esimerkiksi nimityksissä ruutuasemakaava tai korkea ja kapea katutila, pyritty käyttämään kirjallisuudessa vakiintuneita muotoja. Suomen kaupunkirakentamisen periodijaottelun nimityksissä on samaten käytetty vakiintuneita termejä. Asemakaavakartta-nimityksessä on pyritty noudattamaan varovaisuutta toisiin tarkoituksiin tehtyjen karttojen yhteydessä. Ruotsalaisella kaudella 1720-luvun alkuun ajoittuvasta "Dessein"-termillä otsikoidusta kartasta on muusta karttamateriaalista poiketen käytetty myös nimitystä asemakaavasuunnitelma. Ruotsin sota-arkistossa säilytettävistä Lappeenrantaa koskevista, vuosittain tehtyjä linnoitustöitä havainnollistavista karttapiirustuksista ei ole käytetty asemakaavakartan nimeä. On kuitenkin huomattava, että kaupunkia ja sen sisältämiä julkisia rakennuksia esittävissä kartoissa tosiasiallisesti kuitenkin esitetään Lappeenrannan asemakaava. Henkilönimissä on yleensä noudatettu Lappeenrannan historioissa käytettyjä vakiintuneiksi katsottavia kirjoitusmuotoja. Tässä suhteessa ongelmallisiksi on osoittautunut venäläisten nimien oikeinkirjoitus, jota on paikoin korjattu nykyaikaisempaan muotoon.

Työssä on käytetty jo 1700-luvun Lappeenrannasta kaupunki-nimitystä, vaikka se isonvihan jälkeen oli juridisesti Haminan alainen. Lappeenranta oli kuitenkin taloudellisesti differentioitunut, sillä oli kämnerinoikeus, oma raatihuone, kirkko ja koulu, sen sosiaalinen rakenne oli kaupunkimainen väestön kirjon ulottuessa irtolaisista maaherraan, ja sen kadut, korttelit ja rakennukset olivat kaupunkimaisia.

Tutkimusongelmaa on työssä lähdetty selvittämään esittelemällä aluksi Lappeenrannan ensimmäinen asemakaava ja kaupunkirakenne 1600-luvulta sekä sotilaiden rooli kaupungissa. Seuraavaksi käydään lyhyesti läpi Lappeenrannan linnoittamisen tapahtumahistoria ruotsalaisella kaudella ja analysoidaan linnoitusrakentamisen johdossa olleen ammattiryhmän, sotilaiden, taustaa. Kauden joukko-osastojen selvittämisen jälkeen analysoidaan Lappeenrannan asemakaavasuunnitelma ja edelleen sen toteutuminen kaupunkirakenteessa sekä esitellään varuskuntakaupungin rakennukset suppeasti. Ruotsalaisen kauden jälkeen edetään samalla tavalla kronologisesti venäläisen kauden läpi.

Autonomian kaudella käydään läpi reservikomppanian parakkien, leirialueen ja Suomen rakuunarykmentin varuskunta-alueen rakentaminen ja tarkastellaan kasarmikaupungiksi muuttuneen Lappeenrannan kaupunkirakennetta. Kauden joukko-osastoista tarkastelun painopiste on asevelvollisuuslain jälkeen perustetuissa suomalaisissa joukko-osastoissa. Lisäksi selvitetään toimintaa asevelvollisten Lappeenrannan kesäleireillä. Itsenäisyyden kaudella analysoidaan aiempien lukujen tapaan aluksi kaupungin asemakaavoitusta, kaupunkirakennetta ja sen muutosta. Tämän jälkeen esitetään Lappeenrannan varuskunnassa itsenäisyyden kaudella toimineet joukko-osastot ja luodaan katsaus maanpuolustustyötä tukeviin järjestöihin. Lopuksi käsitellään varuskunnan muutosta varusmiesvaruskunnasta päällystöopistoksi.

2 LAPPEENRANNAN ENSIMMÄINEN KAUPUNKIVAIHE

Viipurin ja Savonlinnan läänin maaherra Johan Rosenhane kertoo muistiinpanoissaan, “diariumissaan”, Lappeenrannan alkuvaiheista: “21. (maaliskuuta 1653) tuomittiin kaksi irtolaisasiaa. Sitten menin raatihuoneelle ja perustin uuden kaupungin Lappeenrannan, annoin lukea privilegit, asetin maistraatin ja annoin jokaisen vannoa valansa. Sitten iltaa vasten matkustin sieltä ja tulin yöllä Viipuriin. Pilvistä säätä.”

Rosenhanen kirjaama episodi ei tarkoittanut sitä, että Lappeenranta olisi perustettu juuri kyseisellä käynnillä, vaan tapahtumalla vain vahvistettiin kaupungin vuonna 1649 saamat kaupunkioikeudet. Lappeenrannan kaupungin perustamiseen Lappeen pitäjän Lapvedenrannan markkinapaikalle vaikutti kaupungin kaupallisesti erinomainen sijainti. Markkinapaikka sijaitsi Viipurin ja Hämeenlinnan välisen vilkkaan tien varrella, Savonlinnan risteyksen kohdalla. Markkinapaikalle saapui venekuntia koko Lappeenrannan pohjoispuolisen Saimaan alueelta. Markkinoilla talonpojat myivät tuotteensa viipurilaisille porvareille, jotka taas kuljettivat tavarat – joista tärkein oli terva – myöhemmin maantietä pitkin Viipuriin ja sieltä laivoilla ulkomaille. Maantiekuljetusten vaikeuksia kuvaa se, että raskaammat tavarat kuljetettiin Viipuriin vasta talvisin rekikelien aikaan. Tämän vuoksi viipurilaisilla kauppiailla oli markkinapaikalla säilytystiloja, aittoja ja muita rakennuksia.

Lappeenrannan perustamiseen markkinapaikan ja jo 1430-luvulla asiakirjoissa mainitun kirkon läheisyyteen voi edellä mainittujen tekijöiden lisäksi nähdä valtakunnallisena vaikuttajana kruunun harrastaman merkantilistisen kauppapolitiikan. Sen mukaisesti katsottiin, että kauppaa – ja verokertymää – pystyttäisiin lisäämään perustamalla lisää kaupunkeja. Suomen köyhyyden katsottiin johtuvan kaupunkilaitoksen heikkoudesta. Vuosien 1617–1668 aikana Suomen kaupunkien lukumäärä kolminkertaistui. Kaupunkeja perustettiin etenkin Pietari Brahen kenraalikuvernöörikautena – Lappeenrannankin perustaminen vuonna 1649 ajoittuu hänen toiselle virkakaudelleen. Lappeenrannan perustaminen voidaan siten nähdä sekä keskushallinnon otteen lujittumisena valtakunnan rajamaasta Suomesta että merkantilistisen kauppapolitiikan ilmauksena.

Lappeenrannassa – kuten monessa muussakaan uudessa kaupungissa – keskushallinnon suunnitelmat eivät toteutuneet. Viipurilaiset olivat saaneet jo aiemmin privilegioissaan käyttöoikeuden perustetun Lappeenrannan kaupunkialueella sijaitsevalle markkina-alueelle. Lappeenrantalaisten vuoden 1652 privilegioanomuksesta kuningatar Kristiinalle ilmenee, että viipurilaiset porvarit eivät olleet luovuttaneet tuottoisaa tervakauppaa uudelle kaupungille, vaan pitivät edelleen markkinansa kaupungissa ja pitämällä puotinsa ja talonsa rannalla estivät lappeenrantalaisten kaupankäynnin ja kuljetukset. Pekka Toivasen mukaan nimenomaan rannan tonttien yksityisomistuksellinen luonne oli syynä siihen, etteivät lappeenrantalaiset onnistuneet karkottamaan viipurilaisia rakennuksineen pois markkina-alueelta. Viipurin läheisyys osoittautui uudelle kaupungille kohtalokkaaksi: Lappeenrannan kaupunkioikeudet lakkautettiin vuonna 1683. Viipurin painostuksen lisäksi kaupunkioikeuksien lakkaamista edisti kuningas Kaarle XI:n alulle panema verotulojen palauttaminen kruunulle. Lappeenrannan kaupunkioikeuksien menettämisen myötä sille lahjoitetut tilat palasivat kruunulle.

Kaupunkioikeuksien lakkauttaminen ei kuitenkaan vaikuttanut Lappeenrannan ulkoiseen olemukseen ja elämänmenoon kovinkaan nopeasti. Vuonna 1688 mainittiin Lappeenrannalla olevan oma pormestari ja Toivasen mukaan kruunun viranomaiset käsittelivät Lappeenrantaa ikään kuin se olisi vielä ollut kaupunki. Lappeenrannassa siis asuttiin vielä kaupunkioikeuksien lakkauttamisen jälkeenkin, ja yhteisön sosiaalinen rakenne poikkesi kirkonkylistä. Vaikka väkiluku välillä laskikin vähäiseksi, oli Lappeenrannassa vuodelta 1702 säilyneen luettelon mukaan 41 viipurilaisella rakennuksia ja 42 viipurilaisella tontteja. 1720-luvulle tultaessa lakkautetun kaupungin asukasluku alkoi jälleen nousta.

2.1 Lappeenrannan ensimmäinen asemakaava

Henrik Lilius nimittää suurvalta-ajan eli vuosien 1617–1721 välisen aikakauden kaupunkirakentamista uutta luovaksi kaudeksi Suomen arkkitehtuurin ja kaupunkitaiteen historiassa. Liliuksen mukaan suurvalta-ajalla tapahtui renessanssin ruutuasemakaavan ja kaupunkirakenteen läpimurto Suomessa. Vuonna 1628 perustetun maanmittauslaitoksen tehtäväksi tuli muun muassa laatia kaupungeille mittauspiirustukset, joissa määriteltiin katulinjan kulku ja tonttien rajat. Suomessa maanmittarien käyttämä, kruunun määräämä ruutuasemakaava yleistyi Pietari Brahen kenraalikuvernöörikausina 1637–1641 ja 1648–1653.

Lappeenrannan vanhimmasta asemakaavasta on säilynyt maanmittari Erik Nilsson Aspegrenin tekemä päiväämätön ja signeeraamaton luonnos tai varsinainen asemakaava. Karttaan oli piirretty kaupunkiniemi ja rinteen muotoja noudattava korkeuskäyrä. Niemi ja korkeuskäyrä ovat yhtäpitävät myöhemmän karttamateriaalin kanssa, joten kartta on ainakin niiden suhteen luotettava. Kaavaan oli myös merkitty aiemmasta rakennuskannasta kirkko, joka sijaitsi niemen – ja kaupungin – eteläreunassa. Kaupunkialue rajoittui niemen rantoihin, paitsi etelässä tulliaitaan. Tulliaita lienee ollut kirkon tavoin kaavoitusta vanhempaa perua, sillä kuten Lappeenrannan ensimmäistä asemakaavaa tutkinut Aarne Heimala huomauttaa, kaupunkialueelle kaavoitetuista kortteleista lounaisin osui osittain tulliaidan päälle. Tulliaitaan oli merkitty kaksi porttia, jotka olivat olleet paikalla ilmeisesti jo vuoden 1622 pikkutulliasetuksesta lähtien.

Suurvaltakaudella kaupungeista pyrittiin tekemään suorakaiteen tai neliön muotoisia kokonaisuuksia. Paikallinen maasto sen sijaan jätettiin usein huomiotta, esimerkiksi säännöllistä muotoa estävät vesistöt ajateltiin täytettäviksi. Aspegren aloitti ruutukaavansa samojen periaatteiden mukaan. Niemelle kaavoitettu kaupunki muodostui suorista, kohtisuoraan toisensa leikkaavista kaduista ja suorakaiteen muotoisista kortteleista. Kaavoitetun alueen voi ajatella muodostuneen suorakaiteen muotoisesta kokonaisuudesta, josta kaupunkiniemen luonnolliset vesiesteet ja etelän puolelta tulliaita leikkaavat osan pois. Jos kuitenkin vertaa Aspegrenin kaavaa samanaikaiseen Claes Claessonin ehdotukseen vuodelta 1649 Raahen asemakaavaksi, havaitsee, että Aspegren oli ottanut Claessonin ehdotukseen verrattuna suuremmassa määrin huomioon paikallisen topografian ja olosuhteet. Claesson piirsi suunnitelmassaan suorakulmaisen kaava-alueen ulottumaan suoraan kaavoitettavalla alueella olevan lahden yli. Aspegren – vaikka pitikin suorakulmaista kaavaa lähtökohtanaan – otti huomioon alueen topografian. Hän tosin tontitti niemen jyrkät rinteet, mutta ei kuitenkaan Claessonin tavoin suunnitellut vesistöä täytettäväksi suorakaiteen muotoisen kaavaihanteen vuoksi. Lisäksi Aspegren poisti osan niemen rantaan rajautuvista tonteista ja lisäsi kauimpana idässä oleviin kortteleihin kaksi tonttia.

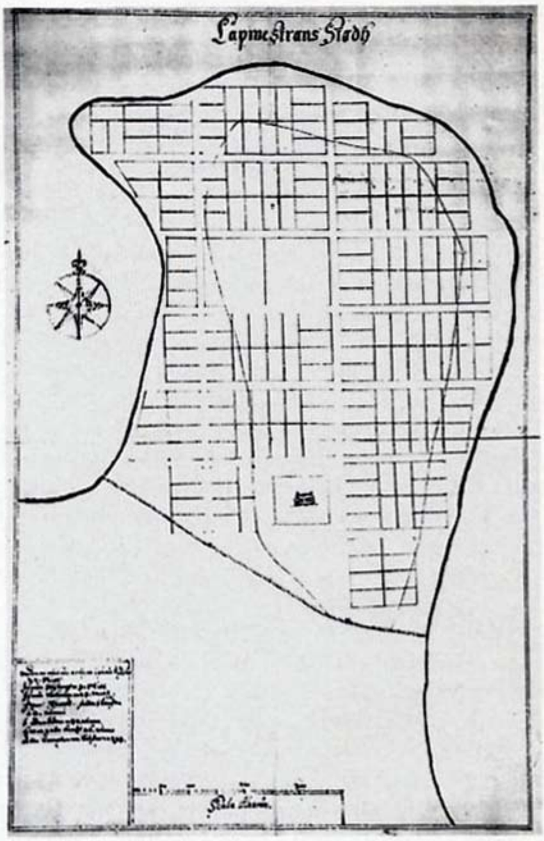
Lappeenrannan asemakaavaa voidaan myös verrata Aspegrenin vuonna 1649 päiväämään Haminan edeltäjän Vehkalahden asemakaavaan. Tämä muodostui Lappeenrannan tavoin kahdesta pitkittäiskadusta ja kuudesta poikittaiskadusta. Samoin kaavoissa oli käytetty samaa 1:2 suhdejärjestelmää, ja tori oli jäsennelty samaan tapaan. Aukioita muodostui kaavojen mukaan molempiin kaupunkeihin kaksi, joista Vehkalahden aukiot olivat säännöllisempiä, kun taas Lappeenrannassa oli kirkkomaan takia jouduttu kirkkoa ympäröivässä, aukioksi luettavassa tilassa tinkimään regulariteetista. Kirkon ja tulliportin väliin jäävä aukio perustunee vuoden 1622 pikkutulliasetuksen vaatimukseen, jonka mukaan kaupunkien porttien sisäpuolelle tuli muodostaa aukioita tullauksen odottamista varten.

Korttelit olivat molemmissa kaupungeissa suorakaiteen muotoisia ja jakaantuivat perusmuodossaan 12 samankokoiseen tonttiin. Lappeenrannassa korttelityyppi oli kaksiakselinen leveä kortteli, Vehkalahdella yksiakselinen leveä kortteli. Tontit olivat samanlaisia, suorakaiteen muotoisia, ja niiden pituus oli kaksinkertainen leveyteen verrattuna. Lappeenrannan asemakaavassa leveydeksi merkittiin 30 kyynärää ja pituudeksi 60 kyynärää (kyynärä on 59,5 cm). Tontit oli kuitenkin sijoitettu katuihin nähden eri tavalla. Vehkalahdella tonttien lyhyet sivut olivat kohti kuutta poikkikatua, kun taas Lappeenrannassa tonttien jako oli komplisoidumpaa ja perustui siihen, että kahdesta pitkästä kadusta haluttiin muodostaa pääkatu sijoittamalla niitä vastaan tonttien lyhyt sivu. Tonttijako perustui suurvalta-ajan asemakaavoitukseen, jossa yksiakselisessa korttelissa kaikki tontit olivat poikittaissuuntaisia, kun taas kaksiakselisessa päätytontit olivat korttelin pituusakselin suuntaisia. Kaksiakselisella korttelilla pyrittiin välttämään ruutukaavan monotonisuus.

Vehkalahti muodosti kaavana tiukan säännöllisen suorakaiteen muotoisen kokonaisuuden, kun taas Lappeenrannassa tonttijako oli vaihtelevampaa ja kaavan ulkoreunat muodostuivat niemen rajojen mukaan. Heimalan mukaan kortteleiden ryhmittelyssä niemen itä- ja länsireunalla oli symmetrisyyttä. Symmetria-akselina olisi toiminut torin eteläpuolella sijainnut poikkikatu. Toivanen taas pitää uskottavampana selityksenä tilan tarkkaa hyväksikäyttöä. Lappeenrannassa Aspegren otti huomioon ennen kaavoittamista syntyneet merkittävät rakennukset ja rakenteet. Lappeen pitäjäyhteisön kirkkoa ei voinut siirtää edes kruunun vaatiman regulariteetin vuoksi, vaikkakin ilmeisesti juuri kaavoituksen yhteydessä linjattiin kirkkomaa suorakulmaiseksi. Samaten lähtivät kaupunkialueen etelästä pohjoiseen lävistävät kadut juuri tulliporttien kohdalta. Niiden kohdalta olivat todennäköisesti lähteneet jo kaavoitusta edeltäneen ajan kulkutiet läntiseltä tulliportilta rantaa pitkin markkina-alueelle ja itäiseltä portilta Viipurintien jatkeena kirkolle.

Niemen kapeuden ja kirkon sijainnin vuoksi Aspegren ei voinut sijoittaa ruutukaavassaan käyttämänsä suhdejärjestelmän puitteissa niemelle pitkittäissuuntaan kuin kaksi katua. Useampien pitkittäiskatujen kaavoittaminen ei toisaalta liene ollut tarpeellistakaan, eikä Vehkalahdellakaan ollut pitkittäissuunnassa kahta katua enempää. Ilmeisesti juuri niemen ahtauden lukuun on laskettava se, että Aspegren poikkesi Lappeenrannassa jossain määrin Vehkalahden kaavan tiukan säännöllisestä tontti- ja korttelijaosta. Lappeenrannassa haluttiin tontittaa kaupunkiniemi mahdollisimman täyteen, ja tämä toteutettiin lisäämällä kortteleihin pituussuunnassa lisää tontteja. Tilan mahdollisimman tarkan hyödyntämisen tiliin on ilmeisesti luettava sekin, että luoteiskulman korttelissa jäi yksi tontti umpitontiksi korttelin keskelle. Merkille pantavaa on kuitenkin, ettei Aspegren Claessonin tapaan ehdottanut vesistöä täytettäväksi täyden säännönmukaisuuden saavuttamiseksi. Syynä siihen saattoi olla se, että täytettävänä olisi ollut etelänpuoleinen, markkinapaikan satamana toiminut lahti. Toisaalta ajateltiin ehkä myös puolustusnäkökohtia – täyttäminen olisi saattanut heikentää puolustusmahdollisuuksia eteläpuolella ja ainakin pidentänyt tulliaidalla rajattavaa matkaa.

Lappeenrantaan tuli siis kaavan mukaan rakentaa kaksi pitkittäiskatua ja kuusi poikkikatua, jotka jakoivat niemen 19 kortteliin. Suorakaiteen muotoisten kortteleiden mitat vaihtelivat tonttien määrän mukaan, eräänlaisena perusmittana oli kuitenkin asemakaavan mukaan 120x240 kyynärää. Tällainen normaalikortteli puolestaan jakautui 16 tonttiin, joiden mitoiksi oli kaavassa merkitty 30x60 kyynärää, etenkin kaava-alueen reunoille oli kuitenkin piirretty yhdenmukaisesta tonttikoosta poikkeavia tontteja. Katujen leveydeksi oli kaavassa merkitty 16 kyynärää. Kaavoitus kattoi koko niemen alueen, mukaan lukien korkeusviivalla merkityt jyrkät rinteet ja eteläreunalla sijaitsevan viipurilaisten omistaman markkina-alueen, jota tosin ei ollut merkitty kaavaan.

Lappeenrannan ensimmäinen asemakaava 1600-luvun puolivälistä. Kartan laatinut maanmittari Erik Aspegren harjoitti ammattiaan pääosin Viipurissa, mutta kaavoitti Lappeenrannan ohella myös Vehkalahden. Ruutukaavaan kaavoitettua Lappeenrantaa kuvaavaan karttaan Aspegren merkitsi myös alueella jo sijainneet rakennukset: vanhan Lappeen kirkon ja sen eteläpuolelle kaksiporttisen tulliaidan. (EKM).

Ilmavalokuva Lappeenrannan linnoituksesta vuodelta 1939. Kuvan yläreunassa erottuu 1950-luvun lopussa purettu, aidan eristämä vankila. Eteläosassa näkyvät linnoituskaudella rakennetut linnoitusvallitukset. Niemen länsireunassa kulkee Rapasaaren satamaan vuonna 1885 rakennettu rautatie. Rapasaari oli vielä ennen rautatien tuloa saari, jossa sijaitsi pikkutulli. Tulli oli tarkoitettu suojaisen Pallonlahden rannalla sijaitsevalle markkinapaikalle saapuville venekunnille. (Topografikunta 1987).

2.2 Asemakaavan toteutuminen

Lappeenrantalaiset aloittivat rakennuksien pystyttämisen kaavan mukaisesti jo ennen vuotta 1653, jolloin kaupunki sai privilegionsa. Privilegiossa määrättiin lisäksi kaksi rakennusmestaria valvomaan, että kaupunkilaiset pystyttivät rakennuksensa heille annetun asemakaavan mukaan. Asemakaava ei liene kuitenkaan toteutunut kokonaisuudessaan.

Toivasen mukaan raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa on merkintöjä vain neljästä kadun nimestä: Pitkäkadusta, Kirkkokadusta, Johan Vohlen kadusta ja Hans Hertelin kadusta. Pitkäkadun on täytynyt olla Viipurista tulevan maantien jatkeena itäiseltä tulliportilta alkanut, sen jälkeen ohi kirkon ja torin aina niemen pohjoisrantaan kulkenut katu. Kirkkokatu oli mahdollisesti aivan kirkon pohjoispuolella kulkenut poikittaiskatu, ja myös muut kaksi olivat ilmeisesti poikkikatuja. Edellä mainittujen neljän kadun lisäksi mainittiin katu, joka johti alas Kuninkaan huoneelle. Sillä tarkoitettiin katua, joka kulki asemakaavan toriaukion reunaa pitkin länsireunan markkinarantaan. Kadut tuli kaupungin privilegioiden mukaan kivetä, mutta se jäi kuitenkin tekemättä kuten muissakin suomalaisissa suurvalta-ajan kaupungeissa.

Asemakaavan toteutumista on varmaankin edistänyt se, että kaavan laatija Erik Aspegren jakoi Lappeenrannassa tontteja vielä vuonna 1664. Asemakaavaa ja rakennusvalvontaa sovellettiin ainakin Pitkänkadun osalta, sillä vuonna 1663 Lappeenrannan maistraatti kielsi rakentamasta tervapuotia kadun pohjoispäähän regulariteetin vastaisesti. Katua on pidettävä kaupungin pääkatuna, koska se ohitti sekä kirkon että torin ja sijaitsi topografisesti niemen laen keskellä. Toivanen arvelee, että koska puhutaan Pitkästäkadusta ilman ilmansuunnan määritettä, ei läntistä pitkääkatua olisi saatu valmiiksi. Lisäksi Aspegren korosti sen merkitystä, kuten edellä on jo mainittu, sijoittamalla sen varrelle tulevat tontit lyhyt sivu katua kohden. Toisaalta läntinen tulliportti on kuitenkin ollut käytössä ja voisi olettaa, että länsireunan markkinatorilta ei olisi tavaroita kuljetettaessa lähdetty viemään niitä ensin jyrkälle mäelle ja sieltä taas alas, vaan länsirannan markkinapaikalta olisi johtanut jonkinlainen kulkutie läntiselle tulliportille.

Vertaamalla väkilukua joihinkin asemakaavasta ja kaupunkirakenteesta tiedettyihin seikkoihin voidaan tehdä suuntaa antavia päätelmiä siitä, miten tiheään asuttu Lappeenranta oli eli siis toteutuiko asemakaava myös käytännössä, tuliko kaupunkirakenteesta asemakaavassa suunnitellun mukainen. Vertailuaineistoa väkiluvulle saadaan, kun otetaan huomioon, että kaupunkia asutettiin ja taloja rakennettiin ainakin jossain määrin asemakaavan mukaan. Lisäksi asemakaavaan on merkitty korttelit ja tontit. Kaupungin väkiluku taas saadaan osapuilleen selville säilyneistä henkikirjoista. Voidaan myös olettaa, että henkikirjaan merkityistä osa omisti talon ja tontin kaupungissa – näin on laita ainakin porvarien suhteen. Summittaisuutta laskelmiin tuo se, että henkikirjan ulkopuolelle jäävät ovat voineet asua loisina toisten talouksissa tai rakentaa mökin kaavoitetun alueen ulkopuolelle, vaikkakin he saattoivat asua myös talossaan kaavoitetulla alueella. Yhden epävarmuustekijän tuo mukaan se, että joku henkikirjaan merkitty on voinut omistaa useamman rakennuksen ja tontin.

Taulukko Lappeenrannan henkikirjoitettujen määrän kehitys vuoteen 1710

vuosi	väkiluku	vuosi	väkiluku
1665	246	1690	122
1670	158	1694	101
1675	145	1699	66
1680	200	1705	80
1688	129	1710	46

Lähde: Pekka Toivanen, Lappeenrannan kaupungin historia 1649–1743. Lappeenranta 1979. Taulukkoon on otettu henkikirjoitetut viiden vuoden väliajoin, tai jos henkikirjoja ei ole säilynyt, niin lähinnä olevasta säilyneestä vuodesta. Kaupungin ensimmäisinä vuosikymmeninä asukkaat olivat vapautettuja henkiverosta, joten myöskään luetteloita veroista ei ole. Taulukkoa tarkasteltaessa täytyy muistaa, että luvut ovat vain suuntaa antavia ja ilmoittavat vain veroa maksavan täysi-ikäisen väestön määrän. Koska henkikirjojen ulkopuolelle jäi aina osa väestöstä, saadaan summittainen väkiluku kertomalla henkikirjaväkiluku luvulla 2,5.

Tonttien lukumääräksi oli asemakaavaan merkitty 198, joskin niitä oli siihen piirretty 200. Osa tonteista sijoittui kuitenkin jyrkkiin rinteisiin ja osa viipurilaisten rakentamalle markkina-alueelle,

joten ne eivät liene olleet henkikirjassa mainittujen käytettävissä. Karttaan piirretyn korkeusviivan erottamalla varsinaisella kaupunkimäellä sijaitsi 119 tonttia tai tontin osaa. Pitkänkadun, kaupungin pääkadun, varrella oli 43 tonttia. Vuonna 1665 kaupungissa oli 246 henkiveroa maksavaa asukasta; kokonaisväkiluku oli lähes 600 henkeä. Samaan aikaan käyttökelpoisia tontteja oli karkeasti arvioiden 100–150. Henkikirjoitettujen ja tonttien lukumäärän vertaaminen viittaa siihen, että kaupungin tonteista suuri osa on ollut rakennettu.

Väkiluvun ja tonttien vertailu antaa kuitenkin lukujen summittaisuuden takia sangen epäluotettavan kuvan asutuksen tiheydestä kaupunkimäellä. Kiintoisan vertailukohdan tontti- ja väestöluvuille saa kuitenkin Lappeenrannan kaupungin valtiopäiville esittämistä valituksista vuosilta 1660 ja 1664. Vuoden 1660 kirjelmässä todetaan, että kaupunkia oli rakennettu määräysten mukaan ja valmiiksi oli saatu 120 taloa. Vuoteen 1664 mennessä oli valmistunut jo 140 taloa. Vuonna 1665 Lappeenrannan väkiluku oli korkeimmillaan ja alkoi sen jälkeen pudota; kun lisäksi muistetaan, että länsirannan markkinapaikan alueen oli vallannut viipurilaisten "puotikylä", voitaneen päätellä, että kaupungin ylätasanne oli 1660-luvulla suhteellisen tiiviisti rakennettu ja lienee ainakin pääkadun osalta vastannut rakennuskannan tiheydeltään asemakaavan pyrkimyksiä. Vuoden 1665 jälkeen ei kaupungin asutuksen tiheydestä tai ulkonäöstä voi päätellä mitään varmaa. Rakennuskanta ei varmastikaan muuttunut väkiluvun kanssa samassa suhteessa. Todennäköistä on, että 1600-luvun kuluessa kaupunkiin jäi yhä enemmän autiotontteja ja kaupunkimainen asutus harveni.

Tilanne oli sama useissa muissakin 1600-luvun aikana perustetuissa kaupungeissa. Tilannetta havainnollistaa vuonna 1651 perustetusta Kajaanista säilynyt tussipiirros, joka osoittaa kaupungin vähäisen asutuksen. Verrattaessa Lappeenrannan asukaslukua muihin Viipurin läänin ylämaan-kaupunkeihin voidaan kuitenkin todeta, että Lappeenrannan asukasluku oli korkeampi kuin Vehka-lahden tai Savonlinnan. Korkeimmillaan Lappeenrannan henkikirjaväkiluku oli 1660-luvulla (yli 200 henkeä) ja pienimmillään kaupunkioikeuksien menettämisen jälkeen 1710-luvulla (alle 50 henkeä). Läänin kaupungeista ylivoimaisesti suurin oli Viipuri, jonka väkiluku vaihteli 1630-luvun noin 3 500 asukkaasta isoavihaa edeltäneeseen 1800 asukkaaseen.

2.3 1600-luvun kaupunkirakenne Lappeenrannassa

Suurvalta-ajan kaupungin rakenteesta voidaan erottaa kolme erityispiirrettä. Uuden korttelirakenteen seurauksena syntynyt kapea ja matala katutila oli yksi, tiiviiden katuseinämien tonteille erottamat yksityiset pihatilat olivat toinen ja tori oli kolmas elementti.

Lappeenrannassa katuleveys oli kaavan mukaan vajaat 10 metriä. Toivasen mukaan kapeus aiheutti ihmisten kesken raastuvanoikeuden pöytäkirjojen kertoman tiiviin sosiaalisen kontrollin. Pöytäkirjat myös vahvistavat, että katu oli kapea, matalissa rakennuksissa käytettiin jo avattavia ikkunoita, taloihin kuljettiin porttien kautta ja aidat olivat todennäköisesti matalia ja harvoja.

Raastuvanoikeuden pöytäkirjojen kuvaa kaupunkirakenteesta tukevat myös Aspegrenin asemakaavakartan mittatiedot: kun muistetaan, että Lappeenrannassa esimerkiksi Pitkällekadulle antava tontin reuna oli leveydeltään 30 kyynärää (n. 18 m) ja hirrestä tehdyt rakennukset eivät olleet kovin suuria, niin on todennäköistä, että umpipihan aikaansaamiseksi oli eri tonttien talojen ja porttien välissä aita. Katuseinämää siis rytmittivät rakennukset, portit ja aidat. Lappeenrannan tapauksessa on kuitenkin muistettava, että kaupunki oli pieni ja köyhä, joten tiivistä kaupunkirakentamista ei todennäköisesti syntynyt kuin Pitkällekadulle ja korkeintaan muutamalle sivukadulle.

Kaupunkitalo ei koostunut ainoastaan asuinrakennuksesta, vaan kaupunkilaisilla oli tontillaan lukuisia muita talousrakennuksia, jotka oli ryhmitetty tontin laidoille siten että muodostui umpipiha. Rakennusten välisiin aukkoihin rakennettiin aita. Pihamaasta muodostui asukkaiden omassa käytössä oleva, yleisestä alueesta rajattu tila, jonka yksityisyyttä korosti se, että sinne käytiin portin kautta. Yksityisen vastakohdaksi miellettiin kadut, joita luonnehdittiin yleisiksi kaduiksi ja joilla siis oli julkisen tilan luonne.

Katujen lisäksi toinen kaupunkirakennetta jäsentävä julkinen tila oli toriaukio. Toria on luonnehdittu suurvalta-ajan kaupungin keskukseksi. Siellä käytiin kauppaa, tavattiin ihmisiä, ja sen laidalla sijaitsivat yleensä kruunun rakennukset ja raatihuone. Torin virallista luonnetta kuvaavat myös tiedot

sen toimimisesta teloituspaikkana.

Lappeenrannan tori oli ensimmäisen kaupunkivaiheen aikana sijoitettu niemen pohjoisosaan ylätasanteelle. Tori oli muodostettu jättämällä yksi kortteli rakentamatta ja siten siitä oli muodostunut ns. avokulmainen aukio. Torialueeksi kaavoitettu alue ei ollut kokonaan tasaisella kaupunkimäellä, vaan se ulottui länsirinteeseen siten, että torin länsireunan ja rannan väliin jäi eteläinen kaupungin kahdesta pitkästä kadusta ja vielä kadun ja rannan väliin kaavoitettiin neljä tonttia. Aspegren ei kaavoituksessaan ottanut huomioon viipurilaisten markkinapaikalle rantaan rakentamia aittoja ja asuntoja, vaan tontitti rantavyöhykkeen regulariteettiin. Lappeenrantalaisten tori kuitenkin avautui sataman ja markkinapaikan jatkona Saimaalle, ja lienee tarkoitettu, että talonpojat laskiessaan veneillään rantaan olisivat päässeet helposti torille kauppaa käymään. Toria 1600-luvulla ympäröineistä rakennuksista ei ole säilynyt tietoja, mutta 1720-luvulle tultaessa raatihuone sijaitsi sen länsireunassa, markkinapaikan ja ylätasanteen välisessä rinteessä olevalla tasanteella ja itse asiassa ennemminkin markkinapaikan reunalla.

Markkinapaikalla sijainneen viipurilaisten kauppiaiden mökkikylä haittasi paljon Lappeenrannan ensimmäisen kaupunkivaiheen kehitystä. Kaupunkilaiset valittivat vuoden 1660 valtiopäivillä viipurilaisten “30 vuotta tai jo kauemmin sitten” rakentaneen markkinarantaan tervapuoteja, mutta Lappeenrannan saatua kaupunkioikeudet he olivat rakentaneet lämmitettäviä, tuvilla ja kamareilla varustettuja taloja niemen rannoille siten, että ne ympäröivät kaupunkia ja estivät kaupungin kehitystä. Kaupunkilaisten mukaan tuo asutus sulki parhaan paikan, joka olisi ollut kaupungille hyödyksi ja koristukseksi.

Viipurilaisten rakennukset sijaitsivat niemen länsireunan tasaisella ranta-alueella, Aspegrenin kaavaan merkityn torin länsipuolella. Rakennuksia ei ollut muun kaupungin tapaan rakennettu regulariteetin mukaan, vaan ne oli sijoitettu tiheään ryhmittymään, joka aiheutti lappeenrantalaisten mielestä jatkuvan tulipalovaaran. Viipurilaiset olivat samoilla valtiopäivillä laatineet vastineen lappeenrantalaisten kirjelmään, jossa ilmoittivat heille kuuluvan markkina-alueella ikimuistoisen nautinnan. Samaten he valittivat Lappeenrannan vastoin viipurilaisten oikeuksia alkaneen rakentaa markkina-alueelle ja siten aiheuttavan palovaaran alueelle. Vielä vuonna 1680 lappeenrantalaiset valittivat valtiopäiville viipurilaisten heille aiheuttamista vaikeuksista: “Kun maamies silloin (markkinoiden aikaan) tulee monine tavaroineen — useimmiten vesitse veneillä; ja kun veneet tulevat rantaan, asettuvat ne Viipurin porvarin puodin viereen, hänen, jonka kanssa he ovat kauppasuhteissa ja jota he täkäläisellä kielellä kutsuvat majamieheksi. Tämä porvari ottaa talonpojalta heti koko hänen venekuormansa, mitä tavaroita ne sitten olivatkin, jättämättä edes sellaista tavaraa, joka tulisi viedä tiettyyn paikkaan, torille.” Osoittautui, että viipurilaisten oikeudellinen nautinta markkina-alueella oli lappeenrantalaisten pyrkimyksiä voimakkaampi, ja viipurilaisten rakennukset säilyivät alueella yli Lappeenrannan ensimmäisen kaupunkikauden aina 1700-luvun alkupuolelle asti.

Vuosisadan vaihteessa alkoivat Lappeenrannan kaupunkikehitykseen jälleen vaikuttaa uudet tekijät. Pitkäikäinen rauha Itämeren ympäristössä murtui vuonna 1700 ja syttyi suuri pohjan sota, jonka Suomea koskevaa osuutta nimitetään isoksivihaksi. Lappeenrannan seutuja sotatapahtumat koskettivat Viipurin valtauksen jälkeen vuonna 1710, jolloin Suomen joukkojen ylipäällikön Georg Lybeckerin mukaan venäläisen tekivät surmatöitä Lappeenrannassa sijaitsevalla sairashuoneella. Venäläiset eivät kuitenkaan vielä 1710 miehittäneet Lappeenrantaa, vaan uusi Suomen joukkojen ylipäällikkö Nieroth piti armeijan päämajaa Lappeenrannassa vuoden 1711 lopulla. Vuoden 1712 aikana armeija kuitenkin joutui aloittamaan hitaan vetäytymisensä Kymijoelle. Vetäytymisen aikana Vehkalahti poltettiin mutta Lappeenrannan polttamisesta ei ole tietoja. Ruotsalaisten poistuttua seudulta käytettiin Lappeenrantaa vuorostaan venäläisten joukkojen kokoamispaikkana. Muun muassa keväällä 1714 koottiin Lappeenrantaan Olavinlinnan valtausta valmistelemaan 1 687 miestä ja 30 tykkiä. Lappeenrannasta joukot siirrettiin osin lotjilla ja veneillä, osin maanteitä pitkin Savonlinnan läheisyyteen.

Viipurin komendanttikuntaa vuosien 1710–1721 välisenä ajanjaksona tutkineen Raimo Rannan mukaan Lappeenranta oli noussut Venäjän miehityskaudella yhä tärkeämmäksi kaupungiksi, koska se oli yksi joukkojen kokoamis- ja huoltokeskus ja edelleen tärkeä markkinapaikka. Lappeenrannan merkitystä vahvisti kaupungin sijainti muun muassa edelleen postinkulun nivelkohtana. Posti tuli Lappeenrantaan veneillä ja sieltä taas hevosilla Viipuriin. Postimestari Lindrootin tiedetäänkin olleen miehitysaikana Lappeenrannassa komissaarina ja palanneen rauhan jälkeen postimestariksi. Kaupungissa toimi myös kyytiasema. 1710-luvun lopulla Lappeenrannasta muodostui markkinoiden vahvistumisen myötä jossain määrin myös hallintokeskus, ja Ranta päättelee kaupunkiin muodostetun kaupunkihallinnon venäläisine “pormestareineen” huolehtimaan tullien ja verojen perinnästä.

Edellä mainitut toiminnot edellyttivät Lappeenrannassa olevan tietyn määrän väkeä ja rakennuksia. Lappeenranta ei siis isonvihan aikana ainakaan autioitunut, vaan vaikuttaa siltä, että paikka hiljaiselon jälkeen siirtyi kaupunkitoimintojen kasvun kauteen. Miehityksen jälkeen vuonna 1721 Lappeenranta siirtyi jälleen Ruotsin alaisuuteen ja kaupunkia alettiin linnoittaa.

2.4 Sotilaat 1600-luvun kaupungissa

Lappeenranta ei ensimmäisellä kaupunkikaudellaan 1600-luvulla ollut vielä linnoituskaupunki eikä siellä myöskään ollut varsinaista varuskuntaa. Sotaväen kanssa maa- ja vesireittien risteyskohdassa ja rajamaakunnassa sijainnut Lappeenranta joutui kuitenkin jo varhain tekemisiin. Ensimmäiset asiakirjoihin jääneet tiedot sotaväestä Lappeenrannassa ovat jo ennen kaupunkivaihetta vuodelta 1623, jolloin käskynhaltija lähetti Lappeen markkinoille 20 sotamiestä pitämään yllä järjestystä. 1600-luvun jälkipuolella Lappeenrannassa vieraili yhä useammin sotilaita. Kaupungin ohi marssi runsaasti sotilasosastoja jotka usein leiriytyivät kaupungissa ja sen läheisyydessä. Kaupungissa pidettiin myös useita sotaväen kokouksia ja katselmuksia.

Lappeenrannassa asui muiden kaupunkilaisten joukossa myös sotilaita. Sotilaat olivat ratsumiehiä tai rakuunoita; useimmat lienevät kuuluneet Viipurin läänin rakuunoihin. Rakuunarykmentillä oli ollut kaupungin läheisyydessä sotilasmaakirjaan kuuluvia tiloja. Rakuunat eivät kuitenkaan muodostaneet varsinaista varuskuntaa, vaan olivat lähinnä muiden kaupunkilaisten – porvareiden, ajomiesten, työmiesten, kirvesmiesten, palkollisten, kalastajien ja harvojen virkamiesten – kiusana. Erityisesti kaupunkilaisia harmitti, että kaupungissa vakituisesti asuvien sotilaiden ei muiden tapaan tarvinnut maksaa veroa, etenkin kun jotkut sotilaat olivat ostaneet kaupungista tontin ja talon sekä harjoittivat tuottoisaa oluen ja paloviinan myyntiäkin. Periaatteessa sotilailla oli kuitenkin palkkatilansa, joista heidän tuli saada laillinen elantonsa.

Lappeenrannassa asuneista suurvaltakauden sotilaista on säilynyt vain raastuvanoikeuden pöytäkirjoihin sisältyviä hajatietoja. Niiden mukaan Lappeenrannassa asuivat ja vierailivat ainakin ajoittain 1600-luvun loppupuolella rakuunarykmentin kapteeni Fredrik von Harrigenin komppanian luutnantti Christoffer Hindrich Horn, kornetti Gerhardt Hendrich Kuhlman, vääpeli Pertti Nykäinen, korpraali Henrich Michellsson, rykmentin kirjuri Anders Göransson, ratsumies Heikki Matinpoika Hatara, ratsuväen signalisti Yrjö Myllärinen ja sotamies Mikko Mikonpoika Jurvainen.

Sotaväen katselmukset, joihin osallistui rakuunoita ja jalkaväkeä, olivat Lappeenrannassa monipäiväinen ja säännöllinen, ilmeisesti jopa vuotuinen tapahtuma. Katselmukset liittyivät Suomen rooliin 1600-luvun suurvallan Ruotsi-Suomen armeijan täydennysalueena. Lappeenrannan ympäristön väestö antoi siten osansa muualla Euroopassa taistelevaan armeijaan. Värväystoimintaa on käsitelty rakuunoiden osalta esimerkiksi Karl Grotenfeltin tutkimuksissa. Lappeenrannan seutua kosketti jo ennen kaupunkioikeuksien saamista vuosina 1644 ja 1645 aloitettu rakuunarykmentin värvääminen. Keväällä 1645 oli saatu kokoon jo osa komppanioista, joista ensimmäisessä, everstiluutnantti Ridderin komppaniassa, oli Lapvedeltä 34 miestä. Yhteensä rykmenttiin tuli koottavaksi kahdeksan komppaniaa. 1650-luvun alussa rykmentin eli Fabian Berndesin komentaman Viipurin rakuunarykmentin vahvuus nousi yli 1100 miehen, näistä Lapvedeltä oli yhteensä 77 miestä. Rakuunarykmentti siirrettiin Puolaan vuonna 1655. Sitä ennen kuitenkin rykmentin toiselle, everstiluutnantti Ridderin johtamalle eskadroonalle suoritettiin katselmus Lappeenrannassa 25.4.1655. Rykmentti kärsi sodassa pahoja tappioita mutta siihen värvättiin jälleen uusia miehiä. Lappeenrannassa pidettiin harjoitusten yhteydessä rykmentin katselmus syyskuussa 1661 ja jälleen 28.9.1663 sekä 19.10.1667. Lappeenrannan ohella rykmentti kokoontui harjoituksiin ainakin Viipuriin.

Lappeenrannan seudulta värvättiin myös vuoden 1665 jälkeen toinen rakuunarykmentti, Karjalan rakuunarykmentti, usein vain komentajansa, aiemmin Viipurin rakuunoissa palvelleen Herman von Burghausenin nimellä tunnettu rykmentti. Tässä rykmentissä oli myös Lappeenrannan välittömästä läheisyydestä Lapvedeltä eli Lappeelta värvättyjä miehiä. Rykmentti tuhoutui myöhemmin lähes kokonaan sodassa Tanskaa vastaan. Rykmentin Lundin taistelussa 1676 menettämää lippua muun muassa säilytetään edelleen museossa Kööpenhaminassa.
Ennen sotaan lähtöä rykmentti kuitenkin oli ainakin vuonna 1667 katselmuksessa Lappeenrannassa. Katselmukset olivat markkinoiden aikaan. Tällöin kaupunkiin majoittuneiden, eri aselajeihin eli rakuunoihin ja jalkamiehiin kuuluvien upseereiden välillä sattui riita, jota käsiteltiin myöhemmin

raastuvanoikeudessa. Riita, joka huipentui kaksintaisteluksi sai alkunsa siitä, että upseerit olivat pelaamassa torin laidalla olleessa talossa korttia siten, että voittaneen piti ensi tyhjentää pikari ja ottaa vasta sitten rahat. Riidaksi juopottelu muuttui, kun kapteeniluutnantti Braas epäili hevosensa kaupungin ulkopuolelle jättäneiden ja tulliportin kautta niemen ylätasanteen torille talon ohi marssivien rakuunoiden äkseeräyskykyä.

Oikeudessa käsitellystä tapauksesta ilmenee, keitä upseereita Lappeenrannassa oli kortteerissa pääkatsastuksen aikaan. Lappeenrannassa oli ainakin rakuunoista eversti Herman Burghausen, luutnantti Zitting ja vänrikki Byckling. Muita upseereita olivat vänrikki Cornelius Tijhle, kapteeniluutnantti Braas, kapteeni Adankewitz ja everstiluutnantti von Löwe. Upseerien keskustelukielenä käytettiin ruotsia ja saksaa. On kuitenkin huomattava, että monet upseereista kuuluivat Itä-Suomessa jo pidempään asuneisiin sukuihin.

Vuosina 1680 – 1686 ei Suomessa ollut lainkaan rakuunoita. Vuonna 1686 sai kuitenkin everstiluutnantti Nils Grotenfelt kuninkaalta tehtäväkseen värvätä Itä-Suomesta kaksi komppaniaa rakuunoita. Elokuun alussa vuonna 1691 kokoontuivat Grotenfeltin värväämät rakuunat, neljän komppanian laajuinen Karjalan rakuunaeskadroona eli suomalaiset rakuunat, Lappeenrantaan katselmukseen. Tässä katselmuksessa tiedetään olleen mukana myös Viipurin läänin maaherra Lindhjelmin. Grotenfelt hoiti värväystä tukikohtanaan Viipuri, mutta matkusti myös paljon värväysalueella; ainakin 24.9.1695 hän oli myös Lappeenrannassa. Lappeelta rakuunoihin oli värvätty 27 miestä. Vuonna 1700 Grotenfeltin rakuunat siirrettiin Baltiaan

Grotenfeltin rakuunat eli Karjalan rakuunat tuhoutuivat pääosin Pultavan taistelussa, mutta jo vuonna 1710 perustettiin Karjalan maarakuunarykmentti. Myös siihen värvättiin miehiä Lappeelta. Toinen komppania oli nimeltään “Lappvesi kompani”. Karjalan maarakuunat kuuluivat kenraali Armfeltin joukkoihin, ja osasto siirrettiin vuonna 1714 Ruotsiin. Karjalan maarakuunoihin kuului myös Uudenkaupungin rauhan jälkeen Lappeenrannan linnoitusjoukkoihin liittynyt kapteeni Pehr Cedersparre.
Lappeenrannan lähiseutujen jalkaväestä Viipurin jalkaväkirykmentti harjoitteli ainakin Viipurissa ja Vehkalahdella ja mahdollisesti myös Lappeenrannassa. Savon jalkaväkirykmentin harjoittelusta Lappeenrannassa on säilynyt myös kirjallista tietoa. Ainakin 4. syyskuuta 1661 olivat Lappeenrantaan kokoontuneet harjoituksiin eversti Berent von Gertensin, everstiluutnantti Conrad von Giertensin, kapteeni Johan von Billinghausenin, kapteeni Gustaf Appelbomin, kapteeni Hans Breutgamsin, kapteeni Lukas Sprinzin ja kapteeni Hans von Giertensin komppaniat.

Vuosina 1656–1658 käytiin sotaa Ruotsin ja Venäjän välillä. Ruotsin vakituisten joukko-osastojen ollessa Puolassa käyttivät venäläiset tilaisuutta hyväkseen ja hyökkäsivät kesäkuussa 1656 rajaseudulle. Varsinaiset sotatapahtumat eivät koskeneet Lappeenrantaa. Ryöstöretkiä tehtiin kuitenkin myös Lappeenrannan seudulle, kaupungin ympäristöstä kerättiin nostomiehiä ja pakolaisia sekä sotaväkeä liikkui runsaasti. Yleensäkin venäläisten yllätyshyökkäys ja levoton “ruptuurin” eli metelin aika järkytti Toivasen mukaan tavattomasti kaupunkilaisia.

Kaarle X Kustaan Venäjän sota aiheutti Lappeenrannassa muun muassa sen, että kaupunkiin perustettiin porvarikaarti. Vaikka kaartia ei voidakaan nimittää varsinaiseksi varuskunnaksi tai edes sotilasosastoksi, on kuitenkin syytä jossain määrin tarkastella tätä sotilaallisten mallien mukaan järjestäytynyttä kaupunkilaisten kaartia. Porvarikaartille oli organisaationa vastineensa myös muiden ruotsalaisten kaupunkien osalla. Porvarikaartin tehtävänä oli vartioida kaupunkiaan ja myös torjua mahdollisia vihollisen hyökkäyksiä sodan aikana. Kaartien muut tehtävät mahdollisen sotavankien vartioinnin lisäksi olivat lähinnä seremoniallisia – paraatien pito ja esiintyminen juhlatilaisuuksissa korostivat kaartilaisten omaa ja kaupunkiyhteisön arvoa. Lappeenrannassa kaartille oli erityisesti käyttöä markkinoiden aikana järjestyksenpidossa; sitä käytettiin myös kaupunkilaisten yhteisissä rakennushankkeissa.

Porvarikaarteja oli Ruotsin kaupungeissa jo keskiajalla. 1500-luvulla vakinaiset joukot vastasivat kaartien aiemmista tehtävistä, mutta 1600-luvun puolivälissä kaupunkeihin perustettiin sotilasorganisaatioista saatujen mallien mukaan järjestettyjä porvariskaarteja. Aluksi kaarteihin kuului kaupungin palvelukelpoinen miespuolinen väestö kokonaisuudessaan. 1600-luvulla kaarteissa palveli lähinnä porvareita. Kaartit lopetettiin vuonna 1793. Lappeenrannassa kaartin toiminta lienee lakannut kaupunkioikeuksien menettämisen myötä 1670-luvun loppupuolella.

Lappeenrannassa porvarikaarti järjestäytyi ilmeisesti pian venäläisten vuoden 1656 kesäkuussa rajaseudulle tekemän hyökkäyksen jälkeen. Kaarti järjestettiin Toivasen mukaan ruoduittain

kaupungin ruutuasemakaavan korttelijaon mukaan. Lappeenrannan porvarikaartissa oli luultavasti vain yksi joukkue. Kaartin johdossa toimi kapteeni. Ensimmäiseksi kaupunginkapteeniksi valittiin raatimies Matti Minkkinen. Kapteenin alapuolella hierarkiassa oli luutnantti ja tämän alapuolella vänrikki. Alipäällystönä oli yksi kersantti ja jokaista ruotua kohden yksi korpraali. Lisäksi kaartiin kuului kirjuri ja rumpali, joka huolehti myös kaupungin tiedotusten julistamisesta. Ruotujen määrä tai suuruus ei ole tiedossa, mutta se lienee ollut vain 5–10 henkeä vuosien 1656–1658 sodan aikana tehdyistä vartiointijärjestelyistä päätellen. Vartio järjestettiin silloin puoliruoduittain. Portilla pidettiin parivartiota, päivällä kaupungissa taas piti kiertävää vartiota kolme ja yöllä kuusi miestä.

Kaartin kapteenin Minkkisen kuollessa vuonna 1663 valittiin uudeksi kapteeniksi Anders Carstensson. Carstensson oli entinen rykmentinkirjuri, joka oli muuttanut kaupunkiin jo 1650-luvun alussa. Luutnantiksi valittiin porvari Lauri Mikonpoika ja vänrikiksi räätäli Matti Heikinpoika. Aliupseerit pysyivät muuten samoina, mutta katselmuskirjuriksi valittiin kirjoitustaitoinen, kaupungissa ylioppilaana tunnettu Olli Nuutinpoika.

Kaupungin kaartilla ei tiedetä olleen erityistä asepukua. Tupsukoristeinen ja kaupungin oman räätälin ompelema lippu porvariskaartille kuitenkin saatiin vuonna 1663. Lippua säilytettiin käytön väliaikoina raastuvan seinällä. Kaartin aseistuksesta ei ole säilynyt tietoja. Toivanen arvelee kaartin käyttäneen yleisesti Lappeenrannassa käytössä olleita aseita: musketteja, pistooleja, miekkoja ja hilpareita.

1600-luvulla, Lappeenrannan ensimmäisen kaupunkivaiheen aikana kaupungissa ei vielä ollut vakinaista varuskuntaa. Kaupungissa ja jo ennen kaupunkioikeuksien saamista niemellä sijaitsevassa Lappeen kirkonkylässä majailevat, ruotujakoiseen armeijaan, lähinnä ratsuväkeen kuuluvat upseerit ja sotilaat löivät kuitenkin oman leimansa yhteisön elämään. Sotilaiden vaikutusta voidaan itse asiassa pitää monilla alueilla suurena. Raastuvanoikeuden pöytäkirjoista esille tulevien haittojen lisäksi sotilaat vaikuttivat kaupunkiyhteisöön muutenkin, esimerkiksi monet kaupungin hallintomiehet ja porvarit pormestaria myöten olivat toimineet jossain vaiheessa armeijassa, muun muassa signalisteina tai kirjureina.

Kaupungin fyysiseen olemukseen sotilailla ei kuitenkaan vielä 1600-luvulla ollut niin suurta vaikutusta kuin myöhemmin linnoitusvaiheen alettua. Tarkoitan tällä sitä, että 1600-luvulla sotilailla ei vielä Lappeenrannassa ollut erityisiä rakennuksia eikä kaupungin suunnittelua ja rakentamista vielä siinä määrin johdettu sotilaiden toimesta. Kaupunkikuvassa sotilaat kuitenkin jo erottuivat 1600-luvulla yhtenäistyneen ja kaupunkilaisten asusteista poikenneen vaatetuksensa ansiosta.

Viipurin läänin ratsuväkirykmentin komppaniastandaari v. 1660. (Toivanen 1979).

3 LAPPEENRANNAN LINNOITTAMINEN

3.1 Linnoituskaupungin syntyyn vaikuttaneet poliittiset ja strategiset tekijät

Uudenkaupungin rauhassa vuonna 1721 siirtyi Ruotsin ja Venäjän välinen raja lännemmäksi. Ruotsi menetti muun muassa koko itäisen Suomen keskuksen, merkittävän tapulikaupungin Viipurin. Raja kulki Virolahdelta kohti Viipuria ja kääntyi Viipurin ja Hämeenlinnan tielinjalla kohti Lappeenrantaa, josta se taas koukkasi koilliseen. Lappeenranta sijaitsi siten Ruotsin puolella aivan rajan läheisyydessä Viipurin ollessa Pietaria suojaava läntinen rajalinnoitus.

Viipuria korvaamaan Ruotsi muodosti Itä-Suomeen uuden kaupungin: Haminan ja Lappeenrannan muodostaman kaksoiskaupungin, jossa Hamina peri Viipurin privilegiot ja Lappeenranta toimi sisämaan kaupan kokoojana ja uuden Savonlinnan ja Kymenkartanon läänin maaherran sekä lääninhallituksen sijaintipaikkana, kuitenkin hallinnollisesti Haminan maistraatin alaisena. Viipurin kaupan korvaamistakin tärkeämmäksi tavoitteeksi nousi itärajan puolustus. Uuden sotilaspoliittisen tilanteen perusteella Hamina ja Lappeenranta katsottiin strategisesti tärkeiksi paikoiksi ja niiden linnoittaminen aloitettiin.

Aiemman vahvan linnoituksen Viipurin menetyksen jälkeen Suomi oli jäänyt itärajaltaan suojattomaksi. Turvallisuuden takaamisen keinoista oli vallalla kaksi ajatussuuntaa. Suomen itärajan suojaksi tuli joko rakentaa vahvoja linnoituksia tai vahvistaa maavoimia, joilla sitten suojattaisiin omaa aluetta ja joita toisaalta voitaisiin käyttää myös hyökkäykseen. Ajatussuuntien ero ei ollut vain revanssihenkisyydessä. Kyseessä oli ajan sotatieteen teoria siitä, että puolustussotaa tuli kaikin keinoin välttää; jos siihen jouduttiin, niin se oli vahvojen maavoimien avulla mahdollista pian kääntää hyökkäyssodaksi.

Puolustuskysymyksessä päädyttiin linnoitusten rakentamiseen. Itärajalla aloitettiin linnoittaminen rajakomissaari ja linnoitusupseeri Axel Löwenin suunnitelmien perusteella. Löwen oli laatinut itärajan tueksi suurisuuntaisen puolustussuunnitelman, jossa Vehkalahden paikalle sijoitettu Haminan linnoitus ja Lappeenrannan markkinapaikalle rakennettu linnoitus sulkivat Viipurista Etelä-Suomeen kulkevat reitit. Sisemmällä Suomessa tuli sijaita Place d'armes – armeijan päätukikohta, jossa sijaitsivat sen päävarastot. Tähän tehtävään Löwen ehdotti Helsinkiä, mutta sijoituspaikaksi valittiin Hämeenlinna. Suunnitelman mukaan Suomen puolustus perustui maavoimien, laivaston ja linnoituslaitoksen yhteistoimintaan. On huomattava, että suunnitelma ei ollut pelkästään puolustuksellinen, vaan sen toteuttamisella oli saatavissa hyvä pohja myös offensiiville Pietarin suuntaan. Löwenin puolustussuunnitelmaa alettiin toteuttaa alussa tarmokkaasti, mutta käytettävissä oleviin voimavaroihin nähden ylimitoitettu suunnitelma kuivui myöhemmin kokoon.

Uudenkaupungin rauhansopimuksen jälkeen siis alkoivat viipurilaisten lastauspaikkana toimineeseen Lappeenrantaan kohdistua uudet vaikutustekijät. Niistä tärkein oli uusi sotilaspoliittinen tilanne, jossa Lappeenranta ja Hamina katsottiin itärajan puolustuksen kannalta strategisesti tärkeiksi paikoiksi. Toista Lappeenrannan kehittymiseen ison- ja pikkuvihan välisenä aikana vaikuttanutta keskeistä tekijää – Lappeenrannan valintaa maaherran ja lääninhallituksen sijoituspaikaksi – perusteltiin nimenomaan rajan läheisyydellä.

Rajamuutoksen takia ei Itä-Suomen talousalueella aiemmin Lappeenrannan kehitystä ja toimivuutta lamauttanut Viipuri enää rajan toiselta puolelta kyennyt valvomaan alueen kauppaa; Viipurin tilalle kruunu tosin pyrki saamaan Haminan. Haminan suoraa vaikutusta Lappeenrannan asioihin lisäsi maaherra Frisenheimin rakennuttama uusi tieyhteys Lappeenrannan ja Haminan välille. Vanhimpina, jo 1600-luvulla kaupungin perustamiseen vaikuttaneina suotuisina tekijöinä olivat edelleen voimassa Lappeenrannan kaupallisesti ja liikenteellisesti edullinen sijainti Salpausselän ja eteläisen Saimaan kohtauspaikassa. Lisäksi Lappeenranta oli luonnonmuodoiltaan sopiva linnoitukseksi.

3.2 Rajankäynti Lappeenrannan seudulla

Linnoitus- ja kaavoitustöitä Lappeenrannassa edelsivät uuden rajalinjan määrittely ja pääasemapaikkanaan Lappeenrantaa pitäneen rajakomission työskentely. Rajaneuvotteluiden yhteydessä rajakomissiossa työskennelleet linnoitusupseerit kartoittivat Suomesta linnoituksille sopivia paikkoja. Vuoden 1722 alussa Ruotsin ja Venäjän välistä rajankäyntiä saapui Ruotsin puolelta johtamaan linnoituskonttorin päällikkö Axel Löwen. Komission 25 kokouksesta pidettiin Lappeenrannassa 12. Löwen oleskeli Suomessa yhteensä 15 kuukautta, joista Lappeenrannassa yhteensä noin 8 kuukautta.

Rajankäynnissä Löwenin apuna oli ensin Liivinmaan linnoitusprikaatista paikalle komennettu everstiluutnantti Rosenborg. Hän kuitenkin kuoli pian Lappeenrantaan saavuttuaan. Hänen tilalleen valittiin Venäjältä Lappeenrannan kautta vankeudesta palannut ja siellä vielä oleskellut everstiluutnantti Johan Jacob Faber. Löwenin ja Faberin lisäksi ruotsalaiseen rajakomissioon kuuluivat Suomen linnoitusprikaatista kapteeni Simon Grundel ja konduktööri Johan Conrad Cedersparre ja Tukholman prikaatista Carl Fredrik Nordenberg. Nordenberg, joka tunnetaan myöhemmin aateloituna Nordenskiöldin nimellä, ei kuitenkaan ottanut osaa rajankäyntiin, vaan oli veljensä luutnantti A.J. Nordenbergin kanssa tekemässä linnoitussuunnitelmaa Helsinkiä varten. Lappeenrannan seudulle hän saapui tekemään kartoitustöitä muita myöhemmin, vuonna 1723.

Löwenin saama tehtävä oli kaksinainen: päällisin puolin hänen tuli olla mukana uuden rajalinjan vedossa, mutta toisena syynä linnoitustoimen päällikön matkaan oli kuninkaallisen sotakomission antaman tehtävän mukaan etsiä sopiva paikka pää- ja rajalinnoitukselle Suomessa. Löwen saapui Suomen Turkuun 22. helmikuuta 1722. Vielä samassa kuussa hän saapui Porvooseen. Ensimmäinen rajakomission kokous oli 17. maaliskuuta, jonka jälkeisenä päivänä Löwen tuli ensimmäisen kerran Lappeenrantaan. Pian Löwenin saapumisen jälkeen, maaliskuun loppupuolella tai huhtikuun alussa, saapui Lappeenrantaan myös Kymenkartanon läänin maaherra Frisenheim. Kevättalvella 1722 Frisenheim ja Löwen oleskelivat Lappeenrannassa aina toukokuun alkupuolelle asti, jolloin he matkustivat Viipuriin neuvottelemaan. Rajaneuvottelut jatkuivat tiiviinä aina vuoden 1723 maaliskuun loppuun asti. Paluumatkansa Ruotsiin Löwen aloitti 2. huhtikuuta 1723.

Löwen asui Lappeenrannassa viettämänsä ajan lisäksi kuukauden Viipurissa ja lähes yhtä pitkän ajan Rautjärvellä. Rajankäynnin lisäksi saamaansa toiseen tehtävään –linnoituksen paikan etsintään – hän omistautui 24:nnestä joulukuuta 1722 1:seen helmikuuta 1723. Tänä aikana hän perehtyi mahdollisten linnoitusten paikkoihin käymällä joulukuussa 1722 Savonlinnassa ja tammikuussa 1723 kolmen viikon matkalla Vehkalahdella ja Helsingissä. Vehkalahdella Löwen oli tosin jo käynyt aiemminkin, 15. kesäkuuta 1722. Helmikuussa hän neuvotteli Lappeenrannassa maaherra Frisenheimin kanssa puolustuskysymyksistä, minkä jälkeen hän vielä samassa kuussa matkusti takaisin Vehkalahdelle tutkimaan tarkemmin paikan sopivuutta linnoitukseksi. Löwen päätyi yhdessä Itä-Suomen asiat hyvin tuntevan Frisenheimin kanssa siihen tulokseen, että päälinnoitus tulisi rakentaa Vehkalahden seudulle. Suunnitelma vahvistui, kun Suomen sotilasylipäällikkö Berndt Otto Stackelberg saapui elokuussa 1722 Lappeenrantaan ja Vehkalahdelle tutkimaan linnoituskysymystä.

Löwen, Frisenheim ja Stackelberg päätyivät neuvotteluissaan siihen, että päälinnoitus oli rakennettava Vehkalahdelle mutta että myös Lappeenrannassa tuli suorittaa linnoitustöitä. Samalla Stackelberg komensi Kymenkartanon läänin rykmentistä linnoitustöihin Vehkalahdelle 320 miestä ja Lappeenrantaan palisadeja rakentamaan 120 miestä. Löwen esitti suunnitelmansa Suomen puolustuksen turvaamiseksi säädyille vuoden 1723 valtiopäivillä. Suunnitelman käsittelyssä valtiopäivät hyväksyivät Löwenin ajatuksen Vehkalahden linnoittamisesta, joskin pienemmässä mittakaavassa, ja päättivät puolustuskomission esityksen mukaisesti jatkaa myös Lappeenrannan linnoittamista.

3.3 Bastionilinnoitukset

Axel Löwen käsitteli vuoden 1723 valtiopäivillä esittämässään Suomen puolustussuunnitelmassa linnoitusten eri ominaisuuksia. Linnoituksia rakennettiin ensinnäkin suojaamaan maata viholliselta, joka ei voinut tunkeutua maahan ennen kuin oli valloittanut linnoitukset. Toiseksi linnoitusten avulla pidettiin mahtavaan naapuriin rajoittuvassa maakunnassa yllä kruunun vaikutusvaltaa. Linnoittamiseen vaikuttavia tekijöitä olivat myös kaupan turvaaminen sekä yhteyksien ja vaikutusvallan ylläpitäminen valtakunnan kaukaisimpien osien kanssa. Löwen myös huomautti, että linnoituksia ja linnoitettuja satamia rakennettiin sekä puolustus- että hyökkäyssotaa varten. Löwenin ajatuksista kuvastui osittain jo antiikin ajoista linnoitusten rakentamiseen ja kaupunkien linnoittamiseen vaikuttaneita tekijöitä, jotka isonvihan jälkeisessä muuttuneessa sotilaspoliittisessa tilanteessa vaikuttivat myös Lappeenrannan valitsemiseen linnoitettavaksi kaupungiksi.

Vaikka linnoitusten tarkoitusperät olivatkin pysyneet vuosisatoja pitkälti samoina, oli 15. vuosisadan lopulla linnoitusten ja linnoitettujen kaupunkien muotoon alkanut vaikuttaa uusi tekijä – tuliaseitten ja erityisesti tykistön laadun ratkaiseva paraneminen. Tykistön uutta tehoa kuvaa se, kuinka Ranskan kuninkaan Kaarle VIII:n Italianretkellä vuonna 1494 linnoitukset, jotka oli suunniteltu kestämään kuukausia, joutuivatkin antautumaan muutamassa tunnissa; monet varuskunnat antautuivat jo joutuessaan tulituksen uhan alaisiksi.

Hyökkäysaseiden ylivertaisuus puolustuslaitteisiin nähden aiheutti sen, että kaupunkien ja linnoitusten puolustukseen kehitettiin aiemmista puolustuslaitteista, siis paksuista kivimuureista ja kivilinnoista, poikkeavia tapoja linnoittaa kohde. de la Croix'n mukaan kaksi metodia havaittiin tehokkaiksi. Ensinnäkin puolustusmuurin uhattua kohtaa voitiin tukea maavallilla sen takaa. Maavalli toimi toisena puolustusvallina, ja sieltä voitiin ampua hyökkääjää puolustuksen omalla tykistöllä. Toinen ja tehokkaampi keino oli rakentaa puolustusvalli kulmittaiseksi siten, että vallien päällä sijaitsevilta ampumapaikoilta voitiin keskittää tuli hyökkääjän etenemiskohdalle. Jälkimmäisestä tavasta kehittyi bastionijärjestelmä, joka oli vallitseva linnoitusperiaate aina 1800-luvulle saakka. Bastionijärjestelmän läpimurto tapahtui 1600-luvulla, jolloin useimmat Euroopan kaupungit oli linnoitettu. Ranskaan muun muassa rakennettiin vuosisadan loppupuolella 300 linnoituksen vyöhyke.

Edellä on suppeasti esitelty linnoitustekniikan kehitystä sen vuoksi, että bastionisysteemin kehittyminen vaikutti myös kaupunkien kehitykseen. Bastionijärjestelmä vaati tykkien kantomatkan pidentyessä kaupungin edustalle laajan puuttoman ja rakennuksettoman ampuma-alan, joka samalla eristi kaupungin ympäröivästä maaseudusta. Lisäksi kun aiemmin kaupunkia ympäröivä muuri toimi kaupungeissa pitkälti yksittäisenä arkkitehtuurielementtinä, vaikuttamatta kaupunkien asemakaavaan muuten kuin rajaamalla asutuksen muurien sisäpuolelle, niin bastionisysteemi on vaikuttanut kaupungin asemakaavoitukseen syvällisemmin. Vaikutus heijastuu etenkin linnoitusupseerien omaksumissa radiaalikaupunkisuunnitelmissa, mutta myös ruutukaavaan perustuvissa linnoituskaupungeissa katujen ja sotilasrakennusten sijoittelun taustalla voitaneen nähdä sotilaalliset funktiot. Asemakaavan tuli linnoituskaupungeissa sallia mahdollisimman nopea siirtyminen kaupunkia ympäröiville bastioneille – joukkojen ja tarvikkeiden siirto oli epäilemättä helpompaa ruutukaavaan perustuvassa kaupungissa kuin epäsäännölliseen asemakaavaan perustuvassa kaupungissa.

Tuliaseiden kehittäminen vaikutti linnoitusten ja linnoituskaupunkien puolustusvallien ja asemakaavan muodon muutosten lisäksi merkittävästi myös sotilaalliseen infrastruktuuriin ja sitä kautta kaupunkikuvaan. Keskiajalla ei vielä ollut välitöntä tarvetta joukkojen ja tarvikkeiden jatkuvaan ja laajamittaiseen aseissa pitoon ja majoittamiseen. 30-vuotisen sodan jälkeen alettiin osittain aseiden teknistymisen vuoksi pitää sotilaita vakituisesti palkkalistoilla eivätkä palkkajoukot enää siirtyneet niin helposti kilpaileviin joukkoihin. Sotaa alettiin käydä ympärivuotisesti. On kuitenkin syytä huomata, että teknisen kehityksen taustalla olivat laajemmat muutokset yhteiskunnassa ja valtarakenteissa. Asetekniikan kehitykseen vaikutti epäilemättä feodaalisen yhteiskunnan muuttuminen kohti keskitettyä hallintovaltaa. Vaikutussuhde ei kuitenkaan liene ollut yksisuuntainen, vaan tekniikan kehityksen ja yhteiskunnallisten muutosten välillä on ollut vuorovaikutussuhde.

Pysyvien joukkojen kasvaessa tuli majoitusrasituksesta siviiliväestölle raskas taakka. Berliinissä tiedetään vuonna 1740 olleen 90 000 asukkaan kaupunkiin sijoitettuna yli 20 000 sotilasta. Ruotsissa sotaväen majoitus hoidettiin suurelta osin ruotuväkilaitoksen avulla lukuun ottamatta linnoituskaupunkeja. Linnoituskaupungeissa majoitus oli kuitenkin ongelmana. Esimerkiksi Malmössä tiedetään 1660-luvulla 450 porvarin joutuneen majoittamaan yli 3 000 miestä ja Lappeenrannassakin sotilaiden majoitus tuotti vaikeuksia koko 1700-luvun ajan. Sotilaiden ja tarvikkeiden sijoittamiseksi

rakennettiin pian omat rakennukset sekä sotilaille että vakinaisen ja edelleen teknistyvän armeijan vaatimille eriytyville tiloille. Näistä rakennuksista muodostui omaa sotilaiden siviiliarkkitehtuuria, jota Ejnar Berg on määritellyt sanomalla sen olevan sotilasrakentamista, joka ei kuulu linnoitus-laitteiden rakentamiseen.

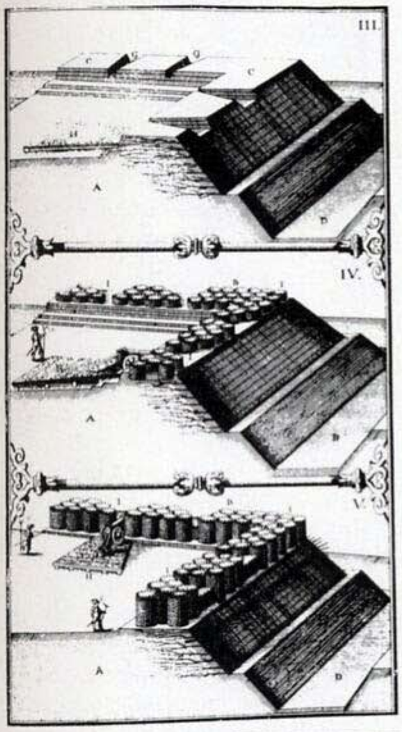
Sotaväki voitiin majoittaa 1700-luvun linnoituskaupungissa neljällä tavalla. Ensinnäkin sotilaat voitiin sijoittaa kaupungin porvarien rakennuksiin. Toiseksi voitiin rakentaa kasarmeja. Kolmas vaihtoehto oli parakkien rakentaminen, ja viimeinen vaihtoehto oli sotilaiden majoittaminen väliaikaisiin majoihin tai telttoihin. Lappeenrannassa majoitus hoidettiin ruotsalaisella kaudella lähinnä rakentamalla parakkeja, joskin osa sotilaista jouduttiin majoittamaan porvareiden rakennuksiin. Venäläisellä kaudellakaan ei kasarmien rakentaminen kattanut kaikkea majoitustarvetta.

Sotilasrakennusten muotoon vaikuttivat paljon paikalliset olosuhteet: käytettävissä olevat rakennusaineet, varat sekä linnoituksen käyttötarkoitus ja merkitys. Lappeenrannan kaltaisiin vaatimattomiin varustuksiin, joiden puolustusvalleissa ei ollut suuria muurauksia eikä kasematteja, rakennettiin tarvittavat rakennukset hirsistä erillisiksi vapaasti seisoviksi rakennuksiksi.

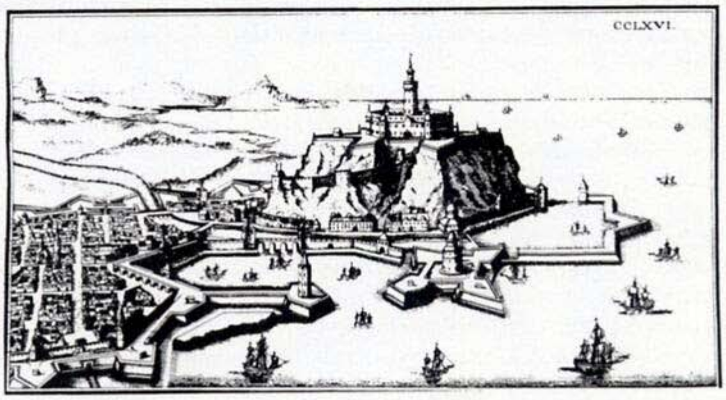
Sotilaitten siviilirakentamisen määrää lisäsi vielä ajan sotatieteessä vallalla ollut Richelieun, Mazarinin, Colbertin, Le Tellier'n ja Louvois'n luoma ns. makasiinijärjestelmä. Se perustui siihen, että 1600- ja 1700-luvulla armeijat olivat hyvin riippuvaisia muonituksesta. Pyrkimyksenä oli puhdistaa vihollisen haltuun jäävä maa elintarvikkeista; toisaalta taas tuli oman sotajoukon käyttöön perustaa leipomoita ja varastomakasiineja. Joukkojen ei uskallettu antaa edetä kovin kauas omista varastoista. Etenemisen kanssa samaa vauhtia rakennettiin uusia makasiineja ja leipomoita. Armeija ei edennyt varastoistaan kuin viiden päivämarssin päähän, jonka jälkeen oli aina rakennettava uusi leipomo. 1700-luvun tunnetuin ja arvostetuin sotapäällikkö Fredrik Suuri kehitti viiden päivän marssijärjestelmästä seitsemän ja yhdeksän päivän marssijärjestelmän. Raja tuli kuitenkin siinä vastaan, sillä kenttäleipomon leipä säilyi syöntikelpoisena vain yhdeksän päivää. Fredrikin mukaan makasiinit tuli sijoittaa siten, että ne voitaisiin vetää linnoituksen suojaan vihollisen uhatessa. Makasiinien tuli lisäksi sijaita toisistaan riittävien välimatkojen päässä; päämakasiinin tuli sijaita selustassa, koska etulinjassa sen menettämisen riski olisi ollut liian suuri.

Varastot tuli Fredrikin mukaan kerätä jo rauhan aikana ja sijoittaa linnoituksiin, joista ne sodan syttyessä olisivat helposti käytettävissä. Varastot sisälsivät varsinaisten sotatarvikkeiden lisäksi ruokatarvikkeita. Vuodelta 1742 on säilynyt erittely siitä, mitä tavaraa ruotsalaisten joukkojen venäläisille luovuttamasta Helsingin makasiinissa oli. Sieltä saatiin saaliiksi sekoitettua ohraa ja kauraa, ohraa, ruista, korppuja, maltaita, herneitä, ruisjauhoja, suolaa, suolalihaa, silliä, silakoita, tupakkaa ja kuivattua lihaa. Lisäksi venäläiset joukot löysivät makasiinista sotilaitten varusteita: sotilaspaitoja, sukkia ja jalkineita.

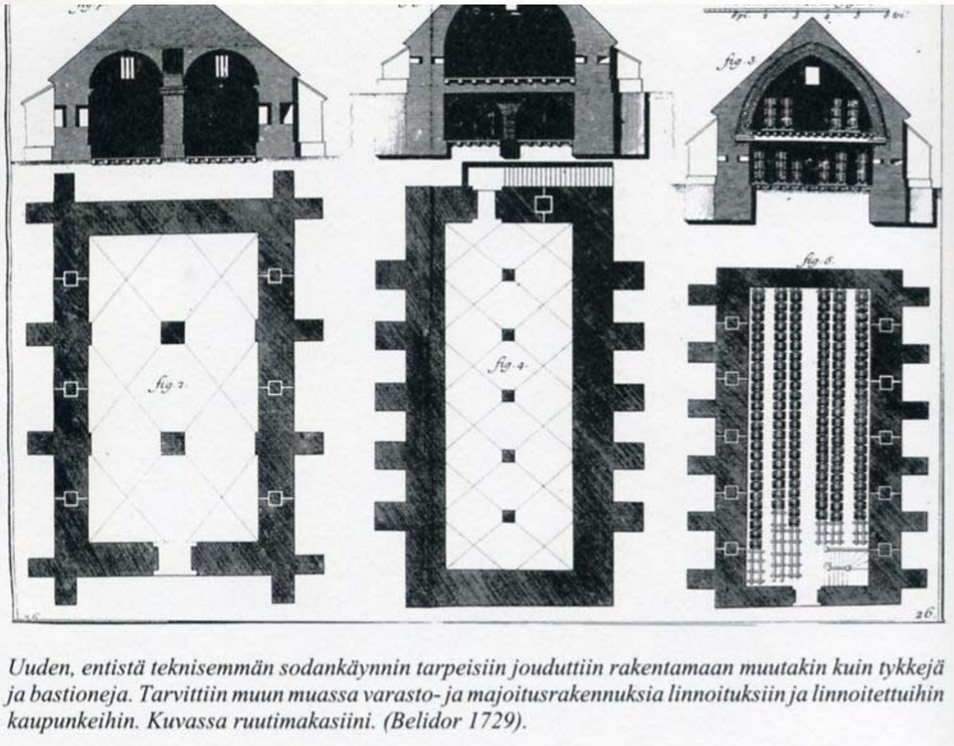
Armeija tarvitsi sodankäyntiin makasiineja, ja makasiinit sijoitettiin mielellään vallituksen sisäpuolelle turvaan ryöstelijöiltä ja viholliselta. Lappeenranta toimi linnoituskaupunkina ja tarvitsi sen vuoksi suojakseen varusväkeä; varusväkeä varten taas tarvittiin majoitustilaa – parakkeja.

Bastionijärjestelmän puolustuksellinen etu oli siinä, että kulmittaisiksi rakennetut bastionit mahdollistivat puolustajan tykkitulen keskittämisen hyökkääjän päälle. Kuvissa bastionijärjestelmän toteuttaminen kaupungin puolustuksessa. (Dilich 1640).

31

Uuden, entistä teknisemmän sodankäynnin tarpeisiin jouduttiin rakentamaan muutakin kuin tykkejä ja bastioneja. Tarvittiin muun muassa varasto- ja majoitusrakennuksia linnoituksiin ja linnoitettuihin kaupunkeihin. Kuvassa ruutimakasiini. (Belidor 1729).

3.4 Ruotsin linnoitusjoukot

Lappeenrannan asemakaavan isonvihan jälkeen ja myös venäläisellä kaudella suunnittelivat upseerit. He myös valvoivat kaavan toteuttamista ja kaupungin rakentamista. Asemakaavan ja kaupunkirakenteen erityispiirteisiin vaikuttaneiden tekijöiden selville saamiseksi on siksi syytä tarkastella, keitä upseerit olivat ja millainen oli heidän taustansa.

Linnoitusten rakentamisesta Ruotsin sotalaitoksessa vastasivat Ruotsin linnoitusjoukot. Rakentamisen lisäksi linnoitusupseerit vastasivat merkittävältä osalta Ruotsin 1700-luvun asemakaavataiteesta. Linnoitusjoukot kuuluivat Ruotsin armeijassa pienen vähemmistön muodostavaan värvättyyn miehistöön, kun valtaosaa Ruotsin sotalaitoksesta pidettiin 1700-luvulla yllä ruotujakolaitoksen ja ratsutilojen avulla. Järjestelmän hyödyllisyys oli siinä, että majoitusrasitus oli tasaisesti jakautunut maakunnittain: sotamiehet majoittuivat torppiinsa ja upseerit virkataloihinsa. Siten armeijan ylläpito ei ollut niin vaikeaa kuin olisi ollut varsinaisten värvättyjen joukkojen. Värvättyjä olivat 1700-luvulla linnoitusjoukkojen ohella tykistö ja ns. kevyet joukot. Värvätty esimiehistö oli pääasiassa varuskuntiin sijoitettu ja läpi vuoden palveluksessa. Värvätyn väen ja ruotujakolaitoksen välisestä paremmuudesta käytiin jo 1700-luvulla kiivasta keskustelua. Ruotujakolaitos alkoi jo olla vanhentunut sodankäyntitapojen kehittyessä, vaikkakin sillä oli vielä omat puolustajansa.

Joka tapauksessa Lappeenrannan linnoituksen suunnittelijat – värvättyjen linnoitusjoukkojen upseerit – olivat tykistöjoukkojen upseereiden tavoin arvoasteessa jakopalkkaisia upseereita korkeammalla. Erikoisaselajien tietynlaista “valiojoukkomaisuutta” kuvaa se, että linnoitusupseerit saivat vuoden 1762 valtiopäivillä läpi säädöksen, joka esti armeijan muiden upseerien siirrot linnoitusjoukkoihin. Säädöstä perusteltiin sillä, että linnoitusjoukot vaativat erikoiskoulutusta ja opintoja, joita muiden rykmenttien upseereilla ei ollut. Linnoitusjoukot ja niihin verrattavat erikoisjoukot toisaalta heijastivat suuren Pohjan sodan jälkeen Ruotsissa alkanutta yhteiskunnan muutosprosessia kohti eriytyneempää yhteiskuntaa. Yhteiskunnan muutos, niin Ruotsissa, Venäjällä kuin muuallakin Euroopassa, heijastui myös armeijoihin. Siten linnoitusjoukot – ja niihin verrattavat erikoisjoukot – voidaan nähdä esimerkkinä armeijan ja muun yhteiskunnan eriytymisestä.

3.4.1 Linnoitusjoukkojen koulutus

Linnoitusjoukot olivat kokeneet Ruotsissa Erik Dahlbergin (1625–1703) komennossa kukoistuskauden. Dahlberg kehitti linnoitusjoukoista organisaation, jonka koulutus oli hyvin korkeatasoista. Kun Dahlberg tuli linnoituskonttorin johtoon vuonna 1674, hän uudisti linnoitusjoukkojen organisaation ja samalla myös linnoitusupseerien koulutuksen. Linnoitusjoukot irrotettiin sotakollegion alaisuudesta Dahlbergin ja kuninkaan välittömään alaisuuteen. Linnoitusjoukkojen upseereiksi haluavia vapaaehtoisia varten palkattiin opettaja. Vuoden 1695 uusi linnoitusjärjestys jo edellytti, että linnoitusjoukkoihin ei otettu upseeria ennen kuin oli kokeilla tarkastettu, että hän osasi ammattinsa.

Vapaaehtoisten oppiaineisiin kuuluivat mm. aritmetiikka, geometria, linnoittamisteoria, käytännön linnoittaminen, maantiede, tykistöoppi, mekaniikka, hydrauliikka ja siviiliarkkitehtuuri. Linnoituslaitteiden suunnittelun käsittävän sotilaallisen arkkitehtuurin, “architectura militariksen”, jälkeen oli linnoitusupseerien koulutuksessa seuraavaksi tärkein aine siviiliarkkitehtuuri, “architectura civilis”. Suuren Pohjan sodan jälkeen siviiliarkkitehtuuri poistui opetusohjelmasta. Kuitenkin linnoitusupseerit joutuivat edelleen suunnittelemaan erilaisia rakennuksia aina kirkkoihin asti. Tarkasteltaessa rakentamista Lappeenrannassa vuosien 1722–1741 välillä on joka tapauksessa huomattava, että silloin Lappeenrannassa toimineet suunnittelijat kuuluivat pääosin vanhempaan sukupolveen.

Linnoitusupseeriksi pääsylle ja arvoasteikossa ylenemiselle asetettiin vuonna 1699 tiukat määräykset. Niiden mukaan upseerin tuli osata muiden taitojen lisäksi tietyt siviiliarkkitehdin taidot. Alikonduktöörin piti muun muassa hallita tiedot rakennusten sijoittelusta, perustustöistä, muuraustöistä ja holvauksista sekä portaiden, porttien, ovien, ikkunoiden, takkojen ja kaakeliuunien rakentamiseen tarvittavat tiedot, konduktöörin suunnitelmien eli “desseinien” teko muun muassa corps de garde -rakennuksiin, siltoihin ja ruutitorneihin. Jos konduktööri halusi yletä luutnantiksi, tuli hänellä olla taidot muun muassa muonavarastojen ja makasiinien sekä panimoiden ja leipomojen suunnitteluun. Kapteenin tuli olla kykenevä suunnittelemaan sotaleiri: “om en hehl Place de guerres fördehlningh”. Viimeisenä vaatimuksena siviiliarkkitehtuurin alalta oli, että majurin taitoihin piti kuulua kokonaisen ison kaupungin puolustusjärjestelyjen laatiminen: “om een hehl befestadt stoor stadz fördelningh”.

Vielä on huomattava, että upseerit saivat muualta Euroopasta tietoja ajan linnoitustaiteen kehityksestä sekä ulkomaanmatkoilla että kirjallisuudesta. Ruotsilla oli ennen suurta Pohjan sotaa Euroopan mantereella provinsseja ja vielä sodan jälkeenkin joitakin alueita. Yhteyksiä Eurooppaan siis oli.

Saksaan oli 1600-luvun kuluessa kehittynyt runsaasti linnoittamisen tutkimusta ja opetusta. Linnoitustiede oli useissa saksalaisissa yliopistoissa oppiaineena, ja jo vuonna 1600 oli ruotsalaisille tärkeässä Leidenin yliopistossa opetusta linnoitusopissa. Saksalaisia yliopistoja, joissa linnoitustiedettä opetettiin, olivat mm. Frankfurt, Königsberg, Kiel, Giessen – niissä opetus alkoi jo 1600-luvun puolella. 1700-luvun alussa mukaan tulivat mm. Halle, Wittenberg, Jena, Greifswald ja Würzburg. Ulkomaanmatkoista ja opiskelusta ulkomaisissa yliopistoissa ei ole säilynyt tarkkoja tietoja. Jotain ulkomailla opiskelleiden ruotsalaisten määrästä kertoo kuitenkin Leidenin yliopiston matrikkeli. Sen mukaan vuosina 1620–1700 yli 70 ruotsalaista opiskeli siellä matematiikkaa, johon Leidenissä liittyi linnoitusoppi. Tutkimuksen kannalta oleellista on kuitenkin, että ulkomaanmatkoja tehtiin ja vaikutteita ulkomailta saatiin siinä määrin, että ruotsalaiset linnoitukset olivat laadullisesti täysin vertailtavissa muiden eurooppalaisten linnoitusten kanssa – muun muassa linnoituskonttorien päälliköt Dahlbergistä Löweniin olivat tehneet ulkomaanmatkoja ja työskennelleet ulkomailla. Dahlberg oli opiskellut linnoitustaitoa Frankfurtissa, Löwen oli useaan otteeseen ulkomaisessa palveluksessa muun muassa Hessenissä ja Englannissa.

Eri maiden linnoitusten periaatteiltaan “kansainvälisen tyylin” toisaalta ymmärtää, kun ottaa huomioon, miten laajalle levinnyttä linnoitusten rakentamista koskeva kirjallisuus oli. Linnoituskirjallisuuden tekee taidehistorian kannalta mielenkiintoiseksi se, että kirjoissa ei ainoastaan annettu linnoituslaitteisiin liittyviä rakennusohjeita, vaan kirjat sisälsivät myös ohjeita linnoituksiin rakennettavista sotilaallisista siviilirakennuksista, esittelivät rakennuksissa käytettäviä pylväsjärjestelmiä sekä puolustuksellisesti parhaita asemakaavoja eri linnoituskaupunkityyppeihin. Kirjoissa oli usein myös taidokas kuvitus. Myös ruotsalaiset linnoitusupseerit omistivat linnoitusteoreettista kirjallisuutta. Haminan asemakaavan laatijalla Axel Löwenillä esimerkiksi tiedetään olleen hallussaan yli 2000 nidettä käsittävä kirjasto, jossa arvellaan olleen kaikki tärkeimmät linnoitusteoreettiset kirjat.

3.4.2 Linnoitusjoukkojen Suomen prikaati

Ruotsin linnoitusjoukot oli jaettu viiteen prikaatiin, joista yhden sijoituspaikka oli Suomi. Suomen prikaatin vahvuus vuonna 1722 oli 14 miestä, joskin vuosikymmenen loppua kohden osa viroista lakkautettiin. Linnoitusjoukot hoitivat Suomessa Hämeenlinnan, Savonlinnan, Kajaanin, Haminan ja Lappeenrannan linnoituksia. Päämajamestariluutnantin eli prikaatin komentajan lisäksi joukkoihin kuului yksi majurin, kaksi kapteenin, kaksi luutnantin, kaksi konduktöörin, kasöörin, materiaalikirjurin ja neljä käsityöläisen virkaa: vallimestarin, muurarin, puusepän ja sepän. Suomen prikaatiin oli vuonna 1721 sijoitettu kapteeni Simon Grundel (siirrettiin Kalmariin vuonna 1730), kapteeni Pehr Cedersparre, luutnantti Roderik Ryberg (erosi vuonna 1724), luutnantti Anders Decker ja konduktööri Johan Conrad Cedersparre. Vuonna 1722 tuli Suomen prikaatiin kapteeni Johan Ammondt. Tutkimuskohteena olevan ajanjakson loppupuolella, vuonna 1739, prikaatiin olivat sijoitettuina kapteeniksi 1735 korotettu Decker, Adam Reinhardt Brunow (kuoli vuonna 1743), luutnantti Carl Fredrik Nordenberg, luutnantti I. Werling (kuoli vuonna 1743) ja konduktööri Jonas Meldercreutz.

Suomen prikaatinpäällikkönä oli 1721 virkaatekevänä everstiluutnantti Johan Jacob Faber. Vuonna 1723 Faber siirrettiin majurin palkalle ja everstiluutnantti Lars Glansenstierna (käytetään myös nimeä Lorens Glansberg) tuli prikaatinpäälliköksi. Glansenstierna työskenteli kuolemaansa (vuonna 1740) asti Haminassa. Vuonna 1731 virkaan nimitettiin everstiluutnantti C.H. Schultz (kuoli Turussa 1737). Vuonna 1739 prikaatinpäälliköksi tuli Johan Adam Bläsingh (kirjoitetaan myös Blaesing). Seuraavana vuonna viran sai everstiluutnantti Filip Nordencreutz.

Suomen linnoitusprikaatin pääosa oli sijoitettuna Haminaan. Haminan ja Lappeenrannan linnoitusten suunnittelu taas tapahtui samojen miesten työnä ja samanaikaisesti. 1720-luvulla olivat Lappeenrantaan osa-aikaisesti sijoitettuna linnoitusupseereina everstiluutnantti Johan Jacob Faber, kapteenit Simon Jacob Grundel ja Johan Gustaf Ammondt, luutnantit Roderik Ryberg ja Anders Decker, konduktööri Johan Conrad Cedersparre ja Karjalan rakuunoista Lappeenrannan linnoitustöihin siirretty kapteeni Pehr (Petter) Cedersparre. Sotilasrakentamisesta ja suunnittelusta Lappeenrannan 1720-luvun rakennusvaiheen aikana vastasivat pääasiassa everstiluutnantti Faber, kapteeni Ammondt ja kapteeni Pehr Cedersparre sekä konduktööri J.C. Cedersparre.
Edellä mainituista upseereista ainakin Faberilla ja Ammondtilla oli vuonna 1723 Lappeenrannassa vuokratut asunnot. Kun linnoitustyöt jälleen tauon jälkeen alkoivat 1730-luvun loppupuolella, sodan jo uhatessa, johti töitä Lappeenrannassa kapteeni Brunow. Hänen vakituinen sijoituspaikkansa

oli kuitenkin Hamina. Ammondtin mainittiin olleen vuonna 1722 Lappeenrannan linnoitustöiden johdossa, mutta hän osallistui tiiviisti myös Haminan linnoitustöihin.

Euroopan linnoitusrakentaminen eriytyi 1600-luvulla kansallisiin koulukuntiin, joista merkittävimpinä pidetään ranskalaista ja hollantilaista koulukuntaa. Näiden jälkeen tulivat saksalainen ja ruotsalainen linnoituskoulukunta. Kuvassa kansilehti ranskalaisen koulukunnan paremmuutta manifestoivasta Belidorin linnoitusoppikirjasta. Pallas Athenen tunnuskuvin merkitty sodan jumalatar istuu kuvassa tykin muodostamalla valtaistuimella, triumfikaaren ja voitonseppeleen alla. Jumalattaren keihäs osoittaa triumfikaaressa sijaitsevaan Ranskan Bourbonien vaakunaan. Pallas Athenen kädessä on ranskalaisen koulukunnan mukainen linnoitussuunnitelma ja jalkojen juuressa maineikkaan marsalkka Vaubanin linnoitussuunnitelmia esitteleviä teoksia, ylimpänä L'attaque et la defence d'une place ja sen jälkeen Belidorin kirjoittamia teoksia, joista viimeistä La Science des incénieurs -teosta juuri jäljennetään. Sotalippujen katveessa ranskalaiset linnoitusupseerit tekevät linnoitussuunnitelmia, joita jo taustalla toteutetaan. (Belidor 1727).

3.5 Linnoitustyöt

Pekka Toivanen päättelee Lappeenrannan linnoitustöiden läänintilien maksumääräyksien perusteella todella alkaneen syksyllä 1722. Talven jälkeen työt jatkuivat samalla hieman yli sata henkeä käsittävällä komennuskunnalla. Huhtikuussa vuonna 1723 linnoitustöihin komennettiin vielä lisäksi Savonlinnasta osasto, jossa oli mukana myös ruotsalaisia täydennysmiehiä. Lappeenrannassa miehet olivat syksyyn asti, jolloin heidät lähetettiin Ruotsiin. Työt jatkuivat edelleen keväällä 1724 ja 1725. Vuoteen 1726 mennessä oli kaupunki saatu jo eteläreunaltaan, siis mantereen puolelta, osittain suojattua. Linnoitustöissä oli vakituisen 135 miehen miehityksen lisäksi sotilaita myös Savon rykmentistä ja Savonlinnasta.

Elokuussa 1727 Stackelberg raportoi Haminaan ja Lappeenrantaan tekemänsä tarkastusmatkan päätteeksi, että linnoitustyöt olivat molemmissa paikoissa lähes täysin valmistuneet ja että tilityksiä ja selostuspiirustuksia tehtiin paraikaa. Lappeenrannassa oli kesällä ollut 200 miestä Savon rykmentistä töissä. Linnoitustyöt tehtiin Lappeenrannassa pääosin ruotusotamiesten voimin, mutta myös muuta työvoimaa käytettiin – tilityksiin merkittiin runsaasti irtolaisten tekemiä päivätöitä. Vallituksista olivat vuosien 1727 ja 1728 selostuskarttojen mukaan valmistuneet niemen länsi- ja itäreunaan redutit ja niiden väliin kolme raveliinia, joista kaksi sijaitsi linnoituksen pääportista länteen ja yksi portista itään. Vallituksissa oli kahdeksan tykkiasemaa, joista pystyttiin ampumaan vallien edustalla olevalle avoimelle alueelle. Lisäksi vallien eteen oli kaivettu kuolleessa kulmassa ollut kulkutie. Linnoituksen ylätasannetta ympäröi valli.

Vuoden 1726–1727 valtiopäivät supistivat Suomen linnoittamista verrattuna edellisten valtiopäivien päätöksiin. Lappeenrannan osalta luovuttiin sinne aiemmin suunnitellun kivisen puolustustornin rakentamisesta, mutta päätettiin, että aloitetut maavallitukset tuli saattaa loppuun. Samaten sinne tuli rakentaa ruutikellari. Vuoden 1731 valtiopäivien salainen valiokunta totesi, että Lappeenrannassa oli tehty määräysten mukaisia vallitustöitä ja valleja vahvistettu kolminkertaisella palisadiketjulla ja että koko niemi oli ympäröity palisadeilla. Myös ruutikellari oli rakennettu. Tämän jälkeen Lappeenrannassa ei saanut valiokunnan mukaan enää rakentaa uusia linnoituslaitteita. Seuraavien, vuoden 1734 valtiopäivien, mukaan valtion rahatilanne ei sallinut Lappeenrannan rakentamista vahvemmaksi linnoitukseksi, mutta edellytettiin, että sinne pystytetyt maavallit tuli pitää kunnossa. Ylläpitotyöhön ei kuitenkaan myönnetty rahaa, joten linnoituksen kunto kärsi.

Ollessaan Suomen sotilasylipäällikkönä vuonna 1737 Axel von Löwen ehdotti sotakollegiolle korjaustöitä Haminassa ja Lappeenrannassa. Sotakollegio ei kuitenkaan, viitaten valtiopäivien 1734 antamaan päätökseen, suostunut uusiin linnoitustöihin. Vasta hattupuolueen noustua valtaan vuoden 1738 valtiopäivillä myönnettiin Suomen linnoitusten ja niiden mukana Lappeenrannan kunnostustöihin varoja. Linnoitustyöt olivat tosin vaatimattomia ja supistuivat Lappeenrannassa huonoon kuntoon menneiden varustusten korjaamiseen ja puisten esteiden rakentamiseen vuosina 1738 ja 1739.

Kokonaisuudessaan Lappeenrannan rakentamiseen uhrattiin koko pikkuvihaa edeltävänä kautena hiukan yli 24 000 talaria. Haminan rakentamiseen uhrattiin Suomen linnoituksista eniten rahaa – yli 68 000 talaria. Summia ei voi pitää erityisen suurina, kun ottaa huomioon, että Löwen arvioi Haminaan suunnittelemansa linnoituksen töiden käynnistämiseen tarvittavan 200 000 talaria ja yhden bastionin maksavan ainakin 100 000 talaria.

Toisaalta Lappeenrannankin rakentamiseen käytetty rahasumma oli runsas suhteessa siihen vaatimattomaan ympäristöön, jollainen markkinapaikkana toiminut niemi oli. On myös muistettava, etteivät rakennuskustannukset Lappeenrannassa olleet suuria. Julkisten rakennusten rakennuskustannukset olivat yleensä vain noin 500 talaria rakennusta kohden. Siten 24 000 hopeatalarin sijoittaminen Lappeenrantaan vaikutti kruunun aiempaan rahalliseen panostukseen verrattuna Lappeenrannan kehitykseen ja kaupunkirakenteeseen huomattavasti.

Sodanvaaran uhatessa alettiin Suomen linnoituksia varustaa parempaan kuntoon kesällä 1740. Lappeenrannassa uusittiin pääportti ja sen molemmilla puolilla olevia tenaljeja ja muita linnoituksen eteläreunan vallituksia parannettiin. Samaten rakennettiin uusi palisadiketju eteläisen vallituksen reunoissa olleiden Frisenheimin ja Faberin reduttien väliin. Linnoitustöiden laajentamista suunniteltiin, mutta sitä ei enää ehditty aloittaa ennen sotaa.

Taulukko Linnoitustöihin käytetyt rahasummat Lappeenrannassa ja Haminassa vuosina 1722–1741 (hopeatalaria)

	LAPPEENRANTA	HAMINA
1722	483.29	
1723	526.23	938.11
1724	8 688.19	32 314.20
1725	1 583.22	5 699.52
1726	2 222.31	6 281.36
1727	4 644.1	15 623.25
1728	2 649.12	2 538.34
1729	871.5	527.9
1730	255.18	1 095.9
1731		172.30
1732	47.4	38.23
1733	148.8	125.16
1734	104.26	267.06
1735	236.5	207.31
1736	144.30	1 243.3
1737	50.12	188.5
1738	184.22	771.20
1739	357	359.1
1740	937.23	1 491.1
1741	547.2	967.5

Lähde: Ernst Ericsson: Kungl. Fortifikationens historia. Stockholm 1934, bilaga IV. Luvut on poimittu linnoitusjoukkojen kamarikonttorin vuonna 1747 laatimasta vuosien 1720 ja 1746 välisenä aikana linnoituksiin sijoitettuja rahasummia esittelevästä luettelosta.

4 RUOTSALAISEN KAUDEN JOUKKO-OSASTOT

Uudenkaupungin rauhan jälkeen keskeiseksi itärajan kaupungiksi muodostuneeseen Lappeenrantaan muodostettiin varuskunta jo aiemmin lähialueen Kymenkartanon läänin jalkaväkirykmenttiin kuuluneista Lappeen ja Ruokolahden komppaniasta. Niihin kuuluvia joukkoja kerättiin jo syksyllä 1721 Lappeenrantaan. Osasto suoritti vartiopalvelusta ja rakensi Lappeenrantaan puolustusvallituksia linnoitusjoukkojen upseerin, everstiluutnantti Faberin johdolla. Samaan aikaan rajalla partioimaan määrättiin Uudenmaan rakuunoita. Syksyllä 1722 joukkoja lisättiin. Lappeenrannassa oli tällöin Toivasen mukaan 127 miehistön jäsentä ja aliupseeria.

Linnoitustöiden etenemisen myötä kaupunkiin tuli lisää sotilaskomennuskuntia. Vielä vuoden 1723 talvella käytettiin Kymenkartanon rykmentin osastoja. Lappeen ja Ruokolahden komppanioista kaupungissa oli noin 60 miestä, ja uusina miehinä kaupunkiin komennettiin Äyräpään komppaniasta saman verran sotilaita. Uutena joukko-osastona helpotti linnoittajien töitä kesällä 1723 Olavinlinnan varusväki. Se lähetettiin kuitenkin jo syksyllä Ruotsiin. Seuraavana kesänä linnoitustöihin määrättiin miehiä Savon rykmentistä. Linnoitustöiden ohella kaupungissa olevat jalka- ja ratsuväkiyksiköt partioivat rajalla.

Vuosien 1724 ja 1725 jälkeen linnoitustyöt teetettiin pääasiassa palkkalaisilla. Varuskunnaksi määrättiin kaksi joukkuetta Pohjanmaan rykmentistä, joka oli nimenomaan varuskuntapalvelukseen tarkoitettu joukko-osasto. Pohjanmaan rykmenttiä täydensivät komennuskunnat Savon rykmentistä. Pohjanmaan rykmentistä kaupungissa vuonna 1725 oli 85 miestä, joiden johdossa – ja samalla varuskunnan päällikkönä – toimi kapteenin arvoinen upseeri. Komentajan apuna olivat luutnantti, vänrikki, kolme aliupseeria, kutsuntakirjuri, välskärin kisälli ja kaksi rumpalia. Pohjanmaan rykmentin miehet tulivat Toivasen mukaan Kemin, Ilmajoen, Siikajoen, Pyhäjoen ja Kalajoen komppanioista. Pohjanmaan rykmentin ohella oli vuonna 1725 Savon rykmentistä varuskunnassa 36 miestä. Sotilaat oli koottu yhteensä kuudesta eri komppaniasta. Pietari Suuren kuoleman pelättiin aiheuttavan levottomuuksia, ja tämän vuoksi Lappeenrantaan koottiin samana vuonna vielä 50 miehen vahvuiset joukot ratsumiehiä ja jalkamiehiä Kymenkartanon läänin rykmentistä. Joukot olivat Lappeenrannassa kuitenkin vain väliaikaisesti.

Pohjanmaan jalkaväkirykmentti toimi Lappeenrannan varuskuntajoukkona aina 1730-luvulle asti. 1730-luvun alussa Lappeenrannan varusväen määrä myös nousi. Pohjanmaan siirryttyä määräjakoisjärjestelmään rykmentin miehet kuitenkin kotiutettiin. Pekka Toivasen mukaan tämän jälkeen Lappeenrannan varuskunta muodostui lähinnä itäsuomalaisista joukko-osastoista. Kymenkartanon ja Savon rykmenttien ohella varusväkeä komennettiin Lappeenrantaan ainakin vuonna 1734 myös Hämeen läänin rykmentistä.

Varuskunnan päällikkönä toimi Pohjanmaan rykmentin alkuaikoina komppanian päällikön vakanssilla ollut kapteeni Gustaf Gronow. 1731 varuskunta oli jo isompi ja sen komentajana toimi rykmentin everstiluutnantti Joachim Georg von Ganschou. Pikkuvihan edellä vuodesta 1736 Lappeenrannan taisteluun saakka entisestään laajenneen varuskunnan päällikkönä taas toimi eversti Ernst Gustaf von Willebrand.

Vuodesta 1727 lähtien linnoitukseen komennettiin myös vakituinen tykistöosasto. Osasto kuului osana samana vuonna perustettuun Suomalaiseen Tykistöosastoon. Vuonna 1934 järjestettiin tykistöjoukot uudelleen Kuninkaalliseksi Suomalaiseksi Kenttätykistöpataljoonaksi. Tällöin Lappeenrantaan sijoitettiin myös pataljoonan pieni esikunta. Lappeenrannassa tykistöosasto koostui aluksi yhdestä 25 miehen vahvuisesta komppaniasta ja neljän miehen vahvuisesta varikko- tai varuskomppaniasta, jonka jäseniä olivat varikkokirjuri ja kisällin arvoiset laatikontekijä, pyöräntekijä ja karkeisseppä. Varsinaisessa komppaniassa oli tykkimiesten lisäksi runsaasti muitakin toimia.

Komennuskunnan johdossa toimi Toivasen mukaan kapteenin arvoinen upseeri, tämän apuna olivat luutnantti, vänrikki, aliluutnantti, överfyrverkare eli lähinnä ylitulittaja, tykkijunkkari, kaksi kersanttia ja kaksi alitulittajaa ja kolme konstaapelia. Komennuskunta jakaantui kahteen tulituskuntaan ja kolmeen konstaapelikuntaan. Näissä oli vielä kussakin opetuskonstaapeli ja oppilastulittaja. Hieman monimutkaisen tuntuinen organisaatio johtui siitä, että Ruotsissa oli tällöin käynnissä tykistön uudistus. Suomeen komennettu tykistö koostui lähinnä päällystöstä. Miehistöä taas värvättiin itse paikalta Suomesta, niin myös Lappeenrannasta.

Ruotsin tykistö koostui ennen pikkuvihaa pääosin kolmen, kuuden ja kahdentoista naulan tykeistä. Linnoitustykistö oli 18 ja 24 naulaista. Lappeenrannan linnoituksessa oli lisäksi yksi 40 naulan

mörssäri. Tykeissä oli parannettu lavettimallia ja niihin oli liitetty suuntausruuvit.

Tykistön miehet olivat jalkaväkeä pienempi joukko-osasto Lappeenrannan varuskunnassa, mutta pysyivät toisaalta pitempään kaupungissa. Toivasen mukaan tykkimiesten ja kaupunkilaisten välillä oli jatkuvaa vuorovaikutusta ja noin 50 miehen laajuinen tykkimiesosasto muuttui lähes osaksi kaupunkiyhteisöä. Tykistö lienee ollut arvostettu joukko-osasto, sillä kaupungin arvokkaimman henkilön maaherra Frisenheimin poikapuoli palveli tykistössä ylitulittajana.

Tykistön komentajina toimi vuonna 1727 komppanian saapuessa kaupunkiin kapteeni Engelbrecht Brockman. Vuoden 1934 jälkeen majuri Josua Adlerbielke oli pienen esikunnan johdossa ja kapteeni Lars Åberg varuskuntakomppanian johdossa. Åberg toimi myös Lappeenrannan taistelussa Wrangelin joukkojen tykistön komentajana. Taistelussa Åberg joutui toisen tykistöupseerin, luutnantti Israel Krookin tavoin vangiksi. Lappeenrannassa palveli myös aliluutnantti Hindrich Schrägell. Lappeenrannan varuskuntaa voidaan tarkastella lähemmin ennen ruotsalaisen linnoituksen kohtalonhetkiä vuonna 1741. Kaupunkiin oli komennettu osa jo 60-vuotiaan karoliinin, turkulaisen eversti Gustaf von Willebrandin johtamasta värvätystä rykmentistä. Willebrand oli saanut rykmentin komennukseensa vuonna 1739, sen aiemman päällikön Per Adlerfeltin jälkeen.

Willebrandin rykmentti koostui lähinnä Skånesta kotoisin olevista miehistä, joskin joukkoja täydennettiin myös suomalaisilla miehillä – ainakin pohjoiskarjalaisia palveli rykmentissä Lappeenrannan taistelun aikaan. Ennen komennusta Suomeen – Haminaan, Lappeenrantaan ja Savonlinnaan – oli rykmentti palvellut suurimmalta osaltaan Malmön varuskuntarykmenttinä. Rykmentissä oli 26 upseeria. Näistä 3 oli rykmentinupseereita ja 23 alempia upseeria. Aliupseereita ja kirjureita oli yhteensä 48, signalisteja 8, rummunlyöjiä 16 ja korpraaleita ja miehistöä yhteensä 800. Lisäksi rykmentin leivissä oli neljä siviiliä. Näiden joukkojen lisäksi tulivat vielä rykmenttiä seuraavat siviilit, naiset ja lapset.

Rykmentissä oli yhteensä kahdeksan komppaniaa. Näistä kolmen komentajana toimivat rykmentin upseerit: eversti Willebrand, everstiluutnantti Ruthensparre ja majuri Spaak. Jokaisessa komppaniassa oli viisi aliupseeria, joista korkea-arvoisin oli kenttävääpeli. Lisäksi kirjuri, joita oli rykmentissä yksi komppaniaa kohden, laskettiin periaatteessa kuuluvaksi aliupseereihin. Komppaniaa kohden oli kaksi rummunlyöjää. Teoriassa sotamiesten ja korpraalien lukumäärä komppaniassa oli sata miestä, joista korpraaleja kuusi.

Willebrandin rykmentistä sijoitettiin Hans Hirnin mukaan Lappeenrantaan ensin puolet ja sen jälkeen viisi komppaniaa. Rykmentin marssiessa kesällä 1739 Lappeenrantaan oli kaupungissa lisäksi jo edellä mainittu kapteeni Lars Åbergin ja yhden luutnantin komennuksessa 125 miehen vahvuinen kaupungin tykkikomppania ja joitakin työkomennuskuntia, jotka vahvistivat kaupunkiniemen eteläreunan linnoituslaitteita. Willebrand itse johti Lappeenrannan joukkoja. Joukot muodostivat Lappeenrannan varuskunnan yhdessä tykistön kanssa. Willebrand toimi myös varuskunnan komentajana.

Uusi varuskunta oli aiempaan nähden huomattavan paljon suurempi. Viisi willebrandilaista komppaniaa mukana seuranneine siviileineen lisäsi kaupungin varuskunnan lukumäärää ainakin viidelläsadalla hengellä, kun otetaan huomioon, että kaupungissa edelleen oli tykistöosasto ja komennuskuntia linnoitustöitä tekemässä. Siten majoitusongelmat muodostuivat vaikeiksi pienessä kaupungissa. Syksyllä 1739 osallistuivatkin rykmentin sotilaat vanhan parakin korjaamiseen ja uuden rakentamiseen. Ennen talvea ei majoitustilannetta kuitenkaan saatu kuntoon, vaan puutteelliset majoitusolot ja etenkin rankka vartiopalvelus aiheutti paljon sairas- ja kuolemantapauksia.

Varuskunnan sotilailla oli käytössään yhteensä neljä parakkia, kun uusi kaksikerroksinen parakki valmistui. Nämä olivat uusi parakki, neljän huoneen vanha parakki, kolmen huoneen rantaparakki ja kaupungin rakennuttama parakki. Uudessa parakissa asui yläkerrassa upseereita ja aliupseereita. Alakerta oli miehistölle ja heidän vaimoilleen ja lapsilleen. Parakki oli periaatteessa suunniteltu yhteensä 200 sotilaalle, mutta sinne ei pystytty majoittamaan kuin 168 miestä. Rantaparakkiin pystyttiin kaksoislavereiden avulla sijoittamaan jokaiseen huoneeseen 48 miestä eli yhteensä 144 miestä. Näiden lisäksi oli vanhaan vuoden 1739 syksyllä korjattuun neljän huoneen parakkiin majoitettu yhteensä 89 henkilöä. Kaupungin parakkiin mahtui vähiten ihmisiä. Sen kahdessa tuvassa oli yhteensä 58 miestä. Tilat sotilaille ja heidän perheilleen olivat äärimmäisen ahtaat, tämä aiheutti etenkin kosteassa paikassa sijaitsevaan rantaparakkiin majoitettujen keskuudessa kulkutauteja ja kuolemantapauksia. Majoitusta vaikeutti myös lämmityspuiden vaikea saanti.

Willebrandin rykmentin Lappeenrantaan komennetuista miehistä oli jo vuoden 1739 syyskuussa 58 miestä sairaana, lokakuussa oli 95 sairasta ja 10 kuollutta. Sairaiden määrä nousi seuraavana vuonna toiselle sadalle ja vuoden 1740 alussa Willebrand raportoi varuskunnasta kuolleen 40 miestä, joukossa upseereita. Saman vuoden maaliskuussa neljästäsadasta sotamiehestä tai korpraalista oli terveitä vain 233 miestä. Kesällä 1740 tautitilanne helpotti hetkeksi, mutta syksyllä sairastuneiden määrä nousi jälleen. Miehiä sairastui ja kuoli talven mittaan niin, että keväällä 1741, vaikka varuskuntaa oli vahvistettu siirtämällä Savonlinnassa aiemmin ollut komppania Lappeenrantaan, oli palvelukseen pystyvien määrä vain 342 miestä.

Sotilaiden tilannetta ei varmaankaan parantanut, että pääosin skånelaisilla sotilailla ja suomalaisilla kaupunkilaisilla ei ollut useinkaan yhteistä kieltä jolla kommunikoida ja hoitaa asioita. Rykmentin päällikön Willebrandin mukaan hinnat Lappeenrannassa olivat lisäksi korkeammat kuin Ruotsissa tai Pommerissa. Lisäksi useinkin myös käsityöammatin osaavilla sotilailla ei ollut köyhällä rajaseudulla mahdollisuutta hankkia sivutuloja. Tämä kurjisti sotilaiden ja heidän perheidensä tilannetta.

Tilanne kärjistyi siihen, että skånelaissotilaat hankkivat lisää toimeentuloa myymällä uusia varusesineitä, joita he olivat Suomeen komennuksen yhteydessä saaneet. Tämä oli jyrkästi kielletty, ja siitä rankaistiin muun muassa sotamies Nils Björkmania. Sotilaiden köyhyyttä kuvannee myös se, että Hirnin vuoden 1741 viiden ensimmäisen kuukauden ajalta tilastoimista varuskunnan sotilaiden tekemistä rikkomuksista varastaminen oli yleisin.

Sotilaiden kannalta oli ongelmallista, että he saivat ruoka-annoksensa viljana, eivät siis valmiina leipinä. Annoksessa oli 2/3 ruista ja 1/3 ohraa. Tämä oli suuri puute Lappeenrannassa, sillä kaupungissa ei ollut kunnollista myllyä. Lähin vesimylly oli kaukana kaupungista, ja sotilaiden käytössä oli vain maaherran hankkimat 27 käsikiviparia. Lisää huolta aiheutui kaupungin leipomosta. Siinä oli vain kuusi pientä uunia, joiden teho ei riittänyt varuskunnan tarpeisiin. Tällaisessa tilanteessa jotkut sotilaat pyrkivätkin vaihtamaan annosviljansa kaupunkilaisilta saataviin valmiiksi jalostettuihin tuotteisiin, olueen ja viinaryyppyihin. Willebrandin rykmentin surkeat olot Lappeenrannassa päättyivät lopulta vielä surkeammin Lappeenrannan taisteluun elokuun lopussa 1741. Hävityn taistelun jälkeen pääsi Haminaan pakenemaan willebrandilaisista vain 33 miestä muiden joutuessa vankeuteen tai kuoltua taistelussa.

Lappeenrannan varuskunta oli monin tavoin sidoksissa kaupunkiyhteisöön ja vaikutti monin tavoin muun muassa kaupunkilaisten elinkeinoelämään. Linnoituskauden alussa vaikeuttivat varuskunnan ja kaupunkilaisten oloa monet seikat. Elintarviketilanne oli kireä. Muona-annoksista piti vielä vuonna 1724 vähentää suolalihan osuutta ja korvata alenema joko ryyneinä, rahana tai korotettuna tupakka-annoksena. Ruokapulan takia myös kiellettiin kaupunkilaisia tekemästä viljastaan olutta tai viinaa. Tämä kavensi kaupunkilaisten toimeentuloa, sillä näiden tuotteiden myynti oli merkittävä tulolähde. Kaupunkilaisten toimeentuloa taas edisti se, että linnoitustöihin palkattiin myös kaupunkilaisia. Näitä tarvittiin maansiirtotöihin ja ajureiksi, mutta myös kaupunkilaisiin kuuluville sepille, puusepille, lasimestareille ja muurareille riitti töitä. Kaupunkilaiset olivat myös upseeriston palkollisina. Vuonna 1724 käytiin nimittäin oikeutta kapteeni Bermanin palveluksestaan ajaman piian Elli Eskontyttären tapauksesta. Tiedetään myös kersantti Prinzillä olleen vuonna 1737 Liisa-niminen piika.

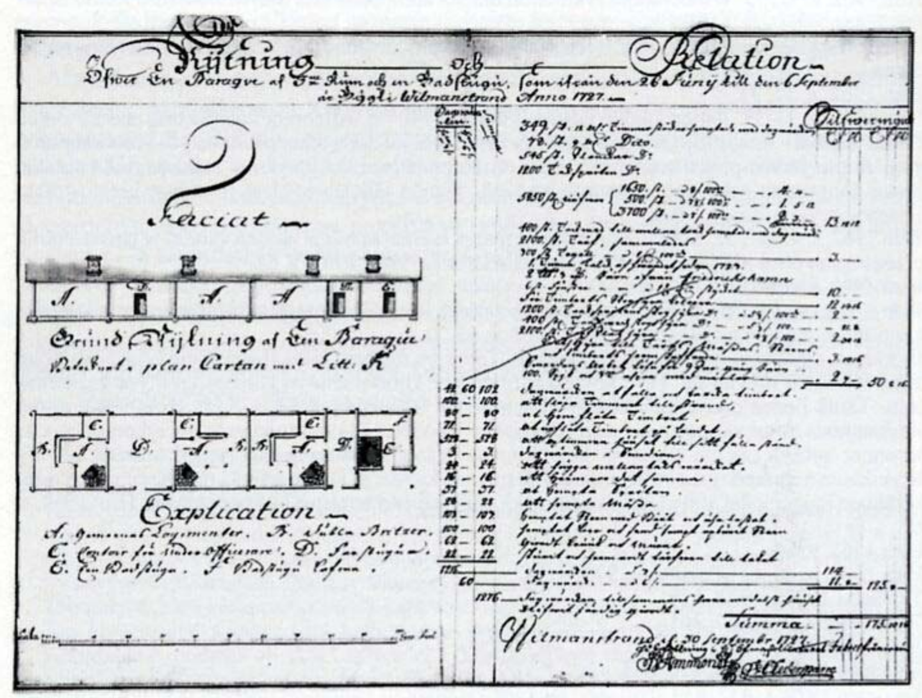
Linnoituskauden alkaessa poistui ainakin osittain Lappeenrannassa aiemmalla kaupunkikaudella esiintynyt ilmiö, alueen ratsutalonpoikien asuminen ja kapakanpito kaupungissa. Vuonna 1724 määrättiin kapteeni Krahnin komppaniaan kuuluvat ratsumiehet Samuli Samulinpoika ja Matti Nuutinpoika myymään talonsa kaupungissa ja muuttamaan rustholleihinsa.

Varusväen sotamiehet asuivat etenkin parakkien valmistuttua omissa oloissaan. Pienessä kaupungissa väestön kanssa oltiin kuitenkin paljonkin tekemisissä, etenkin vielä 1720- ja 1730-luvulla, kun varusväki oli suomenkielisiä pohjanmaalaisia tai savolaisia. Lähes kaikkiin kämnerinoikeuden riitajuttuihin liittyi yhtenä osapuolena sotilas, ja siten niitä käsitteli myös sotaoikeus. Sotamies Juho Piispa oli tutustunut väestöön vuonna 1723 ainakin kuudessa eri anniskelupaikassa, tuntemattomaksi jäänyt pohjalainen sotilas oli taasen joulun alla 1733 maannut Valpuri Juhontyttären varuskunnan parakin porstuassa. Oikeuden kanssa eivät joutuneet tekemisiin ainoastaan vähäväkiset. Vuoden 1733 kuninkaallinen asetus, jolla kiellettiin julkinen juopottelu, koitui kapteeni Krahnin kohtaloksi seuraavana vuonna.

Varuskunta ja alueen muut joukot vaikuttivat Lappeenrannan käsityöläisten monipuolistumiseen. Muun muassa Karjalan rakuunoissa palveli Lappeenrannassa asuva pitkälle erikoistunut käsityöläinen, pistooliseppä Petter Hammarin. Sen leivissä oli myös kenttävälskäri Johan Jahn. Räätälit olivat

Lappeenrannan suurimpia käsityöläisryhmiä. Tähän vaikutti läänihallituksen ohella myös varuskunta, sillä upseerien ja heidän perheenjäseniensä vaatteiden teko oli räätälien merkittävä työllistäjä. Upseeristo elätti myös kaupunkiin vuonna 1728 muuttaneen peruukkimestari Gustaf Rungiuksen.

Ei voi väheksyä myöskään sotilaiden saamia palkkarahojen merkitystä pienen kaupungin vähälukuiselle asujaimistolle. Toivasen laskelmien mukaan Pohjanmaan ja Savon rykmentin miesten eli Lappeenrannan varuskunnan saamat palkkarahat nousivat vuosittain lähes 5 800 talariin. Summa oli suuri, kun sitä vertaa kaupungin henkikirjoitettuun väkilukuun, joka oli 1730-luvulla vain yhtenä vuonna yli kolmensadan.

Lappeenrannan "itäkaupungin" miehistöparakki. (KrA).

5 LAPPEENRANTA – RUOTSALAINEN VARUSKUNTAKAUPUNKI

Lappeenrannassa oli ruotsalaisella kaudella kaupunkilaisten rakennusten lisäksi Lappeen pitäjäyhteisön kirkko, maaherra oli sijoittanut residenssinsä kaupunkiin, ja kaupungissa pidettiin 1600-luvun tapaan Saimaan alueen tuotteita kokoavat markkinat. Sotilaiden, kruunun siviilihallinnon ja kaupunkiyhteisön toimintojen alueellista sijoittamista varten linnoitusvallitusten sulkemalle niemelle laadittiin asemakaava.

5.1 Faberin ja Johan Conrad Cedersparren asemakaavasuunnitelma

Ensimmäinen linnoitetun Lappeenrannan asemakaavasuunnitelma on Axel Löwenin mukana rajankäynnissä olleiden linnoitusupseerien everstiluutnantti Johan Jacob Faberin ja konduktööri Johan Conrad Cedersparren allekirjoittama. 1600-luvun kaupunkiniemi oli suunnitelmassa linnoitettu etelästä monipolvekkeisella bastionijärjestelmän mukaisella linnoitusvyöllä. Niemen etelästä sulkevan vallituksen lisäksi oli linnoituksen ruutukaavaan kaavoitettu laki piirustuksessa ympäröity ylätasanteen topografiaa seuraavalla vallituksella. Eteläpuolella oli kaupungin pääportti. Siten voidaan todeta, että suunnitelmassa oli linnoituksen laesta tarkoitus rakentaa varsinainen linnoitus, sillä ranta-aluetta suojasi vain etelässä niemelle pääsyn estävä vallitus ja rantaa kiertäväksi merkitty paalutus.

Länsirantaan oli suunniteltu paikallisiin vaatimattomiin oloihin nähden suurisuuntainen “alakaupunki”, joka oli tarkoitettu ennen kaikkea kaupan ja hallinnon käyttöön. Linnoitusupseerit olivat nimittäin piirtäneet alueelle torin, jota ympäröivät myöhemmistä karttaselvityksistä päätellen toteutuneet julkiset rakennukset, torille johtavan tien varteen selkeästi artikuloidut korttelit ja vielä rantaa seuraava laituri, joka oli koko länsirantaan kaavoitetun alueen mittainen. Ylätasanteesta ja länsirannasta poiketen ei niemen pohjois- ja itärannalle ollut suunniteltu tai ainakaan piirretty ruutukaavan mukaista asutusta.

5.1.1 Suunnitelmakartan ajoitus

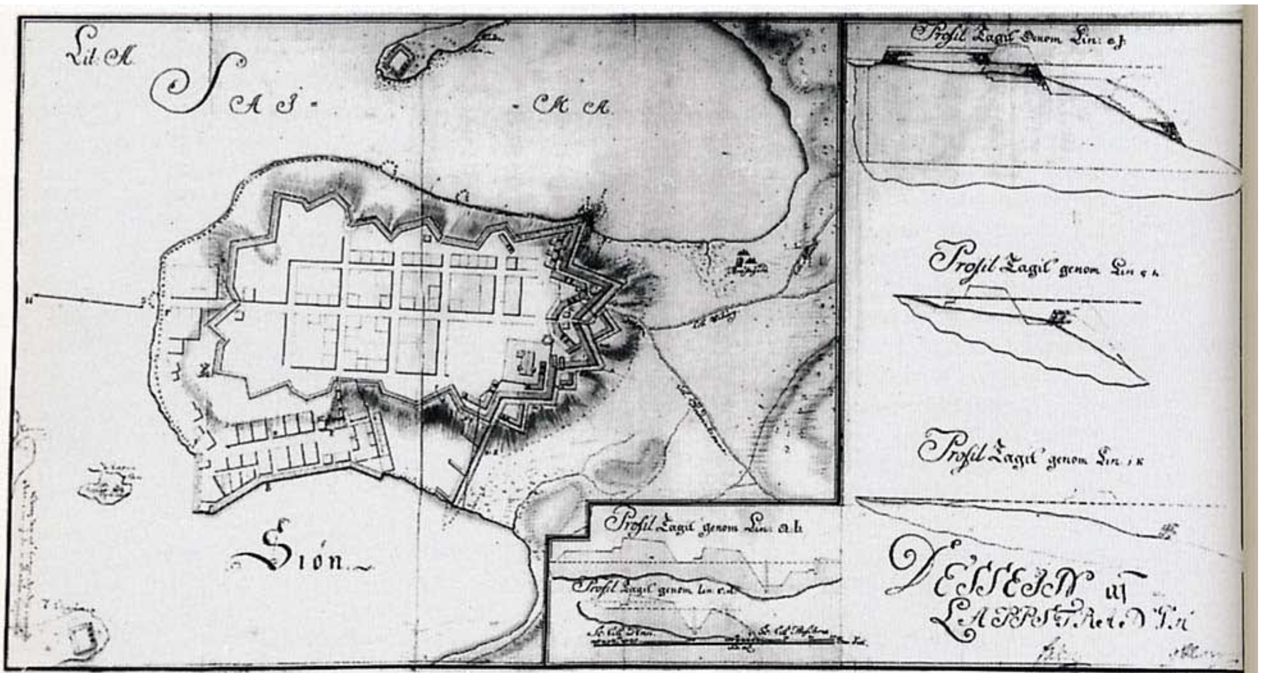
Pekka Toivanen on ajoittanut everstiluutnantti Faberin ja konduktööri Johan Conrad Cedersparren päiväämättömän kartan Lappeenrannan ensimmäiseksi linnoitus- ja asemakaavasuunnitelmaksi. Toivasen mukaan suunnitelman varhaisuudesta puhuvat useat sen yksityiskohdista. Siihen piirretty linnoitusniemen lakea ympäröivä vallitus muun muassa seurailee rinteen reunoja paljon monipolvekkeisempana kuin myöhemmät yksinkertaistetut suunnitelmat. Lisäksi suunnitelmaan merkityistä viidestä valli- ja kaivantoprofiilista ilmenee niiden pohjana ollut rinteen muoto.

Toivasen perustelu tuntuu luotettavalta, kun vertaa karttaa muuhun Lappeenrantaa ennen pikkuvihaa käsittelevään karttamateriaaliin – kaavoittamisen pohjana on epäilemättä ollut Faberin ja Johan Conrad Cedersparren allekirjoittama kaavasuunnitelma tai jokin muu samankaltainen suunnitelmakartta. Faberin ja Cedersparren suunnitelman varhaisuuden puolesta puhuu lisäksi vielä se, että Lappeenrantaa kutsuttiin 1720-luvun alkuvuosina Lappstrandin nimellä ja kartan oikeaan alareunaan on kirjoitettu nimekkeeksi “Dessein af Lappstrandh”; muut 29 Lappeenrantaa koskevaa Ruotsin sota-arkistossa säilytettävää karttapiirustusta on nimetty Willmanstrandin nimellä. Toisaalta Toivasen arvio siitä, että kartta ajoittuisi jo vuoden 1722 kesään tai syksyyn, tuntuu liian aikaiselta siihen nähden, että karttaan on merkitty toisen kaupungista lähtevän tien johtavan “Fredrikshamniin”. Vehkalahdelle nimittäin myönnettiin “erityisenä kuninkaan armonosoituksena” uusi nimi Fredrikshamn vasta kaupungin privilegioissa 18.7.1723. Lisätietoa kartan ajoitukseen saadaan, kun otetaan huomioon, että toinen kartan allekirjoittanut linnoitusupseeri – everstiluutnantti Johan Jacob Faber – oli virkavapaalla ja oleskeli Ruotsissa vuodesta 1725 syksyyn 1726, jonka jälkeen hän osallistui vuonna 1727 Haminassa kaupungin linnoittamisen kustannuksia selvitelleen komission työhön ja erosi palveluksesta vuonna 1728, jota vuotta myöhäisempi kartta siis ei ainakaan voi olla. Vanhin päivätty ja tässä mainittua karttaa selvästi myöhäisempi Lappeenrantaa käsittelevä kartta Ruotsin sota-arkistossa on vuodelta 1726; sitä edeltävältä vuodelta on kuitenkin säilynyt kesällä rakennetun parakin piirustus. Edellä mainitun lähdemateriaalin perusteella voidaan päätellä, että kartta ajoittuu vuosien 1722 ja 1725 väliseen ajanjaksoon.

Suunnitelman vasempaan yläreunaan kirjoitettu teksti Lit:A antaa suunnitelmakartasta vielä lisää tietoa. Merkintä tarkoittaa sitä, että kartta on kuulunut liitteenä jonkin asiakirjan yhteyteen. Kun tiedetään, että kartta joka tapauksessa ajoittuu Lappeenrannan linnoittamisen alkuvaiheeseen

1720-luvulle, ja tiedetään, että Lappeenrannan linnoittamissuunnitelma vahvistettiin vuoden 1723 valtiopäivillä, voidaan suunnitelmakartan asiakirjayhteyttä etsiä vuoden 1723 valtiopäivien asiakirjoista. Lukemistani vuoden 1723 valtiopäivien asiakirjoista mainitaan vain yhdessä, että Lappeenrantaan suunnitelluista puolustuslaitteista on asiakirjan liitteenä ollut suunnitelmapiirustus. Kyseessä on Valtionarkistossa säilytettävä puolustuskomission lausunto Suomen puolustuskysymyksestä joulukuussa 1723. Faberin ja Cedersparren suunnitelmakartta sopii ulkonaisesti hyvin asiakirjan liitekartaksi. Asiakirjassa on ensinnäkin mainittu liitteen olevan “Dessein”, jota sanaa käytetään myös kartan otsakkeessa. Lisäksi asiakirjassa käytetään Lappeenrannasta nimitystä “Lappstrandh” – aivan kuten Faberin ja Cedersparren kartassa. Haminasta taas asiakirjassa käytetään nimitystä “Wekelax eller Fredrichshamn” – ja kartassa on mainittu tien pääportilta johtavan Fredrikshamniin. Toisaalta taas kun asiakirjassa viitataan liitekarttaan, viitataan samalla myös suunniteltuihin pomminkestäviin torneihin, jotka tuli rakentaa Haminaan ja Lappeenrantaan.

Faberin ja Cedersparren suunnitelmakartassa on merkitty kirkkomaan aidan koillispuolelle, osittain aidan päälle, kahdeksankulmaisen rakennelman pohjakaava. Siihen on merkitty aukot kirkkomaan sisäpuolelle ja itäpuolelle. Pohjakaava herättää kysymyksen siitä, voisiko se olla suunniteltu puolustustorni. On kuitenkin mahdollista, että se kuvaa kirkon tapulia tai isossavihassa raunioitunutta tapulia. Asian varmistaminen on ongelmallinen sen vuoksi, että tapulin sijainnista ja ulkonäöstä ennen isoavihaa ei ole tietoja eikä sitä myöhemmässä karttamateriaalissa ole merkitty kirkkomaan kulmaan. Kahdeksankulmio on joka tapauksessa merkitty suunnitelmakarttaan samalla värillä kuin puolustuslaitteet ja toisaalta kirkon vaaleanpunaisesta poikkeavalla värillä. Merkinnän tarkoitus jää siten avoimeksi, joskin kahdeksankulmainen muoto ja sijainti kirkkomaan kulmassa viittaavat siihen, että merkintä olisi tarkoittanut kellotapulin sijaintia. Suunnitelmapiirustuksen ja asiakirjan sisällölliseen yhteyteen taas viittaisi kartan vasempaan reunaan ylhäältä alas kirjoitettu teksti: “Bakom desse ort Längre Nordig Liggande Öar, kan Sig Galler Flåttan uppehålla”. Teksti viittaa myös puolustuskomitean lausunnossa kirjattuun tarpeeseen valmistaa kaleereita tai aseistettuja aluksia Lappeenrannasta aina Savonlinnaan ulottuvalle Saimaan osalle. Aluksia olisi käytetty puolustustarkoituksiin ja kuljetuksiin. Puolustuskomission lausunto ei toisaalta taaskaan selitä Faberin ja Cedersparren karttaan esimerkiksi “alakaupunkiin” ja porteille merkittyjä kirjaintunnuksia. Suunnitelmakartan asiakirjayhteys jää siis toistaiseksi avoimeksi.

Everstiluutnantti Johan Jacob Faberin ja konduktööri Johan Conrad Cedersparren linnoitus- ja asemakaavasuunnitelma toimi 1720-luvulla Lappeenrannan kaavoituksen ja rakentamisen pohjana. Kaavan todennäköinen laatimisvuosi on 1723. Faberin ja Cedersparren allekirjoittamalla suunnitelmalla oli kaksi tarkoitusta. Sitä voidaan arvioida ehdotukseksi Lappeenrannan linnoittamista varten. Toisaalta sitä voidaan kuitenkin kutsua myös asemakaavasuunnitelmaksi, koska kaupungin asemakaava oli siinä reuna-alueita lukuun ottamatta viimeistelty. Suunnitelman kaksinaista tarkoitusta kuvaa hyvin se, että linnoitusvallien profiileille (mittakaavan vieressä nimitys “Profiler”) oli kartassa oma mittakaavansa ja että kaupunkia ja sen lähiympäristöä kuvaavalle muulle kartalle (mittakaavan vieressä nimitys “Plan”) oli oma kyynärään perustuva mittakaava. Karttaa tarkasteltaessa on muistettava, että kaikkia esitettyjä suunnitelmia ja rakenteita ei toteutettu sellaisina kuin ne siinä olivat. (KrA).

Edellä käsitellyn aineiston perusteella kartta joka tapauksessa ajoittuisi vuoden 1723 syksyyn, joskaan aivan tarkkaa ajoitusta ei lähdemateriaalin puutteellisuuden vuoksi voida saada. Vertailun vuoksi voidaan panna merkille, että Suomen puolustussuunnitelman laatija Axel Löwen oli esittänyt puolustuskomissiolle Vehkalahden linnoituksesta tekemänsä suunnitelmapiirustuksen maaliskuussa 1723.

5.1.2 Kaupungin portti

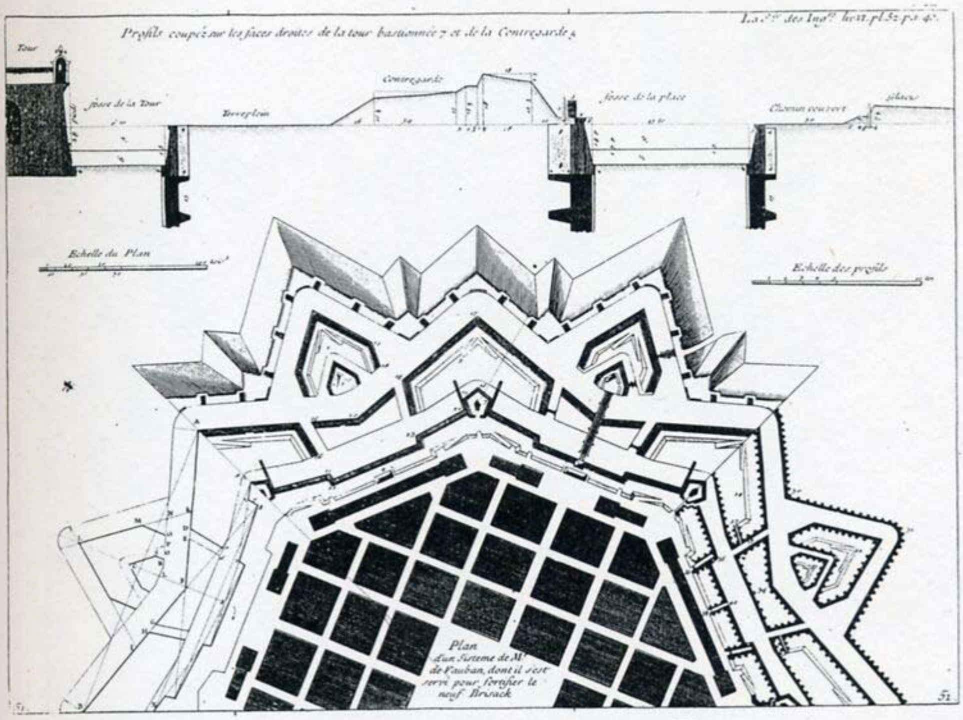
Faberin ja Cedersparren suunnitelmapiirustuksessa kaupunkiniemen sulki etelästä, mantereen puolelta, monipolvekkeinen linnoitusvallitus. Vallit oli sijoitettu jyrkkää rinnettä hyväksi käyttäen rinteen yläosaan, siten että ylhäältä linnoituksesta oli vapaa ampuma-ala linnoituksen edustalle ja Viipuriin ja Haminaan johtavien maanteiden suuntaan. Rinteen alaosassa, niemen rantoja kiertäen, ympäröi linnoitusniemeä vielä paalutus. Linnoitukseen johtavat maantiet yhtyivät piirustuksen mukaan rinteen alareunassa ennen paaluaitausta. Ennen tuloaan linnoituksen päävallin kohdalle tie kiersi sen eteen suunnitellun raveliinin itäpuolitse. Päävallin läpi tie kulki kapeana ylittäen ensin vallihaudan siltaa myöten ja läpäisten vallin sisäpolvekkeen kohdalta. Aukon jälkeen oli tien molemmille puolille suunniteltu kaksi samankokoista rakennusta. Rakennusten käyttötarkoitusta ei kartassa ole ilmoitettu, mutta myöhemmät karttaselvitykset osoittavat, että heti linnoituksen pääportin jälkeen sijaitsivat corps de garde- eli vartiorakennus ja tullikamari. Rakennusten jälkeen seurasi vielä puolikaaren muotoinen, muita valleja korkeampi tenaljivalli, jonka tie läpäisi keskeltä.

Porttiaihetta oli suunnitelmassa käsitelty kiinnostavasti. Vallitukset kohosivat suunnitelman mukaisessa muodossaan tieltä katsoen porrasteisesti rinteen yläosaa kohden. Jyrkkänä tietä vastaan kohoavan raveliinin takana avautui kaupunkiin päin porttiaihe, jossa kapea vallin aukko leveni kaupunkiin päin mentäessä. Aukon jälkeen seurasi vallien välinen aukio, jossa tien molemmilla puolilla olevat kruunun rakennukset olivat vallinaukon jatkeena. Niiden jälkeen sijaitsivat vielä viimeisenä lukkona kaupunkiin päin kaartuvat tenaljit, joiden jälkeen suunnitelmassa avautui kaupungin pääkatu.

Aihetta on suunnitelmakartassa käsitelty niin taitavasti, että voidaan pitää mahdollisena, että linnoituksen sisäänkäynnin korostamista olisi suunniteltu valeperspektiivin avulla. Lars Petterssonin mukaan Lappeenrannan kanssa samanaikaisesti rakennetun kaksoiskaupungin toisen puoliskon – Haminan – rakentamisen yhteydessä käytettiin tietoisesti valeperspektiiviä. Lappeenrannan suunnitelmakartassa valeperspektiivillä olisi portin kohdalla korostettu linnoitusmuurien suuruutta ja portin symbolimerkitystä linnoitukseen tai linnoituksesta kulkeville. Petterssonin mukaan bastionijärjestelmään perustuva linnoitusarkkitehtuuri – johon myös Lappeenrannan voi luokitella – oli erityisen soveltuva valeperspektiivin käyttämiseen. Hän on osoittanut, että valeperspektiivi oli tunnettu Ruotsin ylimmissä arkkitehti- ja upseeripiireissä 1600-luvun lopusta 1700-luvun kolmannelle neljännekselle saakka. Portin merkitys arkkitehtonisena elementtinä korostui 1600-luvun jälkipuolella ruotsalaisessa kaupunkiarkkitehtuurissa. Kaupungin portin korostamisen teema näkyi Tessinillä Norrtullin portissa jo vuonna 1670. Linnoitusjoukkojen päällikkö Erik Dahlberg korosti vuonna 1686 Narvassa Königstorgin porttia sijoittamalla heti sen sisäpuolelle porttiaukon molemmille puolille rakennukset. Rakennukset oli sijoitettu siten vinottain, että portin puoleisessa päässä rakennukset olivat lähempänä toisiaan. Siten muodostui porttia korostava tilarakenne. Dahlbergin lisäksi aihetta käytti Paul von Essen Pärnussa vuonna 1696.

Eeva Maija Viljon mukaan portteihin kiinnitettiin linnoituksissa suurempaa huomiota kuin muihin sotilaallisiin rakennuksiin. Hänen mukaansa portilla oli linnoituksissa symbolimerkitys – portti ilmaisi eron sisäpuolella olevan alueen ja ulkopuolen välillä, portti symbolisoi myös rajalla tapahtuvaa selektiota. Portti miellettiin myös hallitsijan ja valtakunnan mahtavuuden ilmaukseksi ulkomaisia vierailijoita varten.

Faberin ja Cedersparren allekirjoittamassa suunnitelmakartassa Lappeenrantaa varten oli portin jälkeen Dahlbergin ja von Essenin suunnitelmien tavoin sijoitettu molemmille puolille rakennukset. Rakennusten takana oli kuitenkin näistä suunnitelmista poiketen lähes puoliympyrän muotoinen tenaljivalli, jonka keskellä olevasta aukosta rakennusten välistä kulkeva tie jatkui itse kaupunkiin. Tenaljivallin sijoittelulle oli jo olemassa aikaisempi esimerkki siviiliarkkitehtuurin puolelta. Nikodemus Tessin nuoremman ehdotuksessa Tukholman linnan ympäristön asemakaavaksi vuosilta 1712–1713 voidaan nähdä hänen käyttäneen aukioiden luomiseen puoliympyrän muotoista rakennetta, jonka keskelle avautui aukko. Lappeenrannan suunnitelmassa aukollisen puoliym-

Vaubanin suunnittelema linnoituskaupunki Neuf-Brisach. (Belidor 1727).

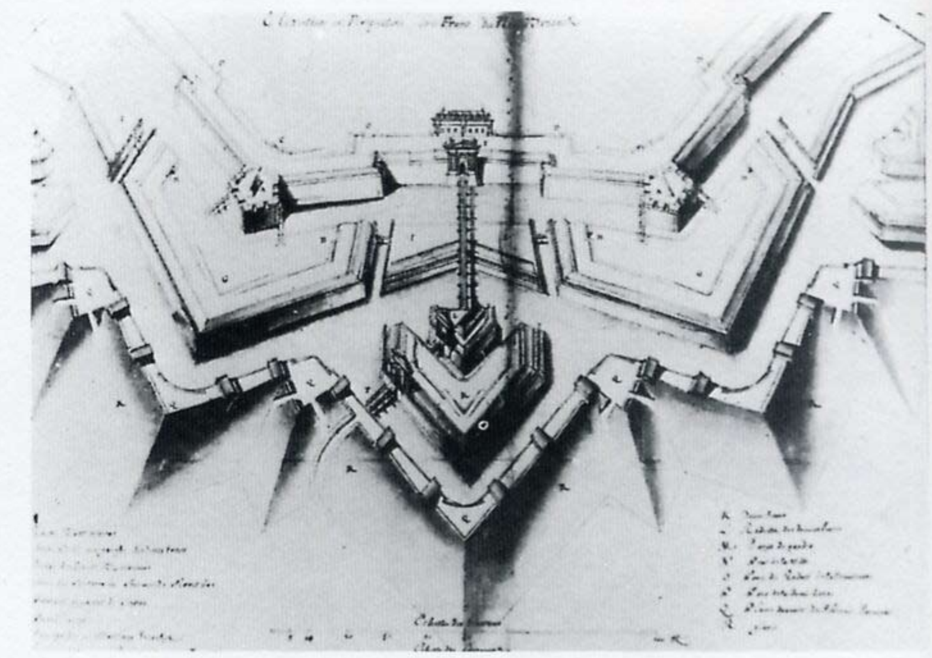
pyrän muodostama tenaljivalli ja rakenne oli yhdistetty aiemmin käytettyyn porttiteemaan, mutta käytännössä oli kuitenkin muodostunut Tessinin suunnitelman kaltainen barokkimainen tilailluusio.

Sotilasarkkitehtuurin puolella on olemassa Lappeenrannassa käytetylle porttiteemalle hyvinkin kansainvälisiä vastineita. Idea kaupunkiin tulevan tien kierrättämisestä raveliinin ohitse, vallihaudan yli ja tenaljin läpi esiintyy linnoitusteoreettisessa kirjallisuudessa jo 1600-luvun alkupuolelta lähtien. Sama porttiteema on toteutettu esimerkiksi Vaubanin vuonna 1699 suunnittelemassa kuuluisassa Neuf-Brisachissa. Siellä vallitukset tietenkin ovat suuremmat ja monikerroksisemmat, mutta periaatteessa teema on sama. Neuf-Brisachia myös käytettiin 1700-luvun alkupuolella linnoitusteoreettisessa kirjallisuudessa esimerkkinä Vaubanin linnoitustyylistä.

Voidaan tietenkin asettaa kyseenalaiseksi, oliko tilailluusion luominen Lappeenrannan pääportin kohdalla tarkoituksellista. Tarkoituksellisuuden puolesta kuitenkin puhuvat Lars Peterssonin tulkinnat siitä, että samanaikaisessa Lappeenrannan sisarkaupungin Haminan rakentamisessa tilailluusioita luotiin tietoisesti. Pettersson pitää Haminan Ulrika Eleonoran kirkon suunnitelmaa Tukholmassa sijaitsevan “Jean de la Valleen Katariinan kirkon pohjakaavan sijoittamisena Löwenin asemakaavaan perustuvan torille päin kapenevan tontin, Palma Nuovan, ja Piazza del Popolon tapaisten ratkaisujen ja barokin valeperspektiivin innoittamana”. Hän kuitenkin huomauttaa, että menettely on valeperspektiivin vastainen, joskin sitä voidaan pitää ennakkoluulottomana. Hänen mukaansa kirkossa ei ole voitu kokea valeperspektiiviefektiä kuin keskitilasta kapeneviin ristivarsiin katseltaessa. Vaikka kirkon rakenteen vertaaminen Lappeenrannan pääportin suunnitelmaan on arveluttavaa, voidaan silti ottaa huomioon, että Lappeenrannassakin valeperspektiivi olisi toteutunut – jos Faberin ja Cedersparren suunnitelmakartta olisi toteutettu sellaisenaan – vain juuri portin kohdalta katsottaessa kohti linnoituslaitteiden muodostamia kapenevia tilarakenteita. Toki on myös mahdollista, että valeperspektiiviä ei ajateltu lainkaan portin suunnittelussa, vaan pyrkimyksenä oli vain käyttää hyväksi puolustuksellisesti edullista tilarakennelmaa.

5.1.3 Katuverkko ja asemakaavasuunnitelman muut osat

Noin 20 – 22 kyynärää leveä kaupungin pääkatu kulki suoraan linnoituskaupungin halki ja laskeutui pohjoisportin kautta niemen pohjoisrantaan. Pääkadun suuntaisesti linnoitusmäen itäreunalle oli suunniteltu toinen katu, joka päättyi ylätasannetta ympäröivään linnoitusvalliin rajoittuvaan, tarkempaa luonnostelua vailla olleeseen kortteliin. Sen päättymiskohdasta alkoi linnoituksen laen pohjoisin poikkikatu. Poikittaiskatuja oli laelle suunniteltu yhteensä viisi. Keskimmäisen poikkikadun jatkeena länteen oli linnoituksen laen ja niemen länsireunalla olevan tasaisemman, entisen markki-

Tuntemattoman tekijän tekemä perspektiivikuva Neuf-Brisachin portista 1700-luvun alusta. (de la Croix 1972).

napaikan alueen väliseen rinteeseen suunniteltu portaat. Portaat päättyivät länsirantaan suunnitellun, rakennusten ympäröimän torin itäreunaan.

Torilta pohjoiseen päin lähteväksi oli suunniteltu laen säännöllisestä ruutukaavan kulmasta poikkeava, niemen länsirannan suuntaisesti kulkeva leveä pitkittäiskatu. Sen leveys oli mittakaavan mukaan lähes 25 kyynärää. Aivan niemen luoteisosassa olevassa sarven muotoisessa maakaistaleessa kulki pitkittäiskadun suuntainen, vain 10 kyynärän levyinen lyhyempi katu. Pitempää pitkittäiskatua leikkasi puolivälissä tonttirivistöä lyhyt poikittaiskatu, jonka leveys oli mittakaavan mukaan 15 kyynärää. Torilta pohjoiseen kulkevan kadun jatkeeksi pohjoisrantaan oli piirretty rannan muotoja seuraileva, noin 20 kyynärää leveä katu. Se päättyi kohtaan, jossa linnoituksen pääkatu laskeutui laelta pohjoisrantaan.

Asemakaavasuunnitelmassa muodostettiin pääkadun ja itäisen pitkittäiskadun väliin viisi korttelia. Idempänä olevan pitkittäiskadun ja vallin väliin jäi suunnitelmassa kolme kapeaa suorakaiteen muotoista korttelia ja yksi vain yhden tontin suuruinen kortteli. Pääkadun eteläpuolella oli kolme korttelia. Eteläinen, kirkon vieressä oleva kortteli oli jätetty aukioksi. Pohjoisin, vallitukseen rajautuva kortteli oli pääkadun itäpuolella olevan korttelin tavoin jätetty tarkemmin muotoilematta. Pääkadun päässä niemen pohjoisrannassa oli kadun molemmilla puolilla yksi kortteli. Länsirannalla pohjoiseen kulkeva pitkä katu ja sen keskeltä katkaiseva lyhyt katu muodostivat alueelle neljä pientä korttelia. Lisäksi pitkittäiskadun suuntainen lyhyempi katu muodosti niemen luoteiskärjen “sarveen” vielä viidennen korttelin.

Kirkon pohjoispuolelle oli asemakaavasuunnitelmassa jätetty aukio. Suunnitelman mukainen aukio rajoittui yhdeltä sivultaan kirkkomaan aitaan, yhdeltä sivultaan linnoitusvalliin ja kahdelta sivulta sitä reunustivat kadut. Aukio ei suunnitelmassa kuitenkaan täysin hahmotu, koska ylätasanteella oli jätetty tasanteen reunaa pitkin kulkevaksi suunniteltuun vallitukseen rajautuvat korttelit keskeneräisiksi. Länsirantaan oli suunnitelmassa merkitty tori, jolle linnoitusmäeltä tulevat portaat johtivat. Tori oli suunnitelman mukaan lähes neliön muotoinen, avokulmaiseksi muodostuva aukio. Rannan ja torin väliin oli sijoitettu kaksi rakennusta, joista pohjoisempana sijaitseva oli pienempi. Rinteen puolella oli yksi rakennus. Pohjoisessa tori rajoittui kortteleihin, ja sen koilliskulmasta lähti korttelit jakava läntinen pitkäkatu. Portaat, rinteen puolelle sijoitettu yksi rakennus ja rantaan sijoitetut kaksi rakennusta olivat niistä pohjoiseen sijatsevien kortteleiden ja katujen kanssa regulariteetissa. Sen sijaan torin eteläpuolelle piirretty rakennusryhmittymä poikkesi muutaman asteen muun ranta-alueen ruutukaavasta.

Vastaavanlaisia rantatoreja on ollut jo 1600-luvulla Kristiinankaupungissa ja Raahessa. Kaupungin ylätasanteelle, kirkon viereen suunnitellun tyyppisestä avokulmaisesta aukiosta taas on esimerkki myöhemmältä ajalta, vuoden 1731 Kajaanin asemakaavasuunnitelmassa. Sitä Lappeenrantaan verrattaessa on mielenkiintoista huomata, että sen tekijä Pehr Cedersparre oli mukana Lappeenrannan linnoitustöissä ainakin vuoteen 1728 asti. Kajaanissa aukio Liliuksen mukaan heijasteli kaavan sotilaallista luonnetta ja oli tarkoitettu markkinoiden pitoa ja sotilaallisia harjoituksia varten. Myös Lappeenrantaan suunniteltu aukio voidaan nähdä ensisijaisesti sotilaallisluonteisena. Sen sijaan "alakaupungin" tori oli suunnitelmassa sijaintinsa, sataman läheisyyden ja sitä ympäröivien hallinnollisten, kaupallisten ja asuinrakennuskorttelien vuoksi perinteinen kaupallis-hallinnollinen tori.

5.1.4 Kaavasuunnitelman erityispiirteitä

Faberin ja J.C. Cedersparren asemakaavasuunnitelmaa tarkasteltaessa huomio kiinnittyy kartassa oleviin regulariteetin vastaisiin piirteisiin. Niillä tarkoitetaan tässä tekijöitä, jotka eivät ole tiukan säännöllisen ruutukaavan mukaisia. Ensinnäkin voidaan panna merkille kirkon ja kirkkomaan sijainti suunnitelmapiirustuksessa. Ne sijaitsivat linnoituksen ylätasanteelle suunniteltuun säännölliseen kortteliverkkoon nähden eri kulmassa. Koska kirkko sijaitsi samassa paikassa jo Aspegrenin suunnittelemassa Lappeenrannan ensimmäisessä kaavassa 1600-luvun puolivälissä, ei kyseessä voine olla kirkkomaan ja muun kaavoitetun alueen tarkoituksellinen sijoittaminen epäsymmetrisesti, vaan kaavasuunnittelijoiden on täytynyt vain ottaa huomioon tosiasiallinen tilanne ja sopeuttaa uusi kaavasuunnitelma vanhaan kirkkoon ja kirkkomaahan. On muistettava, että kirkko oli rakennettu jo ennen Lappeenrannan kaupungiksi tuloa ja se säilyi edelleen Lappeen pitäjän kirkkona, vaikka Lappeenranta menettikin kaupunkioikeutensa. Kirkko säilyi paikallaan myös yli isonvihan melskeiden ja vuoden 1741 yli aina Vanhan Suomen kauteen saakka. Se tuhoutui vasta kesällä 1790 salamaniskun sytyttämässä tulipalossa.

Ylätasanteella oli myös toinen regulariteetin vastainen tekijä, nimittäin tonttien sijoittelu. Ylätasanteen kortteleihin oli Faberin ja Cedersparren allekirjoittamassa suunnitelmassa hahmoteltu ilmeisestikin tontteja tai rakennusten paikkoja. Ne olivat kuitenkin erikokoisia ja siten sijoiteltuja, että ne perustuivat kirkon tavoin linnoitusmäellä ennen suunnitelmaa vallinneeseen tilanteeseen. Tällä tavalla piirrettyjä olivat erityisesti länsirantaan johtavien portaiden koillispuolella olevan korttelin tontit. Kortteliin oli merkitty vain kuusi "tonttia", jotka olivat kolmea eri kokoa. Korttelin linnoituksen pääkadun sivulle päin olevat kolme "tonttia" olivat kaikki erikokoisia, ja kahden eteläisimpänä olevan merkinnän väliin jäi vielä aukko. Ei tunnu uskottavalta, että kortteleihin olisi suunniteltu tämänkaltaista tonttijakoa, jollei olemassaoleva tilanne olisi pakottanut siihen. Ylätasanteen "tonttien" tavoin näyttäisi siltä, että niemen pohjoisrannalta länteen kulkevan tien varrelle merkityt tontit tai rakennukset olivat suunnitelmaa edeltävältä kaudelta. Pekka Toivasen oletus siitä, että tontit oli merkitty olemassa olleen rakennuskannan ja Viipurin maistraatin hyväksymän tonttijaon mukaisesti, vaikuttaa luotettavalta.

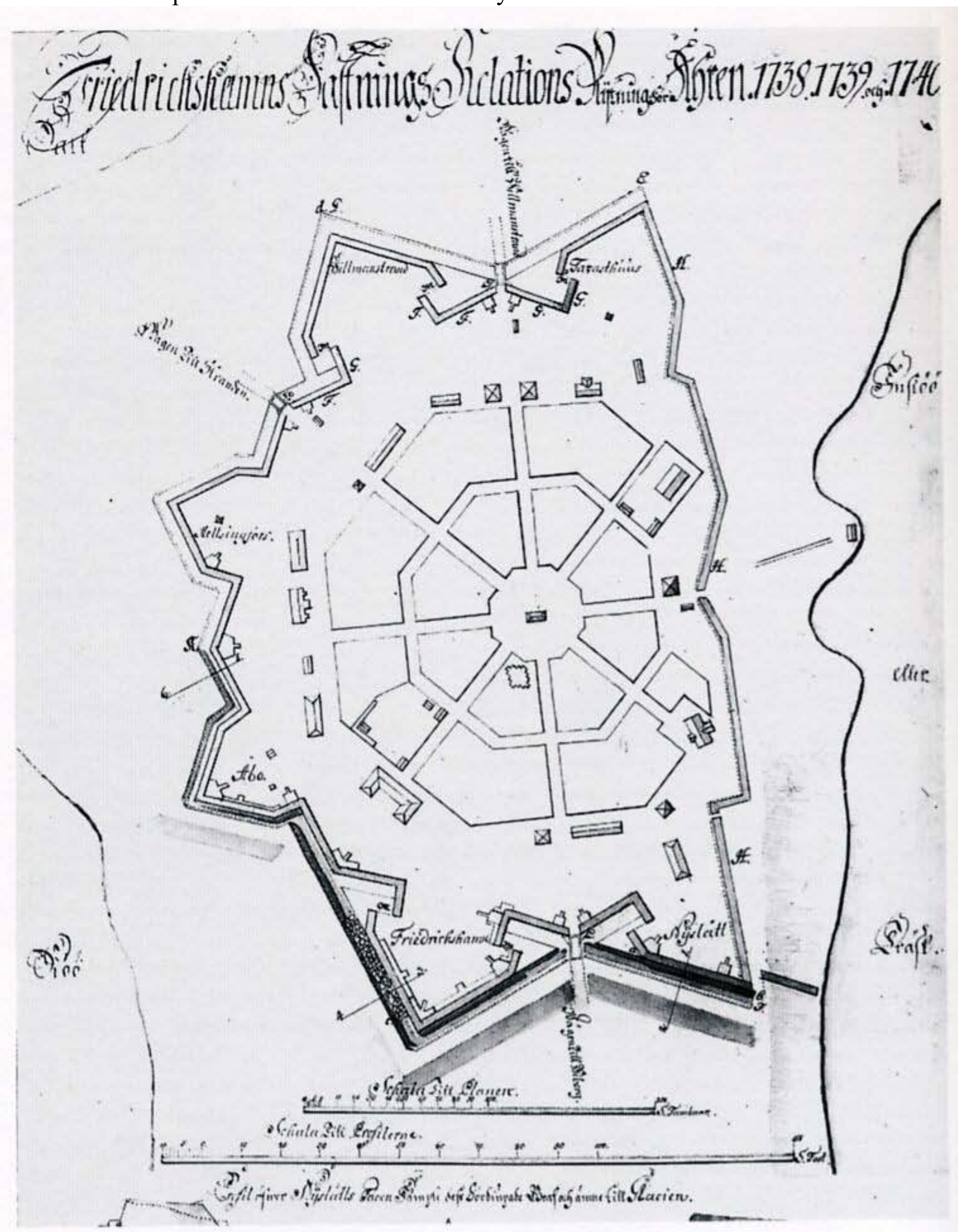
Säännöllisestä ruutukaavasta poikettiin myös länsirannan "alakaupungissa". Ensinnäkin alueen koordinaatisto poikkesi ylätasanteen koordinaatiston suunnasta. Poikkeaman voi kuitenkin katsoa johtuvan topografisista syistä. Alueen muoto seurasi rannan muotoa ja käytti rannan ja rinteen väliin jäävän alueen mahdollisimman tarkkaan hyödykseen. Sen sijaan alueen lounaisimman korttelin kohdalla on olemassa ollut rakennuskanta saattanut vaikuttaa korttelien muotoiluun. "Alakaupunkiin" oli säännöllisen ruutukaavan periaatteiden mukaan sijoitettu tori, sitä idästä ja lännestä ympäröivät rakennukset ja ylös mäelle johtavat portaat. Sen sijaan torin eteläpuolelle sijoitettu rakennusryhmittymä poikkesi länsirannan muun rakennuskannan regulariteetista. Poikkeama ei ollut kovin suuri, mutta ei ole mitään esteettisiä, rakenteellisia tai topografisia syitä rakennuksen sijoittamiseen muiden alueen rakennusten linjasta poiketen. Onkin todennäköistä, että myös tämä rakennusryhmittymä, joka oli suunniteltu maaherra Frisenheimin residenssirakennukseksi, pohjautui joltakin osaltaan aiempaan rakennuskantaan.

Kauden asemakaavoitukselle oli Liliuksen mukaan yhteistä, että se nojasi täysin 1600-luvun perinnön varaan. Kaupungit siis pyrittiin edelleen kaavoittamaan neliön tai suorakaiteen muotoiseksi ja katuverkostosta pyrittiin saamaan säännöllinen suorakulmaisine tai neliömäisine kortteleineen. Haminan kaavoitusta on pidetty ison- ja pikkuvihan välisen kauden merkittävimpänä saavutuksena. Kaupunki rakennettiin radiaalikaupungiksi. Sen keskustassa oli kahdeksankulmainen keskustori, josta säteittäiset kadut kulkivat linnoituksen vallien ja keskustan porvariasutuksenväliselle leveälle vyöhykkeelle, jossa sallittiin vain sotilasrakennusten rakentaminen. Kaupungin poikkeukselliselta tuntuvasta

muodosta huolimatta asemakaava Liliuksen mukaan pohjautuu edellisen vuosisadan perinteeseen – Ruotsissa oli 1600-luvulla suunniteltu useita radiaalikaavaa noudattavia linnoituskaupunkeja.

Faberin ja Cedersparren linnoitus- ja asemakaavasuunnitelmassa voidaan kauden muihin asemakaavasuunnitelmiin verrattuna pitää poikkeuksellisena länsirannan artikulointia. “Alakaupunkia” rajasi veden puolelta koko alueen pituudelta mittakaavan mukaan 15 kyynärän levyinen laituri. Rantaviivan käsittely poikkesi suunnitelmassa selvästi suurvaltakauden aikaisista, luonnonvaraisiksi jätetyistä rannoista. Suurvaltakauden aikana rannan täyttivät usein porvariston ranta-aitat; vasta klassismin asemakaavoissa, vuoden 1743 jälkeen, suosittiin artikuloitua, suoran laiturilinjan reunustamaa rantaviivaa.

Toinen ajan tyylistä poikkeava piirre suunnitelmassa oli kaupungin pääkatujen korostaminen merkitsemällä ne piirustukseen muita katuja leveämmäksi. Tämä koskee jossain määrin ylätasanteella eteläiseltä portilta pohjoiseen kulkevaa ylätasanteen pitkittäiskatua ja selvemmin rantatorilta pohjoiseen kulkevaa “alakaupungin” kahtia jakavaa katua. Muissa ison- ja pikkuvihan välisissä asemakaavasuunnitelmissa ei ole havaittavissa kaupungin sisäistä katuleveyden vaihtelua. Myös suurvaltakauden kaupunkien katuverkko oli tasalevyinen.

Verrattaessa 1720-luvun alun suunnitelmapiirustusta Lappeenrannan linnoittamiseksi muihin saman kauden asemakaava- ja linnoitussuunnitelmiin voidaan havaita kaavasuunnitelmien välillä yhtenevaisyyksiä. Ison- ja pikkuvihan välisenä aikana tehtiin tähänastisten tietojen mukaan vain viisi asemakaavasuunnitelmaa: Porvoon, Tornion, Haminan, Helsingin ja Kajaanin asemakaavasuunnitelmat. Näistä kolme oli linnoitusupseerien laatimia. Näiden viiden kaupungin lisäksi on kuitenkin selvät perusteet puhua myös kuudennen kaupungin – Lappeenrannan – tapauksessa uudesta asemakaavasuunnitelmasta. Kuvassa Haminan kaupungin asemakaavaa kuvaava kartta ennen pikkuvihaa. Haminan linnoittaminen ja kaavoittaminen tapahtui rinnan Lappeenrannan kanssa. (VA orig. RA).

5.2 1600-luvun kaavan jatkuvuus 1700-luvun varuskuntakaupungissa

Mielenkiintoinen vaikutustekijä puntaroitaessa Lappeenrannan linnoituksen asemakaavan muotoa on 1600-luvun asemakaava – miten se vaikutti linnoitusupseerien suunnittelemaan asemakaavaan vai oliko sillä ylipäätään mitään vaikutusta 1700-luvun alun asemakaavaan. Kysymykseen pyritään vastaamaan vertailemalla katuverkkoa, katuleveyksiä, kortteleita, tontteja, rakennuksia ja aukioita 1600-luvun puolivälistä olevan Lappeenrannan asemakaavaa esittävän kartan ja linnoitusupseerien 1700-luvun alkupuoliskolla tekemien suunnitelma- ja selostuskarttojen välillä.

Tähänastisen tutkimuksen mukaan Lappeenrannan 1600-luvun asemakaava oli pohjana ison- ja pikkuvihan välisen kauden asemakaavoitukselle. Aarne Heimala toteaa kirjoituksessaan "Lappeenrannan ensimmäinen asemakaava" linnoituksen nykytilanteesta: "Kristiinankatu on suunnilleen Lappeenrannan ensimmäisen pääkadun paikalla. Yleensä katujen suunta noudattaa ensimmäistä katujärjestelmää. Katujen suoraviivaisuus, kadunristeysten suorakulmaisuus ja säännöllisen asemakaavoituksen perusteet palautuvat Vanhassakaupungissa siihen ensimmäiseen asemakaavaan, joka kaikesta päättäen laadittiin Lappeenrannalle heti perustamisvaiheessa". Heimala kuitenkin huomauttaa, että 1700-luvun asemakaavoituksessa esiintyy ensimmäisestä asemakaavasta poikkeavia piirteitä. Tällaisina hän pitää asemakaavaan bastionijärjestelmän takia muodostunutta suljettua kokonaisuutta, pääkatua lukuun ottamatta eri lailla järjestettyjä pitkittäiskatuja, pienempiä kortteleita ja eri paikkaan sijoitettua toria. 1600-luvun asemakaavan jatkuvuus onkin hänen mukaansa enemmänkin Lappeenrantaan kotiutuneiden renessanssin kaavoitusperiaatteiden jatkuvuutta.

Pekka Toivanen ottaa vahvemman kannan 1600-luvun asemakaavan jatkuvuuteen. Hänen mukaansa niemen ylätasanteen pääkatu sekä poikkikaduista kirkon pohjoispuolinen ja Aspegrenin kartassa viides kirkosta pohjoiseen päin oleva poikkikatu olivat jokseenkin tarkoin samoilla paikoillaan. Samaten hän mainitsee sekä 1600-luvun että vihojen välisen ajan poikkikadun kulkeneen lähes samalla paikalla 1700-luvun raatihuoneen vierestä länsirantaan, kuitenkin 1700-luvun kadun leveytensä verran pohjoisempana. Kirkon hän huomauttaa sijainneen täsmälleen samassa paikassa kuin 1600-luvulla. Toivasen mukaan "Aspegrenin kaavan sekä 1700-luvun ensimmäisen puoliskon karttojen ja suunnitelmien vertailu osoittaa kiistattomasti niiden välisen yhteyden. Asemakaavojen jatkuvuus oli kaupunkiniemen ylätasanteella, sittemmän linnoituksen alueella ilmeinen."

Toivanen kuitenkin huomauttaa, että "alakaupungin" ja "itäkaupungin" korttelit ja kadut eivät noudattaneet Aspegrenin kaavaa. Hän olettaa niitä koskevalla 1700-luvun kaavoituksella olleen yhteytensä, ei Aspegrenin kaavaan, vaan jo ennen kaupunkikautta muodostuneeseen Viipurin aitta- ja tupakylään. Kaavavertailunsa lopuksi Toivanen toteaa 1720-luvulla tapahtuneen Lappeenrannan linnoitus- ja kaavasuunnittelun kivettäneen "1600-luvun kaavallisen ja osittain kaavasta piittaamattoman todellisen tilanteen ikään kuin vanhana nautintana isonvihan jälkeen rakennettuun Lappeenrantaan ja edelleen pikkuvihan jälkeen kolmelta kruunulta kaksipäistä kotkaa symbolinaan pitäneen esivallan huomaan siirtyneeseen kaupunkiin".

Vertailemalla karttamateriaalia voidaan pitää luotettavana aiempaa huomiota siitä, että 1700-luvulla Suureksi Kuninkaankaduksi nimitetty pääkatu sijaitsi osapuilleen samalla paikalla kuin Aspegrenin kaavan pohjois-eteläsuuntainen Pitkäkaduksi kutsuttu pääkatu.

Aspegrenin kaavan toinen, niemen länsireunaan merkitty pitkittäiskatu ei esiinny 1700-luvun kartoissa, joskin niemen luoteiskärjessä kulki 1700-luvulla Maaherrankaduksi kutsuttu katu. Se ei kuitenkaan Aspegrenin kartan läntisen pitkittäiskadun tapaan ollut samansuuntainen pääkadun kanssa, vaan poikkesi muutaman asteen Suuren Kuninkaankadun suunnasta. Voidaan kuitenkin havaita, että ylätasanteen alueella ei 1700-luvulla esiintynyt Aspegrenin kaavan mukaista kirkon eteläpuolella sijaitsevaa, vain pääkadun itäpuolella kulkevaa katua ja että Aspegrenin kaavassa kirkon pohjoispuolella sijaitsi vain viisi poikkikatua, kun taas 1700-luvulla linnoitusupseerien kartoissa kirkon pohjoispuolelle on merkitty kuusi katua. On myös huomattava, että "alakaupungin" poikkikatu ei esiinny 1600-luvun kartassa. Ison- ja pikkuvihan välisen ajan karttojen mukaan myös katuleveys linnoitusalueella poikkesi jonkin verran Aspegrenin 1600-luvun puoliväliin ajoittuvan kaavan katuleveydestä.
Jo aiemmin on mainittu, että Lappeenranta oli asuttu uusien kaavoittajien saapuessa 1720-luvun alussa. Väkimäärä oli vähäinen: 1712 henkikirjoitettiin vain 46 henkilöä ja vuoden 1722 henkikirjoista löytyy vain 11 isoavihaa edeltävän kauden henkikirjoissa mainittua henkilöä. Kuitenkin siis osa väestöstä asui edelleen kaupunkimäellä, ja tiedetään myös, että osa isoavihaa edeltävältä kaudelta olevista rakennuksista oli säilynyt Lappeenrannassa. Isonvihan kausi ja miehitysaika ei toisaalta merkinnyt vanhalle kaupunkiniemelle vain sodan tuhoja, vaan Lappeenranta oli strategisen sijaintinsa

vuoksi noussut yhä tärkeämmäksi kaupungiksi Viipurin komendanttikunnassa. On myös muistettava, että Lappeenrannassa asui vuosina 1722 ja 1723 myös rajakomissaari Axel Löwen upseereineen kahdeksan kuukauden ajan. Ainakin siihen aikaan siis Lappeenrannassa on ollut asuttavia rakennuksia.

Kaupunkiniemen rakennuskannan säilymisestä tai toisaalta tuhoutumisesta ei kuitenkaan ole mitään tarkkaa tietoa. Alueen jäljellä olevista rakennuksista merkittävin ja itse asiassa ainoa, josta tiedetään sen varmasti pysyneen pystyssä yli isonvihan, oli Lappeen kirkko. Kirkko purettiin isonvihan aikana osittain, mutta se säilyi kuitenkin omalla paikallaan kirkkomaan keskellä.

Toisen merkittävän 1600-luvun rakennuksen – raatihuoneen –kohtalosta kaupunkioikeuksien lakkauttamisen jälkeen ei ole tietoa. Merkille pantavaa on kuitenkin, että 1700-luvun ensimmäisen puoliskon ajan karttoihin merkitty raatihuone sijaitsi ranta-alueen säännönmukaisesta ruutukaavasta poikkeavassa kulmassa. Regulariteetista poikkeavasti rakentamiseen on tietysti voinut olla syynä hankalasti puoliväliin rinnettä sijoittuva tontti. Toinen mahdollinen peruste poikkeavaan sijoittamiseen voisi olla se, että rakennus sijaitsi samalla paikalla kuin 1600-luvun raatihuone. Toivanen arvelee, että 1600-luvun asemakaava ei toteutunut ranta-alueella, jossa viipurilaisilla oli omistuksia. Siten jo 1600-luvun raatihuone olisi sijainnut Aspegrenin ruutukaavan vastaisesti. Toivasen päätelmää tukee tieto siitä, että linnoituksessa suoritettujen tutkimuskaivausten mukaan Lappeenrannassa kaupungin julkisten rakennusten rakentaminen entisille paikoilleen ja jopa vanhoille perustuksille oli ainakin 1700-luvun jälkipuoliskolla hyvin tavallista. Puurakennuksia lienee pystytetty vanhoille perustuksille esimerkiksi tulipalon jälkeen käytännön syistä. Uudisrakennuksessa voitiin silloin käyttää hyödyksi vanhoja kiinteitä rakenteita: perustuksia, uuninpohjia ja kellareita.

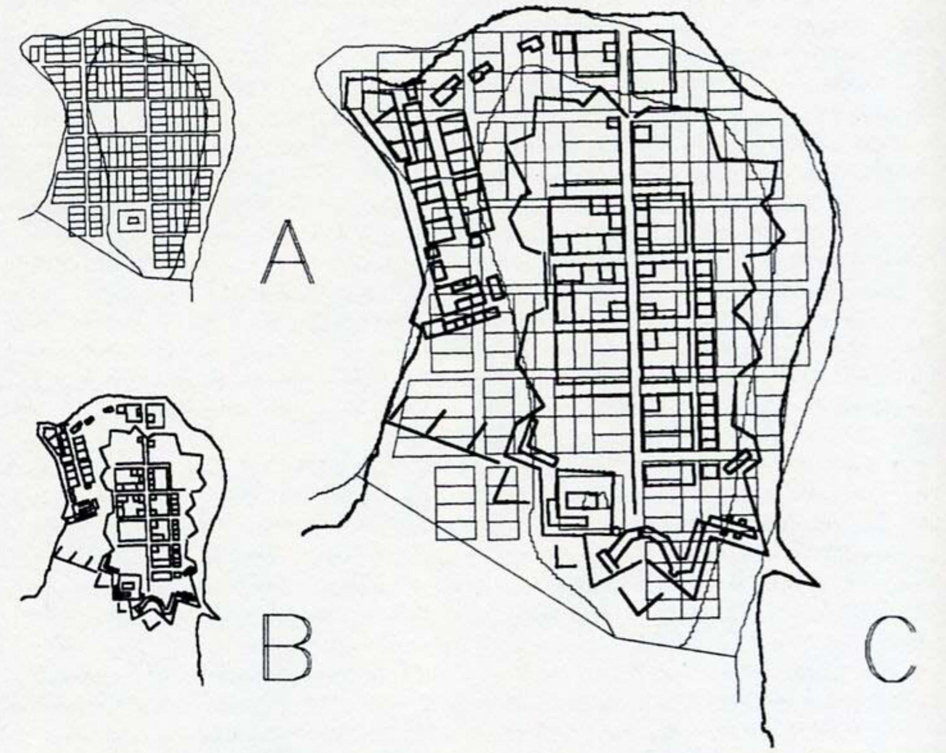
Vaikka linnoituskaudelta ei olekaan säilynyt tonttikarttaa, voidaan Faberin ja Johan Conrad Cedersparren linnoitustyön alkuun ajoittuvasta suunnitelmasta havaita siihen merkityn joittenkin tonttien tai rakennusten paikkoja. Faber ja Johan Conrad Cedersparre tuskin kuvasivat merkinnöillään suunniteltua tonttijakoa, koska merkinnät ovat erikokoisia ja muodostavat neliöitä ja suorakaiteita; yksi merkintä on jopa vinkkelimuotoinen. Lisäksi merkityt tontit tai rakennuksen paikat eivät täyttäneet yhtään korttelia kokonaan. Merkinnät kuvasivat todennäköisesti olemassa olevan asutuksen sijaintia. Kuvasivat merkinnät sitten talojen paikkoja tai tontteja, kertovat ne kuitenkin jotain tilanteesta, joka kaupunkiniemellä vallitsi 1720-luvun alussa ennen linnoitustöitä. Merkintöjen lukumäärälle löytyy myös mielenkiintoinen vertailuluku. Kun vuodelta 1722 tiedetään Lappeenrannan henkikirjaväkiluvun olevan 101 ja talouksien määrän 39, niin Faberin ja Johan Conrad Cedersparren suunnitelmakarttaan muuta piirustusta ohuemmalla viivalla merkittyjen talojen tai tonttien lukumäärä ei poikkea kovinkaan paljoa talouksien määrästä.

Merkinnät ylätasanteella sijoittuvat pohjois-eteläsuuntaisen pääkadun ja ylätasanteelta “alakaupunkiin” johtavan poikkikadun varrelle. Asemakaavakarttojen vertailusta tiedetään, että pääkatu on 1600-luvun kaavan mukaisella paikalla, ja tiedetään, että myös ylätasanteelta markkinarantaan johtava katu toteutui 1600-luvulla. Merkinnät olisivat siten rakennuksia tai tontteja, jotka sijaitsivat 1600-luvun asemakaavan pääkadun ja tärkeimmän poikkikadun varsilla.

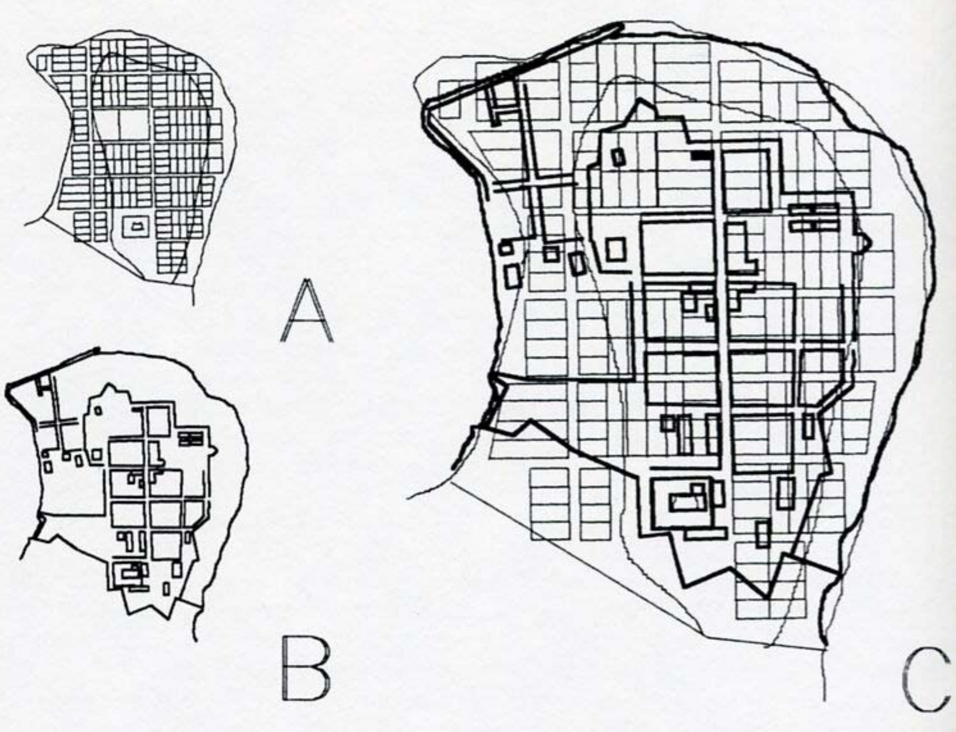
Tontti- tai rakennusmerkinnöistä päätellen Faberin ja Cedersparren allekirjoittama 1720-luvun alun kaavasuunnitelma perustui pääkadun ja ylätasanteelta “alakaupunkiin” johtavan kadun osalta 1600-luvun asemakaavan katuihin. “Alakaupunkiin” sijoittuvat tontti- tai rakennuspiirustukset näyttäisivät tukevan Toivasen teoriaa siitä, että markkinarantaa ei rakennettu Aspegrenin kaavan mukaiseen regulariteettiin, sillä rakennuksien tai tonttien merkinnät eivät alueella sijoitu Aspegrenin kaavan katuverkon mukaiseen järjestykseen. Sen sijaan kun lähdetään etsimään syitä “alakaupungin” suurvalta-ajan asemakaavaperinteestä poikkeavaan artikulointiin, voidaan alueen olemassaolevan rakennuskannan tai tonttiomistuksen huomioon ottamista pitää yhtenä vaikutustekijänä alueen kaavalliseen muotoon.

Aspegrenin 1600-luvun puoliväliin ajoittuvan Lappeenrannan asemakaavaa kuvaavan kartan ja ison- ja pikkuvihan väliseen kauteen ajoittuvan karttamateriaalin vertailun lopputuloksena voidaan havaita, että 1700-luvun alkupuolen kaavoitus ei pääosin pohjautunut Aspegrenin kaavaan. Jatkuvuutta vastaan puhuvat katuverkoston sijainnin osittainen poikkeaminen Aspegrenin kaavan kaduista, kortteleiden erilainen koko sekä uuden torin ja aukioiden tulo 1700-luvun alkupuolen kaavaan. 1600-luvun kaavan jatkuvuuden puolesta taas puhuu se, että ylätasanteen toiminnalliset pääkadut sijaitsivat osin samoilla paikoilla kuin Aspegrenin kaavassa.

Vastaus kysymykseen Lappeenrannan 1600-luvun kaavan jatkumiselle voidaan löytää siitä, että

Kaaviossa on esitetty puhtaaksi piirrettyinä päällekkäiskuvana (C) Erik Aspegrenin Lappeenrannan kartta 1600-luvun puolivälistä (A) ja Faberin ja Cedersparren kaavasuunnitelma 1720-luvun alusta (B). Aspegrenin kartassa ja 1700-luvun karttamateriaalissa on niiden epätarkkuuksista huolimatta esitetty yhtenäisesti niemen muoto, ylätasanteen ranta-alueista erottavan rinteen muoto, kirkon sijainti ja pääkadun sijainti.

Kaaviossa on esitetty päällekkäiskuvana (C) Erik Aspegrenin Lappeenrannan kartta 1600-luvun puolivälistä (A) ja 1720-luvun lopun selostuskartta (B). Linnoituskaudella Lappeenrannan aukiot ja tori oli sijoitettu toisin kuin Aspegrenin asemakaavakartassa. Aspegren oli muodostanut kaupungin torin jättämällä kaupungin pääkadun ja länsirannan välisen kolmanneksi pohjoisimman korttelin tontittamatta. 1700-luvulla noin 55 x 85 kyynärän laajuinen kauppatori sitä ympäröivine julkisine rakennuksineen sijoitettiin länsirannan vanhan markkinarannan tienoille, jossa jo 1600-luvulla rakennetut julkiset rakennukset sijaitsivat. Ylätasanteelle sen sijaan luotiin kaksi kokonaan 1600-luvun kaavasta poikkeavaa aukiota. Kirkon itäpuolella sijaitsi sotilaallisten rakennusten ympäröimä "hälytystori" ja tasanteen koillisnurkassa aidattu alue, jonka sisäpuolella olivat kruunun makasiinit ja laaja piha-alue.

Aspegrenin kaava ei 1600-luvulla ollut toteutunut kokonaisuudessaan, vaan ainoastaan pääkadun ja joidenkin poikkikatujen osalta. Toisaalta kaupunkioikeuksien menettämisen jälkeen asutus harventui, mutta kuitenkin säilyi pitkittäiskadun ja markkinarantaan johtavan kadun varrella. Kehitys ei ollut mitenkään poikkeuksellista, vaan poikkeamat kaavasuunnitelmista ja harva asutus olivat tyypillisiä 1600-luvun suomalaisille kaupungeille.

Mielestäni sekä Heimala että Toivanen ovat päätelmissään 1600-luvun asemakaavan jatkuvuuden suhteen päätyneet osittain oikeansuuntaiseen tulokseen. 1700-luvun kaavan laatijat ovat selvästikin ottaneet huomioon niemellä sijainneen asutuksen ja rakennukset. On kuitenkin eri asia, voidaanko sanoa Erik Aspegrenin Lappeenrannan ensimmäisen asemakaavan toimineen 1700-luvun kaavoituksen pohjana. Todellisuudessa Aspegrenin asemakaava on vaikuttanut 1720-luvun kaavoitukseen välillisesti, sillä kaupunkiniemelle syntynyt asutus rakennettiin osittain Aspegrenin kaavan mukaan. Kaupunkioikeuksien menettämisen jälkeen Aspegrenin asemakaava siirtyi passiiviseksi vaikutustekijäksi. Linnoitusupseerien aloittaessa kaupungin kaavoituksen uudelleen ei heidän asemakaavasuunnitelmaansa vaikuttanut enää Aspegrenin kaava, vaan jotkut sen määräämille paikoille rakennetut kadut ja rakennukset ja toisaalta viipurilaisten omistamilleen tonteille vastoin Aspegrenin kaavaa rakentamat rakennukset.

5.3 Kaupunkirakenne vuoteen 1726 mennessä

Lappeenrannan kaupunkirakenteen muodostumista voidaan seurata linnoitusupseerien tekemistä linnoitustöiden edistymistä kuvaavista selostuspiirustuksista. Vertailtaessa Faberin ja Johan Conrad Cedersparren kaavasuunnitelmaa myöhempiin linnoitustyön selostuspiirustuksiin on toki otettava huomioon, että 1700-luvun karttojen tarkkuuteen on suhtauduttava varauksin. Pääsääntöisesti kartat kuitenkin vaikuttavat luotettavilta. Esimerkiksi linnoitusniemen topografia on niissä kuvattu oikein. Vertailuja voidaan siten tehdä, kunhan muistetaan, että mittavirheet ja epätarkkuudet ovat mahdollisia ja usein todennäköisiäkin.

Ensimmäisten, vuodelta 1726 peräisin olevien selostuspiirustusten mukaan linnoitusvalleja ei ollut saatu rakennetuksi Faberin ja Johan Conrad Cedersparren suunnitelmakartan laajuudessa. Linnoituksen ylätasanne oli vailla suunnitelmapiirustuksessa sitä ympäröinyttä vallitusta. Eteläpuolen vallituksesta puuttui suunnitelmassa esiintynyt syvyys. Suunnitellusta vallituksesta oli rakennettu vain päävalli, mutta raveliinit ja portin kohdalle suunniteltu tenaljivalli puuttuivat. Päävallin polvekkeet kuitenkin noudattivat jotakuinkin suunnitelmaa. Linnoituksen porttisommitelma toteutui tenaljin ja raveliinin poisjättämisen vuoksi vain osittain. Kuitenkin portin itäpuolella oli toinen suunnitelman mukaisista rakennuksista, corps de garde. Suunnitelman mukainen barokkimainen mahtavuus oli kuitenkin linnoituksen sisääntulon toteutuksesta kaukana. Selostuskarttojen perusteella pääportti muistutti pikemminkin väliaikaisen varustuksen tai leirin sisääntuloa.

Pehr Cedersparren vuoden 1726 selostuskartan mukaan linnoituksen ylätasanteella kulkeva eteläiseltä pääportilta pohjoisportille kulkeva pääkatu oli samalla paikalla kuin jo Faberin ja Johan Conrad Cedersparren suunnitelmassa. Pääkadun länsipuolelle oli kuitenkin merkitty asemakaavasuunnitelmasta poiketen toinen pitkittäiskatu pääkadun länsipuolisten kortteleiden ja länsirinteen väliin. Koska niemen laki oli pohjoisesta leveämpi kuin etelästä, muodostui ylätasanteen pohjoisosaan tämän pitkittäiskadun länsipuolelle vielä kolme rinteeseen rajoittuvaa vajaata korttelia.

Faberin ja Johan Conrad Cedersparren suunnitelmassa oli pääkadun itäpuolelle merkitty yksi pitkittäiskatu; nyt Pehr Cedersparren työselvitys näytti, että sinne oli muodostettu niitä kaksi. Lähempänä pääkatua oleva katu oli hiukan idempänä kuin suunnitelman pitkittäiskatu. Itäisin pitkittäiskatu kulki työselvityksen mukaan aivan ylätasanteen itäreunalla ja paikoitellen se karttaan merkittyjen maastonmuotojen perusteella jopa kulki rinteessä. Pääkatu oli Pehr Cedersparren selostuskartan mukaan hiukan leveämpi kuin sen itäpuolella olevat pitkittäiskadut. Toisaalta olivat pääkadun länsipuolella oleva uusi pitkittäiskatu ja kauimpana pohjoisessa oleva poikittaiskatu ylätasanteen kaduista vielä pääkatuakin leveämpiä. Pääkadun leveys oli mittakaavan mukaan n. 10 1/2 metriä, sen itäpuolella olevat kadut olivat n. 8 ja 6 metriä leveitä, pääkadun länsipuolella olevan kadun leveys oli n. 11 metriä. Poikkikatujen leveydet ylätasanteella vaihtelivat 6 metristä 11 1/2 metriin.

Molemmissa kartoissa oli kuusi poikittaiskatua ja kadut olivat likimain samoilla paikoilla molem-

missa. Mielenkiintoinen muutos suunnitelmapiirustuksen katuverkkoon nähden oli, että Pehr Cedersparren piirustuksen mukaan linnoituksen ylätasanteen pääkadun itäpuolella olevat kadut lähenivät pääkatua etelässä muutaman asteen. Linnoituksen ylätasanteen katuverkostosta muodostui Pehr Cedersparren piirustuksen mukaan, pääportin toimiessa tarkkailupisteenä, lievästi säteittäinen. Suunnittelijoilla ei kuitenkaan liene ollut tarkoitus pyrkiä pikkuvihan jälkeisten kaavoittajien tapaan sädekatujen luomiseen pelkästään esteettisistä syistä, sillä kartan mukaan pääkadun länsipuolinen pitkittäiskatu oli pääkadun suuntainen eikä siis säteittäinen.

Lisäksi Pehr Cedersparren piirustuksessa voi olla myös mittavirhe, koska Johan Conrad Cedersparren vuodelta 1728 olevien, linnoitustöitä selvittävien piirustusten mukaan lähimpänä itärinnettä oleva pitkittäiskatu ei eronnut pääkadun suunnasta paljoakaan. On kuitenkin huomattava, että Lappeenrannan rakentamista toteuttaneille linnoitusupseereilla oli koko ajan esimerkki säteittäisestä katuverkostosta edessään – Pehr Cedersparre allekirjoitti selostuspiirustuksensa joulukuussa 1726 säteittäiseen katuverkkoon suunnitellussa Haminassa. Lappeenrannassa katuverkon lievään säteittäisyyteen on varmastikin eniten johdattanut linnoituksen ylätasanteen muoto. Se oli pohjoisessa leveämpi kuin etelästä, joten jos haluttiin käyttää tila mahdollisimman tarkoin, oli hyödyllistä sijoittaa joku katu hiukan tiukasta ruutukaavasta poikkeavasti.

Faberin ja Johan Conrad Cedersparren suunnitelmapiirustuksen mukaisesti oli ylätasanteelta rantatorille rakennettu portaat. Länsirannassa sijaitseva “alakaupunki” oli Pehr Cedersparren selvityksen mukaan katuverkoston, korttelirakenteen, torin ja alueelle rakennettaviksi suunniteltujen yksityisten rakennusten osalta pitkälti suunnitelmapiirustuksen mukainen. Myös rannan muotoinen laituri oli rakennettu, mutta se kiersi rantaa kauemmas pohjoiseen kuin oli aiemmin suunniteltu. “Alakaupungissa” oli ainakin osittain toteutunut suunniteltu torilta pohjoiseen kulkevan pitkittäiskadun arkkitehtoninen korostaminen. Katuhan oli suunniteltu leveämmäksi kuin muut kadut. Selostuskartassa katu oli edelleen selvästi leveämpi kuin alueen ainoa poikkikatu tai aivan rinteen juurta myöten pohjoiseen kulkeva katu, mutta sitä oli kuitenkin kavennettu niin paljon, ettei ero lännempänä sijaitsevaan lyhyempään pitkittäiskatuun verrattuna ollut enää niin merkittävä kuin Faberin ja Johan Conrad Cedersparren kartassa.

Rinteen juurta myöten pohjoiseen kulkevaa katua ei ollut merkitty linnoitussuunnitelmaan. Se kulki Pehr Cedersparren selostuspiirustuksen mukaan aivan rinteen “kainalossa” ja linnoitusmäen luoteisnurkan kierrettyään kohtasi pohjoisrannassa ylätasanteen läntisimmän pitkittäiskadun. “Alakaupungin” pääkadun leveys oli mittakaavan mukaan n. 8 1/2 metriä, poikkikatu ja rinteessä kulkeva katu sen sijaan olivat vain hiukan yli 6 metriä leveitä.

Ranta-alueelle ei ollut selostuksen sotilaallisia rakenteita esittävän luonteen vuoksi merkitty useimpia siviilirakennuksia. Tiedetään kuitenkin, että alueen merkittävintä rakennusta, torin länsipuolelle suunniteltua maaherran residenssiä, oli alettu rakentaa jo ennen kuin Lappeenrannan valinta maaherran sijaintipaikaksi oli varmistunut. Rakennus valmistui vuonna 1725.
“Alakaupungin” tori oli Faberin ja Johan Conrad Cedersparren linnoitussuunnitelmassa ja Pehr Cedersparren työselvityksessä lähes samanlainen. Torin rinteenpuoleisen osan muotoilua oli kuitenkin jossain määrin muutettu. Pehr Cedersparren selostuspiirustuksen mukaan torin yläpuolelta kulki pohjoiseen pitkittäiskatu. Pitkittäiskadun eteläpään ja ylätasanteelta torille laskeutuvien portaiden väliin oli merkitty kaupungin raatihuonerakennus, joka oli kartan mukaan rakennettu hieman toritasoa korkeammalle tasanteelle. Raatihuoneen sijainnille kartan mukaisella paikalla antavat tukea myös alueella suoritettujen kaivausten tulokset. Siten on mahdollista, että raatihuoneen edestä pohjoiseen kulkenut katu olisi myös kulkenut rinteen puolivälissä.

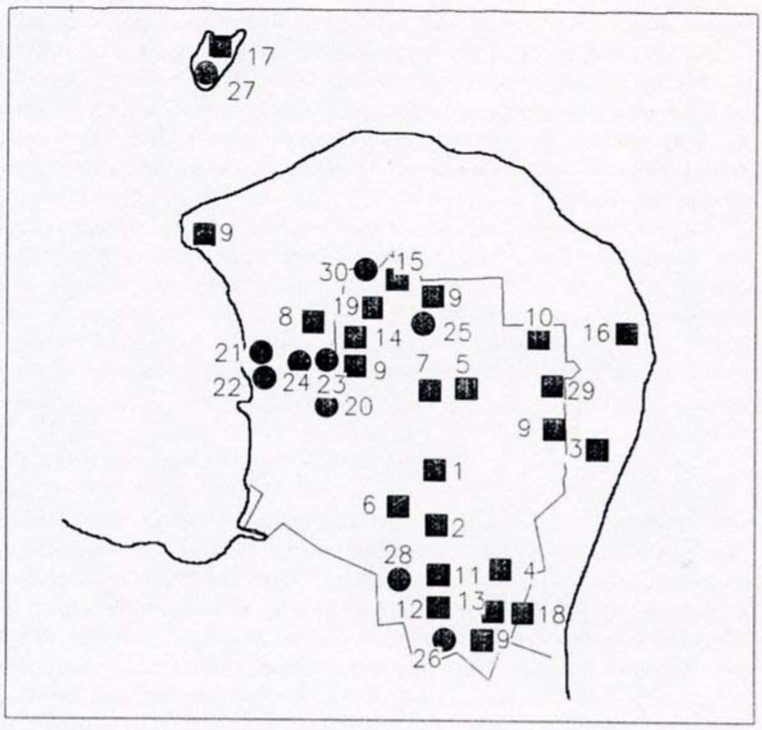
Vielä on huomattava “alakaupungin” katuverkostosta, ettei se Pehr Cedersparren piirustuksen mukaan poikennut niin paljoa ylätasanteen katuverkoston suunnasta kuin Faberin ja Johan Conrad Cedersparren suunnitelmassa. Itse asiassa nähdään, että “alakaupungin” pitkittäiskadut olivat selvityskartan mukaan lähellä ylätasanteelle merkittyjen “säteittäisten” katujen kulmaa pääkatuun nähden. Myöhemmissä kartoissa kulma taas oli lähempänä Faberin ja Johan Conrad Cedersparren karttaa. Syy lienee se, että Pehr Cedersparren selostuspiirros on myöhempiin työselvityksiin ja inventointikarttoihin verrattuna katuverkoston ja kortteleiden suhteen epätarkka.

“Alakaupungista” pohjoiseen kulkevan pitkittäiskadun jatkona niemen pohjoisrantaa kiertävä rantatie jatkui Pehr Cedersparren piirustuksen mukaan lähes koko niemen ympäri. Kun Faberin ja Johan Conrad Cedersparren suunnitelmassa niemen itäpuolella sijaitseva ranta oli jätetty artikuloimatta, oli sinne nyt selvityksen mukaan muodostettu tien ja rannan väliin kaksi rantaviivan mukaan muotoiltua korttelia ja tien länsipuolelle viisi korttelia. Ne seurasivat rantatien puolelta tien maastonmuotoja

seuraavaa linjaa, mutta länsireunaltaan ne oli piirretty rinteen yläosassa sijaitsevaan ylätasanteen itäisimpään katuun ulottuviksi. Rantaa kiersi suunnitelmapiirustuksen tavoin paaluaitaus: ainoastaan “alakaupunkia”, jota taasen kiersi rannassa laituri, se ei suojannut. Toivanen huomauttaa, että paalutus edisti yhtälailla sotilaallisia tarkoituksia kuin kruunun verotustakin. Paalutukseen oli alun perin varattu 12 aukkoa; myöhemmin järvelle avautuvien aukkojen lukumäärä väheni kuuteen.

Jos “alakaupungin” tori muistutti Pehr Cedersparren selostuspiirustuksessa Faberin ja Johan Conrad Cedersparren suunnitelmaa, niin ylätasanteen aukiosommitelma oli ehkä eniten muuttunut yksityiskohta asemakaavasuunnitelmaan nähden. Suunnitelmassa oli kirkon pohjoispuolen korttelista muodostettu avokulmainen aukio. Nyt Pehr Cedersparren työselostuksen mukaan kirkon pohjoispuolelle oli muodostettu sen tilalle kaksi suorakaiteen muotoista korttelia, jotka erotti toisistaan pohjois-eteläsuuntainen katu. Aukio oli sijoitettu nyt kirkon itäpuolelle, heti linnoituksen pääportin jälkeen. Siten oli muodostunut epäsäännöllisen muotoinen aukio, jota myöhemmässä inventointipiirustuksessa kutsutaan “hälytystoriksi”. Toria reunusti pohjoisessa linnoituksen pääkadun ensimmäinen itäpuolinen kortteli, idässä torin laidalle oli sijoitettu armeijan rakennus, etelässä olivat linnoituksen portti sekä linnoitusvallit, ja lännessä aukiota rajasivat kaksi armeijan rakennusta sekä kirkkorakennus aitoineen.

Syyksi aukion siirtämiseen eri paikalle kuin suunnitelmapiirustuksessa voidaan nähdä suunnittelijoiden pyrkimys säännöllisempään kaavamuotoon. Siirtämällä “hälytystori” kirkon itäpuolelle saatiin kaksi ylätasanteen kaavan säännöllistä korttelikokoa rikkovaa, pääkadun itäpuolella sijaitsevaa pientä korttelia poistetuksi. Samalla saatiin pääkadun länsipuoliseen katuseinämään aukon tehnyt aukio poistetuksi, joten mahdollisuus ajan rakennustaiteellisten periaatteiden mukaiseen tiiviiseen katuseinämään oli suurempi. Aukion suunnitelmien vastaiselle toteuttamiselle oli myös linnoitusteknisiä syitä. Alkuperäisessä suunnitelmassa olisi aukion paikalla osittain sijainnut linnoituslaitteita. Kun kaikkia vallituksia ei rahapulan vuoksi rakennettu, mahtui “hälytysaukio” hyvin kirkon ja portin väliseen tilaan. Toisaalta oli myös sotilaallisesti järkevämpää, ettei aivan linnoitusvallien viereen rakennettu piirityksen aikana vaarallisia siviilirakennuksia, vaan kulkutie puolustusvalleille säilyi avoimena.

Kaaviossa on esitetty Lappeenrantaan 1720-luvulla rakennettujen julkisten rakennusten arvioitu määrä ja sijainti. Tiedot rakennuksista ja niiden paikoista on saatu yhdistelemällä linnoitusupseerien Lappeenrannasta laatimien eri karttojen ja 1730-luvulla laaditun inventointikartan tietoja. Kartta on kaavamainen, eikä sitä ole piirretty mittakaavaan. Merkintöjen numerot viittaavat tekstin numeroihin.

5.4 Varuskuntakaupungin rakennukset ruotsalaisella kaudella

Vuosien 1722–1741 välisenä aikana suomalaisten kaupunkien rakennuskanta ei poikennut kovinkaan paljoa suurvaltakauden rakennuksista. Tärkeimpiä julkisia rakennuksia olivat yhä kirkko ja raatihuone; edelleen kaupunkeihin rakennettiin kouluja, tullitupia, vankiloita, panimoita ja teurastamoja. Yksityiset rakensivat vieläkin muiden rakennusten tavoin valtaosaltaan puusta suorakaiteenmuotoisia ja satulakattoisia puutaloja. Kaupunkikiinteistöön kuului edelleen umpipihan ympärille rakennettuna monia talousrakennuksia: aittoja, vajoja ja karjasuojia. Pohjakaavoissa oli 1600-luvun yksinäistuvan, ns. moratuvan, ja parituvan rinnalle tullut karoliininen pohjakaava. Rakennukset olivat edelleen pääsääntöisesti maalaamattomia.

Tässä käsitellään vain Lappeenrantaan rakennettuja julkisia rakennuksia ja niitäkin luettelonomaisesti. Julkisilla rakennuksilla tarkoitetaan sotilaiden rakentamia ja käyttämiä rakennuksia, keskushallinnon rakennuksia ja kaupunkiyhteisön yhteisiä rakennuksia. Pääpaino tarkastelussa on sotilasrakennusten tarkastelussa. Tekstissä rakennusten kohdalla olevat numerot viittaavat liitekartan numeroon ja osoittavat rakennuksen likimääräisen sijainnin linnoitusniemellä.

Vuosien 1722-1741 välisenä aikana rakennettiin Lappeenrannan lisäksi joitakin sotilasrakennuksia myös Hämeenlinnaan, Savonlinnaan ja Turkuun. Merkittävin rakennuskohde Suomessa oli kuitenkin niin määrällisesti kuin arkkitehtoniselta laadultaankin Hamina. Haminaan rakennettuja sotilasrakennuksia ei ole vielä käsitelty taidehistoriallisessa tutkimuksessa, mutta pintapuolinenkin tarkastelu osoittaa linnoitusjoukkojen kaupunkiin rakentamien rakennusten olleen merkittävä osa ajan suomalaisesta arkkitehtuurista. Haminaan ja Lappeenrantaan rakennettuja rakennuksia koskevaa tutkimusta lienee ehkäissyt se, että rakennukset tuhoutuivat lähes täydellisesti pikkuvihassa. Siten on osoittamatta, miten Haminaan rakennetut omaleimaiset sotilasrakennukset sekä Lappeenrannan vaatimattomammat rakennukset vaikuttivat alueella tapahtuvaan muuhun rakentamiseen. Rakennustapojen ja uuden tyylin leviämiselle varuskuntakaupungista laajemmalle alueelle tuo mielenkiintoisen vertailukohdan Lars Petterssonin tutkimus Itä-Suomeen Haminaan rakennetun Ulrika Eleonoran kirkon välityksellä levinneestä kirkonrakennustyylistä. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan ole mahdollista tarkastella asiaa tarkemmin. Edempänä esitellään säilyneiden Lappeenrantaan rakennettujen rakennusten piirustusten ohella myös muuta ajan sotilaitten rakentamia rakennuksia koskevaa piirustusaineistoa. Kuvien avulla toisaalta osoitetaan, millaisia rakennuksia sotilaiden tarpeisiin rakennettiin 1700-luvun alkupuolella, ja toisaalta esitetään vertailuaineistoa niille Lappeenrannan rakennuksille, joista ei ole säilynyt piirustuksia. On kuitenkin muistettava, että vertailuaineiston esittäminen ei tarkoita sitä, että juuri esitetyn kaltainen rakennus olisi rakennettu myös Lappeenrantaan.

Suomen sotilasylipäällikkö Berndt Otto Stackelberg raportoi vuonna 1730, mitä sotilasrakennuksia Lappeenrantaan 1720-luvun aikana oli rakennettu. Hänen mukaansa Lappeenrantaan oli vallitusten ohella rakennettu päävahti, Haminan portin vartiohuone eli corps de garde, neljä pienempää vartiohuonetta porteille, suuri kuuden huoneen parakki, kolmen asuinhuoneen parakki, jossa oli kaksi eteistä ja pesutupa, pieni yhden huoneen parakki, neljän huoneen parakki, neljän huoneen parakki, jossa viidennen huoneen muodostavaa eteistä käytettiin keittiönä, varuskunnan päällikön asuinrakennukset, kolmen huoneen suuri makasiini sekä nelihuoneinen materiaalivarasto, jossa sijaitsi käsityöläisten työtila, välinevarasto eli “instrumental”, kalkkiaitta ja varusvarasto. Lisäksi oli rakennettu kuusiuuninen kaksi huonetta käsittävä leipomo. Tykistöä varten oli rakennettu varusvarasto pihoineen, paja, kalkkivarasto, laboratorio ja kaksi ruutikellaria. Vielä Stackelberg mainitsee linnoitusjoukkojen rakentaneen kaivon.

5.4.1 Parakit

Lappeenrantaan 1700-luvun alussa rakennettuja parakkeja tarkasteltaessa on huomattava, että 1700-luvulla parakki-sanalla (baraque) ei ollut samaa merkitystä kuin nykyisin. 1700-luvulla saatettiin parakeiksi kutsua kivirakennuksia, jotka nykyisin määriteltäisiin kasarmeiksi. Parakiksi kutsuttiin esimerkiksi Landskronaan rakennettua rakennusta, jossa sijaitsivat komendantin ja upseereiden asuintilat sekä kirkko. Toisaalta saatettiin kasarmeiksi (kasern) kutsua hyvinkin yksinkertaisia puurakennuksia. Ejnar Berg on määritellyt parakkien kuuluvan rakenteensa mukaan kolmeen eri luokkaan: vapaasti seisoviin parakkeihin, kasemattiparakkeihin ja pomminkestäviin parakkeihin. Lappeenrantaan rakennetut parakit olivat Bergin luokitukseen sijoitettuna kaikki puurakenteisia, vapaasti seisovia parakkeja.

Parakkien rakentaminen Ruotsissa liittyi kiinteästi majoitusrasituksen siviiliväestölle aiheuttamiin

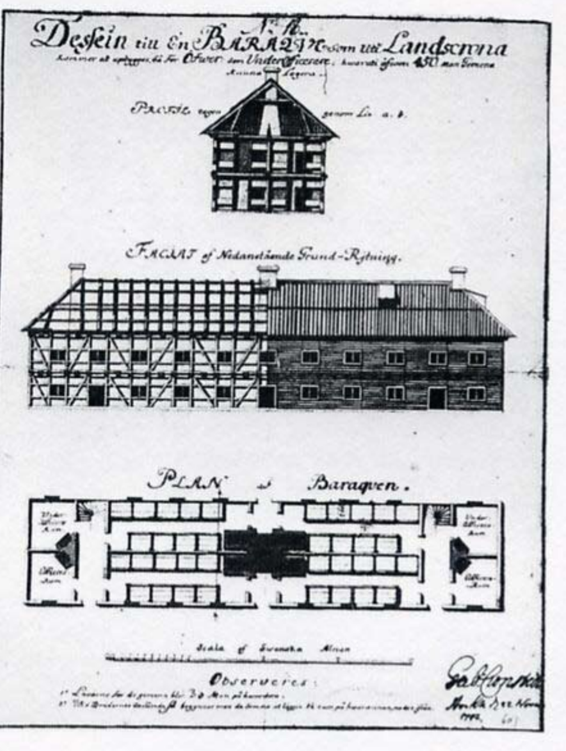
ongelmiin. Linnoitustöihin komennetut sotilaat ja työläiset tarvitsivat majoitustiloikseen parakkeja. Vanhimmat tiedossa olevat parakkia esittävät ruotsalaiset piirustukset tehtiin todennäköisesti vuonna 1672 Malmön linnoitukseen suunniteltuja parakkeja varten. Parakit olivat useimmiten äärimmäisen yksinkertaisia puurakennuksia. Vielä 1700-luvun alkupuolella parakeista ei ollut sotilasvirkatalojen tapaan tyyppipiirustuksia, joskin Berg huomauttaa Gabriel Cronstedtin vuonna 1705 suunnitteleman parakin toimineen esikuvana useille parakeille aina 1740-luvulle asti.

Lappeenrannassa rakennettiin kesällä 1725 pääkadun, Suuren Kuninkaankadun, varteen tykistön upseerien käyttöön parakki (numero 1). Rakennuksesta on säilynyt Johan Conrad Cedersparren vuoden 1725 lopussa allekirjoittama piirustus. Juuri tätä parakkia Stackelberg kaiketi luonnehti “suureksi kuuden huoneen parakiksi”. Rakennus oli noin 18 x 48 kyynärän kokoinen. Sen kuusi huonetta oli sijoitettu siten, että keskellä oli kaksi isoa huonetta vierekkäin ja kummallakin laidalla peräkkäin kaksi pienempää huonetta. Rakennuksen pohjakaava liittyy sotilasrakennusten rakentamistraditioon. Muunnelmia samanlaisesta huoneiden sijoittelusta, jossa suorakaiteen muotoisen rakennuksen päissä olevien pienempien “kammarien” välissä sijaitsi yksi tai useampi koko rakennuksen levyinen iso huone, voidaan havaita jo Erik Dahlbergin sotilasvirkatalojen mallipiirustuksista vuodelta 1687.

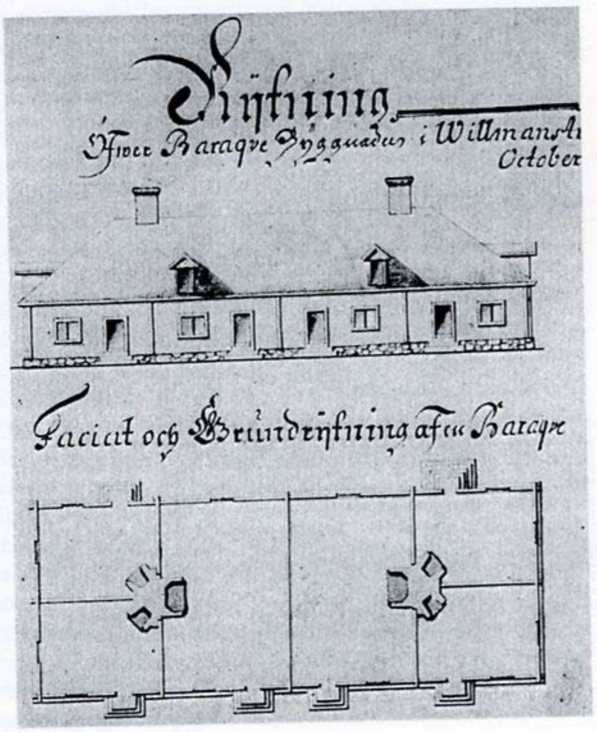
Kuuden huoneen parakin mallina eivät kuitenkaan liene olleet Dahlbergin piirustukset, vaikka, kuten Toivanen on huomannut, parakin uunit olivat piirustuksen mukaan aivan samanlaiset kuin Dahlbergilla. Lappeenrannan parakki poikkesi Dahlbergin piirustuksista monin tavoin. Yksi merkittävä ero oli, että parakissa oli jokaiseen huoneeseen oma sisäänkäynti. Muita eroja oli kivijalassa, katon muodossa ja muissa yksityiskohdissa.

Rakennuksen perusta oli harmaakivestä. Julkisivun puolella siinä oli neljä ovea, joiden alapuolella olivat kolmiaskelmaiset portaat. Lisäksi julkisivun puolella oli neljä ikkunaa. Ikkunat ja ovet oli sijoitettu symmetrisesti rakennuksen keskiakselin osoittavaan hirsisalvokseen nähden. Salvoksen molemmin puolin sijaitsivat ovet, ja niistä rakennuksen reunoja kohden seurasivat ikkuna, ovi ja lähimpänä kulmaa ikkuna. Pohjakaavan huoneitten väliseinät näkyivät myös julkisivussa hirren salvoksina. Huoneleveys lienee valittu hirren pituuden mukaan. Toinen mahdollinen huonekokoon vaikuttanut tekijä olisi voinut olla sotilaiden joukkuejako – joskin parakki oli upseereiden käytössä.

Uloslämpeävien uunien savupiiput sijoitettiin symmetrisesti jo väliseinien risteyksiin sijoitettujen uunien perusteella. Symmetrisesti keskiakseliin nähden oli sijoitettu myös korkean aumakaton peittämälle ullakolle valoa tuovat kattoikkunat. Lappeenrannassa rakennettiin usein sotilasrakennuksiin korkea aumakatto mahdollisesti sotilaiden varusteiden säilyttämiseen. Toisaalta jos ullakkoa käytettiin varastona, tarvittiin sinne myös valoa sekä varusteiden lastaus- ja purkutie. Näitä tarpeita varten oli luonnollista rakentaa kattoon korkeat kattoikkunat.

Gabriel Cronstedtin vuoden 1705 “tyyppiparakin” mukainen parakki, joka rakennettiin v. 1743 Landskronaan (Berg 1981).

Lappeenrantaan rakennettu kuuden huoneen parakki (KrA).

Pääkadun varteen rakennettiin tykistön upseerien kuusihuoneisen parakin eteläpuolelle parakki myös jalkaväen upseereiden käyttöön (numero 2). Parakki rakennettiin aiemmalle komendantin asunnon paikalle (myöhemmin komendantti oli majoitettuna linnoituksen pohjoisrannassa). Parakista ei ole säilynyt varsinaisia piirustuksia; linnoitusupseerien karttojen mukaan se oli kooltaan ja kattomuodoltaan tykistön upseerien parakin kaltainen.

Vuonna 1727 rakennettiin “itäkaupunkiin” noin 24 x 115 kyynärän kokoinen miehistöparakki (numero 3). Tässä parakissa Stackelberg mainitsi olevan “kolme asuinhuonetta, kaksi eteistä ja pesutuvan”. Parakki oli ulkoasultaan pääkadun varteen rakennettua parakkia huomattavasti vaatimattompi. Fasadissa sijaitsivat majoitushuoneitten eteisiin ja pesutupaan (saunaan) johtavat ovet, ja sen jakoivat kuuteen osaan väliseinien paikan osoittavat hirsisalvokset. Ikkunat oli sijoitettu rakennuksen toiselle pitkälle sivulle. Rakennuksessa oli satulakatto.
Rakennuksen pohjakaavion mukaan majoitushuoneet olivat neliönmuotoisia, mitoiltaan noin 24 x 24 kyynärää. Niihin oli merkitty rakennetuiksi harmaakiviset uloslämpeävät uunit, aliupseereille varatut pienet huoneet, joista piirustuksessa käytetään nimitystä “contoir”, ja miehistölle tarkoitetut leveät makuulaverit. Varusteiden säilytys oli ratkaistu isokokoisten eteisten avulla. Mielenkiintoinen yksityiskohta rakennuksessa oli päätyyn sijoitettu, noin 15 x 15 kyynärän kokoinen sauna. Sinne oli merkitty rakennetuksi iso harmaakivinen uloslämpeävä kiuas ja seiniä kiertävät lauteet. Miehistöparakin pohjakaavion mukaista huoneiden sijoittelua on pidettävä puhtaasti funktionaalisena ratkaisuna, jonka esikuvina voidaan nähdä ajan kansanrakennuksille ominaiset perustyypit: yksinäistupa siihen liittyneine kylkiäisineen, ns. moratupa ja paritupa.

Miehistön käyttöön oli rakennettu parakki (numero 4) myös “hälytystorille”, itäisen pitkittäiskadun alkuun. Rakennuksesta ei kuitenkaan ole säilynyt piirustuksia. Linnoitusupseerien karttojen mukaan se oli suorakaiteenmuotoinen ja aumakattoinen rakennus. Aumakatto kaiketi katsottiin edustavammaksi kuin harjakatto, sillä “hälytystorilla” ja pääportin läheisyydessä olevan rakennuksen ulkonäköön lienee kiinnitetty enemmän huomiota kuin “itäkaupungin” syrjässä olevaan harjakattoiseen miehistöparakkiin.

Lappeenrantaan ennen pikkuvihaa rakennetuista parakeista on tiedossa vielä yksi parakkia esittävä piirustus. Rakennus rakennettiin Lappeenrannassa vuonna 1729 raivonneen suurpalon tuhoaman, maistraatin rakennuttaman parakin tilalle. Rakennus oli sijoitettu Suuren Kuninkaankadun ja “alakaupunkiin” johtavan kadun kulmaukseen (numero 5). Rakennus oli muista linnoitusupseerien karttoihin merkityistä rakennuksista poiketen vinkkelirakennus. Tätä rakennusta Stackelberg nimitti

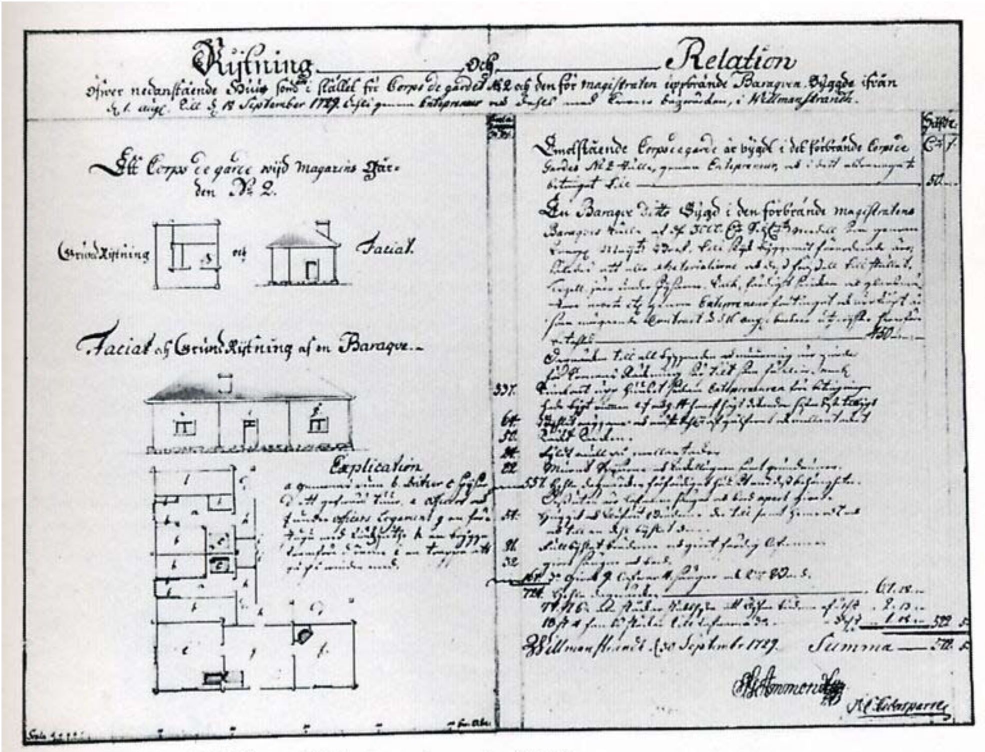
neljän huoneen parakiksi, jossa eteisenä toimiva viides huone toimi keittiönä. Huolimatta rakennuksen sijainnista yhdellä “yläkaupungin” kaupunkikuvallisesti arvokkaimmista paikoista – pääkatujen risteyksessä – oli sen julkisivuarkkitehtuuri yhtä korutonta kuin muidenkin sotilasrakennusten. Rakennuksessa oli aumakatto, mutta ei kattoikkunoita. Pääkatua, Suurta Kuninkaankatua kohti olevan lyhyemmän sivun jakoivat kolmeen osaan väliseinien sijainnin osoittavat hirsisalvokset. Piirustuksen mukaan reunimmaisissa osissa sijaitsivat samankaltaiset, pystypuitteella kahteen osaan jaetut ikkunat kuin jo aiemmin mainitussa, pääkadun varrella sijainneessa kuuden huoneen parakissa. Keskiosassa sijaitsi kadulle aukeava ovi, jonka yläpuolelle oli sijoitettu pieni kaksoisikkuna, joka antoi valoa eteisenä ja keittiönä toimivaan huoneeseen. “Alakaupunkiin” johtavalle kadulle päin oleva julkisivu jakautui niinikään kolmeen osaan, mutta siellä ei ollut julkisivun puolella ovea, vaan kolme ikkunaa.

Pohjakaavamittauksen mukaan pääkadun puoleisessa siivessä sijaitsi kolme huonetta, joista suurin ja arvokkain sijaitsi rakennuksen kulmassa. Se oli tarkoitettu upseerien käyttöön. Keskellä sijaitsi eteinen, joka toimi myös keittiönä, ja siiven toisessa päässä oli aliupseerien huone. Upseerien huonetta lämmitettiin kaakeliuunilla, aliupseerien avotakalla. Siiven keskellä sijaitsevaan eteiseen oli ovi myös sisäpihan puolelta. “Alakaupunkiin” johtavan kadun puoleinen siipi koostui kahdesta miehistön majoitukseen varatusta huoneesta. Uunit oli sijoitettu väliseinän kohdalle. Molempiin tupiin oli oma sisäänkäyntinsä. Oviaukkojen välissä kulkivat ulkoportaat ullakolla sijaitseviin säilytystiloihin. Piirustukseen oli myös merkitty tupiin rakennetut nukkumalaverit. Sisäpihan puolelle oli parrujen varaan rakennettu katos kiväärien säilytykseen; sen rakenne ei kuitenkaan käy piirustuksesta tarkemmin ilmi.

Rakennuksen pohjakaavaa voidaan pitää yhdistelmänä siviilirakennuksissa esiintyvistä yksinäistupa- ja paritupamuodoista. Sen sijaan rakennuksen vinkkelimuoto on harvinainen ajankohdan siviilirakennuksien muotoihin verrattuna. Rakennuksen muotoa ei kuitenkaan voi pitää poikkeuksellisena, kun sitä vertaa samanaikaisesti Haminaan rakennettuihin sotilaallisiin rakennuksiin. Siellä esiintyvän U-volyymisen parakin rinnalla Lappeenrannan vinkkeliparakki ei ole enää niin harvinainen ilmiö.

Edellä mainittujen parakkien lisäksi linnoitusjoukot rakensivat Lappeenrantaan vuonna 1730 vielä yhden pienen yhden huoneen parakin ja yhden neljän huoneen parakin. Tiedossani ei ole niitä koskevia säilyneitä piirustuksia; kuitenkin neljän huoneen parakki esiintyy linnoitusupseerien kartoissa kirkkomaasta pohjoiseen olevana neliönmuotoisena rakennuksena (numero 6). Rakennus oli pohjakarttojen mukaan telttakattoinen. Parakkityypin luonnetta valaisevat Haminasta parakkityyppiä esittävät säilyneet piirustukset. Rakennus oli muiden parakkien tavoin rakennettu hirsistä. Sen jakoivat neljään yhtä suureen huoneeseen rakennuksen läpi keskeltä kulkevat väliseinät. Keskellä rakennusta sijaitsi savupiippu, johon oli liitetty kunkin neljän huoneen tulisija. Jokaiseen huoneeseen oli oma sisäänkäynti. Eräässä Haminan piirustuksista oli rakennukseen lisätty ulko-ovien eteen eteiset. Telttakaton alaosaan, väliseinän yläpuolelle, oli kattoon merkitty ikkuna.

Linnoitusjoukkojen rakentamien parakkien lisäksi oli kaupunkiin rakennettu kaupungin kustantama parakki (numero 7). Se sijaitsi vastapäätä vinkkeliparakkia, Suuren Kuninkaankadun toisella puolella. Rakennusryhmittymään kuului linnoitusupseerien karttojen mukaan kolme suorakaiteen muotoista satulakattoista rakennusta. Rakennuksista lienee vain yksi ollut miehistön majoituskäytössä, sillä vuodelta 1739 tiedetään, että kaupungin parakkiin oli mahdollista sijoittaa sotilaita vain kahteen huoneeseen.
Vuoden 1730 jälkeen rakennettiin Lappeenrantaan majoitustilaa seuraavan kerran vasta vuosina 1739–1740.
Syyskuussa 1739 päivätyssä kertomuksessa linnoitusupseeri Adam Blaesingh kertoi Lappeenrannassa olevan vain joitakin yksikerroksisia huonoja kasarmeja tai parakkeja. Hän kuitenkin raportoi rakenteilla olevan uuden kaksikerroksisen parakin. Uusi parakki tulisi olemaan samanlainen kuin Haminaan rakennettavat neljä parakkia. Uudessa parakissa oli sen valmistuttua kahdeksan huonetta ja siihen voitiin majoittaa yhteensä 168 henkilöä. Alakerrassa sijaitsivat miehistön ja yläkerrassa upseereiden ja aliupseereiden majoitustilat. Rakennus oli linnoitusupseerien karttojen mukaan aumakattoinen ja sijaitsi ensimmäisessä kirkon pohjoispuoleisessa korttelissa kahden vanhemman parakin välissä. Tiedossani ei ole Lappeenrantaan rakennettua parakkia kuvaavia piirustuksia, mutta Haminasta on säilynyt kopio sinne rakennettavaksi ehdotetusta kaksikerroksisen parakin piirustuksesta – se ei kuitenkaan huoneiden lukumäärästä päätellen voi olla pohjakaavaltaan samanlainen kuin Lappeenrantaan rakennettu. Haminan parakkia kuvaava piirustus lieneekin ennemminkin Haminaan jo ennen vuotta 1731 rakennetun kaksikerroksisen parakin suunnitelman kopio. Siihen viittaa sekin, että kyseisessä parakissa mainittiin olleen 24 huonetta.

Lappeenrannan vinkkeliparakki ja corps de garde. (KrA).

5.4.2 Muut sotilasrakennukset

Sotilaiden majoitukseen vartiovuorojen aikana oli Lappeenrantaan rakennettu “alakaupunkiin” päävartio (numero 8), Haminan portiksi kutsutun pääportin vartiorakennus eli corps de garde sekä muita pienempiä corps de garde -rakennuksia (numerot 9). Päävartiosta ja Hamina portin vartiosta ei tiedossani ole piirustuksia, mutta yhdestä makasiinipihan viereen rakennetusta corps de gardesta piirustus on säilynyt. Rakennus oli neliönmuotoinen, sivun pituus alle kymmenen kyynärää. Rakennus oli telttakattoinen, ja yhdellä katon lappeella oli savupiippu. Julkisivun puolella sijaitsi ovi, ja julkisivuseinän jakoivat kahteen osaan väliseinän paikan osoittavat salvokset. Rakennuksen sisälle oli muodostettu väliseinillä vinkkelimuotoinen eteinen ja neliömäinen huone, jossa sijaitsivat uuni ja makuulaverit.

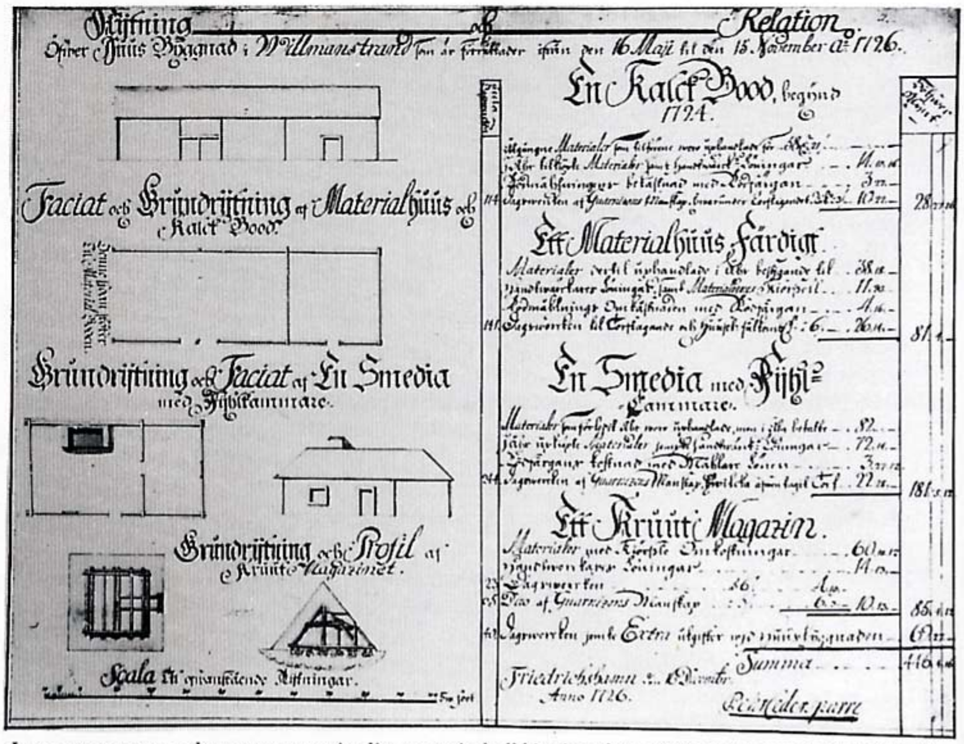
Rakennuksen pohjakaava ja julkisivu eivät piirustuksen mukaan vastaa toisiaan. Pohjakaavassa väliseinän salvokset ulottuvat vain takaseinään ja toiseen sivuseinään – sen sijaan julkisivussa ei pohjakaavan mukaan pitäisi näkyä salvoksia. Rakennuksen julkisivussa vasemmalla sijaitseva vertikaali merkintä ei siis voi olla hirsisalvos. Voitaisiin ehkä ajatella, että julkisivuun olisi tehty laudasta eräänlainen pilasteri jaottelemaan fasadia. Tämä ei kuitenkaan tunnu todennäköiseltä, sillä missään muussa rakennuksessa ei piirustusten mukaan menetelty näin. Todennäköisempää lienee se, että pohjakaava oli virheellisesti piirretty – etenkin kun sen mukaan rakennuksessa ei olisi ollut lainkaan ovea tai ikkunaa.

Sotilaiden majoitusrakennusten lisäksi Lappeenrantaan rakennettiin muitakin armeijan tarvitsemia rakennuksia. Tärkeitä rakennuksia armeijalle olivat erilaiset makasiinit. Pääosa Lappeenrantaan sijoitetuista makasiineista oli sijoitettu “yläkaupungin” koillisnurkkaan omalle aidatulle piha-alueelleen (numero 10). Alueelle oli merkitty kahteen riviin yhteensä seitsemän eri rakennusta. Lisäksi kirkkomaan aidan kupeessa sijaitsi makasiini (numero 11) ja aidan eteläpuolella vuonna 1725 rakennettu varasto-ja kalkkiaitta (numero 12). Viimeksi mainitusta rakennuksesta on säilynyt piirustus, jonka mukaan rakennus oli satulakattoinen, kapea ja pitkä. Aitta oli lämmittämätön. Varasto- ja kalkkiaitasta itään sijaitsi vielä yksi erillinen satulakattoinen makasiini (numero 13). “Yläkaupungin” länsireunassa sijaitsi paaluaitauksen suojaama varusvarasto eli “tyghus” (numero 14). Lappeenrantaan rakennettujen makasiinien ulkoasusta kertova lähdeaineisto on puutteellista. Sen mukaan rakennukset olivat puurakenteisia ja niiden katemateriaalina oli turve. Mielenkiintoisen vertailuaineiston Lappeenrantaan rakennetuille makasiineille tarjoavat 1720-luvulla Haminaan rakennettuja makasiineja ja varastoja kuvaavat piirustukset sekä varusvaraston tyyppipiirustus 1700-luvun alusta.

Leipomo oli 1700-luvun alun armeijoiden muonitukselle tärkeä laitos. Sen vuoksi niitä rakennettiin varuskuntapaikkakunnille. Lappeenrantaan rakennetusta leipomosta (numero 15) ei ole säilynyt piirustuksia. Tiedetään kuitenkin, että siinä oli kuusi uunia ja kaksi huonetta ja että sitä pidettiin liian pienenä armeijan tarpeisiin nähden. Ennen pikkuvihaa oli armeijan käytössä leipomoita Lappeenrannan lisäksi ainakin Savonlinnassa, Hämeenlinnassa ja Haminassa. Leipomoista on säilynyt myös piirustuksia. Savonlinnassa komendanttina olleen Ruthensparren suunnitelma tehokkaampaa leipomoa varten on säilynyt, samaten Hämeenlinnaan aivan ennen pikkuvihaa rakennetun kivisen leipomon piirustukset. Paras vertailukohta Lappeenrannan leipomolle lienee kuitenkin Haminan kuusiuuninen ja kaksihuoneinen leipomo. Rakennus oli muiden Itä-Suomeen rakennettujen sotilasrakennusten tapaan ulkoasultaan yksinkertainen. Julkisivun keskellä oli ovi, jonka molemmin puolin sijaitsivat ikkunat. Oven molemmilla puolilla näkyivät myös keskellä rakennusta sijainneen eteisen seinien salvokset. Leivinuunit sijaitsivat yhtenäisenä kokonaisuutena keskellä rakennusta siten, että molempiin huoneisiin avautui kolme uuninaukkoa.

Tykistöä varten Lappeenrantaan rakennetusta pajasta (numero 16) on säilynyt Pehr Cedersparren allekirjoittama piirustus. Sen mukaan vuoteen 1726 mennessä valmistunut rakennus muodostui tuvasta ja sen kylkiäisestä. Tulisija sijaitsi tuvan takaseinustalla, ja vastapäätä sitä oli ovi ja ikkuna. Myös kylkiäisessä oli ikkuna päätysivussa. Kylkiäisen funktiona lienee ollut tarvikkeiden ja työkalujen säilyttäminen.

Tykistön käyttöön rakennetusta laboratoriosta (numero 17) ei ole säilynyt piirustuksia. Rakennus oli räjähdysvaaran vuoksi sijoitettu linnoitusniemen luoteispuolella sijaitsevaan Rapasaareen. Ruutikellareista on säilynyt vuoteen 1726 mennessä rakennetun pienen ruutikellarin (numero 18) piirustukset sekä vuonna 1727 rakennetun “ruutimakasiiniksi” nimitetyn kellarin (numero 19) piirustukset. Lähellä bastioni Faberia sijainnut pieni ruutikellari oli osittain maan alla. Maan alla olevaan kuutiomaiseen osaan oli rakennettu hirsistä pitkokset, joiden varassa ruutitynnyreitä säilytettiin. Samantapaista menettelyä käytettiin myös Haminassa. Maan pinnalla näkyvä osa pientä ruutikellaria oli pyramidinmuotoinen. Vuonna 1727 rakennettu, “yläkaupungin” luoteisosassa sijainnut suuri ruutikellari oli periaatteeltaan samanlainen mutta isompi. Myös siitä näkyi maanpinnalle vain pyramidinmuotoinen osa. Pyramidin yhdelle sivulle oli kuitenkin sijoitettu suorakaiteen muotoinen eteisrakennelma. Alas pohjakaavaltaan neliönmuotoiseen kellariin johti ovelta neljä askelmaa. Kellarin katto oli tuettu hirsisillä kattotuoleilla ja lisäksi kellarin keskeltä pystyhirren avulla. Sivuseinillä sijaitsivat tuuletusaukot.

Lappeenrantaan rakennetut materiaalivarasto ja kalkkivaja sekä paja ja pieni ruutikellari. (KrA).

Niin Lappeenrantaan kuin muuallekin Suomeen Haminasta Hämeenlinnaan ennen pikkuvihaa rakennetuille sotilasrakennuksille yhteisiä piirteitä olivat vaatimattomuus ja tiukka pitäytyminen yksinkertaisiin rakennustaiteellisiin ja teknisiin ratkaisuihin. Rakennuksissa suosittiin myös paikallista rakennusmateriaalia eli puuta, eikä linnoitusfunktiosta huolimatta rakennettu kivestä. Teknisesti rakennukset edustivat uloslämpeävinä rakennuksina paikallisiin oloihin nähden kehittyneempää rakennustekniikkaa. Sotilasrakennukset poikkesivat siviilien rakennuksista myös pohjakaavojen osalta.

Ilmeisestikin varusteiden säilyttämisen tarpeen vuoksi rakennusten ominaispiirteiksi muodostuivat korkea katto ja kattoikkunat. Rakennuksia ei vielä ollut vuorattu laudoilla. Rakennuksia esittävien piirustusten perusteella on kuitenkin mahdollista, että salvoskohdat oli peitetty laudalla. Kyseessä voi kuitenkin olla vain piirustuksessa esiintyvä epätarkkuus. Haminaan 1724–1726 rakennetun suuren parakin ulkokaton materiaalina käytettiin Hollannista tuotettua tiiltä ja 1730-luvulta on tietoja upseerirakennusten maalauksesta punaiseksi. Lappeenrannassa kattomateriaalina lienee ollut turve. Everstiluutnantti Faber oli määrännyt paloturvallisuussyistä jo vuonna 1724 kaupungin puukattoiset rakennukset katettaviksi turpeella, ja vuodelta 1739 oleva tarkastuskertomus Lappeenrannan linnoituksesta vahvistaa, että ainakin makasiineissa oli turvekatot.

Laajempaan yhteyteen asetettuna Suomeen 1700-luvun alkupuolella rakennetut sotilasrakennukset voidaan nähdä yhtenä eurooppalaisen sotilasrakentamisen paikallisena sovelluksena. Muualla Euroopassa rakennukset rakennettiin usein kivestä, Suomessa puusta. Rakennukset ovat silti saman tradition kantajia niin funktionaalisen rakennustavan kuin barokista omaksuttujen niukkojen koristeaiheiden käytössä. Suomen hienoimmat sotilasrakennukset sijaitsivat Haminassa. Rakennukset varmaankin erottuivat kaupunkikuvassa – Haminan kaksikerroksisen varusvaraston päätyyn ripustetun kuninkaan tunnuksen, kullatun F-kirjaimen ja kruunun, valitettiin loistavan puolen peninkulman päähän.

5.4.3 Muut julkiset rakennukset

Sotilaiden käytössä olleiden rakennusten lisäksi Lappeenrannassa sijaitsi myös muita julkisia rakennuksia. Tärkein näistä oli maaherran residenssi (numero 20). Rakennus sijaitsi “alakaupungissa” torin eteläpuolella. Toivasen mukaan rakennus sijaitsi samalla paikalla kuin 1600-luvun “kuninkaan huone”, ja osa rakennuksesta ilmeisesti pohjautui 1600-luvun rakennukseen. Faberin ja Johan Conrad Cedersparren suunnitelmakartassa residenssille oli laadittu pohjakaava, jossa päärakennus oli sijoitettu rinteen puolelle ja sen edustalle neljä sivurakennusta kahdeksi siiveksi. Rakennusryhmittymän muodostama piha oli suunnitelmassa rannan puolelta suljettu aidalla. Toivanen arvelee, että pohjois- ja eteläreunan piharakennukset loppujen lopuksi toteutettiin yhtenäisinä siipinä. Päärakennuksen arvoa korostavalle sommitelmalle löytyy vertailukohtia esimerkiksi sotilasvirkatalojen mallipiirustuksista. Residenssin korjaustyöt valmistuivat vuonna 1725 ja rakennustöiden johdosta vastasi rakennusmestari Petter Luutman. Rakennustyöt maksoivat yli 2 000 hopeatalaria.

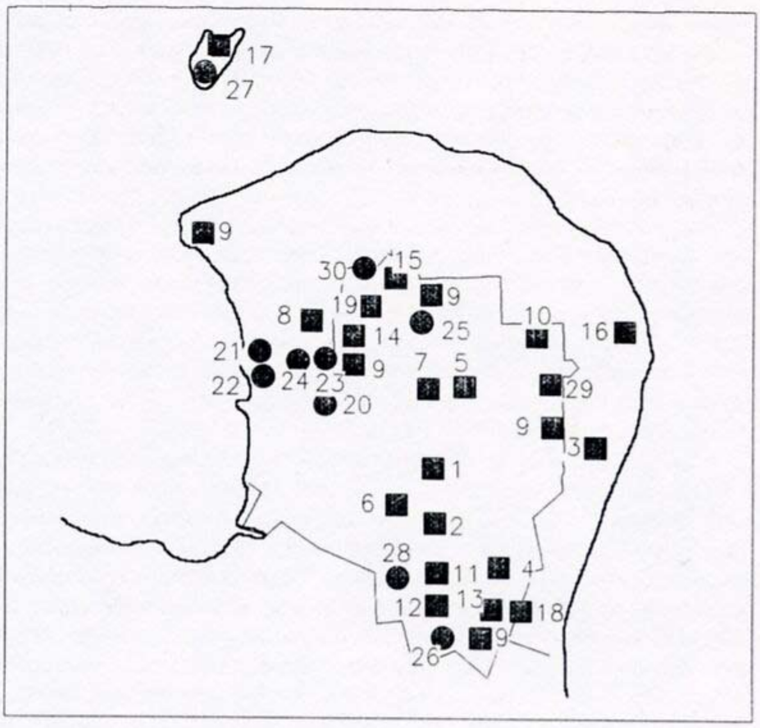
Rantatorin luoteisnurkassa sijaitsi pohjakarttojen mukaan telttakattoinen vaakahuone (numero 21) ja sen eteläpuolella lääninkonttorin ja -kanslian rakennus (numero 22). Rakennuksista ei ole säilynyt piirustuksia, mutta lääninkonttorin ja -kanslian rakennuksesta on Toivanen kuitenkin löytänyt joitakin tietoja. Rakennus oli harmaakiviperustalle rakennettu hirsirakennus. Siinä oli ikkunoin varustettu aumakatto, joka oli katettu tuohella. Rakenteellisesti rakennus oli edistynyt. Sen yhteydessä on myös muista Lappeenrannan rakennuksista poiketen tietoja lautojen ja punamultauksen käytöstä. Toivasen mukaan lautoja ei kuitenkaan ilmeisesti käytetty rakennuksen vuoraukseen, vaan laudat käytettiin oviin, kattoikkunoiden luukkuihin sekä ikkunalautoihin ja punamulta maalattiin hirren pintaan. Ikkunalaudat, eteisen kaksoisovi ja kattoikkunoiden luukut maalattiin keltamullalla. Rakennuksen yhteentoista ikkunaan oli ommeltu vielä vihreästä kankaasta verhot.

Rantatorin itäreunalla, rinteessä olevan “terassin” kohdalla sijaitsi raatihuone (numero 23). Rakennuksessa toimi myös koulu. Rakennus sijaitsi maaherran residenssin tavoin hiukan katuverkosta poikkeavassa kulmassa, ja onkin arveltu, että se residenssin tavoin olisi sijainnut samalla paikalla kuin 1600-luvun raatihuone tai olisi ollut sama rakennus. Raatihuoneen alapuolella toritasossa sijaitsi lääninhallituksen rahatoimikamari (numero 24). Se oli pohjakaavaltaan neliönmuotoinen ja siinä oli harmaakivinen, koko rakennuksen laajuinen kellari.

“Yläkaupungissa” sijaitsi sotilaiden käyttämien rakennusten lisäksi myös joitakin muita julkisia

rakennuksia. Pääkadun pohjoispäässä sijaitsi vuoden 1725 lopulla valmistunut vankila (numero 25). Rakennuksen oli urakoinut maaherran residenssin tavoin Petter Luutman. Vankilan kustannukset nousivat yli 500 talariin. Rakennus oli aumakattoinen ja melko isokokoinen. “Yläkaupungin” eteläpäähän oli jo Faberin ja Johan Conrad Cedersparren asemakaavasuunnitelmassa esiintyvään paikkaan portin pieleen rakennettu tullirakennus (numero 26). Rakennukseen liittyi asuin- ja pakkahuone. Sen rakennuskustannukset olivat lähellä vankilan kustannuksia. Toinen tullirakennus sijaitsi tykistön laboratorion tavoin Rapasaaressa (numero 27).

Lappeen kirkko (numero 28) sijaitsi vanhalla paikallaan “yläkaupungin” eteläpäässä. Ei ole tiedossa, milloin paikalle rakennettiin ensimmäinen kirkko, mutta Toivanen mainitsee kirkkoa peruskorjatun 1660-luvulla Jöran Knutssonin toimiessa rakennusmestarina. Kirkko säilyi yli isonvihan ja oli linnoitusupseerien karttojen mukaan torniton pitkäkirkko. Pohjamuoto muutettiin vuonna 1754 kirkonrakentaja Eskil Colleniuksen johtamien korjaustöiden aikana ristikirkoksi, jossa koilliskulmassa oli yksi sakastina toimiva kulma-uloke. Linnoitusjoukkojen Lappeenrantaan rakentamasta kaivosta (numero 29) ei ole säilynyt piirustuksia. Haminasta on kuitenkin säilynyt piirustus ns. vinttikaivosta. Lappeenrannassa kaivo oli rakennettu “yläkaupungin” itäreunalle. Luoteisnurkassa taasen sijaitsi jo Faberin ja Johan Conrad Cedersparren kaavasuunnitelmassa näkyvä nelisiipinen tuulimylly (numero 30).

Kaaviossa on esitetty Lappeenrantaan 1720-luvulla rakennettujen julkisten rakennusten arvioitu määrä ja sijainti. Tiedot rakennuksista ja niiden paikoista on saatu yhdistelemällä linnoitusupseerien Lappeenrannasta laatimien eri karttojen ja 1730-luvulla laaditun inventointikartan tietoja. Kartta on kaavamainen, eikä sitä ole piirretty mittakaavaan. Merkintöjen numerot viittaavat tekstin numeroihin.

5.5 Kaupunkirakenne ruotsalaisen kauden jälkipuolella

Pehr Cedersparren vuoteen 1726 ajoittuvan selostuspiirustuksen jälkeen Lappeenrannasta on säilynyt jo useampi asemakaavaa kuvaava kartta. Seuraavalle vuodelle ajoittuvan, linnoitusupseerien laatiman kartan mukaan kaupungin kadut kulkivat säännöllisen ruutukaavan mukaan, jopa eteläpuolella sijainnut "alakaupungin" katuverkko on oikaistu kulkemaan samansuuntaisesti kuin ylätasanteen kadut. "Alakaupunkiin" oli myös merkitty yksi poikkikatu enemmän kuin aiemmissa kartoissa. Toisaalta Pehr Cedersparren selostuspiirustukseen merkittyä, raatihuoneelta pohjoiseen lähtenyttä, rinteen luoteiskulman kiertänyttä katua ei karttaan ollut merkitty.

"Alakaupunkiin" muodostettu uusi lyhyt poikkikatu sekä ylätasanteen koilliskulmassa sijainnut aukio esiintyivät myös myöhemmissä kartoissa. Pehr Cedersparren karttaan merkitty, raatihuoneelta pohjoiseen lähtenyt ja linnoituksen luoteisnurkan kiertänyt tie ei yhtä poikkeusta lukuun ottamatta esiintynyt karttamateriaalissa. Kyseisessä 1730-luvulle ajoittuvassa kartassa oli raatihuoneelta lähteväksi merkitty kulkutie, joka kiersi linnoituksen ylätasanteelle rakennetun varustuksen alapuolella linnoituksen luoteiskulman ja ulottui aina linnoituksen pääkadulle saakka. Kulkutieltä oli käynti linnoituksen ylätasanteelle samasta kohtaa kuin Cedersparren kartassakin. Kadulla oli todennäköisesti vain vähän merkitystä, koska sitä ei ole merkitty muihin linnoitusupseerien selostuspiirustuksiin.

Ylätasanteella ei kaupunkiin muodostunut pääkadun länsipuolelle Pehr Cedersparren selostuspiirustuksessa esiintyvää pitkittäiskatua eli siten ei pääkadun länsipuolelle muodostunut piirustuksen mukaan kuin yksi korttelirivi. Uutena tekijänä oli kaupunkirakenteeseen tullut mukaan linnoituksen laen koillisnurkkaan muodostettu aukio. Aukio rajoittui pohjoisesta ja idästä ylätasanteen reunaan, etelässä se vei puolet yhdestä korttelista. Lännessä pääkadun itäpuolen kortteleista toiseksi pohjoisin muodosti aukion länsireunan. Pääkadun itäpuolisen pohjois-eteläsuuntaisen pitkittäiskadun linjauksesta karttamateriaali antaa jossain määrin ristiriitaista tietoa. Joissakin kartoissa pitkittäiskatu oli nimittäin linnoituksen ylätasanteen eteläreunassa muutaman asteen lähempänä pääkatua kuin pohjoisessa.

Vuodelta 1728 olevien linnoitusupseerien selostuspiirustusten mukaan katuverkko ja korttelirakenne olivat jo saaneet sen muodon, jossa se säilyi aina ruotsalaisen kauden loppuun asti. Aiempiin karttoihin nähden on huomattava, että "alakaupungin" lyhyempää pitkittäiskatua ei enää ollut piirretty ulottuvaksi keskellä olevaan poikittaiskatuun asti, vaan katu oli pohjoisrannan laiturilta keskelle korttelia päättyvä umpikuja. Samaten oli ranta-alueille sijoittunut rannan ja niemeä kiertävän tien väliin kaksi rannan muotoja seuraavaa kapeaa korttelia. Ylätasanteella oli merkittävin muutos aiempaan verrattuna tasanteen reunoille rakennettu linnoitusvalli. Sen sijaan ylätasanteen korttelirakenne ja katuverkko olivat säilyneet samankaltaisina. Siten kaksi vuotta aiemmin Pehr Cedersparren työselvityksessä esiintynyttä pääkadun länsipuolista pitkittäiskatua sekä sen ja länsirinteen väliin jääviä kortteleita ei ollut muodostettu. Samaten oli itäisimmän pitkittäiskadun eteläisin kortteli jätetty pois ja toiseksi eteläisimmästä korttelista oli rinteen reunalle rakennetun vallin takia jäänyt kaakkoiskulma pois. Ylätasannetta pohjoisesta ja idästä ympäröivän vallin ja kortteleiden väliin oli muodostunut vallin mutkia seuraileva katvetie.

Vuoden 1728 jälkeen seuraavat linnoituksen kaupunkirakennetta valaisevat selostuskartat ovat 1720-luvun linnoitustöitä seuranneen tauon jälkeen vuodelta 1740 ja 1741. Niissä ei ole enää havaittavissa muutosta 1720-luvun tilanteeseen. Siten Lappeenrannan kaupunkirakenne ison- ja pikkuvihan välisenä aikana saavutti perusmuotonsa vuoteen 1728 mennessä.

Lappeenrannan linnoittajien suunnitelmapiirustukset, työselostuksiin liittyvät kartat ja piirustukset ja muut linnoitusta kuvaavat kartat ovat siinä mielessä puutteellisia, että niihin on merkitty vain pieni osa rakennuksista. Siten niissä kuvatun asemakaavan toteutuminen ison- ja pikkuvihan välisenä aikana on pyrittävä varmentamaan myös vertailemalla karttoja keskenään ja muuhun lähdemateriaaliin. On otettava huomioon mahdollisuus, että kartassa kuvattu asemakaava saattoi kuvata suunniteltuja rakenteita tai että kartan esittämää katuverkkoa ei koskaan rakennettukaan.

Linnoitusupseerien karttoihin merkittyjen lähinnä sotilasrakennusten perusteella voidaan asemakaavan toteutumisesta tehdä kuitenkin joitakin jokseenkin varmoja päätelmiä. Katuverkosta oli katujen varsille sijoitetuista rakennuksista päätellen toteutunut varmasti ainakin linnoituksen pääportilta pohjoiseen kulkeva pääkatu. Samoin perustein näyttää myös ylätasanteen toinen, pääkadun itäpuolella sijaitseva pitkittäiskatu ainakin eteläiseltä osaltaan toteutuneen, samoin ylätasanteen

vallituksen katveeseen sisäpuolelle jäävä tie lienee jo sotilaallisistakin syistä toteutunut.

Ylätasanteen poikittaiskaduista taas oli niiden varsille sijoitetuista rakennuksista päätellen rakennettu varmasti ainakin eteläisin poikkikatu, joka eteläpuoleltaan rajoittuu kirkkomaan aitaan ja sotilaallisten rakennusten ympäröimään toriin. Samaten oli toteutunut toiseksi eteläisin poikkikatu. Kolmanneksi eteläisimmän poikkikadun varrelle ei linnoitusupseerien kartoissa ollut sijoitettu rakennuksia. Kadun itäpäästä oli kuitenkin merkitty avautuvaksi portti vallituksen läpi itärantaan, joten voidaan pitää mahdollisena, että katu toteutui. Linnoituksen ylätasanteelta länsireunan torille portaina jatkuvan kadun varrelle oli jälleen sijoitettu runsaasti rakennuksia. Kadun toteutumista voitaneen pitää selviönä. Siitä pohjoiseen merkityn kadun varrelle oli merkitty lännessä yksi rakennus; idässä katu johti aukiolle, jossa sijaitsivat kruunun makasiinit. Katu todennäköisesti toteutui. Ylätasanteen pohjoisin poikkikatu rakennettiin, sillä sitä rajasi pohjoisesta valli, ja etelästäkin oli sitä reunustamaan merkitty yksi rakennus. “Alakaupungin” katuverkoston varrelle ei ollut linnoitusupseerien kartoissa sijoitettu sotilasrakennuksia. Rantatorille sijoitetuista rakennuksista päätellen torilta pohjoiseen kulkeva pitkittäiskatu toteutui.

Ison- ja pikkuvihan väliseltä ajalta on tiedossa ainoastaan yksi säilynyt Lappeenrantaa koskeva inventointikartta. Todennäköisesti 1730-luvun loppupuolelle ajoittuvan kartan otsikon mukaan se oli “Perinpohjainen kuvaus Lappeenrannan linnoituksesta Suomessa ja Hämeenlinnan kihlakunnassa, johon kuuluu Lapveden pitäjä. Linnoitus on hietaharjulla, jota ympäröi etelä-, länsi- ja pohjoissivulla järvi, joka ulottuu Pohjanmaalle, Karjalaan ja Savonlinnaan. Linnoitus on seuraavanlainen.” Otsikon lisäksi kartassa esitettiin kaupunki julkisine ja sotilasrakennuksineen sekä kirjattiin rakennuksista ja linnoituslaitteista selitykset. Siviilirakennuksia karttaan ei merkitty. Esitystapa kartassa oli hyvin kaavamainen ja rakennusten sijoittelun sekä niemen muodon suhteen osittain virheellinen. Kaavamaisesta esitystavastaan huolimatta kartta antaa tietoa siitä, miten linnoitusupseerien Lappeenrantaan suunnittelema asemakaava toteutui.

Pääportin jälkeen oli jo Faberin ja Johan Conrad Cedersparren suunnitelmissa esiintyneellä tavalla sijoitettu kaksi rakennusta: tullitupa ja corps de garde. Niiden jälkeen avautui eteläreunan lähinnä sotilaallisiin tarkoituksiin tarkoitettu, “hälytystoriksi” nimetty aukio. Aukio oli samankaltainen kuin linnoitusupseerien piirustuksissa. Linnoituksen pääportilta pohjoiseen kulkeva pääkatu oli piirustuksessa saanut nimen Stora Kungs Gatan eli Suuri Kuninkaankatu, ja se oli piirretty huomattavasti muita katuja leveämmäksi. Katu sijaitsi linnoitusupseerien karttojen kuvaamalla paikalla. Pääkadun itäpuolella sijaitseva pitkittäiskatu oli piirustuksen mukaan toteutunut linnoitusupseerien esittämällä tavalla. Ylätasannetta kiertävä, vallin katveessa kulkeva tie oli myös merkitty inventointipiirustukseen. Ylätasanteelle oli kuitenkin inventointipiirustuksessa merkitty yksi poikkikatu vähemmän kuin linnoitusupseerien kartoissa. Puuttuva katu oli linnoituksen eteläreunassa, jossa inventointikartassa jätettiin hahmottelematta heti kirkon pohjoispuolella sijaitseva kortteli.

Linnoituksen länsireuna oli inventointikartan mukaan toteutunut pääpiirteittäin linnoitusupseerien suunnittelemassa muodossa. Alueen katuverkko ja kortteli rakenne olivat likimain samankaltaisia kuin upseerien selostuspiirustuksissa. Huomattavaa on, että alueen pohjois–eteläsuuntaista pääkatua, joka inventointikartassa oli nimeltään Lands Höfdinga Gatan eli Maaherrankatu, oli ylätasanteen pääkadun tavoin korostettu merkitsemällä se muita katuja leveämmäksi. Lisäksi raatihuoneelta oli merkitty kulkevaksi linnoitusmäen juurta noudattava katu, joka kiersi linnoituksen luoteisnurkan ja eteni aina Suurelle Kuninkaankadulle saakka, siis sama katu, joka aiemmassa karttamateriaalissa esiintyi vain Pehr Cedersparren allekirjoittamassa linnoitustöitä selvittävässä kartassa vuodelta 1726. Maaherrankadun eteläpäässä sijaitseva aukio näytti toteutuneen lähes täysin Faberin ja Johan Conrad Cedersparren suunnitelmakartan ja tehtyjä linnoitustöitä esittelevien karttojen mukaisesti. Toria ympäröivät julkiset rakennukset ja maaherran residenssi torin eteläpuolella oli merkitty rakennetuksi Faberin ja Johan Conrad Cedersparren suunnitelman mukaiselle paikalle. Muussa linnoittamiseen liittyvässä karttamateriaalissa ei maaherran rakennuksia ollut kuvattu. Joissakin alue oli jätetty kokonaan artikuloimatta ja joissakin alueen kohdalle oli merkitty “Residence Tompten”.

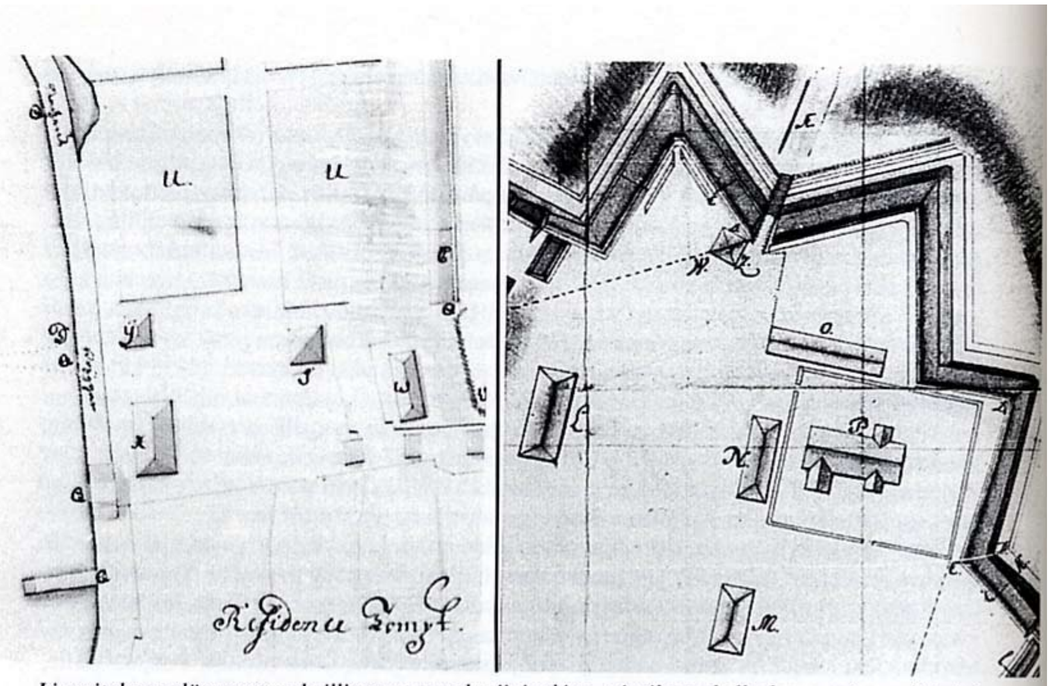
Inventointikartan mukaan toteutui myös niemen rantoja seuraava katu ainakin niemen pohjoisrannan osalta. Pohjoisrannassa katu oli saanut nimekseen Lilla Kungs Gatan eli Pieni Kuninkaankatu. Linnoitusupseerien kartoista poikkeavasti inventointikarttaan ei kuitenkaan ollut sijoitettu linnoitusniemen itärantaa kiertävää katua. Kuitenkin itärantaan oli merkitty kaksi rakennusta. Toivanen arvelee, että itärannan alueen katutilat eivät olisi ennättäneet jäsentyä pari vuosikymmentä kestäneen rakennuskauden aikana. Vaikka päätelmä perustuukin osittain väärin ajoitettuun lähdemateriaaliin (Uppsalan yliopistossa säilytettävän inventointikartan ajoittamiseen 1730-luvulle, kun se todellisuudessa ajoittuu 1700-luvun jälkipuoliskolle), niin itse päätelmä kuitenkin tuntuu

hyvinkin mahdolliselta.

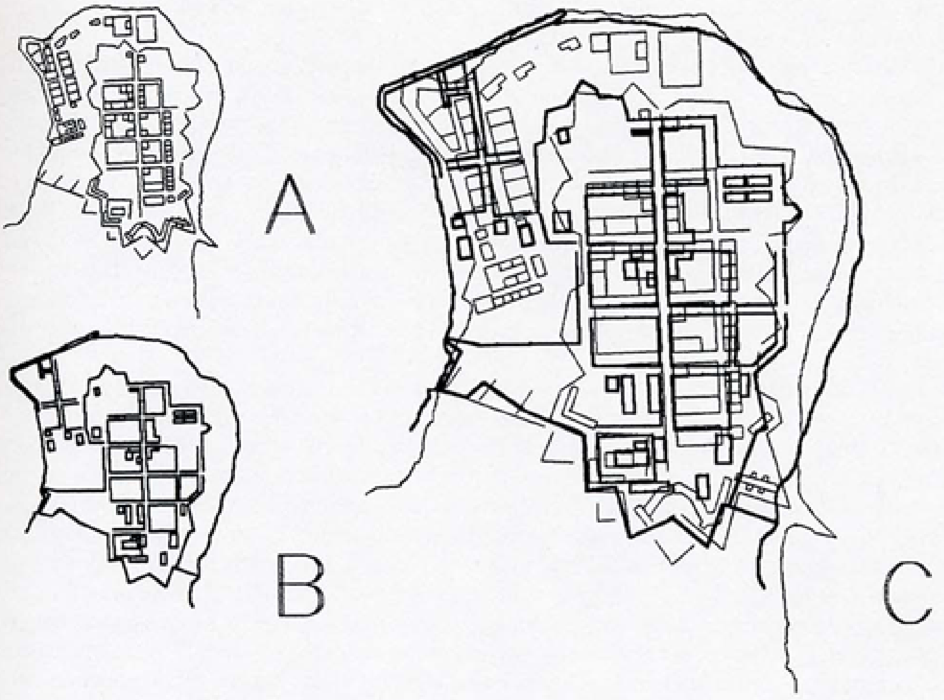
Vertailemalla ison- ja pikkuvihan väliseen aikaan ajoittuvaa säilynyttä karttamateriaalia voidaan päätellä Lappeenrannan kaupunkirakenteen toteutuneen hyvin pitkälti linnoitusupseerien suunnitteleman ruutukaavan pohjalta. Tiedossa olevan karttamateriaalin perusteella ei voi kuitenkaan päätellä, noudattiko myös siviilirakentaminen säännöllistä asemakaavaa. Ison- ja pikkuvihan väliseltä kaudelta säilyneen muun lähdemateriaalin perusteella on kuitenkin syytä uskoa, että rakentamista valvottiin ja nimenomaan linnoitusupseerien määräysten mukaan. Pekka Toivasen mukaan Haminan pormestari Wittstock, joka johti myös Lappeenrannassa pidettyjä raastuvanoikeuden istuntoja, luki kokoontuneille lappeenrantalaisporvareille everstiluutnantti Faberin rakennustoimintaa koskevat käskyt ja hyväksytti ne porvareilla sellaisenaan.

Everstiluutnantti Johan Jacob Faber muun muassa määräsi keväällä 1724 purkamaan kaupunkilaisten omistamia rakennuksia rakennettavan makasiinin tieltä ja siirtämään ne niille osoitettuun paikkaan. Rakentamisen valvontaa kuvaavat myös kaupunkilaisten valitukset samana vuonna siitä, että kauppias Dobbinin rouva oli rakentanut talonsa porvariston parhaille markkinapaikoille, kun taas he olivat rakentaneet maaherran, everstiluutnantti Faberin ja Lappeenrannassa olevan maistraatin ohjeiden mukaisesti talonsa, jotka nyt vielä olivat linnoitustöiden takia purku-uhan alaisia. Huomattava on myöskin, että linnoituksen “alakaupungin” ja “itäkaupungiksi” kutsutun niemen itärannan talojen kuntoa tarkastamaan asetettiin tarkastajat.

Ison- ja pikkuvihan välisen ajan lähdemateriaalin valossa näyttää ilmeiseltä, että Lappeenrannan asemakaava toteutui katuverkon, aukioiden ja kortteleiden osalta jokseenkin siinä asussa kuin se esiintyi jo everstiluutnantti Faberin ja konduktööri Johan Conrad Cedersparren suunnitelmapiirustuksessa 1720-luvun alkupuolella. Samaten toteutui sotilaallisten ja julkisten rakennusten sekä aukioiden sijoittamisen perusteella kaupungin eri toiminnallisten ryhmien eriyttäminen toisistaan. “Alakaupunkiin” sijoitettiin hallinnolliset rakennukset ja kauppiaiden rakennukset sekä kauppa- ja hallintotori, kun taas linnoituksen ylätasanne sai hälytystoreineen ja makasiineineen pääasiallisesti sotilaallisen leiman. Ne muutokset, joita rakennusvaiheen aikana tehtiin Faberin ja Johan Conrad Cedersparren suunnitelman mukaiseen asemakaavaan, eivät ole kokonaisuuteen verrattuna ratkaisevia.

Linnoituksen ylätasanteen koillisreunan makasiiniaukion tai pihan ohella kaupungissa oli kaksi muuta aukiota. Näistä vasemmalla “Alakaupungin” tori v. 1728 Ammondtin ja J.C. Cedersparren selostuskartan mukaan. Oikealla hälytystori vuonna 1726 Pehr Cedersparren selostuskartan mukaan. (KrA).

Lappeenrantaa rakennettiin ennen pikkuvihaa pitkälti Faberin ja J.C. Cedersparren suunnitelmien mukaan. Kaaviossa on esitetty päällekkäiskuvana (C) Faberin ja Cedersparren kaavasuunnitelma (A) ja 1720-luvun lopun toteutunut kaupunkirakenne sellaisena kuin se esiintyy linnoitusupseerien selostuskartoissa (B). Faberin ja Johan Conrad Cedersparren Lappeenrannan kaava- ja linnoitussuunnitelma toteutui kaavoituksen osalta suhteellisen pienin poikkeuksin. Eroavaisuuksien osalta voidaan huomata ensinnäkin linnoitusniemen pitkittäiskatujen suuntien olevan suunnitelmassa ja selostuspiirustuksissa erilaisia. Suunnitelmassa alakaupungin pitkittäiskadun ja ylätasanteen pitkittäiskatujen kulma oli suurempi kuin selvityspiirustuksissa. Vaihteluun lienee ollut syynä, kuten Pekka Toivanen epäilee, suunnitelmassa tai ensimmäisessä säilyneessä Pehr Cedersparren tekemässä työselvityksessä ollut mittavirhe. Toinen poikkeavuus suunnitelman ja selostuskarttojen välillä oli ylätasanteen torin siirtyminen kirkon pohjoispuolelta kirkon itäpuolelle. Suunnitelmasta poikkeavana ei sen sijaan voitane pitää ylätasanteen koilliskulmaan muodostettua aukiota, sillä alue oli Faberin ja Johan Conrad Cedersparren kartassa jätetty tarkemmin artikuloimatta. Korttelirakenne muuntui jonkin verran Faberin ja Johan Conrad Cedersparren suunnitelmakarttaan nähden. "Alakaupungissa" ei alueen luoteisnurkkaa ollut työselvitysten mukaan artikuloitu niin tarkkaan kuin suunnitelmassa ja ylätasanteen korttelit olivat muokkautuneet jonkin verran erikokoisiksi. Suunnitelmassa ei myöskään ollut merkitty ranta-alueelle niitä kortteleita, joita sinne työselvitysten mukaan oli muodostettu. Alueen kortteleiden perusrakenne on kuitenkin sama sekä suunnitelmakartassa että selvityskartoissa. Muutokset on nähtävä Faberin ja Johan Conrad Cedersparren suunnitelmakartassa esiintyneen asemakaavan täydentämisenä, ei uutena kaavana.

Asutuksen tiheyttä – tekijää, joka on epäilemättä vaikuttanut asemakaavan toteutumiseen ja suoranaisesti kaupunkirakenteeseen siten, että esimerkiksi rakentamattomat tontit jättivät katutilaan aukon ja siten muuttivat katutilan toisenlaiseksi kuin se oli asemakaavassa tarkoitettu – on säilyneen lähdemateriaalin perusteella vaikea arvioida. Jonkin verran tietoa asiasta saadaan säilyneistä henkikirjoitustiedoista. Lappeenrannan henkikirjaväkiluku vuonna 1712 oli 46 henkilöä. Ennen sotaa henkikirjoitetuista lappeenrantalaisista oli seuraavana henkikirjoitusvuotena, vuonna 1722, jäljellä enää 11. Henkikirjoitettujen kokonaismäärä oli kuitenkin kohonnut 101 henkikirjoitettuun asukkaaseen. Kun väkiluvun kehitystä verrataan Lappeenrannan ensimmäisen kaupunkikauden väkiluvun kehitykseen, voidaan havaita, että ison- ja pikkuvihan välisenä kautena henkikirjoitetun väestön määrä oli jonkin verran suurempi kuin edeltävänä kautena. Ero ei kuitenkaan ole kovin suuri. Toisaalta on huomattava, että henkikirjoitettujen ulkopuolelle jäi kokonaan varuskunta, jonka joukkojen vahvuuden Toivanen määrittelee muonitusannosten määrän perusteella vaihdelleen 50–100 henkeen. Varusväki kuitenkin asui pääosin parakeissaan tai asukkaiden rakennuksissa, joten sen lukumäärä ei suoranaisesti nostanut kaupungin asuinrakennusten määrää.

Taulukko Lappeenrannan henkikirjoitetut vuosina 1722–1739

vuosi	henkikirjoitetut
1722	101
1724	267
1725	249
1727	213
1728	198
1730	203
1731	241
1732	281
1733	269
1734	280
1735	272
1736	267
1737	365
1739	290

Lähteet: Jalkanen, K. J.: Lappeenrannan kaupungin historia 1649–1741. Jyväskylä 1913; Toivanen Pekka: Lappeenrannan kaupungin historia 1649–1743. Lappeenranta 1979.

Ison- ja pikkuvihan väliseltä ajalta ei ole säilynyt karttamateriaalia, josta ilmenisi, paljonko kaupunkiniemelle oli kaavoitettu tontteja tai tonteille rakennettu rakennuksia. Siten asukasluvun perusteella ei voida määritellä kovin tarkkaan, kuinka tiheästi kaupunki oli asutettu 1700-luvun alussa. Sen verran asukasluvun perusteella ja uusien julkisten rakennusten ja runsaslukuisten sotilaallisten rakennusten määrän perusteella kuitenkin voidaan sanoa, että kaupungin alueen ollessa sama kuin 1600-luvullakin oli Lappeenranta ison- ja pikkuvihan välisenä aikana tiheämmin asutettu kuin koskaan aikaisemmin.

Asutuksen tiheydestä saadaan lisätietoja silminnäkijälausunnosta vuodelta 1738. Lappeenrannan ulkoisesta asusta kirjoitti rajalinnoituksiinsa tarkastusmatkan tehnyt silloinen Suomen sotilasylipäällikkö Axel von Löwen – aiemminkin Lappeenrannan kaupunkikehitykseen vaikuttanut linnoitusupseeri. Hän mukaansa Lappeenranta oli pieni ja ahdas. Lisäksi siellä ulottuivat tiheään rakennetut puutalot varustuksiin saakka. Lappeenrantaan siis oli ainakin vuoteen 1738 mennessä rakennettu runsaasti rakennuksia, ja esitetyn karttamateriaalin perusteella voidaan olettaa, että rakennukset oli sijoitettu Faberin ja Johan Conrad Cedersparren asemakaavan mukaan kaupunkiniemelle.

5.6 Kaupunkirakenteen erityispiirteitä

Koska karttamateriaalissa ei kuvattu siviilirakennuksia, niin niiden perusteella ei voida tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä kaupunkikuvasta. Tiedetään kuitenkin, että 1600-luvun suomalaisessa kaupungissa oli normiksi muodostunut säännöllinen ruutukaupunki. Sen katuja reunustivat yksikerroksiset puutalot, joista erottuivat vain kirkko ja jotkin harvat julkiset rakennukset. Samoin tiedetään, että kaupunkien kadut olivat kapeita ja matalien talojen ja aitojen reunustamia, jolloin muodostui matala katutila ja tiivis katuseinämä. Samoja kaupunkikuvan perusrakenteita voidaan etsiä myös Lappeenrannan kaupunkikuvasta ison- ja pikkuvihan väliseltä ajalta.

Karttamateriaalin mukaan Lappeenranta oli edelleen pitkälti 1600-luvun kaupunkien tyyppinen. Yhtenä poikkeuksena on "alakaupungin" rantaviivan yhtenäinen käsittely verrattuna 1600-luvun rantaviivaan. Asemakaava oli etenkin ylätasanteella säännöllinen ruutukaava. Säännöllisen levyisestä katuverkosta kuitenkin poikkesi leveytensä puolesta jossain määrin ylätasanteen halki kulkeva Suuri Kuninkaankatu ja merkittävästi "alakaupungin" halki kulkeva Maaherrankatu. Yksikerroksiset rakennukset ovat karttamateriaalin ja säilyneiden, sotilasrakennuksia kuvaavien piirustusten mukaan olleet edelleen kaupunkikuvalle tyypillisiä. 1600-luvun kaupunkiin verrattuna oli lappeenrantalais-

ten matalien puutalojen sävyttämään kaupunkikuvaan tullut mukaan huomattavasti suurempi määrä julkisia rakennuksia, ja kokonaan uusina rakennuksina olivat kaupunkiin tulleet runsaslukuiset, korkein aumakatoin varustetut sotilasrakennukset. Siten voidaan Lappeenrannan kaupunkikuvaa pitää kokonaisuutena, jossa 1600-luvun kaupunkikuvaan verrattuna oli käytetty runsaammin kaupunkitaiteellisia elementtejä.

Uutena elementtinä voidaan nähdä myös kaupungin eriyttäminen kolmeen osaan: ylätasanteella sijaitsevaan yläkaupunkiin, länsirannassa sijaitsevaan “alakaupunkiin” ja niemen itäisellä rannalla sijaitsevaan “itäkaupunkiin”. Kämnerinoikeuden pöytäkirjoissa käytettiin alueista nimitystä “Nedre Staden” ja “Östra Staden”. Toivasen mukaan “itäkaupungissa” oli kyseessä esiteollisen ajan kaupungeissa havaittu sosiaalinen eriytymismekanismi, jonka mukaisesti pikkuporvarit ja pieneläjät hakeutuivat sivummalle, mikä Lappeenrannassa merkitsi “itäkaupunkia”. Toisentyyppisenä eriyttämisenä voidaan taas pitää kaupungin pääkatujen korostamista tekemällä ne muita katuja leveämmiksi.

1720-luvulta lähtien olivat linnoitusvallit uusi kaupunkikuvaan vaikuttava elementti. Vallit erottivat jo fyysisestikin kaupungin ja sitä ympäröivän seudun, puhumattakaan siitä symbolivaikutuksesta, jonka puuttomat vallit espanjalaisine ratsastajineen, puuesteineen ja vallihautoineen epäilemättä tekivät ympäröivän maaseudun talonpoikiin. Ylätasannetta kiertävä valli sitä paitsi oli itse kaupungin sisäpuolella. Sen sisäreunalle muodostui vallin mukaisesti kiertävä tie, ja se myös eristi sotilaallisluontoisen “yläkaupungin” ranta-alueiden asutuksesta.

5.7 Kaupunkirakenteeseen vaikuttaneet tekijät ruotsalaisella kaudella

Tutkimusaineiston nojalla voidaan todeta, että Faberin ja Johan Conrad Cedersparren linnoitussuunnitelmaan liittyvä asemakaavasuunnitelma ja sen pohjalta 1720-luvulla tapahtunut Lappeenrannan kaupunkirakenteen muotoutuminen poikkesi joissakin piirteissään muista ison- ja pikkuvihan välisen kauden suomalaisista asemakaavoista. Kun muut kauden asemakaavoista seurasivat, Haminan radiaalikaupungin asemakaava mukaan luettuna, täysin 1600-luvun perintöä, on Lappeenrannassa, etenkin Faberin ja Johan Conrad Cedersparren asemakaavasuunnitelmassa, jo piirteitä vuosien 1743–1775 välisenä aikana hahmottuvasta klassismin asemakaavatyypistä.

Klassismin asemakaavatyypille oli Liliuksen mukaan ominaista muun muassa kaupungin edustavuuden korostamisen lisäksi kaupunkirakenteen vaihtelevuus mutta samalla katukuvan yhtenäisyys. Vaihtelevuutta korostettiin kaupungin ääriviivan poikkeavalla muodolla, korttelimuodon ja -koon erilaisuudella. Uutta olivat myös entistä useammat aukiot, jotka oli usein sijoitettu symmetrisiksi sommitelmiksi. Merkittävää oli myös kadun 1600-luvun kaavatyypistä poikkeava luonne. Suurvaltakaudella kadut olivat tasalevyisiä ja katutila oli kapea ja matala. Klassismin ihannekatutila taas oli kapea ja korkea. Klassismin kauden katuverkolle oli myös tavallista joidenkin katujen korostaminen. Uutena katutyyppinä tulivat mukaan sädekadut. Uutta oli myös rantaviivan korostaminen, jolloin vedestä tuli uudella tavalla kaupunkitaiteellinen elementti kaupunkiin.

Lappeenrannan ison- ja pikkuvihan välisen kauden kaupunkirakentamisen perustana olleelle asemakaavoitukselle ominaiset, kauden muista suomalaisista kaavoista poikkeavat piirteet olivat lyhyesti esitettynä seuraavat. Ensinnäkin kaupunkirakenteessa ilmeni eriytyneisyyttä ja vaihtelua. Etenkin Faberin ja Cedersparren suunnitelman, mutta myös myöhemmän, toteutunutta tilannetta esittävän karttamateriaalin perusteella Lappeenranta muodostui selvästi kolmesta toisistaan eroavasta osasta: sotilaiden hallitsemasta “yläkaupungista”, kaupalle ja hallinnolle varatusta “alakaupungista” ja köyhemmän väestön “itäkaupungista”. Faberin ja Cedersparren suunnitelmassa oli havaittavissa myös pääkatujen korostamista. Joissakin selvityskartoissa oli myös katujen lievää säteittäisyyttä, joskin siihen lienee syynä linnoitusmäen topografia. Merkittävä piirre oli länsirannan “alakaupungin” rantaviivan korostaminen, ei tosin rantatiellä, vaan leveällä yhtenäisellä laiturilla.

Lappeenrannan pikkuvihaa edeltäneen asemakaavan erityispiirteisiin ovat vaikuttaneet useat tekijät. Yksi oli epäilemättä linnoitusniemen topografia: jyrkkien rinteiden kapeista ranta-alueista erottama ylätasanne sai suunnittelijat soveltamaan tiukasta ruutukaavasta paikoitellen poikkeavaa jäsentelyä. 1700-luvun alun asemakaavaan vaikuttivat myös kaupunkiniemen aiempi rakennuskanta ja katuverkko. Ylätasanteella oli uuden kaavan pääkatu sijoitettu samalle paikalle, jossa jo 1600-luvun pääkatu sijaitsi. “Alakaupungin” katuverkon sijoittelulla ja katujen kapeudella lienee yhteys,

vaikkakaan sitä ei lähdeaineiston perusteella pystytä varmasti toteamaan, 1600-luvun markkinapaikan rakennusten sijoitteluun. Toisaalta, kuten edellä on jo todettu, kun Aspegrenin 1600-luvun puoleenväliin ajoittuvaa Lappeenrannan asemakaavakarttaa verrataan 1720-luvun asemakaavaa kuvaaviin karttoihin, voidaan nähdä, ettei Aspegrenin kaava ole voinut välittömästi vaikuttaa uuteen asemakaavaan. Sen sijaan Aspegrenin kaava vaikutti välillisesti ainakin "yläkaupungin" pääkadun sijainnin osalta Faberin ja J.C. Cedersparren kaavasuunnitelmaan ja sitä seuranneeseen asemakaavaan. Välittävänä tekijöinä olivat Aspegrenin kaavan mukaisesti pääkadun varteen rakennetut rakennukset. Kaupunkirakenteen muotoutumiseen vaikutti merkittävästi kaupungin toimiminen linnoituskaupunkina. Sotilaallinen aktiviteetti aiheutti sen, että linnoituskaupungeiksi valittuihin kaupunkeihin suunnattiin valtion varoja. Ne suunniteltiin muutenkin paljon kokonaisvaltaisemmin kuin muut sodan ja köyhyyden kuihduttamat kaupungit. Sen lisäksi, että linnoituskaupunkeihin rakennettiin runsaasti armeijan tarvitsemia rakennuksia, tuli kaupunki tietenkin suojata myös vallituksilla. Lappeenrannassa ajan linnoitustekniikka edellytti linnoituksen ylätasanteen eriyttämistä puolustuslaittein muusta kaupungista – puolustajien tykkien tuli nimittäin sijaita hyökkääjiä korkeammalla. Linnoitusvallit ja tykkiasemat oli siten Lappeenrannassa rakennettu rinteen yläosaan, josta oli parempi ampuma-ala kuin niemen rannoilta. Näin ollen rantaan sijoitetut rakennukset jäivät niemen eteläosaa ja niemeä kiertävää paaluaitausta lukuun ottamatta linnoitusvallien ulkopuolelle. Linnoitusvallit rinteen yläreunalla jakoivat siten kaupungin ylätasanteeseen ja ranta-alueisiin. Lisäksi oli itsestään selvää, että linnoitusupseerit sijoittivat pääosan sotilaallisista rakennuksista nimenomaan "yläkaupunkiin" – linnoitusvallien ja tykkiasemien suojaan.

Lappeenrannan pikkuvihaa edeltäneen kaupunkirakenteen muotoon ovat vaikuttaneet myös kaavoittajien – linnoitusupseereiden – tiedot ja taidot rakennustaiteen alalta. Vaikka Lappeenrannan linnoituksen asemakaavan pääsuunnittelijaksi ja toteuttamisen valvojaksi voidaan nimetä everstiluutnantti Faber – hänen asemaansa linnoituksen suunnittelijana kuvaa sekin, että linnoituksen idempänä sijaitseva bastioni sai nimensä Faberin mukaan, kun taas läntinen bastioni sai nimensä myöskin voimakkaasti Lappeenrannan kehitykseen vaikuttaneen maaherra Frisenheimin mukaan – niin kaupunkirakentamisen johdossa olleita upseereita on käsiteltävä ammattiryhmänä, kollektiivina, joka teki ja toteutti suunnitelmat yhteistyönä. Edellä on jo selvitetty, että 1700-luvun linnoitusupseerit saivat koulutusta myös siviiliarkkitehtuurin alalle ja että heidän tuli olla kykeneviä myös kokonaisten kaupunkien suunnitteluun. Asemakaavoituksen osalta on otettava huomioon lisäksi laajalle levinnyt linnoitusrakennustaidetta koskeva kirjallisuus, josta edellä on annettu joitakin esimerkkejä. Lappeenrannan linnoituksen rakentamisesta päävastuun kantanut everstiluutnantti Faber oli lisäksi tullut Saksasta Ruotsin joukkoihin, joten voidaan pitää todennäköisenä, että hänellä oli ollut yhteyksiä ainakin saksalaiseen linnoituskoulukuntaan.

Lappeenrannan osalta ei kirjallisuudesta ole varmastikaan löydettävissä yhtä varsinaista kaavamallia, jonka mukaan kaupunki olisi kaavoitettu. Kuitenkin voidaan linnoitusrakennustaidon oppikirjoista nähdä se asemakaavatraditio, johon nojautuen linnoitusupseerit Lappeenrannankin kaavoittivat. Verrattaessa Lappeenrannan ja Haminan asemakaavaa eurooppalaiseen linnoitusrakennustaiteeseen voidaan Haminan linnoituksen asemakaava nähdä renessanssin radiaalikaupunki-ihanteeseen pohjautuvan linjan edustajana. Linjan tunnetuin kaupunki lienee italialainen Palmanova. Haminan asemakaavan esikuvana on arveltu olleen saksalaisen Daniel Specklen ihannekaupunkisuunnitelma, radiaalikaavaa noudattavia vertailukohtia kuitenkin löytyy linnoitusteoreettisesta kirjallisuudesta enemmänkin.

Lappeenrannan linnoituksen asemakaava taas voidaan nähdä radiaalikaavaa noudattaville linnoituksille vaihtoehtoisen linjan edustajana. Siinä puolustuslaitteiden sisäpuolella oleva kaupunki oli kaavoitettu ruutukaavaan. Kaavasuuntauksen taustana on pidetty Dürerin ihannekaupunkisuunnitelmaa 1520-luvulta. Linjan huomattavin edustaja oli kuitenkin Vaubanin Neuf-Brisachin linnoituskaupunki vuodelta 1699. Siellä Vauban sijoitti Palmanovan tapaan torin kaupungin keskustaan. Torin ja kaupunkia ympäröivistä mahtavista linnoituslaitteista muodostuvan kahdeksankulmion välisen kaupungin Vauban kuitenkin kaavoitti radiaalikaavan sijasta säännölliseen ruutukaavaan. Ruutukaava oli linnoituskaupungeissa radiaalikaavaa huomattavasti suositumpi. Tuliaseiden kehityksen myötä alkoi myös radiaalikaavan hyödyllisyys puolustuksen kannalta hävitä. Koska ruutukaavaa oli vielä teknisesti joustavampaa soveltaa eri olosuhteisiin, se syrjäytti radiaalisen linnoituskaupungin. Lappeenrannassa radiaalikaavaa olisi maaston korkeuserojen vuoksi ollut äärimmäisen vaikea toteuttaa, siten ainoaksi mahdollisuudeksi jäi ruutukaava.

Kaupunkirakenteessa esiintyvään kaupunginosien eriytymiseen vaikuttaneena tekijänä voidaan pitää myös ajan yhteiskunnan rakennetta. Vapauden ajan Ruotsissa olivat sotilasmenot rauhan aikana noin 2/3 kaikista menoista. Työvoimasta oli ajoittain 1/10 miehistä sotalaitoksen palveluksessa,

yhteiskunnan johtavissa asemissa olevista oli 3/4 jossain elämänsä vaiheessa työssä sotalaitoksen palveluksessa. Senaikaista yhteiskuntaa onkin nimitetty militaristiseksi yhteiskunnaksi. Yhteiskunnan "militarisoituminen" on epäilemättä vaikuttanut myös kulttuuriin ja siten myös rakennustaiteeseen. Lilius on aiemmin todennut, että ison- ja pikkuvihan välisen kauden asemakaavoista valtaosa liittyi Suomen puolustuskysymykseen ja oli linnoitusupseerien tekemiä. Myös Lappeenrannan asemakaavan suunnittelijat ja kaupunkirakentamisen johdossa olleet henkilöt olivat linnoitusupseereita. Tähän liittyen muodostaa upseereiden arvomaailma mielenkiintoisen lähtökohdan tulkittaessa Lappeenrannan asemakaavan muotoa ja sen perusteella toteutettua kaupunkirakennetta.

Suomalaista upseeristoa vapaudenajalla tutkineen Kaarlo Wirilanderin mukaan 1700-luvun upseerit olivat arvojärjestyksestään "äärettömän arkoja". Hän huomauttaa: "Etenkin siellä, missä eri aselajien upseereita sattui samoille seuduille, helposti syntyi kiistaa siitä, kuka oli arvossa oleva ensimmäisenä. Tällaisia arvonkipeyden hankauskohtia oli etenkin varuskuntakaupungeissa ja linnoituksissa." Wirilander tuo esille myös sen, että sotilasvirat muodostivat arvojärjestyksen selväpiirteisen rungon; niiden oheen rakentui muiden virkamiesten arvoporrastus. Siviilivirat olivat kuitenkin sotilasvirkoja alempiarvoisia. Esimerkiksi jalkaväen kapteenia vastasi kollegion sihteeri tai akatemian professori, vänrikit ja kornetit olivat korkeammalla kuin lääninsihteerit ja kamreerit tai rykmenttien sotatuomarit. Arvojärjestyksen merkitystä koko yhteiskunnalle kuvaa hyvin se, että esimerkiksi vuonna 1740 ei maanmittareiksi saatu kyvykkäitä henkilöitä, koska maanmittareilla ei ollut säädyllistä virka-arvoa. Asia korjattiin siten, että kuningas vahvisti heille arvosijan vuoden 1714 arvojärjestyksen 40. luokkaan – askelta alemmaksi vänrikkejä ja kornetteja. Arvohierarkia ulottui vapaudenajalla laajalti yhteiskunnan eri alueille – jopa pukeutumiseenkin. Rakennustaiteen puolelta esimerkki tiukasta arvohierarkiasta ovat Erik Dahlbergin jo vuonna 1687 suunnittelemien ja vuonna 1730 uudistettujen sotilasvirkatalojen tyyppipiirustukset, joissa talon koko ja jäsentely määräytyi ruotu-upseerin arvon mukaan.

Läpi yhteiskunnan ulottuva arvohierarkia, jossa sotilaat olivat muita merkittävämmässä asemassa, näkyy myös paikallisella tasolla kaupunkirakentamisessa. Linnoitusupseerien ylivalta tuli ruotsalaisella kaudella esiin Haminassa, jossa konduktööri Nordenberg Toivasen mukaan muun muassa totesi pormestari Wittstockille, että "maistraatti on Linnoituksen ja Herra everstiluutnantin käskyvallan alaisuudessa" – sotilaiden ja siviilien välille oli tullut kiistaa kaavoituksesta, ja konduktöörin mukaan se ei kuulunut siviilien määräysvaltaan. Myös Lappeenrannassa linnoitusupseerit määräsivät ainakin kaupungin asemakaavaan ja ulkoiseen edustavuuteen liittyvissä asioissa. Toivasen mukaan Haminan pormestari Wittstock, joka johti myös Lappeenrannassa pidettyjä raastuvanoikeuden istuntoja, luki Faberin rakennustoimintaa koskevat käskyt porvaristolle ja hyväksytti ne sellaisenaan. Everstiluutnantti Faber esimerkiksi määräsi huhtikuussa vuonna 1724 porvariston viemään kaupungin tunkiot tullin ulkopuolelle, jotta kadut pysyisivät puhtaana, rakentamaan ylätasanteelta rantaan johtavat portaat valmiiksi ennen matkalla olleen maaherran paluuta ja siirtämään rakennettavan makasiinin tiellä olevat vanhat rakennukset niille osoitettuun paikkaan.

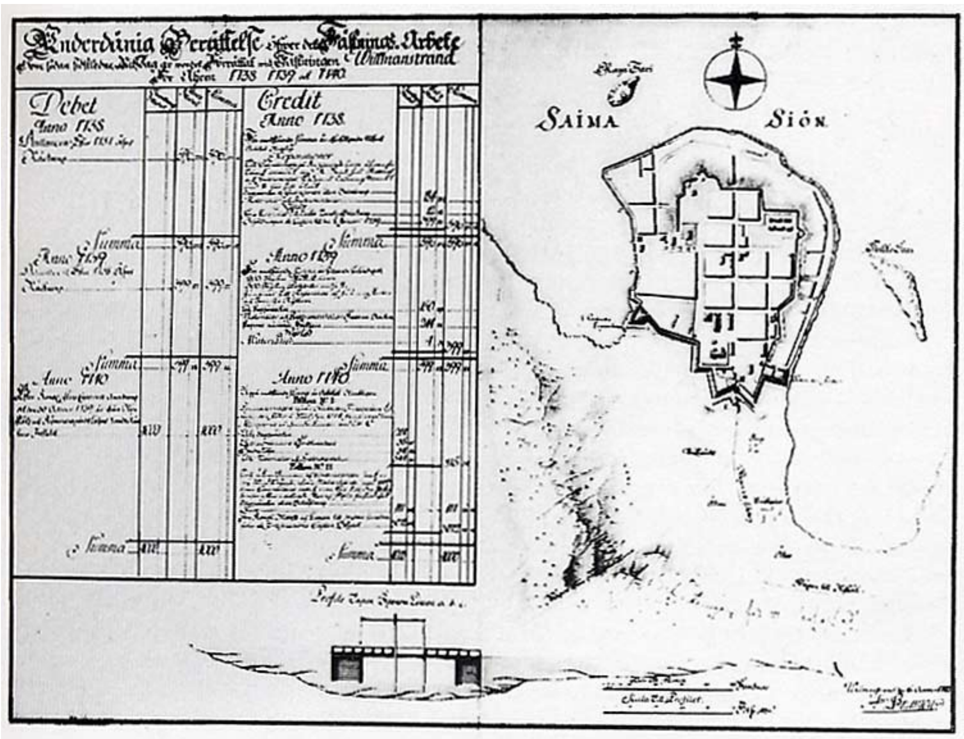
Asemakaavan ja myös toteutuneen kaupunkirakenteen hierarkkisuus, jolla tässä tarkoitetaan Lappeenrannan jakoa toisistaan eriytyneisiin kaupunginosiin ja merkittävimpien katujen arkkitehtonista korostamista, voidaan siten selittää paitsi topografian ja puolustuksellisten tekijöiden, niin myös vapauden ajan yhteiskunnan ja eritoten sotilaiden arvomaailmassaan sisäistämän arvohierarkian turvin. Ongelmallista on kuitenkin se, että muissa sotilaiden ison- ja pikkuvihan välisenä aikana Suomeen suunnittelemissa asemakaavoissa ei ole havaittavissa samankaltaista hierarkkisuutta kuin Lappeenrannassa. Syyt voivat siis olla pääasiassa Lappeenrannan linnoitusniemen topografiassa. Silloin ei kuitenkaan täysin selity, miksi Faber ja Johan Conrad Cedersparre kiinnittivät linnoitussuunnitelmassaan "alakaupunkiin" niin suurta huomiota – miksi se artikuloitiin niin selkeästi ja rikkaasti.

"Alakaupungin" artikulointi selittyy lääninhallinnon ja maaherran, sotaneuvos Johan Frisenheimin, jota Juvelius nimittää "ensimmäiseksi vertaistensa joukossa", sijoittumisella Lappeenrantaan. Frisenheim oli toiminut isonvihan aikana Ruotsin Suomen-joukkojen sotakomissaarina ja oli niittänyt runsaasti mainetta toiminnastaan. Rannan mukaan armeijan ylipäälliköt Lybecker ja Nieroth arvostivat suuresti Frisenheimia – Nieroth muun muassa nimitti häntä "esikuvaksi vailla vertaa". Frisenheim rahoitti ulkomaisilla suhteillaan tehokkaasti armeijan toimintaa: Frisenheimin arvoa kuvaa, että Ruotsin valtionkonttori oli vuonna 1710 hänelle velkaa 56 000 hopeatalaria. Lappeenrannan linnoituksen rakentamiseenhan pikkuvihaa edeltävänä kautena käytettiin kokonaisuudessaan noin 24 000 hopeatalaria.

Frisenheimille annettiin usein koko maata koskevia tehtäviä; Suomessa hän toimi muun toimensa

ohella sotilasylipäällikkönä ennen Stackelbergin nimittämistä kyseiseen virkaan. Lappeenranta oli Frisenheimille tuttu jo aiemmilta ajoilta, sillä hän oli toiminut aiemmin kauppiaana Nevanlinnassa ja Viipurissa. Lisäksi hän oli isonvihan aikana armeijan sotakomissaarina, kun Nieroth suhteellisen menestyksekkäästi piti armeijan päämajaa Lappeenrannassa. Frisenheim valitsi Lappeenrannan maaherran sijaintipaikaksi kaupallisten ja puolustuksellisten syiden perusteella. Maaherranvirasto toimi Lappeenrannassa jo alkutalvella 1722, Frisenheim itse saapui Lappeenrantaan saman vuoden huhtikuuhun mennessä. Heinäkuun alussa Frisenheim kävi keskusteluja linnoituskonttorin päällikön Axel Löwenin kanssa ja niissä päädyttiin Vehkalahden linnoittamisen ohella suorittamaan myös Lappeenrannassa linnoitustöitä. Frisenheim pani maaherran residenssin korjaus- ja rakennustyöt alulle saavuttuaan Lappeenrantaan. Siten ainakin maaherran residenssin sijainti oli Lappeenrannan kaavoittajien tiedossa heidän suunnitellessaan uutta asemakaavaa. Faberin ja Johan Conrad Cedersparren linnoitussuunnitelmaan onkin merkitty residenssirakennus, joka myöhemmän inventointikartan mukaan todella sijaitsi suunnitellulla paikalla.

“Alakaupungin” jäsentelyssä otettiin siten huomioon ison- ja pikkuvihan välisellä kaudella Lappeenrannan, jollei koko silloisen Suomen, sosiaalisessa hierarkiassa korkeimmalla sijalla olevan henkilön residenssin sijainti sommittelemalla “alakaupunkiin” pohjoisesta etelään johtava muita katuja leveämpi Maaherrankatu ja sen päätteeksi kauppatori ja maaherran residenssi. Toisaalta on arvohierarkiaan liittyen mielenkiintoista huomata, että linnoitusupseerien karttoihin ei ole lainkaan merkitty sosiaalisen kerrostuman alimmilla portailla olevan “itäkaupungin” asutusta.

Juuri ennen pikkuvihaa Lappeenrantaa ryhdyttiin jälleen varustamaan parempaan kuntoon. Enää ei ehditty tekemään suuria korjauksia. Kuvassa A. Brunowin selostuspiirustus vuodelta 1740. Alareunassa uudelleen rakennettu pääportti. (KrA).

6 LINNOITUSTYÖ VENÄJÄN RAJAKAUPUNGISSA

6.1 Tilanne Lappeenrannassa ja Kaakkois-Suomessa Turun rauhan jälkeen

Vuosina 1741–1743 käydyllä hattujen sodalla oli sen ruotsalaisittain huonosta maineesta huolimatta joka tapauksessa suuri merkitys Lappeenrannan tulevaan kehitykseen, sillä vuonna 1743 solmitussa Turun rauhassa Lappeenrannasta tuli osa Venäjän valtakuntaa. Rajajoeksi tuli Kymijoki ja Venäjälle siirtyi alue, johon kuuluivat Lappeenrannan lisäksi muun muassa Hamina ja Savonlinna. Venäjälle siirtynyttä aluetta, johon kuului jo aiemmin valloitettu Viipuri, kutsutaan Vanhaksi Suomeksi.

Venäjä muodosti valloittamistaan alueista Viipurin kuvernementin vuoden 1744 hallintouudistuksen yhteydessä. Tällöin Lappeenrantaan sijoitettiin Viipurin kuvernementin alaisen Kymenkartanon provinssin käskynhaltijan virkapaikka. Lähinnä Ruotsin vallan aikaista maaherraa vastaavan käskynhaltijan apuna toimi provinssikanslia. Kymenkartanon provinssiin kuuluivat Lappeenrannan ohella Haminan ja Savonlinnan kaupungit. Kaupungeista Hamina oli merkittävin ja Lappeenranta – samaan tapaan kuin ruotsalaisella kaudella – oli sen "tytärkaupunki". Lappeenrannan asema kuitenkin muuttui Katariina II:n hallinnollisten kokeilujen seurauksena vuosina 1784–1797. Tällöin Viipurin kuvernementin sijaan luotiin käskynhaltijalaitos ja ruotsalaiseen hallintojärjestelmään pohjautuvan Vanhan Suomen hallinnon tilalle tulivat venäläiset virastot. Uudistuksen johdosta Lappeenranta irtautui pysyvästi Haminan alaisuudesta.

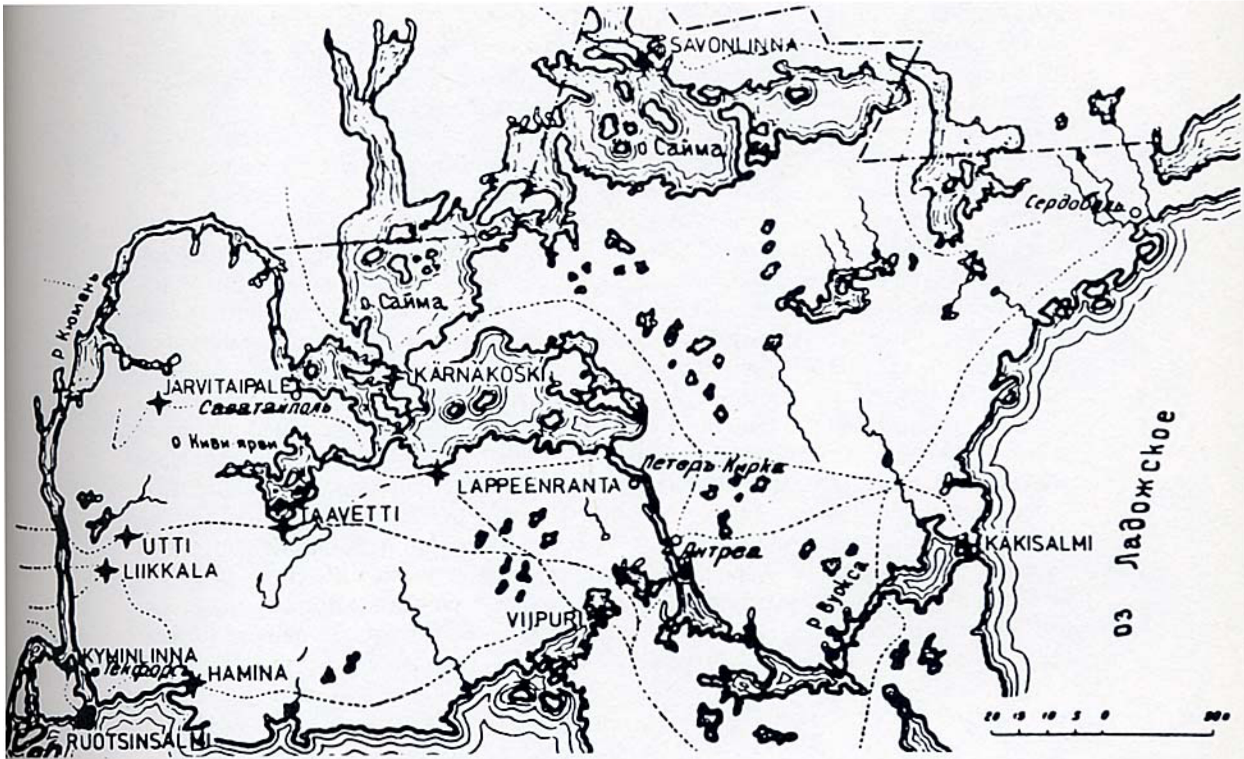
Lappeenranta pysyi varuskuntakaupunkina Venäjän kaudellakin: Raimo Rannan mukaan Lappeenranta muuttui yhä selvemmin linnoituskaupungiksi, jossa sotilashenkilöiden vaikutusvalta kaupungin asioihin oli entistäkin suurempi. Sotilaiden osuus kaupunkiväestöstä vaihteli vuosittain huomattavasti joistakin sadoista aina kahteen tuhanteen saakka. Sotilaiden suuri määrä aiheutti kaupungin muutamalle sadalle vakinaiselle asukkaalle melkoisia ongelmia, muun muassa majoitusrasituksen.

Turun rauhan jälkeen Kaakkois-Suomen strateginen arvo nousi. Alue oli kuten aiemminkin raja-alue, mutta nyt se sijaitsi aivan nousevan suurvallan – Venäjän keisarikunnan – pääkaupungin välittömässä läheisyydessä. Vuoden 1743 jälkeen Ruotsin armeija oli kuitenkin sodan jälkeen niin heikentyneessä tilassa, että Venäjällä ei ollut välitöntä tarvetta kiinnittää kovin suurta huomiota valloitettujen suomalaisten alueiden linnoittamiseen. Rauhanteon jälkeen Haminaa, Lappeenrantaa ja Savonlinnaa jossain määrin kunnostettiin, mutta tämän jälkeen Vanha Suomi jätettiin useiksi vuosiksi linnoitustoimilta rauhaan. Venäläisiä joukkoja alueen kaupungeissa oli silti etenkin 1740-luvun loppupuolella runsaasti: Haminassa kaksi jalkaväkirykmenttiä sekä Lappeenrannassa muun muassa osa sekä Smolenskin rykmentistä että Kiovan rakuunarykmentistä. Tällöin Venäjän ja Ruotsin väliset suhteet olivat kireät.

Pietarin läheisyys sekä Ruotsin ja Venäjän välisten suhteiden selkiytymättömyys – etenkin Kustaa III:n valtaannousun jälkeen – aiheutti sen, että Venäjän hallinnon mielenkiinto kohdistui Vanhan Suomen alueeseen. Kiinnostus johti alueen linnoittamiseen Katariina II:n ja Aleksanteri I:n aikana. Knapaksen mukaan linnoitustyöt ajoittuivat neljään pääjaksoon. Pikkuvihan jälkeen 1740-luvulla tehtiin vallatuissa linnoituksissa Lappeenrannassa, Haminassa ja Savonlinnassa pienehköjä parannustöitä. Kustaa III:n vuoden 1772 kaappauksen jälkeen varustettiin vanhoja linnoituksia ja perustettiin kokonaan uutena linnoituksena Taavetti. Kustaan sodan jälkeen 1790-luvulla tehtiin linnoitustöitä kenraali Suvorovin johdolla; uudeksi merilinnoitukseksi tuli Ruotsinsalmi eli nykyinen Kotka. Viimeinen linnoitus- ja sotilasrakennuskausi Vanhassa Suomessa oli Aleksanteri I:n kaudella 1802–1808. Suurten linnoitusten lisäksi rakennettiin etulinnakkeita sekä pienempiä maalinnoituksia katkaisemaan rajalta Pietaria kohti suuntautuvia marssireittejä. Päälinnoituksena toimi Viipuri. Sen edessä olivat taemman puolustuslinjan kaupunkilinnoitukset Hamina, Lappeenranta, Savonlinna ja Käkisalmi, jotka tukivat etummaisessa linjassa olleita etulinnakkeita. Laivaston operaatioita taas tuki Ruotsinsalmen linnoitus.

Vastapainona ja yllykkeenä venäläisten linnoitustoiminnalle olivat ruotsalaisten rakentamat linnoitukset rajan toisella puolella. Ruotsissa oli hattupuolue pysynyt vallassa hävityn pikkuvihan jälkeenkin. Venäjän uhkaa torjumaan valtio solmi sotilasliiton 1700-luvun Euroopan mahtivaltion Ranskan kanssa. Ranskan maksamien runsaiden avustusten varassa ruotsalaiset voivat ryhtyä myös kalliisiin linnoitustöihin.

Niin ruotsalaisten kuin venäläistenkin linnoitussuunnitelmat perustuivat siihen ajan sotatie-

Kaakkois-Suomen puolustusjärjestelmä. (MV/RHO).

teessä vallalla olleeseen käsitykseen, että hyökkäyssota ei ollut mahdollista ilman rajaseudun linnoittamista siten, että linnoituksiin voitiin kerätä joukkoja ja varastoja. Ruotsalaiset päätyivät sotasuunnitelmissaan keskittymään laivastoon. Se taas vaati perustettavaksi laivaston tukikohtalinnoituksia. Ruotsiin nimitettiin linnoituskomissio, johon kuuluivat Augustin Ehrensvärdin lisäksi eversti Hans Henrik von Liewen sekä luutnantti Alexander Mikael Strussenfelt. Raportti ja linnoitussuunnitelma valmistui syksyllä 1747 ja jätettiin valtiopäiville. Linnoitussuunnitelman toteuttajaksi valittiin Augustin Ehrensvärd. Rakennettavaksi valittiin Helsingin edustalla sijaitsevat Susisaaret, Loviisassa Svartholman merilinnoitus ja sisämaan laivastotukikohta Varkaudessa. Ehrensvärdin johdolla rakennettava Helsingin edustan saarilinnoitus oli, kuten jo Axel Löwenin isonvihan jälkeen esittämässä puolustussuunnitelmassa, varuslinnoitus eli place d'armes, joka tuki sekä laivastoa että maavoimia. Se oli samalla merkittävin linnoituksista.

Ruotsalaisten varustelutyöt alkoivat vuonna 1748 sangen joutuisasti. Helsingissä linnoitettiin vuosina 1748 ja 1749 mantereen puolella Ullanlinnaa ja Susisaarta, vuonna 1750 keskityttiin rakentamaan päälinnoitusta silloisille Susisaarille, jotka pian saivat nimen Sveaborg eli Viapori eli nykyinen Suomenlinna. Työt jatkuivat hyvällä menestyksellä Viaporissa aina Pommerin sotaan (1756–1762) asti. Sodan aiheuttaman keskeytyksen ja taloudellisten vaikeuksien jälkeen linnoituksen rakennustyö tiivistyi jälleen hattujen valtaannousun myötä 1760-luvun lopulla ja Kustaa III:n vallankaappauksen jälkeen vuonna 1772. Tämän jälkeen rakennustyöt jatkuivat linnoituksessa aina Suomen sotaan saakka, jossa linnoitus antautui Venäjän joukoille.

Svartholmassa saatiin vuoteen 1766 mennessä saarilinnoituksen bastionijärjestelmään kuuluva päävalli valmiiksi. Kustaa III:n kaappaus johti sielläkin uusiin linnoitustöihin ja rakennustöitä tehtiin tiiviisti myös vuosina 1776–1780. Vuonna 1808 Svartholma antautui vähäisen vastarinnan jälkeen venäläisille. Loviisan edustalla sijaitsevan Svartholman lisäksi linnoitettiin myös Loviisan kaupunkia. Siellä vuonna 1748 alkaneet työt eivät kuitenkaan edenneet määrärahojen puutteen vuoksi. Linnoituksesta saatiin valmiiksi vain osa, ja vuonna 1775 lopetettiin työt kokonaan Kustaa III:n käskystä. Vuoden 1747 linnoituskomission suunnitelmien mukaan rakennettiin, joskin suhteellisen vaatimattomana, myös Varkauteen Laivalinnan laivastoasema ja pieni Saimaan laivasto. Rajalle Kymijoen ylityspaikoille rakennettiin lisäksi pieniä linnakkeita.

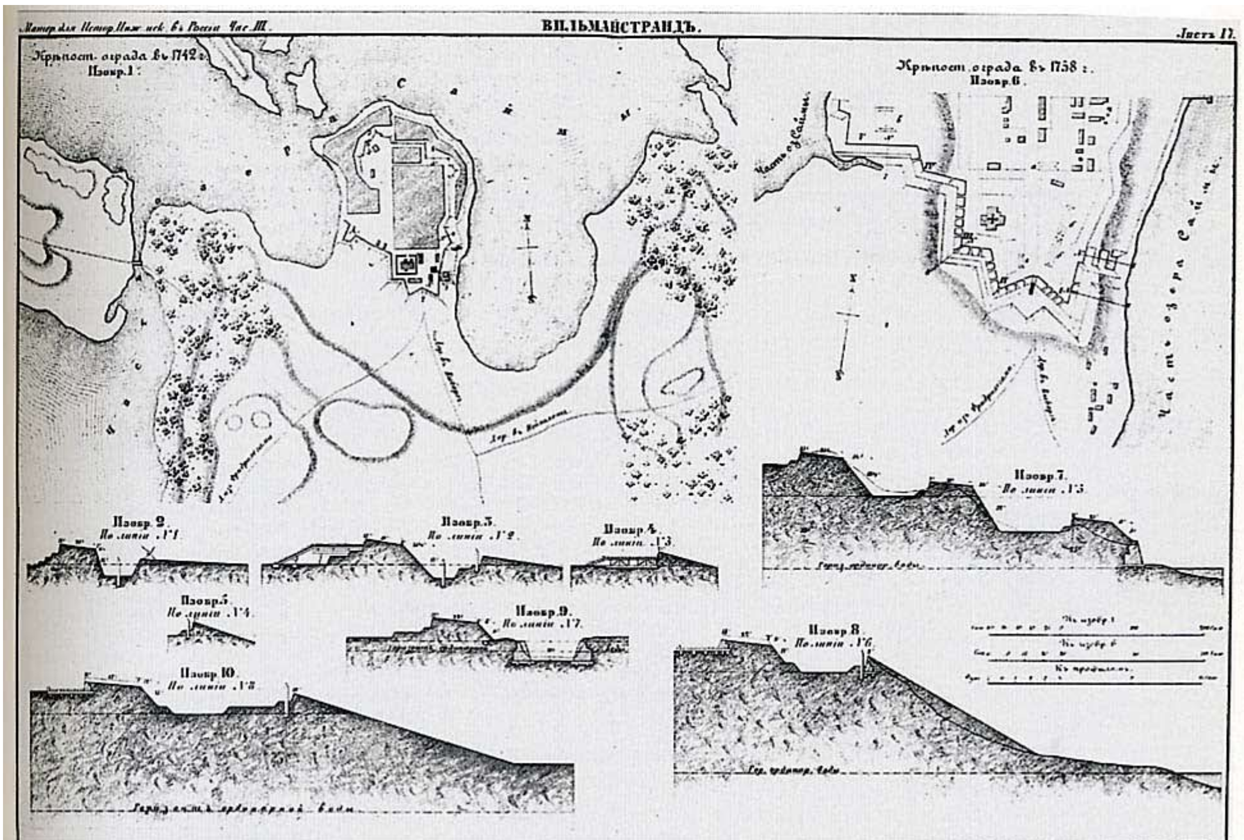
6.2 Venäjän linnoitusjoukot

Lappeenrannan taistelun jälkeen elokuun 23. päivänä vuonna 1741 linnoitus osittain tuhottiin ja kaatuneet jätettiin kentälle. Ruotsalaiset joukot pakenivat Haminan suuntaan ja venäläiset joukot siirtyivät elokuun lopussa Viipuriin vankeineen ja haavoittuneineen. Venäläiset joukot palasivat muutaman viikon päästä linnoitukseen, jolloin kaatuneet vasta haudattiin. Kaupunkiin ei vielä tässä vaiheessa sijoitettu vakinaista varuskuntaa, vaan vasta Turun rauhan jälkeen vuonna 1743 Lappeenranta muuttui ruotsalaisesta venäläiseksi varuskuntakaupungiksi.

Kaupunki linnoitettiin ruotsalaisen kauden tapaan ja rakennustyöstä vastasi paljolti Ruotsin linnoitusjoukkoja muistuttava joukko-osasto. Vanhan Suomen sotilasrakentamista tutkineen Rainer Knapaksen mukaan Venäjällä maalinnoitusten rakentaminen tapahtui sotakollegion alaisuudessa. Tykistö- ja linnoituskanslia oli perustettu vuonna 1729. Ruotsin linnoitusjoukkoja vastaavaa aselajia nimitettiin Venäjällä insinöörilaitokseksi tai insinöörijoukoiksi. Niitä johti vuodesta 1751 lähtien kenraali-insinööri. Katariina II:n kuolemaan saakka tykistö ja insinöörilaitos olivat yhdistettynä tykistö- ja linnoituskansliaan, joka vuonna 1797 muutettiin tykistötoimistoksi. Sotaministeriön perustamisen myötä jaettiin tykistötoimisto vuonna 1802 kahteen osaan, tykistö- ja insinöörihallintoon. Insinöörihallinnan johtoon tuli insinööritarkastaja. Ensimmäiseksi viran haltijaksi nimitettiin kenraali Jan Peter van Suchtelen.

Lappeenrannassa on kuitenkin otettava huomioon, että kaupungissa sijaitsi myös Saimaan laivasto. Sen rakennuksien suunnittelua valvoi ainakin periaatteessa amiraliteettikollegion yliarkkitehti. Lisäksi myös tykistöexpeditiolla oli 1800-luvun alussa arkkitehtuuriosasto.

Ennen pikkuvihaa linnoitusten rakentamiseen uhratut varat Venäjällä olivat vielä sangen pieniä. Vuonna 1726 sotakollegio määräsi 31 linnoituksen vuosittaiseksi menoeräksi 70 000 ruplaa. Linnoituksista eniten rahaa vei Kronstadt, yli 8 000 ruplaa. Pietarin osalta rahoista käytettiin yli 3 500 ruplaa, Viipuriin yli 2 500 ja esimerkiksi Käkisalmeen alle 1500 ruplaa. Näissä rahamäärissä eivät kuitenkaan olleet mukana esimerkiksi tykistön käyttöön varatut rahat. Määrärahasta turvattiin lähinnä linnoituksen toiminnan jatkuminen; rahoja käytettiin esimerkiksi rakennusten korjaustöihin ja varusteiden hankintaan. Katariina II:n aikana insinöörijoukkojen saama rahasumma nousi 450 000 ruplaan kauden laajojen linnoitustöiden takia.

Lappeenrantaa ja sen linnoituslaitteita vuosina 1742 ja 1758 kuvaavat kartat "Venäjän linnoitustaidon historiassa". (Laskovski 1865, kuvaliite s. 17).

Venäjän upseerikunta ja linnoitussuunnittelijat olivat muiden maiden linnoitusjoukkojen tapaan hyvin monikansallisia. 1760-luvulta lähtien pyrittiin kuitenkin saamaan aikaan jo omaakin koulutusta. Upseereille tarpeellisiksi opetusaineiksi katsottiin saksan ja ranskan kieli, historia, maantiede, mekaniikka, hydrauliikka, siviiliarkkitehtuuri, kemia, ilotulitustaide, piirustus, sotaharjoitukset ja tanssi. Erityisaineina oli vielä matemaattisia aineita ja linnoitusten puolustamisen ja valloittamisen taito.

Linnoitusteoreettisesta kirjallisuudesta oltiin perillä myös Venäjällä. Suosituimpia olivat ranskalaisen koulukunnan teokset. Niitä luettiin alkuperäisteoksina ja Sèbastian Lepreste de Vaubanin vuosina 1737–1742 julkaistut “Le Traité de L'attaque des Places” ja “Le Traité de la Defence des Places” ilmestyivät venäjänkielisinä käännöksinä jo vuonna 1744. B.F. Belidorin vuonna 1729 ilmestynyt “La science des ingénieurs” käännettiin venäjäksi ensin vuonna 1765 ja laajempana versiona vuonna 1802. Pian julkaistiin myös venäläisiä linnoitustaitoa käsitteleviä kirjoja. Ensimmäisenä sellaisen julkaisi Mjahkov vuonna 1765, vuonna 1777 tulivat taas Kurganovin ja Lemin teokset. Arkkitehtuurin alalla tunnettiin myös tärkeimmät klassikot. Vignola käännettiin venäjäksi vuonna 1777, Vitruvius vuonna 1778, Alberti julkaistiin käännöksenä vuonna 1791 ja Palladio vuonna 1798.

Rainer Knapaksen mukaan suurehkot rakennusprojektit suunniteltiin insinöörijoukkojen esikuntatasolla Pietarissa. Lappeenrannassakin ainakin tärkeä 1770-luvun linnoitus- ja kaavoitussuunnitelma pantiin alulle korkealla tasolla. 1790-luvun Vanhan Suomen laajoja linnoitustöitä, siis Lappeenrannassakin, johti kenraali Suvorov ja hänen mukanaan tullut upseerijoukko.

Insinöörijoukkojen johdossa olivat seuraavat henkilöt alkaen vuodesta 1751 Lappeenrannan linnoituksen lakkauttamiseen asti:

Ivan Glebov	1751–1754
Abraham Hannibal	1754–1759
Daniel de Bosquet	1759–1766
Rudolf von Gerbel	1766–1774
Mihail Mordvinov	1774–1780
Friedrich von Bauer	1780–1783
Aleksei Tutskov	1784–1796
Ivan Knjazev	1797–1800
Aleksei Korsakov	1800–1802
Jan Peter van Suchtelen	1802–1812

Insinöörikenraalien todellista osuutta Vanhan Suomen linnoitusten rakentamisessa on vaikea arvioida. Voidaan kuitenkin tarkastella, ketkä heistä olivat tekemisissä muiden Venäjän linnoitusten ohella myös Ruotsin vastaisen rajan linnoittamisessa. Vanhan Suomen linnoitustöissä, ainakin Viipurin osalta, oli vuonna 1755 mukana kenraali Hannibal. Hän on siten saattanut olla myös Lappeenrannan 1750-luvun linnoitustöiden taustalla. Hän ainakin vahvisti Lappeenrannan vuoden 1758 asemakaavan.

Knapas on taas huomannut Daniel de Bosquetin tehneen vuonna 1763 yhdessä Bernardin de Saint-Pierren kanssa Vanhan Suomen linnoituksiin tarkastusmatkan sekä toisaalla Mihail Mordvinovin allekirjoittaneen useita Käkisalmea ja Lappeenrantaa koskevia piirustuksia. Fabritsiuksen mukaan myös insinöörikenraali Friedrich Wilhelm von Bauer oli vuonna 1769 laatinut kuvauksen Ruotsin vastaisesta rajasta Vanhassa Suomessa. Lisäksi tiedetään myös kenraali Zahar Grigorjevits Tsernysevin tarkastaneen Kustaa III:n vallankaappauksen jälkeen kesällä 1773 rajaseudun linnoitukset ja Knapaksen mukaan myös vastanneen Vanhan Suomen puolustuksen uudistamisesta.

Vuosina 1774–1778 insinöörikenraalina olleen Mordvinovin rooli Vanhan Suomen linnoittajana on kiintoisa ajatellen nimenomaan Lappeenrannan linnoitusta. 1770-luku oli Lappeenrannan asemakaavan ja kaupunkikuvan kannalta ratkaisevan tärkeä. Tuolloin rakennettiin kaupungin ensimmäiset kivitalot, ja siviiliasutuksen ja varuskunnan toiminnot eriyttävä asemakaava hyväksyttiin 1770-luvun puolivälissä. Asemakaava liittyi linnoitussuunnitelmaan, joten voidaan hyvällä syyllä arvioida Venäjän insinöörijoukoilla olleen sen laadinnassa suuri osuus.

Knapas on todennut Mihail Mordvinovin laatineen vuonna 1780 julkaistut malliasemakaavat linnoituksen ulkopuolelle rakennetuille esikaupungeille. Lappeenrannan Suuri esikaupunki oli Käkisalmen linnoituksen esikaupunkien tavoin mallin mukainen yksinkertainen ruutukaavaan ja leveisiin katuihin perustuva esikaupunki. Myös Lappeenrannan linnoituksen asemakaava noudatti vuonna 1780 julkaistuja linnoitusten mallikaavoja, joille oli tyypillistä juuri Lappeenrannan vuoden

1774 asemakaavan umpikulmainen keskusaukio. Knapas on myös huomannut, että yhdessä Riian kaupunginporteista, insinöörikenraali Mordvinovin vuonna 1776 rakennuttamaksi tiedetyssä Stieftorissa, noudatettiin samaa toskanalaista pilasterijärjestelmää kuin Vanhan Suomen ja Lappeenrannan rakennuksissa.

Tämän perusteella on aiheellista tarkastella lähemmin Mordvinovin suhdetta Lappeenrannan 1770-luvun alun linnoitus- ja asemakaavasuunnitelmaan. Paikallishistoriallisessa kirjallisuudessa ei ole tietoja Mordvinovin oleskelusta Lappeenrannassa. Mordvinov on kuitenkin esimerkiksi vahvistanut allekirjoituksellaan vuodelta 1780 olevan suunnitelman linnoitukseen rakennettavaksi ortodoksiseksi kirkoksi. Lisätietoa Mordvinovin toiminnasta saa Fabritsiuksen Venäjän insinöörijoukkojen historiasta. Hänen mukaansa insinöörihallinnon "hallitseva" insinöörikenraali Gerbel kiinnitti vuonna 1772 huomionsa Vanhan Suomen linnoituksien vahvistamistarpeeseen. Näistä Fabritsius mainitsee erityisesti Lappeenrannan ja Haminan. Gerbelin avuksi työhön nimitettiin Mordvinov.

Vaikkei Mordvinovista tai Gerbelistä olekaan jäänyt paikallishistoriallista tietoa Lappeenrantaan, on kuitenkin kiinnostava huomata, että ainakin kenraalien esimies, sotakollegion kenraalivarusmestari kreivi Grigori Orlov kävi Lappeenrannassa. Raimo Ranta on löytänyt Mikkelin maakunta-arkistosta asiakirjan, jossa Viipurin kuvernementin kanslia ilmoitti 26.4.1774 linnoituksen korjaustöistä seuraavaa: "Lappeenrannan linnoituksessa aloitetaan korjaustyöt 15. päivänä toukokuuta ja tarvitaan 90 miestä hevosineen ja rehuineen. Järjestelyistä huolehtii korkein varuskunnan sotilashenkilö, kenraali ja kreivi Grigori Orlov."

Mordvinovin insinöörikenraalikauden jälkeen Vanhan Suomen linnoituksia vahvistettiin Aleksei Vasiljevits Tutskovin aikaan 1780-luvun lopussa, alkaen vuodesta 1788. Kyseessä ei ollut vain tämän alueen linnoitusten vahvistaminen, vaan myös Virossa ja Liivinmaalla Ruotsin vaikutuspiiriin kuuluvia Venäjän linnoituksia vahvistettiin. Nämä Kustaan sodan aiheuttamat varustelutyöt eivät Lappeenrannassa kuitenkaan vielä 1780-luvun puolella olleet niin suuria kuin 1790-luvun alun työt.

Kreivi Suvorovin johdolla rakennettiin vuosina 1791 ja 1792 Vanhan Suomen linnoituksia osittain erillään insinöörijoukkojen hierarkiasta. Kaikki työt keskitettiin Suvorovin alaisuuteen. Tämä koski myös vanhoja linnoituksia eli Lappeenrantaakin. Suvorov ei kuitenkaan liene itse varsinaisesti suunnitellut linnoituksia, vaan hänen apunaan oli Katariinan määräyksestä yli kolmekymmentä upseeria. Nämä johtivat sitten työtä eri linnoituksissa Suvorovin valvoessa kokonaisuutta. Lappeenrannan osalta ei tiedetä, kuka tai ketkä upseereista kantoivat sen töistä päävastuun. Rainer Knapaksen mukaan kuitenkin everstiluutnantti Fabian Steinheil, Suomen myöhempi kenraalikuvernööri, osallistui ensin Suvorovin alaisena töihin ja valvoi sittemmin vuosina 1793–1795 linnoitustöitä Haminassa, Lappeenrannassa ja Taavetissa. Lappeenrannassa ja Taavetissa oli Steinheilin apuna muun muassa Vanhan Suomen kartoituksessa työskennellyt Alexander Thesleff.

Vanhan Suomen linnoittamisessa oli tärkeä roolinsa myös kenraali van Suchtelenillä. Hän oli aloittanut toimintansa jo Katariina II:n kaudella, mutta teki merkittävimmät työnsä vasta Aleksanteri I:n kaudella 1800-luvun alussa. Kenraali osallistui myös sotaan Ruotsia vastaan vuosina 1788–1790 ja sai vuonna 1796 tehtäväkseen läntisen rajalinjan selvitystyön. Paavali I:n kaudella (1796–1801) Venäjän linnoitustöissä keskityttiin kuitenkin pääasiallisesti pohjoiseen alueeseen, sillä englantilaisten pelättiin hyökkäävän Jäämeren kautta. Fabritsiuksen mukaan Paavalin tullessa valtaan kaikki Katariina II:n aikana aloitetut linnoitustyöt keskeytettiin tai niitä jatkettiin hyvin rajoitetusti. Muun muassa Ruotsinsalmea ei rakennettu lainkaan ja Suomen maalinnoituksia vahvistettiin vain maareduteilla. Kuitenkin linnoituksiin rakennettiin kasarmeja ja muita varuskuntien tarvitsemia tiloja. Aleksanteri I:n kaudella van Suchtelen nimitettiin insinööritarkastajaksi. Hänen kaudellaan Lappeenrannan linnoituksen rakennustöistä esikuntatasolla vastasi ainakin Suomen sodan edellä kenraali Sulimov.

Lappeenrannan linnoitustöiden sujumisesta vastasi muiden linnoitusten tapaan itse paikalla insinöörikomennuskunta. Komennuskunnalla oli linnoituksessa oma työ- ja asuinrakennus. Tällainen oli Vanhan Suomen linnoituksista ainakin Viipurissa, Haminassa, Käkisalmessa, Savonlinnassa, Ruotsinsalmessa, Taavetissa ja Lappeenrannassa. Insinöörikomennuskunnan johdossa oli yleensä kapteenin arvoinen upseeri, jonka apuna oli luutnantteja tai aliluutnantteja. Linnoitus- ja rakennustöihin liittyvät piirustukset piirsivät ainakin puhtaaksi ja töiden pääasiallisen valvonnan hoitivat komennuskuntaan kuuluvat konduktöörit.

Lappeenrannan insinöörikomennuskunnan jäsenistä säilynyt tieto on sangen hajanaista. Vuonna 1752 insinöörikomennuskuntaa johti insinöörivänrikki Lorionov, sillä silloin kaupunkilaisia kiellettiin

rakentamasta taloja ilman Lorionovin tai hänen seuraajansa lupaa. Paavali I:n ajalla vuosina 1796–1797 tiedetään linnoituksen pienen insinöörikomennuskunnan johdossa olleen myös vänrikin arvoisen Fedor Babaninin. Hänen apunaan oli kirjuri, kaksi kivimiestä, seppä ja kirvesmies sekä, Rannan tietojen mukaan, myös seitsemän rehumestaria.

Komennuskunta ilmeisestikin vaihtui aina muutaman vuoden välein. 1800-luvun alussa insinöörikomennuskunnan johtoon tuli insinöörikapteeni Dementjev. Hän allekirjoitti rakennustöitä kuvaavia selostuspiirustuksia vielä huhtikuussa 1803. Dementjevin jälkeen insinöörikomennuskunnan piirustukset allekirjoitti vain aliluutnantin arvoinen upseeri, mutta vuosina 1805 ja 1806 insinöörikomennuskunnan töitä valvoi insinöörimajuri Naumov. Hänen jälkeensä insinöörikomennuskunnan johdossa oli linnoituksen lakkauttamista edeltäneeseen vuoteen 1809 saakka majurin arvoinen upseeri.

Ennen Suomen sotaa vuonna 1807 oli Lappeenrannan insinöörikomennuskuntaan sijoitettu sen komentajana majuri Argun sekä aliluutnantit Martinov, Bogdanov ja Jakovlev. Aliupseerina oli Spiridonov. Karttojen piirtämisestä vastasi ainakin vuonna 1808 konduktööri Prokofjev. Lappeenrannassa linnoitusta koskevia työselvityksiä allekirjoitti vielä vuonna 1810 ainakin Martinov.

6.3 Linnoitustyöt 1750-luvulta 1790-luvulle

Venäjän insinöörijoukkojen valvomissa linnoitustöissä Lappeenrannassa muutettiin 1750-luvulla ruotsalaiskauden puolibastionirintama tenaljirintamaksi, parannettiin vallien profiileja ja korjattiin huonokuntoisia muurien osia. Kesällä 1753 tarvittiin Raimo Rannan mukaan linnoituslaitteiden korjaustöihin ja ilmeisesti myös sotilasrakennusten korjaustöihin muun muassa 20 tynnyriä kalkkia, 60 000 tiiltä, lähes 20 000 tuohikaistaa, liitua, pellavaöljyä, nyöriä ja tervaa. 1750-luvun korjaustöistä ei ole säilynyt paljon tietoja; kuitenkin niiden jälkeen linnoituksen eteläreunan valleilla oli sijoituspaikat 23 tykkiä varten.

1750-luvulla tehtyjen linnoitustöiden jälkeen linnoituksen kuntoon kiinnitettiin huomiota Katariina II:n valtakauden alettua 1760-luvulla. Vuonna 1763 Venäjän palveluksessa olleet ranskalaiset insinöörikenraali de Bosquet ja myöhemmin kirjailijana tunnettu Bernardin de Saint-Pierre suorittivat Vanhan Suomen linnoituksiin tarkastusmatkan, jonka aikana he kävivät myös Lappeenrannassa. de Saint-Pierre kuvasi raportissaan ja toimintasuunnitelmassaan Lappeenrantaa pieneksi kaupungiksi, joka sijaitsi tasangolla Saimaan rannalla. Hän mainitsi kaupunkiin tehdyn vallituksen, jotta pystyttäisiin pitämään hallussa kaupunkimäki, sen edustalla oleva mäki ja Haminaan johtava tie. Lappeenrannan sijaintia de Saint-Pierre piti erittäin edullisena makasiinien rakentamista ja kaleerilaivaston rakentamista varten. Hänen mukaansa Lappeenranta oli lähes saari ja satama oli suojattu viholliselta. de Saint-Pierren mukaan Lappeenranta oli kehno linnoitus, mutta sen sijainti Saimaan rannalla oli tärkeä etenkin ajatellen ruotsalaisten mahdollista hyökkäystä Viipuriin. Puolustuksellisesti Lappeenranta muodosti yhdessä Haminan kanssa tärkeän linjan.

Lappeenrannan linnoituksen rakentamissuunnitelmat raukesivat kuitenkin vielä. Vauhtia rakentamiseen tuli vasta Katariina II:n vuonna 1769 Vanhaan Suomeen ja muun muassa Lappeenrantaan tarkastusmatkalle lähettämän kenraaliluutnantti Bibikovin käynnin jälkeen. Bibikov saapui linnoitukseen Lappeenrannan kaupunginarkistossa säilytettävien Kazanzovin muistiinpanojen mukaan lokakuun loppupuolella ja asui linnoituksessa useita päiviä. Kazanzovin mukaan Bibikov kirjoitti Lappeenrannasta seuraavan lausunnon:
"Lappeenrantaa ei voida pitää linnoituksena, ei edes etuvarustuksena, koska mantereen puolelta sitä suojelee vain matala kolminkertainen redutti ja mäen harjanteella linnoitus on suojeltu ainoastaan paaluaidalla. Muutamin paikoin huomaa, että täällä joskus ennen on ollut glasiisi, ja tämän paikan vastakkaiselta Myllymäen kukkulalta ja siitä järvelle päin lähtevältä harjanteelta käsin on niin avoin, että koko kaupungin rakennelma selvästi näkyy, samoin ruutikellari sijaitsee linnoituksen ulkopuolella. Tämän paikan päälujittamisen tulee olla siinä, että yllämainitulle kukkulalle rakennetaan luja ja hyvä redutti ja redutin valli mantereen puolelta tulee kohottaa siten, että kaupunki olisi suojattu vastakkaisen harjanteen puolelta. Järven puolelta taas koko niemi tulee varustaa esteillä paaluaitoineen, sillä nykyisessä tilassa se on altis niin kesäisin kuin talvisinkin kaikenlaisille yllätyksille ja siellä oleva ruutikellari on aina vaarassa."

Raimo Rannan mukaan jo ennen Bibikovin matkaa oli linnoituksessa käynnistynyt vallien rakennustöitä, joihin myös kaupungin asukkaat joutuivat osallistumaan muun muassa hankkimalla rakennusmateriaalia. Bibikovin matka ja linnoitustyöt liittynevät 1770-luvun alun asemakaavoitukseen ja rakennuskauteen linnoituksessa. Bibikovin selvityksessä esiintyvät nimittäin sanallisessa muodossa samat linnoituslaitteet, jotka oli merkitty myös vuonna 1775 hyväksyttyyn linnoituksen asemakaavaan. Näitä olivat niemen etelärinteen yksinkertaisen tenaljirintaman laajentaminen kolminkertaiseksi ja Nikolain etulinnakkeen rakentaminen kaupungin edustalle Myllymäelle.

1770-luvun suurten rakennustöiden jälkeen oli 1780-luvun alussa rakentamisessa tauko. Tässä vaiheessa linnoitukseen oli Kazanzovin mukaan sijoitettu vajaan sadan tykkimiehen hoitamat 60 tykkiä, mörssäriä ja haupitsia, kun vielä 1750-luvun lopussa oli eteläosan vallituksille mahdollisuus sijoittaa vain 23 tykkiä.

Uuden rakennuskauden aiheutti 1780-luvun jälkipuolella kiristynyt sotilaspoliittinen tilanne Ruotsin vastaisella rajalla. Tilanne kärjistyi Ruotsin ja Venäjän välillä vuosina 1788–1790 käytyyn sotaan. Lappeenrannassa linnoituksen vahvistustyöt aloitettiin jo ennen sotaa, joskaan muuta ei ehditty tehdä kuin vahvistaa huonoon kuntoon päässeitä vallitusten paaluaitauksia. Sotaa edeltävän vuoden 1787 syksyllä muodostettiin linnoitukseen kuitenkin viiden komppanian vahvuinen varuskuntapataljoona ja Saimaan soutulaivasto. Vuonna 1788 määriteltiin myös Lappeenrannan linnoituksen sotilaallinen funktio. Linnoituksen tärkeänä tehtävänä oli estää ruotsalaisten maihinnousu Saimaan kautta Venäjän puolelle. Saimaan salmia myöten pelättiin pystyvän kulkemaan jopa kaleerikuljetuslaivaston.

Vuosien 1788–1789 Kustaan sota ja Lappeenrannan lähistöllä käydyt taistelut motivoivat epäilemättä voimakkaasti varojen ja ajan käyttöä Lappeenrannan linnoituksen rakennustöihin 1790-luvulla. Lappeenrantaa käytettiin edestakaisin aaltoilevan sodankäynnin aikana tärkeänä joukkojen kokoamispaikkana ja huoltokeskuksena. Lappeenrannan varastot taas pystyttiin helposti täydentämään maanteitse Viipurista. Kaupungista käsin taas kyettiin torjumaan Saimaata pitkin tuleva hyökkäys ja toisaalta huoltamaan Olavinlinnaa, jota Ruotsin joukot eivät pystyneet valloittamaan. Vastahyökkäyksien yhteydessä Lappeenrannan strateginen sijainti liikenneyhteyksien risteyskohdassa osoittautui myös tärkeäksi – Lappeenrannasta oli mahdollista kevein joukoin edetä vaikka Pohjanmaalle saakka.

Kustaan sodan jälkeen juhlittiin Vanhan Suomen linnoituksissa elokuussa 1790 solmittua rauhaa tykinlaukauksin ja juhlatilaisuuksin. 1790-luvun kuluessa kuitenkin alettiin alueella toteuttaa sodassa saatuja opetuksia.

Vanhan Suomen linnoittaminen Kustaan sodan jälkeen alkoi, kun keisarinna Katariina II 29.4.1791 määräsi yhden Venäjän kuuluisimmista kenraaleista, Alexander Vasiljevits Suvorovin, Suomeen tarkastamaan aluetta linnoitusjärjestelyjä varten. 25.6.1791 päivätyssä kirjeessä Katariina määräsi Suvorovin aloittamaan linnoitusten rakentamisen.

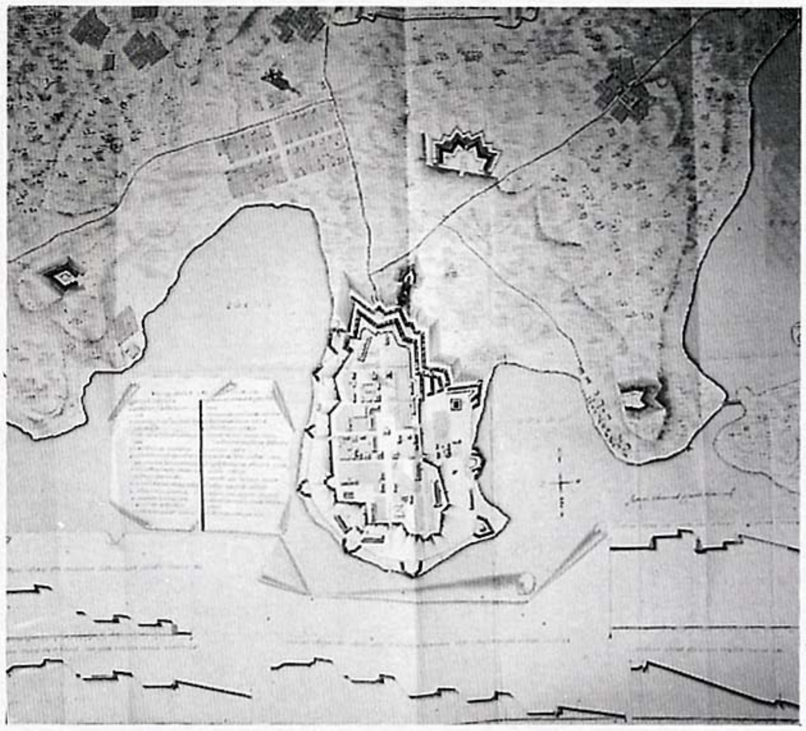
Kreivi Suvorovin Suomessa-oloaikanaan 1790-luvun alussa lähettämistä kirjeistä voi suurin piirtein päätellä, missä kenraali linnoituksia tarkastaessaan ja linnoitustöitä valvoessaan oleskeli. Vielä huhtikuussa vuonna 1791 Suvorov oli Pietarissa, mutta kuitenkin jo seuraavan kuun alussa hän oli saapunut Savonlinnaan. Sieltä Suvorovin matka suuntautui Lappeenrantaan. Täällä hän oli ainakin toukokuun alussa mutta siirtyi pian Haminaan. Kesäkuun 30. päivänä Suvorov taas päiväsi kirjeensä Lappeenrannassa. Heinäkuun puolivälistä lähtien kreivi vietti yli kuukauden Kyminlinnassa valvomassa sen varustustöitä.

Lappeenrantaan Suvorov palasi syyskuun lopussa. Nyt oleskelu Lappeenrannassa kesti pitempään kuin keväällä. Suvorov lähetti Lappeenrannasta kymmenkunta kirjettä ja oleskeli siellä vielä ainakin marraskuun alussa. Vuoden 1791 joulukuun ja marraskuun 1792 välisenä aikana Suvorov oli vielä Suomessa, mutta ei ainakaan kirjeiden päiväyksistä päätellen enää Lappeenrannassa.

Linnoitustöitä haittasivat monenlaiset vaikeudet. Muun muassa linnoitustöiden vaatimien urakoitsijoiden ja materiaalien hankinta oli vaikeaa. Kalkkia poltettiin Narvassa asti, josta sitä tuotiin ainakin Ruotsinsalmeen. Narvasta lähetettiin Suomeen vuoden 1791 lopussa ja vuoden 1792 alussa myös kalkinpolton taitavia kivimiehiä. Myöhemmin kalkin saanti paranikin. Insinöörihallinto oli 1790-luvun alussa hankkinut omistusoikeuden neljään Lappeenrannan lähistöllä sijaitsevan Ihalaisten kylän taloon, joiden alueella oli jo vanhastaan tunnettu kalkkiesiintymä. Siellä insinöörijoukot aloittivat, mahdollisesti narvalaisten avustuksella, vuonna 1794 kalkinpolton alueen linnoitusten tarpeisiin. Uusien vallien myötä vahvistettiin myös aseistusta.
1790-luvun kuluessa kaupunkiin pyrittiin sijoittamaan yhteensä jopa 156 tykkiä.

Vuoden 1792 lokakuussa Suvorovin Suomessa aloittama linnoitustyö lienee katsottu melkein valmiiksi, sillä Suvoroville määrättiin Suomeen seuraaja. Tilitysten mukaan seuraavana vuonna tehtiin vielä runsaasti töitä eri linnoituksissa, muun muassa Ruotsinsalmessa, Savonlinnassa, Taavetissa, Kymenlinnassa, Utissa ja Lappeenrannassa. Myös kanavatöitä tehtiin. Lappeenrannassa työt keskittyivät pääasiassa maansiirtotöihin.

Linnoituksen vallituksista 1700-luvun jälkipuoliskolla on etelärinteen linnoitustöiden katsottu valmistuneen ensin ja etulinnakkeiden ja nuolilinnakkeen vasta 1790-luvulla Suvorovin kaudella. Tätä päätelmää tukee hiljattain tutkimuksen piiriin saatu Pietarin laivaston keskusarkistosta säilytettävä, 1700-luvun loppupuolelle ajoittuva Lappeenrantaa koskeva kartta- ja piirustusmateriaali. 1770-luvulle ajoittuvassa atlaksessa Nikolain linnake esiintyi vielä hyvin kaavamaisena kuvauksena. Sen sijaan etelärinteen vallit olivat jo lähes siinä muodossa kuin ne myöhemmin toteutettiinkin. Linnoitustyöt etenivät siis siinä järjestyksessä, että etelärinteen vallitukset vahvistettiin – eli rakennettiin lähes kokonaan uudelleen – ja vasta tämän jälkeen rakennettiin Nikolain etulinnake. Vuodelle 1799 ajoittuvissa kartoissa ja piirustuksissa esitetään jo Kimpisen ja Paldon eli nykyisen Pallon pienet etulinnakkeet ja etelärinteen edustalle rakennettu nuolilinnake sekä kreivi Suvorovin johdolla rakennetuksi mainittu Nikolain sarvilinnake, jota nimitettiin Lappeenrannassa myös kruunuvarustukseksi.

Lappeenrannan linnoitus Suomen departementin linnoituksia kuvaavassa atlaksessa. Tammikuussa 1794 päivätyssä kartassa on kuvattu jo Suvorovin kaudella rakennetut etulinnakkeet. Nämä olivat nykyisen Kimpisen alueella sijainnut etulinnake (kartassa vasemmalla), Nikolain etulinnake nykyisen Lappeenrannan kirkon mäellä, ja Pallon etulinnake (kartassa oikealla). Kartassa äärimmäisenä oikeassa yläkulmassa Saimaan laivaston venevajat. (TsGADA).

6.4 Saimaan laivasto

1790-luvulla alkaneella rakennuskaudella Lappeenrannan linnoitus rakennettiin ensimmäisen kerran sellaiseen muotoon, että sen voitiin sanoa täyttävän ne tehtävät, joita linnoitukselle osana Ruotsin rajalta Pietariin asti ulottuvaa linnoitusketjua kuului. Reservien ja varastojen sijoituspaikkana Lappeenrantaan rakennettiin kasarmirakennuksia ja varastoja. Turvallisuuden taas takasivat ajanmukaiset bastionijärjestelmään perustuvat linnoituslaitteet ja tykistö sekä linnoitukseen sijoitetut joukko-osastot: tykistö, varuskuntajoukot ja Saimaan laivasto.

Laivasto kuului oleellisena osana Lappeenrannan varuskuntaan. Venäjän sotakollegio oli Ruotsin sodan aikana vuonna 1788 määritellyt Lappeenrannan puolustuksellisen merkityksen siten, että linnoituksen tuli "pidättää vihollinen sen yrittäessä tehdä maihinnousun puolellemme Saimaalta, joka kulkee Ruotsin Suomen rajaa pitkin ja jonka salmia myöten voivat purjehtia ei vain matalakulkuiset alukset, vaan tarpeen vaatiessa jopa kaleerikuljetuslaivasto." Vihollisen pidättämistä ja linnoitusketjun suojaamista varten ja tietysti myös omien joukkojen huollon ja kuljetuksen tukemista varten hyökkäystoiminnankin aikana perustettiin Saimaan laivasto. Kazanzovin mukaan ensimmäiset tykkiveneet rakennettiin juuri ennen vuosien 1788–1790 sotaa. Sodassa ne auttoivat venäläisiä joukkoja erityisesti Savonlinnan piirityksessä vuonna 1788. Laivaston vahvuudeksi määrättiin myöhemmin yksi kaateri eli kaleeri ja 21 tykkivenettä.

Suvorov toimi Suomessa ollessaan myös Saimaan sotalaivaston ylikomentajana, ja hänen jälkeensä Saimaan laivasto alistettiin Ruotsinsalmen sotasatamalle. Suvorovin kaudella laivaston miehistöä täydennettiin ja tykkiveneiden lukumäärä korotettiin 24:ään. Kazanzovin mukaan uudet veneet olivat vielä Pietari Suuren ruotsalaisilta omaksuman mallin mukaisia, laatikkomaisia ja kömpelöitä kääntymään. Suvorovin aikana ja jo sitä ennen rakennettiin soutulaivaston hallinto- ja majoitustiloja sekä suojat veneiden talvisäilytystä varten. Rakennukset saattoivat olla tekeillä vielä vuonna 1790-luvun puolivälissä, sillä vuonna 1795 kenraali van Suchtelen mainitsi Kärnäkosken linnoitukseen liittyvän sotasataman yhteydessä Lappeenrannan makasiini- ja kasarmiprojektin.

1790-luvulla Michaila Borisov ja ilmeisesti myös myöhemmät laivaston komentajat asuivat perheineen Paldon kaupunginosasta länteen sijaitsevan Dyysterniemen eteläkärjessä; ainakin vielä vuonna 1803 alueella sijaitsevia rakennuksia nimitettiin linnoitusupseerien laatimissa kartoissa merihallinnon päällikön ja palvelijoiden asunnoiksi tai amiraliteetille kuuluviksi moisioiksi.

Vuonna 1810 Lappeenrannan insinöörijoukot sisällyttivät selostuskarttoihinsa aiempaa tarkemmin Saimaan laivaston rakennusten asemakaavallisen kuvauksen. Jo lakkautettavan laivaston rakennukset sijaitsivat linnoitusniemen länsipuolella useissa paikoissa. Tyysterniemen puolella sijaitsi osaston komentajan seitsemän erillisen rakennuksen ryhmittymä, Pallon etulinnakkeesta etelään ja Nikolain linnakkeesta länteen sijaitsi toinen suurempi rakennusryhmittymä jossa sijaitsivat omilla aidatuilla pihoillaan matruusikasarmi apurakennuksineen sekä sairaalarakennus apurakennuksineen. Kauimpana etelässä sijaitsivat venevajat ja varastot omalla aidatulla alueellaan. Näistä rakennusryhmittymistä erilleen alueiden välisille teille ja esikaupunkeihin oli vielä sijoitettu lähinnä vartio- ja varastorakennuksia sekä upseerien asuinrakennuksia.

Saimaan soutulaivastoa voidaan jossain määrin verrata Ruotsinsalmen laivastoon. Ruotsinsalmen soutulaivasto sijaitsi aiemmin Haminassa, mutta siirrettiin 1790-luvun alussa uuteen Ruotsinsalmen rannikkolinnoituskaupunkiin. Sen aluksiin kuuluivat vuonna 1791 kymmenen 20–90 metriä pitkää ja 1,2–3,9 metriä korkeaa soudettavaa "patteria" ja muun muassa 60 tykkivenettä. Näiden lisäksi oli laivastolle rakennettu Lappeenrannan tapaan kasarmeja ja erilaisia varastorakennuksia. Ruotsinsalmen laivaston ja linnoituksen suunnitteli Ruotsinsalmessa Suvorovin ohella Nassau-Siegenin prinssi Prevôt de Lumien.

Saimaan laivastolla oli käytössä viittä eri kokoluokkaa olevia veneitä. Kaleereita oli vain yksi. Siinä oli 12 tykkiä, joista 18 naulan ammuksia käyttäviä kaksi ja 6 naulan ammuksia käyttäviä 10. Suuria tykkiveneitä oli yhdeksän ja niissä yhteensä 27 tykkiä, joista 9 kaksitoistanaulaista ja 18 kolminaulaista. Pietarilaisia tykkiveneitä oli seitsemän, joissa jokaisessa oli yksi kahdeksantoistanaulainen tykki. Ruotsalaismallisia tykkiveneitä oli viisitoista, joissa oli yhteensä 90 tykkiä. Tykit olivat suurimmalta osaltaan pieniä, kolminaulaisia ammuksia käyttäviä, mutta jokaisessa ruotsalaismallisessa veneessä oli kuitenkin myös yksi kaksitoistanaulainen ja yksi kuusinaulainen tykki. Tykeillä aseistettujen veneiden ohella Lappeenrannassa oli 22 tiedusteluvenettä. Aluksista kaleeri ja suuret tykkiveneet olivat vuonna 1791 vesillä, kun taas muita aluksia säilytettiin venevajoissa. Lappeenrannan ohella Saimaalle oli sijoitettu 11 tiedusteluvenettä Partakoski–Kärnäkoskelle ja kuusi

tykillä varustettua pientä maihinnousuvenettä Savonlinnaan johtaville kanaville.

Saimaalla oli myös Kärnäkosken luona laivaston rakennuksia. Kesäisin osa laivaston veneistä purjehti sinne harjoituksia varten. Lappeenrannasta käsin purjehdittiin myös Kärnän etuvarustukselle Järviselälle ja sieltä palattiin Savonlinnan kautta Lappeenrannan linnoitukseen. Harjoitukset aloitettiin yleensä heinäkuun alussa ja lopetettiin elokuun lopussa.

Saimaan laivasto ja sotasatama lakkautettiin maaliskuussa 1810. Suomen sodassa, vuosina 1808 ja 1809, soutulaivaston alukset kuljettivat elintarvikkeita ja muita varusteita maa-armeijalle. Kuljetusten merkitys korostui etenkin sen jälkeen, kun maantiekuljetukset vaikeutuivat sissitoiminnan takia. Venäläisten hyökkäyksen edetessä osa veneistä siirrettiin Varkauden ja Kuopion välille.

6.5 Linnoituslaitteet Aleksanteri I:n linnoituksessa

6.5.1 Linnoitustyöt valmistuvat

Linnoitustyöt Lappeenrannassa hiljenivät Paavali I:n valtakaudella. Vallan vaihduttua suoritettiin linnoituksessa 1800-luvun alussa vielä suhteellisen laajoja linnoitustöitä. Eteläreunan vallitusten läntisen reunan ensimmäinen valli sai vahvistukseksen paalutuksen sekä kivivahvisteisen rintasuojan ja ampumapenkereen. Muualla eteläisen pääportin eli Viipurin portin suunnassa työt lienevät pääasiassa valmistuneet jo 1790-luvun kuluessa. Vallitustyöt keskittyivät kesällä 1800 länsirantaan. Pallonlahden rantaan rakennettiin niemen pohjoisosan tykkiasemasta eteläreunan reduttiin asti ulottuva vallitus, joka käsitti ampumapenkereen ja katvetien. Haminan portin kohdalla sijaitsevan kaksiportaisen tykkiaseman veteen saakka ulottuvia luiskia vahvistettiin samassa yhteydessä. Linnoituksen pohjoisosassa kaivettiin samana kesänä vallin luiskaa jyrkemmäksi kahdesta kohtaa. Niemen koillisreunan tasaisella ranta-alueella rakennettiin kahden patterin välillä valleja.

Vallitöitä tehtiin vuonna 1801 linnoituksen koillisnurkassa, pattereiden 3 ja 4 välisellä osuudella. Niiden välisellä kurttiinilla jatkettiin jo edellisenä vuonna tehtyjä töitä. Pattereiden edustalle rantaan rakennettiin kivimuuri, joka alkoi pohjoisesta kolmannelta patterilta ja ulottui vesiportille asti etelään. Näiden vallitöiden lisäksi vahvistettiin kivimuurauksella edelliskesänä Pallonlahden rannassa tehtyjen rakennustöiden jatkeena patteria numero 1, joka sijaitsi aivan linnoitusniemen luoteisnurkassa.

Linnoitustyöt jatkuivat vielä vuonna 1802. Tammikuun 11. päivänä seuraavana vuonna päivätyssä työselvityksessä insinöörikapteeni Dementjev vahvisti allekirjoituksellaan selvityksen Lappeenrannassa tehdyistä töistä. Varsinaisten vallitusten osalta poistettiin suuri erä maata niemen pohjoisosan ranta-alueella sijaitsevan toisen ja kolmannen patterin välisen varustuksen edustan luiskasta. Madaltamalla saatiin parempi ampumakulma rintasuojan takana sijaitsevalta ampumapenkereeltä. Pohjoisosan maanpoistotöiden lisäksi myös linnoituksen eteläosassa nuolilinnakkeeseen johtavaa katvetietä korjattiin.

Vuoden 1802 loppupuolella ja vuoden 1803 kesällä rakennettiin joitakin linnoitusvalleja Pallon kenttälinnakkeessa sekä Pallonlahden ja nuolilinnakkeen välisellä osuudella. Ennen Suomen sotaa linnoituksen vallituksia vielä korjailtiin muun muassa niemen länsireunasta.

Keisari Aleksanterin seurueineen alkukesällä 1803 tarkastama linnoitus oli siis valmis. Valmiin linnoituksen vallitukset sijaitsivat neljässä kohdassa. Vanha kaupunkiniemi oli ruotsalaiskauden tapaan suljettu etelästä bastionitekniikkaan perustuvilla linnoitusvalleilla. Nyt kuitenkin vallitus oli ruotsalaisten rakentamaan, lähinnä väliaikaiseksi luonnehdittavaan vallitukseen nähden huomattavan paljon monikertaisempi ja vahvempi. Myös niemen ranta-alueiden artikulointi poikkesi ruotsalaisesta. Ruotsalaisella kaudella ranta-alueita suojasi vain palisadi eli puupaalutus.

Nyt ranta-alueelle oli rakennettu useampia tehokkaita tykkipuolustukseen tarkoitettuja pattereita. Lisäksi jyrkähköstі kohoavan mäen päälle oli sijoitettu useita tykkiasemia, joita vielä suojasi ruotsalaisen kauden tapaan paalutus ja eteläosasta maavalli. Linnoitusniemen vahvaa etelävallitusta suojasi lisäksi vielä vallitusten etuosaan rakennettu nuolilinnake johon johti katvetie. Vahvasti

linnoitetun niemen lisäksi oli linnoitukseen saatu lisää syvyyttä rakentamalla kolme uutta linnaketta. Kaksi näistä oli sijoitettu Saimaan rannalle linnoituksen itä- ja länsipuolella sijaitseville kummuille. Idässä sijaitsi Kimpisen etulinnake, lännessä linnaketta nimitettiin esikaupungin mukaan Paldon linnakkeeksi. Näitä huomattavasti vahvempi, Pyhän Nikolain mukaan nimitetty linnoitus oli sijoitettu kaupungin edustalla sijaitsevan Myllymäen harjalle. Mäki oli tykistösodankäynnin kannalta hallitseva paikka. Tätä osoittaa jo se, että Ruotsin joukkojen komentaja Karl Henrik Wrangel oli Lappeenrannan taistelun yhteydessä vuonna 1741 sijoittanut mäelle tykkinsä ja suurimman osan joukoistaan. Etulinnakkeet tekivät linnoituksesta vahvemman lisäämällä linnoituksen tykkiasemien syvyyttä, ja samalla niistä pystyttiin valvomaan kaupungin edustalla kulkevia maanteitä.

Lappeenrannan insinöörikomennuskunnassa tammikuun 11. päivänä vuonna 1803 päivätyssä kartassa kuvattiin vuoden 1802 aikana tehtyjä töitä. Kartassa esiintyvät joidenkin muiden karttojen tapaan myös eri linnoituslaitteiden nimet. Saman vuoden maaliskuun lopussa insinööriupseerit päiväsivät linnoituksesta laatimansa selvityksen, jossa taso- ja profiilipiirustuksin esitettiin linnoituslaitteet ja linnoituksessa sijaitsevat rakennukset. Piirustuksia täydennettiin lisäksi sangen yksityiskohtaisin selittein, joista ilmeni rakennusten käyttötarkoitus ja muun muassa linnoituksen aseistuksen laatu. Sarjaan liittyi vielä maastopiirustus, jossa esitettiin linnoitus ja sen sijainti puolentoista virstan etäisyydellä. Tähän karttaan oli vielä merkitty veden syvyydet ja maaston korot. Piirustuksista saa selkeän ja yksityiskohtaisen kuvan varuskuntakaupunkia suojaavista linnoituslaitteista.

6.5.2 Päälinnoitus

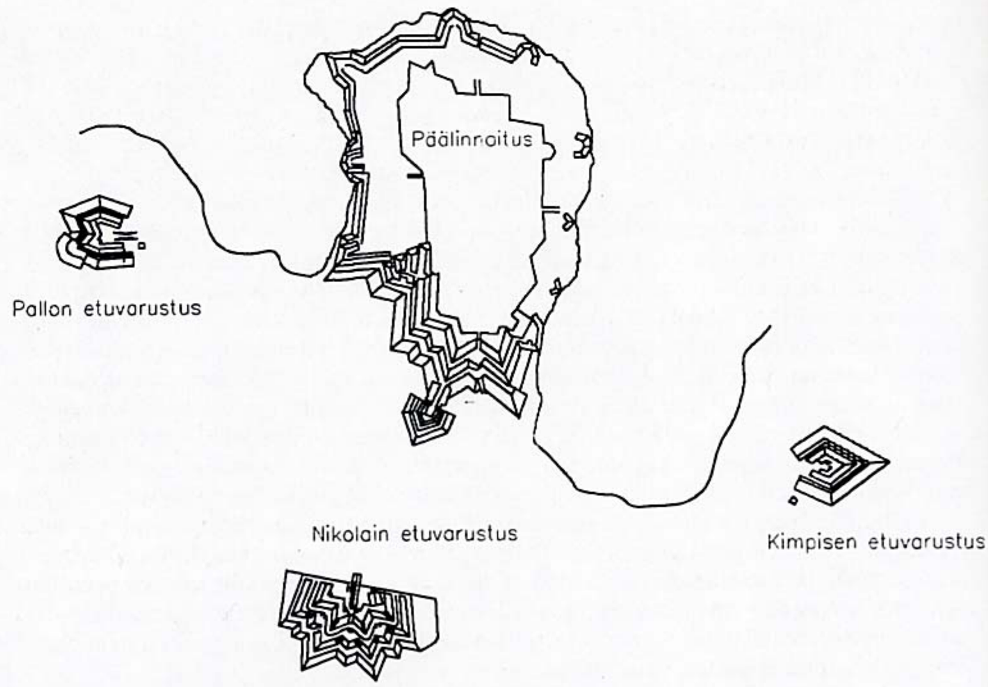
Piirustusten mukaan linnoituksen ykköspatteri sijaitsi linnoitusniemen luoteisnurkassa, vastapäätä Rapasaarta, jossa jo 1600-luvulta lähtien oli sijainnut pikkutulli. Patterin pohjakaava vastasi periaatteeltaan bastionia, joskin patterin kärjen molempia etusiipiä seuranneet lyhyemmät kyljet taipuivat vain vähän sisäänpäin. Patterin molemmilla kyljillä oli kaksi tykkiasemaa, samoin etusiivillä. Patterin yhdeksäs tykki sijaitsi kärjessä. Patterin oikean sivun eli pohjoisemman etusiiven leikkauksen mukaan patteri oli rakennettu aivan veden rajaan. Profiilipiirustukseen merkityn veden normaalitason mukaan ranta oli aivan kivestä rakennetun etuluiskan lähellä, sillä piirustukseen merkityn korkean veden aikaan kolmasosa kivimuurauksesta peittyi veden alle. Kivimuurauksen yläpuolella oli maapäällysteinen lyhyt luiska ja sen takana loiva rintavalli. Rintavalli oli ampumapenkereen kohdalta tuettu vielä kivimuurauksella. Ampumapenkereen takana sijaitsi linnoitusrakentamisen sääntöjen mukaisesti vielä katvetie ja varustuksen rinne. Katvetielle johtava luiska sijaitsi keskellä patteria, kärjen takana.

Toinen patteri sijaitsi linnoituksen pohjoispäässä. Se vastasi pohjakaavaltaan ykköspatteria, mutta etusiipien kulma oli ensimmäisen patterin kulmaa loivempi. Tykkiasemia oli yhtä monta, joskin eräässä vuoteen 1810 ajoittuvassa kartassa itäisempään etukylkeen oli merkitty kahden ampumasektorin sijaan vain yksi. Patterit yhdisti toisiinsa taitteinen valli, joka vastasi funktioltaan bastionit toisiinsa yhdistävää kurtiinivallia. Toisen patterin luota kolmannelle patterille kulkevassa vallissa, aivan kakkospatterin vieressä, sijaitsi Savonlinnan portti ja sen jatkeena Saimaaseen pistävä laituri.

Kolmas patteri oli pohjakaavaltaan toisen patterin kaltainen. Profiilipiirustuksen mukaan patteri oli ensimmäisen patterin tapaan rakennettu maavallitus, jonka etuluiska oli muurattu kivestä. Patterin ja Saimaan välistä maastoa oli vielä vuonna 1802 madallettu ja tasoitettu. Ykköspatterista kolmas patteri poikkesi siinä, ettei siihen ollut rakennettu erillistä katvetietä, vaan ampumapenger nousi suoraan maan pintatasosta. Muutenkin kolmospatteri oli piirustuksiin merkittyyn veden pintatasoon nähden matalampi kuin ykköspatteri. Patteriin voitiin sijoittaa seitsemän tykkiä.

Kolmannesta patterista lähtien niemen ranta-alueen pattereita eivät enää yhdistäneet kurtiinit, vaan itärannan puolustuslaitteet olivat erillisiä linnakkeita. Itärannan koillisnurkassa sijaitsi neljänneksi patteriksi nimetty puolustusasema. Se oli pohjakaavaltaan lähes samankaltainen muiden pattereiden kanssa. Patterissa oli yhteensä viisi tykkiasemaa. Se oli siis tykkiasemien määrällä mitattuna heikoin rannan pattereista.

Nelospatterista etelään vesiportin edustalla sijaitsi kuudenneksi redutiksi nimetty linnoituslaite. Kun patterit noudattivat pohjakaavaltaan bastionimuotoa, koostui redutti vain kahdesta sivusta. Siitä puuttui pattereiden taitteisuus eli sivujen takana sijaitsevat lyhyemmät kyljet. Muuten kuutosredutti oli rakennettu samalla tekniikalla kuin vahvemmatkin patterit. Redutin etuluiska oli pattereiden tapaan muurattu kivestä, ja muuten maasta kasattu valli oli ampumapenkereen puolelta tuettu kivimuurauksella. Kuutosredutin eteläistä sivua kuvaavan profiilipiirustuksen mukaan kivisestä

Kaaviossa on esitetty linnoituslaitteet vuonna 1803. (Kartan TsGVIA F. 349, op. 8, d. 173 tietojen perusteella)

etuluiskasta jäi korkean veden aikaan osa veden alle. Redutissa oli vain kolme tykkiasemaa, joista keskimmäinen kärjessä. Seitsemäs redutti sijaitsi kuutosredutin eteläpuolella, ja se vastasi tykkiasemiltaan ja pohjakaavaltaan kuutosreduttia.

Linnoituksen länsireunalla vallitukset olivat vahvempia kuin Kaupunginlahden puolella. Haminan portin kohdalla aivan Pallonlahden rannassa oli kahdeksan tykkiaseman linnoitus, jota nimitettiin piirustuksissa “patteriksi, jolla on kaksi kylkeä”. Patterin ytimenä oli ensinnäkin suhteellisen loivakulmainen bastionimuotoinen varustus, pohjakaavaltaan samaa mallia kuin pohjoisempana sijaitsevat patterit. Tämän patterin lisäksi oli kuitenkin muodostettu toinen patteri jatkamalla etusiipiä pitemmälle ja taittamalla ne kyljiksi vasta myöhemmin. Näitten kylkien jatkeena kulkivat sitten kurtiinit muihin rannan varustuksiin. Järjestelyn etu oli siinä, että kylkien kohdalle saatiin tykeille ampuma-asemat kahteen tasoon ja siten lisää tulitehoa sekä syvyyttä puolustuslaitteisiin. Haminan portin patterilta ykköspatterille johtanut kurtiini oli taitettu, ja siinä oli aivan patterin vieressä vielä aukko: käynti Pallonlahden rantaan. Patterilta johti kurttiinivalli myös aivan lahden pohjukassa, linnoitusniemen lounaiskulmassa sijainneeseen, viidenneksi redutiksi nimettyyn asemaan.

Viitosredutti sijaitsi paikalla, jossa ruotsalaisella kaudella oli linnoituksessa maaherra Frisenheimin mukaan nimetty redutti. Se muodosti niemen etelärinteen läntisimmän varustuksen. Redutti oli saatu suhteellisen matalasta profiilistaan huolimatta porrastettua kaksikerroksiseksi. Ylempänä redutissa oli maarakenteinen, ampumapenkereen kohdalta kivimuurauksella vahvistettu ampumatasanne. Tällä alueella oli kaksi tykkiasemaa kohti pohjoista Saimaata. Kaksi sektoria oli länteen Pallonlahdelle suunnattuja, ja kahden tykkiaseman ampumasuunta oli linnoituksen eteläpuolelle. Etelässä oli tykkien edessä olevan maarakenteisen rintasuojan alla vallirakennelma, joka käsitti leveän katvetien ja sen edessä käsiasein tapahtuvaa puolustusta varten suunnitellun ampumapenkereen, paaluesteen ja sisäpuolelta kivimuurauksella vahvistetun vallin. Etelärannan lähellä vallissa oli aukko jätteiden poistamista varten. Tämä käsiaseille suunniteltu valli jatkui viitosredutilta koko eteläisen vallirintaman mittaisena aina Kaupunginlahden puolelle asti.

Luoteessa viitosreduttiin kuului ylemmän tykkipuolustustason lisäksi vielä Haminan portin patterin suunnassa yksi alempi tykkiasema. Se oli muodostettu taittamalla rannan suuntaiseen sivuun

bastionikylkeä vastaava vallin osa. Rannan suuntainen vallituksen luiskan etuosa oli muiden rantavarustusten tapaan muurattu kivestä ja maavalli vielä tuettu sisäpuolelta muurauksella.

Viitosredutin vieressä sijaitsi neljänneksi redutiksi nimetty vahva tykkiasemien keskittymä. Rinteen luontaista jyrkkyyttä hyväksi käyttäen oli nelosreduttiin saatu porrasteisia tykkiasemia neljään kerrokseen – niiden alla kulki lisäksi vielä viitosredutilta tuleva, paalutuksella suojattu katvetie. Nelosredutti käsitti itse asiassa neljä rinteeseen porrasteisesti sijoitettua reduttia. Niiden kärki oli kohti Pallonlahtea. Vallien pohjoispuolinen sivu oli sangen lyhyt, ja siiven pohjoisreunasta oli lisäksi vielä käynti kuhunkin reduttiin. Reduttien lounaaseen osoittavat siivet olivat pitempiä, sivulle mahtui yhteensä seitsemän tykkiasemaa, kun taas pohjoissivulle osoitti vain kolme ampumasektoria. Lounasta kohti oleva sivu liittyi etelästä linnoitusniemen etelärinteen poikki kulkevaan, kaksi tykkipuolustuslinjaa käsittävään rintamaan. Yhteensä neljännessä redutissa oli asemat 15 tykille.

Reduttia kuvaavan profiilipiirustuksen mukaan kaikki neljä tykkipuolustukseen tarkoitettua tasoa olivat rakenteellisesti samankaltaisia. Niissä oli katvetie eli vallikäytävä, ampumapenkere, rintavalli, joka oli tuettu ampumapenkereen puolelta kivimuurauksella ja rintavallin edessä oleva etuluiska. Etuluiska oli asemissa jyrkkä, kun taas rintavallin kulmasta oli tehty loivempi. Vallitukset olivat maarakenteisia lukuun ottamatta ampumapenkereen puolella sijainnutta tukimuurausta.

Neljännestä redutista etelään sijaitsevaa linnoitusvallien taitettua osaa nimitettiin kolmanneksi redutiksi. Se käsitti etelärinteen vallien kahteen kerroksen porrastetut tykkiasemavallit ja alimmaisen käsiasein suoritettavaan puolustukseen tarkoitetun vallin. Redutin länteen päin sijaitseva sivu oli vahvempi. Ylemmällä vallilla oli asemat neljälle tykille, alemmalla vallilla viidelle. Etelään päin olevilla sivuilla oli yhteensä vain kolme asemaa. Ilmeisesti myös ylemmän vallin kärjessä oli tykkiasema.

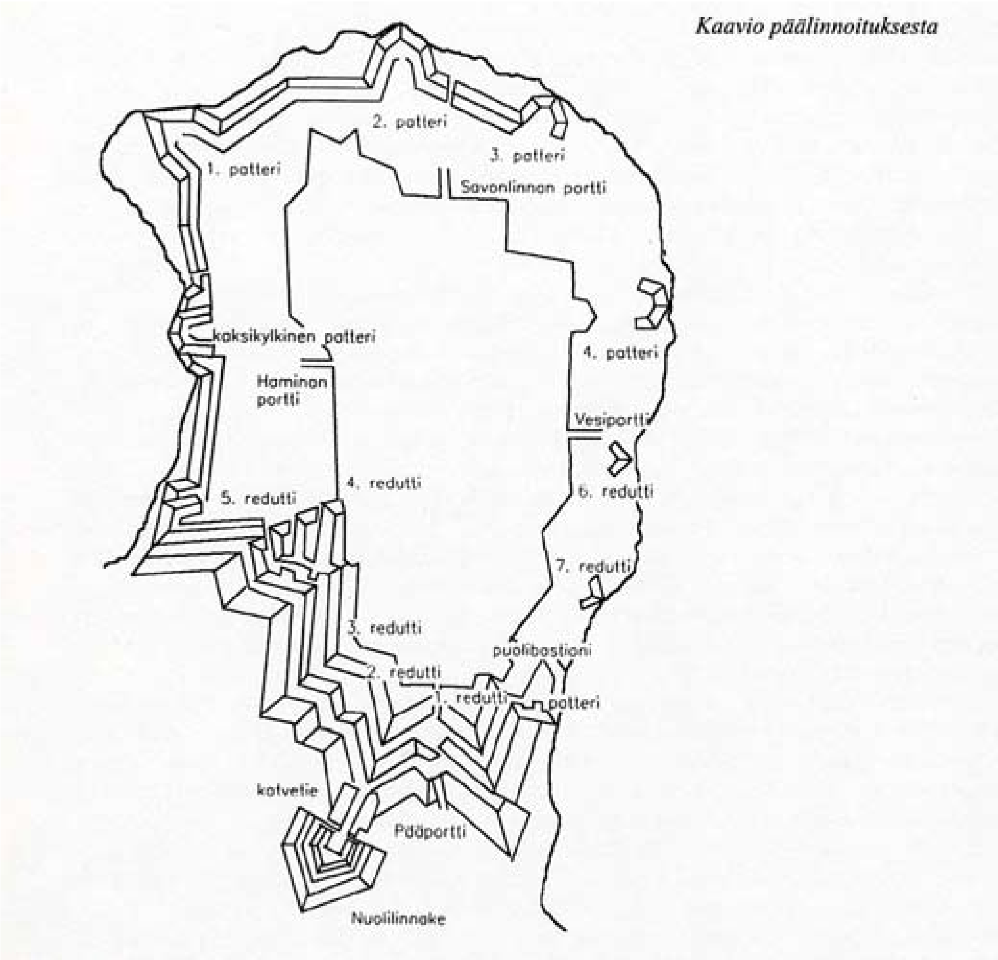
Linnoituksen toiseksi redutiksi nimitetty etelärinteen vallitusten osa sijaitsi aivan pääportin eli Viipurin portin vieressä. Redutissa oli kolmosredutin tapaan kaksi rinteeseen porrastettua taitettua tykkiasemavallia ja niiden alapuolella sijainnut paaluaitauksella suojattu vallitus. Ylemmälle vallikäytävälle oli mahdollista sijoittaa seitsemän tykkiä ja alemmalle oli varattu tilat viidelle tykille. Alemman vallin ja kolmosredutin vastaavan vallin väliin oli muodostettu rintamaan vielä taitos, jossa oli ampumasektorit kahdelle tykille. Kakkosredutin alimman käsiasein suoritettavaan puolustukseen tarkoitetun vallin takaa pääsi katvetietä pitkin etelärinteen muiden vallitusten edustalle rakennettuun nuolilinnakkeeseen.

Katvetie oli mielenkiintoisella tavalla rakennettu. Kulkureitti oli muodostettu kaivamalla ja ilmeisestikin myös täyttämällä miehen korkuisen kaivannon reunoihin tasaisin välein "hammastus". Kaivannon keskelle, reunan ulokkeiden väliin, oli jätetty vuorottain kaivamatta neliön muotoisia maaruutuja. Näin kaivannosta muodostui kolmen ruudun levyinen shakkiruudukko, jossa ruutujen reunojen väliin oli kuitenkin jätetty tilaa sen verran, että siitä pystyi kulkemaan. Ruudukko suojasi katvetietä kulkevia ainakin käsiaseiden tulelta ja periaatteessa jossain määrin myös tykistön sirpalevaikutukselta.

Katvetien päätteenä etelässä oli nuolilinnakkeeksi nimetty linnoituslaite. Bastionimuotoisessa varustuksessa oli tilaa yhteensä kuudelle tykille. Tykeistä molemmille etusivuille osoitti kaksi, mutta kyljissä oli ampumasektorit vain yksille tykeille. Nuolilinnakkeen matalahkot vallit olivat muiden vallitusten tapaan maarakenteisia. Tykkivallien edessä oli lisäksi vielä jalkaväkitaisteluun tarkoitettu, paalutuksella tuettu valli ja katvetie. Paalutus kiersi koko nuolilinnaketta ja etelärinteen valleille johtavaa katvetietä ja jatkui yhtenäisenä etelärinteen vallien edessä.

Kakkosredutin vieressä sijaitsi pääportti. Linnoitukseen tulijat joutuivat – ainakin jos tulivat Ruotsin suunnasta – kulkemaan ensin nuolilinnakkeen ja sinne sijoitettujen tykkien ohitse. Tämän jälkeen tie kaartui paaluaidalle. Sen ohi tultiin alimmalle vallikäytävälle, jossa sijaitsi pieni corps de garde -rakennus. Neliön muotoisen ja pohjakartasta päätellen telttakattoisen rakennuksen edustalle oli merkitty pilarikäytävää tai verantaa muistuttava tila, jossa vartiomies lienee seisonut. Corps de garden takana sijaitsevaan valliin oli tehty samantyyppinen taitos kuin oli kakkospatterin länsipuolellakin. Taitoksen kohdalla oli kaksi tykkiasemaa sisääntuloa varmistamassa.

Ohitettuaan corps de garden ja kierrettyään vallintaitoksen sisääntulotie tuli alemman tykkivallin vallikäytävälle muodostetulle pienehkölle, rombin muotoiselle aukiolle. Tälle aukiolle oli suunnattu seuraavan tykkivallin päältä seitsemän tykkiä. Vasta tältä tasolta päästiin varsinaiselle portille, joka oli muodostettu muuraamalla kivestä aukko ylimpään puolustusvalliin. Tämän portin jälkeen päästiin

varsinaiseen linnoitukseen, jossa heti portin jälkeen vasemmalla sijaitsi nykyisin ratsuväkimuseona toimiva kivinen corps de garde. Portin oikealle puolella jäi pitkä puinen muonamakasiini. Portista suoraan pohjoiseen aukeni leveä pääkatu, jossa kadun vasemman puolen kivisten sotilaskasarmien ja kadun oikean puolen ortodoksisen kirkon rajaaman katunäkymän sulki keskellä linnoitusta kadun keskellä sijaitseva päävartio. Vartion jälkeen oli pieni aukeama, jota 1790-luvun loppupuolelta lähtien käytettiin ainakin markkinoiden pitoon.

Linnoituksen portin itäpuolella sijaitsi ensimmäiseksi redutiksi nimetty varustus. Ykkös- ja kakkosredutit siis sijaitsivat pääportin molemmin puolin. Ykkösredutti oli pohjakaavaltaan lähes samankaltainen, kolmikerroksiseksi terassoitu linnoituslaite kuin kakkosredutti. Kuitenkaan nykyisen Kaupunginlahden puoleisella sivulla ei reduttiin ollut formuloitu alinta käsipuolustukseen tarkoitettua vallia, vaan oli tyydytty vain tykistön valleihin. Näistäkin oli tykkejä sijoitettu vain mäen harjalla sijaitsevalle ylemmälle vallille. Vuonna 1803 redutissa oli sijoituspaikka 12 tykille. Vuodelta 1810 olevan kartan ampumasektoreita osoittavien merkintöjen mukaan tykkejä olisi kuitenkin ollut vain 10, näistä kuusi ylimmällä vallilla. Ylimmän vallin vallikäytäville johti muonavaraston päädyn kohdalta kaksi luiskaa.

Ykkösredutin koillispuolella sijaitsi ruotsalaisen kauden redutti Faberin paikalla puolibastioniksi nimitetty vallitus. Sen alapuolella rinteen juurella oli lisäksi patteri. Patterin valli noudatti pohjakaavaltaan samaa tyyppiä kuin länsireunalla sijaitsevan nelospatterin nelinkertaiset tykkivallit. Nykyiseen kaupunginlahden rantaan rajoittuvan patterin tykkiasemista oli kaksi suunnattu kohti lahtea, kaksi osoitti koilliseen ja kaksi linnoituksen eteläpuoliselle linnoitusesplanadille. Etelänpuoleisten tykkiasemien välistä oli kohti patterin keskustaa rakennettu lyhyt vallinpätkä. Tässä ei kuitenkaan sijainnut tykkiasemia, joskin se puolibastionia ja patteria kuvaavan profiilipiirustuksen mukaan oli kuitenkin rakennettu rintavarustukseksi kaupunginlahden suunnasta tulevaa hyökkäystä vastaan. Vastaavanlaisia ulokkeita erkani vallikäytäville nelospatterin kohdalla ykköspatterin pohjoispäässä. Rakenteilla lienee pyritty saamaan aikaan lisää syvyyttä puolustuslaitteisiin, sillä ne toivat lisää katvetta vallikäytävien tykeille ja olisivat olleet hyödyksi, jos mahdollinen hyökkääjä olisi

päässyt tunkeutumaan alimpiin tykkipuolustusasemiin.

Kaupunginlahteen rajoittuvan patterin ja sen yläpuolella sijaitsevan puolibastionin välissä oli jyrkkä rinne. Bastionin etuluiskana oleva rinne oli muodostettu madaltamalla sen edustalla olevia linnoituslaitteita aiemmasta tasostaan. Rinteen alaosaan oli tehty pykälä, joka tuki rinteen maamassoja ja jonka voi myös ajatella suojanneen alempana sijainneen patterin puolustusasemia ainakin mahdollisen tykistötulen sorruttamista maamassoista. Puolibastionin kärki osoitti kohti koillista. Oikea siipi oli suunnattu nykyisen Kaupunginlahden pohjukkaa kohti ja oikea kylki liittyi etelässä ykkösredutin ylimpään tykkivalliin. Pohjoissuunnassa bastionissa ei ollut kylkeä, vaan vasemmasta siivestä erkani pohjoiseen ylätasannetta kiertävä paaluilla tuettu vallitus. Pohjoissiivessä oli yksi tykkiasema, bastionikulmassa yksi, Kaupunginlahden puoleisessa siivessä ja eteläkyljessä myös molemmissa kaksi tykkiasemaa.

Puolibastionin vasemmasta siivestä siis erkani ylätasanteen tykkiasemilla tuettu vallitus. Se muodosti ranta-alueiden pattereiden ja reduttien yläpuolella olevan sisemmän tykistölinjan, joka samalla erotti yläkaupungin ranta-alueesta. Linjalle oli merkitty tykkiasemat yhteensä 34 kohtaan. Vahvimmat tykkiasemat olivat linnoituksen pohjoisosassa, kakkospatterin yläpuolella sekä koillisosassa nelospatterin yläpuolella. Luoteiskulmassa ylätasanteen tykkiasemia oli vahvistettu vuosina 1799 ja 1800 kaivamalla rinteen profiilit jyrkemmiksi. Ylätasanteen vallitus oli suojattu ainakin paalutuksella. Koska asemista ei ole säilynyt profiilipiirustuksia, ei voi tarkkaan tietää linnoituslaitteiden ulkonäköä 1800-luvun alussa.

Pohjakaavaltaan tykkiasemien ketju noudatti lähinnä epäsäännöllistä raveliinivallitusta. Muoto määräytyi lähes täysin niemen topografian perusteella – jo ruotsalaiskaudella ylätasannetta suojasi lähes samanlainen paalutus. Pohjakaavakarttojen mukaan paalutuksen edessä oli pieni rintavalli ainakin ylätasanteen luoteiskulmassa. Jonkinlaista rintavallia ovat edellyttäneet jo tykkiasematkin. Paalutuksen ja mahdollisen rintavallin takana kulki koko ylätasanteen pituudella katvetie.

6.5.3 Etulinnakkeet

Linnoituksen länsipuolella, Pallon esikaupungin edustalla, sijaitsi etulinnake. Varustusta nimitettiin linnoitusupseerien kartoissa useimmiten mäkivarustukseksi linnoituksen vasemmalla puolella tai läntiseksi redutiksi. Sitä luonnehdittiin karttojen selitteissä myös mäellä olevaksi kenttävarustukseksi. Se oli muodostettu kahdesta periaatteessa bastionimuotoisesta varustuksesta. Pohjakaavassa ei kuitenkaan ollut säännöllisten bastionien tapaan bastionikyljistä erkanevaa bastionien välistä kurttiinia, vaan vallitukset oli liitetty toisiinsa etusiiven päistä. Pohjakaava muodostui siis periaatteessa kahdesta nuolilinnakkeen muotoisesta ja kokoisesta varustuksesta, joista oli kuitenkin jätetty vallien keskelle jäävä kylki pois.

Nuolilinnakkeen tavoin varustus koostui sisemmästä tykkipuolustukseen tarkoitetusta rintavallista ja sen takana sijaitsevasta katvetiestä sekä sen edessä olevasta paaluin varustetusta ja käsipuolustukseen tarkoitetusta vallikäytävästä. Varustuksen pohjoispäässä edustan vallitus noudatti tykkivallin muotoa. Lounaiskärjessä edustan valli oli viety taemmasta vallista hiukan pidemmälle, ja sen muoto oli tulitehon lisäämiseksi taitettu. Molemmat vallit olivat maarakenteisia, ja muiden vallien tapaan ne oli ampumapenkereen puolelta tuettu kivimuurauksella. Vuonna 1803 varustukseen oli sijoitettu tykkiasemat 14 tykille.

Päälinnoituksesta katsoen vasemmalla puolella eli nykyisessä Kimpisen kaupunginosassa sijaitsi myös etuvarustukseksi, mäkilinnakkeeksi tai itäiseksi redutiksi kutsuttu varustus. Se oli aivan oppikirjoissa esitetyn bastionin muotoinen. Kärki oli kohti itää ja etusiivistä toinen osoitti koilliseen, toinen kaakkoon. Kyljet kapenivat varustuksen sisään, niistä ampumasuunta oli lounaaseen ja luoteiseen. Etusivuille oli molemmille sijoitettu kolme tykkiä, kyljille vain yhdet. Tykkivallien edessä olivat paaluin vahvistetut etuvallitukset. Profiilipiirustuksien mukaan Kimpisen etuvarustus oli rakenteeltaan aivan samanlainen maavarustus kuin Paldon reduttikin.

Nuolilinnakkeen edessä sijaitsi Nikolain varustus, jota nimitettiin myös Nikolain kruunulinnaksi (kronverk). Kruunulinna rakennettiin kaupungin edustalle Myllymäelle. Nykyisin linnakkeen paikalla on Lappeenrannan kirkko. Varustus oli etuvarustuksista vahvin, ja linnakkeeseen oli rakennettu myös kivinen kasarmi ja ruutikellari. Rakennukset sijaitsivat linnakkeen keskellä. Ne oli upotettu maahan ja vahvistettu kivimuurauksella siten, että ne näkyivät maan pinnalle vain osittain. Linnakkeen tasaisesta keskustasta nousi ylös ylimmän vallin taitteinen katvetie. Se kulki neljästä raveliinista, tai jos käytetään linnoitusupseerien etelärinteen valleista käyttämiä nimityksiä, neljästä redutista

muodostuvan ylimmän tykkipuolustusvallin takana. Tykkiasemia oli yhteensä 20. Ylin rintavalli ja luiskan yläosa olivat maarakenteisia. Maakerrokset oli kuitenkin tuettu molemmilta puolilta kivimuurauksella.

Tykkivallin keskeltä, kasarmirakennuksen päädyn kohdalta, oli käynti vallin edessä olevaan paalutuksella edestä eristettyyn vallihautaan. Tästä kaivannosta oli vallin taitteiden kohdalla kolme käyntiä keskimmäisen vallin takana sijaitsevalle katvetielle. Keskimmäinen valli oli kivimuurauksella molemmin puolin tuettu maavalli. Sillä ei sijainnut tykkejä, eikä sitä ollut myöskään varustettu paalutuksella. Keskimmäiseltä vallilta oli järjestetty kulkutie uloimpaan, käsipuolustukselle tarkoitettuun ja paalutuksella vahvistettuun etummaiseen vallikäytävään kuudesta kohtaa. Järjestely toteutettiin siten, että taitteisen vallin jokaiseen kulmaan jätettiin kulkutie. Kulkutie oli katveen turvaamiseksi tehty taitteiseksi.

Linnoituksen vallit olivat pääosin maavalleja, joita tosin oli tuettu harmaakivestä muuratuilla muureilla. Samantapainen rakennustekniikka oli käytössä muissakin Vanhan Suomen linnoituksissa. Tulelle altis etuluiska oli Lappeenrannassa aina maavalli. Se oli muodostettu rakentamalla luiska ensin porrasteiseksi ja vasta tämän jälkeen tasoitettu sopivan kaltevaksi. Valli pyrittiin näin vahvistamaan eroosiota ja tykkitulta kestäväksi. Maavallien oli Astalan mukaan havaittu olevan tehokkaampia puolustuksessa kuin kivivallitusten. Raskaat ammukset hajottivat helposti kivimuurin, kun taas tykkitulella ei ollut suurtakaan vaikutusta kerrostuskulmaltaan luonnolliseen maavalliin. Ammusten sivulle lennättämä maa-aineskin oli helppo lapioida takaisin.

Linnoituksen puolustuksellisessa rakenteessa pyrittiin mahdollista hyökkääjää vastaan puolustautumaan syvyyteen porrastetuilla ja tykistöllä varustetuilla tukikohdilla jotka pystyivät tukemaan toisiaan ristitulella. Tärkeät varastot ja kasarmit oli sijoitettu linnoituksen keskustaan, linnoitusniemen ylätasanteen suojiin. Kun tykkien tehokas tulietäisyys ei ollut kovin pitkä, katsottiin porrasteisen varustuksen takana sijaitsevan keskuslinnoituksen varastojen olevan turvassa. Linnoitusjärjestelmään liittyi oleellisena tekijänä vallitusten edustalla oleva 130 syltä (260 metriä) leveä tyhjä ampuma-ala eli linnoitusesplanadi, jota linnoituksen tykit pystyivät ristitulella pyyhkimään.

Lappeenrannan linnoituslaitteet oli rakennettu ajan muiden linnoitusten tapaan bastionijärjestelmän mukaisesti. Bastioneja käytettäessä taas oli valittavissa useiden eri linnoitusteoreetikkojen sovelluksia järjestelmästä. Kaakkois-Suomen linnoitukset on yleensä liitetty bastionijärjestelmältään Vaubanin kehittelemään linnoitusjärjestelmään. Lappeenrannan osalta on kuitenkin huomattava, että siellä ei maaston korkeuserojen vuoksi ollut mahdollista käyttää eurooppalaisten esikuvien mukaista puolustusjärjestelmää kovin kaavamaisesti, vaan bastionit ja raveliinimaiset lisävarustukset oli sijoitettu maaston mukaan porrasteisesti.

Linnoituksen katvetie restauroinnin jälkeen. (EKM).

7 VENÄLÄISEN KAUDEN JOUKKO-OSASTOT

Vanhan Suomen kaudella ei ruotulaitoksen tilalle tullut mitään uutta paikalliseen väestöön perustuvaa sotalaitosta, vaan Vanhan Suomen joukot olivat aina muualta Venäjältä koottuja. Vasta vuonna 1797 oli seudulla ensimmäinen rekryyttien otto Venäjän joukkoihin. Yhteensä Vanhan Suomen kaudella otettiin alueelta ilmeisesti lähes 6 000 sotilasta toimittamaan 25 vuoden palvelusaikaa laivastossa ja jalkaväessä. Näistä ei kuitenkaan monikaan liene jäänyt Vanhan Suomen alueelle palvelusajakseen.

Venäjän Vanhaan Suomeen sijoitetuista joukoista kauden alkupuolella saa suuntaa antavan käsityksen tanskalaisen Jakob Langebekin matkakertomuksesta. Hän matkusti Vanhan Suomen läpi kesällä 1754 ja kuvasi matkakertomuksessaan myös Venäjän sotaväkeä. Langebekin mukaan Venäjällä oli Suomessa ja sen läheisyydessä yli 15 000 miestä, jotka oli mahdollista saada Ruotsin rajalle kahdeksassa päivässä. Joukoista Haminassa ja Lappeenrannassa oli 2 000 miestä kummassakin, Viipurissa 5 000 ja Pietarissa 10 000 – 11 000 miestä.

On kuitenkin huomattava, että Venäjän joukoista oli 1700-luvulla vain pieni osa majoitettuina kasarmeihin tai kaupunkeihin. Suurin osa oli majoituksessa maaseudun viljelijöiden rakennuksissa. Majoituksessa oltiin suurin osa vuotta ja poistuttiin vain kesäharjoitusten tai sotien aikana. Siten Lappeenrannankaan joukot eivät olleet majoitettuina pelkästään kaupunkiin, vaan myös sen ympäristöön. Joukot olivat Rannan mukaan Venäjän rajarykmenttejä ja vaihtuivat usein. Lisäksi kaupungissa saattoi välillä olla Haminasta komennettuja joukkoja. Joukkojen määrä vaihteli suuresti.

Lappeenranta toimi venäläisen kauden alussa ruotsalaisen kauden tapaan tiiviissä yhteistyössä “sisarkaupunkinsa” Haminan kanssa. Varuskunnan suhteen tämä näkyi siinä, että isommasta ja tärkeämmästä Haminan varuskunnasta sijoitettiin Lappeenrantaan varuskuntajoukoiksi kaksi komppaniaa. Lappeenrantaan sijoitetut joukot olivat Vladimirin rykmentistä.
Vladimirin rykmenttiin kuuluvat komppaniat oleskelivat Lappeenrannassa vuodesta 1743 vuoteen 1746. Ruotsin ja Venäjän välien kiristyttyä kaupunkiin sijoitettiin vuonna 1747 osa Smolenskin rykmentistä ja sen esikunta. Vuosina 1748–1749 kaupungissa ja sen ympäristössä oleili Kiovan rakuunarykmentistä 210 sotamiestä päällystöineen. Vuodesta 1750 kaupunkiin oli sijoitettu taas Jaroslavin rykmentin joukkoja, ilmeisestikin lähinnä sen esikunta. 1750-luvun puolivälissä aiheutti kaupunkiin sijoitettu kaukaasialainen rakuunapataljoona piittaamattomalla ja väkivaltaisella käyttäytymisellään runsaasti riitoja porvariston kanssa.

Vladimirin rykmentti palasi Lappeenrantaan taas vuonna 1757. Rykmentin joukkoja oli sangen pitkään, viisi vuotta, Lappeenrannan seudulla. Rykmentin olosta jäi Lappeenrantaan jälkiä pitemmäksikin aikaa. Rykmentin aikana 1740-luvun alussa rakennettiin linnoituksen ensimmäinen ortodoksinen tsasouna, jonka kenties myös rykmentin miehet rakensivat 1750-luvun lopussa. Vielä rykmentin jo poistuttua Lappeenrannasta tsasounaa nimitettiin Vladimirin rykmentinkirkoksi.

Vladimirin rykmentin Lappeenrantaan sijoitetut osastot poistuivat kaupungista vuonna 1762. Tähän aikaan varusväki oli vähäinen, sillä vuonna 1760 kaupungissa käyneelle matkailijalle Abraham Hülphersille kerrottiin, että kaupungin varuskunta koostui noin 80 sotilaasta. Luku vaikuttaa sangen pieneltä mutta ei kuitenkaan mahdottomalta, vaikka otetaan huomioon, että varuskunta periaatteessa ainakin 1740-luvulla käsitti kaksi 200 sotilaan komppaniaa. Komppanioiden teoreettiseen vahvuuteen ei kuitenkaan ole luottamista. Paremmin varuskunnan sotilasmäärää valaisevat tiedot heidän majoittamisestaan kaupunkilaisille aiheutuneesta rasituksesta. Lappeenrannasta vuonna 1763 laaditun majoitusluettelon mukaan kaupungissa oli 78 majoitushuonetta. Majoitettavien määrä taas vaihteli tähän aikaan 50:n ja 100:n välillä. Majoitettavien määrä kuvannee suhteellisen hyvin myös varuskunnan sotilaiden lukumäärää, sillä vaikka kaupunkiin oli rakennettu kasarmi, ei siinä asuttu vaan se oli varastona.

1760-luvun alussa kaupungin varuskuntaa kasvatti tykistökomennuskunta. Viimeistään tällöin kaupunkiin tuli myös vakituinen insinöörikomennuskunta. Laskovskin mukaan linnoitus oli 1750-luvun lopussa varustettu ainakin 23 tykillä. Näitä käyttämään tarvittiin useita kymmeniä tykkimiehiä – 1770-luvun alussa mainittiin tykistökomennuskunnan 40 miehelle tarvittavan yksityismajoitusta. Insinöörikomennuskunta oli johtajineen ja käsityöläisineen tykistökomennuskuntaa pienempi. Varuskunnan kokonaismäärää kuvannee jälleen sangen luotettavasti majoitettavien lukumäärä, sillä kunnollisia kasarmirakennuksia ei kaupungissa vieläkään ollut. Rannan mukaan majoitettavien lukumäärä nousi 1760-luvun alun 50–100 hengestä 150 sotilaaseen vuonna 1764. Näin tykistö- ja insinöörikomennuskunnan kaupunkiin tulo nosti varuskunnan lukumäärää vähintään 50 sotilaalla.

Vladimirin rykmentin jälkeen kaupunkiin saapui vuonna 1763 rakuunarykmentti Arkangelista. Osasto oleskeli Lappeenrannan seudulla vielä seuraavana vuonna. Vuonna 1765 Arkangelin rakuunoiden tilalle tuli kaukaasialainen ratsuväkiosasto. Ranta on liittänyt joukkojen siirrot samaan aikaan Keski-Euroopassa käydystä Pommerin sodasta aiheutuneiksi. Ratsuväen tilalle Lappeenrantaan tuli 1770-luvun alussa Semjanskin rykmentti. Rykmentin päällystö majoittui kaupunkiin ja miehistö lähikyliin. Semjanskin rykmentin jälkeen Lappeenrannan tienoille sijoitettiin suurempia maajoukkoja vasta Kustaan sodan edellä 1780-luvun puolivälin jälkeen.

Samaan aikaan kuin maajoukkojen sijoittaminen Lappeenrantaan väheni, kasvatettiin linnoituksen varuskuntaa. Varuskunnan sotilasmäärän kasvu liittyi 1770-luvun alun kaavoitus- ja rakennustyöhön. Vuosikymmenen alussa kaupunkilaisille majoituksesta aiheutunut rasitus oli pahimmillaan. Ennen 1770-luvun alkupuolella tehtyjen kasarmien valmistumista kaupunkilaiset joutuivat majoittamaan yli 500 henkilöä ja heidän lisäkseen vielä hyvää palvelua vaativat upseerit. Luku on suuri kun otetaan huomioon, että Lappeenrannassa oli majoittamiseen velvollisia henkilöitä vain 28. Viidestäsadasta majoitettavasta oli 130 Pietarin kuvernementista Lappeenrantaan linnoitustöihin saapunutta työmiestä. Lisäksi joukkoon kuului 100 miestä Haminan varuskuntapataljoonasta, jotka rakensivat kaupunkiin heinämakasiineja. Loppuosan majoitettavista muodosti 240 sotilaan laajuinen varuskuntaosasto ja noin 40 sotilaan kokoinen tykistöosasto. Näiden lisäksi olivat vielä aliupseerit ja upseerit, usein perheineen.
1770-luvun alussa varuskunnan koko oli siten, insinöörikomennuskunta ja tykistökomennuskunta mukaan laskien, noin 300 miestä. 1770-luvun linnoitustöiden jälkeen linnoituksen sotilaallinen merkitys kasvoi. Uusille valleille sijoitettiin enemmän tykkejä, ja niitä käyttämään tarvittiin enemmän tykkimiehiä. Kun Lappeenranta toimi Vanhan Suomen linnoitusketjussa lähinnä joukkojen ja varastojen turvallisena sijoituspaikkana, niin linnoitukseen tarvittiin lisääntyneiden varastojen turvaksi myös riittävä varuskunta. Varuskunnan lukumäärä ei kuitenkaan välttämättä noussut rakennustöiden aikaiseen lukuun. Kazanzovin mukaan vuonna 1785 linnoituksessa oli 60 tykkiä, joiden joukossa haupitseja ja mörssäreitä, sekä näitä hoitamassa 99 tykkimiestä. Varuskunnan muodosti tällöin kaksi komppaniaa Kyminlinnan varuskuntarykmentistä Viipurista. Kustaan sodan uhatessa muodostettiin vuoden 1787 syksyllä Lappeenrannan varuskuntapataljoona. Se koostui viidestä komppaniasta. Kokonaan uutena joukko-osastona muodostettiin Lappeenrantaan Saimaan laivasto. Joukko-osastot eivät olleet kuitenkaan täysiä, sillä ennen sotaa Lappeenrannassa oli noin 300 sotilasta, ja sodan kestäessä 1788–1790 näistä vielä oli suuri osa sotanäyttämöllä. Kaupungissa oli varuskuntajoukkoja vain 100–150 henkilöä.

Sodan aikana Lappeenrantaan, jonka läheisyydessä Partakoskella ja Kärnäkoskella käytiin kiivaita taisteluita, oli sijoitettu runsaasti joukkoja ja varastoja. Venäläiset joukot olivat prinssi Amedei Schaumburg-Bernburgin komennossa. Venäläisiin kuuluivat Lappeenrannan varuskuntapataljoonan lisäksi ainakin Preobranenskyn henkikaartirykmentin toinen pataljoona ja Donin kasakkaosasto, jota jouduttiin kasarmien tilanpuutteen majoittamaan kaupunkilaisten asuntoihin. Sodan jälkeen linnoituksessa ja sen ympäristössä oli majoittuneena Muurmannin jalkaväkirykmentin osia. Nämä olivat paluumatkalla sodasta ja aiheuttivat kaupungissa vahinkoja.

Kustaan sodan jälkeen katsottiin Lappeenrannan tarvitsevan muun Vanhan Suomen linnoitusten tapaan korjaustöitä. Astalan mukaan Vanhaan Suomeen oli tällöin sijoitettu noin 25 000 miestä, joiden ylikenraalina ja linnoitustöiden johtajana toimi Suvorov. Joukkoihin kuului kahdeksan eri rykmentin miehistöä ja nelipataljoonainen Suomen jääkäriosasto. Itse linnoitustöissä työskenteli vuonna 1791 lähes 6 000 sotilasta. Linnoitustöissä työskentelevien sotilaskomennuskuntien lisäksi töissä oli myös talonpoikaiskomennuskuntia.

Lappeenrannassa oli sinne linnoitustöitä tekemään komennettujen osastojen ohella muodostettu aiempaa laajemmat varuskuntajoukot eli Lappeenrannan rajapataljoona. Se pohjautui periaatteessa ennen vuosien 1788–1890 sotaa muodostettuun Lappeenrannan varuskuntapataljoonaan. Lappeenrannan pataljoonan nimi muuttui Rannan havaintojen viimeistään vuonna 1796 rajapataljoonaksi. Pataljoonan johtajana toimi majuri Jahantov.

Lappeenrannan rajapataljoona koostui vuonna 1796 seuraavista joukoista.

Päällikkö majuri Jahantov
4 komppaniaa
Ammattimiesten komppania
Invalidikomppania
Pataljoonaan muista yksiköistä siirretyt

Komppanioiden teoreettinen koko oli 200 miestä, mutta Lappeenrannassa kuten muuallakaan tämä ei yleensä pitänyt paikkaansa, vaan joukko-osastot olivat vajaita. Esimerkiksi ensimmäisessä komppaniassa oli vuonna 1796 vain 26 sotilasta, toisessa komppaniassa 23, kolmannessa 30 ja neljännessä 31. Ammattimiesten komppaniassa eli viidennessä komppaniassa oli 30 miestä, samoin invalidikomppaniassa ja pataljoonaan muista yksiköistä siirrettyjen sotilaiden osastossa. Keski-iältään komppanioista vain ensimmäinen oli alle kolmenkymmenen (29), pääosa muista oli puolivälissä neljääkymmentä. Invalidikomppania oli ymmärrettävästi keski-iältään vanhin eli 50 vuotta.

Invalidikomppanioiden kuuluminen varuskuntaan venäläisellä kaudella johtui armeijan puutteellisesta eläkejärjestelmästä. Palvelusaika armeijassa oli 25 vuotta, mutta esimerkiksi vielä vuonna 1812 venäläisten sotilaiden mainittiin palvelevan armeijassa niin pitkään kuin oli mahdollista. Pietari Suuren aikana vanhat tai invalidisoituneet sotilaat lähetettiin luostareihin. Tämä käytäntö jatkui aina 1760-luvulle saakka. Katariina II:n kaudelta lähtien kuitenkin nuorimpia ja terveimpiä veteraaneja lähetettiin varuskuntapalvelukseen, invalidikomppanioihin tai matalapalkkaisiin siviilitöihin. Vuonna 1811 perustettiin lisäksi joitakin invalidikoteja pahoin vammautuneille.

Varuskunnissa veteraanit saivat vain puolta palkkaa, mutta välttyivät kuitenkin joutumasta maantielle ja hankkimasta leipänsä kerjäämällä. Varuskuntapalvelusta suoritettiin siten niin pitkään kuin pystyttiin, minkä jälkeen veteraanit siirrettiin luostareihin. Täysin palvelleilla veteraaneilla oli tosin mahdollisuus siirtyä esimerkiksi sukulaistensa tai jonkun suosijan huostaan, jonka tuli vastata sotilaan toimeentulosta kuolemaan asti.

Ammattimiesten komppaniaa johti luutnantti Vasilei Fedorov. Lisäksi siihen kuului musiikkikapteeni, kolme kersanttia, viisi korpraalia, piiskuri ja 30 alokasta. Erikseen toimivat vielä pioneerit, jotka Lappeenrannassa koostuivat kersantista ja kolmesta miinoittajasta.

Lappeenrannassa oli vuonna 1796 myös tykistökomennuskunta ja insinöörikomennuskunta. Linnoituksen tykistökomennuskuntaa johti vuonna 1796 kapteeni Jakob Koptev ja siinä oli kaksi muutakin kapteenia. Kersantteja oli neljä, korpraaleita kolme ja lisäksi yksi varikonhoitaja sekä yhdeksän mestaria – lähinnä seppiä. Tykistökomppaniassakin oli piiskuri ja tämän lisäksi ajuri. Upseereilla oli kaksi sotilaspalvelijaa ja kapteeni Koptevilla peräti kuusi maaorjaa. Tykistökomppanian sotilaat jakautuivat kahteen luokkaan. Pommittajia oli 16 miestä, Ranta on laskenut näiden kokeneiden sotilaiden keski-iäksi 51 vuotta. Tykkimiehiä oli enemmän kuin pommittajia, 41 miestä. Nämä olivat keski-iältään hiukan kolmenkymmenen päälle. Insinöörikomennuskunta oli linnoitustöiden hiljennettyä 1790-luvun jälkipuoliskolla sangen pieni. Vuonna 1796 komennuskuntaa johti vänrikki Feodor Babanin.

Lappeenrantaan sijoitettuihin joukkoihin kuuluivat myös lähes kolmanneksen varuskunnasta käsittävät laivaston miehet. Nämä olivat ennen Kustaan sotaa perustetun Saimaan laivaston merisotilaita. Vuonna 1796 laivastoa johti luutnantti Michaila Borisov, joka seuraavana vuonna yleni kapteeniluutnantiksi. Hänen apunaan oli kaksi muuta luutnanttia. Perämiehiä oli kaksi ja heillä yksi kisälli; aliperämiehiä ja pursimiehiä oli molempia neljä. Laivastoon kuului lisäksi lääkäri oppilaineen, vahteja, majoittajia ja kirvesmiehiä. Matruuseja oli 129. Laivaston tulivoimasta vastasi kapteenin ja viiden korpraalin johtama tykistöosasto. Yksikössä ei vuonna 1796 ollut lainkaan tykkimiehiä, vaan pelkästään pommittajia. Näiden lukumäärä oli 48.

Saimaan laivaston johdossa toimivat seuraavat upseerit:
1788–1795 kenraalimajuri Herman
1795–1797 kapteeniluutnantti Michaila Borisov
1797–1798 kapteeni Bogdan Tsertikov
1799–1800 kapteeniluutnantti Posketsin
1800–1803 kapteeniluutnantti Karpov
1803–1809 kapteeni Michaila Rode
1809–1810 kapteeniluutnantti Nikolai Samardin

Kenraalimajuri Hermanin oleskelusta ja toiminnasta Lappeenrannassa ei ole säilynyt tietoja. Lienee mahdollista, Hermanin korkean sotilasarvon ja toisaalta vielä ennen 1790-lukua sangen vaatimattoman laivaston huomioon ottaen, että Herman olisi saattanut johtaa, ainakin Kustaan sodan jälkeen, Saimaan laivastoa hieman kauempaa ja Lappeenrannassa matruuseja olisi komentanut alempiarvoinen upseeri. Varmoja päätelmiä on kuitenkin vaikea tehdä puutteellisen lähdeaineiston takia. Enemmän tietoja laivastosta saadaan vasta sen toisen komentajan kaudelta 1790-luvun

jälkipuoliskolta. Tällöin komentajana toimi virassaan luutnantista kapteeniluutnantiksi edennyt Michaila Borisov.

Vuonna 1806 Saimaan laivaston joukoissa – perheet mukaan luettuna – oli Rannan rippikirjoista laskemat noin 200 henkeä. Seuraavana vuonna luutnantteja tuli laivastoon kaksi lisää, samoin muuta henkilökuntaa. Erityisen paljon nousi laivaston tykistön pommittajien määrä, 48:sta 86:een. Ennen Suomen sotaa laivastossa oli yli 100 matruusia. Näiden lisäksi joukkoihin kuului kapteeniluutnantti Peter Aleksejevin johtama tykistöosasto. Siihen kuului Aleksejevin lisäksi vielä toinen upseeri ja 9 aliupseeria. Miehistöstä oli pommittajia 10 ja tykkimiehiä 19. Vuonna 1809 Lappeenrannan laivastoa supistettiin, ja lopullisesti laivasto lakkautettiin maaliskuun 1. päivänä 1810. Amiraliteetin omaisuudesta jätettiin kuitenkin huolehtimaan vartio ja satamapäällikkö.

Raimo Ranta on todennut kaupunkiin sijoitettujen sotilaiden vaihtuneen suhteellisen tiheään. Esimerkiksi laivaston tykistön pommittajista merkittiin vuoden 1797 ortodoksisiin rippikirjoihin 59 uutta miestä ja vain 27 pommittajista oli vanhoja eli pysynyt paikkakunnalla. Joukkojen kokonaismäärä 1790-luvun lopun alle 800 miehestä väheni vuosisadan vaihteeseen jonkin verran, sillä alimmillaan vuonna 1800 sotilaita oli noin 350. Tämän jälkeen kasarmien valmistuttua vuosisadan vaihteen molemmin puolin nousi varusväen määrä jopa 1 700–1 750 mieheen. Tämän jälkeen linnoituksen joukko-osastojen lukumäärä pysyi vuosien 1808–1809 sodan alla korkeana. Vielä vuonna 1810, linnoituksen lakkauttamisvuonna ja Suomen sodan jo päätyttyä, oli kaupungissa lähes 2 000 sotilasta.

1800-luvun alun joukkoihin kuuluivat jo 1790-luvun varuskuntajoukot, Lappeenrannan rajapataljoona, eri komennuskunnat ja Saimaan laivasto. Vuosisadan vaihteessa Lappeenrannassa oli ainakin vuonna 1799 osasto Rosentalevin rykmentistä ja vuosian 1802 ja 1803 komennettuna osasto Nevskin musketöörirykmentistä, Suomen sodan aikaan kaupungissa ja sen läheisyydessä oleskelivat ainakin Novgorodin rykmentti vuoteen 1808, seuraavana vuonna Tulan musketöörirykmentti, Petrovskin musketöörirykmentti ja vielä vuosina 1811–1812 Podolskin jalkaväkirykmentti.

Lappeenrannan varuskuntaa johdettiin kauden alussa Haminan varuskunnasta käsin. Vuonna 1745 Lappeenrantaan kuitenkin nimitettiin oma komendantti, kapteeni Kuprianov. Häntä seurasi vuonna 1746 luutnantti Aleksander Selenoi, hänen jälkeensä komendanttina oli luutnantti Kusnetsov. Alkuvuodesta 1747 oli hetken aikaa komendanttina majuri Zerbukov. Venäläisen kauden alussa komendantit vaihtuivat tiuhaan. Vuonna 1748 määrättiin linnoitukseen ensimmäisen kerran pitempiaikainen komendantti, luutnantista kapteeniksi Lappeenrannassa ylennyt Andreas Tzeredinin. Hän komensi kahta varuskuntajoukkuettaan vuoteen 1759 asti. Tähän aikaan esimerkiksi Haminassa oli 2 000 miehen varuskunta ja sen komentajana everstin arvoinen upseeri. Tzeredinin jälkeen Lappeenrannan linnoituksen komendantiksi tuli kapteeni von Berg ja Hänen jälkeensä kapteeni Falkenberg. Linnoituksen sotilaallinen merkityksen lienee katsottu nousseen, mitä jo kuvastavat 1750-luvun vallitustyötkin, sillä komendanttina oli tästä lähin vähintään kapteenin arvoinen upseeri.

1762 komendantiksi tuli majuri Fabian Birkstam ja hänen jälkeensä vuonna 1764 eversti Barbot de Marnie. Hänen kautensa Lappeenrannassa kesti kymmenen vuotta. Raimo Rannan mukaan komendantin vaikutus kaupunkiin voimistui hänen aikanaan. Komendantti sekaantui tonttipolitiikkaan, talojen rakentamiseen ja sijoittamiseen, majoitukseen ja katujen kunnostamiseen. Komendantti vastasi myös varuskunnan tarvitsemien rakennusten teettämisestä. de Marnien omavaltaisuutta ja oman arvonsa tuntevuutta kuvaa muun muassa se, että vuoden 1769 syksyllä käsiteltiin raastuvassa syytöksiä siitä, että de Marnie oli yöllä tunkeutunut pikkuporvari Kolehmaisen taloon ja pahoinpidellyt häntä.

Linnoituksen 1770-luvun kaavoitus- ja rakennustöiden yhteydessä vaihdettiin myös komendanttia. Uudeksi komentajaksi tuli vuonna 1774 eversti Ivan Silov. Hän oli toimessaan 1780-luvun jälkipuoliskolle asti. Silov pääsi jo majoittumaan linnoituksen keskusaukion reunalle rakennettuun uuteen kiviseen komendantintaloon. Hänen aikanaan komendantin voimakas vaikutus kaupungin hallintoon ja rakentamiseen jatkui, Raimo Rannan mukaan osittain Katariina II:n hallintouudistuksen takia. Silovia seurasi komendanttina majuri Dmitri Stepanov, joka toimi komendanttina vuoteen 1797 asti, jolloin komendantin virkaan astui kapteeni Grön. Hänen jälkeensä komendantin tehtäviä hoiti paikallismajuri Karl von Brakel. Hän pysyi linnoituksessa vielä sodan jälkeenkin. Ranta huomauttaa linnoituksen komendanttina olleen ainakin vuosina 1804–1809 virallisesti kenraalimajuri Kublitzin, mutta tämän olleen paljon poissa kaupungista ja hoidattaneen tehtäviään Brakelilla.

Komendanttien apuna toimi pieni komennuskunta. Esimerkiksi vuonna 1796 majuri Dmitri Stepa-

novinin komennuskuntaan kuului komendantin lisäksi kersantti, kaksi korpraalia, rumpali ja 18 sotilasta. Komendantti lienee käyttänyt komennuskuntaansa lähinnä varuskuntakaupungin hallintoon liittyvissä toiminnoissa, sillä Ranta on laskenut sen sotilaiden keski-iän olleen 58 vuotta.

Venäläisten sotilaiden elämä 1700-luvun jälkipuolen Lappeenrannassa oli muun Venäjän armeijan tapaan ankaraa.
Jo aiemmin mainitun Itä-Suomen läpi matkustaneen Jakob Langebekin mukaan 1750-luvun Vanhaan Suomeen sijoitetuille venäläisille sotilaille maksettiin palkkaa kuusi ruplaa joka toinen kuukausi, minkä lisäksi sotilaat saivat kuukausittain erän viljaa, kauraryynejä ja suolaa. Vuotta kohden jaettiin lisäksi yhdet saappaat ja kahdet kengät. Tavoitteena oli, että puolet sotilaista olisi ollut naimisissa. Langebekin mukaan vilja-annosta korotettiin, kun sotilasperheeseen syntyi poika. Ruoka koostuikin venäläisillä sotilailla lähes kokonaan viljatuotteista, jollei sotilas onnistunut siviililähteistä saamaan vihanneksia tai lihaa virallisen annoksensa lisäksi.

Venäjän sotaväen rekryyttien tuli täyttää tietyt ikään, pituuteen ja ruumiinrakenteeseen kohdistuvat vaatimukset ollakseen palveluskelpoisia. Ikärajat vuonna 1730 olivat 15:n ja 30:n välissä, vuonna 1754 rajoja nostettiin viidellä vuodella (20 ja 35), Katariina II:n hallituskaudella alaikärajaksi asetettiin 17. Napoleonin sotien aikana ikärajoja muutettiin vielä muutamilla vuosilla. Rekryytin pituuden piti alunperin olla 160 cm. Pituusvaatimuksiakin muutettiin aikojen kuluessa ja lyhyempiä miehiä sijoitettiin laivastoon ja varuskuntapalvelukseen. Palveluskelpoisuuden esteenä saattoi olla useiden hampaiden puuttuminen tai kaljuus, jonka katsottiin saattavan olla merkki sisäisestä sairaudesta. Vuonna 1812 kuitenkin taas hyväksyttiin väkeen sellaisiakin alokkaita, joilta puuttui kuudesta kahdeksaan hammasta – etuhampaiden tuli kuitenkin olla paikallaan, muuten sotilas ei olisi pystynyt puremaan ammuksia.

Rangaistukset Venäjän armeijassa olivat ankarat. Käytetyin rangaistus oli kujanjuoksu. Tämän ankaran ja myös Lappeenrannan varuskunnan ruotsalaiselta kaudelta tutun rangaistuksen joutui kärsimään muun muassa myöhästyttyään kolmannen kerran paraatista, puhuttuaan tai liikuttuaan rivissä tai käsiteltyään toista kertaa asetta väärin. Kujanjuoksun joutui tekemään myös varastettuaan vähemmän kuin 20 ruplan arvosta. Jos varasti toisen kerran, joutui kaksitoistakertaiseen kujanjuoksuun. Oli myös lievempiä rangaistuksia. Näitä olivat piiskaaminen, eristäminen vartiorakennukseen, ilmeisestikin jalkapuurangaistuksen luonteinen “puuhevosella istuminen” sekä “seisominen musketin alla”, jolla tarkoitettiin kaksi tuntia kestävää asennossa seisomista; samalla tuli kannattaa kolmea tai jopa kuutta muskettia.

Linnoituksen keskusaukio. Harjoitusten, paraatien ja rangaistusten tapahtumapaikka. (EKM).

8 LAPPEENRANTA – VENÄLÄINEN VARUSKUNTAKAUPUNKI

8.1 Tilanne pikkuvihan jälkeen

Lappeenrannan linnoitusta kuvaava karttamateriaali on pikkuvihan jälkeiseltä ajalta kovin puutteellista. Ajalta ei ole säilynyt varsinaisia asemakaavakarttoja. On kuitenkin säilynyt tieto siitä, että vuonna 1758 kaupungille saatiin uusi asemakaava. Kaupungin asemakaavasta ja kaupunkirakenteesta voidaan kuitenkin tehdä joitakin päätelmiä tutkimalla lähinnä linnoituksen sotilaallista merkitystä kuvaaviin selostuksiin liittyviä karttapiirustuksia. Vain yhdessä kartassa Lappeenrantaa kuvataan heti Lappeenrannan taistelun jälkeen. Kartta esiintyy venäläisen insinöörijoukkojen upseerin P. Laskovskin linnoitusjoukkojen historiaa valottavassa teoksessa "Materialy dlja istorii inzenergono iskusstvo v Rossii" vuodelta 1865. Kartta on piirretty teokseen puhtaaksi, ja kaupungin kuvaamisen sijasta se keskittyy pääasiassa linnoituslaitteiden kuvaamiseen. Kartta kuvaa siinä olevan tekstin mukaan linnoitusta vuonna 1742 – siis sellaisena kuin venäläiset sen saivat haltuunsa Lappeenrannan taistelun jälkeen.

Laskovskin kartan mukaan Lappeenrannan linnoituslaitteet noudattivat vuonna 1742 pitkälti samaa perusmuotoa kuin ruotsalaisten linnoitusupseerien karttapiirustuksissa esitetyt vallitukset. Karttaan ei ollut piirretty pääosaa linnoitusniemen asutuksesta. Ruotsinvallan aikaiset asutut alueet, "yläkaupunki", länsirannan "alakaupunki" ja "itäkaupunki", oli merkitty vain vinoviivoituksella. Karttaan ei ollut piirretty katuverkkoa lukuun ottamatta ylätasanteen länsiosasta koillisnurkan ruotsalaisaikaiselle makasiinialueelle johtavaa katua.

Karttaan oli kuitenkin merkitty kirkon lisäksi kuusi rakennusta. Kaikki rakennukset sijaitsivat ylätasanteella ja olivat kirkkoa lukuun ottamatta sotilasrakennuksia. Rakennukset olivat luoteisosan ruotsalaisaikaiset varusvarasto ja vuonna 1727 rakennettu ruutikellari sekä neljä hälytystorin rakennusta. Rakennukset olivat samankokoisia ja sijaitsivat samoilla paikoilla kuin Ruotsin vallan aikaiset kaksi makasiinirakennusta, varasto- ja kalkkiaitta sekä ruotsalaisaikaisen itäisen pitkittäiskadun eteläpäässä sijainnut parakkirakennus. Laskovskin kartan mukaan näyttäisi siltä, että "hälytystorin" rakennukset olisivat säilyneet Lappeenrannan valtauksessa vahingoittumattomina.

8.2 Kaupunkirakenne 1750-luvun lopussa ja 1760-luvun alussa

Insinöörikenraali Laskovskin venäläisiä linnoituksia käsittelevässä teoksessa on vuoden 1742 tilannetta kuvaavan kartan ohella myös toinen tärkeä Lappeenrannan linnoituksen venäläisen kauden alkuvaihetta valottava kartta. Kartta kuvaa otsikkonsa mukaan Lappeenrannan linnoitusta vuonna 1758. Tämän kuten edellä käsitellyn kartankin päätarkoituksena oli esitellä linnoituslaitteita, mistä ilmeisesti johtui se, että kartassa kuvattiin vain kaupunkiniemen eteläosa linnoituslaitteineen. Kartasta ei siis voi päätellä, millaiset niemen pohjoisosassa sijaitsevan kaupunginosan asemakaava ja kaupunkirakenne olivat.

Kaupungin eteläosaakin kuvaava kartta ilmaisee sen, että Lappeenrannan kaupunkirakenteeseen oli tullut muutoksia, niin ruotsalaisen kauden kuin vuoden 1742 tilanteeseenkin verrattuna. Nyt oli linnoituksen ylätasanteen keskellä etelästä pohjoiseen kulkevaa pääkatua korostettu leventämällä sitä. Leventäminen oli karttapiirustuksen mukaan ollut esimerkiksi siinä kuvattujen rakennusten kokoon verrattuna kaupunkirakenteen kannalta merkittävä. Muut kadut, pääkadun molemmilla puolilla Ruotsin vallan aikaisilla paikoillaan kulkevat pitkittäiskadut, ylätasanteen vallitusta sen sisäpuolella seuraava katu ja kirkon pohjoispuolella kulkeva poikittaiskatu, joka oli osapuilleen samalla paikalla kuin ruotsalaiskauden eteläisin kortteliraja, eivät olleet vuonna 1758 yhtä leveitä kuin pääkatu.

Ruotsalaiseen kauteen ja pikkuvihan jälkeiseen kauteen verrattuna oli ainakin kaupungin eteläisen osan kaupunkirakenne katuverkon tiettyä yhtäläisyyttä lukuun ottamatta muuttunut. Kun ruotsalaisella kaudella heti pääportin jälkeen sijaitsi linnoituskaupungin hälytystori, niin vuonna 1758 oli tori ja sen ympärillä sijainneet sotilasrakennukset muutettu aivan toiseen muotoon. Vuonna 1758 pääportin jälkeen sijaitsivat heti korttelit, ja vanhan hälytystorin pohjoislaitaa kulki poikkikatu. Tämän poikkikadun pohjoispuolella sijaitsi kolme korttelia, joista kaksi pääkadun molemmilla puolilla ja kolmas itäisen pitkittäiskadun itäpuolella.

Kun pääportin takana sijainnut hälytystori oli poistettu, niin pohjoisemmaksi puolestaan oli muodostettu uusi aukio. Aukiosta ei vuoden 1758 kartassa näy kuin eteläpää. Kartan mukaan aukio oli

muodostettu pääkatua leventämällä. Levennys oli, ainakin eteläpäässä, suoritettu korttelin sisällä eikä poikkikadun kohdalta. Siten aukion kaakkoinen ja lounainen kulma muodostuivat umpikulmiksi. Aukiolle oli lännessä tehty tilaa laajentamalla sitä pääkadun länsipuolella sijaitsevaan kortteliin; idässä levennys ei ollut niin suuri ja aukiolle oli sijoitettu – tai jäänyt uutta aukiota edeltävältä ajalta – pääkadun katuseinämää noudattava pitkänomainen rakennus.

Vuoden 1758 karttaan oli linnoituslaitteiden profiilien ja kaupungin eteläosan asemakaavan lisäksi merkitty joitakin rakennuksia, joista muutaman käyttötarkoituksen Laskovski myös selvitti. Heti linnoituksen pääportin sisäpuolella sijaitsi, kuten aina linnoituksissa, vartiorakennus. Lappeenrannassa vartiorakennus oli pääkadun länsipuolella. Rakennus oli suorakaiteen muotoinen ja aumakattoinen. Vastapäätä rakennusta kadun toisella puolella sijaitsevassa korttelissa sijaitsi kaksi pitkää suorakaiteen muotoista ja aumakattoiseksi merkittyä rakennusta. Rakennukset olivat Laskovskin mukaan varastomakasiineja. Kun päävahti oli rakennettu pääkadun katulinjaa noudattaen, oli makasiinit taas sijoitettu regulariteetin vastaisesti. Pääkadun ja eteläisimmän poikkikadun kulmauksessa – kaupunkikuvallisesti tärkeässä paikassa, katujen risteyskohdassa – sijaitsi linnoituksen komendantin talo. Muiden Laskovskin nimeämien sotilasrakennusten tapaan se oli piirretty aumakattoiseksi ja suorakaiteen muotoiseksi. Vuoden 1758 kartasta selviää vielä yhden sotilasrakennuksen sijainti ja käyttötarkoitus: linnoituksen länsireunassa, lähellä puolustusvallituksia sijaitsi paalutuksella ympäröity ruutikellari.

Siviilirakennuksista on selvästi tunnistettavissa vain linnoituksen luterilainen kirkko. Kirkko sijaitsi entisellä paikallaan, mutta oli 1750-luvun puolivälissä valmistuneiden laajojen korjausten yhteydessä muutettu ristikirkoksi, jonka koillisessa ristikulmassa sijaitsi sakasti. Laskovskin kartan kuvan Lappeen kirkon läpikäymistä muutoksista Venäjän vallan alkuaikoina vahvistavat myös muut lähteet. Kaupungin vallitusten sisäpuolella, vuoden 1758 kartan kuvaamassa kaupungin eteläosassa, asutus näyttää keskittyneen keskiaukion molemmilla puolilla sijaitseviin kortteleihin. Entisen hälytystorin kohdalle ei ollut sijoitettu siviilirakennuksia. Vuoden 1758 karttaan piirrettyjen rakennusten perusteella näyttäisi siltä, että pääkadun varrella olisi sijainnut vielä rakentamattomia tontteja. Pääkatua tiheämpi näyttää asutus olleen itäisellä pitkittäiskadulla. Kartassa näkyvällä kadun osalla oli rakennukset sijoitettu katulinjaan. Siten itäisellä pitkittäiskadulla lienee ollut kaupunkimainen rakennusten, porttien ja aitojen muodostama katuseinämä ja seinämien väliin muodostunut kapeahko katutila. Leveälle pääkadulle ei liene muodostunut kiinteää katuseinämää. Vuoden 1758 kartasta voidaan vielä havaita nykyisen Kaupunginlahden rannalla sijaitseva säännötön rakennusryhmittymä. Paikalla sijaitsi jo ruotsalaisella kaudella Lappeen pappila,joka vasta 1700-luvun loppupuolella siirrettiin kauemmas linnoituksesta.
Edellä mainittujen Laskovskin karttojen lisäksi on säilynyt yksi Lappeenrantaa 1700-luvun puolivälin jälkeen kuvaava Uppsalan yliopiston kirjaston kartta. Kartta on mielenkiintoinen muuhun Lappeenrantaa kuvaavaan karttamateriaaliin verrattuna, sillä siinä kuvataan ensimmäistä kertaa Lappeenrantaa kaupungin kaikkien rakennusten, niin julkisten kuin yksityistenkin rakennusten osalta.

Kaupunkiniemeä kuvaava kartta on päiväämätön ja siinä ei ole tekijän nimeä. Kartan vasempaan alareunaan kirjoitettu teksti “Willmanstrand” vaikuttaa sijaintinsa ja käsialan perusteella myöhemmin lisätyltä. Kartta lienee keskeneräinen, työkappale tai kopio, sillä sitä ei ole otsikoitu, ja vaikka siinä onkin mittakaava-asteikko, ei asteikkoon ole kuitenkaan merkitty mitä mittayksikköä asteikko edustaa. Vaikka kartassa on edellä mainittuja puutteita ja vaikka kartan alkuperä ja kulkeutuminen Uppsalaan onkin hämärän peitossa, se on tärkeä Lappeenrannan kaupunkirakennetta valottava dokumentti.

Käytettäessä karttaa lähteenä nousee tärkeäksi kysymykseksi sen ajoitus. Verrattaessa karttaa muuhun lähdeaineistoon voidaan Uppsalan yliopiston kartan päätellä kuvaavan Lappeenrantaa vuoden 1754 ja 1770-luvun alun välisenä aikana, rakennuskannan sijainnista ja hajanaisuudesta päätellen lähempänä ensin mainittua vuosilukua. Kartan ajoitusta voidaan vielä tarkentaa, kun otetaan huomioon, että Lappeenrannan insinöörikomentaja valmisti vuonna 1758 ylempää tulleen määräyksen jälkeen kaupungille uuden asemakaavan. Aikaisemmilta vuosilta ei ole tietoa uudesta asemakaavasta, joten näyttäisi siltä, että juuri tämän kaavoituksen yhteydessä Lappeenrannan linnoitus sai Laskovskin vuoden 1758 tilannetta esittävässä kartassa ja Uppsalan kartassa esiintyvän leveän pääkadun ja keskiaukion. Siten Uppsalassa säilytettävä kartta olisi tehty vuoden 1758 asemakaavan laatimisen jälkeen ja ennen 1770-lukua.

Kaupunki sijaitsi kartan mukaan vielä yksinomaan niemellä – kaupungin ulkopuolelle ei kartassa ollut sijoitettu muita rakennuksia kuin nykyisen kaupunginlahden rannalla sijaitsevat pappilan rakennukset. Kaupunkiin johtavista teistä oli karttaan merkitty Haminasta ja Viipurista tulevan tien risteys.

Kaupunkiniemi oli piirretty karttaan topografisesti oikein. Päinvastoin kuin muissa Lappeenrantaa esittävissä kartoissa, ei Uppsalan kartassa kuitenkaan esitetä kaupunkia ympäröivää maastoa – kuvaus keskittyi kokonaan kaupunkiniemeen. Niemen rannoille oli kaupungista johtavien porttien jatkoksi merkitty T-muotoiset pistolaiturit. Näiden kohdalle oli tehty katkoviivalla ja kahdella ellipsillä merkinnät, joiden tarkoitus ei kartasta käy ilmi.

Kaupungin kaduista oli pääkatu eli ruotsalaisen kauden Suuri Kuninkaankatu merkitty karttaan tummemmalla pisteytyksellä, samoin pohjoisrannasta niemen länsireunan poikki kulkeva entinen Maaherrankatu. Muut kadut eivät erotu kartasta erityisen hyvin. Rakennusten sijainnista voidaan kuitenkin päätellä, että ainakin ylätasanteen idänpuoleinen pitkittäiskatu oli jossain muodossa olemassa; samaten ruotsalaisen kauden "alakaupungin" rakennukset olivat siten sijoittuneita, että vanha katuverkko vielä erottui rakennusten lomasta. Kartta kokonaisuudessaan kuitenkin kertoo sen, että kaupungissa oli sen kuvaamana hetkenä paljon autiotontteja ja asutus oli hajanaista ja vaatimatonta. Kaupungin korttelirakenteesta tai korttelien koosta ei kartan perusteella voida tehdä päätelmiä – kartan mukaan kaupungin asutus oli vain hajaantunut katujen varsille ilman että korttelit olisivat selkeästi erottuneet kaupunkirakenteesta. Tonteista tai niiden pinta-aloista kartta ei myöskään anna paljoa tietoa. "Yläkaupungissa" karttaan on merkitty katkoviivalla muutamien rakennusten ympärille merkintöjä, jotka lienevät tarkoittaneet tonttia tai aidattua pihatilaa.

Uppsalan kartan pääasiallinen tarkoitus lienee ollut kaupungin rakennuskannan kuvaaminen. Verrattaessa karttaan merkittyjä rakennuksia muihin Lappeenrantaa kuvaaviin karttoihin – niin Laskovskin vuoden 1758 tilannetta kuvaavaan karttaan kuin 1700-luvun loppupuolen tilannetta kuvaaviin karttoihin – vaikuttaa rakennuskannan kuvaus varsin luotettavalta ja perusteelliselta aina rakennusten mittasuhteita myöten. Kartan kuvaa Lappeenrannasta ennen 1770-lukua vahvistavat myös kaupungissa käyneiden silminnäkijöiden kuvaukset.

Kaupungin ylätasanteella sijaitsi kartan mukaan 66 rakennusta, alatasanteilla taas 78, ja pappilan alueelle oli merkitty 7 rakennusta. Karttaan lienee merkitty koko kaupunkiniemen rakennuskanta. Viipurin kuvernementin kuvernöörin Nikolai Engelhardtin mukaan kaupungissa oli vuonna 1767 kirkon lisäksi 87 taloa. Engelhardtin ja Uppsalassa säilytettävään karttaan merkittyjen rakennusten lukumääräero selittynee sillä, että Engelhardt käytti talo-termiä ennen kaikkea hallinnollisessa mielessä eikä erotellut ajan kaupunkitaloon kuuluvia rakennuksia toisistaan, kun taas Uppsalan karttaan oli selvästi joissakin kohdissa merkitty useita samaan taloon kuuluvista rakennuksista.

Kartan rakennuskantaa kuvaavan yksityiskohtaisuuden vuoksi on kiintoisaa verrata Uppsalan yliopiston karttaa ruotsalaisen kauden karttoihin ja tarkastella, mitä vuotta 1741 edeltävistä rakennuksista oli kaupungissa jäljellä. Ruotsalaiselta kaudelta oli jäänyt ainakin Lappeenrannan ja Lappeen seurakunnan yhteinen kirkko, joskin pohjakaavaltaan muuttuneena. Portin vieressä sijaitsi päävartio, tosin isompikokoinen kuin ruotsalaisten vartiorakennus – paikka oli tietenkin toiminnallisesti paras paikka vartiorakennukselle. Päävartiota vastapäätä ei kuitenkaan enää ollut ruotsalaisen kauden tullitupaa vaan kaksi pitkää makasiinirakennusta. Kirkon edustalla sijainneen hälytystorin muutkin rakennukset olivat kadonneet, eikä uusia rakennuksia enää ollut rakennettu regulariteetin mukaan. Pääkadun varrella ei enää esiintynyt yhtään ruotsalaisen kauden karttoihin merkittyä julkista rakennusta, kuten ei myöskään muiden ylätasanteen katujen varrella. Kirkon lisäksi ylätasanteen julkisista rakennuksista ainoastaan luoteisnurkan ruotsalaisaikaisen suuren ruutikellarin kohdalle tehtiin Uppsalan kartassa merkintä, joka antaisi ymmärtää, että rakennelma olisi voinut olla edelleen käytössä – joskaan ei välttämättä sellaisena kuin ruotsalaiskaudella.

8.3 Vuoden 1774 asemakaavasuunnitelma

Kesällä 1774 Viipurin kuvernementinkanslia lähetti Pietarin senaatin ukaasin Lappeenrannan komendantille siitä, että Lappeenrannasta tuli laatia kartta, jossa ilmenivät julkiset rakennukset ja niiden laatu. Kesällä 1775 taas hyväksyttiin Lappeenrannan asemakaavasuunnitelma. Samaan aikaan senaatti oli vaatinut muistakin Vanhan Suomen kaupungeista vastaavat kartat.

Vuoden 1774 kaavasuunnitelma ja linnoituksen vahvistaminen ja parantaminen, johon se tähtäsi, lähti liikkeelle sotilaallisista syistä. Linnoituslaitteiden osalta vuoden 1774 suunnitelmat myös suurelta osalta toteutuivat. Kaavan laatimiseen vaikutti epäilemättä myös se, että kaupungin rakennukset olivat

vaatimattomia ja osittain regulariteetin vastaisesti sijoitettuja. Kaupungin ulkonäkö ei vastannut sen asemaa hallinnollisena keskuksena.

Varsinainen asemakaavakartan nykyinen sijainti ei ole tiedossa, mutta Suomessa säilyneen arkistoaineksen ohella varuskunta- ja linnoituskaupungin uudesta asemakaavasuunnitelmasta saadaan kuitenkin tietoja Pietarissa laivaston keskusarkistossa säilyneistä Vanhan Suomen linnoituksia kuvaavista atlaksista ja yksittäisistä kartoista. Varuskuntakaupungin uutta asemakaavasuunnitelmaa voidaan tarkastella atlaksesta, joka oli laadittu "insinöörikenraali ja ritari Mordvinovin" johdolla. Kansilehteen tehdyn merkinnän mukaan atlas ajoittuu vuoteen 1780, joskin on syytä olettaa, että ainakaan Lappeenrantaa kuvaavat karttalehdet eivät kuvaa tilannetta vuonna 1780 – karttoihin ei ollut merkitty jo vuonna 1780 rakennettuja rakennuksia eivätkä esikaupungit esiinny kartoissa samankaltaisina kuin toteutuneena 1770-luvun puolivälin jälkeen.
Karttalehdet ovat melkoisen varmasti linnoituskaupungin vuoden 1774 linnoitus- ja asemakaavasuunnitelmaa kuvaavia karttoja. Lähdemateriaalin perusteella ei kuitenkaan voida päätellä, että kartat olisivat fyysisesti juuri se asemakaavasuunnitelma, joka laadittiin todennäköisesti vuonna 1774 ja hyväksyttiin vuonna 1775. Atlaksen karttoihin on kuitenkin varmasti käytetty vuoden 1774 kartoituksen materiaalia tai ainakin kartoituksen perusteella syntynyttä kaavasuunnitelmaa. Siten atlaksen Lappeenrantaa kuvaavat lehdet on kyllä voitu laatia vuonna 1780, mutta vanhemman materiaalin pohjalta.

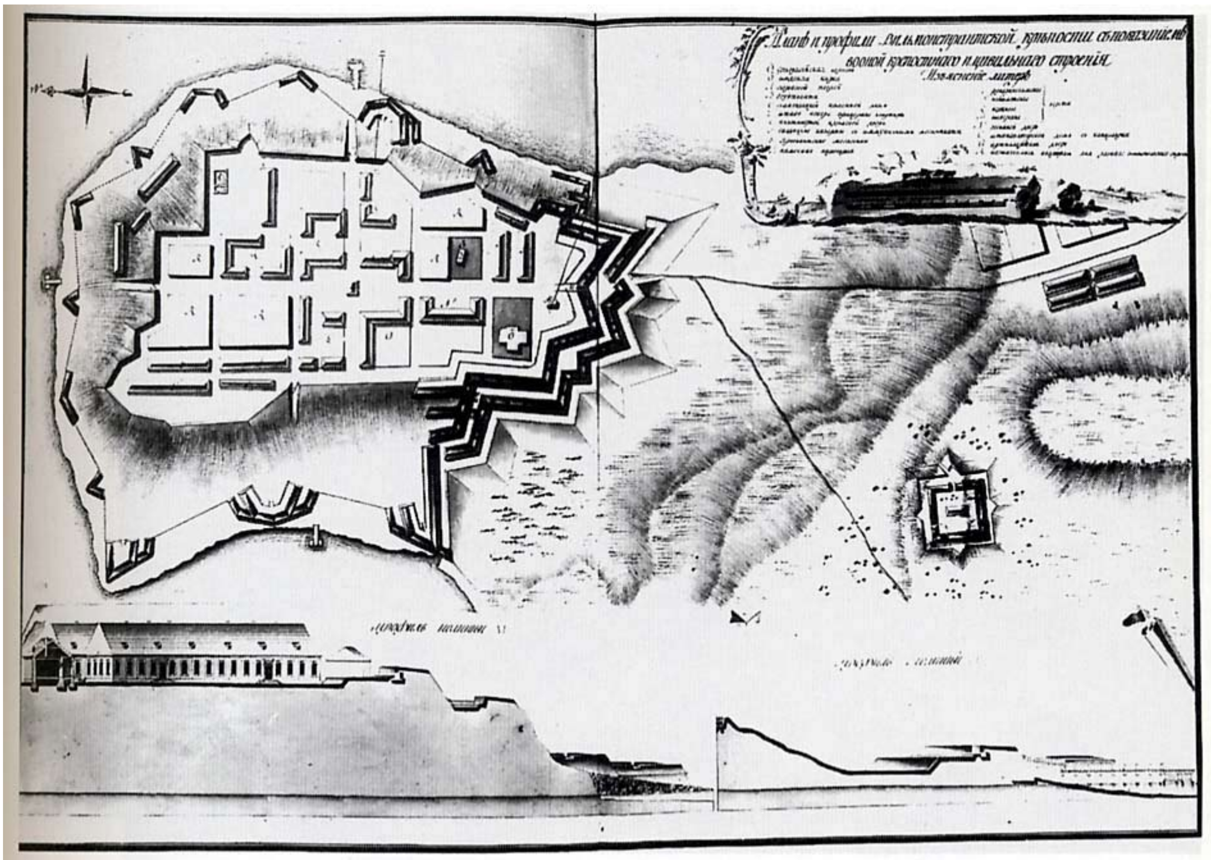
Mordvinovin atlaksen tai muiden Pietarin laivaston keskusarkiston kartastojen alkuperää ei tässä yhteydessä ole mahdollista käsitellä laajemmin. On kuitenkin huomattava, että atlaksia laadittiin ainakin keskushallinnon tarpeisiin, esimerkiksi vuonna 1776 keisarinna Katariina II:lle esiteltiin historiallinen kuvaus Venäjän linnoituksista, johon liittyi myös linnoituksia kuvaava atlas.

Mordvinovin kartastossa on kolme Lappeenrannan linnoitusta kuvaavaa lehteä, numerot XXV, XXVI ja XXVII. Järjestysnumerolla XXV merkityssä kartassa kuvattiin linnoitusniemi ja sen lähiympäristö, maastonmuodot vastasivat muun karttamateriaalin mukaan alueen topografiaa.. Kartta numero XXVI taas esitteli Lappeenrannan linnoituksen uuden asemakaavasuunnitelman tarkemmin. Kartassa XXVI linnoitusniemi oli sijoitettu karttakuvan vasempaan reunaan ja kartan alareunassa oli leikkaukset linnoitusvalleista. Vasemmanpuoleinen leikkaus oli pääportin vieressä sijaitsevasta corps de gardesta etelärantaan, nykyiselle Kaupunginlahdelle asti – leikkauksessa näkyy myös rakennettavaksi suunnitellun kasarmin eteläinen julkisivu sekä toisen suunnitellun kasarmin eteläpääty. Toinen leikkaus oli linnoituksen itäportin eli Vesiportin vierestä itärinnettä pitkin osapuilleen hiukan kauempana sijaitsevan Halkosaaren tasalle rantaan.

Kolmas Mordvinovin atlaksessa oleva Lappeenrannan linnoitusta 1770-luvulla esittävä kuva, numero XXVII, on perspektiivikuva linnoituksesta. Kyseessä lienee ainoa Lappeenrantaa kuvaava muu kuin karttapiirros 1700-luvulta. Verrattaessa perspektiivikuvaa atlaksen muihin linnoitusta kuvaaviin karttoihin todennäköisimmäksi perspektiivikuvan piirtämispaikaksi osoittautuu linnoituksen edustalla sijainnut Myllymäki, johon atlaksessa on merkitty etulinnake ja johon todellakin myöhemmin rakennettiin Nikolain mukaan nimetty etulinnake. Tätä käsitystä vahvistaa se, että 1800-luvulla Nikolain etulinnakkeen raunioille rakennetusta näkötornista otetut useat valokuvat osoittavat linnakkeen piirtyvän mäeltä kuvattuna lähes Mordvinovin atlaksen kuvan mukaisena.

Perspektiivikuvan "aitoutta" – siis sitä että se tai sen luonnos oli tehty itse paikalla Lappeenrannassa – vahvistavat jotkut kuvassa esiintyvät kiintoisat ja atlaksen kahdesta muusta kartasta poikkeavat piirteet. Perspektiivikuvaan oli nimittäin piirretty linnoitusniemen länsirantaan, vanhaan Ruotsin vallan aikaiseen hallintokeskukseen, puisto ja joitakin yksittäisiä rakennuksia. Länsirantaan oli merkitty myös lähellä eteläisiä vallituksia sijainnut ruutikellari, jota ei atlaksen kahdessa pohjakartassa esiinny. Sen, että länsirannassa todella oli linnoituslaitteista huolimatta rakennuksia 1700-luvun lopussa, vahvistavat muut lähteet. Myös länsirannan puisto, "Maaherran puisto", on yhä olemassa. Kaikkia Mordvinovin atlaksen lehden XXVII esittämiä rakennuksia ei kuitenkaan voi varmentaa muista lähteistä. Esimerkiksi kuvan alareunassa, Tyysterniemeen johtavan tien ja linnoitusvallien väliin oli perspektiivikuvassa piirretty rakennusryhmittymä, jonka tarkoitus jää hämäräksi. Rakennukset kuitenkin lienevät olleet todellisuudessa olemassa – ainakin on vaikea kuvitella mitään tähdellistä syytä, miksi rakennukset olisi kuvaan piirretty, jollei niitä olisi ollut olemassa.

Mordvinovin atlaksen Lappeenrannan asemakaavasuunnitelmaa kuvaavissa kartoissa linnoituksen kadut oli sijoitettu kohtisuoraan toisiaan kohtaan. Etelästä pohjoiseen linnoituksen pääportilta lähtien kulki kaupungin läpi leveä pääkatu. Katu oli merkitty muita katuja leveämmäksi. Itä-länsisuunnassa pääkadun katkaisi viisi linnoituksen ylätasanteen mittaista poikkikatua. Keskimmäinen poikkikatu,

Mordvinovin atlaksen kartta XXVI. (TsGADA).

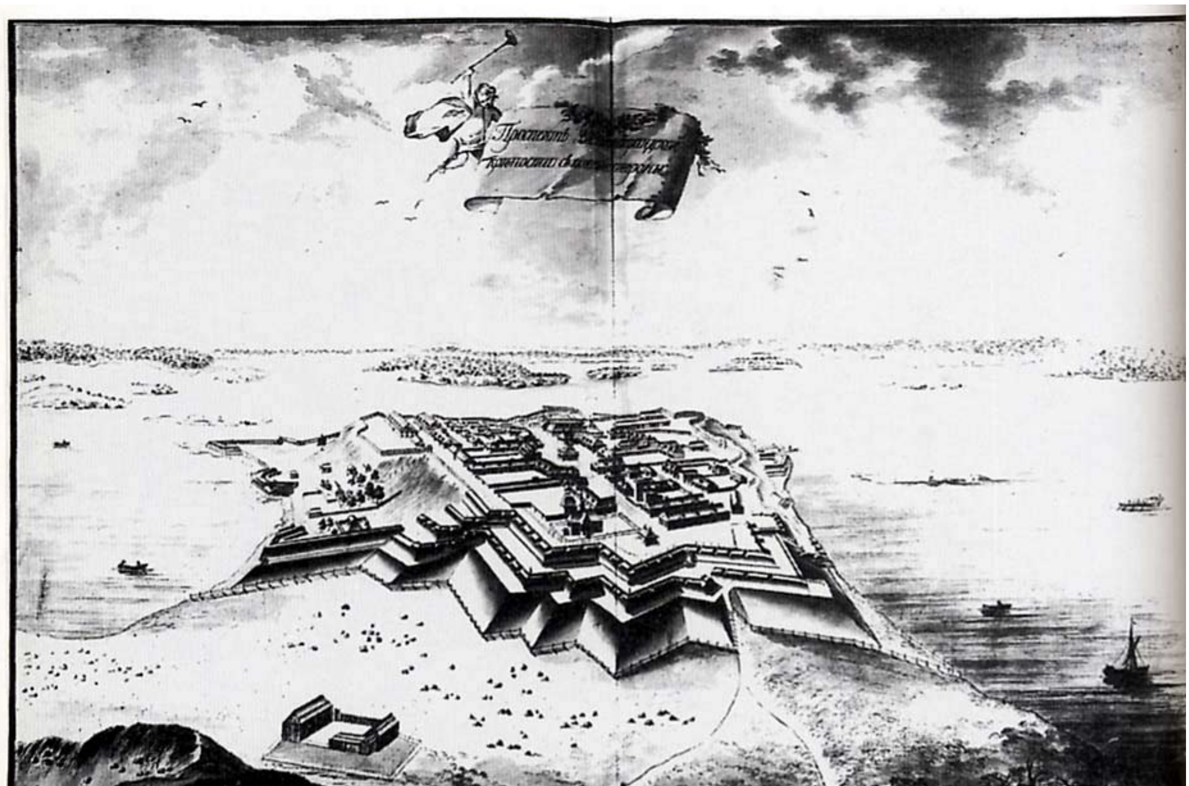
idästä Vesiportin luota lähtevä ja pääkadun päävartion luona leikkaava, oli hieman leveämpi kuin muut poikkikadut. Leveämmät pääkadut siis muodostivat linnoitusniemen ylätasanteen neljään osaan jakavan ristin. Etelästä pohjoiseen suuntautuvan pääkadun lisäksi voidaan linnoituksesta eritellä muutama samansuuntainen kadun osa. Kaakkoiskulmassa kulki ortodoksisen kirkon takana kahden korttelin mittainen katu ja luoteiskulmassa muodostui suunniteltujen kasarmirakennusten ja kaupunkikorttelien väliin pitkittäiskatu. Lisäksi vallitusten yläreunaa seurasi karttojen mukaan alue, jota ainakin muutamassa kohdassa voi nimittää kaduksi.

Vuoden 1774 asemakaavasuunnitelma ei ollut pelkästään sotilasrakentamista jaotteleva kaava. Tärkeä tekijä oli Lappeenrannan asema provinssin hallintokeskuksena. Asemakaavasuunnitelman mukaan kaupungin keskustaan tuli umpikulmainen tori, jonka sivustoille suunniteltiin sijoitettaviksi komendantin, insinöörikomennuskunnan ja upseerien asuinrakennukset sekä käskynhaltijan kansliarakennukset. Keskusaukion ei ollut tarkoitus toimia kauppatorina, vaan kaavassa oli keskusaukion ja luterilaisen kirkon väliin, vastapäätä ortodoksista kirkkoa, sijoitettu U-volyyminen kauppahalli, jonka edessä oli tilaa kaupankäyntiä varten. Linnoituksen keskusaukion ympärillä sijaitsivat siis sotilaallisen ja hallinnollisen vallan edustajien rakennukset, ja aukion keskelle oli vielä sijoitettu päävartio. Varuskuntakaupungin asuinrakennukset, sotilaskasarmit, varastot ja makasiinit oli kaavassa sijoitettu ylätasanteen laitamille lukuun ottamatta pohjoisrantaan sijoitettuja kasarmeja. Yksityisille asuinrakennuksille oli varattu linnoituksen pohjoisreunasta kolme korttelia sekä ortodoksisen kirkon ympäriltä kaksi korttelia. Ranta-alueet olivat jääneet linnoituslaitteiden vyöhykkeeksi, joskin kaavasuunnitelmaan liittyvässä perspektiivikuvassa länsirannassa oli vielä joitakin rakennuksia.

Rakennuskorkeus rajoittui vuoden 1774 asemakaavasuunnitelmaa kuvaavien karttojen mukaan yhteen kerrokseen. Leveät kadut ja matalat, joskin pinta-alaltaan suuret rakennukset aiheuttivat sen, että asemakaavasuunnitelman mukainen katutila oli ominaislaadultaan matala ja leveä. Katuseinämä pyrittiin saamaan tiiviiksi sijoittamalla usein koko korttelin mittaisiksi suunnitellut uudisrakennukset suorakulmaisesti katujen varsille. Niiltä osin kuin katua ei reunustanut rakennus, oli katutilaa luomassa aita. Erityisesti julkisten rakennusten sijoittelulla korostettiin kaupungin etelästä pohjoiseen lävistävää pääkatua. Kadun merkitystä kuvastaa se, että 1770-luvusta alkaen sitä alettiin kutsua Isoksi kivikaduksi.

Linnoituksen alue siis toimi vuoden 1774 kaavasuunnitelmassa varuskunnan sijoituspaikkana, linnoituksena sekä hallintokeskuksena. Siviiliasutus siirrettiin Paldon ja Viipurin esikaupunkeihin, jotka insinöörikomendantin käskyllä liitettiin kuuluvaksi kaupunkialueeseen. Mordvinovin atlaksen kartoissa esikaupungeista kuvattiin vain Viipurin esikaupunki osalta ja sekin kaikesta päätellen vain alustavana suunnitelmana, joka myöhemmin muuttui suuresti. Kiintoisaa on kuitenkin huomata, että esikaupungin suunnitelma toisti periaatteessa myös linnoitusmäen kaavan rakennetta, vaikkakaan esikaupunki ei kaavasuunnitelman mukaan liittynyt suoraan linnoituksen kaavarakenteeseen, vaan oli ikään kuin oma erillinen kaupunkinsa. Molemmissa oli suorakaiteen muotoiset korttelit sijoitettu yhden pääkadun ympärille pitkä sivu katulinjaa vastaan. Siten kaava-alueesta muodostui pitkä ja kapea. Molemmille "kaupungeille" oli myös suunniteltu rakennettavaksi umpikulmainen tori symmetrisesti keskelle kaupunkia.

Siviiliasutuksen esikaupunkeihin siirron syynä oli ainakin se, että linnoitusniemellä ei linnoituslaitteiden lisärakentamisen jälkeen enää olisi ollut samalla tapaa tilaa siviilirakentamiselle. Etenkään niemen ranta-alueet eivät uusien linnoituslaitteiden rakentamisen jälkeen enää olisi soveltuneet asutukselle. On toisaalta muistettava, että siviilien ja venäläisten sotilaiden suhteet eivät aina olleet erityisen sydämellisiä ja että sotilaat ovat voineet pitää laajaa siviiliasutusta linnoitusalueella myös linnoituksen turvallisuuden kannalta vaarallisena.

Mordvinovin atlaksen Lappeenrannan linnoitusta kuvaava "ihanneperspektiivikuva" – tällainen olisi linnoitus ollut, jos vuoden 1774 kaavasuunnitelma olisi toteutunut täydellisesti. (TsGADA).

8.4 Toteutunut kaupunkirakenne vuoden 1774 asemakaavasuunnitelman jälkeen

Lappeenrantaan suunniteltiin jo vuonna 1778 uutta kaavaa. Kaavasuunnitelmista ei ole säilynyt tarkkoja tietoja, eivätkä lähteet kerro huomattavista asemakaavamuutoksista. Ne lienevät lähinnä täydentäneet vuoden 1774 asemakaavasuunnitelmaa linnoituslaitteiden tarvitsemien alueiden hankkimisen ja esikaupunkien kaavoituksen osalta.
1770-luvun jälkeen ei linnoitusalueelle enää suunniteltu varsinaista uutta asemakaavaa.

1780-luvulle tultaessa ei linnoitukseen ollut ehditty rakentaa kaikkia asemakaavan esittämiä julkisia rakennuksia. Rakennustyön ilmeisestikin katsottiin sillä erää riittävän, sillä vuodelle 1780 ajoittuvan atlaksen kartta mainitsee vuonna 1773 aloitettujen rakennustöiden kestäneen 8 vuotta ja siten töiden olleen 1780-luvun alussa valmiina. Rakennustyöt olivat maksaneet 45 854 ruplaa 9 kopeekkaa. Töissä todellakin seurasi rakennusten osalta hiljaisempi kausi, sillä seuraavan, tammikuussa 1794 päivätyn Lappeenrantaa kuvaavan kartan mukaan linnoitukseen ei ollut rakennettu kuin muutama puurakennus lisää. Linnoituslaitteiden rakentamista oli sen sijaan jatkettu vuosien 1788–1790 Kustaan sodan jälkeen 1770-luvun puolivälin suunnitelman mukaisesti.

Ennen 1770-luvun puoliväliä tehty linnoitustöihin liittynyt asemakaavoitus oli ratkaiseva kaupungin tulevaisuudelle. Kaavasuunnitelman kantava periaate, siviiliasutuksen ja sotilaallisten toimintojen erottaminen toisistaan, toteutui kaavasuunnitelman mukaan. Siten vuoden 1774 asemakaavasuunnitelma aloitti 1800-luvulle asti kestäneen kehityksen, jossa linnoitusalue toimi muusta kaupungista erillisenä varuskuntakaupunkina. Toisaalta kaavasuunnitelma ei kaikilta yksityiskohdiltaan toteutunut linnoituksessa. Kuitenkin kaavasuunnitelman mukaan rakennettiin Lappeenrannan ensimmäiset kivirakennukset. Kaavasuunnitelma toteutui pääsääntöisesti myös katuverkon osalta.

1790-luvun loppupuolella myös lopullisesti luovuttiin toteuttamasta vuoden 1774 asemakaavasuunnitelmaa kokonaisuutena. Vielä vuonna 1794 – yli vuoden kreivi Suvorovin Suomesta poistumien jälkeen – esitettiin vuoden 1774 asemakaavasuunnitelman rakennukset vaaleammalla värillä ja toteutetut tummemmalla. Vuosisadan vaihteeseen ajoittuvissa kartoissa ei enää tällaista “kaksoisesitystä” esiinny, vaan karttoihin on merkitty vain rakennettu kaupunki.

Vuoden 1774 asemakaavasuunnitelmasta oli 1790-luvun puoliväliin tultaessa toteutunut kaavasuunnitelman pääajatus – linnoituksen varaaminen varuskunnan ja hallinnon käyttöön sekä siviiliasutuksen eriyttäminen erikseen kaavoitettuun esikaupunkiin. Linnoitusniemelle sijoitettu hallinto- ja sotilasrakennusten ympäröimä tori taas toteutui vain osittain. Rakentamatta jäivät torin ja pääkadun reunoille suunnitellut käskynhaltijan kanslia sekä kauppahalli. Myöskään kaikkia vuoden 1774 kaavan sotilasrakennuksia ei rakennettu. Linnoitus jäi siten entistä enemmän varuskunnan käyttöön, kun otetaan huomioon vielä se, että Lappeen kirkko rakennettiin vuoden 1790 tulipalon jälkeen Suuren esikaupungin kupeelle.

Lisätietoja Lappeenrannasta ja sen asemakaavan toteutumisesta 1790-luvulla, Suvorovin aloittamien linnoitustöiden päätyttyä, saadaan Valtionarkistossa säilytettävästä päiväämättömästä, mutta todennäköisesti 1790-luvun puoliväliin ajoittuvasta kartasta. Kartta on arkistossa maanmittaushallituksen karttojen kokoelmassa. Kartta kuvaa sen oikeassa alareunassa olevan tekstin mukaan Lappeenrannan linnoitusta, molempia esikaupunkeja sekä lähistöllä olevia erilaisia asumuksia.

Verrattuna säilyneisiin venäläisten linnoitusupseerien tekemiin linnoitustöiden kulkua esitteleviin selostuskarttoihin, on huomionarvoista, ettei kartassa esitetty lainkaan linnoitusvallituksia. Sen sijaan sotilasrakennukset esitettiin, kivirakennukset värillisinä. Kiintoisaa on, että kartassa on ainoana 1700-luvulta säilyneenä karttana esitetty siviiliasutus niin tarkkaan, että esikaupunkeihin on merkitty kortteli- ja jopa tonttinumerot. Karttaan on myös merkitty Saimaan laivaston rakennukset.

Linnoitusniemellä sijaitsi kartan mukaan yhteensä 53 rakennusta. Kortteleita niemelle oli merkitty 7 kappaletta. Kaikki korttelit sijaitsivat kartan mukaan linnoituksen ylätasanteella. Korttelinumerointi eteni ylätasanteen eteläosasta pohjoiseen. Tasanteen etelästä pohjoiseen halkaisevan pääkadun itäpuolella sijaitsi viisi korttelia, länsipuolella neljä. On kuitenkin huomattava, etteivät korttelimerkinnät kata koko aluetta, vaan osa ylätasanteesta on niemen rantojen tavoin merkitsemättä korttelinumeroin. Voitaneen ajatella, että linnoituksessa korttelinumerointi esitti selkeästi olemassa olevaa asutusta: korttelit oli muodostettu mäellä sijaitsevien, käytössä olevien talojen ympärille.
Sen sijaan joutomaana tai sotilaskäytössä olevaa aluetta ei katsottu tarpeelliseksi mitata ja merkitä korttelialueeksi. Linnoitusniemen länsireunalla olevaa vanhaa Ruotsin vallan aikaista hallintokeskusta

ei myöskään merkitty erilliseksi kortteliksi.

Siviiliasutus oli keskittynyt linnoitusniemestä kaakkoon sijaitsevaan esikaupunkiin. Siinä oli kaksi pitkittäiskatua ja kolme etelästä pohjoiseen suuntautuvaa poikittaiskatua. Kadut jakoivat esikaupungin kahdeksaan suorakaiteen muotoiseen kortteliin. Lisäksi esikaupungista koilliseen sijaitsi vapaasti järven rannan tuntumaan sijoitettuja taloja. Kauimpana koillisessa sijaitsi Lappeen pappilan rakennusryhmä. Vuonna 1792 valmistunut Lappeen kirkko sijaitsi esikaupungin eteläpuolella, aivan neljännen korttelin vieressä.

Viipuriin ja Savonlinnaan johtavien teiden risteyksessä sijaitsevan esikaupungin eli Suuren esikaupungin ensimmäinen kortteli sijaitsi lännessä. Korttelissa oli vain kaksi tonttia, joista molemmilla sijaitsi kartan mukaan vain kaksi taloa. Korttelin eteläpuolella sijaitsi vielä erillinen yhden tontin ja talon "kortteli". Toinen kortteli sijaitsi ensimmäisestä korttelista itään ja se oli kaupungin suurin. Suorakaiteen muotoiselle alueelle oli sijoitettu 12 tonttia, joilla sijaitsi yhteensä 27 rakennusta. Toinen ja seitsemäs kortteli olivat samankokoisia, kolmatta ja kuudetta oli ilmeisestikin Viipurin tien linjauksen vuoksi pitänyt kaventaa niukasti. Tien eteläpuolella sijaitsevat korttelit neljä ja viisi taas olivat leveydeltään puolet täysistä kortteleista. Puolikkaissa kortteleissa oli myös vähemmin tontteja ja taloja: neljännessä korttelissa oli vain 5 tonttia, joilla oli yhteensä 7 rakennusta. Suuren esikaupungin kahdeksas kortteli oli itäisimpänä; se ei ollut yhtä pitkä kuin muut korttelit, ja leveydeltään se oli puolet kokonaisista kortteleista.

Korttelit oli periaatteessa muodostettu suorakaiteen muotoisista tonteista, joskaan kaikki tontit eivät kartan piirtämishetkellä olleet samankokoisia tai edes tiukan suorakulmaisia. Tonttien kapeampi sivu oli aina kadun puolella, ja rakennukset oli tiiviimmän katutilan aikaansaamiseksi sijoitettu tontin kadunpuoleiseen sivuun. Korttelin leveys muodostui aina kahdesta peräkkäin olevasta tontista. Kortteleiden ja tonttien sijoittelu Suuressa esikaupungissa vastaa siten pitkälti jo Lappeenrannan ensimmäisen asemakaavan aikaa 1600-luvun puolivälissä. Kuitenkin kadun leveys oli Suuressa esikaupungissa suurempi kuin 1600-luvun kaupunkiniemellä, joten katutilasta oli muodostunut 1600-luvun kaupunkiin verrattuna erilainen.

Suuren esikaupungin lisäksi Lappeenrannassa oli vielä toinen esikaupunki. Valtionarkiston kartan mukaan kaupunki oli sijoitettu linnoitusniemeltä länteen, Tyysterniemeen päin kulkevan tien ja rannan väliseen kaistaleeseen. Alueella oli vain yksi kortteli, joka oli kartassa merkitty numerolla IX. Siellä sijaitsi vain 26 taloa. Alueen talot oli sijoitettu maastoon rantaviivan muotojen mukaan, eikä rakentamisessa kartan mukaan noudatettu samanlaista säännöllistä ruutukaavaa kuin Suuressa esikaupungissa. Pienemmän esikaupungin tonttikoko lienee kuitenkin ollut osapuilleen sama kuin toisessakin esikaupungissa, sillä Tyysterniemeen johtavan maantien ja rannan välissä ei kartassa ollut enää muuta katua, vaan tien ja rannan välinen kannas vastasi Suuressa esikaupungissa käytettyjen tonttien pituutta.

Suurta ja Pientä esikaupunkia ei kartassa nimetty. Muut lähteet kuitenkin osoittavat kaupunkien niminä käytetyn Suuren esikaupungin osalta nimiä Suuri esikaupunki tai Viipurin esikaupunki, Pienen esikaupungin osalta taas Paldo tai Paldon esikaupunki tai vain Pieni esikaupunki. Kartan lounaisosaan oli sijoitettu Meriesikaupunki-nimen saanut kaupunginosa. Kyse ei ole esikaupungista siinä mielessä kuin sana perinteisesti käsitetään ja kuten se voidaan käsittää Lappeenrannan Suuressa esikaupungissa ja Paldossa. Hauhon rantaan sijoitetussa Meriesikaupungissa sijaitsivat Saimaan laivaston venevajat ja rakennukset. Merisotilaiden käytössä oli kartan mukaan 13 rakennusta, tämän lisäksi vielä erikseen nimetty pajarakennus, varasto ja Haminaan johtavan tien varressa sijaitseva vartiotalo. Näiden lisäksi oli Saimaan laivaston veneille rakennettu suojat, jotka oli vielä ympäröity paalutuksella. Meriesikaupungin lähettyvillä sijaitsi myös siviiliasutusta. Alueelta linnoitukseen johtavan tien varrella sijaitsivat Terperin ja Puhakan kylät tai ennemminkin talot.

Valtionarkiston kartan mukaan asutus ja rakennuskanta oli siten Lappeenrannassa 1790-luvun puolivälissä keskittynyt pääosin sotilaskäytössä olleisiin linnoitukseen ja Meriesikaupunkiin ja toisaalta siviilikäytössä olleisiin Suureen ja Pieneen esikaupunkiin. Hajanaisia taloja ja asutusta sijaitsi kartan mukaan lisäksi Suuren esikaupungin jatkona nykyisen Kaupunginlahden rannalla, "Dysterniemessä" eli nykyisessä Tyysterniemessä (talot laivaston), sekä Viipuriin johtavan tien varrella oli vielä postitalo.

1790-luvun jälkipuolisko oli linnoituksen rakentamisen kannalta hiljaista aikaa. Asemakaavan ja linnoituksen kaupunkirakenteen osalta tärkein muutos oli vuonna 1792 palaneen luterilaisen kirkon tontin muuttaminen sotilasrakennusten tontiksi, tontille rakennettiin kolme kivikasarmia.

Muuten asemakaavaan ei enää tehty vuoden 1774 asemakaavan tapaisia suuria muutoksia. Linnoituksen umpikulmaista keskusaukiota ei rakennettu suunnitelman mukaisesti, vaan hallinnollisen keskusaukion tilalle muodostui kaksi aukiota. Vuoden 1774 suunnitelmasta toteutui aukion pohjoisosa, jonka päävartio sulki omaksi aukiokseen etelästä. Sen eteläpuolella komendantin talon edessä taas sijaitsi isompi aukio, komendantin talon, upseerirakennusten, muonamakasiinin ja ylätasanteen reunan paalutuksen reunustama aukio. Aukio oli luonteeltaan varuskunnan paraatiaukio tai "äksiisikenttä".

Vuosisadan vaihteen molemmin puolin Lappeenrannan insinöörikomennuskunta laati linnoituksesta laajoja selostuspiirustusten sarjoja. Selostuspiirustuksissa linnoitusta kuvaaviin karttoihin merkittiin vallitukset sekä linnoituksessa ja sen ympäristössä sijaitsevat rakennukset. Rakennuksista tehtiin myös erilliset piirustukset. Näistä myös annettiin käyttötiedot karttoihin ja piirustuksiin kirjoitetuissa selitteissä. Piirustukset osoittavat linnoituksen kaupunkirakenteen vakiintuneen 1790-luvun puolivälin tilanteeseen.

Vuonna 1803 Aleksanteri I:n tarkastaessa linnoituksen se katsottiin jo täysin valmiiksi. Tämän jälkeen ei Lappeenrannassa enää ennen linnoituksen lakkauttamista vuonna 1810 tehty asemakaavamuutoksia, jotka olisivat ratkaisevasti vaikuttaneet vuoden 1774 kaavasuunnitelman perusteella vuosisadan vaihteeseen mennessä rakennetun kaupungin kaupunkirakenteeseen.

Myös sotilasrakennukset olivat suurimmalta osaltaan valmiita. Ylätasanteen pohjoispäähän rakenteilla olleista tykistön kivimakasiineista saatiin toinen valmiiksi kevättalvella 1803, toisessa oli kesän koittaessa vielä perustuksen teko kesken ja työt jatkuivat kesällä. Makasiinien ohella suurimmat työt kohdistuivat linnoituksen pääportin eli Viipurin portin kunnostukseen. Portti sai marraskuussa 1803 päättyneen työkauden aikana sen harmaakivestä muuratun ulkoasun, joka sillä on vielä nykyäänkin.

Linnoituslaitteet ja rakennukset pidettiin kuitenkin kunnossa. Tässä vaiheessa muun muassa etelärinteen linnoituslaitteet ja nuolilinnake suojattiin aidalla. Sillä ei ollut puolustuksellista merkitystä, vaan se lienee ennemminkin rakennettu estämään kaupunkilaisten kotieläinten pääsy valleille. Koristeelliset puuaidat näyttävät muutenkin olleen 1800-luvun linnoituksen varuskuntamiljöölle ominaisia.

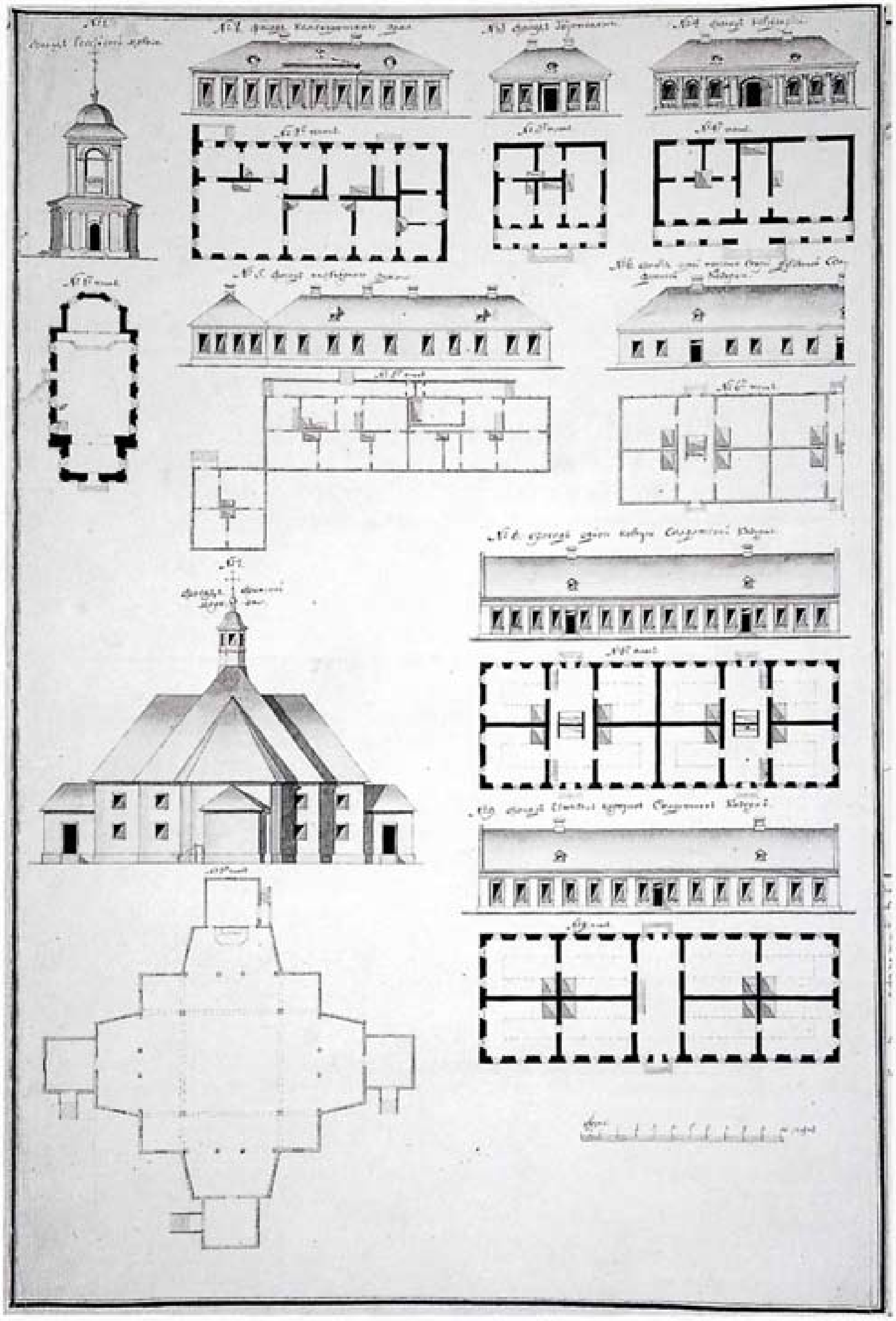
Vielä vuonna 1809 kiinnitettiin linnoituksen ylläpitoon huomiota. Silloin muun muassa korjattiin länsirannan vallitusta ja korjattiin sotilasrakennuksia. Lisäksi suunniteltiin rakennettavaksi suuri kasarmirakennus ja uusi ruutikellari linnoituksen ylätasanteen luoteisnurkkaan. Suunnitelmat eivät kuitenkaan toteutuneet, sillä Suomen sodan jälkeen strategisen merkityksensä menettänyt linnoitus ja varuskunta Lappeenrannassa lakkautettiin. Paikalle jäi enää vaatimaton vartiomiehistö ja insinöörikomennuskunta valvomaan ja huoltamaan rakennuksia.

8.5 Varuskuntakaupungin rakennukset venäläisellä kaudella

1750-luvun puolivälin jälkeen Ruotsin puolella sijaitsevassa osassa Suomea kaupunkirakentaminen on jaettu kahteen eri tyylikauteen: vuosien 1743–1775 väliseen kauteen, jota on nimitetty hyödyn ajaksi, sekä vuosien 1775–1809 väliseen klassismin aikakauteen. Liliuksen mukaan hyödyn kaudella kaupunkien rakennuskantaan tulivat mukaan kaksikerroksiset puutalot ja mansardikatot. Nämä tyylipiirteet edelleen vahvistuivat kustavilaisella kaudella. Kaupunkien perinteisen yksikerroksisen ja satulakattoisen puutalon rinnalle tulivat joko satula-, auma- tai mansardikatolla katetut kaksikerroksinen rakennus, kahdesta siivestä muodostuva vinkkelitalo ja pseudovinkkelitalo. Valtaosa taloista oli ilmeisesti hyvin pitkään hirsipintaisia. Seinät yleensä kuitenkin punamullattiin ja ikkunankehykset maalattiin. Ulkoseinien vuoraus yleistyi vain hyvin hitaasti. Pohjakaavoissa karoliininen pohjakaava yleistyi porvariston asuintaloissa.

Lappeenrannassa kaupunkikuvalle olivat aiemman linnoituskauden tapaan tyypillisiä lukuisat sotilasrakennukset. Siviilirakennusten ulkonäöstä ei ole säilynyt kovin paljon tietoja. 1770-luvulta lähtien siviilirakentamisen valvonnan keskittyessä sotilasviranomaisille kiinnitettiin huomiota rakennusten edustavuuteen eikä enää itse linnoituksessa sallittu turvekattoisia rakennuksia. Kaupunkia kuvaavien pohjakarttojen mukaan siviilirakennukset olivat ainakin vielä 1790-luvulla suorakaiteen muotoisia, kulmatonteille ei yleensä ollut rakennettu vinkkeli- tai pseudovinkkelitaloja.

Venäläisellä kaudella Lappeenrantaan rakennetut sotilasrakennukset olivat funktioltaan samoja

Lappeenrantaan 1700-luvun lopussa rakennettuja rakennuksia Viipurin kuvernementin atlaksen kuvaamassa muodossa. Vasemmalta lukien n:o 1 ortodoksinen kirkko, n:o 2 komendantin talo, n:o 3 päävartio, n:o 4 corps de garde, n:o 5 insinöörikomennuskunnan rakennus, n:o 6 puolikas kasarmirakennuksesta, n:o 7 luterilainen kirkko, sekä n:ot 8 ja 9 kasarmirakennuksia. (VA).

kuin jo ruotsalaisella kaudella. Edelleen tarvittiin upseerien ja miehistön majoitusrakennuksia, varastorakennuksia ja työrakennuksia. Puusta rakennetut sotilasrakennukset olivat ruotsalaisen kauden tapaan mahdollisimman yksinkertaisia ja käytännöllisiä konstruktioita. 1770-luvulta lähtien tuli rakennuksiin kuitenkin uusia tyylipiirteitä. Vanhan Suomen sotilasarkkitehtuuria tutkineen Rainer Knapaksen mukaan alueelle kehittyi 1700-luvun lopussa oma klassistinen provinssiarkkitehtuurinsa, joka vastasi Venäjän muissa provinsseissa vallalla ollutta tyyliä. Knapaksen mukaan tyylille ominaiset piirteet olivat voimakkaasti profiloidut kattolistat, kevyet pilasterit seinäpinnoilla, kellon muotoiset tornien katot ja korostetut aumakatot. Klassistisia piirteitä täydensivät balustradit, rustikoinnit ja kattoikkunat.

1770-luvulla provinssiklassismia sovellettiin Knapaksen mukaan komendantintaloihin,

päävartioihin, vartiorakennuksiin, kasarmeihin ja upseerien sekä esikuntien rakennuksiin Haminassa, Lappeenrannassa, Käkisalmessa ja Viipurissa. Rakennukset pohjautuivat sotakollegion tykistö- ja linnoituskanslian tyyppipiirustuksiin. 1790-luvulla rakennettiin pääasiassa julkisivultaan äärimmäisen yksinkertaisia, vain kattolistan ja ikkunapenkin koristamia kasarmeja. 1800-luvun alussa otettiin kasarmeissa käyttöön uusi avoin pohjakaavatyyppi ja julkisivuja koristivat enää kattolista ja usein aumakatto kattoikkunoineen.

Venäläisen kauden kasarmirakennukset eivät itse asiassa poikenneet perusvolyymiltään ruotsalaisen kauden rakennuksista. Tyypillistä rakennuksille oli edelleen matala rakennusrunko ja korkea kattoikkunoin varustettu aumakatto. Tähän tyyppiin antoi kuitenkin lisänsä 1770-luvun klassisismi ja ennen kaikkea arvokkaampi rakennusmateriaali. Pohjakaavoiltakaan venäläiset sotilasrakennukset eivät erityisemmin eronneet ruotsalaisen kauden rakennuksista. Lappeenrantaan 1770-luvun aikana tehty kivikasarmi, jossa talon läpi kulki eteinen ja sen molemmille puolille oli ryhmitetty tuvat, vastasi ennen pikkuvihaa laaditun Haminan kaksikerroksisen puuparakin suunnitelmapiirustuksen pohjakaavaa. 1790-luvun lopussa rakennettujen kolmen kivikasarmin pohjakaava taas oli periaatteessa aivan samankaltainen kuin ruotsalaisen insinööriupseerin ennen pikkuvihaa Haminaan suunnitteleman upseeriparakin pohjakaava.

Venäläisen kauden sotilasrakennusten mallipiirustusten ja niiden mukaan rakennettujen rakennusten esikuvina eivät varmaankaan olleet ruotsalaiset puuparakit, vaan sekä Ruotsin että Venäjän sotilasrakentajilla olivat esikuvina mannereurooppalaiset sotilasrakennukset. Voidaan havaita ainakin ranskalaisen Belidorin vuonna 1729 ilmestyneen ja venäjäksi vuosina 1765 ja 1802 käännetyn insinööritaidon oppaan mallipiirustusten pohjakaavoissa esiintyvän samalla tapaa järjestettyjä pohjakaavoja kuin Lappeenrannan kasarmirakennuksissa ja esimerkiksi Viipurin portin corps de garde -rakennuksessa.
Linnoituksen ja varuskunnan käyttöön rakennettiin 1740-luvulta lähtien useita erityyppisiä rakennuksia. Ne olivat yleensä puusta ja monet olivat hyvin lyhytikäisiä. Kokonaistilanteen selvittämiseksi voidaan tarkastella, mitä rakennuksia insinöörikomennuskunta sisällytti karttoihinsa vuonna 1803, linnoituksen rakennustöiden pääasiallisesti valmistuttua.

Linnoituksessa ja Nikolain etulinnakkeessa sijaitsivat seuraavat kiviset rakennukset:
Komendantin talo
Päävartio
Corps de garde eli Viipurin portin vartio
Sotilaskasarmit (5 kpl)
Ruutikellari
Insinöörikunnan paja
Tykistön makasiinit (2 kpl)
Kasarmi, kaponieeri ja ruutikellari Nikolain etulinnakkeessa

Puisia rakennuksia oli runsaasti, niistä insinöörikomennuskunnan laatimat kartat erittelivät eri ryhmiin seuraavat:
Komendantin talon puinen siipi
Insinöörijoukkojen talo
Varuskuntapataljoonan yliupseerien asuintalot
Tykistön yliupseerien asuintalot
Sotilaskasarmit
Verstaat
Varastot
Tykistön laboratorio
Vaja
Paja
Varuskuntapataljoonan varasto
Muonavarastot
Varalla oleva varastomakasiini
Pataljoonan sairaala
Ruutikellari
Tuomio- ja vankitiloja
Kaupungin koulu
Asukaskorttelit

Linnoituksen ulkopuolella sijaitsivat

Kenttävarustukset ja niiden vartiot
Nikolain etulinnake ja siellä kivinen kasarmi, kaponieeri ja ruutikellari
Suomalainen kirkko
Suuri esikaupunki
Pieni esikaupunki
Saimaan laivaston venevajat
Vartio
Merihallinnon palvelijoiden asunnot
Merihallinnon päällikön asuintalo
Muonahallinnon heinälatoja
Kalkkikiven louhimiseen ja kairaamiseen käytetty alue rakennuksineen
Postipiha
Papin talo
Puhakan kylä
Maanmittari Londinin talo

Venäläisen kauden rakennuksista ovat Lappeenrannassa säilyneet Suuren kivikadun varrella sijainneet Viipurin portin corps de garde, kolme kasarmirakennusta, kirkko, komendantin talon kivinen osa, ylätasanteen pohjoisosan kaksi harmaakivistä makasiinia ja luoteisosan kaksi kasarmirakennusta sekä Viipurin esikaupungin puinen kirkko. Jo tässä vaiheessa voidaan esittää jäljempänä käsitellyn aineiston perusteella laadittu taulukko, josta käyvät ilmi näiden Lappeenrannan vanhimpien rakennusten rakennusajat.

Rakennus	rakennusaika
Komendantin talo	1778
Kasarmi n:o 4	1779
Corps de garde	1778
Ortodoksinen kirkko	1782–1785
Kasarmi n:o 8	1798
Luterilainen kirkko	1792
Pääkadun varrella sijaitsevat 3 kasarmia	1798
Harmaakiviset makasiinit	1802–1803

8.5.1 Komendantin talo

Linnoituksen komendantti asui Lappeenrannassa pitkään yksityistalossa. Ensimmäinen komendantti, kapteeni Kuprianov, asui 1740-luvulla viipurilaisen kauppiaan Kristian Sesemanin Lappeenrannassa sijaitsevassa talossa. Myöhemmin hän siirtyi kauppias Henrik Schmidtin taloon. 1750-luvun alussa komendantille oli nimetty oma rakennus, jossa hän ei kuitenkaan kaikesta päättäen asunut ainakaan koko aikaa; 1750-luvun puolivälissä komendantti nimittäin asui postimestarin virka-asunnossa. 1764 kaupunkiin saapunut komendantti Barbot de Marni taas asui aluksi venäläisen kauppiaan luona, mutta vaati kaupunkilaisia rakentamaan itselleen oman talon. Komendanttia varten myös rakennettiin oma rakennus puusta, sillä Marnin komendantinkauden jälkeiseen aikaan ajoittuvat myöhemmät lähteet kertovat kaupungissa sijainneen “vanhan komendantin talon”. Uusi komendantin talo eli nykyisin linnoituksen kaupunginosan käräjätalona toimiva rakennus taas rakennettiin kivestä vanhan talon jatkeeksi.

Linnoituksen komentaja oli kaupungin ylin henkilö. Kaupunki toimi sotilaiden ehdoilla ja komendantti oli varuskunnan päällikkö. Komendantin talo taasen oli varuskuntakaupungin kaupunkikuvassa yhtä tärkeä kuin komendantin asema. Komendantin kivisen talon rakentaminen liittyi Lappeenrannan linnoituksen merkityksen kasvuun ja sitä kautta vuoden 1774 asemakaavan toteuttamiseen.

Komendantin talon suunnittelijoista ei ole säilynyt tietoja. Myös rakennusaikaiset suunnitelmapiirustukset puuttuvat. Knapaksen mukaan ajan sotilasrakennuksille oli kuitenkin tyypillistä, että ne seurasivat Pietarin sotakollegion mallisuunnitelmia – kuitenkin usein paikallisin poikkeuksin. Komendantin talolla ei linnoituksen muiden talojen tapaan ole siten välttämättä yhtä suunnittelijaa, vaan linnoitusupseerit ovat todennäköisemmin suunnitelleet ja rakentaneet rakennukset

kollektiivisesti samaan tapaan kuin jo linnoituksen ruotsalaisella kaudella.

Säilyneen kiviosan (numero 1A) julkisivuja jäsentävät ikkunoiden väliin muodostetut vertikaalit, pilasterimaiset seinänosat. Ikkuna-aukkojen ylä- ja alapuolella on vaakasuorat koristelistat. Julkisivun keskiosaa korostavat hieman muusta seinätasosta ulkonevat neljä kaksoispilasteria. Yksikerroksista rakennusta kiertää profiloitu tiilinen räystäslista.

Komendantin talon ulkoasua on muuttanut suuresti kattomuodon vaihtaminen satulakatoksi. Aiemmin rakennuksessa oli laudasta tehty aumakatto. Rakennuksen julkisivu oli aiemmin, kuten nykyäänkin, linnoituksen keskiaukiolle päin. Fasadi kaksoispilastereineen korosti rakennuksen arvoa linnoituksen muiden rakennusten joukossa. Valtionarkistossa säilytettävän, 1790-luvun loppuun ajoittuvan Viipurin kuvernementin rakennuksia kuvaavan atlaksen mukaan julkisivu olisi ollut vielä rikkaammin koristeltu; keskiosan pilasterit olisivat kannattaneet attikaa ja sen huipulla olevaa uurnakoristetta. Atlaksen fasadipiirustuksen luotettavuus on kuitenkin jo aiemmin asetettu kyseenalaiseksi, ja Pietarin laivaston keskusarkistossa säilynyt insinöörikomennuskunnan Lappeenrannassa 13.kesäkuuta 1799 laatima fasadikuva vahvistaa epäilykset: Viipurin kuvernementin atlaksen kuvaamia attikaa ja uurnaa ei rakennuksessa ollut.

Komendantin taloon liittynyt puinen osa, ns. vanha komendantin talo (numero 1B) toimi uuden valmistuttua muun muassa Lappeenrannan varuskuntapataljoonan majurin asuntona. Rakennuksessa oli laudasta rakennettu aumakatto, ja se oli koristettu klassistisin ikkunalaudoin. Rakennuksessa oli seitsemän huonetta, eteinen ja kolme sisäänkäyntiä. Kivisessä komendantin talossa oli kymmenen huonetta ja eteinen. Vuonna 1803 talon huoneista oli viisi komendantin ja pataljoonan komentajan Tromberin hallussa ja kaksi huonetta sotatuomarin käytössä. Muut kolme olivat vapaina ja niissä asuivat kenraalikunnasta vierailevat.

Vanhan ja uuden komendantintalon pohjakaavat olivat hyvin samankaltaiset. Sisäänkäynti molempiin oli pihan puolelta, puiseen osaan tosin myös kivirakennuksen julkisivun puolelta, mutta kuitenkin puurakennuksen länteen osoittavan julkisivun vastakkaiselta puolelta. Pihan puolen huoneet olivat pienempiä kuin fasadipuolen. Pihan puolella sijaitsivat muun muassa keittiöt. Julkisivupuolella huoneet taas olivat isompia ja edustavampia. Molempien rakennusten pohjakaavalle on myös tyypillistä, että julkisivun puoleisten huoneiden läpi avautuivat ovet linjassa koko talon pituudelta. Komendantin talon kokonaisuuteen kuului lisäksi tontin itäosassa pääty vesiportille johtavalle kadulle päin sijainnut huoltorakennus/talli. Vuonna 1800 sen tilalle rakennettiin aumakattoinen puinen talli.

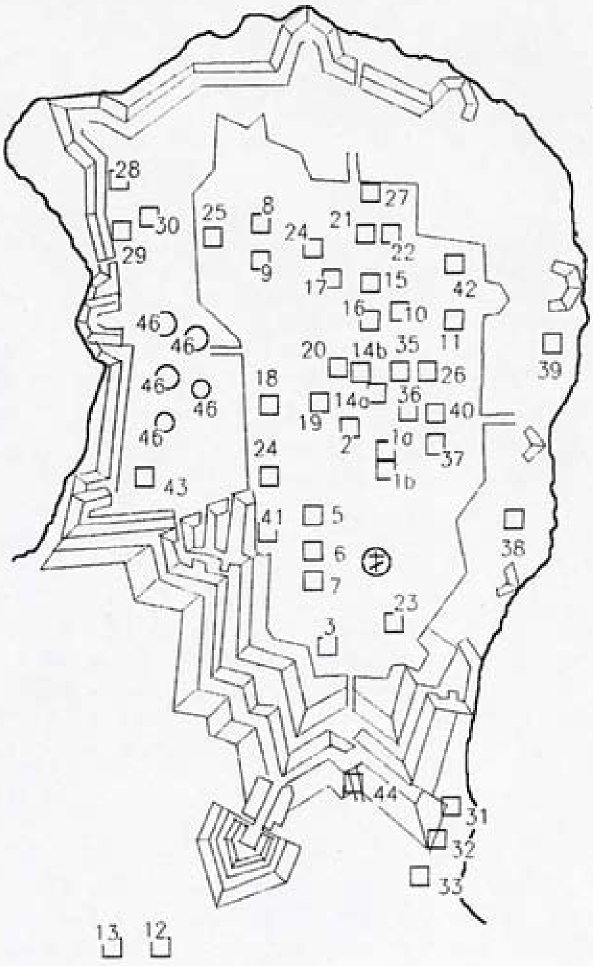
Komendantin talon lisäksi linnoituksen ensimmäiset kivitalot ja rakennukset, joiden ulkonäköön kiinnitettiin eniten huomiota, olivat keskusaukiolla sijaitseva päävartio, Viipurin portin corps de garde ja yksi kivikasarmi. Rakennukset liittyvät vuoden 1774 asemakaavasuunnitelmaan sekä sijaintinsa että tyylinsä ja rakennusmateriaalinsakin perusteella. Rakennusten ajoituksen kannalta tärkein lähde on laivaston keskusarkistossa Pietarissa säilytettävä Suomen departementin linnoituksia ja niiden rakennuksia kuvaava atlas. Atlaksen sivuista Lappeenrantaa kuvaavat sivut 31–38 (lehdet I–VIII). Lappeenrannan insinöörikomennuskunnan kesällä 1799 päiväämissä lehdissä on rakennusten selostuksissa ilmoitettu rakennuksista myös rakennusvuodet. Atlaksessa komendantin talon rakennusvuodeksi ilmoitettiin 1778, "komendantin vartion" eli päävartion 1774, corps de garden 1778 ja satulakattoisen kivikasarmin 1779.

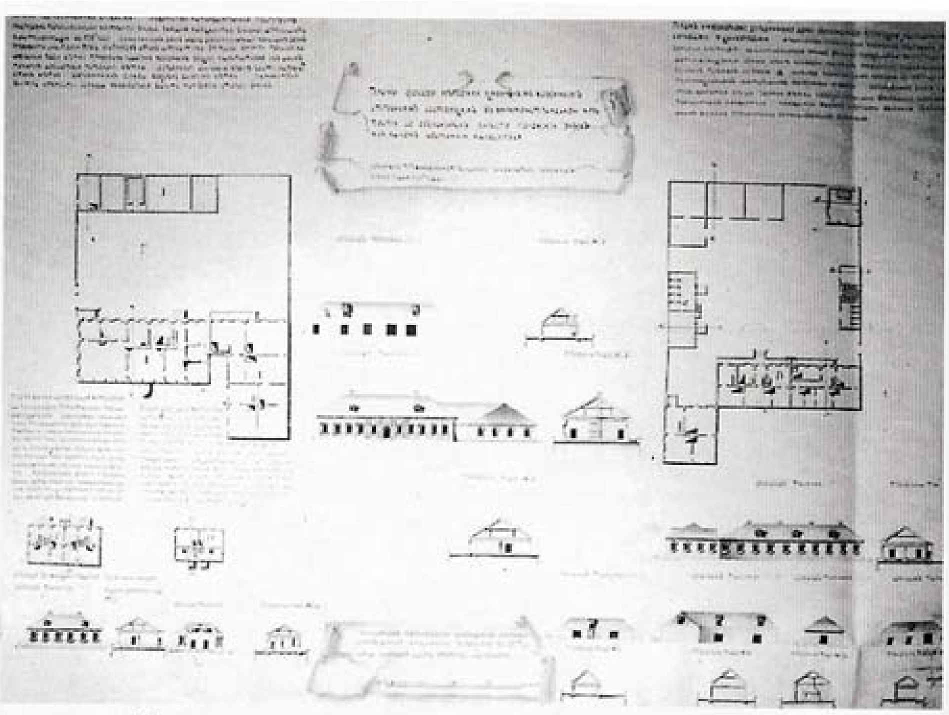
Kartaston rakennusajoille saadaan tukea myös muista lähteistä. Ainakin vuonna 1780 kiviset vartiorakennukset, komendantintalo ja kivikasarmi on merkitty linnoitusta kuvaavaan karttaan. Linnoituksen rakennusten ikää raastuvanoikeuden pöytäkirjojen perusteella selvittänyt Raimo Ranta taas ajoittaa sekä päävartion että corps de garden 1770-luvun puoliväliin. Ranta myös kirjaa tiedon vuonna 1774 myönnetystä pienestä vuosittaisesta määrärahasta päävartiossa sijaitsevien vankisellien lämmittämiseen.

8.5.2 Päävartio

Linnoituksen pääkatujen risteyskohdassa sijainneen päävartion (numero 2) julkisivu oli kohti Viipurin porttia, joka toimi linnoituksen pääporttina. Fasadipuolella oli kuuden pylvään muodostama pilarikäytävä. Pilareiden välien kohdalla sijaitsivat päävartion julkisivun puoleiset neljä ikkuna-aukkoa koristeineen. Oviaukon kohdalla pilareiden väli oli hiukan suurempi. Pilarikäytävässä oli vielä rakennuksen ikkunoiden välisellä osuudella seinässä pilasterit. Oviaukkoa korostettiin kaksoispilasterein. Rakennuksen aumakatossa oli julkisivun puolella kattoikkuna. Oleellinen osa

Kaavio venäläisen kauden julkisten rakennusten sijainnista linnoitusniemellä. Kaavioon ei ole merkitty esikaupunkeja, etulinnakkeita eikä Saimaan laivaston rakennusten aluetta. Kartta ei ole mittatarkka.

Linnoituksen sotilasrakennuksia vuonna 1799. Keskellä komendantin talon pilastereiden koristama julkisivukuva, sen vasemmalla puolella rakennusten pohjakaavat ja tontti (merkitty kirjaimella A). Oikealla insinöörikomennuskunnan tontti ja rakennusten pohjakaavat (merkitty kirjaimella B). Pohjakaavan alla insinöörirakennusten julkisivukuva. Vasemmalla alhaalla varuskuntapataljoonan upseerien asuintaloja. (TsGADA).

rakennuksen pääjulkisivun arkkitehtuuria oli vielä rakennuksen mittainen, kolmeen suuntaan laskeutuva ja kolmiaskelmainen porras. Rakennuksen muista seinistä oli pohjoisseinämä kattolistaa lukuun ottamatta koristelematon. Vesiportille johtavan kadun puoleista seinää rytmittivät kulmassa sijaitsevat kaksoispilasterit ja yksi pilasteri keskellä rakennusta, Haminan portille johtavan kadun suuntaisella fasadilla kulmien kaksoispilasterien lisäksi myös kaksi keskemmälle seinää sijoitettua pilasteria.

Päävartiossa oli neljä huonetta ja rakennuksen keskellä sijainnut eteinen. Pohjoiseen Savonlinnan portille päin oli yksi ikkuna, itään Vesiportille avautui kaksi ikkunaa ja länteen Haminan portille samoin kaksi ikkunaa. Eräässä säilyneessä suunnitelmapiirustuksessa oli päävartion huonetiloja varattu upseerille, sotilaille, varuskunnan kassalle ja vangeille.

Päävartiolla, vaikka se olikin kooltaan pienempi kuin esimerkiksi Viipurin portin corps de garde, oli linnoituksessa merkittävä periaatteellinen merkitys komendantin vartiona. Päävartiossa muun muassa säilytettiin linnoituksen tunnuksia, lippua ja avaimia. Kun tarkastelee rakennuksen sijoittamista vuoden 1774 asemakaavaan, keskelle toriaukiota ja porteilta suuntautuvien teiden leikkauspisteeseen, tuntuu selvältä, että asemakaavan laatijat halusivat korostaa päävartiota ja niitä arvoja, joita se edusti.

8.5.3 Viipurin portin corps de garde

Viipurin portin corps de garde (numero 3) sijaitsi linnoitukseen tultaessa portin vasemmalla puolen. Viipurin portilla sijaitsi vartiorakennus jo 1750-luvulla. Tällöin kyseessä oli kuitenkin puurakennus. Uuden tiilestä rakennetun suorakaiteen muotoisen rakennuksen fasadi oli kohti Suurta kivikatua. Julkisivun keskeinen elementti oli päävartion tapaan avoin pilarikäytävä. Corps de gardessa pilarikäytävän muodosti balustradiaidan lisäksi kaari-aihe, lakikivin varustetut arkkivoltit, joiden väleihin oli sijoitettu pilasterit kannattamaan voimakkaasti profiloitua kattolistaa. Oviaukon kohtaa korostettiin julkisivussa leveämmällä kaarella.

Corps de gardessa oli muiden sotilasrakennusten tavoin aumakatto, johon oli julkisivun puolelle sijoitettu molemmin puolin oviaukkoa kaksi kattoikkunaa. Päävartion tavoin oli corps de gardessakin pylväskäytävän sisäseinän ikkunoiden ja oven väleihin sijoitettu pilasterit. Suurta kivikatua korkeammalla sijaitsevan rakennuksen edustalla oli myös kolmeen suuntaan laskeutuva porras. Pääjulkisivun lisäksi oli rakennuksen lyhyille sivuille sijoitettu rakennuksen kulmiin pilasterit ja kattolista kiersi koko rakennuksen. Pohjakaavassa oli eteinen koko rakennuksen levyinen; eteisen eteläpuolella sijaitsi kolme pientä huonetta ja pohjoispuolella yksi, koko rakennuksen mittainen huone. Huoneiden käyttö ilmenee jo rakennuksen nimestä: rakennuksessa majailivat ne sotilaat, jotka kulloinkin huolehtivat pääportin vartioinnista, avaamisesta ja sulkemisesta.

8.5.4 Kiviset sotilaskasarmit

Ensimmäiset kasarmirakentamiseen liittyvät pyrkimykset tulivat Venäjälle vasta Pietari Suuren aikana. Hänen aikanaan ei kuitenkaan vielä edetty rakentamisessa järjestelmällisesti tai laajamittaisesti, ja suunnitelmat raukesivat Pietarin kuolemaan. Pietarin jälkeen kasarmeja rakennettiin jokseenkin satunnaisesti. Asenteet kasarmien rakentamiseen kuitenkin muuttuivat 1700-luvun jälkipuoliskolla. Fabritsiuksen mukaan keisari Paavali I noudatti periaatetta, jonka mukaan kasarmit eivät olleet tarkoitetut vain sotilaiden majoittamiseen, vaan ne olivat koulu, jossa kasvatettiin parempia sotilaita. Paavalin aikana alkoivatkin ensimmäiset merkittävät kasarmien rakennustyöt niin Pietarissa kuin provinsseissakin. Paavalin seuraajan Aleksanteri I:n aikana laajat kasarmien rakennustyöt jatkuivat.

Aluksi rakennettiin pääosin kaartin kasarmeja Pietariin, sittemmin myös Moskovaan ja provinssikaupunkeihin – etenkin rajaseuduille. Linnoituksissa kasarmeja rakennettiin etenkin jos siviilimajoitusta ei ollut saatavissa. Keep mainitsee Baltian maiden olleen poikkeus muuhun valtakuntaan verrattuna: siellä aatelisto rakennutti jo varhain sotilaille erityisiä majoitusrakennuksia eli “Quartierhäusereita”. Kasarmien rakentaminen yleistyi Keepin mukaan 1800-luvun alkupuolella.

Sotilaat eivät paikallisella tasolla itse olleet innostuneita asumaan kasarmeissa. Venäjän joukoista oli 1700-luvulla vain pieni osa majoitettuina kasarmeihin tai kaupunkeihin; suurin osa oli majoituksessa maaseudun viljelijöiden rakennuksissa. Majoituksessa oltiin suurin osa vuotta, siitä poistuttiin vain kesäharjoitusten tai sotien aikana. Kasarmit eivät kuitenkaan olleet suosittuja sotilaiden

keskuudessa – elämä paikallisen väestön majoituksessa katsottiin vapaammaksi. Kasarmit miellettiin palveluspaikoiksi, lisäksi kasarmien on huomautettu olleen epäterveellisiä ja ylikansoitettuja, lian ja epäjärjestyksen pesiä. Siviilimajoituksessa myös lämmitykseen ja muuhun huoltoon liittyvät rasitukset jäivät suurelta osaltaan siviilien niskoille. Lappeenrannastakin on vielä 1760-luvulla tietoja siitä, että sotilaita ei suostuttu muuttamaan heille rakennettuihin kasarmeihin, vaan heitä pidettiin mieluummin siviilimajoituksessa.

Linnoitusniemellä sijaitsi viisi kivistä sotilaskasarmia. Näistä vanhin sekä käytöltään että ulkoasultaan muista kasarmeista jossain määrin poikkeava sijaitsi ylätasanteella, pääty Haminan portille ja länsirantaan johtavan tien varrelle päin (numero 4). Erään vuodelle 1780 ajoittuvan kartan mukaan rakennus oli tykistön upseerikasarmina, vuonna 1795 rakennuksen taas mainittiin olevan kivinen sotilaskasarmi, ja ainakin 1800-luvun alussa rakennuksessa toimi varuskuntapataljoonan sairaala. Kasarmin rakentaminen ajoittuu samaan 1770-luvun puolivälissä tapahtuneeseen linnoituksen kaavoittamis- ja rakentamiskauteen kuin kivisen komendantintalon sekä päävartion ja corps de garden rakentaminen. Rakennus valmistui viimeisenä 1770-luvun kivirakennuksista, vuonna 1779. Rakennus oli muista myöhemmin pystytetyistä kivikasarmeista poiketen satulakattoinen.

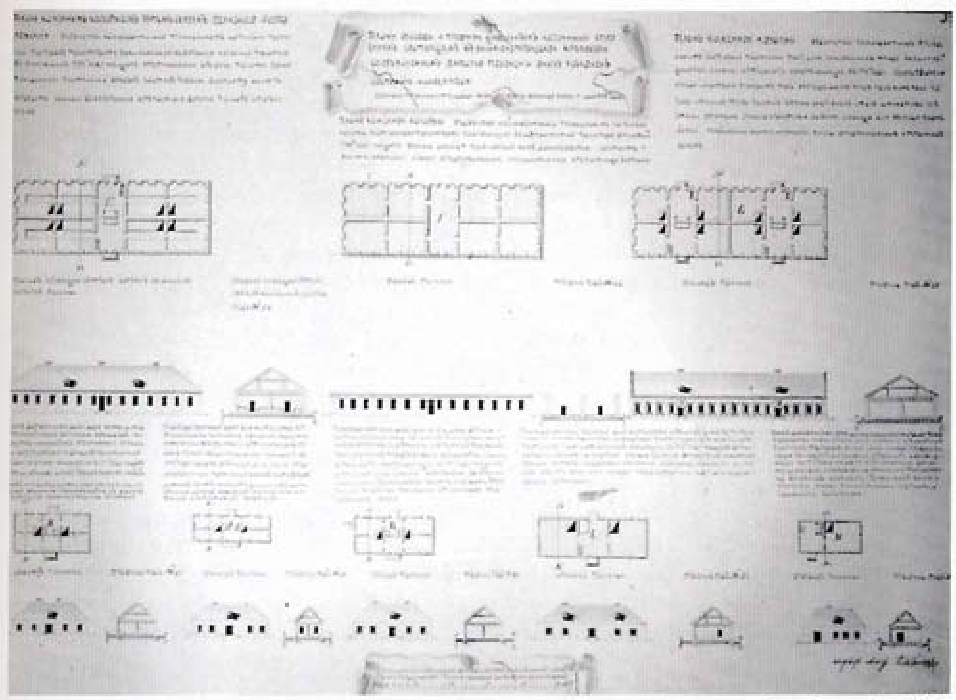
Rakennuksen julkisivu osoittaa sen kuuluvan myös tyylillisesti päävartion ja corps de garden kanssa samaan vaiheeseen. Fasadille on ominaista selkeä ja niukka klassististen elementtien käyttö. Julkisivun kuusitoista ikkunaa ja kaksi oviaukkoa oli reunustettu samantyyppisillä klassistiseen muotokieleen pohjautuvilla koristeaiheilla kuin komendantin talossakin. Myös ikkunat sijaitsivat komendantin talon tapaan seinäpinnasta sisäänvedetyissä komeroissa. Siten komeroiden väliin jäävistä kapeista vertikaaleista osista muodostui koko seinän mittainen pylväikkö, jota kattolistan alla yhdisti julkisivun mittainen horisontaali seinän osa. Oviaukkoja taas korosti niitä ympäröivä voimakkaasti profiloitu ja kattolistaan asti ulottuva kehys. Korkeassa satulakatossa sijaitsi oviaukkojen yläpuolella kaksi kattoikkunaa ja vielä niiden yläpuolella rakennuksen savupiiput.

Rakennuksen pohjakaava oli tiukan symmetrinen. Keskellä rakennusta sijaitsi umpinainen seinä. Sen molemmin puolin sijaitsevat kasarmin osat olivat toistensa peilikuvia. Kasarmin puolikkaan jakoi kahtia rakennuksen läpi kulkeva eteinen – kasarmista oli uloskäynti molemmille puolille. Eteisestä oli käynti taas symmetrisesti sen molemmilla puolin sijaitseviin neliönmuotoisiin huoneisiin. Kasarmissa siis oli kahdeksan samankokoista huonetta ja kaksi eteistä. Tulisijat sijaitsivat alun perin eteisissä, mutta myöhemmin rakennettiin jokaisen huoneen nurkkaan vielä oma uuninsa.

Seuraavat kivikasarmit rakennettiin linnoitukseen 1790-luvulla. Kasarmeista kolme (numerot 5, 6 ja 7) sijoitettiin vuonna 1792 palaneen luterilaisen kirkon kohdalle, vastapäätä ortodoksista kirkkoa. Alueelle oli vuoden 1774 asemakaavassa suunniteltu sijoitettavaksi U-volyyminen kauppahalli eli gostinnyj dvor. 1790-luvulla linnoitus oli kuitenkin jo niin selkeästi vain varuskunnan käytössä, että kasarmien rakentamista pidettiin tärkeämpänä. Nämä kolme samankaltaista kasarmirakennusta sijoitettiin asemakaavaan siten, että niiden päädyt olivat kohti Suurta kivikatua, ortodoksisen kirkon fasadi kadun toisella puolella osui kahden eteläisimmän kasarmin väliin. Lisäksi rakennettiin vielä neljäs samaa tyyppiä oleva kasarmi (numero 8). Se sijoitettiin 1770-luvulla rakennetun kivikasarmin jatkeeksi, paikalle johon jo 1770-luvun puolivälin kaavassa oli suunniteltu kasarmirakennusta.

Rakennusten valmistumisvuonna 1798 suuret rakennushankkeet heijastuivat koko kaupungin elämään, sillä sotilaiden voimat eivät yksinään riittäneet kasarmien rakentamiseen. Insinöörikomennuskunta kuulutti kirkossa Rannan mukaan kaupunkilaisia ja lappeelaisia töihin. Kirvesmiehille komennuskunta oli valmis maksamaan 50 kopeekkaa päivässä ja tavallisille työmiehille 30 kopeekkaa. Lisäksi kaupunkiin tuli talvikeleillä kuljettaa kiviä kolmen virstan etäisyydellä lähisaarista.

Vuonna 1798 rakennettujen neljän kasarmin julkisivuarkkitehtuuri poikkeaa 1770-luvun eli Katariina II:n kauden sotilasrakennuksista. Verrattuna kaksikymmentä vuotta aikaisempiin rakennuksiin olivat uudet kasarmit pelkistetympiä. Julkisivuissa ei ollut enää 1770-luvun tapaan pilastereita eikä profiloituja ikkunankehiä. Kun 1770-luvun puolivälissä rakennetussa kasarmissa ikkunat sijaitsivat seinäpinnasta sisäänvedetyissä komeroissa, niin vuoden 1789 kasarmeissa ikkunat oli puhkaistu suoraan seinälinjaan ja ainoastaan ikkunan alalauta erkani seinälinjasta. Molemman kauden rakennuksilla oli kuitenkin ulkoarkkitehtuurissaan myös yhteisiä piirteitä. Rakennuksissa oli suhteellisen korkealta perustalta nouseva matala runko-osa ja korkea katto, useimmiten aumakatto. Siinä sijaitsivat symmetrisesti sijoitetut ikkunat. Vuonna 1798 rakennettujen kasarmien julkisivuarkkitehtuuriin kuului oleellisena osana 1770-luvun tapaan tiilistä muurattu kattolista.

Linnoituksen kasarmirakennuksia vuonna 1799. Kirjaimilla E, F ja G merkittiin kivikasarmit. Alarivin puiset rakennukset H, I ja K olivat tykistön upseereiden käytössä, rakennukset L ja M tykistön miesten ja mestareiden käytössä. (TsGADA).

Vuoden 1798 kasarmien pohjakaavat poikkeavat myös jossain määrin 1770-luvun puolivälissä rakennetusta kasarmista. Tässä oli kaksi oviaukkoa, kaksi koko rakennuksen läpi kulkevaa eteistä ja yhteensä kahdeksan samankokoista majoitushuonetta. Vuoden 1798 kasarmeihin sijoitettiin kuitenkin vain yksi oviaukko. Eteiset ulottuivat vanhemman kasarmin tapaan läpi koko rakennuksen. Enää ei kuitenkaan jokaisesta tuvasta ollut omaa sisäänkäyntiä eteiseen, vaan uloimpana sijaitseviin majoitushuoneisiin piti kulkea toisen tuvan läpi. Siten vuoden 1798 kasarmityypissä eteinen jakoi kasarmin kahteen nelihuoneiseen blokkiin. Vuoden 1798 pohjakaava oli epäilemättä tehokkaampi kuin 1770-luvun: kun eteistilaa oli vähemmän, voitiin huoneisiin majoittaa enemmän sotilaita. Parantunut tehokkuus ei liene kuitenkaan parantanut kasarmeissa majailevien sotilaiden asumisen laatua, koska uloimpiin tupiin joutui aina kulkemaan välissä olevan majoitushuoneen kautta.

8.5.5 Puukasarmit

Sotilaita ei venäläisen kauden alussakaan majoitettu Lappeenrannassa pelkästään yksityismajoitukseen. Linnoitukseen 1770-luvulta lähtien rakennettujen yhteensä viiden kivikasarmin lisäksi siellä sijaitsi useita puukasarmeja. Ne saattoivat usein olla hyvin vaatimattomia, parakkimaisia, eikä niiden käyttöikä välttämättä ollut kovin pitkä. Jo vuonna 1745 ilmoitettiin kaupungissa olevan useita pieniä kasarmeja. Nämä sijaitsivat linnoitusniemen länsirannalla, lähellä entistä maaherran residenssirakennusta. Rakennukset olivat huonokuntoisia ja palovaarallisia. Majoitusrakennukset ovat saattaneet olla Lappeenrannan valloituksesta jäljelle jääneitä entisiä kauppiastaloja tai myöhemmin paikalle siirrettyjä tai rakennettuja hirsirakennuksia. Länsirannassa joka tapauksessa sijaitsi vielä venäläiskauden alussa 1750-luvulla runsaasti rakennuksia. Länsirannan kasarmirakennukset eivät kuitenkaan olleet pitkäikäisiä, sillä linnoitustöiden edistyttyä länsirantaan jäi enää siviilihallinnon käytössä olevia rakennuksia eli provinssikanslian käytössä oleva talo, ruutikellari ja muutama varuskunnan varastorakennus.

Vuonna 1756 rakensivat kaupunkilaiset sotilaille kasarmirakennuksia. Niitä oli kaksi, joista toinen valmistui talvella 1756–1757. Toinen oli pitkään keskeneräinen ja valmistui aivan 1750-luvun lopussa. Kasarmi oli kuitenkin vielä pitkään tyhjillään ja sitä käytettiin 1760-luvun alussa heinävarastona.

Majoitusrasituksen vaivaamat kaupunkilaiset pyrkivät edelleen rakentamaan kasarmeja ja ehdottivat vuonna 1766, että kaupunkiin rakennettaisiin uusi kasarmi. Vuosikymmenen vaihteesta on myös tietoja vanhan kasarmin purkamisesta ja uuden rakentamisesta sen tilalle. Näiden puurakenteisten kasarmien sijainnista tai ulkoasusta ei ole kuitenkaan säilynyt tarkempaa tietoa.

1780-luvun tilanteesta muodostuu jo selkeämpi kuva. Raastuvanoikeuden pöytäkirjoissa vuodelta 1786 säilyneen kaupungin rakennusten inventoinnin mukaan linnoituksessa sijaitsi tällöin kivisen kasarmin lisäksi yhteensä kolme puista kasarmia ja tykkimiesten majoitustalo. Kaksi kasarmeista sijaitsi kaupungin pohjoisosassa. Kolmannella on saatettu tarkoittaa provinssikanslian korpraalille ja kuuden miehen vahvuisen vartiolle vuonna 1757 valmistunutta rakennusta.

Inventoinnin mainitsemalla tykkimiesten majoitustalolla lienee tarkoitettu tykistön käytössä ollutta pientä linnoitusniemen luoteisosassa sijainnutta tykistön puukasarmia. Suorakaiteen muotoinen ja aumakattoinen rakennus oli sijoitettu pitkä sivu ylätasanteen pohjoisimman poikkikadun varteen (numero 9). Pääty oli kohti pääkadun länsipuolella sijainnutta luoteisosan pitkittäiskatua. Kasarmin pohjakaava oli äärimmäisen yksinkertainen. Suorakaiteen muotoinen rakennus koostui kahdesta samankokoisesta huoneesta, joiden välissä oli eteinen. Eteisestä oli myös käynti ullakolle. Julkisivun puolella huoneissa oli kaksi ikkunaa. Yksinkertaista ja symmetristä julkisivua jäsensivät lisäksi korkean aumakaton kaksi katto-ikkunaa. Eteiseen johti kaksiaskelmainen leveähkö porras. Rakennuksessa oli ainakin 1800-luvun alussa lautakatto.

Rakennus rakennettiin jo ennen vuoden 1774 asemakaavasuunnitelmaa, 1700-luvun lopussa rakennusvuodeksi ilmoitettiin 1770. Vuoden 1774 asemakaavasuunnitelmassa sen tilalle oli suunniteltu neljää suurta kasarmirakennusta. Näistä rakennettiin loppujen lopuksi 1770-luvulla vain yksi. Vuonna 1798 valmistui toinen kivikasarmi luoteisnurkkaan, mutta vielä tällöinkin jäi puukasarmi paikalleen. Kuitenkin jo vuonna 1803 insinöörikomennuskunta raportoi rakennuksen olevan huonokuntoinen ja tyhjä. Kasarmi purettiin vihdoin vuosikymmenen lopussa.

Kaksi muuta puukasarmia sijaitsivat linnoituksen pohjoisosan ranta-alueella. Vuoden 1774 asemakaavasuunnitelmassa linnoituksen pohjoisrantaan oli suunniteltu rakennettavaksi kaksi aumakattoista kasarmirakennusta ja niiden väliin varastorakennus. Puurakennukset esiintyvät kartassa vuodelta 1780 ja 1790-luvun loppupuolen karttamateriaalissa, mutta eivät enää vuosisadan alun rakennustöitä kuvaavissa kartoissa. 1800-luvun alussa linnoituslaitteiden rakennustyöt nimittäin etenivät pohjoisrantaan ja kasarmit purettiin niiden alta.

1790-luvun loppuun ajoittuvassa Viipurin kuvernementin atlaksessa on esitetty Lappeenrannan kohdalla piirustuksessa n:o 6 vanhaksi kasarmiksi nimetyn kasarmirakennuksen puolikasta kuvaava julkisivu- ja pohjapiirustus. Rakennuksen pohjakaava on näkyvältä osaltaan identtinen linnoituksen vanhimman, 1770-luvun alussa rakennetun satulakattoisen kivikasarmin kanssa. Fasadi taas muistuttaa vuonna 1798 rakennettujen neljän aumakattoisen ja keskenään samankaltaisen kivikasarmin julkisivuja.

Pietarissa säilyneisiin atlaksiin kuuluvien, Lappeenrannan insinöörikomennuskunnassa laadittujen piirustusten mukaan puukasarmien pohjakaavat todella olivat identtisiä satulakattoisen kivikasarmin kanssa. Toiseen piirustukseen liittyvän maininnan mukaan rakennus oli rakennettu vuonna 1778, siis vuotta ennen satulakattoista kivikasarmia. Pietarin julkisivupiirustuksen mukaan Viipurin kuvernementin atlaksen julkisivun puolikas pitää paikkansa lukuun ottamatta savupiippujen lukumäärää – vuoden 1788 puukasarmeissa oli vuoden 1798 kasarmeihin verrattuna, erilaisesta pohjakaavasta johtuvina, kolme oviaukkoa ja enemmän savupiippuja. Julkisivuiltaan rakennukset eivät siten, etenkin kun muistetaan, että ne oli tehty puusta, olleet volyymiltään yhtä “tiiviitä” ja suljettuja kokonaisuuksia kuin kivikasarmit. Puukasarmit olivat lisäksi pidempiä.

1790-luvulla rakennettiin kaupunkiin lisää kasarmeja. Tällöin pyrittiin yleensäkin sijoittamaan Vanhan Suomen linnoituksiin enemmän joukkoja ja varastoja. Vuosikymmenen loppupuolella, vuonna 1798, valmistuivat linnoituksessa yhä edelleen sijaitsevat neljä jo mainittua samojen piirustusten mukaan rakennettua tiilikasarmia. Vuosisadan vaihteessa suunniteltiin Lappeenrantaan rakennettavaksi vielä kivistä kaksikerroksista kasarmia. Rakennus olisi vuodelta 1799 olevan kartan mukaan sijoitettu pääkadun varteen vuonna 1798 rakennettujen kolmen kasarmin ja corps de garden väliin. Kasarmisuunnitelman pohjakaava oli yksinkertainen ja noudatti 1700-luvun lopussa ja 1800-luvun alussa venäläisissä sotilaskasarmeissa käyttöön otettua pohjakaavatyyppiä.

Suorakaiteen muotoisen rakennuksen lävisti keskeltä molemmilta puoliltaan avoin eteiskäytävä, josta oli käynti molemmilla sivuilla sijaitseviin suuriin, avoimiin majoitustiloihin. Piirustuksen mukaan olisivat eteiskäytävästä myös johtaneet portaat toiseen kerrokseen. Majoitushuoneiden molemmissa päissä sijaitsivat suuret uunit. Makuulaverit kiersivät huonetilojen laidoilla, keskellä huoneita sijaitsivat katon tukipilarit. Suunnitellun rakennuksen ulkoarkkitehtuuri oli hyvin askeettista. Julki-

sivu oli täysin koristelematon. Ikkuna-aukot sijaitsivat symmetrisesti oviaukon molemmilla puolin. Rakennukseen olisi suunnitelman mukaan tullut korkea harjakatto, jota rytmittivät savupiippujen lisäksi kolme symmetrisesti sijoitettua kattoikkunaa.

Kesäkuussa 1800 päivätty suunnitelma ei kuitenkaan toteutunut. Suunnitellun rakennuksen sijaan rakennettiin kuitenkin vuonna 1800 puinen yksikerroksinen kasarmi ylätasanteen koillisosaan (numero 10).

Tykistön varuskunnan käyttöön valmistuneessa kasarmissa pohjakaava oli sama kuin suunnitellussa kivikasarmissa. Julkisivu kuitenkin poikkesi jo rakennusmateriaalin vaihtumisen vuoksikin suunnitellusta kivirakennuksesta. Yksikerroksisen puukasarmin ulkonäköön vaikutti tehokkaasti korkea kolmella kattolautarivillä suojattu ja kahdella kattoikkunalla varustettu aumakatto – kivirakennukseen oli suunniteltu satulakattoa. Puukasarmin seinäpinta ei ollut myöskään yhtä sileä ja eleetön kuin suunnitellun kivikasarmin. Puukasarmin julkisivun jakoi suorakaiteen muotoisiin ja neliömäisiin kenttiin kahdeksan kiviperustasta räystääseen ulottuvaa hirttä. Kentät sijaitsivat symmetrisesti: ensin oli neliömäinen kenttä, sen jälkeen kaksi suorakaiteen muotoista kenttää ja taas neliömäinen kenttä. Hirsillä oli kahtalainen funktio: toisaalta ne jäsensivät julkisivua pilastereiden tapaan, ja toisaalta ne kiinnitettynä seinän läpi kasarmin sisäpuolella olevaan pariinsa estivät tukipilarina pitkää seinämää pullistumasta. Tykistöjoukkojen kasarmiin liittyi vielä käymälä, joka oli rakennettu symmetrisesti kasarmiin nähden, tykistön hallussa olevan koko korttelin mittaisen alueen itäreunaan (numero 11). Rakennus valmistui samanaikaisesti kasarmin kanssa.

Linnoituksen rakennustöille ja varuskunnan kasarmirakennuksille oli välttämätöntä saada rakennustarvikkeita. Erityisen tärkeä rakennusaine oli kalkki. Tätä venäläiset valmistivat hiukan kaupungista etelään sijaitsevalla Ihalaisen tilan alueella. Kalkkitehtaalle rakennettiin vuonna 1801 myös kasarmi. Rakennus oli tehty hirsistä ja siinä oli lautakatto. Suorakaiteen muotoisessa kasarmissa oli kaksi tupaa ja niiden välissä rakennuksen mittainen eteinen. Toinen, suurempi tupa oli tarkoitettu miehistön tai työläisten käyttöön. Sen lattiapinta-alan täyttivät lähes kokonaan seinustoilla ja lattian keskellä sijaitsevat makuulaverit. Lähellä tuvan keskustaa sijaitsivat vain laverin levyiset väliseinän osat. Nämä lienee rakennettu seinärakenteen tukemiseksi. Tuvan molemmissa päissä sijaitsivat uloslämpeävät uunit. Pienempi neliön muotoinen tupa lienee tarkoitettu aliupseereiden käyttöön. Senkin seinustoja kiersivät laverit ja siinä oli tulisija eteisen puoleisella seinällä. Isossa tuvassa oli vain kolme ikkunaa, jotka kaikki sijaitsivat julkisivun puolella. Pienessä tuvassa ikkunoita oli myös päädyn puolella.

8.5.6 Nikolain linnakkeen rakennukset

Nikolain linnakkeessa kaupungin edustalla sijaitsevalla mäellä oli ruutikellarin (numero 12) lisäksi kivinen kasarmirakennus (numero 13). Kasarmiin liittyi myös kivestä tehty kaponieeri, joka toimi tykistön varastona. Molemmissa oli turvekatto. Kasarmirakennuksessa liittyi satulakattoon eteläpäässä vielä lape. Kasarmirakennus ja ruutikellari sijaitsivat linnakkeen keskellä sijaitsevalla tasaisella alueella. Ruutikellari oli upotettu lähes kokonaan maan alle ja sijoitettu alueen itäosaan. Myös kasarmirakennuksessa oli suuri maanalainen kellariosa, jonka itäseinästä oli ilmanvaihtoaukko seinämän vieressä olevaan kivimuurauksella tuettuun kaivantoon. Majoitustilat sijaitsivat kellarin päällä suorakaiteen muotoisessa rakennuksessa. Keskeltä rakennusta johtivat portaat kellariin. Rakennuksen pohjoispäädyssä sijaitsi tynnyriholvattu ja satulakattoinen kaponieeri. Siihen oli käynti pohjoispäädystä, molemmilla sivuilla sijaitsivat kiviseinässä ampuma-aukot käsiaseille.

Suorakaiteen muotoisen kasarmirakennuksen pohjoispäädyssä oli tylppäkärkisen kolmion muotoinen osa. Huoneessa oli tulisija ja ikkunat kolmeen suuntaan. Huoneessa ei ollut makuulavereita, joten se ei liene toiminut majoitushuoneena. Huoneen muoto ja ikkuna-aukkojen sijoitus viittaisi siihen, että huoneen ensisijaisena funktiona olisi saattanut olla puolustus- tai vartiotarkoitus. Kasarmirakennus kuitenkin sijaitsi sen verran matalalla kolminkertaisten vallitusten sisällä, että on epävarmaa, näkyikö ikkunoista kauemmas kuin lähimmälle puolustusvallille. Kasarmin suorakaiteen muotoinen majoitusosa koostui kahdesta huoneesta. Majoituslaverit sijaitsivat huoneen päädyissä, ja keskellä lattiaa oli kahdessa rivissä kattoa tukevia parruja. Tulisijat sijaitsivat eteisseinillä. Isosta eteisestä oli uloskäynti molemmille puolin kasarmia. Majoitushuoneissa oli kussakin kuusi ikkunaa.

Nikolain linnakkeen kasarmirakennus poikkeaa monessa suhteessa linnoituksessa sijaitsevista kasarmirakennuksista. Ne toimivat pelkästään majoitustiloina, kun taas etulinnakkeessa oli rakennuksen suunnittelussa otettu huomioon myös puolustukselliset tekijät. Tästä syystä muun muassa

rakennuksen muoto poikkesi linnoituksen kasarmeista ja katto oli katettu turpeella.

Nikolain linnakkeen sotilasrakennukset rakennettiin 1790-luvulla samanaikaisesti etulinnakkeen vallitusten kanssa. Lappeenrannan insinöörikomennuskunnan selvitysten mukaan rakennusten valmistumisvuosi oli 1792. Vuodelta 1799 olevien rakennustietojen yhteydessä mainittiin erityisesti rakennukset tehdyn kreivi Suvorov Rimninskyn kaudella. Kasarmista sortui vuosisadan vaihteessa yksi seinä, ja se oli siksi jonkin aikaa tyhjillään. Myöhemmin, 1810-luvulla, kasarmissa sijaitsi muun muassa majoitushuone upseerille. Vuonna 1823 kasarmi purettiin.

8.5.7 Insinööritalo

Komendantin talon, vartiorakennusten ja kasarmien ohella merkittävimpiä Lappeenrantaan rakennetuista sotilasrakennuksista oli insinööritalo eli insinöörikomennuskunnan käytössä ollut rakennus (numero 14A/B). Hirsirakennus sijaitsi linnoitusniemen ylätasanteella, nykyisen radiotalon paikalla. Se muodosti keskusaukion umpinaisen koilliskulman. Insinööritalon asemakaavallinen sijainti liittää sen tärkeäksi osaksi vuoden 1774 asemakaavaa.

Kesäkuussa 1799 laaditussa selostuspiirustuksessa Lappeenrannan insinöörikomennuskunta ilmoittikin omassa käytössään olleen rakennuksen rakennusvuodeksi vuoden 1774. Rakennuksesta ei ole säilynyt Viipurin kuvernementin atlaksessa esitetyn fasadikuvan ohella kuin tämä insinöörikomennuskunnan laatima julkisivupiirustus. Sen mukaan insinööritalo oli pitkälti muiden 1770-luvun rakennusten kaltainen. Julkisivua jäsensivät koristeelliset ikkunapuitteet sekä kattoikkunoin varustettu korkea aumakatto. Kuvernementin atlaksen kuvaan rakennuksen ikkunalaudat oli piirretty vaatimattomammin koristelluiksi, oikeampi esitys lienee kuitenkin jälleen Pietarissa säilynyt insinöörikomennuskunnan itsensä päiväämä julkisivukuva.

Päärakennuksessa asui, ainakin vuonna 1803, kaksi insinöörijoukkojen yliupseeria. Kaksi rakennuksen huoneista toimi piirtämönä ja konttorina. Rakennus koostui kahdesta osasta. Suorakaiteen muotoinen osa sijaitsi keskusaukion itäkulmassa (numero 14A). Rakennuksen pääty oli kohti vesiportille johtavaa katua, kadun toisella puolen oli kivisen komendantintalon pääty. Insinööritalon toinen osa (numero 14B) taas sijaitsi aukion pohjoispäässä. Rakennukset olivat vain kulmistaan kiinni toisissaan. Rakennuksesta toiseen ei ollut varsinaista kulkuyhteyttä. Kuitenkin sijoittamalla rakennukset kulmittain muodostettiin keskusaukion koillisnurkkaan samantyyppinen umpikulma kuin L-volyymisessä komendantintalossa aukion kaakkoiskulmassa. Suorakaiteenmuotoinen päärakennus toimi insinööriupseerien asuin- ja työtilana ja pienempi, aumakattoinen rakennus oli insinöörijoukkoihin kuuluvien mestareiden ja palvelijoiden asuinrakennus. Joissakin linnoituksen rakennuksia kuvaavissa selvityksissä taloa nimitettiin insinöörijoukkojen kasarmiksi.

Molempiin rakennuksiin oli käynti pihan puolelta. Insinööritalossa pihan puolella oli lisäksi rakennuksen mittainen veranta, jonka päihin oli lisätty käymälät. Rakennuksen pohjakaava muistutti komendantintaloa siinä, että suurimmat huoneet oli sijoitettu keskusaukion puolelle. Pihan puolella taas sijaitsivat keittiö, eteiset ja palvelijoiden tilat. Aidatun piha-alueen reunoilla olivat insinöörikomennuskunnan apurakennukset, muun muassa kivinen paja. Päärakennus sisälsi periaatteessa kaksi huoneistoa, joita väliseinä erotti toisistaan. Huoneistojen pohjakaavat erikseen tarkasteltuna muistuttavat siviilirakentamisen puolelta eniten ns. sydänseinäistä pohjakaavatyyppiä. Siten insinööritalon voi ajatella koostuvan kahdesta yhteenliitetystä sydänseinäistä pohjakaavatyyppiä edustavasta rakennuksesta. Sen liitännäisenä olleen aumakattoisen kasarmin pohjakaava poikkeaa siviilirakentamisesta.

Myös tämän rakennuksen ovi oli insinöörikomennuskunnan tontin puolella. Ovea seurasi pohjakaavassa eteinen, josta oli käynti ullakon lisäksi sekä keskusaukion puolella sijainneeseen että rakennuksen luoteisnurkassa sijainneeseen huoneeseen. Keskusaukiolle päin sijainneeseen kulmahuoneeseen taas kuljettiin molempien muiden huoneiden läpi. Kasarmin pohjakaava koostui siten eteisestä ja kolmesta huoneesta, jotka ikään kuin kiersivät rakennuksen keskellä sijaitsevaa uloslämpeävää tulisijaa. 1800-luvun kuluessa kasarmin pohjakaavaa muutettiin useasti rakentamalla ja purkamalla väliseiniä.

8.5.8 Upseerirakennukset

Tärkeänä osana linnoitusniemellä sijaitsevan Lappeenrannan varuskunnan rakennuskantaa olivat varuskunta- ja tykistökomennuskunnan upseereille rakennetut asuinrakennukset. Näitä rakennuksia nimitettiin eri lähteissä upseerikasarmeiksi, upseeritaloiksi, yliupseerien asuintaloiksi tai esimerkiksi tykistön upseereiden asuintaloiksi. Rakennukset oli pääsääntöisesti ryhmitetty aselajeittain omille alueilleen, joskus jopa omiin aidattuihin kortteleihin. Varuskuntapataljoonan hallinnassa olivat insinöörikomennuskunnan rakennuksia vastapäätä keskusaukion toisella puolella sijaitsevassa korttelissa olevat talot. Tykistön upseeritalot taas sijaitsivat keskusaukiosta pohjoiseen olevissa kortteleissa.

8.5.8.1 Tykistön upseeritalot

Tykistön upseereiden majoittamista varten oli linnoitukseen rakennettu kolme suorakaiteen muotoista, pienehköä puurakennusta. Niihin saatettiin silti majoittaa muitakin kuin tykistön upseereita; vuonna 1803 vastapäätä rakenteilla olevia tykkihalleja sijaitsevassa rakennuksessa (numero 15) asui varuskuntapataljoonan everstiluutnantti. Kahdessa muussa rakennuksessa (numerot 16 ja 17) asui kuitenkin tykistön yliupseereita. Tykistön upseeritalot sijaitsivat linnoituksen pääkadun, Suuren kivikadun, varrella. Ne oli sijoitettu pitempi sivu kadulle päin. Kaksi pohjoisinta rakennusta sijaitsi kadunkulmissa. Niiden päädyt olivat kohti tietä, joka lähti ruutikellarin luota linnoituksen ylätasanteen itäreunasta ja johti tykistön makasiinien kautta ylätasanteen länsireunassa sijaitseville kivikasarmeille. Rakennukset olivat kadun kulmiin ja pääkadun varteen rakennettuina aidattuine pihapiireineen tärkeä osa asemakaavan ja tiiviin, matalan ja leveän katutilan toteutumista linnoituksen pohjoisosassa.

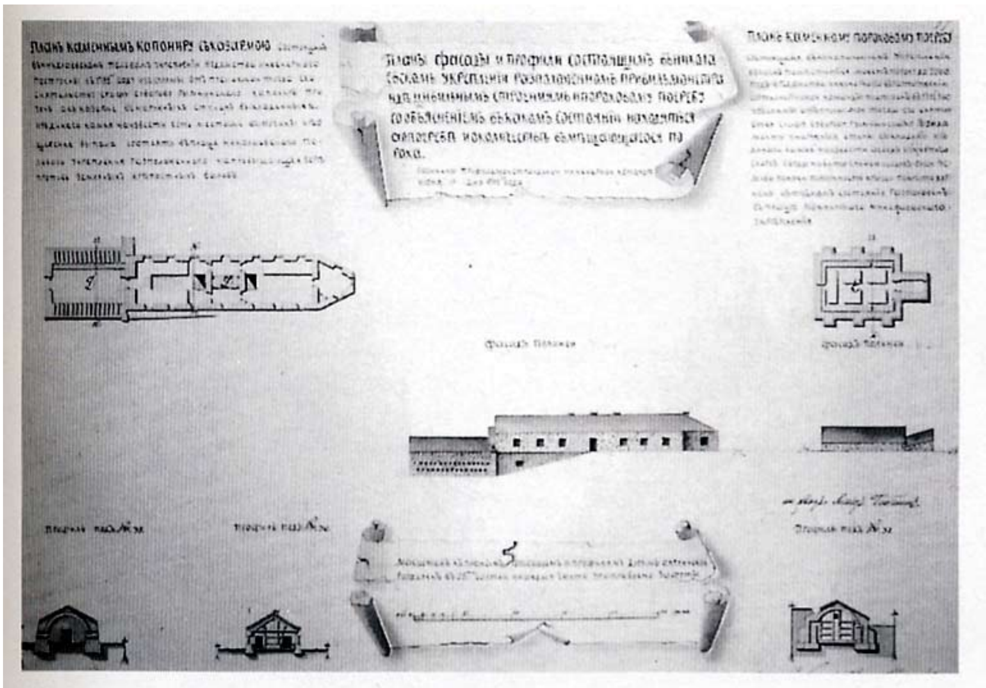
Pääkadun itäpuolisessa korttelissa sijaitsevat kaksi rakennusta olivat pohjakaavaltaan ja kooltaan identtisiä. Suorakaiteen muotoisissa ja aumakattoisissa rakennuksissa oli rakennuksen päädyissä huoneet ja niiden keskellä läpi talon ulottuva eteinen. Eteinen oli varustettu väliseinällä. Huoneiden uunit sijaitsivat eteisen puoleisella seinällä. Myös eteisessä oli tulisija. Sen toinen puolikas lienee toiminut myös keittiönä. Eteisestä oli käynti myös ullakolle. Katon materiaali oli useimpien muiden linnoituksen rakennusten tapaan lauta.

Suuren kivikadun toisella puolen sijaitseva kolmas tykistön upseeritalo oli aivan samankaltainen kuin kadun toisella puolen sijaitsevat mutta kapeampi. Rakennuksien julkisivut olivat keskenään samankaltaisia. Mataline rakennusrunkoineen, korkeine aumakattoineen, katossa oven yläpuolella sijaitsevine kattoikkunoineen ja koristelemattomine julkisivuineen rakennukset noudattivat samaa tyyppiä kuin varuskunnan kasarmit lukuun ottamatta vuoden 1779 detaljoidumpaa satulakattoista kasarmia. Esimerkiksi tykistön miesten vuonna 1770 rakennetusta kasarmista upseerirakennusten julkisivut erosivat vain kattoikkunoiden määrän suhteen.

Lappeenrannan insinöörikomennuskunta ilmoitti vuonna 1799 kapeamman upseerirakennuksen rakennusvuodeksi 1770 ja kahden muun 1771. Rakennukset olisi siis rakennettu jo ennen vuoden 1774 asemakaavasuunnitelmaa. Muu lähdeaineisto tukee insinöörikomennuskunnan selostuspiirustuksen tietoa, joskin sen mukaan Suuren kivikadun länsipuolen upseeritaloa lienee joko siirretty asemakaavoituksen yhteydessä tai se on muuten rakennettu uudelleen – vuodelle 1780 ajoittuvan kartan mukaan rakennus olisi nimittäin sijainnut lyhyt pääty Suurta kivikatua vasten, 1790-luvun kartoissa rakennus jo kuitenkin sijaitsi pitkä sivu katua vasten. Rakennus ei toisaalta esiinny kaikissa 1790-luvun kartoissa, esimerkiksi vuonna 1803 rakennus kuitenkin oli käytössä. Kuitenkaan rakennus ei esiinny vuonna 1807 päivätyssä linnoitusta kuvaavassa insinöörikomennuskunnan kartassa. Näihin lähdemateriaalissa esiintyviin piirteisiin on saattanut olla syynä joko rakennuksen huonokuntoisuus tai esim. tulipalot – rakennusta ei siis aina olisi katsottu tarpeelliseksi esimerkiksi asumiskelvottomuuden vuoksi merkitä kartalle.

8.5.8.2 Varuskuntapataljoonan upseeritalot

Varuskuntapataljoonan yliupseerien käytössä oli linnoituksen keskusaukion luoteisnurkassa sijainnut aidattu kortteli, jossa sijaitsi kolme upseerirakennusta. Vuonna 1803 eteläreunassa sijaitsevissa kahdessa rakennuksessa asui esikunta- ja yliupseereita. Lähempänä linnoitusvalleja sijaitsevassa rakennuksessa (numero 18) asuivat yliupseerit ja keskusaukion reunalla sijainneessa (numero 19) varuskuntapataljoonan esikuntaupseeri ja pappi. Kolmas, korttelin koilliskulmassa sijainnut rakennus (numero 20) oli linnoituksessa komennuksella olevien, kunniavartiota pitävien Nevan musketöörirykmentin yliupseerien käytössä.
Varuskuntapataljoonan upseerirakennukset oli sijoitettu asemakaavallisesti kiintoisasti. Ne sijaitsivat vuoden 1774 asemakaavasuunnitelman edellyttämillä paikoilla. Pohjoisin, vuonna

Nikolain etulinnakkeeseen Suvorovin johdolla rakennettuja rakennuksia. (TsGADA).

1803 Nevan musketöörirykmentin yliupseerien käytössä ollut rakennus sijaitsi vastapäätä insinöörikomennuskunnan kasarmia ja muodosti siten toisen osan keskusaukion pohjoista seinämää. Asemakaavasuunnitelman mukaan keskusaukion kulman tuli kuitenkin olla umpikulma. Insinöörikasarmi ja insinööritalo oli siksi liitetty toisiinsa kulmistaan. Komendantintalon osalta aukion umpikulma taas oli muodostettu liittämällä kaksi rakennusta toisiinsa siten, että muodostui U-volyyminen rakennusmassa. Suorakaiteen muotoisen upseeritalon osalla kulman ongelma ratkaistiin toisella tavalla. Rakennus oli sijoitettu kortteliin siten, että vain osa siitä sijaitsi varsinaisella aidatulla upseeritalojen alueella. Ulos tuleva osa muodosti kulman pohjoissivun. Länsisivu taas muodostettiin upseeritalon seinästä lähtevällä aidalla, joka ulottui aina pääkatujen risteyksessä sijaitsevan toiseen upseeritaloon asti. Sen pitkä kylki muodosti yhdessä rakennusten välisen aidan kanssa umpikulman toisen kyljen.

Upseeritalojen välissä oli aidassa kaksi porttia, joiden arkkitehtonista muotoilua ei valitettavasti voida lähdemateriaalin perusteella määritellä. Kahden keskusaukioon rajautuvan upseeritalon lisäksi koko korttelin laajuisella varuskuntapataljoonan upseeritalojen alueella oli myös kolmas rakennus alueen lounaisnurkassa. Tämä oli sijoitettu päävartion kupeessa sijaitsevan upseeritalon tapaan pohjois-eteläsuuntaan. Sen pääty oli siten keskusaukion poikki kulkevalle poikkikadulle päin. Myös näiden kahden upseeritalon välissä oli aluetta ympäröivässä aidassa kaksi porttia.

Rakennukset olivat muiden linnoituksen sotilasrakennusten tapaan suorakaiteen muotoisia hirsirakennuksia, joissa oli laudoilla katettu aumakatto. Ne olivat uloslämpeäviä kuten useimmat muutkin rakennukset. Insinööritalon tapaan kahdessa upseeritalossa oli ovien edustalla pihan puolella kuistit. Rakennusten julkisivujen koristeelliset ikkunanpuitteet liittivät rakennukset tyylillisesti aukion toisella puolen sijaitsevaan insinööritaloon.

Pohjakaavaltaan varuskuntapataljoonan upseerirakennukset olivat eri tyyppiä kuin linnoituksen muut sotilasrakennukset tai esimerkiksi tykistön upseeritalot. Yhteistä kaikille kolmelle varuskuntapataljoonan upseerien rakennukselle oli, että ne kaikki oli suunniteltu kahden huoneiston rakennuksiksi – siis kahden upseerin asunnoiksi. Insinöörikomennuskunnan kasarmia vastapäätä sijainneen upseerirakennuksen ovet olivat kohti keskusaukiota, etelään. Kummankin oven eteen oli tehty kolmiaskelmaiset ja kolmeen suuntaan laskeutuvat portaat. Huoneistojen pohjakaavat olivat toistensa peilikuvia. Ovesta päästiin eteiseen, joka tulisijasta päätellen toimi myös keittiönä. Eteisestä oli käynti sen vieressä keskusaukion puolella sijaitsevaan pieneen kamariin ja rakennuksen selkäpuolella sijaitsevaan eteisen ja pienen kamarin yhteenlaskettua pinta-alaa suurempaan huoneeseen. Isossa huoneessa oli kaksi ikkunaa pohjoisen puoleisella takaseinällä ja yksi ikkuna insinöörijoukkojen kasarmia kohden. Pienessä huoneessa oli vain yksi ikkuna julkisivun puolella. Pihan puolella sijaitseva osa upseerirakennuksesta oli muuten täysin identtinen keskusaukion puolella

olevan kanssa, paitsi että aidatun alueen sisäpuolella olevassa pienessä kamarissa oli kaksi ikkunaa.

Vuonna 1807 rakennuksen pohjakaavaa muutettiin sangen voimakkaasti. Kadunpuoleiseen huoneistoon jaettiin väliseinillä iso huone kahdeksi pieneksi. Lisäksi avattiin ovi toiseen huoneistoon. Pihan puoleiseen osaan rakennusta rakennettiin myös kaksi huonetta lisää ison huoneen pohjoisreunalle sekä niiden eteen käytävä, jonka jatkoksi puhkaistiin uusi uloskäynti tontin sisäpuolelle.

Upseerirakennusten alueen eteläreunan kulmissa sijaitsevat rakennukset olivat pohjakaavaltaan lähes identtiset. Rakennuksiin oli pohjoisimman upseeritalon tapaan suunniteltu kaksi huoneistoa. Rakennukset sijaitsivat upseerikorttelin kulmissa symmetrisesti kuistit vastakkain. Kuistien keskellä oli erään säilyneen piirustuksen mukaan väliseinä ja sen molemmilla puolilla pieni huonetila, joka lienee ollut käymälä. Ratkaisu käymälän sijoittamiseen lämmitettyjen tilojen ulkopuolelle, mutta kuitenkin mahdollisimman lähelle asukkaita oli samantapainen kuin insinööritalossa käytetty. Rakennuksien huoneistot olivat toistensa peilikuvia. Yksi huoneisto käsitti aina neljä huonetta ja eteisen, joka toimi myös keittiönä. Pohjoisimman upseeritalon pohjakaavan tapaan suurin huone oli sijoitettu aina rakennuksen siihen nurkkaan, joka oli kauimpana eteisestä. Lähes neliönmuotoisen suuren huoneen, “salin”, lisäksi huoneistotyypissä oli kolme suorakaiteen muotoista pienempää huonetta. Kulku huoneisiin oli järjestetty siten, että eteisestä oli käynti kahteen pieneen huoneeseen ja niistä edelleen muihin huoneisiin. Siten oviaukot kiersivät lähes neliön muotoisen huoneiston keskellä sijainneita uuneja ja väliseiniä. Upseerirakennusten pohjakaavat olivat muuten samanlaiset, mutta linnoituksen ylätasannetta kiertävän paaluaitauksen vieressä sijainneessa rakennuksessa oli kahden huoneiston väliseen seinään puhkaistu ovi.

Insinöörikomennuskunnan vuonna 1799 laatiman selostuskartan mukaan rakennukset valmistuivat vuosina 1779–1781. Tietoa vahvistaa rakennusten sijainti kaupunkirakenteessa. Vuoden 1774 kaavasuunnitelman jälkeen rakennukset oli rakennettu siitä päätellen, että ne oli sijoitettu asemakaavan mukaisille paikoille, kaupunkitaiteellisesti tärkeiksi kadun kulmataloiksi. Rakennukset olivat myös niin toistensa kaltaisia ja siten sijoitetut, että ne lienee rakennettu osapuilleen samanaikaisesti. Linnoitusta koskeva karttamateriaali ei kuitenkaan anna aivan tarkkaa kuvaa rakennusten valmistumisajankohdasta. Rakennukset eivät vielä esiinny vuonna 1780 päivätyssä kartassa, 1790-luvun kartoista ne jo löytyvät.
Vuosisadan vaihteessa rakennuksissa suoritettiin suurehkoja korjaustöitä. 1800-luvun alussa rakennukset olivat edelleen käytössä, joskin vastapäätä insinöörijoukkojen kasarmia sijainnut upseeritalo purettiin jo 1810-luvulla.

8.5.9 Muut sotilasrakennukset

Ruotsalaiskauden tapaan venäläiset joukot rakensivat linnoitukseen runsaasti myös muita kuin majoitukseen käytettyjä rakennuksia. Näistä oli suurin osa tehty puusta. Kuitenkin tehtiin muutamia ruutikellareita, makasiineja ja esimerkiksi paja tiilestä ja harmaakivestä. Varuskunta tarvitsi käyttöönsä linnoituksessa suuren määrän makasiineja jo Lappeenrannan strategisesti tärkeän sijainninkin vuoksi. Lappeenrannan makasiineissa tarvikkeet nimittäin olivat Ruotsin hyökkäystä ajatellen riittävän etäällä Kymijoella sijainneesta rajasta ja toisaalta taas Ruotsiin hyökkäystä ajatellen hyvien kulkuväylien varrella sekä helposti saatavilla.

Lappeenrannan makasiineista oli kaksi linnoituksen pohjoisreunaan rakennettua tehty harmaakivestä (numerot 21 ja 22). Rakennustyöt tapahtuivat vuosina 1802–1803. Alueella oli aiemmin sijainnut vuonna 1757 valmistunut puinen tykistövarasto. Nykyisin museorakennuksina toimivissa kivimakasiineissa säilytettiin linnoitukseen sijoitettuja tykkejä – haupitseja, mörssäreitä, kolmen naulan falkonetteja ja Coehoornin mörssäreitä – milloin ne eivät olleet vallien tykkiasemilla. Myös tykkien vaatimat puiset alustarakenteet, platformit, ja muut tykistön tarvikkeet vaativat runsaasti tilaa. Rainer Knapas on huomannut rakennuksien noudattavan tykistö- ja linnoitustoimiston laatimaa uutta sotilasrakennusten pohjakaavatyyppiä. Pohjakaavaa käytettiin niin kasarmeissa kuin makasiinirakennuksissakin. Tyypille oli ominaista koko rakennuksen mittainen avoin sisätila, jota pilaririvistö jakoi pituussuunnassa. Kasarmirakennuksessa rakennuksen keskellä sijaitsi vielä poikittainen eteinen. Lappeenrannassa pohjakaavaa käytettiin myös tykistön vuonna vuonna 1800 valmistuneessa puukasarmissa.

Hirsirakenteisia muona- ja varastomakasiineja linnoituksessa oli ruotsalaiskauden tapaan runsaasti.

Isokokoisia, aumakattoisia muonavarastoja sijaitsi linnoituksen ylätasanteella kolme kappaletta. Näistä eteläisimmän eli pääportin lähellä sijainneen makasiinin kohdalla on makasiini (numero 23) jo 1750-luvulle ajoittuvissa linnoitusta kuvaavissa kartoissa. Toinen, hieman pienempi muonamakasiini sijaitsi komendantintalon edustan aukion länsireunassa lähellä linnoitusvalleja (numero 24). Rakennus oli eteläportin makasiinin tapaan sijoitettu vuoden 1774 kaavasuunnitelman regulariteetista poikkeavasti – itse asiassa se katkaisi kaavasuunnitelmassa suunnitellun pääaukion eteläpuolisen poikkikadun keskeltä. Siten myös se lienee rakennettu ennen 1770-luvun kaavoitusta. Kolmas muonamakasiini sijaitsi ylätasanteen luoteisnurkassa, kivisten sotilaskasarmien ja rinteen yläreunaa kiertävän paalutuksen välissä (numero 25). Myös tämä makasiini poikkesi asemakaavalliselta sijainniltaan vuoden 1774 asemakaavasuunnitelman regulariteetista. Kolme suurta muonamakasiinia rakennettiinkin Pietarissa säilytettävän atlaksen tietojen mukaan vuonna 1772 – siis vain vähän ennen uuden asemakaavasuunnitelman laatimista.

Hirsirakenteisten ja aumakattoisten makasiinien hirsiseiniä oli tuettu pystyparruilla, jotka samalla jäsentivät pitkää seinäpintaa. Ilmeisesti myös rakennusten ullakot olivat käytössä, sillä varastoissa oli julkisivun puolella kaksi kattoikkunaa. Sisätilat oli jaettu kolmeen erilliseen osastoon, johon kuhunkin oli vain yksi sisäänkäynti joko päädyistä tai julkisivun puolelta. Ainakaan julkisivupiirustuksiin ei ollut merkitty rakennuksissa olleen ikkunoita katto-ikkunoita lukuun ottamatta.

Muonavarastojen lisäksi venäläiset joukot rakensivat linnoitukseen myös muita varastoja. Insinöörikomennuskunnan tontilla oli isohko, tontin kulmaan sijoitettu L-volyyminen varasto (numero 26). Insinöörikomennuskunnalla oli myös aivan Savonlinnan portin eli linnoituksen pohjoisimman portin vieressä pieni neliön muotoinen hirsirakenteinen vaja kalkkivarastona (numero 27). Niemen luoteisosan ranta-alueella sijaitsi kolmen varastorakennuksen ryhmä. Näistä pohjoisin oli lautarakenteinen, tykistön käytössä ollut varalavetti- ja platformivaja (numero 28). Sen eteläpuolella sijaitsivat ennen tykistön uusia kivimakasiineja käytössä ollut isokokoinen vajarakennus (numero 29) sekä sitä hiukan pienempi varuskuntapataljoonan varasto (numero 30).

Varastojen lisäksi sotilaat tarvitsivat erilaisia työtiloja. Varuskuntapataljoonan käytössä oli linnoitusvallien juuressa, nykyisen kaupunginlahden rannalla, kolme verstasrakennusta (numerot 31, 32 ja 33). Tykistöllä oli työpaja (numero 34) ylätasanteen pohjoisosassa kivisten makasiinien vieressä sijaitsevassa korttelissa. Suorakaiteen muotoinen ja aumakattoinen rakennus sijaitsi poikkikadun varrella pitkä sivu kadun suuntaisesti. Insinöörikomennuskunnan miehistöllä taas oli verstashuone insinööritalon liitännäisenä sijaitsevassa kasarmissa. Pienempiä puutöitä tehtiin talvisin myös insinöörijoukkojen tontilla L-volyymisen varaston ja kasarmin välisessä tallirakennuksessa sijaitsevassa varastohuoneessa (numero 35). Myös pihan toisella puolen sijaitsevassa piharakennuksessa oli talli (numero 36). Insinöörijoukkojen tallien lisäksi kuului komendantin talon yhteyteen talli (numero 37). Se sijaitsi komendantin kivitalon takana, pääty vesiportilta päävartiolle johtavaa katua vastaan. Vielä oli rakennettu erikseen upseerien hevosille talli. Se ja sen yhteydessä sijainnut vaja oli sijoitettu vastapäätä varuskuntapataljoonan pohjoisinta upseeritaloa, poikkikadun toiselle puolelle (numero 37).

Linnoituksen varuskunta tarvitsi myös joitakin erityisrakennuksia. Tykistön käytössä oli pitkänomainen, kapeammilla päätykamareilla varustettu laboratorio, “artillerijskaja lablatorija”. Se oli turvallisuussyistä sijoitettu niemen itäiselle ranta-alueelle, jonkin matkaa vesiportista etelään (numero 38). Samoin paloturvallisuuden takia tykistön paja sijaitsi itärannassa neljännen patterin vieressä (numero 39). Paja oli rakennettu ennen suurten linnoitustöiden alkua vuonna 1770. 1800-luvun alussa se mainittiin jo huonokuntoiseksi. Myös insinöörikomennuskunnalla oli paja (numero 40). Se sijaitsi insinöörikomennuskunnan tontin eteläreunassa, vastapäätä kadun toisella puolen olevaa komendantin talon tallia. Rakennus sijaitsi keskellä varuskunnan tiiveintä asutusta, mutta sitä ei ilmeisesti kuitenkaan tiilisenä rakennuksena pidetty palovaarallisena. Rakennus oli neliön muotoinen ja sen aumakatto oli katettu kattotiilillä. Linnoituksen käymälärakennuksista voidaan mainita ylätasanteen eteläosan kolmen kasarmirakennuksen takana sijainnut rakennus (numero 41).

Varuskunnan käytössä oli myös ruutikellareita. Tilavuudeltaan 2 000 puudan kellari (yksi “pud” on 16.38 kg) rakennettiin vuonna 1792 Nikolain etulinnakkeeseen kasarmirakennuksesta itään (numero 12). Toinen Lappeenrannan varuskuntatykistöhallinnon ruutikellari sijaitsi aivan linnoituksen ylätasanteen koillisnurkassa (numero 42). Kellarin välitön ympäristö oli jätetty rakentamatta; lähimpänä sitä sijaitsivat tykistön kivimakasiinit ja tykkimiesten kasarmi. Vuonna 1779 rakennettuun kellariin mahtui 4 154 puutaa ruutia. Kolmas venäläisen kauden ruutikellari sijaitsi linnoitusniemen luoteisnurkassa, viidennen redutin takana (numero 43). Se oli Saimaan laivastohallinnon käytössä. Kellari oli rakennettu alun perin vuonna 1764. Vuoden 1795 korjaustöiden jälkeen kellariin mahtui

ruutia 1 500 puutaa. Yhteistä ruutikellareille oli, että ne olivat pääosin kivirakenteisia ja niiden katot olivat maalla ja turpeella katettuja. Kattomuoto oli satulakatto lukuun ottamatta viitosredutin vieressä sijainneen kellarin mansardikattoa. Rakenteissa pyrittiin mahdollisimman suureen lujuuteen, seinät olivat tuetut ja katot holvatut. Suorakaiteen muotoisiin kellareihin oli käynti päädystä, sivuilla ja toisessa päädyissä sijaitsivat tuuletusaukot.

Linnoitukseen oli rakennettu useita pieniä vartiorakennuksia (numero 44). Pääportin luona, jossa linnoitusvallien syvyys oli suurempi kuin muualla, oli mäen alareunassa, kohdassa jossa vallitukset alkoivat, puomi ja sen vieressä vartiorakennus. Samojen piirustusten mukaan valmistetut puiset vartiorakennukset sijaitsivat etuvarustuksissa Paldossa ja Kimpisessä. Pyramidikattoiset vartiorakennukset koostuivat uloslämpeävästä huoneesta ja koko rakennuksen levyisestä eteisestä, jolle on selkeä vertailukohta päävartion ja Viipurin portin corps de garden julkisivupuolen arkadikäytävissä. Vartiorakennuksia kuvaavien piirustusten mukaan eteiset kopeissa olivat kuitenkin suljettuja, eivät siis kivisten vartiorakennusten tapaan avoimia pylväskäytäviä. Eteisestä avautui ulos ovi ja ikkuna-aukot sen molemmilla puolin.

Ennen päälinnoituksen ulkopuolella sijainneiden Saimaan laivaston rakennusten käsittelemistä voidaan vielä tarkastella mitä muita julkisia rakennuksia linnoitusniemellä vuosisadan vaihteessa oli.

8.5.10 Muut julkiset rakennukset

Varsinaiseen linnoitukseen oli merkitty siviiliasukkaiden käytössä olevia rakennuksia viiteen kortteliin. Näistä yksi sijaitsi ortodoksisen kirkon ja komendantin talon välissä, yksi insinöörikomennuskunnan käytössä olevan alueen takana ja kaksi aivan linnoitusniemen ylätasanteen pohjoisosassa. Siviilihallinnolla oli vielä ruotsalaisen kauden kaupungin jäänteenä länsirannassa tullirakennuksia, koulu, kämnerinkamari sekä keskushallinnon rakennuksia maaherran talon paikalla (numerot 45). Maaherran taloa oli korjattu 2 800 hopeatalarilla jo vuonna 1745. Myös useat muut ruotsalaisen kauden julkiset rakennukset rakennettiin entisille paikoilleen länsirantaan pääosin 1740-luvulla. Näistä kämnerinkamarin rakentamisen yhteydessä vuonna 1746 maistraatti vaati rakennukseen “italialaisen tyylin” mukaisen ulkokaton eli säterikaton. Rakennus oli muutenkin komea peiliovineen ja istuntosalin kuusine ikkunoineen. Rakennuksessa toimi aluksi myös Lappeenrannan koulu.

Siviiliasutuksen siirtyessä esikaupunkeihin 1770-luvun kaavoituksen yhteydessä jäivät kaupunkilaisten julkiset rakennukset kuitenkin aluksi linnoitukseen. Täältä ne rakennusten rappeutuessa siirrettiin Suuren esikaupungin läheisyyteen. Viimeisenä länsirannan rakennuksista säilyi entinen maaherran residenssi. Sitä käytettiin 1800-luvulla linnoitukseen sijoitetun vankilan virkailijoiden asuinrakennuksena; myöhemmin rakennus jäi pois käytöstä ja paloi vuonna 1972.

Kaupunkikuvan kannalta tärkeimmät rakennukset sotilasrakennusten ohella olivat kuitenkin luterilaisen kirkon palamiseen 1790-luvun alussa asti Suuren kivikadun vastakkaisilla puolilla sijainneet kirkkorakennukset. Linnoituksen ortodoksinen kirkko (numero 46) liittyi venäläisten joukkojen saapumiseen Lappeenrantaan. Ensimmäinen ortodoksinen kirkko rakennettiin vuosina 1742–1743. Kirkko oli puurakenteinen, ja se oli tehty varuskunnalle. Kirkosta on säilynyt Viipurin kuvernementin arkkitehdinviraston arkkitehdin Karl Paulinin laatima piirustus. Juhani Tasihin liittää kirkon ortodoksisessa kirkkotraditiossa uudenlaiseen, Pietarista vaikutteensa saaneeseen länsitornilliseen pitkittäiskirkkotyyppiin. Hänen mukaansa Lappeenrannan kirkko oli Suojärvelle vuosien 1716–1727 välisenä aikana rakennetun kirkon jälkeen ikäjärjestyksessä toinen uutta pietarilaistyyppiä edustanut kirkko Suomessa. Nykyinen Neitsyt Marian suojelukselle pyhitetyn kirkon rakentaminen aloitettiin vuonna 1782 ja kirkko vihittiin ortodoksisen seurakunnan historiikkikirjan mukaan 26. elokuuta 1785. Tällöin valmistuneeseen tiilirakenteiseen kirkkoon mahtui 150 henkeä. Kansan keskuudessa kiertäneen tarinan mukaan kirkon rakentamiseen osallistui myös kreivi Suvorov. Kirkkoa laajennettiin vielä vuonna 1901.

Lappeenrannan ortodoksisen kirkon ulkoarkkitehtuurille ominaista julkisivutematiikkaa käytettiin Vanhassa Suomessa pääasiassa sotilasrakennuksissa. Tyyli oli luonteeltaan ylhäältäpäin, Pietarista, johdetun keskushallinnon taholta tuotua rakennustyyliä. Paikallisen rakennustavan ja provinssiklassismin eroa havainnollistavat linnoitukseen rakennetun ortodoksisen kirkon ja Viipurin esikaupunkiin rakennetun uuden luterilaisen kirkon eroavaisuudet. Ortodoksinen kirkko oli suorakaiteen muotoisella runkohuoneella varustettu tiilikirkko provinssiklassismille ominaisine tornikattoineen ja pilastereineen. Luterilainen kirkko oli puinen kaksoisristikirkko, joka oli saanut myös klassistisia vaikutteita, mutta Tukholman ja Haminan kautta. Ortodoksisen kirkon edustaessa

uutta, ylhäältäpäin tuotua arkkitehtuuria Juhana Salosen rakentama kirkko edusti kansanomaisen ja paikallisen rakennustavan huipentumaa.

8.5.11 Saimaan laivaston rakennukset

Saimaan laivaston puurakennukset oli rakennettu päälinnoituksen ulkopuolella "Meriesikaupunkiin". Merisotilaiden majoitusrakennukset olivat alkuun vain yksittäisiä Hauhon rantaan rakennettuja tupia. Myöhemmin kuitenkin paikalle rakennettiin suuri matruusikasarmi, sairaala ja muita rakennuksia.

Rakennukset sijaitsivat linnoitusniemen länsipuolella useassa paikassa. Tyysterniemen puolella oli osaston komentajan seitsemän erillisen rakennuksen ryhmittymä, Pallon etulinnakkeesta etelään ja Nikolain linnakkeesta länteen sijaitsi toinen suurempi rakennusryhmittymä, jossa sijaitsivat omalla aidatulla pihalla matruusikasarmi, vastapäätä sitä keittiö ja pihan kulmissa kaksi käymälää sekä omalla pihallaan sairaalarakennus piharakennuksineen. Kauimpana etelässä sijaitsivat venevajat ja varastot omalla aidatulla alueellaan. Näistä rakennusryhmittymistä erilleen alueiden välisille teille ja esikaupunkeihin oli vielä sijoitettu lähinnä vartio- ja varastorakennuksia sekä upseerien asuinrakennuksia.

Laivaston rakennuksia ei ollut sijoitettu linnoitusniemen rakennusten tapaan säännölliseen asemakaavaan, vaan rakennukset seurasivat rantaviivaa. Rakennuksia yhdisti toisiinsa rannan mukainen tie, joka matruusikasarmin kohdalla haarautui venevajoille ja maantielle johtavaksi tieksi.

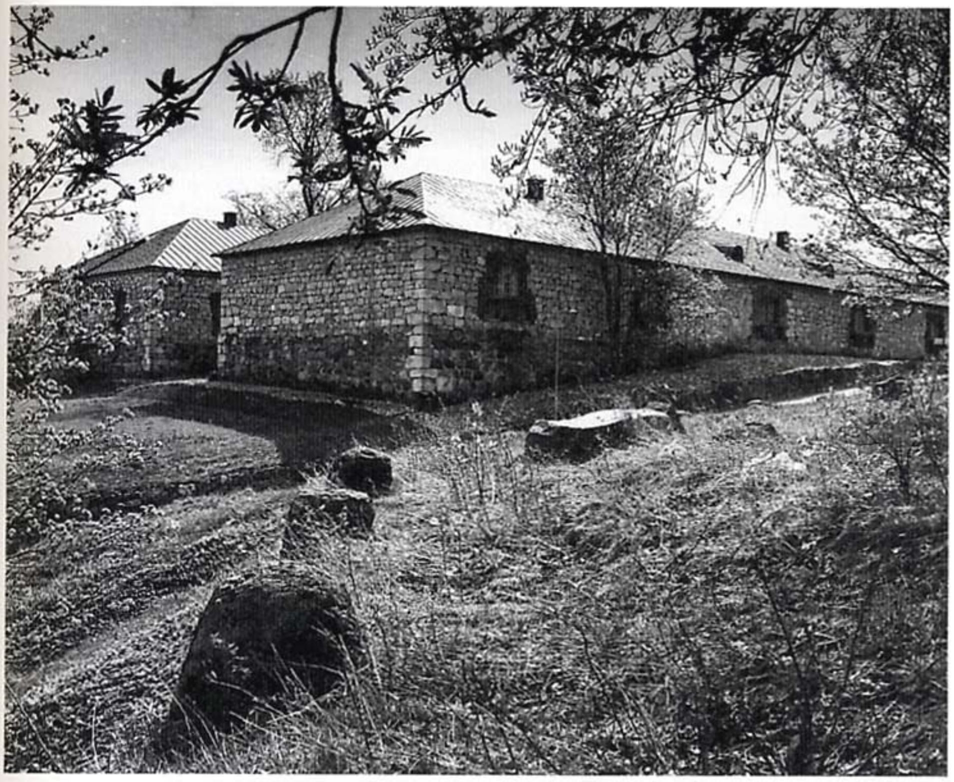
Rakennuksista on säilynyt kuvaus vuodelta 1807, jolloin arkkitehti Andrei Saharov vieraili Lappeenrannassa.
Amiraliteetti oli määrännyt Saharovin jo syksyllä 1806 tekemään katselmuksen Lappeenrannan tullirakennuksissa ja valvomaan kyseisenä vuonna amiraliteetin rakennuksien valmistumista Lappeenrannassa. Saharov ei kuitenkaan muiden kiireidensä vuoksi ehtinyt kaupunkiin kuin helmikuussa 1807. nuiskin lainauksen mukaan Saharov kuvasi Lappeenrannan satamaa seuraavasti: "Kymmenen puista vajaa tykkiveneiden säilytykseen ja korjaamiseen, keskenään pikku alukset...". Tämän runollisen kuvauksen ohella Saharov mainitsi satamassa olevan – ilmeisestikin juuri rakenteilla tai juuri valmistumassa – sairaalan, johon kuuluivat muun muun muassa apteekki, keittiö, leipomo, materiaalivarasto ja ruumishuone. Sairaalassa oli Saharovin mukaan erillinen palvelija- ja varasto-osasto.

Arkkitehtina myöhemmin suurta mainetta niittänyt Saharov laati vuonna 1807 myös joitakin piirustuksia Lappeenrannan laivaston rakennuksiksi. Piirustukset ovat säilyneet Pietarissa laivaston keskusarkiston Lappeenrannan laivaston rakennuksia kuvaavassa piirustussarjassa. Saharovin osuus piirustuksista on kuitenkin vähäinen. Suurimman osan piirustuksista on allekirjoittanut "Arkkitehti ja kollegioasessori von Stempel", ne ajoittuvat vuosiin 1805–1807. Piirustusten mukaan kaikki Saimaan laivaston rakennukset olivat puurakenteisia ja niissä oli lautakatto. Laivaston keskusarkiston piirustussarjassa kuvatuista rakennuksista ainakin matruusikasarmi ja sairaalan vieressä sijainnut leipomo oli rakennettu piirustusten kuvaaman pohjakaavan muodossa.

Matruusikasarmia koskevan piirustuksen allekirjoitti von Stempel, piirustukseen ei kuitenkaan merkitty päiväystä. Puusta rakennettuun yksikerroksiseen ja aumakattoiseen rakennukseen oli sijoitettu runsaasti majoitustilaa – piirustuksen tekstin mukaan 300 ihmiselle. Yli 40 sasenin pituisessa rakennuksessa oli 12 isoa tupaa ja kolmen eteisen jatkona kolme pienempää tupaa. Kutakin kohden oli aina yksi tulisija ja makuulaverit kiersivät tupaa.

Sisäänkäynnit sijaitsivat kasarmipihan puolella, eteisistä kuljettiin niiden molemmilla puolin sijaitseviin tupiin ja näistä edelleen seuraaviin tupiin. Aina eteisen, yhden pienen ja neljän ison tuvan välissä oli väliseinä. Siten kasarmi jakaantui kolmeen erilliseen majoituslohkoon, joihin oli mahdollista kuhunkin sijoittaa 100 miestä. Pohjakaava oli periaatteessa aivan samankaltainen kuin linnoitusniemelle 1770-luvulla rakennetun satulakattoisen kivikasarmin plaani.

Kasarmin rannanpuoleista julkisivun pitkää ikkunariviä rytmittivät eteisten kohdan harvempi ikkunaväli, savupiiput ja kattoikkunat. Kattoikkunoihin oli von Stempelin allekirjoittamassa piirustuksessa piirretty, kaikitenkin viitteenä laivastoon, pyöreät kajuutan ikkunoita muistuttavat ikkunat.

Vuosina 1802–1803 rakennetut tykistön makasiinit. Rakennuksissa sijaitsee nykyisin Etelä-Karjalan museon tiloja. (EKM).

Matruusikasarmin tontin kulmissa sijaitsevat käymälärakennukset olivat von Stempelin vuonna 1806 päivätyn piirustuksen mukaan korkeita aumakattoisia rakennuksia, joiden katolle oli vielä sijoitettu kaksi tuuletustorvea. Rakennusten korkeus johtui siitä, että lattioita oli korotettu jätteiden poiston helpottamiseksi. Rakennuksiin oli kaksi sisäänkäyntiä, valoa rakennuksiin saatiin sivuseinien ikkunoiden ja kattoon ripustettavan lyhdyn avulla.

Käymälöitä varten on myös Andrei Saharovin allekirjoittama suunnitelma seuraavalta vuodelta. Saharovin suorakaiteen muotoinen puurakennus oli myös korkea. Rakennukseen oli vain yksi sisäänkäynti, jonka yläpuolelle Saharov sijoitti kaari-ikkunan. Kaaren yläpuolelle oli muotoiltu päätykolmio ja mittasuhteisiin hyvin sopiva kahdeksankulmainen tornimainen tuuletustorvi, lanterni. Kokonaisvaikutelma oli klassisistinen, suorastaan temppeliarkkitehtuuriin viittaava.

Matruusirakennuksen keittiö oli muiden rakennusten tapaan puinen, suorakaiteen muotoinen rakennus. Laivaston keittiöistä on laivaston keskusarkiston sarjassa säilynyt kaksi piirustusta. von Stempel allekirjoitti vuonna 1805 piirustuksen, joka kuvasi pientä keittiörakennusta. Keittiö oli piirustuksen mukaan suorakaiteen muotoinen ja aumakattoinen rakennus. Rakennusten ulkonäölle oli matalan rungon ja korkean katon ohella luonteenomaista päädyistä korkealle katon yläpuolelle nousevien kahden uunin piiput. Keittiö ei kokonsa puolesta voinut olla matruusikasarmin keittiö, vaan oli joko Tyysterniemessä tai venevajojen luona sijainnut keittiö.

Matruusikasarmin iso keittiö- ja varastorakennus oli pohjakaavaltaan samanlainen kuin sairaalan keittiö ja leipomo. Se oli vuodelta 1805 olevan piirustuksen mukaan suorakaiteen muotoinen ja aumakattoinen rakennus. Rakennuksen toisessa päässä sijaitsivat neljä uunia ja toisessa päädyssä oli tulisijat kuudelle keittopadalle ja varastotilat.

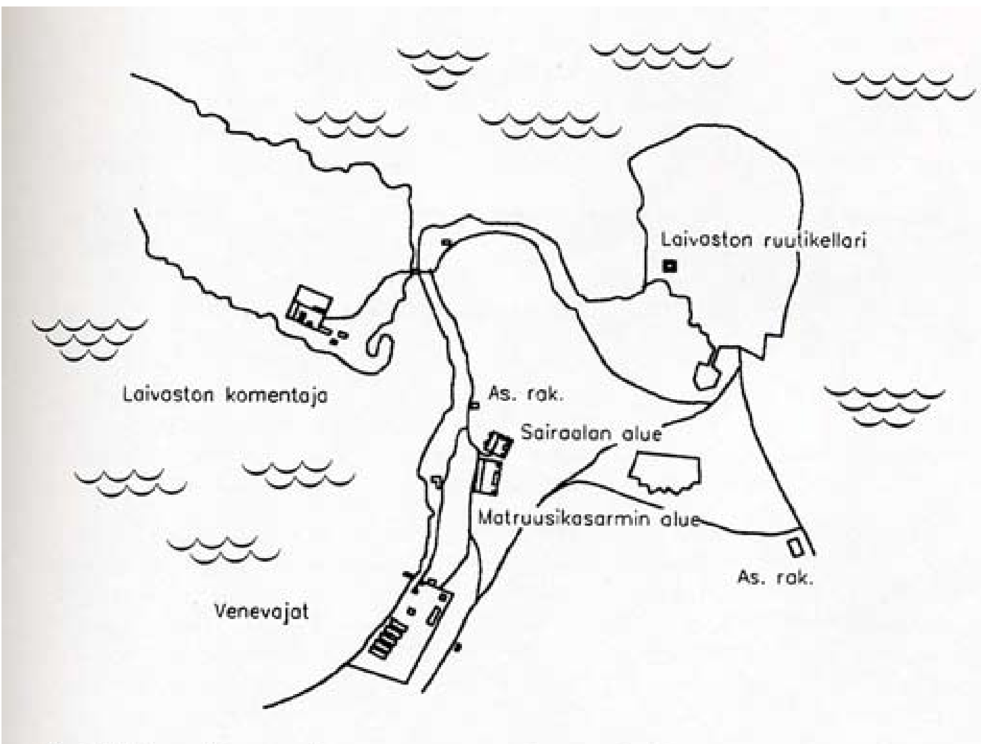
Sairaalarakennuksesta ja sen vieressä sijainneesta sivurakennuksesta, jossa oli muun muassa asuintiloja ja apteekki, sekä tontin kulmien varusvarastoista ei tiedossani ole piirustuksia. Linnoitusupseerien karttojen mukaan sairaalarakennus oli muiden rakennusten tapaan aumakattoinen ja suorakaiteen muotoinen. Matruusikasarmista poiketen rakennuksen kaksi porstuallista oviaukkoa olivat rannan puolella, pois pihapiiristä.

Laivaston vajoista, joita piirustuksissa kutsuttiin nimellä “sarai”, ei laivaston keskusarkiston piirustuskokoelmassa ole esitetty kuin rakennusten pohjakaava. Kymmenen sasenia pitkät ja neljä sasenia korkeat rakennukset oli pohjakaavan mukaan tehty pystyparrujen varaan rakennetuista seinistä. Seinämateriaali lienee ollut lauta. Samaan tapaan oli rakennettu myös pienemmät, neljä sasenia pitkät ja kolme sasenia leveät materiaalivarastot.

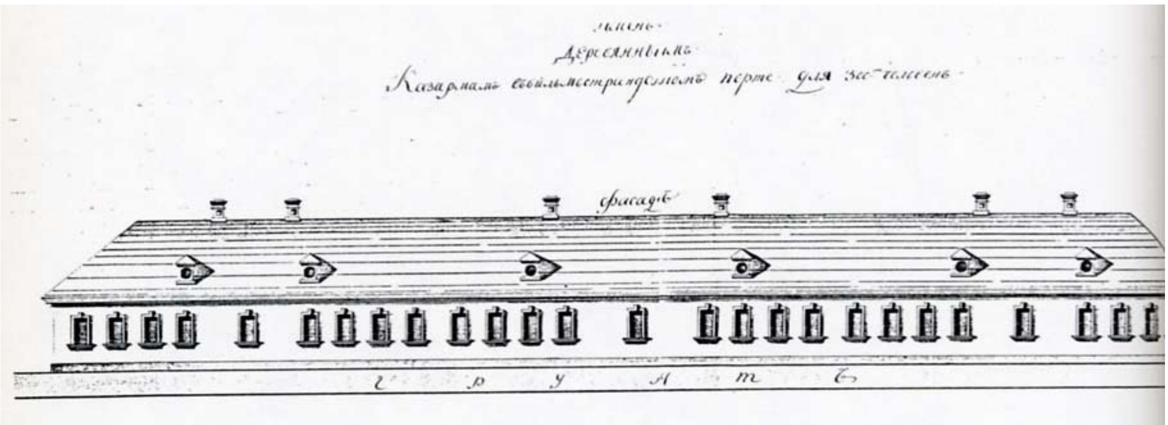
Varastomakasiinille laivaston keskusarkiston piirustussarjassa esiintyy jälleen kaksi vaihtoehtoista ehdotusta: von Stempelin puinen, neliönmuotoinen ja aumakattoinen versio ja Saharovin vastaava pyramidikattoinen suunnitelma. Molemmat piirustuksen oli päivätty vuonna 1807. Tiedossani ei ole kumpi suunnitelmista toteutettiin. Joka tapauksessa venevajojen luona sijaitsi sekä varusvarasto että muona- ja tykistömakasiini. Niiden ohella alueella oli vanha ja uusi keittiö ja palokalustovaja. Ilmeisesti alueella oli lisäksi myös tervankeittämö.
Laivaston upseerirakennuksista on vuodelta 1817 olevassa kartassa säilynyt rakennusten pohjakaavoja esittelevä piirustus. Kolmesta upseerirakennuksesta yksi oli pohjakaavaltaan u-volyyminen ja kaksi suorakaiteen muotoisia. U-volyyminen oli muissakin kartoissa esiintyvästä harvinaisesta pohjakaavastaan päätellen Tyysterniemessä sijaitsevan laivaston komentajan asunnon pohjakaava, kaksi muuta sopivat pohjakaavaltaan matruusikasarmilta pohjoiseen sijainneisiin rakennuksiin. Pienempien rakennusten pohjakaavat muistuttivat päälinnoituksen tykistön upseerien asuinrakennuksia. Isossa, esiupseerille tarkoitetussa rakennuksessa taas oli huoneet järjestetty linnoituksen insinööri- ja komendantintalon tapaan: sisäänkäynti ja pienemmät, keittiön ja palvelijoiden käytössä olleet huoneet olivat pihan puolelta ja suuremmat edustushuoneet olivat sarjassa julkisivun puolella.

Upseerirakennuksista on myös säilynyt kiinnostava piirustus vuonna 1811 koulurakennukseksi ostetusta Viipurin esikaupungin eteläkulmassa sijainneesta vanhasta laivaston upseerirakennuksesta. Kaupunkirakenteen laidassa sijainneen rakennuksen julkisivukuva kertoo rakennuksen tontin olleen aidattu korkealla lauta-aidalla, jossa oli sekä ajo- että kulkuportti. Rakennuksen ulkoarkkitehtuurin silmiinpistävin piirre oli korkea aumakatto.

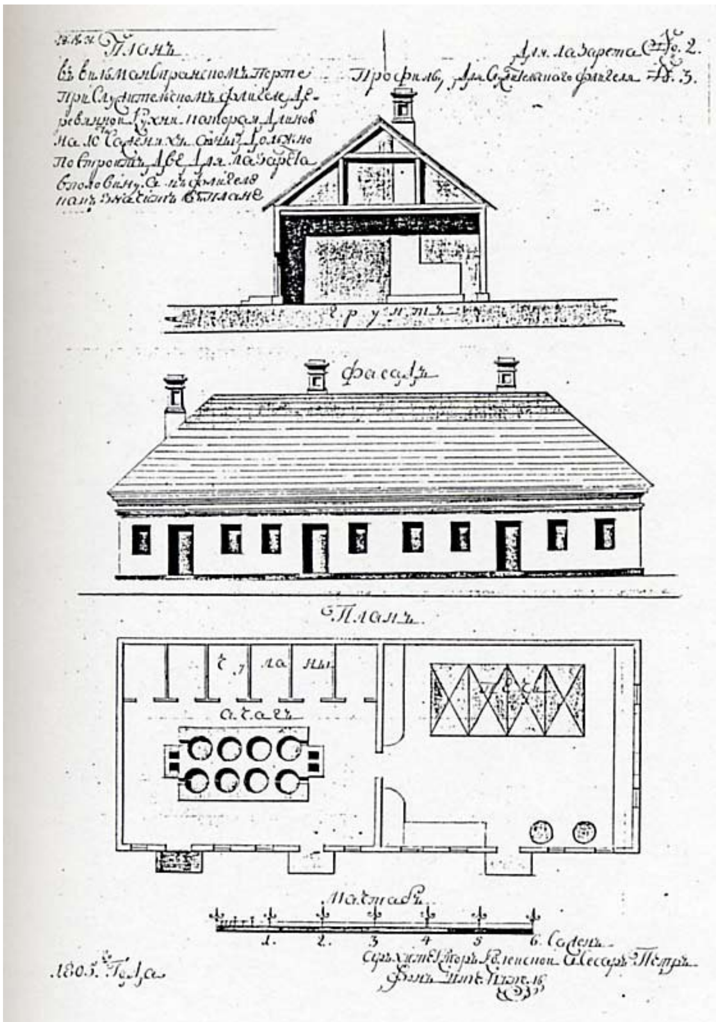
Saimaan laivasto toimi Lappeenrannassa Suomen sotaan asti, ja sen rakennukset jäivät sinne vielä sodan jälkeenkin. Rakennukset kuitenkin rappeutuivat nopeasti. Jo vuonna 1817 oli osa rakennuksista sortunut ja osa purettiin.

Kaavio Saimaan laivaston rakennusten sijainnista. Kaavio on laadittu insinöörijoukkojen pohjakarttojen perusteella. Kartta ei ole mittatarkka.

Saimaan laivaston kasarmirakennuksen eli matruusikasarmin julkisivu. (TsGADA).

Keittiörakennus. (TsGADA)

8.6 Kaupunkirakenteen erityispiirteitä venäläisellä kaudella

Lappeenrannan siirryttyä Venäjän alaisuuteen sen kaupunkirakenteen muotoutumiseen alkoivat vaikuttaa venäläiset viranomaiset. Venäläisen kauden alussa ei kaupungin ulkoiseen asuun kiinnitetty erityisempää huomiota. 1740-luvun kuluessa rakennettiin tuhoutuneet ruotsalaisen kauden tärkeimmät hallintorakennukset entisille paikoilleen. Länsirannassa rakennettiin myös yksityiset, lähinnä porvareiden omistuksessa olleet talot ruotsalaisen kauden Maaherrankadun varteen. Kaupunkiin ei siis sen hävittämisen jälkeen laadittu vielä uutta asemakaavaa. Ruotsalaisen kauden asemakaavaa ei kuitenkaan noudatettu niemen ylätasanteella, "yläkaupungissa", vaan siellä rakennettiin ainakin sotilasrakennuksia kaavasta piittaamatta. "Yläkaupungin" katuverkko kuitenkin säilyi ainakin pääkadun ja itäisen pitkittäiskadun osalta ruotsalaisen kauden paikoilla.

Ensimmäinen venäläisen kauden kaava laadittiin vasta vuonna 1758. Kaavan mukainen katuverkko noudatti edelleen ruotsalaista 1720-luvun kaavaa. Kaupunki oli ruotsalaisen kauden tapaan jakautunut ylätasanteen kaupunkiin ja länsirannan hallinnolliseen ja kaupalliseen keskukseen, "alakaupunkiin", sekä "itäkaupungin" ranta-alueilla sijaitsevaan asutukseen. Länsirannan "alakaupungin" kaupunkirakenne oli kaikesta päättäen parhaiten säilynyt ruotsalaisen kauden muodossa. Siellä sijaitsi edelleen tiiviisti rakennettu ja leveä, pohjoisesta torille ja entiselle maaherran talolle johtava katu. Kuitenkaan poikkikatujen säilymisestä ei voida tehdä varmoja päätelmiä. Tori julkisine rakennuksineen oli pitkälti ruotsalaisen kauden asussa. Ruotsalaisesta kaudesta poiketen alakaupungin rantaviivaa ei enää korostanut koko rannan pituinen leveä laituri, vaan tilalle oli rakennettu pistolaiturit.

Myös ylätasanteen katuverkko säilyi vuoden 1758 kaavassa pitkittäiskatujen osalta ruotsalaisen kauden asussa. Suurin muutos aikaisempaan vuoden 1758 kaavassa oli pääkadun varteen muodostettu pääkadun suuntainen pitkittäinen aukio. Aukion toisen reunan muodosti pääkatu, toista, länsipuolella sijaitsevaa puolta reunustivat rakennukset siten, että aukiosta siltä osin muodostui umpikulmainen. Aukiolle ei ole vastinetta samaan aikaan Suomessa laadituissa kaavoissa. Sen lähtökohtana onkin pidettävä venäläisissä kaupungeissa tavallista pääkadun varrella sijaitsevaa kauppatoria.

Lappeenrantaa pikkuvihan jälkeen kuvaavan niukan karttamateriaalin perusteella ei voi vielä tehdä tarkkoja päätelmiä kaupunkirakenteesta vuoden 1758 kaavan laatimisen jälkeen. Karttojen mukaan asutus oli niin harvaa, että tiivistä katutilaa ei voinut muodostua ylätasanteen pääkadun varteen ainakaan kaupungin eteläosassa; katutila olisi karttojen mukaan ollut pääkadun itäpuolisella pitkittäiskadulla ja länsirannan pitkittäiskadulla tiiviimpi. Yläkaupungin torin reuna oli myös rakennettu tiiviiksi. Karttojen mukaan kaupungissa oli runsaasti ruutukaavan vastaisesti sijoitettuja rakennuksia.
Joitakin lisätietoja saadaan kesällä 1760 kaupungissa käyneen matkailijan Abraham Hülphersin muistiinpanoista. Hän mainitsi kaupungissa olevan vielä tyhjiä tontteja. Joitakin pieniä taloja oli kuitenkin pystytetty. Kokonaisuudessaan kaupunki vaikutti epäsäännölliseltä ja muistutti kylää. Kaupunkikuvassa Hülphers kiinnitti huomiota kaupunkia ympäröiviin vallituksiin ja paaluaitaukseen. Paalutuksen ulkopuolelle jäi rannassa kulkeva katu, jossa neljällä ruotsalaisella ja kahdella venäläisellä kauppiaalla oli myyntipaikkansa. Hülphers tarkoitti tällä kaikesta päättäen länsirannassa sijaitsevaa Ruotsin vallan aikaista Maaherrankatua. Rannassa sijaitsi myös käskynhaltijan asunto ja kanslia entisen ruotsalaisen kauden maaherran asunnon paikalla. Länsirannan kauppakaupunki oli kuitenkin joutumassa muutosten eteen – Hülphersin mukaan kaupungissa oli päätetty, että kauppiaitten talot tuli siirtää kaupunkiin. Kaupungilla hän epäilemättä tarkoitti niemen paalutuksella suojattua ylätasannetta. Hülphersin Lappeenrannan muistiinpanoista ilmenee vielä, että kaupungissa oli tori, sillä hän mainitsee virstanpylvään sijoitetuksi torille. Vuonna 1767 kaupunkia taas kuvasi kuvernööri Nikolai Engelhardt. Hänen mukaansa kaupungissa oli 87 taloa provinssin käskynhaltijan talon lisäksi. Kadut olivat Engelhardtin mukaan kiveämättömiä ja kaupungissa oli vain yksi portti Viipurin puoleisella sivulla. Muuten Lappeenrannan sijainti oli hyvä ja kuvernööri piti erityisesti Saimaan saaristoon avautuvaa näköalaa kauniina.

Lappeenrannalle tyypillisenä piirteenä 1750- ja 1760-luvulla voidaan edellä mainitun lähdeaineiston perusteella katsoa olleen kaupunkirakenteen hajanaisuus. Ruotsalaisen kauden kaupunkirakenteesta oli kaupungissa vielä jäljellä osia ja taloja rakennettiin useassa paikassa vanhan katuverkon mukaan. Katuverkon leveys näyttää myös pysyneen samana, joskin on mahdollista, että pääkatua olisi levennetty. Itäisen pitkittäiskadun ja länsirannan pitkittäiskadun kohdalla kadun leveys näyttää pysyneen samana ruotsalaiseen kauteen verrattuna. Näillä kohdin on todennäköisesti syntynyt ruotsalaisen kauden tapainen tiivis ja matala, hirsitalojen ja porttien rytmittämä katutila.

Kaupunki oli edelleen ainakin 1750-luvun lopussa jakaantunut ruotsalaisen kauden tapaan kolmeen eri alueeseen: sotilaallisen funktion omaavaan "yläkaupunkiin", kaupan ja hallinnon "alakaupunkiin" ja köyhempien asukkaiden "itäkaupunkiin". Keskeinen osa kaupunkikuvaa olivat yhä sotilasrakennukset ja linnoituslaitteet. Kaupungin näkyvin rakennus oli kuitenkin edelleen luterilainen kirkko, joka tosin oli saanut seurakseen kadun toiselle puolelle ortodoksisen kirkon. Länsirannan kauppatori oli rakennuksineen rakennettu lähes Ruotsin vallan aikaiseen asuun. Uutena kaupunkitaiteellisena elementtinä oli kaupunkiin muodostettu pääkadun varrelle pitkä ja kapea aukio.

Vuoden 1774 asemakaava – vaikka jäikin osin toteutumatta – merkitsi Lappeenrannan kaupunkirakenteessa voimakasta muutosta. 1700-luvun lopun kaavoituksessa kaupunkirakenne alistettiin vielä 1720-luvun kaavoitusta voimakkaammin linnoitusvaruskunnan tarpeille. 1600- ja 1700-luvun kaupunkiniemi muuttui lähes kokonaan linnoitetuksi varuskunta-alueeksi, jossa oli vain harvoja siviilirakennuksia. Kaupunkilaiset joutuivat muuttamaan bastionijärjestelmään perustuvan tykkipuolustuksen edellyttämän puuttoman linnoitusesplanadin taakse kahteen esikaupunkiin. Linnoitusniemi ympäröitiin vallituksilla ja paalutuksilla. Ranta-alueille jäi enää joitakin julkisia rakennuksia ja ylätasanteelle molempien uskontokuntien kirkot, joista luterilainen palon jälkeen siirrettiin suuremman esikaupungin viereen.

1790-luvulta lähtien rakennetut uudet linnoituslaitteet eristivät esikaupungit toisistaan, ja Saimaan laivaston perustamisen myötä syntynyt "Meriesikaupunki" merkitsi varuskunnan vaikutuksen kasvua entisestään. Linnoitusupseerien laatimien malliasemakaavojen tapaan kaavoitetusta Suuresta esikaupungista muodostui siviiliasutuksen keskus. Paldon esikaupunki jäi paljon pienemmäksi. Suuri esikaupunki noudatti alkuvaiheessa äärimmäisen yksinkertaista ruutukaavaa. Suorakaiteen muotoisen kokonaisuuden jakoivat neljään kortteliin keskellä risteävät kadut.

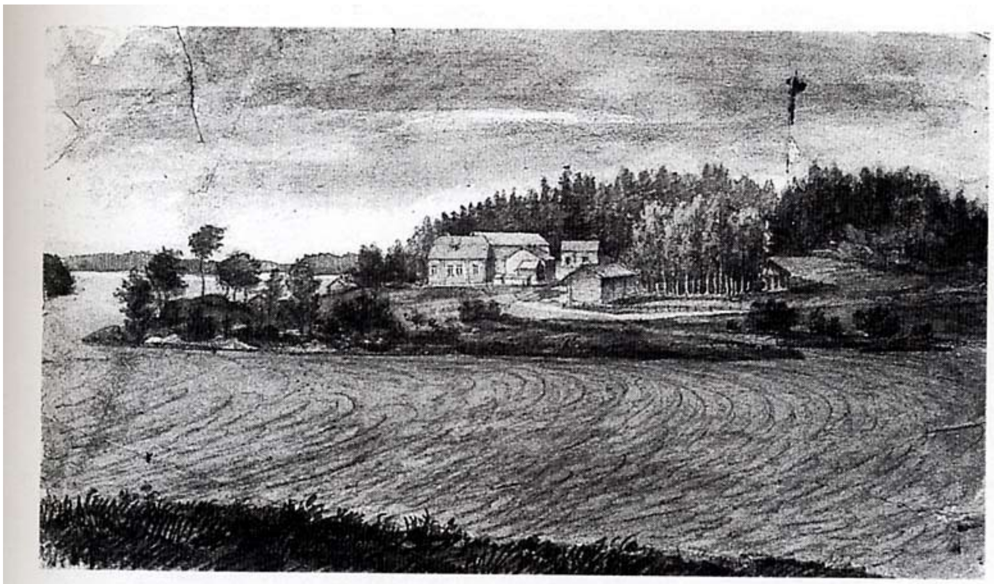
Kaupungin ääriviiva itse asiassa muistutti Ruotsin suurvaltakauden suorakaiteen muotoisia kaavoja. Yhtäläisyys kaavatyyppien välillä jää kuitenkin pitkälti ääriviivaan, sillä Venäjän linnoitusupseerien kaavoissa oli kadun leveys huomattavasti ruotsalaisia kaavoja suurempi.
Tästä oli seurauksena, kun korttelien tontit oli sijoitettu lyhyt sivu pääkatua vasten ja rakennukset kadun varteen, ruotsalaisten kaavojen kapeisiin ja mataliin katutiloihin verrattuna – rakennuskannan ollessa yksikerroksista – leveä ja matala katutila. Lisäksi voidaan huomata, että Suuren esikaupungin kaupunkirakenne oli aluksi huomattavasti yksipuolisempi verrattuna linnoituskaupungin aiempiin vaiheisiin – esikaupungissa oli lähes pelkästään asuin- ja talousrakennuksia, joiden joukkoon ei enää sekoittunut ulkonäöltään niistä poikkeavia sotilas- tai hallintorakennuksia.

Linnoitusniemen ylätasanteella sijaitseva varuskuntakaupunki oli vuoden 1774 kaavassa suunniteltu periaatteessa samantyyppiseen ruutukaavaan kuin esikaupunkikin. Suunnitelma perustui Suuren esikaupungin kaavan tavoin kahteen ristikkäiseen kaupungin lävistävään katuun, jotka kohtasivat kaupungin keskustassa. Niemen kaavassa aihetta oli kuitenkin käsitelty esikaupunkia vivahteikkaammin. Katujen risteyskohdassa sijaitsivat päävartio ja kaupungin umpikulmaiseksi suunniteltu keskusaukio. Keskusaukio pohjautui länsipuoleltaan osin vuoden 1758 kaavan keskusaukioon, sen lisäksi oli pääkadun toiselta puolelta varattu aukio-alueeksi samankokoinen suorakaiteen muotoinen alue. Samantyyppistä teemaa aukion keskelle sijoitettuine päävartioineen käytettiin Vanhan Suomen linnoituksista myös Käkisalmessa.

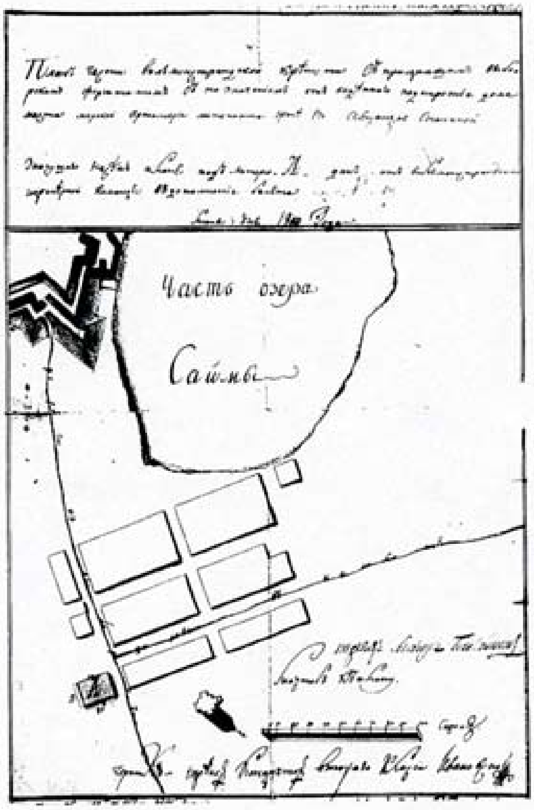
Linnoitusniemellä sijaitsevan varuskuntakaupungin asemakaava leveine katuineen, "prospekteineen", ja keskusaukiota reunustavine julkisine rakennuksineen liittyy Rainer Knapaksen mukaan Venäjällä 1770-luvulla alkaneeseen uuteen kaupunkisuunnitteluun. Vastaavanlaisia, osin mallipiirustusten mukaan rakennettuja kaupunkeja suunniteltiin muuallekin Venäjän provinsseihin. Tyylillisesti 1770-luvun lopun kaavat ja kaupunkien rakennukset kuuluvat venäläiseen klassismiin.

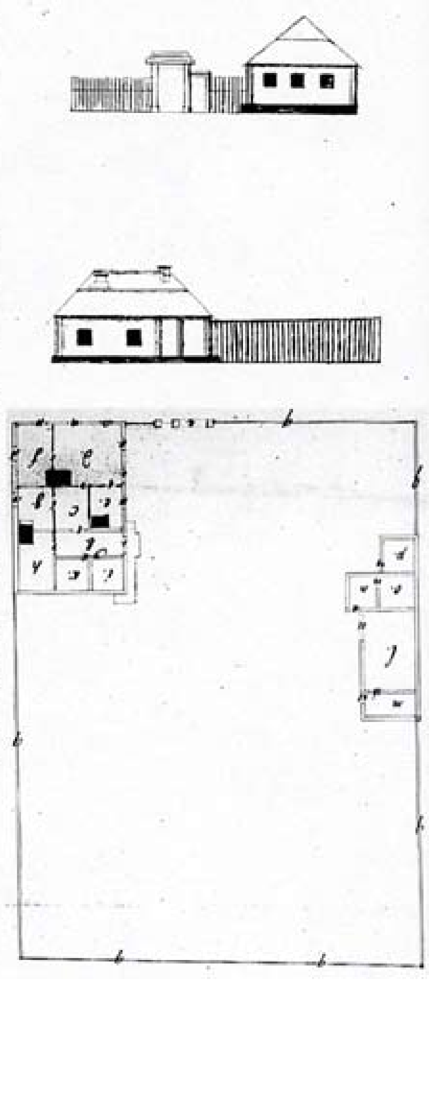
1770-luvulta alkaneen kaavoituksen jälkeen Lappeenrannan kaupunkirakenne muuttui lähes täydellisesti. Tärkein muutos oli varuskunnan ja siviiliväestön erottaminen toisistaan eli esikaupunkien perustaminen. Tähän liittyvä muutos oli linnoitusniemen varustaminen entistä näkyvämmillä linnoituslaitteilla, jotka samalla valtasivat alleen ranta-alueiden siviiliasutuksen. Siviiliasutuksen kaupungista, Suuresta esikaupungista, muodostui rakenteeltaan monotonisempi, pelkästään asuin- ja talousrakennuksista koostuva esikaupunki.

Linnoituksen kaupunkirakenteen tärkein elementti oli linnoituksen uusi keskustori sotilasrakennuksineen. Muuten kaupunkikuvaa rytmittivät aumakattoiset sotilasrakennukset: kasarmit, upseerien asuintalot, makasiinit, työrakennukset ja vartiorakennukset. Linnoituksessa kuitenkin sijaitsi sotilasrakennusten ohella myös hallinnon käytössä olleita rakennuksia. Yksikerroksisten

Laivaston komentajan asuinrakennukset sijaitsivat Tyysterniemellä, vastapäätä "Meriesikaupunkia". Kuvassa A. Fr. Soldanin akvarelli alueesta ja sen rakennuksista 1840-luvulla. (EKM).

Saimaan laivaston Suuren esikaupungin kupeessa sijainnut upseerirakennus. Sijaintikartta, pohjakaava ja julkisivut. (VA).

sotilasrakennusten yläpuolelle kohosivat edelleen luterilaisen (vuoteen 1792) ja ortodoksien kirkon tornit. Katutila linnoituksessa oli sotilas- ja julkisten rakennusten vaihtelevuuden vuoksi esikaupunkia rikkaampi. Leveää katua kuitenkin pääsääntöisesti reunustivat rungoltaan matalat rakennukset, joten katutilasta muodostui leveä ja matala. Kaupungin luonne Vanhan Suomen linnoitusketjun osana ja varuskuntakaupunkina taas ilmaistiin äärimmäisen selkeästi sijoittamalla linnoituksen päävartio keskelle, kaikilta neljältä portilta johtavien katujen päätepisteeseen, point de vue'hyn.

8.7 Kaupunkirakenteeseen vaikuttaneet tekijät

Venäläisen kauden asemakaavoitukseen ja toteutuneeseen kaupunkirakenteesen vaikuttivat osittain samat tekijät kuin 1720-luvullakin. Linnoitusniemelle ominainen jyrkkien rinteiden ja kapeiden ranta-alueiden topografia vaikutti kaupunkirakenteen muotoon myös venäläisellä kaudella. Myös venäläisellä kaudella otettiin huomioon aiempi rakennuskanta ja katuverkko. Ylätasanteen pääkatu sijoitettiin edelleen 1600-luvun pääkadun kohdalle. Venäläisen kauden alussa myös uudisrakennukset rakennettiin usein entisten, pikkuvihassa poltettujen rakennusten paikoille.

Ruotsalaisen kauden tapaan kaupunkirakenteen muotoon vaikutti kaupungin toimiminen linnoituskaupunkina. Linnoituskaupungin rakentamiseen uhrattiin venäläisellä kaudella runsaasti enemmän varoja kuin ruotsalaisella kaudella. Ruotsalaisen kauden tapaan linnoituslaitteet olivat yksi kaupunkikuvaan voimakkaasti vaikuttava ja niemen yläkaupungin muista kaupunginosista erottava elementti. Ruotsalaisen kauden tapaan asemakaavan suunnittelijoina ja kaupunkirakentamisen johdossa olivat Venäjälläkin hyvin kansainväliset linnoitusupseerit. Suunnittelijat olivat edelleen kollektiivi, joka suunnitteli linnoituslaitteet ja niihin liittyvän asemakaavan yhteistyössä. Joistakin pienehköistä kansallisista eroista huolimatta ovat molempien kausien kaavoitus, linnoituslaitteet ja kaupungin sotilasrakennukset liitettävissä eurooppalaiseen linnoitusrakennustaiteeseen.

Venäläisellä kaudellakaan ei jo ruotsalaisella kaudella esiintynyt asemakaavan eriytyneisyys vähentynyt, vaan esikaupunkien rakentamisen myötä päinvastoin lisääntyi. Kun edellä on yhtenä kaupunkirakenteen eriytymisen syynä nähty vapaudenajan Ruotsin tarkka arvohierarkia, jossa sotilaat olivat muita merkittävämmässä asemassa hierarkian yläpäässä, niin voidaan huomata että ainakaan Lappeenrannassa Venäjän armeijan upseerit eivät olleet vähemmän arvonsa tuntevia kuin Ruotsinkaan upseerit aiemmin. Ruotsalaisen kauden tapaan upseerit myös valvoivat asemakaavoitusta ja kaupungin rakentamista.

Venäläisellä kaudella, etenkin 1770-luvulta lähtien, asemakaavasta ja sen perusteella muodostuneesta kaupunkirakenteesta muodostui kuitenkin erilainen kuin ruotsalaisella kaudella. Tähän vaikuttivat sotilaalliset syyt. Linnoituksen puolustuskyvyn vahvistaminen edellytti puolustusvallitusten syvyyden parantamista. Tykkien edustalla linnoitusesplanadilla ei puolustuksellisista syistä myöskään saanut olla asutusta: rakenteita, joita mahdollinen hyökkääjä olisi voinut käyttää hyväkseen. Siten on ymmärrettävää, että vallitusten läheisyydestä linnoitusniemen ranta-alueilta poistettiin siviilirakennukset. Esikaupunkien kaavoittaminen tykinkantaman päähän linnoituksesta oli toisaalta siviilien valvonnan kannalta edullista – Venäjän joukot olivat Lappeenrannassa itse asiassa vasta vähän aikaisemmin valloitetussa "vihollismaassa".

Venäjän pääkaupungin Pietarin läheisyys vaikutti
epäilemättä myös Lappeenrannan kaavoittamiseen ja rakentamiseen. Lappeenranta oli piirikunnan pääkaupunki ja vielä 1770-luvulla Pietariin Suomen kautta kulkevan tien varrella. Kaupungin tuli siten olla kaupunkirakenteeltaan edustava.

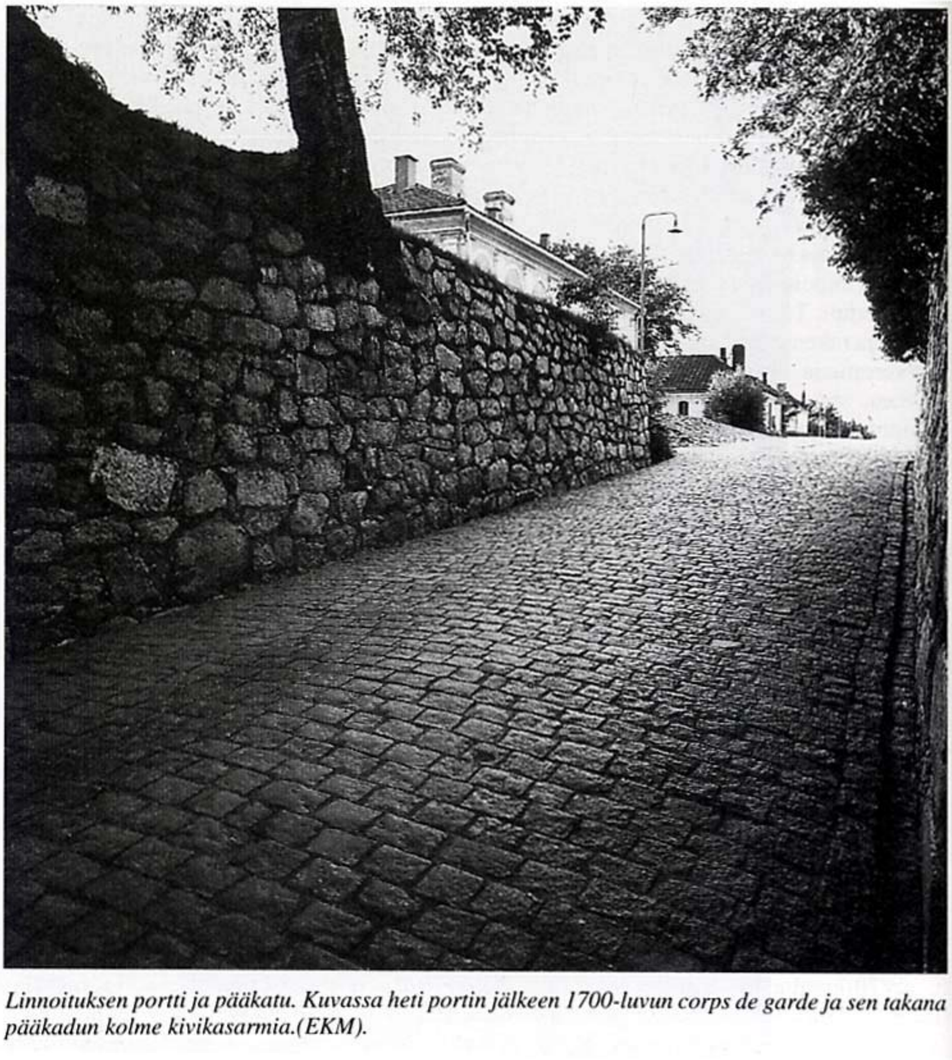
Toisaalta on otettava huomioon, että Lappeenranta oli vain osa Vanhaan Suomeen rakennetusta linnoitusketjusta. Lappeenranta ei asemakaavaperiaatteiden tai etenkään rakennustensa muodon osalta poikennut paljoakaan muista alueen linnoituksista. Vanhan Suomen alueen voidaan katsoa olleen alistetun sotilaitten määräysvaltaan, sotilaallisen funktion alaisuuteen. Sotilaalliset tarkoitusperät eivät näkyneet ainoastaan alueen kaupunkien linnoittamisessa ja uusien linnakkeiden rakentamisessa vaan sotilaallisista syistä rakennettiin myös kanavat Kylänniemelle, Käyhkäänsillalle, Kukontaipaleelle ja Telataipaleelle sekä parannettiin teitä ja pyrittiin sotilaitten majoituksen helpottamiseksi saamaan tietyt linnoitusalueet ja sotilaiden sijoituspaikat tiheään asutuiksi. Sotilaitten vaikutus ei rajoittunut tähänkään, sillä alueelle muodostettiin siviiliväestön kustantamia majoitusrakennuksia normaalin majoitusrasituksen lisäksi. Nejäsosamanttaalin tai sitä suurempien tilojen omistajat olivat velvoitetut rakentamaan taloihinsa alueelle sijoitettujen joukkojen upseereiden majoittamista varten "valkeita

tupia" eli ilmeisestikin seiniltään kalkittuja ja uloslämpeäviä huoneita. Lisäksi talonpojilla rakennutettiin sotamiehille pieniä majoitustaloja pitäjiin.

Vanhan Suomen sotilasrakentaminen, ja Lappeenrannan kaavoitus ja rakentaminen sen osana, voidaan siten nähdä osana koko alueen alistamista sotilaallisten tarpeiden käyttöön. Alueen voi nähdä Michel Foucaultin tavoin (sotilaallisen) vallan kohteena ja maalitauluna. Foucaultin mukaan 1600-luvulta lähtien opittiin tiedostamaan ruumis vallan kohteena; ruumista pyrittiin, etenkin armeijoissa, manipuloimaan ja kouluttamaan siten, että siitä tuli hyvin toimiva "kone". Tässä oli tärkeänä välineenä kuri. Toinen tarvittava vallan väline oli lokalisointiperiaate: jokaiselle yksilölle määrättiin oma ruutu. Näiden periaatteiden noudattaminen aiheutti Foucaultin mukaan muun muasssa arkkitehtonisesti hierarkkisia tiloja, ruutuihin ja jonoihin järjestettyjä tiloja, jotka olivat verrannollisia esimerkiksi sotilaalliseen hierarkiaan ja äksiisiharjoituksiin.

Vanhan Suomen linnoitukset, tai itse asiassa koko maantieteellinen alue Kymijoelta Pietariin, voidaan tämän tulkintamallin mukaan nähdä monimutkaisena koneena, jonka pienimpänä yksikkönä ja moduulina, jonka mukaan koko linnoitusketju oli rakennettu, oli yksittäinen sotilas. Vanhan Suomen linnoitetut kaupungit, linnakkeet, majoitustalot ja "valkeat tuvat" olivat siten laajan, Pietarista johdetun ja valvotun sotilaallisen kokonaisuuden osia.

Lappeenrannan asemakaava ja sen perusteella muodostunut kaupunkirakenne voidaan tulkita yhdeksi tämän koneiston osaksi. Kaava oli siellä laadittu lokalisointiperiaatteen mukaan ruutukaavaksi, jossa sotilaita varten rakennettiin kurin mahdollistavia kasarmirakennuksia. Siviiliasutus oli siirretty omaan helposti valvottavaan ruutuunsa, linnoituksen edustalla sijaitsevaan esikaupunkiin. Linnoitus itsessään toimi hierarkkisen sotilaallisen kurin alaisuudessa ja oli myös kaavoitettu näiden periaatteiden mukaisesti. Keskiaukiolla sijaitsivat hierarkkisesti korkeammalla olevien rakennukset, kun taas alempien osapuolien rakennukset olivat laidempana. Keskusaukion keskellä taas sijaitsi päävartio, jonka kautta Benthamin Panopticonin tapaan valvottiin sotilaallisen koneiston moitteetonta toimintaa.

Linnoituksen portti ja pääkatu. Kuvassa heti portin jälkeen 1700-luvun corps de garde ja sen takana pääkadun kolme kivikasarmia.(EKM).

9 LAPPEENRANTA – AUTONOMIAN AJAN VARUSKUNTAKAUPUNKI

9.1 Lappeenranta autonomiseen Suomeen liittymisen jälkeen

Lappeenranta koki vuonna 1812 suuren muutoksen, kun se Vanhan Suomen muiden alueiden ohella palasi muun Suomen yhteyteen. Kaupungin ja varuskunnan suhteisiin muutoksella ei kuitenkaan ainakaan aluksi ollut suurta merkitystä. Pietarin läheisyys oli autonomian kaudellakin ratkaiseva tekijä varuskuntien sijoittamisen kannalta. Tämän vuoksi Suomen varuskunnat sijoittuivat eteläiseen ja lounaiseen Suomeen. Edelleen käytettiin varuskuntina myös jo aiemmin Pietarin suojaksi rakennettuja linnoituksia.

Lappeenranta, jossa siis liitoksen jälkeenkin sijaitsi venäläinen varuskunta, kuului autonomisessa Suomessa Viipurin lääniin. Siinä oli 1820-luvulle tultaessa viisi kaupunkia: Viipuri, Hamina, Lappeenranta, Käkisalmi ja Sortavala. Läänissä oli esimerkiksi vuonna 1824 yhteensä 225 019 asukasta, joista kaupungeissa asui vielä äärimmäisen pieni osuus. Eri kaupunkien väkiluku ilman sotilaita laskettuna oli vuonna 1824

Viipuri	3 748
Hamina	1 403
Käkisalmi	1 130
Sortavala	521
Lappeenranta	417

Yhteensä kaupungeissa asui 7 219 ihmistä.

Oleellinen tekijä Lappeenrannan olemassaololle oli edelleen Saimaan alueen kauppa. Kaupunki kokosi eteläisen Saimaan alueen tuotteita, muun muassa viljaa, karjaa, villakankaita ja puutavaraa; kaupungista taas ostettiin suolaa, erilaisia kankaita ja vaatteita, rautaa ja terästä. Osan tuontitavarasta Lappeenranta toi sotaväen muonaksi. Castrénin mukaan tällaisia tarvikkeita olivat ainakin voi, tali ja karja. Myyntitavarat sisämaahan Lappeenranta hankki Pietarista. Erityisen tärkeää kaupungille ja sen lähiympäristölle oli myös viljan tuonti Pietarista. Myös kevät- ja syysmarkkinoilla kävi edelleen runsaasti väkeä, esimerkiksi vuonna 1832 kävijämääräksi laskettiin yhteensä noin 6 000 henkeä.

Kaupungin väestön muodostivat entiseen tapaan kauppiaat, käsityöläiset ja työväki perheineen. Valtion virkamiehistä jäi osa provinssikanslian lakkauttamisen myötä pois. Tilalle tuli kuitenkin kaupunkiin vuonna 1823 sijoitetun kruunun kehruuhuoneen mukana uusia virkamiehiä. Lappeenrannan kämnerinoikeus oli lakkautettu vuonna 1784. Sen tilalle perustettiin aluksi kahden ja myöhemmin yhden pormestarin johtama raastuvanoikeus, joka johti hallinnollisissa asioissa maistraattina kaupunkina. Kaupungin tärkein tulonlähde oli 1700-luvun tapaan viinanpolton- ja myynnin vuokrauksesta saadut tulot.

Lappeenrannan liikenneyhteyksiä paransi vuonna 1875 sataman rakentamisen lisäksi päivittäinen vaunuyhteys, "postidiligenssi" eli neljä matkustajaa ja pakettiposti rautatielle. Pietarin – Riihimäen rautatien rakennustöiden aikaan oli jo esillä sivuraiteen rakentaminen Lappeenrantaan. Tätä perusteltiin kaupallisilla syillä – katsottiin, että rautatien avulla saataisiin Saimaan alueen tuotteita viedyksi Uudellemaalle. Esiin nousivat kuitenkin jo tässä vaiheessa sotilaallisetkin tekijät. Katsottiin että Lappeenrannassa toimiva varuskunta ja harjoitusjoukot tarvitsisivat rautatieyhteyttä. Viipurin lehdissä pohdittiin sivuraiteen myötä jopa uuden Saimaan laivaston perustamista ja sijoittamista Lappeenrantaan.

Sivurataa Lappeenrantaan asti ei kuitenkaan saatu vielä 1870-luvulla. Lopullisesti rautatiehanke toteutui Castrénin mukaan sotilaallisista syistä. Hänen mukaansa Lappeenrannan (leirin) asevelvollisten pataljoonien kuljetuksessa pidettiin rautatietä tärkeänä. Lisäksi vuoden 1885 keisarivierailu kiirehti toteuttamista. Ratatyöt alkoivat Simolasta toukokuussa 1884 ja Lappeenrannasta käsin heinäkuussa. Maatyöt valmistuivat jo elokuussa, ja kiskotus oli valmiina toukokuun lopussa 1885. Kesäkuun alussa 1885 saapui Lappeenrantaan ensimmäinen juna uutta rautatieyhteyttä myöten. Juna otettiin leirikentän vieressä sijaitsevalla asemalla juhlallisesti vastaan venäläisen sotilassoittokunnan soittaessa Porilaisten marssia ja puheiden saattelemana. Leirikentän vieressä sijaitsevan aseman ohella linnoitusniemen kärkeen Rapasaareen tuli satamaraide. Ranta-asema oli toki myös lähempänä linnoituksen venäläistä varuskuntaa kuin leirikentän luona sijainnut asema.

Sotilasliikenteen merkitystä rautatielle kuvaa se, että varsinaista asemaa vastapäätä leirikentän puolelle rakennettiin sotilaskuljetuksia varten erillinen laituri. Castrénin mukaan asemaa ei käytetty

sotilasliikenteeseen ainoastaan kesäleirien aikoina, vaan ennen maailmansotaa ja sodan aikana suoritetut varustus- ja muut kuljetukset aiheuttivat ajoittain ruuhkan, joka jopa katkaisi ajoittain siviililiikenteen.

Rautatie helpotti sotilaiden liikkeiden lisäksi myös kauppaa ja teollisuutta. Kaupungin vanhimmat teollisuuslaitokset olivat viinanpolttimoita. Myöhemmin perustettiin muun muassa puusepäntehdas, höyrymylly ja erilaisia pajoja. Saimaan kanavan avauduttua vuonna 1856 ja rautatien valmistuttua Lappeenrannan lähistölle sijoittui vuosisadan loppupuolella ja 1900-luvun alussa useita teollisuusyrityksiä. Useat niistä, muun muassa puunjalostusta harjoittava Kaukaan tehdas, sijoittuivat kaupungista itään Lauritsalaan. Vaikka teollisuuslaitokset eivät pyrkimyksistään huolimatta päässeet kaupungin alueelle, ne Castrénin mukaan vaikuttivat suuresti kaupungin tulevaan kehitykseen. Tehtaiden työväestö nimittäin asui suurimmaksi osaksi Lappeenrannan etelä- ja itäpuolelle muodostuneissa esikaupungeissa. Lappeenrannan tavoin kasvoivat 1880-luvulta lähtien myös muut Suomen kaupungit.

Autonomian kauden lopussa ensimmäinen maailmansota rajoitti Lappeenrannan kaupankäyntiä monin tavoin. Castrénin mukaan kauppa Venäjän kanssa kuitenkin vilkastui ja Lappeenrantaan kohdistui monia hankintoja.
Lappeenrannan väkiluku kasvoi pääosan 1800-lukua hyvin hitaasti. Vuodesta 1885 alkoi väkiluku kuitenkin kohota. Vuosisadan lopussa väkiluku nousi yli 2 000 ja 1910-luvulla yli 3 000 henkilön. Vaikka väkiluku pysyi muutamassa tuhannessa oli kaupunki kuitenkin monella alalla laajemman alueen keskus. Alueen laajuudesta saadaan summittainen käsitys siitä, että esimerkiksi 1890-luvun lopussa apteekkioikeuksia pohdittaessa Lappeenrannan ainoan apteekin vaikutuspiiriin katsottiin kuuluvan yli 34 000 henkeä. Siten kauempana lähialueesta asuville Lappeenranta oli Castrénin ilmausta käyttäen “kaupunki” eli paikka, josta tehtiin ostokset ja jossa kulutettiin myös muuten vapaa-aikaa.

Lappeenrannan väestö 1815–1920

vuosi	lukumäärä
1815	235
1820	339
1825	415
1830	459
1835	567
1840	591
1845	592
1850	648
1855	720
1860	845
1865	738
1870	775
1875	731
1880	795
1885	907
1890	1923
1895	2026
1900	2014
1905	1893
1910	2450
1915	2889
1920	2892

Väkilukutiedot Liisa Castrénin Lappeenrannan historiasta, s. 299, 687. Luvut ovat todennäköisiä väkilukuja. Niissä ei ole mukana sotaväkeä eikä vankiloiden vankeja.

Väkiluku ei kasvanut niinkään kohonneen syntyvyyden kuin muuttoliikkeen vuoksi. Castrénin mukaan muuttoliike Lappeenrannassa alkoi jo 1880-luvun alussa, tällöin kuitenkin kaksisuuntaisena. Vasta vuosina 1885–1900 tulomuutto ylitti poismuuton. Väkilukua kasvattivat Castrénin mukaan rautatien tulo ja rakuunarykmentin liepeillä saapunut lisäväki. Itse rykmentin miehet eivät kuitenkaan

olleet kaupungin kirjoissa.

Sotaväkeä houkutteli 1800-luvun loppupuolen parantuneiden liikennesuhteiden ohella harjoituksiin sopiva maasto. Salpausselkä levisi Lappeenrannan kohdalla laajaksi tasamaaksi, jota pidettiin erinomaisena sotaväen leiri- ja harjoituspaikkana. Muutenkin ympäristö katsottiin sotaväelle sopivaksi. Esimerkiksi Lappeenrannassa 1890-luvulla vierailleen lehtimiehen mukaan siellä voitiin pitää hyviä harjoituksia, koska käytettävissä oli Saimaa, vallituksia ja metsiä.

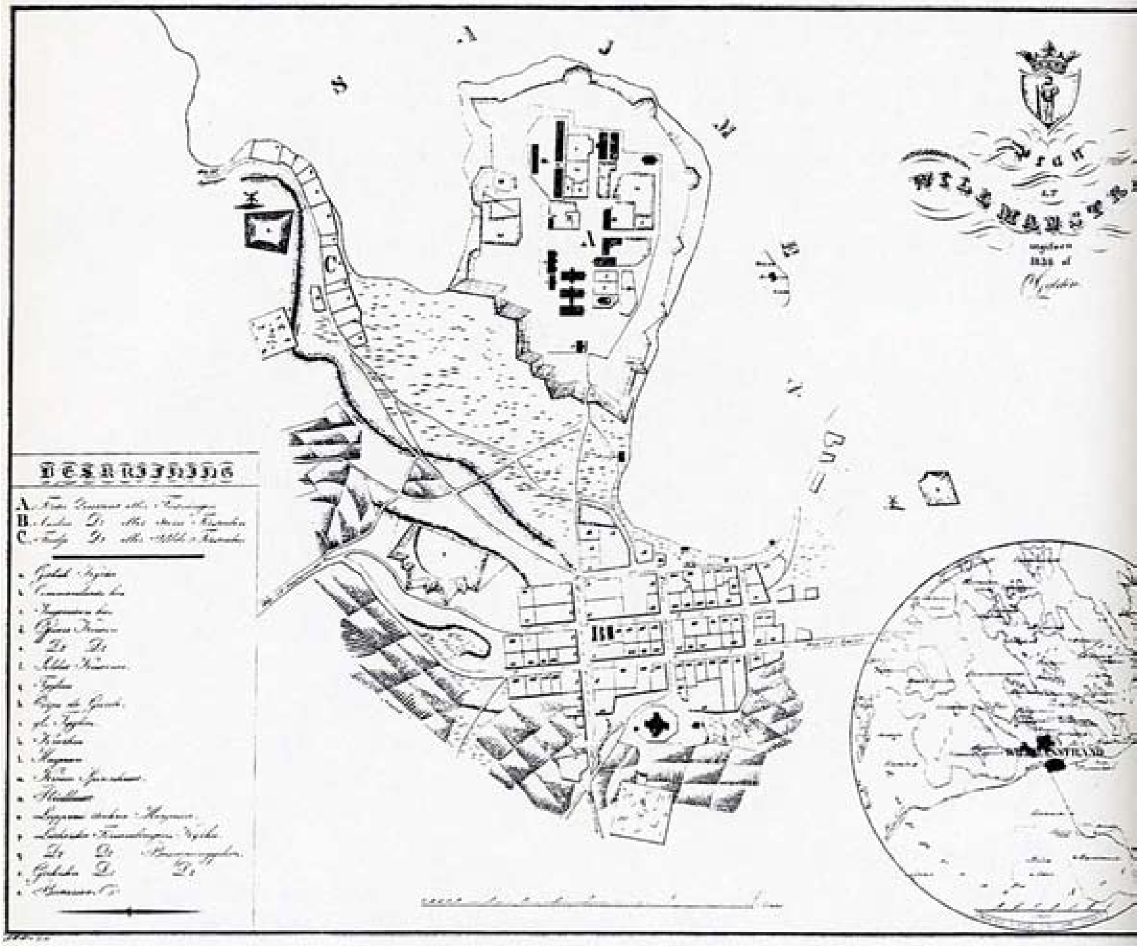
Sotilasosastojen kaupunkiin saamisen katsottiin hyödyttävän sen kehitystä. Lappeenrannan valtuusto tarjosi esimerkiksi vuonna 1880 Suomen sotalaitokselle korvauksetta ruotuväen aikaisemmin käyttämiä alueita. Samana vuonna 1880 venäläisen jalkaväkirykmentin pataljoonanpäällikkö tiedusteli kaupungilta ostettavaksi ampumaharjoituskenttää. Kaupunki ei suostunut myymään tätä, mutta oli valmis edelleen vuokraamaan sen 100 markan vuosivuokrasta.

Lappeenranta koki leirikokousten ja rautatien rakentamisen ansiosta nousukauden, jota vuonna 1885 vielä leirikokouksen yhteyteen sijoitettu keisarivierailu korosti. Kaupungilla raportoitiin olevan leirin johdosta vilkasta; väkeä käveli kaduilla ja puodeissa kävi vilkas kauppa, joka varmaan lisäisi varallisuutta “tähän vähäläntäiseeen Itä-Suomen sotilaskaupunkiin”.

Asevelvollisten tultua muuttuikin liike kaupungin kaduilla Uuden Suomettaren Lappeenrannan kirjeenvaihtajan mukaan täydellisesti “pääkaupunkimaiseksi”. Upseereja kulki runsaasti kaduilla ja kenraaleja näkyi usein ajamassa hienoilla vaunuillaan. Elokuussa taas hänen mukaansa muuttuivat kadut ihmismereksi keisarin leirivierailun vuoksi.

Seuraavan kerran asevelvollisten harjoituksia pidettiin Lappeenrannassa vuonna 1888, pitkälti vuoden 1885 malliin. Leirikokousten ajaksi Lappeenranta heräsi elämään ja muuttui osittain niiden ansiosta muutenkin. Helsingfors Dagbladin Lappeenrannan kirjeenvaihtaja raportoi vuonna 1888 asevelvollisten toisen leirikokouksen alussa kaupungin muuttuneen kolmessa vuodessa huimasti. Oli rakennettu paljon uusia taloja; sinne oli tullut uusi pramea kansakoulutalo ja monta huvilaa ja – kirjoittajan mukaan – jopa Lappeenrannan ensimmäinen kivitalo. Suuri joukko puutaloja oli myös korjattu. Jotta yleisölle tarjoutuisi mahdollisuus nauttia maisemasta, rakennettiin valleille parhaillaan näkötornia. Kaupunkia siistittiin muutenkin; Viipurin Uutiset raportoi vuoden 1888 leirikokouksen edellä elämän Lappeenrannassa taas virkistyneen; kadunvieriä kivettiin ja tehtiin muitakin korjauksia.

Savonkin kirjoittaja kuvasi vaikutelmiaan Lappeenrannasta. Se näytti hänen mielestään enemmän venäläiseltä tai venäläis-ruotsalaiselta kaupungilta kuin suomalaiselta. Siellä oli suuri joukko venäläisiä, jotka myös näkyivät katukuvassa. Parempi säätyluokka puhui kirjoittajan mukaan tuskin koskaan suomea, yleensä vain venäjää tai ruotsia.

Autonomian kaudella linnoitus toimi edelleen varuskuntana, joskin sinne sijoitettiin myös vankila. Siviiliasutus alkoi kasvaa Suuren esikaupungin kohdalta. Autonomian kauden alussa kaupungin kasvu oli kuitenkin hidasta. Kuvassa C.W. Gyldénin kartta Lappeenrannasta vuodelta 1838. (Gyldén 1938).

9.2 Autonomian kauden asemakaavoitus ja kaupungin alueen laajeneminen

Lappeenrannan asemakaava säilyi muuhun Suomeen liittymisen jälkeen edelleen 1700-luvun loppupuolella muodostuneessa hahmossa. Kaupunki jakaantui siis kolmeen eri kokonaisuuteen, linnoitukseen, Suureen esikaupunkiin ja Pieneen esikaupunkiin, jotka linnoitusesplanadi erotti toisistaan.

Pienen esikaupungin asutus pysyi lähes koko kauden entisellään. Linnoituksen asemakaava muuttui rakennuksia purettaessa jonkin verran lähinnä aukioiden osalta. Linnoituksessakaan aluetta ei laajennettu. Suuren esikaupunginkin asemakaavan ydin pysyi samana kuin jo 1700-luvun lopussa. Kaupunki laajeni kuitenkin juuri siellä. Alussa alue kasvoi laajentamalla ruutuasemakaavaa ja kaupunkirakennetta, jatkamalla katuja ja kortteleita sekä kaavoittamalla lisää tontteja.

Kaupunkialue käsitti vuonna 1812 23,48 hehtaaria, jota pidettiin etenkin laiduntamisen kannalta liian pienenä. Rakennettavia tontteja oli kuitenkin vapaina. Liitoksen aikaan Suuressa esikaupungissa oli rakennettuna 52 tonttia, joista 23 autiota. Paldossa oli kahdeksan rakennettua ja kaksi autiota tonttia.

Yksityistalojen luku vanhassa kaupunkikeskustassa jäi lopulta vähäiseksi. Linnoituksessa oli vuosisadan vaihteessa ollut siviilihenkilöiden omistamia taloja kymmenkunta. Asutus sijoittui kahteen ylätasanteen pohjoisosassa kivikasarmien vieressä sijainneeseen kortteliin, komendantin talon ja linnoitusvallin väliin sekä ortodoksisen kirkon läheisyyteen. Linnoitusupseerien kirjaamat talonomistajat olivat nimistä päätellen virkamiehiä tai venäläisiä kauppiaita.

Vuonna 1812 oli linnoituksessa yksityisten omistamia taloja enää seitsemän ja rakentamattomia tontteja kuusi. Vuonna 1820 oli linnoituksessa edelleen 7 yksityistaloa, kun Suuressa esikaupungissa lukumäärä oli noussut 63:een ja Paldossa 10:een. Suuren esikaupungin taloluku nousi vuonna 1825 67:ksi ja vuoteen 1830 mennessä putosi 66:ksi. Vuonna 1830 Paldossa oli 13 taloa.

1830-luvun lopussa yksityistontit linnoituksessa vähenivät edelleen. Kauppias Kuffshinoffin perilliset ja lukkari Rehell myivät tonttinsa valtiolle, ja kauppias Savander lahjoitti linnoitustalonsa kaupungille. Tämä osoitti Liisa Castrénin mukaan, että kaupunkilaiset eivät enää halunneet asua linnoituksessa. Päätelmää voi pitää uskottavana, kun ottaa huomioon, että kaupungin siviilitoiminnot – kauppa, hallinto ja muut palvelut olivat pääosaltaan siirtyneet siviiliväestön mukana Suureen esikaupunkiin. Linnoituksen erotti esikaupungista vielä linnoitusesplanadi, ja vaikka matka linnoituksessa asuvalle ei sinänsä ollut kovin pitkä, niin taival oli mäkinen. Lisäksi linnoituksessa sijaitsivat venäläisten joukkojen kasarmit ja kehruuhuone, jotka saivat tavallisen kaupunkilaisen kaihtamaan sitä asuinympäristönä.

Vuonna 1839 oli koko kaupungissa 87 yksityistaloa. Näistä parikymmentä oli Castrénin mukaan verrattain uusia. Vuonna 1842 oli luku pudonnut 83:een. Tällöin kaupungissa oli kahdeksan rakentamatonta tonttia. Vuonna 1854 laskettiin kaupungissa olevan 80 yksityistaloa. Linnoituksissa oli enää kolme yksityistaloa kehruuhuoneen johtajan asunnon lisäksi: postimestarin, Kuffschinoffin ja Scheschunoffin talot. Julkisia rakennuksia oli sotilasrakennusten lisäksi neljä.

Asutus pysyi melko vakaana aina 1880-luvulle saakka. Liisa Castrén on laskenut Lappeenrannan tonttien lukumäärän lukuun ottamatta ensimmäistä kaupunginosaa olleen vuosina 1830–1875 seuraavaksi:

vuosi	II	III	IV	yht.
1830	64	-	13	77
1835	65	-	13	78
1840	65	-	13	78
1845	77	-	13	90
1850	41	36	14	91
1855	41	36	15	92
1860	41	56	15	112
1865	41	56	16	113
1870	41	56	16	113
1875	41	56	16	113

Taulukko kuvaa vain kaupungin tontteja, eikä siitä siten ilmene, kuinka moni tontti oli rakennettu. Castrénin mukaan tonttiluku kuitenkin vastaa hyvin myös kaupungin väkilukua; rakentamattomia

tontteja oli vähän. Ensimmäisen kaupunginosan eli linnoituksen siviiliväki rajoittui muutamaan henkilöön tarkasteltavana aikana. Neljännen kaupunginosan eli Paldon asutus pysyi koko kauden lähes samana. Suuressa esikaupungissa, joka 1850-luvulla jaettiin kahdeksi kaupunginosaksi, tonttien määrässä näkyy Krimin sodan jälkeinen kaavoituspiikki. Kokonaisuudessaan kaupungin alue pysyi vakinaisen väestön väkiluvun tavoin lähes samana koko kauden.

Kaupungin siviiliasutuksen painopiste oli Suuressa esikaupungissa, ja vähitellen seurasivat kaupunkiyhteisön julkiset toiminnot ja niiden vaatimat rakenteet esimerkkiä. Vuonna 1826 toivoi osa kauppiaista kauppatorin siirtämistä kauppiaskunnan asuma-alueelle esikaupunkiin. Paikaksi ehdotettiin tonttia numero 10 Kauppakadun ja Nikolain etulinnoitukseen kulkevan poikkikadun kulmasta.

Kauppatori kuitenkin pysyi vielä linnoituksessa ortodoksisen kirkon vieressä aukiolla eikä siis enää länsirannassa eikä keskusaukiollakaan. Kenraalikuvernööri Zakrevskin vieraillessa Lappenrannassa 2.8.1827 päätettiin siirtää tori esikaupunkiin tontille 10. Samalla päätettiin Zakrevskin kehotuksesta rakentaa myös raatihuone esikaupunkiin.

Lappeenranta ei saanut uutta asemakaavaa ennen 1880-lukua, vaan Suurta esikaupunkia avarrettiin jatkamalla 1700-luvun kaavan katuverkkoa ja kortteleita. Esikaupunkeja mitattiin ensimmäisen kerran varsinaisesti 1820-luvun puolivälissä. Vuonna 1825 otti nimineuvos G.A. von Zweigberg laatiakseen kartan. Sitä kiirehti osittain sekin, että palovakuutuksia varten tarvittiin siihenastista tarkempaa karttaa.

Vuoden 1825 jälkeen seuraavan kartan laati Castrénin mukaan vuonna 1836 maanmittari W. Gahmberg. Asutus oli pysynyt kymmenen vuoden aikana lähes ennallaan. Vuonna 1838 taas julkaistiin C.W. Gyldénin painettu Lappeenrannan kartta. Tässä esiintyy edelleen kolme kaupunginosaa: Linnoitus, Suuri esikaupunki ja Paldo. Linnoituksen kaupunkirakenne ei Gyldénin kartan mukaan suuresti muuttunut, ei myöskään Paldo eli Pieni esikaupunki. Kaupunki oli sen sijaan kasvanut Suuressa esikaupungissa. Sielläkin muutokset olivat kovin suuria. Linnoituksesta esikaupungin länsipuolitse Viipuriin johtavan tien toiselle puolelle oli ruutukaavaa jatkettu ja muodostettu kaksi uutta korttelia, joissa oli yhteensä 16 tonttia. Lisäksi oli syntynyt yksi uusi kortteli saman tien varteen nykyisen Kaupunginlahden rantaan sekä joitakin uusia tontteja aiempien kortteleiden jatkoksi.

Suuressa esikaupungissa Gyldén merkitsi karttaan myös katujen nimet. Linnoituksesta Viipuriin johtava tie oli kaupungin kohdalla nimeltään Handels Gatan, sen itäpuoleinen samansuuntainen katu Stora Kyrko Gatan ja sen itäpuolella kaupungin laidassa oli Lilla Kyrko Gatan. Lännestä itään kulkevista kolmesta kadusta oli rannimmainen katu nimetty luontevasti Stora Strand Gataniksi, sen eteläpuolella Rådstugugatan ja eteläisimpänä kulkenut katu Kungs Gatan. Käytän jäljempänä ruotsinkielisistä nimistä suomenkielisiä muotoja Kauppakatu, Suuri kirkkokatu, Pieni kirkkokatu, Suuri rantakatu, Raatihuoneenkatu ja Kuninkaankatu. 1840-luvun lopussa avattiin vielä uusi katu, jonka nimi vuonna 1849 valmistuneessa kartassa oli Lilla strand gatan eli Pieni rantakatu.

Vuonna 1857 kaupunkialuetta saatiin senaatin luvalla laajentaa osalla Puhakan tilan alueesta. Se sijaitsi kaupungin itäpuolella Taikinalahden eli nykyisen Kaupunginlahden rannalla ja ulottui siitä kapeana kaistaleena etelään kaupungin ja pappilan maiden välissä. Alueelle oli jo syntynyt asutusta ja lisäksi peltoja. Nyt se jaettiin rakennustonteiksi ja samalla muodostettiin uusia tontteja käyttämättömänä olleesta alueesta.

Samassa yhteydessä jaettiin toinen kaupunginosa kahtia Isoa Kirkkokatua pitkin. Sen länsipuoli nimettiin II ja itäpuoli III kaupunginosaksi. Pallosta tuli IV kaupunginosa. Linnoitus säilyi I kaupunginosana.

Castrénin mukaan jo 1870-luvun lopussa kaupungissa tarvittiin lisää asemakaava-aluetta. Tämä johtui rautatien varmoista odotuksista, ja lisäksi uusi satama lisäsi liikennettä. Osa tontteja oli tosin vielä rakentamatta, sillä vuonna 1878 kaupunki varasi itselleen laitumeksi Paldon kaupunginosan tyhjät tontit 18–22 ja 24–27. Tämäkin osoitti toisaalta valtuuston varautuvan kaupungin kasvuun varaamalla tontteja itselleen.

Kaupunkialueen laajennushankkeita lienee kiirehtinyt asutuksen kasvu sen rajojen ulkopuolella 1870-luvun lopussa. Sinne muutettiin Castrénin mukaan usein kaupungin perimien maksujen välttämiseksi. Lappeenrannan kaavoitus ei kuitenkaan juuri muuttunut ennen 1880-lukua.

Tori sentään siirrettiin. Raatihuoneen tori kävi näet 1880-luvulla liian ahtaaksi. Uusina toripaikkoina

mainittiin rautatieaseman seutu ja nykyisen Kaupunginlahden ranta. Tori siirrettiin 1890-luvun alussa rantaan, mutta halko- ja heinäkauppa määrättiin rautatien lähialueelle. Rantatorille rakennettiin 1900-luvun alussa myös kauppahalli.

Torin kaupallinen merkitys väheni vuosisadan vaihteessa ja kaupan vapautuessa. Tilanteen muutosta kuvaa kaupungin kehitykselle aiemmin niin tärkeiden Lappeenrannan markkinain lakkauttaminen vuonna 1901. Tori säilyi kuitenkin muiden aukioiden ohella yhtenä kaupunkirakenteen osatekijänä.

Rautatieasemaa yritettiin siirtää kaupungin eteläpuolelta sen alueelle. Tätä pidettiin Castrénin mukaan tarpeellisena muun muassa järjestyksenpidon vuoksi. Myöhemmin aseman alue liitettiinkin kaupunkiin. Aseman länsipuolelta ei asutukselle kuitenkaan voitu kaavoittaa tontteja, sillä sinne sijoittuivat Suomen rakuunarykmentin kasarmit.

Kaupunkialuetta yritettiin laajentaa. Vuonna 1883 valtuusto päätti jakaa tontteja Simolan- ja Pulsantien varrelta. Vuonna 1886 taas haluttiin kaavoittaa ja asuttaa Lappeen kirkon ympäristöä, mutta seurakunta vastusti palovaaraan vedoten asutuksen tuomista liian lähelle kirkkoa ja esitti kirkon ympärille istutettavaksi puistoa.

Ajankohtaisia kaupunkirakenteen ongelmia pohdittiin keväällä 1885, muun muassa tien rakentamista kaupungista rautatieasemalle. Rahatoimikamari sai tehtäväkseen valmistella kaupungin puiston laajentamisen valleihin saakka. Parhaillaan anottiin myös Kimpisen niemen liittämistä kaupunkiin. Osin tämän vuoksi asetettiin kaupungin rakennusjärjestyksen muuttamiseksi komitea keväällä 1885.

Helmikuussa 1888 virkaansa valitun kaupungininsinöörin Oskar von Schoultzin ehdotus Lappeenrannan asemakaavaksi valmistui keväällä 1888. Se sisälsi 45–55 uutta tonttia. Se herätti kaupungissa suurta mielenkiintoa ja se asetettiin nähtäville raatihuoneen saliin. Kaavaehdotusta vastaan esitettiin kaksi muutakin ehdotusta, kauppias W. Couperin ja insinööri W. Grönlundin ja vielä tohtori Buchin ehdotus.

Kaavaehdotuksista – joista ei loppujen lopuksi toteutettu sellaisenaan yhtään – käytyä runsasta keskustelua referoineen Liisa Castrénin mukaan von Schoultz esittelee vuoden 1888 ehdotuksessa kaupungin seuraavien vuosien asemakaavoituksen ydinkysymyksen, itä- länsisuuntaisen liikenneyhteyden avaamisen kaupunkiin. Hän esitti sen rakentamista II kaupunginosaan idästä Lappeen kirkon editse Kauppakadulle asti. Tämä myöhemmin toteutunutta Valtakatua vastannut hanke ei 1880-luvulla toteutunut. Castrénin mukaan se vaati muun muassa pormestari Schogsterin Kauppakatu 19:ssa sijaitsevan tontinosan lunastamista ja muutenkin tuli kalliimmaksi kuin muut vaihtoehdot. Lopulta laajennettiin asemakaavaa kaupungin ja rautatieaseman yhdistävillä pohjois-eteläsuuntaisilla kaduilla. Asemakaavasuunnitelmassa kaupungin alue laajeni 11 tontilla aseman suuntaan. Castrénin mukaan odotettiin alueen liittyvän kaupunkiin.

Vuoden 1889 alussa asemakaavaehdotuksen tarkistaminen nousi esille. Kaupungin lehti esitti, että taloja ei rakennettaisi kiinni katuihin, vaan terveydellisten seikkojen vuoksi keskemmälle tontteja pienten puutarhojen sisään. Syksyllä taas valitettiin, ettei uuden V kaupunginosan tontteja ollut vielä mitattu. Näin työväki rakensi talonsa Lappeen puolelle. Kaupunki kiirehti tonttien mittausta, mutta nyt oli jo selvinnyt, että suurin osa uuden kaupunginosan maasta tulisi Suomen rakuunarykmentin käyttöön. Kaupunkia oli siis laajennettava muualle.

Kaupungininsinööri von Schoultz esitti edelleen valtuuston edellisenä vuonna hylkäämän suunnitelman mukaisesti lännestä Kauppakatuun päättyvän eli nykyistä Valtakatua vastaavan kadun avaamista. Sitä olisi voitu myöhemmin jatkaa kirkon ohi itään. Näin olisi voitu laajentaa kaupunkia etelän lisäksi itään ja länteen. Lisäksi se sijaitsi huomattavasti tasaisemmalla maalla kuin pohjoisempi Kuninkaankatu, jossa oli jyrkkä nousu. von Schoultz esitti kadun leveydeksi 80 jalkaa ja puiden istutusta sen varteen. Näin se olisi von Schoultzin mukaan miellyttävä ja turvallinen kävelytie ja jakanut kaupungin paloturvallisesti kahteen puoliskoon. Leveys poikkesi tuntuvasti aiemmasta 20–30 kyynärästä.

Kaupungin lehtikin vastusti länsi-itäsuuntaisen kadun rakentamista. Tämä olisi palvellut vain yksityisten etuja, kun sen sijaan pohjois-eteläsuuntaisesta tiestä hyötyisivät sekä Paldo että ensimmäinen kaupunginosa eli linnoitus. Katukiistassa vahvistettiin valtuuston kokouksessa maaliskuussa 1890 aiempi päätös pohjois-eteläsuuntaisesta kadusta, Sammonkadusta. Samana vuonna päätettiin myös siirtää lännestä rautatielle ulottuva Pulsantie kulkemaan kasarmialueen eteläpuolelle notkoon.

Maanmittausinsinööri A. Hannikainen laati radan länsipuolen V kaupunginosaan uuden ehdotuksen tonttijärjestelyjä varten. Siinä muun muassa pienennettiin tontteja, ja liikenne kaupungintalon edustalle toria kohti sekä itään tuli kulkemaan lähinnä Raastuvankatua pitkin. Valtuusto hyväksyi Hannikaisen ehdotuksen ja tilasi häneltä uuden asemakaavakartan Lappeenrannasta. Hannikaisen kartta hyväksyttiin valtuustossa helmikuussa 1891 ja esitettiin keisarille tämän vieraillessa vuonna 1892 kaupungissa, jolloin Aleksanteri III vahvisti sen.

Keisarinkaavan kadut toteutettiin vitkalleen. Ensimmäisen eli Lönnrotinkadun rakennustyöhön myönnettiin varoja 1896, ja Snellmaninkatua rakennettiin vasta vuonna 1899. Matkailijayhdistyksen karttakirjassa 1890-luvun puolivälissä merkittiinkin erikseen rakentamattomat korttelit. Ajan kuluessa palattiin taas kaupungininsinööri von Schoultzin jo aiemmin esittämään itä-länsisuuntaisen kadun avaamiseen. Nyt todettiin Aleksanterinkadun tarvitsevan jatkoa ohjaamaan Mikkelistä ja Pulsasta ajavien maalaisten ja samalta suunnalta tulevien sotilaiden kulkua keskikaupungille.

Pohjois-eteläsuuntaisen Sammonkadun rakentamista vastustettiin siksi, että katu olisi pirstonut keskikaupungin tontit pieniksi ja se taas kaupunkilaisten mukaan tuonut keskustaan epätoivottavaa köyhälistöasutusta. Sammonkatua ei sitä paitsi tarvittaisi muutenkin hyvin rautatieasemalta pohjoiseen toimivia yhteyksiä varten. Aleksanterinkatu päätettiinkin vuonna 1898 jatkaa rautatien yli itään. Päätös toteutui vasta vuonna 1900. Lappeen kirkon viereisen puiston kohdalla katu oli aluksi 11 metriä leveä, mutta vuonna 1914 sitä levennettiin kolmella metrillä VI kaupunginosan kasvaneen liikenteen vuoksi. Samaan aikaan alettiin avata myös Sammonkatua Aleksanterinkadulta rautatieasemalle päin.

Keisarinkaava alkoi vanheta 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Kaavaan V kaupunginosaan piirretyt suuret teollisuustontit eivät Castrénin mukaan menneet kaupaksi, ja muutenkin pidettiin tonttien jakoa tarpeellisena. Lisäksi kaupunki oli hankkinut idästä noin 60 hehtaarin suuruisen Kimpisen alueen. Kaupunki yritti jo vuonna 1898 pakkolunastaa Kimpisen niemen ja pappilaan kuuluvat maat Lauritsalaan vievän tien eteläpuolelta. Senaatti suostui siihen vuonna 1902. Alue liitettiin kaupunkiin vuonna 1907 ja sinne muodostettiin VI ja VII kaupunginosat. Kimpisen alue liitettiin senaatin päätöksellä kaupunkiin vuonna 1910. Uutta, koko kaupunkia koskenutta asemakaavaa ei kuitenkaan saatu enää aikaan autonomian kaudella.

Toteutumattomia suunnitelmia oli useita. J.E. Jaakkola teki vuonna 1906 luonnoksen II ja III kaupunginosan asemakaavoiksi ja myöhemmin keisarinkaavan pohjalta asemakaavan koko silloisesta kaupunkialueesta. Vuonna 1908 kaupungin asemakaava annettiin arkkitehti Valter Thomén ja insinööri Hugo Liliuksen tehtäväksi. Nämä laativat samaan aikaan muuallekin Itä-Suomeen asemakaavoja. Thomén ja Liliuksen kaava keskittyi pääosin Kimpiseen, jonne kaavoitettiin kaksi uutta kaupunginosaa, runsaasti huvilatontteja ja muun muassa entisen Kimpisen etulinnakkeen päälle urheilukenttä. Tontteja kaavoitettiin myös Pallosta länteen Tyysterniemelle päin. Suunnitelma poikkesi radikaalisti kaupungin aiemmasta ruutukaavaan perustuvasta kaavoituksesta. Nyt luovuttiin suorista kaduista ja säännöllisestä korttelirakenteesta ja siirryttiin jugend-tyylin kaareviin katulinjauksiin. Kimpiseen kaava määräsi pääkadut 18 ja sivukatujen 12 metriä leveiksi.
Thomén ja Liliuksen kaavan hyväksyntä kuitenkin viivästyi ensin kaupungissa ja sittemmin keskushallinnossa sotilasviranomaisilta vaadittujen lausuntojen vuoksi. Uuden asemakaavan ohella tilattiin vuonna 1909 professori E. Piponiukselta uusi kaupunginkartta kiintopisteineen. Tämä ei kuitenkaan ollut asemakaavasuunnitelma, vaan lähinnä kaupungin mittaus. Lopulta kaupunki perui Thomén ja Liliuksen kaavan, ja uuden, valtuustossa vuonna 1917 hyväksytyn kaavan laati uusi kaupungininsinööri Jalmari Janhunen. Hänen laatimansa asemakaava lähinnä täydensi Thomén ja Liliuksen työtä. Se vahvistettiin 1920-luvulla, mutta sitäkään ei toteutettu. Ensimmäinen pääosin toteutetun asemakaavan keisarinkaavan jälkeen laati vasta Otto Iivari Meurman vuonna 1932, joka vuonna 1936 vahvistettiin yleisasemakaavaksi.

Kun varsinaisen kaupunkialueen asemakaavoitus ja tonttien jako edistyi vain hitaasti, kasvoi sen ulkopuolinen asutus edelleen vuosisadan loppupuolella. Se laajeni pääosin suunnittelemattomasti. Kaupungin rajojen taakse syntyi lähinnä muualta muuttaneen väestön yhteisöjä. Ne sijaitsivat Lappeen kunnassa, mutta olivat Castrénin mukaan taloudellisesti kaupungista riippuvaisia ja sopivat huonosti sijaintikuntaansa. Kaupungin rajojen taakse asetuttiin usein veroja ja ammattikuntamaksuja pakoon. Itse kaupunkialueelta ei myöskään ollut helposti tarjolla tontteja vähävaraisille. Niiden määrää vähensi myös asemakaavan vahvistamattomuus. Lappeelaiset maanomistajat taas mielellään vuokrasivat tontteja 25–50 pennillä neliösylen. Vuoteen 1895 mennessä – Castrénin mukaan viimeisen 6–7 vuoden aikana – kaupungin rajojen ulkopuolinen asutus vastasi talomäärältään jo varsinaista kaupunkia. Esikaupungit alkoivat kasvaa rakuunarykmentin kaupunkiin sijoittamisen myötä, jolloin kaupun-

kiin tuli runsaasti työläisiä.

Kaupungin kasvu sen rajojen ulkopuolelle oli yleistä Suomessa – kaupunkilaiset pelkäsivät kustannuksia eivätkä siksi halunneet ottaa kaupunkiin köyhää työväestöä. Maanomistajat taas vuokrasivat mielellään tonttimaata kaupungin läheltä. Näin syntyi Räsäsen mukaan sokkeloisia ja tiiviisti rakennettuja yhdyskuntia. Tontit olivat usein pieniä, epäsäännöllisiä ja silmämääräisesti mitattuja.

Kaupungin ulkopuolelle rakennetuilta tonteilta puuttui siis varsinainen asemakaava. Castrénin mukaan maanteiden varsilla tontit olivat jotenkin järjestyksessä, mutta niistä sivussa rakennukset oli rakennettu mielivaltaisesti. Kiviharjussa saatiin vuoteen 1899 mennessä talot ryhmitellyksi katujen varteen, mutta usein paikoin korvasivat katuja polut. Talot olivat Castrénin luonnehtimina sietämättömän pieniä "...pää usein kolahti kattoon ja seinät eivät olleet syltä etäämpänä toisistaan asunnoissa, joihin kumminkin oli ahdettu 6–7 henkeä". Tontitkin olivat pieniä.

Asukkaat koettivat parantaa asuinalueiden laatua ja perustivat vuonna 1895 talonomistajayhdistyksen. Vuonna 1910 hyväksyttiin rakennus- ja palojärjestys, ja 1910-luvulla alueelle saatiin jo sähkövalo.

Esikaupunkialueet olivat Castrénin mukaan idässä Taikinanmäki papin virkatalon alueella (tästä alueesta erotettiin myöhemmin vielä Peltolan alue), Taikinamäen länsipuolinen Kiviharju ja siitä etelään kaksi aluetta Siivola ja Tykinkaupunki. Asutuksen määrää kuvaa se, että vuonna 1895 talonomistajayhdistykseen liittyi lähialueista Kiviharjulta 40 taloa, Tykinkaupungista 26 ja Siivolasta 28 taloa. Kun vuonna 1904 kaupunkiseurakunnan erottamista suunniteltiin, laskettiin Castrénin mukaan Lappeen alueelta eli esikaupungeista tulevan kaupunkiseurakuntaan yhteensä 2800 henkeä eli enemmän kuin kaupungin väkiluku.

Kaupunki osti vuonna 1904 Kiviharjun maat sen omistajalta ja muodosti sinne 176 asuintonttia vuonna 1905. Aluetta kutsuttiin vanhan päätilan mukaan Reijolaksi. Myös Siivolan alue ostettiin. Vuonna 1905 siellä oli 176 rakennustonttia ja 15 viljelyspalstaa.

Asutus laajeni edelleen etelään. Vuonna 1909 Reijolan ja Laihian tilan alueelle oli syntymässä Kiviharjun tapaan järjestämätöntä esikaupunkiasutusta, jota pidettiin muun muassa terveysoloiltaan ja paloturvallisuuden kannalta vaarallisena. Laihian alueella oli 73 vuokralaista, ilmeisestikin omissa mökeissään. Alueen osto kaupungille oli esillä vuonna 1910, mutta silloin kauppa vielä raukesi.

Vuonna 1913 laskettiin esikaupunkialueilla asuvan 2500–3000 henkeä. Kaupungin lehti suositteli ainoana ratkaisuna aluekysymykseen alueiden ostoa kaupungille, mutta maan hinta oli kohonnut niin ylös, ettei kaupungilla katsottu olevan varaa ostoon. Toivottiinkin, että valtio ostaisi alueet ja luovuttaisi ne kaupungille. Alueliitos ratkesi kuitenkin vasta itsenäistymisen jälkeen.

Lappeen ja Lappeenrannan seurakunnan jaossa vuonna 1916 kaupunki sai osan seurakunnan maista muun muassa Tyysterniemen, useita saaria ja eräitä muita alueita, yhteensä yli 14 000 hehtaaria. Vuonna 1917 valtuusto palasi kaupungin laajentamiseen rautatieaseman suunnalla tavoitellen Armilaa ja Kourulanmäkeä. Liitos ei vielä toteutunut, mutta lisäalueiden hankintaa varten asetettiin komitea.

Eräänä kaupungin kehittämis- ja lisätulojen hankkimiskeinona nähtiin osin kylpylaitostoimintaan liittyvä huvilatonttien vuokraaminen. Valtuusto päätti vuonna 1887 vuokrata kauppias Reichardtin huvilan läheltä tontteja. Vuoden 1888 asemakaavaehdotuksessa oli länteen päin suunniteltu rakennettavaksi tie, josta poikkikadut olisivat johtaneet myös Reichardtin huvilan ympäristöön suunnitellulle huvila-asutukselle. Myös Kimpisen suuntaan suunniteltiin huviloita ja alueen tontit piirrettiin Castrénin mukaan siksi melko suuriksi. Vielä vuonna 1894 rahatoimikamari esitti maan hankkimista Kimpisestä vuokrattavaksi huvilatonteiksi.

Sotaväen tarvitseman maan osuus nousi kaupungin maankäytössä merkittäväksi 1880-luvun alussa. Reservikomppania käytti kaupungin maata, venäläinen sotaväki vuokrasi edelleen kaupungilta harjoituskenttää, ja tarvetta kasvatti suomalaisten tarkka-ampujapataljoonien leirialue. Valtuusto päättikin vain vuokrata leirialueen ajatellen kaupungin laajentamista ja tulevaa maankäyttöä. Vielä vuonna 1894 kaupunki vuokrasi Ihalaisista alueen sotaväen ampumaradaksi. Myös kaupunkiin sijoitettu Suomen rakuunarykmentti tarvitsi maata. Lähinnä korvatakseen rakuunarykmentille menetetyn tonttimaan kaupunki anoi vuonna 1889 lupaa lunastaa osa Reijolan kruununtilasta kaupunkialueeksi.

Kaupunki luovutti Suomen rakuunarykmentin alueen sillä ehdolla, että se saisi rykmentin alueen ja kaupungin välisen Puhakan tilan. Sitä pidettiin välttämättömänä kaupungin laajentumista ajatellen

– idässä kaupunkialuetta rajoittivat kirkkoherran virkatalon maat ja etelässä asema-alue, sotaväen leirialue ja Reijolan tila. Tästä mahdollisesti saatava lisämaa ei korvaisi Puhakan tilaa, sillä Reijolan alueesta oli kaupungin mukaan tarkoitus muodostaa kaupungin etelälaitaan markkinatori. Lopulta vuonna 1892 Puhakan tilan liittäminen kaupunkialueeseen hyväksyttiin. Reijolan tilasta lunastettavan Kiviharjun liitos raukesi tässä vaiheessa alueen asukkaiden valitusten vuoksi.

Asutuksen ja kaupan keskittyessä itään ja etelään sijoittui teollisuus 1800-luvun loppupuolella Paldon kaupunginosaan lähinnä sen syrjäisemmän sijainnin ansiosta. Esimerkiksi vuonna 1880 ei kolmannesta kaupunginosasta luovutettu tonttia epäterveellisenä pidetylle nahkatehtaalle, vaan se sai tontin Pallosta. Vuosisadan vaihduttua nyt jo Palloksi kutsutussa kaupunginosassa oli höyrymylly, sahoja, konepajoja, laivatelakoita, korkkitehdas ja puusepäntehdas.
Teollisuuden pääosa sijoittui kuitenkin kaupungin ulkopuolelle. Kauempana sijaitsi muun muassa insinöörijoukkojen jo 1700-luvulla käyttämä Ihalaisten kalkkilouhos, joka erilaisten vaiheiden jälkeen siirtyi vuonna 1909 Paraisten Kalkkitehdas Oy:lle. Siitä kasvoi alkaen 1910-luvulta yksi Lappeenrannan huomattavimmista teollisuusyrityksistä.

Maalaus linnoituksesta Nikolain etulinnakkeen suunnalta katsottuna. Knutson. (Etelä-Karjalan taidemuseo).

9.3 Kaupunkirakenne autonomian kaudella

Pietariin matkalla ollut Georg von Schults kuvasi kirjeessään vaikutelmiaan Lappeenrannasta kesäkuussa 1833. Saapuessaan maantietä pitkin aukeni matkustajan eteen yhtäkkiä kimalteinen järvimaisema, joka toi hänen mieleensä peilikaupan. Suurimmasta "peilistä" nousi kaksihaarainen kohouma. Toisessa haarassa huomio kiinnittyi, persoonallisia vertauksia käyttävän von Schultsin mukaan, valtavaa vyötiäistä muistuttavaan hahmoon. Tämä kauempaa vyötiäistä muistuttava hahmo ilmeni sitten tietä pitkin lähemmäksi kulkiessa kaupungin luterilaiseksi puukirkoksi, jonka puiset seinät, jyrkkä, musta paanukatto ja kunnioitettava korkeus tekivät von Schultsiin vaikutuksen. Kirkon ohitettuaan havaitsi matkustaja kauempaa näkemänsä kohouman toisessa haarassa joukon rakennuksia, joita ympäröivät vihreät nurmipenkit. Lähemmäksi kuljettuaan von Schults hämmästyksekseen havaitsi kyseessä olevan linnoituksen – nurmipenkit olivat linnoitusvalleja.

Juhannuksena 1838 Lappeenrannassa vieraillut Fredrika Runeberg taas kuvasi kaupunkia seuraavasti: "Lappeenranta on pienenpieni kaupunki ja kun tulimme Dammerteilta katsoimme sen tai oikeammin esikaupungin, sillä kaupunki ei olekaan muuta kuin sellainen. Varsinainen kaupunki on vain linnoituslaitteet ja ojennuslaitos ja muutamia taloja sotaväen käyttöön."

Runeberg tarkoitti Suurta esikaupunkia. Siellä varakkaimmat kauppiaat asuivat linnoituksen pääportilta suoraan etelään johtavan Kauppakadun varrella. Käsityöläiset taas asuivat yleensä nykyisen Kaupunginlahden rannasta luterilaiselle kirkolle johtavan Kirkkokadun itäpuolella tai Paldossa. Kahta esikaupunkia yhdisti toisiinsa linnoitusesplanadin sivuitse kulkeva tie, jota alettiin ajan mittaan nimittää Esplanadiksi.

Kaupunki eli vielä läheisessä suhteessa maaseutuun. Pellot ulottuivat etelästä aivan Suuren esikaupungin laitaan, ja yksi ympäristön pelloista rajoittui kirkon aitaan. Sotilaat viljelivät Suuressa esikaupungissa ja Esplanadilla kaalia ja rinteiltä korjattiin heinää. Linnoituksen vallit tunnettiinkin kaupungissa hyvinä heinämaina. Niiden vuokraoikeudesta kilpailtiin usein. Tavallisesti ne vuokrasi paikallismajuri taatakseen varuskunnan heinien saannin.

Suuri esikaupunki sijaitsi Saimaan rannan ja Salpausselän tasanteen välimaastossa. Rannan ja tasangon välissä jyrkähkössä rinteessä risteili kaupungin ruutukaavan mukainen katuverkko. Katujen varsilla oli 1880-luvulle saakka yksikerroksisia puutaloja, rakennusmääräyksistä huolimatta edelleen pärekattoisia. Vain harvoissa taloissa oli pelti- tai asfalttihuopakatto. Tonttien rajoille oli yleensä istutettu 25 kyynärän leveydeltä lehtipuita, mutta useissa rakennusjärjestyksen voimaantuloa vanhemmissa taloissa rakennukset ryhmittyivät tontin reunoille, jolloin muodostui umpipiha.

Taloilla oli sangen tilavat tontit, joista osaa viljeltiin kasvimaina. 1800-luvun alkuvuosikymmeninä oli Castrénin mukaan tapana jättää rakennuksen ja kadun väliin kapea puutarhakaista. Näitä katutilaa kaventavia puutarhavyöhykkeitä esiintyi Suuressa esikaupungissa jo 1810-luvun linnoitusupseerien selostuskartoissa, vieläpä vuoden 1875 tonttikartassa. Etupuutarhat katosivat ajan mittaan.

Katuvartta reunustivat aidattujen puutarhojen ohella talojen julkisivut ja rakennusten portit. Aivan kaikkialla katuvartta ei kuitenkaan ollut "paikattu" aidoin, sillä vuoden 1847 kartan valmistuttua määrättiin ne talonomistajat, joilta vielä puuttui aita tonttien välistä ja katua vasten, rakentamaan lauta-aidat kyseisiin paikkoihin.

Katuseinämän ja kadun kulma ei ollut täysin rikkeetön. Sisään rakennuksiin käytiin edelleen pihan puolelta, mutta kauppojen portaat ulkonivat kadulle ainakin Kauppakadulla, jolla sijaitsi useita kauppaliikkeitä. Siten katutilaa jäsensivät suoraviivaisesta katuseinämästä ulkonevat kauppojen portaat mahdollisine katoksineen. Niitä pidettiin kaikesta päättäen haitallisina ainakin liikenteelle, sillä uutta asemakaavaa 1880-luvun loppupuolella koskeneen keskustelun aikana – rakennusjärjestystä oli vuonna 1889 Castrénin mukaan tehty jo kolmatta vuotta – alettiin kauppiaiden kadulle ulkonevia puuportaita muuttaa kivisiksi ja samalla rajoittaa niiden laajuus yhdeksi jalaksi.

Kaupungin pääkaduista Raatihuoneenkadun, Kuninkaankadun ja Suuren kirkkokadun katuleveys oli 1830-luvulle ajoittuvien palovakuutusasiakirjojen perusteella 27–30 kyynärää (n. 16–18 metriä). Kauppakadun leveydeksi oli merkitty 30–33 kyynärää. 1860-luvulla pääosa kaduista oli merkitty karttoihin 25 kyynärää leveiksi, mutta Kauppakadun leveydeksi merkittiin 35 kyynärää. 1890-luvun lopussa siirryttiin palovakuutuksissa jo metrijärjestelmään. Kauppakadun leveydeksi merkittiin 17,81 metriä ja esimerkiksi Kuninkaankadun ja Raatihuoneenkadun leveydeksi 14,85 metriä. Palovakuutusmittausten perusteella voidaan selkeästi todeta Kauppakatu Suuren esikaupungin eli

myöhemmän II kaupunginosan pääkaduksi leveydessäänkin. Talot olivat yksikerroksisia, niiden korkeudet vaihtelivat yleensä 12–18 kyynärän välillä ja seinäpituudet kadun puolella jopa yli 70 kyynärää. Katutila oli siis Suuressa esikaupungissa leveä ja matala.

Sivummalla katsottiin kapeampienkin katujen riittävän.”Normaalikatuleveyttä” rakuunarykmentin kasarmien rakennusaikaan kuvaa se, että siitä itse paikalla vastannut arkkitehti Johan Lybeck, jonka tehtävänä oli myös uuden tien rakentaminen kasarmialueelta Pulsan asemalle, tiedusteli kaupunginvaltuustolta elokuussa 1891, osallistuisiko kaupunki tien leventämiseen kadun mittaan. Valtatie määriteltiin 8 ja katu 18 kyynärää leveäksi.

Kadut oli kivetty ainoastaan linnoituksessa. Lappeenrannan maistraatti ilmoitti vuonna 1900 vastauksena senaatin kyselyyn, että linnoituksessa oli kaikki kadut “aikoja sitten, luultavasti Venäjän valtion varoilla kivetty ja ovat sitä vieläkin kaikki kadut. Eräs avonainen paikka samassa linnoituksessa, jossa sotaväki harjoitteli, oli kuitenkin luultavasti tarkoituksella kivittämättä.” Tällä lienee tarkoitettu keskustan harjoituskenttää.

Vuonna 1840 kaupungin katuojat jo kivettiin, mutta vielä 1800-luvun loppupuolella perusteltiin pääkatujen kiveämättömyyttä muun muassa sillä, että kivikatujen kolina olisi häirinnyt kylpylävieraita. Katujen pölyn vähentämiseksi oli kuitenkin talojen edustalle ajettava soraa entisen hienon hiekan tilalle. Keisarivierailun vuonna 1892 katuja kunnostettiin ajamalla kaduille sepeliä, niiden reunoille sijoitettiin rapakiveä ja vilkkaammille paikoille oli valtuuston määräyksestä tehtävä kivetyt käytävät kadun yli.

Nihkeyttä ryhtyä kalliiseen katukiveyksen laittoon kuvaa se, että vuonna 1901 kaupunki ei suostunut maksamaan sotaväen käytössä olleen linnoituksen katujen kiveämistä, vaan se kustannettiin Suomen sotilasvaroista. Muun kaupungin katuja alettiin kivetä vuonna 1911 ja lopullisesti useimmat kadut saatiin kuntoon vuonna 1913.

Autonomian kauden Lappeenrannassa erottuivat kaupunkirakenteessa ajan mittaan yhä enemmän myös kaupunkikalusteet – “kaupungin tekniikka”. Vuonna 1847 tänne hankittiin katulyhtyjä, joskin aluksi melko vähän. Vuonna 1850 oli kaupungissa 31 katulyhtyä; näistä neljä linnoituksessa, Paldossa ei yhtään, mutta sinne johtavalla tiellä kaksi. Loput lyhdyt olivat II:ssa ja III:ssa kaupunginosassa ja niiden välisillä tieosuuksilla. Talvella 1914 kaupunkia valaisi katuvalaistuksena 115 lamppua.

Tolppien määrää kaupunkikuvassa lisäsi myös tänne Krimin sodan vuoksi vedetty sähkölennätinjohto sekä 1880-luvun loppupuolella puhelinpylväät. Ensimmäiset puhelimet otettiin käyttöön heinäkuussa 1887, ja 1890-luvun puolivälissä puhelimen tilaajia oli jo 70.

Autonomian aikainen kaupunkikuva alkoi rikastua myös muilla tavoin. Viipurin pataljoona pystytti vuonna 1817 linnoitukseen johtavan pääkadun varteen jalustalle luotien repimän vanhan virstanpylvään Lappeenrannan taistelun muistomerkiksi. Se lienee ollut laatuaan kaupungin ensimmäinen hautakiviä lukuun ottamatta.

Linnoituksen aluetta muutti 1870-luvun sataman rakentaminen. Satama sijoitettiin linnoitusniemen pohjoispäähän. Tie sinne vedettiin niemen rantaa pitkin, jolloin oli purettava eräitä linnoituslaitteita. Paldoon johtava katu eli Esplanadi kunnostettiin sataman rakennustyön yhteydessä. Satamaan rakennettiin lisäksi ensimmäiseen purjehduskauteen 1876 mennessä joitakin makasiineja sekä kiviarkuille perustettu ja hirsipäällysteinen 150 jalkaa leveä laituri. Liikenteen vilkastuessa vuonna 1886 rakennettiin uusi laituri niemen koillisreunaan. 1880-luvun jälkipuoliskolla täytettiin myös ranta-aluetta. Rautatien tultua rakennettiin Rapasaaren kohdalle kivinen satamalaituri ja siitä ulkoneva pistolaituri. Rapasaari liitettiin tässä vaiheessa (1889) osaksi nientä. Nykyiseltä Kaupunginlahdelta Rapasaareen johtavan kadun varrelle istutettiin 1890-luvulla puita ja sijoitettiin penkkejä; kadusta koitui suosittu kävelypaikka. Ensimmäiseen maailmansotaan mennessä nykyisen Kaupunginlahden eli silloisen Taikinanlahden puoli oli vakiintunut sisäsatamaksi lähinnä henkilöliikenteen käyttöön. Rapasaaren kärki taas oli varattu tavaraliikenteelle.

Rautatie rakennettiin toisen esikaupungin ja Pallon välistä Saimaan rannan satamaan. Siten se mäkisestä maastosta johtuvine jyrkkine penkereineen ja leikkauksineen, jotka muun muassa lohkaisivat osan Nikolain etulinnakkeesta, erotti Pallon kaupunginosan muusta Lappeenrannasta. Nikolain linnakkeen leikkauksen kohdalta radan yli rakennettiin silta, ja myöhemmin vielä esikaupungin pohjoisimman kadun eli Esplanadin kohdalle avattiin penkereeseen kulkutie.

Keskustassa eli toisessa kaupunginosassa vanha kaupunkirakenne säilyi 1880-luvun muutostenkin jälkeen lähes ennallaan. Uusi määräys sääsi kuitenkin jalkakäytävien leveydeksi kuudesosan ajotien leveydestä. Lisäksi päätettiin avata jyrkkään rinteeseen Raastuvankadulta Rantakadulle johtavat portaat, myöhempi Hyväntuulentie. Perustettavaan Kimpisen huvilakaupunginosaan päätettiin myös avata tie.

Puistot ja istutukset muodostivat autonomian kaudella osan myöhemmin "lehmusten kaupunkina" tunnetun Lappeenrannan kaupunkirakennetta. Osaan linnoitusesplanadia oli jo vuonna 1854 perustettu puisto. Mutta vasta 1880-luvulla kaupungin kaunistamistoimet voimistuivat. Tämä näkyi kaupunkirakenteessa lähinnä puistojen rakentamisena ja istutusten määrän kasvuna. Matkailijayhdistys rakennutti anniskeluvoittovaroista saaduilla rahoilla muun muassa puistoja. 1880-luvulla Vanhaa puistoa laajennettiin linnoitusvalleihin saakka ja luterilaisen kirkon ympäryspellot muutettiin puistoksi.
Vuonna 1895 valtuusto päätti perustaa käytöstä pois jääneen raatihuoneen edustatorin tilalle puistikon. Lisäksi päätettiin istuttaa vaahteroita Kauppakadun molemmin puolin sekä Isolle Rantakadulle. Huonoon kuntoon päässeen Esplanadin talot valtuusto päätti kunnostaa kaupungin varoilla.

Matkailijayhdistys, jonka puheenjohtajana toimi kylpylaitoksen johtaja Buch vuoteen 1894 asti, alkoi kaupungin tukemana kunnostaa myös kylpylaitoksen lähellä sijainnutta Halkosaarta puistoksi. Sieltä rakennettiin silta mantereeseen, ja vuonna 1895 saareen rakennettiin paviljonki.

Kaupungin katujen varsille päätettiin istuttaa vuonna 1899 Castrénin mukaan tarkemmin määrittelemättömiä, mutta ilmanalaan sopivia puita Raastuvankadulle, Yhdyskadulle sekä sen ja Esplanadin väliin. Vuonna 1902 valtuusto myönsi varoja puiden istuttamiseen Aleksanterinkadulle, Ainonkadulle ja Rantakadulle.

Sotilaiden läsnäolo näkyi 1700-luvun tapaan autonomian kauden kaupunkirakenteessa. Esimerkiksi Uusi Suometar kertoi vuonna 1883 Lappeenrannasta, että vankilan ohella venäläiset kasarmit muodostivat erityisen kaupunginosan Lappeenrannassa. Ne – kuten koko niemi – oli lehden mukaan mahtavilla valleilla aidattu. Lisäksi mainittiin kaupungin länsipuolella olevan luja linnoitus, mikä lienee tarkoittanut Nikolain etulinnaketta. Lehti mainitsi Lappeenrantaan nyt sijoitetun venäläistä jalkaväkeä ja tykistöä. Tämän jälkeen kaupunkiin sijoitettiin vielä reservikomppania ja Suomen rakuunarykmentti, joille molemmille rakennettiin omat muusta kaupunkirakenteesta eriytyneet sotilasalueensa.

Hiljaiseloa eläneeseen Lappeenrantaan tutustui asevelvollisten yhteisiä leiriharjoituksia seuraamaan tulleita sanomalehtien toimittajia ja kirjeenvaihtajia. Artikkelit valaisevat sitä, millaiseksi Lappeenranta ja sen kaupunkirakenne miellettiin 1800-luvun jälkipuolella.

Kirjoituksissa kuvataan leirin ja leiriharjoitusten lisäksi yleensä kaupungin sitä osaa, jossa valtaosa väestöstä asui eli 1700-luvun Suureen esikaupunkiin muodostuneita asuinkortteleita. Vanha kaupungin keskus eli linnoitus mainitaan joskus ja silloin yleensä venäläisen sotaväen yhteydessä. Linnoituksen valleja tosin käytettiin vielä harjoituksissa. Ilmarinen-lehteen lähetetyssä kirjoituksessa kuitenkin todettiin, että linnoitus ei näyttänyt "ensinkään kammottavalta", vaan sen vallihaudoissa ja valleissa kasvoi nykyään kauniita puita ja pensaita. Linnoituksen sotilasrakennuksia käytettiin edelleen. Leirin aikaan oli lisäksi ainakin osan aikaa tykistön kahdeksan tykkiä ruutivaunuineen sijoitettuna linnoitukseen keskusaukiolle. Tykkejä vartioi lehtien mukaan sotilas paljas miekka kädessään.

Hufvudstadsbladetin toimittajan alkuvaikutelma oli Lappeenrannan kuumuus ja pölyisyys. Kaupunkia ei voinut pitää kauniina, jollei ottanut lukuun sen sijaintia Saimaan rannalla. Lappeenranta oli kirjoittajan mukaan kuin vähän isompi kylä. Nyt siellä tosin kuljeskeli runsaasti ulkopaikkakuntalaisia kaduilla – etenkin univormupukuisia henkilöitä näkyi runsaasti.

Englantilainen matkailija taas kuvasi Castrénin mukaan vuonna 1885 kaupunkia näin:"Kaupunki on ikäänkuin siroiteltu vihreälle rinteelle, joka nousee ongenkoukun muotoisesta poukamasta, jota hieman etäämpänä honkapukuiset saaret ympäröivät. Matalat valkoiset talot kirkkaanpunaisine kattoineen pilkistävät esiin puutarhojen keskeltä. Poukamien rannoille on rakennettu pieniä pistolaitureita, joiden vierellä on kiinnitettynä useita niistä lukemattomista höyrylaivoista jotka kyntävät Saimaan vesiä. Uimahuoneet ovat myös monilukuiset, ja koko päivän näkee ihmisten polskuttelevan kirkkaassa vedessä."

Lappeenranta ei siellä vuonna 1890 vierailleen Hämeen Sanomien toimittajan mielestä tarjonnut

paljoakaan katseltavaa, sillä kaikki rakennukset olivat matalia. Tosin kadut olivat leveitä ja keisarin komean talon ohi kulkeva katu oli jopa valkeasta asfaltista. Toki kaupungissa oli tori, joskin pieni. Torin yksi kulma oli jätetty rakentamatta ja sen kummallakin puolella oli "yksi torni päällysteinen rakennus". Näistä kirjoittaja huomasi toisen parvekkeella miehen kävelevän kaiken päivää ja kilauttelevan kelloa.

1880-luvulta lähtien kaupunkiin ilmaantuivat ensimmäiset oireet kaupunkirakennetta myöhemmin suuresti muokanneesta rakennuskorkeuden muutoksesta. Rakennustehon jonkinasteista lisäämistä kaivattiin jo 1880-luvun alussa. Lappeenrannan eli "Suomen Aachenin" kylpylaitoksen vieraat asuivat yleensä vuokralla kaupunkilaisten taloissa, Esimerkiksi kesällä 1884 kerrottiin kaupunkitalojen ikkunoissa näkyvän valkeita lappuja merkkinä siitä, että tarjotuissa huoneissa oli jo vuokralainen.

Kylpylaitoksen uusi johtaja Maximilian Buch pyrki valtuuston jäsenenä muuttamaan rakennusjärjestystä siten, että puutaloihin saisi rakentaa lämmittämättömiä ullakkohuoneita. Näitä voitaisiin vuokrata kolmena kesäkuukautena 125 markalla kuukaudessa. Buch ei uskonut kaupunkiin rakennettavan ainakaan sataan vuoteen kivitaloja, mutta puutalotkin voisivat tukea kylpylaitosta, kunhan kerroslukua lisättäisiin. Vuonna 1886 rakennusjärjestykseen hyväksyttiinkin lisäys, jossa ullakolle sallittiin rakentaa tulisijattomia huoneita. Puurakennusten korkeus sai olla 20 jalkaa kivijalasta räystääseen. Talot saivat olla vain yksikerroksisia. Samana vuonna Buchin onnistui saada 40 välitettävää asuntoa lisää.

Kivitaloja ei tarvinnut odottaa sataa vuotta, vaan ensimmäinen niistä kasarmien lisäksi valmistui jo vuonna 1887. Ensimmäiset oireet puukaupungin rakenteen muutoksesta alkoivatkin näkyä kaksikerroksisina kivitaloina. Ensimmäinen tämän Suomen maaseutukaupungeissa yleisen rakennustyypin edustaja täällä oli ns. Haikalan talo Kauppakatu 31:ssä. Kauppakadulle valmistui myös hotelli Saimaan tiilirakennus ja tulevan rakuunarykmentin kasarmialueen viereen kaksikerroksinen punatiilinen koulu. Seuraavaksi kohosivat pankkien rakennukset, 1910-luvulla graniittinen Kansallis-Osake-Pankin talo Koulukadulle (aiempi Kuninkaankatu) ja Pohjoismaiden Yhdyspankin rakennus Kauppakadun ja Valtakadun kulmaan. Itsenäistymisen jälkeen vuonna 1926 rakennettiin Savo-Karjalan Osake-Pankin kivitalo Kauppakadun ja Raastuvankadun kulmaan.

Toinen uusi ja muuallakin Suomessa suosittu rakennustyyppi oli kaksikerroksen talo, jonka alakerta oli kivestä ja yläkerta puusta. Tällainen rakennus sai vuoden 1910 rakennusjärjestyksen mukaan olla kahdeksan metriä korkea mitattuna kivijalasta katonrajaan. Tätä tyyppiä rakennettiin Koulukadulle (aiempi Kuninkaankatu) vuosina 1891 ja 1892 ja vuonna 1894 torin laitaan. Vuonna 1912 valmistui kylpylän uudisrakennus, jossa oli samoin kivinen ala- ja puinen yläkerta.

Uutta, korkeampaa rakennustapaa edusti Räsäsen mukaan vuonna 1907 satamarantaan, rantatorin kupeeseen rakennettu tehdas-, sauna- ja asuinkortteli osittain kolmikerroksisena. Yleensä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä liike-elämän tarpeisiin rakennettiin kuitenkin edelleen kaksikerroksisia taloja, joskin kooltaan aikaisempaa suurempia. Näiden alakerrassa sijaitsi erilaisia kauppoja ja liikkeitä ja yläkerrassa asuinhuoneita. Tätä tyyppiä edustivat Lappeenrannassa vuonna 1909 Valtakadun ja Snellmanin kadun kulmaukseen rakennettu talo, samana vuonna Kauppakadun ja Valtakadun kulmaan noussut ns. Apteekin talo ja vuonna 1927 Lappeen kirkon kellotapulia vastapäätä Kauppakadulla Osuuskunta Mäkituvan liikerakennus.

Jo vuoden 1910 rakennusjärjestys salli rakentaa viisikerroksisia kivitaloja. Ennen 1930-lukua ei kuitenkaan rakennuttajilla ollut tarvetta näin suureen rakennustehoon.

9.4 Sotilasrakennukset linnoituksessa vuoden 1810 jälkeen

Linnoitus menetti suurelta osin strategisen merkityksensä, kun Venäjä valloitti Suomen ja liitti kaupungin autonomiseen Suomeen. Tänne jäi sentään varuskunta, invalidikomennuskunta, ja kaupunki sijaitsi edelleen marssireittien varrella.

Vallituksia ei linnoituksen lakkauttamisen jälkeen enää korjattu, mutta ei myöskään purettu. Vallit ja linnoitusesplanadi erottivat hoitamattominakin edelleen linnoituksen varuskunnan muusta kaupungista. Castrénin mukaan ns. suuri linnoitusten – Haminan, Lappeenrannan, Savonlinnan ja Kymenkartanon – lakkauttaminen vuonna 1835 jätti tilanteen ennalleen vallitusten ja esplanadialueen osalta.

Linnoituslaitteet luovutettiin kyllä kaupungille juhlallisesti, mutta maistraatin tuli edelleen huolehtia niiden säilymisestä. Niitä tosin ei tarvinnut korjata. Kaupungille luovutettiin vain vallitukset, ja sotilasrakennukset jäivät kruunulle, samoin alueella olevat venäläisten sotilaiden viljelypalstat, vaikka kaupunki yritti senaatinkin avulla karkottaa niitä. Vuoteen 1835 tullessa linnoituslaitteet jo ränsistyivät. Turvepeitteet ja täytemaat painuivat ja reunukset vyöryivät. Muuritkin lähes sortuivat ja Nikolain etulinnake luhistui kokonaan. Viipurin portti pysyi sentään kunnossa.

Vuonna 1839 kruunun linnoituslaitteista antama julistus selvitti suhteita ja muun muassa salli tarvittaessa täyttää vallihaudat. Laitteita ei kuitenkaan saatu tahallaan vahingoittaa tai hävittää. Linnoitusesplanadeista annettiin vielä erilliset määräykset lokakuussa 1839. Niiden mukaan ensimmäisen linjan alueelle eli 150 sylen päähän vallin huipusta ei saanut rakentaa mitään. Toiselle linjalle eli 450 sylen etäisyydelle saatiin tehdä puurakennuksia ilman kivijalkaa ja kellareita. Vuonna 1847 senaatti sääti, että rakennuspiirustuksia ei enää tarvinnut antaa insinöörihallituksen tarkastettaviksi, mutta linnoitusesplanadien rakennukset säilyivät edelleen insinöörijoukkojen vallassa.
Valleja kunnostettiin tiettävästi ensimmäisen kerran vasta vuonna 1862. Silloinkaan eivät liene ainakaan keskeisesti rakennustöitä määränneet sotilaalliset tekijät, vaan vallit korjattiin hätäaputyönä linnoitukseen johtavan tien oikaisemisen ohella suurten nälkävuosien edellä.

Linnoituksen rakennuksia käytettiin osittain. Niitä korjattiin ja tarpeen vaatiessa alueelle tehtiin uusiakin rakennuksia. 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla rakennuskanta oli varsin stabiili. Vanhoja rakennuksia käytettiin, mutta osa huonokuntoisista purettiin. Suurena toiminnallisena muutoksena sijoitettiin linnoituksen luoteisreunalle vanhoihin kivisiin kasarmirakennuksiin kehruuhuone eli naisvankila. Invalidikomennuskunta asui kahdessa pääkadun varren kivikasarmissa kolmannen ollessa tyhjillään.

Vuonna 1817 tehty Viipurin läänin julkisten rakennusten luettelo mainitsee linnoitusniemeltä 26 sotilasrakennusta. Nikolain etulinnakkeessakin oli kasarmi ja ruutikellari. Rakennuksia valvoi luettelon mukaan Lappeenrannan invalidikomennuskunta.

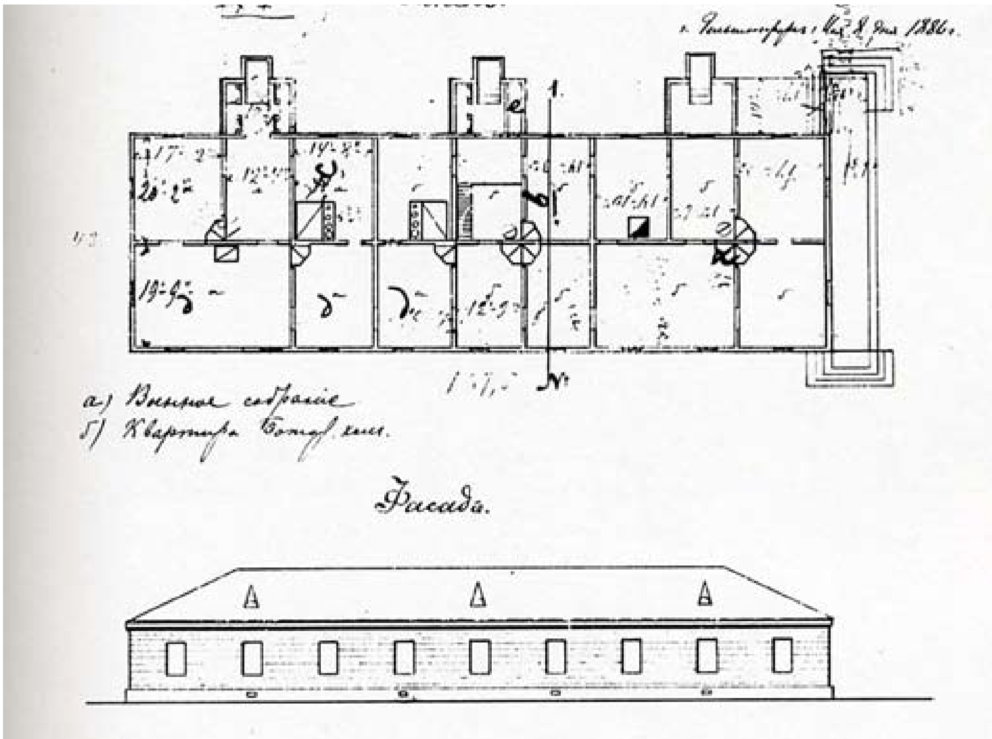
Insinöörikomennuskunta teki keväällä 1818 linnoituksessa rakennustöitä, joihin kaupunkikin lähetti 14 työmiestä. Komennuskunnan karttojen mukaan korjattiin ainakin pääkadun varrella kolmen kivikasarmin sadeveden poisto-ojaa.

Kivirakennuksista purettiin päävartio jo 1810-luvun lopussa. Sen korvasi Viipurin portin corps de garde linnoituksen ainoana vartiorakennuksena. Vuonna 1820 purettiin insinöörikomennuskunnan kivinen paja.

1820-luvulla insinöörikomennuskunnan rakennukset otettiin upseerien asunnoiksi – lakkautetussa linnoituksessa ei komennuskuntaa enää tarvittu linnoituslaitteita huoltamaan. 1820-luvun alusta lähtien rakennusten kunnossapitoa koskeneet selostuspiirustukset päivättiin säännöllisesti Viipurissa. Knapas onkin huomauttanut, että lakkauttamisen jälkeen Lappeenrannan linnoitus itse asiassa toimi Viipurin alaisena sivuvaruskuntana.

1830-luvulle tultaessa linnoituksen sotilasrakennukset harventuivat ja keskittyivät ylätasanteen pääkadun varteen. Pohjoisessa olivat makasiinit, niistä etelään sijaitsivat kahden upseeritalon ja aiemman insinööritalon muodostamat korttelit, niistä edelleen etelään komendantin talon kortteli, kolmen kasarmin ja niiden takana sijainneiden puisen makasiinin ja keittiön muodostama kortteli ja viimeisenä portilla päävartiorakennus.

Vuonna 1843 linnoitus käsitti venäläisten sotilasviranomaisten laatiman luettelon mukaan seuraavat

sotilasrakennukset:
1) Tiilinen yksikerroksinen vartio Viipurin portilla
2) Yksikerroksinen tiilinen komendantintalo
3) Hirsinen kahdeksanpilttuinen talli vajoineen
4) Yksikerroksinen hirsinen upseeritalo
5) Yksikerroksinen hirsinen upseeritalo
6) Yksikerroksinen hirsinen insinööritalo
7) Talli (purettu)
8) Kärryvaja
9) Yksikerroksinen esikuntaupseerien talo (purettu 1838)
10) Lautarakenteinen käymälä (rakennuksen paikalla oli aiemmin yliupseerien talo, joka purettiin v. 1819)
11) Palokalustovaja
12) Tiilinen yksikerroksinen sotilaskasarmi
13) Tiilinen yksikerroksinen sotilaskasarmi
14) Tiilinen yksikerroksinen sotilaskasarmi
15) Tiilinen keittiö
16) Lautarakenteinen käymälä
17) Nikolain linnakkeen sotilaskasarmi upseerihuoneineen (purettu vuonna 1823)
18) Harmaakivestä rakennettu tykistön varasto
19) Harmaakivestä rakennettu tykistön varasto
20) Hirsinen varasto
21) Kasarmien 12, 13 ja 14 yhteydessä oleva lautarakenteinen käymälä
22) Insinöörikomennuskunnan tiilinen paja (purettu v.1820)
23) Yksikerroksinen ruutikellari
24) Yksikerroksinen ruutikellari
25) Ylemmässä päälinnoituksessa kurttiinia vastapäätä ollut ruutikellari (purettu vuonna 1820)
26) Hirsinen makasiini

Luettelon osoittaa rakennuksista uusiksi linnoituksen lakkauttamisen eli vuoden 1810 jälkeen numero 10 käymälän (vuonna 1826), numero 11 palokalustovajan (vuonna 1827), numero 15 tiilisen keittiörakennuksen ruoan valmistukseen ja leivän paistoon (vuonna 1833), numero 16 käymälän (vuonna 1830) ja numero 21 eli kolmen tiilikasarmin yhteydessä olleen käymälän (vuonna 1827). Vuoteen 1843 mennessä linnoitukseen rakennettiin siis tiilikeittiötä lukuun ottamatta vain aivan välttämättömiä aputiloja. Nykypäiviin asti säilyneessä keittiössä oli kaksi isoa uunia ja kahdeksan keittopataa. Rakennuksessa oli satulakatto ja kaksi kerrosta. Yläkertaan pääsi ulkopuolelta portaiden ja puolikaaren muotoisen ikkunan kautta. Rapattu rakennus oli ikkunoiden alapenkkejä lukuun ottamatta

koristelematon.

Kehruuhuoneelle luovutettuja tiloja lukuun ottamatta sotilasrakennuksia käytti varuskunta. Vuonna 1843 täällä oli vain Lappeenrannan invalidikomennuskunta pääkadun varrella sijaitsevissa kolmessa tiilisessä sotilaskasarmissa – linnoituksen ylätasanteen luoteisosan kasarmeja käytti kehruuhuone. Lähinnä Viipurin porttia sijainneessa tiilikasarmissa asui invalidikomennuskunnan naimatonta miehistöä yhteensä 198 miestä, keskimmäisessä kasarmissa 63 miestä, 19 vaimoa ja 23 lasta. Kolmannessa kasarmissa asui alipäällystöä sekä vaimoja ja lapsia.

Keskusaukion pohjoisreunalla läntisessä upseeritalossa asui invalidikomennuskunnan päällikkö luutnantti Jakovleff. Hänen hallussaan oli kolme huonetta, keittiö ja palvelijahuone. Rakennuksen toisessa puoliskossa asui vänrikki Saveljev. Idempänä sijainneesta upseeritalosta oli puolet papin ja puolet muonavaraston tarkastajan hallussa. Insinööritalossa oli esikuntaupseeripuolella kirkonpalvelijan käytössä kaksi huonetta ja keittiö, valtion apteekkarilla yksi huone ja vanhemmalla välskärillä kolme huonetta. Yliupseeripuolella oli vänrikki Sokolevilla huone ja keittiö, vahdilla yksi huone, ja kaksi huonetta oli tyhjänä. Komendantin talon kahdeksasta huoneesta asui paikallismajuri neljässä. Lisäksi talossa oli kanslia, palvelusväen tila ja keittiö. Muut huoneet olivat tyhjillään.

Viipurin portin vartio toimi päävartiona. Osa varastoista oli edelleen invalidikomennuskunnan varastoina. Harmaakiviset tykistön makasiinit luovutettiin vuonna 1819 muonahallinnolle. Toisessa oli kuitenkin edelleen tykistön varusteita ja toinen oli muonavarastona.

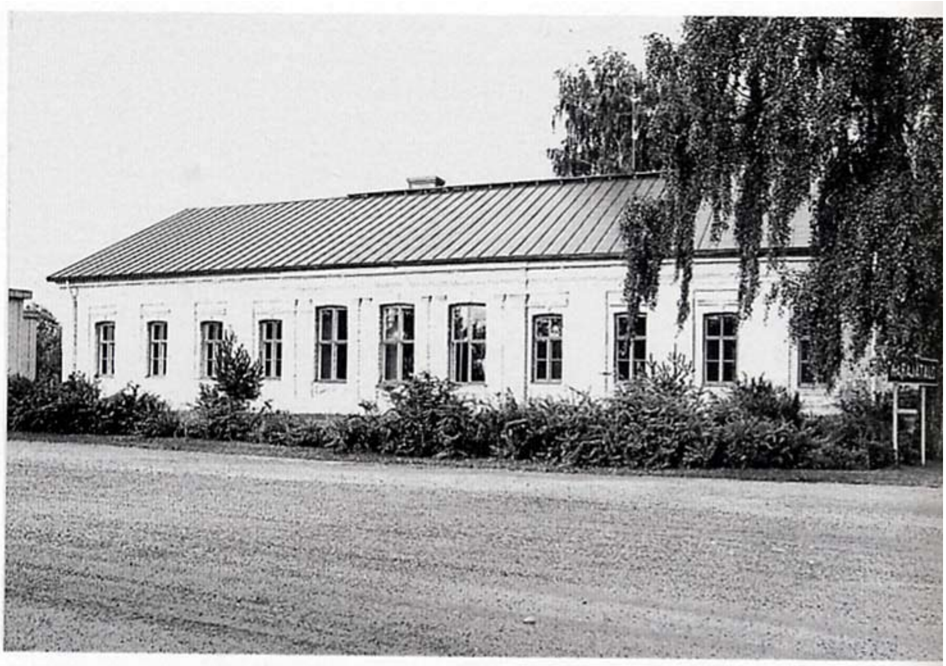
1800-luvun puolivälissä sotilaallinen toiminta Krimin sodan vuoksi lisääntyi, ja siksi linnoitukseen rakennettiin lisää majoitustilaa. Ainakin vuosina 1851 ja 1854 linnoitusta korjattiin, ja siksi muun muassa osa invalidikomennuskunnan perheellisistä asui kaupungissa. Castrénin mukaan linnoituksessa oli sodan kynnyksellä 1853 komendantin talo, neljä kasarmia, kaksi upseeritaloa, kaksi makasiinia, varushuone, keittiö ja päävartio. Vuonna 1854 rakennettiin kaksi jauhovarastoa ja sairaala. Seuraavana vuonna töitä jatkettiin ja niitä varten tuotiin Venäjältä työväkeä.

Castrén mainitsee Lappeenrantaan talveksi 1854–1855 majoitettua tykistöä varten rakennetun kaupungin kustannuksella neljä työpajaa, talleja, leipomo-keittiön, varastosuojia tykeille ja vaunuille sekä paja. Rakennukset maksoivat 1000 hopearuplaa ja kaiketikin sijoitettiin linnoitukseen.

Kesällä 1862 linnoituksessa asui paikallismajuri ja tykistön päällikkö omissa upseeritaloissaan. Invalidikomennuskunnan päällikön asunnossa majaili myös ortodoksisen kirkon kirkkoherra ja invalidien välskäri. Siihen oli sijoitettu myös apteekki. Yksi kasarmeista oli varattu perheellisille invalidikomennuskuntalaisille ja tykkimiehille, yksi kasarmi oli invalidikomennuskunnan miesten ja kaksi kasarmia tykkimiesten käytössä. Yhteen kasarmiin oli varattu tilaa ohi marssiville joukoille. Lisäksi alueella oli päävartio, sauna, talli ja varastoja.

Linnoitukseen 1800-luvun loppupuolella tehtyjä rakennuksia kuvaava tiedossa oleva piirustusmateriaali on kovin puutteellinen. Joidenkin Suomessa säilyneiden piirustusten valossa voidaan kuitenkin pintapuolisesti tarkastella 1800-luvun jälkipuoliskolla syntyneitä sotilasrakennuksia.

Viereisellä sivulla: Vastapäätä Viipurin portin vartiota rakennettiin upseerien majoitusrakennus. Rakennus oli ulkoasultaan muiden linnoituksen rakennusten tapaan yksinkertainen, eikä myöskään sisätilojen jäsentelyssä pyritty hankaliin tai erikoisiin ratkaisuihin. 1800- ja 1900-luvun vaihteesta säilyneiden muutospiirustusten mukaan rakennuksen sisäänkäynnit olivat pihan puolella. Rakennuksen pihanpuoleisella sivulla olivat keittiötilat ja osa asuinhuoneista. Julkisivun puolella olivat asuinhuoneet, joita yhdistivät leveät pariovet. Vuodelta 1901 olevissa piirustuksissa rakennus oli huoneselitysten mukaan tarkoitettu kokonaan pataljoonankomentajan asunnoksi. Huoneisiin kuului muun muassa useampi sali, kirjasto ja vierashuone. Rakennuksen kirkonpuoleisessa päädyssä oli pihan puolella kulmahuone päivystäjälle. Pääportille päin sijaitsevaan päätyyn oli rakennettu rakennelma, ilmeisestikin lasiveranta, johon oli käynti myös kadun puolelta. Vuodelta 1906 olevan piirustuksen mukaan rakennus taas oli kolmen naimattoman yliupseerin asuntona. Rakennuksessa toimii nykyisin muun muassa kahvila. (EKM).

Komendantin talossa asui linnoituksen lakkauttamisen jälkeen paikallismajuri. (EKM)

Uusista rakennuksista ulkoasultaan koruton sairaalan suorakaiteen muotoinen osa lienee rakennettu 1850-luvun töiden yhteydessä ja neliönmuotoinen osa vuoden 1879 jälkeen. Sairaalan ohella tärkeimmät uudet linnoituksen rakennukset olivat kaksi pitkittäin pääkadun varrella ollutta puista sotilaskasarmia, joista kumpikin on purettu, nykyisinkin käytössä oleva sotilaskasarmi tai ennemminkin parakki entistä komendantintaloa vastapäätä aukion toisella puolen sekä pääportin lähelle pääkadun varteen rakennettu upseeritalo.

Knapaksen mukaan rakennettiin upseeriasunto pääkadun varteen vastapäätä Viipurin portin vartiota eli linnoituksen päävartiota todennäköisesti vuonna 1855 tai joka tapauksessa 1850-luvulla. Samaan aikaan lienee valmistunut sen palvelija- ja taloussiipi. Knapas arvelee rakennustoiminnan vilkastuneen Krimin sodan aiheutettua sotaväen uudelleenjärjestelyjä. Säilynyttä upseeriasuntoa Knapas luonnehtii osuvasti: "yksinkertaisen tyylikäs ja jatkaa ulkohahmoltaan linnoituksen melkein 100 vuotta aikaisemmin syntynyttä rakentamisperinnettä. Se muistuttaa suhteiltaan ja kattomuodoltaan erittäin paljon 1700-luvun upseerirakennuksia".

"Äksiisikentän" etelälaidalle aiottiin vuonna 1879 laaditun suunnitelmapiirustuksen mukaan kasarmia tai parakkia 120 miehelle. Sitä ei kuitenkaan tehty aukion etelä- vaan länsilaidalle. Parakki rakennettiin ilmeisesti heti 1880-luvun alussa. Knapas toteaa yksikerroksisen hirsirakennuksen edustavan 1800-luvun lopun koristeellista nikkarityyliä.

Knapas toteaa linnoitukseen 1800-luvulla tehtyjen puurakennusten edustavan suomalaisten silmin selvimmin "venäläistä" rakennustapaa. Tyypillisinä yksityiskohtina hän mainitsee kasarmin pitsimäiset räystäslautaleikkaukset ja 1850-luvulla rakennetun upseeriasunnon piharakennuksen vuoraamattoman hirsipinnan.

Linnoituksen insinööritalo määrättiin purettavaksi rappeutuneena ja palovaarallisena jo vuonna 1847. Se kuitenkin purettiin vasta 1800-luvun puolivälin jälkeen. Insinöörikomennuskunnan talon tilalle rakennettu kasarmi (merkitty insinöörijoukkojen pohjakartoissa numerolla 23) oli suorakaiteen muotoinen ja aumakattoinen hirsirakennus. Koristeaiheita oli muiden rakennusten tapaan vähän: koruttomien ikkunanpuitteiden ja räystäslistan ohella julkisivua jäsensi vain kuusi ikkunoiden välisiin vyöhykkeisiin sijoitettua pystyhirttä pultattuina seinän läpi kiinni sisäpuolella vastaavissa kohdissa oleviin hirsiin tukemaan lamasalvosta. Kasarmi mainittiin vuonna 1873 perheellisten sotilaiden asunnoksi. Nämä lienevät kuuluneet tykistöön, sillä vuonna 1881 laaditussa piirustuksessa talon mainittiin olevan tykistön kasarmi.

Lähimpänä harmaakivisiä tykistömakasiineja sijainnut pitkä puukasarmi (merkitty insinöörijoukkojen kartoissa numerolla 21) oli vuonna 1900 laaditun pohjakaava- ja leikkauspiirustuksen mukaan suorakaiteen muotoinen. Rakennuksen pitkiä lamasalvettuja seinähirsiä tukivat viereisen tykistökasarmin tapaan molemmin puolin seinää pultatut pystyhirret.
Sata vuotta linnoituksen lakkauduttua eli vuonna 1910 paikka toimi edelleen varuskunta-alueena ja sen kaupunkirakenne oli monista uusista ja puretuista vanhoista rakennuksista huolimatta edelleenkin monilta osin entisessä hahmossaan.
Ympäristöä muutti eniten niemen länsirantaan rakennettu rautatie, jonka alle läntisimmät linnoituslaitteet jäivät. Erityisesti ylätasanteen luoteisosan korkean lauta-aidan erottama vankila-alue ja sinne kahden vanhan kivikasarmin väliin rakennettu korkea punatiilinen vankila poikkesivat aikaisemmasta kaupunkikuvasta.

Jäljelle jäänyt varuskunta-alue täytti sentään valtaosan ylätasanteen pinta-alasta ja sen katuverkko, korttelirakenne ja rakennuskorkeus säilyi pitkälti vanhassa asussaan. Kivinen komendantintalo oli entisellä kaupunkirakenteen kannalta tärkeällä paikalla pääkatujen risteyskohdassa. Se toimi nyt kuitenkin upseerikerhona. Sen edustalla kadun toisella puolella oli aiempaan tapaan "äksiisiaukio" – vuoden 1910 kartan mukaan kuitenkin mahdollisesti kadun puolelta aidattu.

Aiemmasta poiketen nyt oli aukion länsilaitaa sulkemaan rakennettu uusi koko aukion levyinen kasarmi. Aukion eteläreunan sulki entiseen tapaan pohjoisin pääkadun kivikasarmeista. Muut kaksi kivirakennusta säilyivät edelleen pääkadun varressa, ja niitä vastapäätä kohosi linnoituksen ortodoksinen kirkko sotilasrakennusten yläpuolelle. Corps de garde toimi edelleen vartiorakennuksena vallien välistä linnoitukseen johtavan portin kohdalla. Eteläosaan oli kuitenkin tehty aiemmin aukioksi jätettyyn tilaan joitakin uusia rakennuksia. Päävartion ja tiilikasarmien välissä oli kaksi isoa muonavarastoa (vuosien 1908–1910 välisenä aikana), käymälä ja pääkadun varteen palokalustovaja. Kadun toiselta puolelta oli purettu vinottain sijainnut varasto ja sen tilalle oli rakennettu pitkä upseeri-

asunto. Sen takana sijaitsivat palvelusväen asunnot, talli ja jääkellari. Tiilisten sotilaskasarmien ja linnoitusvallien väliin oli rakennettu joitakin varastoja, talli, käymälä ja aiemmin mainittu tiilinen keittiö.

Entisestä komendantin talosta eli upseerikerhosta pohjoiseen oli ylätasanteen ulkonäkö muuttunut enemmän. Pääkatujen risteyskohdan päävartio oli purettu. Aukion pohjoisreunan upseeritalojen tilalle oli tehty T-volyyminen sairaalarakennus apurakennuksineen. Umpikulmaisesta keskusaukiosta oli luovuttu ja kadun toiselle puolelle oli insinööritalon paikalle sijoitettu aiemman rakennuksen kokoinen kasarmi ja sen jatkoksi samaan linjaan vastapäätä vankila-aluetta toinen pitkä kasarmi. Niiden tilalla olleet insinöörikomennuskunnan ja tykistön alueet oli yhdistetty yhdeksi alueeksi, jonka pohjoisosassa oli kolme isoa muonavarastoa ja kuulavarasto sekä eteläosassa leipomo, ylimääräisinä palvelevien rakennus, käymälä, keittiö ja kaksi varastoa.

Kasarmit oli sijoitettu pitkä sivu kohti katua. Niiden pohjoispuolella sijaitsivat vuonna 1803 rakennetut harmaakivimakasiinit. Pohjoisempi pitkä kasarmi oli rakennettu tykistön upseeritalojen ja sotilaskasarmin tontille. Se ei kuitenkaan noudattanut vanhaa katulinjaa, vaan oli sijoitettu vanhan insinööritalon seinälinjalle – siten vanha keskusaukio pidentyi aina harmaakivimakasiineille asti. Näin muodostui vuoden 1774 asemakaavasuunnitelmassa linnoituksen eteläpäässä U-volyymisen kauppahallin edessä esiintyvää aukiota tai jo 1750-luvulla pääkadun varrella sijainnutta pitkää kadun suuntaista aukiota muistuttava tila, joka kuitenkin niistä poiketen vielä laajeni eteläpäässä katujen risteyskohdassa vanhan keskusaukion levyiseksi.

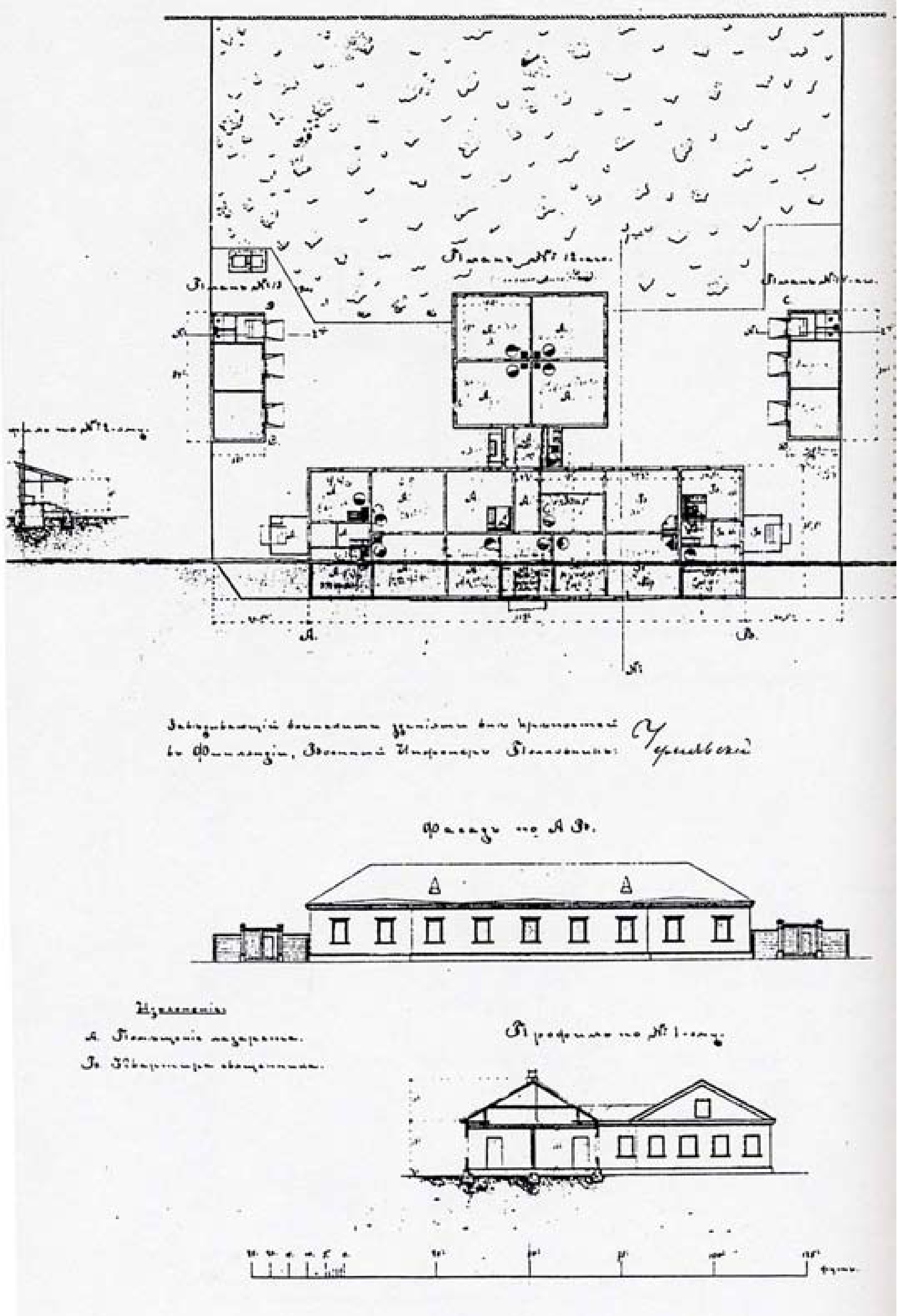
Aukioiden luonnetta kuvaa kaupungissa 1840-luvun alussa käyty kiista siitä, missä venäläiset sotilaat saisivat myydä leipää – kauppiaat nimittäin halusivat keskittää sotilaiden leivänmyynnin yhteen paikkaan ja mieluimmin vielä linnoituksen alueelle. Kaupunkilaiset ehdottivat linnoituksesta kaupankäynnille sopiviksi paikoiksi aukiota pääkadun varrella sotilaskasarmin ja ruiskuhuoneen välissä eli siis melko lähellä päävartiota. Toinen paikka olisi ollut avoin kenttä kasarmien pohjoispuolella.

Paikallismajuri Govinius vastusti jyrkästi viimeksi mainittua ehdotusta – kauppaa ei saanut tuoda sotaväen paraatipaikalle, vaan myyntipaikaksi oli otettava esikaupungin tori tai jokin paikka sen läheltä. Kasarmien pohjoispuolinen aukio varattiin siis puhtaasti sotilaskäyttöön äksiisi- ja paraatikentäksi. Leivänmyyntipaikaksi valittiin lopulta Suuresta esikaupungista Kauppa- ja Kuninkaankatujen kulma, jossa sotilaat määrättiin tuotteineen pysymään tontin puolella katuojaa.

Keskusaukiolla kaupunkikuvaa muutti aiemman komendantintalon edustalle viimeistään 1870-luvulla perustettu puutarha ja muun tontin tavoin aidattu etupuutarha. Aita jatkoi pääkadun katuseinämän linjaa ortodoksiselta kirkolta päin.

Tämän jälkeen entinen komendantin talo ei enää ollut 1700-luvun tapaan osa katuseinämää pääkadulle ja keskusaukiolle päin. Sisempänä tontilla se menetti asemansa julkisena rakennuksena. Yhtenäisellä aidatulla korttelin kokoisella alueella sijaitsi nyt upseerien asuntona oleva entinen komendantintalo, sen edustalla oleva puutarha, puinen varasto- ja käymälärakennus, talli, niiden välinen piha sekä lähes puolet tontin pinta-alasta vievä takapuutarha.

Linnoituksen viimeiset sotilasrakennukset tehtiin ensimmäisen maailmansodan aikana. Tällöin 1910-luvulla tehtiin useita tiilirakennuksia, joista osa kaksikerroksisia asuintaloja. Ne sijoitettiin ylätasanteen kaakkoisosaan ja muut rantavyöhykkeelle. Tämä vaihe on osa koko Suomessa 1910-luvulla käynnissä ollutta ja Venäjältä käsin johdettua sotilaallisen rakentamisen kautta. Koko Suomessa tehtiin tällöin punatiilestä tyyppipiirustusten mukaan sotilasrakennuksia Venäjän joukoille. Rakennusvaihetta käsitellään jäljempänä tarkemmin rakuunarykmentin kasarmialueen 1910-luvun rakennusvaiheiden yhteydessä.

Viereisellä sivulla: Linnoitukseen rakennetuista uusista rakennuksista sairaalarakennus koostui 1800-luvun loppupuolelta säilyneiden piirustusten mukaan T-volyymisestä päärakennuksesta ja kahdesta sivurakennuksesta sekä tontin kulmaan sijoitetusta pienestä jääkellarista. Vankilan aitaan rajoittuvasta tontista muodostui puistomainen kokonaisuus. Tonttia ympäröi vaakalaudoitettu aita. Sairaalarakennuksen julkisivu oli kohti linnoituksen ylätasanteen pääpoikkikatua. Sisäänkäynti tontille ja rakennukseen oli julkisivun molemmin puolin sijaitsevista pystylaudoitetuista kaksoisporteista. Puurakenteisen sairaalarakennuksen julkisivua jäsensi muusta seinäpinnasta ilmeisestikin vain yhden lautakerran työntyvä keskirisaliitti, ikkunoiden koruttomat puitteet, profiloitu kattolista, aumakatto ja symmetrisesti sijoitetut katto-ikkunat. Rakennuksen julkisivusta muodostui koruton ja symmetrinen kokonaisuus.

Pohjakaavan volyymi muodostui suorakaiteen muotoisesta rakennusosasta ja toisesta neliön muotoisesta osasta joita yhdisti kapeampi liitoskohta. Neliön muotoisessa osassa rakennusta oli neljä huonetta. Ne olivat välskärin käytössä, vastaanottotilana ja tartuntatautisten potilashuoneena. Käynti neliön muotoiseen rakennuksen osaan oli rakennusten välisestä eteisosasta. Suorakaiteen muotoiseen rakennusosaan käytiin paitsi rakennusten välisestä eteisestä, myös rakennuksen päädyistä.

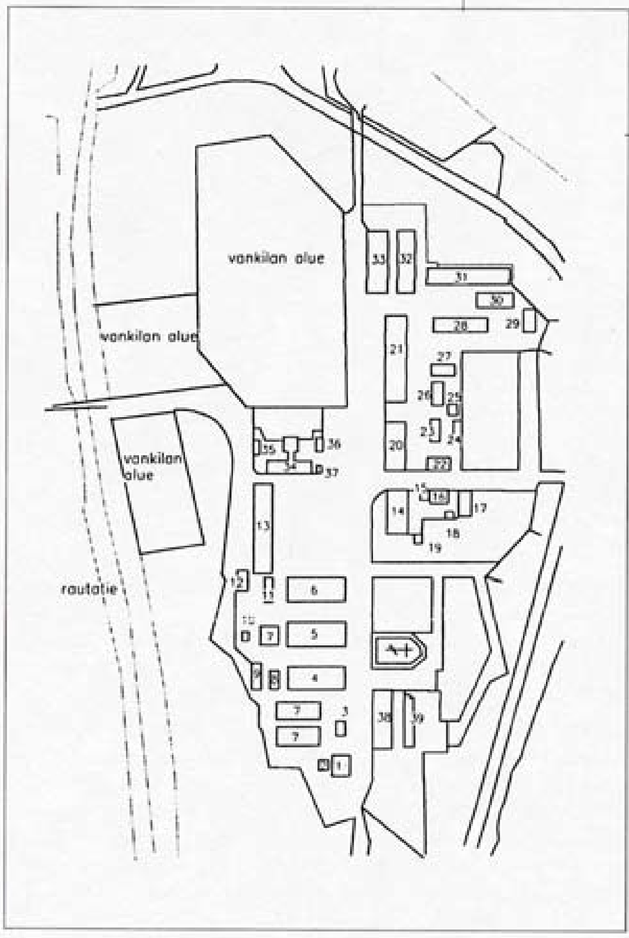
Itäpäädyssä sijaitsi vuoteen 1898 asti papin kuusihuoneinen asunto. Tämän jälkeen asunto kuitenkin muutettiin sairaalatiloiksi ja rakennuksen tähän osaan tehtiin muun muassa upseerien sairasosasto. Kadun puolella tulivat muutosten jälkeen sijaitsemaan valvojan tila ja varasto, upseerien potilashuone, sidontatila, kolme potilashuonetta ja laboratorio. Pihan puolella olivat apteekki, potilashuone, keittiö, kylpytila, vastaanottohuone ja eteinen. Kulku rakennuksen sisällä oli järjestetty ilman keskikäytävää. Rakennuksen käymälät sijaitsivat sivurakennuksissa lukuun ottamatta suorakaiteen muotoisen rakennuksen upseeripotilashuonepäätyyn rakennettua käymälää. (EKM)

Kaavio linnoituksen rakennuskannasta 1800-luvun alussa.

Kaavio linnoituksen sotilasrakennuksista vuonna 1910. Pääportista vasemmalla sijaitsivat

1 Päävartio
2 Käymälä
3 Palovaja
4–6 Kasarmit
7 Korppuvarastot
8 Varasto
9 Talli ja varasto
10 Käymälä

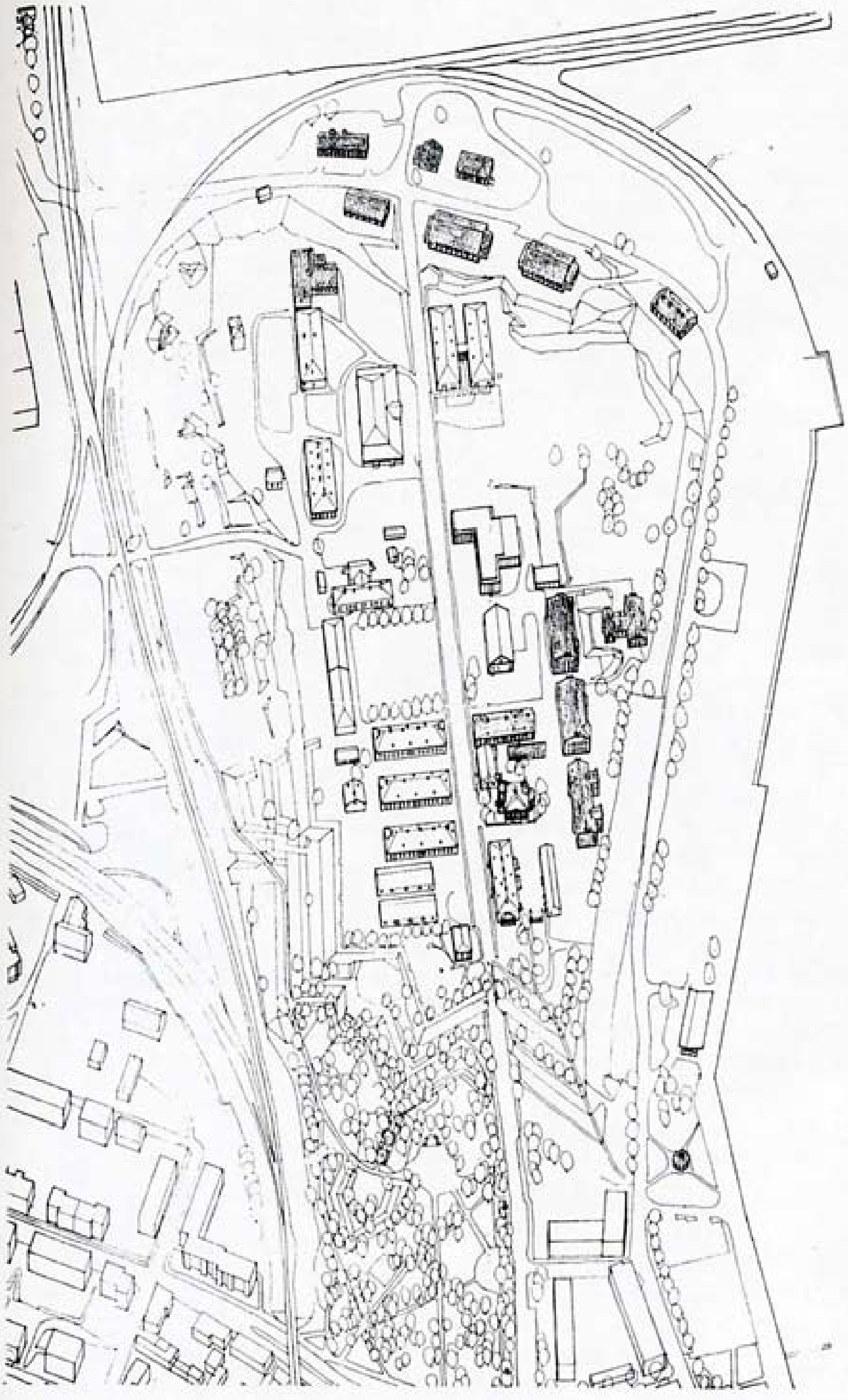

11 Varasto
12 Keittiö
13 Kasarmi.

Kasarmia vastapäätä
14 Upseerikerho
15 Jääkellari,
16 Varasto
17 Talli ja varasto
18 Vaja
19 Paja.

Upseerikerhon korttelista pohjoiseen
20 Kasarmi
21 Kasarmi
22 Keittiö (kasarmi?)
23 Varasto
24 Varasto
25 Käymälä
26 Ylimääräisenä palvelevien tila
27 Leipomo
28 Muonavarasto
29 Varasto
30–33 Muonavarastoja.

Lisäksi T-volyyminen
34 Sairaala
35 Käymälä/vaja
36 Käymälä/vaja
37 Jääkellari. Pohjoisrannassa (eivät erotu kaaviossa) oli lisäksi
38 Paja ja lukkosepänverstas
39 Pesula
40 Sauna.

Venäläisten joukkojen 1910-luvulla rakentamien tiilirakennusten osuus linnoituksen nykyisistä rakennuksista. 1910-luvun rakennukset tummennettu. (Pohjakartta EKM).

9.5 Lappeenrannan reservikomppania

9.5.1 Reservikomppanioiden perustaminen Suomeen

Pantaessa Asevelvollisuuslakia täytäntöön autonominen Suomi jaettiin vuoden 1882 alussa reservipiireihin. Niistä kullekin hankittiin reserviläisten koulutusta varten eri osiin Suomea harjoitusalueita sekä myös rakennuksia harjoituspaikoille.

Läänien kuvernöörien ehdotukset sopivista kokoontumispaikoista saatiin senaattiin jo vuoden 1881 aikana. Senaatti asetti alueille eräitä laatuvaatimuksia: maaperän tuli olla terveellinen, harjoituskenttä ja ampumarata tuli voida rakentaa, kokoontumispaikan tuli sijaita reservipiirin keskellä, muonitus ja vedensaanti tuli varmistaa. Kesällä 1882 kenraalikuvernöörin ja sotaväen esikuntaupseerit tarkastivat eri läänien kokoontumispaikat.

Tarkastuskäyntien yhteydessä maanmittarit laativat alueista sijaintikartat. Näihin oli sijoitettu tarvittavat ampumaradat ja harjoituspaikat. Tässä vaiheessa myös jo katsottiin alustavasti kokoontumispaikkojen rakennusten paikat.

Kokoontumispaikat valittiin yhteensä 32 reservikomppanialle. Viipurin läänin neljä komppaniaa osoitettiin Lappeenrantaan, Muolaahan, Rautjärvelle ja Sortavalaan.

Senaatin mielestä ei reservikomppanioita tarvinnut kutsua harjoituksiin vielä vuonna 1882. Tällöin jo kuitenkin koulutettiin niiden vakinaista päällystöä. Ensimmäiset reservin harjoitukset järjestettiin seuraavana kesänä.

9.5.2 Kokoontumispaikkojen suunnittelu

Yleisten rakennusten ylihallitus alkoi suunnitella reservikomppanioiden parakkeja saatuaan senaatin sotilastoimituskunnan niitä koskevan kirjeen 2.11.1881. Siinä pyydettiin vaihtoehtoisia suunnitelmapiirustuksia ja kustannuslaskelmia rakennettavista parakeista. Asia eteni sotilastoimituskunnan mielestä kovin hitaasti, sillä se tiedusteli 21.3. 1882 työn joutumista.

Ylihallitus vastasi sotilastoimituskunnalle 12.4. 1882 hiljattain kuolleen ylijohtaja Axel Hampus Dalströmin ja ylimääräisen arkkitehdin Evert Lagerspetzin yhdessä laatineen yhdessä Suomen sotaväen päällikön kenraalimajuri Ramsayn ja sotilasrakennusten intendentin eversti Mansnerin kanssa kaksi hylättyä vaihtoehtoa komppania- ja kasarmirakennuksiksi sekä rakennusohjelman. Piirustusten laadinta oli keskeytynyt Dalströmin kuoleman takia. Lisäksi Lagerspetz oli johti Uudenmaan tarkka-ampujapataljoonan kasarmien rakentamista. Monien muiden töiden rasittama ylihallitus ei ehtinyt jatkaa piirustusten laatimista ja jättänyt sen ensimmäiselle arkkitehti Bomanille. Kirjeessään se arveli kuitenkin saavansa suunnitelmapiirustukset ja kustannusarvion valmiiksi muutaman kuukauden kuluessa.

Reservikomppaniain parakkien suunnittelun alkuvaiheesta rakennushallituksen arkistossa säilynyt konseptimainen raportti kertoo ylijohtaja Dahlströmin, kenraalimajuri Ramsayn, eversti Mansnerin ja kokouksen sihteerin arkkitehti Evert Lagerspetzin pohtineen rakennusten tarvetta. Lagerspetz – ainakin käsialasta päätellen – oli lisäksi luonnostellut rakennuksia ruutupaperille.

Evert Lagerspetz otsikoi työryhmän ensimmäisen tapaamisen tuloksena syntyneen asiakirjan ohjelmaksi Suomen asevelvollisten puuparakeista. Se totesi reservikomppanian koostuvan noin 300 miehestä, jotka tuli voida jakaa kahteen rakennukseen. Niihin tuli sijoittaa kaksi aliupseerihuonetta, kaksi pesuhuonetta, eteinen ja toimisto. Komppanialle tuli rakentaa artelli eli keittiörakennus, jossa olisi myös leipomo. Artellin yhteyteen tuli suurehko katos, joka toimisi ruoka- ja harjoitussalina sekä kirkkona.

Lisäksi tarvittaisiin muonavarasto suurine kellareineen, varusvarasto jokaista kasarmia varten, yksinkertainen liiteri, joka toimisi miehistön käymälänä, ruutikellari ja kaivo. Lisäksi tarvittiin upseeriasunto, jossa tuli olla 2–3 huonetta ja keittiö komppanian päällikölle sekä huoneet yliupseerille, tarkastajalle ja kanslialle, yhteensä kuusi huonetta. Varusmestarille ja kenttäväänpelille tarvittiin kummallekin huone ja keittiö sekä huone plutoonan aliupseereille. Lisäksi tarvittiin ulkorakennus, jossa olisi tilaa neljälle hevoselle sekä yksi suurempi ja kaksi pienempää halkoliiteriä erillisine käymä-

löineen.

Reservikomppania tarvitsi vielä sairaalan, jossa olisi myös välskärin asuntona toimiva vastanottohuone, keittiö varastotiloineen, palvelijanhuone, suuri kahdeksalle sängylle mitoitettu huone, pieni kahdelle sängylle mitoitettu huone ja riittävät käymälätilat. Sairaalan taloudenhoitaja asuisi ullakkohuoneessa. Rakennusmateriaaleina päätettiin asuinrakennuksissa käyttää hirttä. Tilaohjelma oli ilmeisestikin aivan alustava, sillä Lagerspetzin allekirjoittamaan asiakirjaan lisättiin myöhemmin kuuden sellin arestirakennus ja kenttävääpelin ja varusmestarin varastohuone.

Miehistön parakin pohjana oli suorakaide. Rakennuksen päätyihin tulivat aliupseerien tilat ja pesuhuoneet. Keskellä oli iso miehistötupa, jonka keskellä oli miesten makuulaverit kahtena rivinä. Samaa sotilasrakennuksissa suosittua avointa pohjakaavatyyppiä, jossa aliupseeri voi yhdellä silmäyksellä todeta komppanian järjestyksen ja jossa voitaisiin tarpeen vaatiessa järjestää myös sisäharjoituksia, oli käyttänyt jo intendentinkonttorin päällikkö Carl Ludvig Engel Katajanokan matruusikasarmissa. Ehdotetun pohjakaavan laati eversti Mansner, niinkuin rakennushallituksen arkistoon talletettu kopio osoittaa.

Senaatti määräsi kirjeessään 3.6.1882 yhden ylihallituksen arkkitehdin opintomatkalle Ruotsiin ja Norjaan tutustumaan lähemmin joukkojen leiriparakkirakennuksiin. Matkan teki ylimääräinen arkkitehti Magnus Schjerfbeck. Sen jälkeen hänen, ylihallituksen ylijohtajaksi vain vajaata kuukautta aikaisemmin nimitetty arkkitehti Ludvig Lindqvist, kenraaliluutnantti Ramsay ja intendentti Mansner pääsivät neuvottelussaan lopullisten suunnitelmapiirustusten tekoon. Sen teki Ludvig Lindqvist Magnus Schjerfbeckin avustamana. Ne ja kustannusarviot lähetettiin sotilastoimituskunnan käsittelyyn 6.7.1882.
Ylihallitus mainitsi lähetteessään, että piirustusten sisältämien rakennusten lukumäärä perustui jo Dahlströmin aikaiseen ohjelmaan. Ylihallitus ei esittänyt vaihtoehtoja kenraaliluutnantti Ramsayn ilmoitettua ylihallitukselle, että senaatti oli päättänyt reservikasarmeille kokoontuvan vain yhden komppanian kerrallaan – aiemmin oli pohdittu vaihtoehtona usean komppanian samanaikaisia harjoituksia.

Ylihallitus kirjoitti soveltaneensa miehistöparakiksi Ruotsissa viimeksi käyttöön otettua tyyppiä. Siitä nyt esitetty tyyppi poikkesi varatessaan enemmän ilmankuutioita miestä kohden. Ruotsin parakeissa ei ollut lämmityslaitetta, mutta Suomen ylihallitus ehdotti parakin molempiin päihin rimauuneja eli kamiinoita lähinnä parakin kuivattamiseen keväällä ja syksyllä.

Ylihallituksen hahmottama Suomen miehistöparakki muistutti Ruotsin tyyppipiirustusten kuvaamaa mallia. Suomessa majoitettiin parakkiin 290 miestä ja 8 aliupseeria, Ruotsissa vuoden 1873 tyyppipiirustusten mukaan 336 miestä ja 20 aliupseeria. Parakkia rakennettiin Bergin mukaan noin 40 Ruotsin armeijan kokoontumispaikoille.
Ylihallituksen mielestä muista Ruotsin malleista – upseeriasunnoista, sairaaloista ja muista rakennuksista – ei Suomessa ollut hyötyä, sillä ne oli suunniteltu suuremmille joukoille. Ylihallitus ehdotti upseeriasunnon rakentamista kaksikerroksiseksi kustannussäästöjen ja mukavuuden nimessä. Alakertaan tuli rakentaa kolme huonetta, eteinen ja keittiö ja ullakkokerrokseen neljä huonetta tulisijoineen. Näitä komppanianpäällikkö voisi käyttää talvella makuu- ja lastenhuoneina. Upseeriasunnosta tehtiin tosin intendentti Mansnerin kehotuksesta myös yksikerroksinen vaihtoehto.

Alipäällystön asuntolaan suunniteltiin kaksi asuinhuonetta, kaksi keittiötä, eteinen ja yksi huone palvelijalle tai plutoonanaliupseerille, jos tämä asuisi talvisin leirialueella. Sairaalaan määritettiin paikat kahdeksalle potilaalle isompaan huoneeseen ja kahdelle pieneen huoneeseen. Lisäksi siinä oli huoneet välskärille ja palvelijalle, vastaanottohuone, keittiö, pesuhuone ja käymälä. Rakennuksen ullakolle oli varattu tilaa taloudenhoitajalle. Varusvarastossa oli sairaalan tapaan säilytystilaa ullakollakin. Pesutupa, arestirakennus ja ulkohuoneeseen kuuluva talli aiottiin rakentaa hirrestä. Sen sijaan artelli, jossa oli 180 miehelle ruokapaikka, ja leipomo rakennettaisiin laudoista, samoin nelihuoneinen muonavarasto. Siinä olisi koko rakennuksen kokoinen kellari. Laudasta piti rakentaa myös leirialueiden pienemmät suojat: ulkorakennukset ja käymälät. Ylihallituksen kustannusarvio nousi 63 000 markkaan.

Ehdotuksia käsiteltiin senaatin talousosastossa 21. heinäkuuta 1882 ja sitä karsittiin pääosin salaneuvos Furuhielmin kannan mukaan. Sairaalasta tuli senaatin mielestä rakentaa pienempi: ehdotetun kymmenen sairaspaikan sijaan tuli tilaa vain kuudelle sairaalle. Siihen ei tulisi myöskään erillistä keittiötä tai palvelijahuonetta. Arestirakennuksen senaatti määräsi puolta pienemmäksi kuin ylihallituksen ehdottama. Ulkorakennuksistakin voitiin pienentää talleja. Parakit päätettiin rakennuttaa urakoitsijoilla. Talousosasto lähetti asian vielä lausunnolle kenraalikuvernöörille, joka hyväksyi

suunnitelman huomautuksitta.

Senaatin sotilastoimituskunta lähetti piirustukset muutettaviksi yleisten rakennusten ylihallitukseen 16.8.1882. Tämä korjasi niitä, teki uudet kustannuslaskelmat syksyllä 1882 ja sai ne valmiiksi marraskuun puolivälissä 1882. Piirustuksia oli viisitoista planssia ja rakennusten kustannusarvio nousi 70 000 markkaan. Näiden tyyppipiirustusten mukaan tuli siis rakentaa kaikkien kokoontumispaikkojen parakit. Rakennukset tuli sijoittaa harjoituspaikoille vakiosijaintikartan mukaisesti. Piirustukset painaisi ylihallituksen ehdotuksen mukaan litografi Tilgmann.

Piirustuksia korjailtiin vielä sotilastoimituskunnan 18.11. 1882 lähettämän kirjeen ohjeiden mukaan kustannuksiltaan edullisemmiksi. Ylihallitus sai piirustuksensa ja kustannusarvionsa valmiiksi 15.12 1882. Nyt oli kustannusarvio puristettu 51 650 markkaan. Miehistöparakin piirustukset oli jo painatettu, sillä se oli rakennusohjelmassa ensimmäisten joukossa.

Senaatti antoi 7.2.1883 sotakomissariaatin toimeksi ryhtyä varaamaan rahavaroja reservikomppaniain parakkien rakentamiseen. Parakkien yhteishinnaksi tuli aluetta kohden 51 650 markkaa. Senaatti hyväksyi lopullisesti ylihallituksen piirustukset ja kustannusarviot 19.12.1882. Rakennustyöt tehtäisiin urakoitsijatyönä.

Reservikomppanioille rakennettiin seuraavia rakennuksia
Miehistöparakki, jossa oli tilaa 290 miehistön jäsenelle ja 8 aliupseerille
Keittiörakennus, jossa oli avoin ruokailutila
Varusvarasto
Upseerirakennus
Alipäällystön rakennus kenttävääpelille ja varusmestarille
Sairaala, jossa oli tilaa 10 sairaalle
Muonavarasto, jossa oli myös kellari
Arestirakennus, jossa oli myös vartiohuone
Pesutupa
Ulkorakennus
Ruutivarasto
Käymälä

Senaatin sotilastoimituskunta määräsi reservikomppaniain rakennukset sijoitettaviksi mahdollisuuksien mukaan laaditun normaalisijoituskartan mukaisina, mutta siitä voitiin poiketa maasto-olosuhteiden niin vaatiessa.

Urakoitsijain käyttö ei onnistunut kaikissa 32 kohteessa vaan ylihallitus joutui paikoin teettämään ne itse. Reserviharjoitusten läheisyyden vuoksi tehtiin ensin tärkein osa eli miehistöparakit ja keittiörakennukset. Maaliskuun lopussa 1883 yleisten rakennusten ylihallitus ja sotilastoimituskunta sopivat siitä, että rakennustöistä raportoitaisiin kuukausittain.

Senaatin päätös reservikomppanioiden parakkialueiden rakentamisesta herätti epäilyäkin. Nya Pressen epäili maamme joutuvan tuntuviin taloudellisiin uhrauksiin ylläpitääkseen sotalaitosta. Toisaalta oli kyseenalaista, olisiko reservimiehistä tosipaikan tullen maanpuolustajiksi. Lehti totesi valtiopäivillä heränneen keskustelun sotaväen uudelleenjärjestelystä.

Rakennustyö ontui osittain, sillä reservikomppanioiden huonetiloissa todettiin kesällä 1884 pidettyjen harjoitusten jälkeen suuria puutteita. Suomen sotaväen päällikköhallitus valitti niistä senaatin sotilastoimituskunnalle 2.12.1884. Tämä kertoi asian yleisten rakennusten ylihallitukselle.

Huonon puutavaran takia olivat parakkien ovet ja ikkunat monin paikoin epäkunnossa, ja seinissä oli paikoin rakoja. Reservimiesten sängyt oli alakerroissa havaittu liian mataliksi. Ongelmia aiheutui siivouksessa, eivätkä miesten tavarat mahtuneet sängyn alle, vaan reppuja ja arkkuja oli pidettävä seinustalla. Yläkerrassakin, jossa makuusijat olivat aivan lattian tasossa, pidettiin terveyssyistä tarpeellisena nostaa ne pölyistä lattiaa ylemmäksi. Makuulavitsoja nostettiinkin myöhemmin.

Oli muitakin puutteita. Pesuhuoneiden puulattia todettiin hankalaksi ja tilalle ehdotettiin asfalttilattiaa. Miehistörakennuksessa puuttuivat kaiteet ylä- ja alakerran välisistä portaista, ovet ja lukot olivat huonoa tekoa, vesikouruja puuttui, ruokaloiden lattia pitäisi tehdä savesta tai kivestä sekä kattaa seinät laudoilla tai telttakankaalla suojaksi likaa ja hiekkaa vastaan. Varusvaraston lukitusta tuli vahvistaa

puomein ja rautasalvoin, kivääritelineiden paikkaa niissä tuli siirtää keskelle varastoa kylmältä ulkoseinältä, jossa kiväärit helposti ruostuivat. Komppanioiden kellareihin kertyi vettä ja käymälät olivat yleensä liian lähellä miehistöparakkia, muutenkin epäkäytännöllisiä ja hankalasti puhtaana pidettäviä.

Artelleihin rakennettiin useissa komppanioissa jälkikäteen lautaseinät. Myös rakennuksen maapohja laudoitettiin, kivettiin, asfaltoitiin tai betonoitiin. Varusvarastojen ikkunoihin laitettiin rautaristikot. Saunat oli aluksi tarkoitettu vain miehistölle ja aliupseereille, mutta myöhemmin niihin lisättiin erillinen osasto upseerille.

Vuodelle 1886 varattiin reservikomppaniain parakkien korjauksiin vielä joitakin tuhansia markkoja aluetta kohden. Lappeenrannassa summa nousi 3 508 markkaan. Vuonna 1888 korjattiin reservikomppanioiden tiloja enää 465 markalla. Suomen reserviparakit maksoivat yhteensä 2 146 540 markkaa.

Reservikomppanioiden alueille saatettiin – kuten Saarinen on osoittanut Hämeen tarkka-ampujien reservikomppanioiden osalla tapahtuneen – rakentaa myös muita, "komppanian toimesta rakennettuja" tiloja. Ainakin Hämeen reservipiirissä rakennettiin kahvilarakennuksia eli lähinnä sotilaskodin edeltäjinä pidettäviä tiloja, komppanian päälliköiden käyttöön rakennettuja pesuloita, rengin asuntoja ja ainakin Oriveden ja Saarijärven komppanioissa avonainen kahdeksankulmainen paviljonki, jossa miehistö piti tanssiaisia. Lappeenrannassa lisärakennuksia ei tehty – kaikitenkin tarvittavat palvelut olivat saatavilla lähikaupungista tai hiukan reservikomppanian jälkeen valmistuneelta leirialueelta.

Komppanioiden rakennuksista ainoastaan päällystön asunnot ja sairaala vuorattiin laudalla ja maalattiin öljyvärillä. Muut rakennukset maalattiin ainakin useimmissa komppanioissa punamullalla.

Reservikasarmien ympäristö oli useimmiten hyvin hoidettu, ja alueelle istutettiin puistoja tai puutarhoja. Vuonna 1901 verrattiinkin 18 vuotta toimineita reservikomppanioita "pieniksi keitaiksi autiomaissa", jotka tiettävästi antoivat ainakin istutusvirikkeitä naapuristoonsa ja myös reservimiesten kotiseuduille.

9.5.3 Lappeenrannan komppanian alue ja rakennukset

Lappeenrannassa ei suomalaisilla joukoilla ollut ennen reservikomppanioiden perustamista varsinaisia niille nimettyjä rakennuksia. 1870-luvulla senaatin sotilastoimituskunta piti suomalaisen sotaväen käyttämien sotilasrakennusten määrää vähäisenä. Lappeenrantaan harjoituksiin tuleville suomalaisjoukoille ostettiin paroni von Kothenin aikana vuonna 1855 1 000 hopearuplalla ns. teatteritalo paikalliselta omistajalta tohtori Dammertilta. Siinä oli kaksi erikokoista puurakennusta ja sen sai vuonna 1856 perustettu suomalainen 9. tarkka-ampujapataljoona käyttöönsä. Lisäksi venäläisten vuonna 1854 tai 1855 rakentama suuri varuste- ja rehuvarasto lahjoitettiin vuonna 1861 9. pataljoonalle. Vuonna 1872 myytiin molemmat rakennukset Suomen sotaväelle 792 markalla.

Lappeenrannan reservikomppanian alue lunastettiin Lappeenrannan kaupungin omistamasta Lappeen pitäjän Mustolan kylän tilasta. Siitä lohkaistiin reservikomppaniaa varten vajaat kymmenen tynnyrinalaa ampumaradaksi ja harjoituskentäksi sekä parakkeja varten lähes yhtä paljon. Tilasta hankittiin tarvittavien laajennusten jälkeen yhteensä 20,661 tynnyrinalaa maata. Reservikomppanian ampumarata ja harjoituskenttä oli aiemmin toiminut venäläisen sotaväen ampumaratana. Kaupunki oli saanut siitä vuotuisen 200 markan korvauksen. Nyt se tarjosi harjoitusrataa ja ampumapaikkaa ilmaiseksi reservikomppanialle.

Viipurin läänin reservikomppanioiden sijoituspaikat tutkivat everstit Palin ja Boxström. Lappeenrannan sijoituspaikan valitsi vuonna 1882 eversti Boxström. Hän selitti suunnitellun reservikomppanian alueen sijaitsevan Lappeenrannasta lounaaseen puolentoista virstan päässä Haminan maantien pohjoispuolella. Aiemmin oli siinä hänen mukaansa ollut Viipurin ruotupataljoonan parakkeja. Reservikomppanian rakennukset tuli esikuntapäällikön mielestä sijoittaa yhdensuuntaisesti rantaviivan kanssa. Alueen maaperä oli kovaa ja hiekkaista; juomavesi ja uimapaikka olivat lähellä. Parakkien läheisyydessä pystyttäisiin pitämään yksinkertaisempaa koulutusta, mutta komppanian isommat harjoitukset tulisi pitää leirikentällä, joka oli virstan päässä alueelta.

Boxström tarkasti myös toisen 29. komppanian sijoituspaikaksi ehdotetun alueen. Se sijaitsi keskempänä komppanian asevelvollisten piiriä – Viipurin pitäjässä Sikaportin kestikievarin lähellä, Lappeenrannasta 30 ja Viipurista 21 virstan päässä. Paikka oli kuitenkin muuten huonompi kuin Lappeenranta, ja vaihtoehto hylättiin.

Boxströmin suunnitelman tarkastivat Lappeenrannassa 6.–9. marraskuuta 1882 vielä yleisten rakennusten ylihallituksen arkkitehti Jac. Ahrenberg ja sotilasviranomaisten edustaja everstiluutnantti Neovius. Tarkastuksessa edustivat kaupunkia pormestari Schogster ja apteekkari Hallman sekä varamaanmittari H.G. Hackstedt. Aluksi mitattiin ja paalutettiin Hackstedtin johdolla maastoon noin yhdeksän tynnyrinalan suuruinen alue. Tämän jälkeen sijoitettiin parakkirakennukset Ahrenbergin ja Neoviuksen ohjeiden mukaan kartalle ja paalutettiin näiden johdolla niiden paikat maastoon. Tarkastuskertomuksessa mainittiin reservikomppanian alueen olevan hiukan suurempi kuin suunniteltu 5–6 tynnyrinalaa, koska rakennusten ja Saimaan välinen alue oli osittain huonoa maaperää ja sijaitsi rakennuspaikaksi tarkoitettua aluetta alempana.

Boxströmin totesi suunnitellun alueen ympäristön joka suuntaan esteettömäksi. Äskettäin oli kuitenkin alueesta luoteeseen rakennettu venäläisen tykistön laboratorio. Tämän vuoksi Ahrenberg ja Neovius päättivät sijoittaa rakennukset mahdollisimman kauas kaakkoon eli poispäin laboratoriosta. Siitä laskettiin lähimpään parakkiin olevan matkaa 147 kyynärää ja alueella jo vanhastaan sijainneeseen ruutikellariin 450 kyynärää.

Rakennusalaa pidettiin suhteellisen ahtaana. Maaperä oli kuitenkin niin tasaista, että vain artellin sijoituspaikalla jouduttaisiin alemmalle sivulle tekemään kuuden jalan perustusmuuri. Tätä pidettiin kuitenkin hyödyllisenä, sillä kivijalkaan oli helppo tehdä parakkikoostumaan kuuluva kellari. Neoviuksen ja Ahrenbergin mielestä ei ylihallituksen tekemää reservikomppaniain normaaliasemakaavaa voitu toteuttaa täällä, koska komppanian harjoituskentälle oli parakeilta matkaa puolitoista virstaa. Siksi pidettiin tarpeellisena jättää parakkien lähelle alue, jossa voitaisiin miehistöä kouluttaa.Tämä alue oli raportin mukaan rakennusten välinen isompi piha. Sitä olisi vain vähän tasoitettava.

Suunnitellulla parakkialueella kasvoi nuorta mäntymetsää, rannalla leppää ja koivuja. Puustoa pidettiin mahdollisen tulipalon varalta tärkeänä tekijänä. Tämän takia raportissa korostettiin, että urakoitsijaa tuli tiukasti vaatia välttämään alueella kasvavan metsän hakkaamista. Puita sai kaataa vain aivan välttämättömissä tapauksissa. Puusto piti säilyttää erityisesti sairaalan, upseerin ja alipäällystön talojen sekä parakkialueen ja maantien välissä.

Neoviuksen ja Ahrenbergin raportti käsitteli myös yleisemmin rakennusten sijaintipaikkaa ja Lappeenrannan seudun rakennusaineiden hintoja. Parakit rakennettaisiin noin kahden virstan päähän kaupungista sille kuuluvan Mustolan tilan maille. Hiekkainen ja vähäkivinen maaperä oli paitsi rannan pesutuvan kohta rakennuspohjaksi erittäin hyvää. Alue kohosi noin sata jalkaa Saimaan pintatasosta. Sairaalan, artellin, upseeritalon ja alipäällystön talon edustalla maasto putosi jyrkästi, ja rantaan muodostui erillinen kosteikko, johon tuli sijoittaa pyykki- ja pesutupa.

Parakkien rakennustarvikkeita oli saatavissa lähistöltä. Puutavaraa tarjosi tilanomistaja Grönroos, joka asui lähellä Viipuria ja omisti metsää Lappeenrannasta viiden virstan päässä. Grönroos lupasi myydä 8–9 tuuman paksuista ja 4–5 kyynärän pituista puuta 80 pennin kyynärähintaan. Jos sitä pidettäisiin liian kovana, niin Ruokolahdelta oli saatavissa yhdeksäntuumaisia, mutta hiukan lyhyempiä hirsiä kahden markan kappalehintaan.

Lankkuja ja lautoja oli saatavissa neljän virstan päästä Luukalan höyrysahalta, jonka omisti kauppias Jakovleff. Lankut maksoivat 36 markkaa ja laudat 14 markkaa toltilta. Lappeenrannan torilla myytiin lisäksi käsin sahattuja lankkuja 21,60 markalla toltilta. Tarvittavat tiilet saataisiin Kausalan tehtaalta. Hinnaksi tulisi paikalle kuljetettuna 55 markkaa tuhannelta tiileltä. Savi maksoi 80 penniä kuorma. Kalkkia kuljetettiin vesitse Kuopiosta ja Viipurista. Hintana oli kuusi markkaa tynnyriltä. Nyttemmin kuitenkin oli kauppias Ruotsi alkanut valmistaa Lappeenrannassa kalkkia, hinnaltaan korkeintaan viisi markkaa tynnyriltä. Louhittua kiveä löytyi kaupungin maalta parakkialueen vastapäiseltä rannalta. Kaakeliuunit tuotaisiin Viipurista.

Neovius ja Ahrenberg tähdensivät rakennustyön urakoitsijan paikallistuntemusta. Ehdokkaina mainittiin lappeenrantalainen rakennusmestari Nylund ja haminalainen rakennusmestari Silander, joka oli Lappeenrannassa tehnyt töitä venäläiselle sotaväelle.

Tarkastuskertomuksensa päätteeksi Neovius ja Ahrenberg käsittelivät vielä reservikomppanian

harjoituskenttää ja ampumarataa. Tämä Boxströmin ehdottama alue sijaitsi Neoviuksen ja Ahrenbergin mukaan aivan kaupungin lähellä leirikentällä. Noin 10 tynnyrinalan alue sopi tarkoitukseensa mainiosti,ja siellä oli jo valmiiksi rakennettuina ampumavallit. Ruutikellari sijoitettaisiin 650 kyynärän päähän ampumavalleista. Ampumarataa käyttivät myös Lappeenrantaan sijoitetut venäläiset joukot harjoituskenttänä ja ampumaratana keväisin ennen joukkojen siirtoa kesäleirille.

Reservikomppanioiden rakennustyöt käynnistyivät jo samana talvena. Lappeenrannassa työtä valvoi arkkitehti Ivar Aminoff. Rakennusmestarina toimi A. Lillqvist ja urakoitsijana F. Smirnoff. Viborgsbladet raportoi kesällä 1883 reservikomppanioiden rakennustöiden edistymisestä. Sen mukaan säädyt olivat edellisen vuoden valtiopäivillä päättäneet kutsua jo vuonna 1883 reserviläisiä harjoituksiin. Lehti piti aikataulua liian tiukkana. Millään ei ehdittäisi tehdä taloudellisia valmisteluja, ja reservikomppanioiden rakennukset pitäisi saada valmiiksi 1.7. mennessä – asukkaat tulisivat jo 6. heinäkuuta. Eri puolille maata oli vajaassa viidessä kuukaudessa saatu aikaan 32 parakkikokonaisuutta, joihin ruutihuone mukaan lukien tuli kuhunkin 12 rakennusta. Yhteensä niitä tuli siis olemaan 384. Niistä viiden rakennuksen rakenne olisi Viborgsbladetin mukaan paaluista ja laudoista, ja suuremmat rakennukset tehtäisiin lamasalvetuista hirsistä, joiden välit tilkittäisiin hyvin. Rakennuksista oli kesäkuun ensimmäiseen päivään 1883 mennessä määrä olla valmiina joidenkin alueilla vain kuusi 12 rakennuksesta. Monin paikoin oli kuitenkin pystytetty kaikki rakennukset kerralla.

Viipurin läänin reservikasarmit rakennettiin Sortavalaan, Rautjärven Miettilään, Muolaan Kyyrölään, Taavettiin ja Lappeenrantaan. Kyyrölää lukuun ottamatta työt edistyivät rivakasti, Taavetissa rakennukset valmistuivat jo ennen juhannusta. Viborgsbladet tiesi rakennuskustannusten ylittäneen Taavettia ja Lappeenrantaa lukuun ottamatta lähes kaikkialla ylihallituksen laskemat kustannusarviot. Taavetissa ja Lappeenrannassa olivat urakoitsijat ottaneet työn muutaman sata markkaa alle kustannusehdotuksen.

Syksyllä 1883 kenraaliluutnantti Oker-Blom tarkasti Lappeenrannan reservikomppanian rakennustyömaan. Hän havaitsi rakennustyössä puutteita ja vaadittiin työn valvojalta arkkitehti Ivar Aminoffilta selvitystä. Aminoff lähetti selvityskirjeen yleisten rakennusten ylihallitukselle 4.10. 1883 ja kertoi, ettei ehtinyt Viipurin vankilan rakennustöiden vuoksi käydä parakkityömaalla kuin kerran tai kaksi kuukaudessa. Hän lisäsi reservikomppanian päällikön majuri von Herzenin ja kenttävääpeli Sirénin valittaneen, että alipäällystön uuni oli rakennettu vastoin piirustuksia. Lisäksi oli muitakin vikoja; muun muassa käymälän sijainti ei tyydyttänyt.

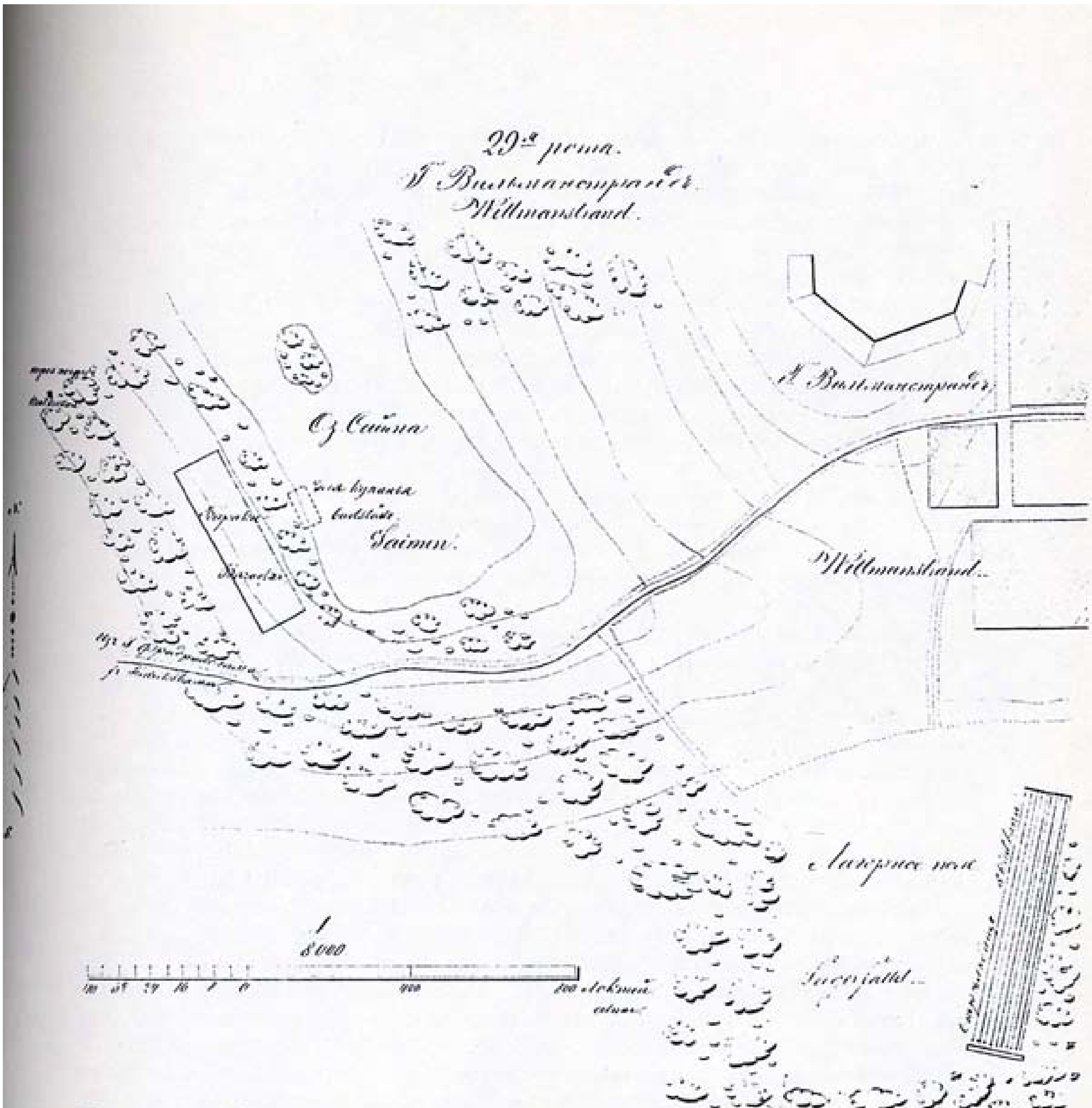
Aminoff vastasi, ettei hän ollut muiden virkavelvollisuuksiensa vuoksi voinut käydä paikalla, ja lisäsi lauseen, joka valottaa muutenkin Aminoffin roolia tässä tehtävässä:”För öfrigt utstakades byggnaderne icke af mig utan af arkitekten J. Ahrenberg och öfverstelöjtnanten Neovius, hvilka för Wiborgs län haft sig detta uppdrag ombetrodt och endast byggnadernas läge och dimensioner kontrollerades af undertecknad i enlighet med situations planen”. Aminoff siis vain valvoi alueen rakentamista Ahrenbergin ja Neoviuksen karttasuunnitelman mukaan. Aminoffin selvitys ilmeisestikin riitti ylihallitukselle, sillä hänelle ei koitunut syytöksistä mitään seuraamuksia.

Myöhäissyksyllä 1883 Ivar Aminoff ilmoitti ylihallitukseen Lappeenrannan reserviparakkien olevan valmiina lopputarkastukseen. Ylihallitus ilmoitti 14.12.1883 sotilastoimituskunnalle lähettävänsä tarkastukseen ylimääräisen arkkitehdin Jacob Ahrenbergin. Vastavalmistuneet rakennukset tarkastettiin lopulta 9.–10. tammikuuta 1884.

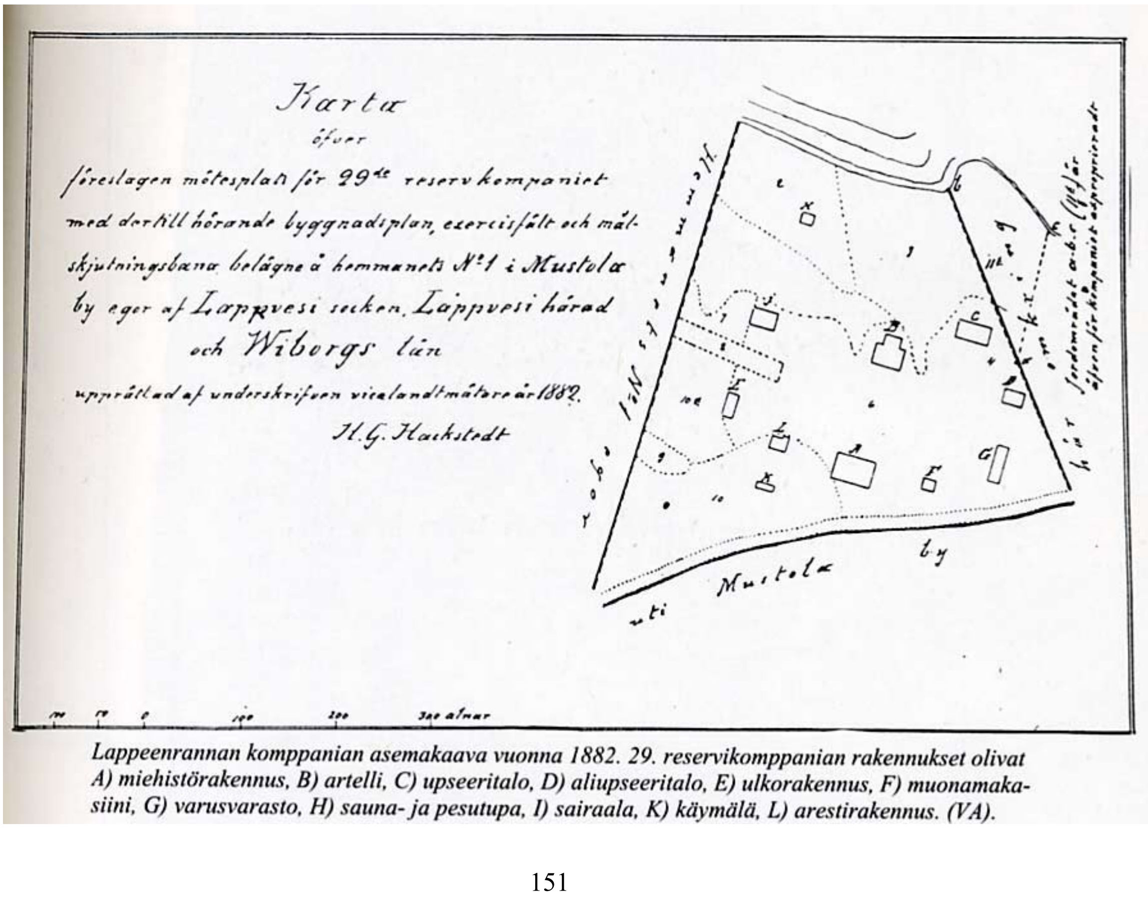
Reservikasarmi sijoitettiin siis Saimaan rantaan. Paikka sijaitsi samalla tavoin kaupungista lounaaseen kuin aiemmat Saimaan laivaston rakennukset. Reservimiesten parakit olivat vain jonkin verran kauempana kaupungista. Arkkitehti M. Schjerfbeckin ylihallituksessa vuonna 1882 laatiman normaalisijoituskartan mukaan rakennukset olisi tullut sijoittaa suorakaiteen muotoiselle, 270 x 190 kyynärän laajuiselle alueelle.

Normaalisuunnitelma määräsi alueen keskelle rakennuksista suurimmat – miehistöparakin ja artellin. Näiden toiselle sivustalle olisi jätetty avoin reservimiesten harjoitus- ja järjestäytymistila, tämän pienen aukion toiselle puolelle aidan viereen sijoitettu arestihuone ja käymälä. Miehistöparakin ja artellin toisella puolella, mallisijoituskartassa järven puolella, olivat päällystön asunnot, komppanian päällikön talo aivan aidassa kiinni ja sen edessä ikään kuin siipirakennuksina varusvarasto ja aliupseeriasunto. Suorakaiteen muotoisen alueen toisessa päässä sijaitsi ulkohuone ja ruokavarasto ja toisessa päässä, mallikartan mukaan veden puolella, pesu- ja pyykkitupa sekä sairaala.

Lappeenrannassa eivät maaston korkeuserotkaan sallineet soveltaa valmista mallia. Aivan Saimaan

Lappeenrannan komppanian alueen sijaintikartta. (SA).

Lappeenrannan komppanian asemakaava vuonna 1882. 29. reservikomppanian rakennukset olivat A) miehistörakennus, B) artelli, C) upseeritalo, D) aliupseeritalo, E) ulkorakennus, F) muonamakasiini, G) varusvarasto, H) sauna- ja pesutupa, I) sairaala, K) käymälä, L) arestirakennus. (VA).

rantaan sijoitettiin kaiketi jo huonon rakennuspohjankin vuoksi vain sauna. Rannan yläpuolelle tasanteen reunalle sijoitettiin artelli ja vastapäätä sitä aukion tai mieluummin pihan toiselle puolen miehistöparakki. Muut rakennukset ryhmittyivät saman pihan ympärille: rannan puolella olivat molemmin puolin ruokakatosta ja hiukan muista rakennuksista syrjässä sairaala ja upseeriasunto, siitä itään alipäällystön asunto ja sen vieressä varusvarasto. Eteläpuolelle oli molemmin puolin miehistöparakkia sijoitettu linjaan muonavarasto ja arestihuone ja hiukan kauemmaksi rakennuksista käymälä. Länsireunassa oli vielä ulkorakennus. Rakennukset reunustivat tilavaa pihaa, jota voitiin käyttää harjoituksiin – varsinainen harjoitus- ja ampumakenttä sijaitsi hiukan kauempana.

Lappeenrannan reservikomppanian rakennukset noudattivat samoja yleisten rakennusten ylihallituksen laatimia ja senaatin hyväksymien mallipiirustuksia kuin muutkin Suomen reservikomppaniat. Niistä parakki (A) oli painetuissa piirustuksissa suunniteltu 290 miehelle ja kahdeksalle aliupseerille. Suorakaiteen muotoisen ja kaksikerroksisen rakennuksen molemmissa päissä oli leveät pariovet. Hirsitalon lämmityslaitteina vain kaksi kamiinaa keskellä rakennusta. Alakerran toisessa päädyssä oli erillinen huone aliupseereille ja symmetrisesti sitä vastapäätä keskikäytävän toisella puolen pesuhuone. Sitä käytettiin myös lukusalina. Parakin keskellä kulki leveä käytävä, jonka molemmin puolin oli sijoitettu reservimiesten makuulaverit kahteen kerrokseen. Ne oli jaettu useampaan moduuliin, joiden perusyksikkönä oli kolme vierekkäistä laveria. Niiden väliin jäi väljälti tilaa, samoin sivuseinien ja laveririvien välissä miesten varusteille. Niitä varten oli laverien seinämiin myös keskikäytävällä kiinnitetty koukut.

Keskikäytävältä johti neljä porrasta parakin yläkertaan. Portaitten jatkona oli yläkerrassa kahdessa rivissä kaksikerroksisia lavereita ja lisäksi sivuseinien suuntaiset laveririvit, satulakaton lappeiden vuoksi kuitenkin vain yksikerroksiset. Alakerran tapaan laverien välissä oli melko paljon lattiapinta-alaa. Lavereiden seinämissä ja porrasrakenteessa oli koukkuja reppujen ja muiden tavaroiden säilyttämistä varten.

Rakennuksen pitkissä julkisivuissa tuki sokkelin yläpuolelle kohoavaa vaakalaudoitettua seinää piirustusten mukaan kulmista ja kolmesta kohtaa seinästä pystyhirsi. Näin seinäpintaan muodostui neljä vyöhykettä, joiden keskelle olivat vuorilaudoin koristetut isot 16-ruutuiset pari-ikkunat. Suhteellisen matalasta seinäpinnasta kohosi iso satulakatto, jonka harjalla oli lähes koko rakennuksen pituinen, tuuletusikkunat sisältävä satulakattoinen rakennelma.

Sisältä kasarmit miellettiin Santeri Ingmanin vuonna 1892 ilmestyneen Reservikasarmista-kirjan mukaan seuraavanlaiseksi: “Kasarmissa toiset katselivat kummissaan yksitoikkoisia, autioita seiniä ja kaksikerroksisia, liistapuilla miehittäin palstoitettuja lavereita, jotka heidän mieleensä niin ehdottomasti muistuttivat tallin pilttuita, ja he tunsivat jo ilkeästi melkein olevansa luontokappaleen kaltaisia...”

Reservikomppanian ruokala- ja keittiörakennuksessa eli artellissa (B) oli suorakaiteen muotoinen, seiniltään avoin ruokalakatos ja siihen rannan puolelle liittyvä pienempi keittiöosa. Keittiön keskellä oli tulisija, ruokalaosassa kiinteät ruokapöydät ja rahit. Ruokasalin korkeaa telttakattoa tuki rakennuksen keskeltä neljä pystyhirttä sekä katoksen reunoilla pystyhirret, joita oli vielä tuettu poikittaisin hirsin. Artellin ulkoasua dominoi ruokailukatoksen korkea telttamainen katto ja toisaalta keittiön tulisijan jykevä, korkealle nouseva piippu.

Artellissa ruokailun ohella pidettiin ainakin oppitunteja. Santeri Ingmanin kuvauksen mukaan: “Ruokasuojassa vääpeli piti haluttomasti kuuntelevalle miesjoukolle kansantajuista esitelmää...”

Kauniilla paikalla Saimaaseen viettävän rinteen ylätasanteella seisova upseerirakennus (C) oli rakennettu talviasuttavaksi. Siinä oli korkea satulakatto; ullakolle ei kuitenkaan tehty asuinhuoneita, vaan se toimi säilytystilana. Talossa oli kuusi huonetta, toisella pitkällä sivulla kaksi kansliahuonetta ja keittiö, toisella sivulla huone komppaniaa tarkastamaan saapuville upseereille sekä kaksi huonetta komppanianpäällikön asunnoksi. Rakennukseen oli kolme sisäänkäyntiä: yksi pitkältä sivulta kansliahuoneeseen ja lisäksi molemmissa päädyissä ovet. Keittiöpäädyssä oli lisäksi kylmä porstua; toisessa päädyssä portaat olivat hienommat ja portaiden päätteeksi pieni kuisti.

Talossa oli ainakin kansliasivulla isot, moniruutuiset ikkunat, joiden puitteita oli yläosaltaan korotettu jykevällä puitelistalla. Keskellä sijaitsevan kansliahuoneen edessä oli mallipiirustuksessa kuisti, jolla kansliaan asioimaan tulevan reservimiehen oli hyvä odottaa vuoroaan parioven takana. Seinät oli mallipiirustuksen mukaan vaakalaudoitettu ja seinäpinnan yläosassa oli vielä pintaa jakava vaakalista. Rakennuksen kulmissa oli lisäksi pystylaudat.

Lappeenrannan reservikomppanian päällikön majuri von Herzenin pyynnöstä tehtiin upseeritaloon eräitä mallipiirustuksesta poikkeavia muutoksia. Komentajanasunnossa ruokasalin eli ison kansliahuoneen veranta siirrettiin toiselle puolen taloa, josta oli kauniimpi näköala. Lisäksi ikkunoiden sijaintia muutettiin ja talolle tehtiin erillinen käymälä.

Myös alipäällystön hirsinen asunto(D) oli talviasuttava. Lähes neliön muotoisessa satulakattoisessa rakennuksessa olivat komppanian vääpelin ja varusmestarin asunnot. Molemmissa oli huone ja keittiö. Lisäksi keittiöiden väliin oli tehty leivintupa, jonka vierestä johtivat portaat ullakolle. Keittiöiden ja leipomon alla olivat asuntojen isot kellarit. Rakennuksen asuntoihin käytiin päädyistä, joihin oli upseeriasuntolan keittiöpäädyn tapaan rakennettu kylmät porstuat. Rakennus oli vuorattu vaakalaudalla. Porstuat ja ullakon vinoikkunallinen pääty olivat pystylautaa.

Ulkorakennuksen (E) toisessa päässä oli kaksi puuvajaa. Keskellä oli vaunuvaja, portaiden päässä upseerien ja aliupseerien käymälät sekä eläinsuoja. Muonavarasto (rakennus F) oli yksinkertainen rakennus, jossa oli iso kellari. Keskellä rakennusta oli kellarin ilmanvaihtotorvi, jonka hattu kohosi satulakaton yläpuolelle.

Varusvarasto (rakennus G) oli yksinkertainen, suorakaiteen muotoinen ja satulakattoinen hirsirakennus. Siihen päästiin sisään päädyistä. Rakennuksen keskellä kulki käytävä, jonka molemmilla puolin sijaitsivat varusteiden säilytyshyllyt kahdessa kerroksessa. Rakennuksen keskeltä oli lisäksi portaat korkeaan ikkunalliseen ullakkokerrokseen, jossa hyllyt oli järjestetty samalla tavalla kuin alakerrassakin.

Rantaan sijoitettu uloslämpiävä sauna (rakennus H) käsitti eteis-pesuhuoneen, jossa oli muuripata veden lämmitystä varten, ja varsinaisen löylyhuoneen, johon tultiin eteisestä kiukaan molemmilta sivuilta.

Sairaala (J) oli suorakaidepohjainen ja satulakattoinen rakennus, jonka iso ullakkokerros korotti sen yleishahmoa. Vaakalaudoitetun rakennuksen toiseen pätyyn oli sijoitettu vuoteet kuudelle potilaalle. Keskellä oli eteinen ja keittiö, toisessa päädyssä ullakon portaiden lisäksi vastaanottohuone. Ullakko oli jaettu kahteen huonetilaan.

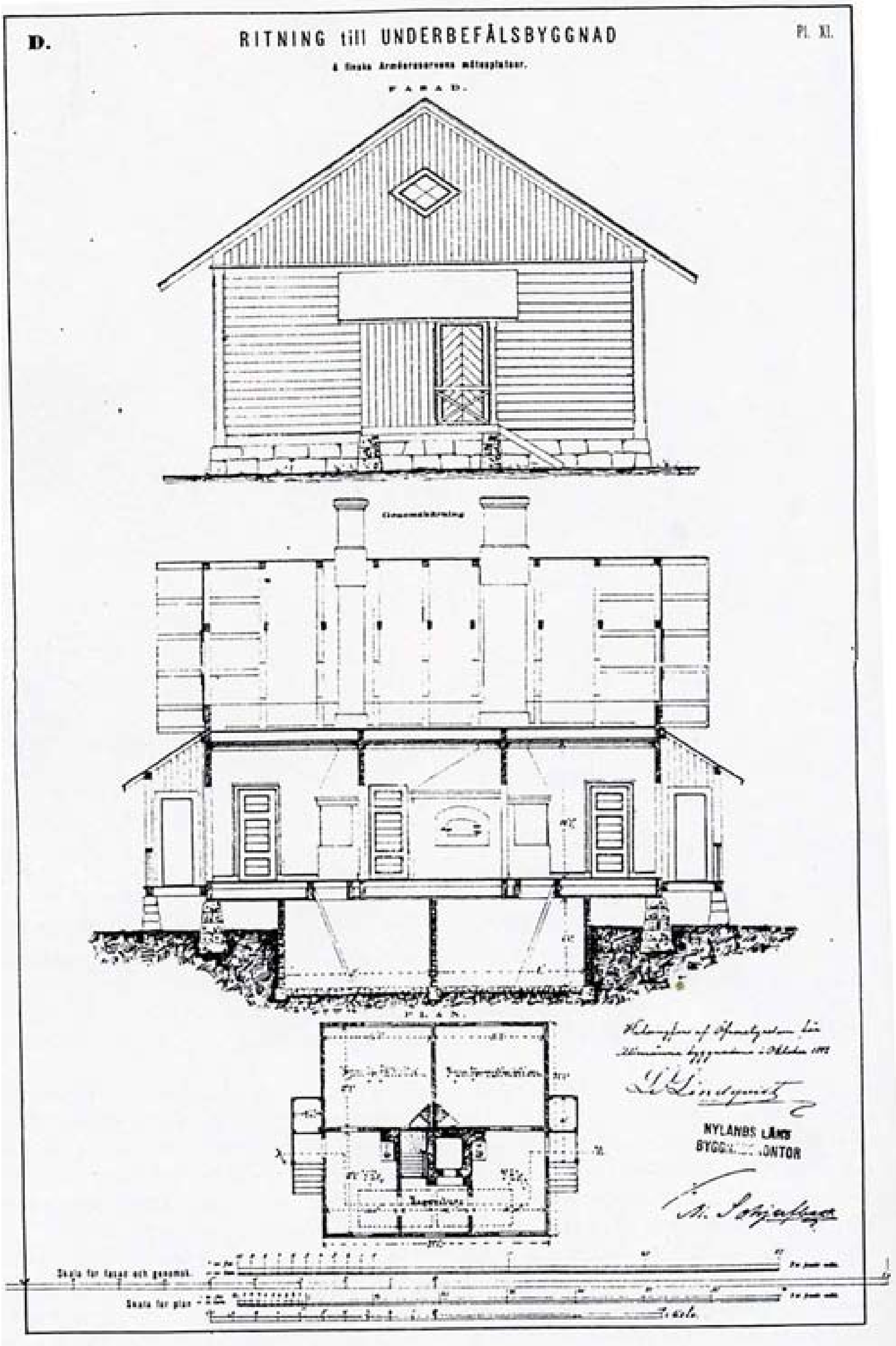
Muista rakennuksista hiukan sivummalle sijoitettu käymälä (K) oli pulpettikattoinen, 20-paikkainen ja neljällä ilmanvaihtoputkella varustettu laitos. Toisessa päässä sijaitsi pisoaari. Aliupseereille oli oma osasto.

Arestirakennus (L) oli varusvaraston tapaan suorakaiteen muotoinen, hirsinen ja satulakattoinen talo. Siinä oli kuitenkin otettu käyttötarkoitus huomioon vahvistamalla kattoa ja lattiaa. Pohjakaava käsitti viisi selliä, joiden välissä kulki keskikäytävä. Neljä selleistä oli yksittäissellejä ja yksi kiinteistä lavereista päätellen kolmen hengen selli. Lavereiden lisäksi selleihin oli piirustuksen mukaan sijoitettu jakkarat ja seinään kiinnitetty pöytätaso. Rakennuksen ullakolle toi valoa vinoikkuna ja selleihin rakennuksen päätyihin sijoitetut kolme kalterillista ikkunaa. Pitkillä sivuilla ei ollut ikkunoita, mutta keskikäytävään avautui ovi molemmilta puolin rakennusta.

Reservikomppanian rakennuksiin kuului lisäksi ampumakentän lähistölle sijoitettu pieni puinen ruutivarasto.
Komppanian hirsirakennuksista ainakin osa vuorattiin ulkoa laudoilla. Tämä lykkäytyi kuitenkin muutaman vuoden, sillä vuonna 1896 komppanian päällikkö mainitsi upseeritalon saaneen laudoituksen kymmenen vuotta aikaisemmin eli vuonna 1886. Sairaala taas määrättiin laudoitettavaksi höyläämättömällä laudalla vuoden 1897 korjaustöiden yhteydessä.

Vuonna 1885 maalattiin kaikki rakennukset paitsi upseeritaloa ja alipäällystön asuntolaa. Seinät vedettiin punavärillä, kulmalaudat sekä ikkunoiden ja ovien puitteet maalattiin valkoisiksi. Samalla maalattiin myös aluetta ympäröivä säleaita maantien puolelta – sekin punaiseksi. Päällystön rakennukset maalattiin ilmeisesti laudoittamisen jälkeen. Rakennusten katoista oli ainakin vuonna 1896 upseeriasuntolan pärekattokin maalattu punaisella “kompositiovärillä”.

Kasarmialueelle istutettiin toiminnan päästyä alkuun ja rakennusten valmistuttua runsaasti kasveja. Upseeritalon ja maantien väliin tehtiin nurmikko ja istutettiin pensaita ja ruusuja. Pääsisäänkäynnin kohdalla jatkettiin terassia täyttämällä maata noin yhdeksän kyynärän alalta. Tähän istutettiin kukkia. Rakennuksen järvenpuoleiselle sivulle istutettiin orapihlaja-aita ja rakennukselta rantaan tehtiin

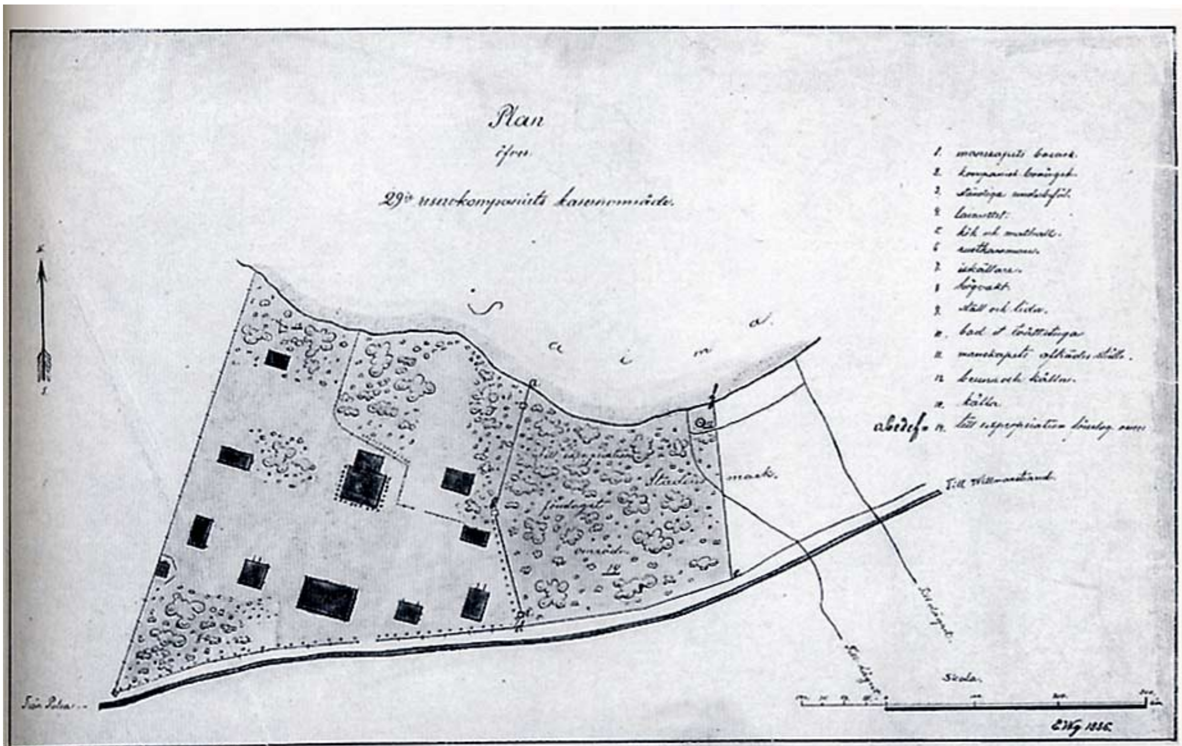
Alipäällystön asuinrakennus. (VA).

kiemurteleva polku. Lisäksi istutettiin maantien puoleiselle sivulle koko komppanian alueen pituinen koivurivi.

Lappeenrannan reservikomppanian kiinteistöä viimeisteltiin vielä vuosina 1885–1886. Vuonna 1892 rakennettiin uusi käymälä. Suurehko korjaus osui vuoteen 1894, jolloin kokonaiskustannusarvio nousi yli 2300 markkaan. Tällöin korjattiin pääosin reservimiesten majoitusparakkia. Vuonna 1898 tehtiin uusi talouskellari komppanianpäällikölle. Alue ja rakennukset luovutettiin 15.4.1904 venäläisten joukkojen käyttöön.

Venäläiset eivät liene muuttaneet rakennuksia paljoakaan, sillä ainakin vuonna 1908 tehty inventointi vastasi suomalaisen sotaväen aikaista kuvaa. Rakennukset olivat pärekattoisia paitsi upseeri- ja aliupseeritalot. Rakennukset olivat inventoinnin mukaan puisia, kaivo kuitenkin kivestä.

Vuonna 1918 tuli alue taas suomalaisten käsiin ja luovutettiin vuonna 1923 puolustusministeriölle. Reservikomppanian tiloissa toimi itsenäisen Suomen kaudella ainakin Ratsuväkiprikaatin ja sotilaspiirin esikunta. Vuonna 1979 alue siirtyi rakennuksineen kaupungin haltuun.

Komppanian alue ja rakennukset vuonna 1886. (VA).

Piirustus Lappeenrannan komppanian parakkirakennuksesta ja tapparapeitsin koristellusta portista. (SA-kuva)

Komppanian upseerin asuinrakennus. (SA-kuva).

9.6 Leirikaupunki

Suurten asevelvollisuusarmeijoiden yhteistoiminnan harjoittamisen katsottiin vaativan laajoja yhteiskokouksia. Näitä varten perustettiin erityisiä isoja leirialueita, joiden tärkein osa oli laaja, erilaiset yhteisharjoitukset salliva avoin kenttä. 1800-luvun suurten sotilasosastojen leirikokousten esikuvana on pidetty vuodesta 1857 alkaen Ranskassa pidettyjä Châlonsin leirejä. Sen on jopa sanottu olleen sotilaiden kesken samassa asemassa kuin Pariisin muodissa ja kirjallisuudessa. Tämä "sotilasleirien Pariisi" syntyi, kun 10 000 hehtaarin alue ostettiin ja kunnostettiin 1 600 miehen voimin leirialueeksi kesällä 1857. Se sijaitsi lähellä Châlonsin kaupunkia, kahden pienen kylän välissä. Sen eteläreunassa kulki tie Reimsista Bar le Duciin.

Tämän tien varressa sijainneella kukkulalla sijaitsi keisarin päämaja. Leirijoukot sijoitettiin perättäin aselajeittain ja divisioonittain. Linjan pituudeksi tuli yhteensä 7 kilometriä, ja sen takana kulki rautatieasemalta lähtevä raitiotielinja.

Miehistö oli alkuvaiheessa linjan etuosassa majoittuneena telttoihin. Niiden takana sijaitsivat keittiöt, niiden takana upseerien teltat ja heille puusta rakennetut kokoontumishuoneet. Hirsistä oli tehty myös sairaalarakennukset. Leirialuetta kunnostettiin, laajennettiin ja parannettiin ajan mittaan. Teltat korvattiin parakeilla ja rakennettiin useita erilaisia tiloja. Leirille istutettiin myös puita ja pidettiin muun muassa keittiöpuutarhoja. Läheisille kylille leirin perustaminen merkitsi nousukautta, muun muassa hotellien, ravintoloiden, kahviloiden, tanssipaikkojen ja teattereiden perustamista. Näitä käyttivät lukuisat leirillä vierailevat ranskalaiset ja ulkomaiset vieraat.

Toinen ja huomattavan paljon Lappeenrantaa läheisempi esimerkki sotaväen kesäleiristä oli Krasnoje Selo, Anna Kareninan Vronskin rykmentin leirialue ja kohtalokkaan ratsastuskilpailun tapahtumapaikka. Krasnoje Selon leirille saattoi samanaikaisiin harjoituksiin osallistua jopa 60 000 miestä. Suomalaisia asevelvollisia osallistui siihen ensimmäisen kerran vasta vuonna 1886. Aiemminkin vieraili toki Suomen kaartin pataljoona siellä.

Uuden Suomettaren vuoden 1886 leirikokouksesta julkaiseman artikkelin mukaan Krasnoje Selon tienoita asuttivat aiemmin suomalaiset. Muun muassa keisarillisen hovin tilalla oli ollut suomalainen kirkko. Tasaista aluetta oli kuitenkin käytetty leiripaikkana jo Pietari Suuren kaudella.

Krasnoje Selon leiripaikka sijaitsi Inkerinmaalla noin 25 virstan päässä Pietarista; Baltian rautatie kulki sen etu- ja takalinjan välitse ja jakoi leirin kahtia. Etummaisen linjan jatkona pohjoiseen sijaitsivat keisarillisen hovin palatsi ja paljon sotilashallinnolle kuuluvia rakennuksia. Pohjoisessa leirin jatkona oli myös muutaman sadan talon Krasnoje Selon kylä, jonka mukaan leiri oli saanut nimensä.

Leirin toinen, etulinjan suuntainen linja loppui lehden mukaan etelässä Äijämäkeen. Etelässä oli linjojen välissä myös Tuutarin järvi. Suomalaisten pataljoonien paikaksi leirillä tuli takalinjan päässä, äärimmäisenä etelässä rannan lähellä sijainnut pieni kukkula.

Suomessakin alettiin asevelvollisuuslain säätämisen ja oman armeijan perustamisen jälkeen koota joukot kesäisin leirille.

9.6.1 Suomen asevelvollisten joukkojen leiri

"Ja kaupungeista Suomenmaan
Tuo pieni Lappeenranta vaan
Pääs muiden yli arvohon,
Kun siellä leirikokous on."

Lappeenrantaa ympäröi 1880-luvun alussa etelälounasta lukuun ottamatta kaikkiin ilmansuuntiin voimakkaasti mäkinen maasto. Etelän puolella kasvoi tiheä mäntymetsä. Etelälounaassa sijaitseva tasanko alkoi kaupungin rajalta ja levittäytyi siitä edelleen. Täällä maa oli lähes tasaista.

Lappeenrannan reservikomppanian paikkaa valittaessa esikuntapäällikkö eversti A. Boxström kiinnitti raportissaan huomiota myös tähän kenttään. Boxström katsoi sen sopivan hyvin asevelvollisten joukkojen yhteiseksi leirialueeksi ja ehdotti sen tarkempaa tutkimista ja kartoitusta. Boxströmille

kerrottiin tällä alueella olleen ennenkin merkittävien sotilasosastojen leirejä. Nyt aluetta peitti pääosalta melko korkeaksikin kasvanut metsä. Maastossa voi toki edelleen havaita merkkejä telttojen paikoista.

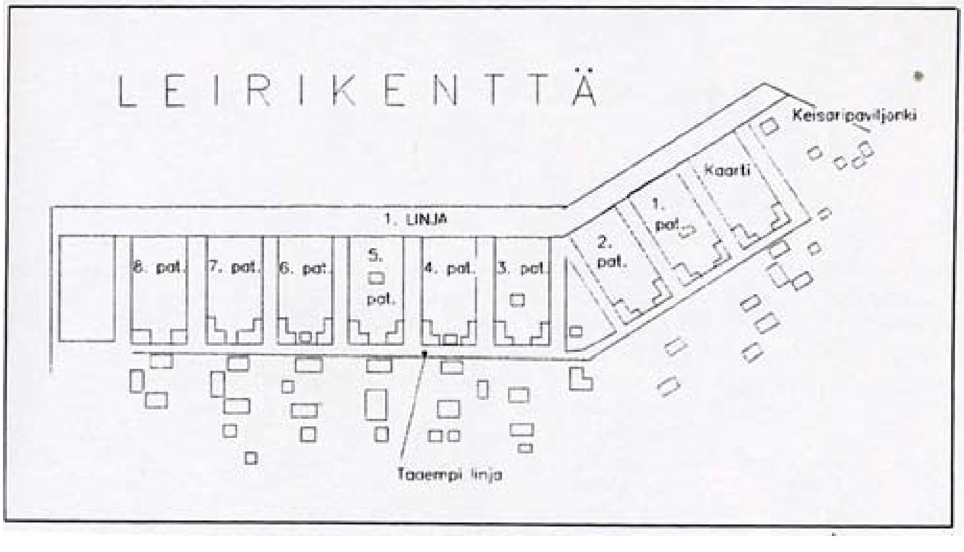
Boxströmin mielestä alue oli mitä sopivin suurelle leirille. Liikenneyhteydet olivat erinomaiset: rautatie oli 18 virstan päässä ja höyrylaivayhteydet olivat Viipuriin, Mikkeliin ja Kuopioon. Paikka oli lisäksi laaja, sijaitsi korkealla ja oli terveellinen. Vettä oli saatavissa läheisen Saimaan lahdelmasta, vain puolen virstan päässä vanhalta leiripaikalta. Leirialueen tasanne oli useamman virstan kokoisena tarpeeksi laaja, joskin metsä tulisi raivata pois. Kentän ulkopuolella taas maasto oli hyvin vaihtelevaa ja sopi siten hyvin taktisiin harjoituksiin.

Senaatin sotilastoimituskunnassa Boxströmin ehdotusta asevelvollisten yhteisen leiripaikan sijoittamisesta Lappeenrantaan pidettiin huomionarvoisena, joskin asiaa tuli vielä kehitellä ennen muita toimenpiteitä.

Alue valittiin leirialueeksi jo seuraavana vuonna 1883. Sitä kävivät 21. kesäkuuta 1883 tarkemmin tutkimassa eversti A. Boxström, ylilääkäri Winter ja Viipurin tarkka-ampujapataljoonan komentaja everstiluutnantti V. Neovius. Kaupungista oli mukana asessori J.H. Holm, alueen maanomistajista veljekset Esaias ja Elias Kourula. Pöytäkirjaa piti maanmittari K.E. Hymén. Paikka havaittiin hyväksi suunnitellulle leirikentälle. Hymén sai karttaluonnoksen alueesta pian valmiiksi ja lähetti jo 23. kesäkuuta sen Boxströmille hyväksyttäväksi. Heinäkuun alussa kartta lähetettiin hyväksyttynä takaisin Lappeenrantaan, jossa Hyménin johdolla pidettiin 3. heinäkuuta alueen rajojen katselmus. Tällöin katsottiin, kuinka paljon alueella jo olevaan tykistön ampuma-alaan tuli liittää alueen tiloista maita. Katselmus kesti kaksi päivää. Lopullisesti Hymén viimeisteli leirialueen kartan 13. – 14. elokuuta ja allekirjoitti toimitusprotokollan 25. elokuuta 1883.

Lappeenrannan kaupunki myöntyi leirialueen perustamiseen, mutta kaupunginvaltuutetut kiinnittivät erityisesti huomiota siihen, että suunnitellulle Simolan rautatieyhteydelle tuli jäädä tarpeeksi tilaa. 905 tynnyrinalan leirialue käsitti pääosin Lappeenrannan kaupungin omistamat Mustolan ja Ihalaisten tilat. Jonkin verran maata leirikenttää varten lohkaistiin myös yksityisistä tiloista. Maa vuokrattiin valtiolle 50 vuodeksi ja vuokraa tuli maksaa vuosittain sen mukaan, järjestettiinkö kesällä leirikokousta vai ei.
Leirialueella tarvittavien tilojen rakennuttamiseksi Senaatin sotilastoimituskunta antoi 25. heinäkuuta 1883 yleisten rakennusten ylihallitukselle tehtäväksi laatia niitä varten suunnitelmat. Rakennuskustannuksissa tuli sotilastoimituskunnan mukaan pyrkiä suurimpaan mahdolliseen säästäväisyyteen niin rakennusaineissa kuin muissakin järjestelyissä.
Ylihallitus määräsi leirirakennuksia suunnittelemaan arkkitehti Theodor Deckerin, jonka tuli ylijohtaja Lindqvistin valvomana vastata hankkeen edistymisestä. työn käynnisti neuvottelu, mukana ylihallituksen edustajien lisäksi kenraalimajuri Melan, everstit Mansner ja Palin sekä lääketieteellisenä asiantuntijana todellinen valtioneuvos Winter.

Suurin osa sotilaista asui leirillä teltoissa. Jotkut upseereista olivat kuitenkin rakentaneet itselleen parakkeja laudoista tai hirsistä. Koko etummaisen telttarivin sivuitse kulki tie, ns. ensimmäinen linja, jolle vain palveluksessa olevat saivat astua. Takasivua pitkin kulki vasta raivattu maantie, jonka varrella olivat leirirakennukset. 2. Turun ja 3. Vaasan pataljoonan välissä oli leirilinjassa mutka. Täällä sijaitsi yksi leirin kaivoista. Näitten pataljoonien välissä oli myös leirin päävartio ja ruiskuhuone sekä kaupungin apteekkarin virvoitusjuomamyymälä.

Ylihallitus selosti sotilastoimituskunnalle 2.10.1883 kirjeitse hankkeen edistymistä. Lappeenrannassa tehtyjen tiedustelujen jälkeen ylihallitus päätyi ehdottamaan pääasiallisesti halvimpana rakennusmateriaalina lautoja sekä halkaistuja hirsiä, jotka asetettaisiin seinään pyöreä puoli ulospäin. Keittiörakennuksia ylihallitus oli suunnitellut yhden jokaista neljää komppaniaa tai pataljoonaa kohden – aiemmin suunnitelmissa oli ollut keittiö jokaista kahta komppaniaa kohden. Talleista oli tarjolla halvempi ja kalliimpi vaihtoehto. Leipomoita voitiin tehdä joko yksi iso, joka palvelisi koko leiriä, tai jokaiselle pataljoonalle omansa, jolloin jouduttaisiin rakentamaan yhteensä yhdeksän leipomoa. Ylihallitus suositti yhtä yhteistä leipomoa halvempana vaihtoehtona. Tämän hinta tarvittavine uuneineen, jauhovarastoineen ja leipureiden makuuparakkeineen olisi maksanut vähintään 14 600 markkaa. Jos jokaiselle pataljoonalle olisi rakennettu oma leipomo, olisivat kustannukset nousseet vähintään 36 000 markkaan.

Leirille suunniteltiin tässä vaiheessa rakennuksia jalkaväen lisäksi kahdelle tykistöpatterille. Ylihallitus laati piirustukset ja kustannusarviot näillekin tarvittaviin rakennuksiin. Koko leirin kustannusarvio nousi 224 800 markkaan. Lisäksi oli ylihallituksen mukaan vielä varauduttava kohonneen hintatason vuoksi 25 %:n kustannusnousuun eli kokonaisuudessaan 279 425 markan kustannuksiin.

Leirialueelle suunniteltiin Ludvig Lindqvistin ja Theodor Deckerin syyskuussa 1883 allekirjoittaman kustannusarvion mukaan seuraavia rakennuksia:

Erikseen jokaiselle tarkka-ampujapataljoonalle:
Leirikeittiö upseereille
Neljän komppanian artelli
Varusvarasto ja kanslia
Käymälä, jossa erilliset osastot upseereille ja miehistölle
Tallikatos 16 hevoselle tarvittavine varastotiloineen

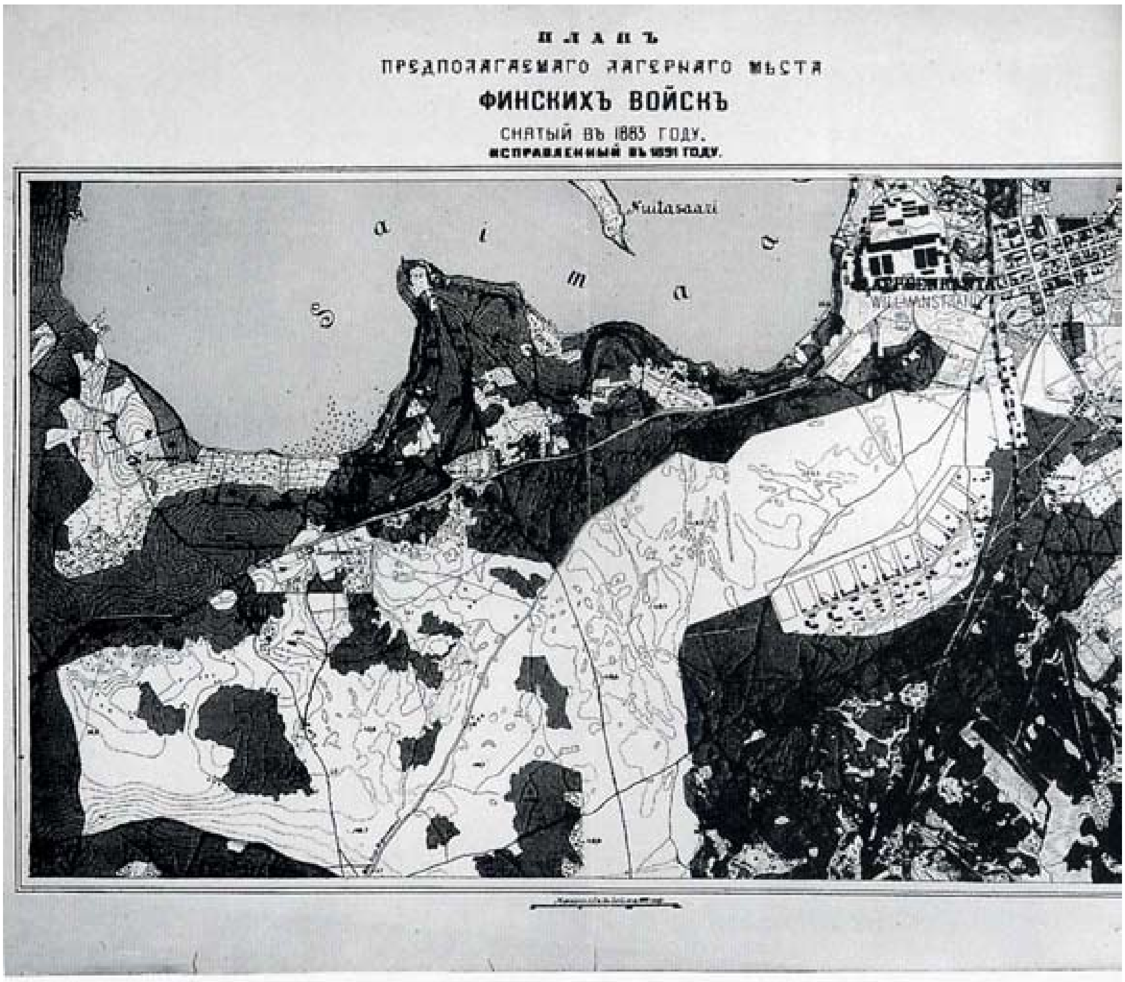
Koko leirille yhteisesti
Sairaala, jossa kolme paviljonkia, joissa kussakin 16 sairaspaikkaa sekä erillinen rakennus muihin tarpeisiin
Sairaalan keittiörakennus
Ruumishuone
Jääkellari
12 uunin leipomo
Ruutivarasto, jossa 10 erillistä osastoa
Paja
Arestirakennus, jossa 20 pimeää ja valoisaa selliä sekä vartiohuone

Kahdelle tykistön patterille suunniteltiin rakennettavaksi: Upseerien keittiö
Miehistön artelli
Varusvarasto ja kanslia
Käymälä
Kaksi tallirakennusta
Kahden uunin leipomo
Paja
Arestirakennus

Senaatin pudotti lokakuussa 1883 ohjelmasta leipomon, sairaalan ja pajan. Ylihallitus sai laatia uudet piirustukset ja kustannusarviot leirirakennuksia varten. Se lähetti piirustukset ja kustannusarvion sotilastoimituskuntaan 23.11. 1883. Kustannusarvio oli 113 450 markkaa tai korotettuna 140 562 markkaa.

Leirirakennuksia varten oli laadittu ruutivarastoa lukuun ottamatta uudet piirustukset. Ruutivarastosta oli ylihallituksessa poistettu vain aiemmassa piirustuksessa olleet hyllyt. Sairaala ja leipomo jäivät senaatin määräyksestä pois leirin tiloista ja muun muassa arestirakennuksen sellien lukumäärää vähennettiin. Rakennuksia oli nyt kymmenen pataljoona kohden. Ylihallitus huomautti lisäksi, että jos lautavuoraus osoittautuisi halkaistua hirttä edullisemmaksi, niin sitä käytettäisiin rakennusmateriaalina.

Vuoden 1883 rakennussuunnitelmia jouduttiin vielä korjaamaan, ja lopulliset suunnitelmat tehtiin

Lappeenrannan asevelvollisten leiri levittäytyi kaupungista lounaaseen laajana aukeana. Kaupungin puolella leirialue päättyi rautatieasemaan, josta sotaväelle oli oma laiturinsa. Läheltä rautatieasemaa alkoi myös leirijoukkojen majoitusalue, joka kartassa on merkitty suorakaiteen muotoisilla lohkoilla. Hämeen Sanomien kirjeenvaihtaja kuvasi uutta leirialuetta 10.7.1885 päiväämässään raportissa seuraavasti: Leiripaikka oli rautatieaseman vieressä, lähinnä asemaa oli vanha harjoituskenttä. Tästä jatkui nyt uusi raivattu ala, jonka leveys oli noin 800 askelta ja pituus seitsemän kertaa suurempi; "sitten raivattu alue tekee polven ja siitä alkaa ampumarata". Leirin pohjoispuolisella sivulla ei alkuvaiheessa ollut rakennuksia, rannan suuntaan kuljettaessa vastaan tuli ensin kapea metsikkö ja sen takana Saimaan lahdelma. Monien pataljoonien luota vei tie rannalle, jossa pataljoonilla oli aina kaksittain venelaiturit. Kartassa leirialue merkitty vaaleammalla. (VA)

Kuvassa keisaripaviljonki ja kaartin teltta-aluetta. Etualalla 1. linja. (EKM).

vasta seuraavana vuonna.

Rakennuksista muutettiin vielä käymälöitä, sillä Suomen päällikköhallituksen ylilääkäri Winter ei pitänyt leirille suunniteltua käymäläjärjestelmää tarpeeksi hygieenisenä, se kun käsitti vanhan tavan mukaan lähinnä maahan kaivettavan kuopan, joka myöhemmin peitettiin. Sotilastoimituskunta antoikin ylihallitukselle vielä 9.4. 1884 laadittavaksi uudet suunnitelmapiirustukset leirialueelle rakennettavista yksinkertaisista käymälöistä, jotka voitiin tyhjentää. Pataljoonankohtaiset käymälät tuli rakentaa laudoista. Ylihallitus laati piirustukset ja lähetti ne senaattiin kesäkuun kolmantena 1884.

Senaatti hyväksyi ylihallituksen tekemät piirustukset ja alustavat kustannusehdotukset 16. heinäkuuta 1884. Jokaiselle pataljoonalle tuli upseerien keittiö ja ruokasali, artellikeittiö varastotiloineen, varusvarasto/ kanslia, upseerien käymälä, miehistön käymälä ja tallikatos varastoineen. Kaikille yhteiseksi tuli vartiorakennus ja ruutivarasto. Rakennuskustannukset nousivat 115 025 markkaan tai 25 %:n korotuksin 142 531 markkaan.

Ylihallitus määrättiin vielä tekemään lopulliset piirustukset ja kustannusarviot. Se sai ne valmiiksi 2.10.1884 mennessä. Sotilastoimituskunta esitti, että senaatti hyväksyisi ylihallituksen ensimmäisen vaihtoehdon piirustukset pienin korjauksin. Kustannuksissa tuli edelleen tinkiä. Leirirakennukset tuli saada valmiiksi 1.6.1885 mennessä.

Ylihallituksen ensimmäisen arkkitehdin Deckerin laatimassa suunnitelmassa piirustuksia oli yhteensä yhdeksän planssia, ja kustannusarvio nousi 123 225 markkaan, tai kun laskettiin 25 % nousseet kustannukset, yhteensä 152 000 markkaan. Rakennusmateriaaliksi seiniin ylihallitus esitti edelleen halkaistuja hirsiä niiden edullisuuden vuoksi.

Piirustusten lopullisen hyväksymisen jälkeen päästiin rakentamisen alkuun marraskuussa 1884. Ylihallitus ilmoitti sotilastoimituskunnalle 18.11.1884, että leirialueen rakennusten kustannusarvio oli 152 781 markkaa. Rakennukset urakoisivat rakennusmestarit J.G. ja A. Wiklund. Puutavara saataisiin leirikentäksi raivatulta alueelta. Ylihallitus ehdotti, että työn ajan alueella asuisi arkkitehti valvomassa sitä kymmenen markan päiväkorvauksin. Tehtävään ehdotettiin Waldemar Backmanssonia. Ylihallitus perusteli ehdotustaan sillä, että Backmansson valvoi parhaillaan leirikentän raivausta, oli johtanut aiemminkin parakkien rakennustöitä (Turun ja Porin läänissä) ja johti Lappeenrannan vankilan uudisrakennusta. Ylihallituksen mukaan Backmansson kävisi ainakin kahdesti viikossa parakkien rakennuspaikalla. Veljekset Wiklund Viipurista urakoi rakennukset, mutta valvojana toimi Backmanssonin sijasta arkkitehti Leander Ikonen. Backmansson taas piti lopputarkastuksen.

Lappeenrannan leirialueelle laadittiin talvella 1884–1885 Theodor Deckerin laatiman lopullisen, 30 syyskuuta 1884 päiväämän kustannusarvion mukaan seuraavat rakennukset:

Jokaiselle yhdeksälle komppanialle:
1 Upseerien keittiö ruokasaleineen
2 Miehistön artelli, jossa neljän komppanian varastotilat
3 Kanslia- ja varusvarasto
4 Tallikatos 14 hevoselle, jossa myös aseverstas, varusvarasto ja rehuvarasto
5 Upseerien käymälä
6 Miehistön käymälä

Koko leirille rakennettiin yhteisesti
1 Arestirakennus, jossa 10 selliä, yhteinen arestihuone ja vartion huone
2 Ruutivarasto

Kalleimmiksi arvioitiin miehistön artellit, joiden yksikköhinta oli 4 700 eli yhdeksälle pataljoonalle yhteensä 42 300 markkaa. Kokonaishinta oli 123 225 markkaa ja 25 %:n hinnannousun arvioiden 152 781 markkaa.

Leiriparakkien urakoitsija veljekset Wiklund lupasi luovuttaa rakennukset 1.6. 1885 mennessä 117 000 markalla. Urakkasumma alitti ylihallituksen arvion, sillä leirialueen metsästä oli saatu arvioitua enemmän puuta rakennuksiin.

Rakennustyöt herättivät kiinnostusta. Helsingfors Dagblad kertoi marraskuun puolivälissä 1884 töitten Lappeenrannan tulevalla leiripaikalla jatkuvan vieläkin kovalla kiireellä. Työtä johtavat arkkitehdit olivat lehden mukaan laskeskelleet, että jos päivittäin 300 miestä työskenteli siellä, niin työ valmistuisi 2–3 kuukauden kuluttua. Työtä hidasti eräässä osassa suunniteltua leirialuetta ollut tiheä metsä, joka täytyi hakata ja kaivaa kannot ylös. Metsän hinnan määrityksen senaatti jätti metsähallitukselle. Sen tuli myös määrätä paikalle valvoja, joka johtaisi puiden poiskuljetusta.

Nya Pressen paheksui samoihin aikoihin leirialueen raivauskustannuksia, jotka sen arvion mukaan nousisivat 60 000–70 000 markkaan. Leirialue tuli kuitenkin tilava: kuusi virstaa pitkä ja kolme virstaa leveä. Lehden mukaan leirialuetta raivasi nyt jo 700 miestä, koska työn oli määrä valmistua ennen talvea.

Tammikuun lopussa työ jatkui hyvää vauhtia. Ainoaksi ongelmaksi pelättiin nousevan puhtaan veden saanti, sillä tällöin ei vielä löydetty koeporauksin kaivon paikkaa.

Viborgsbladetin mukaan tammikuinen lumen peittämä kenttä tarjosi pittoreskin kuvan: työmiehet kaivoivat esiin lumen peittämiä risukasoja, joita sitten poltettiin “ikuisina tulina” niin päivällä kuin yölläkin; satavuotisten mäntyjen kantoja juuristoineen räjäytettiin ruudilla. Metsän suojaan oli kasattu halkoja valtaviin pinoihin. Leiriparakkien rakennustyö oli käynnissä ja lehti totesi rakennuksia tehtävän kahtia sahatuista puista “i tu sågad bjelk“. Kokonaisuus tulisi lehden mukaan tekemään maalauksellisen vaikutuksen, mäntymetsään sijoitettuna rakennukset näyttäisivät erityisen hyviltä. Lisäksi vielä hahmoteltiin tulevaa leiriä sen valmistuttua. “Tänker man sig dertill de vita tälten, de glänsande uniformerna, ridande adjutanter och den lyx, som vid ett läger vanligen förekommer, har man bilden fullständig”.

Myös Östra Finland-lehti vieraili rakennuspaikalla tammikuun lopussa 1885, jolloin noin puolet rakennuksista oli tekeillä, ja kiinnitti huomiota erikoiseen rakennustapaan. Halkaistusta puusta tehdyt rakennukset tekivät lehden mukaan pittoreskin ja originellin vaikutuksen. Seinän sisäpinta oli sileä, ikäänkuin paneloitu. Lehti arveli, että Suomessa käytettiin nyt ensimmäistä kertaa tällaista konstruktiota rakentamisessa. Rakennuksia oli lehden käydessä tutustumassa leiripaikkaan tekemässä 200 miestä.

Helsingfors Dagbladissa 13.2.1885 julkaistussa kirjoituksessa kritisoitiin leirialueen raivaustöiden keskeneräisyyttä. Paikalla poltettiin kantoja, juuria ja risuja, ja työ vaatisi varmaankin vielä kuukausia. Lehden mukaan leirialueen rakentamisesta olisi selvitty paljon halvemmalla, jos työt olisi järjestetty toisella tapaa ja etenkin käytännöllisemmin. Leirialueen rakennusten lisäksi mainittiin niiden viereisen rautatieaseman olevan rakenteilla. Tulevaksi kesäksi rakennettiin lisäksi helsinkiläisen muurarin Johannes Nylundin johdolla sotaväen kokoontumista varten Lappeenrantaan uusi suuri leipomo.

Kesäkuun alkupuolelta lähtien lähetettiin Lappeenrantaan työmiesten lisäksi jokaisesta pataljoonasta

yhden upseerin, kahden aliupseerin ja 40 miehen komennuskunta laittamaan asevelvollisten leiriä varten valmiiksi telttoja ja parakkeja. Uudenmaan pataljoonan komennuskuntaan kuulunut nimimerkki A.H. muisteli myöhemmin saapumistaan komennukselle:
“Aamupuoleen päivää saavuttiin Lappeenrantaan. Kaupungin syrjästä kierrettiin kapeaa kujaa myöten aavalle kentälle, jossa oli harjoituksissa yksi komppania Lappeenrannassa sijaitsevasta Irkutskin rykmentistä. Muuten oli kaupungin puoleinen kentän sivu tyhjä; kauempana oli joukko suuria risu- ja kantokasoja, joista osa oli sytytetty palamaan, ja niistä nouseva savu esti näkemästä kentän toista syrjää. Savun seassa oli tiheä miesjoukko raivaustyössä. Komennuskunnat vietiin eteläistä syrjää kohden, jossa metsän sisällä näkyi muutamia uusia puurakennuksia. Lähemmäksi tultuamme näimme että koko metsä oli mitattu ja tiheään viitoitettu miehen mittaisilla teräväpäisillä seipäillä; sitten myös tiedettiin oltavan itse leiripaikalla, ja tunnettiin rakennukset leirirakennuksiksi.— Noin puolen tunnin kuluttua tuli herra everstiluutnantti tervehtimään ja tarkastamaan meitä; tervehdittyään puhui hän seuraavaan tapaan: ‘Te näetten itse miten tyhjä ja kolkko tämä metsä nyt vielä on, ja kumminkin muutaman viikon perästä saapuu koko Suomen vakinainen sotaväki tänne, tiedätten myöskin että te oletten tänne lähetetyt tekemään tämän tyhjyyden tovereillenne ja itsellenne mukavaksi ja kodikkaaksi kesäasunnoksi, leiriksi, ja tämä toimi vaatii teiltä ahkeraa työtä, eikä suinkaan missään tapauksessa laiskottelemista, turhaa lomalla juoksua, huonoa käytöstä ja juoppoutta. Toivon että teetten tehtävänne niin että päällikkökuntanne ja toverinne tänne tultuaan ovat teihin tyytyväiset`.”

Komennuskuntien miehet majoittuivat jo valmiisiin varushuoneisiin ja keittiörakennuksiin. Leirialueen kaupungin puoleisen osan todettiin jo vanhastaan ruohottuneeksi. Vaasan pataljoonan kohdalta alkoi kuitenkin uusi raivattu alue. Saimaan puoleiseen metsään oli pinottu pitkiä halkopinoja, jotka oli hakattu raiviolta. Uudenmaan ja Kaartin leiripaikan kohdalla eli alueen kaupungin puoleisessa päässä komennuskunnan miehet havaitsivat maatuneita jälkiä vanhasta leiristä, linjan ja telttojen pohjapenkereitä.

Seuraavana päivänä ryhdyttiin varsinaiseen leirinrakennustyöhön.
“Ensiksi ruvettiin tekemään turpeista teltin pohjaa tai sitä pengerrystä, jonka päälle telttivaate on kiinetetty. Ensimmäistä tehdessä olivat kaikki miehet yhdessä, vaan jaettiin sen valmistuttua useampaan eri ryhmään, ja kullekin eri ryhmälle annettiin eri tehtävänsä, mikä turpeita ottamaan, mikä paikalleen asettamaan, puunauloja tekemään, jolla turpeet kiinnitettiin toinen toisiinsa, uusia teltin pohjia piirtämään, teitä tekemään j.n.e. Turpeen saanti oli vaikeaa;— Parhaat turpeet, niinkun koko etulinjaa ja pataljoonain linjoja ympäröivät turvepenkereet, ovat otetut Lappeenrannan linnan valleilta, joita irti otettaessa tuli useasti ihmisen luita näkyviin, muistuttamaan meitä nuoria sotureita niistä monista verilöylyistä, joita Lappeenrannan linna ja sen sankarit aikojen kuluessa ovat kärsineet. Kun oli saatu telttien pohjat jotakuinkin valmiiksi, alkoi sannan ajo linjoille ja teille. Vaikeammat tehtävistä teistä olivat ne, jotka johtavat leiriltä alas Saimaan rantaan, sillä siellä oli poistettava ja paikoin maahankin kaivettava puita, kantoja ja kiviä.”

Leirille saapui Hämeen pataljoona 18.6., Uudenmaan pataljoona 19.6. ja Mikkelin, Kuopion ja Viipurin pataljoonat tulivat 20.6. Loput pataljoonat tulivat seuraavalla viikolla. Harjoituskenttä oli pinnaltaan hienoa hietikkoa ja alkupäästä melkein ruohikkoa. Edellisen talven raivaustyöt ja jätepuun kulottaminen näkyivät vielä kesällä – kun teltasta astui ulos, peitti jalan heti paksu, harmaa ja kuiva tomu.

Finland-lehti kertoi kesäkuun alussa 1885 kirjeenvaihtajansa lähettämässä kirjeessä Lappeenrantaan valmistuneesta “pienestä leirikaupungista”. Kirjeenvaihtaja “Kalle Lapp.” kuvasi leirialuetta kaupungin puolelta lähestyessä katsojan huomaavan ensin pitkän rivin valkoisia rakennuksia. Kun havainnoija siirtyi lähemmäksi, hän kuitenkin huomasi, ettei valkoisia rakennuksia olekaan vain yksi rivi, vaan useampia, kauempien rivien sijaitessa aivan metsän reunassa. Tämän “kankaalla peitettyjen talojen” muodostaman kaupungin jakoivat yhdeksään kortteliin leveät kadut. Kullakin pataljoonista oli oma kortteli. Kortteleissa taas teltat erottivat toisistaan kujat. Ensimmäinen kortteli odotti vielä asujiaan – kaarti ei ollut vielä saapunut leirille. Leirialueeseen kuuluviksi laskettiin vielä reservikomppanian lähellä sijainnut uimahuone ja laiturit.

Leirin pataljoonien kortteleita erottivat siis toisistaan leveät kulkuväylät, kadut ja metsän puolelta vielä isommat aukot. Tämän “Metsäkadun” telttojen puoleiselle sivulle eli jokaisen pataljoonan telttakortteliin rakennettiin kaksi puurakennusta: kanslia- ja varusvarasto ja upseerien ruokailu- ja kerhohuone. Kadun toiselle puolelle pystytettiin loput leiriparakeista. Suorat rakennusrivistöt alkoivat kaupungista Simolaan johtavan tien kohdalta ja jatkuivat aina leirialueen polvekkeeseen saakka. Näistä rakennuksista tuli työn vielä ollessa kesken Östra Finland-lehden mukaan arestirakennuksesta

kaikkein vaikuttavimman näköinen.

Rakennusten lopputarkastuksen toimittivat niiden suunnittelija arkkitehti Theodor Decker, sotilasrakennusten intendentti eversti F. Mansner, Viipurin tarkka-ampujapataljoonasta everstiluutnantti V. Neovius, tarkastava arkkitehti Waldemar Backmansson, johtava arkkitehti Leander Ikonen, kruunun majoitusvastaava E.J. Holpainen ja urakoitsijat veljekset Wiklund. Leirirakennusten todettiin käsittävän yhteensä 56 erillisestä rakennusta yhdeksänä erillisenä ryhmänä. Jokaiseen ryhmään oli rakennettu ruokasalillinen upseerikeittiö, artellikeittiö miehistölle, kanslia- ja varusvarasto, tallikatos, upseerikäymälä ja miehistökäymälä. Nämä oli rakennettu jokaiselle yhdeksälle pataljoonalle; lisäksi koko leirille yhteisesti arestirakennus ja ruutivarasto. Tarkastuksessa rakennukset havaittiin tehdyn täysin vahvistettujen piirustusten ja kustannusarvioiden mukaan ja työn kulkuun oltiin kaikin puolin tyytyväisiä.
Joitakin lähinnä rakennusten toimivuutta parantavia toiveita kuitenkin esitettiin, muun muassa varastohyllyjen tekoa eri rakennuksiin. Veljekset Wiklund oli myös urakoinut ns. keisaripaviljongin.

Keisaripaviljonki oli leirin rakennuksista huomattavin. Se tehtiin periaatteessa keisarin leirivierailun varalta, ruokailua ja vastaanottoja varten. Normaalisti se kuitenkin toimi upseerien ruokailu- ja kerhotilana. Sen oli suunnitellut yleisten rakennusten ylihallitus. Muita korkeampi ja runsain puuleikkauksin koristeltu rakennus oli leirialueen kiinnekohta kaupungin puoleisessa päässä. 29.6. 1885 keisaripaviljonki oli Helsingfors Dagbladiin lähetetyn kirjeen mukaan lähes valmis – lehden mukaan siitä oli tulossa komea.

Keisaripaviljonki saatiin kesäkuun lopussa käyttökuntoon. Sen sisustuksena oli pitkä yhteinen pöytä, jonka ääreen eri osissa maata palvelevat upseerit kerääntyivät muistelemaan menneitä ja tapaamaan vanhoja luokkatovereita. Ruokailun aikana soitti aina jokin soittokunnista, joskus jopa useampi yhdessä. Keisaripaviljongissa pidettiin myös upseerien tanssiaisia.

Ainakin 11.7.1885 paviljonki oli jo kokonaan valmis. Se aiottiin alun perin jakaa sisäpuolelta erivärisin lipuin kolmeen osaan. Åbo Tidningin mukaan tästä kuitenkin kustannussyistä luovuttiin. Rakennus ei kuitenkaan kirjoittajan mielestä ollut yhtään vähemmän kaunis, “ty hög och ljus som den är, med de otäckta takstolarna, hvilka gifva den utseende af att vara hvälfd, tager den sig rätt bra ut.”

Vuoden 1888 leirin aikana keisaripaviljongissa järjestetyissä juhlissa oli sali koristeltu lipuin ja köynnöksin. Yhdellä seinällä oli kuvat keisarista ja keisarillisen perheen jäsenistä.

Muut kiinteät leirirakennukset sijaitsivat lähinnä metsää olevien soittokunnan telttojen takana. Ensimmäisenä olivat upseeriparakit ja kansliat ja taempana sotamiesten artellit. Parakit ja artellit muistuttivat kaikesta päättäen periaatteessa reservikomppanioiden rakennuksia: esimerkiksi Uusi Suometar luonnehti artellia periaatteeltaan samanlaiseksi kuin reservikomppanioissa: “...sotamiesten keittolaitos, iso, ympärikäytävä uuni, jossa on sisäänmuurattuna 8 kattilaa. Sen molemmilla puolin on saman katon alla artellihuone, joissa ruokatavaroita säilytetään. Muita seiniä kuin nämä artellihuoneet ei keittolaitoksessa ole”.

Leirialueen rakennusten piirustukset eivät ole tiettävästi tallella. Rakennushallituksen arkistossa on kuitenkin säilynyt niiden yksityiskohtaiset, 30.9.1884 päivätyt kustannusarviot, joista voidaan päätellä jotakin rakennusten materiaaleista ja ulkonäöstäkin. Kustannusarvioiden mukaan upseerien ruokala-keittiörakennusten, artellien, kanslia- ja varusvarastojen, tallikatosten, arestirakennuksen ja ruutivaraston perustuskivet olivat harmaakiveä, seinät halkaistua hirttä, ulkokatot lautaa, pärein peitettynä, välikatot, väliseinät ja lattiat lautaa ja uloslämpeävät uunit tiiltä. Upseerien ruokalaan piti tulla kymmenen tavallista ja kaksi kattoikkunaa. Artelleissa oli varauduttu vain kahteen “puoli-ikkunaan” – artellit olivat siis reservikomppanioiden tapaan ruokala-osaltaan avoimia ja ikkunat tulivat muihin rakennuksen tiloihin. Kansliaan ja varusvarastoon tuli tehdä kiinteät hyllyt, kolme ikkunaa ja yksi kattoluukku. Arestirakennukseen saatiin jykevyyttä tekemällä hirsiseinät kaksinkertaisiksi. Käymälöissä tyydyttiin kevyisiin perustuksiin ja lautaseiniin.

Myöhemmin rakennettiin muutakin. Vuonna 1885 suunniteltiin Lappeenrannan leirialueelle lisättäväksi vartiorakennus. Sen perustusmateriaaliksi tuli harmaakivi ja seinät olivat lamasalvettua hirttä. Varsinaisessa tuvassa seinien tuli olla kokonaista hirttä ja vain eteisessä muiden rakennusten tapaan halkaistua hirttä. Kustannusarviossa oli muiden rakennusten kustannusarvioista poiketen varattu rahaa myös ikkunanpuitteiden maalaamiseen öljyvärillä. Vartiorakennuksen kustannusarvion allekirjoittivat 10.10.1885 ylihallituksen johtaja Ludvig Lindqvist ja arkkitehti M. Schjerfbeck. Aiempien rakennusten suunnittelija Theodor Decker ei kaiketi enää osallistunut vartiorakennuksen

Kuvassa keisaripaviljonki ja kaartin teltta-aluetta. Etualalla 1. linja. (EKM).

suunnitteluun.

Leirialueen tarkastuskertomuksissa ja kustannusarvioissa mainittiin myös leirisairaala. Siihen kuului sairaalarakennus, erillinen talousrakennus, jossa muun muassa taloudenhoitajan, lääkärin ja välskärin asunnot, sekä erillinen ulkorakennus, jossa oli käymälä ja halkoliiteri. Rakennus tehtiin vuoden 1888 leiriä varten. Se seisoi vastapäätä keisaripaviljonkia kentän toisella puolella tiheässä metsikössä. Sairaala käsitti kaksi puurakennusta sijoitettuna maastoon nurkat vastakkain. Toisessa osassa oli sairashuone ja apteekki, toisessa muun muassa ruoanlaittajan ja vanhemman välskärin asunto ja sairashuoneen kanslia. Puurakennusten kolmannelle sivulle oli leirin ajaksi sijoitettu suuri teltta, johon mahtui 20 sairasta. Nuorempien välskärien ja apulaisten asunnoiksi oli pystytetty pienempiä telttoja.

Lappeenrannan leirin rakennuksia voidaan ainakin pohjakaavoiltaan verrata museoviraston venäläisten insinöörikomennuskuntien arkistossa säilyneisiin, suomalaisjoukoille Krasnoje Seloon rakennettujen parakkien piirustuksiin. Pian Lappeenrannan leirin rakentamisen jälkeen vuonna 1886 tehtyjen parakkien kustannusarvioissa mainittiin näet osan niistä rakennetun Lappeenrannan mallin mukaan.

Krasnoje Selon leirille pystytettiin kesällä 1886 joukko pieniä leirirakennuksia ja 90 teltalle turpeesta tilat. Piirustukset laadittiin yleisten rakennusten ylihallituksessa maaliskuussa 1886. Hirsirakennukset maalattiin ulkoapäin tummanpunaisiksi, ikkuna- ja nurkkalaudat valkeiksi. Näin ne Uuden Suomettaren mukaan muistuttivat Suomessa yleisiä “punaisia taloja”.

Keskimmäinen ja suurin rakennus oli sielläkin upseerien ravintola isoine ruokasaleineen ja verantoineen. Sen molemmin puolin oli kaksi ylempien upseerien asuntoa, taempana neljä alempien upseerien asuntoa, kaksi varushuonetta, kaksi artellia ja tallia, jää- ja ruutikellari, paja, aresti ja muita pienempiä rakennuksia. Ne urakoi pääosin viipurilainen yhtiö Veljekset Wiklund suomalaisin työmiehin suomalaisista aineksista Lappeenrannan leiriparakkien tapaan.

Krasnoje Selon rakennusten kustannusarviossa mainitaan sinne rakennettavan varusvarasto samankaltaiseksi kuin Lappeenrannassa, mutta Krasnoje Selossa lattiapinta-alaa lisättiin. Keittiö tehtiin samanlaiseksi lukuun ottamatta tulisijan ja sivuhuoneiden pienempää etäisyyttä. Miehistön ruokakatokset olivat samanlaiset kuin Lappeenrannassa matalampaa kattoa lukuun ottamatta. 14 hevosen talli vastasi Lappeenrannan tallia, mutta siihen kuuluvasta verstaasta tehtiin asuinhuone kuormastomiehille. Käymälä oli vastaava. Myös päävahti ja ruutivarasto tehtiin jotakuinkin Lappeenrannan mallin mukaan.

Krasnoje Selossakin rakennukset tehtiin halkaistuista hirsistä, katot päreistä tai laudoista sen mukaan kummat olisivat halvempia. Asuinhuoneisiin sijoitettiin rautauunit kukin tulisija lämmittämään kahta

huonetta.

Säilyneiden piirustusten mukaan parakit olivat T-volyymista päävartiota lukuun ottamatta suorakaiteen muotoisia ja satulakattoisia. Ikkunoissa oli lautapuitteet. Jatkamalla puitelautoja kulmissa oli ainakin piirustusten mukaan muovattu ikkunakulmiin puitelautojen apilaa muistuttava koristeaihe. Ullakkokerrosten ikkunat olivat rombin muotoisia. Rakennusten seinät oli lamasalvettu sivuseinien räystään tasolle asti, ja ullakkokerros oli päädyissä vuorattu pystylaudoituksella. Rakennuksien kulmiin oli lyöty pystylaudat.

Pohjakaavan mukaan varushuoneen toisessa päädyssä sijaitsi kaksihuoneinen kanslia ja väliseinän takana rakennuksen pituisin hyllyin sisustettu varasto. Keittiön päädyissä sijaitsi kolme identtistä varasto- ja majoitushuonetta. Keskiosa oli avoin, paalujen varassa seisova rakenne, jonka keskellä sijaitsi nelipatainen tulisija. Miehistön ruokakatoksessa oli poikittain rahit ja pöydät, ja keskelle jätettiin läpikulkukäytävä. Tallin pilttuissa hevoset seisoivat turvat vastakkain rakennuksen keskellä. Molempiin päätyihin rakennettiin varasto- ja muita tiloja. Päävartiossa T-volyymisen pohjakaavan lävisti pitkän sakaran päädyn oviaukosta alkava keskikäytävä. Sen varrella oli kuusi yksinäisselliä. T:n yläsakarassa oli käytävän jatkona vartiohuone ja sen molemmilla puolin isommat arestihuoneet. Ruutivarasto oli jaettu kahteen erilliseen ikkunattomaan huoneeseen. Jääkellari oli maahan kaivettu ja alaosastaan kivimuurattu pieni varastotila.

Kruunun rakentamien tilojen lisäksi teettivät upseerit Lappeenrannassa itselleen jo vuoden 1885 leirille rakennuksia. Niistä ei liene säilynyt piirustuksia. Hieman myöhemmin mainitaan kuitenkin jotakin rakennuksista ja niiden ympäristöstä. Laatokka-lehden mukaan upseerit teettivät talvella 1888 metsään “sieviä, huvilan tapaan rakennettuja upseerien kesäasuntoja puusta”. Muutenkin alueen ulkonäkö muuttui kesän 1888 leiriin mennessä: leirin metsäosuutta siistittiin edelleen, sinne istutettiin kukkia, ja polkuja kiemurteli kukkapenkkien ohi. Istutuksia tehtiin etenkin upseerien asuinrakennusten ja keisaripaviljongin ympärille, ja kesällä 1888 tehtiin keisaripaviljongin oikealle laidalle vielä puinen soittolava.

Myös leirin takalinjan molemmin puolin istutettiin pensaita, jotka kasvoivat jo kesällä 1888 rehevinä. Linja – siis tie tai katu – oli myös aidattu. Aita maalattiin vihreäksi, tolpanpäät valkoisiksi. Leiripaikkaa pidettiin kauniina; muun muassa Turun Lehden kirjeenvaihtaja yltyi vuoden 1888 harjoitusten aikana ylistämään leiriä seuraavasti: “Meidän leiripaikkamme on niin kaunis, että tuskin mikään paikka vetää sille vertoja! Teltat seisovat ihanassa männikössä, jotka monen väriseltä välähtelevät puitten joukosta, ja nurmi itse on mitä ihanin.”

Lappeenrannan leiripaikkaa pidettiin terveellisenä, sillä siinä oli kolmella puolella havumetsää, se sijaitsi korkealla ja oli maastoltaan kuivaa. Olipa Hämeen Sanomien edustaja kuullut vanhempien upseereitten vuonna 1885 sanovan leirin olevan parhaimpia Euroopassa.

Vuoden 1888 leirille laajennettiin myös ampumarataa. Leiripaikalla käytettiin vuoden 1885 harjoitusten aikana sinne kaivettuja kaivoja. Sitten ne hylättiin kolmeksi vuodeksi, ja vuoden 1888 leirin alussa ne oli tyhjennettävä, jotta puhdas vesi virtaisi niihin. Vesi oli huonoa, ja sitä oli tuotava kaupungin kaivoista. Kaupungininsinööri ehdottikin jo vuonna 1888 leirin liittämistä vesijohtoon.

Vuoden 1890 syksyllä aluetta laajennettiin. Kaupunkiin määrättiin raivaustöihin lähinnä puustoa poistamaan 500 miestä tarkka-ampujapataljoonista. 1890-luvun puolivälissä rakennettiin leirille uusi ampumarata, johon lunastettiin maita Ihalaisten, Lavolan ja Vihtolan kylistä. Alueen mittasi 4. elokuuta 1895 varamaanmittari Axel Holmström.

1890-luvun alussa leirialueella oli keisaripaviljongin, upseerien omien asuntojen, joidenkin kauppakojujen ja vastaavien rakennusten lisäksi erikseen jokaiselle yhdeksälle suomalaiselle pataljoonalle tehdyt rakennukset.

RAKENNUS	RAKENNUSVUOSI
Upseerien ruokasali	1885
Kansliaparakki	1885
Varusvarasto	1885
Miehistön ruokala	1885
Tallikatos	1885
Käymälät	1885

Istutus- ja rakennustöiden jälkeen pienten puutarhojen ja vihreiden aitojen ympäröivien parakkien luonnehdittiin muistuttavan kokoelmaa kesähuviloita. Ylipäätään leirin katsottiin puutarhoineen, telttoineen ja hiekkakäytävineen olevan viihtyisän. Kuvassa Lappeenrannan leiri heinäkuussa 1896. Oulun pataljoonan upseeristoa leiriparakkien edustalla. Vasemmalla pataljoonan komentaja eversti Edvard Furuhjelm "Ruff"-koiransa kanssa. (Museovirasto, historian kuva-arkisto).

Lisäksi oli yhteiseksi yhdeksälle pataljoonalle rakennettu

RAKENNUS	RAKENNUSVUOSI
Arestirakennus	1885
Ruutimakasiini	1885
Ruutimakas. vartiorak.	1891
Leirivahdin rakennus	1885
Sairaala ja talousrak.	1888

Leirirakennusten arvon laskettiin olevan yhteensä 156 979 markkaa.

1890-luvulla rakennuksia ainoastaan korjattiin. 30.6.1893 päivätty kustannuslaskelma kertoo leirialueen kaivoa uusitun. Siihen rakennettiin uusi suojus, jonka katto tehtiin asfaltista ja seinät slammattiin. Kaivosta uusittiin lahonneet hirret. Vuonna 1894 korjattiin Oulun pataljoonan upseerien ruokailuparakki, vuonna 1897 ruutikellari ja siihen kuuluva vartiotupa ja seuraavana vuonna korjattiin edelleen leirirakennuksia.

Leirialueen rakennuksia ja alueen esineellistä ympäristöä valaisee vielä vuodelta 1902 säilynyt irtaimistoluettelo. Tällöin suomalaiset tarkka-ampujapataljoonat oli jo lakkautettu. Leirirakennukset olivat kuitenkin edelleen jäljellä leirikankaalla, ja leirivahti M. Suoninen inventoi toukokuun puolivälissä alueen rakennuksissa olleen Suomen valtion omaisuuden.

Esimerkiksi Uudenmaan pataljoonan kansliassa oli kuusi pöytää, seitsemän tuolia, seinähyllyjä, puinen naulakko ja penkki. Varusvarastossa säilytettiin vain lautoja; artellissa oli 28 ruokapöytää ja 60 penkkiä. Tallin varastohuoneissa säilytettiin pesutelineiden ja saavien lisäksi kuistien kaihtimia, viikatteita ja vaatenaulakoita. Muiden pataljoonien tiloissa oli edellä mainittujen tavaroiden lisäksi lippuja, lipputankoja, voimisteluteline, jonka Suoninen erityisesti mainitsi olevan hyppäämistä varten, kivääritelineitä, telttapaaluja, saarnastuoli, puusänkyjä, suihkulaite, signaalilippuja, maalitauluja, verhoja, lamppuja ja erilaisia palovarusteita.

Sotilaat asuivat leirillä teltoissa. Ne oli sijoitettu leirikentän laidalle kaupungin puoleisesta laidasta lähtien järjestyksessä Suomen kaarti, 1. Uudenmaan pataljoona ja 2. Turun pataljoona. Nämä kolme pataljoonaa sijaitsivat samassa linjassa. Sen jälkeen oli hiukan eri suuntaan lähtevään linjaan sijoitettu loput kuusi tarkka-ampujapataljoonaa: 3. Vaasan, 4. Oulun, 5. Kuopion, 6. Mikkelin, 7. Hämeenlinnan ja 8. Viipurin pataljoonat. Telttojen lukumäärä vaihteli kussakin pataljoonassa viidenkymmenen molemmin puolin. Esimerkiksi Kaartin pataljoonan korttelissa oli vuoden 1885 leirillä 57 telttaa.

Leirin mittasuhteita kuvaa kauimmaisen eli Viipurin pataljoonan telttojen sijainti leirin viimeisinä,

noin kaksi virstaa keisaripaviljongista eli leirin alkupäästä. Siksi pataljoonan upseerit eivät esim. käyneet muiden upseerien tavoin syömässä keisaripaviljongissa; viereisen pataljoonan upseerit taas kulkivat sinne kuormastovaunuilla. Viborgsbladet pohtikin seikan vaikutusta leirin yhteishenkeen.

Kaiku-lehden mukaan asemalta oli keisaripaviljongille noin 200–300 askelta. Heti sen vieressä oli kaartin pataljoonan teltta-alue ja sen jälkeen suorassa linjassa muitten pataljoonien asemat. Kukin niistä oli noin 100 askelta pitkä ja niiden välissä kulkeva tie 20 askelta leveä. Yhteensä leirin pituudeksi tuli siis yli 1000 askelta.

Kunkin pataljoonan teltat oli sijoitettu suorakaiteen muotoon. Leirikentän puolella oli kaksi 16 teltan ryhmää ja niiden välissä kaksi telttaa. 16 teltan ryhmien takana oli leveä kulkutie ja sen toisella puolen pienempiin ryhmiin sijoitetut teltat. Ryhmitys jätti telttakortteliin yhden isomman aukean keskelle korttelia ja yhden pienemmän sen metsänpuoleiselle reunalle. Aukioita tarvittiin osastojen järjestäytymiseen ja huoltoon.

Pataljoonan rintamaan kuuluvalla miehistöllä oli kaikkiaan 32 telttaa. Neljä neljän teltan riviä muodosti ensimmäisen puolen pataljoonaa. Kullakin komppanialla oli kahdeksan telttaa. Keskellä olevat kaksi telttaa oli varattu pataljoonan päivystäjää ja vartiomiehistöä varten. Näiden telttojen takana oli toinen puoli pataljoonaa. Miehistön telttojen takana olivat aseettomien ja upseeriston teltat. Etulinjasta oli noin 150 askelta takalinjaan, jonka varrella puurakennukset olivat. Pataljoonan keskellä etummaisessa telttarivissä oli vartioteltta, jonka viereen oli ajettu rahastovaunut.

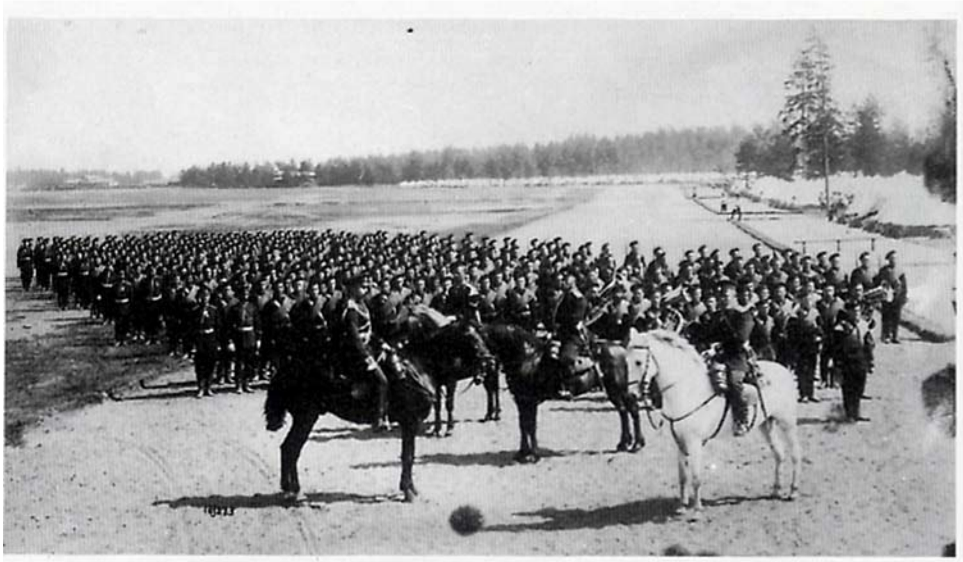
Telttoihin mahtui 16 miestä, mutta vuoden 1885 leirillä niihin majoitettiin vain 10–12 miestä. Alustana oli neliön muotoinen, noin kyynärän korkuinen maavalli, jonka sivu oli 12–14 jalkaa. Kentälle päin oli kyynärän levyinen oviaukko. Vallin päällä sijaitsi teltta, kuvausten mukaan paalujen varassa lepäävä taitettu tai katkaistu pyramidi, joka sivuilta kiinnitettiin nuorin pienempiin paaluihin. Taitettu katto-osa huipentui puusalkoon. Neljä katon keskisalosta taitokseen laskeutuvaa särmää oli päärmetty kangaslistoin. Kaartin teltoissa päärme oli punainen ja vaaleanvihreä. Värit toistuivat salon kullekin sivulle kankaaseen ommelluissa pienissä kilvissä. Muissa pataljoonissa päärme oli vihreä.

Teltan sisustuksena olivat seinämiä kiertävät puulaverit. Vuodevaatteina oli oljilla täytetty patja ja tyyny sekä villainen peite. Oviaukko sijaitsi maavalliin tehdyn aukon päällä. Sisäänkäynnin voi sulkea puuluukulla. Teltan keskitangon ympärillä oli kivääriteline, jonka yläpuolisista koukuista sotamiesten laukut roikkuivat. Tangon päässä oli Kaartin pataljoonassa kullattu ja muissa pataljoonissa kultaiseksi maalattu nuppi, joka muodosti teltan huipun.

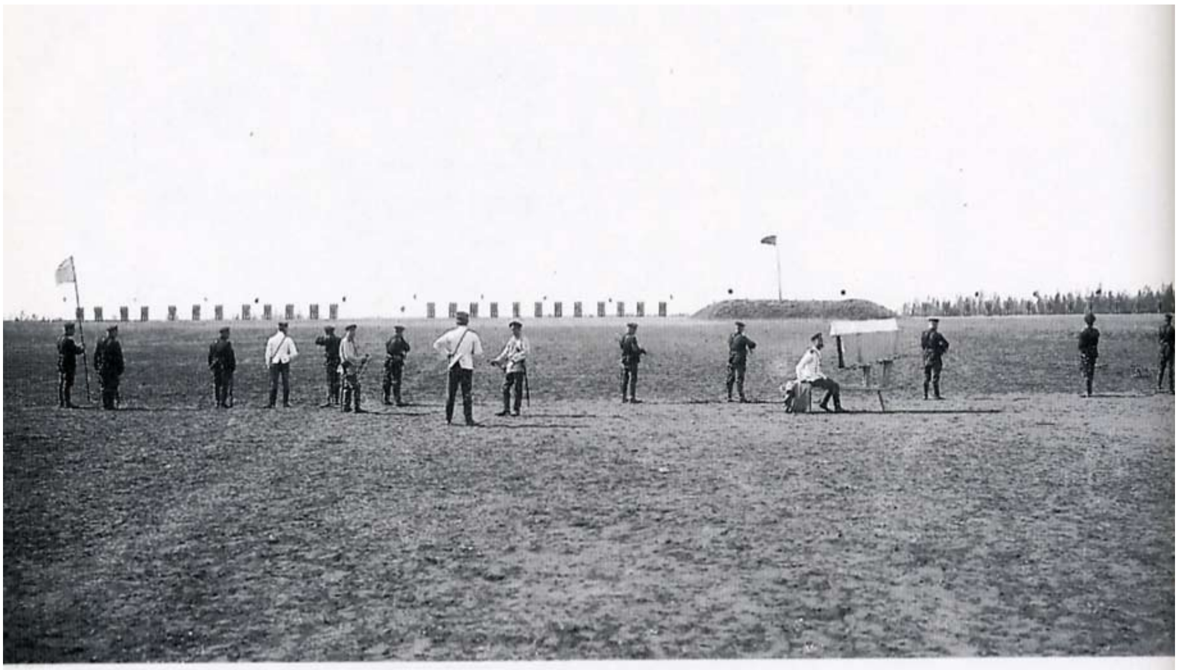
Upseerien teltat vastasivat jotakuinkin sotilaiden telttoja. Niiden sisäpuolella oli kuitenkin lisäksi ohuet lautaseinät, katto ja lattia. Ovessakin oli saranat ja lukko. Kussakin teltassa asui yksi tai kaksi upseeria, jotka saivat itse hankkia huonekalut.

Leirin peseytymistiloja kuvasi Uuden Suomettaren kirjeenvaihtaja seuraavasti: “Pesemistä varten on telttarivin takapuolella erittäin käytännölliset pesulaitokset, niissä ei tarvitse muuta, kuin koskea johonkin nastaan, joita muistaakseni on 4 tai 5 joka laitoksessa, niin heti rupee vettä juoksemaan alas nastain yläpuolella, noin sylen korkealla maasta olevasta pitkulaisesta purtilosta eli ruuhesta.” Laitteen alla oli vielä allas, johon vesi putosi.

Vaatteet pestiin uimamatkoilla. Tätä varten oli rannassa erillinen pesulaituri. Saimaalle päästäkseen täytyi teltoilta kulkea leirikentän yli ja jonkin matkaa metsän läpi. Ennen rantaa oli metsässä kukkula, jolta oli ainakin Åbo Tidningin kirjeenvaihtajan mukaan upea näkymä Saimaalle. Hänen mielestään kannatti todella käydä auringonlaskun aikaan, jolloin miehistöllä oli vapaata, katselemassa näkymää, veneitä vesillä jne. Upseereille oli uimarantaan rakennettu hiukan sivummalle erillinen uimahuone, jonka laiturin päähän oli sijoitettu myös “trampoliini eli polkulauta”.
Vielä Lappeenrannan leirin ollessa käytössä rakennettiin Suomeen uusi, samantyyppinen leiripaikka Vierumäelle, noin 19 kilometrin päähän Heinolasta. Tämä johtui muun muassa tehokkaampien ns. kolmen linjan kiväärien käyttöönotosta. Vierumäen leiri ampumaratoineen, teltanpohjineen, puisine parakkeineen, upseerikerhoineen ja sairashuoneineen oli ensimmäisen kerran käytössä kesällä 1897. Lappeenrannan leirialue taas siirtyi osin venäläisten joukkojen käyttöön.

Pataljoona kokoontuneena ensimmäiselle linjalle. Kuvassa oikealla telttarivistö ja kaukana taustalla Lappeenranta. Pataljoonan upseeristoa hevosen selässä. Miehet olivat jalkamiehiä. Laatokka-lehti kuvasi Lappeenrannan leirillä 14.7.1888 asevelvollisia seuraavasti: "Pojat seisoivat kentällä täydessä varustuksessa: sinellirulla yli olan, toisella puolella samoin korppupussi ja vesiastia, vaskinen kirkkaaksi kiillotettu kenttäkattila sinellirullan päässä, lapio tai toisilla kirves vyöllä, kivääri kädessä". (Mikkelin maakunta-arkisto).

Suomen rakuunarykmentti ammunnoissa leirikentällä. (EKM).

9.6.2 Venäjän leiri

Tiettävästi jo Aleksanteri I:n aikana oli Lappeenrannan lähellä venäläisten joukkojen leirialue. Kazanzovin mukaan ei missään muualla silloin ollut niin tasaista maastoaluetta, jota ajan sotataidon mukaiset harjoitukset vaativat. Lappeenrannan aluetta käyttö kuitenkin väheni, kun Hämeenlinnan rautatien valmistuttua alettiin kokoontua Parolassa.

Venäläiset joukot käyttivät Parolaa 1890-luvulle saakka, jolloin sen leirialue kävi kenttäharjoituksille ahtaaksi – se riitti Kazanzovin mukaan vain yhdelle kaksipataljoonaiselle rykmentille. Vaihtoehdoksi tuli Lappeenrannan leirikenttä, jossa armeijan koulutusta saatettaisiin myös yhdenmukaistaa suomalaisten ja venäläisten joukkojen yhteisissä leiriharjoituksissa.

Vuonna 1892 muodostetun suomenmaalaisen tarkka-ampujaprikaatin kesäleirit päätettiinkin pitää Lappeenrannassa. Suomen sotilaspiirin upseereista ja lääkäreistä koottu toimikunta tuli huhtikuussa 1893 Lappeenrantaan etsimään venäläisten joukkojen leiripaikkaa. Siksi valittiin leirikentän suomalaisten joukkojen alueen vastapäinen puoli. Mäntymetsäinen alue oli lähellä Saimaan rantaa. Kazanzovin mukaan juuri tällä alueella oli Aleksanteri I:n aikana sijainnut venäläisten joukkojen leiri.

Alueen valinta nosti Kazanzovin mukaan kiistan toimikunnan suomalaisten ja venäläisten jäsenten kesken: suomalaiset olisivat halunneet venäläisten leirin sivummalle, venäläisten edustaja, suomenmaalaisen tarkka-ampujaprikaatin komentaja Popoff taas pysyi tiukasti vaatimuksessaan. Asian ratkaisi venäläisten kannan mukaan lopulta kenraalikuvernööri Heidenin paikalle lähettämä jalkaväenkenraali Gontsarov.

Venäläisten joukot majoittuivat uudelle alueelle jo kesällä 1893 pidetyssä leirikokouksessa. Niistä oli mukana 1. ja 4. suomenmaalainen tarkka-ampujarykmentti sekä suomalaisista joukoista 5. ja 8. tarkka-ampujapataljoona. Leirikokouksen päällikkönä toimi kenraalimajuri Popoff. Venäläiset sotilaat majoitettiin suomalaisten tapaan alaosasta turpeilla ja laudoilla vuorattuihin telttoihin. Samaa mallia noudattivat kiinteät ruokasali- ja keittiörakennukset, kaksi upseeriparakkia, komentajan parakki ja upseerikerho. Rakennusten ulkoasusta on säilynyt melko vähän tietoja. Venäläisille joukko-osastoille empaattinen eversti Kazanzov kirjoittaa muistiinpanoissaan rakennusten olleen “sijoitukseltaan, kooltaan ja näöltään suomalaisten joukkojen vastaavia parempia”. Kiinteiden rakennusten määrä kasvoi 1900-luvun puolella yli 70 yksikköön.

Tiedossani on vain muutaman harvan rakennuksen piirustukset. Museovirastossa venäläisten insinöörikomennuskuntien arkistossa on säilynyt vuodelta 1893 suunnitelmapiirustus keittiötä ja ruokasalia varten Lappeenrannan leirille. Siinä rakennus oli toiminnallisesti samanlainen kuin suomalaisen leirin tai reservikomppanioiden artellit: keskellä keittotila, sivuilla varastohuoneet ja seinätön ruokalatila, johon oli sijoitettu pitkät ruokapöydät ja rahit. Suunnitelman toteutuminen on kuitenkin epävarmaa.

Venäläisten leirirakennusten lähelle rakennettiin vuonna 1901 vaatimaton puukirkko, jota käytettiin vain harjoitusten aikaan kesäisin. Uuden ja näkyvämmän leirikirkon hanke heräsi kenraalikuvernööri Bobrikovin tarkastusmatkalla Lappeenrantaan vuonna 1903. Tämän jälkeen kirkko näet purettiin ja rakennettiin uusi leirikirkko lähemmäksi rautatieasemaa.

Lappeenrannan leirin Pyhälle Nikolaokselle omistetusta sotilaskirkosta on kuitenkin säilynyt jo vuonna 1902 laaditut sotilasinsinööri Polkovnikin allekirjoittamat suunnitelmapiirustukset, joten uutta kirkkoa suunniteltiin jo ennen Bobrikovin matkaa. Polkovnikin allekirjoittamien piirustusten mukaista kivikirkkoa ei leirille kuitenkaan rakennettu, vaan se tehtiin puusta ja sen suunnittelua ja rakentamista valvoi Kazanzovin muistiinpanojen kääntäjän agronomi Wolkoffin tiedon mukaan sotilasinsinööri M. Redjko. Kirkon peruskivi laskettiin juhlallisin menoin toukokuussa 1903, kirkko valmistui seuraavana kesänä ja vihittiin kesäkuussa 1904. 400 hengelle suunnitellun kirkon läheisyyteen rakennettiin myös asuintalo papistolle.

Rakennuksen länsipäädyssä kohosi satulakatosta kellotorni ja ikonostaasin puoleisesta päädystä sisätiloja valaiseva telttakattoinen kupoli, joka huipentui sipulitorniksi. Kupolin kohdalla oli päätykolmiolla katettu sisäänkäynti ja samanlainen myös länsitornin kohdalla. Vuonna 1920 purettu rakennus oli säilyneiden tietojen mukaan sisältä kauniisti paneloitu ja muutenkin runsaasti koristeltu. Kirkkoa ympäröi matala koristeellinen aita, ja sen ulkoasua leimasivat runsaat puuleikkaukset. Kullatut kupolit lahjoitti lappeenrantalainen kauppias I. Wolkoff. Timo Lehtonen luonnehtii kirkon tyyliä “koristeelli-

seksi nikkarityyliksi” ja yleisvaikutelmaa “keveäksi ja ilmavaksi”.

Venäläinen leirialue oli suomalaisen tapaan asemakaavoitettu: teltat korttelittain lähimmäksi leirikenttää, ja telttojen edessä kulki tie suomalaisen leirin “ensimmäisen linjan” tapaan.

Puurakennukset olivat telttojen ja rannan välissä. Rannan puolelta leirialuetta rajasi reservikomppanian parakkien ohi Lappeenrantaan johtava maantie. Tähän yhtyvät eräässä itsenäisyyden aikana laaditussa kartassa ensimmäiseltä linjalta johtavat tiet – siten ainakin myöhemmässä vaiheessa koko leiriä kiersi tie. Myös telttakorttelien puurakennusten välissä kulki tie, samoin leirialueen poikki ensimmäiseltä linjalta rannan maantielle saakka.

Venäläisten joukkojen vuonna 1893 rakennettu leirialue. (VA).

Venäläisen leirialueen kaupunginpuoleiseen päähän rakennettu leirikirkko. (EKM).

Leirikirkon pappila. (EKM).

9.7 Suomen rakuunarykmentin kasarmialue

9.7.1 Suomen asevelvollisille joukoille uusia kasarmeja – Lappeenrannan ratsuväkikasarmien suunnittelijat

Vuoden 1879 asevelvollisuuslain tullessa voimaan Suomessa oli sangen vähän uuden armeijan majoittamiseen sopivia kasarmeja. Tärkeimmät niistä olivat Suomen kaartin kasarmit Helsingissä, venäläisten joukkojen käyttämät Katajanokan ja Espoon tullin kasarmit sekä Turun ja Hämeenlinnan kasarmit muualla Suomessa. Suomalaisille joukoille ei kasarmeja liiennyt läänien pääkaupungeista. Siten päätettiin rakentaa kasarmit Vaasaan, Ouluun, Kuopioon, Mikkeliin ja Viipuriin. Myöhemmin Helsingin, Turun ja Hämeenlinnan kasarmit jätettiin lopullisesti venäläisille joukoille ja sinnekin rakennettiin uudet kasarmit.

Läänikohtaisten kasarmien piirustukset laati Yleisten rakennusten ylihallituksessa arkkitehti August Boman. Ylihallitus ehdotti kasarmien rakentamista kivestä, jolloin yksikköhinta olisi noussut noin miljoonaan markkaan. Tätä pidettiin kuitenkin liian kalliina, ja kasarmit käskettiin suunnitella puusta. Kustannukset olivat nyt 750 000 markkaa yksiköltä. Kasarmien noin 70 erillistä lehteä käsittävät (tyyppi)piirustukset valmistuivat ylihallituksessa kesällä 1879 ja siirtyivät senaatin tarkistettavaksi.

Suomalaisille pataljoonille valmistuivat syksyllä 1881 Vaasan, Oulun, Kuopion, Mikkelin ja Kuopion puukasarmit. Näiden jälkeen 1882–1884 rakennettiin samojen piirustusten mukaan Turun ja Hämeenlinnan kasarmit – kuitenkin komentajan ahtaaksi havaittu asunto rakennettiin isompana kuin aiemmissa. Myöhemmin vanhojenkin kasarmialueiden komentajatalot laajennettiin.

Kasarmialueet valittiin kaupunkien ulkopuolelta tai lievealueiden rakentamattomilta tonteilta. Niille sijoitettiin 38 yksi- tai kaksikerroksista rakennusta vähintään 15 metrin päähän toisistaan. Upseereilla oli viisi asuntolaa, yksi talo toimi kansliana ja upseerikerhona, miehistö majaili neljässä kasarmissa, opetuskomennuskunta omassaan. Ruokasali ja neljä keittiötä toimi omassa talossa, kaksi rakennusta oli varattu verstaille ja alipäällystön sekä aseettomien asunnoiksi, yksi kaksikerroksinen rakennus oli kahdeksan perheellisen aliupseerin asuntolana, sairaalalla oli oma rakennus ja monet taloustilat sijaitsivat erillisissä tiloissa. Kivestä tehtiin vain kaksi rakennusta: sauna ja yhdistetty leipomo, pesutupa ja ruokamakasiini.

Valmistuneita hirsirakennuksia ei Finska Militären -julkaisun mukaan aluksi laudoitettu eikä maalattu, mutta myöhemmin julkisivut vuorattiin laudoilla ja siveltiin vernissalla. Kasarmien ympäristöön alettiin niiden valmistuttua istuttaa myös runsaasti puita.

Kasarmien rakentamista valvoivat lääninarkkitehtien johtamat kolmimiehiset rakennuskomiteat. Lääninarkkitehdit eivät kuitenkaan muiden virkavelvollisuuksiensa takia ehtineet johtaa työtä kovin säännöllisesti ja rakennuksiin jäi puutteita.

Rakennuksia jouduttiinkin korjaamaan muutaman vuoden jälkeen korjaamaan laajalti ja kalliisti. Lahoavat kattovasat oli uusittava. Erittäinkin Viipurin kasarmien kattorakenteet ja lattiat vaativat suuria korjauksia. Vuotuiset korjauskustannukset nousivat niin korkeiksi, että maaseutukaupunkien pataljoonat saivat uuden 4 000 markan korjausmäärärahan. Asevelvollisten kasarmien sisäkatot oli alun perin rapattu. Se ei ilmeisestikään vastannut tarkoitustaan, sillä Gripenbergin ylijohtajakaudella alas pudonneet ja halkeilleet katot rakennettiin uudelleen höylätyistä, saumatuista ja vernissatuista laudoista.

Tyyppipiirustusten mukaisista puukasarmeista poikkesivat Helsinkiin rakennetut Uudenmaan pataljoonan tiiliset ja peltikattoiset kasarmit, jotka pääosin valmistuivat vuonna 1883. Ne sijaitsivat kahdessa paikassa, pääryhmä aivan Helsingin pohjoisrannassa, toinen sen lähellä Mariankadulla ja Maneesikadulla. Pääryhmänä oli kaksi osittain kolmikerroksista kasarmia, kaksikerroksinen rakennus, jossa sijaitsi muun muassa ruokala, sauna, varusvarasto ja käymälä. Toisessa rakennusryhmässä oli yksi kolmikerroksinen upseeriasuntola, kaksikerroksineen upseerikerho- ja asuntorakennus, asuntola perheellisille aliupseereille ja taloustiloja.

Uudenmaan pataljoonan kasarmit olivat teknisesti uudenaikaisia – niissä muun muassa toimi aiemmin vankilarakennuksissa hyväksi todettu keskuslämmitysjärjestelmä. Vesi kuumennettiin höyrykattilassa ja pumpattiin putkia pitkin lämmittämään eri huoneita. Järjestelmän säätäminen oli kuitenkin hankalaa- talvella lämmitettäessä lämpenivät lähinnä höyrykattilaa olevat huoneet, mutta kauempana olevat jäivät kylmiksi. Talvisaikaan oli osa kauemmista huoneista tyhjennettävä.

Uudenmaan pataljoonan kasarmeissa ilma tuli huoneisiin lämmitettyjä putkia myöten ja poistui erillisten putkien kautta. Rakennuksissa oli pesuhuoneiden takana sisäkäymälät. Niitä kuitenkin käytettiin vain yöllä, päivällä taas pihalla sijaitsevaa käymälää.

Vuosina 1885–1887 ei enää rakennettu uusia kasarmeja.
Vuonna 1889 alkaneiden Lappeenrannan ratsuväkikasarmien rakennustöiden aikaan laajennettiin Suomen kaartin kasarmeja rakentamalla vuosina 1888–1892 uusi pesu- ja leipomotupa, varushuoneita sekä kolmikerroksinen tiilinen asuntola perheellisille aliupseereille ja miehistön jäsenille. Rakennustyöt maksoivat yhteensä yli 300 000 markkaa.

Suomen kaartin kasarmit sijaitsivat Helsingin Kasarmintorin laidassa. Ne täyttivät kokonaisen korttelin ja käsittivät kolmekerroksisen upseeriasuntolan, kaksi kolmikerroksista miehistökasarmia, kolmikerroksisen rakennuksen perheellisten aliupseerien asuntolana ja työtupina, kaksikerroksinen keittiö-, ruokasali- ja aliupseerikerhorakennuksen sekä useita talousrakennuksia. Upseeriasuntola ja läntinen kasarmi rakennettiin vuonna 1824 Engelin piirustusten mukaan, itäinen kasarmi valmistui vuonna 1846, ruokala rakennettiin vuonna 1879 ja aliupseeriasuntola vuonna 1891.

Rinnan rakuunakasarmien töiden kanssa tehtiin Helsingin rakennustöiden ohella pienehköjä korjauksia myös Oulussa, Kuopiossa, Mikkelissä, Viipurissa, Haminan kadettikoulussa ja reservikomppanioiden rakennuksissa. Krasnoje Selon leirillekin rakennettiin joitakin parakkeja lisää. Suurimmat työt olivat kuitenkin Lappeenrannassa.

Lappeenrannan kasarmikoostuman suunnitteli yleisten rakennusten ylihallitus. Herääkin kysymys, kuka tai ketkä ylihallituksen virkamiehet itseasiassa laativat piirustukset ja suunnittelivat kasarmit. Valtionarkistoon talletetun rakennushallituksen piirustuskokoelman Lappeenrannan rakuunakasarmeja koskevat piirustukset allekirjoitti yleensä kaksi henkilöä: ylijohtaja Sebastian Gripenberg ja arkkitehti Johan Jacob Ahrenberg.

Allekirjoitukset eivät sinänsä todista varmasti osallistumista suunnitteluun – Gripenbergin tuli virkansa puolesta hyväksyä senaatille menevät piirustukset eikä allekirjoitus välttämättä todistanut niitä ylijohtajan omiksi tuotteiksi. Gripenbergin on kuitenkin mainittu laatineen Lappeenrannan kasarmien piirustukset “mieskohtaisesti”, ja arkistoaines osoittaa hänen tiiviisti osallistuneen rakuunarykmentin kasarmien suunnitteluun aina paikanvalinnasta lähtien. Gripenberg kävi myös työmaalla usein töiden kuluessa.

Gripenberg toimi arkkitehtina Helsingissä 1870-luvun lopusta alkaen ja nimitettiin ylihallituksen johtajaksi marraskuussa 1887. Hän oli Halilan mukaan tunnettu “hienostuneena rakennustaiteen tuntijana ja pystyvänä organisaattorina”. Rakennushallituksen ylijohtajana Gripenbergiä pidettiin objektiivisuuteen pyrkivänä ja rauhallisena hallintomiehenä. Gripenbergin arvovaltaa varmaankin vahvisti kuuluminen hallitsevaan virkamiesluokkaan senaattori Johan Gripenbergin poikana.

Lisätietoa Gripenbergin roolista rakuunakasarmien suunnittelijana antaa ylihallituksen vuosikertomus. Se mainitsee: “piirustukset tehtiin Ylihallituksessa ylitirehtöörin tekemien eskissien mukaisesti”. Suomen teknillisen seuran julkaisuun kirjoittamassaan Lappeenrannan kasarmeja koskevassa artikkelissa Gripenberg taas mainitsi: “Ritningarna till samtliga byggnader äro uppgjorda å öfwerstyrelsen för allmänna byggnaderna. Byggnadsarbetet utföres under ledning af arkitekten vid öfverstyrelsen J. Lybeck, som bor på platsen, och undertecknads öfverinseende”.

Ylijohtaja Gripenberg siis teki luonnokset ja valvoi muutenkin työtä. Aiemmin mainittu Jac. Ahrenberg lienee viimeistellyt Gripenbergin luonnokset tai piirtänyt ne puhtaaksi. Gripenbergin ja Ahrenbergin ohella hankkeessa oli tärkeä rooli arkkitehti John Lybeckillä, joka valvoi Lappeenrannassa rakennustöitä. Häntä avusti niiden alussa ylimääräinen arkkitehti Julius Sirén ja koko rakennustyön ajan rakennusmestari ja työnjohtajat.

Ylihallituksessa arkkitehti Theodor Decker allekirjoitti joitakin Lappeenrannan kasarmialueen rakennusten kustannusarvioita. Näin oli ainakin 5. toukokuuta päivätyssä eskadroonanpäällikköjen kaksikerroksista asuntolaa koskevassa kustannuslaskelmassa sekä joulukuussa 1889 Helsingissä päivätyssä laskelmassa.

Theodor Deckerin osuutta kuvaa myös ylihallituksen pöytäkirjaan rakennustyön alkuvaiheessa merkitty määräys hänen virkamatkastaan Lappeenrantaan tutkimaan ratsuväen kasarmien rakentamista

koskevia kysymyksiä. Siinä ei kuitenkaan eritelty käsiteltäviä asioita.

9.7.2 Lappeenrannasta suomalaisen ratsuväen sijoituspaikka

Rakuunarykmentin perustamisen ja sen kasarmialueen rakentamisen käsittely senaatissa alkoi marraskuussa 1887, jolloin keisari Aleksanteri III antoi luvan perustaa ratsuväkirykmentin. Samana vuonna asetettiin komitea laatimaan ehdotusta ratsuväkijoukkojen organisaatiosta, sijoituspaikasta ja kustannuksista. Ehdotus valmistui vuonna 1888 ja sen pohjalta laadittu esitys hyväksyttiin saman vuoden valtiopäivillä.

Lappeenrannassa oli ratsuväkijoukko-osaston perustamisen tullessa ajankohtaiseksi koko ajan venäläisiä, linnoituksessa majailevia joukkoja. Suomalaisten asevelvollisten tarkka-ampujapataljoonien kasarmien sijoituspaikkoja harkittaessa 1870-luvun lopussa mainittiin Viipurin läänissä pääkaupungin vaihtoehtona myös Lappeenranta. Helsingfors Dagblad arveli ajatuksen lähteneen liikkeelle sotilaspiireistä. Kasarmit rakennettiin Viipuriin, mutta Lappeenrantaan sijoitettiin Viipurin tarkka-ampujapataljoonan alainen Lappeenrannan reservikomppania, ja kaupungin läheistä leirikenttää käytettiin enenevässä määrin.

Ratsuväkikomitea – esittäessään perustettavaksi kaksi ratsuväkirykmenttiä – ehdotti helmikuussa 1888 jättämässään mietinnössä rykmenttien sijoituspaikoiksi Hämeenlinnaa ja Lappeenrantaa. Se piti niitä sijainniltaan ja yhteyksiltään parhaina, Näitä paikkoja puolsi erityisesti se, että molemmissa oli kruunun käytössä ratsuväen rintamaharjoituksiin sopiva kenttä. Lisäksi Hämeenlinnassa voitiin sijoittaa lähistölle rykmentin reservihevosia; Lappeenrannan etuna taas nähtiin rehun halpuus.

Taloudellisia tekijöitä pidettiin tärkeinä. Senaatin päädyttyä vain yhden rakuunarykmentin perustamiseen muun muassa Wasa Tidningen piti vahvana sijoituspaikkana ratsuväelle Lappeenrantaa. Tätä suosivat lehden mukaan alueen halvat hinnat. Lisäksi Lappeenrantaan sijoittuneen ratsuväen leiritapaamisiin osallistumisen kulut jäisivät näin pois.

Suomen sotaväen päällikkö kenraaliluutnantti Ramsay piti Lappeenrantaa sopivimpana rykmentin sijoituspaikaksi. Tätä tuki korkea, kuiva maaperä, Saimaan rannan läheisyys, rautatieyhteydet ja vesiyhteys sisämaahan. Nämä helpottivat erittäinkin rykmentin hankintoja. Lisäksi Ramsay tiesi Itä-Suomessa olevan enemmän hyviä hevosia kuin muussa Suomessa. Viimein Ramsay mainitsi erittäin tärkeänä pitämänsä seikan: Lappeenrannan äärellä sijaitseva leirialueen harjoituskenttä sopi myös ratsuväen rintamaharjoituksiin -- tämä oli Ramsayn mukaan harvinaista Suomen maasto-olosuhteissa.

Kun Lappeenranta oli todettu soveliaaksi paikaksi, piti varmistaa sen sopivuus rykmentille. Lappeenrantaan kokoonnuttiin heti vuoden 1889 alussa, maanantaina 7. tammikuuta, pohtimaan ratsuväen sijoituspaikkaa jo näin nopeasti joulupyhien jälkeen. Pieneen mutta arvovaltaiseen komissioon kuului Suomen sotaväen ylilääkäri, todellinen valtioneuvos Winter, yleisten rakennusten ylihallituksen ylijohtaja vapaaherra Gripenberg, vanhempi adjutantti, esikunnan everstiluutnantti Blåfjeld ja Rautjärven reservikomppanian päällikkö majuri Järnefelt. Gripenbergiä lukuun ottamatta muut jäsenet olivat senaatin ratsuväkikomitean jäseniä.

Ensimmäiseksi pidettiin järkevimpänä tarkastaa kaupungin keskustan länsipuolella uuden kansakoulun viereinen alue. Tämä sijaitsi lähimpänä kaupunkia ehdotetuista alueista. Sijaintia kaupungin lähellä pidettiin hyvänä, sillä tällöin jotkut upseerit voisivat asua kaupungissa ja valtion tarvitsisi rakentaa vähemmän upseerien asuntoja. Tämä valittiinkin rykmentin sijoituspaikaksi eikä vaihtoehtoisia alueita ainakaan tarkastusraportin mukaan enää tutkittu.

Sijoituspaikan kokonaisarvioinnissa todettiin, että kasarmikokonaisuuden sijoittaminen ei vaatisi poikkeuksellisia tasoitus-, täyttö- tai kaivutöitä. Alue käyttöönotto edellyttäisi kuitenkin maantien siirtoa. Maapohjaa pidettiin hyvänä sekä hygieeniseltä että rakennustöiden kannalta. Veden saantia ja laatua komitea ei vuodenajan vuoksi voinut tarkastaa, mutta piti mahdottomana saada riittävästi hyvälaatuista vettä muualta kuin vesijohtoa pitkin Saimaasta. Järven rannat olivat alueella syvät ja vesi puhdasta.

Komissio toimi Lappeenrannassa kolme päivää. Maanantaina 7.1. piirrettiin mukaan otetulle kartalle ne kasarmikokonaisuudelle välttämättömät rakennukset. Tiistaina ja keskiviikkona tarkastettiin maastossa rakennusten sijoittelu. Alue todettiin kaikin puolin hyväksi Suomen rakuunarykmentin sijoittamista varten.

Kasarmialueen valintaa seurattiin kiinnostuneina myös lehdistössä. Muun muassa Finland -lehti kertoi 9.1.1889 hallituksen asettaman komission matkustaneen Lappeenrantaan katsomaan paikkaa tulevan ratsuväen rakennuksille. Lehti piti tärkeänä terveydellisten näkökohtien ottamista erityisen tarkoin huomioon paikkaa valittaessa, jotta samaa erehdystä kuin Viipurissa ei pääsisi sattumaan. Siellähän, vaikka terveydelle edullinen paikka oli ollut ensimmäinen vaatimus, valittiin epäterveellinen paikka. Lehti piti tätä syynä korkeaan sairastelevuuteen pataljoonassa.

Senaatin sotilastoimituskunnan sihteeri Hans Christiensson laati 28.1.1889 muistion, joka totesi rakuunarykmentin perustamisen siihenastiset vaiheet ja miten siitä eteenpäin tuli edetä. Christiensson ehdotti seuraavaksi asetusta rykmentin asettamisesta, sijoittamisesta, kasarmeista ja aikataulusta. Nämä tuli esittää keisarille samalla kuin jo valmis asetus hevosten hankinnasta ratsuväelle. Tuli myös huolehtia tarvittavien rakennustöiden edistymisestä.

Näin myös tapahtui. Senaatti esitti 5. maaliskuuta 1889 keisarin vahvistettavaksi asetusta Suomen rakuunarykmentin perustamisesta. Sen sijoittamisesta Lappeenrannan lähistölle ja rakennusten paikoista oli laadittu karttaluonnos. Senaatti toisti perusteluissaan sijoituspaikan valinnassa aiemmin mainitut seikat: alue sijaitsi korkealla, kuivalla ja hiekkaisella maalla Saimaan rannalla. Lisäksi sinne johti rautatie, ja vesiyhteydet maan sisäosiin olivat hyvät. Välttämättömien tarvikkeiden tuonti Lappeenrantaan oli helppoa. Kaupungin lähellä sijaitsi myös Suomen joukkojen leirialue harjoituskenttineen. Kaupunki oli lisäksi luvannut kasarmialueen maapohjan ilmaiseksi käyttöön.

Samana päivänä, maaliskuun viidentenä 1889, yleisten rakennusten ylihallitus sai määräyksen ryhtyä suunnittelemaan Lappeenrannan rakennuksia “så snart ske kan till”. Samalla ylihallitus sai rakuunarykmentin perustamisaikataulun.

Alueen luovutus ei kuitenkaan vielä toukokuun loppupuolella ollut aivan kypsä. Senaatti lähetti Lappeenrannan kaupunginvaltuustolle kasarmien vaatimaa maa-alaa kuvaavan kartan. Valtuusto käsitteli sitä 25.5. pidetyssä kokouksessaan ja asetti viisimiehisen toimikunnan valmistelemaan asiaa kaupungin puolesta. Valtuusto hyväksyi toimikunnan ehdotuksen myöhemmin ja lähetti senaatille. Valtuusto ilmoitti kenraalikuvernöörille kaupungin antavan maan maksutta Suomen ratsuväelle. Ehdotuksessa kuitenkin muun muassa edellytettiin, että valtiolle luovutettu maa-alue palaisi kaupungille, jos ratsuväki ei enää tarvitsisi sitä. Suunnitelmiin haluttiin myös joitakin muutoksia muun muassa vanhan maantien ja alueen rajojen osalta.

Vaikka Lappeenrannan valtuusto kokouksessaan kesäkuun alussa lupasi kasarmeja varten vähemmän maata kuin hallitus karttasuunnitelmassaan ehdotti, Uusi Suometar arveli hallituksen silti suostuvan kaupungin tarjoamaan määrään. Siten lehti valitti Lappeenrannan parhaan paikan jäävän ratsuväen käyttöön. Itse kaupungille olisi siinä ollut sopivampi paikka kuin nykyisellä paikallaan, viettävällä rinteellä.

Senaatin sotilasasiain toimikunta ei kuitenkaan hyväksynyt valtuuston esittämiä muutoksia. Kaupungin ehdoista tärkein oli rakuunarykmentille tarkoitetun alueen pienentäminen. Sen lisäksi ehdot olivat seuraavat: 1. Reichardtin villan alue pysyy kaupungin hallussa, 2. kun kruunulle luovutettua aluetta ei enää tarvittaisi rakuunarykmentin käyttöön, palaa se kaupungille, 3. kalastusoikeus kasarmialueeseen rajoittuvalla lahdella säilyy kaupungilla, 4. alueelta kaadettavan metsän arvo korvataan kaupungille, 5. kruunu korvaa alueelta peltoalaa vuokranneille yksityisille mahdollisesti aiheutuvat vahingot ja 6. maantie siirretään kaupungin kansakoulun pohjoispuolelle.

Christiensson piti kaupungin esittämiä ehtoja useammaltakin kannalta mahdottomina. Aluetta ei voinut pienentää pajan joutumatta liian lähelle heinälatoja, ja muutenkin aiheutuisi toimintavaikeuksia esimerkiksi hevosten kengittämisessä. Maantien siirto kaupungin ehdottamalle paikalle taas pilaisi koko kasarmialueen. Christienssonin mukaan pöly oli – kuten tiedettiin – mitä vahingollisinta miehistön silmille ja keuhkoille, ja voimakkaasti pölyävän maantien sijoittaminen kasarmirakennusten rintamaan olisi suuri virhe. Kaupungin ehdot n:ot 1, 3, ja 5 voitiin hyväksyä, ehkä myös ehto 6. Sen sijaan ei voitu hyväksyä vaatimusta, että kruunulle luovutettu maa palaisi kaupungille, kun ratsuväki ei sitä enää tarvitsisi. Koska alueelle rakennettaisiin useita kalliita rakennuksia, olisi ehdon kuuluttava siten, että alue luovutettaisiin kaupungille, jos sitä ei enää tarvittaisi sotilaallisiin tai muihin yleisiin tarkoituksiin.

Sotilastoimituskunta käsitteli kesäkuun 12 päivänä Viipurin läänin kuvernöörille lähettämässään kirjeessä saman kuun 5. päivänä Lappeenrannan kaupungilta saamaansa kirjettä, joka sisälsi

Rakuunakasarmien suunnittelija Sebastian Gripenberg "ystävälleen Magnus Schjerfbeckille" vuonna 1893 antaman visiittikortin kuvassa. (Museovirasto, historian kuva-arkisto).

kaupungin ehdot sen omistaman, kasarmialueeksi tarkoitetun maa-alueen siirtämiseksi valtiolle. Kaupunki halusi pitää itsellään eräitä osia alueesta, ja sotilastoimituskunta pyysi niistä kartan tai karttakopion.

Tämän jälkeen asetettiin uusi toimikunta jäsenenään muun muassa yleisten rakennusten ylihallituksen arkkitehti Lybeck. Asiaa uudessa käsittelyssä kaupunki vetäytyi vaatimuksistaan. Lopulta päädyttiin sanamuotoon, että mikäli rakuunarykmentti lakkautetaan, aluetta voidaan käyttää muuhun yleiseen tarkoitukseen. Tällöin saa kaupunki kuitenkin alueesta vuokraa.

Senaatti käsitteli valtion saaman alueen luovutusehdot lopulta 10. joulukuuta 1889. Kaupunki säilytti luovutetun alueen kalastusoikeuden, sai korvauksen menetetystä metsästä ja säilytti omistusoikeuden Reichardtille rannasta vuokrattuun alueeseen. Lappeenrannan-Pulsan maantie muutettiin alueiden rajalle. Muutostyön kustannukset maksoi valtio.

Valtuustoa huoletti se, että ratsuväelle luovutettu alue oli aiemmin kaavoitettu tonteiksi ja kaupungin laajeneminen oli siten luovutuksen jälkeen uhattuna.

Rakuunarykmentin lakkauttamisen jälkeen senaatti lunasti vuonna 1906 kasarmialueen valtiolle, sillä kaupunki ei katsonut voivansa enää luovuttaa aluetta korvauksetta valtiolle.

Ratsuväelle luovutetulla maalla ei ollut mainittavaa asutusta ennen sen luovutusta. Luonnonkauniissa rannassa sijaitsi viipurilaisen kauppias Reichardtin huvila. Ilman rakuunoitten tuloa olisi huvila-asutus varmaan kasvanut, sillä rannalta päätettiin vuonna 1887 vuokrata huvilatontteja molemmin puolin Reichardtin huvilaa. Tämä raukesi kuitenkin pian. Reichardt yritti ostaa vuokraamaansa tonttia jo vuonna 1894. Kaupunki suostui kuitenkin myymään sen vasta vuonna 1898 ja tällöinkin edellytettiin, ettei tontille saanut rakentaa mitään huvilan lisäksi.

Keisari vahvisti senaatin 5. maaliskuuta 1889 päiväämän päätöksen rykmentin asettamisesta huhtikuun 5. päivänä. Samalla vahvistettiin senaatin jo helmikuussa 1889 esittämä asevelvollisuuslain 121. pykälän muutos sotaväen rauhanaikaista miesvahvuutta nostamisesta 5 600 mieheen. Näin voitiin perustaa kuuden eskadroonan ratsuväkiosasto.

Saman kuun 17. päivänä julkaistiin asetus Lappeenrantaan sijoitettavasta ja Suomen rakuunarykmentti-nimisestä ratsuväkiosastosta sekä sen varustamisesta hevosin. Tämän jälkeen kasarmien paikkaa tarkasteltiin vielä yhteistyössä kenraalikuvernöörin kanssa, jolle senaatin sotilastoimikunta lähetti asiaa koskevan kirjeen 17 huhtikuuta. Kesäkuun 20. päivänä ilmoitti kenraalikuvernöörin päi-

väkäsky Suomen sotaväelle rakuunarykmentin muodostamisen aikataulun.

9.7.3 Ratsuväkivaruskunnan rakennussuunnitelma

Kasarmialueen perussuunnitelma vahvistui käytännössä jo edellä mainitun nelihenkisen komission tammikuisella Lappeenrannan-käynnillä. Tulevaa varuskunta-alue kaavailtiin piirtämällä paikanvalitsijoiden mukana olleelle kartalle ne rakennukset, joiden ainakin arveltiin olevan tarpeellisia. Tarkastajat olivat heti alussa yksimielisiä upseerien asuntojen sijoittamisesta tilan voittamiseksi erilleen kasarmikoostumasta. Niille sopivaksi paikaksi havaittiin alueen Saimaan puoleinen reuna.

Tallit päätettiin sijoittaa apurakennusten tavoin siten, että niiden väliin jäisi tuulelta suojattuja ratsastuspihoja. Varsinaiset kasarmit tuli sijoittaa ensimmäisinä suoraan linjaan aluetta reunustavan lehtikujan (allé) varteen. Lehtikuja eristäisi kahdensadan jalan pituisella alueella sijaitsevan kasarmiryhmän maantiestä. Tie tulisi siirtää kansakoulun lounaispuolelle erottamaan kasarmikoostumaa koulusta.

Tämän järjestelyn arveltiin tuottavan niin upseerien kuin miehistönkin asunnoille tarpeeksi ilmaa ja valoa. Tallit olisivat myös niin kaukana asuinrakennuksista, etteivät ne myrkyttäisi asuntojen ilmaa, ja toisaalta kuitenkin niin lähellä, jotta talleilla vakituisesti oleskelemaan joutuvat pystyivät kasarmeja käyttämään.

Tallien ja maneesien väliin oli jätettävä avoimia ratsastuspihoja. Näillä oli kahtalainen merkitys: toisaalta ne tuottivat talleille ilmaa ja valoa ja toisaalta niiden käyttö ratsastuspihoina vähentäisi muuten tarvittavien maneesien lukumäärää.

Upseerikerhon ja kanslian erottaminen toisistaan pidettiin tarpeellisena. Kanslia, päivystyshuone ja kirjuriasunto katsottiin parhaaksi sijoittaa kasarmien luokse, upseerikerho adjutantin ja kassanhoitajan asuntoineen muitten upseeriasuntojen luokse Saimaan rantaan, lähelle komentajan asuntoa. Pesutupa tuli erottaa leipomosta ja sijoittaa yhdessä saunan kanssa rantaan. Samoin tuli paja palovaarallisena sijoittaa kauemmaksi muista rakennuksista. Sairaalalle löydettiin kaksi mahdollista paikkaa, joko leirialueen ja leirisairaalan viereen tai kasarmialueelle eteläisimmäksi Saimaan rantaan. Se sijoitettiin lopulta Suomen sotaväen leiripaikan viereen leirisairaalan alueelle.

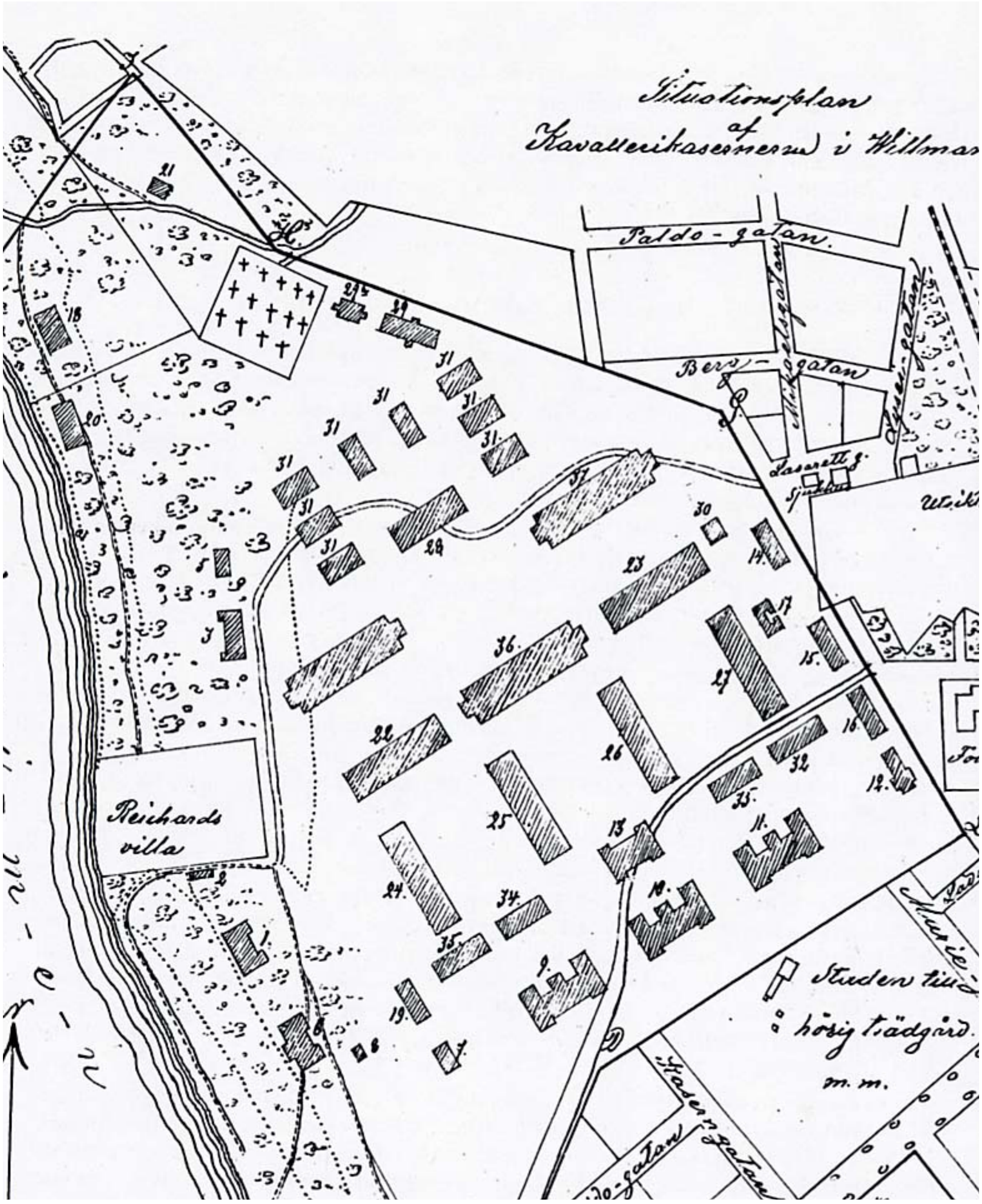
Suomen asevelvollisten joukkojen komentajan kenraaliluutnantti Ramsayn vuoden 1888 loppupuolella laatiman mietinnön mukaan rykmentin tilojen rakentaminen tuli porrastaa. Vuoden 1891 marraskuuhun mennessä tuli saada valmiiksi alipäällystön ja miehistön asuintilat ja tallit 2/3:lle rykmentin vahvuudesta. Samoin valmiina tuli olla maneesi ja kaikki talousrakennukset. Seuraavan talouskauden aikana tehtäisiin loput rakennukset. Niiden tuli tämän suunnitelman mukaan olla valmiina marraskuun alussa 1892 -- kuitenkin voitiin tarvittaessa siirtää upseeriasuntojen rakentamista myöhemmäksi. Upseerit asuisivat tarvittavan ajan vuokra-asunnoissa kaupungissa.

Senaatti ei 5.3. päivätyssä kirjeessään keisarille tiukkaan aikatauluun vedoten lähettänyt rakennusten piirustuksia ja kustannuslaskelmia, vaan pelkästään kasarmirakennusten asemakartan. Senaatti ehdotti Ramsayn mietinnön mukaisesti, että ratsuväki järjestäytyisi vuosina 1890--1892. Osa kasarmialueen tiloista tulisi alipäällystön kouluttamiseksi rakentaa kuluvana vuonna 1889. Näiden piirustukset ja kustannusarviot senaatti oli jo käsitellyt ja hyväksynyt.

Senaatti määräsi samana päivänä ylihallituksen tekemään kiireesti rakuunarykmentin luonnospiirustuksia ja kustannusarvioita sekä sijoituskarttaa. Upseereiden ja alipäällystön asunnoista sekä työtuvista piti tehdä vaihtoehtoiset ehdotukset tiili- ja puurakennuksina. Työ tuli valmistella yhdessä Suomen sotaväen ylilääkärin ja sotilaspäällystön kanssa – kenraaliluutnantti Ramsay oli jo aiemmassa muistiossaan pitänyt tärkeänä rykmentinkomentajan nimittämistä mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Komentajan tuli muiden toimiensa ohella valvoa kasarmien rakentamista.

Ylihallitusta käskettiin valmistautua pystyttämään yksi kivikasarmi ja ehkä muitakin kivirakennuksia jo kuluvana vuonna (1889). Erityisesti tuli valmistella tarpeellisen tiilimäärän varaaminen rakennustöihin ja perustus- ja sokkelikivien hankinta talven aikana Lappeenrantaan.

Senaatti määritteli myös Suomen rakuunarykmentin rakennuksien tilaohjelman. Rykmentin

Kasarmialueen kaavasuunnitelmassa suurin osa kasarmikokonaisuuden rakennuksista tuli sijoittaa kasarmialueen eteläosaan (osapuilleen kartan pisteiden D, L, G ja Reichardtin huvilatontin keskelle jäävä alue) ja osa pohjoisosaan. Länsiosa alueesta eli Saimaan rantavyöhyke oli maastoltaan jyrkin. Rinteen puolivälissä oli kuitenkin noin 90 jalkaa leveä terassi. Tälle alueelle tuli rakentaa upseerien käytössä olevat rakennukset (n:ot 6, 1, 2, 3 ja 5) sekä pesutupa-sauna ja leipomo pitemmälle pohjoiseen järven rantaan (rakennukset n:ot 20 ja 19). Paja (rakennus n:o 21) tuli palovaarallisena sijoittaa kauimmas pohjoiseen, pois kasarmirakennuksista.

Kasarmialueelle kaupungista uuden kansakoulun sivuitse johtavan uuden tien varteen oli tarkoitus sijoittaa kasarmirakennukset (rakennukset n:ot 9, 10 ja 11), kansliarakennus (n:o 7) ja päävartio (n:o 12). Niiden taakse 120 jalan päähän tuli samaan linjaan artelli eli ruokala-keittiö (rakennus n:o 13) ja vaunuliiteri (rakennus n:o 32 sekä halkovarasto-käymälät (rakennukset n:ot 34 ja 35). Näiden kahden linjan taakse taas sijoitettaisiin tallirakennukset (n:ot 22–27) siten, että ne maneesirakennusten (n:ot 36–37) kanssa muodostaisivat tilavia ratsastuspihoja. Rakennukset sijoitettaisiin niin, että ne suojaisivat pihaa tuulelta, mutta kuitenkin riittävän etäälle, että tulipalon sattuessa tulen eteneminen rakennuksesta toiseen saataisiin estetyksi. Tallien läheisyydessä oli myös kauramakasiinin paikka (rakennus n:o 30).

Alueen itäiselle, lähinnä kaupunkia olevalle sivustalle tuli rakentaa asuntoja ja niihin kuuluvia ulkorakennuksia perheellisille alipäällystön tai miehistön jäsenille (rakennukset n:ot 14–17). Kasarmialueen pohjoisosaan tuli sijoittaa trumpetistien ja kuormaston hevosten talli (rakennus n:o 28) ja heinäladot (rakennukset n:o 31). Sairastallit päädyttiin sijoittamaan hautausmaan viereen (rakennukset n:ot 29 ja 29A). Sairaala (rakennukset n:ot 38–41) sijoitettiin kasarmialueesta etelään leirisairaalan alueelle. Rakennussuunnitelmaa kuvaava kartta vuodelta 1890.
(Finsk Militär Tidskrift 1890).

päällikön rakennuksessa tuli olla 8 huonetta, eteinen, keittiö ja palvelijanhuone yksikerroksisessa puurakennuksessa.
Adjutantille oli varattu 5 huonetta, eteinen, keittiö ja palvelijanhuone.
Neljälle eskadroonan päällikölle ja rykmentin lääkärille oli kullekin 4 huonetta, eteinen, keittiö ja palvelijan huone.
Kahdelle ratsumestarille ja eläinlääkärille oli varattu kullekin 3 huonetta, eteinen, keittiö ja palvelijan huone.
Nuoremmilla upseereilla oli kullakin kaksi huonetta ja yhteinen palvelijan huone.
Rakennukset voitiin rakentaa joko kaksikerroksisena puutalona tai kolmikerroksisena kivitalona.
Lisäksi tarvittiin upseerikerho ja rykmentinkanslia. Kaikkiin rakennuksiin tuli kuulua jääkellarit, ulkohuoneet ja liiterit.

Kuusi eskadroonaa sai kuvauksen mukaan kukin oman kaksikerroksisen ja ullakollisen kasarmin. Jokaiseen näistä tuli mahtua noin 116 miestä ja lisäksi tilat varusmestarille ja varusvarastolle, eskadroonan kanslia, kouluhuone ja pesuhuone.

Asiaan kuului vartiorakennus arestihuoneineen, keittiörakennus, varastorakennus ja suuri ruokasali. Verstaita tarvittiin suutareille, räätäleille, satulasepille, asesepille ja puusepille. Asuntoja laskettiin upseeriston lisäksi tarvittavan 45 perheelliselle aliupseerille. Näistä osa oli huoneen ja keittiön asuntoja, osa hellahuoneita. Vielä tarvittiin majoitustilat 60 trumpetistille ja aseettomalle. Verstashuoneille ja asunnoille tehtäisiin kolme tai neljä erillistä puurakennusta tai kolmikerroksinen kivitalo.

Rakennusohjelma käsitti puiset käymälät; leipomo suunniteltiin kivirakennukseksi. Ohjelmaan kuului myös varushuone, kivinen sauna- ja pesutupa, jossa voi lämmittää vettä, sekä kivestä rakennettu paja. Hevosille suunniteltiin kuusi eskadroonantallia, joihin kuhunkin tilat 115 hevoselle, yksi 75 hevosen talli trumpetistien, opetuskomennuskunnan ja kuormaston hevosille ja 30 hevosen sairastalli. Lisäksi tarvittiin yksi muonamakasiini ja 6–10 heinälatoa, joihin mahtuisi heinää kahden kuukauden tarpeisiin. Ratsuväki tarvitsi myös useita vajoja vaunujen ja muun tavaran säilytykseen. Maneesirakennuksia tarvittaisiin kaksi. Sairaala ajateltiin rakennettavaksi kivestä yksi-tai kaksikerroksiseksi. Sen viereen tai vaihtoehtoisesti yhteyteen suunniteltiin myös ruokalaa. Vielä rakuunarykmentti tarvitsi rakennustensa joukkoon ruumishuoneen.

Ylihallitus ryhtyi maaliskuussa 1889 saamansa määräyksen mukaan tekemään kasarmirakennusten suunnitelmapiirustuksia ja kustannusarvioita. Toukokuun puolivälissä ylihallitus lähetti piirustukset ja kustannusarvion 42 erillistä rakennusta varten senaatin hyväksyttäväksi. Kustannusarvio nousi aiemmasta hinnasta 1 624 276 markkaan tai vaihtoehtoisessa supistetussa versiossa 1 477 075 markkaan. Ylihallitus ehdotti rakennustyön tekemistä kolmen vuoden kuluessa marraskuuhun mennessä 1892, jolloin rakuunarykmentinkin oli määrä olla täydessä toimintakunnossa.

Rakennussuunnitelmassa, jota seuraavassa selostetaan pääosin rakennushallituksen arkistossa säilyneen Sebastian Gripenbergin allekirjoittaman asiakirjan valossa, kasarmialueen todettiin sijaitsevan Lappeenrannasta länteen. Sitä rajoitti lännessä Saimaa. Pohjoisessa, idässä ja etelästä kasarmialue rajoittui kaupungin alueeseen. Uusi maantie muodostaisi kasarmialueen ja kaupungin alueen rajalinjan. Suurin osa kasarmikoostuman rakennuksista sijoitettaisiin alueen eteläosaan ja osa pohjoisosaan. Länsiosa eli Saimaan rantavyöhyke oli maastoltaan jyrkin. Rinteen puolivälissä oli noin 90 jalkaa leveä terassi. Varsinainen kasarmialue oli tarkoitus sijoittaa korkeammalla, noin 100 jalkaa Saimaan pintatason yläpuolella sijaitsevalle alueelle, upseerirakennukset länsiosan terassille, pesutupa ja sauna pitemmälle pohjoiseen järven rantaan. Myös paja tuli palovaarallisena sijoittaa kauemmas kasarmirakennuksista.

Monestakin syystä vältettiin kasarmien sijoittamista aivan maantien viereen – näitä syitä ei kuitenkaan suunnitelmassa mainittu. Aiemmin olivat jo tosin tulleet esiin pölyn aiheuttamat terveyshaitat. Joka tapauksessa suunniteltiin kaupungista kasarmialueelle johtavan uuden tien ja maantien väliin jätettäväksi 190 jalan mittainen istutettu vyöhyke. Kasarmialueelle kaupungista uuden kansakoulun sivuitse johtavan tien varteen aiottiin sijoittaa kasarmit, kanslia ja verstasrakennus. Näiden taakse luoteeseen, noin 150 jalan päähän tuli seuraava rakennusrivi. Näiden kahden rivistön väliin tuli sijoittaa ruokala ja vartiorakennus. Näiden kahden linjan taakse taas sijoitettaisiin tallit muodostamaan maneesirakennusten kanssa tilavia ratsastuspihoja. Rakennusten tuli suojata pihaa tuulelta, mutta olla niin kaukana, että tulipalon sattuessa tulen eteneminen rakennuksesta toiseen saataisiin estetyksi.

Alueen itäiselle, kaupungin puoleiselle sivustalle piti rakennettaman asuntoja ja niiden ulkorakennuksia perheellisille alipäällystön tai miehistön jäsenille. Tämän osan voisi helposti erottaa ympäröi-

västä alueesta säleaidalla tai istutuksilla. Istutusten arveltiin alueella asuvien naisten ja lasten suuren määrän vuoksi olevan parempi vaihtoehto. Kasarmialueen pohjoisosaan tuli sijoittaa trumpetistien ja kuormaston hevosten talli, sairastalli ja viljaaitta ja niiden taakse 180 jalan päähän heinäladot.

Upseerien talot ja kerhorakennus sijoitettaisiin länsirannan terassille ja rannan pohjoisosaan sauna ja pesutupa. Sairaalaryhmän paikkaa ei ollut vielä lopullisesti päätetty. Vesihuollon järjestäminen oli Gripenbergin allekirjoittaman asiakirjan mukaan vaikeaa. Maaperää ei ollut vielä tutkittu, mutta Gripenberg arveli, että vaikka kaivoja saataisiinkin aikaan, olisi vedentarve alueella niin "kolossaalinen", etteivät hyvätkään kaivot riittäisi tyydyttämään sitä. Sen vuoksi tuli Gripenbergin mukaan jo alusta alkaen ottaa vesi kasarmialueelle länsipuolen syvästä lahdesta. Tämä oli tarpeen jo aikaisempien kokemusten vuoksi – suurin osa asevelvollisten kasarmialueista kärsi hyvän veden puutetta. Lappeenrantaan tuli ison miesluvun lisäksi vielä 800 hevosta, jotka tarvitsivat oman päivittäisen vesiannoksen.

Gripenberg piti parhaana mahdollisena veden saantikeinona rakentaa rannalla sijainneen kauppias Reichhardtin huvilan viereen pumppuhuone, joka tarpeeksi pitkää putkea myöten ottaisi puhtaan veden Saimaasta. Pumppuhuoneesta vesi johdettaisiin maanalaista putkea myöten ylhäällä sijaitsevalle alueelle vesisäiliöön. Sen tulisi olla rakennuksen sisällä, jotta vesi saataisiin talvella 6–8 asteen lämpöiseksi. Tämä oli Gripenbergin mielestä tarpeellista, sillä jääkylmä vesi oli hevosille vahingollista ja helposti jäätyisi putkissa.

Vesijohtoja ei Gripenbergin mielestä tullut vetää rakennuksiin, sillä se lisäisi veden kulutusta huomattavasti ja tarvittaisiin myös viemärit. Tämä ei vielä tässä vaiheessa ollut Gripenbergin mielestä toivottavaa, vaan se tulisi toteuttaa myöhemmin. Viemäri olisi pakko johtaa joko samaan lahteen, josta puhdas vesi otettiin, tai sitten toiseen, kaupungin puoleiseen lahteen. Kumpikaan ei Gripenbergin mielestä voinut tulla kysymykseen. Tulovettä ei voinut pilata ja lahdessa oli kesäisin tarkoitus niin miesten kuin hevosten uida. Viemäröinti tuli järjestää rakentamalla tiiviitä betonivalettuja jätekaivoja. varustamalla kaivot tiivein kansin ja pumpuin turvattaisiin hygienian tarpeet.

Gripenberg piti tärkeimpinä rakennuksina sotilaskasarmeja. Näissä tuli hänen mukaansa ottaa huomioon niin rakentamis- kuin ylläpitokustannuksetkin ja vielä rakennusten, asumisolojen, vaikutus miehistön terveyteen. Tässä hän vertasi tilannetta asevelvollisten tarkka-ampujapataljoonien kasarmeihin. Nämä oli rakennettu puusta, ja niiden ylläpito vei vuosittain rahaa niiden vastaamatta niille asetettuja vaatimuksia. Muun muassa tuuletus ei toiminut tyydyttävästi, syöpäläiset viihtyivät kasarmeissa, ja rakennuksiin rakennetuista käymälöistä oli valitettu.

Lappeenrannassa ei Gripenbergin mukaan saanut toistaa aiempia virheitä. Nyt kasarmit tuli rakentaa kivestä rautapalkistoin. Kustannusten takia ei niitä voitu rakentaa yksikerroksisiksi, vaan kasarmien tuli olla kaksi- ja osin kolmikerroksisia. Lattiat tuli ylimmissä kerroksissa tehdä asfaltista ja sen päälle rimojen varaan sijoitetuista lattialankuista. Alakerrassa lattiarakenne oli muuten samanlainen, mutta pohjana oli täytetyn ja korotetun maaperän päällä betonilaatta. Näin vältettiin mätänevät lattiantäytteet ja kosteusvauriot, mikä säästi korjauskustannuksia.

Sisäseiniä ei Gripenbergin mukaan tarvinnut rapata. Öljyväri voitiin sivellä suoraan tiilen pintaan kuuden jalan korkeudelle ja loppuosaan voitiin käyttää slammausta tai kalkkimaalia. Tulisijat tuli varustaa hormeilla, jotka kuljettivat lämmetessään raikkaan ilman lämmenneenä huoneeseen. Ilman poistamiseksi oli ovien yläpuolelle tehtävä luukut. Tulevaisuutta ajatellen, jos joskus haluttaisiin vielä parantaa ilmastointia, oli kasarmien muuraustyön aikana tarkoitus jättää seiniin hormeja. Lämpiminä vuodenaikoina voitiin tuvat tuulettaa avaamalla ikkunoita. Käymälöitä ei aiottu rakentaa sisälle kasarmeihin, mutta yön ajaksi pesuhuoneisiin oli tarkoitus tuoda palju, joka tuli joka aamu kuljettaa pois ja pestä.

Muuttamalla kenttäväämpelien huoneiden kokoa voitiin saada aikaan ullakkokerrokseen asunnot kahdelle perheelliselle aliupseerille. Tätä Gripenberg piti suurena etuna kurinpidon kannalta.

Gripenberg viittasi selostuksessaan myös kasarmirakennusten mieskohtaiseen ilmamäärään. Sitä oli 750 kuutiojalkaa. Tämä oli Gripenbergin mukaan vähän enemmän kuin Uudenmaan pataljoonan kasarmeissa.

Gripenberg piti puukonstruktiota kasarmirakennuksissa jonkin verran ehdotettua rautapalkki – kivirakennetta halvempana, mutta puuversio aiheuttaisi ajan kuluessa kalliita korjaustöitä.

Keittiörakennuksen materiaaliksi Gripenberg ehdotti puuta, mutta siten, että siinä olisi kivinen kellarikerros, jossa tulisi olla sekä ruoka- että jääkellari. Näin vältettiin erillisen jääkellarin tarve ja voitiin tehdä ruokalan lattia asfaltilla päällystetystä kivestä. Tämä säästi ruokalan lattian korjauskuluja. Ruokalarakennuksesta tehtiin kaksi vaihtoehtoa. Toisessa oli kuusi keittiötä – yksi jokaista eskadroonaa varten – tai kaksi keittiötä, jolloin kolmella eskadroonalla olisi yhteinen ruokailu. Kummassakin versiossa koko miehistö voi ruokailla kahdessa erässä.

Sairaala suunniteltiin kahden kerroksen korkuiseksi kivitaloksi ja konstruoitiin pääosin miehistökasarmien tapaan. Kuitenkin muun muassa sisäseinät tuli sairaalassa helpomman puhtaanapidon vuoksi rapata ja maalata öljymaalilla, eteisten ja käytävien asfaltoidut lattiat tuli maalata öljymaalilla ja vielä lakata. Paremman ilmanvaihdon saamiseksi tuli sairaalaan kaksi poistoilman imuhormia. Sairaalarakennuksesta tehtiin myös kaksi versiota. Ensimmäisessä oli yhtä sänkyä kohden suunniteltu 1200 kuutiota, toisessa 1500 kuutiota ilmaa.

Leipomon, saunan ja pesutuvan rakennusmateriaaliksi Gripenberg ehdotti kiveä. Tätä valintaa hän puolusti tulenvaaralla ja säästöllä vuotuisissa korjaustöissä. Rakennukset sijoitettiin rantaan siisteyden ja käytännöllisyyden vuoksi. Paikalle tuli Gripenbergin mielestä vielä hankkia käsipumppu, jolla voitiin pumpata vettä Saimaasta, sekä likakaivo poistovedelle.

Tallit olivat puurakenteisia. Ne eivät Gripenbergin mielestä tarvitsisi välikattoa ja vinttiä, koska rehun säilytys ylisillä ei ollut tarkoituksenmukaista. Välikatto oli hänen mukaansa myös palovaarallinen. Kun katon tukikonstruktio jätettäisiin näkyviin, voisi sen myös helposti tarkastaa ja korjata, Riittävän lämpöeristyksen aikaansaamiseksi oli pärekaton ja sisäkaton laudoituksen väliin jätettävä 4–5 tuumaa paksu savi- ja olkitäyte. Talleissa tuli Gripenbergin mielestä olla tasoitettu ja tiukkaan tampattu maalattia. Katon lanterniinit toimivat sekä valonlähteinä että ilmanvaihtajina. Sairastalli oli pääosin samanlainen kuin muutkin tallit, mutta siinä oli välikatto ja neljä tulisijaa korkeamman lämpötilan aikaansaamiseksi.

Verstasrakennuksen Gripenberg suunnitteli saman järjestelmän mukaan kuin varsinaiset kasarmirakennuksetkin – siis tiilirakennuksena. Sen yläkerrassa oli asuintilat kuudelle perheelliselle aliupseerille tai miehistön jäsenelle. Molempiin kerroksiin oli erilliset sisäänkäynnit.

Perheellisille aliupseereille tai miehistön jäsenille oli lisäksi kaksi muuta asuinrakennusta. Näihin oli Gripenberg suunnitellut riittävän monta uloskäyntiä – niitä tarvittiin useampia paitsi asukkaiden viihtyvyyden vuoksi myös mahdollisen tulipalon varalta. Rakennukset aiottiin tehdä puusta. Gripenbergin mukaan kahden kolmikerroksisen kivirakennuksen teko olisi 14 % kalliimpaa kuin hänen tässä esittämänsä rakennuksen.

Kanslia- ja kerhorakennusta Gripenberg ehdotti rakennettaviksi erilleen. Kanslia tulisi ylös kasarmien lähelle, ja siihen sijoitettaisiin kansliatilojen lisäksi asunnot yhdelle perheelliselle ja kolmelle naimattomalle kirjurille. Kerho tuli sijoitettavaksi länsirannan terassille upseerien asuinrakennusten tavoin. Kerhotalossa oli asunnot kahdelle esikuntaupseerille. Kaksihuoneisilla asunnoilla oli yhteinen eteinen ja palvelijanhuone.

Komentajan asunto oli yksikerroksinen puutalo. Gripenbergin mukaan huoneistossa oli pyydetty huonemäärä. Huoneistojen kokoa hän piti sopivana siihen nähden, että komentajan tuli tavata kotonaan koko upseeristonsa ja ottaa usein vastaan muitakin vieraita. Tämän vuoksi vastaanottohuone, sali ja ruokasali oli tehty kohtalaisen kookkaiksi. Muita huoneita hän piti melko vaatimattomina kooltaan. Suuren ullakon hyödyntämiseksi oli sen toista päätä korotettu. Siellä oli tilaa adjutantin asunnolle ja lisäksi huone palvelijoille.

Neljän eskadroonanpäällikön asunnoiksi oli tehty kaksi vaihtoehtoa. Toinen oli kaksikerroksinen puurakennus ja toinen kolmikerroksinen kivirakennus, jossa kolmas kerros oli matalampi ja tarkoitettu kahdeksalle yliupseerille. Kaksi upseeria asuisi kolmen huoneen asunnossa, molemmilla oma makuuhuone ja yhteinen vastaanottohuone. Samassa kerroksessa olisi lisäksi kaksi palvelijainhuonetta. Gripenberg piti puurakennusta kruunulle edullisempana vaihtoehtona. Hintaero kasvaisi hänen mukaansa vielä, jos upseereita pitäisi majoittaa arvioitua enemmän.

Varusvaraston, kuormavaraston ja pajan pohjakaavojen Gripenberg kirjoitti saaneen muotonsa sotilashenkilöiden antamien tietojen mukaan. Myös maneesin pohjakaavan koko oli Gripenbergin mukaan saatu sotilasasiantuntijoilta. Sen konstruktiossa hän oli pyrkinyt mahdollisimman matalin seinin saamaan rakennuksen sisälle mahdollisimman suuri korkeus, tila ja valo – kuitenkin ilman, että

rakennuksen hinta nousisi korkeaksi.

Osa ulkohuoneiden lattiaa tuli Gripenbergin mukaan betonoida ja asfaltoida, jotta vältettäisiin maan pilaantumista.

Yleensä Gripenberg ehdotti kalliimpiin rakennuksiin kattomateriaaliksi galvanoitua peltiä ja halvempiin pärettä. Galvanoituun peltikattoon Gripenberg oli päätynyt asevelvollisten kasarmeista saatujen kokemusten nojalla. Niiden katoissa käytetty “musta levy” tai asfaltti vaativat säännöllisesti lisäsivelyä ja muita korjauksia ja ne tulivat siten ajan mittaan kalliiksi.

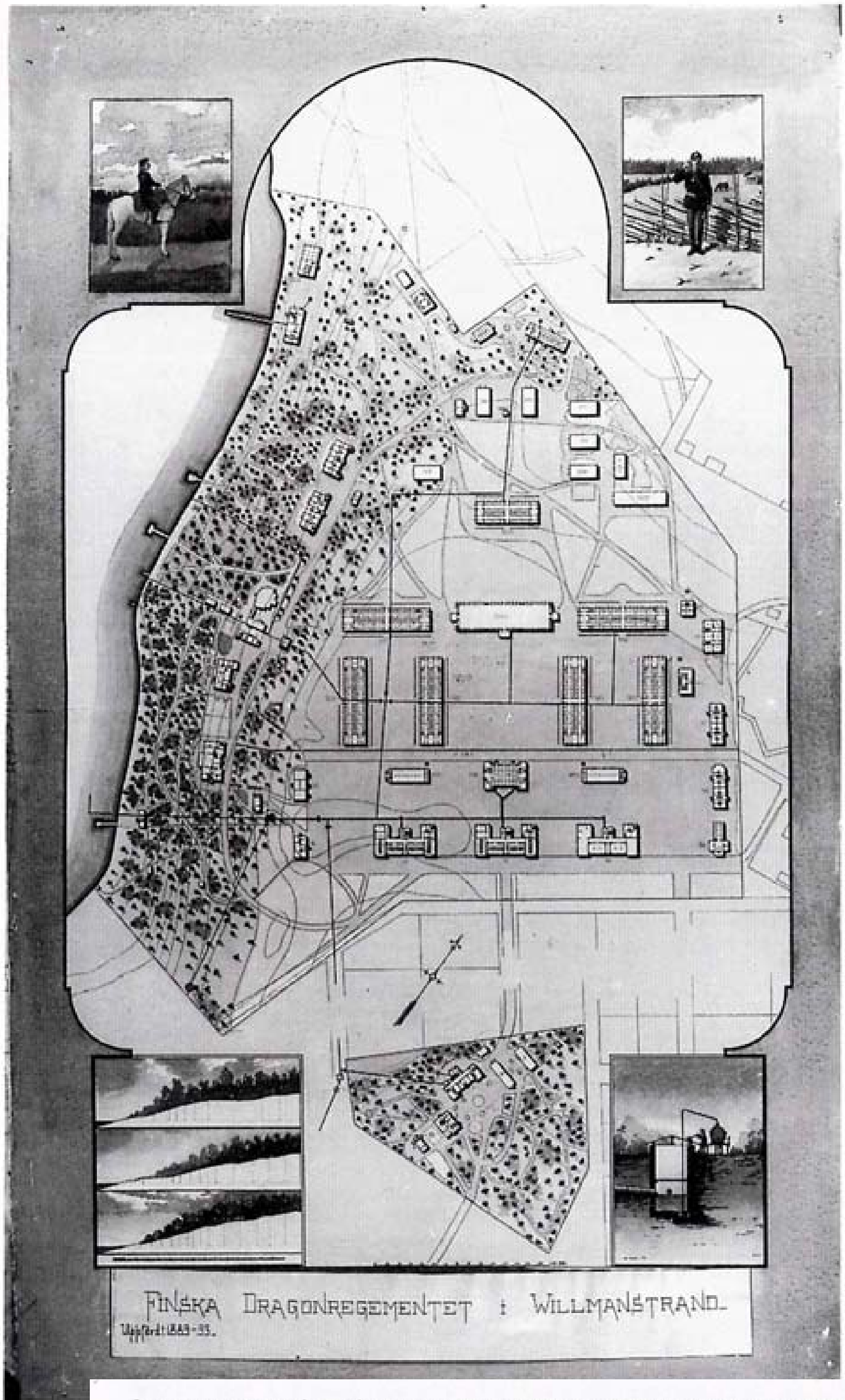
Asiakirjan lopuksi Gripenberg esitti vielä, että vesijohtojärjestelmän höyrykone voisi, silloin kun vettä ei tarvinnut pumpata, pyörittää dynamoa tuottamaan sähkövaloa. Tämä lisäisi hänen mukaansa esimerkiksi talleilla paloturvallisuutta. Sähkön voimanlähteenä voisi käyttää myös petrolimoottoria, jota Gripenberg piti halpana käyttää verrattuna polttopuiden kulutukseen.

Viranomaiset käsittelivät suunnitelmia useassa vaiheessa. Senaatti tutki ylihallituksen toukokuun 14. päivänä lähettämiä piirustuksia ja kustannusarviot, hyväksyi osan niistä ja määräsi osan muutettaviksi. Sotilastoimituskunta toimitti lisäksi 21. toukokuuta kenraalikuvernöörillä eli Suomeen sijoitettujen joukkojen komentajalla hanketta koskevat asiakirjat ja piirustukset. Rakennustyö Lappeenrannassa ja rykmentin perustaminen voisi toteutua vuosina 1889--1892. Kuluvana vuonna 1889 tulisi rakentaa rykmentin kanslia n:o 7, kanslian ulkohuone n:o 8, sotilaskasarmi n:o 9, keittiörakennus n:o 13, työhuonerakennus n:o 14 ja siihen kuuluva ulkohuone n:o 17, varushuone n:o 19, talli n:o 22, kauravarasto n:o 30, heinälato n:o 31, halkoliiteri- ja käymälärakennus n:o 34 ja maneesi n:o 36.

Jos rakennustyö pääsisi alkamaan vasta niin myöhään, että kasarmin muuraus ei enää kävisi päinsä, toimisi kaksikerroksinen verstasrakennus aliupseereista koostuvan opetuskomennuskunnan asuntona. Kuten edellä on mainittu, ei senaatti ehtinyt vielä tässä vaiheessa käsitellä kaikkia ylihallituksen esittämiä rakennuksia. Se otti kuitenkin kantaa niihin, jotka tuli rakentaa vuonna 1889.

Rykmentinkansliassa tuli senaatin mukaan välttää taitettuja ulkoseiniä. Rakennusta tuli laajentaa jotenkin muuten, jotta kirjureille saataisiin riittävät asuintilat. Kahden eskadroonan kasarmissa haluttiin alimman kerroksen pohjakaavaan pieniä muutoksia. Ruokalassa olivat taas ylihallituksen molemmat vaihtoehdot, kuusikeittiöinen ja kaksikeittiöinen, senaatin mielestä epätyydyttäviä. Sen sijaan haluttiin rakennettavaksi kolmikeittiöinen ruokala, kahden eskadroonan yhteisenä. Kenraalikuvernöörin kanssa neuvoteltuaan valitsi sotilastoimituskunta kuitenkin kuuden keittiön vaihtoehdon.

Verstaassa halusi senaatti muuttaa toisen kerroksen puurakenteiseksi kustannussäästön vuoksi: rakennus olisi 15 000 markkaa kokonaan tiilistä halvempi. Yläkertaan tuli sijoittaa 9 perheellisen aliupseerin asunnot. Niistä kahdessa tuli olla kaksi huonetta, muissa seitsemässä vain yksi. Varusvaraston senaatti hyväksyi sellaisenaan.

Lappeenrannan rakuunakasarmien uutta ja edistynyttä tekniikkaa edustavaa vesijohtoa kuvailtiin yleisten rakennusten ylihallituksen vuosikertomuksessa seuraavasti. "Vesijohto on laitettu seuraavalla tavalla: pumppuhuone, jossa on 4 hp. Worthinton'in suorastaan vaikuttava höyrypumppu sekä koneenhoitajan asunto, joka sijaitsee rannalla. Johtotorvi on noin 100 metriä rannasta ja siili, jonka suojaksi jäitä ja muuta vahinkoa vastaan on laitettu n. k. duc d'albeja, on 3 metrin syvällä. Johtotorvi, 200 metriä pitkä 100 mm. lävistäjällä, nostaa veden raudasta tehtyyn vesisäiliöön vetävä 60,000 litraa. Säiliö on läntisimmän sotilaskasarmin vinnillä. Veden painokorkeus on noin 45 metriä. Säiliö on huoneessa joka lämmitetään kahdella uunilla vinniltä käsin, joten siis veden lämpö säiliössä aina on korkeammalla jäätymispistettä. Säiliöstä johdetaan vesi joka sotilaskasarmin pesuhuoneeseen, joka artellikeittiöön, talleihin, maneeseihin, upseerien leipomatupaan sekä vedensäilyttimeen naineiden alipäällikköjen asunnossa. Jokaisesta tallista löytyy vesijohto ja letku tulipalon varalle. Likaviemäreitä löytyy pesuhuoneissa ja artellirakennuksissa ja johtaa veden suurempaan likakaivoon, joka on tehty rautatiilistä sementtiin ja asfaltilla laskettu. Pienempiä likakaivoja löytyy sitäpaitsi kasarmin ylempänä olevalla alueella eri paikoilla. Nämät kalliit ja epämukavat likakaivot täytyi laittaa sentähden, että kaupungin hallitusmiehet eivät suostuneet likaveden laskemiseen johonkin kaupungin lahteen ja taas ei likavesi voinut tulla siihen lahteen, josta vesi rykmentin tarpeeksi johdettiin." Kuvassa vesijohtojärjestelmää ja kasarmialueen rakennuksia esittelevä yleisten rakennusten ylihallituksen planssi. (VA).

Talleissa senaatti halusi keskikäytävän katettavaksi katukivellä ja soveliaisiin paikkoihin vesipisteet. Viljamakasiini, heinälato ja maneesi selvisivät senaatin käsittelystä muutoksitta. Lisäksi edellytettiin, että kasarmin ja verstashuoneen läheisyyteen rakennettaisiin vuoden 1889 aikana tarpeellinen määrä ulkohuoneita.

Senaatin päätös lähetettiin kesäkuun 4. päivänä yleisten rakennusten ylihallitukselle. Sille luovutettiin 300 000 markan määräraha ja se velvoitettiin aloittamaan ehdotuksessaan mainittujen 12 rakennusten rakennustyöt. Ylihallituksen todettiin esittäneen rakennustyötä valvomaan ylimääräisen arkkitehdin J. Lybeckin apunaan nuorempi arkkitehti sekä tarpeellinen määrä rakennusmestareita. Senaatti ei puuttunut rakennustöitä valvovaan henkilöstöön, mutta edellytti sen edustavan riittävää pätevyyttä. Ylihallituksen edellytettiin toimivan yhteistyössä sotilastoimituskunnan kanssa työhön liittyvissä asioissa.

Ylihallitusta pyydettiin erikseen suunnittelemaan ja laatimaan kustannusarvio kesän aikana Saimaasta kasarmiin, ruokalaan ja talliin johtavista vesijohdoista sekä vesiposteista. Viemärit tuli suunnitella kasarmista ja ruokalasta, mutta talleihin ei sellaista tarvittu. Tuli myös ottaa selville, voitiinko jätevedet laskea samaan lahteen, josta puhdas vesi otettaisiin.

Lehdistökin seurasi tässä vaiheessa hankkeen edistymistä. Viipurin Sanomat kertoi rakuunoiden kasarmeja sijoitettavan ylängölle kaupungin leiripaikan, reserviparakkien ja Saimaan kahden lahdelman väliin. Lehti piti paikkaa terveydellisessä suhteessa parhaimpien joukossa Suomessa. Alue oli 120 jalkaa Saimaan vedenpintaa ylempänä ja perustukseltaan sopiva rakennusta kannattamaan. Kun maaperä oli karkeasoraista, toisin paikoin sisältäen hienompiakin hiekkakerroksia, niin se oli kokonaisuudessaan hyvin sopiva imemään sisäänsä kaato- ja likavesiä. Kun tämän lisäksi kasarmialueelle tuli pistämään kaksi Saimaan syvää lahdelmaa, niin ei lehti voinut parempaa toivoakaan.
Jotta kasarmeille saataisiin lisää tilaa, täytyi maantie siirtää kulkemaan uuden koulurakennuksen eteläpuolitse 29. reservikomppanian parakeille päin. Uuden maantien viereen rakennettaisiin miehistön kasarmit, niiden taakse maneesirakennukset, edemmäksi tallit, näistä vielä edemmäksi heinäladot ja kauramakasiinit. Äärimmäisiksi rantaa pitkin lähemmäksi reservikomppaniaa tulisivat lehden tiedon mukaan sairashuone ja lääkärin, upseerien ja rykmentin päällikön asunnot sekä kaikkein kauimmaiseksi Tyysterniemelle sauna- ja pesuhuoneet. Muut rakennukset sijoittuisivat näiden päärakennusten ympärille sen mukaan kuin terveys- ja paikallisolosuhteet vaativat. Yleisten rakennusten ylihallitus oli lehden mukaan jo sopinut Lappeenrannan rautatieasemapäällikön kanssa neljän miljoonan tiilen hankkimisesta kasarmirakennuksiin. Suurin osa kasarmirakennuksista tuli nimittäin lehden mukaan, vastoin Suomen muita kasarmirakennuksia, tehtäväksi kivestä.

Artikkelin mukaan olisi kasarmien, sauna- ja pesuhuoneiden ja sairas- ja leipomohuoneiden lisäksi tallitkin rakennettu kivestä. Suurin huomio rakennuksissa oli pantu terveysopillisiin suhteisiin. Lattiat oli kasarmeissa ja sairaalassa suunniteltu kuperiksi, eikä täytteenä käytetty sammalta, vaan ainoastaan asfalttia ja puhdasta soraa. Ilmanvaihto oli suunniteltu mahdollisimman helpoksi ja yksinkertaiseksi. Kaikki liina- ja muut vaatteet tultaisiin puhdistamaan ennen pesua erityisesti tätä tarkoitusta varten laitetuissa huoneissa höyrylaitoksella mahdollisista tartuntataudeista. Tällä pyrittiin samaan rykmentin miesten sairastuvuus vähäisemmäksi kuin muualla. Lehden mukaan ylihallituksen suunnitelma oli Suomen oloihin nähden suurenmoinen. Piirustukset oli jo jätetty senaatin sotilastoimikunnan käsiteltäviksi. Kustannusarvio nousi lähes 1 1/2 miljoonaan markkaan.

Ylihallitus työsti suunnitelmia edelleen vuoden 1889 aikana. Se lähetti 20.12 1889 sotilastoimituskunnalle kasarmialueen 19 rakennuksen piirustukset ja kustannusarviot. Sen mukaan neljän eskadroonanpäällikön asuintalosta oli luovuttava kustannusten vuoksi – nyt kustannukset nousivat jo 1 463 840 markkaan. Ylihallitus pyysi myös toimittamaan rakentamiseen varatut rahat tililleen, jotta vuoden 1890 aikana saataisiin valmiiksi suunnitellut 10 rakennusta.

Tammikuun 28. päivänä 1890 senaatti vahvisti laaditut piirustukset ja kustannusarviot ja myönsi samalla ylihallitukselle 1 469 840 markkaa rakennuskustannuksiin. Vuonna 1890 tuli ylihallituksen esityksestä rakentaa rakuunarykmentin päällikön asunto n:o 1 ja sen ulkohuone n:o 2, upseerien kokoushuone eli upseerikerho n:o 6, kasarmirakennus n:o 10, vartiorakennus n:o 12, perheellisten aliupseerien asunto n:o 15, leipomo n:o 18, sauna- ja pesutupa n:o 20, paja n:o 21, tallit n:ot 23 ja 24, sairaitten hevosten tallit n:ot 29 ja 29A, sairaala n:o 38, sairaalan talousrakennus n:o 39, ruumishuone n:o 40 ja tarpeen mukaan rakennettavat ulkohuoneet ja heinäladot n:ot 41. Loput rakennukset senaatti määräsi rakennettaviksi vuosina 1891 ja 1892.

Vielä vuoden 1890 lopussa keskusteltiin kasarmialueen vesijohtojärjestelmästä, mutta varsinaisia päätöksiä ei vielä tehty. Senaatti myönsi syksyllä 1890 pieniä lisämäärärahoja tarvittaviin rakennustöihin, esim. tallin pilttuiden savipohjan laittoon ja sisäseinien päällystämiseen, leivinuunin tekoon sairaalan talousrakennukseen, ruumishuoneen asfalttilattiaan ja muuten valmiiden rakennusten viimeistelytyöhön. Yhteensä summa nousi 46 804 markkaan.

Vuosien 1891 ja 1892 ohjelmaan määrättyjen rakennusten lisäksi päätettiin vielä tehdä eräitä rakennuksia. Senaatin 5 huhtikuuta 1892 päiväämän päätöksen mukaan aloitettiin suunnitelman viimeinen vaihe: aiemmin rakentamattomat henkilökunnan asunnot apurakennuksineen. Ne valmistuivat ja luovutettiin rakuunarykmentille maaliskuussa 1893.

9.7.4 Rakennustyöt

Suomen rakuunarykmentin rakennustyöt Lappeenrannassa kestivät varsinaisesti kesästä 1889 a kesään 1893. Hankkeesta keskusteltiin jo vuoden 1889 alussa yleisesti lappeenrantalaisten kesken, sillä sitä koskevista materiaali- ja urakkatarjouksista ilmoitettiin tammikuussa sanomalehdistössä. Rakuunoiden kasarmihankkeen yksityiset urakoitsijat valittiin Lappeenrannan maistraatissa pidetyissä huutokaupoissa. Aluksi oli vaikeata saada urakoitsijoita työlle, sillä yksikään heistä ei hyväksynyt yleisten rakennusten ylihallituksen tarjoamaa korvausta. Sitä edellytettiin kohotettavan 20 000 markalla. Ylihallitus saikin senaatin sotilastoimikunnalta useaan otteeseen lisävaroja, ja urakkajärjestelmään oltiin ainakin ylihallituksen vuosikertomuksen mukaan tyytyväisiä.
Yleisten rakennusten ylihallitus sai rakennusaineiden hankintaan 50 000 markkaa jo tammikuussa 1889 ja vielä huhtikuussa 85 000 markkaa tiilien ja kalkin ostoon.

Tarvikkeita saapui työmaalle jo varhain vuoden 1889 alusta. Sebastian Gripenberg antoi 15.1. 1889 puutavaran laadusta ja säilytyksestä tarkat ohjeet; puut piti kaataa talvella, hirret tyvestä vähintään 8 tuumaa ja latvasta 6 tuumaa paksuja. Lappeenrannassa kuulutettiin 17.1. puutavaran toimitushuutokauppa, joka pidettiin 26.1. Tarjousten perusteella maistraatti suositteli puutavaran toimittajiksi lappeenrantalaisia asemapäällikkö Alfred Söderbergiä, kauppias Kristian Haikalaa ja Lauritsalan kartanon omistajan eversti Emil von Haartmania.

Täällä tarvike- ja urakkatarjouksia hoitanut Julius Sirén lähetti ylihallitukseen jo 19.2.1889 kirjeen yhdessä rakennusmestarien J.A. Westerlundin ja K. Nenosen kanssa, esitti hintavertailun saatavilla olevasta puutavarasta ja ehdotti sen ostoa asemapäällikkö Söderbergiltä.

Ylihallitus piti kuitenkin von Haartmanin tarjousta halvimpana, ja helmikuun alussa hänet valittiin päätoimittajaksi. Ylimääräinen arkkitehti Julius Sirén määrättiin ylihallituksen puolesta valvomaan muun muassa puutavaran toimitusta. Jo 24.2.1889 Julius Sirén, K. Nenonen ja J. Westerlund rakennustyömaalla kuittasivat ensimmäisen hirsi- ja parruerän vastaanotetuksi eversti von Haartmanilta. Hänen toimitussopimuksensa arvo oli 41 030 markkaa; yksi hirsisyli maksoi silloisessa rahassa 69 penniä.

Lybeckin apulaisena Lappeenrannassa toimiva arkkitehti Julius Sirén tutki vuoden 1889 alussa ylihallituksen määräyksestä Lappeenrannan seudulla rakennustyöhön tarvittavan tiilen ja kalkin saantia. Hän raportoi 11.3. 1889 neljästä varteenotettavasta tiilitehtaasta. Skinnarin tehdas sijaitsi Saimaan rannalla, maantietä kaupungista länteen noin kuuden virstan päässä. Tehtaassa oli kaksi uunia, joista toinen tuotti Sirénin mukaan 100 000 tiiltä, toinen 60 000. Valmiina siellä oli 170 000 tiiltä ja elokuuhun mennessä se saisi noin 300 000 lisää. Vaaleista tiilistä tehdas laskutti 25 markkaa 1 000 kappaleesta, tummista ja pinnaltaan palaneista 35 markkaa 1 000 kappaleesta. Kuljetus maksoi erikseen noin 10 markkaa 1000 kappaleelta. Sirén totesi Skinnarin tehtaan tiilien laadun olevan parasta seudulla.

Kaupungista itään noin neljän virstan päässä Saimaan kanavan varrella sijaitsivat Oittisten ja Bambergin tehtaat vierekkäin. Niillä ei ollut valmiita tiiliä, mutta kesän aikana ne pystyisivät valmistamaan noin 300 000 tiiltä. Oittisten tehdas pyysi 55 markkaa 1 000 tiileltä. Neljäs mahdollinen toimittaja asemapäällikkö Söderberg tarjosi tiiliä Saimaan rannalla sijaitsevalta tilaltaan 45 markalla 1 000 kappaleelta. Elokuuhun mennessä Söderberg lupasi valmistaa yli 100 000 kappaletta.

Muita tiilitehtaita ei Sirénin mukaan ollut kaupungin lähistöllä paitsi kaupunkilaisten omaan tarpeeseen tiiliä tuottavaa tehdasta kaupungin lähellä Mikonsaaressa. Seuraavaksi lähimmät tehtaat olivat Viipurissa. Kalkkia Sirén totesi saatavan kauppaneuvos Jakowleffiltä, jolla oli kaksi kalkkiuunia

rantatien varrella vähän matkan päässä kaupungista. Hinta oli 2 markkaa tynnyriltä sammutetusta ja 35 penniä puudalta sammuttamattomasta kalkista.

Mahdollisia tiilentoimittajia haastateltiin vielä 21.--22.3. Lappeenrannassa kaupungin hotellissa. Tiilet tilattiin huhtikuun alussa Alfred Söderbergiltä.

Ensimmäiset tilitykset Lappeenrannassa merkittiin tilikirjaan helmikuussa 1889. Tällöin, 9.2. ja 27.2. maksettiin Emil von Haartmanille kummassakin erässä 10 000 markkaa. Alkuvaiheen kuittaukset olivatkin pääosin tavarantoimittajien. von Haartmanille useaan otteeseen maksettujen summien jälkeen osoitti asemapäällikkö Alfred Söderbergin kuittaus 8.4. rakennustarvikkeiden saapumisen. Ylimääräinen arkkitehti Julius Sirén kuittasi ensimmäisen palkkionsa Lappeenrannassa 13.6., arkkitehti John Lybeck taas 10.7.1889.

Lybeck valvoi työmaata ja raportoi Lappeenrannasta Helsinkiin. Joskus hän osoitti kirjeet yleisten rakennusten ylihallitukselle, joskus suoraan "Till Öfverdirektören Högvälborne herr Baron Seb. Gripenberg". Lybeckin apulainen Sirén raportoi myös suoraan ylihallitukselle useimmiten tilittäen vastaanotettua rakennusmateriaalia.

Kevään 1889 koittaessa tarvikkeita alkoi saapua rakennuspaikalle yhä enemmän. 2.5. ja 10.5. 1889 tuli Lappeenrantaan eversti v. Haartmanin puutavaraa, ja 11.6. 1889 mennessä oli kaupunkiin toimitettu yhteensä 45 276 kuutiojalkaa lankkuja ja lautoja. Tavaroiden toimituksesta huolehti asemapäällikkö A. Söderberg.

Keväällä 1889 tarkennettiin vielä rakennussuunnitelmaa asemakaavan osalta. Lybeck, arkkitehti Sirén sekä Lappeenrannassa olevat rakennusmestarit ehdottivat Lybeckin 30.7.1889 päiväämässä kirjeessä ylihallitukselle joitakin pieniä muutoksia maanmittausinsinööri Hannikaisen laatimaan kasarmikoostumaa koskevaan karttaan.

Karttasuunnitelmaan verrattuna kasarmirakennusten ja halkoliiteri/käymälöiden etäisyyttä oli vähennetty 180 jalasta 120 jalkaan. Muutos johtui maastosta. Jos etäisyys olisi säilytetty suunniteltuna, olisi kaavassa rinteen puolella sijainneiden tallin n:o 22 ja maneesin n:o 37 osalla jouduttu hankaliin perustustöihin. Toinenkin muutos johtui maaston muodosta. Soittajien tallia n:o 26 piti siirtää hiukan alemmaksi Saimaata kohti, viettävästä rinteestä tasaisemmalle alueelle.

Ylihallituksen saaman kirjeen mukaan kasarmialueen tielinjat mukautuivat melkein itsestään maaston muotoihin. Yksi tie johti Saimaan rantaviivan suuntaisena maneesilta komentajan asunnon ohi. Asuintalot ja upseerikerho jäivät tien ja Saimaan väliselle alueelle. Komentajan asunnon kohdalta lähti taas pyöreällä kukkulalla sijaitsevan kanslian ohi kasarmeille johtava länsi-itäsuuntainen tie.

Kirjeen kirjoittaja Lybeck halusi muuttaa myös upseerikerhon sijaintia. Alempi tasanne rinteellä oli rakennukselle määrätyssä paikassa liian ahdas, jotta tiekin olisi mahtunut siihen rakennuksen lisäksi. Ainakin tie olisi vaatinut liian suuria kaivutöitä.

Lähellä oli kuitenkin yhtä kaunis paikka, josta Lybeck nimenomaan mainitsi olevan yhtä hienon näköalan Saimaalle ja jonka lähellä oli myös puita. Tämän paikan etuna oli se, että siihen oli helppo suunnitella ajoneuvojen kääntöpaikka. Lisäksi etäisyys sairaalaan ja kansliaan oli vielä sopiva. Komentajan talo pienempänä taas voitiin sijoittaa aiemmin osoitetulle upseerikerhon paikalle. Alueen puusto tuli siistiä ja tehdä puistomaiseksi.

Lybeck esitti vähäisempinä muutoksina pienemmän saunan ja leipomon sijoittamista tiiviimmin ja pajan siirtämistä hiukan sivummalle. Pajan Lybeck halusi siirtää pois mieluummin paviljongille kuuluvalta paikalta: se kasvoi kaunista metsää ja siitä oli hieno näköala. Lybeck esitti myös eräitä muutoksia sairaalan alueeseen ja kasarmin edustan esplanadiin. Näitä hän ei sentään pitänyt kovin kiireellisinä, vaan katsoi niiden voivan odottaa Gripenbergin käyntiä Lappeenrannassa. Tällöin Lybeck voisi esitellä muutosehdotukset suoraan ylijohtajalle.

Lybeck lähetti Gripenbergille 30.7.1889 toisenkin kirjeen ja raportoi erikseen rakennustöiden edistymisestä. Ne olivat jähmeän alun jälkeen päässeet käyntiin joskin hitaasti. Heinäkuun lopussa perustuskaivannot kasarmia ja verstasrakennusta varten olivat lähes valmiina. Muuraus edistyi ja kasarmin sokkelityötä aloitettiin juuri. Maneesin paikka oli katsottu ja se oli määrä seuraavana päivänä paaluttaa. Lybeckin mukaan töitä viivästytti huono sää ja lakko työmaalla.

Ehdottamiinsa muutoksiin Lybeck toivoi Gripenbergin suostumusta sähkeitse, minkä jälkeen perustuskaivu voisi alkaa. Lybeck sanoi kaupungin edustajien vastustaneen muutoksia jossain määrin ja kaipasi siksi Gripenbergin kantaa niihin kirjallisesti.

Lybeck pyysi 5.7.1889 ylihallitusta lähettämään Lappeenrantaan valmiit detaljipiirustukset kasarmeihin tulevista rautapylväistä ja palkeista sekä kaipaamiaan yhdistetyn halkovajan ja latriinin sekä kanslian ulkohuoneen kustannusarvioita. Hän toivoi myös keittiön piirustuksia toimitettavaksi Lappeenrantaan, kunhan ehdotus oli saatu valmiiksi.

Heinäkuun 19:ntenä 1889 Lybeck moitti kirjeessään urakoitsija Leander Kronholmia laiminlyönneistä ja vitkastelusta työn aloittamisessa. Lybeck antoi jo pitkälle edistyneen kesän hälyttämänä myös tiukkoja määräyksiä urakoitsijalle. Muun muassa kottikärryjä ja rakennustelineitä tuli hankkia välittömästi, kivitöiden johto piti järjestää ja lisätä työväkeä suurimpaan mahdolliseen. Urakoitsijan oli myös hyvä olla itse enemmän paikalla, järjestää työmaalle nopeasti paja sekä hankkia muuraus- ja kivityön johtaja.

Rakennustyöt kangertelivat vielä elokuun puoliväliin mennessä. Lybeck valitti 15.8. 1889 päivätyssä kirjeessään Gripenbergille, ettei rakennustyö edistynyt hänen toivomaansa vauhtia. Senaattori, kenraali Procopé oli edellisenä sunnuntaina käynyt Lappeenrannassa tarkastusmatkalla. Tällöin oli päätetty aloittaa muuraustyö mahdollisimman pian. Urakoitsija Kronholm ei kuitenkaan pystynyt tähän vielä.

Rakennustöitä seurasi lehdistökin. Kesän 1889 asevelvollisten leirin kynnyksellä kaupunkiin saapuneiden tarkka-ampujapataljoonien miehet tutkivat innokkaasti uuden suomalaisen aselajin, ratsuväen, kasarmien rakennustöitä. Uuteen Suomettareen lähetetyn kirjeen mukaan rakennuspaikkaa olikin “mittailtu ristiin rastiin, niinkuin muija sairasta poikaansa, ja tottapa siitä hyvä tulee”.

Nimimerkki “Työmies” taas lähetti Kaiku-lehdelle 16.8.1889 päivätyn kirjeen, joka käsitteli rakuunoiden kasarmien rakentamista. Nimimerkin mukaan Lappeenranta vaurastui jatkuvasti kokonsa ja maineensa puolesta. Nimenomaan sotavarustuksien suhteen kaupunki oli merkittävä. Näistä kirjoittaja mainitsi entiset sotaväen kasarmit, kesäleiripaikan sekä parhaillaan rakennettavat ratsuväen kasarmit, tallit, maneesit, kansliat ym.

Työssä käytetty urakkajärjestelmä ei työmiestä miellyttänyt. Kirjoittaja tiesi, että rakuunakasarmien ensimmäisen vuoden työt oli ottanut tehdäkseen viipurilainen rakennusmestari 224 900 markalla, joka alitti valtion arvion. Varsinaiset työt oli kirjoittajan mukaan aloitettu heinäkuun puolivälissä. Työnjohtajat olivat valtion puolesta. Nimimerkki piti urakoitsijan käyttöä vääränä kansan ja työmiesten hyväksikäyttönä, sillä valtion säästäessä varojaan ja myöntäessä työn halvan tarjouksen tehneelle ei työn saanut urakoitsija maksanut työntekijöille kunnollista palkkaa.

Ensimmäisen 33:n tarkka-ampujan komennuskunnan saapuessa rakuunarykmenttiin Lappeenrantaan syyskuun puolivälissä 1889 ei vielä yksikään kasarmi ollut valmis. Yhden kasarmin tiiliseiniä oli muurattu noin kyynärän verran ja muutamien muiden rakennusten kivijalat olivat valmiina. Komennuskunta majoitettiinkin leirikentälle Turun pataljoonan leirirakennuksiin, ja se käytti Uudenmaan pataljoonan keittiötä ja ruokailutilaa. Kasarmialueen rakennustöiden ohella komennuskunnan 40 hevoselle rakennettiin leirialueelle talli ja hevosten hoitajan asunto syksyllä 1889.

Savo-lehti kertoi syyskuun puolivälin kasarmien valmistuvan joutuisasti, ja kaksi tiilirakennusta oli jo muurattavana. Toisesta tuli kolmekerroksinen, toisesta kaksikerroksinen, joskin viimeksimainitun toinen kerros rakennettaisiin puusta. Jälkimmäinen lehden mainitsema rakennus siis itse asiassa oli verstas. Toistenkin rakennusten perustuksia tehtiin jo – tekeillä oli viisi rakennusta, ja seuraavana kesänä piti olla kahdeksan erillistä rakennusta valmiina.

Työssä oli 350–400 miestä, muutamia naisiakin. Näistä noin 60 oli muurareita, kivimiehiä oli toista sataa, loput kirvesmiehiä ja muita työmiehiä. Palkkaa muurari sai 25-40 penniä tunnilta, kivimies 22-27 penniä, kirvesmiehet saivat 2-3,40 markkaa päivässä ja muu työväki korkeintaan 2,25 markkaa päivää kohden. Lehti kertoi yleensä viikolla työmiesten elämä olevan siivoa, mutta pyhäisin ja etenkin palkanmaksupäivinä “kuuluu huudon mölinöitä joka taholta ja humalaisia vilisee kuin `kirjavia kissoja’ kadut täynnä”. Työväki yleensä napisee, kun valtio antaa parhaat työt urakkalaisille, jotka eivät maksa kunnon palkkaa. “Sentähden sanovat muutamat juopottelevansakin, kun on niin vähän palkkaa”.

Lybeck sopi ylihallituksen määräämänä ruokalan rakentamisesta urakoitsija Leander Kronholmin kanssa syyskuun 19. päivänä. Samana päivänä lähettämässään kirjeessä hän kertoi pohjatöiden olevan pääasiassa valmiina ja siis voitavan siirtyä muuraamaan.

Muurauksen päästyä alkuun edistyivät työt jo nopeasti. Lokakuun 10. päivänä 1889 Lybeck ilmoitti kasarmin nousseen toisen kerroksen ikkunoiden puoliväliin. Kattotuolit oli kasattu valmiiksi. Verstas oli lähes kokonaan muurattu ja vain vesikattoa vailla. Talli oli lähes valmis, sen kattotuolit jo paikallaan, ja eristäminen oli jo suoritettu. Maneesiin alettiin asettaa vasta toista hirsikerrosta paikalleen. Senkin kattotuolit oli sentään tehty valmiiksi etukäteen. Kanslian kattotuolit olivat paikallaan ja laudoitusta laitettiin parhaillaan. Ruokalarakennuksessa viimeisteltiin sokkelia, mutta kellarissa jatkettiin perustustöitä ja kaivamista. Varusvarastossa alkoivat kirvesmiestyöt. Viljamakasiinissa oli perustus valmis ja betonilattian valu aloitettaisiin pian.

21.10. 1889 John Lybeck lähetti Gripenbergille sairaalan alueen tarkennetun kaavasuunnitelman.

Lokakuun lopussa kasarmin molemmat siivet oli muurattu ja kattotuoleja asennettiin parhaillaan. Keskiosassa työ oli edistynyt konsolien kohdalle, ja tarvittavat muototiilet oli pääosin jo hakattu. Ruokalan muurausta vasta aloitettiin. Verstasrakennuksessa asennettiin kattovasoja, tallissa oli kattotuolit ja ulkolaudoitus jo paikoillaan. Maneesissa olivat hirsikerrat jo niin korkealla, että Lybeck 31.10.1889 kertoi aivan marraskuun alussa päästävän asentamaan kattotuoleja paikoilleen.

Varusvaraston työ edistyi hitaasti, ja Lybeck arveli sen valmistuvan vasta uutena vuonna (1890). Rakennus tuotti muutenkin huolta. Eversti Schauman valitti Lybeckille useaan kertaan sen olevan liian pieni varusvarastoksi. Lybeck ehdotti Gripenbergille lisätilan saamiseksi ulkoseinien nostamista neljällä hirsikerralla. Näin saataisiin rakennukseen iso ullakko. Sitä valaisisivat kattoikkunat ja sinne johtaisi kevyt portaikko. Kanslian katto oli valmis. Lybeck kuitenkin valitti levysepän olevan hidas ja haluton ja oli siksi ottanut uuden miehen verstaan kattotyöhön. Viljamakasiinin pohja oli betonilaareineen valmis ja seinien salvostaminen alkamassa.

Kasarmirakennus oli marraskuun alussa 1889 edennyt jo niin pitkälle, että Lybeck suositteli kirjeessään 6.11. ylihallitukselle maksettavaksi urakoitsija Leander Kronholmille 60 000 markkaa eli toisen maksuerän urakkasummasta.

Lybeck raportoi jälleen 7. joulukuuta 1889 töiden edistymisestä. Verstasrakennuksen peltikatto oli valmistunut. Varusvaraston katto oli laudoitettu ja peltien laittoa aloitettiin. Viljamakasiinin seinien salvos oli myös päässyt alulle. Verstasrakennuksessa ja kasarmissa olivat välikatot osittain valmiita.

Mikkeliläiselle Suomi-lehdelle kertoi vuoden lopussa nimimerkki “Heikki” Lappeenrannasta Suomen rakuunarykmentin kasarmialueesta. Töistä oli joulukuun puolivälissä jo melkein valmiina suuri kolmekerroksinen toista eskadroonaa varten määrätty tiilirakennus. Siinä oli katto päällä ja välikattojen kannattimia asennettiin. Kanslia, verstasrakennus, talli ja iso harjoitusmaneesi olivat myös “katon alla”. Nyt tehtävien rakennusten tuli olla valmiina vuoden 1890 maaliskuun alussa.

John Lybeck jatkoi töitä Lappeenrannassa talvella 1890. Ensimmäisinä oireina uuden vuoden työsuorituksista Lybeck lähetti tammikuun 15. päivänä 1890 Gripenbergille kustannusarviot halkoliiteristä, heinäladosta ja ulkohuoneesta.

Tammikuussa pidettiin myös julkinen huutokauppa kahden tallin rakentamisesta. Alimman tarjouksen teki rakennusmestari Felix Wuorinen Viipurista pyytäen 74 500 markkaa. Muut tarjoukset osuivat hämmästyttävän lähelle, sillä lähinnä edullisin lappeenrantalaisen urakoitsijan tarjous ylitti vain sadalla markalla Wuorisen tarjouksen, Myöhemmin Wuorinen lupasi tehdä tallit 68 000 markalla. Lybeck puolsi kirjeessään 2.2.1890 Wuorisen valintaa urakoitsijaksi. Urakkasopimus solmittiin saman kuun 13. päivänä.

Urakoitsija Leander Kronholm aiheutti taas hankaluuksia. 12.7.1889 tehdyn urakkasopimuksen perusteella piti ruokalan ja kasarmin olla valmiina jo 20.3.1890. Sebastian Gripenberg pidensi kuitenkin käydessään 17.2.1890 Lappeenrannassa vaikeuksissa olevan urakoitsijan sopimusaikaa 1.8. 1890 asti. Kronholm oli saanut Viipurista F. Sergejeffin ja Seth Sohlbergin allekirjoittaman takuukirjeen urakan töille ja ennakoille. Helmikuun lopussa Kronholm pyysi 40 000 markan ennakkoa saattaakseen työt loppuun.

Helmikuussa 1890 käytiin myös seuraava laaja useiden rakennusten urakkakilpailu. Sen voitti viipuri-

lainen Antti Wiklund. 423 680 markan arvoinen urakka solmittiin 25.2. 1890.

Maaliskuun loppupuolella valmistui verstasrakennus. Rykmentin opetuskomennuskunta majoitettiin väliaikaisesti tähän alaosaltaan tiiliseen ja yläosaltaan puiseen rakennukseen. Rakuunoiden hevoset sijoitettiin valmistuneeseen talliin, myöhempään toisen eskadroonan talliin.

Yleisten rakennusten ylihallituksen arkkitehtien ohella rakuunain komentaja everstiluutnantti Schauman seurasi rakennustöitä Lappeenrannassa. 19.3.1890 hän esimerkiksi lähetti ylihallitukseen kirjeen, jossa toivoi tallin heinävarastoon lattiaa, jottei heinien alin kerros sekoittuisi hiekkaan ja saveen ja siten menisi pilalle.

14.4.1890 rakuunarykmentti puuttui taas eräisiin upseerikerhon rakennustöiden yksityiskohtiin ja huomautti useista rakennuksissa ilmenneistä pienehköistä puutteista. Kenraalimajuri Renvall taas käydessään Lappeenrannassa huhtikuun 26. päivänä 1890 tarkasti joukkojen lisäksi kasarmirakennuksen, tallin ja talousrakennuksen.

Kiireisen loppusyksyn ja talven hiljaiselon jälkeen rakennustyöt nopeutuivat varhain keväällä 1890. Lybeck raportoi huhtikuun 24. päivänä töissä olevan 450 miestä ja 50--60 hevosta ajajineen. Lukumäärä kasvaisi Lybeckin mukaan vielä. Rakennustarvikkeita riittäisi.

Rakennustyöt olivat myös jo edistyneet. Sairaalaryhmän ulkorakennus oli melkein valmis ja kattamista aloitettiin juuri. Talousrakennuksen sokkeli oli lähes valmiina ja itse sairaalan seinistä oli 2/3 muurattu.

Muista rakennuksista oli leipomon sokkeli valmis ja muurausta oltiin valmiita aloittamaan. Saunankin sokkeli oli melkein valmis. Komentajan talossa olivat perustukset ja sokkeli valmiina ja seinähirsien ja kattotuolien kasaamista valmisteltiin. Rakennuksen ulkohuoneessa oli pohjatyöt tehty. Upseerikerhon sokkelia alettaisiin tehdä heti, kun paremmat kivityömiehet olisivat lopettaneet työnsä leipomossa.

Pajassa oli pohja kaivettu ja perustusten tekoa aloitettiin. Sama tilanne oli sekä suuressa että pienessä sairastallissa. Eskadroonan tallissa n:o 22 koottiin kattotuoleja, tallissa n:o 23 oli vasta perustukset tehty.

Kasarmi oli saanut peltikaton, samoin sairaalan vieressä sijainnut ruumishuone. Urakoitsija Kronholmin työt olivat pääosin valmiit. Kasarmin ikkunoissa oli vielä puutteita, ruokalassa ruokasalin katto laudoitettaisiin myöhemmin, maneesissa sisäkaton slammaus ja muurattujen pintojen rappaus puuttui vielä huhtikuun lopussa. Pieniä puutteita oli muun muassa urakkaan kuuluneiden ulkohuoneiden maalauksessa.

Varusvarasto tuotti edelleen ongelmia. Vanhaa varastoa oli korotettu, mutta silti tarvittiin uusi varasto, jossa olisi erilliset huoneet satuloille, vaatteille ja kivääreille. Kirjeessään ylihallitukselle Lybeck valitti, että paljon vaivaa olisi säästetty, jos rykmentti olisi itse ehdottanut piirustuksiin, kuinka kaikki olisi pitänyt järjestää.

Suomen rakuunarykmentti valitti vielä toukokuun 21. päivänä 1890 ylihallitukselle varusvaraston ikkunaluukkujen lukittavuudesta. Helsingistä pyydettiin Lybeckiltä selvitystä ja Lybeck vastasi moitteisiin kirjeessään ylihallitukselle. Samassa kuussa rykmentti valitti myös verstaan rännien olleen valmiina mutta asentamatta jo kaksi kuukautta. 25.7. 1890 John Lybeck raportoi kiistakapulana olleen varusvaraston sisutustöiden vihdoin valmistuneen. Ne maksoivat yhteensä 1 798 markkaa.

Eversti Schauman puuttui myös komentajanasunnon rakennustöihin. Lybeck näet valitti 31.5.1890 kirjeessään ylihallitukselle, että Schauman oli omavaltaisesti, vastoin senaatin hyväksymiä piirustuksia, määrännyt palvelijanhuoneen ja keittiön välisen oven pantavaksi umpeen. Lybeck määräsi oven taas avattavaksi.

Rakennustöihin kuului tässä vaiheessa myös heinävaa’an teko. Se valmistui kesäkuun lopussa 1890. Kustannukset olivat 1 505 markkaa. Sen rakensi urakoitsija Kronholm.

Kasarmialueen rakentamisen ollessa kesällä 1890 kiivaimmillaan kaupungissa liikkui runsaasti työväkeä. Lappeenrannan Uutisten mukaan kauttakulun aiheuttivat puheet siitä, että työväellä olisi Lappeenrannassa “oikein kultainen aika”. Tässä lehti näki paljon peräakin, sillä kasarmirakennuksil-

la tarvittiin väkeä. Palkat eivät olleet kovin hyvät, mutta vastasivat lehden mukaan hyvin rautatiellä tarjottuja etuja.

Lybeck ilmoitti 16.8.1890 ylihallitukselle Leander Kronholmin rakennusten tulleen valmiiksi. Tarkastuksen jälkeen ne hyväksyttiin ja urakoitsijalle maksettiin viimeinen urakkasumma. Viimeistely kuitenkin jatkui vielä verstasrakennuksessa ja kansliassa. Kronholm rakensi edellä mainittujen lisäksi kasarmialueelle yhden kasarmin, ruokalan, upseerikerhon ja erilaisia pienempiä rakennuksia.

Marraskuun ensimmäisenä päivänä 1890 tuli Suomen rakuunarykmenttiin ensimmäiset asevelvolliset. Alokkaiden saapuessa oli kasarmialueen rakennuksista jo niin moni valmistunut, että rykmentti pystyi toimimaan. Kasarmissa tosin asuivat ahtaissa tiloissa kaikki kolme eskadroonaa, jotka oli perustettu asevelvollisten saapuessa, ja rakennuksesta oli vielä yksi siipi perheellisten aliupseerien käytössä.

Rakennukset luovutettiin virallisesti saman kuun 25. päivänä. Suomen rakuunarykmentti sai yleisten rakennusten ylihallituksen luettelon mukaan seuraavat rakennukset:
(1) Rykmentin komentajan asunto
(2) Asunnon ulkohuone
(7) Rykmentin kanslia, jossa oli asunnot yhdelle perheelliselle ja kolmelle naimattomalle kirjurille
(8) Kanslian ulkohuone
(9) Kasarmirakennus
(12) Vartiorakennus, jossa oli myös pidätettyjen tilat
(13) Ruokala
(14) Verstasrakennus, jonka yläkerroksessa oli asuntoja yhdeksälle perheelliselle aliupseeristoon tai miehistöön kuuluvalle
(15) Asuntoja 16 perheelliselle aliupseerille tai miehistöön kuuluvalle
(17) Ulkorakennus rakennuksiin 14 ja 15
(19) Varusvarasto
(21) Paja
(22) Talli yhdelle eskadroonalle
(23) Talli yhdelle eskadroonalle
(24) Talli yhdelle eskadroonalle
(29) Sairastalli 24 hevoselle
(29A) Sairastalli 8 hevoselle
(30) Viljamakasiini
(31) Kaksi heinälatoa ja vaakahuone
(34) Halkoliiteri ja käymälä
(36) Maneesi
(39) Sairaalan talousrakennus
(40) Ruumishuone
(41) Ulkohuone, rakennuksen luovutuspäivä luettelon mukaan 25.11.1890
(18) Leipomorakennus, rakennuksen luovutuspäivä luettelon mukaan 5.12.1890
(20) Sauna ja pesutupa
(6) Upseerikerho

Arkkitehti Lybeck ja eversti Schauman eivät tulleet kovinkaan hyvin toimeen keskenään. Elokuussa 1890 Schauman valitti Suomen sotaväen päällikköhallitukselle, että Lybeck käytti komentajan kanssa käydyssä virallisessa kirjeenvaihdossa epäasiallista sävyä. Riitaa oli tullut ainakin komentajan taloon valittavasta tapettimallista.

Lybeck taas vastasi 29. syyskuuta 1890 ylihallituksen tiedusteluun, että rakuunarykmentin kolmas talli olisi valmiina luovutettavissa lokakuun alussa. Hänen mielestään talliin olisi jo aiemmin voitu hyvin sijoittaa 48 hevosta, jos vain rykmentti olisi ollut halukas yhteistyöhön. Lisäksi Lybeckin mukaan syksyllä leirikokouksessa käytetyt tallit olisivat olleet aivan hyvin käytettävissä, eikä Lybeck käsittänyt, miten Schauman oli voinut unohtaa niiden olemassaolon, vaikka oli niitä jo kerran syksyllä käyttänyt.

Rakuunarykmentti piti kasarmialuetta liian pienenä. Tämän vuoksi rakennukset jouduttiin sijoittamaan paloturvallisuuden kannalta liian lähekkäin. Alueen ratsupihat olivat huonoja, eikä alueella ollut tilaa, johon koko rykmentti olisi mahtunut kerralla ojennukseen. Rykmentin pitämän päiväkirjan mukaan jotain pystyttiin kuitenkin, tosin vaivoin, pelastamaan. Sen mukaan rykmentin komentajan everstiluutnantti Schaumanin vaikutuksesta siirrettiin kolmen uuden tallin paikka alkuperäisestä suunnitelmasta vähän kauemmaksi ja saatiin siten hieman suurempi aukio. Kasarmin asukkaita kiusasi

käymälöiden syrjäinen sijainti itse kasarmien ulkopuolella. Rykmentin pajakin oli liian pieni, eikä sen kapasiteetti tahtonut riittää paljoon kengitystyöhön.

Ilmeisesti juuri Schaumanin vaatimien muutosten vuoksi tammikuussa 1891 laadittiin kasarmialueesta uusi, täsmennetty kartta, joka hyväksyttiin myös sotilastoimituskunnassa.

Leander Kronholmin rakentamassa 1. eskadroonan tallissa havaittiin helmikuussa 1891 suuria vesivahinkoja, jotka tuotti Lybeckin mukaan katolle keräytynyt lumi ja liian ohuen eristeen läpi tiivistynyt vesi. Lybeck joutui edelleen vuoden 1891 alussa vastaamaan ylihallitukselle rakuunarykmentin senaatille lähettämiin valituksiin, jotka koskivat kasarmikoostuman rakennuksissa ilmenneitä puutteita. 26.2. 1891 ylihallituksen saaman kirjeen mukaan ongelmia ilmeni muun muassa tallien ja muidenkin rakennusten kattorakenteissa -- katot vuotivat. Kasarmeissa uunit savuttivat pahasti; tämän vian poisti nuohous.

Urakoitsija Anders Wiklundin kanssa solmittiin 17.2.1891 toinen suuri urakkasopimus. Siinä Wiklund lupasi 260 000 markalla rakentaa muun muassa kasarmin ja kolme eskadroonantallia. Lokakuun ensimmäisenä päivänä 1891 rakuunarykmentti otti vastaan toisen kasarmin ja lopullisesti Wiklund sai rakennustyönsä valmiiksi vuoden 1891 marraskuussa. Vuonna 1891 valmistui kasarmirakennus n:o 10, 40 vuoteen sairaala n:o 38, tallit n:ot 25, 26, 27 sekä yhdistetty halkovarasto ja käymälä n:o 35.

Wiklund urakoi lisäksi vuoden 1892 aikana valmistuneen kolmannen eli viimeisen kasarmin n:o 11, trumpetistien 75 hevosen tallin n:o 28, vaunuvajan n:o 32 ja yhdistetyn vajan/käymälän n:o 42.

Saimaan pintatasoa paljon korkeammalla sijaitsevana ja runsaan hevosmäärän vuoksi kasarmialueen katsottiin tarvitsevan vesijohdon. Vesijohtoasia oli esillä jo rakentamisen alusta alkaen. Kustannusten ohella ongelmana oli kuitenkin kokemattomuus tällaisen järjestelmän rakentamisessa.

Vesijohto- ja viemärijärjestelmän suunnitelma laadittiin ensin tie- ja vesirakennusten ylihallituksessa. Tämä ehdotus ei kuitenkaan tyydyttänyt eikä sitä toteutettu, vaan suunnitelman ja kustannusarvion laatiminen annettiin insinööri Robert Huberille. Hänellä oli yleisten rakennusten ylihallituksen mukaan “suurin kokemus näissä asioissa”.

Huberin ehdotus hyväksyttiinkin senaatissa kesäkuussa 1891 ja kustannusarvioltaan 64 000 markkaan nousevia vesijohto- ja viemäröintitöitä päästiin tekemään. Ne valmistuivat vuonna 1892. Vesijohto oli alueella erittäin tarpeellinen, sillä alueella oli valmistuttuaan 800 hevosta ja yhtä monta miestä. Ennen vesijohtojen saamista olivat kasarmialueella jo majailevat opetuskomennuskunta ja ensimmäiset asevelvolliset joutuneet kolmasti päivässä juottamaan hevoset lähes kilometrin päässä sijaitsevassa rannassa ja talvella vetämään veden rannasta talleille ja kasarmeihin.

Vesijohdon ja pumppausjärjestelmän suunnittelun ja urakoinnin kustannukset olivat 64 000 markkaa. Pumppausjärjestelmää varten rakennettiin rantaan pumppuhuone ja sen yhteyteen pumpunhoitajan asunto. Pumppu syötti veden ylös mäelle 60 000 litraa vetävään lämmitettävään säiliöön, joka oli kasarmin ullakolla. Säiliöstä vesi johdettiin kasarmien pesuhuoneisiin, keittiöihin, talleihin, maneesiin, upseerien leipomoon ja perheellisen alipäällystön asuntolan edessä sijainneeseen vesipostiin. Vesijohtojärjestelmään liittyi myös viemärijärjestelmä. Jätteet aiottiin aluksi poistaa Saimaaseen viemäriä pitkin. Tästä kuitenkin kaupungin vastustuksen ja oman tuloveden pilaantumisen pelossa luovuttiin, ja viemärit johtivat yhteen isoon ja useaan pienempään jätekaivoon.

Senaatin 5. huhtikuuta 1892 päiväämän päätöksen perusteella voitiin aloittaa kasarmikoostuman viimeisten tilojen rakentaminen. Huhtikuun 30. päivänä 1892 käytiin niistä urakkakilpailu, ja tarjouksia tekivät P. Roiha, A. Wiklund, H. Lohman, F. Wuorinen ja J. Mantila. Urakkasopimus solmittiin seuraavan kuun alussa H.E. Lohmanin kanssa 141 000 markasta. Viimeisinä rakennettiin adjutantin, eläinlääkärin ja naimattomien upseereiden asuntola n:o 3 (rakennuksen alakerta kivestä, yläkerta puusta), neljän eskadroonankomentajan asuintalo n:o 4 (rakennuksen alaosa kivestä, yläkerta puusta), ulkorakennus n:o 5 edellä mainittuihin rakennuksiin, leivintupa n: 5A upseeriperheille ja upseerikerholle ja asuinrakennus n:o 16 kerhohuoneistoineen alipäällystölle. Ne luovutettiin rakuunarykmentille maaliskuussa 1893.

Hankkeen kustannukset olivat vuoden 1892 kuluessa nousseet 1 850 056 markkaan. Tämän jälkeen seuraaville vuosille myönnettiin vain pienehköjä määrärahoja remontti- ja täydennystöitä varten. Rahaa kului muun muassa työpajarakennuksen sisustuksen muuttamiseen, kuormaston vajan rakentamiseen ja likakaivon sekä paloportaitten tekoon.

Viimeiset varsinaista rakennustyötä koskeneet tilitykset tehtiin Lappeenrannassa vuoden 1893 alkupuolella. Helmikuussa ja maaliskuussa maksettiin urakoitsija H.E. Lohmanille yhteensä 10 000 markkaa, Helsingfors Asfalt Aktiebolagille maksettiin kaksi pienempää summaa. John Lybeck kuittasi maaliskuun neljäntenä vielä yhden 705 markan suuruisen palkkiosumman, vesijohtoverkon urakoinut Robert Huber kuittasi viimeisen summan 17.3. Vielä 18. huhtikuuta oli tilikirjassa yksi kuittaus, jolloin maksettiin H.E. Lohmanille 8 000 markkaa.

Täydennystyönä johdettiin sairaalaan vesi vuonna 1894 samalla kun vesijohto vedettiin kasarmialueen varaajasta leirikentälle.

Hiukan suurempia muutostöitä tehtiin vuonna 1895. Porvoon hiippakunnan tuomiokapituli teki aloitteen huoneiston hankkimiseksi jumalanpalveluksia varten rakuunarykmentissä. Aloite tutkittiin ja todettiin sen toteutuvan liittämällä rykmentin keittiö-ruokalan ruokasaliin pieni lisärakennus, johon sisustettiin alttari ja sakaristo ja jonka voi liukuovin erottaa varsinaisesta ruokasalista. Senaatti hyväksyi ylihallituksen laatiman ehdotuksen 7. helmikuuta 1895 ehdolla, ettei suunnitelmassa esitettyjä mahdollisia parvia rakennettaisi ja jumalanpalvelushuoneiston saarnastuoli tehtäisiin liikuteltavaksi siten, että se voitiin palveluksen ajaksi työntää esiin ja taas poistaa suljettuun osastoon. Senaatti edellytti myös ruokalan asfalttilattian maalausta ja vahausta. Muutostyöt ruokalarakennuksessa maksoivat hiukan yli 5 000 markkaa.

Suomen rakuunarykmentin kirkkoon hankittiin myös tarpeelliset liturgiset välineet. Senaatti määräsi sotakomissariaatin tallettamista vanhoista kirkkoastioista yhden suuren ja yhden pienen rippikalkin leipätarjottimineen sekä kaartinpataljoonan käytössä olleet kalkkiliinan ja messukasukan annettavaksi Lappeenrantaan.

Senaatti hyväksyi helmikuussa 1895 myös rakuunarykmentin komentajan anomuksen muutostöiden suorittamiseksi upseerikerhon rakennuksessa. Sisäseinä piti purkaa tilan aikaansaamiseksi kerhon biljardipöydälle. Senaatti hyväksyi muutoksen ehdolla, ettei se aiheuttaisi kustannuksia kruunulle ja että se suoritettaisiin Viipurin lääninrakennuskonttorin esimiehen valvomana. Vuonna 1895 tehtiin myös pienehköjä muutoksia rykmentin varushuoneessa.

Maaliskuun 26. päivänä vuonna 1896 paloi rykmentin paja. Se korjattiin vielä samana vuonna. 1898 rakennettiin rykmentin palokalustolle huopakattoinen ja ristikkorakenteinen lautavaja. Vuosiremonttien yhteydessä myös ojitettiin ratsastuspihoja keväisen tulvaveden poistamiseksi.

Vuonna 1898 rykmentin hevosissa esiintyi vaikeaa keuhkomätätautia. Sen arveltiin aiheutuvan tallien lattioiden huonoudesta. Vika korjattiin puhdistamalla tallit ja uusimalla kahden tallin lattiapäällystykset. Tallien ympärystä kuivattiin ojittamalla. Vielä vuonna 1901 liitettiin vesijohto saunaan ja pesutupaan sekä rakennettiin sinne “desinfektiolaitos”.

Suomalaisten viranomaisten rakennustyöt rakuunarykmentin kasarmialueella loppuivat rakuunarykmentin lakkautuessa. Venäjän insinöörihallinto siirtyi rakennustöiden johtoon 29.1.1902, jolloin kasarmialue rakennuksineen siirrettiin venäläisille joukoille.

9.7.5 Suomen rakuunarykmentin rakennukset

Rakuunarykmentin rakennukset sijoitettiin alueelleen pääosin aiempien suunnitelmien mukaan. Pääryhmä – kanslia, kasarmi- ja keittiörakennukset, tallit, työhuoneet ja perheellisten aliupseerien ja rakuunoiden asunnot – sijoitettiin noin 90 metriä Saimaan yläpuolella sijaitsevalle alueelle. Näiden läheisyydessä sijaitsi myös kaupungin uusi kansakoulu. Upseerien asunnot ja kerho sijoitettiin Saimaan rantaan ns. Upseeritien varteen.

Alemmalle tasanteelle rakennettiin soittajien tallit, heinäladot ja liiterit. Saimaan rantapenkereelle tehtiin upseerien asunnot ja kerho. Aivan rannan läheisyyteen sijoitettiin leipomo, sauna ja pesutupa. Sairaala rakennettiin erilleen muusta kasarmialueesta lähelle leirialueen sairaalarakennuksia. Rakennusten sijoittelua yleisten rakennusten ylihallitus perusteli vuosikertomuksessaan:”täten tuli joka eri rakennus mahdollisimmasti terveellisimmälle sijalle, valoisiksi, ei liian lähelle toisiaan sekä hyvälle ja kuivalle santaperustukselle”.

Ylihallituksen perustelut kertovat rakuunarykmentin rakennusten asemakaavallisen sijoittelun

noudattaneen samoja periaatteita kuin tarkka-ampujien kasarmialueita perustettaessa. Näiden kasarmien piirustukset laati yleisten rakennusten ylihallituksessa arkkitehti August Boman. Kasarmit noudattivat paviljonkijärjestelmää, jonka Boman omaksui Pekka Laineen arvion mukaan opintomatkoillaan Pohjoismaissa ja muualla Euroopassa.

Paviljonkijärjestelmä, jonka piti estää tartuntatautien leviäminen, kehitettiin Krimin sodan jälkeen Englannissa. Se suosi yksikerroksisia rakennuksia ja toimintojen eriyttämistä. Majoitustilat tehtiin valoisia ja ilmavia – ikkunat vastakkaisilla puolilla majoitustilaa. Järjestelmää sovellettiin sairaaloihin ja kasarmeihin, ja se levisi laajalti Eurooppaan 1850-luvun jälkipuolella.

Bergin mukaan Saksassa järjestelmästä omaksuttiin toimintojen ja majoitustilojen eriyttäminen. Niinpä vuonna 1874 keisari Vilhelm I käski rakentaa kasarmin jokaiseen kerrokseen noin kahden metrin sivukäytävän ja siitä yhteyden paloturvalliseen porraskäytävään. Ruokalat ja muut vastaavat toiminnot tuli sijoittaa omiin rakennuksiinsa. Saksalaisia kasarmeja Berg piti parhaina koko Euroopassa, ja ainakin Ruotsissa ne toimivat esikuvana aina 1900-luvulle saakka.

Suomessa paviljonkiperiaatetta pidettiin ainakin 1890-luvun puolivälissä parhaana mahdollisena hygieenisesti. Koska se vaati paljon tilaa, sen katsottiin vähentävän niitä terveydellisiä haittoja, joita suuren väkimäärän kasautuminen aiheutti. Pidettiin myös edullisena, että järjestelmän sotilaallinen perusyksikkö eli komppania asui ja toimi muuten mahdollisimman itsenäisenä ja erillisenä osastona. Suomen kasarmialueista useimmat edustivat tätä rakennustapaa, poikkeuksena vain pääkaupungin kasarmit. Lappeenrannan rakuunakasarmien katsottiin noudattavan järjestelmää osittain. Täällähän majoitettiin kuhunkin kasarmiin enemmän sotilaita kuin tarkka-ampujapataljoonien yksikerroksisiin puukasarmeihin.

Ylihallitus perusteli vuosikertomuksessaan Lappeenrannan kasarmien rakentamista kivestä kaksi-, osin kolmikerroksiseksi muun muassa korjauskustannusten säästöillä ja paloturvallisuudella. Lisäksi näin saatiin tilaa rakuunoille tärkeille ratsupihoille.

Sotilaatkin puolsivat ylihallituksen kantaa. Ennen rakennustöiden alkua päällikköhallituksen adjutantti everstiluutnantti Blåfjeld esitti jopa harkittavaksi kasarmien korvaamista yhdellä isolla kivirakennuksella, jolloin alueelle olisi saatu lisää tilaa. Yleensä Blåfjeld kannatti mahdollisimman monen puurakennussuunnitelman muuttamista kiviseksi, jolloin säästettäisiin ajan mittaan korjauskustannuksia. Muutoksia ei kuitenkaan toteutettu. Joka tapauksessa vielä vuonna 1895 Finsk Militär Tidskriftissä ilmestynyt Lappeenrannan kasarmirakennuksista kertova artikkeli piti kolmikerroksista konstruktiota edullisempana eskadroonien majoitustapana kuin esimerkiksi yksikerroksisia puukasarmeja – jos olisi rakennettu kuudelle eskadroonalle yksikerroksiset kasarmit, olisi joukkojen tarvitsema vapaa tila jäänyt liian vähäiseksi.

Lappeenrannan kasarmialueen rakennukset ja toiminnot eriytettiin saksalaisten kasarmien tapaan toisistaan – vältettiin siis yhtenäistä rakennusblokkia. Majoituskasarmeissa oli lisäksi saksalaiseen tapaan sivukäytävä. Tätä oli sovellettu ennenkin suomalaisessa sotilasarkkitehtuurissa. Varhainen esimerkki siitä on Helsingissä. Katajanokan merikasarmin jälkeen seuraava merkittä sotilasrakennus eli Suomen opetuspataljoonan kasarmi, myöhemmin Kaartin kasarmina tunnettu, poikkesi miehistökasarmin pohjakaavassa Katajanokan avoimesta kasarmisaliratkaisusta.

Sinisalon mukaan Engel noudatti vuonna 1818 laatimissaan piirustuksissa miehistökasarmin pohjakaavassa Suomen sotaväen ylitarkastajan H. C. Reuterskiöldin ohjeita. Tämän mielestä mukavan ja terveellisen asumisen vuoksi oli mitoitettava erilliset majoitustilat aina 18--20 miehelle. Tupien edessä tuli olla leveä sivukäytävä, jota voisi käyttää aseharjoitteluun ja sulkeisiin. Käytäviin voisi tarvittaessa majoittaa reserviläisiäkin. Sivukäytävät sijoitettiin kasarmin kaikissa kerroksissa kadun puolelle, kahdeksan tupaa ja porrashuone niiden keskellä riviin pihan puolelle.

Sivukäytävä rakennettiin asevelvollisuuslain aikana läänien tarkka-ampujapataljoonien puukasarmeihin sekä Helsingissä Uudenmaan pataljoonan kasarmiin. Lappeenrannan rakuunain kolmen kasarmin U-volyyminen ja sivukäytävällinen pohjakaava muistuttaakin samoja ratkaisuja. Erityisesti Lappeenrannan kasarmit lähestyvät Uudenmaan pataljoonan tiloja sisäänkäynnin järjestelyssä. Molemmissa se oli julkisivun puolella eli U:n ulkosyrjällä, rakennuksen keskiosassa.

Lappeenrannan rakuunakasarmit jatkoivat kotimaista perinnettä ja liittyivät samalla 1700-luvun sotilaskaavoituksen ja rakentamisen tapaan myös ajanmukaisiin eurooppalaisiin valtavirtauksiin. Kasarmialueen suunnittelija Sebastian Gripenberg oli jo ulkomaisissa joukoissa palvellessaan

tutustunut kasarmirakentamiseen ainakin Venäjällä ja Itävallassa. Opintomatkoillaan hän lienee perehtynyt muidenkin Euroopan maiden vastaaviin tapoihin.

Voidaan lisäksi todeta, miten rakuunakasarmien jäsentely muistutti ratkaisuiltaan ylihallituksen kirjastossa olevan Deutsches Bauhandbuchin ratsuväkikasarmeja varten laadittua mallipiirustusta ja varsinkin samassa kirjassa esitettyä, Tilsitiin viidelle eskadroonalle rakennettua kasarmialuetta. Suomen rakuunarykmentin alueen asemakaava on ratkaistu sotilaiden majoitustilojen, erillisten talousrakennusten ja tallirakennusten rajaamien kolmen ratsastuspihan osalta samoin kuin Tilsitissä. Saksalainen teos painettiin vuonna 1884, siis vain viisi vuotta ennen Lappeenrannan kasarmien suunnittelun alkua. Hyvällä syyllä voi myös olettaa, joskaan ei aukottomasti todistaa, Gripenbergin tutustuneen niihin mallipiirustuksiin saatuaan tehtäväksi suunnitella Suomeen kokonaan uuden rakennuskoostuman, ratsuväen kasarmialueen. Ainakin hän saattoi tutustua ylihallituksen kirjastoon tunnollisena virkamiehenä ja uutena ylijohtajana.

Gripenbergin suunnitelmaa ei voi kuitenkaan pitää kopiona mainitusta kirjasta, vaan hän sovelsi hyväksi havaittua mallia kasarmien pohjakaavoissa ja varuskunta-alueen asemakaavassa. Samaa kasarmirakennusten pohjakaavan sovellusta edustivat myös helsinkiläinen Uudenmaan tarkka-ampujien kasarmi, joka itse asiassa muistutti eurooppalaisia vertailukohtia enemmän kuin Lappeenranta, ja myös läänien tarkka-ampujapataljoonien komppaniakasarmit.

Kasarmien julkisivut oli linnoituksen 1700-luvun sotilaskasarmien tapaan tehty tiilestä. Gripenberg jätti kuitenkin tiilen rappaamatta. Ylihallituksen vuosikertomuksen mukaan rappaamattomuus sekä ulkoa että sisäpuolelta johtui säästäväisyyssyistä. Lisäksi on lisäksi huomattava, että punatiilirakentaminen oli Suomen julkisessa rakentamisessa verraten yleistä. Jo 1850-luvulta lähtien alettiin korjauskustannusten säästämiseksi välttää julkisten rakennusten rappaamista. Voi myös todeta, että aivan kasarmialueen viereen juuri ennen sen rakentamista valmistuneessa koulurakennuksessa oli punatiiliset rappaamattomat julkisivut. Pääkaupungin Uudenmaan pataljoonan kasarmit olivat punatiilisiä ja Gripenberg oli itsekin suunnitellut jo aiemmin punatiilisiä rakennuksia.

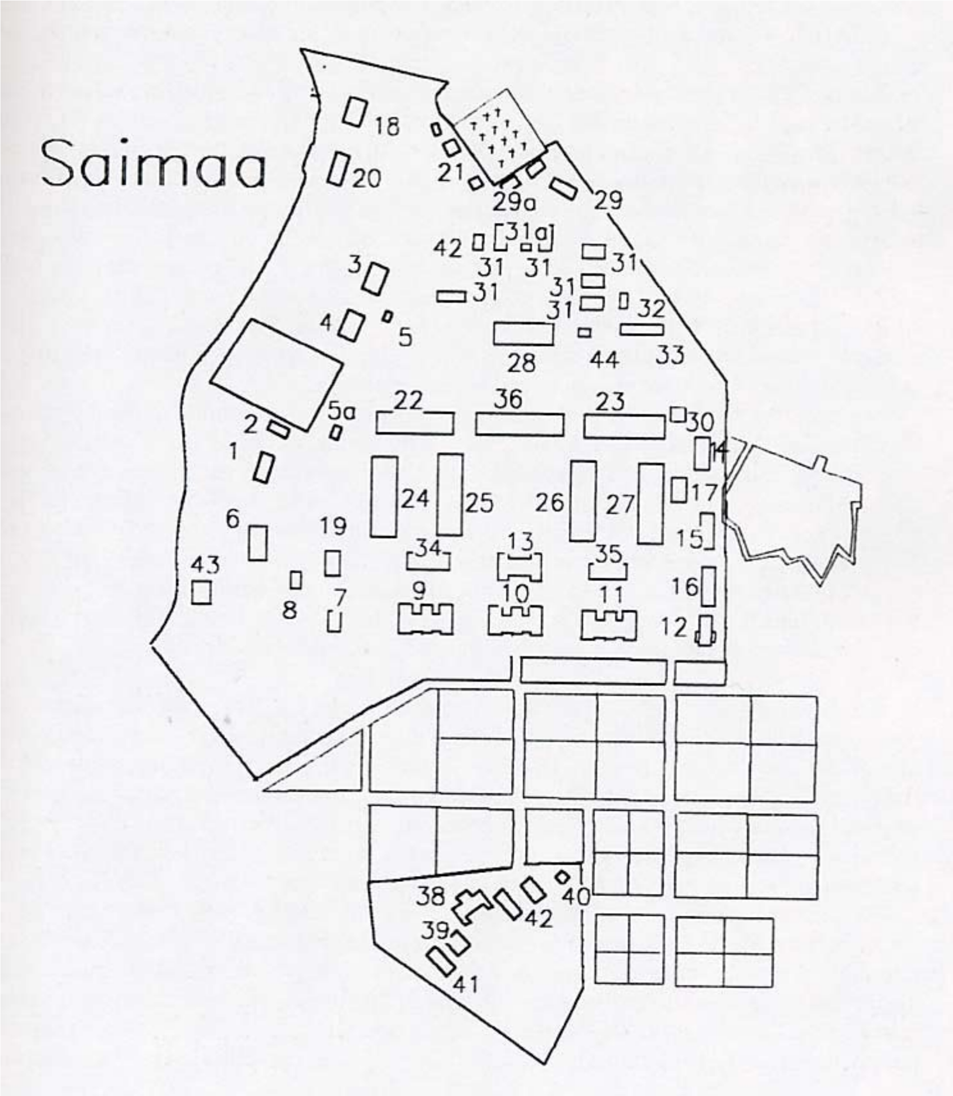
Punatiiliset, gotiikasta tai renessanssista koristeaiheensa poimivat tiilikasarmit olivat yleisiä muuallakin romantiikkaa ja historismia elävässä Euroopassa. Ainakin Saksan ja Itävallan kasarmirakennukset jätettiin usein rappaamatta. Puuttumatta tarkemmin ulkoarkkitehtuurin historiallisiin esikuviin tai arkkitehtuurin viestiin kansalaisille mainittakoon kuitenkin, miten Suomen rakuunarykmentin lääkäri Maximilian Buch vuonna 1891 Euroopan kasarmialueille suuntautuneen opintomatkansa raportissa muun muassa luonnehti erään Wienin keskustassa sijainneen kasarmin muistuttuvan keskiaikaista linnoitusta.

Suomen rakuunarykmentin kasarmien ulkoarkkitehtuuri on kuitenkin huomattavasti hillitympää kuin Buchin Wienissä näkemät kasarmit. Lappeenrantalaisen tyylin lähtökohtia selviteltäessä todettakoon ensin, että pääosa rakennuksen pinnan koristeaiheista sekä jako korkeampaan keskiosaan ja sivurisaliitteihin esiintyi yleisesti Suomen rakennustaiteessa 1800-luvulla. Kiintoisa vertailukohta on hiukan aiemmin valmistunut Uudenmaan pataljoonan kasarmikoostuma. Tähän verrattuna Gripenberg käytti erilaista ja kuten edellä on mainittu, hillitympää muotokieltä.

Rakuunakasarmien arkkitehtuurin voi ainakin osin liittää Gripenbergin tyyliin. Urho Åberg luonnehti Gripenbergin kuolinvuonna 1925 oman aikansa käsitysten mukaisesti tämän arkkitehtuuria ja totesi sen liittyvän lähinnä 1800-luvun loppupuolella vallalla olleeseen renessanssiin. Tyyli ei Åbergin mielestä suvainnut ehjiä rauhallisia pintoja, vaan käytti ylenmäärin erilaisia arkkitehtonisia motiiveja ja sijoitteli tuhlaillen fasadeihin ornamentteja ja pintakoristeluja.

Åbergin mukaan Gripenberg kuitenkin pyrki selvempään ja rauhallisempaan arkkitehtoniseen jäsentelyyn kuin tyylin tyypillisten edustajien. Hän näki Gripenbergin etsineen taiteellisia vaikutuksia eri rakennusosien keskinäisten suhteitten avulla Frans Sjöström tavoin, jonka oppilaana ja toimistoapulaisena hän aikaisemmin oli.

Eri rakennusosien keskinäisen suhteen merkitykseen rakuunakasarmien arkkitehtuurissa viittaa myös Gripenbergin allekirjoittamassa ylihallituksen vuosikertomuksessa ainoa niiden tyyliä arvottava lause. Siinä mainitaan kasarmien osin kaksi-, osin kolmikerroksisesta rakennustavasta: “Tällä rakennustavalla voittivat ---- rakennukset ulkomuodoltaan----”. Gripenberg näyttää siis rakuunakasarmeissa kuten usein muussakin arkkitehtuurissaan valinneen tehokeinoksi mieluummin rakennusosien ryh-

Suomen rakuunarykmentin rakennukset ja niiden valmistumisvuodet

N:O	RAKENNUS	VUOSI	N:O	RAKENNUS	VUOSI
1	Komentajan talo	1890	22–27	Tallit	
2	Ulkorakennus	1890		22	1890
3	Ups. asuinrak.	1893		23	1890
4	Ups. asuinrak.	1893		24	1890
5	Ulkorakennus	1893		25	1891
5A	Ups. leivintupa	1893		26	1891
6	Upseerikerho	1890		27	1891
7	Kanslia	1890	28	Trumpet. talli	1892
8	Ulkorakennus	1890	29	24 hev. sairastalli	1890
9-11	Kasarmirakennukset		29A	8 hev. sairastalli	1890
	9	1890	30	Kauravarasto	1890
	10	1891	31	Heinäladot (6 kpl)	1890, 1891
	11	1892	31A	Vaakarakennus	1890
12	Päävartio	1891	32	Vaunuvaja	1892
13	Ruokala	1890	33	Kuorm. vaunuvaja	1893
14	Verstas/asuinrak.	1890	34,35	Halkovaja/käymälä	
15	Aliups. asuinrak.	1890		34	1890
16	Aliups. asuinrak.	1893		35	1891
17	Ulkorakennus	1893	36,37	Maneesi	1890
18	Leipomo	1890	38	Sairaalarakennus	1891
19	Varusvarasto	1890	39	Sairaalan talousr.	1890
20	Sauna ja pesutupa	1890	40	Ruumishuone	1891
21	Paja	1890	41	Sair. ulkorak.	1890
			42	Liiteri/käymälä	1892
			43	Pumppuh./asunto	1892
			44	Palokalustovaja	1898

mittelyn tiilipinnan runsaan koristelun sijasta. Tähän liittyen voi pitää sivurisaliittien ja korkeamman keskusosan kattojen komplisoituja taitoksia ja suhteita merkittävänä osana rakennusten arkkitehtuuria.

Rakuunakasarmien ulkoarkkitehtuuriin nähden todettakoon vielä, että nyt toteutettiin Suomen ensimmäistä tämänkaltaista instituutiorakennusta. 1800-luvun lopun arkkitehtien tärkeimpänä tehtävänä onkin todettu uusien instituutiorakennusten kehittäminen uusille yhteiskuntatekijöille. Tehtävä toteutettiin ulkoarkkitehtuurin osalta etsimällä historiasta uudelle rakennukselle sen käyttöä vastaava tyyli.

Asevelvollisuuslain sanelemalle uudelle instituutiolle, asevelvollisuusarmeijalle rakennettujen maaseutukaupunkeihin sijoitettujen puukasarmien tyyliksi valittiin klassismi. Sen puitteissa viittaus sotilaisiin ja sotilaallisuuteen hoidettiin selkeästi klassismin perinteistä muotokieltä käyttäen valitsemalla ulkoarkkitehtuurin pylväsmalliksi karu doorilainen järjestelmä.

Viljon mielestä vuosien 1875–1895 välisen arkkitehtuurin tyyli ei ollut kovin yhtenäistä, vaan siinä näkyivät monet tekijät, esimerkiksi arkkitehdin oma maku ja muoti. Siten sen kauden arkkitehtuurista puuttuu selkeä normisto, ja yksittäisten arkkitehtien tuotannossakin erottuu tyylimuutoksia.

Hiukan myöhemmin Helsinkiin rakennetun Uudenmaan pataljoonan tiilisiin miehistökasarmeihin sovelletussa pyörökaarityylissä esiintyi gotiikan ja renessanssin aiheita. Lappeenrannan rakuunakasarmien tyyli taas siirtyi klassismin aiheisiin. Helsingissä käytettiin gotisoivasti ikkunoiden pyörökaaria, pyöröikkunoita ja kattoratsastajia. Nämä tyylielementit puuttuivat Lappeenrannasta. Sen sijaan Gripenbergin käyttämät tyylielementit – koko pystyseinän mittaiset liseenit eli muurinauhat, ikkunankehykset ja liseenin "tukema" räystään alapuolinen friisi – viittaavat klassismin ja osin toki renessanssinkin muotokieleen. Muutosta selittänee osin vuoden 1890 vaihteen tienoilla Suomen arkkitehtuurin suunnanmuutos. Ylihallitus siirtyi tällöin Viljon mukaan arkkitehtuurissaan klassismiin, ja ylijohtaja Gripenbergillä oli siinä ratkaiseva rooli.

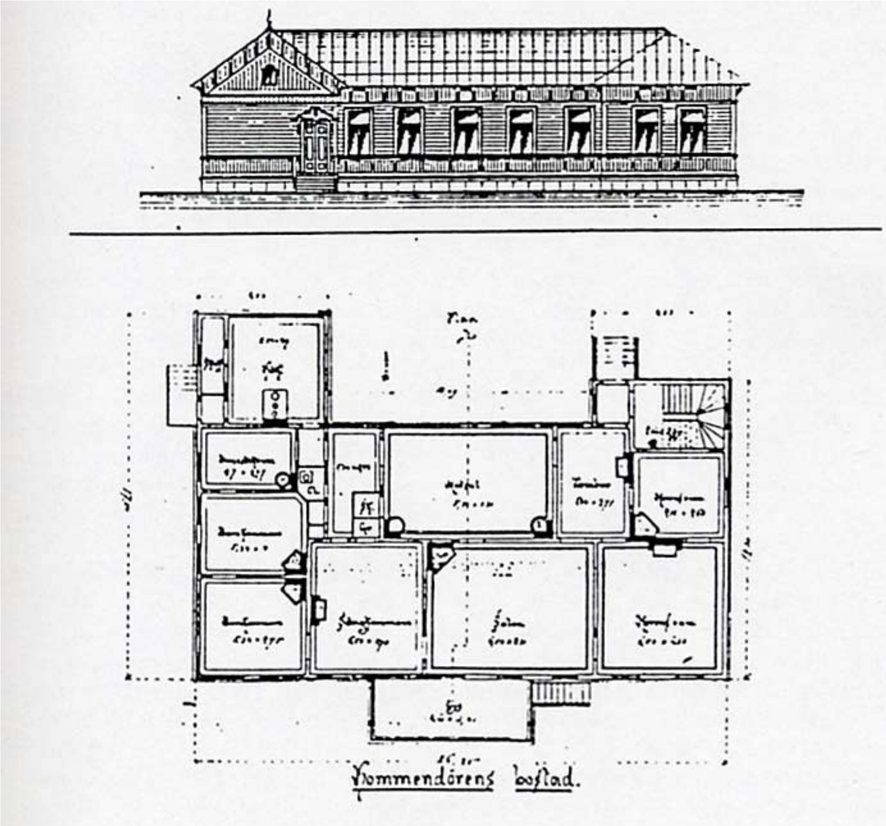
Sinänsä kasarmien ulkoarkkitehtuuri kytkeytyy Suomessa jo vuosikymmeniä aikaisemmin esiintyneeseen vapaaseen klassismiin. Kasarmien liseenit kyllä kantavat periaatteessa räystään alla sijaitsevaa friisiä, mutta friisinä toimivat ullakon ikkunat ja niiden väliset kasetit. Lisäksi kolmannen kerroksen osoittava vaakalista on luonteeltaan atektoninen - liseenit kannattavat vain kattokerrosta.

Kasarmirakennusten seinäpinnan sinänsä yksinkertaisen jäsentelyn juuret ulottuvat siten perinteisen klassismin aiheiden ohella muuallekin ajan tyyleihin. Jotkut julkisivujen yksityiskohdat on esimerkiksi liitetty englantilaiseen Tudor-gotiikkaan.

Siirtyminen puukasarmeista punatiilikasarmeihin voidaan liittää myös yleisempään muutosprosessiin yksikerroksisten puutalojen leimaamista esiteollisista kaupungeista kohti teollistuneen yhteisön kivikaupunkeja. Tältä kannalta tarkka-ampujapataljoonien puiset ja yksikerroksiset kasarmialueet noudattavat perinteisen suomalaisen ruutukaavaan rakennetun puukaupungin rakennustapaa. Punatiiliset, historistista arkkitehtuuria edustavat kasarmit taas ilmentävät muuttunutta kaupunkia, johon teollistuminen oli jo tuonut mukanaan tiilisiä tuotantorakennuksia.

Jäljempänä Suomen rakuunarykmentin kasarmialueen rakennuskohtaisessa kuvauksessa ei enää puututa tarkemmin erillisten rakennusten valmistumisjärjestykseen tai yksittäisiin rakennustöihin. Rakennuksen nimen jäljessä oleva numero vastaa ylihallituksen rakennuspiirustusten rakennusnumerointia. Numero viittaa myös kaavion rakennusnumerointiin.

Kasarmialueen rakennus n:o 1, yksikerroksinen rykmentinkomentajan talo, sijaitsi alueen länsirannassa hiukan kauppias Reichardtin huvilasta kaakkoon. Pohjakaavaltaan u-volyymiseen rakennukseen oli kaksi sisäänkäyntiä u:n sakaroista, jotka olivat kohti ylärinteen puolella kulkevaa tietä. Talon tienpuoleisella sivulla sijaitsi keskellä iso kolmeikkunainen ruokasali, jonka molemmilla puolilla olivat palvelijoiden tilat, eteiset ja keittiö. Järven puolella sijaitsi neljän huoneen – lastenhuoneen, makuuhuoneen, salongin ja rakennuksen kulmassa sijaitsevan huoneen ryhmittymä. Huoneita liittivät yhtenäiseksi tilasarjaksi lähellä ulkoseinää samalla tasolla sijaitsevat kaksoisovet: avattuina ne tarjosivat rakennuksen päästä päähän vapaan näkymän. Keskellä sijaitseva salonki oli huoneista suurin ja siitä johti ovi tien puolella taloa sijaitsevaan ruokasaliin. Toiminnoiltaan rakennus jakautui kahteen osaan. Lähempänä Reichardtin huvilaa sijaitseva pää oli rykmentin komentajan ja hänen perheensä käytössä. Siellä oli kaksi lastenhuonetta, keittiö, palvelijanhuone ja makuuhuone. Talon toinen pää voitiin omine sisäänkäynteineen eristää virka-asioiden hoitoon. Tätä kuvastaen merkittiin kahden tämän päädyn huoneen käyttötarkoitukseksi piirustuksiin "Herrns rum" – täällä

Rakennus n:o 1: Komentajan asunto. (VA).

voitiin pitää muun muassa rykmentin upseereiden käskynjako.

Talon julkisivu koostui kahdesta ulkonevasta sivurisaliitista ja niiden keskelle jäävästä rakennusrungosta. Sivurisaliitteja korosti päätykolmio. Rikkaimmin muotoiltu oli rakennuksen “virallinen”, virka-asioiden hoitoon tarkoitettu pääty. Sokkelin yläpuolen vaakalautojen jälkeen seurasi lyhyt vaakalistaan päättyvä pystylaudoitus. Tämän jälkeen seinän peitti kulmien pystylautojen rajaama vaakalaudoitus, kunnes tultiin parioven katoksen yläpuolelle. Siinä vaakalaudoitus päättyi vaakalistaan, jonka yläpuolella oli lyhyestä pystylaudasta koostuva horisontaali kaistale, joka palkiston tapaan “tuki” sen yläpuolella sijaitsevaa vaakalautaista karniisia. Näin päätyyn muotoutui klassisen arkkitehtuurin tympanonia jäljittelevä tila. Päätykolmion keskiosan peitti pystylaudoitus, ja keskelle sitä oli sijoitettu ullakolle avautuva y-kehyksinen ikkuna. Räystäslinjan alustaan oli sijoitettu konsolirivistö ja päätykolmion katolle rakennuksen ainoa kattoratsastaja.

Muualla rakennuksessa tyydyttiin vaatimattomampaan muotoiluun. Seinien alaosassa oli vaakalaudan rajaama pystylaudoitus, varsinainen seinä oli vaakalaudoitettu ja räystään alaosa oli jälleen vuorattu pystylaudoituksella. Huomionarvoisaa oli kuitenkin pystyvuorauksen jäsentely. Siihen oli sijoitettu varsinaisesta seinäpinnasta ulkonevia lautoja friisimäiseksi kokonaisuudeksi. Alemman pystyvuorilaudoituksen ulkonevat laudat oli sijoitettu T-puitteisten ikkunoiden kehyslautojen kohdalle, yläosan pystyvuorauksessa “triglyyfit” olivat tiheämmässä. Siten laudoitus ei ollut pelkästään dekoratiivinen elementti, vaan seinäpinnasta ulkonevilla pystyillä laudoilla ja niiden jatkona olevilla ikkunakehyksillä luotiin klassismin tektoninen jäsentely – illuusio siitä, että ne tukivat yläpuolella olevaa “friisiä”.

Komentajan asuinrakennuksen ulkorakennus (rakennus n:o 2) sijaitsi asuinrakennuksen pohjoispuolella, Reichardtin huvilatontin vieressä. Rakennus oli suorakaiteen muotoinen ja satulakattoinen. Molemmissa päädyissä oli kapeat eteiset. Toisessa päädyssä oli rengille tarkoitettu eteisen ja lämmitettävän tuvan muodostama asunto, keskellä vaunuliiteri, toisessa päädyssä talli, josta pääsi myös ullakolle, ja viimeisenä rakennuksen kapeammassa päätyosassa kahden erillisen huoneen muodostama käymälä. Sinne johtivat ulkoportaat komentajan talon puolelta sekä myös ulkorakennuksen takaa.

Rakennuksen julkisivussa oli jykevähkön sokkelin päällä olevan vaakalaudan päälle sijoitettu lyhyt pystylaudoitus, sitten seurasi pääosan seinäpinnasta kattava vaakalautavuoraus ja räystään alla jälleen pystyvuoraus. Julkisivun jaottelivat osiin laudasta muodostetut pystypilasterit sijoitettuina väliseinien

kohdalle. Näin julkisivusta muodostui symmetrinen sommitelma keskustassa kaksi-ikkunainen vaunuvaja. Keskellä oli kuusipeilinen vaunuvajan ovi, jonka peilit oli vuorattu vinolaudoilla. Tallin toisella puolella oli rengin asunto, jossa oli kuusiruutuinen ikkuna. Tallin ovi vastasi rakenteeltaan vaunuvajan ovea, mutta sen yläosassa oli lisäksi ikkuna.

Upseerien asuinrakennus n:o 3 sijaitsi Reichardtin huvilan pohjoispuolella. Muiden upseeritalojen tapaan se oli sijoitettu Upseeritien ja rannan väliin. Sebastian Gripenbergin allekirjoittamien piirustusten mukaan rakennus oli tarkoitettu adjutantin, eläinlääkärin, ratsumestarin ja neljän nuoremman upseerin käyttöön. Kaksikerroksinen aumakattoinen rakennuksen pohjakerros oli kivestä ja yläkerros puusta. Siihen oli kaksi sisäänkäyntiä päistä ja kolmas tienpuoleiselta pitkältä sivulta. Järven puoleiselle sivulle oli sijoitettu molempiin kerroksiin yhteensä neljä parveketta. Pitkän sivun sisäänkäynnin jatkona oleva käytävä ulottui puoliväliin rakennusta. Käytävästä oli portaat yläkertaan sekä ovet molemmille puolille alakerran keskiosassa kulkevaa eteiskäytävää. Keskiosan sisäänkäynti jakoi siten osittain talon kahteen erilliseen huoneistokokonaisuuteen. Kummallakin huoneistolla oli oma keittiönsä rakennuksen tienpuoleisissa kulmissa. Päätyjen ovista päästiin porraskäytäviin ja niistä juuri näihin molemmissa kerroksissa sijaitseviin keittiöihin.

Keskikäytävän kahteen osaan jakaman talon Reichardtin huvilan puoleinen osa oli isompi kuin toinen puoli. Siellä sijaitsi keittiön lisäksi tien puolella kaksi nuoremmille upseereille tarkoitettua huonetta. Niihin oli käynti eteiskäytävästä ja niitä yhdisti vielä toisiinsa väliovi. Eteiskäytävästä pääsi myös rakennuksen päädyssä sijaitsevaan kapeaan huoneeseen ja siitä taas eteläisimpään kulmahuoneeseen. Tästä oli edelleen sisäänkäynti isoon huoneeseen jossa oli myös parveke. Sen käytävän puoleiset kulmat oli taitettu. Parvekehuoneesta oli taas ovi seuraavaan huoneeseen ja vielä sen jatkona oli yksi pieni huone. Kaikki nämä huoneet oli merkitty nuorempien upseereiden käyttöön -- rannanpuoleisten neljän huoneen pariovet oli sijoitettu samaan linjaan lähelle ikkunoita. Näin voitiin saada huoneista yhtenäinen tila. Kaikista huoneista lukuun ottamatta sisäänkäynnin jatkona sijainnutta pientä huonetta oli kuitenkin myös ovi suoraan eteiskäytävään. Huoneet voitiin siis muunnella erillisiksi asunnoiksi tai yhtenäiseksi huoneistoksi. Pohjoispäädyn huoneet oli sijoitettu yhdeksi neliömäiseksi huoneistoksi. Pääsisäänkäynti johti pieneen eteiseen. Tien puolella oli makuuhuoneeksi merkitty huone, josta oli käynti pieneen huoneeseen ja edelleen jo aiemmin mainittuun kulmakeittiöön.

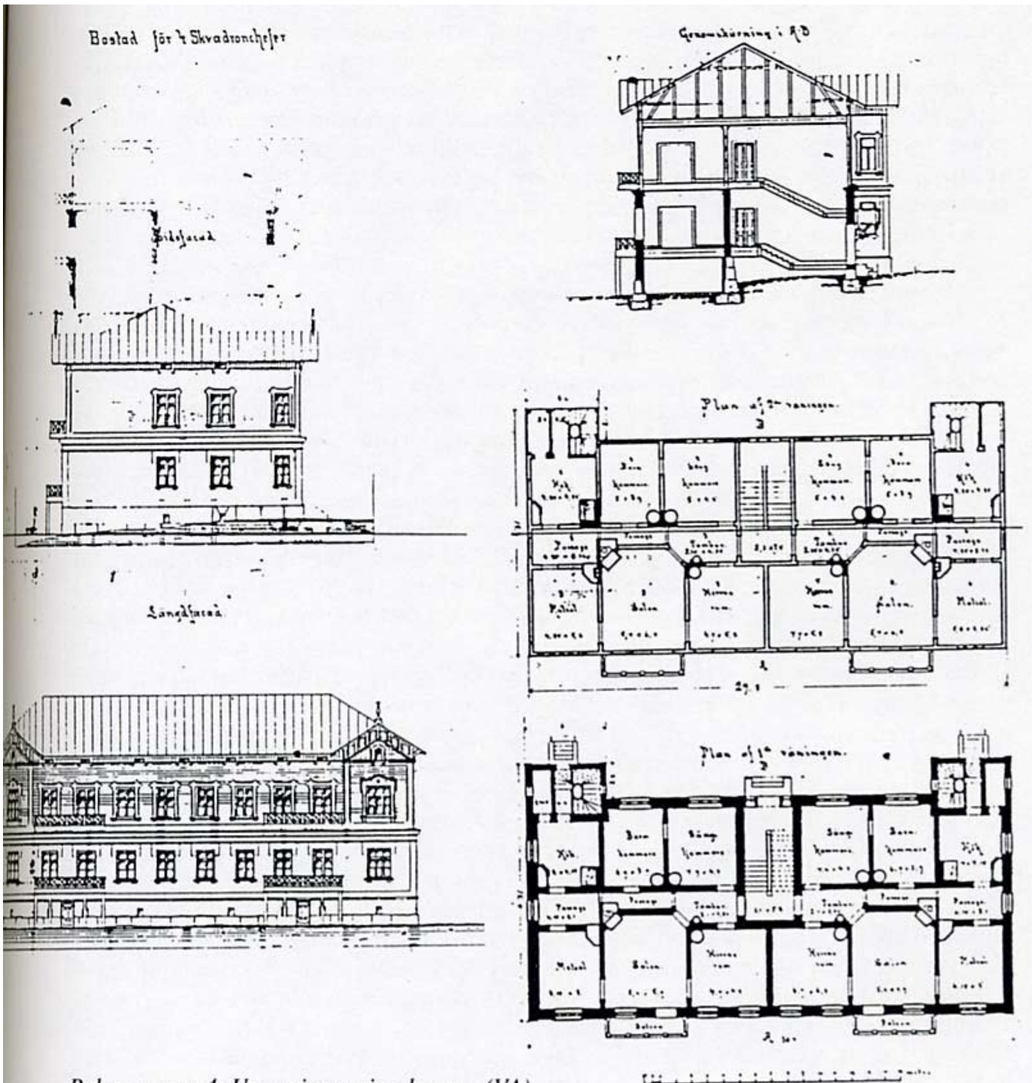
Rannan puolella sijaitsi kolme huonetta. Keskellä oli salonki, talon toisen päädyn parvekehuoneen tapaan kulmistaan taitettu ja suurempi kuin muut huoneet. Siitä oli myös ovi parvekkeelle. Salongin toisella puolella oli suorakaiteen muotoinen huone ja kulmassa ruokasali. Yläkerran huonejako vastasi alakerran huonejakoa. Reichardtin huvilan puoleinen pääty oli kuitenkin yhtenä huoneistona, kun alakerran vastaavat huoneet olivat useamman nuoremman upseerin käytössä.

Hieman viettävään maastoon sijoitetussa asuintalossa oli järven puolella jykevistä harkoista muurattu sokkeli. Kivijalka nousi niin korkealle, että siihen voitiin rakentaa koko talon mittainen kellari. Sokkelin päällä lepäsi alemman kerroksen muodostava tiilinen asuinkerros. Tämän päällä oli puinen yläkerta sekä korkea aumakatto. Rakennuksen ulkoarkkitehtuuria luonnehtivat pitkät horisontaaliset sokkelin ja asuinkerrosten sekä niiden välisten voimakkaasti profiloitujen listojen muodostamat lamellit. Julkisivua elävöittivät ikkunan kehyslaudat. Näissä oli erityisesti rakennuksen keskikohtaa korostettu muotoilemalla kehyslautoja monipuolisemmin ja suurentamalla ikkunoita. Tiilisessä alakerrassa oli ikkuna-aukkoja tyydytty koristamaan ylä- ja alapuolelta vaakasuorilla koristelistoilla, mutta alakerrassakin olivat keskimmäiset kaksi ikkunaa leveämmät.

Toinen julkisivuja rikastava tekijä olivat sveitsiläistyyliset parvekkeet ja ulkoportaat katoksineen. Alakerran parvekkeita tuki neljä klassisistista pylvästä, joiden keskelle oli avattu oviaukko sokkelikerroksen kellariin. Vielä on ulkoarkkitehtuurista huomattava rakennukselle ulkonaista mahtavuutta antava korkea aumakatto ja friisimäinen räystäslista sen alapuolella. Korkeaa aumakattoa lienee pidettävä esteettisenä valintana, sillä ullakolle ei piirustusten mukaan johtanut portaita eikä siinä ollut ikkunoita. Sitä ei siis käytetty esimerkiksi säilytystilana.

Upseerirakennukselle n:o 3 on läheinen vertailukohta sen viereinen upseerien asuinrakennus n:o 4. Sen piirustukset on Seb. Gripenberg päivännyt samana päivänä ja rakennusmateriaali, pohjakaava ja julkisivut ovat monin paikoin samankaltaisia. Identtisiä talot eivät kuitenkaan ole.

Pohjakaavassa rakennuksen n:o 3 suorakaiteen muotoiseen kokonaisuuteen oli lisätty päihin pienet porraskäytävien muodostamat ulokkeet. Siten pohjakaavasta muodostui u-volyyminen kokonaisuus. Rakennuksen n:o 3 tapaan oli nelosessa keittiöt taloon kulmissa, ja sen pohjakaava noudatti kolmosen tapaan järjestelmää, jossa rakennuksen jakoi huoneistoihin keskiosan pääsisäänkäynnin jatkona

Rakennus n:o 4: Upseerien asuinrakennus. (VA)

oleva, puoleen väliin rakennusta ulottuva porraskäytävä/eteinen ja siitä erkaneva, huoneiden koon mukaan polveileva keskikäytävä. Huonetilat oli jäsennelty samoin kuin rakennuksessa kolme. Kullakin neljällä eskadroonanpäälliköllä oli talossa eteisten ja keittiön lisäksi viisi huonetta.

Nelosen julkisivut poikkesivat kolmosesta runsaammin koristeltuina. Kolmosen tapaan rakennus jakaantui kolmeen horisontaaliin lamelliin – sokkeliin, tiiliosaan ja vaakalaudoitettuun yläkerrokseen. Kun rakennuksessa kolme oli muun muassa ikkunoita suurentamalla pyritty korostamaan julkisivun keskiosaa, korostettiin rakennuksessa neljä rakennuksen kulmia. Tien puolella tähän viittasivat jo sivurisaliitit, ja rannanpuoleisessa julkisivussa reunimmaiset ikkunat olivat isompia ja kehykset koristellumpia kuin keskiosassa. Toisessa kerroksessa oli kulmiinkin sijoitettu vaakavuorauksesta pystylaudoin erotetut päätykolmiot. Niiden koristeaiheena olivat yläkerran leveiden ikkunoiden lisäksi pienet ullakkoikkunat, räystäslinjassa rykmentin komentajan talon tapaan konsolirivi ja katolla kattoratsastaja.

Upseeriasuntojen vieressä sijaitsi niiden ulkorakennus, rakennus n:o 5. Sen keskellä oli käymälä ja päädyissä varastohuoneet. Koska käymälän lattiataso nousi muuta rakennusta ylemmäksi, oli sinne johtava ovi molemmille sivuille viettävine portaineen nostettu keskellä rakennuksen pitkää sivua. Varastoihin päästiin päätyihin rakennettuja luiskia pitkin. Pystylautavuoratussa rakennuksessa oli vielä kaksi ilmanvaihtotorvea.

Upseerien asuintalojen käyttöön rakennettiin myös yhdistetty pesutupa ja leipomo, rakennus n:o 5A. Tiilinen suorakaiteen muotoinen ja satulakattoinen rakennus sijaitsi hiukan komentajan talosta pohjoiseen, upseeritalojen editse kulkevan tien toisella puolella. Talon pohjakaava oli hyvin yksinkertainen. Ovi oli toisessa päädyssä, jossa olevasta eteisestä oli käynti alakerran leipomo- ja pesutupaan sekä matalampaan toiseen kerrokseen. Kaksi leivinuunia ja lämmitettävä pesupalju sijaitsivat talon toisessa päädyssä. Yläkerta avattavine puuluukkuineen lienee tarkoitettu pyykin kuivatukseen. Tiilifasadia

koristi vain kerrosten välien lista ja ensimmäisen kerroksen kaksoisikkunoiden pyörökaariset kehykset. Ainoastaan tässä rakennus näyttää käytetyn pyörökaarta edes jossain määrin julkisivun detaljoinnissa.

Tärkeitä rakennuksia kasarmialueella olivat rakuunarykmentin henkilöstökerhot. Alipäällystön kerhohuoneisto oli sijoitettu Lappeenrannan kansakoulun viereisen asuinrakennuksen toiseen päätyyn – nykyisin kerholla on oma rakennuksensa. Upseerikerho toimii kuitenkin edelleen samassa rakennuksessa kuin rakuunarykmentinkin aikana. Upseerikerhojen on katsottu olleen suomalaisten joukkojen keskuudessa tärkeitä etenkin naimattomille upseereille. Kerholla syötiin muun muassa aamiainen ja juotiin päiväkahvi. Lappeenrannan tapaisissa maaseutukaupungeissa, joissa upseerikerhoilla pidettiin muun muassa teatterinäytäntöjä ja konsertteja, kerhon merkitys sosiaalisessa elämässä oli lisäksi tärkeä.

Upseerikerho (rakennus n:o 6) suunniteltiin kaksikerroksiseksi puurakennukseksi. Se sijoitettiin länsirannan tien eteläpäähän. Kerhotalon yläkerroksen päädyissä sijaitsivat asunnot naimattomille upseereille. Niillä oli oma sisäänkäynti päädyistä portaikon ja eteisen kautta. Matalammassa keskiosassa sijaitsevasta vestibyylistä pääsi musiikkilehterille, joka avautui ensimmäisen kerroksen juhlasaliin.

Sali toimi ensimmäisen kerroksen pohjakaavan keskipisteenä, jota korosti lähes kuuden metrin huonekorkeus ja seinien pilasterikoristelu. Sali avautui järven puoleiselle terassille, jolta oli hieno näköala. Salin toisella puolella sijaitsi ruokasali ja pieni kulmahuone. Toisella puolella oli salin viereisen huoneen käyttötarkoitukseksi merkitty biljardisali. Päädyssä oli kaksi upseeriasunnoksi merkittyä huonetta. Tien puolella rakennusta oli keittiötilat, palvelijahuoneet, pääovelta saliin johtava eteinen ja yksi upseeriasunto.

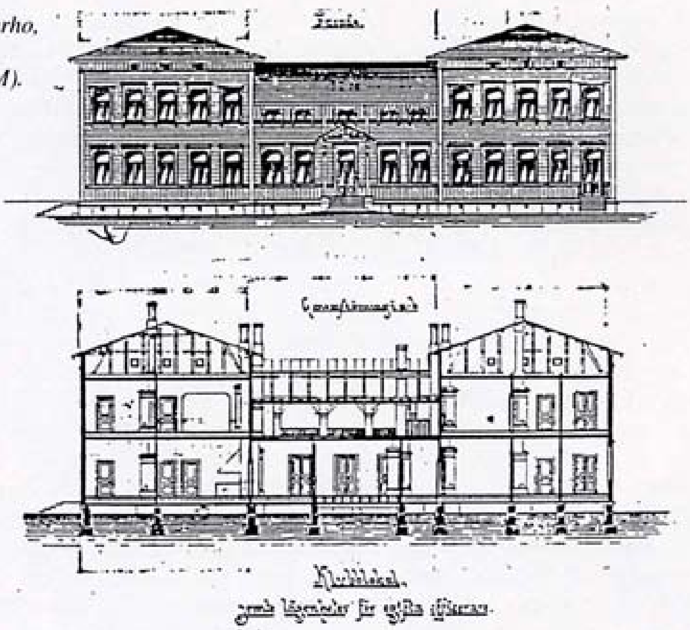
Rakennuksen pääjulkisivu avautui järvelle. Upseerikerhossa Gripenberg varioi pohjakaavan H-teemaa piirtämällä rakennuksen keskiosan matalammaksi kuin sivusiivet, siis päinvastoin kuin esimerkiksi sotilaskasarmeissa, joissa keskiosa oli korkeampi. Gripenberg kuitenkin korosti keskiosaa avaamalla salista koko huoneen korkuiset ikkunat terassille ja muodostamalla sivusiipiin juhlasalin puoleisiin sivuihin kokonaan uudet pilastereilla erotetut, konsolein ja vertikaalisin ikkunasommitelmin korostetut päädyt. Julkisivun pystylautaverhousta jäsenteli sokkelin yläpuolella ensin vaakalista alakerroksen ikkunoiden alareunan tasalla ja toinen rakennuksen yläosassa, josta pystylaudoitus jatkui räystäslinjaan saakka.

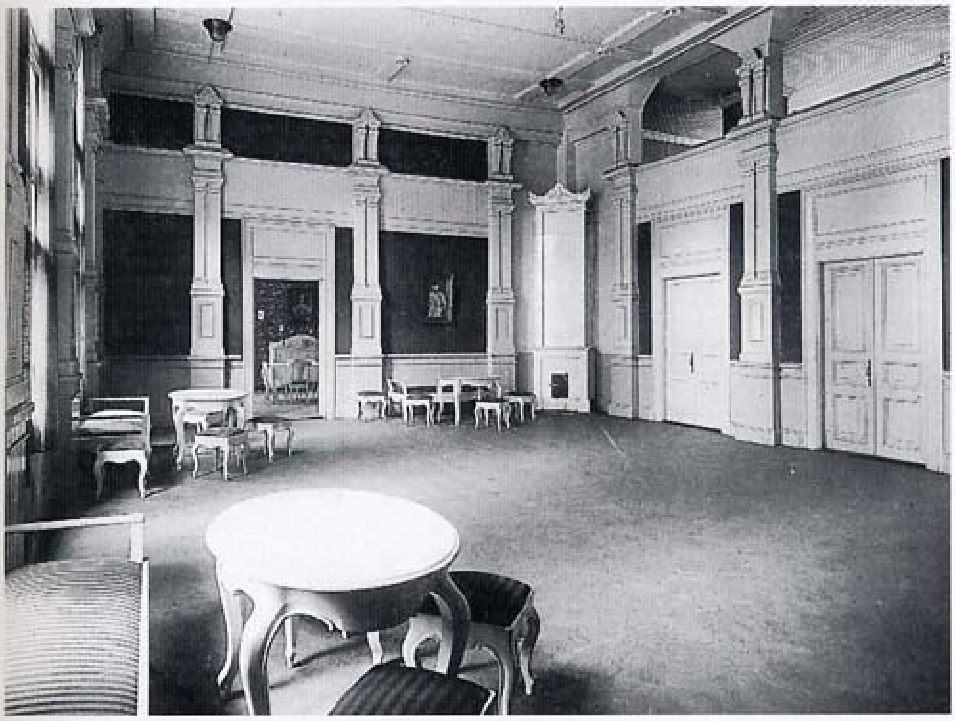
Rakuunarykmentin kanslia (n:o 7) sijoitettiin kasarmialueen ylätasanteen äärimmäiseen etelänurkkaan, osapuilleen samaan linjaan kuin kolme kasarmirakennusta. Kuten aiemmin mainittiin, vältettiin rakennuksessa senaatin toivomuksesta taitettuja seiniä. Siitä tuli siis suorakaiteen muotoinen -- ja epäilemättä halvempi kuin pohjakaavaltaan monimutkaisempi ehdotus. Satulakattoiseen puurakennukseen oli kaksi sisäänkäyntiä. Kasarmialueen puolella pitkän sivun keskellä olevasta ovesta päästiin eteiseen, jota tarvittaessa käytettiin myös sotaoikeuden odotushuoneena. Sen toisella puolella oli käymälä ja kassanhoitajan huone, toisella puolella vanhemman kirjurin kaksihuoneinen asunto. Sotaoikeuden istuntosalina oli eteisestä suoraan eteenpäin sijainnut kolmi-ikkunainen arkistohuone. Sen toisella puolella oli huone taloudenhoitajalle ja vanhemman kirjurin asuinhuoneiden vieressä kolmelle kirjurille tarkoitettu asuinhuone. Kirjureiden asuntojen ulko-ovi oli rakennuksen päädyssä, josta pääsi myös ullakolle.

Rakennuksen järvelle päin avautuvan julkisivun järjestely oli selkeän klassistinen. Rakennus oli vuorattu sokkelista lukien pysty-, vaaka- ja pystylaudoitusvyöhykkein. Vaakalaudoitus peitti siten seinän keskiosan. Tätä lautavuorausta sitten jäsenneltiin eri vuoraukset erottavien vaakalautojen ja vuorauksen päällä olevien pystylautojen avulla. Vaakalaudoin luotiin illuusio palkistosta ja pystylaudoin pilastereista tai pylväistä, jotka tukivat palkistoa ja viime kädessä rakennuksen kattoa. Kulmapilasterit ja kaksi muuta pilasteria jakoivat julkisivun kolmeen eri lohkoon. Keskellä sijaitsi kolmi-ikkunainen osa, jonka takana sijaitsi sotaoikeuden istuntosali. Laidoilla olivat symmetrisesti kaksi-ikkunaiset päätyosat. Julkisivun symmetriaa korosti savupiippujen sijainti sen pystypilastereiden kohdalla. Poikkeuksena rakennuksen julkisivun muuten tektonisesta käsittelystä voidaan pitää ikkunoiden kehysten käsittelyä. Ikkunakehysten kohdalla oli alempaan pystylaudoitukseen sijoitettu seinäpinnasta ulkonevat pilasterit, jotka “kannattivat” ikkunoiden kehyslautoja. Niiden jatkeena ei kuitenkaan ollut rakennuksen yläosan vaakalautaa kannattavia pilastereita, vaan sitä “tuki” ainoastaan julkisivun neljä korkeaa pilasteria. Kenties alareunan lyhyillä pilastereilla haluttiin vain luoda illuusio jykevästä perustuksesta ja muualla pyrittiin kevyempään vaikutelmaan.

Rakennuksen päätyjulkisivussa vuorilaudoitus jatkui Seb. Gripenbergin allekirjoittamien piirustusten

Rakennus n:o 6: Upseerikerho, leikkaus ja fasadi. (VA). Alakuvassa juhlasali. (EKM).

mukaan samanlaisena kuin pitkällä sivullakin. Päätyyn ei ollut sijoitettu lainkaan ikkunoita paitsi ullakolle valoa antavaa pientä ikkunaa ja sen alla oven päällä sijainnutta pientä ikkunaa. Niiden välissä oven yläpuolella oli pieni katos. Päädyssä ei ollut julkisivua jaottelevia pilastereita lukuun ottamatta kulmien pystypilastereita, jotka "kannattivat" päädyn kehyslaudoilla seinäpinnasta irrotettua päätykolmiota.

Kanslian ja upseerikerhon yhteinen ulkorakennus (n:o 8) sijaitsi niiden välisessä rinteessä. Rakennus oli muuten puinen, mutta rinnetontin vuoksi oli alarinteen puolella yli kaksi metriä korkea maanpäällinen kellarikerros. Sinne oli käynti alarinteen puolelta, yläkertaan ylärinteen puolelta eli kanslian suunnasta. Rakennuksen luoteispäädyssä oli käymälä ja keskellä halkoliiteri. Nämä toiminnot toistuivat molemmissa kerroksissa. Toisessa päädyssä sijaitsivat alakerrassa kellari ja yläkerrassa ruoan ja jauhojen varastotila. Kellari- ja varasto-osasta ei ollut ovea muualle rakennukseen, mutta siellä oli muusta rakennuksesta poiketen portaat yläkerroksesta alakertaan. Ruokaosastoa lukuun ottamatta alakerta oli eriytetty kerholle ja yläkerta kanslialle. Ulkoasultaan satulakattoinen rakennus oli koristelematon. Puuosan pääty oli pysty- ja alaosa vaakalaudoitettu. Käymäläpäädyssä oli lisäksi ilmanvaihtotorvi.

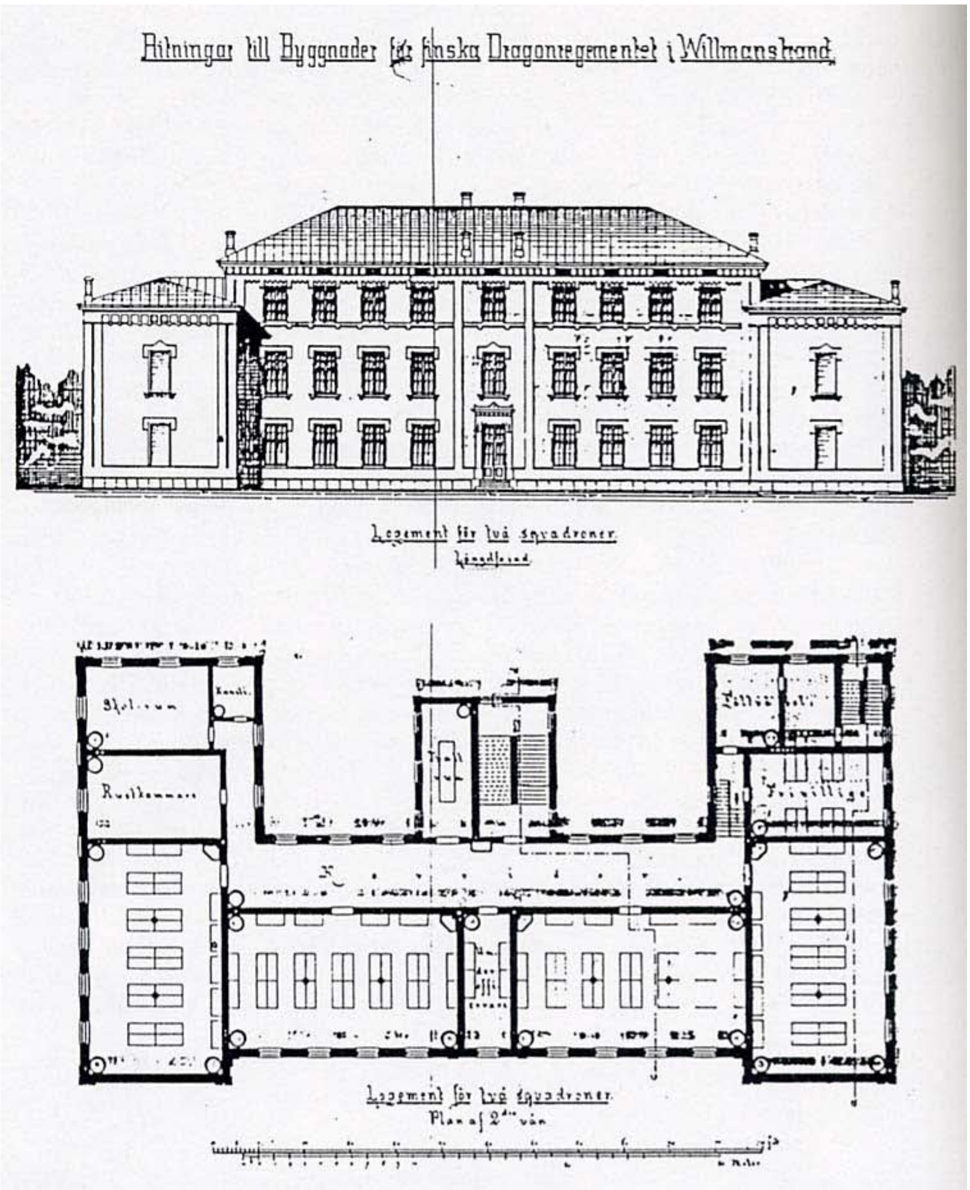
Varuskunta-alueen kasarmit (n:ot 9, 10 ja 11) sijaitsivat alueen kaakkoisreunaa rajaamaan muodostetun esplanadin varrella. Keskenään samanlaisten rakennusten pohjakaavat olivat H-volyymisia. Keskiosaan oli kuitenkin sijoitettu siitä erkaneva, lähes yhdeksän metriä pitkä pesuhuoneen ja porraskäytävän muodostama sakara. Rakuunoiden makuusalit, tuvat, sijaitsivat rakennuksen esplanadin puoleisella sivulla. H:n sakaroissa oli tuvat, joihin oli merkitty 27 vuodepaikkaa. Vaakasakarassa oli kaksi tupaa, joissa molemmissa 28 vuodetta. Vuoteet oli tuvissa sijoitettu neljän vuoteen ryhmiin tuvan keskelle sekä yksittäisiin makuutiloihin sisäseinien puolelle. Keskellä tupia sijaitsivat välipohjia tukevat rautapylväät.

Vaakasakaran tupien välissä oli aliupseereiden käyttöön merkitty huone, jossa oli neljä vuodepaikkaa. Tuvista ja aliupseerien huoneesta oli käynti yli neljä metriä leveään käytävään. Siitä taas oli edelleen ovet H:n pystysakaroiden kasarmialueen puoleisiin tiloihin. Näitä olivat symmetrisesti vastapäisissä siivissä sijaitsevat varusvarasto ja vapaaehtoisten kahdeksalle hengelle mitoitettu tupa. Äärimmäisenä sakaroiden päissä sijaitsi kouluhuone ja pieni kanslia, toisessa päässä kenttävääpelin kaksihuoneinen asunto ja sen rakennuksen kulmassa sijainnut portaikko. Rakuunoiden portaikkona toimi jo edellä mainittu rakennuksen keskiosasta ulkoneva pesuhuone/portaikko.

Pohjakaava oli ensimmäisessä ja toisessa kerroksessa lähes sama. Kolmannen kerroksen keskiosassa oli edelleen samat tilat kuin alemmissa kerroksissa, mutta huonekorkeus oli Seb. Gripenbergin allekirjoittamissa piirustuksissa pudotettu 4,59 metristä 3,67 metriin. Rakennuksen kolmikerroksista keskiosaa matalammissa H:n pystysakaroissa kolmannen kerroksen tilalla oli ullakko. Tästä oli kuitenkin poikkeus toisen sivusakaran kasarmialueen puoleisessa päädyssä, johon oli huonekorkeutta madaltamalla muodostettu kolme asuinkerrosta. Kolmannessa kerroksessa oli kaksi kahden huoneen asuntoa perheellisille plutoonan aliupseereille. (Huonekorkeudet olivat alkaen ensimmäisestä kerroksesta 3,35, 3,35 ja 3,15 metriä; muualla kasarmirakennuksessa 4.59 metriä).

Kasarmit Valtakadun puolelta. 1800-luvun loppupuoli (EKM).

Kasarmien julkisivu ja 2. kerroksen pohjapiirros. (VA).

Kasarmien pääjulkisivu oli kohti kaakkoa, kasarmialueen reunaa ja sinne suunniteltua puistokatua. Julkisivut jäsentyivät korkeammaksi keskiosaksi ja niiden sivurisaliiteiksi. Kaikissa oli aumakatto. Sivurisaliittien reunoihin tiilimuurauksella profiloidut kaksoisliseenit kannattivat räystään alaista friisiä. Sivusiipien keskellä oli päällekkäin kaksi valeikkunaa. Näiden päällä olevassa friisissä oli kaksi ullakolle valoa tuovaa pientä ikkunaa. Kolmikerroksiset keskiosat oli jaoteltu muurauksella ulkoseinästä profiloiduin liseenein kolmeen osaan.

Keskelle kahden liseenin väliin jäi suoraan aliupseerien tupaan johtava, rikkaasti koristellun kehyksen rajaama kaksoisovi, jonka päällä olivat toisen ja kolmannen kerroksen aliupseeritupien ikkunat. Sisäänkäynnin molemmille puolille jäivät julkisivulohkot, joissa oli neljä ikkunaa. Kolmatta kerrosta erottivat julkisivussa kolmannen kerroksen ikkunoiden alareunan tasolla kulkevat hammaslistat. Ikkunoiden yläosassakin oli hammaslista, joka aina ikkunoiden kohdalla muodosti niille osittaisen kehyksen. Ikkunoiden kehyksissä oli ylipäätään niukat koristeaiheet. Räystään alla kulkevassa friisissä oli aina ikkunarivistön kohdalla ullakkoa valaiseva pieni kaksoisikkuna.

Kasarmien sivujulkisivujen silmiinpistävin piirre oli rakennuksien erikorkuisten osien porrasteinen aumakatto. Jyrkimmillään se oli keskiosan miehistötupien yläpuolella, siis pääjulkisivulla, mutta porraskäytävän kohdalla se oli matalammalla. Nämä keskikaton osat yhdisti räystään alapuolella kulkeva friisi. Tämän tason alapuolella oli sivusiipien katto, jota myös kiersi räystään alapuolinen oma friisi. Siinä oli seinän ikkunarivistöjen kohdalla ullakon kaksoisikkunat. Sivuseinää jakoivat

rakennuksen kulmissa ja keskellä kulkevat kaksoispilasterit kahteen osaan.

Näistä toisessa puistokadun puolella kahdessa kerroksessa olevat suuret kahdeksanruutuiset ikkunat valaisivat sivusiipien miehistötupia. Ikkunoiden yläpuolelle oli pääjulkisivun ikkunoiden tapaan muurattu U-volyymiset kehykset, toisen kerroksen ikkunoissa oli vielä alakehys, ja alemman kerroksen ikkunoiden alalistan muodosti seinäpinnasta erkaneva muurattu kehys. Toisen osan sivujulkisivusta muodostivat kasarmialueen puoleisissa osissa sijaitsevat kenttävääpelien ja vapaaehtoisten asuintilat. Kasarmien tämän osan madalletun huonekorkeuden aikaansaamat kolme asuinkerrosta näkyivät myös sivujulkisivun kolmessa kerroksessa olevista kuusiruutuisista ikkunoista. Niitä ei ylimmän ikkunarivistön alareunaa pitkin kulkevaa listaa lukuun ottamatta koristeltu. Alimman ikkunakerroksen tasalla johti asuntoihin vielä kaksoisovi.

Päävartio (n:o 12) sijaitsi kasarmialueen itäkulmassa, julkisivu kohti alueen kaakkoisreunan esplanadikatua. Rakennus oli puinen, yksikerroksinen ja aumakattoinen. Pohjakaava oli T-volyyminen. Pitkässä siivessä sijaitsivat 12 arestiselliä keskikäytävän varrella. Ne olivat kooltaan 2,90 x 2,07 metriä, huonekorkeus 3.40 metriä. Sellien jatkona oli käymälä ja ullakolle vievät portaat. T:n lyhyessä osassa sijaitsivat vartiomiehistön huoneet. Keskellä oli iso, Seb. Gripenbergin allekirjoittamissa piirustuksissa vahtihuoneeksi nimetty huone, sen toisella puolella miehistölle tarkoitettu iso huone ja toisella puolella aliupseerien ja upseerien huoneet. Rakennuksen sisäänkäynti oli keskellä T:n lyhyttä osaa. Ulkopuolella oli leveä aidattu kuisti, johon oli askelmat kolmelta suunnalta. Kuistilta oli ovi noin kaksi metriä pitkään ja neljä metriä leveään, rakennuksen sisään vedettyyn tasoon. Tältä sisäkuistilta oli erillinen sisäänkäynti itäkulman upseerihuoneeseen ja toinen vahtihuoneeseen. Ulkokuistin portailta vahtihuoneeseen ja edelleen vahtihuoneesta sellien keskikäytävälle oli käynti suoraa linjaa pitkin.

T-volyymisen vartiorakennuksen pääjulkisivun muodosti T:n lyhyempi osa. Sokkelista kohosi muiden kasarmialueen puurakennusten tapaan pystylaudoitus, sen päällä vaakalaudoitus ja ylimpänä aumakaton räystään alla kasetoitu pääasiassa pystylaudasta muodostettu vyöhyke. Julkisivun sivuilla tyydyttiin koristeaiheissa kulmapilasteriin, ikkunoiden alareunan tasolla sijaitsevaan vaakalautaan ja niiden sivupuitteita alaosan pystylaudoituksen päällä "tukeviin" pilastereihin. Julkisivun koristeaiheet korostivat rakennuksen pääsisäänkäyntiä ja osoitti samalla sen takana olevan vartiohuoneen ja sellien keskikäytävän paikan. Kuistia kannattivat koristeelliset pilarit ja sitä koristi vielä balustradikaide. Sisäänkäynnin molemmin puolin olivat taas kaksitoistaruutuiset ikkunat ja kaksoisovelle oli veistetty klassistinen kehys. Oven yläpuolelle oli tehty pieni päätykolmio ja sen päälle kattoratsastaja.

Rakuunarykmentin keittiö- ja ruokalarakennus eli artelli (rakennus n:o 13) sijoitettiin alueen kolmesta kasarmista keskimmäisen eteen, tallien ja maneesin reunustaman keskusaukion kaakkoisreunalle. Rakennuksen keskusosa oli ruokasalina, ja kummassakin päädyssä oli kolme erillistä keittiötä – siis yksi keittiö kutakin eskadroonaa varten. Ruokala oli kokonaan avointa tilaa ilman väliseiniä. Kattoa tukivat kahdessa rivissä kulkevat pylväät. Näiden väliseltä osalta sisäkatto oli nostettu korkeammalle. Ruokalan seitsemän pitkää pöytää oli sijoitettu pylväiden väliin siten, että ne aina yhdistivät vastakkaisella puolella ruokalaa olevat pylväät. Ruokalaan oli – paitsi keittiöistä – myös kaksi sisäänkäyntiä suoraan ulkoa. Ne sijaitsivat keskusaukion puolella rakennusta ja olivat aivan ruokalaosan reunoissa. Keittiöihin käytiin päädyistä niiden välissä sijainneiden eteisten kautta. Molemmissa päädyissä oli siten kaksi eteistä. Kasarmien puoleisista eteisistä oli käynti myös rakennuksen kellariin. Se oli koko artellin ruokasalin laajuinen ja holvattu. Valoa sinne saatiin kahdesta kasarmien puoleisen sivun sokkeliin tehdystä aukosta.

Rakennuksen pääjulkisivu oli keskusaukion puolella. Fasadi koostui leveästä keskiosasta, sen reunoissa sijaitsevista, päätykolmioiden korostamista sivurisaliiteista, joissa olivat oviaukot, sekä risaliitteja hiukan kauempana sijaitsevista pulpettikattoisista reunimmaisista keittiöistä. Julkisivun vuorilaudoitus noudatti samaa järjestelmää kuin useissa muissakin kasarmialueen puurakennuksissa. Sokkelin yläpuolella oli pystylautavuoraus, sen päällä vaakalautavyöhyke, jossa sijaitsivat ikkunat, ja kolmantena räystään alla taas pystylautavuoraus. Artellissa ylimpänä oli vielä kasetointi. Vaihtelua lautapintaan saatiin aikaan jatkamalla ikkunoiden kehyslautoja lautapilasterein ja sijoittamalla rakennuksen keskiosaan ikkunoiden välisiin vyöhykkeisiin kasetoitua vyöhykettä "tukevat" lautapilasterit. Sivurisaliittien koristeaiheet olivat kuusipeiliset kaksoisovet, oven yläpuoliset katokset, katoksen yläpuolelle sijoitetut rombin muotoiset ikkunat ja päätykolmiot.

Kun upseeriston asunnot sijoitettiin kasarmialueen länsireunaan lähelle Saimaan rantaa, päädyttiin alipäällystön ja perheellisen miehistön asunnot sijoittamaan kasarmialueen toiselle, kaupungin puoleiselle laidalle. Näistä kolmesta rakennuksesta kauimpana luoteessa oli rakennus n:o 14, yh-

Ruokalarakennus. (EKM).

distetty verstas- ja asuinrakennus. Sen tiilirakenteisessa alakerrassa sijaitsivat työpajat räätälille, vaatteiden leikkaajalle, suutarille, satulasepälle, puusepälle ja asesepälle. Yläkerrassa sijaitsivat asuinhuoneet.

Rakennuksen pohjakaava oli selkeä. Pääjulkisivulla oli kaksi sisäänkäyntiä, jotka jatkuivat yli suorakaiteen muotoisen rakennuksen puolivälin ulottuvana eteiskäytävänä. Eteisistä oli ovet käytävän molemmin puolin sijaitseviin työhuoneisiin. Keskellä rakennusta sijaitseviin suuriin työhuoneisiin oli käynti molemmista eteisistä. Verstaitten eteiskäytävät päättyivät heti perimmäisten verstaiden oviaukkojen jälkeen muurattuihin seiniin. Näiden seinien takana sijaitsivat kuitenkin yläkerran asuntoihin johtavat portaikot, joiden ulko-ovi oli rakennuksen toiselta sivulta. Työhuoneet ja asuinrakennus oli siten eristetty toisistaan eikä niiden välinen kulku ollut sisäkautta mahdollista.

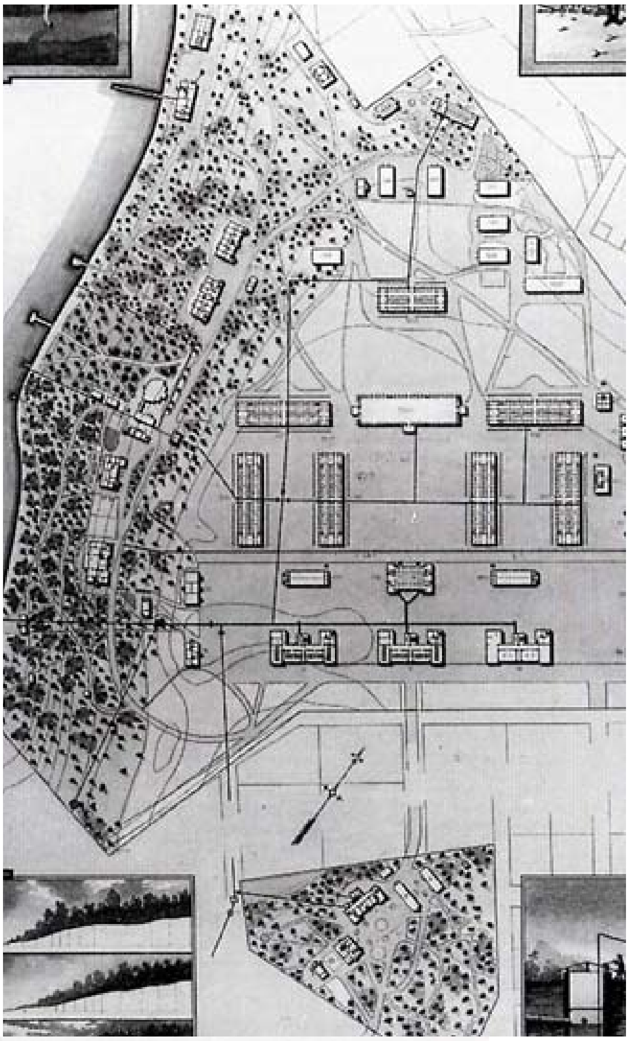
Yläkerroksessa porraskäytävien jatkona olleet eteiset ulottuivat läpi rakennuksen. Niistä päästiin asuinhuoneisiin. Toiseen päätyyn oli sijoitettu kolme yhden huoneen asuntoa komero- ja välieteistiloineen, toisessa päädyssä oli kaksi huoneen ja keittiön muodostamaa asuntoa. Keskellä rakennusta oli neljä yhden huoneen asuntoa, joista jokaiseen kuului vielä ikkunaton 2,6 x 2 metrin suuruinen huone.

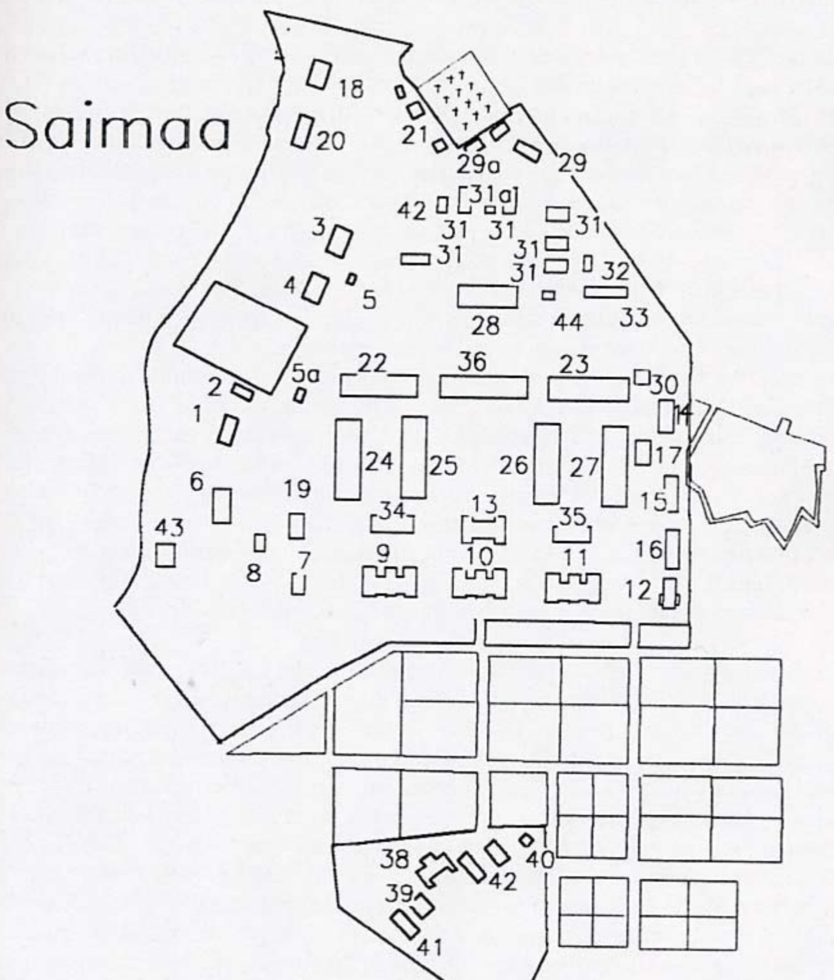
Rakennuksen ulkoarkkitehtuuri oli koruton. Alaosan muodosti sokkeli ja reunoiltaan voimakkaasti profiloitu tiilinen osa. Sen yläpuolella oli kapea pystylaudalla vuorattu suikale, joka ulottui yläkerran ikkunoiden alareunan tasolla sijaitsevaan vaakalautaan. Siitä jatkui vaakalautavuoraus kasetoituun räystään alareunaan ja korkeahkoon aumakattoon asti. Ikkunat oli profiloitu niukasti – tiilisessä alakerroksessa oli ikkunain yläosaan muurattu kehyslista, ja yläkerran kehyslautoja ei ollut koristeltu. Ikkunoiden sijoittelu korosti kuitenkin rakennuksen keskiosaa. Sekä verstashuoneisiin että yläkerran asuntoihin oli rakennuksen keskelle sijoitettu pari-ikkkunat. Näin muodostui rakennuksen pitkille sivuille oviaukkojen väliin kaksi pari-ikkunaa, kun rakennuksen päädyissä oli vain yhdet ikkunat.

Yhdistetystä verstas- ja asuinrakennuksesta kaakkoon, aivan Nikolain linnakkeen vallien kohdalla, sijaitsi 16 perheellisen aliupseerin ja miehistön asuinrakennus n:o 15. Suorakaiteen muotoiseen puurakennukseen oli sisäänkäynti molemmilta puolin. Niiden jatkeena oli kaksi koko talon lävistävää eteistä, joista johtivat myös portaikot yläkertaan. Niiden molemmin puolin oli symmetrisesti sijoitettu keittiön ja huoneen asunnot. Porraskäytävästä oli ovi aina keittiöön, jonka jatkona oli suurempi asuinhuone. Toisen kerroksen huonejärjestely oli samanlainen. Yhteensä molemmissa kerroksissa oli kahdeksan kahden huoneen asuntoa.

Asuinrakennuksen julkisivu oli sokkelin päältä pystylaudoitettu ensimmäisen kerroksen ikkunoiden alareunan tasolla sijaitsevaan vaakalautaan asti. Siitä alkoi vaakavuoraus, joka jatkui räystäslistan friisimäiseen pystylaudoitukseen ja taas päätykolmioiden tasalla vaihtui kasetoinniksi. Julkisivuja elävöittivät ja oviaukkoja korostivat ovien yläpuoliset päätykolmiot. Ne käsittivät vaakalaudoituksen päälle sijoitetut, koko rakennuksen korkuiset pystypilasterit, niiden "tukeman" ikkunallisen päätykolmion, räystäslistan alapuolen kasetoinnin ja päätykolmion katon kattoratsastajan. Pystypilareiden väliin jäivät kaksoisovet ja niiden päälle sveitsiläistyyliset katokset. Niiden yläpuolella oli klassistisin ikkunapuittein varustettu porraskäytävää valaiseva ikkuna.

Päätykolmiota vaakalaudoitetusta vuorauksesta erottavien pilastereiden lisäksi oli vastaavat pilasterit sijoitettu myös rakennuksen kulmiin. Kiintoisa piirre pilastereissa oli se, että räystään alla oleva ja

Saimaa
18
20
21
29a
29
42
31a
31
31
31
31
31
31
32
3
4
5
28
44
33
22
36
23
5a
2
30
1
14
24
25
26
27
17
6
19
15
43
34
13
35
9
10
11
16
8
7
12
38
40
42
39
41

alimman ikkunakerroksen alapuitteena toimiva vaakalauta muodosti pystypilastereiden kohdalle klassistisen kapiteelia muistuttavan rakenteen. Pystypilastereiden jaottelemaan julkisivun rakennetta voidaan kuvata kaaviolla a/b/aa/b/a, jossa a vastaa kolmea ikkunaa ja b päätykolmiota. Rakennuksen päätyjulkisivuissa ei ollut ikkunoita, ja vuorilaudoitus vastasi pitkän sivun pysty-vaaka-pysty -järjestelmää.

Asuinrakennus n:o 16 sijaitsi muiden alipäällystön rakennusten jatkeena kasarmialueen poikki kulkevan tien kaakkoispuolella. Rakennuksen julkisivut ja pohjakaava olivat identtiset asuinrakennuksen n:o 15 kanssa lukuun ottamatta luoteispäätyyn sijoitettua alipäällystön kerhohuoneistoa. Siksi oli rakennettu suorakaiteen muotoisen rakennusrungon päätyhuoneistojen jatkoksi kapeampi, hiukan yli kolme metriä korkea ja seiniltään taitteinen lisäke. Näin muodostui alakerran kaksi päätyhuoneistoa ja lisäkkeen käsittävä kerhohuoneisto.

Perheellisten aliupseerien asuinrakennusten n:o 14 ja n:o 15 välissä sijaitsi niiden ulkorakennus (rakennus n:o 17). Suorakaiteen muotoisessa puutalossa sijaitsi neljä varastohuonetta ja käymälä. Rakennuksessa ei käytetty erityisiä koristeaiheita, vaan pääosin vaakalaudoitettuihin julkisivuihin toivat vaihtelua vain ikkunat ja ovien vinolaudalla vuoratut peilit. Tilojen ryhmittely oli kuitenkin ratkaistu kiinnostavalla tavalla. Varastotilat oli sijoitettu ilmeisestikin hygieenisistä syistä rakennuksen päätyihin ja asuntojen puoleiselle sivulle. Niiden puolelta johti kuitenkin leveä porttikäytävä rakennuksen läpi toisella sivulla sijaitsevaan sisäpihaan. Sitä kiersi ylös nostettu terassi, jolta oli käynti käymälätiloihin.

Kasarmialueen länsinurkkaan, aivan Saimaan rantaan, rakennettiin leipomorakennus (numero 18). Suorakaiteen muotoinen ja aumakattoinen rakennus tehtiin tiilestä. Ovi oli rinteen puolella, Siitä avautui eteinen, josta oli käynti myös ullakolle. Rakennuksen toisen puoliskon muodosti kolmiuuninen leipomo aputiloineen ja toisen osan holvattu makasiini, joka oli avoin koko rakennuksen leveydeltä. Julkisivuja koristivat ikkunoiden ja oven kehykset, sokkelin yläpuolelle ja rakennuksen kulmiin muuratut leveät liseenit sekä räystään alapuolen friisimäinen tiilikoristelu, jonka lomaan oli sijoitettu ullakon ikkunat.

Rakuunarykmentin varusvarasto (rakennus n:o 19) sijaitsi kasarmialueen etelänurkassa kanslian vieressä. Se oli suorakaiteen muotoinen ja satulakattoinen puurakennus. Se oli ulkoasultaan vaatimattomasti koristeltu. Se oli vaakalaudoituksella vuorattu, ja laudoituksen päällä oli väliseinien kohdalla ja kulmissa pystylaudat. Ikkunoiden kehykset oli niukasti koristeltu. Kasarmeille päin sijoitetussa julkisivussa oli kolme vinolautapeileillä varustettua kaksoisovea. Rakennuksen pohjakaavan muodostivat päädyissä olevat varastohuoneet, joihin oli omat sisäänkäynnit. Keskellä oleva tila oli jaettu kahteen osaan, joihin molempiin oli ovet eri puolelta rakennusta. Kasarmeille päin olevan pitkän sivun puoleisesta huoneesta pääsi myös korkealle ullakolle, jonne oli myös rakennettu varastohyllyjä.

Leipomon viereen rakennettiin yhdistetty sauna- ja pesutupa (rakennus n:o 20). Se oli leipomon tapaan tiilinen, suorakaiteen muotoinen ja aumakattoinen rakennus. Sille loi erikoisen ulkonäön puuluukuin varustettu korkea ullakkokerros. Se lienee rakennettu vaatteiden kuivatusta varten. Luukkujen osalta tavoiteltiin julkisivuun vaihtelua sijoittamalla laudoitus vuorotellen vaaka- ja pystysuuntaan. Luukkujen alapuolelle julkisivuun oli sijoitettu tiilikrenelointi, ja seinäpintaa reunusti leveä muurattu lista. Rakennuksen ikkunat olivat kuusiruutuisia ja lähes kehyksettömiä. Toisessa päädyssä olevan saunan kohdalla oli pitkille sivuille tehty valeikkunat. Koristeellisuutta rakennukseen toi katon koristeellisten savupiippujen ja puuluukuin varustettujen ilmanvaihtoputkien vaihtelu.

Rakennuksen toiseen päätyyn oli siis sijoitettu sauna. Sen lauteet olivat keskellä suorakaiteen muotoista tilaa ja kiukaat molemmissa päädyissä. Saunan vieressä oli pukuhuone ja huone, jossa lämmitettiin vettä. Väliseinän takana toisessa päädyssä oli pesutupa ja mankelihuone. Käynti ullakolle oli mankelihuoneen vieressä sijainneesta eteisestä. Vielä rakennuksessa oli erillisillä sisäänkäynneillä varustetut ammeellinen pesuhuone ja pieni pesutupa, jotka lienevät olleet tarkoitetut upseerien käyttöön.

Leipomon ja pesutuvan koillispuolella, kasarmialueen rajalla sijaitsi paja (rakennus n:o 21). Se koostui suorakaiteen muotoisesta keskusrakennuksesta, jossa sijaitsivat kaksi väliseinän erottamaa pajaa. Keskiosaan oli liitetty kummallekin pitkälle sivulle kolme pienempää huonetta hiilen ja materiaalien säilytystä varten. Näiden huoneiden ulkoseinän suuntaisesti koko pajaa kiersi pylväiden varaan perustettu, hiukan yli rakennuksen puolivälin korkeuteen nouseva ulkokatos. Sen yläpuolella oli päätyseinissä isot puolikaaren muotoiset ikkunat.

Tallit (n:ot 22, 23, 24, 25, 26 ja 27) oli sijoitettu kasarmialueen poikki kulkevan tien luoteispuolelle jättäen niiden väliin tuulelta suojattuja ratsastuspihoja. Kukin talli oli suunniteltu yhden eskadroonan tarpeisiin; kussakin niissä oli 116 pilttuuta. Pilttuut oli sijoitettu rakennuksen keskelle kahteen riviin sekä rakennuksen reunoille yhteen riviin. Siten koko tallin pituisten keskikäytävien molemmilla puolilla oli aina pilttuu. Ne olivat 6 jalkaa leveitä ja 10 jalkaa pitkiä. Pilttuitten lisäksi talleissa oli vielä "boxit" neljälle hevoselle.Tallien päädyissä olivat tilat kuivikkeita, heinää ja kauraa varten. Näiden säilytystilojen välissä oli eteiset, joista päästiin tallin keskuskäytäville. Niiden molemmin puolin oli tehty puiset juottokaukalot hevosille. Tallin keskellä oli ovet, joista päästiin kulkemaan tallin läpi.

Tallit tehtiin ylihallituksen suunnitelmien mukaan ilman vinttiä; katonkannattimet olivat näkyvissä sisäpuolelta. Kannattimien yläpuolella oli laudoitus kannattamassa sahajauhotäytettä. Sen päällä oli myös pärein peitetty laudoitus. Tallien pilttuiden lattiat olivat tiiviisti poljetusta savesta ja käytävät oli kivetty.

Suorakaiteen muotoiset rakennukset oli vuorattu vaakalaudoituksella. Ulkoarkkitehtuurille oli ominaista matala seinäosa (3,90 metriä) ja korkea satulakatto (4,74 metriä). Katon korkeutta ja "goottilaisuutta" korosti vielä viisi ilmanvaihtoa varten katolle rakennettua ja vinoikkunoin varustettua hattua tai lanterniinia. Toisena kiintoisaa ja osittain myös gotiikasta muistuttavana piirteen kattoa tukeva puurakenne jätettiin sekä sisällä että ulkopuolella täysin näkyviin. Ulkopuolella oli säännöllisin välimatkoin sijoitettujen kattotukien väliin avattu seinän yläosaan pieni kaksoisikkuna, jonka keskipuite oli aina pilttuiden seinämän kohdalla. Kutakin pilttuuta vastasi siten yksi ikkunaruutu. Rakennuksen keskellä olevia sisäänkäyntejä korostivat päätykolmiot. Myös rakennuksen kaksoisovien yläpuolella oli kolmion muotoiset, vinoruutuiset ikkunat.

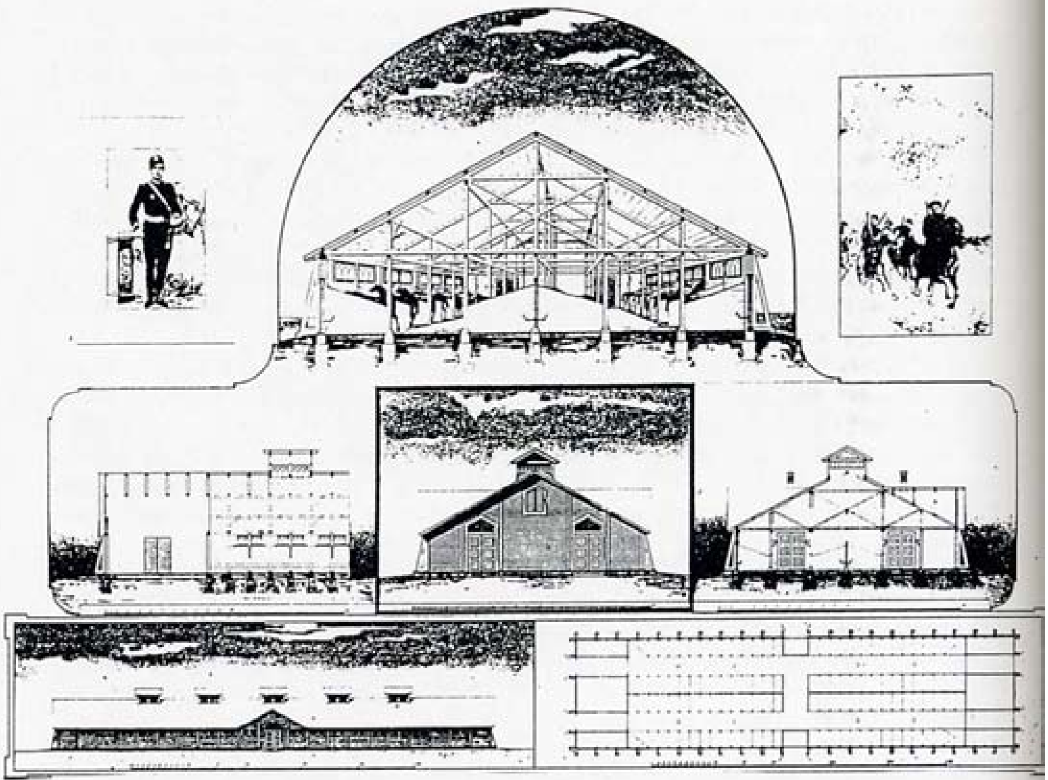
Eskadroonien tallien lisäksi oli trumpetistien ja kuormaston hevosille oma, pienempi talli (rakennus n:o 28). Rakennus oli erillään eskadroonien talleista. Se oli luoteisenkasarmialueen rakennusryhmän suurin rakennus. Sen ulkonäkö ja pohjakaava vastasi lähes täysin eskadroonien talleja.

Sairaille hevosille tarvittiin kasarmialueella omat tallinsa. 24 hevoselle tarkoitettu sairastalli (rakennus n:o 29) oli kasarmialueen luoteisnurkassa, ortodoksisen hautausmaan vieressä. Rakennus oli ulkoasultaan vaakalaudalla vuorattu ja satulakattoinen. Pituutta sillä oli lähes 60 metriä. Hevosten pilttuut sijaitsivat aiempaan tapaan keskellä rakennusta. Uunit oli sijoitettu ulkoseinille. Savupiippujen ohella oli katolle vedetty myös ilmanvaihtotorvet. Talliin oli käynti päätyjen lisäksi myös pitkien sivujen keskeltä. Ilmeisestikin sairastallin tarvitseman paremman lämpöeristyksen vuoksi oli rakennukseen lisätty porstuat. Rakennuksen päädyissä sijaitsivat eläinlääkärin hoitohuoneet, apteekki ja varastohuoneita.

Suuren sairastallin viereen oli rakennettu kahdeksalle hevoselle talli (rakennus n:o 29A). Suorakaiteen muotoiseen ja satulakattoiseen puurakennukseen oli käynti molemmista päädyistä. Keskelle oli sijoitettu kahdeksan pilttuuta ja kulmiin laitettu kaksi uunia. Kattorakennetta ja ullakkoa tukivat keskeltä pilttuiden kulmauksissa sijaitsevat pylväät. Ulkoarkkitehtuuriltaan rakennus oli suuremman sairastallin tapaan vaatimaton. Vaakalaudoituksella vuorattu seinäpinta jaoteltiin lohkoihin pystylaudoilla. Pitkän sivun kolmeen keskimmäiseen kenttään oli sijoitettu kuhunkin vinoruutuinen pari-ikkuna. Päädyissä oli vaakalaudoitus pitkän sivun tapaan jaettu ovien molemmin puolin pystylaudoilla erillisiin kenttiin. Lisäksi oven yläpuolinen vaakalauta muodosti päätyyn päätykolmion. Sen keskellä olevassa kentässä oli luukku ullakolle ja sen yläpuolella kaksi valoaukkoa. Oviaukon päällä oli vielä kolmion muotoinen ikkuna ja sen päällä katos.

Rakuunarykmentille tärkeä kauramakasiini (rakennus n:o 30) sijoitettiin alueen pohjoisreunaan tallien kupeeseen. Varasto oli satulakattoinen, suorakaiteen muotoinen rakennus. Siihen tuli mahtua 200 000 kiloa eli 4 300 hehtolitraa kauraa. Se varastoitiin keskikäytävän molemmilla puolilla sijaitseviin huoneisiin, joita molemmin puolin oli kolme. Varastohuoneet olivat korkeat, piirustusten mukaan 4,55 metriä. Keskikäytävästä johtivat myös portaat ullakolle. Rakennus oli vuorattu vaakalaudoituksella. Julkisivua koristivat vain oviaukon ja ullakon luukun vinolaudoitus, niukasti muotoillut kehyslaudat ja oviaukon molemmilla puolin ja kulmissa sokkelista räystääseen ulottuvat pystylaudat.

Rykmentin heinäladot (rakennukset n:ot 31) sijoitettiin kasarmialueen luoteisnurkkaan siten, että niiden ja trumpetistien tallin edustalle muodostui piha. Heinälatoja oli aikaisemmissa suunnitelmissa kahdeksan, mutta niitä rakennettiin kuitenkin vain kuusi. Ladot olivat lähes 25 metriä pitkiä ja 12 metriä leveitä rakennuksia. Korkeutta sivuseiniltään ylöspäin kapenevilla ladoilla oli yli kuusi metriä.

Yläkuvassa talleja esittelevä piirustus. Alakuvassa harjoituksia vanhan maneesin ja tallien edessä. (VA, EKM).

Oviaukot ja ylisten luukut sijaitsivat päädyissä. Seinät oli vaakalaudoitettu, päätykolmiot taasen pystylaudoitettu. Heinävajojen viereen rakennettiin myös vaakarakennus (n:o 31A). Se oli pieni, lähes neliön muotoinen ja satulakattoinen. Yhdellä sivulla oli kuusiruutuinen ikkuna antamassa sisälle valoa. Punnittavat kuormat voitiin ajaa rakennuksen sisään toisen puolen pariovista ja toiselta puolelta taas ulos. Rakennus oli vuorattu pystylaudalla.

Vaunuliiteri (rakennus n:o 32) oli rakennettu heinälatojen koillispuolelle kasarmialueen rajalle. Satulakattoinen ja suorakaiteen muotoinen vaja oli varustettu pariovilla. Kattoa tukivat keskeltä parrut. Seinät olivat leveästä pystylaudasta. Vaunuliiterin viereen rakennettiin myös kuormastolle suuri, 46.5 x 11.5 metrinen vaunuvaja (rakennus n:o 33). Siinä oli pitkällä sivulla kuusi oviaukkoa ja yksi päädyssä. Rakennus muistutti pienempää vaunuvajaa, joskin siinä oli katon tukirakenteet rakennettu itsekantaviksi. Myös kuormaston vaunuvajan seinät olivat pystylaudasta.

Kasarmien edustalle, molemmin puolin keittiö- ja ruokalarakennusta sijoitettiin yhdistetyt halkoliiteri- ja käymälärakennukset (n:ot 34 ja 35). Yli 35 metriä pitkien, suorakaiteen muotoisten ja satulakattoisten puurakennusten keskiosat toimivat halkovarastona. Ruokalan puoleisissa päädyissä oli kolme erillistä huonetta. Näistä ei ollut ovea liiterin puolelle, vaan vain ruokalaan päin. Ulommat päädyt toimivat kasarmien käymälöinä. Ne oli jaettu kolmeen erilliseen osastoon, joihin käytiin kaksipuolisen ulkoportaan ja kuistin kautta. Portaan alapuolella sijaitsivat huoltoluukut. Valoa saatiin päätyjen kaksiruutuisista pystyikkunoista ja ullakon kuusiruutuisista ikkunoista. Käymälöiden ilmanvaihtoa varten sijoitettiin väliseinien kohdille katolle johtavat ilmanvaihtotorvet.

Kasarmialueen maneesi (rakennus n:o 36) rakennettiin tallirakennusten viereen, jolloin se sulki alueen keskellä olevan aukion luoteesta. (Toinen maneesi n:o 37 jätettiin rakentamatta). Rakennus oli isokokoinen: yli 83 metriä pitkä, 23 metriä leveä ja lähes 14 metriä korkea. Siinä oli kolme sisäänkäyntiä. Päissä sijaitsivat porstualliset sisäänkäynnit ratsastajille ja keskellä pitkää sivua rikkaasti koristellulla eteisellä varustettu sisäänkäynti. Pitkällä sivulla sijainneen oviaukon kohdalle ei aluksi suunniteltu porstuaa, mutta everstiluutnantti Schaumanin toivomuksesta keskiovien taakse lisättiin yksinkertainen eteinen.

Rakennus oli sisäpuolelta avoin koko rakennuksen mitalta. Reunaa kuitenkin kiersi suojus, jonka takana katsojat saattoivat oleilla ja joka toisaalta suojasi myös hevosia törmäykseltä katon tukirakenteisiin. Suojuksessa oli aukot pitkillä sivuilla sijainneiden uunien kohdalla. Näiden neljän uunin lisäksi myös rakennuksen kulmissa oli uunit. Silmiinpistävää rakennuksen interiöörissä olivat näkyviin jätetyt katon tukirakenteet -- maneesissa oli vain aivan pieni ullakko. Rakenteet olivat muuten puuta, mutta räystään kohdalta oli seinien pullistumista estämään asennettu rautatangot, jotka oli sidottu vielä erillisillä tangoilla ylälappeeseen. Rakennuksen sisustukseen kuului lisäksi suuri peili. jonka avulla ratsastaja pystyi korjaamaan ratsastusasentoaan.

Maneesin ulkoarkkitehtuurissa vallitseva elementti oli yli kahdeksan metriä korkea satulakatto. Myös sen esiinjätetyt ja seinäpinnasta ulkonevat tukirakenteet jäsensivät seinäpintaa. Rakenteet oli sijoitettu aina ikkunoiden väliseen lohkoon. Muuten rakennuksen pitkän sivun seinäpinta koostui sokkelin yläpuolelle sijoitetusta, pystylaudoituksella vuoratusta kentästä, sen päällä olevasta vaakalaudasta, joka samalla toimi ikkunoiden alapuitteena, ja räystääseen asti ulottuvasta vaakalaudoituksella vuoratusta osasta. Ylemmässä osassa sijaitsivat kaksitoistaruutuiset ikkunat. Niiden yläpuite oli nostettu aivan räystään tasolle ja sivupuitteet jatkuivat lautapilastereina alemman lautavuorauksen päällä sokkeliin asti. Näin saatiin aikaan illuusio raskasta kattoa kannattavasta rakenteesta. Vaihtelua maneesin pitkän sivun julkisivulle toivat kohdat, joissa sisäpuolella oli uuni -- näihin neljään kohtaan oli ulkoseinään jätetty pelkkä laudoitus. Julkisivua jäsensivät myös päätyjen pulpettikattoiset porstuat ja keskellä rakennusta sijainnut, päätykolmion korostama sisäänkäynti. Päätyeteisten pitkän sivun puolelle oli seinässä yhdet ikkunat. Seinän lautavuoraus noudatti samaa järjestelmää kuin pitkissä seinämissäkin. Pulpettikaton kohta oli vuorattu pystylaudalla, jonka poikki kulki räystäslinjan tasalla vaakalauta. Katolle oli sijoitettu vielä yksi päätyseinää tukeva puu.

Keskeltä pitkää sivua erkani kymmenen metrin levyinen ja lähes kuuden metrin pituinen eteinen. Oviaukko oli kohti tallien väliin jäävää kasarmialueen keskusaukiota ja koristeaiheistaan päätellen maneesin pääsisäänkäynti. Eteisen keskellä sijaitsivat pariovet ja niiden päällä kolmion muotoinen ikkuna. Oven molemmilla puolilla ja sivuseinillä oli kahdeksanruutuiset ikkunat. Eteisen alaosa oli seinäpinnan tapaan pystylaudoitettu, aumatun katon alapuolella oleva osa taas vaakalaudoitettu. Oviaukkoa korosti eteisen katolle sijoitettu klassistinen päätykolmio. Räystäslinjan päällä sijaitsivat doorilaisen järjestelmän palkiston arkkitraavia ja friisiä kuvaavat koristeaiheet sekä niiden päällä kattolistoitus ja päätykolmio. Ylimmäisenä päätykolmion huipulla oli vielä lipputanko.

Maneesin päätyjen eteiset olivat pulpettikattoisia. Eteisten ovien molemmilla puolilla oli pitkän sivun eteisen tapaan ikkunat ja päätyseinässä eteisen ikkunoiden tasalla molemmilla puolilla kolmoisikkunat. Eteisen yläpuolelle seinään oli sijoitettu iso kolmoisikkuna, jonka yläosa oli vinoruudutettu. Tämän molemmilla puolilla oli vielä pyöröikkunat. Seinän vuorilaudoitus noudatti räystäslinjaan saakka pitkän sivun vuorausta. Päätykolmio oli vuorattu pystylaudalla ja jaettu lautapilasterein viiteen lohkoon. Räystään alareuna oli kasetoitu.

Kasarmialueen sairaala (n:o 38) sijaitsi erillään kasarmeista leirialueen pohjoispuolisella mäellä. Tiilinen kaksikerroksinen rakennus noudatti pohjakaavaltaan osittain H-volyymisia kasarmirakennuksia. Sairaalassa oli kuitenkin jätetty rakennuksen takana sijaitsevan porraskäytävän vieressä sijainneet H:n sakarat pois. Siten sairaalarakennuksesta muodostui U-volyyminen kokonaishahmo, jonka julkisivu oli kaakkoon, talousrakennusten suojaamalle etupihalle.

Rakennukseen oli sisäänkäynti alemmasta kerroksesta rakennuksen takaa porraskäytävästä sekä edestä keskeltä rakennusta. Julkisivun puolen sisäänkäynti oli samanlainen kuin kasarmien aliupseerien tupaan johtanut oviaukko. Sairaalassa oviaukon jatkeena ei ollut suoraan asuinhuonetta vaan eteinen, josta oli käynti sen toisella puolella sijaitsevaan päivystäjän huoneeseen ja toisella puolella vastaanottohuoneeseen.

Vastaanottohuoneesta oli käynti vielä lääkärin huoneeseen.
Porraskäytävästä päästiin alemmassa kerroksessa samassa rakennuksen osassa sijaitseviin pesutiloihin ja keskiosan takareunassa olevaan leveään käytävään. Sinne pääsi myös julkisivun puoleisesta eteisestä. Käytävän järjestely vastasi kasarmirakennusten pohjakaavan käytävän sijoittelua. Käytävän päissä oli pienemmät potilashuoneet yksittäispotilaille ja sivusiivissä isot, seitsemälle potilaalle tarkoitetut sairassalit. Eteläisen sairassalin ja päivystäjän huoneen välissä oli vielä apteekkihuone.

Toiseen kerrokseen oli käynti takaosan porraskäytävästä. Samassa rakennuksen osassa sijaitsivat edelleen pesutilat ja yläkerroksen pohjakaava vastasi muutenkin pitkälle alakerrosta. Käytävä oli ylhäällä kuitenkin koko rakennuksen pituinen ja siitä oli käynti kaikkiin julkisivun puoleisiin huoneisiin. Huoneista ei ollut keskinäistä yhteyttä. Julkisivun puoleisista huoneista oli alakerran eteistä, päivystäjän huonetta ja vastaanottohuonetta vastaavista tiloista yhdistetty yksi kahdeksan hengen sairassali. Tämän toisella puolella oli kahden hengen sairashuone ja toisella puolella operaatiohuone. Sivusiivissä oli alakerran tapaan seitsemän hengen sairassalit. Käytäväosa ja porraskäytävä olivat sairaalarakennuksessa -- kuten kasarmeissakin -- holvattuja.

Sairaalan sisäseinät ja katot oli kasarmeista poiketen rapattu ja maalattu öljyvärillä. Tätä perusteltiin terveyssyin. Sairaalassa oli tilaa 40 sängylle. Jokaista vuodetta kohti oli laskettu pinta-alaksi 10,3 neliömetriä ja ilmaa 43,2 kuutiota. Kasarmeissa vastaaviksi luvuiksi oli saatu 4,5 ja 19,5, joten sairaalassa katsottiin tarvittavan runsaasti enemmän väljyyttä. Sairaalaa lämmitettiin peltipäällysteisillä uuneilla, ja lisäksi oli ilmanvaihtoa varten rakennettu kaksi hormia, joita lämmitettiin rautakamiinalla.

Sairaalarakennuksen julkisivuissa käytettiin samoja koristeaiheita kuin kasarmeissakin. Pääjulkisivu koostui kolmesta osasta – keskiosasta ja sen sivurisaliiteista. Myös aumakatto, räystäänalusfriisi ja ikkunoiden puitteet oli muotoiltu pitkälti samankaltaisesti. Sairaalarakennuksen keskiosa ei kuitenkaan ollut kasarmien tapaan kolmikerroksinen. Sitäkin oli tosin korostettu nostamalla sen katto sivusiipiä korkeammalle.

Sairaalassa oli ikkunapinta-alaa lisätty muodostamalla keskiosaan kaksoisikkunoita ja sijoittamalla kumpaankin sivurisaliittiin julkisivun puolelle molempiin kerroksiin kolmoisikkunat. Kasarmeissa tyydyttiin keskiosassa yksittäisiin ikkunoihin ja sivusiivissä oli julkisivun puolella vain valeikkunat. Sivujulkisivuissa oli potilashuoneiden ikkunat koristeltu ylä- ja alapuolen kehyksellä, ja sisäpuolen huonejakoa osoittivat muuratut listat, “palkistot”.

Sairaalan talousrakennus (n:o 39) sijaitsi sairaalarakennuksesta kaakkoon, sairaalarakennuksen eteen muodostetun pihasommitelman toisena sivurakennuksena. Rakennuksen tiilisessä alakerrassa oli pääasiassa työtiloja, puisessa yläkerroksessa olivat sairaalan henkilökunnan asunnot. Rakennuksen pohjakaava perustui periaatteessa keskikäytävään, jonka molemmilla puolilla sijaitsivat työtilat ja asuinhuoneet. Käytävä ei ollut kuitenkaan avoin läpi rakennuksen.

Suorakaiteen muotoiseen rakennukseen oli kolme oviaukkoa. Länsipäädyn eteisestä päästiin

taloudenhoitajan kaksihuoneiseen huoneistoon ja rakennuksen eteläreunassa sijaitsevaan keittiön, varastohuoneen ja mankelihuoneen ryhmittymään. Eteisestä oli myös portaat toiseen kerrokseen. Itäpäädyn eteisestä päästiin välieteisen kautta kosthollarin huoneen vieressä sijaitsevaan pesutupaan ja mankelihuoneeseen sekä desinfiointihuoneisiin. Pohjoispuolelta eli sairaalan edustan puolelta ei ollut lainkaan sisäänkäyntiä rakennuksen tiiliseen alakertaan, vaan ovesta käytiin suoraan yläkerran asuntoihin johtavaan portaikkoon. Siitä päästiin rakennuksen päädyssä sijaitseviin kahteen välskärin huoneeseen, viidelle palvelijalle tarkoitettuun huoneeseen ja rakennuksen kulmassa sijainneeseen päällysmiesten huoneeseen. Toinen sisäänkäynti yläkerran asuntoihin oli siis länsipäädystä. Siellä portaikko ja eteinen muodostivat rakennukseen keskikäytävän, jonka toiselle puolelle jäi perheellisen välskärin kaksihuoneinen asunto ja toiselle puolelle samanlaiset perheelliselle välskärille ja päällysmiehelle tarkoitetut asunnot. Päällysmiehen asunnon molempiin huoneisiin oli käynti käytävästä, joten asunnon voi muunnella kahdeksi yhden huoneen asunnoksi. Keskikäytävältä johtivat vielä portaat ullakolle.

Rakennuksen ulkoasu noudatti niukkaa muotokieltä. Sokkelista kohosi tiilinen alakerta, jota elävöittivät ainoastaan muuratut ikkunakehykset. Kasarmialueen upseerien asunnoista ja yhdistetystä verstas- ja asuinrakennuksesta poiketen ei sairaalan talous- ja asuinrakennuksessa käytetty tiiliosan kulmia profiloimaan liseeniä. Myös ikkunoiden kehysmalli oli erilainen. Tiiliosan yläpuolella oli kuitenkin voimakkaasti profiloitu lista, ja sen päällä rakennuksen puuosassa oli lyhyt lamelli pystylaudoitusta, joka päättyi ikkunoiden alaosan vaakalautaan. Siitä eteenpäin alkoi vaakalautavuoraus, jota rakennuksen kulmissa rajasivat pilasterimaiset kulmalaudat. Puuosan ikkunoiden kehyslautoja ei ollut koristeltu. Räystään alapuolella oli jälleen kapea pystylaudoitus ja sen alla sijaitsevien ikkunoiden tasalla kuusi ullakolle valoa tuovaa aukkoa. Pystylaudoituksen ja aukkojen vuorotellessa syntyi aumakaton alle friisimäiseltä vaikuttava rakenne.

Rakuunarykmentin ruumishuone (rakennus n:o 40) sijoitettiin sairaala-alueen pohjoisnurkkaan. Se tehtiin puusta ja oli kooltaan 3,86 x 4,90 metriä. Kuuden metrin korkeus oli poikkeuksellisen iso ulkomittoihin nähden. Tällä lienee haluttu antaa rakennukselle juhlavampaa leimaa. Rakennukseen oli käynti lyhyellä sivulla sijaitsevasta eteisestä. Takaseinällä oli uuni. Pitkällä sivulla antoi rakennukseen valoa kolme ikkunaa, ja ulko-ovenkin yläpuolella oli kolmoisikkuna. Satulakattoisen rakennuksen seinäpinta oli alaosastaan vuorattu vaakalaudoituksella, ja ullakon osuus oli pystylaudoitettu. Rakennuksen käyttötarkoituksesta kertoi Seb. Gripenbergin ja Jac. Ahrenbergin allekirjoittamissa piirustuksissa eteisen katolle piirretty risti. Kolmoisikkunoiden valinta ikkunamalliksi voidaan myös tulkita “kirkolliseksi” viittaukseksi.

Sairaalan alueella talousrakennuksen eteläpuolella sijaitsi sairaalan ulkosuoja (rakennus n:o 41). Satulakattoinen, suorakaiteen muotoinen rakennus käsitti toisessa päädyssä käymälän, keskellä ison varastotilan ja päädyn pienemmän varaston. Varastojen ovet olivat pitkän sivun keskellä ja päädyssä. Käymälään käytiin päädystä ja molemmilta sivuilta ulkorappusten ja terassin kautta. Kasarmialueen muista käymälöistä poiketen oli jokainen käymälän 12 kopista eristetty väliseinin oman ovensa taakse. Tämä osoittanee, että sairaalassa pyrittiin tarkempaan hygieniaan kuin muualla kasarmialueella oli tarpeen. Käymälässä oli myös ilmanvaihtotorvi. Ulkoarkkitehtuuriltaan pystylaudalla vuorattu ulkorakennus oli täysin koristelematon lukuun ottamatta peiliovia ja isomman varastohuoneen kaksoisoven kehyslautoja.

Heinälatojen viereen kasarmialueen luoteisreunaan rakennettiin liiteri maalitauluille, ja samaan rakennukseen tehtiin myös käymälä (rakennus n:o 42). Liiteri oli suorakaidepohjainen, satulakattoinen ja ulkoasultaan koristelematon pystylaudoitettu rakennus. Sen jakoi keskeltä väliseinä kahteen erilliseen varastotilaan, joihin oli omat sisäänkäynnit Saimaan puoleiselta sivulta. Käymäläosa oli rakennettu erilliseksi lisäkkeeksi viereisen heinäladon puolelle rakennusta.

Kasarmialueen vesijohtojärjestelmää hoitamaan tarvittiin vettä Saimaasta nostava pumppu, sen suojaksi pumppuhuone ja pumppua hoitamaan palkatulle miehelle asunto. Näitä varten rakennettiin aivan kasarmialueen länsireunaan Saimaan rantaan yhdistetty koneenkäyttäjän asunto ja pumppuhuone (rakennus n:o 43). Yksikerroksisen, aumakattoisen rakennuksen toinen pääty oli tiilinen. Tämä osa rakennusta toimi pumppuhuoneena. Väliseinän takana oli koneenkäyttäjän puisen asunnon eteinen. Siitä oli käynti asuntoon, joka käsitti keittiön, tuvan ja pienen eteisen jatkona olevan varastohuoneen. Rakennuksen tiiliosa oli muurattua kehyslistaa lukuun ottamatta koristelematon. Puuosassa oli myös reunalistat, ja väliseinän paikkaa osoitti lautapilasteri. Puuosan julkisivussa oli kolme kuusiruutuista ikkunaa. Seinäpintaa elävöittivät kehyslaudat sekä oven peilien vaaka- ja pystylaudoitus. Räystään alaisessa kapeassa vyöhykkeessä oli kaksi ullakkoa valaisevaa aukkoa.

Kasarmialueen oltua jo pitkään valmiina täydennettiin rakennuksia vielä palokalustovajalla (rakennus n:o 44). Rakennus sijoitettiin alueen luoteiseen rakennusryhmään trumpetistien tallin koillispäädyn puolelle. Seb. Gripenbergin vuonna 1897 allekirjoittamien piirustusten mukaan vaja oli suorakaidepohjainen ja satulakattoinen puurakennus. Päädyssä johti sinne luiska ja leveät pariovet. Toiseen päätyyn oli sijoitettu kaksi uunia. Rakennuksen julkisivuissa oli sokkelin yläpuolella pystylaudalla vuorattu vyöhyke, sen päällä vaakavuoraus ja räystään alla ja päätykolmioissa jälleen pystylautavuoraus. Pitkää sivua elävöittivät lisäksi kahden ikkunan klassistiset kehyslaudat.

9.7.6 Venäläisten joukkojen rakennukset 1910-luvulla

Lappeenrannan ympäristön erilliset sotilasalueet: reserviparakit, rakuunakasarmit, linnoitus ja koko leirialue, siirtyivät venäläisten joukkojen käyttöön Suomen armeijan lakkauttamisen jälkeen. Viimeisinä autonomisen Suomen armeijan Lappeenrannan sotilasrakennuksista luovutettiin reservikasarmit venäläisille vuonna 1904. Lappeenrannassa oli taas pelkästään venäläinen varuskunta.

Joukko-osastojen vaihdos ei aluksi aiheuttanut muutoksia sotilasrakentamiseen. Tärkeintä varuskunta-aluetta eli rakuunoiden kasarmialuetta ei täydennetty, vaan kunnostettiin entisiä rakennuksia. Alueella toimi edelleen ratsuväki -- vain joukko-osaston kansallisuus vaihtui. Vuodelta 1907 eräässä puolustusministeriön Lappeenrannan rakennustoimistossa säilyneessä vesijohtoverkon laajentamiseen liittyneessä kartassa näkyy kuitenkin lisärakennussuunnitelma.

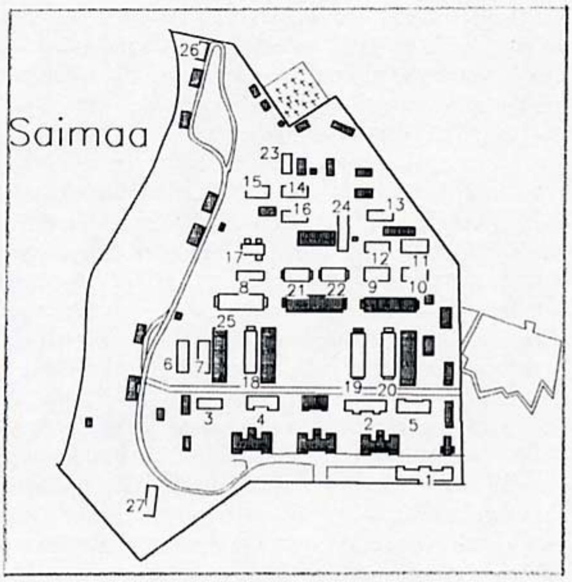
Uudet, silloisen 55. rakuunarykmentin kasarmialueen rakennukset tuli kartassa esiintyvän hahmotelman mukaan sijoittaa alueen ylätasanteelle. Hahmotelman mukaan artellin eli ruokalarakennuksen molemmin puolin sijainneiden halkovajan ja käymälän tilalle suunniteltiin kahta isompaa rakennusta. Vesijohtoverkkoon liitettävät pesutupa ja kuivakäymälät taas aiottiin sijoittaa kasarmien sisälle, keskiosan portaikon kohtaan rakennuksen korkuiseksi jatkeeksi.

Keskiaukion molemmin puolin sijaitsevien tallien väliin suunniteltiin uudisrakennuksia. Nähtävästi idänpuoleisin talli ja sen ja alipäällystön asuntojen välinen käymälä aiottiin purkaa ja rakentaa tilalle kaksi uutta tallia tai muuta rakennusta. Keskusaukion molemmin puolin olisi nyt siis sijainnut kummallakin puolen kolme rakennusta. Rakennuskantaa tiivistettiin lisää maneesin takana. Maneesin ja trumpetistien tallin väliin tuli yksi uudisrakennus ja sen länsipuolelle vanhan puutallin taakse vielä toinen samankokoinen. Vielä oli hahmotelmassa piirretty sairastallien viereen T-volyyminen rakennus.”Käymälätornien” rakentaminen lykkäytyi kuitenkin vuoteen 1910. Siihen liittyvän asemakartan mukaan vielä tällöin myös ruokalarakennuksen molemmin puolin sijainneet halkovarastot olivat ennallaan.

Suomeen rakennettiin 1910-luvulle tultaessa venäläisille joukoille uusia varuskuntia lähinnä Pietarin rautatien varteen ja rannikolle: Kouvolaan, Korialle, Hennalaan, Riihimäelle ja Dragsvikiin. Kasarmeja ja muita sotilasrakennuksia tehtiin lisää myös Santahaminaan, Tuusulaan, Hämeenlinnaan, Haminaan ja Lappeenrantaan. Näin haluttiin sekä varautua suomalaisten kapinan varalta että varmistaa Pietari-Helsinki-linja kenties Ruotsin avulla tapahtuvaa Saksan maihinnousua vastaan. Suomeen oli saatava sijoitetuksi kolmas prikaati siellä jo olevien kahden lisäksi. Kasarmien rakentamista pidettiin välttämättömänä, sillä majoitus yksityisasuntoihin tuntui mahdottomalta paikallisen väestön eli siis suomalaisten vihamielisyyden vuoksi.

Kasarmien rakentaminen oli pitkälti Venäjän keskussotilasjohdon projekti. Autonomisen Suomen viranomaiset eivät oman armeijan lakkauttamisen jälkeen ottaneet siihen osaa. Myös yleisten rakennusten ylihallitus pysyi siitä syrjässä, ja kasarmien suunnittelusta ja rakentamisesta vastasivat Venäjän sotilasinsinöörit. Kun Suomen kuitenkin tuli osallistua edelleen valtakunnan sotilasmenoihin, oli rakennuskustannuksia maksettava. Esimerkiksi venäläisille joukoille Lappeenrantaan tehdyistä sotilasrakennuksista maksettiin 500 000 ruplaa.

Luntinen ilmoittaa Venäjän sotaministeriön esittäneen kasarmien rakentamiseen käytettäväksi vuoden 1910 lisäbudjetista 11 784 000 ruplaa. Rahaministeri Kokovcov vastusti menoerää, mutta ministerineuvosto puolsi kasarmien rakentamista. Venäjän sotaministeri Suhomlinov halusi majoittaa uusiin kasarmeihin joukot jo ennen talvea 1909--1910. Tämä ei kuitenkaan onnistunut paitsi rahoitusongelmien muun muassa tonttien luovutusten hitauden vuoksi. Aluksi tehtyjen vapaaehtoisten maakauppojen jälkeen käytettiinkin nopeutettua pakkolunastusta muun muassa Kouvolassa, Korialla, Tampereella, Riihimäellä ja Dragsvikissa.

Kaavio vanhalle Suomen rakuunarykmentin kasarmialueelle rakennetuista uudisrakennuksista vuoteen 1918 mennessä. Tummennetut rakennukset kaaviossa ovat vanhoja ja numeroidut valkoiset uusia rakennuksia.

(1) Kasarmirakennus (2) Kasarmirakennus (3) Yksikerroksinen tiilirakennus, jota vuonna 1918 käytettiin kasarmina mutta siirtyi myöhemmin esikunnan käyttöön (4) Ruokalarakennus (5–16) Varastot (17) Kellarirakennus (18–24) Tallirakennukset (n:o 24 väliaikainen talli) (25) Tallirakennuksen sokkeli (26) Leipomo (27) Ruutikellari

Kaavion lähteinä ovat olleet VA:n piirustukset sekä PLM:n Lappeenrannan rakennustoimiston kartat.

Ortodoksinen varuskuntakirkko, joka itsenäistymisen jälkeen muutettiin Lappeenrannan kaupunkiseurakunnan kirkoksi. (EKM).

Lappeenrannan uusien sotilasrakennusten työt olivat Castrénin mukaan ainakin periaatteessa salaisia. Kaikessa hiljaisuudessa kaupungissa kuitenkin havaittiin linnoituksen ylätasanteelle Kaupunginlahden puoleiselle reunalle kohoavan korkeita tiilisiä majoitusrakennuksia sekä rakuunarykmentin kasarmialueelle useita tiilirakennuksia. Paikalliseen byrokratiaan ja siten myös arkistoainekseen rakennustyöt jättivät leimansa tänne pitkähköksi ajaksi sijoitetun sotilasrakennuskomitean vuoksi -- sen majoittamiseen nimittäin jouduttiin maksamaan majoitusrahaa.

Tiivistynyt sotilasrakentaminen näkyi myös maankäyttöriitoina kaupungin ja sotilasviranomaisten välillä. Esimerkiksi kasarmialueen vieressä sijainnut Nikolain etulinnake oli 1800-luvulla siirretty muiden linnoituslaitteiden tapaan kaupungin haltuun. Keväällä 1911 kuitenkin kenraalikuvernööri pyysi alueen luovuttamista venäläisille joukoille kirkon tontiksi. Kaupunkia ei Castrénin mukaan sortokauden pahetessa erityisesti kiinnostanut nähdä keskellä kaupunkia venäläistä sotilaskirkkoa.

Valtuusto lykkäsi asiaa vuoteen 1912 ja yritti estää rakennustyöt muun muassa vedoten muinaistieteelliseen toimikuntaan, mutta ei onnistunut. Sotilaskirkon peruskivi laskettiin 29.6.1913, mutta rakennustyöt keskeytyivät jo seuraavana vuonna. Itsenäistymisen myötä kirkko siirtyi kaupungin seurakunnalle ja muutettiin luterilaiseksi. Vuonna 1915 taas venäläinen sotilasrakennuskomitea ja kaupunki kiistelivät kaupungin suorittamista satamatöistä. Samassa yhteydessä komitea ilmoitti linnoituksen kuuluvan Venäjän kruunulle.

Lappeenrannan varuskunnan rakennustoimistossa säilyneen piirustusaineisto viittaa siihen, että rakennuksia alettiin tehdä vasta vuonna 1914, joskin jo vuodelta 1910 on säilynyt joitakin uusien rakennusten suunnitelmapiirustuksia.

Osa kasarmeista lienee Lappeenrannan majoituslautakunnan lausuntojen mukaan ollut valmiina jo vuonna 1915. Vuonna 1917 valtuusto totesi sotilasrakennushankkeet jo rauhan aikana päätetyiksi eikä töissä enää sen tietojen mukaan ollut työväkeä. Sotilasrakennuskomitealle myönnettiin kuitenkin majoitusrahaa vielä vuoden 1917 loppuun asti.

Uudet sotilasrakennukset sijoitettiin -- jo vuonna 1907 esiintyneiden hahmotelmien tapaan -- lisärakennuksina vanhoille alueille. Varsinaista uutta kasarmialuetta ei siis perustettu. Suomen rakuunarykmentin kasarmialueen asemakaava säilyi lisärakentamisenkin myötä ranta-alueen upseerien asuinalueen ja osin ylätasanteen osalta. Esimerkiksi keskusaukio, ylätasanteen Nikolain linnakkeen puolinen sivusta ja eteläosan esplanadi osin jäivät aiempaan asuun. Uudet tallit kuitenkin täyttivät aiemmat tallienväliset ratsastuspihat, ja kasarmialueen pohjoisosan väljyys katosi uusien varastojen ja tallien jälkeen – vanhan maneesin pohjoispuolelle sijoitettiin toistakymmentä uutta sotilasrakennusta.

Rakuunarykmentin kasarmialueella merkittävimmät rakennukset olivat kolmen vanhan rakuunakasarmin täydennykseksi rakennetut kaksi uutta kaksikerroksista kasarmirakennusta. Lisäksi rakennettiin muun muassa ruokala, leipomo ja mestareitten asuin- ja verstasrakennus. Useimmat uudisrakennukset olivat kuitenkin talleja ja varastoja. Vuoteen 1918 mennessä kasarmialueelle oli rakennettu yhteensä 26 uutta sotilasrakennusta. Vaikka valtaosa niistä sijoitettiinkin rakuunoiden kasarmialueelle, niin myös linnoitukseen rakennettiin kolme isoa kaksikerroksista päällystön asuintaloa ja eräitä muita sotilasrakennuksia.

Rakennusten ulkoasu oli hyvin yhtenäinen. Kaikkien materiaalina oli punatiili ja lähes kaikki ne olivat suorakaiteen muotoisia ja satulakattoisia. Niiden arkkitehtuuri ei siten nojannut Gripenbergin suunnittelemien rakennusten tavoin rakennusmassan veistokselliseen ryhmittelyyn, vaan lähinnä julkisivujen koristeluun.

Julkisivut taas edustivat historistista punatiiliarkkitehtuuria, joka oli 1800-luvun loppupuolella ja vielä 1900-luvun alussakin muodikas tyyli. Koristeaiheet nojasivat tiilen materiaalina suomiin mahdollisuuksiin. Julkisivuja jäsensivät liseenit ja räystään alainen tiilinen hammaslista. Niitä voitiin käyttää myös oviaukkojen korostamiseen. Oviaukkoja saatettiin korostaa jatkamalla ovea reunustavia liseenejä yli räystäslinjan ja muodostamalla siten frontoni. Useimpien rakennusten yläosassa esiintyi palmettikoriste. Liseeneiden kohdalla se oli luonteeltaan kapiteeli, mutta päädyissä sitä käytettiin atektonisesti, ilman että sitä olisi “tukenut” mikään rakenne. Kokonaisuudessaan seinäpinnasta ulkonevat muuratut palmetit yhdistettynä hammaslistaan ja katon sakaraharjaan voidaan nähdä historistisena viitteenä gotiikan linna-arkkitehtuuriin.

Koristeaiheiden mahdollisten historiallisten esikuvien ei tarvinnut tulla Keski-Euroopasta, vaan

Venäjällä voitiin epäilemättä käyttää omien linnojen, puolustusluostareiden tai vaikkapa Moskovan Kremlin muurin tiiliarkkitehtuurin aiheita. Punatiilen historistinen käyttö tunnettiin myös venäläisten joukkojen aiemmin Suomeen tuottamissa sotilasrakennuksissa. 1910-luvun tiilisten sotilasrakennusten voidaan katsoa jatkavan samaa arkkitehtuuriperintöä kuin esimerkiksi Suomenlinnaan 1880-luvun alussa rakennettu punatiilinen tykistömaneesi.

Todettakoon, että Suomessa 1800-luvun loppupuolella sovellettiin ortodoksisiin kirkkoihin ns. vanhavenäläistä tyyliä. Se käytti Venäjän ja Bysantin vanhan rakennustaiteen aiheita. Ainakin Tampereen ortodoksinen kirkko toteutettiin punatiilisenä. Myös Lappeenrantaan rakenteilla ollut, alun perin suomenmaalaisen rakuunarykmentin sotilaskirkoksi tarkoitettu rakennus oli punatiilinen. Akateemikko Georg Koshkovin vuonna 1912 laatimien piirustusten mukaan aloitetut rakennustyöt keskeytyivät vuonna 1914. Sodan jälkeen rappeutumaan päässyt kirkko muutettiin Ilmari Launiksen suunnitelmien mukaan luterilaisen kaupunkiseurakunnan kirkoksi.

1910-luvulla Suomeen tehtyjen sotilasrakennusten arkkitehtuuriaiheita ei ole toistaiseksi perusteellisesti analysoitu eikä vertailtu. Lappeenrannan rakennusten arkkitehtuuri näyttää kuitenkin noudattavan hyvin tarkkaan muualle tehtyjen rakennusten muotokieltä. On kuitenkin epävarmaa, onko niille identtisiä vastineita muualla.

Rakennuksista kasarmeissa käytettiin julkisivuissa runsaimmin koristeaiheita. Esimerkiksi 22. mörssäritykistörykmentille rakennetun kaksikerroksisen kasarmin (kaavion rakennus n:o 2), suorakaiteen muotoisen ja satulakattoisen rakennuksen julkisivuja jäsensivät liseenit ja räystään alapuolinen tiilinen hammaslista. Pitkällä sivulla symmetrisesti sijainneita oviaukkoja korostivat frontonit. Ne oli muodostettu jatkamalla ovea reunustavia liseenejä yli räystäslinjan. Liseenien yläosaan oli sijoitettu palmettikoristeet. Oven yläpuolelle oli osin hammaslistalla koristettuun kehykseen sijoitettu ikkuna.

Rakennuksen yläkerran ikkunoiden yläpuolista kaarta korosti lakikiven omainen tiilikoriste. Rakennuksen päädyssä ikkunoita oli vain yksi kerrosta kohden keskellä rakennusta. Myös ullakon kohdalle oli sijoitettu ikkuna. Ikkunoiden yläpuolelle oli neljällä palmetilla ja hammaslistalla muodostettu frontoni, joka muutti satulakaton linnamaiseksi sakaraharjaksi. Hammaslista jatkui edelleen räystääseen asti, jossa liseenit “tukivat” rakennetta. Räystään päällä oli vielä kulmissa vastineet katonharjan sakaroille.

Pohjakaavan päädyissä porraskäytävien takaisessa rakennusosasta sijaitsivat käymälät, kanslia ja päällystön käytössä olleet huoneet. Miehistön majoitustila keskellä rakennusta oli periaatteessa avoin, mutta tukimuurit jakoivat sitä jossain määrin. Makuusijat oli jaettu kymmeneen 12 sängyn tai laverin ryhmään keskilattian molemmin puolin. Kasarmiin tuli majoittaa yksi patteri.

Rakuunoiden kasarmialueen toinen kasarmi (rakennus n:o 1) kohosi aivan sen kaakkoisnurkkaan. Kasarmi peitti alleen osan esplanadin puista. Rakentamalla kasarmi aivan alueen laitaan saatiin kasarmialueen puolelle pieni kokoontumis- ja harjoitusaukio. 11. suomenmaalaiselle tarkka-ampujarykmentille tehty rakennus oli suurin alueen kasarmeista. Sen julkisivujen muotokieli noudatti artellin viereen rakennetun kasarmin tiilikoristeiden muotoja. Rakennuksen suurempi koko edellytti enemmän ikkunoita. Samoin oviaukot ja risaliitit sijaitsivat toisin kuin toisessa kasarmissa. Oviaukot olivat poikkeuksellisesti molemmissa päädyissä. Tämän aiheutti kenties rakennuksen ahdas sijainti alueen kulmassa. Julkisivun sivurisaliitit osoittivat pohjakaavan porraskäytävien sijainnin ja keskiosan risaliitti taas rakennuksen keskustan pienemmän huonejaon.

Rakennuksen pohjakaava noudatti samoja periaatteita kuin artellin viereen rakennettu kasarmi. Isommassa kasarmissa pohjakaava kuitenkin kaksinkertaistui. Pohjakaavatyyppiin oli lisätty keskelle ilmeisestikin aliupseerien käytössä tai säilytystiloina toimivia huoneita. Niiden molemmilla puolilla taas sijaitsivat peilikuvina majoitussalit ja päädyn pesutuvat, käymälät, portaikot ja toimistohuoneet.

Linnoituksen kaksikerroksisissa asuintaloissa esiintyivät jälleen tyypillinen hammaslistakoriste sekä kasarmeja vielä hiukan useammin palmettikoristeet. Kasarmeista niitä erotti sivurisaliittien frontonipääty. Kun kasarmeissa julkisivujen frontonit päättyivät tornimaisina sakaraharjaan, oli asuinrakennuksissa tornimaisuus vaihdettu päätykolmioon. Toisaalta päätykolmionkin katkaisi huipultaan sakaraharja.

Yksikerroksisen ruokalarakennuksen julkisivut jäsentyivät kasarmien tapaan. Keittiöt sijaitsivat päädyissä ja rakennuksen keskiosa oli avointa rautapylväillä tuettua ruokalatilaa. Leipomo ja

mestareiden verstasrakennus olivat julkisivuiltaan koristelemattomia.

Lappeenrantaan rakennettujen varastojen (rakennukset n:ot 5--17) julkisivujen tiilikoristelu oli niukempaa kuin muissa rakennuksissa. Usein kalterin suojaamia ikkunoita koristivat yksinkertaiset ikkunanpenkit. Räystäslista oli vain lievästi profiloitu, eikä hammaslistaa esiintynyt. Pohjakaavat olivat avoimia, rakennuksen keskellä sijaitsivat kattoa tukevat pilarit.

Pääosa varastoista oli rakennettu tykistölle. Tykistövarastoissa julkisivuja koristivat jykevät liseenit. Seinäpinnalla ne olivat yksittäisiä, mutta rakennuksien tukevuutta korostamaan oli kulmiin sijoitettu kaksoisliseenit. Hiukan seinäpinnan puolivälin yläpuolella oli liseenit vahvasti profiloitu, ja sitten liseeni jatkui koristelemattomana muurinauhana räystääseen. Liseeneillä lienee oma merkityksensä seinän tukirakenteena, mutta samalla ne osoittivat rakennuksen käyttötarkoituksen. Profilointi muistuttaa jossain määrin kapiteelia ja samalla luo illuusion romaanistyyppisestä, paksua muuria tukevasta tukipilarista, mahdollisesti myös ruutikellarista.

1910-luvun tallit (n:ot 18–23) tunnisti muiden tiilirakennusten joukosta pienistä ikkunoistaan ja katon ilmanvaihtoputkien hatuista. Kuusiruutuisten ikkunoiden alapenkit oli koristeellisesti muurattu ja kukin ikkuna sijoitettu leveän liseenin erottamaan vyöhykkeeseen. Ullakkoikkunat olivat puolikaaren muotoisia.

Rakennusten päädyissä oli pulpettikattoiset porstuat. Niihin oli käynti sivuilta ja niihin oli sijoitettu myös varastohuoneet. Isompien tallien keskiosaan oli lisäksi sijoitettu tallin levyinen, molemmille sivuille aukeava eteinen. Pilttuut oli ryhmitelty porstuoista alkavien käytävien molemmin puolin. Rakennuksen keskelle oli sijoitettu kattoa kannattava pilarisarja. Tallit olivat yleensä suorakaiteen muotoisia ja satulakattoisia. Tästä mallista poikkesi kuitenkin T-volyyminen sairastallityyppi. Erilainen pohjakaavavolyymi johtui hoitotilojen sijoittamisesta rakennukseen. Näin voitiin myös eristää mahdollisesti tarttuvia tauteja sairastavat hevoset. Talliosien julkisivuja leimasi sama kuusiruutuisen pienen ikkunan malli kuin muissakin talleissa, mutta hoitotiloissa ikkunakoko oli suurempi.

9.8 Kaupunkiyhteisön muista rakennuksista

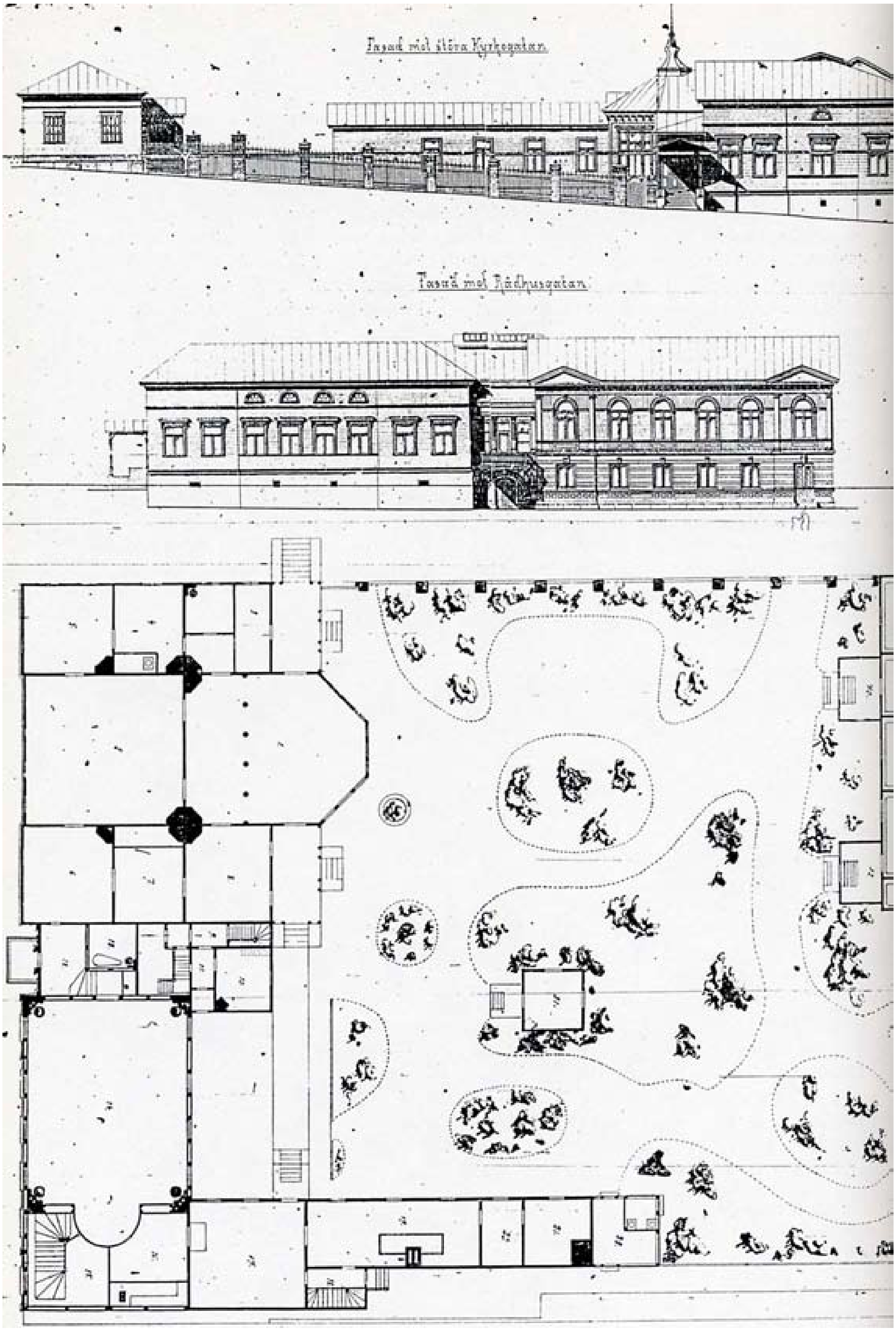
Vuoden 1812 liitoksen yhteydessä todettiin valtion omistavan linnoitusniemellä lakkautetun Kyminkartanon provinssikanslian talon kivisine kassakellareineen, talleineen ja talousrakennuksineen. Kaupunkikin oli rakentanut linnoitukseen kaksi sotilasasuntolaa, joita käytettiin ainakin vielä 1812. Suuressa esikaupungissa oli siviilihallinnolla lakkautetun rajatullin rakennus ja piirikoulu. Kaupunkiyhteisön tärkeimpiä julkisia rakennuksia olivat vaatimaton raatihuone ja ortodoksinen kirkko linnoituksessa sekä Suuressa esikaupungissa kaupungin ja Lappeen pitäjän yhteinen luterilainen kirkko, kaupungin vuonna 1780 rakentama koulutalo, sairaala ja Lappeen pitäjäntupa.

Vuoden 1812 jälkeen kaupunkiin rakennettiin edelleen 1700-luvun tapaan yhteisön toimintojen vaatimia tiloja, muun muassa uusi raatihuone ja useita koulutaloja. Linnoituksessa muunnettiin vanhoja sotilasrakennuksia kehruuhuoneeksi ja vankilaksi ja rakennettiin myöhemmin uusi punatiilinen sellivankila.

Vuonna 1856 arvioitiin Venäjän valtion omistavan Lappeenrannassa rakennuksia 58 625 hopearuplan ja Suomen valtion samoin 32 000 hopearuplan arvosta. Viimeksimainituista arvokkaimmat olivat kehruuhuoneen rakennukset ja tarkka-ampujapataljoonan 1200 hopearuplan arvoinen varushuone.

Ennen 1880-lukua muiden valtion rakennuksia kuin sotilasrakennuksia oli Lappeenrannassa vähän. Tilasto Viipurin läänin valtionrakennuksista 1880-luvulla sisälsi täältä ennen ratsuväen kasarmien valmistumista vain kolme kruunun varoin korjattavaa rakennuskohdetta – 29. reservikomppanian rakennukset, työvankila ja keisarin talo.

Autonomian kauden loppupuolella Lappeenrannan kaupunkiin ilmaantui yhä enemmän julkisia rakennuksia. Tosin on huomattava, että enemmistö niistä oli yhä sotilasrakennuksia.
Valtion ja kaupungin ohella tarvitsivat myös palvelut, teollisuus ja yhdistystoiminta nyt runsaammin rakennuksia. Jotkut niistä, kuten apteekit tai kahvilat, eivät tosin välttämättä erottuneet kovin paljoa yksityistaloista. Teollisuusrakennukset usein tiilisinä erottuivat muista, mutta niitä ei yleensä sijoitettu kaupungin keskustaan. Kaupunkiin rakennettiin tai joskus muunnettiin vanhoista taloista esimerkiksi kolerasairaala, köyhäintalo, kaksi apteekkia, palokunnan talo, työväenyhdistyksen talo, Seurahuone ja kaksi hotellia, asemarakennus ja ns. keisarin talo.

Viereisellä sivulla Lappeenrannan keisaritalo, Kirkkokadun ja Raastuvankadun puoleiset julkisivut sekä tontin asemapiirros. (VA).

Keisarin talo sai alkunsa vuoden 1885 keisarivierailun yhteydessä kaupungin ostettua Fontellin talon keisarin majapaikaksi, keisarintaloksi. Sinne vedettiin vesijohto ranntakaivosta ja myöhemmin Rantapuistoon sijoitettiin höyrykone sähkön saamiseksi. Talon korjaustyöt suunnitteli Jac. Ahrenberg, ja siitä koiti pian paikallinen nähtävyys, jota kylpyvieraat ja matkailijat kävivät katsomassa.

Useat kaupungin uusista rakennuksista liittyivät tavalla tai toisella sotaväen läsnäoloon kaupungissa. Upseeristo perheineen käytti julkisista laitoksista etenkin kasinoa ja kylpylää. Osin sotaväeltä toimeentulonsa savat esimerkiksi parturinliikkeet ja 1900-luvun alussa perustettu kaupungin ensimmäinen kahvila.

Julkisten rakennusten ohella voidaan vielä luoda katsaus yksityistaloihin. Ne jatkoivat pitkään 1700-luvun puutaloperinnettä. Parempaa lappeenrantalaista asumistasoa kuvaa keskustelu, joka käytiin venäläisen kenraalimajuri Labrazinoffin saapuessa vuonna 1829 kaupunkiin muutamia päiviä ennen ilmoitettua aikaa. Hän moitti majapaikkaansa kauppiaanleski Olga Dmitrijeffin taloa. Maistraatti puolustautui selittäen, että kaikki kaupungin rakennukset olivat “vanhanaikaista arkkitehtuuria”; lesken talo ei ollut mitenkään huono, vaan sinne oli ennenkin majoitettu kenraaleja. Talossa oli maistraatin mukaan suuri sali erillisine sisäänkäytävineen, kaksi kamaria sekä huoneita palveluskunnalle.

Lappeenrannan kaupunkitaloille oli monin paikoin tyypillistä korkea sokkeliosa. Tätä vaati maaston topografia -- rinteeseen kaavoitetun asutuksen korkeuserot olivat suuret. Yksittäisten rakennusten ulkonäöstä on säilynyt joitakin tietoja. Esim. Lappeenrantaan vuonna 1835 asettunut professori A.E. Afzelius korjasi Tyysterniemen päärakennusta eli aiempaa Saimaan laivaston komentajan asuintaloa maalaamalla sen keltaisella öljyvärillä. Katto oli punainen ja ovet, ikkunanpielet ja pilasterit maalattu helmenharmaalla.

1830-luvulta säilyneet palovakuutuskirjat kertovat keltaisen julkisivuvärin olleen muissakin rakennuksissa yleinen. Nurkkalaudat olivat valkoisia. Talot olivat yksikerroksisia ja korkeudeltaan 12–15 kyynärää. Talo saattoi olla jopa 40 kyynärää pitkä. Katot olivat yleensä päreestä ja ainakin joissakin tapauksissa maalatut punaisiksi. Suuren Esikaupungin vakuutetut rakennukset olivat vuotta 1812 nuorempia. Pohjakaavoista palovakuutukseet eivät anna tarkkoja tietoja, mutta esimerkiksi pormestari Åkerblomin vuonna 1812 valmistuneessa rakennuksessa oli yksi sali, viisi kamaria, ruokavarasto, yksi keittiö, eteinen ja kaksi porstuaa. Palovakuutus mainitsi myös neljä kaakeliuunia.

1860-luvulle tultaessa ainakin palovakuutettujen rakennusten korkeudeksi näyttää vakiintuneen 12 kyynärää. Usein vinkkelin muotoiset rakennukset olivat 20–50 kyynärää pitkiä. Tonttien ympärysaidan korkeudeksi mainittiin useimmissa tapauksissa 4 kyynärää. Sekä lautavuoratut rakennukset että aidat oli useimmiten maalattu öljyvärillä. Joissakin rakennuksissa oli jo rautapeltiset katot.

1880-luvun loppupuolella yksityinen rakennustoiminta vilkastui. Esimerkiksi Uusi Suometar kertoi rakennusinnon Lappeenrannassa nousseen vuonna 1889; etenkin Palloon oli kesän aikan rakennettu paljon. Kaupungissa asui lehden mukaan valtion rakennuksia varten kaksi rakennustaiteilijaa eli arkkitehtia ja useita rakennusmestareita, joilta yksityisetkin saivat tarpeellisia tietoja. Suomen rakuunarykmentin rakennustyöt heijastuivat siten laajemminkin ympäristöön.

Vuonna 1887 Lappeenrannassa poikennut Fredrik Chydenius totesi kaupungin rakennukset maalatun yleensä joko keltaiseksi tai harmaaksi. Punaista väriä oli vain joissakin ulkorakennuksissa. Seurahuoneen ja apteekin ohella oli eräitä muitakin rakennuksia rapattu. Katot olivat valta-osaltaan pärekattoja, mutta myös asfaltti- ja peltikattoja. Nämä Chydenius mainitsi maalatun vaaleanvihreiksi.

Palovakuutukset vahvistavat Chydeniuksen tiedot. Katemateriaalina mainitaan yhä useammin rautapelti tai asfalttihuopa. Rakennusten koot ja korkeudet pysyivät ennallaan. Iso osa vakuutetuista rakennuksista oli ainakin 1800-luvun loppupuolella matalia, vinkkeliin rakennettuja kadunkulmataloja.

1880-luvun jälkeen yksityisrakennuksissa kuitenkin ilmeni jo vaihtelua materiaaleissa ja joissakin yksityiskohdissa. Rakennuskorkeus kuitenkin pysyi matalana huolimatta muutamista kaksikerroksisista rakennuksista. Eräissä taloissa muun muassa oli "pylväskatos", jolla lienee tarkoitettu kuistia. Esimerkiksi pankinhoitaja Juho Pelkosen vuonna 1892 kokonaan uudelleen rakennetussa talossa katos oli yli 5 metriä pitkä, yhtä leveä ja yli 4 metriä korkea. Pylväskatos sijaitsi pihan puolella.

1890-luvulla vakuutuksissa mainitaan rakennusosina usein kellarihuoneet, joissa asuttiin tai joissa sijaitsi esimerkiksi leivintupa. Kellarit lienevät rinteisessä Lappeenrannassa olleet maanpäällisiä ja ilmeisesti myös ikkunallisia.

Ensimmäisenä yksityisenä Lappeenrantaan kivitalon rakentaneella kauppias Christian Haikalalla oli tontillaan hirsinen asuinakennus n:o 1 sekä tiilestä vuonna 1887 rakennettu kaksikerroksinen rakennus n:o 2. Puurakennuksen mitat olivat 17,70x9 metriä ja vinkkelin toisessa sivussa 14x5,30 metriä. Rakennuksen korkeus oli palovakuutuskirjan mukaan "kivijalasta katonrajaan" 5,20 metriä. Uusi kaksikerroksinen tiilirakennus oli 13,70 meriä pitkä, 11,10 metriä leveä ja 9 metriä korkea "maasta katonrajaan". Rakennuksen alakerrassa olivat puodit ja muutama kamari. Yläkerrassa oli kolme asuinhuonetta, keittiö, eteinen ja porraskäytävä. Ullakolla oli lisäksi yksi lämmitettävä huone. Tontin kolmas asuinrakennus n:o 3 oli rakennettu vuonna 1894. Sen alakerta oli tehty tiilistä ja yläkerta hirsistä. Se oli vuorattu laudalla ja katettu muiden rakennusten tapaan rautapeltikatolla. Talon pituus oli 25,94 metriä, leveys 11 metriä ja korkeus maasta katonrajaan 8,20 metriä.

1890-luvun palovakuutuksiin ei enää merkitty samalla tapaa puutarhatontteja kuin 1800-luvun alkupuolen karttoihin. Tonteilla oli kuitenkin rakennusten lisäksi edelleen tilaa huolimatta kaupunkialueen lisärakentamisesta. On epävarmaa, jäivätkö puutarhat pois palovakuutuskartoista siksi, että niiden merkitsemistä ei enää pidetty niin tärkeänä palontorjunnan kannalta vai eikö niitä vain enää tonteilla ollut. Tyhjät tontit joka tapauksessa olivat vähentyneet.

Kuitenkin esimerkiksi kunnallisneuvos Emil Hanénin talo sijaitsi tontin keskellä, ja sitä erotti Kauppakadusta puutarha. Talo korjattiin palovakuutuksen mukaan kokonaan vuonna 1889 ja 1895. Yksikerroksisen puurakennuksen mitat olivat 14,6x5,7 metriä ja etel. siv. 17,6x5,5 metriä. Korkeus oli 4,4 metriä. Vuonna 1897 Hanén rakennutti taloonsa tornin. Se oli 7,5 x 5,5 metrin kokoinen ja sen kokonaiskorkeus kivijalasta katonrajaan 6 metriä. Palovakuutuksen mukaan tornissa oli "1 suvihuone palkongin kanssa". Hanénin talo sijaitsi aivan Kauppakadun eteläpäässä avoimen kentän vieressä. Torni rakennettiin kenties kaupunkilaisten suosimaa ajanvietettä eli sotaharjoitusten seuraamista varten.

Kaupunkitaloissa vallitsi 1820-luvulta lähtien empiretyyli. Ulkolautavuorauksin ja seinän pintaan sijoitetuin koristeaineksin kivirakennuksia jäljitellyt puuempire poikkesi Toivasen mukaan Lappeenrannassa Länsi-Suomen puuempirestä muun muassa pilareiden ja pilastereiden vähäisyydessä. Kuitenkin esimerkiksi matala ullakkokerros sekä rakennusten hiekkakiven väriä muistuttava keltainen väri olivat yhteistä Lappeenrannan ja muun Suomen puuempirelle.

1860-luvulta lähtien suomalaiselle arkkitehtuurille tyypillistä vapaata tai "hajoavaa" klassismia ei ole havaittu ainakaan Lappeenrannan säilyneissä puutaloissa. Uusrenessanssia taas käytettiin esimerkiksi kauppias Christian Haikalan kaksikerroksisessa asuin- ja liikerakennuksessa. Merkittävä säilynyt uusrenessanssirakennus on vuonna 1899 suunniteltu oluttehtaan julkisivu. Uusrenessanssiin kuuluvissa puurakennuksissa käytetty sorvityyli esiintyy täällä runsaammin. Sitä toteuttivat merkittävimmin Lappeenrannassa Toivasen mukaan rakennusmestarit E.J. Holpainen ja Petter Roiha sekä arkkitehti Waldemar Backmansson.

Jugend esiintyy Lappeenrannassa arkkitehtuurityylinä vasta vuodesta 1905 lähtien. Lappeenrannassa siihen siirtyivät johtavat rakennusmestarit, jotka aiemmin käyttivät töissään lähinnä sorvityyliä. Kauden tärkein rakennus oli Johan Edv. Jaakkolan rantatorille suunnittelema, vuonna 1907 rakennettu ns. Jaakkolan kirkko. Se toimi vaakahuoneena ja lihantarkastamona, myöhemmin ravintolanakin. Säilynyt esimerkki Lappeenrannan jugend-taloista on Valtakadun ja Snellmaninkadun kulmassa sijaitseva ns. Kinnusen talo.

9.9 Kaupunkirakenteen vaikuttaneet tekijät autonomian kaudella

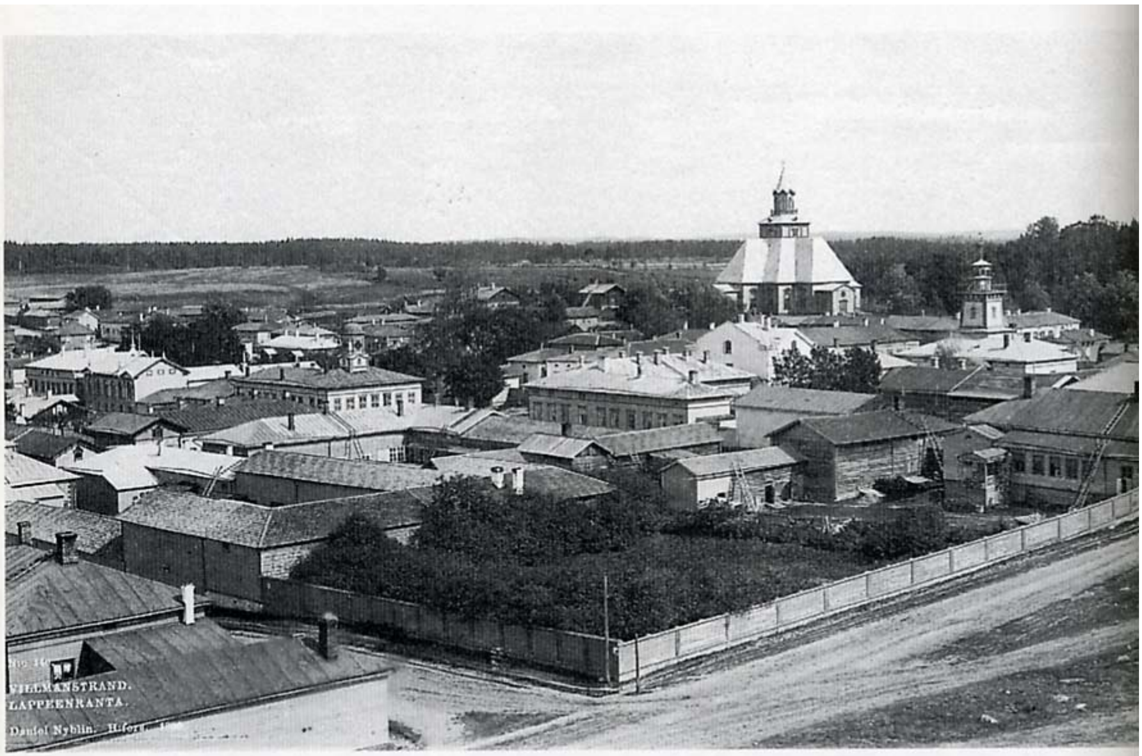
Liisa Castrénin mukaan kaupunkiin sijoitettu sotaväki muodosti kaupungissa vahvasti vaikuttavan tekijän, joskin se samalla hänen mukaansa eristäytyi omaan maailmaansa.

Vaikka Castrén tarkoittanee tällä pääasiassa ihmisten välistä vuorovaikutusta, niin voidaan havaita seikan heijastuvan selkeästi myös kaupunkirakenteessa. Sotilasalueet oli fyysisesti erotettu muusta kaupungista esimerkiksi aidalla, puistokadulla tai vallituksilla.

Kiintoisa kaupunkirakenteen kehittymistä etenkin autonomian kauden alussa hallinnut tekijä oli linnoitusesplanadin rakennuskielto. Esimerkiksi vuodelta 1832 Castrén merkitsi muistiin tapauksen, jossa paikallismajuri Govinius halusi rajoittaa Esplanadin varrella sijainneen Kuffschinoffin talon korjaustöitä, sillä talon katsottiin kuuluvan linnoitusesplanadialueeseen. Asiasta pyydettiin lausuntoja läänin maaherraa myöten – tämä kehotti maistraattia alistumaan tässä paikallismajurin määräykseen. Kuitenkin insinööripiirin päällikkö eversti Peiher antoi luvan rakennustöihin.

Esplanadivyöhykkeen rakennuskieltoa valvottiin edelleen, ja maistraatin piti lisäksi laatia luettelo riidanalaisen alueen taloista. Kaupunki halusi kyllä rakentaa linnoitusesplanadille, sillä idässä kirkkoherran virkatalo esti esikaupungin laajentamisen ja kaupungin muu maaomaisuus oli erillään kaupunkialueesta. Maistraatti esittikin esplanadin rakennuskiellon poistamista ja alueiden hankkimista pappilan maista, mutta esitys ei toteutunut.

Vuonna 1846 kaupunki sai vaihdetuksi venäläisten sotilaiden kaupungin ja linnoituksen välissä sijainneet viljelypalstat kauempiin peltoalueisiin. Näin voitiin kaavoittaa lisää tontteja, täydentää vanhoja ja oikoa katuja.

Kaupungin matalasta rakennuskannasta erottui 1800-luvun lopussa muutama muita korkeampi puurakennus. Nikolain etulinnakkeen näkötornista otetussa kuvassa nämä erottuvat selkeästi. Kuvassa vasemmalla matalahko raatihuone ja sen kellotorni, siitä oikealle Lappeen kirkko, sen oikealla puolella ruiskuhuoneen palotorni ja äärimmäisenä oikealla Lappeen kirkon kellotapuli. (EKM).

Varuskunta tuntui kaupungin maankäytössä tarviten paitsi tietyn alueen rakennuksiaan varten, myös ympäristöstään ja mielellään vielä läheltä kirkkoa hautapaikkoja. Suomalaisten joukko-osastojen vainajat kätkettiin luterilaiseen kirkkomaahan, Venäjän joukkojen ortodoksit kaupungin Paldossa sijaitsevaan ortodoksiseen hautausmaahan. Kun tämä alkoi kaupunginosassa vilkastuneen rakennustoiminnan takia käydä ahtaaksi, hankittiin 1890-luvun alussa Viipuriin johtavan tien varresta kaksi hautausmaata, toinen ortodoksisille siviileille ja toinen sotilaita varten. Senaatti määräsi Viipurin läänin kuvernöörin yhdessä sotilasviranomaisten kanssa etsimään hautausmaan paikkaa Lappeenrannan venäläiselle sotaväelle. Tontin mittasi maanmittari A. Hannikainen, joka lausunnossaan myös mainitsi mäntyä kasvavan paikan kauniiksi ja soveltuvaksi hautausmaaksi.

1830-luvulta lähtien kaupungin rakentamista alkoi – muun Suomen tapaan – säädellä palontorjunta. 1830-luvun alkupuolella osa kaupunkilaisia liittyi koko maan käsittävään palovakuutusyhtiöön. Ongelmaksi kuitenkin koitui kaupungilta puuttuva rakennus- tai palojärjestys, jota palovakuutusyhtiö kipeästi tarvitsi vakuutussopimuksia varten. Rakennus- ja palojärjestys laadittiin vuosina 1836–1837 kuvernöörin vaatimissa kokouksissa. Vuonna 1837 laaditusta ja kuvernööri C.G. Mannerheiminkin hyväksymästä ehdotuksesta vahvisti senaatti vuonna 1840 vain palojärjestyksen. Rakennusjärjestys hyväksyttiin vasta vuonna 1847. Samana vuonna mittasi maanmittari W. Calonius kaupungin maat ja tontit, minkä perusteella laadittiin uusi kaupunginkartta.

Ennen uutta rakennusjärjestystä käskettiin jo osittain tulipalojen torjumiseksi vuonna 1835 talonomistajia kunnostamaan sorastamalla toisesta kaupunginosasta linnoitukseen vievä tie sekä tie Paldoon. 1840-luvulla kupungin katujen ja rakennusten kuntoon alettiin kiinnittää juuri paloturvallisuussyistä entistä enemmän huomiota. Se tarkastettiin säännöllisesti ja rappeutuneiden rakennusten omistajat määrättiin kunnostamaan tai purkamaan ne.

Uusi rakennusjärjestys velvoitti maistraatin johtamaan kaupungin rakennusjärjestystä. Jotta rakennussääntö olisi saatu yleiseen tietoon, se myös käännettiin suomeksi ja painettiin. Paloturvallisuuden vuoksi kaupunki sai myös oikeuden tarkastaa 200 sylen etäisyydellä kaupungin rajasta sijaitsevat rakennukset. Ainakin pappilan maille kaupungin rajan itäpuolelle oli muodostunut pienasutusta. Castrénin mukaan rakennusjärjestyksen tultua voimaan yritettiin kuitenkin valvoa erityisesti kaupunkin keskustassa eli Kauppakadulla sijainneiden rakennusten kuntoa ja rakentamista.

Maistraatti alkoi rakennusjärjestyksen valmistuttua valvoa linnoituksenkin kaupunkikuvaa ja puuttui esimerkiksi invalidikomennuskunnan kasarmien taakse lampoloiksi ja varastoiksi kyhäämiin puisiin vajoihin. Näitä ei vastustettu sinänsä, mutta koska ne näkyivät kadulle, pyydettiin kruunua rakentamaan niiden ympärille lauta-aita. Vuonna 1851 maistraatti myös siivoutti linnoituksen alueen – täällä oli maistraatin mukaan rikat heitetty kasarmin ikkunasta suoraan kadulle – ja lähetti siitä koituneen laskun varuskunnalle. Tämä myös maksoi sen. Seuraavaksi vuodeksi varuskunnan päällikkö jo tarjosikin linnoitusalueen siivousta urakalle.

Vuonna 1853 rakennusjärjestykseen ehdotettiin lisäys, jossa paloturvallisuuden vuoksi esitettiin ensinnäkin vaarallisten kattomateriaalien kieltoa ja toiseksi puistokatujen ja torien perustamista. Lisäykset eivät kuitenkaan Castrénin mukaan toteutuneet, sillä porvaristo ja muut talonomistajat eivät pitäneet kaupungin maastoa puistokatujen tai torien perustamiseen sopivana. Palonarkojen kateaineiden eli pärekaton kieltämistä ei taas pidetty asukkaiden varattomuuden vuoksi mahdollisena. Tässä vaiheessa käyty keskustelu ei muuttanut rakennustapaa, mutta muita palontorjuntaa koskevia määräyksiä saunoista, uuneista, palokalustosta ja tupakanpoltosta annettiin.

Paloturvallisuutta koskenut keskustelu käynnisti rantapuiston perustamisen. Puistolla ei ollut juuri merkitystä palovyöhykkeiden erottajana, sillä sen takana ei asuttu. Enemmän lieneekin yllyttänyt se, että kun linnoitusesplanadille ei saanut rakentaa taloja, niin sinne syntyi muita kaupunkitoimintoja. Joka tapauksessa vuonna 1853 alettiin kenraalikuvernöörin luvalla rakentaa linnoitusesplanadin eteläosaan ja nykyisen kaupunginlahden rantaan puistoa. Sinne istutettiin puita ja raivattiin polkuja.

Palolaitos tuotti kaupunkiin myös uuden julkisen rakennuksen eli ruiskuhuoneen. Se rakennettiin vuonna 1860 Kauppakadun ja Kuninkaankadun risteykseen. Hirsirakennuksen suunnitteli Viipurin kaupunginarkkitehti N.E. Brusin, joskin intendentti Lohrman muutti Castrénin mukaan piirustuksia hiukan ennen niiden hyväksymistä. Rakennuksessa oli sen valmistuttua 48 jalkaa korkea vahtitorni, kaksi vartijan asuntoa, päävahti ja lisäksi viisi vankiselliä.

1880-luvulta lähtien kaksi tekijää näyttää hallinneen kaupunkirakenteen muutosta. Toinen oli kaupun-

gin kehittäminen kylpylä- ja huvilakaupungiksi ja toinen sotilaallisen läsnäolon voimistuminen.

Kylpylaitos ja etenkin sen johtaja Maximilian Buch vaikutti etenkin kulttuurisesti ja myös fyysisen kaupunkikuvan kannalta muutenkin merkittävästi. Hän sai aikaan muutoksia rakennusjärjestykseen sekä laajensi ja korjasi kylpylaitosta. Sen rantaa täytettiin ja alueelle istutettiin jasmiini- ja sireenipensaita. Buch rakennutti myös taloja ja esitti luentosarjassaan "Mitä kaupunkimme tulee tehdä tullakseen rikkaaksi" kaupungin kaunistamista, sopivia kävelyteitä ja jo aiemmin esittämäänsä huvila-asutuksen kaavoittamista Kimpiseen.

Lappeenrannan asemakaavakehitykseen vaikutti 1880-luvun alussa useampi sotilaallinen taho. Viipurin pataljoonan reservikomppania tarvitsi parakkialuetta ja erillistä harjoituskenttää. Venäläinen sotaväki käytti edelleen jo aiemminkin vuokraamaansa harjoituskenttää, ja uutena tekijänä tuli mukaan myös suomalaisten asevelvollisten pataljoonien leirikentän hanke.

Kun linnoitusesplanadeille ei voitu levittää kaupunkiasutusta, keksittiin yrittää niiden muuttamista puistoiksi. Vuonna 1885 kaupunki esitti senaatille, että linnoituksen ja esikaupungin välialue voitaisiin käyttää puiston laajentamiseen. Tätä perusteltiin erityisesti sillä, että alueen notkosta nousi epäterveellistä sumua. Senaatin sotilastoimituskunta luovutti rantapuiston ja ratapenkereen välialueen kaupungille puistoksi. Samaan aikaan suunniteltiin puistoa myös Kimpisen etulinnakkeen luokse pappilan maille.

Leirikenttä sulki kaupungin kasvun lounaaseen. Toisaalta valtavan laaja kenttä ja telttojen sekä leirirakennusten kaupunki osaltaan liittyi kaupunkirakenteeseen sen laidalta. Kenttää käyttivät myös kaupunkilaiset harjoitusten välillä laitumena. Harjoitusten aikana kaupunkilaiset kerääntyivät katsomaan sotaharjoituksia, ja kentällä järjestettiin joskus myös sotilaiden kanssa suurempia tapahtumia. Esimerkiksi juhannusaattona 1885 kukin pataljoona rakensi kokon, jotka iltahuudon jälkeen sytytettiin. Kokkojen ympärillä pidettiin karkeloita ja kilpailuja. Juhannuspäivänä leirin telttarivejä kuvattiin ihanaksi vihertäväksi lehtipuistoksi – jokaista telttaa ympäröivät koivun, tuomen ja kukkivan pihlajan oksat.

Kaupungin piti majoittaa venäläistä sotaväkeä 1800-luvun jälkipuolelle asti. Nyt siihen sentään saatiin valtiolta rahakorvaus, joka 1870-lvulla oli vuosittain 2000--3500 markan tienoilla. Vuoden 1882 alussa voimaantullut asetus vapautti rauhanaikaisesta majoituksesta.

Rakuunarykmentin asettuessa Lappeenrantaan todettiin kaupungissa tarvittavan lisää majoitustilaa. Vuoden 1889 alussa 20 kiinteistönomistajaa anoi senaatilta valtion lainaa ja saikin yhteensä 250 000 markkaa rakennuskustannuksiin. Laina jaettiin hakijoille siten, että laina sai peittää kustannuksista vain puolet ja joka tapauksessa alle 40 000 markkaa. Vuonna 1890 oli kaupungissa jo rakenteilla 10 taloa.

Majoitusvelvollisuus loppui ja toisaalta Lappeenrannan kylpylätoiminta ja siihen liittyvän vieraiden majoitustoiminta virisi 1880-luvulla. Kenties Lappeenrannassa koko sen linnoitus- ja varuskuntakaupunkina toimimisen ajan jatkunut majoitusvelvollisuus helpotti myös kaupungin suuntautumista matkailukaupungiksi tai ainakin loi edellytykset kaupungin kokoon nähden laajahkoon majoitustoimintaan.

10 JOUKKO-OSASTOT VUODEN 1812 JÄLKEEN

10.1 Venäläiset joukot

Lappeenrannassa toimi linnoituksen lakkauttamisen jälkeen pysyvästi invalidikomennuskunta. Ajoittain täällä oli myös esikuntakomennuskunta, joka käsitti upseerin ja 33 miestä. Vakinaista sotilaspäällystöä oli liitosvuonna 1812 paikallismajuri, armeijan majuri Carl von Brakel, satamapäällikkö, luutnantti Gustaf Linbom, paikallismajurin adjutantti Vasili Biukov, invalidikomennuskunnan päällikkö luutnantti Gottfried Julius ja sen luutnantti Anton Dubinin. Sotilaiden muonituksesta vastasi muonituspäällikkö Kusma Bessonov. Lappeenrannan ainoa lääkäri vuonna 1812 oli Castrénin mukaan varuskunnan lääkäri Feodor Bjukov, joka seuraavana vuonna nimitettiin piirilääkäriksi.

Vuonna 1812 heijastui vielä Castrénin mukaan Napoleonin Venäjän retki Lappeenrantaan monina läpimarsseina ja tilapäismajoituksina. Vuoden 1812 lopussa ilmoitettiin varsinainen varuskunta 300-600 miehen vahvuiseksi ja varuskunnan ulkopuolisten kenttärykmenttien osia oleskelleen kaupungissa 400-600 miestä. Varuskunnan sairaalassa oli vuoden 1812 lopussa 25 potilasta. Kaupungin kokonaisväkiluku oli ilman sotilaita 210 henkeä.

Vuonna 1812 oli Saimaan laivasto jo hajotettu, mutta Tyysterniemessä oli vielä siis paikalla satamapäällikkö Gustaf Linbom, ja laivaston rakennuksiin oli asetettu sotilasvartio. Vuoden 1813 lopussa majaili laivaston tiloissa suomenmaalaisen rakuunarykmentin osasto ja kaupungissa 44. jääkärirykmentin krenatöörikomppania. Myös vuonna 1815 oli 44. jääkärirykmentin miehiä runsaasti majoituksessa.

Lappeenrannan varuskunnan päällikkönä toimi 1800-luvun alkupuolella paikallismajuri ja myöhemmin komendantin nimellä toiminut upseeri. Ensimmäisenä varuskunnan päällikkönä linnoituksen lakkauttamisen jälkeen toiminut paikallismajuri Brakel siirtyi syksyllä 1814 Ruotsinsalmen linnoitukseen eli Kotkaan. Hänen tilalleen tuli Bubekin. Tätä seurasi vuonna 1818 majuri Johan Magnus Govinius, joka myöhemmin ylennettiin everstiluutnantiksi. Govinius oli edelleen komentajana vuonna 1835, linnoituslaitteiden kaupungille luovuttamisen aikana.

Everstiksi ylennyt Govinius ja invalidikomennuskunnan päällikkö N. Jakovlev kuolivat vuoden 1848 lopussa varuskuntaan levinneeseen koleraan. Heidän jälkeensä toimi sekä invalidikomennuskunnan päällikkönä että paikallismajurina kapteeni Wegen. Paikallismajuriksi tuli vuonna 1849 majuri Kanille. Hänen ja kaupunkilaisen suhteet kiristyivät. Castrénin mukaan kaupunkilaiset jopa anoivat syksyllä 1853 Kanillen siirtämistä toiselle paikkakunnalle. Sodan kynnyksellä tähän ei kuitenkaan suostuttu.

Varuskunnan päällikkö Kanille siirtyi vuonna 1861 pois Lappeenrannasta. Hänen tilallaan toimi ilmeisestikin aluksi invalidikomennuskunnan päällikkö Uggla, kunnes 1863 hänet korvasi majuri Theodor Aminoff. Tämä kuoli jo samana vuonna, ja uudeksi paikallismajuriksi tuli kapteeni, sittemmin everstiluutnantti Wilhelm Wikberg. Vuonna 1878 oli Lappeenrannan linnoituksen paikallismajurina Brilkin, joka joidenkin lähteissä tarkemmin erottelemattomien rikkeiden jälkeen pidätettiin ja lähetettiin Viipuriin sotaoikeuteen. Hänen tilalleen tuli Viipurista paikallisadjutantti Klemm.

Theodor Klemm oli alun perin saksalainen, osallistui Sevastopolin piiritykseen ja haavoittui siellä. Klemmin ja kaupungin välillä oli Liisa Castrénin mukaan hyvä suhde. Klemm oli Lappeenrannassa kuolemaansa vuonna 1891 saakka. Hänen jälkeensä tuli paikallismajuriksi everstiluutnantti Trustalevski, joka mainitaan varuskunnan komendanttina vielä vuonna 1901.

Varuskunnan kasvaessa 1900-luvun alussa lakkautettiin paikallismajurin virka ja tilalle tuli komendantti. Tässä virassa näyttävät vuoteen 1914 saakka toimineen suomenmaalaisen rakuunarykmentin everstin arvoiset komentajat. Esimerkiksi vuonna 1910 oli komendanttina suomenmaalaisen rakuunarykmentin komentaja eversti Vannovski. Hänen ylettyään kenraaliksi tuli komendantiksi eversti Skoropadski. Vuonna 1917 komendanttina oli eversti Filippov.

Linnoituksen lakkauttamisesta 1860-luvulle asti toimi kaupungin pääasiallisena varuskuntajoukkona muutaman sadan miehen vahvuinen invalidikomennuskunta. Sen päällikkö luutnantti Gottfried Julius palveli Lappeenrannassa yli 70-vuotiaaksi saakka. Erottuaan ilmeisesti aivan 1820-luvun alussa kaupunkilaisten keskuudessa suosittu Julius jäi Lappeenrantaan ja kuoli 80-vuotiaana vuonna 1827.

Invalidikomennuskunnan tehtävistä vartiopalveluksen ja sotilaallisten harjoitusten ohella voidaan mainita, että siitä muun muassa komennettiin 1820-luvulla 10 sotilaan osasto vänrikki Saveljevin johdolla valvomaan järjestystä markkinoilla. Järjestyksenpito tosin päättyi joskus tappeluihin sotilaiden ja markkinaväen Kesken. Lisäksi invalidikomennuskunnasta oli 25 miestä varattu käyttämään tarpeen vaatiessa suurta paloruiskua.

Luutnantti Juliuksen jälkeen komennuskunnan johtoon ainakin vuodesta 1822 alkaen tuli aliluutnantti Jaeschenkov. Uutta komentajaa moitittiin heikosta kurinpidosta, ja kaupunkilaiset ehdottivat maaherralle lähettämässään kirjeessä, että hänen tilalleen valittaisiin invalidivänrikki Saveljev, joka oli hoitanut komentajan virkaa sijaisena Juliuksen eron jälkeen.

Jaeschenkov oli kuitenkin päällikkönä pääosan 1820-lukua. Ainakin vuodesta 1827 alkaen seurasi häntä vänrikki Tarasejovits. Vuodesta 1826 alkaen varuskuntaa täydensivät sekä Haminan että Lappeenrannan invalidikomennuskunnat. Haminan komennuskunnan päällikkö oli vänrikki Schalejev.

1820-luvun lopussa marssi jälleen runsaasti joukkoja kaupungin ohi. Invalidikomennuskunnan vahvuus oli tällöin noin 100 miestä. Lisäksi vuosina 1818--1820 majaili Lappeenrannassa myös 5. tykistökomppania. Tänä aikana invalidikomennuskunta oli majoitettuna linnoituksen kasarmien sijasta kaupunkilaisten taloihin.

Invalidikomennuskuntaa pyrittiin tämän jälkeenkin majoittamaan majoitusvelvollisiin taloihin. Näin säästyi kustannuksia, ja samalla kasarmit vapautuivat ohimarssivien tai Lappeenrantaan leirille tulevien joukkojen käyttöön. Vuonna 1829 kaupunki sai kuitenkin uuden maaherran hyväksymän majoitusjärjestelmän, jonka perusteella invalidikomennuskunta sijoitettiin taas linnoituksen kasarmeihin. Kaupunkilaiset joutuivat kuitenkin toimittamaan heille valon, polttopuut ja taloustarvikkeet.

Kesäisin Lappeenrannassa kävi harjoituksissa ainakin Viipurin jalkaväkirykmentti. Esimerkiksi heinäkuussa 1817 saapui Lappeenrantaan sen päällystöpataljoona. Sen komentaja eversti Krafström otti aluksi käyttöön linnoituksen länsirannan provinssikanslian rakennuksen eli maaherran talon, jossa oli aiemminkin majoittunut venäläisten joukkojen upseereita, ja kaksi kasarmia. Näistä pataljoona kuitenkin joutui luopumaan, sillä ne oli jo varattu tulevaa kehruuhuonetta varten. Jalkaväkirykmentin pataljoona oli Lappeenrannassa ainakin kesäisin vuoteen 1819 asti. Vuoden 1822 kesällä olivat kaupungissa jälleen Viipurin ja Savonlinnan pataljoonat sekä lisäksi osasto kasakoita.

Ensimmäiset laajemmat autonomian kauden leiriharjoitukset pidettiin 11. elokuuta 1819. Silloin Lappeenrannan, Viipurin ja Savonlinnan jalkaväkirykmenttien Lappeenrannassa leirillä olevat pataljoonat ja kaksi yhteensä 20 tykin kenttätykistökomppaniaa pitivät suuren sotaharjoituksen Lappeenrannan edustalla. Harjoitus päättyi Nikolain etulinnakkeen valloitukseen.

Harjoitukset pidettiin yleensä kaupungin edustalla sijainneella tasaisella kentällä. Liisa Castrénin mukaan tämä sijaitsi Suuren esikaupungin länsipuolella, Nikolain etulinnakkeen eteläpuolella. Aluetta nimitettiin Joutsenkentäksi, ja sen paikalle rakennettiin myöhemmin suuri leirikenttä. Alue oli harjoituskäytössä jo ennen vuotta 1812. Ensimmäisen kerran kenttää laajennettiin vuonna 1821.

Kaupunkilaisten oli 1820-luvulla ja 1830-luvulla edellisen vuosisadan tapaan majoitettava sotaväkeä taloissaan. Majoitusta ei kuitenkaan tarvinnut antaa lukuun ottamatta satunnaisia ohimarsseja. Majoitusvelvollisia taloja esimerkiksi vuonna 1830 oli 55 kappaletta, vuonna 1832 79. Vaikka majoitusta ei normaalisti tarvinnutkaan antaa, piti kaupunkilaisten kuitenkin hankkia polttopuut ja valaistustarpeet linnoituksen sotilaille. Rasitusta pidettiin Castrénin mukaan kuitenkin lievänä ja jopa muisteltiin vanhoja hyviä aikoja, jolloin kaupunki oli rajalinnoitus ja runsaasta sotaväestä oli elinkeinoelämälle paljon hyötyä.

Ajoittain majoitusrasitus kuitenkin nousi ankaraksi. Esimerkiksi vuonna 1844 oli kaupungissa runsaasti läpimarsseja ja majoitusrasitus kohosi niin suureksi, että kaupunkilaiset anoivat kuvernööriltä sen lieventämistä.

Varuskunta lisäsi kaupungin kauppiaiden tuloja 1800-luvun alkupuolellakin. Käsityöläisten kannalta asia ei kuitenkaan ollut näin valoisa,sillä varuskuntajoukoissa oli usein taitavia ammattimiehiä, joita ammattikuntasäännöt eivät sitoneet ja jotka eivät maksaneet veroa ja pystyivät siten kilpailemaan myös edullisemmin hinnoin. Sotilaskäsityöläiset tai heidän perheenjäsenensä kiertelivät usein taloissa myymässä tuotteitaan. Lisäksi myytiin hyväksi mainittua leipää, joko sotilaiden omia annoksia tai itse leivottuja.

Invalidikomennuskuntaa johti 1830-luvulle asti vänrikki S.
Tarasejovits. Vuoden 1834 alusta majaili kaupungissa sekä Haminan että Lappeenrannan invalidikomennuskunnat. Niiden yhteisenä päällikkönä oli aluksi aliluutnantti Schalejev ja keväästä 1836 lähtien luutnantti N. Jakovlev. Koleraan kuolleen Jakovlevin jälkeen komennon sai vuonna 1849 aliluutnantti Feodorov.

Feodorovin oli ilmeisestikin korkean iän vuoksi vaikeata pitää kuria komennuskunnassa, jonka sotilaat tällöin olivat Castrénin mukaan suureksi osaksi aikaisemmin varkauksista ja muista rikoksista tuomittuja. Useiden varkaustapausten jälkeen komennuskunnalle asetettiin uusi päällikkö, kapteeni Lindegren. Hänen kautensa jäi lyhyeksi, sillä ainakin jo vuonna 1853 oli invalidien esimiehenä luutnantti Blumenthal, jota kaupunkilaiset kehuivat, hän kun kovalla kurinpidolla esti epäjärjestyksen ja varkaudet.

Vuonna 1855 oli invalidikomennuskunnan tilapäisenä päällikkönä aliluutnantti O. Uggla. Myöhemmin toimi vakinaistettiin ja Uggla oli komennuskunnan päällikkönä aina 1860-luvulle asti. Invalidikomennuskunta siirtyi lopullisesti kaupungista pois keväällä 1863.

Krimin sota 1850-luvulla vilkastutti elämää Lappeenrannassa, sillä rannikkotietä pidettiin osin vaarallisena. Siten joukkoja ja tarvikkeita siirrettiin sisämaan eli Lappeenrannan kautta. Ensimmäinen sodan takia kulkenut joukko-osasto oli Castrénin arvion mukaan 23. jalkaväkidivisioonan prikaati kenraalimajuri Tšekmarevin johdolla. Suuri tapaus oli Suomen kaartin saapuminen marssillaan tänne 3. huhtikuuta 1854. Samanaikaisesti tuli kaupunkiin venäläinen reservipataljoona, ja tänne sijoitettiin uusi 7. arrestanttikomppania, jossa oli 240 miestä.

Arrestanttikomppanioihin koottiin Venäjän armeijassa muun muassa irtolaisia, velallisia ja pikkurikollisia. Niitä saatettiin käyttää rakennustöihin tai muuhun ruumiilliseen työhön.

Syksyllä 1854 sijoitettiin kaupunkiin tykistöä, krenatööridivisioonan patteri, ja marraskuussa 1854 majoitettiin linnoitukseen talveksi myös kevyt tykistöpatteri, jossa oli parisataa sotilasta.

Arrestanttikomppania tuli Ahvenanmaalta ja sen päällikkönä toimi vänrikki Šišin. Tykistöpatteria johti kapteeni Bogdanov. Tykistöpatteri harjoitti talvella 1854–1855 kovapanosammuntaa sekä leirikentällä että linnoitusniemeltä Voisalmeen päin. Tykistö lähti pois maaliskuussa 1855. Arrestanttikomppania taas siirrettiin marraskuussa samana vuonna Käkisalmeen. Talvella 1854-1855 majoitettiin kaupunkilaisten taloihin myös suomenmaalaisen linjapataljoonan 6 upseeria, 9 aliupseeria ja 48 miestä. Venäläinen reservipataljoona harjoitteli kaupungin ulkopuolella leirikentällä eli “äksierauslakeudella” kuten aluetta lehdistössä kutsuttiin.

Kaupunkiin sijoitettujen joukkojen runsauden vuoksi tuli kaupunkiin myös muonituspäällikkö kanslioineen. Tilanahtauden takia majoitettiin 20 invalidikomennuskunnan perhettä Lappeelle neljään taloon. Osa invalidikomennuskunnasta taas majoitettiin kasarmin sivurakennukseen ja 50 kaupunkilaisten taloihin. Arrestantit majailivat linnoituksen kahdessa kasarmissa.

Keväällä 1855 oli Castrénin mukaan jälleen ainakin kahdeksan läpimarssia ja syksyllä noin kahdensadan miehen vahvuisten osastojen marsseja. Keväällä 1855 määrättiinkin, että asukkaiden piti jättää poistuessaan talostaan sille vartija päästämään mahdolliset majoitettavat sisään. Kesäkuussa 1855 sijoitettiin linnoitukseen Kotkasta saapunut 50-miehinen rangaistuskomennuskunta.

28. Donin kasakkarykmentti oli kaupungissa toukokuun alusta heinäkuuhun 1855. Talveksi 1855–1856 kaupunkiin sijoitettiin taas tykistöä, nyt 2. kevyt tykistöpatteri. Tämä siirrettiin keväällä Haminaan. Talveksi 1856--1857 tänne sijoitettiin venäläinen 1. reservin tarkka-ampujapataljoona.

Venäläisten joukkojen sairaita sotilaita hoidettiin ennen oman sairaalan rakentamista ja ainakin vuosina 1854--1855 punatautiepidemian aikaan tohtori Dammertin sairaalassa. Myöhemmin sotilaita siirrettiin tilapäiseen sairaalaan kanavalle, ja vuosina 1855–1856 kaupunki rakensi Puhakan alueelle sotilassairaalan, jonka rakennukset myöhemmin siirtyivät Viipurin tarkka-ampujien käyttöön.

1850-luvun sotajoukkojen runsautta Lappeenrannassa voi vertailla myös muuhun Suomeen. Kun autonomian kaudella suomalaisen ja venäläisen sotaväen määrä vuosina 1810–1900 pysytteli normaalisti (lukuun ottamatta pientä Puolan kriisin vuosina 1830 ja 1831 aiheuttamaa nousua) alle 20 000 miehenä, se nousi 1850-luvun alussa 60 000 miehen tienoille.

Vuoteen 1862 mennessä oli Lappeenrannassa jo Krimin sodan aiheuttamat majoitusongelmat ohitettu. Sodan jälkeen venäläisistä joukoista sijoitettiin Castrénin mukaan Lappeenrantaan pysyvästi 1. suomenmaalainen tykistöpatteri päällikkönään eversti Lopzov. Patteri harjoitteli usein kaupungin lähellä leirikentällä, siellä tosin vain tyhjin panoksin. Kovapanosammunnat suoritettiin kesästä 1858 lähtien ns. Lavolan nummella eli kaupungista Haminan tietä sen itäpuolella. Harjoituskenttä toimi Joutsenkentän tavoin väliaikoina kaupungin laitumena.

Tykistö pysyi Lappeenrannassa edelleen vuonna 1859. Tällöin varuskuntainsinööri alikapteeni Titov mainitsi raportissaan aloittaessaan työt hänelle kuuluvassa rakennuspiirissä, että tykistön alemman miehistön käytössä oleva tiilikasarmi kaipasi valkaisua ja rappausta. Keväällä 1862 vaihtui tykistön eli 1. suomenmaalaisen tykistöpatterin komentajan Lopzovin tilalle everstiluutnantti von Medemin. Vuonna 1866 taas mainittiin tykistön päällikkönä Raijetski. Tykistö oli varuskuntana pitkään ja asui linnoituksen kivikasarmeissa, joista ainakin yhtä korjattiin vielä vuonna 1873 23. tykistörykmentin lukuun. Vuonna 1877 Östra Finland-lehti taas mainitsi Lappeenrannassa “jo vuosia olleen” tykistöpatteriston lähteneen 30. toukokuuta kesäleirille Parolaan.

Tykistön ohella majaili vuosina 1862–1865 Lappeenrannassa 92. Petshoran jalkaväkirykmentin esikunta ja kolme sen tarkka-ampujakomppaniaa. Yksi rykmentin pataljoonista asui Lappeenrannan lähellä Hanhijärven kylässä. Rykmentin komentajana oli tällöin eversti J. Konoplianski. Vuosina 1865-- 1877 oli varuskuntana vuoroin 91. Dvinan jalkaväkirykmentin neljäs ja viides pataljoona. Täältä käsin ne kävivät leiriharjoituksissa pääosin Parolassa.

1860-luvun lopussa oli kaupungissa myös ainakin 90. Onegan jalkaväkirykmentti tai ainakin sen osia, sillä vuonna 1868 käsiteltiin Lappeenrannan raastuvanoikeudessa juttua, joka koski sen rykmentin saunarannassa hukkunutta sotilasta.

1860-luvulle saakka oli venäläisiä joukkoja Suomessa yhden jalkaväkidivisioonan verran. Divisioona oli periaatteessa sama, vaikka sen numero välillä vaihtuikin (23, 19, 21 ja 22). Lisäksi oli esim. linnoitusjoukkoja ja kasakoita. 1870-luvulla oli autonomisessa Suomessa venäläisistä joukoista 23. ja 1880-luvulla 24. divisioona. 1870-luvun jälkeen oli venäläisiä varuskuntia Lappeenrannan ohella Helsingissä, Turussa, Hämeenlinnassa, Viipurissa, Haminassa, Kotkassa ja Loviisassa.

Kesällä 1883 majaili Lappeenrannassa 4. pataljoona 93. irkutskilaisesta jalkaväkirykmentistä. Tällöin heräsi kysymys joukkojen harjoitus- ja leiripaikasta. Keskustelu liittyi osin kaupunginvaltuustossa reservikomppanian alueen ja leirialueen hinnasta käytyyn keskusteluun syksyllä 1883 ja valaisee jossain määrin myös venäläisten joukkojen läsnäoloa Lappeenrannassa. Viipurin läänin lääninkonttori nimittäin lähetti kaupunkiin 2 145 markan maksun reservikomppanian alueesta. Kaupungin tilien mukaan se oli ainakin syyskuussa 1866, elokuussa 1867 ja syyskuussa 1869 saanut valtion varoista 696 markan korvauksen venäläisen sotaväen mainittuina vuosina leireihin, harjoitteluun ja maaliinammuntaan käyttämästä maa-alasta. Aluekin mainittiin – venäläiset olivat harjoitelleet alueella, josta kolmasosa oli nyt tulossa reservikomppanian harjoituskentäksi. Maksuja oli kenties suoritettu vuosina 1868 ja 1865, monina edeltävinä vuosina ja ainakin vuoden 1869 jälkeen, jolloin venäläistä sotaväkeä majaili kaupungissa.

Kaupungin edusmiesten mukaan venäläinen sotaväki oli myöhempinä vuosina pitänyt suuremmat leirinsä Parolassa. Lappeenrannan kentällä oli harjoiteltu vain noin kolme viikkoa vuodessa. Näin kaupunki oli voinut käyttää sitä suurimman osan kesästä laitumena ja saanut siitä pienempää, 200 markan vuosikorvausta.

Vuoteen 1892 asui linnoituksen kasarmeissa patteri 24. jalkaväkidivisioonasta. Vuonna 1892 se siirrettiin Pihkovan kuvernementtiin. Syyskuussa 1892 muodostettiin suomenmaalainen tarkka-ampujaprikaati, jonka 3. rykmentistä siirrettiin kaksi komppaniaa Lappeenrantaan. Kun rykmentin esikunta siirrettiin vuonna 1895 Haminasta Viipuriin, majoitettiin Lappeenrantaan viisi komppaniaa prikaatista. 1890-luvun lopussa kuitenkin suuren tilanahtauden vuoksi suunniteltiin viidettä komppaniaa sijoitettavaksi Haminaan, jonne oli jo aiemmin lähetetty komppania Viipurista.

Varsinaisten joukko-osastojen ohella Lappeenrannassa kävi myös yksittäisiä sotilaita. Heistä useat olivat naimisissa lappeenrantalaisten kanssa ja päässeet tänne joukko-osastostaan lomalle tai muista syistä. Vuodelta 1860 alkavien luetteloiden mukaan sotilaat olivat nimistä päätellen venäläisiä ja suurin osa muutti myöhemmin pois kaupungista. Vuosina 1860–1892 kirjattiin Lappeenrannassa 40 tällaista eripitkiä aikoja asunutta ja sotilaaksi mainittua henkilöä.

Vuonna 1910 oli Lappeenrannassa viidestä rykmentistä yhteensä 10 000 miestä, suuri osa kuitenkin leirillä. Leirikokouksia pidettiinkin säännöllisin väliajoin.

Vuonna 1912 oli Lappeenrannassa yllättäen majoitettava liki neljäsataa sotilasta. Joukkoja ei nyt kuitenkaan enää sijoitettu aiempaan tapaan yksityistaloihin, vaan sekä kaupunkilaisten että rykmentin komentajan toivomuksesta sotilaat majoitettiin kansakoululle. Seuraavana vuonna ja sotavuosina jouduttiin sotilaita taas sijoittamaan yksityismajoitukseenkin.

Lappeenranta pääsi vähällä varuskunnasta. Majoituskulut olivat esimerkiksi vuonna 1876 hiukan yli 6 000 markkaa. Samaan aikaan kaupunkilaisia oli 1 131. Vuonna 1878 Lappeenranta maksoi sotilasmajoituskuluja yli 7 000 markkaa; samaan aikaan esimerkiksi lähimmistä kaupungeista Hamina yli 26 000 ja Viipuri 119 000 markkaa. Lappeenrannassa oli läänin kuvernöörin mukaan vuonna 1878 asukkaita 1 119, Haminassa 2 734 ja Viipurissa 9 320 henkeä.

Liisa Castrénin mukaan suhteet kaupunkilaisten ja venäläisten sotilaiden välillä olivat 1890-luvulle asti sangen hyvät. Venäläisten sotilaiden harjoituksia käytiin katsomassa harjoituskentän laidalla ja kuunneltiin mieluusti sotilassoittokuntaa, joka soitti myös kylpylaitoksessa ja kaupungin juhlissa. Hyvät suhteet ainakin upseeristoon olivat toisaalta luontevia, sillä vuosina 1830–1850 saattoi autonomisen Suomen venäläisissä joukoissa olla suomalaisia upseereita jopa puolet heidän määrästään.

Vielä pitkälle 1890-luvullekin venäläisten ja suomalaisten joukkojen välit olivat ainakin päällystön kesken korrekteja. Esimerkiksi kun Lappeenrantaan siirrettiin vuonna 1892 kaksi komppaniaa 3. suomenmaalaisesta tarkka-ampujarykmentistä, niin autonomisen Suomen rakuunarykmentti järjesti saapuneille tervetuliaisiksi päivällisen ja Kazanzovin mukaan vieraanvaraisuutta osoittaen tarjosi upseerikerhonsa saapuneiden käyttöön. Kun tarkka-ampujaprikaatin oma upseerikasino avattiin vuonna 1895, kutsuttiin rakuunaupseerit puolestaan juhlallisiin avajaisiin. Niihin tuli muun muassa Viipurista rykmentin komentaja Kurganovits. Juhlan päätteeksi rakuunarykmentin upseereille annettiin kutsukortit jotka oikeuttivat heidät käymään 3. rykmentin upseerikerhossa.

Vuosina 1864–1905 muodostivat Suomeen sijoitetut joukot Suomen sotilaspiirin, jonka komentajana oli kenraalikuvernööri. Tämän jälkeen alistettiin joukot Pietarin sotilaspiirille.

Lappeenrannan varuskunta koostui vuoden 1864 jälkeen suomalaisten joukkojen ohella seuraavista Venäjän joukoista: vuosina 1864–1865 92. Petshoran jalkaväkirykmentin esikunta ja kolme komppaniaa, vuosina 1865–1877 91. Dvinan jalkaväkirykmentistä vuoroin 4. ja 5. pataljoona, vuosina 1878–1879 92. Petshoran jalkaväkirykmentin kolme komppaniaa, vuosina 1880–1883 92. Petshoran jalkaväkirykmentin 1. ja 4. pataljoona, vuosina 1884–1892 24. tykistörykmentin 1. patteri, vuosina 1889–1892 93. Irkutskin jalkaväkirykmentin 1. pataljoona, vuosina 1893–1898 3. suomenmaalaisen tarkka-ampujarykmentin kolme komppaniaa, vuosina 1898–1902 4. suomenmaalaisen tarkka-ampujarykmentin 2. pataljoona, vuosina 1902–1910 8. suomenmaalaisen tarkka-ampujarykmentin 2. pataljoona, vuosina 1910–1914 11. suomenmaalainen tarkka-ampujarykmentti, vuosina 1901–1914 55. suomenmaalainen rakuunarykmentti (järjestysnumero joulukuusta 1907 alkaen 22).

Joidenkin joukko-osastojen osalta tiedetään myös komentajien nimet. Kazanzov ilmoittaa Petshoran rykmentin komentajaksi 1860-luvulla eversti Julian Konopljanskin. Varuskunnan tykistöjoukko-osastoa eli 1. patteria taas johti vuoteen 1889 asti eversti Maltsevski ja vuosina 1890–1892 eversti Tsyklinski. 4. suomenmaalaisen tarkka-ampujarykmentin komentaja oli 1890-luvulla eversti Gannenfeldt.

4. suomenmaalaisen tarkka-ampujarykmentin komentajana oli vuosisadan vaihteen jälkeen everstiluutnantti Zdanov.
Vuonna 1901 muodostetun 8. suomenmaalaisen tarkka-ampujarykmentin esikunta ja 1. pataljoona olivat Viipurissa. Lappeenrannassa olevan 2. pataljoonan komentaja oli ainakin vuonna 1910 everstiluutnantti Jakimov.

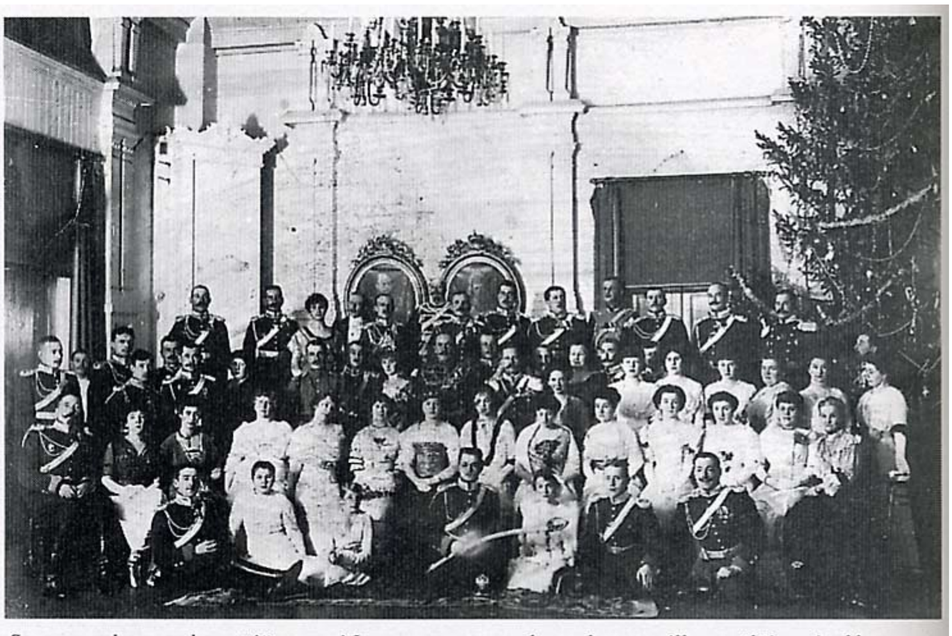
Lakkautetun Suomen rakuunarykmentin tilalle tullut suomenmaalainen rakuunarykmentti pysyi Lappeenrannassa aina vuoteen 1914 saakka. Vuoden 1901 lopussa muodostetun uuden rykmentin komentajaksi määrättiin suomalaissyntyinen, Hiitolassa syntynyt Aleksander Grigorkoff. Hän oli palvellut Suomen rakuunarykmentissä vuosina 1890–1896 ja sen jälkeen muun muassa Arkangelogorodin rakuunarykmentin komentajana.

55. suomenmaalainen rakuunarykmentti muodostettiin erottamalla useista eri venäläisistä rakuunarykmenteistä kustakin joukkue uuteen rykmenttiin. Uusien rakuunoiden tulosta järjestettiin juhlava tapahtuma. Kazanzov kertoo vielä, että vuoden 1901 puolella saapunutta ensimmäistä 8 upseerista ja 320 miehestä koostunutta osastoa vastaan rautatieasemalle saapui koko Lappeenrannan varuskunta 4. suomenmaalaisen tarkka-ampujarykmentin 2. pataljoona etunenässä. Tarkka-ampujat ottivat rakuunat vastaan voimakkain hurraa-huudoin. Rakuunaosaston järjestyttyä radan viereen rivistöön ojensi tarkka-ampujien 2. pataljoonan komentaja everstiluutnantti Zdanov vertauskuvallisen leipä- ja suolalahjan eversti Grigorkoffille. Osaston saapumisen johdosta lähetti myös 4. rykmentin komentaja onnittelusähkeen Viipurista. Seuraavina päivinä saapui Lappeenrantaan vielä kaksi muuta osastoa uutta rakuunarykmenttiä.

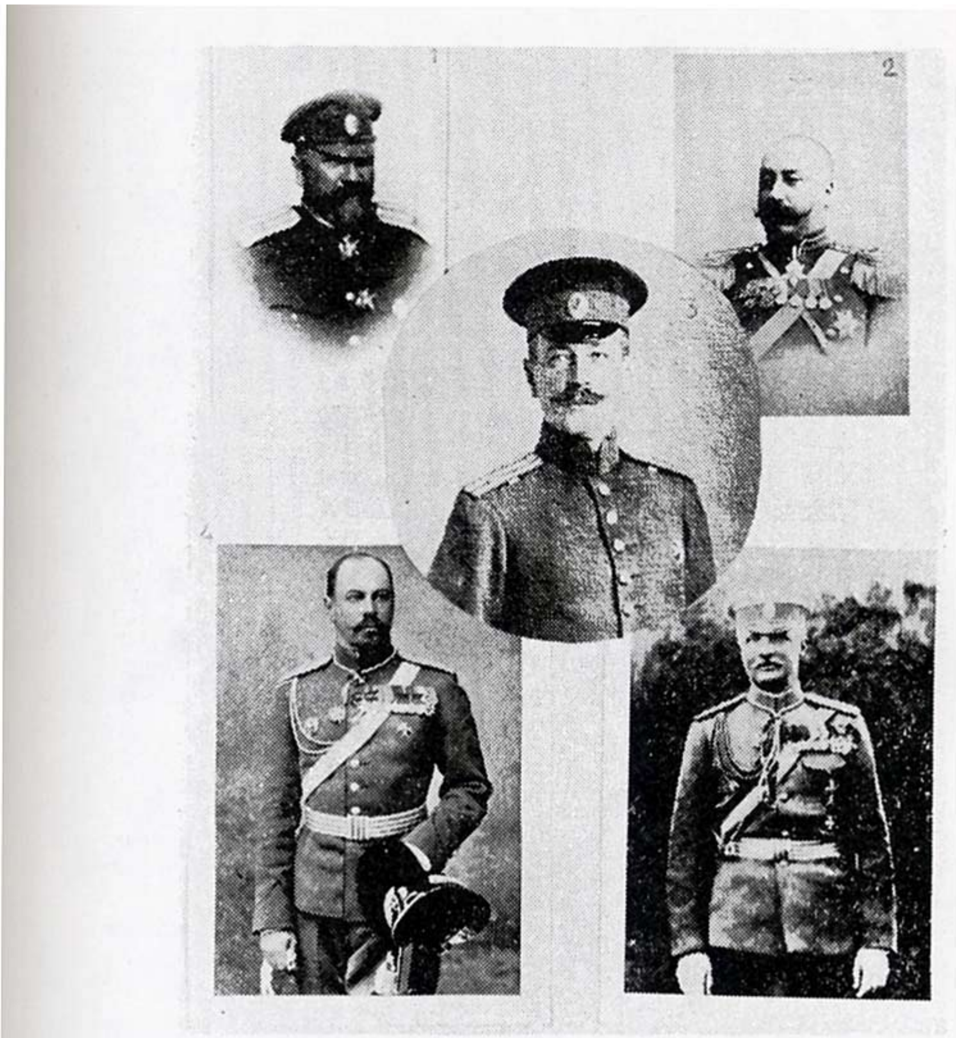
Eversti Grigorkoffin ilmoitettua Bobrikoville rykmentin perustamisesta lähetti Bobrikov rykmentille tervehdyksensä, jossa toivoi rykmentin sulautumista yhdeksi toverilliseksi perheeksi ja yhtä maineikkaaksi kuin ne ratsuväkirykmentit, jotka olivat joukko-osastoon lähettäneet kaaderijoukkonsa. Bobrikov myös ilmaisi luottavansa siihen, että suomenmaalainen rakuunarykmentti tulisi palvelemaan uskollisesti tsaaria ja suurta Venäjää.

Rykmentin alku oli kuitenkin Kazanzovin mukaan työlästä aikaa, sillä Venäjän ratsuväkirykmentit eivät suinkaan lähettäneet uudelle rykmentille parhaimpia rakuunoitaan, vaan pikemminkin niitä, joista halusivat päästä eroon. Vaatetus saatiin vähitellen yhtenäiseksi, punaisiin olkalappuihin ilmestyi rykmentin numero 55 ja Suomen rakuunarykmentin hevoset saivat uudet venäjänkieliset nimet. Alkuvaiheessa paikalla olleen Suomen rakuunarykmenttiin kuuluneen silminnäkijän kertomuksen mukaan uutta rykmenttiä ja sen hallitsemaa kasarmialuetta ei järjestyksen ja puhtauden puolesta kuitenkaan voinut verrata aiempaan.

Rykmentti vietti ensimmäistä vuosipäiväänsä 25.12.1901. Vuosijuhlan vieraaksi oli kutsuttu Lappeenrannan komendantti everstiluutnantti Trustalevski ja kaikki 4. suomenmaalaisen tarkka-ampujarykmentin 2. pataljoonan upseerit. Vuonna 1903 vihittiin suomenmaalaisen rakuunarykmentin standaari. Lipun vihki Suomen ortodoksinen arkkipiispa Nikolai.

Suomen rakuunarykmenttiä seurasi Lappeenrannan rakuunakasarmeilla venäläinen joukko-osasto, Suomenmaalainen rakuunarykmentti. Joukko-osastosta Yhdysvalloissa vuonna 1959 julkaistussa muistelmakirjassa varuskuntakaupunki Lappeenranta näyttäytyy haikeiden muistojen kohteena. Kaupunki muistettiin lähellä Pietaria sijainneena, pienenä mutta miellyttävänä kylpyläkaupunkina. Emigroituneiden upseerien muistoissa elivät edelleen kaupungin kauniit neidot, luonnonkaunis Saimaa, koivut ja Suomen valkeat yöt. Rykmentin Lappeenrannassa viettämään aikaan symboloitui muistelmissa keisarikunnan sotaan ja vallankumoukseen päättynyt loisto ja kauneus. Kuvassa muistelmakirjan kuva rykmentin upseeristosta puolisoineen upseerikerholla vuonna 1913. (EKM, Finljandskie draguni 1959).

Suomenmaalaisen rakuunarykmentin komentajia. Vasemmalla rykmentin komentajaksi vasta Lappeenrannasta lähdön jälkeen tullut eversti ja kreivi Melikov, oikealla ylhäällä rykmentin ensimmäisenä vuosina apulaiskomentajana toiminut eversti, persialainen prinssi Safi-han, keskellä eversti Sevits, vasemmalla alhaalla eversti Vannovski ja oikealla alhaalla ukrainalainen eversti Skoropadski. (SA-kuva, Finljandskie draguni 1959).

Lappeenrannan kaudella rykmentin komentajina toimivat.

eversti Aleksander Grikorgoff
eversti Aleksander Sokolovski
eversti Sergei Vannovski
eversti Pavel Skoropadski
eversti Jevgeni Ševitš
eversti Nikolai Golovin

Rykmentin komentajana vuonna 1910 toiminut eversti Skoropadski nousi myöhemmin itsenäisen Ukrainan hetmanniksi. Hänen jälkeensä komentajana ollut eversti Ševitš toimi myöhemmin Nikolai II:n adjutanttina.

Vuosina 1914–1915 Lappeenrannassa ryhdyttiin laajentamaan varuskuntaa suurimittaisesti. Uudet sotilasrakennukset oli tarkoitettu 22. mörssäritykistödivisioonan pattereille, 3. suomenmaalaisen tykistödivisioonan vuoristopatteristolle ja 11. suomenmaalaiselle tarkka-ampujarykmentille.

Castrén mainitsee Lappeenrannassa majailleen sodan aikana monia eri joukko-osastoja ja erikoisjoukkoja. Kaupungissa oli sotilaita 105., 106. ja 115. tykistödivisioonasta, 367. jalkaväkirykmentistä ja sen tykistöstä, 172. ja 181. jalkaväkirykmentistä ja 9. Turkestanin tarkka-ampujarykmentistä. Pitempään oli linnoituksessa 6. hevossotnia. Lisäksi kaupungissa majaili Kubanin kasakoita, autokomppania, suomenmaalainen piirievakuaatiovirasto, tarkastuskomitea ja vuodesta

1916 toipuvien sotilaiden komennuskunta.

Venäläinen varuskunta pysytteli erossa vielä vuoden 1905 suurlakon tapahtumista Lappeenrannassa. Lakon alettua tosin siitä siirrettiin ilmeisesti Pietariin kaksi eskadroonaa ja kaksi jalkaväen komppaniaa. Varuskunnan komendantti lupasi, ettei kansalaisten kokouksia häirittäisi.

Venäjän vallankumous vuonna 1917 sen sijaan aiheutti merkittäviä muutoksia myös varuskuntakaupunki Lappeenrannassa ja sen varuskunnassa. Toivasen mielestä suuri venäläinen varuskunta osaltaan lietsoi voimakkaasti Lappeenrannan asenteita Venäjällä maaliskuussa tapahtuneeseen vallankumoukseen. Tämän puhjettua varuskunnassa perusti myös Lappeenrannan työväestö 17.3. työväen järjestävän komitean ja kansanmiliisin – Toivanen arvelee, että kansanmiliisin perustamisen sai aikaan nimenomaan venäläinen sotaväki. 18.3. sotaväki laski Pietarin esimerkin mukaan Lappeenrannan linnoituksen vankilasta vangit vapaaksi. Kun seuraavana päivänä selvisi, etteivät vangit olleetkaan poliittisia vaan rikollisia, auttoi sotaväki miliisiä pidättämään jälleen heidät ja suurin osa saatiinkin kiinni.

Maaliskuun lopussa, kun Pietarissa haudattiin vallankumoustaistelun uhreja, pidettiin myös Lappeenrannan rantatorilla vainajien muistojuhla, johon osallistui venäläinen sotaväki ja suomalainen työväki. Tilaisuudessa muun muassa työväenyhdistyksen soittokunta soitti Kansainvälisen, johon yleisö yhtyi. Toinen suuri joukkotapahtuma samana vuonna oli vappujuhla, joka vietettiin marssin päätteeksi Tyysterniemen juhlakentällä. Vallankumouksen valtataistelukin näkyi Lappeenrannassa: Toivasen mukaan venäläinen sotaväki jakaantui jo kesällä 1917 menševikkeihin ja bolševikkeihin.

Kubanin kasakat lähtivät kaupungista joulukuun alussa 1917, mutta ainakin varuskunnan päällikkö ja upseerit olivat vielä tällöin kaupungissa. Liisa Castrénin mukaan ei ole kuitenkaan todettavissa, kuinka paljon kaupungissa tällöin enää oli venäläisiä joukkoja. Joukkoja siirtyi vähitellen pois, mutta vielä vuoden 1918 alussa oli ainakin linnoituksessa venäläisiä sotilaita. Lappeenrannassa ei varuskunnassa levottomuuksista huolimatta päädytty tappoihin kuten esimerkiksi Viipurissa, jossa linnoituksen komendantti ja viisi muuta upseeria surmattiin.

10.2 Suomalaiset joukot ennen asevelvollisuuslakia

Suomen sodan jälkeen lakkautetun Ruotsi-Suomen armeijan tilalle perustettiin osittain aiempien joukkojen miehistöstä vuosina 1812–1813 kolme suomalaista jääkärirykmenttiä. Jokainen niistä jäsentyi kahteen 600 miehen pataljoonaan. Joukkojen kokonaisvahvuus oli yhteensä 3 600 miestä. Rykmentit oli sijoitettu Turkuun, Vaasaan ja Viipuriin.

Joukot hajotettiin vuonna 1830, jolloin perustettiin ja sijoitettiin Katajanokalle “Ensimmäinen Suomen meriväestö”. Tämä oli vuoteen 1846 asti jo aiemmin perustetun Suomen kaartin eli “Henkivartion Suomen tarkka-ampujapataljoonan” kanssa ainoa suomalainen sotilasosasto. Vuonna 1846 esitti senaatti neljän uuden pataljoonan perustamista, mutta näistä saatiin aikaan vain Turkuun sijoitettu Suomen krenatööritarkka-ampujapataljoona. Krimin sodan syttyessä suomalaisen palkka-armeijan määrä oli 3000 miehen tienoilla. Sotilaiden lukumäärää nostettiin sodan vuoksi ruotuväellä. Väkirikkaasta Turun ja Porin läänistä perustettiin kaksi ruotupataljoonaa ja kaikista muista yksi. Kuhunkin pataljoonaan tuli 600 miestä. Yhteensä miesten luku nousi lähelle 9 000:ta. Miehistä oli suurin osa eli noin 5 400 ruotumiehiä, loput pestattuja. Sodan loputtua 1856 kaikki pataljoonat pidettiin voimassa, mutta niiden miesluku vähennettiin puoleen.

Sodan loputtua, Nikolai I:n kuoltua ja Aleksanteri II:n noustua Venäjän johtoon uudistettiin maan sotalaitoksen kankeaksi ja byrokraattiseksi osoittautunut rakenne. Demobilisoinnin jälkeen oli Venäjän Euroopan puoleisessa osassa yksi kaartin- ja yksi krenatööriarmeijakunta sekä kuusi armeijakuntaa. Jokaisessa armeijakunnassa oli kolme divisioonaa. Lisäksi oli erillisiä joukkoja, muun muassa 28 tarkka-ampujapataljoonaa, ratsuväkeä ja tykistöjoukkoja.

Suomen sotalaitosta ei sodan jälkeen demobilisointia lukuun ottamatta saatu perusteiltaan uudistetuksi, joskin tähän kyllä pyrittiin kenraalimajuri Casimir von Kothenin johtamassa komiteassa. Armeijan rakenne perustui vielä ruotujakoon. Näin 2--5 taloa muodostivat ruodun, joka varusti sotamiehen varusteineen kruunun palvelukseen ja antoi rauhan aikana miehelle torpan ja viljelysmaata. Nämä ruotujoukot muodostivat yhdeksän ruotutarkka-ampujapataljoonaa. Ne talot, jotka eivät varustaneet sotamiestä, joutuivat maksamaan maksua, josta kertyi ns. sotilasrahasto. Sillä pidettiin yllä vähäisiä värvättyjä joukkoja – kaartia, meriekipaasia ja krenatööritarkka-ampujapataljoonaa.

Pataljoonat lakkautettiin vuonna 1868, jolloin suomalaisista joukoista jäi jäljelle enää 600 kaartilaista ja 100 merisotilasta. Uudelleen suomalaisten joukko-osastojen perustaminen tuli ajankohtaiseksi, kun Venäjän sotalaitos vuonna 1874 uudistettiin yleisen asevelvollisuuden pohjalta.

Suomalaisista joukko-osastoista ilmaantui Lappeenrannan seudulle ensimmäisenä Viipurin jääkärirykmentti. Se saatiin kokoon nopeasti, ja sen toiminnan lasketaan alkaneen 11.11. 1812. Seuraavan vuoden maaliskuussa rykmentti siirrettiin vartiopalvelukseen Pietariin, jossa se oli elokuun loppuun vuonna 1814. Kesällä 1815 se jaettiin kahteen pataljoonaan. Toinen niistä siirrettiin syksyllä 1817 Vaasaan ja osin siitä muodostettiin seuraavana vuonna opetuspataljoona, joka taas siirrettiin vuonna 1824 Helsinkiin.

Toinen rykmentin pataljoonista oli ns. miliisipataljoona, joka oli koolla harjoituksissa kuukauden ajan vuosittain. Vuonna 1817 määrättiin Viipurin läänin rykmentin pataljoonan kokoontumispaikaksi Lappeenranta. Päätöksen mukaan Lappeenrantaan sijoitettiin varusvarastoja sekä suunniteltiin marssireitit kokoontumispaikalle ja sieltä pois. Pataljoonan päällystö saapui Lappeenrantaan jo 23. toukokuuta. Päällystökokous kesti kuun loppuun asti, jonka jälkeen suurin osa päällystöstä lähti noutamaan komppaniansa Lappeenrantaan.

Lappeenrannassa komppaniat järjestäytyivät ja majoittuivat. Harjoitukset pidettiin kaupungin ulkopuolella, kentällä joka 1880-luvulla laajennettiin suureksi leirikentäksi. Harjoitukset jatkuivat heinäkuuhun, jonka jälkeen komppaniat kotiutettiin. Harjoituksia johti pääosin everstiluutnantti H. Wärnhjelm. Pataljoonaa kävivät tarkastamassa Lappeenrannassa rykmentin komentaja everstiluutnantti A. Broberg ja senaattori, kenraalimajuri H.C. Reuterskjöld. Harjoituksista jäi kaupunkiin muistoksi rykmentin pystyttämä Lappeenrannan taistelun muistomerkki.

Vaikka Viipurin rykmentti ei ollut Lappeenrannassa varuskuntana, olivat kesäharjoitukset Castrénin mukaan säännöllisiä ja usein rykmentti jätti talveksi vartijan harjoitusten aikana asuttamilleen vanhoille Saimaan laivaston rakennuksille. Vuoden 1825 jälkeen ei niissä kuitenkaan niiden rappeutumisen vuoksi voitu enää asua, ja sen jälkeen rykmentti lienee majoitettu joko telttoihin, Lappeen harjoituskentän läheisiin kyliin, kaupunkilaisten taloihin tai linnoituksissa tyhjillään olleihin kasarmeihin.

Kun jääkärirykmentit hajotettiin vuonna 1827, jatkoi sijaan perustettujen tarkka-ampujapataljoonien 6:s Viipurin pataljoona edelleen leiriharjoituksia. Suomalaiset tarkka-ampujat olivat Lappeenrannan edustalla leirillä vielä kesällä 1830. Tämän jälkeen pataljoonat lakkautettiin. Viipurin rykmentin komentajana toimi Viipurin läänin maaherra Carl Stjernvall. Hänen jälkeensä nimitettiin komentajaksi everstiluutnantti A. Broberg.

Uuden vaiheen Lappeenrannan suomalaisten joukko-osastojen historiassa aloitti 9. Viipurin tarkka-ampujapataljoonan perustaminen. Täällä valmisteltiin vuosien 1855 ja 1856 vaihteessa ruotujakoisen 9. Viipurin tarkka-ampujapataljoonan sijoittamista. Sen komentaja majuri Paul Bruun asettui Lappeenrantaan heti vuoden alusta tekemään järjestelyjä. Kaupunkiin varustettiin osastoa varten varustettiin sairaala, ja tohtori Dammert myi pataljoonan varusvarastoksi tontin numero 19 toisesta kaupunginosasta. Tontti sijaitsi Kuninkaankadun varrella kaupungin laidassa leirikentän puolella. Lisäksi kaupunki rakensi pataljoonalle pajan ja asukkaat majoittivat seitsemän upseeria.

Viipurin tarkka-ampujapataljoona kokoontui ensimmäisen kerran jo helmikuussa Heinjoella, jossa sen tarkasti kuvernöörin apulainen eversti Aminoff. Tämän jälkeen harjoitukset pidettiin Lappeenrannassa. Pataljoonan palvelus alkoi poikkeuksellisesti, sillä vuonna 1856 tarkasti edellisenä vuonna valtaistuimelle noussut keisari Aleksanteri II Suomen matkallaan tarkka-ampujat Lappeenrannassa. Keisarin saapuessa Lappeenrantaan 29. maaliskuuta 1856 olivat tarkka-ampujat vielä kaupungissa ja keisari tarkasti joukot raatihuoneen edustalla. Majuri Bruunin toimiessa tulkkina keisari kyseli Castrénin mukaan muun muassa miesten ampumataitoa, jota nämä eivät lyhyen harjoitusajan vuoksi vielä olleet ehtineet harjoitella. Suomalaisten joukkojen ohella keisarin vierailua juhlistivat myös venäläiset tykkimiehet seisten rintamassa keisarin ruokailupaikan kauppias Savanderin talon edustalla. Keisari tarkasti myös kaupungin sotilassairaalan.

Tarkka-ampujien ruotumiehet lienevät kesästä 1857 lähtien harjoitelleet säännöllisesti Lappeenrannassa. Vakituisempaa kaupungissa oloa merkitsi vuonna 1862 viidelle aliupseerille ja 22 miehelle järjestetty erityisharjoituskokoussarja, jota varten kaupungista vuokrattiin erillinen kouluhuone.

Majoitusongelmista huolimatta kaupunkilaiset halusivat Viipurin tarkka-ampujien sijoittamista Lappeenrantaan. Castrénin mielestä intoa lisäsi se, että kyseessä oli suomalainen joukko-osasto, ja toisaalta se, että monet kaupunkilaiset saivat sotaväestä myös tuloja. Erityisesti liike-elämä vilkastui Krimin sodan aikana.

Monet 600 miehen määrävahvuisen joukon jäsenistä olivat myös kotoisin Lappeenrannasta. Ainakin 1860-luvun alussa solmittiin myös useita avioliittoja lappeenrantalaisten kanssa. Liisa Castrénin mukaan Viipurin ruotutarkka-ampujista kaupungin elämässä näkyi erityisesti sen komentaja Paul Bruun ja pataljoonan adjutantti alikapteeni Valfrid Colliander. Herännäisiin kuulunut Colliander harrasti erityisesti koulutuskysymyksiä, perusti kaupunkiin kadettikouluun johtavan valmistuskurssin, piti yleisölle historiallisia esitelmiä ja saavutti suosiota "laajoilla tiedoillaan ja mestarillisella, lähes voittamattomalla esitystavallaan". Colliander kuoli vuonna 1860 alle 30-vuotiaana.

Muutkin suomalaiset ruotutarkka-ampujapataljoonat saattoivat harjoitella Lappeenrannassa. Harjoituksiin lähtö oli pataljoonien sijoituspaikoilla merkittävä tapahtuma. Esimerkiksi 4:nnen eli Kuopion pataljoonan 2. ja 3. komppanian lähtiessä kesäkuun alussa 1855 vesitse Lappeenrantaan tuli kaupunkiin lähtöä seuraamaan suuri joukko ihmisiä, jotka Kuopio Tidningin mukaan elämöivät koko päivän kaupungissa. Kun lähdön hetki koitti, oli Kuopion satama täynnä ystäviä, sukulaisia ja uteliaita. Väki hiljeni vasta kun alettiin rukoilla, laulettiin virsi ja pataljoonan saarnaaja maisteri Blåfield – ehkäpä Krimin sodan innoittamana – aloitti puheensa sanoin "Kun herra on kanssamme, niin kuka voisi olla meitä vastaan" ja jatkoi samaan tapaan. Kun laiva vihdoin lipui satamasta, sitä seurasivat hurraa-huudot.

Lappeenrantaan, tai oikeamminkin Lauritsalaan, höyrylaiva Seura ja sen vetämät kolme lotjaa, johon miehet oli lastattu, saapuivat 7.6. Lappeenrannassa joukkueet harjoittelivat kaupungin lähellä olevalla kentällä ja odottivat samalla kuormastonsa saapumista Kuopiosta aina 21. päivään saakka. Tämän jälkeen pataljoona lähti Haminaan.

Vuoden 1857 syksyllä oli Viipurin ruotutarkka-ampujien neljäs komppania jälleen seitsemän viikon ajan komennuksella Lappeenrannassa. Komppania harjoitteli täällä sotimisen lisäksi muitakin taitoja. Leirin päätteeksi järjestettiin komppanialle kokeet, joita seuraamaan pataljoonan komentaja oli kutsunut lappeenrantalaisiakin. Viborg-lehden kirjeenvaihtajan mukaan tilaisuudessa laulettiin ensin muutamia virsiä ja miehistö lauloi sen jälkeen neliäänisesti. Tämän jälkeen pataljoonan adjutantti Colliander kuulusteli miehistöltä aritmetiikkaa. Seuraavaksi vuorossa oli maantiede, joka lehden mukaan oli kaikkein mielenkiintoisin osa testistä. "Ilman liioittelua voi todeta, että se, kuka ei ollut läsnä tuota testiä katsomassa, ei voi ymmärtää, kuinka suuren eron lyhyt 7 viikkoa voi tehdä ihmisen tietämykseen. Kaikki maailman suuret satamat, meret, kaupungit jne. sanottiin ja osoitettiin kartalta tarkasti."

Lehti ihmetteli edelleen, kuinka miehistö oli oppinut tuon kaiken, kun samaan aikaan oli vielä harjoiteltu ja ammuttu. Suurimman ansion katsottiinkin kuuluvan luutnantti Collianderille, jolla oli ollut intoa opettaa sotilaita. Kuulustelun jälkeen majuri Bruun kiitti luutnanttia ja miehistöä ja jakoi 20 parhaalle palkinnoksi suomenkielisen Uuden Testamentin. Lisäksi saatiin vielä keittoa ja piirakkaa.

Viipurin ruotutarkka-ampujat harjoittelivat maaliinampumista kaupungin lähikentällä, nykyisen lentokentän alueella. Esimerkiksi Lappeen kirkossa luettiin 29.4.1860 kuulutus, johon oli kirjoitettu:

"Kuuloitus !
Tämän kautta tiedä annetaan että, Maanantaista siintä 7.p. ensitulevasta Touko kuusta alkain ja sitten joka päivä eteenpäin, Sotaväki harjoitta maalin ampumista Laagerin kangalla sillä paikalla kusta ennenkin sellaista ampumista on pijetty; jinga tähen vaaroitetaan lähestymästä mainittua kangasta ja karjaansa sinne laskemasta.

Lappeenrannassa 9:nen Jaetun Tarkk'ampuja pataljonan kansselista sinä 27. päivä Huhti kuuta 1860

Överstelöjtnant Bruun"

Pataljoonan komentaja everstiluutnantti Paul Bruun erosi vuonna 1867 everstin virasta mutta jäi edelleen kaupunkiin asumaan. Viipurin tarkka-ampujien Lappeenrantaan komennetun pataljoonan komentajaksi tuli Bruunin jälkeen everstiluutnantti August Bergenstråle. Suurten nälkävuosien yhteydessä suomalaiset ruotutarkka-ampujapataljoonat kuitenkin lakkautettiin ja näin myös Lappeenrannassa kokoontunut Viipurin tarkka-ampujapataljoona hajotettiin syksyllä 1868.

Viipurin ruotupataljoonan upseerit Parolan leirikokouksessa vuonna 1864. Ylimmässä rivissä vasemmalta luutnantit F. Alopaeus ja W. Gahmberg, keskirivissä luutnantti K. Lindberg, esikuntakapteeni I. Mölsé, komentaja eversti P. Bruun, kapteeni O.K. Lind, esikuntakapteeni E.F. Lyra, luutnantti N. Bruun ja luutnantti A. Schoultz. Edessä luutnantit A. Wahlberg ja M. Sallmén. (Museovirasto, historian kuva-arkisto).

10.3 Lappeenrannan reservimiehet

Vuoden 1878 asevelvollisuuslain mukaan arvottiin kutsunnassa osa miehistä palvelemaan vakinaisessa väessä kolme vuotta. Mutta jos asevelvollinen sai kyllin korkean arpalipun, määrättiin hänet reserviin. Reserviläisiä taas koulutettiin viisivuotisen reservikauden kolmena ensimmäisenä kesänä yhteensä 90 vuorokautta. Reserviläisten koulutusta varten määrättiin kuulutuksella helmikuussa 1882 jokaiselle maan tarkka-ampujapataljoonalle oma reservipiirinsä, joissa kussakin oli neljä reservikomppaniaa.

Lappeenrantaan sijoitettiin 8. Viipurin pataljoonan reservipiiriin kuuluva 29. reservikomppania. Vuonna 1882 suurin oli Turun piiri, jossa kutsuntaan osallistui 1 435 miestä. Koko maasta oli yhteensä 8 666 reservimiestä. Viipurin piirissä reservimiehiä oli vähiten – 789 miestä. Nämä jakautuivat vuoden 1882 kutsunnassa seuraavasti.

29. komppania	237 miestä
30.	239
31.	147
32.	163

29. reservikomppanian alueeseen kuuluivat Viipurin kaupunki, Viipurin maaseurakunta, Johanneksen pitäjä, Koiviston ja Säkkijärven pitäjät, Lappeenrannan kaupunki, Lappeen ja Taipalsaaren pitäjät.

Lappeenrannan reservikomppanian ensimmäiseksi päälliköksi nimitetty Berndt von Hertzen sai vakinaiseksi alipäällystöksi vääpeli Waldemar Sirénin ja kouluttaja-aliupseereiksi nuoremmat aliupseerit, joilla oli sangen keisarilliset etunimet Aleksanteri Jaatinen, Aleksanteri Träskman ja Konstantin Wanhanen. Tämän vakituisen päällystön lisäksi määrättiin kesiksi kouluttajat Viipurin tarkka-ampujapataljoonasta.
Lappeenrannan reservikomppanian ensimmäiseksi kesäksi komennettiin siihen kesäkuun lopussa 1883 Viipurin tarkka-ampujapataljoonasta välskäri Wilhelm Stenholm, signalistit Tuomas Kukko ja Matti Korman sekä 14 tarkka-ampujaa. Vielä heinäkuun alussa saapui opetusupseeri vänrikki Hellman paikalle.

Heinäkuun alkupuolella reservikomppania alkoi saada Viipurin tarkka-ampujapataljoonasta välineitä reservikokouksen tarpeisiin. Heinäkuun neljäntenä saapunut materiaali antaa jonkinmoisen kuvan reservikomppanian koostumuksesta, varustuksesta ja yleisemminkin sen esineellisestä ympäristöstä.

Heinäkuun neljäntenä 1883 reservikomppaniaan saapui

Patjanpäällisiä 302, Tyynyjä 302, Hihnoja päällystakkeihin solkineen 302, Telttoja 2, Telttatarpeita, Nappeja 2, Tukia 2, Kulmapaaluja 8, Nuorakimppuja 2, Kuppeja 8, Paaluja 8, Nappuloita 40, Koneita tarpeineen huoneampumiseen 8, Patruunataskuja 47. Komppanian sairaalaan toimitettiin Paitoja 12, Alushousuja 12, Lakanoita 24, Tyynyn päällisiä 18, Esiliinoja 3, Patjanpäällisiä 6, Pyyheliinoja 6, Yönuttuja 6, Villapaitoja 3.

Hiukan myöhemmin komppaniaan toimitettiin vielä Lakkeja 302, Päällystakkeja 302, Asetakkeja 302, Voimistelupaitoja 302, Liinahousuja 302, Kaulaliinoja 302, Mustattuja saappaita 152, mustaamattomia saappaita 57, Uusia kiväärejä pistimineen 296, Vanhoja kiväärejä huoneampumista varten 8,
Suolivöitä 301, Solkia ja renkaita suolivöihin 301, Sapeli vääpelille 1, Suolivyö sapeliin 1, Ruuvitalttoja 296, Pesureita 296 ja Pesumukeja 296.

Heinäkuun kuudentena 1883 reservikomppaniaan saapui pääosa eli 208 reservimiestä. Samana päivänä pidetyssä lääkärintarkastuksessa todettiin saapuneista miehistä 36 sotapalvelukseen kelpaamattomaksi. Seuraavana päivänä nämä poistettiin rullista. Myöhemmin lehtitiedot kertoivat Lappeenrannassa reservimiehiä ilmoittautuneen riviin 214 läsnäolevaa ja 26 jääneen pois. Reservimiesten käytös oli lehtitietojen mukaan yleensä hyvää, joskin viimeisenä iltana oli Lappeenrannassa vietetty meluisaa elämää.

Seuraavana aamuna alkoi komppanian tarkkaan säännelty arki. Reservimiesten käsikirja opasti seuraavasti: “joka aamu, heti noustuansa, tulee hänen panna järjestykseen makuusijansa, harjata vaatteensa, puhdistaa napit, saappaat ja hihnat; huolellisesti paikata se mikä ehkä on rikki mennyt; tarkastaa

ja pyyhkiä kiväärinsä; pestä kasvonsa, kaulansa, korvansa ja kätensä, huuhtoa suunsa ja kammata tukkansa, jonka tulee olla lyhyeksi leikattu, mutta ei ajeltu niskasta ja ohimoilta. Sittenkuin hän on lukenut aamurukouksensa, on hän valmis menemään aamutarkastukseen“.

Alkuvaiheessa reservimiehillä oli edessä tukan leikkuu, saunominen ja varusteisiin tutustuminen. Tämän jälkeen alkanut koulutus Saarisen mukaan sisälsi pääasiassa ampuma- ja yleistä koulutusta, ampumakoulutusta hivenen painottaen. Tämä alkoi aseen käsittelystä, siirtyi tähtäysharjoituksiin ja paukkupatruuna-ammuntaan ja päätyi kovapanosammuntoihin. Aseena oli 1870-luvulla Venäjän jalkaväen käyttämä 4 linjan kivääri eli kehittäjänsä, amerikkalaisen kenraali Berdanin mukaan kutsuttu ase. Yleinen sotilaskoulutus käsitti sulkeis- ja avoharjoituksia, marsseja ja manöövereitä sekä sotilasvoimistelua. Lisäksi opetettiin jonkin verran muassa lukemista, laskentoa ja kirjoitusta. Päivät olivat lyhyen koulutusajan vuoksi pitkiä. Aamupäiväpalvelus kesti yleensä klo 8–11 ja ruokatauon jälkeen klo 15–18. Vapaa-ajastakin kului osa harjoituksiin.

Ensimmäisen kerran reservikomppaniasta pääsi heinäkuun puolivälissä kirkkoon 25 miestä ja aliupseeria vänrikki Hellmanin johdolla. Osa reservimiehistä ei jaksanut koko harjoitusaikaa. 16. heinäkuuta jouduttiin neljä miestä päästämään “kivuliaisuuden vuoksi” kotiin. Toisaalta myös yksi sairauden takia 6. päivän ilmoittautumisesta myöhästynyt reservimies saapui komppaniaan vasta 18. päivänä.
Reservikomppaniassa tuotti ongelmia aluksi eräs komppanian aliupseeri. Hän kävi luvatta kaupungissa, hankki luvattomalla tavalla viinaa ja joi itsensä kolmen komppaniaan komennetun Viipurin tarkka-ampujan kanssa juovuksiin. Rangaistukseksi syylliset määrättiin arestiin, joka kuitenkin muutettiin “2 tuntiin kiväärillä”. Myöhemmin kyseinen aliupseeri lähetettiin juopumuksen ja epäasiallisen kielenkäytön takia Viipurin pataljoonaan rangaistavaksi.

Reservimiehet pääsivät lauantaisin kotilomalle, jolta oli palattava sunnuntai-iltana. Niille, jotka eivät esimerkiksi pitkän matkan vuoksi halunneet käyttää kotilomaa, järjestettiin kenraalikuvernöörin vuonna 1886 antaman määräyksen perusteella sunnuntai-iltoina lauluharjoituksia, pelejä, tansseja muuta vastaavaa.

9.8.1883 reservikomppaniaan tuli toinen reservimiesten erä. Nyt olivat vuorossa vuoden 1882 kutsunnan reservimiehet, joita saapui komppaniaan 240.

Reservimiesten palvelus ei päättynyt ensimmäisen kesän päiviin, vaan vielä oli käytävä komppaniassa kahden kesän aikana. Ensimmäisenä kesänä oltiin komppaniassa 45 vuorokautta, toisena 30 ja kolmantena 15 vuorokautta.

Syyskuun lopussa 1885 piti Viipurin pataljoonan päällikkö eversti Mallén reservimiehille lopputarkastuksen. Sen kohteena olivat kolmannen kesänsä harjoitukset päättävät reservimiehet eli siis vuonna 1883 aloittaneet. Kaksipäiväisessä tarkastuksessa tutkittiin ensin ampumataito, ja sen jälkeen oli manööveri isolla leirikentällä. Ensimmäiset reservimiehet saivat tarkastajalta runsaasti kiitosta ja lähtivät perjantaipäivänä, Lappeenrannan Uutisten mukaan, “täysin oppineina viimeisen kerran kokouspaikastaan“.

Reservikomppaniajärjestelmää kritisoitiinkin. Lappeenrannan reservikomppanian lopettaessa syksyllä 1886 senvuotiset harjoituksensa pohti Östra Finland-lehti reservikomppaniajärjestelmän tehoa. Katsoja ei lehden mukaan voinut asettaa reservimiesten harjoituksille kovin suuria vaatimuksia; oli selvää, ettei metsästä tullut maajussi voinut kolmessa kuukaudessa oppia kaikkea niin hyvin kuin aktiivipalvelusmiehet kolmessa vuodessa. Siksi reservimiesten kanssa pitäisikin keskittyä vain sodankäynnin kannalta tärkeimpiin taitoihin, kuten esimerkiksi maaliinampumiseen. Yleensä pitäisi koulutusajan 90 päivää olla lehden mukaan vain yhdessä kesässä.

Lehti puuttui myös aikaisempina vuosina 29. reservikomppaniassa esiintyneisiin kouluttajien väkivaltaan ja raakuuksiin. Tällaisen oli nyt todettu vähentyneen. Kirjoittaja oli kuitenkin sydämistynyt siitä, että reservikomppanian päällikkö oli määrännyt vierailukiellon komppaniaan. Koskaan aikaisemmin ei edes aktiivipataljoonissa ollut tehty näin. Kirjoittajan mielestä oli alhaista, ettei yleisö, joka sentään piti yllä varuskuntaa, päässyt käymään poikiensa “kotiin”.

Lappeenrannan reservikomppanian toiminta jatkui ensimmäisten vuosien mallin mukaan aina vuoteen 1899 asti. Joskus komppania harjoitteli myös vakinaisen pataljoonansa kanssa joko leirikokouksen tai muussa yhteydessä. Tällöin harjoitukset liittyivät Viipurin pataljoonan toimintaan. Esimerkiksi vuoden 1884 matkasta kertoi Ilmarinen-lehti elokuun numeroissa.

Reservimiesten kivääriotteita esittelevä valokuva. (SA-kuva).

Piirustus Lappeenrannan komppanian parakkirakennuksesta ja tapparapeitsin koristellusta portista. (SA-kuva)

Pataljoona herätettiin Viipurissa keskiyöllä ja lähti marssille kohti Lappeenrantaa kello kolmen aikaan. Ennen lähtöä nautittiin ruoaksi hernekeittoa. Lappeenrantaan saavuttiin marssin jälkeen juhlavissa merkeissä. Pataljoona marssi Porilaisten marssin soidessa ja suuren ihmisjoukon seuraamana halki kaupungin. Leiripaikka oli Lappeenrannan reservikomppanian harjoituskentällä, jonne päästyään Viipurin tarkka-ampujat pystyttivät teltat, söivät ja joivat. Leiriohjelmaan kuului taisteluharjoituksia, joita käytiin välillä yhdessä reservikomppanian kanssa. Yhtenä päivänä tarkka-ampujat pääsivät Lappeenrannan torille, jossa kaupunkilaiset kestitsivät vieraita viinaryypyillä, oluella ja nisuilla. Kaupungin edustaja piti lisäksi torilla puheen, jossa kiitti pataljoonaa hyvästä käytöksestä ja toivotti onnea. Viikon kestäneiden harjoitusten jälkeen pataljoona palasi jälleen marssien Viipuriin.

Myös vuonna 1889 Viipurin pataljoona kävi Lappeenrannassa. Marssi alkoi 18.7. ja kesti kolme päivää ja kaksi yötä. Matka oli niin rankka, että lopussa tarvittiin jo sairaskärryjäkin avuksi. Perille päästyä käskettiin osa pataljoonan miehistä heti ampumaharjoituksiin, jotta nähtäisiin, miten väsyneet marssista tulleet miehet ampuivat. Lisäksi alkoi sataa. Tämän jälkeen sentään päästiin syömään hernekeittoa ja jokainen sai vapaasti levätä. Seuraavana päivänä osa miehistä laskettiin kirkkoon.

Maanantaina alkoivat harjoitukset, Viipurin Sanomien mukaan tehtävinään muun muassa välimatkan arviointi, etuvartiopalvelus, kenttäammunta, sapöörihautojen kaivu ja ketjuäksiisi. Kerran oli myös “trevoka” eli hälytys ja sen jälkeen lehden mukaan alkoi pikkusota. 2.8. pidettiin ampumakilpailu. 5.8. juhlittiin pataljoonan vuosijuhlaa. Ensin pidettiin kirkkoparaati soveliaalla paikalla lähellä olevassa metsässä, minkä jälkeen soitti soittokunta. Sitten piti pastori Lindholm saarnan ja rukouksen, lähinnä keisarin puolesta. Tämän jälkeen piti pataljoonan komentaja puheen. Lopuksi hurrattiin useaan otteeseen: muun muassa keisarille, Suomelle, Suomen sotaväelle, kenraalikuvernöörille, kenraaliluutnantti Ramsaylle ja miehistölle itselleen. Päivällisellä miehistöä kestittiin Viipurin Sanomien mukaan “aika tavalla”. Normaalin annoksen lisäksi joka miehelle annettiin nisuleipä, vähän sianlihaa ja potaattihöystettä. Takaisin Viipuriin lähdettiin 6.8. Matkalla oli vielä marssin ensimmäisessä yöpymispaikassa taisteluharjoitus Lappeenrannan reservikomppanian kanssa.

Reservikomppanian normaalielämästä poikkesivat vuoden 1885 kesän harjoitukset keisarin vieraillessa Lappeenrannassa. Reservikomppania, jossa vuoden 1883 kutsunnan miehet olivat kolmannen kesän harjoituksissaan, osallistui viidentenä elokuuta paraatiin ja seuraavana päivänä manööveriin, jota keisari seurasi. Komppania sai keisarin kiitokset sotilaallisista taidoistaan ja lisäksi Aleksanteri kysyi, kuinka kauan komppania oli ollut koottuna harjoitukseen.

Rudolf Hoffström komensi Lappeenrannan reservikomppaniaa keisarivierailun aikana. (Museovirasto, historian kuva-arkisto).

Otto Werner Palmroth. (Museovirasto, historian kuva-arkisto).

Loppuparaatin jälkeen saatiin tietää keisarin käyvän reservikomppanian parakeilla. Nyt miehet marssitettiin pikavauhtia komppaniaan ja ryhmitettiin ilman kivääreitä molemmin puolin miehistöparakin sisäänkäyntiä. Pian keisari saapuikin puolisonsa seurassa lipuin ja kukkaköynnöksin koristellulle alueelle. Ensin keisaripari astui sisään miehistöparakkiin, joka tarkastettiin perusteellisesti. Samalla keisari kyseli reservimiesten koulutuksesta, lukumäärästä ja heidän tekemisistään talven aikana. Aleksanteri oli ainakin reservikomppanian päällikön raportin mukaan tyytyväinen parakin mukavuuteen ja erityisesti ilmanvaihdon toimivuuteen.

Parakilta käveltiin upseeritaloon, jota keisari piti huoneet nähtyään tarkoituksenmukaisena ja viihtyisänä. Erityisesti ihailtiin verannalta Saimaalle avautuvaa näköalaa. Upseeritalolta käveltiin komppanian keittiölle, jossa keisaripari maistoi valmistuvaa ruokaa. Komppanianpäällikkö Hoffströmin mukaan ruokalajina sattui olemaan hernekeittoa, jonka keisarilliset makutuomarit arvostelivat erittäin hyväksi. Ylipäätään keisari piti myös keittiötiloja toimivina. Tämän jälkeen katseltiin vielä komppanian muita rakennuksia, ja sitten keisaripari siirtyi kaupunkiin.

Hernekeiton osuminen ateriaksi ei ollut ihme, sillä reservimiesten ruokalista sisälsi pääosin keittoja suolakalan ohella. Reservimiesten ruokavaliosta voidaan ottaa esimerkiksi vuoden 1895 viikoittain samana pysynyt ruokalista.

Päivä	Aamiainen	Lounas	Päivällinen
Su	Suolakala ja tee	Perunakeitto	Velli
Ma	Suolakala ja tee	Hernekeitto	Velli
Ti	Suolakala ja tee	Kaalikeitto	Puuro
Ke	Suolakala ja tee	Hernekeitto	Velli
To	Suolakala ja tee	Kaalikeitto	Puuro
Pe	Suolakala ja tee	Hernekeitto	Velli
La	Suolakala ja tee	Hernekeitto	Puuro

Vuoden 1885 leiri ja keisarivierailu meni ilmeisesti kaikin puolin hyvin, sillä Suomen sotaväen päällikkö kiitti elokuun lopussa kaikille leiriin osallistuneille joukko-osastoille lähettämässään kiertokirjeessä niitä hyvästä suorituksesta. Reservikomppaniaan saapuneessa kiertokirjeen suomennoksessa Ramsay kirjoitti muun muassa:

“Jo ennen leirikokouksen alkua olin minä täydellisesti vakuutettu siitä, että jokainen upseeri, niin myös joka ainoa alipäälliköistä ja miehistöstä tekisivät kaikkia, jotta joukot Hänen Majesteettinsa tarkastaessa esiintyisivät paraiten. Ja tämä minun vakuutukseni toteentui täydellisesti...”

Viipurin pataljoonan reservipiirin esikuntaupseereina olivat everstiluutnantit Carl Julius Stjernvall ja Oskar Adolf Järnefelt. Lappeenrannan reservikomppanian päällikköinä toimivat

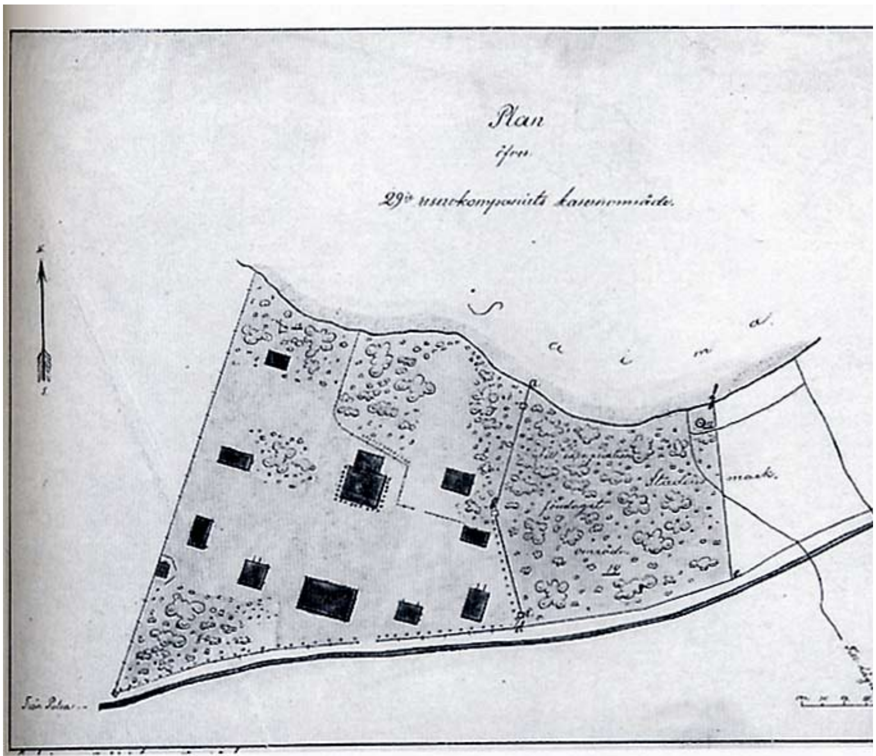
majuri	Berndt von Hertzen
everstiluutnantti	Berndt Hoffström
kapteeni	Emanuel Wikberg
kapteeni	Otto Palmroth

Lappeenrannan reservikomppania piti viimeiset harjoituskokoukset kesällä 1899. Lopullisesti komppanian toiminta lakkautettiin vuonna 1902.

Pentti Viskarin laatiman Lappeenrannan reservikomppanian vahvuuksia eri kesinä seuraavan taulukon mukaan harjoituksissa kävi komppanian toiminnan aikana yhteensä 7042 reservimiestä.

Eri vuosina vahvuus jakautui seuraavasti

Kesä	Komppanian kokonaisvahvuus kesän aikana
1883	448
1893	368
1894	375
1895	351
1896	331
1897	355
1898	397
1899	467
1884	613
1885	579
1886	469
1887	422
1888	359
1889	420
1890	384
1891	352
1892	352
1893	368
1894	375
1895	351
1896	331
1897	355
1898	397
1899	467

Komppanian alue ja rakennukset vuonna 1886. (VA).

11 LEIRIKOKOUKSET

11.1 Ensimmäiset leirit vuosina 1885 ja 1888

Alkukesällä 1885 pidettiin Lappeenrannassa ensimmäinen suuri suomalaisten asevelvollisten leiri. Tarkka-ampujapataljoonat, lehtitietojen mukaan yhteensä noin 4 500 miestä saapuivat varuskunnistaan Lappeenrantaan. Suurin osa niistä matkusti junalla, Viipurin pataljoona marssi ja Saimaan seudun pataljoonat tuotiin vesitse. Mikkelin tarkka-ampujapataljoona tuli tänne neljällä lotjalla ja kahdella höyryaluksella. Miehistö sijoitettiin lotjiin ja upseerit tulivat höyrylaivalla. Mikkelissä käytiin lähtöpäivänä 14.6. ensin kirkossa lähtörukouksessa ja siirryttiin rankassa vesisateessa aluksiin. Matkalla pataljoonan soittokunta soitti ja laulajat lauloivat. Matka kesti yli yön ja seuraavana päivänä oltiin Lappeenrannassa.

Asevelvollisten sotilaiden matka Lappeenrannan leirille herätti väestössä suurta kiinnostusta. Muun muassa Turun pataljoonan matkatessa junalla kohti Lappeenrantaa oli kaikilla pysähdysasemilla kasapäin uteliaita. Viipurin pataljoona tuli muista pataljoonista poiketen leirille marssien. Viipurissa saatteli sotilaita runsas joukko, jonka Ilmarinen-lehti väitti suurimmalta osaltaan koostuneen “nuorista tyttö-hempukoista”. Sotilaat marssivat ensin kymmenen virstaa, kunnes lepäsivät ja sammuttivat janoaan lähitaloista ostetulla maidolla. Yöpymispaikkaan Torikan kylään saavuttiin laulaen ja musiikin soidessa. Seuraavana päivänä päästiin Lappeenrantaan. Siellä oli useita pataljoonia ihmettelemässä pölyisiä ja matkasta väsyneitä marssijoita. Leirillä levättiin hetki, moni asevelvollisista ensimmäistä kertaa “vaatteesta tehdyssä tuvassa”. Tämän jälkeen saatiin hernekeittoa, jota “pojat halulla popsivat aikalailla”.

Kaksi tykkipatteria saapui Lappeenrantaan rautateitse heinäkuun alussa. Tykistöosaston mukanaolo oli uutta monille asevelvollisista, joista Kaiku-lehden mukaan “useimmat eivät ole koskaan nähneet kanuunaa”.
Kesä- ja heinäkuun vaihteessa leirille tuli myös 18 kadettia Haminan kadettikoulusta ottamaan osaa harjoituksiin. Kadetit erottuivat leirillä punalakkisina; niitä he joutuivat pitämään, kunnes suorittivat kokeen, jonka jälkeen saivat päällystöunivormut ylleen.

Hämeen Sanomien Lappeenrannan leiriltä saaman kirjeen mukaan kaupungin ennen niin hiljainen elämä muuttui sotilaiden saavuttua tavattoman vilkkaaksi. Maaseudun asukkaat toivat tavaroita kaupunkiin, jossa ne menivät hyvin kaupaksi. “Tämä siis vähän virkistää elämää näissä yksinäisissä seuduissa, joiden keskellä Lappeenrannan kaupunki sijaitsee.” Leiriä varten saapui tänne Viipurista useita ajureita. Ratsupoliisejakin oli lähetetty valvomaan yleistä järjestystä leiripaikan läheisyydessä.

Leiri herätti siviiliväessä suurta uteliaisuutta ja sitä kävivät päivittäin katsomassa “korkeammat ja alemmat vieraat; sillä kaikilla, alkaen kreivistä mökkiläiseen saakka, on täällä omaisiansa.” Leiriä katsomaan tulleita uteliaita kiinnostivat mahdollisten omaisten lisäksi teltat ja muut sotilaiden tarvikkeet; ehkä eniten huomiota herättivät kuitenkin sotilaiden harjoitukset ja sotilaiden neliääninen laulu, jollaista ei liene ainakaan yhtä laajassa mitassa paikkakunnalla aiemmin kuultu. Laulua harrastettiin runsaasti, aina harjoitusten jälkeen komennettiin komppanioissa laulajat eteen ja marssikäskyllä alkoi myös laulu.

Lehdistön mukaan ennen leirikokousta pelättiin Lappeenrannassa jonkin verran yleisen järjestyksen häiriöitä. Leirin alussa tämä ilmeni sotamiesten vieroksuntana. Eräs Uuden Suomettaren haastattelema Oulun pataljoonan mies kertoi, että ihmiset Lappeenrannassa näyttivät kammoavan heitä, varsinkin naiset: “jos kuitenkin sattumalta kohtasivat joitakuita sotamiehiä, niin heti tekivät näin” (tämän sanoessaan peitti hän silmänsä kämmenellään) “vaikka kyllä sormien välistä tirkistelivät, kuin hiiri lattianraosta.” “Luulivat kai”, lisäsi hän, “meitä samanlaisiksi kuin ryssät Parolan leirissä”. Uuden Suomettaren kirjeenvaihtaja piti pelkoa turhana, sillä leirissä pidettiin hyvää kuria ja sotamiesten käytös oli moitteeton. Tämän kaupunkilaiset tunnustivatkin lehden mukaan leirin loppupuolella ja kokousten toivottiin jatkuvan tulevaisuudessakin.

Sotaväen ja siviiliväestön suhteissa ilmeni joskus kitkaakin. Lappeenrannan Uutiset kertoi 22.9.1885 kaupungissa kesäisen suuren sotaharjoituksen aikana erään ajurin sanoneen kauppias Ruotzin puodin kohdalla tykkiväen läsnäollessa “perkele”. Tästä eräs kaupunkiin sijoitetun tykkiväen upseeri kapteeni Staecker, pahastui niin, että lähetti kirjeen maistraatille vaatien ajurin rankaisemista. Maistraatti ei lehden mukaan voinut kuitenkaan tehdä mitään, sillä ajurin numeroa ei saatu selville. Maistraatin

Suomen sotaväen päällikkö, paroni Georg Ramsay.

käytöksestä sydämistynyt kapteeni valitti edelleen Helsinkiin.

Asevelvollisten leirin arkea olivat ampumakoulutus ja tarkastukset, taistelu- ja paraatiharjoitukset. Harjoittelua motivoi erityisesti odotettu keisarivierailu. Osin tähän liittyen pidettiin kenraali Ramsaylle jo 26.6. 1885 paraati, jota johti Viipurin pataljoonan komentaja Wallén. Siinä kahdeksan asevelvollista pataljoonaa muodostivat yhdessä kaksi prikaatia, ja vain kaartin pataljoona oli erikseen.

Samana päivänä saapunut kenraalikuvernööri Heiden kiersi seuraavana päivänä Ramsayn ja kuvernööri von Daehnin kanssa leirissä. Kierroksen päätteeksi kuultiin muutamia musiikkikappaleita, joita esitti 220-miehinen kuoro. Esityksiä pidettiin mainioina ja kapellimestari Leanderia kiitettiin kovasti. Lappeenrannasta Heiden matkusti Pietariin ilmoittamaan leirikokouksesta keisarille.

Turkulainen Aura-lehti julkaisi Lappeenrannan leiriltä 30.6.1885 lähetetyn kirjeen, jossa nimimerkki "Jäykkä" kertoi leirialueella olleen juhannuksena toistakymmentä kokkoa. Leirillä vietettiin vapaa-aikaa ja musiikki soi. Lopuksi kirjeen mukaan alettiin tanssia Karjalan kaunotarten kanssa. Leirillä oli ennen juhannusta jo ensimmäinen yhteinen paraati, jota komensi kenraaliluutnantti Ramsay. Tämä ei onnistunut kiitettävästi, sillä kirjeen mukaan kuuma, helteinen päivä oli veltostanut miehet ja hirveä pöly ja tuhka, joka nousi epätasaisesta nurmesta, teki kaunomarssin ja juoksun lähes mahdottomaksi.

Perjantaina iltapäivällä kokoontuivat leirijoukot telttarivien eteen etulinjalle juhlapukuisina. Kenraalikuvernööri kulki rintamaa pitkin ja tervehti venäjäksi jokaista pataljoonaa. Kunkin pataljoonan soittokunnat soittivat pataljoonansa marssia Heydenin kulkiessa ohi. Auran saaman kirjeen mukaan tällä tavalla otettiin aina leiriin saapuvat korkeammat päälliköt vastaan. Tapaa nimitettiin "leiriin sisäänotoksi". Juhannuksen jälkiviikolla ei leirillä tavanomaisten harjoitusten ja ampumisen lisäksi ollut merkittäviä tapahtumia. Kirjeen kirjoittajan mukaan leiriläiset kävivät päivittäin uimassa Saimaassa, jonne oli telttalinjasta matkaa vain puoli virstaa. Uimarannalla oli ajoittain jopa 2000–3000 miestä.

2.7. 1885 päivätty kirje kuvasi edelleen leirielämää. Kiirettä oli pitänyt ja kuivaa. "Koko leiriolomme ajan on ollut yhtäläinen pölytys sillä ainoastaan kolme erää on satanut... Harjoitusten välitunnit on aina siivoustöitä, jos ei itse kentällä ja telttalinjalla, niin sitten telttarivien takaisessa metsässä, joka puiston tapaiseksi siivotaan ja tasataan." Harjoituksia kirjoittaja piti rankkoina ja monen olikin täytynyt lähteä rivistä kesken harjoituksen. Jotkut valittivat rintaansa ja monilla olivat jalat kipeitä. "Saadaan nähdä, jos eletään, että monen keuhkot ovat perin turmeltuneet kun leiriaika loppuu tuosta

tuhkasta ja mudasta, jota joka askeleella savupilvenä sieraimiin tupruaa”. Ramsay piti 2.7. taas paraatin, ja nyt se onnistui hyvin.

Heinäkuun helle lisäsi leiriharjoitusten raskautta. Esimerkiksi heinäkuun lopussa oli yli 30 astetta varjossa ja harjoitukset tehtiin kuuma talvilakki päässä, hartioilla sinellirulla kattiloineen ja raskas kivääri kädessä. Oulun lehti näki asiassa valoisammankin puolen: palkintona oli erinomaisen hyvä ruokahalu, hyvä terveys ja sikeä, makea uni. Erityisen rasittava harjoitus oli heinäkuun lopussa. Ensin marssittiin ja juostiin ampumaketjussa virstamääriä kovassa helteessä metsien läpi ja viimein rynnäköitiin vanhoja linnoitusvalleja vastaan, joille kiivettiin toisten olkapäiltä. Samana iltana tuli vihdoinkin rajuilma. Satoi niin rankasti, että koko leirikenttä oli yhtenä järvenä; kaartin pataljoonan teltat olivat vähän ylemmällä maalla, mutta Uudenmaan, Turun ja Vaasan pataljoonan alueella oli paikoin vettä polvia myöten. Hämeen Sanomat kertoi vettä olleen niin runsaasti, että eräs asevelvollinen oli uinut ulos teltastaan.

Auralle 20.7.1885 lähettämässään kirjeessä leiriläinen kertoi Ramsayn alkaneen pitää ampumatarkastuksia Suomen sotaväelle. Torstaina oli Turun ja Hämeen pataljoonien tarkastukset. Turun pataljoonan ammunta onnistui erinomaisesti – kirjoittajan mukaan komppanioiden yhteistulos oli “yli oivallinen, kaikkien arvolauseitten ulkopuolella”. Ramsay oli kiittänyt ampujia kahdesti. 3. heinäkuuta odotti Turun pataljoonaa Ramsayn pitämä miehistön yleinen katselmus ja kanslian ja kassavarain tarkastus.

Hufvudstadsbladetin toimittaja kuvasi elävästi ennen keisarivierailua pidettyjä paraatiharjoituksia. Kirjoittaja lähti kaupungista leirille aamulla klo 8.30. Siellä oli jo täysi hyörinä päällä. Eri pataljoonat harjoittelivat jo kello seitsemästä alkaen. Kenraaliluutnantti Ramsayn tiedettiin tulevan kello kymmeneltä pitämään harjoitusparaatia. “Hetken vain ehtivät joukot levätä, kun trumpettisignaalit kutsuivat ja pataljoonat astuivat musiikin tahdissa kentälle. 5000–6000 miestä järjestyi nopeasti. Ensin Ramsay teki kierroksen joukkojen läpi ja tervehti niin päällystöä ja miehistöäkin. Sitten hän nousi ratsaille ja siirtyi kentän länsipuolelle adjutantteineen. Eri soittokunnat olivat taas toisella puolella kenttää. Kun oli soitettu marssi, paraati alkoi.” Hufvudstadsbladetin mukaan hikipisarat helmeilivät kesäkuumuudessa sotilaiden kasvoilla ja paksu pölypilvi leijaili marssijoiden ympärillä. Ramsay oli tyytymätön ensimmäiseen harjoitukseen, joten se toistettiin vielä. Sen jälkeen seurasi juoksumarssi, ja kun ryytyneet, mustanaamaiset miehet juoksivat Ramsayn ohi, hän huusi komppanialle venäjäksi joko “slava” tai “haraso”, tai sitten ei mitään; tämä tuomio lankesi useimmille komppanioille. Myös juoksumarssi jouduttiin ottamaan uudelleen. Tämän jälkeen paraatiharjoitus päättyi.

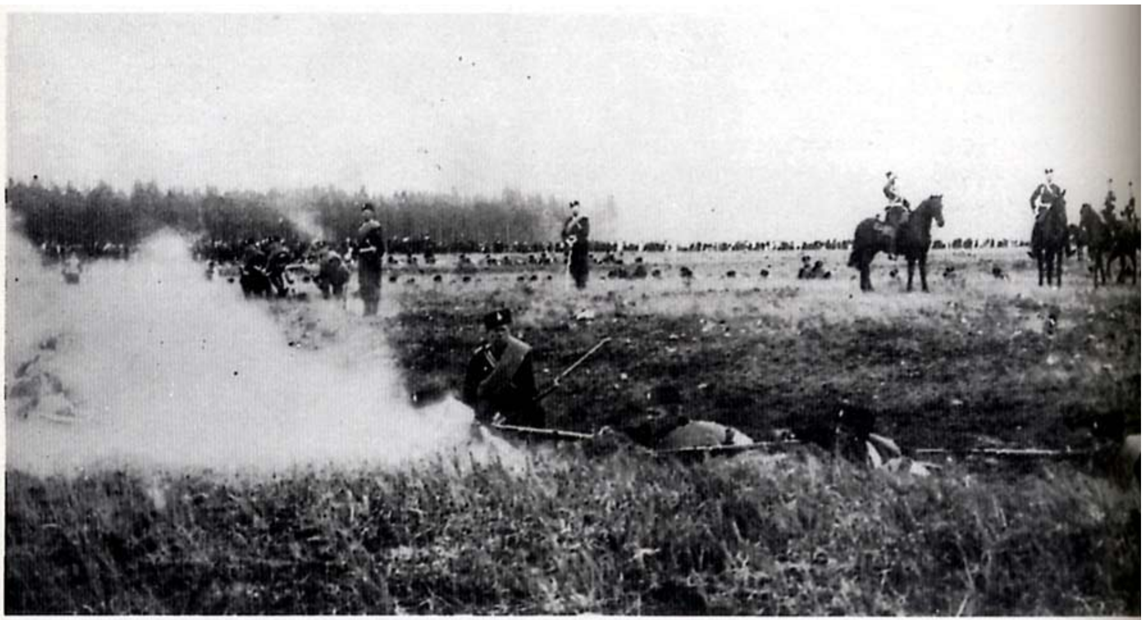
Leiripalvelus oli hyvin rasittavaa. Erilaisia harjoituksia oli päivittäin. Esimerkiksi ampumarata sijaitsi 2–3 virstaa leiristä ja sinne jouduttiin lähtemaan kello neljältä aamusta harjoituksen kestäessä kello 12:een asti.

Leirin päiväjärjestys oli Oulun Lehden mukaan seuraava.

5.30	Herätys
6.00	Aamutee
6.30	Harjoitukset alkavat
11.00	Liha-annosten jako (1/2 naulaa)
11.30	Uimaan
12.00	Vahtien vaihto
12.30	Päivällinen ja pieni päivällisuni
16.30	Iltapäiväharjoitukset alkavat
19.30	Illallinen
21.00	Iltahuuto

Aamiaiseksi saatiin teetä ja kaksi sokeripalaa, ruisleipää sai niin paljon kuin jaksoi syödä ja lisäksi annos silliä. Illallisella voitiin puuron sijasta antaa teetä sillin tai juuston kanssa. Välillä tarjottiin myös maitoa tai piimää. Joissakin yksiköissä, ainakin Vaasan pataljoonassa, sai aterioilla sahtiakin. Uuden Suomettaren mukaan leiriruoan laatua ei moitittu, joskin jotkut pitivät sitä yksitoikkoisena. Ruoka syötiin joissakin pataljoonissa fajanssiastioista, joissakin puukupeista ja joissakin varusteisiin kuuluvista metalliastioista.

Tyysterniemen leipomossa valmistettiin Uuden Suomettaren mukaan “kuivaa läpileipää eli kyrsää”. Kotitienoillaan leireilevät Itä-Suomen pataljoonat kuitenkin söivät pehmeää ruisleipää. Aiemmin oli ollut tapana jakaa annos viinaa sotamiehelle erityisesti rasittavimpien harjoitusten jälkeen, mutta Lappeenrannan leirillä tämä ollut enää käytössä. Sen sijaan joskus saatiin olutta.

Suomen kaarti harjoituksissa Lappeenrannan leirikentällä. (Museovirasto, historian kuva-arkisto).

Ruoka-annoksia pidettiin hyvinä. Kahdesti päivässä saatiin teetä, sitten 1/2 naulaa lihaa, päivälliseksi oli herne- tai perunasoppaa ja puuroa ja illalliseksi puuroa tai velliä. Leipä oli ainakin Oulun Sanomien saamien leirikuulumisien mukaan hyvin maukasta. Oulun Sanomat myös kertoi, että monet vapaaehtoiset, joiden täytyi itse kustantaa elatuksensa, söivät artelleissa sotamiesten ruokaa, vaikka he olisivat voineet käyttää myös upseeriravintoloita. Ruoka myös riitti, sillä kruununvouti oli jo talvella 1885 kerännyt Lappeelta ruokaa seuraavan kesän leiriä varten.

Teltoissa oli tietenkin hankalampi asua kuin kasarmiolosuhteissa. Miehillä oli mukanaan runsaasti varusteita, joiden säilytys ahtaissa teltoissa tuotti omat vaikeutensa. Lisäksi täällä piti olla koko ajan valmiustilassa hälytyksen varalta. Rauman Lehdessä julkaistujen Lappeenrannan leirimuistelmien mukaan Turun pataljoonalle tuli kuitenkin vain kerran kiire. Sateisena aamuyönä useat asevelvolliset, nukuttuaan siihen asti täydessä varustuksessaan, riisuutuivat ja arvelivat, ettei hälytystä enää annettaisi. Silloin kuitenkin alkoivat jokaisessa vahdissa olevat torvensoittajat soittaa hälytystä. Kaikki yhdeksän pataljoonaa saatiin kuitenkin kentälle nopeasti. Siellä Ramsay tervehti joukkoja ja kertoi mistä päin vihollinen oli hyökännyt. Tätä vastaan sitten sodittiinkin seuraavaan puoleen päivään asti.

Asevelvolliset saivat ainakin eräinä sunnuntaina käydä kaupungissa, mutta ravintolassa käyntiä ei suvaittu. Laatokka-lehden kirjeenvaihtaja nimimerkki J.L. kuvasi tilannetta näin: “Iltapuolella saa osa luvan kävellä kaupungissa, vaan ei päällikköjen nähden kapakassa. Tämä on hyvä ja kiitettävä tapa. Mutta ompa kyllä tiedetty keinoja keksiä tämänkin hankaluuden poistamiseksi asevelvollisiltamme. On näet asetettu kaupungin syrjäpuoleen likaisenlainen anniskelu (kapakka), jossa asevelvolliset saavat vapaasti pitää juoma-seurojansa, sillä semmoiseen kapakkaan ei minkäänlainen upseeri velvoita itseänsä käymään, kun kaupungin keskellä on puhtaampia ja kaikinpuolin hienompia kokonaista neljä. Tämä anniskelu on mielestäni suuri turmeluksen pesä; ikävin, hyvin ikävin silmin katselin tuota kurjaa paikkaa, mikä on tuohon tiensyrjään asetettu koko maamme turmioksi.”

Auraan lähetetyssä kirjeessä taas valitettiin, että huvitukset eivät tyydyttäneet kaikkia, sillä Mikkelin pataljoonasta oli karannut kolme asevelvollista – kirjoittajan mukaan “niitä herran heikoimpia”.

Karkaamiset uhkasivat lisääntyä, sillä elokuun alussa Auran saaman kirjeen mukaan oli seitsemän leirin päävahtiin lukittua asevelvollista yrittänyt pakoa. Eräs vaasalainen oli näet saanut kuljetetuksi puukkonsa arestiin ja nyrhinyt sillä lattiaparrut poikki. Pakoyritys tuli kuitenkin ajoissa ilmi ja ehdittiin estää.

Leirillä sattuneet rikkomukset rangaistiin yleensä kahdella tavalla. Rangaistu voitiin panna arestiin tai asettaa täysissä varusteissa seisomaan linjalle. Viimeksimainittua pidettiin vaikeampana kestää, sillä siinä oli siedettävä seisomisen lisäksi muiden ilkkuminen. Myös sota-oikeutta tarvittiin käsittelemään

vakavampia rikkomuksia.

Sunnuntai-iltaisin suurin osa miehistä laskettiin lomalle kaupunkiin tai matkoille sen lähiympäristöön. Leirille jääneet huvittelivat pelaamalla krokettia, lyömällä palloa tai heittämällä keilaa. Lisäksi laulettiin ja tanssittiin viulun tai hanurin tahdissa – tosin ilman tyttöjä. Yleensä tarkkailijat pitivät leirin elämää sangen siivona ja hiljaisena, rähinää ja juopuneita ei näkynyt. Kaupungilla kulki myös patrulleja tarkastamassa, että kaikilla oli lomalaput. Kaupungista lomalta saapuneista Uuden Suomettaren mukaan oli humalassa vain yksi, mutta tämäkin koetti sitä salata. Kirjeenvaihtaja piti tilannetta lähes ihanteellisena mutta huomasi, että leikkiä laskevien sotamiesten keskuudesta jotkut käyttivät törkeitä kirosanoja: eikö tätäkin voisi rangaistuksen uhalla kieltää?

Kello yhdeksältä pidettiin iltahuuto, jolloin päiväksi lomalle laskettujen oli oltava leirillä. Tosin voitiin luotettavaksi tunnetuille miehille myöntää parin tunnin pidennys loma-aikaan. Tämän jälkeen ei kukaan saanut enää lähteä leiriltä; nukkumaan saatiin käydä oman mielen mukaan.

Ilmarisen kirjeenvaihtajan mukaan leiriltä käytiin vapaahetkinä ihailemassa Imatran koskea. Sotaväkeen kuuluva kirjeenvaihtajakin oli 50 aliupseerin mukana erikseen vuokratulla "Leporello"-höyrylaivalla. Sillä ajettiin Joutsenon rantaan ja jatkettiin sieltä jalan koskelle, jota katseltiin "tehokkaan vaikutuksen vallassa".

Imatran lisäksi jotkut leirillä olijat ajoivat höyrylaivalla Lauritsalaan ja erityisen useasti käytiin Saimaan kanavalla. Lappeenrannassa oli myös "Don Juan"-niminen höyrylaiva, jolla leiriltä käytiin Punkaharjua ihailemassa. Juhlatunnelmaa lisäsi kaupungin ja leirin välialueelle sijoitettu karuselli. Leirikentän viereen rakennetussa esitystilassa esitelmöi "loihtutaiteen profesori" tyttärensä neiti Rudolphinen kanssa "loihtutempuistaan ja sukkeluuksistaan". Sama norjalainen taikuri kauniine tyttärineen esiintyi myös kaupungin kylpylän salongissa. Yleisöä oli kuitenkin vähän, sillä erään kirjeenvaihtajan mukaan "Arvoisat lappeenrantalaiset pysyttelevät mieluummin verhojensa takana...". Tämä oli kuulemma yleistä maamme pikkukaupungeissa.

Iltaisin kokoontuivat kaikki yhdeksän soittokuntaa soittamaan keisaripaviljongin eteen. Helsingfors Dagblad piti ensembleta todella hyvänä etenkin ottaen huomioon lyhyen yhteisen harjoitteluajan. Tämäkin toiminta keskeytyisi pian, sillä kaartin soittokunta oli määrätty mukaan keisariparin saaristokierrokselle kunhan keisarilliset saapuisivat.

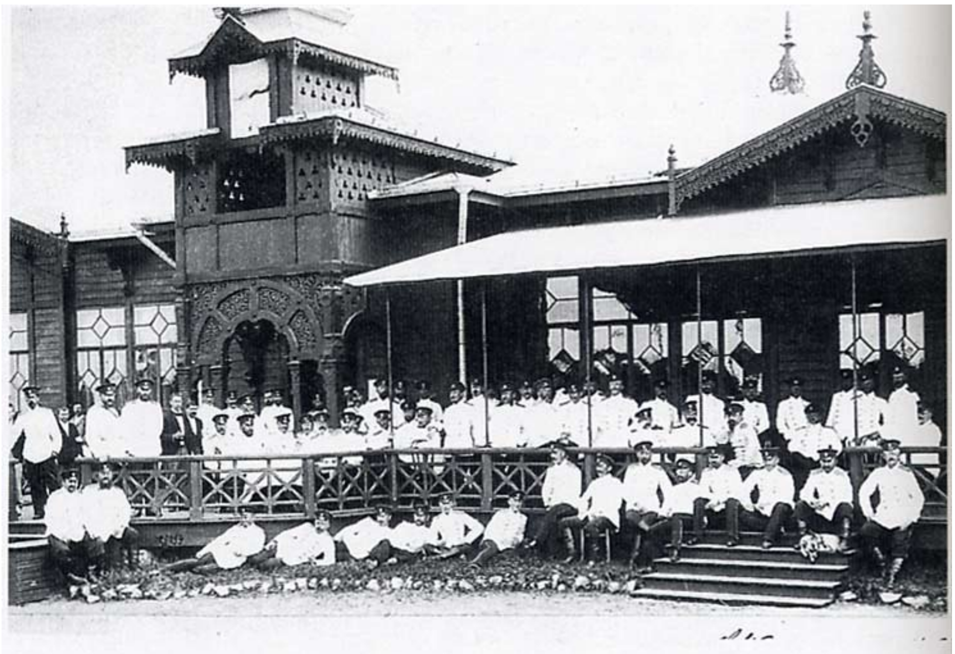
Kuopion pataljoonan laulajat niittivät eri yksiköiden laulajista eniten mainetta. Nämä lähetettiin heinäkuun alkupuolella ennen keisarin saapumista leirille Koiviston ankkuripaikalle laulamaan keisariparille; mukana seurasi myös kaartin pataljoonan soittokunta kapellimestari Leanderin johdolla.

Ruotsinkielinen jumalanpalvelus pidettiin kaartin pataljoonan telttaryhmän vieressä, varjoisassa paikassa vastikään puistoksi raivatussa metsässä. Alttari oli rakennettu lautalavalle ja koristeltu sinisellä sametilla ja hopeoidulla ristillä. Suomenkielinen palvelus taas oli Viipurin pataljoonan telttojen kohdalla. Täällä tyydyttiin maalaamattomista laudoista tehtyyn kateederin tyyppiseen saarnastuoliin. Jumalanpalveluksissa ei käynyt kovin runsaasti asevelvollisia, sillä niissä käyminen oli vapaaehtoista.

Leirin juhannusjuhliin oli kokoontunut myös siviiliväestöä. Näin asevelvolliset pääsivät Sanomia Turusta -lehden mukaan ensimmäisen kerran tapaamaan "Karjalan impiä". Miesten huvitellessa leirikentällä kokkojen leiskuessa kokoontui päällystö leirin oikealle siivelle, jossa pidettiin puheita, juotiin maljoja ja Kuopion pataljoonan kuoro lauloi.

Lappeenrannan leirikokouksen yhteydessä kiinnitettiin erityistä huomiota alkokoholin käytön säännöstelyyn. Ennen leiriä toivottiin lehdistössä, ettei kenellekään annettaisi anniskeluoikeutta leirin yhteydessä. Sen sijaan sotilaiden olisi saatava kohtuullisin hinnoin ostaa ruokatavaraa. Lähiseudun maanviljelijät voisivat viedä leirin keittiöiden luokse piimää ja maitoa myytäväksi aamuin ja illoin. Tarvittaisiin myös kauppapuoti lähellä leiriä myytävinään sotilastarpeita: rasvoja ja musteita jalkineisiin, nahkaa ja muita tarpeita saappaitten paikkaamiseen; paperia, kirjekuoria ja postimerkkejä kirjeisiin; verkaa, nappeja, hakasia, lankoja ja nauhaa ym. vaatteiden korjaamiseen.

Lisäksi ei haittaisi, jos leirin lähellä ravintolakin (siis raittiusravintola) tarjoaisi kohtuullisin hinnoin ruokaa ja erilaisia raittiusjuomia. Ilmarisen mukaan "Siellä kun Suomen nuori sotaväki tutustuu toisiinsa, niin olisipa joskus lomahetkinä (esim. jonakin raukkana sadeiltana, jolloin ei sotilaista ole kuivaa paikkaa muualla kuin kainalon alla) sangen soveliasta istahtaa hetkeksi toverien kera pöydän

Rakuunarykmentin ja Uudenmaan pataljoonan upseereita vuonna 1896 leirikentän keisaripaviljongin edustalla. (EKM).

ääreen, (höyryävä kuppi nenän alla tuota maailman mainiota tschajua), juttelemaan ja mielipiteitä vaihtamaan tämän suuren Suomemme erinomaisista luonnon ihanuuksista." Ilmarisen kirjeenvaihtaja, nimimerkki Jukolan Juhani, korosti lopuksi leirin kasvattavaa henkeä – mikäli noudatettaisiin raittiutta, säädyllisyyttä, tarkkaa velvollisuudentuntoa ja yhteistä sopusointuista toveruutta – tällöin voitaisiin yhtyä runoilijakuninkaan mainioihin runonsäkeisiin:

"Viel osatahan voittaa,
Oi kiitos Jumala!
Viel elää isäin henki,
On Suomess' urhoja".

Ilmarinen kantoi vielä myöhemminkin huolta sotilaiden siveellisyydestä, jota pidettiin myös armeijan voiman lähteenä.
Ilmarisen kirjeenvaihtaja raportoi harjoitusten ollessa jo käynnissä, miten lehden evästykset raittiuden ja siveellisyyden noudattamisesta toteutuivat käytännössä. Leirin takalinjalla oli "pari pientä, sievää myymälää". Toisessa myytiin limonadia ja seltteriä ym. kivennäisvesiä, toisessa myymälässä oli kahvila. Kahvin hintaa ja makua eivät asevelvolliset kuitenkaan kiitelleet. Kuitenkin kirjeenvaihtaja piti kahvilaa sangen toivottavana, "koska tuo kahvi-kulta on eräs niistä ylellisyyksistä joka ei pane miesten päätä pyörälle eikä töppösiä taivasta kohden".

Maitoa ja muita vastaavia tarvikkeita oli kaupan vähän ja hinnat epävakaita. Jos myyjä tuli leiriin, kauppa kävi ja toista myyjää ei näkynyt lähettyvillä, niin tuotteiden hinnat nousivat. Myöhemmin leirin kahvilaa käytettiin jo vilkkaasti, kahvin hinta alentui kohtuulliselle tasolle ja sieltä sai myös ruokaa ja sotilastarvikkeita.

Eri raportoijat pitivät leirin järjestystä hyvänä. Hämeen Sanomien kirjeenvaihtajan mukaan tähän "luultavasti pääasiallisesti vaikuttaa se seikka, että viinaa on, rangaistuksen uhalla, kielletty viljelemästä".

Ilmarisen kirjeenvaihtajan mukaan tavoitti leirin vallesmanni kuitenkin 16. heinäkuuta leirin takaisessa metsässä viinan salakauppiaan. "Viina-astiat olivat huolellisesti maahan kaivetut 7 lekkeriä, jota nuo lurjukset olivat viekoittelemassa sotilaillemme, tuota 'metelivettä` koettaneet kaupitella, saaden siten törkeällä vääryydellä ansaittuja rahoja." Viina ja rahat takavarikoitiin ja kauppiaat lähetettiin Lappeen nimismiehen huostaan. Myöhemmin 25. päivän iltana oli leirin ohjelmassa pastori Bergrothin esitelmä raittiudesta. Se aiottiin pitää leirin vasemmalla sivulla, samalla paikalla, jossa toimitettiin suomenkielistä jumalanpalvelusta. Pastori Bergrothin pitämä raittiusesitelmä keräsi Sanomia

Turusta -lehden mukaan hyvin vähän kuuntelijoita; se oli silti “mitä pontevinta laatua”.

Jyrkästi kielletyn viinakaupan ohella leiriltä karkoitettiin Uuden Suomettaren mukaan “eräänlaiset huonomaineiset naiset, jotka mielellään ilmestyvät sotaleirien läheisyyteen”.

Heinäkuun lopussa harjoiteltiin jo päivittäin keisarin ja keisarinnan tulevan vierailun aikana tapahtuvaa suurta”manööveriä”, sotaharjoitusta varten, samoin pataljoonien välistä kilpasoutua. Heinäkuun 28:ntena pidettiin soutukilpailu, jossa jokaista pataljoonaa edusti neljä venettä, joissa upseerit pitivät perää. Nopein oli Viipurin pataljoonan vene. Saman päivän aamuna Lappeenrantaan saapunut kenraalikuvernööri piti aamupäivällä paraatikatselmuksen ja illalla tykkien jyrinän ja kivää-rien paukkeen säestämän sotaharjoituksen.

Keisarivierailua odoteltaessa luotiin leirillä tunnelmaa juhlimalla keisarinnan nimipäivää 3. elokuuta. Sen aloitti kello 11 rukoustilaisuus. Joukot kokoontuivat kahteen nelikulmioon, ensimmäisessä Kaartin pataljoona ja neljä ensimmäistä tarkka-ampujapataljoonaa Uudenmaan pataljoonan telttojen edustalle, toisessa muut pataljoonat ja Lappeenrannan reservikomppania Hämeeenlinnan pataljoonan telttojen eteen. Samalla paikalla pidettiin myös jumalanpalvelus. Sitten esitettiin hymni “Kolj Slav-jen” ja virsi “Vår Gud är oss en väldig borg”. Tämän jälkeen joukot siirtyivät leirin eteen, jossa kenraa-liluutnantti Ramsay tervehti niitä. Tilaisuus päättyi hurraa-huutoihin ja musiikkijoukkojen soittamaan Venäjän kansallislauluun “Jumala tsaaria suojelkoon”.

Ns. kenraaliparaatissa pataljoonat marssivat plutoonittain kentälle ja muodostivat renkaan muotoisen jonon. Ramsay tarkasti hänen ohitseen marssivat joukot. Kenraalin kohdalla asevelvolliset tervehtivät häntä venäjäksi ja soittokunnat soittivat marssia. Ramsayn mukana leiriharjoituksia johti ainakin heinäkuun puolivälissä kenraalimajuri Enckell, joka edusti Pietarin sotaministeriössä Suomea.

Tykistö otti muiden joukkojen tapaan osaa harjoituksiin ja paraateihin. Sitä seurattiin mielenkiinnolla, sillä asevelvollisten joukoilta puuttui oma tykistö. Sanomia Turusta -lehti kertoi, että eräänä lauantaina Ramsayn pitämässä paraatissa patteri juoksuparaatissa pysähtyi yhtäkkiä Ramsayn eteen ja “ampua jymähytti neljästä tykistä yhtäaikaa”.

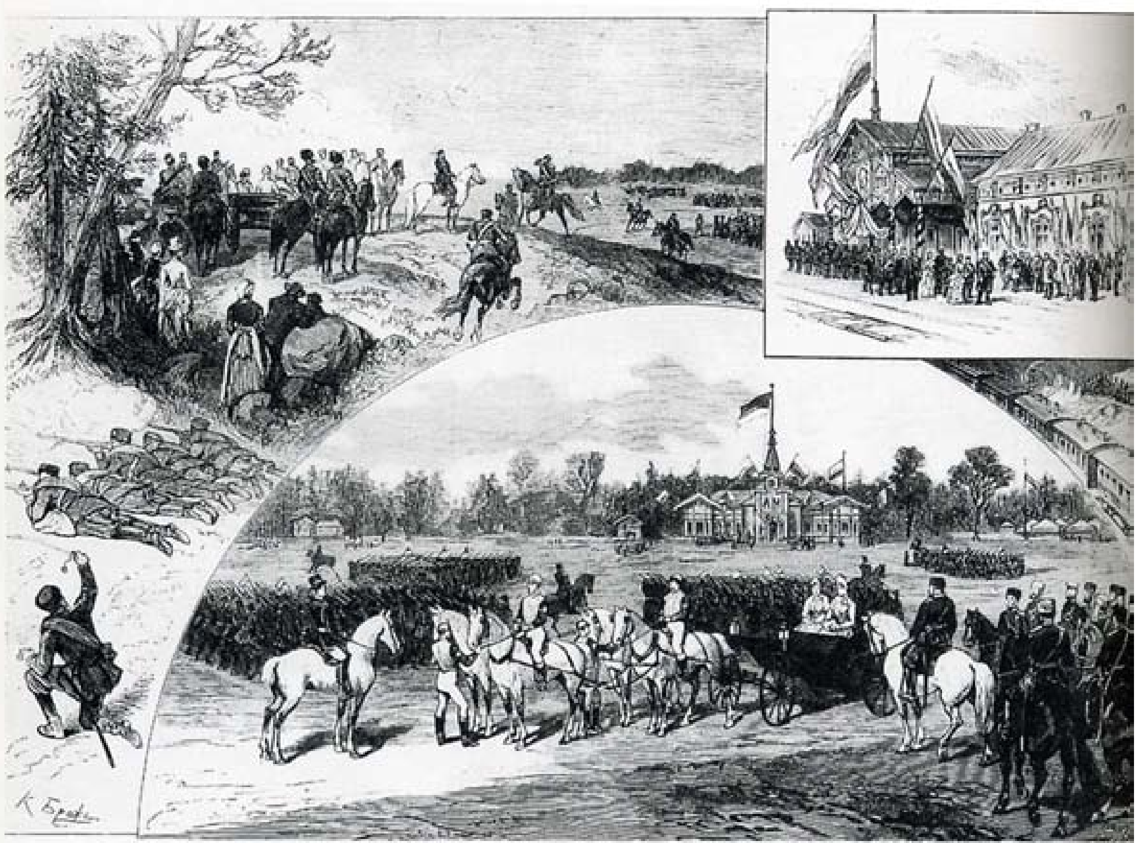
Kenraalikuvernööri Heyden saapui 28.7. taas Lappeenrantaan. Edellisenä päivänä pidettyyn harjoitukseen kaikki leirijoukot ottivat osaa. Tuntia ennen harjoituksen alkua siirtyivät Uudenmaan, Turun ja Vaasan pataljoonat sekä kaksi plutoonaa tykistöä leirikentän yli rautatieaseman vastaiseen suuntaan ja toinen osasto, joka käsitti Oulun, Kuopion, Mikkelin, Hämeen ja Viipurin pataljoonat ja lopun tykistön, leiriytyi rautatieaseman lähistölle. Ensimmäinen osasto sai käskyn tehdä hyökkäys leiriytynyttä ylivoimaista vihollista vastaan; se joutui kuitenkin perääntymään lähes entiseen paikkaansa, sillä toinen osasto alkoi kiertää hyökkäävän osaston oikeaan sivustaan.

Ramsayn lauantaisin pitämissä paraateissa saattoi kenraali huutaa hyvin marssineelle komppanialle: “Hyvin, pojat!”. Tähän vastattiin “Ahkeruus on ilomme, herra paroni”. Heinäkuun loppupuolella huudot kuitenkin vaihdettiin venäjäksi, sillä harjoiteltiin keisarin tuloa varten.

Ajankohtaiset kielikysymykset heijastuivat myös Lappeenrannan leirille. Uusi Suometar arvosteli leirin jälkeen sitä, että upseerit käyttivät liian vähän Suomen kieltä. Sotamiesten puhuttelu suomeksi olisi lehden mukaan erityisen suotavaa, kun komennuskielenä oli venäjä. Oli pelättävissä syntyvän katkeruutta, kun sotilaiden enemmistölle oli sekä venäjän että ruotsin kieli vierasta. Tästä oli jo oi-reita, kun juhannuspäivänä pidetyissä Kuopion pataljoonan komentajan hautajaisissa ei käytetty yh-tään suomenkielistä sanaa.

Myös Aura-lehden heinäkuun alussa 1885 saama kirje valaisee kielenkäyttöä leirillä. Kirjoittajan mukaan suomalainen ja ruotsalainen kulkivat täälläkin päin Suomea rinnatusten, ei ainostaan Lappeenrannan kaupungissa – josta tosin löytyi myös paljon venäjää puhuvia – vaan myös leirissä. Esimerkiksi iltasoitossa asettuivat kaikki komppaniat paikoilleen iltakatsastukseen ja yhteisiin rukouksiin. Yhdessä komppaniassa rukoiltiin kirjoittajan mukaan suomeksi, toisessa ruotsiksi. Yhdessä pataljoonassa luettiin vääpelin päiväkäskyt suomeksi ja toisessa ruotsiksi. Päiväkäskyt kirjoi-tettiin molemmilla kielillä, kirjoittajan mukaan vain Viipurin ja mahdollisesti Kuopion ja Hämeen pataljoonissa ne ilmestyivät ainoastaan suomeksi.

Viipurin Sanomat kertoi heinäkuun lopussa leirijoukkojen jo edistyneen sotilaallisissa taidoissa; rivit olivat nyt paljon suoremmat ja kulku tasaisempaa ja vakaampaa kuin leirin alussa. Parhaita pataljoonista tässä olivat kaartin ja Hämeenlinnan pataljoonat. Lehti kertoi myös Lappeenrannan

Keisarivierailua 4.8. 1885 odoteltaessa kaunistettiin kaupunkia ja leiriä. Keisarintalo laitettiin kuntoon, kirkko oli kunnostettu ja kaupunki koristeltiin seppeleillä ja lipuilla. Rautatieasemalta kaupunkiin tultaessa oli kaupungin "sisääntulon" luokse pystytetty kunniaportti, joka oli koristettu lipuilla. Leirissä oli taas ns. ensimmäinen linja eli lähinnä kenttää oleva telttalinja koristeltu. Ajan lehtitietojen mukaan tyylikkäästi toteutettu koristelu oli arkkitehti Ahrenbergin suunnittelema. Jokaisen pataljoonan telttarivin eteen oli sijoitettu kahdeksan lipuin koristeltua salkoa, joihin oli kierretty kuusenhavuja ympärille. Salot oli yhdistetty kukkaseppeleillä. Kaksi korkeinta salkoa oli aina sijoitettu keskelle. Niitä koristivat neljän lipun lisäksi Suomen vaakuna ja asianomaisen pataljoonan kotiläänin vaakuna. Kuva lehdestä "Putesestvie Ih Imperatorskih Velizest". Vsemirnaja illustrazija 1885. Heidän kuninkaallisten majesteettiensa vierailu Suomessa 1885. (Museovirasto, historian kuva-arkisto).

reservikomppanian toisvuotelaisten ottaneen osaa katselmukseen. Nämä eivät tietenkään vetäneet vertoja vakinaiselle väelle "tasaisessa kuljeskelussa", mutta lehden mukaan reservikomppanioiden oikea paikka olikin taistelussa. Lehti toivoikin, etteivät komppaniat taistelukentällä antaisi aihetta nauruun, kuten oli käynyt lauantain katselmuksessa, jossa yksi mies juostessaan kompastui ja kaatui.

Lappeenrannan leiri ja keisarin vierailu leirillä herätti kiinnostusta myös maan rajojen ulkopuolella, sillä muun muassa englantilainen Standard-lehti lähetti kirjeenvaihtajan seuraamaan leiriharjoituksia.

Keisariparin saapumista edeltävän viikon perjantaina kaupunkiin tuli 110 hovivirkamiestä sekä lauantaina 100 hevosta ja noin 40 vaunua keisariparille ja muille korkeille vieraille.

25.7 päivätyssä kirjeessä kertoi Aura lukijoilleen Lappeenrannan leiriläisten odottavan jo keisarin tuloa. Hän saapui vihdoin tänne 4.8.1885. Sotilaat ottivat rautatien varteen asettuneina vieraat hurraahuudoin vastaan. Samana iltana keisari tarkasti leirin. Pataljoonat asettuivat etulinjaan kivääreittä ja keisari ratsasti joukkojen ohi tervehtien jokaista pataljoonaa erikseen.

Seuraavana päivänä pidetty paraati onnistui hyvin. Kuudentena elokuuta keisari tarkasti sotaharjoituksen, joka myös onnistui hyvin. Jokaiselle miehelle oli annettu 60–100 patruunaa, jotka harjoituksessa ammuttiin parissa tunnissa. Lisäksi tykistöosaston kahdeksan tykkiä ampui lähes taukoamattomasti, joten – Rauman Lehden mukaan – "voi arvata, ettei paukkeesta ollut puutetta".

Keisarivierailun musiikillisesta annista vastasi noin 300 miehestä koottu laulukuoro laulaen vie-

raille heidän ollessaan illallisella. Kun useita lauluja oli jo laulettu, tulivat keisari ja keisarinna valkeassa kesäpuvussaan kiittämään kuoroa. Tällöin laulettiin vielä “Maamme” ja “Keisarin hymni”. Lappeenrannan kaupunki oli vierailun kunniaksi liputettu ja juhlavalaistu. Leiri taas oli Rauman Lehden mukaan kuin tulimeri ilotulituksen valossa. Vierailu päättyi keisarin lähtiessä 7.8. Lappeenrannasta Helsinkiin. Asemalla laulettiin jälleen Keisarin hymni. Keisari lahjoitti jokaiselle sotilaalle ruplan, josta miehet saivat Suomen rahassa neljä markkaa.

Lappeenrannan Uutiset kertoi leirikentän tyhjenneen jo 11.8. mennessä. Nuoremmat esiupseerit jäivät Lappeenrantaan harjoittelemaan 11.8. – 23.8. väliseksi ajaksi. Ohjelmaan kuului marssileirin perustaminen, etuvartioiden asettaminen, oman aseman puolustaminen, vihollisen aseman valloittaminen ja marssijärjestys sodan aikana. Harjoitukset tehtiin itsenäisesti ja tarkastettiin ja korjattiin esikuntapäälliköiden, everstien Boxströmin ja Palinin johdolla.

Suomalaisten pataljoonien vuosipäiväksi määrättiin myöhemmin 5.8. edelläkuvatun keisariparaatin mukaan.

Vuoden 1885 Lappeenrannan leiriharjoituksen päätteeksi toivoi Uusi Suometar manöövereihin mukaan ratsuväkeä. Lehden mukaan tällöin toisiaan vastaan asetetut sotajoukot voisivat toimia itsenäisesti eivätkä pelkästään tarkan ennakkosuunnitelman mukaan. Siten harjoituksista saatava hyöty olisi suurempi.

Hufvustadsbladetin toimittaja piti asevelvollisten koulutuksessa tärkeämpänä sotilaille tärkeitä taitoja kuten ampumista, manöövereitä jne. kuin paraatiharjoituksia, joiden tavoitteena kirjoitttaja näki sotilaiden saamisen käveleviksi ja juokseviksi koneiksi. Koko leiriajan tehtiin muutama tunti paraatiharjoituksia joka lauantai. Tätä kirjoittaja piti liikana; ajan olisi voinut käyttää hyödyllisempiin harjoituksiin. Päällystöllä toki oli vuoden 1885 keisarivierailussa hyvä syy harjoitella paraatia – vierailun ohjelmaanhan kuului myös suuri paraati.

Laatokka-lehden mukaan asevelvolliset Lappeenrannan leirillä tunsivat itsensä sotilaina isänmaan puolustajiksi, ja lisäksi kansallistunne oli heissä heräämässä. Sotilaista olikin tulossa kunnon kansalaisia ja isänmaan ystäviä. Kirjoittaja toi esiin myös armeijan merkityksen kansan sivistäjänä: oli toivottavaa, että kansaan tarttuisi hyviä tapoja, sivistystä ja kansallistunnetta sotilaiden palattua kotiin. Tähän oli hyvät edellytykset, sillä “Harvoin sain kuulla heidän keskuudessaan epäsiveellisiä ja kirosanoja, vaan ainoastaan viatonta leikkiä ja semmoisia miehuullisia keskusteluja, jotka kyllä sopivat miesten ja kunnon sotilasten keskuudessa”.

Lappeenrannassa pidettiin seuraava suomalaisten joukkojen kesäleiri jälleen kahden vuoden kuluttua, vuonna 1888. Nyt miesmäärä nousi kesäkuun puolivälistä lähtien noin 4500 henkeen. Harjoituskenttä oli jo jonkin verran nurmettunut, mutta pölisi kyllä edelleen.

Leirin ohjelma noudatti vuoden 1885 mallia paitsi keisarivierailua. Kesällä 1888 sotaväen ja kaupunkilaisten välit lämpenivät edelleen, uteliaita vieraili leirillä ja asevelvolliset järjestivät usein tansseja leirikentällä. Illalla leirijoukkojen soittokunnat kävivät kaupungin rantapuistossa soittamassa. Alkoholikäytön katsottiin osin uuden väkijuoma-asetuksen ansiosta edelleen vähentyneen.

Uutta väriä leirijoukkoihin toi heinäkuun viimeisellä viikolla ratsuväki. Ratsuväkiosasto venäläisestä henkikaartin rakuunarykmentistä käsitti kaksi eskadroonaa eli noin 300 miestä ja hevosta. Lappeenrannan Uutiset määritteli ratsuväen olevan leiriharjoituksissa kuvaamassa miehistölle “tämän aselajin omituisuuksia, keinot ratsuväen voittamiseksi ja sen oma voima taistelussa sellaista vihollista vastaan, jolla on erilaisia ominaisuuksia”. Käytännössä koulutustavoitteisiin pyrittiin siten, että ratsuväki teki erilaisia hyökkäyksiä jalkaväkeä vastaan. 1888 leirin venäläisesssä tykistöosastossa oli kolme patteria, joissa jokaisessa neljä tykkiä.

Huomiota leirillä herättivät myös polkupyörät, joita käytettiin jo runsaasti. Lehdistössä jopa tiedettiin erään upseerin ajaneen leirille polkupyörällä Krasnoje Selosta neljässä vuorokaudessa.

Kaupungin lehdessä mainittiin venäläisten sotilaiden panoksen leiriharjoituksissa ja yleensäkin käytöksen olleen erittäin hyvää. Keisarinnan nimipäivänä 3.8.1888 oli linnoituksen venäläisten kasarmien edustalla suuri juhlatilaisuus. Suomalaisista pataljoonista oli kunniavieraana kahdeksan miestä jokaisesta pataljoonasta. Kasarmit koristeltiin juhlan kunniaksi lipuin ja köynnöksin. Kasarmeissa majaili leirien aikana tykistö ja siellä ollut jalkaväki oli sillä aikaa leirissä. Leirin aikana järjestetiin myös kutsuja tykistöupseerien klubilla linnoituksessa.

Keisarinnan nimipäivän lisäksi toinen suuri juhlatilaisuus oli heinäkuun lopussa Venäjän kansan kristinuskoon kastamisen 900-vuotisjuhla. Siihen kuului muun muassa suuri paraati linnoituksessa ja kirkkokulkue. Juhlan päätteeksi ammuttiin linnoituksessa 101 tykinlaukausta

Vuoden 1888 leirin yhteydessä kiinnitettiin huomiota sen houkuttelemiin kaupustelijoihin, joita ainakin lehdistössä nimitettiin tataarikauppiaiksi. He pukeutuivat kuvausten mukaan pitkään, ruskeaan takkiin ja kulkivat kauppatavaroita sisältävä pussi olallaan. Tällaiset kauppiaat lienevät olleet tuttuja muuallakin Venäjän armeijan kokouksissa, sillä Kaiku-lehteen Lappeenrannan leiriltä kirjoittanut nimimerkki "Eenokki" kertoi jopa tunteneensa erään näistä heistä. Hän oli tavannut tämän 10 vuotta aiemmin Krasnoje Selon leirillä. Kyseessä oli "Eenokin" mukaan "tuon liikkuvan kauppahuoneen omistaja ja muut ovat hänen yhtiönsä asiamiehiä."

Tataarikauppiaat myivät muun muassa nenäliinoja, rihmaa ja saippuaa. Venäjältä oli tullut appelsiinien ja makeisten myyjiä sekä jäätelön kauppiaita. Lisäksi kaupungista oli paikalla muun muassa siman myyjiä ja ympäröivän maaseudun emäntiä myymässä voita, maitoa, kananmunia ja kahvia.

Leirikokoukset karkoittivat linnut leirin läheisyydestä metelillään. Vuonna 1888 vieraili leirillä kuitenkin kesy korppi, joka kävi eri pataljoonissa. Kaiku-lehden kirjeenvaihtajan mukaan se tunsi "arvoerotukset paremmin kuin joku nahkapoika". Korpin omisti kapteeni Leidenius ja asevelvolliset ristivät sen Kalleksi.

Vuoden 1888 leiri loppui 6.8.1888. Päätöspäivien ohjelmaan kuului 4.8. pidetty sotaharjoitus. Leirin herätti hälytys puoli neljältä aamulla. Tarkka-ampujapataljoonat ehtivät leirikentälle nopeasti ja odottivat siellä tuntia myöhemmin linnoituksen kasarmeista tulevaa tykistöä ja kahta tuntia myöhemmin Reijolan ja Juvakan kylistä tulevaa ratsuväkeä. Näiden saavuttua alkoi harjoitus, jossa osa joukosta puolusti Lappeenrantaa ja osa hyökkäsi. Seuraavana päivänä oli pataljoonien juhlapäivä ohjelmassaan muun muassa jumalanpalvelus ja seremoniamarssi. Lisäksi keisaripaviljongissa oli runsas aamiainen, jolle kutsuttiin upseeristo ja iso joukko yleisöä. Iltapäivällä ajettiin ylimääräisellä junalla Saimaan rantaan, josta noustiin Elias Lönnrotiin seuraamaan pataljoonien kilpasoutua. Höyrylaiva palasi satamaan kello kahdeksan, yhdeksältä kokoonnuttiin keisaripaviljonkiin ja kymmeneltä oli leirissä ilotulitus. Elokuun kuudentena, leirin päätöspäivänä, pidettiin vielä tavanomaiset harjoitukset, joiden jälkeen kenraalimajuri Ramsay kiitteli miehiä hyvästä menestymisesta ja käytöksestä.

11.2 Loppukauden leirit

Leirikokoukset jatkuivat edelleen 1890-luvulla. Vuoden 1891 leiriä korosti jälleen keisari Aleksanteri III:n vierailu. Keisaripari saapui kaupunkiin 5. elokuuta junalla. Asemalta ajettiin kukkia heittelevien kaupunkilaisten ohitse keisarintaloon, johon vieraat majoittuivat. Vierailun kunniaksi linnoituksen vallit valaistiin ja Kaupunginlahden rannassa oli ilotulitus. Leirikentällä pidettyyn keisariparaatiin komennettiin kaikki Suomessa olevan 24. jalkaväkidivisioonan rykmentit sekä kaksi pataljoonaa linnoitusjoukoista.

Birger Åkerman kertoo muistelmissaan, että keisarille lauloi vierailun päätteeksi aamiaisella ennen junan lähtöä musiikkilehterillä – siis kaiketi rakuunarykmentin upseerikerholla – Kuopion pataljoonan kuoro. Keisari piti laulusta niin, että hovimarsalkka ruhtinas Obolensky joutui kaksi kertaa muistuttamaan junan odottavan lähtövalmiina.

Suomalaisten joukkojen vakiintuneen kesäleirijärjestelmän mukaan komennettiin kaksi pataljoonaa niistä useaan otteeseen Krasnoje Seloon suuriin harjoituksiin. Ne kestivät elokuun puolivälistä alkaen kaksi viikkoa. Muut kuusi pataljoonaa olivat sillä aikaa pienemmissä leiriharjoituksissa Lappeenrannassa Suomeen komennettujen venäläisten joukkojen kanssa. Lappeenrannan leirit kestivät yleensä heinäkuun seitsemännestä noin 20. elokuuta. Tästä ajasta varattiin kaksi viimeistä viikkoa yhteisharjoituksiin.

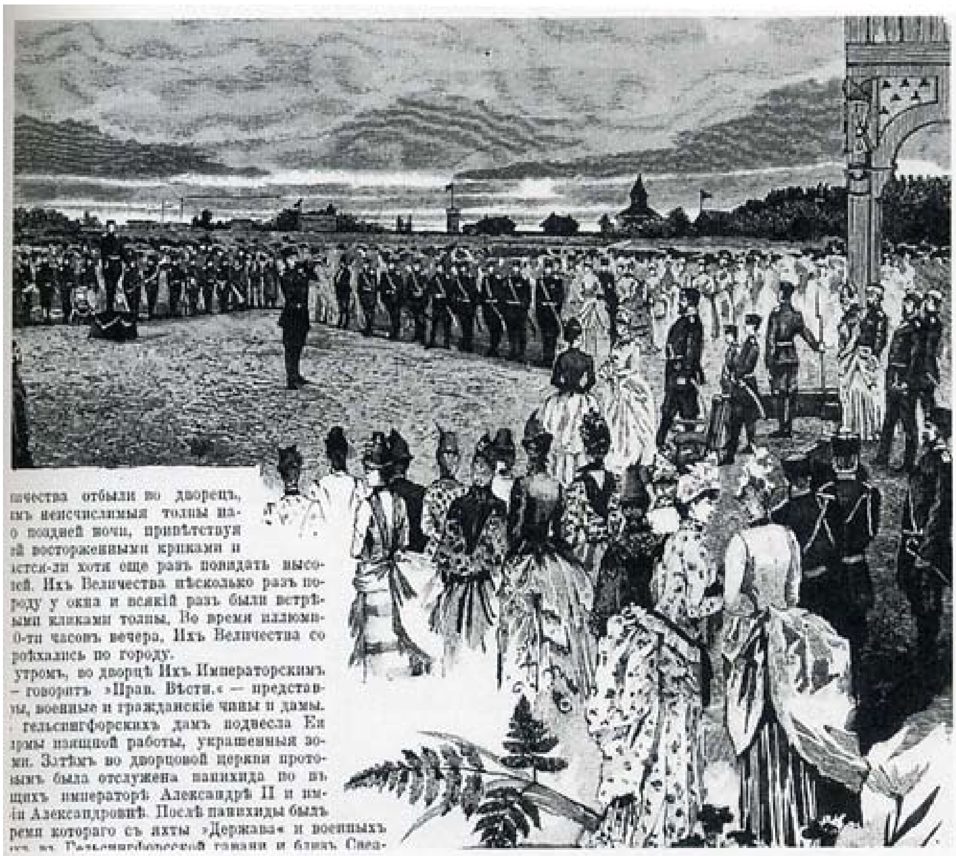
Suomen kaartinpataljoona osallistui viimeisen kerran vuoden 1891 leirikokoukseen muiden suomalaisten joukko-osastojen kanssa. Suomen rakuunarykmentti oli nyt mukana ensimmäistä kertaa. Vuosien 1885 ja 1891 "keisarikokousten" ohella suomalaiset joukot olivat yhteisellä Lappeenrannan leirillä vuosina 1888, 1894 ja suureen sotaharjoitukseen Viipurin ja Lappeenrannan välillä päättyneellä leirillä vuonna 1896.

Venäläisten ja suomalaisten joukko-osastojen välit kiristyivät ensimmäisten leirien jälkeen. Jo 1890-luvulla esiintyi riitoja niiden kesken. Kazanzovin mukaan ensimmäinen huomattavampi riita Suomen rakuunarykmentin miesten ja suomenmaalaisten tarkka-ampujien välillä syntyi vuonna 1893, kun suomenmaalaiset tarkka-ampujat olivat ensimmäistä kertaa mukana Lappeenrannan leirillä.

Kesäkuun lopussa tapahtuneen välikohtauksen aiheutti ilmeisesti osaltaan rakuunoiden juhannuksena ottama "hyvä humala". Muutama rakuuna hyökkäsi näet selvittämättömästä syystä 1. suomenmaalaisen tarkka-ampujapataljoonan venelaiturin ja uimapaikan luona seisovan päivystäjän kimppuun haukkuen tätä ryssäksi. Päivystäjän avuksi tuli pyykkiä laiturilla peseviä sotilaita sekä pian myös 4. suomenmaalaisen rykmentin ampumaharjoituksista palaava osasto. Samaan aikaan ohi ajanut prikaatin komentaja kenraalimajuri Popoff sai tappelun loppumaan. Sen päätteeksi vietiin 15 sidottua rakuunaa leirille talteen. Saman kesän heinäkuussa suomalaisten ja suomenmaalaisten tarkka-ampujien kesken syntyi vielä tappelu pyykkilaiturien käytöstä – suomenmaalaisilla rykmenteillä ei näet vielä ollut omia laitureita.

Suomalaisia asevelvollisia joukkoja oli vielä vuoden 1899 leirillä. Lehdistö epäili jo keväällä, että katselmus jäisi uuden asevelvollisuuslain takia viimeiseksi. Rakuunarykmentti oli näiden harjoitusten aikana leirillä Krasnoje Selossa. Suomalaisten leirikokoukset loppuivatkin vuonna 1899 ja koko leirialue jäi venäläisten haltuun. Heidän leirinsä täällä jatkuivat aina ensimmäiseen maailmansotaan saakka.

Kaupungin ja sotaväen kesken syntyi kitkaa kansallisten joukko-osastojen lakkauduttua. Nyt esimerkiksi kaupunki ja venäläiset joukot kiistelivät leirialueen puuston hakkauttamisesta. Kaupunki kuitenkin edelleen hyötyi leireistä taloudellisesti. Täällä vieraili muun muassa kesäisin Pietarista paljon leirille saapuneiden upseerien perheitä.

"Tapto" eli iltasoitto leirillä keisarivierailun aikana. Tavallisesti iltahuudon aluksi yksi vahtia pitävä torvensoittaja aloitti valmistussoiton, johon muutkin pian yhtyivät. Sen alkaessa miehistö kokoontui komppanioittain linjoille. Kello yhdeksältä antoi päivystäjä merkin "tapton" eli iltasoiton puhaltamisesta – joskus etenkin suuremmissa leireissä annettiin merkki raketilla ja tykinlaukauksilla. Kun leirillä oli korkeampia vieraita, oli iltasoitto juhlallisempi, soittokunnat esittivät esimerkiksi "tapto-ohjelman". Iltahuudon jälkeen komppanian vääpeli luki päiväkäskyt ja ilmoitukset. Iltahuutoon liittyi myös iltahartaus, jolloin kaikki paljastivat päänsä ja joku sotamiehistä luki kovalla äänellä Isämeidän-rukouksen ja Herran siunauksen. Kuva lehdestä "Putesestvie Ih Imperatorskih Velizest". Vsemirnaja illustrazija 1885. Heidän kuninkaallisten majesteettiensa vierailu Suomessa 1885. (Museovirasto, historian kuva-arkisto).

Venäläinen ratsuväki herätti suurta mielenkiintoa osallistuessaan 1880-luvulla Lappeenrannan leiriharjoituksiin – vielä ei nimittäin Suomella ollut omaa ratsuväkeä. Kuvassa suomalaisia upseereita ja venäläisiä rakuunaupseereita yhteiskuvassa Lappeenrannan leirillä. Takana seisomassa: Nicolai Maexmontain, H. von Knorring ja W. Hellman. Istumassa: 2. oik. E. Bremer. Edessä venäläisen upseerin vieressä I. Gulin ja E. Ramsay. Rakuunaupseereilla univormuun kuului rinnan yli kulkeva valkoinen remmi. (Museovirasto, historian kuva-arkisto).

12 SUOMEN RAKUUNARYKMENTTI

12.1 Rykmentin perustaminen

Aloitteen suomalaisen ratsuväkijoukko-osaston perustamiseen teki Suomen senaatille sotaministeri ja keisari Aleksanteri III. Sitä pidettiin Venäjän sotilashallinnon kannalta yhtenä osana Suomen puolustusta. Ratsuväki kuului taktillisesti asiaan sotilasosastojen eturyhmittymänä. Venäläistä ratsuväkeä taas pidettiin soveltumattomana yhteistyöhön suomalaisten joukkojen kanssa.

Ratsuväen perustaminen herätti Suomen lehdistössä runsaasti keskustelua. Esimerkiksi Åbo Underrättelser piti sitä hyvänä asiana. Armeijaan todettiin kuitenkin vielä tarvittavan kansallinen tykistöjoukko-osasto.

Nya Pressenkin tunnusti ratsuväen tarpeen kunnon sotaväelle. Venäjältä saatiin lehden mukaan erinomainen esimerkki hyvin organisoidusta ratsuväestä. Suomalainen ratsuväki tulikin organisoida venäläisen kasakkarykmentin mukaisesti. Tosin Suomessa maasto vaati joitakin muutoksia. Suomessa olivat hevoset pienempiä, mutta se ei estänyt suomalaisia olemasta hyviä "kavalleristeja". Ruumiinrakenteen ja henkisen puolen perusteella suomalaiset miehet olivat Nya Pressenin mukaan luotuja ratsastajiksi.

Suomalaiset hevoset eivät lehden mukaan kelvanneet korkeampaan ratsastustaitoon, mutta tämä ei ollut välttämättä tarpeenkaan. Nya Pressen pohti myös hevosten hintoja. Suomalainen hevonen maksoi keskimäärin noin 500 markkaa. Tätä lehti piti suhteellisen kalliina. Venäläinen ratsuväki taas ratsasti vain pienin poikkeuksin kokonaan tanskalaisilla 125 ruplaa maksavilla hevosilla. Tanskalaisten hevosten hyötyä lehti piti kyseenalaisena.

Österbottniska Posten taas pohti, mihin rakuunapataljoona sijoitettaisiin. Lehti myös kritisoi uusia sotilasmenoja, joita se varmasti arveli tulevan. Aikaisemmin kerätyn sotilaskassan, jolla oli saatu kasarmien rakentaminen ja aseistuksen hankinta alkuun, arveltiin olevan nyt riittämätön. Lehti huomautti, että Euroopan rikkaammatkin maat pyrkivät jo vähentämään sotilasmenoja, mutta kylmän ja nälkäisen Suomen sotilasmenot kasvoivat.

Senaatti perusti ratsuväkiasiaa käsittelemään komitean jäseninä Suomen kenraalikuvernöörin sotaväen esikunnan päällikkö eversti Palin, Suomen sotaväen päällikköhallituksen esikuntapäällikkö eversti Willebrand, Pihkovan henkirakuunarykmentin eversti Schauman, reservikomppanian päällikkö majuri Järnefelt, prokuraattorin apulainen Borenius, sotilastoimituskunnan sihteeri Christiensson ja sihteerinä sotaoikeuden virkamies Kajanus. Komitean laatima ehdotus jätettiin senaatille ja käsiteltiin vuoden 1888 valtiopäivillä.

Hufvudstadsbladet kommentoi komitean esitystä helmikuussa 1888. Sen mukaan komitea ehdotti ratsuväen kokoonpanoksi 2 rakuunarykmenttiä, jotka yhdistettäisiin prikaatiksi.Tätä johtaisi vain prikaatinkomentaja ja adjutantti apunaan kirjuri ja vahtimestari. Kummassakin rykmentissä olisi 288 miestä rauhan ja 384 sodan aikana. Reservijoukot perustuisivat ainoastaan ratsuväessä täysinpalvelleeseen miehistöön. Tämän vuoksi oli koulutettava paljon miehistöä – vain siten saataisiin riittävä reservi. Liikekannallepanoa varten tuli olla myös 177 miehen vahvuinen varaeskadroona. Palkkauksessa komitea oli päättänyt rinnastaa ratsuväen kaartiin, joten palkka olisi parempi kuin tarkka-ampujapataljoonilla.

Komitea ehdotti yhden rykmentin kasarmeihin varattavaksi rahaa 1 034 500 markkaa. Ne tuli kerätä jo finanssikaudella 1889–1891, jos ratsuväen perustaminen aiottaisiin aloittaa komitean ehdotusten mukaan 1.11.1890. Komitea halusi myös muuttaa asevelvollisuuslakia. Sen kohta, jossa määrättiin vapaaehtoisia otettavaksi erikoisjoukkoihin vain kerran vuodessa eli lokakuussa, olisi muutettava ja Suomen armeijan maksimivahvuus nostettava 5 000 miehestä 6 000:een.

Viborgsbladetkin totesi helmikuun lopussa 1888 ratsuväkikomitean saaneen työnsä valmiiksi ja jättäneen lausuntonsa senaatille. Lehti arveli senaatin varmaankin hyväksyvän lausunnon. Senaatista lausunto lähtisi Pietariin esiteltäväksi keisarille. Tarkennusten ja muutosten jälkeen se jätettäisiin hallituksen esityksenä säädyille. Artikkelissa toivottiin, ettei muita ehdotuksia ehdittäisi tehdä säädyille – ajan voittaminen oli tässä vaiheessa tärkeintä. Koska ehdotusta ei ehditty tuoda säädyille ennen valtiopäivien vaihtumista, pelättiin, ettei huolellisesti valmisteltu ehdotus enää menisi läpi.

Viborgsbladet kiteytti ratsuväkikomitean ehdotukset ja laskelmat pääpiirteissään seuraaviksi:
1. ehdotus valtiolle suomalaisesta rakuunarykmentistä
2. ehdotus valtiolle prikaatinjohdosta suomalaiselle rakuunaprikaatille
3. ehdotus valtiolle varaeskadroonasta
4. ehdotus tarpeelliseksi kuulutukseksi koskien hevosten varaamista suomalaiselle ratsuväelle
5. piirustukset kasarmirakennuksista suomalaiselle rakuunarykmentille ja ylimalkaisia kustannusarviot niiden rakentamisesta
6. yhteenveto perustamis- ja vuosittaisista ylläpitokustannuksista a) rakuunaprikaatista joka koostuisi kahdesta rykmentistä, joissa kummassakin olisi yhdeksän ruotua ja b) prikaatin johdosta
7. yhteenveto perustamis- ja vuosittaisista ylläpitokustannuksista suomalaisesta rakuunaprikaatista joka koostuisi kahdesta kaaderirykmentistä, joissa olisi kuusi ruotua.
8. laskelma kuluista suomalaisen rakuunarykmentin jälkikäteen tapahtuvasta perustamisesta, kunnes se olisi saavuttanut täysimääräisen vahvuutensa
9. ehdotus tarpeellisista muutoksista vuoden 1878 Suomen asevelvollisuuslain 86, 93 ja 121 pykälään.

Suomen sotaväen päällikkö Georg Ramsay määritti ratsuväen perustamisen toimenpidejärjestyksen. Joukot tuli hänen mukaansa saada toimintakuntoon kolmessa vuodessa. Aikataulu johtui kolmivuotisesta palvelusajasta – se vuoksi olisi järkevintä aina vuosittain täydentää rykmenttiä kolmasosaltaan. Maaliskuun alussa 1890 tuli ensimmäisten miesten eli opetuskomennuskunnan astua palvelukseen. Seuraava erä eli ensimmäiset asevelvolliset saapuisivat marraskuun ensimmäisenä 1890. Hevosia otettaisiin rykmenttiin tietyssä järjestyksessä, ja toinen erä asevelvollisia tulisi rykmenttiin marraskuun ensimmäisenä 1891. Viimeinen erä astuisi palvelukseen marraskuussa 1892, jolloin rykmentin piti olla täydessä vahvuudessaan.

Ramsay esitti eskadroonanpäälliköiksi everstiluutnantteja. Vaatetusta Ramsay esitti rakuunatyyppiseksi, samoin aseistusta lukuun ottamatta aliupseereita ja tiedustelijoita, joille tulisi kiväärin sijasta revolveri.

Ramsay pohdiskeli myös joukko-osaston nimeä. Hänen mukaansa esillä olleelle “ratsastavat tarkka-ampujat” (ridande skarpskyttar) ei ollut vastinetta ratsuväen historiassa. Sen sijaan parempia nimiä olisivat “hevosjääkärit” (hästjägare) tai yksinkertaisesti “ratsuväkirykmentti” (kavalleriregemente). Ylipäätään Ramsay piti nimitystä toissijaisena, kunhan siitä vain tulisi esiin, että uusi joukko-osasto kuului ratsuväkeen ja selvästi erosi jalkaväestä. Lopulta päädyttiin nimittämään joukko-osastoa rakuunarykmentiksi.

Sotaministeri Vannovski käsitteli ratsuväkikomitean mietinnön useampaan otteeseen vuoden 1888 aikana. Hän hyväksyi ehdotuksen rykmentin perustamisesta ja korosti lisäksi, että rykmentin komentaja tuli nimittää tarpeeksi ajoissa, jotta tämä ehtisi ottaa osaa valmistelutyöhön. Yhtenä poikkeuksena esitettyyn organisaatiomalliin Vannovski ei hyväksynyt eskadroonien komentajiksi everstiluutnantteja.

Wasa Tidning pohti keväällä 1888 ratsuväestä yleensä tuottamaa hyötyä. Valtiolliselta kannalta pidettiin ratsuväen saamista hyödyllisenä. Lehti referoi laajahkosti Venäjän sotaministerin ratsuväkikomitean mietinnöstä jossain määrin poikkeavaa organisaatioehdotusta. Sotaministeri ensinnäkin piti ratsuväkeä Suomen sotajoukoissa tärkeänä, sillä se tuki sotaväen taktista koulutusta. Ratsuväki ei saanut olla vain tavallinen ratsujoukko-osasto, vaan sen tuli tuoda taktista tietoutta etenkin etujoukkojen käytöstä.

Sotaministeri ehdotti ratsuväen vahvuudeksi kahdeksan eskadroonaa, jotka jäsentyisivät kahdeksi rykmentiksi. Komitea ehdotti yhteen rykmenttiin aina 452 miestä, sotaministeri vain 356. Esitykset poikkesivat hiukan myös ratsuväen perustamiseen tarvittavassa rahasummassa. Sotaministeri arvioi kustannuksiksi yli 929 000 ja komitea lähes 915 000 markkaa.

Nya Pressen kertoi 14.4. 1888 valtiopäiville jätetyn ehdotuksen tulevan samana päivänä valiokuntakäsittelyyn. Lehden mukaan ratsuväkihanke syntyi niin nopeasti, ettei kaikkia siihen liittyviä asioita ehditty harkita. Ratsuväkikomitea oli tehnyt siitä ehdotuksen, mutta Pietarissa katsottiin sen vaativan vielä valmistelua. Tämän vuoksi säädyt olivat nyt saaneet käsiteltäväksi tärkeän ehdotuksen, josta lehden mukaan puuttuivat organisaatioperusteet ja perustamismäärärahaksikin oli asetettu vain miljoonan suuruusluokka. Lehden mukaan etukäteen tiedettiin vain, että rauhanaikana miehistöä oli korkeintaan 900 ja sodanaikana 1000 miestä. Perustamiskustannukset olisivat siis miljoonan, kasarmien hinta kaksi miljoonaa sekä vuosittaiset ylläpitokustannukset noin miljoonan.
Nya Pressen arveli ehdotuksen vielä muuttuvan. Joka tapauksessa lehti korosti valiokuntien vastuuta

ehdotuksen käsittelyssä ja kehotti valikuntien jäseniä omistautumaan tälle työlle täydellisesti ja lisäksi kuulemaan asiantuntijoita.

Nya Pressen palasi 26.4. 1888 samaan kysymykseen ja pohti ensin yleisen asevelvollisuuden olemusta. Aihe oli ratsuväkikysymyksen mukana tullut taas keskustelun alaiseksi. Asevelvollisuus piti soveltaa maan olojen mukaiseksi. Suurvaltain armeijaorganisaatiota ei kannattanut kopioida, vaan täällä piti löytää sopiva keskitie Sveitsin miliisijärjestelmän ja vakituisen armeijan välillä. Lehden mukaan ratsuväkikin oli aluksi aiottu organisoida miliisijoukkojen tavoin. Tästä oli kuitenkin luovuttu, ja ratsuväkikomitean esittämässä organisaatiossa joukkojen ja reserviläisten suhdetta muutettiin, reserviläisistä tuli vain täydentävä instituutio.

Nya Pressen palasi seuraavassa numerossa vielä armeijan organisaatioon, ja kirjoittaja esitti jonkinasteisiin miliilisjoukkoihin siirtymistä. Ratsuväestä hän totesi, että sitä tuskin perustettaisiin komitean ehdotuksen mukaisessa muodossa. Sen sijaan parempana mallina hän piti sotaministerin memoriaalia tai Finsk Militär -lehdessä vuonna 1885 esitettyä mallia. Lopuksi arveltiin ratkaisun tuskin syntyvän näillä maapäivillä.

Nya Pressenin artikkeliin vastasi nimimerkki W.S., koska lehdessä oli haettu tukea W.S:n artikkelista Finsk Militär -lehdessä vuonna 1885. Hänen mukaansa miliisijärjestelmä armeijan organisaationa ei sellaisenaan riittänyt puolustuksen lujittamiseen. Ratsuväki piti hänen mielestään organisoida toisin kuin jalkaväki. Jalkaväen reserviläiset eivät näet 90 päivässä ehtineet saada riittävää koulutusta – miten tämä sitten onnistuisi ratsuväelle, jolla oli huomattavasti enemmän oppimista: koko jalkaväkikoulutus ja lisäksi vielä hevoset.
W.S. tiesi ratsuväen palvelusajaksi harkittavan 10–12 kuukautta. Ratsuväki täyttäisi ilmeisesti osittain jalkaväen tehtävät ja osittain sillä olisi omat tehtävänsä. Tämä onnistuisi parhaiten kahden rykmentin organisaationa. Ratsuväkikomitean ehdotuksessa W.S. näki paljon hyvää, ja nykytilanteessa se oli lisäksi ainoa kelvollinen.

Toukokuun lopussa senaatti päätyi yhteen rauhanaikaiseen rykmenttiin. Ratsuväen reservi päätettiin perustaa komitean ehdotuksen mukaan. Perustamiskustannukset tingittiin 895 190 markkaan. Rakuunarykmentin tuli vuoden 1888 valtiopäivillä tehdyn ja myöhemmin vahvistetun päätöksen mukaan käsittää kuusi eskadroonaa. Sodan aikana joukkoihin lisättäisiin varaeskadroona. Nimeksi tuli Suomen rakuunarykmentti.

Ratsuväen asettamisen ja kasarmien rakentamisen laskettiin vaativan noin kaksi miljoonaa ja vuosittaisen ylläpidon miljoona markkaa. Tämän vuoksi, vaikka ratsuväki perustettaisiin asteittain, varainhoitokaudelle 1889–1891 koituivat 1 900 000 markan kulut. Maan edun mukaisena pidettiin, että rahat otettaisiin jo ennestään sotalaitoksen käytössä olevista varoista. Koska näitä ei ollut budjetoitu rakuunarykmenttiä varten, niin keisari ehdotti varain hankintaa suuntaamalla sotilashuonekassaan ja sotilasvirkatalokassaan kertyvät maksut esimerkiksi ruotujakolaitoksen ja muitten vanhempien asetusten perusteella vuoden 1889 alusta yleiseen sotilaskassaan. Sen tulot lisääntyisivät siten 160 000 markkaa vuodessa eli vuosina 1889–1891 yhteensä 480 000 markkaa. Lisäksi piti sotilasvirkatalokassaan kertynyt pääoma siirtää yleiseen sotilaskassaan ja virkatalonhoidosta aiheutuneet menot siirtää yleisen sotilaskassan menoihin. Näin kertyisi ratsuväen kustannuksiin 870 000 markkaa.

Kokonaissummasta puuttui vielä 550 000 markkaa. Viipurin Uutisten mukaan keisari pitit tätä summaa liian pieninä uusien verojen säätämiseksi eikä säätyjen budjetistakaan rahaa liiennyt. Summa katsottiin voitavan lainata valtion uloslainausrahastosta korottomana yleiseen sotilasrahastoon. Takaisinmaksu voitiin jakaa usealle vuodelle.

Lappeenrannan Uutisten mukaan rykmentin ensimmäiset miehet astuisivat palvelukseen 1.11.1890. Silloin perustetaisiin kolme eskadroonaa kahdeksanruotuisin plutoonin(joukkuein). Toinen saapumiserä tulisi marraskuun ensimmäisenä 1891 ja kolmas vuoden 1992 marraskuun ensimmäisenä. Tämän jälkeen rykmentti olisi täysilukuinen. Alipäällystön ensimmäistä kantajoukkoa varten Lappeenrannan Uutiset tiesi ehdotetun opetuskomennuskuntaa, joka aloittaisi toimintansa 1.4.1890. Rykmentin miehistössä olisi rauhan aikana 37 upseeria ja 6 siviilivirkamiestä, joista 2 lääkäriä, sekä 811 aliupseeria, sotilasta ja aseetonta. Hevosia piti olla 667.

Lappeenrannan Uutisten mukaan rakuunoitten puku olisi Suomen tarkka-ampujapataljoonien kaltainen, mutta housut siniharmaat ja vaatteet leikattaisiin ratsuväkikuosiin.

12.2 Rykmentin ensimmäiset vuodet

Suomen rakuunarykmentti perustettiin asteittain kenraalikuvernöörin Suomen sotaväelle 20. kesäkuuta 1890 antaman päiväkäskyn mukaan. Komentajaksi määrättiin everstiluutnantti Oskar Theodor Schauman, joka oli valmistunut vuonna 1868 Suomen kadettikoulusta, palvellut sen jälkeen Pihkovan henkirakuunarykmentissä ja oli jäsenenä ratsuväkikomiteassa.

Rakuunarykmentin päiväkäskykirjat alkavat elokuussa. Ensimmäinen päiväkäsky kertoi, että 27. elokuuta 1889 tuli rakuunarykmenttiin kuudennesta Mikkelin tarkka-ampujapataljoonasta komennukselle aliupseerien Skipparin ja Saarisen johtamia tarkka-ampujia.

Pitkin syyskuuta saapui Lappeenrantaan tarkka-ampujapataljoonista komennettuja miehiä aina muutaman miehen ryhminä. Osa miehistä lähetettiin takaisin omiin pataljooniinsa. Tarkka-ampujat toimivat Lappeenrannassa yövahteina varushuoneella ja lähetteinä, aliupseerit päivystäjinä talleilla ja opetuskomennuskuntaeskadroonassa. Osa liittyi myöhemmin perustettuun opetuskomennuskuntaan.

Rakuunarykmentti tarvitsi toimintaansa varten suuren määrän rehua ja ruokaa. Se hankki rehun useilta toimittajilta: Lappeenrannan ympäristön talollisilta ja muilta toimitussopimusten mukaan. Ruokatarvikkeiden hankkimiseksi rakuunarykmentille pidettiin syyskuun alussa 29. reservikomppanian kansliassa ensimmäinen huutokauppa. Lappeenrantaan sijoitetut sotilaat ruokailivat syyskuun 6. päivään asti reservikomppaniassa, mutta sitten järjestettiin oma ruokailu.

Pihkovan henkirakuunarykmentistä siirretty luutnantti Alfred Lucander saapui Lappeenrantaan 29. syyskuuta 1889. Schaumanin adjutantti Lucander johti rykmenttiä muun muassa kun Schauman matkusti sotaväen päällikön käskystä marraskuun lopussa 1889 vajaaksi viikoksi Helsinkiin.

Ratsumestari Johannes Nyberg, aliratsumestari Axel Sandberg, luutnantti Johan Maexmontan ja everstiluutnantti Carl Schulman määrättiin Lappeenrantaan helmikuun 28. päivänä 1890. Näistä ainakin Jekaterinoslavin rakuunarykmentissä palvellut Schulman tuli Lappeenrantaan maaliskuun puolivälissä. Maaliskuun 26. päivänä senaatti määräsi rykmentin lääkäriksi Maximilian Buchin ja eläinlääkäriksi Hannibal Graaen.

Everstiluutnantti Schulman vastasi talousasioista, adjutantti, kassanhoitaja ja majoitusmestari oli luutnantti Lucander, opetuskomennuskunnan päällikkönä toimi ratsumestari Nyberg ja muina upseereina aliratsumestari Sandberg ja luutnantti Maexmontan.

Maaliskuun alussa 1890 oli Lappeenrannassa rakuunoita seuraava määrä:
Esikuntaupseereja 2
Muita upseereja 4
Aliupseereja 47
Trumpetisteja 2
Jefreittereita eli korpraaleja 2
Vanhemman luokan aseettomia 5
Nuoremman luokan aseettomia 3
Tarkka-ampujia 29
Siviilivirkamiehiä 2
Upseerihevosia oli Lappeenrannassa 5 kappaletta, rintamahevosia 47 ja kuormastohevosia 2.

Huhtikuun 1. päivänä perustettiin rakuunapataljoonaan komennetuista tarkka-ampujista opetuskomennuskunta. Siihen kuului yhteensä 18 vanhempaa ja 25 nuorempaa aliupseeria sekä 2 jefreitteria. Opetuskomennuskunnan miehet olivat,

Vanhempi kuormastoaliupseeri Kaarlo Nopanen
Vanhemmat aliupseerit
Kaarlo Flöjt
Gustaf Wäätänen
Karl Tuominen
Johan Pellinen
Johan Heinonen
Johan Friman
Viktor Tiili
Anders Perälä

Henrik (Heikki) Lusna
Abraham Simpanen
Isak Frilander
Matts Koski
Matts Wihelä
David Ahlroos
Henrik Holisto
Karl Söderlund
Johan Stenroos
Nuoremmat aliupseerit
Albert Allanen
Anders Ripatti
David Skippari
Antti Nieminen
Oskar Saarinen
Tobias Penttilä
Adam Pasanen
Elias Hietamies
Petter Pylkkänen
Petter Pääkkönen
Esaias Sutela
Pekka Kuokkanen
August Hagman
Alexander Lätti
Antti Stavén
Frans Evert Sulin
Johan Jaukki
Antti Hartikainen
Karl Lehtonen
Karl Henriksson
Johan Forsman
Matti Laasola
Fredrik Sonninen
Mauritz Nyman
Emanuel Pukkila
Jefreitterit
Johan Kauppi
Kaarlo Henriksson

Samalla tavoin kuin Lappeenrannassa oli toimittu jo muodostettaessa asevelvollista armeijaa vuoden 1878 asevelvollisuuslain mukaan. Tällöin oli perustettu Helsinkiin vuonna 1879 Suomen opetustarkka-ampujakomppania kouluttamaann alipäällystöä tarkka-ampujapataljooniin; näin alipäällystö oli valmiina, kun ensimmäiset asevelvolliset aloittivat marraskuun alussa 1881. Suomen rakuunarykmentissä rykmentin alipäällystöksi otettiin tarkka-ampujapataljoonissa palvelleita miehiä. He tulivat Lappeenrantaan 1. huhtikuuta 1890. Vapaaehtoisista ratsuväkeen tulijoista ei ollut puutetta. Vuoden 1888 leirillä ensimmäistä kertaa ollut venäläinen ratsuväki teki nimittäin harjoitusrynnäköillään suuren vaikutuksen suomalaisten tarkka-ampujapataljoonien miehiin. Monien tarjokkaiden ongelmaksi kuitenkin nousivat ratsuväen erityisvaatimukset – muun muassa minimipituus 162 cm ja maksimipituus 175 cm, jalan pituus taas piti olla puolet vartalon pituudesta. Opetuskomennuskunta toimi huhtikuun ensimmäisestä päivästä marraskuun ensimmäiseen 1890 asti. Sen kouluttaman runkohenkilöstön varaan perustettiin vuonna 1890 kolme eskadroonaa ja vuonna 1891 loput kolme.

Opetuskomennuskuntaan valittujen miesten tuloa Lappeenrantaan muisteli myöhemmin Oulun tarkka-ampujapataljoonasta tänne siirtynyt Johan Pellinen. Rakuunoihin halunneille vapaaehtoisille järjestettiin ensin kotipataljoonassaan lääkärintarkastus, jossa tutkittiin vapaaehtoisen ruumiinrakenteen sopivuus ratsuväkeen. Ouluun hyväksymisilmoitus saatiin maaliskuussa 1890. Samalla määrättiin hyväksytyt ilmoittautumaan huhtikuun 1. päivänä rakuunarykmentin komentajalle Lappeenrannassa.

Varusmestarina Oulussa toimineen Pellisen mukaan ilo hyväksyttyjen joukossa oli kuvaamaton – tarkka-ampujat olivat leirillä ollessaan nähneet uljaana pidettyä ratsuväkeä. Lappeenrantaan saapumisesta Pellinen kertoo:

Suomen rakuunarykmentin komentaja Otto Theodor Schauman. (EKM).

“Tulipa vihdoin odotettu huhtikuun 1 päivä vuonna 1890, jolloin saavuimme Lappeenrantaan ilmoittautumaan uudelle komentajallemme. Mielikuvituksessamme olimme erehtyneet, olimme nimittäin kuvitelleet näkevämme ison ja uljaan näköisen sotaherran, mutta eteemme astuikin pieni, tulikatseinen everstiluutnantti, uljaan ja täydellisen sotilastyypin omaavan adjutanttinsa seuraamana. Komentajan toivottaessa tervetulleeksi uuteen palvelukseen sekä tehdessä joitakin kysymyksiä, saimme poistua kansliasta, missä ilmoittautuminen tapahtui. Tässä pienessä, tulikatseisessä komentajajassamme tulimme myöhemmin tuntemaan suurta tarmoa ja kykyä osoittavan miehen”.

Opetuskomennuskunnan miehille jaettiin hevoset 2. huhtikuuta. Nämä olivat kaikki Venäjältä tuotuja vanhoja ratsuhevosia. Hevosten hoitoa, ruokintaa ja muita töitä opetti kaksi Venäjän ratsuväessä palvellutta aliupseeria. Opetusta haittasi se, etteivät venäläiset aliupseerit puhuneet Suomea. Haittaa kuitenkin helpottivat Suomessa syntyneet opetusupseerit – ratsumestari Nyberg, aliratsumestari Sandberg ja luutnantti Maexmontan.

Opetuskomennuskuntaa perustettaessa otettiin palvelukseen muitakin henkilöitä. Ratsastuksen opettajiksi yhden vuoden ajaksi palkattiin Matvei Mogutnoff ja Platon Lasartschik. Lavartschik tosin erosi omasta pyynnöstään jo 11. syyskuuta 1890. Torvensoittaja-aliupseeriksi tuli Frans Lönnström, torvensoittajaksi ilman arvoa Otto Hurmalainen, nuoremmaksi kirjuriksi Axel Ettinger, hevosten kengittäjäksi Frans Sellberg, valmiiksi leikkaajaksi Juho Wilenius, välskäriksi Pavel Antonoff, eläinvälskäriksi Nikolai Heino ja asemestarin apulaiseksi Adam Nisonen. Opetuskomennuskunnasta muodostetun eskadroonan päällikkönä toimi väliaikaisesti luutnantti Lucander ja sittemmin ratsumestari Nyberg. Vahtimestariksi määrättiin Kaarlo Nopanen, plutoonien (joukkueiden) aliupseereiksi Kaarlo Tuominen, Jouko Friman, Gustaf Wäätänen ja Juho Heinonen.

Opetuskomennuskunnan koulutus tuotti upseeristolle runsaasti työtä. Pelkkä aliupseerikoulutus ei riittänyt, vaan opetuskomennuskunta piti opettaa ratsastamaan, sen jälkeen kouluttamaan hevosia ja opettamaan uusille alokkaille ratsastusta. Hevosten koulutus korostui erityisesti syksyllä 1890, jolloin rykmentti sai ensimmäiset nuoret suomalaishevoset, joista tuli kouluttaa hyviä rintamahevosia.

Uusien miesten ja hevosten koulutuksen saaminen alkuun oli vaikeaa, sillä kasarmialueella ei ollut vielä yhtään rakennusta valmiina. Siksi hevoset sijoitettiin aluksi leirialueen tarkka-ampujapataljoonien talleihin, jotka eivät sopineet etenkään talvioloihin. Huhtikuun alussa 1890 pääsivät hevoset jo uuteen talliin. Miehistö asui aluksi verstasrakennuksessa.

Sotaväen päällikköhallituksen adjutantti kenraalimajuri Renvall tarkasti Lappeenrannassa jo 12.4.1890 perustetun opetuskomennuskunnan. Tapahtuma koettiin tärkeäksi yksikön alkutaipaleella,

Renvall kohotti opetuskomennuskunnan mielialaa muun muassa vertaamalla uutta joukko-osastoa 30-vuotisen sodan aikaisiin Ståhlhandsken rakuunoihin.

Toukokuun lopussa opetuseskadroonan katsottiin kehittyneen kenttäratsastustaidossa sen verran, että voitiin jo harjoitella useammin matkaratsastusta. Esimerkiksi helluntailauantaina 1890 ratsastivat rakuunat Joutsenon kirkolle. Kyseessä oli merkittävä koeharjoitus, sillä sen jälkeen eversti Schauman piti puheen ja sotilaille jaettiin kannukset. Lappeenrannan Uutisten mukaan ne jaettiin näin varhain kiitokseksi ja kehotukseksi tarkkaavaisesta uutteruudesta ja pikaisesta edistymisestä ratsastustaidoissa. Kannukset täydensivät opetuseskadroonan univormun.

Heinäkuun 23. päivänä tarkasti Lappeenrantaan tullut Suomen sotaväen päällikkö, kenraalimajuri Georg Ramsay opetuskomennuskunnan edistymisen kuluneena 3 1/2 kuukauden aikana. Osasto todettiin hyväkuntoiseksi, ja seuraavana päivänä luovutettiin keisarin myöntämä standaari joukko-osastolle. Tämän tärkeän standaarin eli lipun myönsi Aleksanteri III jo kesäkuun neljäntenä 1890.

Standaarin luovutus oli juhlallinen tilaisuus. Aamulla kello yhdeksältä kiinnitettiin standaari tankoonsa. Ensimmäisen naulan siihen löi sotaväen päällikkö paroni Ramsay, toisen kenraalikuvernöörin sotaväen esikuntapäällikkö kenraalimajuri Schauman, kolmannen rakuunarykmentin komentaja eversti Schauman, neljännen sotaväen päällikköhallituksen adjutantti everstiluutnantti Langhoff. Tämän jälkeen olivat vuorossa everstiluutnantti Schulman, ratsumestari Nyberg, aliratsumestari Sandberg, luutnantti Lucander ja luutnantti Maexmontan. Yhdeksännen naulan jälkeen aliupseerit ja miehistön edustajat Kavaloff, Friman, Tiili, Koski, Saarinen, Skippari, Kauppi ja Koukkari naulasivat vielä naulat lipun kiinnikkeeksi ja virkaa tekevä opetuseskadroonan vahtimestari kiinnitti loput naulat.

Standaari luovutettiin leirikentällä, jonne se kannettiin lippujen liehuessa ja rykmentin seistessä rivistössä. Standaarin toivat leirikentälle rykmentin adjutantti ja rykmentin vahtimestari. Kentällä se luovutettiin ensin paroni Ramsaylle. Sitten pastori Nordström puhui standaarin merkityksestä. Hän päätti puheensa kehottamalla suomalaisia rakuunoita puolustamaan rykmenttiään, isänmaataan ja standaariaan “aina kuolemaan asti”.

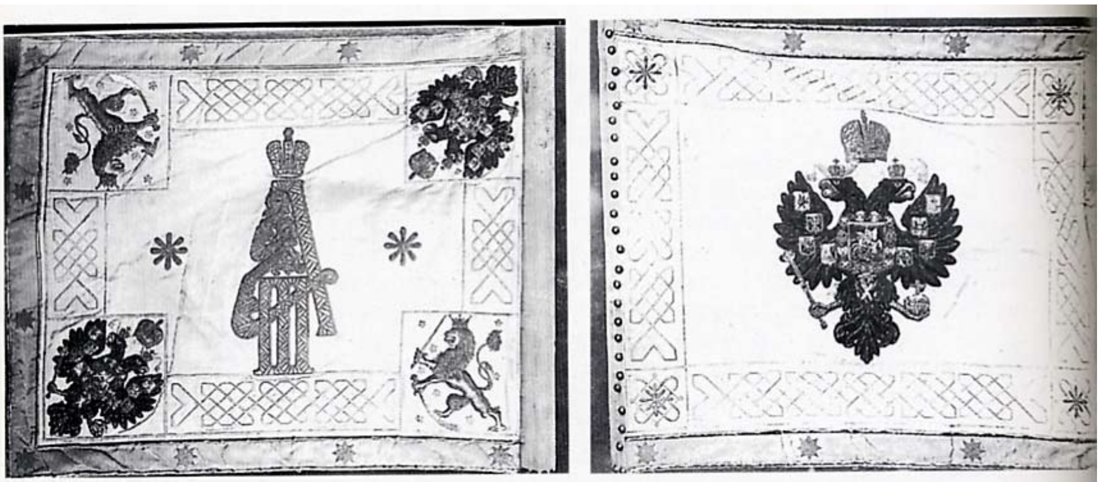
Tämän jälkeen luettiin standaarin myöntämistä koskeva keisarin kirje ja varoitettiin rangaistuksesta, joka kohtaisi joukko-osastoa, joka antaisi standaarinsa joutua häviyksiin. Tämän jälkeen paroni Ramsay ojensi standaarin rykmentin komentaja Schaumanille, ja tämä edelleen standaarin kantajalle. Tilaisuus päättyi keisarille ja Suomen rakuunarykmentille esitettyihin hurraa-huutoihin. Samana iltana rakuunarykmentti vastaanotti useita sähkösanomia, joissa muun muassa suuriruhtinas Nikolai ja sotaministeri Vannovski onnittelivat rykmenttiä standaarin saamisen johdosta.

Näitä juhlallisuuksia kuvailtiin laajalti lehdistössä. Nya Pressen kuvaili tarkoin rykmentin lippua. Sen keskus oli valkoinen ja reunat kultaa. Keskikuviona oli Venäjän valtionsinetti, kahdessa reunassa Venäjän vaakuna ja kahdessa Suomen. Standaarin tanko oli sininen, kruununa valtionomena ja kultainen risti. Standaarin luovutuspäivästä kesäkuun 4. päivä määrättiin kenraalikuvernöörin joulukuussa 1890 antamassa päiväkäskyssä rykmentin vuosipäiväksi.

Heinäkuun loppupuolella koulutusta kevensivät rykmentin ampumakilpailut. Palkintoja jaettiin 30.7. seuraavasti: upseeripalkinnon (240 markkaa) voitti luutnantti Maexmontan, alipäällystöstä palkittiin vanhemmat aliupseerit Gustaf Wäätänen (60 markkaa) ja David Ahlroos (30 markkaa).

Opetuseskadroonan toiminta-aikana pidettiin oppilaille erilaisia tutkintoja. Niistä ensimmäisessä 28.8.1890 kuulusteltiin koti(sisä-)palvelua, rikoslakia ja järjestyssääntöä. Toinen tutkinto 5.–6.9. koski rintamapalvelusta ja kolmas hevostietoutta 10.9. Kenttäpalvelua sekä sodan että rauhan aikana kuulusteltiin 16.9., ja viimeinen eli viides tutkinto 26.9. käsitteli kiväärin, revolverin ja sapelin käyttämistä ja rakenteen tuntemista.

Lappeenrannan Uutiset piti opetuskomennuskunnan ohjelmaa tiiviinä ja vertasi oppilaiden tutkinnoissa suorittamaa tietomäärää niihin käytännön valmiuksiin, joita he olivat joutuneet opettelemaan. Lehti piti oppilaiden edistymistä hämmästyttävän nopeana. Koulutuksen loppuvaihe keskittyi maastoharjoituksiin Lappeenrannan ympäristössä. Komennuskunnan koulutus päättyi everstiluutnantti Schaumanin maneesissa lauantaina 19.10. 1890 pitämään loppukokeeseen. Silloin julkiluetussa päiväkäskyssä rykmentti jaettiin 1.11. alkaen kolmeen eskadroonaan ja mainittiin niihin komennetut miehet. Saman päivän iltana pidettiin rykmentin ruokalassa iltamat, joissa oli tarjolla puheita, laulua, virvokkeita ja tanssia.

Rakuunarykmentti sai standaarin heinäkuun lopussa 1890. Lippua oli luovuttamassa kenraali Ramsay Helsingistä. Rykmentti esiteltiin ensin Ramsaylle, joka myöhemmin piti katselmuksen leirikentällä. Standaarin luovutus alkoi klo 16.00. Leirikenttä oli silloin koristeltu kunniaportein, kukkaseppelein ja lipuin. Aluksi luettiin keisarin kirje, jossa hän ilmoitti standaarin luovuttamisesta. Kirje luettiin venäjäksi, ruotsiksi ja suomeksi. Suomeksi korostettiin vielä rykmentin velvollisuutta suojella ja ylläpitää standaaria. Standaarin saamisen kunniaksi hurrattiin ja kohotettiin tietenkin myös maljoja alkaen keisarista ja päättyen rouva Schaumaniin ja rakuunarykmentin sotilaisiin. Yöllä rakuunat pitivät vielä kenraali Ramsaylle serenadin, jonka jälkeen hänet saatettiin junaan. Kuvissa Suomen rakuunarykmentin standaari.

Opetuseskadroona siis toimi huhtikuun alusta lokakuun loppuun 1890, jonka jälkeen rykmentti sai ensimmäiset alokkaat. Miehistönä oli vuoden 1889 syksystä alkaen Lappeenrantaan lähinnä hevosia hoitamaan komennetut 23 tarkka-ampujaa. Opetuseskadroonan oppilaitten saavuttua tarkka-ampujat hoitivat pienempiä töitä – takaisin heidät oli määrä komentaa alokkaiden saavuttua 1.11.

Ennen alokkaiden saapumista lisättiin rakuunarykmentin upseeristoa. Kornetit Georg Hellström ja Petter Moldakoff komennettiin rakuunarykmenttiin Pietarin ratsuväkiopistosta sekä Adolf Lagerblad ja Arthur Norring Suomen kadettikoulusta. Samana syksynä komennettiin rakuunarykmenttiin myös luutnantti Friedrich von Tobiesen, aliratsumestari Ernst Baeckman, luutnantit Adolf Aminoff, Carl Malm, Georg von Essen ja August Thesleff. Lokakuun 19. päivänä rykmentti sai myös papin, Tallinnan ruotsalais–suomalaisen seurakunnan kirkkoherran Johan Collanin, jolle Lappeenrannan seudut olivat tuttuja jo kirkkoherranapulaisen toimikaudelta 1885–1886. Samana päivänä nimitettiin myös rykmentin sotatuomari Robert Schogster ja asemestari Matti Tuovinen.

Alokkaiden saapumista muisteli myöhemmin opetuskomennuskuntaan kuulunut Albert Allonen. “Marraskuun ensimmäisenä saapuivat tänne ympäri Suomen salomailta ensimmäiset asevelvolliset oppiakseen täyttämään sotilaan palvelusta. Heidän tullessaan oli huomioon otettava jotakin ilahuttavaakin, sillä useampina vuosina huomasin nuorukaisten kasarmiin tuloa muissa pataljoonissa, ja olivat useimmat heistä päihtyneet. Vaan tänä syksynä en havainnut ketään, joka olisi ollut liikaa nauttinut väkijuomia. Arvelin itsekseni että siihen on varmaan vaikuttanut matkan pituus, että kotoiset eväät ovat loppuneet ennen aikaa ja täältä lienee ollut ahdas saanti sinä päivänä. Tämä oli meille oikein hauskaa, syystä kun meitä oli vähän hoitamaan ja ohjaamaan semmoista joukkoa, jos he olisivat olleet kovin raivoissaan. Seuraavana päivänä, kello 9 e. p. p. oli rykmentin maneesissa ylöshuuto, jossa katsottiin josko kaikki olivat saapuneet. Samassa pidettiin jumalanpalvelus, jossa alussa sekä lopussa veisattiin virsi: ‘Meidän linnamme on Jumala taivaass`. Tässä tilaisuudessa rykmentin soittokuntakin puhalsi ensimmäistä kertaa, ja kauniille kajahtelivat säveleet, varsinkin rykmentin kunniamarssia soitettaessa.”

Alokkaiden saavuttua alkoi Suomen rakuunarykmentissä rutiininomaisempi kausi, jossa koulutusta katkoivat isommat sotaharjoitukset, korkeampien upseereiden vierailut ja erilaiset juhlat ja kilpailut. Ensimmäisiä vuosia rykmentissä tosin vielä leimasi kasarmialueen keskeneräisyys.

Esimerkiksi sairaat sijoitettiin aluksi kansliarakennukseen, sillä varsinainen sairaala valmistui vasta myöhemmin. Ensimmäisen saapumiserän miehistä oli marraskuussa 1890 tuhatta miestä kohden keskimäärin 71 miestä sairaana, joulukuussa luku nousi 86:een ja tammikuussa 92:een. Helmikuussa sairaiden määrä väheni. Luvut olivat suurehkoja verrattuna tarkka-ampujapataljoonien sairaiden

määrään.

Everstiluutnantti Schauman oli aluksi virkaa tekevä rykmentinkomentaja. 6. tammikuuta 1891 hänet ylennettiin everstiksi ja määrättiin vakituiseksi. Adjutantiksi luutnantti Alfred Lucanderin tilalle tuli helmikuussa 1891 luutnantti Georg von Essen. Rykmentin ensimmäisistä upseereista kuoli helmikuun 20. päivänä vaikeaan sairauteen aliratsumestari Axel Sandberg. Hänet haudattiin Lappeenrannan vanhalle hautausmaalle. Sandbergin sijaan kolmannen eskadroonan päälliköksi tuli aliratsumestari Adolf Aminoff. Myös toisen eskadroonan päällikkö vaihtui, sillä vuoden 1891 tammikuussa komennettiin ratsumestari Johannes Nyberg Pietariin upseeriratsuväkikouluun ja hänen tilalleen aliratsumestari Ernst Baeckman.

Maaliskuun lopussa 1891 oli nuorten hevosten koulutus edistynyt niin pitkälle, että niitä pystyttiin ratsastaessa ohjaamaan jo yhdellä kädellä. Samoin asevelvollisten ratsastustaidossa oli päästy opettelemaan ratsastusta vain yhdellä kädellä.

Merkkitapaus oli myös upseerikerhon avaaminen. Rykmentinkomentaja Schauman määräsi sen avattavaksi huhtikuun 3. päivänä 1891. Kerhon sisustaminen vei oletettua kauemmin, mutta kalustukseen oltiin tyytyväisiä. Samana iltana upseeristo kokoontui ja iltaa juhlistettiin musiikilla.

Maaliskuun 10. päivänä 1891 rakuunarykmenttiä kuohuttanut tapaus jäi vaivaamaan pitkäksi aikaa upseeriston ja miehistön mieltä. Tällöin ruokailusta poistuvaa ensimmäisen eskadroonan rakuuna Kaipaista pistettiin puukolla rinnan vasempaan puoleen. Kaipainen kulki piston jälkeen vielä muutamia askelia ruokasalin rappusia pitkin, ennen kuin lyyhistyi maahan. Rakuunarykmentin sairaalaan vietyä uhria ei voitu enää pelastaa. Puukottajaa ei välittömästi tavoitettu, vaikka aseen etsimiseksi tarkastettiin muun muassa kaikki kaapit ja vaatteet. Myös Kaipaisen kanssa samaan aikaan ruokailussa olleita kuulusteltiin. Teon tekijää ei kuitenkaan rakuunarykmentin omin voimin saatu selville. Vasta useiden sota-oikeuden istuntojen ja todistajien kuulustelujen jälkeen tekijäksi selvisi toisen eskadroonan rakuuna Lundgrén, joka tuomittiin 10 vuoden kuritushuonerangaistukseen.

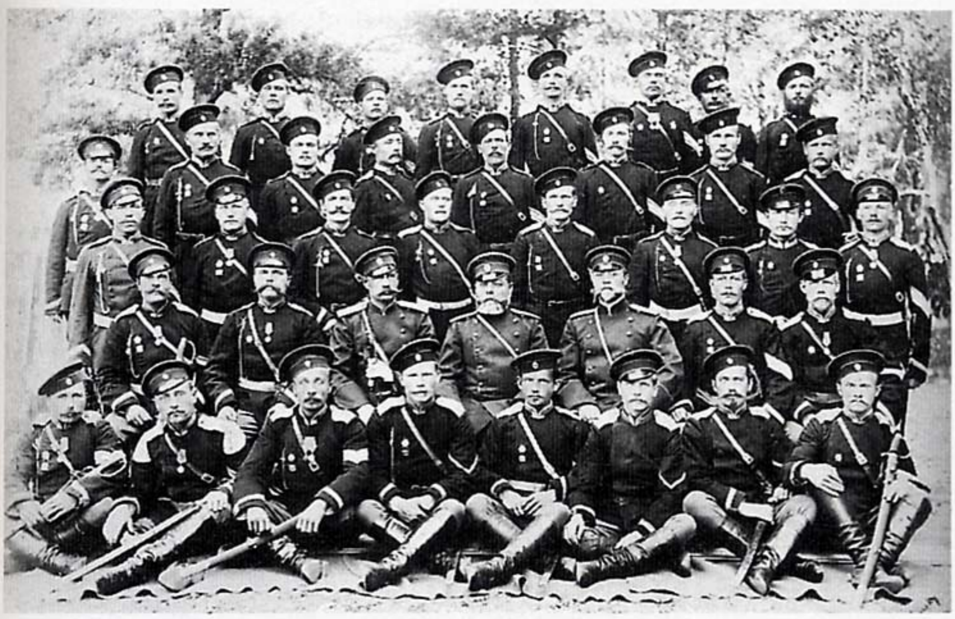
Suomen sotaväen päällikkö Georg Ramsay tarkasti maaliskuun 13. päivänä rakuunarykmentin. Hän saapui Lappeenrantaan kolmelta ja aloitti klo 17.30 rakennusten ja tilikirjojen tarkastuksen. Seuraavana päivänä pidettiin rintamaharjoitus, hevostarkastus ja tutkittiin upseereiden, aliupseereiden ja miehistön ratsastustaitoja. Harjoitusten jälkeen Ramsay kiitti rykmentin komentajaa, upseeristoa, aliupseereja ja miehistöä hyvästä harjoituksesta ja piti rykmentin edistymistä muutenkin hämmästyttävän nopeana vaikeisiin aloitusolosuhteisiin nähden. Ramsay arveli tulossa olevan keisarivierailun näin ollen varmaankin sujuvan hyvin.

Rykmentin ensimmäisen vuosijuhlan kesäkuun neljäntenä 1891 aloitti kello 11.00 paraati ja jumalanpalvelus. Juhlaan oli kutsuttu Lappeenrannan ja Lappeen pitäjän tärkeimmät edustajat ja eri sotilasosastojen edustajia. Komentajan tervehdyksen jälkeen pidettiin lyhyt rukoushetki. Tämän jälkeen huudettiin komentaja Schaumanin johdolla eläköötä muun muassa keisarille ja kenraalikuvernöörille, paroni Ramsaylle ja kenraalimajuri Renvallille sekä upseeristolle. Komentaja Schaumanille taas huudettiin hurraata everstiluutnantti Schulmanin johdolla.

Paraatin jälkeen oli upseerikerholla lounastilaisuus. Iltapäiväksi oli miehistölle erilaisia kilpailuja. Maneesissa koeteltiin ratsastustaitoa nuorilla suomenhevosilla, aliupseerit kävivät kilparatsastuksen 3/4 virstan radalla, jossa oli kolme estettä. Esteratsastuskilpailu järjestettiin myös asevelvollisille. Kilpailtiin myös siitä, kuka parhaiten pystyi pistämään sapelillaan laukkaavan hevosen selästä ilmassa roikkuvaan renkaaseen. Rakuunarykmentin päiväkirjan mukaan kilpailut järjestettiin miehistön viihtyvyydeksi – kuitenkaan unohtamatta niiden koulutuksellista merkitystä. Päivän päätti esteratsastuskilpailu ja useat rykmentille vuosipäivän johdosta lähetetyt onnittelusähkeet.

Kesäkuussa päiväpalveluksen aloitti yleensä lähtö kasarmeilta harjoituksiin kello kahdeksalta. Takaisin tultiin iltapäivällä neljän tai viiden aikaan. Rykmentinkomentaja Schauman piti kesäkuun 19 päivänä kahdeksasta neljään kestäneen harjoituksen. Raskaan ja vaikean harjoituksen perusteella Schauman piti ratsuväen taitoja jo sangen hyvin hallittuina joitakin pienempiä puutteita lukuun ottamatta.

Heinäkuussa 1891 Suomen rakuunarykmentti osallistui vuoden merkittävimpään tapahtumaan Lappeenrannassa – asevelvollisten kesäleiriin. Sen yhteydessä kaupunkiin saapuneet merkkihenkilöt tutustuivat myös uuteen joukko-osastoon ja sen kasarmialueeseen. Heinäkuun ensimmäisenä päivänä kaupunkiin saapui sotaväen päällikkö paroni Ramsay, seuraavana päivänä kenraalikuvernööri

Opetuseskadroona aloitti täyden asepuvun – lukuun ottamatta kannuksia – käytön toukokuun puolivälissä. Lappeenrannan Uutiset selosti 13.5. tarkkaan komeana pidettyä asua. Housut olivat siniset, asetakki musta ja siinä tamppi takana ja haavu liepeessä sekä kullanväriset kaartinkaluunat kauluksessa, vyö sininen. Arkilakki oli musta, ohut leveäperäinen ja liputon sinisillä tereillä ja punavalkoisella kokardilla. Sapeli oli vasemmalla riippuen oikealta olalta. Kuvassa opetuskomennuskunta koulutuskurssin 1.4.–30.10. 1890 päätyttyä. Kuvassa on myös kolme upseeria. Upseerit (asetakissa kaksirivinen napitus) olivat vasemmalta lukien ratsumestari Johannes Nyberg, everstiluutnantti Otto Theodor Schauman ja luutnantti Alfred Lucander. (Museovirasto, historian kuva-arkisto).

kreivi Heyden, joka seuraavana päivänä tarkasti leirikentän ja vieraili Lappeenrannan reservikomppanian ohella myös rakuunarykmentin kasarmeilla. Samana päivänä luovutettiin sairaalarakennus rykmentille.

Heinäkuun ensimmäisellä viikolla rakuunoiden koulutus oli edistynyt jo niin pitkälle, että vaativia rykmentin yhteisharjoituksia alettiin pitää kolmasti viikossa. Aiemmin niitä oli vain kahdesti viikossa. Leirin aikana rakuunapataljoona hioi taitojaan osallistumalla useaan paraatiin ja muun muassa yöharjoitukseen, jossa rakuunat toimivat kolmen eskadroonan vahvuisina etujoukkoina.

Erään harjoituksen johti itse kenraalikuvernööri Heyden, ja siihen otti osaa myös kolme tykistöpatteria. Tämä eräänlainen ennakkoharjoitus tulevaa keisarivierailua varten sujui hyvin, ja kenraalikuvernööri toivoikin, että myöhemmin keisarin läsnä ollessa pidettävä harjoitus menisi yhtä hyvin.

Elokuun viidentenä koitti vihdoin suuri päivä – keisaripari saapui Lappeenrannan leirille. Junan tullessa neljän aikaan olivat kaikki Lappeenrannan leirijoukot radan varressa junaa vastaanottamassa. Rakuunat olivat vasemmalla sivustalla ja siten ensimmäisinä keisarin junaa vastassa.

Seuraavana päivänä keisari seurasi harjoitusta runsaan seurueen kera leirialueen vasemmalla sivustalla. Kun toinen ja kolmas eskadroona valmistautuivat harjoituksen mukaiseen hyökkäykseen, ratsasti keisari lähemmäksi rintamaa tarkastellakseen tarkemmin suomenhevosia. Samalla keisari kyseli rykmentinkomentajalta ja upseereilta suomenhevosten kelvollisuutta ratsuksi ja venäläisistä ratsuväkirykmenteistä poistetuista hevosista. Manööverit leirikentällä kestivät tunnin ja vartin ja päättyivät hyökkäysharjoitukseen. Sen jälkeen keisari ratsasti joukkojen edessä ja esitti kiitoksensa päivän harjoituksesta, johon hän oli sanojensa mukaan täysin tyytyväinen. Tämän jälkeen käytiin myöhäiselle aamiaiselle, johon osallistui keisariparin lisäksi lukuisia sotilashenkilöitä.

Aamiaisen jälkeisessä paraatissa kaikki leirille osallistuvat joukot oli sijoitettu muodostelmaan leirikentälle. Keisari kulki seurueineen sotilasrivistöä pitkin ja tervehti joukkoja. Tämän jälkeen alkoi itse paraati. Jalkaväki marssi komppanioittain kärjessä, näiden jälkeen seurasi tykistö ja viimeisenä Suomen rakuunarykmentin kolme eskadroonaa. Rykmentin päiväkirjan mukaan paraati meni ahkeran harjoittelun ansiosta kohtuullisen hyvin. Aiemmin rykmentillä oli ollut vaikeuksia pysyä paraatimuodossa – ilmeisestikin kokemattomien miesten ja uusien hevosten vuoksi.

Paraatin jälkeen keisaripari tutustui uuteen sairaalaan sekä kaupungin kansakoulussa paikallisia käsitöitä esittelevään näyttelyyn. Sen jälkeen siirryttiin rakuunarykmentin kasarmeille ja upseerikerholle, jossa viivähdettiin 5–10 minuuttia keskustellen rykmentin upseeriston kanssa. Keisariparin kulkiessa soitettiin keisarihymniä ja kansa hurrasi sivustalla. Upseerikerholta siirryttiin kaupungin keisaritaloon aterialle leirillä olleiden rykmentin- ja pataljoonakomentajien kera. Ruokailun jälkeen keisaripari siirtyi takaisin junalle. Tietä keisaritalolta asemalle reunustivat sotilasosastot – keisarin junan lähtiessä ammuttiin kolme kunnialaukausta.

Keisarivierailun juhlahumun jälkeen kesäharjoituksia jatkoivat elokuun kahdeksantena päivänä kenraaliluutnantti Davydoffin johtamat ampumaharjoitukset, jotka rakuunarykmentin päiväkirjan mukaan menivät rakuunoilla poikkeuksellisen hyvin. Saman kuun 11. päivänä ratsuväki ja jalkaväki harjoittelivat ensimmäisen kerran yhdessä. Seuraavina päivinä oli vielä useita harjoituksia ja ampumakilpailuja – muun muassa erityinen kilpailu kenraalikuvernöörin palkinnosta. Elokuun 17. päivänä Suomen sotaväen päällikkö paroni Ramsay lähti Lappeenrannasta,

Seuraavana päivänä saapuivat rakuunarykmenttiin kadettikoulusta määrätyt Matts Forsén, Sixtus Hjelmman, Karl Söderholm ja Zachris Helsingius. Leiriharjoitukset päättyivät elokuun 29. päivänä.

Asevelvolliset pääsivät lomalle, ilmeisestikin ensimmäisen kerran, syyskuun ensimmäisenä päivänä, jolloin puolet miehistöstä laskettiin kolmen viikon lomalle. Toinen puoli päästettiin lomalle 23. päivänä.

Vuoden 1891 lokakuussa täydennettiin rakuunarykmentin organisaatiota perustamalla lisää eskadroonia. Niistä ensimmäiseen määrättiin luutnantti Georg von Essen, toiseen everstiluutnantti Alexander Grigorkoff, kolmanteen luutnantti Alfred Lucander, neljänteen luutnantti Carl Malm, viidenteen aliratsumestari Adolf Aminoff ja kuudenteen Friedrich von Tobiesen. Rykmentin kassanhoitajaksi Malmin tilalle komentaja Schauman määräsi kornetti Matts Forsénin ja adjutantiksi von Essenin tilalle kornetti Wolmar Oldenburgin.

Lokakuun 22. päivänä 1891 siirrettiin perustettuihin eskadrooniin myös miehistö. Hevosetkin ryhmiteltiin eri yksiköihin hevosen mukaan. Ensimmäiseen ja toiseen eskadroonaan tulivat vaaleat ja punertavat hevoset, kolmanteen ja neljänteen lähinnä ruskeat, viidenteen ja kuudenteen mustat. Viidenteen määrättiin lisäksi joitakin valkeita hevosia. Suomenhevoset jaettiin tasan eskadroonien kesken 20 uutta nuorta hevosta kullekin. Hevoset voitiin jo sijoittaa valmistuneisiin kolmeen talliin.

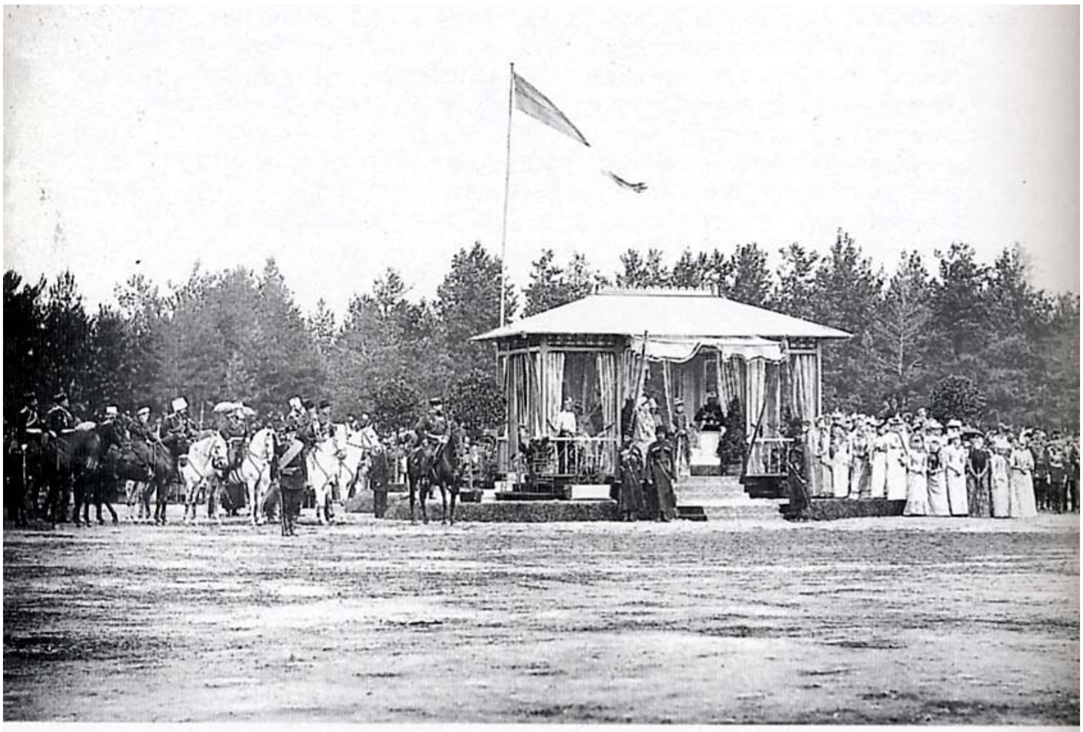
Marraskuun ensimmäisenä päivänä määrättiin aliupseerit eskadrooniin ja samana päivänä kotiutettiin ensimmäiset suomalaiset rakuunat, jotka olivat tulleet alunperin tarkka-ampujapataljoonista, yhteensä yksi aliupseeri, seitsemän jefreitteriä eli korpraalia ja seitsemän rakuunaa.

2. marraskuuta 1891 astuivat palvelukseen uudet asevelvolliset. Uudenmaan läänistä tuli 30, Turun 60, Vaasan 58, Oulun 19, Kuopion 19, Mikkelin 18, Hämeen 50 ja Viipurin läänistä 42 alokasta. Joulukuun kahdeksantena eli ratsuväen nimikkopyhimyksen Yrjön päivänä uudet alokkaat vannoivat valan. Valatilaisuus pidettiin maneesissa, johon tuotiin myös rykmentin standaari.

Vuoden 1891 joulua juhlittiin rakuunarykmentissä koristelemalla aattona joulukuusi omenilla, “paperosseilla”, konvehdeilla ja leivonnaisilla.

Seuraavan alkuvuoden merkittävimpiä tapahtumia oli 10. maaliskuuta tehty ratsastusmatka Viipuriin. Matkaan otti osaa everstiluutnantti Grigorkoffin johdossa viisi upseeria ja 90 rakuunaa. Matka vei aikaa noin kahdeksan tuntia.

15. maaliskuuta saapui kenraaliluutnantti Renvall, Suomen sotaväen päällikön adjutantti, Lappeenrantaan tarkastamaan rykmenttiä. Tarkastus aloitettiin seuraavana päivänä puoli yhdeksältä ensimmäisessä eskadroonassa. Eskadroona kokoontui käytävälle, jossa Renvall muun muassa keskusteli usean miehistöön kuuluvan kanssa. Kivääriotteiden esittämisen jälkeen miehet palasivat tupiinsa, jossa asettuivat vuoteittensa eteen – niille oli asetettu miesten varusteet. Renvall alkoi kiertää kasarmia trumpetistien tiloista eli kasarmin kolmannesta kerroksesta. Plutoonanhuoneen jälkeen seurasi eskadroonan ja varusvaraston tarkastus. Sama toistui toisessa ja viidennessä eskadroonassa. Toisessa eskadroonassa esitettiin tarkastajalle myös voimistelua.

Keisariparaati Lappeenrannan leirikentällä vuonna 1891. (EKM).

Tarkastus kesti eskadroonaa kohti keskimäärin 2 – 2 1/2 tuntia. Iltapäivällä kello kuudelta tarkastettiin rykmentin kanslian tilit ja kassa sekä keittiön tilinpito. Se kesti puoli kymmeneen illalla. 17. maaliskuuta toimitettiin aamupäivällä aseistamattomien sekä loppujen eskadroonien tarkastus ja iltapäivällä jälleen tilien tarkastus. 18. päivänä tarkastettiin hevoset. Ensin ratsastettiin Renvallin ohi upseerihevoset, sitten trumpetistien ja eskadroonien hevoset. Tämän jälkeen tarkastettiin tallit, varusvarasto, sairaala, eläinlääkärin tilat, paja, leipomo, pesutupa, kaikki työhuoneet ja perheellisten aliupseerien majoitustilat.

Illalla oli upseereille taktisia harjoituksia ja 19. maaliskuuta tutkittiin kolmen ensimmäisen eskadroonan nuorempien rakuunoiden ratsastustaito vanhoilla hevosilla. Tämän jälkeen tarkastettiin neljännen, viidennen ja kuudennen eskadroonan vanhempien rakuunoiden ratsutaito nuorilla suomenhevosilla. Lopuksi katsastettiin vielä opetuskomennuskunnan ratsastustaito, minkä jälkeen kenraaliluutnantti Renvall lopetti tarkastuksen.

9. huhtikuuta 1892 saapui rakuunapataljoonaan yhdeksän upseeria Pietarin ratsuväkikoulusta. Nämä ratsastivat Pietarista Lappeenrantaan asti testatakseen hevosten kestävyyttä pitkällä matkalla, joka kesti kaksi päivää. Vieraat majoitettiin upseerikerholle. Seuraavana päivänä tarjottiin aamiaista komentajan luona. Päivällinen alkoi viideltä upseerikerholla ja kesti aina yhteen asti yöllä. Vieraiden kunniaksi soitti koko ajan orkesteri ja myöhemmin esiintyi aliupseerien kuorokin. Mieliala vierailun aikana oli rakuunarykmentin päiväkirjan mukaan “hyvin innostunut”.

4. kesäkuuta vietettiin rykmentin toista vuosijuhlaa. Sen aloitti paraati ja jumalanpalvelus. Leirikentällä järjestettiin kilpailuja ja illalla oli upseerikerholla suuri juhla. 27. kesäkuuta 1892 oli rakuunarykmentille merkittävä, sillä tällöin rykmentin kouluttaminen oli edennyt niin pitkälle, että voitiin pitää ensimmäinen koko rykmentin harjoitus hevosten kera.
13. heinäkuuta marssi koko rykmentti soittokuntineen tapaamaan Viipurin pataljoonaa. Joukot tapasivat noin 14 virstan päässä Viipurista. Tapaamispaikalla rykmentti soitti pataljoonan marssin ja pataljoona taas rykmentin marssin. Täällä levähdettiin noin tunnin ajan, miehistölle tarjottiin olutta ja upseerit nauttivat upseerikerholta tuodun aamiaisen. Tämän jälkeen palattiin Lappeenrantaan.

Vuoden 1892 leirille 25. heinäkuuta saapunut Suomen sotaväen päällikkö kenraali Georg Ramsay seurasi useaan otteeseen rakuunarykmentin harjoituksia. Rykmentin päiväkirjan mukaan hän tällöin kiitti upseereita hyvin suoritetusta koulutuksesta. Leiriaikana alkoi 8. elokuuta useamman päivän kenttäharjoitus, jota perusteltiin rakuunarykmentin päiväkirjassa seuraavasti: 1) miehistöä harjoitettiin olemaan yöleirissä, 2) testattiin hevosten kykyä olla kaksi yötä ulkona, 3) harjoitettiin miehistöä maastossa ja tuntemattomassa ympäristössä sekä 4) tutustuttiin Suomen tämän osan luonnonkauniisiin

paikkoihin. Ratsastuksen reitti käsitti muun muassa Savitaipaleen. Kuun loppupuolella samantyyppisessä harjoituksessa käytiin Imatralla. Edellisen vuoden tapaan leirin jälkeen myönnettiin miehistölle lomia. Kustakin eskadroonasta pääsi 30 miestä kolmen viikon lomalle.

Marraskuun ensimmäisenä päivänä 1892 oli rakuunarykmentti vihdoin täydessä miehityksessään. Mainittuna päivänä oli "rulliin" merkitty seuraavat henkilöt.

Esiupseerit	2
Muut upseerit	29
Vahtimestarit	9
Vanhemmat aliupseerit	31
Nuoremmat aliupseerit	27
Trumpetistit	17
Vapautetut	43
Rakuunat	631
Vapaaehtoiset aliupseerit	2
Vapaaehtoiset rakuunat	2
Lääkärit	3
Pappi	1
Sotatuomari	1
Asemestari	1
Aseistamattomat	49

Lisäksi rakuunarykmenttiin kuului 646 rintama- ja 12 kuormastohevosta.

12.3 Elämää rykmentissä

Lappeenrannan Uutiset arveli rakuunarykmentin aloittaneen uuden jakson Suomen sotilaselämässä. Lehden mukaan asevelvollisuusarmeijassa alussa esiintynyt vanha jyrkkä, lähes vihamielinen ylivalta- ja säätyero näytti Lappeenrannassa kadonneen kokonaan. Esimiehet osoittivat oppilailleen ystävällisyyttä, joka vivahti melkeinpä veljelliseen kanssakäymiseen. Opetuseskadroonassa tämä herätti suurta suosiota ja kiitollisuutta – kirjoittaja piti tätä eräänä syynä oppilaiden nopeaan edistymiseen.

Everstiluutnantti Schauman saavutti suuren suosion etenkin järjestämällä useita iltamia Saimaan rannalla. Osaa ottivat sekä päällikkökunta että eskadroona. Iltamissa tarjottiin komentajan yksityisellä kustannuksella kaikille erotuksetta kahvia ja teetä leipineen ja virvoitusjuomia. Ohjelmaakin oli: puheita, eskadroonan kuoro lauloi, joskus tanssittiinkin – naistuttaviakin sai pyytää mukaan. Lappeenrannan Uutiset piti toimintaa sangen kauniina ylipäälliköltä miehistöään kohtaan; lehti kuitenkin arveli toiminnan tuottavan liiankin suurta kulunkia yhdelle miehelle. Schaumanin järjestämä iltamatoiminta rajoittuikin opetuskomennuskunnan kauteen.

Järjestetyistä tilaisuuksista otettakoon esimerkiksi Lappeenrannan Uutisten 21. elokuuta 1890 kertomus edellisenä sunnuntaina isolla leirikentällä pidetyistä iltahuveista. Huvit kustansi eversti Schauman. Niissä oli lehden mukaan "elähyttävää ja ystävällistä kanssakäymistä, virvokenautinnoita (kahvia, teetä ja vehnästä) sekä puheita, laulantaa ja tanssia saavat eskadroonan jäsenet, joilla on lupa tuoda perheensä ja kutsua vieraitakin iltamiin, nauttia tällaisissa huveissa". Lehti piti Schaumanin toimintaa erinomaisen kiitettävänä, joskin myös kummastuttavana.

Verraten harvinaisten paraatien ja suurten harjoitusten välillä rakuunarykmentti eli säännöllistä varuskunta-elämää. Aikaisen herätyksen jälkeen rakuunoiden päivä kului jatkuvan hevosten hoidon lisäksi muun muassa oppitunneilla ja harjoituksissa. Arkipäivien ohjelmassa oli voimistelua, oppitunteja revolverin käytöstä, kivääriharjoituksia, topografian oppitunteja ja hevosoppitunteja. Sunnuntaina käytiin kirkossa ja muiden päivien tapaan puhdistettiin, syötettiin ja juotettiin hevoset.

Suomen rakuunarykmentin harjoituksiin kuului myös kauemmaksi suuntautuneita ratsastuksia. Esimerkiksi vuoden 1892 talvella tehtiin Viipuriin asti ulottunut tiedustelijoiden talviharjoitus. Harjoitukseen otti osaa 72 tiedustelijaa, 5 upseeria ja aliupseereita. Matkalle lähdettiin 11. maaliskuuta. Osastoa vastassa oli neljä kilometriä ennen Viipuria ketjuun asetettu Viipurin pataljoona. Viipurin pataljoona ampumisesta huolimatta rakuunat ratsastivat kohti pataljoona päävoimia, jossa ampuminen yhtäkkiä vaihtuikin tervetuliaistorvensoittoon, rakuunarykmentin kunniamarssiin. Täältä rakuunaosasto siirtyi säännöllisessä rivistössä Viipurin läpi pataljoonan kasarmeille. Viipurin kaduilla oli runsaasti kansaa katsomassa rakuunoita, sillä vierailu oli ensimmäinen suomalaisten rakuunoiden vierailu kaupungissa. Seuraavana päivänä osasto lähti Viipurista. Vierailun muistoksi otettiin myös valokuva, joka myöhemmin sijoitettiin kuudennen eskadroonan käytävän seinälle. Rakuunat tekivät myös usein pienempiä harjoitusmatkoja muun muassa Savitaipaleelle, Partakoskelle, Lemille. Harjoitukset ulotettiin myös Imatralle, Perkjärvelle, Lahnajärvelle ja Haminaan. Näiden aikana harjoiteltiin tiedustelua, yllätyshyökkäyksiä ja taisteluja kenttäolosuhteissa. Kuvassa rakuunat talviharjoituksessa. Kuvaan merkitty everstiluutnantti Alexander Grigorkoffin ja ratsumestari Adolf Aminoffin ratsukot. (SA-kuva).

Rakuunarykmentin päiväohjelmasta voidaan ottaa esimerkiksi maanantai 12.5.1890.

kello	
5.30	Herätys ja rukous
5.45–6.45	Hevosten puhdistus, syöttäminen ja juottaminen
5.45–8.00	Peseminen ja suurus
8.00–8.45	Sapelitemput ja säännöt sapelin käyttämisestä
9.00–11.00	Ratsastus
11.30–12.00	Päivällinen
12.00–14.00	Lepo
14.00–14.30	Hevosten syöttäminen ja juottaminen
14.30–15.30	Vikellys ja sapelitemput
15.45–16.45	Ohjesääntö rintamapalveluksesta ratsuväessä
17.00–18.00	Tietoja hevosista
18.00–17.30	Hevosten puhdistus, syöttäminen ja juottaminen
20.00	Illallinen
20.30	Iltahuuto ja rukous

Rykmentin rakuunoitten varustus oli päiväkäskyn n:o 25/1889 mukaan seuraava: Verkalakissa oli mustat lampaannahkaiset lämsät. Karvalakki oli tehty tummanvihreästä (mustasta) verasta vaaleansinisin pohjaa kiertävin reunuksin. Karvalakkiin kiinnitettiin kokardi ja messinkinen valtakunnan vaakuna. Sen kuva-aiheena oli Suomen suuriruhtinaanmaan vaakuna keskikilvessä ja kruunu sen yllä.

Upseerikarvalakkiin kiinnitettiin pienempi upseerinkokardi ja kotka kullatusta messingistä. Arkilakki oli tummanvihreästä verasta samanlaisin reunuksin kuin karvalakkikin.

Asetakki oli alipäällystöllä ja miehistöllä tummansinistä verkaa, kaulus ilman lämsöjä tummanvihreästä verasta vaaleansinisin verkareunuksin. Takin tummanvihreät verkakäänteet olivat suipot. Olkalappujen alus oli tummanvihreää, päällinen vaaleansinistä verkaa. Olkalappuja kiinnittävät messinkinapit olivat sileät. Upseereilla asetakkiin kuuluivat lisäksi kultanauhakkeet kauluksessa ja hihankäänteissä. Epoletit ja olkalaput kiinnitettiin kullatuin napein. Olkalaput olivat kultanauhakkeiset ja vaaleasinisellä pohjalla alaosataankin. Epoletit olivat kultaiset, suomulliset ja vaaleansinisellä alustalla. Upseerin asetakin liepeissä oli valkoinen villakangasvuori.

Vyö oli vaaleansininen. Vääpeleillä ja upseereilla se oli tehty kashmirista, aliupseereilla ja miehistöllä verasta. Alipäällystön ja miehistön housut olivat harmaansiniset. Upseerien housuissa oli lisäksi vaaleansininen reunus.

Rakuunoiden päällystakki oli harmaata verkaa ja varustettu lämsöillä. Kaulus oli tummanvihreää verkaa vaaleansinisin reunuksin. Olkalaput olivat muuten samanlaiset kuin asetakissa, mutta harmaalla veralla alustetut. Upseereilla oli sekä päällystakki että viitta, lämsät tummanvihreästä verasta vaaleansinisin reunuksin.

Upseereilla asepukuun kuului lisäksi arkitakki, kullatulla vaakunalla varustettu patruunalaukku ja vyöhyt. Arkitakki kauluksineen oli tummanvihreää verkaa, reunukset vaaleansinistä verkaa. Olkalaput olivat samanlaiset kuin asepuvuissa. Rakuunoiden asuun ja varustukseen kuului sapelin olka- ja käsihihna, vyö, kotelo ja nyöri niillä joille se kuului, kiväärimiehillä olkahihnallinen patruunalaukku, lapion tuppi, ratsuväen karbiinin puolituppi. Aseistuksena oli pistimellinen kivääri, revolveri ja sapeli.

Rakuunarykmentin talvipuvuksi tuli lyhyt lammasnahkainen turkki. Näitä tuotiin jo talvella 1890 Venäjältä noin 30 kappaletta niille sotilaille, jotka olivat Lappeenrannassa rykmentin ensimmäisiä hevosia hoitamassa. Lokakuun lopussa sai rykmentti kuitenkin Kajaanista tehtailija Renforsilta tilatut 250 uutta valkoista lammasnahkaturkkia. Lappeenrannan Uutisten mukaan likaiset venäläiset turkit olivat ilman päällistä – uudet vitivalkeat suomalaiset turkit saisivat kuitenkin likaantumisen estämiseksi harmaan päällisen.

Heinäkuun 15 päivänä vuonna 1897 vahvistettiin päiväkäskyssä Suomen rakuunarykmentille uusi malli asetakkia ja arkilakkia varten. Se tuli ottaa käyttöön vähitellen, vanhan varaston loppuessa. Uusi malli ei liene ehtinyt käyttöön ennen rakuunarykmentin lakkauttamista.

Rykmentin varustaminen edistyi kasarmialueen valmistumisen myötä. Vuoden 1894 alussa senaatti myönsi lähes 100 000 markan varusmäärärahan muun muassa vaatetuksen, aseistuksen ja hevosvarustuksen hankintaan sodanajan määrävahvuutta ja varaeskadroonaa varten. Kiväärejä ei kuitenkaan hankittu välittömästi, sillä vasta vuonna 1892 määrättiin sotaväelle uusi kiväärimalli, eikä uusia kiväärejä ollut vielä suoraan saatavissa – Kaartin pataljoona sai uudet vuoden 1891 mallin kiväärit vuonna 1893 ja Suomen tarkka-ampujapataljoonat sekä rakuunarykmentti saivat ne vuosina 1896 ja 1897. Aiemmin käytössä olleet Berdan-kiväärit toimitettiin Pietariin piiritykkiväenhallituksen varastoon. Ratsastussatulat ja muut hevosten varusteet hankittiin Oulusta toiminimeltä “Veljekset Åström”. Satuloiden rungot tulivat kuitenkin Pietarin intendenttihallitukselta.

Sotataidon kehitys näkyi myös varustuksessa. Jo vuonna 1891 rykmentti sai rautateiden ja lennätinjohtojen rikkomista varten tarvittavat koneet. Ne ja tarvittavat pyrokseliinipatruunat kuljetettiin joustavasti kuormasatulassa.

Suomen rakuunarykmentin osuus suuriruhtinaskunnan sotilasmenoissa nousi alkuvuosien 1889–1892 rykmentin varustamiseen kuluneiden ylimääräisten menojen lisäksi noin 900 000 markkaan, kun sotilasmenot yhteensä Suomessa olivat yleensä 6–8 miljoonaa markkaa vuodessa. Erityisiä kustannuksia rakuunarykmentille tuotti perushankintojen jälkeen vuosina 1894 ja 1895 sodanajan varaston hankkiminen (yht. 215 000 markkaa) ja vuoden 1891 mallin kivääriin siirtyminen 1890-luvun jälkipuolella.

Vakituisten menojen jakautumisesta tulo- ja menoarvion mukaan Suomen rakuunarykmentissä voidaan ottaa esimerkiksi vuosi 1901.

Suomen rakuunarykmentin kustannukset vuonna 1901.

1. Palkkaus
253 000
2. Alipäällystön ja miehistön ruokinta
130 000
3. Vaatetus ja aseistus
70 000
4. Lämmitys ja valaistus
25 000
5. Ampumatarpeet
11 000
6. Hevosten ruokakustannukset
300 000
7. Lääkkeisiin
800
8. Määrärahoja
23 548
9. Hevosten ostoon
52 000
10. Asuntokorvausta
10 000
11. Matkakustannuksia
15 000
12. Sekalaisia menoja
6 200

yht. 896 548

Lähteenä taulukossa Suomen Suuriruhtinaanmaan Asetuskokoelma 8/1901. Vakinainen tulo- ja menoarvio vuodeksi 1901. Kahdeksas pääluokka, Suomen rakuunarykmentti. (EKM L. Laaksosen kokoelma). Talousarvio ei vuonna 1901 kattanut rakuunarykmentin menoja, vaan etenkin ruokakustannusten osuus niin miesten kuin hevostenkin osalta nousi arviotua suuremmaksi, ja joulukuisessa lisätalousarviossa jouduttiin rakuunarykmentin menoihin määräämään hiukan yli 40 000 markkaa lisää.

Rakuunarykmentti tuntui merkittävänä Lappeenrannan ja sen ympäristön taloudessa. Sen tilojen rakentaminen heijastui suurina hankintahuutokauppoina ja työväen ajoittain yli 400 hengen määränä kaupungissa. Rakennustyön jälkeenkin oli hankintahuutokauppoja. Rykmentti tarvitsi vuosittain muun muassa perunoita 390 000 litraa, herneitä 66 000 litraa, ohraryynejä 51 000 litraa, suolaa 62 000 kiloa, kauraa 1352 000 kiloa, heiniä 1502 000 kiloa ja olkia 450 000 kiloa. Lisäksi tarvittiin muun muassa halkoja, lihaa ja maitoa. Merja Mielon mukaan useimpien tuotteiden hankinnoista kohdistui Lappeenrantaan noin 30–60 prosenttia. Lisäksi eskadroonat asioivat erikseen kaupungin kauppioiden kanssa. Mielo toteaakin kauppojen lukumäärän vuosina 1890–1895 selvästi nousseen (13:sta 24:ään), mikä ainakin osittain johtui rakuunarykmentistä.

Rykmentti lisäsi myös kaupungin verotuloja. Vaikka miehistö ei maksanut veroja, niin upseerien, aliupseerien ja siviilivirkamiesten osuus veroista nousi ensimmäisiä vuosia lukuun ottamatta yli 10 prosenttiin kaupungin verotuloista.

Rykmentin läsnäolo heijastui monin tavoin pienen kaupungin kulttuurielämään. Sen aiakna muun muassa alettiin raatihuoneella pitää konsertteja, joita johtivat rakuunarykmentin kapellimestarit, aluksi Suomen kaartin Turkin sodasta “kasvattipoikana” Suomeen tuoma Alexei Apostol ja myöhemmin Sikstus Lundelin.

Soittokunta oli kaupungissa erittäin suosittu. Se esiintyi Mielon mukaan runsaasti erilaisissa tilaisuuksissa. Suosittuja olivat ns. kansantajuiset konsertit ja yhteiskonsertit rykmentin kuoron kanssa. Soittokunta soitti myös rykmentin raittiusseuran tanssi-iltamissa sekä kaupungin eri yhdistysten iltamissa. Maineikkaimpia oli Viipurin palossa kärsineiden hyväksi pidetty konsertti, jossa A. Apostolin johdolla soittivat tarkka-ampujapataljoonien ja rakuunarykmentin soittokunnat, yhteensä 230 miestä. Soittokunta esiintyi myös kolmen kuukauden ajan Helsingissä Esplanadin kappelissa ja

kävi soittomatkoilla Viipurissa.

Rakuunarykmentin näytelmäseurue esiintyi torstaisin raatihuoneella esittäen Liisa Castrénin mukaan muun muassa pieniä Kiljanderin kappaleita ja vuodesta 1892 lähtien Minna Canthinkin näytelmiä. Rakuunarykmentin maneesissa järjestivät rakuunat omia näytelmäesityksiä, ja muun muassa vuosina 1894 ja 1898 maneesissa vieraileva Suomalainen kansanteatteri esitti sekä kotimaisia että ulkomaisia näytelmiä; maneesissa vieraili joskus myös ruotsalaisia seurueita.

Vapaa-aikoina rykmentissä harrastettiin runsaasti urheilua ja varsinkin hevosurheilua. Kiireinen 1890-luvun alku kului muissa toimissa, mutta jo vuonna 1896 perustettiin luutnantti August Lindemanin aloitteesta Sportklubben-niminen urheiluseura. Urheiluklubi keskittyi rykmentin luonteen mukaisesti ratsastusurheiluun ja olikin ensimmäinen tähän erikoistunut Suomalainen seura. Jo ennen sen perustamista pidettiin rykmentissä vuosittain ratsastuskilpailuja kahden virstan eli hiukan yli kahden kilometrin esteradalla.

Rykmentin urheilukerho menestyi erinomaisesti. Se järjesti usein erilaisia ratsastuskilpailuja: metsästysratsastuksia, laukkakilpailuja, esteratsastuskilpailuja ja matkaratsastuksia. Myös kouluratsastusta kehitettiin etenkin eversti Ernst Bäckmanin johdolla. Kerhon jäsenet ottivat osaa myös Pietarissa Venäjän armeijan ratsastuskilpailuihin. Siellä aliratsumestari Hjalmar Tulander voitti vuonna 1901 esteratsastuksessa ensimmäisen palkinnon 250 kultaruplaa. Kornetti Aatos Söderman taas voitti samana vuonna ensimmäisen palkinnon Moskovan sotilaspiirin kilpailuissa. Rykmentin lakkauttamisen myötä loppui myös Sportklubbenin toiminta.

Lappeenrannan yhdistystoimintaan osallistuivat esimerkiksi rouvat Anna Aminoff, Agnes Baeckman ja Anna Collan osallistuivat Lappeenrannan Rouvasväen yhdistyksen toimintaan. Aminoff toimi myös lastenkodin johtokunnassa. Vuonna 1901 perustetun Marttayhdistyksen asiamiehinä toimivat edelleen Baeckman ja Collan.

Rykmentin upseerikerho kehittyi nopeasti erääksi kaupungin hienoimmista huvittelupaikoista, jossa juhlat saattoivat jatkua myöhäänkin yöhön. Esimerkiksi helmikuun alussa 1893 järjestettyihin tanssiaisiin kutsuttiin kaupungin “nobiliteetti”, Viipurin tarkka-ampujapataljoonan upseerit vaimoineen sekä 12 nuorta neitoa Viipurista. Juhlat olivat kaikesta päättäen hauskat, sillä tanssi jatkui aina viiteen asti yöllä. Vielä seuraavaksi päiväksi viipurilaisten kunniaksi järjestettiin kerholle aamiainen.

Rykmentti osallistui jonkin verran myös kaupungin kunnalliselämään. Kaupunginvaltuustossa edusti rakuunoita vuodesta 1891 ratsumestari Adolf Aminoff. Hänen tilalleen tuli siirron vuoksi ratsumestari Alfred Lucander, kunnes Aminoff vuonna 1898 palasi everstiluutnanttina Lappeenrantaan ja toimi valtuustossa rykmentin lakkauttamiseen saakka. Rykmentti sai valtuustoon myös lääkärinsä Maximilian Buchin.

Lappeenrannan valtuusto oli tarjonnut jo asevelvollisuuslain astuessa voimaan vuonna 1880 tilaa suomalaiselle joukko-osastolle alueeltaan. Olikin ymmärrettävää, että kaupunkilaiset suhtautuivat aluksi Suomen rakuunarykmenttiin suopeasti. Pian kuitenkin valitettiin rakuunoiden muun muassa melunneen ja häirinneen kaupunkilaisia. Suomenkieliset kaupunkilaiset pelkäsivät myös rykmentin ruotsinkielisen upseeriston vahvistavan ruotsinkielen asemaa kaupungissa.

Vuoden 1895 Nikolai II:n kruunajaisjuhlien aikana välit eräiden upseerien ja kaupunkilaisten kesken kiristyivät niin, että monipäiväisten juhlien aikana ilmennyttä upseerien loukkaavaa käyttäytymistä jouduttiin myöhemmin puimaan sotaoikeudessa. Tämän jälkeen sortovuodet kuitenkin Liisa Castrénin mukaan sitoivat rykmentin tiivisti kaupunkiin.

Rakuunasoittokunta. (EKM).

Kerho oli upseeristolle tärkeä vapaa-ajanvieton kohde. Kuvassa upseerikerhon edessä luutnantti Georg Tulander, rouva Mimmi Tulander ja luutnantti Daleth Danér. Eskadroonahevonen "Itsenäisyyttä" pitelee rakuuna Lintunen. (EKM).

Upseeriston vaimot osallistuivat kotien talouden pidon ohella muun muassa teatteriesitysten tekoon ja kaupungin yhdistystoimintaan. Kuvassa teepöydässä rouvat Ellen Lucander, Anna Gustavson, Marie von Tobiesen ja Saga von Essen. (EKM).

12.4 Suomen rakuunarykmentin hevosten hankinta

Suomen rakuunarykmenttiä perustettaessa nousi esille myös rykmentin tarvitseman suuren hevosmäärän hankinta. Ratsuväkikomitea ehdotti kaksi vaihtoehtoa ratsuväen hevosten hankintaan. Enemmistö piti tarpeellisena reservihevosten ottoa jo rauhan aikana; hevosten palvelusaika rajoitettaisiin seitsemään vuoteen ja sitten reservihevoset annettaisiin hoidettaviksi. Vähemmistön mielestä taas tämäntyyppinen hevosreservi osoittautuisi käyttökelvottomaksi ja ehdotti, että liikekannallepanon yhteydessä otettaisiin käyttöön kaikki tarpeelliset hevoset. Näin hevoset voisivat olla aktiivipalveluksessa kymmenen vuotta. Tämä malli säästäisi 20 000 markkaa vuodessa. Komitea ehdotti kotimaisten hevosten ostoa; se kohottaisi maan hevoskulttuuria.

Hevosten saanti rakuunarykmentille askarrutti sanomalehdistöäkin. Hufvudstadsbladet pohti vuonna 1889 kysymystä ja nimimerkki R. Eth. suositteli neuvon hakemista ulkomailta. Esimerkiksi Englannista saataisiin oiva esimerkki hevosten kasvatuksesta ratsuväen tarpeisiin. Kirjoittaja analysoi englantilaista tilannetta Itä-Intian ja Bengalin ratsuväen kokoonpanosta saatujen kokemusten valossa.

Suomessakin oli hänen mukaansa yritetty viime vuosikymmeninä parantaa hevoskasvatusta, rahasta vain oli pulaa. Nyt tarvittaisiin uusia ideoita, jotta Suomenkin hevoskasvatusta voitaisiin tehostaa mahdollisimman halvalla. Kirjoittajan mielestä hevosten kasvatus oli saatava mahdollisimman kannattavaksi sen harjoittajille.

Hevoset hankittiin rakuunarykmentille lopulta na 1889 julkaistun asetuksen mukaan. Rykmentin tuli alkuun ostaa aiemmin venäläisessä ratsuväessä olleita hevosia, mutta vähitellen hankkia suomalaisia hevosia, ja viimeistään seitsemän vuoden kuluttua tuli koko rykmentin hevoskannan koostua suomalaisista hevosista.

Vuoden 1889 asetus sääsi rykmentin vuosittaiseksi määrärahaksi hevosta kohden 500 markkaa. Se todettiin vuonna 1899 liian pieneksi ja korotettiin 700 markkaan. Hevoskantaa koetettiin parantaa antamalla rakuunarykmentille oikeus ostaa hevosia markkinoilta. Suunnitelmien mukaan piti rykmentille muodostaa hevosreservi jättämällä seitsemän vuoden palvelusajan jälkeen palvelukelpoiseksi havaittu hevonen vielä kolmeksi vuodeksi reserviin yksityiseen hoitoon. Reservijärjestelmää ei saatu toimimaan, ja se aiottiin korvata sodan uhatessa erityisen hevosottolain avulla.

Rakuunoita tallirakennuksen edustalla. (EKM).

Rakuunarykmentin perustamissuunnitelmaan kuului siis tuoda aluksi ratsuhevosia muista keisarikunnan ratsurykmenteistä Lappeenrantaan. Ensimmäiset rakuunarykmentin hevoset lienevät kuitenkin olleet komentaja Schaumanin ratsut Grek ja Dánja, jotka saapuivat Lappeenrantaan 1. syyskuuta 1889.
Syksyllä 1889 Venäjältä tuotujen hevosten lukumäärä nousi jo 40:een. Kaikki olivat Venäjältä, vanhoja eivätkä kovin korkealaatuisia. Helmikuussa 1890 saatiin seitsemän hevosta aiemman 40:n lisäksi. Myöhemmin hevosia käytiin hakemassa itse muun muassa Pietarista. Venäjältä hankittujen ratsuväkihevosien vastaanotosta näyttävät huolehtineen lähinnä ratsumestari Baeckman ja luutnantti von Essen. Hevosia tuli Pietarin ohella armeijan ensimmäisestä, toisesta ja kolmannesta ratsuväkidivisioonasta. Ne olivat kuitenkin usein huonokuntoisia.

Venäläisten, pehmeämpään ja tasaisempaan maastoon tottuneiden vanhojen ratsuhevosten oli kovin vaikeata kestää Lappeenrannan mäkisessä ja kivisessä ympäristössä pidettyjä pitkiä harjoituksia. Aluksi oli tarkoitus kengittää muun keisarikunnan rykmenttien tapaan vain niiden etujalat, mutta pian ilmeni, että kaikki jalat oli kengitettävä.

Vuoden 1890 keväällä hankittiin 16 nuorta suomalaista hevosta. Niitä ostamaan perustettiin toimikunta jäseninä aliratsumestari Sandberg, rykmentin eläinlääkäri Graae sekä kolmantena jäsenenä läänin kuvernöörin asettama asiantuntija. Ostosmatkat tehtiin Mikkeliin, Hämeenlinnaan ja Lappeenrantaan. Näistä kaupungeista ei kuitenkaan saatu riittävää määrää hevosia. Rakuunarykmentin päiväkirja piti hankintavaikeuksien syynä suomenhevosten heikkoutta ratsuhevosena. Päiväkirjan mukaan niiden kaula oli liian paksu, pää liian raskas ja selkä usein liian pitkä ja heikko. Liikkumisessakin oli ongelmia. Tämän vuoksi oli vaikea löytää vaatimukset täyttäviä suomenhevosia.

Syyskuussa 1890 hevosten hankintatoimikunta, johon edelleen kuului rykmentin puolelta aliratsumestari Sandberg ja eläinlääkäri Graae, jatkoi työtään. Nyt hankittiin 75 uutta rintamahevosta. Ensimmäisen matkansa toimikunta teki tällä kertaa Kuopioon, josta ostettiin 18 hevosta. Niistä havaittiin kuitenkin 3 á 4 ala-arvoisiksi, ja siksi toimikunta sai eversti Schaumanilta moitteet ja kehotuksen olla hevosten valinnassa tiukempi. Toimikunta matkasi edelleen Längelmäelle, Toijalaan ja Hämeenlinnaan. Hämeenlinnassa Sandberg sairastui ja hänet korvasi rykmentistä luutnantti Friedrich von Tobiesen. Hämeenlinnasta eläinlääkäri Graae matkusti Mikkeliin, johon oli jo aiemmin tullut ratsumestari Nyberg, ostamaan kuutta hevosta. Tämän jälkeen tehtiin vuoden 1890 aikana hevosten ostosmatkoja vielä Ilmajoelle, Lapualle, Härmään, Saarijärvelle, Jyväskylään ja Keuruulle. Lappeenrannastakin ostettiin hevosia.

Rykmentin eläinlääkäri Graae raportoi vuoden 1890 kokemusten perusteella parhaitten ratsuväkihevosten löytyvän Ilmajoelta, Härmästä ja Kuopiosta. Sen sijaan Keski-Suomen hevoset olivat huonoimpia – Saarijärveltä oli ostettu vain kolme hevosta ja Jyväskylästä ei saatu ainoatakaan kelvollista ostettavaa. Graae totesi myös olevan tarpeellista ostaa hevosia talvimarkkinoiltakin.
Syksyn 1890 kuluessa hevosten lukumäärä nousi 251:een marraskuun ensimmäiseen päivään mennessä.

Hufvudstadsbladet pohti ratsuväen hevoskysymystä vuoden 1890 lopussa. Hevosia oli hankittu julkaisemalla ilmoituksia lehdissä ja kuuluttamalla kirkossa ostohankkeista. Hevosia ostettiin Kuopiosta, Längelmävedeltä, Ilmajoelta, Lapualta, Härmästä, Saarijärveltä, Jyväskylästä, Keuruulta ja Lappeenrannasta. Useista paikoista saatiin tarjolle paljonkin hevosia, mutta näistä monet olivat liian vanhoja tai nuoria, osa ei täyttänyt vähimmäiskokovaatimusta 146 cm. Suurin osa oli vaivaisiakin. Hevosia jouduttiin tämän vuoksi ostamaan muualtakin maasta. Varsinkin Saarijärven ja Jyväskylän hevoset olivat lehden mukaan huonosti hoidettuja.

Lehden mukaan syynä jo 3–4-vuotiaiden hevosten ylirasittuneisuus tai sairaus aiheutui hevosten liikunnan puutteesta. Tämä koski etenkin nuoria oriita, joista omistajat toivoivat ravuria tai kruununoritta. Varsat saivat juosta vapaasti ja saivat siten itse liikuntaa, mutta jo toisena vuonna ne pantiin kuukausikaupaksi talliin. Kun ne sitten eivät kolmantena vuonna täyttäneet omistajan vaatimuksia, ne leikattiin. Leikkajat taas olivat usein kiertäviä puoskareita, ja toimenpiteen jälkeen hevoset usein sairastuivat tai loukkaantuivat. Kuopiossa oli kirjoittaja (nimimerkki H.V.G. eli ilmeisestikin rakuunarykmentin eläinlääkäri Hannibal Waldemar Graae) huomannut 15 näin sairastunutta hevosta. Oli vaikeaa löytää sataa virheetöntä hevosta. Kirjoittajan mielestä heräsikin kysymys siitä, kuinka Suomen ratsuväelle saataisiin etujoukkoon kotimaisia hevosia, jotka olivat hyvää raakamateriaalia.

Talvella 1897 Suomen rakuunarykmentin remonttikomissio eli hevosten ostolautakunta ehti Jyväskylässä tapahtuneen hevosten tarkastelun ohella myös valokuvaan. Kuvassa ratsumestari Fritz von Tobiesen, kaupunginviskaali Nikolai Geitel, ratsumestari Emil Grönlund ja kaupunginviskaali Emil Tandefelt. (Museoviraston historian kuva-arkisto).

Tällä hetkellä keskityttiin helppoon ratsuväkihevoseen. Se oli rauhallinen, oppivainen, vahvarakenteinen, helppo huoltaa ja viihtyvä. Vähistä hyväksytyistä hevosista voitiin huomata, että oli välittömästi ryhdyttävä jalostamaan hevosia. Oli saatava lisää ja kunnollisia hevoskasvattajia sekä valvottava tiukasti kiertäviä leikkaajia. Opastajilla olisi työtä, sillä ihmisille pitäisi neuvoa kotieläinten hoitoa – samoin kuin tehtiin maidon käsittelyssä muutama vuosi sitten. Rakuunarykmentti oli tuonut mukanaan myös hevoshoitajakoulun, jonne otettiin 250 miestä vuosittain. Kirjoittaja toivoi, etteivät opit unohtuisi, vaan että niitä käytettäisiin hevoskasvatuksessa hyödyksi.

Myös Suomi-lehti otti kantaa ongelmiin rakuunarykmentin kotimaisessa hevoshankinnassa. Lehden mukaan äskettäin Mikkelissä (keväällä 1890) pidetyssä hevosotossa oli otettu vain 3 hevosta, vaikka aiottiin ostaa 16. Hämeenlinnasta ei ostettu yhtään, Lappeenrannastakin vain 2. Jos näin jatkuisi, ei rykmentin hevosten tarvetta voisi täyttää oman maan hevosin, vaan ne olisi tuotava Venäjältä. Kirjoittaja ihmetteli, miksei oma hevonen kelpaa. “Ikävää olisi vallan, jos tätä tietä Suomen hevonen, joka niin monessa maailman oloja ratkaisevassa sodassa on ansainnut sekä nopeuden että kestävyyden maineen, ja joka viimein Turkin sodassa niin edullisesti kilpaili Venäjän hevosen kanssa, nyt tämän syrjäyttämänä ei enää voisi isänmaataan sotatantereella palvella.” Suomenhevosen hylkäämisen syyksi kirjoittaja epäili puuttuvaa korkeutta ja sään mataluutta. Siitä huolimatta voimaa pitäisi kyllä riittää. Koemielessä tulisikin alentaa vaatimuksia ja katsoa sitten, mitä pitempi käytäntö näyttää.

Elokuun 31. päivänä 1891 tarkastettiin rakuunarykmentin hevoset. Ensimmäisen eskadroonan hevosten, niin vanhojen venäläisten kuin nuorien suomalaistenkin, todettiin olevan hyvässä kunnossa. Jotkut suomenhevoset olivat tosin liian lihavia ja joidenkin hoidossa ilmeni joitakin puutteita. Toisen eskadroonan hevoset olivat erittäin hyvässä kunnossa, ja tarkastuksen jälkeen ratsumestari Baeckman sai rykmentinkomentajalta erityisen kiitosmaininnan hevosten hoidosta. Kolmannessa eskadroonassa vanhojen hevosten kunto ei ollut erityisen hyvä, mutta nuoret olivat pääsääntöisesti hyväkuntoisia.

Hevosten ostokomissio aloitti toimintansa taas syksyllä 1891. Sen jäseninä eläinlääkäri Graae ja luutnantti von Tobiesen lähtivät elokuun 8. päivänä ostamaan suomenhevosia aina Ouluun asti. Elokuun 14. päivänä rykmentti sai kolme Haminasta ja 17. päivänä 11 Pieksämäeltä ostettua hevosta. Syyskuun 20. päivänä tuli toisesta ratsuväkidivisioonasta 23 hevosta ja Kuopiosta 15 suomenhevosta.

Syksyn aikana ostettiin suomenhevosia Humppilasta, Toijalasta, Hämeenlinnasta, Ikaalisista, Oulusta, Kokkolasta, Härmästä, Ilmajoelta, Vaasasta, Kyröstä, Salosta ja vielä lokakuun lopussa Lappeenrannastakin. Yhteensä ostettiin 120 suomenhevosta. Rakuunarykmentin päiväkirjassa

Suomen rakuunarykmentin upseeristo vuonna 1901. (EKM).

ostosaalista pidettiin parempana kuin vuonna 1890. Parhaat hevoset löytyivät Hämeenlinnasta, Humppilasta ja Pohjanmaalta. Ostotoimikunta löysi Oulustakin hämmästyksekseen jopa 15 ratsupalvelukseen kelpaavaa yksilöä, suurelta osalta tornionlaaksolaisia. Ne olivat rakenteeltaan raskaampia mutta juoksivat kevyesti. Jos pohjoisen hevoset olivat komissiolle myönteinen yllätys, niin samaa vaikutusta eivät tehneet karjalaiset hevoset – näiden laatu oli rakuunarykmentin päiväkirjan mukaan kaukana tyydyttävästä. Syksyllä 1891 ostettujen hevosten keskihinta oli 438 markkaa.

Vuonna 1892 olivat tulokset suomenhevosten ostosta huonot. Rakuunarykmentin päiväkirjassa valitettiin markkinoilla olleen vähän hevosia. Upseerihevosia ostettiin Tarton markkinoilta. 23.9. lähti matkalle itse rykmentin komentaja ja eläinlääkäri. Tartto sijaitsi lähellä ja sieltä tiedettiin saatavan suhteellisen halpoja ja hyviä hevosia. Alueen rikkaat maanomistajat kasvattivat täysiverisiä englantilaisia ja arabialaisia hevosia.

Vuoden 1892 syksyllä jouduttiin suomalaisten hevosten lisäksi ostamaan kuusi hevosta Tartosta ja viisi muualta Baltian maista. Silti jäi hankintasuunnitelman hevosmäärästä 15 ostamatta. Näiden oston siirtämiseen seuraavalle vuodelle saatiin sotaväen päällikön lupa.

Kun Suomen rakuunarykmentin hevoshankintaa helpotettiin sallimalla se muualtakin kuin Suomesta, koitui Baltian maista – Liivinmaasta ja Virosta sekä lisäksi Puolasta – rykmentin tärkeä ostoalue. Upseerit hankkivat usein omat hevosensa Puolasta ja Etelä-Venäjältä. Rakuunarykmentin hevoskanta käsitti siten 1890-luvun loppupuolella Suomesta ostettuja hevosia, joista suurin osa oli suomenhevosia, ja muulta ostettuja puoliverisiä hevosia. Suomenhevosia oli kaksi kolmasosaa. Venäläisistä ratsuväkirykmenteistä hankituista hevosista viimeiset poistuivat käytöstä vuonna 1897. Suomenhevoset eivät siten täysin täyttäneet ratsuväkirykmentin tarpeita. Esimerkiksi vuonna 1897 mainittiin vuonna 1891 ostetuista hevosista joudutun poistamaan rykmentin rivistä jo neljäsosa. Vuoden 1897 Finsk Militär Tidskriftissä Ernst Baeckman luonnehti suomenhevosta muun muassa lymfaattiseksi, pitkäselkäiseksi, matalaksi, lyhytkaulaiseksi ja yksinkertaiseksi työhevoseksi.

Toisaalta todettiin suomalaisia hevosia voitavan kyllä kouluttaa rintamahevosiksi. Siitä ei kuitenkaan ollut varsinaiseksi ratsuhevostyypiksi. Suomenhevosten luonnetta pidettiin hyvänä ja säyseänä, mutta sen ulkomitat olivat huonot ajatellen käyttöä ratsuväkihevosena.

12.5 Lakkauttaminen

Suomalaisia joukkoja yritettiin sulattaa Venäjän sotaväkeen vuoden 1898 valtiopäivillä. Lakiehdotus sisälsi muun muassa palvelusajan pidentämisen kolmesta viiteen vuoteen ja reserviharjoitusten poistamisen. Venäläisten upseerien palvelus suomalaisissa joukoissa tuli sallia, ja suomalaisia joukkoja tuli voida komentaa myös muualle keisarikuntaan.

Ehdotus jäi valtiopäivillä lepäämään, mutta palasi esille Venäjän duuman uudessa ehdotuksessa keväällä 1901. Heinäkuussa 1901 Nikolai II vahvisti uuden yleisvaltakunnallisen asevelvollisuuslain. Sitä vastustettiin Suomessa muun muassa kutsuntalakoin. Asevelvollisuuslaki raukeni täällä Nikolain lakkauttaessa keisarillisella manifestilla Suomen sotaväen. Kesällä 1901 hajotettiin suomalaiset tarkka-ampujapataljoonat ja niiden reservikomppaniat. Tämä ei koskenut vielä Suomen rakuunarykmenttiä eikä kaartin pataljoonaa.

Elokuussa 1901 määrättiin suomalaisten tarkka-ampujien toinen asevelvollinen ikäluokka kotiutettavaksi, ja marraskuussa 1901 kenraalikuvernööri Bobrikoff määräsi tarkka-ampujien alipäällystön ja miehistön siirtymään reserviin tai eroamaan. Upseerien oli erottava maaliskuun 1. päivään 1902 mennessä. Vuoden 1902 alusta lakkautettiin kenraalikuvernöörin Suomen sotaväen esikunta, päällikköhallitus ja sotaväen päällikön virka sekä määrättiin jäljelle jääneet suomalaiset joukko-osastot eli kaarti ja Suomen rakuunarykmentti Suomenmaalaisen sotilaspiirin komentajan alaisiksi.

Suomen asevelvollisen sotaväen lakkauttamisen aiheutti Venäjän johdon halu alistaa Suomi tiukemmin alaisuuteensa. Suomen ei katsottu tarvitsevan Venäjän armeijasta erillään olevaa sotaväkeä.

Lappeenrannassa oli vielä vuonna 1898 rakuunarykmentin vuosijuhlassa venäläisten joukkojen edustajia, ja kenraalikuvernööri Bobrikoffin saman vuoden lopussa tekemä tarkastusmatka rakuunarykmenttiin sujui hyvin.

Tarkka-ampujapataljoonien lakkauttamisen jälkeen ei rakuunarykmentilläkään ollut pitkää elinikää. Sen lopettamisen lopullisesti aiheutti selkkaus valan vannomisesta. Rykmentin alokkaat kieltäytyivät vannomasta uuden lain mukaista ja Suomen oikeuksia rikkovaa sotilasvalaa.
Bobrikovin käytyä lokakuussa 1901 Lappeenrannassa siirrettiin eversti Schauman reserviin. Muut upseerit anoivat eroa 9. marraskuuta ja anomukset hyväksyttiin. Schaumanin jälkeen komentajaksi nimitettiin rykmentissä aiemmin palvellut eversti Alexander Grigorkoff, joka otti tehtävän vastaan 11. joulukuuta 1901.

Senaatille tiedotettiin Suomen rakuunarykmentistä muodostetun Suomenmaalainen rakuunarykmentti joulukuun 10. päivänä 1901. Senaatti määräsi 20. joulukuuta rykmentin komentajan eversti Grikorkoffin luovuttamaan rakuunarykmentin kasarmit, hevoset ja muun kruunun omaisuuden sotakomissariaatille. Rykmentin rahavarat tuli siirtää Viipurin lääninrahastoon. Ne upseerit ja siviilivirkamiehet, jotka eivät hakeneet virkaeroa, asetettiin tarkka-ampujapataljoonien upseeriston tapaan lakkautuspalkalle.

Eversti Grigorkoff tuli Lappeenrantaan ennen muuta uutta rykmenttiä, jolloin Suomen rakuunarykmentistä oli jäljellä vain hevoshoito-osasto. Päivää ennen ensimmäistä saapuvaa osastoa Grigorkoff sai Kazanzovin mukaan kirjeen, jossa kerrottiin jonkun aikovan polttaa rykmentin tallit. Grigorkoff otti kirjeen vakavasti ja vartioi yöllä revolveri sivutaskussa talleja. Yöllä hänet tapasi vielä Lappeenrannassa oleva rakuunarykmentin upseeri Gaston Ahrenberg, rakuunakasarmien suunnitteluun osallistuneen arkkitehti ja kirjailija Jac. Ahrenbergin poika, ja tiedusteli Grigorkoffilta, miksi tämä ei ollut nukkumassa. Everstin kerrottua syyn Ahrenberg arveli, että uhkaus tuskin piti paikkaansa. Yö kuluikin rauhallisesti.

Lakkauttamisen jälkeen rakuunarykmentin kasarmit lopulta julistettiin edelleen Suomen valtion omaisuudeksi, mutta jäivät venäläisten käyttöön. Kaupungin ja senaatin kiisteltyä kauan valtio vuonna 1905 pakkolunasti rakuunarykmentin alueen ja maksoi siitä myöhemmin rahallisen korvauksen kaupungille. Sen myötä pakkolunastettiin nyt myös kasarmialueen rannassa sijainnut Reichardtin huvilatontti.

Rykmentin lakkauttaminen herätti kaupungissa suurta huomiota. Eversti Schauman sai kukkatervehdyksen ja 100 kaupunkilaista järjesti muuttavalle perheelle lähtiäisaterian. Asemalla

12.12.1901 saatteli perhettä suuri joukko kaupungista ja ympäristöstä, puheita pidettiin, suomalaisen seuran kuoro lauloi ja Schauman esitti eläköönhuudon kaupungille ja rykmentille. Rykmentin soittokunta piti vielä yhden suosituista konserteista raatihuoneella. Tammikuuun lopussa 1902 saattoivat ratsumestari Gustafsson ja vahtimestari Tiili rykmentin lipun Pietariin. Lähtiessä soitettiin asemalla kunniasoitto.

Jäähyväiset Suomen sotaväelle. Samanaikainen muistotaulu. (Museovirasto, historian kuva-arkisto).

13 LAPPEENRANTA – ITSENÄISYYDEN KAUDEN VARUSKUNTAKAUPUNKI

13.1 Lappeenranta vuoden 1918 jälkeen

Venäläiset joukot poistuivat Lappeenrannasta pääosin vuoden 1918 alkuun mennessä. Helmikuun lopussa alueen punaisten joukoissa taisteli kuitenkin vielä kolmekymmentä venäläistä sotilasta. Lokakuun lopussa vuonna 1917 oli suojeluskunnan perustamisen jälkeen Lappeenrannassa perustettu komppanian laajuinen työväen järjestyskaarti. 11.11. 1917 Lappeenrantaan kokoontui noin 500 lähiseutujen järjestyskaartien jäsentä rykmentin perustamista varten. Järjestyskaartista eli punakaartista majoittui tammikuun lopussa tapahtuneen Lappeenrannan haltuunoton jälkeen ainakin esikunta linnoitukseen. Suojeluskunta oli siirtynyt 26. tammikuuta 1918 Taavettiin ja Savitaipaleelle.

Tammikuun lopussa punakaartiin liittyi 500 Vuoksenlaaksosta paennutta punaista, jolloin Lappeenrannassa oli aseissa 1 175 miestä. Lappeenranta toimi sodan aikana punaisten joukkojen kokoamispaikkana. Toivasta lainaten "Lappeenranta muodostui kolmeksi talvikuukaudeksi erääksi itäisen Suomen punaisista varuskuntakeskuksista ja linnoituksista". Lappeenrannassa oli ajoittain kokoontuneina noin 1 500 punakaartilaista, jotka harjoittelivat linnoituksessa muun muassa aseiden käsittelyä. Punaiset joukot evakuoitiin Lappeenrannasta 25.4.1918 Viipuriin.

Taistelujen vielä jatkuessa oli Lappeenrannan hallinto 19. kesäkuuta 1918 asti sotilasviranomaisten käsissä. Korkeimpana sotilashallintovirkamiehenä toimi vt. komendantti, yhteiskoulun rehtori Axel Theodor Sahlgren. Lappeenrantaan oli tällöin sijoitettu vartiojoukkoja. Lappeenrannan vartiopataljoona lakkautettiin lokakuussa 1918 ja vankien vartiointi siirtyi siviiliviranomaisille. Rakuunarykmentin kasarmit oli otettu pian vapun jälkeen vuonna 1918 vankileirin käyttöön. Kasarmien ohella oli vankeja sijoitettu myös linnoitukseen.

Lappeenranta asema varuskuntakaupunkina säilyi myös itsenäisen Suomen kaudella. Alussa Lappeenrantaan sijoitettiin joukkoja yleisen järjestyksen ylläpitämiseksi ja punavankileirien vuoksi. Tärkeimmiksi muodostuivat pidemmällä aikavälillä kuitenkin sotilaspoliittiset syyt. Niitemaa on luonnehtinut Lappeenrannan asemaa itsenäisyyden alkupuolen strategisessa ajattelussa vertaamalla kaupunkia Viipuriin. Kun Viipuri toimi hänen mukaansa lukkona, joka esti vihollisen pääsyn Etelä-Suomeen, niin Lappeenranta puolestaan oli sarana, josta valvottiin pääsyä Laatokan pohjois- ja länsipuolelta Saimaan alueen läpi maan keskiosiin. Lisäksi oli helppoa sijoittaa joukkoja valmiiden kasarmirakennusten ja varuskuntaperinteiden kaupunkiin.

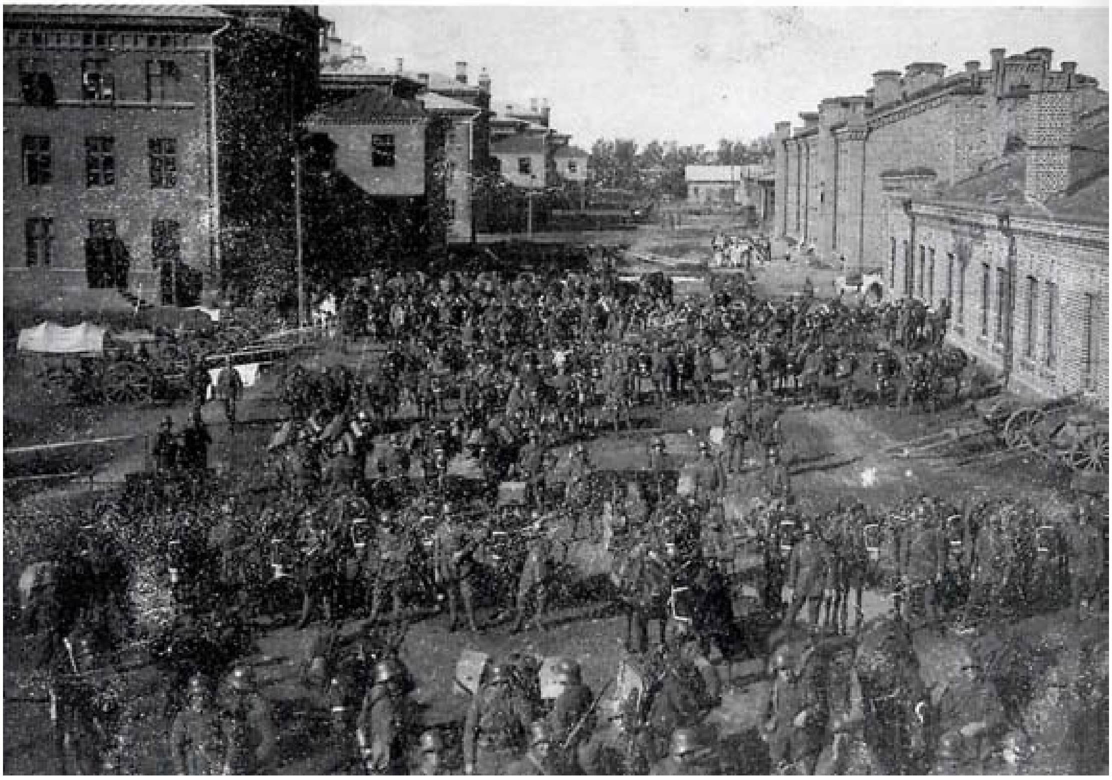
Vartiopataljoonan kaudelle olivat Toivasen mukaan tyypillisiä lukuisat järjestyshäiriöt ja rikkomukset, jotka heijastivat ajan levottomuutta. Sekava tilanne heijastui myös ensimmäisinä varsinaisina joukko-osastoina Lappeenrantaan vuonna 1918 siirretyn Tykistökoulun ja lähinnä tykistökoulun opetuksesta huolehtimaan tulleiden saksalaisten opetuspattereiden toimintaan. Tykistökoulussa muun muassa laadittiin useitakin puolustussuunnitelmia hälytystilan varalle. Esimerkiksi kesäkuussa valmistuttiin levottomuuksiin antamalla määräyksiä, jotka astuisivat voimaan käskyllä "Huomio/aika/" ja elokuun alussa laadittiin suunnitelma sekä hälytystilan että myös varsinaisen hälytyksen varalle. Hälytystilan aikana tuli muun muassa varustaa kaksi patrullia, jotka partioisivat kaupungin pääkadulla eli Kauppakadulla sekä kaksi kaupunkia kiertävää hevospatrullia. Varsinaisen hälytyksen sattuessa tuli osastojen kokoontua "suurella tykkipihalla kasarmin keskellä".

29.10.1918 päivätyssä Lappeenrannan saksalaisten tykistöjoukkojen puolustussuunnitelmassa oli hälytyksen sattuessa määrätty aseistetut osastot siirtymään reservikomppanian rakennusten eli kaupungin syyskuussa aloittaneen komendantin Palmrothin majapaikan mukaan "Palmrothoehe" luokse, varsinaisen kasarmialueen kasarmien luokse, lyseon kohdalle, bastionin eli entisen Nikolain linnakkeen luokse, koilliseen Nikolainkadulle, saksalaisten talleille ja suomalaisen leirin ammusvarastolle. Lisäksi tuli varmistaa posti, rautatieasema ja puhelinlaitos.

Edelleen marraskuun alussa 1918 varoitti Saksan pääesikunta omia joukkoja ongelmista saksalaisten itäjoukoissa ja bolshevikkien uhasta sekä määräsi pitämään tehostettua valmiutta joukkojen keskuudessa. Myös Suomen pääesikunta kiinnitti huomiota venäläisten joukkojen lisäykseen Karjalan kannaksella.

Vielä kesäkuun alussa 1919 varuskunnan päällikkö eversti Stjerncreutz laati puolustussuunnitelman, jonka lähinnä strategisten laitosten miehittämistä koskevat määräykset olisivat astuneet voimaan käskyllä "levottomuuksia on syttynyt".

Saksalaisia tykistöjoukkoja Lappeenrannan kasarmialueella vuonna 1918. (Museovirasto, historian kuva-arkisto).

Vuoden 1918 levotonta ja sekavaa tilannetta, jolloin kynnys väkivallan käyttöön ja koviinkin otteisiin oli matala, kuvaa esimerkkinä kersantti Toivo Södermanin kertomus 11.10. 1918 kadonneen tykistökoulun hevosen etsimisestä.
Södermanin mukaan aamupäivällä 11.10. oli syötettäessä hevosia kasarmialueen takana olevalla niemellä huomattu yhden hevosen olevan kateissa. “Lähetin heti muutamia miehiä sitä etsimään, mutta he eivät sitä löytäneet päivällä. Kun iltasella noin kello 7 tienoissa lähetin hevosmies Perilän panemaan veräjänpuita kiinni, niin huomasi hän silloin että kolme saksalaista sotilasta kuletti hevosta, jonka hän luuli kadonneeksi hevoseksi ja pyysi katsoa josko se olisi sama joka aamupäivällä oli joutunut kadoksiin. Silloin nuo saksalaiset sotilaat löivät ensin puukolla Perilää olkapäähän että vaatteet menivät rikki mutta mitään haavaa ei tullut ja sitten nyrkkiraudalla käsivarsiin. Itsepuolustukseen otti Perilä puukon ja siten syntyneessä kahakassa löivät saksalaiset vielä häntä niskaan ja käsivarsiin niin että hän meni tainnoksiin. Toinnuttuaan ei Perilä huomannut ketään lähettyvillä. Puukkonsa oli veressä ja arvelunsa mukaan löi hän kahta saksalaista sotilasta...”

Tilanne vankileirien ja levottomuuden leimaamassa varuskunnassa ja kaupungissa alkoi tasoittua vuoden loppua kohti. Vuoden 1918 jälkeen ehdittiin jo urheilemaankin. Keväällä 1919 järjestettiin murtomaajuoksukilpailut, jotka voitti Raskaan tykistörykmentin 3. patteri ja toiseksi tuli Karjalan ratsujääkärirykmentin 1. eskadroona. Kesäkuun alussa järjestettiin LLS:n eli Lappeenrannan luistinseuran ja sotaväen väliset urheilukilpailut. joiden lajeihin kuului muun muassa 10x500 metrin viestinjuoksu. Samana kesänä oli luistinseuran ja Raskaan tykistörykmentin välillä jalkapallo-otteluita ja elokuussa urheilukilpailuja, joihin sisältyi muun muassa sotilasviestejä.

Syyskuussa 1919 oli yhtenä normaaliin elämänmenoon palaamisen merkkinä myös Kenttätykistörykmentti 3:n soittokunnan Savitaipaleella pitämä konsertti, jonka päättäjäisiksi pidettiin tanssiaiset. Tilaisuuteen oli järjestetty Lappeenrannasta kuljetus höyrylaiva Iniöllä.

13.2 Kaupunkirakenne itsenäisyyden kaudella

13.2.1 Kaavoitus

Lappeenrannan kaavoitukselle oli 1900-luvun alussa tyypillistä monien toteutumattomien asemakaavasuunnitelmien laatiminen. Vuosisadan vaihteen jälkeen vuonna 1906 J. Jaakkola laati luonnokset II:n ja III:n kaupunginosan ja myöhemmin koko kaupungin uudeksi asemakaavaksi. Vuonna 1908 annettiin uusien kaupunginosien Leirin ja Kimpisen kaavoittaminen Valter Thomélle ja Hugo Liliukselle. Kaavoja ei kuitenkaan vahvistettu, vaan vuonna 1916 kaupungininsinööri Jalmari Janhunen laati uuden asemakaavan, jonka kaupunginhallitus hyväksyi vuonna 1917. Janhusen kaavaa ei toteutettu, kuten ei myöskään vuonna 1927 Otto-Iivari Meurmanilta tilattua Kimpisen ja Taikinamäen asemakaavaa tai vuonna 1929 K.A. Jylhältä tilattua eteläisten kaupunginosien asemakaavaa.

Vuoden 1932 suuren alueliitoksen jälkeen tilattiin Meurmanilta kaupungin yleisasemakaava. Tämän vuonna 1936 vahvistetun yleisasemakaavan mukaan rakennettiin Kimpisen ja Taikinamäen lisäksi uudet kaupunginosat V–XI. Toivanen on osuvasti kuvannut vuoden 1936 kaavan luoneen Lappeenrannalle vanhan keisarinkaavan ympärille uuden “vuosirenkaan”, joka sai rakennuskantansa 1940- ja 1950-luvulla. Yleisasemakaavassa keskustan alue jäi entiselleen ja uudet kaupunginosat kaavoitettiin pientalovaltaisiksi. Lappeenranta oli edelleen – kuten Jormakka on todennut – pientalokaupunki melkein koko keskustaa myöten.

Sotien jälkeisen ensimmäisen yleiskaavan suunnittelijaksi valittiin jälleen professori Otto-Iivari Meurman sekä arkkitehti Olli Kivinen 1950-luvun alussa. Kaavaluonnos hyväksyttiin valtuustossa vuonna 1953. Olli Kivisen Lauritsalaan laatima yleiskaava hyväksyttiin vuonna 1956. Yleiskaavoilla on katsottu olleen merkittävä vaikutus kaupunkirakenteen kehittymiseen.

Lappeenrannan suunnittelualue kattoi kaupungin hallinnollisen alueen ja sen länsi- ja itäpuolella sijainneet Lappeen kunnan alueet, joille asutus oli jo levinnyt tai joille asutuksen voitiin katsoa leviävän lähitulevaisuudessa. Vuonna 1952 yleiskaavatyötä laajennettiin antamalla Kiviselle myös Lappeenrannan itäpuolella sijaitsevan Lauritsalan kaavatyö.

Lappeenrantaa ja Lauritsalaa ei tällöin ollut vielä yhdistetty ja ne olivat siten hallinnollisesti kaksi eri kuntaa. Kunnat olivat kuitenkin jo aiemmin kasvaneet kokonaisuudeksi. Olli Kivisen kaavakuvauksen mukaan kunnat muodostivat esikaupunkialueineen Saimaan rantaan nauhamaisesti sijoittuneen kapean ja pitkän yhdyskunnan. Alueen pituus oli noin 15 kilometriä ja leveys vaihteli 1–7 kilometriin. Asutuksen suunta ja vaihtelevuus johtuivat Kivisen mukaan osittain Salpausselän harjusta, jonka etäisyys Saimaan rantaviivasta vaihteli ja osittain Saimaan rantaa seuraavan liikenteen pääsuunnasta.

Kivisen mukaan Lappeenrannalle ja Lauritsalalle tyypillinen asutuksen ja teollisuuden nauhamainen muoto jatkui edelleen Saimaan rantaa seurattaessa Joutsenoon ja Imatralle. Rantavyöhykkeelle oli 1950-luvun lopussa sijoittunut 3/4 Etelä-Saimaan alueen teollisuudesta ja puolet alueen väestöstä.

Vuoden 1967 alussa Lappeenrantaan liitettiin Lauritsalan ja Lappeen kunnan alueet. Liitoksen jälkeen kaupunki oli pinta-alaltaan Suomen suurin. Vuonna 1967 Olli Kivinen laati vielä uuden yleiskaavaluonnoksen. Sitä ei kuitenkaan viety kaupunginhallituksen hyväksyttäväksi.

Alueliitoksen jälkeen kaupungin keskustan tuli toimia laajan Suur-Lappeenrannan keskuksena. Keskustan asemakaavaa oli ratkottu kilpailun avulla jo aiemmin. Vuonna 1957 aatekilpailun voitti arkkitehti Erkki Pasanen ja vuonna 1963 varsinaisen suunnittelukilpailun arkkitehti Jere Juutilainen. Voittaneeseen ehdotukseen lisättiin myöhemmin muun muassa Viljo Revellin suunnittelema kaupungin hallintokeskus. Jormakan mukaan vielä vuoden 1956 yleiskaavassa keskustan rakentaminen oli haluttu keskittää muutamiin korkeisiin tornitaloihin. Juutilaisen ehdotuksessa siirryttiin matalampaan rakentamiseen ja eritasojärjestelyihin. Juutilaisen ehdotuksesta muokattu keskustan asemakaava on toiminut alueen rakentamisen pohjana aina 1980-luvulle saakka.

13.2.2 Kaupunkirakenne

Matti Räsänen jakaa 1920-luvun Lappeenrannan erilaisiin vyöhykkeisiin. Ensimmäisenä vyöhykkeenä toimi linnoitus, joka Räsäsen mukaan oli kaupungin vanha ydin, mutta 1800-luvulta alkaen taantuva kaupunginosa. Kaupunginosassa sijaitsi vankila, vankilan henkilökunta asui siellä ja siellä oli runsaasti asumattomia rakennuksia. Toinen vyöhyke oli ydinkeskus eli toinen ja kolmas kaupunginosa. Siellä sijaitsi suurin osa kaupungin elinkeinotoiminnasta ja asunnoista. Räsäsen mukaan tähän ydinkeskustaan liittyi myös rautatien siitä erottama Pallon alue eli neljäs kaupunginosa. Kolmas vyöhyke oli sotaväen kasarmi- ja harjoitusalue kaupungin länsipuolella. Tämä oli kaupunkilaisten kannalta suhteellisen suljettu alue, joskin jännittävä retkien kohde. Neljäs vyöhyke oli teollisuusvyöhyke – etelän Ihalaisten kalkkitehtaan alue ja idän puunjalostustehtaiden alue. Tähän vyöhykkeeseen liittyivät myös teollisuuslaitosten työläisten asuinkäyttöönsä rakentamat mökkikylät eli esikaupunkialueet, joiden asukasluku kohosi jo 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä suuremmaksi kuin varsinaisen kaupungin.

Itsenäisyyden kauden alussa kaupunkirakenne muuttui vain vähän. Ensimmäisen maailmansodan aikana Lappeenrannan rakennustoiminta oli lähes pysähdyksissä. Keskustassa ei vielä 1920-luvullakaan rakennettu kovin runsaasti. Linnoituksesta aiempaan Viipurin esikaupunkiin johtanut Kauppakatu oli edelleen kaupallinen keskus ja tärkein katu. Matti Räsäsen kuvauksen mukaan “Toinen kaupunginosa muodosti — Lappeenrannan ytimen ja Kauppakatu poikkikatuineen sen sykkivän valtaväylän”.

Kun esikaupungit vuonna 1932 liitettiin kaupunkiin,
tuli niiden vaatimaton ja pitkälti omin avuin rakennettu rakennuskanta ja miljöö virallisestikin osaksi Lappeenrannan kaupunkikuvaa. Rakennukset vaatimattomina yksikerroksisina puurakennuksina eivät sinänsä poikenneet varsinaisen kaupungin asuinrakennuksista. Esikaupungeissa ne olivat kuitenkin huomattavasti pienempiä kuin vanhan kaupunkialueen talot. Myös tontit olivat erittäin pieniä, ja esikaupunkien asemakaava ei muun kaupungin tapaan enää ollut ruutukaava. Esikaupunkien epäsäännöllinen katuverkko muodostui maaston, yksityisten rakentajien mieltymysten ja maan omistussuhteiden mukaan. Lisäksi kadut olivat kapeampia kuin vanhan ruutukaavakaupungin kadut ja esikaupungeissa ei sijainnut julkisia rakennuksia.

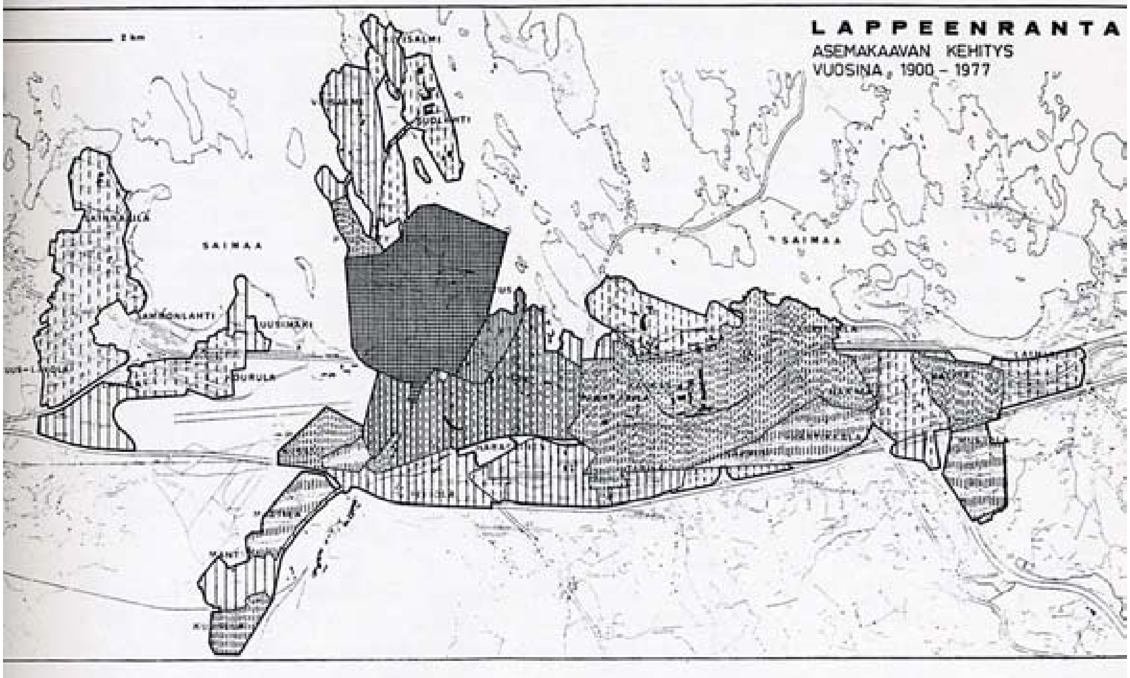
Räsäsen mukaan Lappeenrannan kaupunkirakenne säilyi teollistumisvaiheessa vielä koskemattomana, sillä teollisuusyritykset rakennettiin jo rakennusjärjestyksen määräystenkin perusteella kaupungin laidoille tai ulkopuolelle. Vanhaa kaupunkikuvaa alkoivat Räsäsen mukaan kuitenkin vääjäämättä rikkoa liike-elämä ja sen vaatima liikenne sekä liikennevälineiden kehitys. Vielä 1930-luvulle Lappeenranta säilyi puukaupunkina, jonka ulkoinen hahmo Räsäsen kuvauksen mukaan “periytyi esiteollisen kaupungin rakenteesta ja muovautui matalista yksikerroksisista asuinrakennuksista sekä muutamasta harvasta julkisesta rakennuksesta, jotka nekin olivat puisia kuten kaupungin raatihuone ja Lappeen kirkko. Poikkeuksen muodostivat vain tavallaan kaupunkiin kuulumattomat varuskunta-alueet: Linnoitus ja kasarmit”.

Katutilaa jäsensivät 1800-luvun tapaan myös aidat ja portit. Vuoden 1910 rakennusjärjestyksessä oli tontin rajoille määrätty tehtäväksi aita. Epäilemättä paloturvallisuussyistä oli talot tai tontit varustettava sellaisella portilla (leveys 2,4 metriä), että niiden lävitse voitiin ajaa ajoneuvolla. Tulipalovaaran vuoksi oli myös mahdollisuuksien mukaan tehtävä pienempi käyntiportti kadulle tai torille.

Sotien jälkeisellä kaudella – edelleen Räsästä lainaten – “katutilan harmonia alkoi pirstoontua”. Vielä vuoden 1944 rakennusjärjestyksessä tontti määrättiin rajattavaksi aidalla, mutta maistraatti saattoi erityisissä tapauksissa sallia aitauksen jätettäväksi pois. Vuoden 1964 rakennusjärjestyksen mukaan taas tontin omistajalla oli enää oikeus tehdä aita tontin reunalle, jollei maistraatti tätä kieltänyt. Porttien koot määrättiin suuremmiksi ja maan kaltevuudet portin kohdalla loivemmiksi. Nämä määräykset kuten myös aitojen rakentamismääräykset johtuivat Räsäsen mukaan uudesta liikennevälineestä eli autosta: liikenteen tuli sujua ja aidat eivät saaneet vaarantaa näkyvyyttä.

Itse rakennuksiin alettiin 1890-luvulta lähtien lähinnä kaupoissa avata suoraan kadulle johtavia ovia ja myöhemmin myös suurentaa ikkunoita näyteikkunoiksi. Puurakennukset säilyivät yksikerroksisina. Vuoden 1910 rakennusjärjestyksessä kiellettiin puurakennusten rakentaminen kuutta metriä korkeammiksi kivijalasta katonrajaan mitattuna. Rakennuksen tuli olla yksikerroksinen, eikä ullakolle saanut rakentaa tulisijalla varustettuja huoneita. Räsäsen mukaan väestöpaineen pakottamana

Kaavio Lappeenrannan asemakaavakehityksestä vuosina 1900–1977. (Lappeenrannan kaupunki).

vuonna 1923 tehtiin kuitenkin rakennusjärjestykseen lisäys, jonka mukaan ullakolle oli mahdollista rakentaa lämmitettäviä huoneita. Vuonna 1926 voimaan tulleen rakennusjärjestyksen lisäys salli kaksikerroksisten puurakennusten rakentaminen.
Lappeenrannan kaupunkikuvan osatekijöiksi 1800-luvulla tulleet istutukset vähenivät sotien jälkeisenä kautena katujen varsilta. Tähän johti liikenteen lisääntyminen. Autoja varten tarvittiin lisää tilaa niin kaduilla kuin talojen pihoillakin. Esimerkiksi Kauppakadulta kaadettiin keväällä 1959 lehmukset lähes koko kadun pituudelta.

Kaupunkirakenteessa erottuivat 1900-luvun alkupuoliskolla edelleen jo edellisen vuosisadan aikana siihen ilmaantuneet uudet rakennustyypit. Näitä olivat kaksikerroksiset kivitalot: esimerkiksi Haikalan kivitalo, Hotelli Saimaan rakennus, koulurakennus, Kansallis-Osake-Pankin graniittitalo ja Pohjoismaiden Yhdyspankin rakennus. Vielä vuonna 1926 rakennettiin Savo-Karjalan Osake-Pankin samantyyppinen rakennus Kauppakadun ja Raastuvankadun kulmaan. Kaupungissa oli edelleen myös 1890-luvulla kaupunkiin kotiutunut rakennustyyppi, jossa alakerta oli kivestä ja yläkerta puusta, sekä lähinnä liike-elämän käytössä olevia kaksikerroksisia rakennuksia, joiden alakerrassa oli liikkeitä ja yläkerrassa asuinhuoneita.

Toivanen katsoo sotien aikaisten pommitusten ja sodan jälkeen luovutetuilta alueilta kaupunkiin suuntautuneen siirtolaisuuden rikkoneen Lappeenrannan tasaisen kehityksen luoman melko yhtenäisen kaupunkikuvan. Asemakaavamuutokset, joilla pientaloasutuksen keskelle sijoitettiin muun muassa teollisuusalueita ja kartoitettiin tulevien kerrostalojen paikat, alkoivat jo vuonna 1944. Saman vuosikymmenen aikana käynnistettiin myös yleiskaavan valmistelu.

Kaupunkirakennetta muutti myös osin laivaliikenteen taantuminen, jonka seurauksena Lappeenrannan liiketoiminnan painopiste alkoi siirtyä satamasta Kauppakadun toiseen päähän, lähelle rautatieasemaa. Siirtoa joudutti myös linja-autoliikenteen alkaminen. Linja-autoasema sijoitettiin lähelle Lappeen kirkkoa. Kirkon tienoon keskusasemaa vahvisti vielä Valtakadun avaaminen länteen, jolloin aukeni suora poikittaisyhteys radan takaa lännestä itään Lauritsalaan. Rantatorin siirtämisestä etelämmäksi oli puhuttu jo 1930-luvulla, mutta vasta vuonna 1956 tori siirrettiin ns. Palokunnan aukiolle eli Oksasen-, Toikan- ja Snellmaninkadun välin aukiolle.

Jo 1910-luvulla oli sallittu viisikerroksisten kivitalojen rakentaminen kaupunkiin. Ennen 1930-lukua ei rakennuttajilla kuitenkaan ollut tarvetta näin suureen rakennustehokkuuteen. 1930-luvulla rakennettiin sen sijaan vuonna 1930 nelikerroksinen Peltolan koulu ja vuonna 1938 Armilan koulu. Liikerakennuksista kohosi vuonna 1929 palaneen keisaritalon paikalle Rikkihappotehtaan kolmikerroksinen pääkonttori, ja osuusliike Yhtymä rakensi Kauppakadulle kolmikerroksisen talon vuonna 1936. Ensimmäinen asuinkerrostalo oli vuonna 1938 rakennettu kaupungin ensimmäinen viisikerroksinen rakennus Saimaanlinna Valtakadun ja Kirkkokadun kulmassa. Seuraavana vuonna

rakennettiin myös viisikerroksinen meijerin talo lähelle rantatoria ja liike- ja asuinrakennus Valtakatu 26. Sotien jälkeen rakentaminen vauhdittui ja kerrostaloja alettiin rakentaa myös viidennessä ja kuudennessa kaupunginosassa. Räsäsen mukaan näihin kaupunginosiin rakennettiin ensimmäiset vuoden 1949 ARAVA-lakien mukaiset 2–3-kerroksiset kerrostalot. Rakennusvauhti oli ajoittain todella vilkasta. Hoffmanin laskelmien mukaan vuosina 1950 ja 1951 kaupunkiin valmistui kumpanakin vuonna seitsemän kerrostaloa, vuonna 1952 yhdeksän kerrostaloa, 1953 ja 1954 kumpanakin vuonna yksitoista ja asuntorakentamisen huippuvuonna 1955 neljätoista kerrostaloa.

On kuitenkin huomattava, että varsinaiseen keskustaan ei sodan jälkeen rakennettu kuin kolme viisikerroksista taloa, ennen kuin vuonna 1956 keskustan rakennuskorkeutta rajoitettiin. Nämä olivat Viljelystalo, Lappeen seurakuntatalo, Lappeen kunnan asuintalo ja Lappeen Osuuspankkitalo.

Uusien kerrostalojen myötä tonteilla ei enää tarvittu entisiä varasto-, talli- ja käymälärakennuksia. Sen sijaan tarvittiin tilaa autoille, joille rakennettiin seisontapaikkoja ja autotalleja 1950-luvulta lähtien. Räsänen kuvaa Lappeenrannan sotien jälkeistä kaupunkirakenteen muutosta seuraavasti: “Kaupunkikuva muuttui täydellisesti. Yksikerroksisten talojen aikaisten katujen reunalla kohosivat nyt monikerroksiset kivitalot, joiden välissä siellä täällä säilyi vanhoja puutaloja. Keskusta oli koko ajan muovautumistilassa, puurakennuksia purettiin ja kerrostaloja rakennettiin, joten kaupunkikuva on keskustan osalta pysynyt rosoisena.”

13.3 Varuskunnan alueet ja rakennukset itsenäisyyden kaudella

13.3.1 Tilanne ennen sotia

Vuonna 1918 luetteloitiin ja tarkastettiin kaikki itsenäisessä Suomessa käytettävissä olevat kasarmit. Laskelma siitä, miten paljon kuhunkin katsottiin voitavan majoittaa miehiä, antaa kuvan Lappeenrannan varuskunnan merkityksestä verrattuna muuhun Suomeen – ainakin majoituskapasiteetin suhteen.

Venäläisiä joukkoja oli ajoittain ollut majoitettuna 50 000 miestä. Suomalaisia katsottiin voitavan majoittaa enintään 60 000 miestä. Nämä olisivat jakautuneet puolustusministeriön historiassa esitetyn vuoden 1918 laskelman mukaan seuraavasti:

Helsinki	5 620	Koria	650
Suomenlinna	11 000	Kouvola	2 000
Tuusula	1 000	Kyminlinna	650
Tammisaari	2 900	Rankki	500
Turku	3 050	Hamina	3 700
Tampere	1 200	Lappeenranta	1 850
Hämeenlinna	3 300	Viipuri ja ympär.	9 630
Riihimäki	2 250	Lahti	2 000
Someri-Lavansaari	1 500	Kuopio	950
Uusikirkko	500	Vaasa	930
Oulu	810	Käkisalmi	1 000
Tornio	130	Muut	250

Reservikasarmeihin katsottiin lisäksi voitavan sijoittaa kesäaikaan yhteensä 8 000 miestä. Taulukon mukaan Helsinki Suomenlinnoineen sekä Viipuri ja sen ympäristö olivat kapasiteetiltään merkittävimmät sotilaiden majoituspaikat. Lappeenranta kuului 1 850 miehen tiloineen keskiryhmään, etenkin jos majoituskapasiteettiin olisi laskettu mukaan vain kesäkäyttöön tarkoitetut Lappeenrannan reservikomppanian ja leirialueen rakennukset.

Kokonaisuudessaan autonomian kauden kasarmien majoituskapasiteetti oli itsenäisen Suomen puolustusvoimille riittävä. Ongelmallista oli kuitenkin rappeutumaan päästettyjen ja muun muassa sotavankileireinä käytettyjen kasarmien kunto. Joukko-osastot tekivät itse kiireisimmät korjaustyöt vuosina 1918–1919. Keväällä 1919 perustettiin sotaministeriöön kasarmirakennustoimisto, ja vuodesta 1920 alkaen huolehti yleisten rakennusten ylihallitus puolustusvoimien rakennustöistä. Olot kasarmeissa olivat kuitenkin pitkään puutteelliset.

Ensimmäiset uudet kasarmit rakennettiin Terijoelle, Kiviniemeen ja Valkjärvelle. Kuitenkin esimerkiksi Kiviniemen vuonna 1922 valmistuneisiin rakennuksiin oltiin armeijan piirissä tyytymättömiä. 1930-luvulla rakennettiin Kannakselle Sakkolan Kiviniemeen ja Jaakkiman Huuhanmäkeen sekä Viipuriin viestirykmentille uudet kivikasarmit sekä rakennus sotasairaalalle. Helsinkiin rakennettiin autokomppanian kasarmi Mechelininkadulle ja Tilkan sotilassairaala, Tuusulaan suojeluskuntain päällystökoulu, Korialle pioneeripataljoonan uudet kasarmit ja Lappeenrantaan uusi kasarmirakennus.

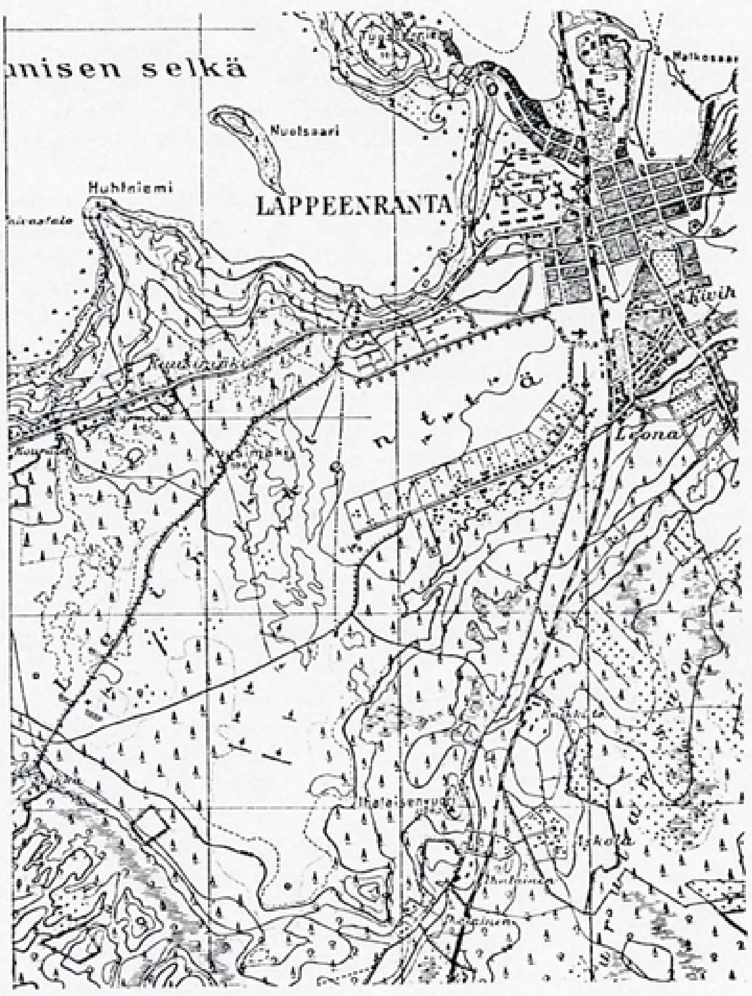
Lappeenrannan vanha varuskunta-alue otettiin sodan jälkeen lähes välittömästi harjoitusalueineen käyttöön. Vuoden 1918 toukokuussa siirtyi Lappeenrannan varuskuntaan Tampereelta Tykistökoulu, jonka mukana tänne majoittui yli 700 sotilasta. Lisäksi Lappeenrantaan kerättiin valkoisen armeijan tykistöjoukkoja ja kalustoa. Kaupungissa oli kesällä myös Karjalan ratsujääkärirykmentti, ja varuskuntaan sijoitettiin saksalaisia tykistöjoukkoja.

Tykistökomentaja Hans Butz esitti saksalaisten opetuspattereiden majapaikaksi kasarmialueen tykistökasarmia ja varasi lisäksi muutamia parakkeja venäläisleiristä ampumakentän komennuskuntia varten sekä suomalaisesta leirialueesta koillisen puolella sijainneen kolmanneksen. Kaupunkiin tuli suunnitelmien mukaan sijoitettavaksi 1 300 miestä ja 1 200 hevosta. Upseereille Butz toivoi varattavan 50 asuntoa. Lisäksi tarvittiin upseerikoulua varten koulu- tai joku muu tilava rakennus sekä majoitustilaa suomalaista opetuskomennuskuntaa varten. Koulun käyttöön otettiinkin myöhemmin työväentalo.

Lappeenrannan kasarmialue oli venäläisten joukkojen, sodan ja sotavankileirin jäljiltä huonossa kunnossa. Kasarmeja ja ampumakenttää kunnostamaan asetettiin majuri Butzin ehdotuksesta erillinen ampumakenttäkomissioni. Ampuma- ja leirikenttää laajennettiin tykistöammuntaa varten kaatamalla sitä ympäröivää metsää. Butz piti tärkeänä, että järvirikkaassa Suomessa toimiva tykistö pystyi harjoittelemaan ammuntoja myös vesistöjen yli. Tämän vuoksi rakennettiin ampumamaaleja Heposaloon, Puutsaarelle, Taippoon ja Kuiraksinpellolle. Yhteensä kunnostettiin 40 tykistömaalia, joiden läheisyyteen rakennettiin maanalaisia suojia puhelinasemille ja ammunnan tarkkailijoille. Ampumakentän järjestelyihin liittyivät puhelinlinjojen vetämisen lisäksi tuliasemien lähelle rakennetut tähystystornit. Rakennustöitä johti saksalainen vääpeliluutnantti Oberlinner. Ne saatiin valmiiksi heinäkuun puoliväliin mennessä.

Saksalaisten joukkojen ja myös suomalaisen Tykistökoulun siirryttyä pois asettui varuskunta-alueelle vuodesta 1921 alkaen autonomian kauden tapaan ratsuväkijoukkoja, nyt Uudenmaan rakuunarykmentin ja Hämeen ratsurykmentin muodostama ratsuväkiprikaati. Ratsuväen perinnekeruun yhteydessä prikaatissa palvellut Bruno Toivonen kuvasi itsenäisyyden kauden alun varuskunnan ympäristöä seuraavasti: “Varuskunnan keskus oli kasarmialue, jota ympäröi korkea piikkilanka-aita. Nykyisen Valtakadun puolella piikkilanka kulki päävartiokentän eteläpuolisen kasarmirakennuksen kulmauksesta pengerryksen reunaa pitkin Chymoksen tehtaan kulmaan. Varuskunnan portit olivat seuraavat: kaupunginportti, leiriportti, upseeriportti ja saunaportti. Kullakin portilla oli vartio. Kaupunginporttia käytti URR ja osa HRR:ä. Leiriportista kulki osa HRR:ä ja suljetut osastot sekä vastaanotolle menevät yksityiset sotilaat. Upseeriportti oli nimensä mukaan tarkoitettu vain upseereille — Leiriportin oikealla puolella oli muuntaja, jossa oli sähkövuotoja. Hevoset tuntevat sähkön erittäin helposti, ja niitä oli joskus vaikea saada menemään muuntajan ohi. Kun ne pakotettiin menemään, ne hyppäsivät pitkän hypyn. Leiriportista vasemmalle oli rakennusryhmä, jossa asui Lebedeff-niminen, venäläistä syntyperää oleva perhe. Perhe viljeli maallaan kaalia ja juurikasviksia. Lehmä antoi perheelle maidon. Emäntä myi aidan raosta asevelvollisille munkkeja ja maitoa—”

Edelleen varuskunta-alueen ympäristöstä saa kuvan Bruno Toivosen kuvaamasta, 1920-luvun puolivälissä asevelvollisten kotiuttamispäivänä järjestetystä maastoratsastuksesta. “Todella värikkäiksi muodostuivat nuo mieleenpainuvat ulaaniratsastukset silloin kun ‘ratsumiesten ratsumies’, ratsumestari C-G. Wahren, itse johti eskadroonansa ulaaniratsastuksia,— Täyttä laukkaa poliisilaitoksen kohdalla yli rautatiemontun, kiidossa nupulakivikatua, että kipinät kavioista iskivät, kohti kelttua, missä kapeita kujia edelleen ja täyttä vauhtia kohti “kuolemanlaaksoa”. Hetkessä jäivät jyrkät pehmeät rinteet taakse kiivaasti huohottavien ratsujen rynnättyä harjanteelle ja jo oltiin tutulla esteradalla. Hevosetkin jo vauhdin hurmaannuttamina kiitivät yli esteiden, missä ennen olivat jopa kieltäytyneetkin, eteen aukeni laaja tuttu leirikenttä, vain pidetyn eskadroonan päällikön käden viittaus ja ikäluokka oli atakkivalmiina, ratsumestarin miekka vilahti tupesta ja samassa hetkessä “ulaanienkin”. Miekan ojennus ja raivoisa atakki alkoi kohti sairaalamäkeä, miekat välähtivät ja jokainen nautti vauhdin – ratsuväen suoman vauhdin hurmasta – viimeinen ratsastus “ulaanina” HRR:

Sotilaskarttalaitoksen vuonna 1920 valmistunut topografikartta Lappeenrannasta. Rakuunoiden kasarmialueen kohdalla merkittiin niiden kuuluvan Tykistökoululle. Leirikenttä oli edelleen harjoituskäytössä. (Paulaharju 1982).

ssä —”

Bruno Toivosen kuvauksien mukaan siis Lappeenrannassa itsenäisyyttä edeltävän varuskunnan alueita käytettiin vielä ratsuväkiprikaatin kaudella pääosin samaan tarkoitukseen kuin aiemminkin. Suomen rakuunarykmentille rakennettu ja venäläisille joukoille täydennetty kasarmialue toimi edelleen varuskunnan kasarmialueena, nimityksellä vanha kasarmialue.

Reservikomppanian alueella toimi prikaatin esikunta. Venäläisestä leirialueesta muodostetulla, myöhemmin uudeksi kasarmialueeksi kutsutulla alueella sijaitsivat reservin aliupseerikoulu, viestieskadroona ja erillinen panssarieskadroona. Sairaala-alue oli entisessä käytössään. Sen ja venäläisen leirialueen välinen maasto toimi ratsastusalueena, johon oli sijoitettu maneesi. Suomalainen leirialue oli edelleen leirialueena. Harjoitusalueet toimivat edelleen osin entisessä käytössä. Uusista harjoitusalueista voidaan mainita esimerkiksi Huhtiniemeen sijoitettu ampumarata ja lähinnä sotilaiden jalan tapahtuviin harjoituksiin lunastettu alue, “Ratsuväen harjoitusalue”.

Vanhalla kasarmialueella sijaitsi maneesin edustalla keskuskenttä. Lisäksi molemmilla rykmenteillä oli omat kenttänsä, ja sairastallien ja keskuskentän välimaasto oli kuormauskenttänä. Alueella oli viisi nimettyä tietä: kaupungin puoleiselta portilta upseerikerholle johtava Päätie, Puistotie, Upseeritie, Huoltotie ja Sairaalakatu. Ulkopuoliset pääsivät piikkilangalla eristetylle kasarmialueelle vain kahden vartioidun portin, Kaupunginportin ja Leiriportin, kautta.

Majoitustilat oli jaettu ratsuväkiprikaatin rykmenttien kesken siten, että Hämeen ratsurykmentti sai käyttöönsä kasarmialueen itäosan ja Uudenmaan rakuunarykmentti alueen länsiosan. Molemmilla rykmenteillä oli kaksi tallia, toinen alokkaiden ja toinen kauemmin palvelleiden hevosille. Konekiväärieskadroonien tallit sijaitsivat kuitenkin linnoituksessa.

Ratsuväkiprikaatin komentaja majoittui kasarmialueella entiseen Suomen rakuunarykmentin komentajan asuntoon. Myös upseerikerho pysyi edelleen tehtävässään ja rannan upseerirakennukset asuntoina. Osa upseereista asui venäläisten joukkojen linnoituksen ylätasanteen itäreunalle 1910-luvulla rakentamissa tiilirakennuksissa.

Hämeen ratsurykmentin osastoista kolme eskadroonaa majoitettiin päävartion vieressä sijainneeseen venäläisten joukkojen rakentamaan suureen tiilikasarmiin. Kolmikerroksisen rakennuksen kussakin kerroksessa oli yksi eskadroona, joista ensimmäinen ylimmässä. Uudenmaan rakuunarykmentin kolmen eskadroonan hallussa oli yleisten rakennusten ylihallituksen suunnittelemista kolmesta kasarmirakennuksesta läntisin. Molempien rykmenttien konekivääriеskadroonat majoitettiin keskuskentän viereen venäläisten rakentamaan rakennukseen: Uudenmaan rakuunarykmentti alakertaan, Hämeen ratsurykmentti yläkertaan. Rakennus sijaitsi myöhemmin sotilaskodiksi muutetun 1890-luvun artellin itäpuolella.

Niitemaan mukaan ratsuväkiprikaatin varusmiehet oli majoitettu eskadroonittain kasarmirakennusten suuriin tupiin. Tämä ei kuitenkaan pitäne paikkaansa ylihallituksen rakentamissa kasarmeissa, koska näiden tupiin ei varmaankaan olisi mahtunut koko eskadroonaa. Sen sijaan venäläisten rakentamissa kasarmeissa tuvat olivat suuremmat.

Venäläisten joukkojen rakennuttaman kasarmin huonejärjestelystä ja sisustuksesta ennen sotia saa käsityksen Olle Harjapään kuvauksesta. “Kaikki eskadroonan asevelvolliset asuivat samassa tuvassa – isossa pylvässalissa – siten, että vanhin ikäluokka oli lähinnä ulko-ovea ja alokkaat tuvan perällä. Tuvissa oli kaksikerroksiset rautasängyt olkipatjoineen. Jokaisella miehellä oli pieni, puinen kaappi. Kaapit oli asetettu päällekkäin vuoteiden viereen. Päällysvaatteet säilytettiin vaatetelineessä ikäluokittain. Kiväärit ja miekat olivat myös ikäluokittain telineissään. Jokaisella oli jakkaransa vuoteen jalkopään kohdalla. Oppitunnit pidettiin tuvassa, jolloin istuimena käytettiin jakkaraa ja musta taulu kannettiin aulasta tupaan.”

Erikoinen piirre ratsuväkiprikaatin kasarmien kalustuksessa olivat kasarmeihin sijoitetut puuhevoset. Näiden avulla esimerkiksi Hämeen ratsurykmentin vuonna 1923 annetun ohjeen mukaan opeteltiin oikeaa istumisasentoa, harjoiteltiin nousua ratsaille ilman jalustimia ja jalustimien kanssa, ohjausasentoa ja otteita. Puuhevoset tosin soveltuivat myös simputuksen harjoittamiseen.

Asumistasoon ei vielä ennen sotia kiinnitetty paljonkaan huomiota. Tosin kuitenkin ylihallituksen rakennuttamissa kasarmeissa rakennettiin 1920-luvun lopussa käytävien päihin kuivaushuoneita. Ruoka taas valmistettiin venäläisten joukkojen Päätien varteen rakennuttamissa kahdessa ruokalassa vielä 1920-luvulla suurissa muuripadoissa, joita lämmitettiin metrisillä haloilla. Tarjolla oli siis yleensä vain keitto- tai liemiruokia. Vuosikymmenen vaihteessa asennettiin uudet kattilat ja uunit, jolloin voitiin tehdä myös uuniruokia. Käyttöön otettiin myös tiskaus- ja perunankuorintakone. Uutuutena voidaan pitää varuskunta-alueella sijainneita kahta kenttäkauppaa. Hämeen ratsurykmentin kauppa oli sen ensimmäisessä kasarmissa ja Uudenmaan rakuunarykmentin kauppa kaupunginportin vieressä sijainneen rakennuksen päädyssä. Kaupoissa oli myynnissä erilaista pientä tavaraa, esimerkiksi lukkoja, ompelutarvikkeita ja kirjoitustarvikkeita. Lisäksi myytiin limonaadia ja munkkeja tai piparkakkuja. Kauppojen tuotto käytettiin varusmiesten joulupakettiin. Kaupat lakkautettiin 1920-luvun loppupuolella.

Ratsuväkiprikaati harjoitteli päivittäin kasarmialueella, “Ratsuväen harjoitusalueella” ja harjoituslohkoilla. Harjoituslohkot sijaitsivat kauempana aidatusta kasarmialueesta linjalla Lappeenranta, Kourulansuo, Hanhijärvi, Syvämaisemanjärvi ja Simola. Harjoitusalue jaettiin lohkoiksi sen vuoksi, että Uudenmaan rakuunarykmentti käytti kuukauden alkupuolella alueen länsilohkoa ja Hämeen ratsurykmentti taas itälohkoa. Kuun puolivälissä ne vaihdettiin.

Eskadroonat harjoittelivat omalla, kilvellä merkityllä ratsastusalueellaan. Niillä oli oikeus rakentaa sinne kaviouria, esteitä ja muita ratoja. Eskadroonat eivät saaneet käyttää muiden osastojen ratsastusalueita.
Vuonna 1937 katsottiin tarpeelliseksi rakentaa aita prikaatin ja kaupungin maiden väliin leirikentän suunnassa. Aita kulki länteen sairaalan kaakkoiskulmasta ja edelleen etelään ja lounaaseen kaupungin rajalle. Samaan aikaan aidan rakentamisen kanssa kiellettiin ratsastus kaupungin alueella.

Maneesin ohella harjoitettiin ratsastusta prikaatin esteratsastusradalla sairaalan länsipuolella. Rata oli tarkoitettu ainoastaan kantahenkilökunnan koulutusta ja kilpailuja varten. Lisäksi prikaatilla oli

Kasarmialue kuvattuna idästä. Etualalla alipäällystön asuinrakennusten katot. Niiden takana talleja ja keskusaukio. Vasemmalla Päätien varrella kaksikerroksinen venäläisten joukkojen rakentama tiilikasarmi. (EKM).

Lappeenrannan kasarmialue. Kuvattu pohjoisesta. Taustalla Valtakatu ja sairaalan alue. (Museoviraston historian kuva-arkisto).

Kasarmialueen kaupungin puoleinen portti vuonna 1924. Portista marssii parhaillaan Hämeen ratsurykmentti lippuineen. (EKM).

1930-luvulla kaksi laukkarataa, joista uudempi oli tarkoitettu vain kantahenkilökunnalle, ja samoin henkilökunnalle tarkoitettu kouluratsastusrata.

Ratsuväkiprikaatin hevoset käytiin uittamassa Saimaan rannassa. Varsinainen uittopaikka sijaitsi Huhtiniemen ampumaradan pohjoispuolella, ja toinen yksittäisten hevosten uittamiseen tarkoitettu paikka sijaitsi esikunnan itäpuolella. Veden saastumisen estämiseksi kiellettiin hevosten uittaminen kasarmialueen rannassa kokonaan vuonna 1935.

Lappeenrannan varuskunnan harjoitusalueissa tapahtuivat suurimmat muutokset ampumaratojen osalta. Ratsuväkiprikaati käytti aluksi varuskunnan väliaikaista ampumarataa. Kesäkuussa 1921 saatiin valmiiksi vakinainen ampumarata, jonka jälkeen vanhan radan käyttö kiellettiin. Ampumaratoja rakennettiin vähitellen lisää, ja vuonna 1934 oli Niitemaan mukaan saatu valmiiksi kuusi ampumarataa: pienoiskiväärien ampumarata maneesin itäpuolella, pienoiskivääritaisteluampuma-alue leirialueen lounaispäässä tien ja sähkölinjan välissä, pikakivääriampuma-alue Lavolan tienhaaran eteläpuolella, konekivääriampuma-alue Lavolan tienhaaran itäpuolella, Huhtiniemen ampumarata ja taisteluampumarata. Lisäksi oli käsikranaattien heittopaikka Lavolan tien länsipuolella, vanhan laukkaradan keskustassa. Vaikka alueita oli melko runsaasti, niin näillä alueilla ampumista säädeltiin kuitenkin monin, usein asutuksen läheisyydestä johtunein määräyksin.

Kasarmialueen ja rakennusten kunnossapitoa vaikeutti koko sotia edeltävän kauden ajan rahan puute. Kasarmialueen teiden kiveämiseen tai edes tarvittavan soran ja hiekan ajamiseen ei tuntunut riittävän rahaa. Kasarmialueen mainitaankin olleen sateisena vuodenaikana paksun liejun peitossa. Miehistökasarmit olivat kylmiä. Käytetty halkomäärä, joka vielä oli halkovajojen puuttuessa kosteaa, ei riittänyt tupien kunnolliseen lämmittämiseen. Useinkaan ei päästy määrälämpötilaan 14 asteeseen. Lämmitys oli lisäksi kielletty toukokuun alusta syyskuun alkuun. Myös ratsuväkiprikaatin 25 upseeriasunnon ja 19 kapitulantti- eli aliupseeriasunnon valitettiin olevan kylmiä ja huonossa kunnossa.

Vanhat puutallit olivat hoidon puutteessa rappeutuneet. Vuonna 1924 rakennettiin yhden vanhan puutallin tilalle tiilinen talli. Siihen jouduttiin kuitenkin jo kesällä 1924 tekemään korjauksia, sillä tallin muuraus talvella oli epäonnistunut. Ongelmaksi koettiin myös se, että varuskunnan varastoja ei voitu lämmittää ja näin niitä ei saatu pysymään kuivina.

1920-luvun lopussa rakennettiin uusi talli, jonka sai käyttöönsä Hämeen ratsurykmentin ensimmäinen

Reservikomppanian parakit toimivat itsenäisyyden kauden alussa esikunnan alueena. Kuvassa Alina Tuppurainen, Airon pariskunta ja Niilo Tuppurainen hiihtoretkellä esikunta-alueella 1920-luvulla. (EKM).

eskadroona. 1930-luvun lopussa rakennettiin myös viestieskadroonalle ja aliupseerikoululle uusi talli. Uusissa talleissa käytävät oli tehty sementistä, johon oli sekoitettu karkeaa kivisepeliä. Myös syöttöruuhet olivat sementtiä ja potkupuomit rautaputkesta.

Vuonna 1930 havaittiin vanhassa puumaneesissa erilaisia pullistumia ja vikoja, joiden katsottiin saattavan aiheuttaa katon sortumisen. Prikaatin komentaja kielsi rakennuksen käytön, ja alettiin suunnitella uutta maneesia. Rahapulan vuoksi sitä ei kuitenkaan saatu aikaan, ennen kuin, Niitemaan mukaan, prikaatin komentaja kävi itse vuonna 1934 Helsingissä ajamassa uuden maneesin rakentamista. Seuraava vuonna saatiin lopulta puolustusministeriön päätös sijoittaa Lappeenrannan kasarminhoitoalueelle rakennusmestari. Tämä merkitsi samalla uuden maneesin rakentamista.
Se päätettiin nyt sijoittaa sairaalan ja kasarmialueen väliselle alueelle ja samalla korjata vanha sairaalarakennus. Korjaus ja uudisrakennus valmistuivat syksyllä 1935.

Uusi maneesi oli tehty tiilestä, ja sen mainitaan, kuten 1800-luvun lopulla rakennetun vanhan puumaneesinkin, olleen aikanaan Pohjoismaiden suurin. Tiilimaneesi oli ulkoasultaan sangen vaatimaton, hallimainen rakennus. Suorakaiteenmuotoisen ja satulakattoisen rakennuksen ikkunat oli sijoitettu seinän yläosaan, aivan räystäslinjan alapuolelle. Ikkunalinja kiersi nauhana koko rakennuksen. Kun vanhassa maneesissa seinät olivat matalalinjaiset ja katto korkea, oli uudessa maneesissa päädytty matalaan kattorakenteeseen ja korkeisiin seiniin. Sisältä rakennus oli rapattu valkeaksi ja katon metalliset tukirakenteet oli jätetty näkyviin. Hieman seinälinjasta ulkonevia sisäparvekkeita tukivat rapatut pylväät. Kahden rykmentin käyttämä maneesi oli jaettu kahteen osastoon, länsi- ja itäpuoliskoon. Maneesissa oli kahden hallin ohella estevarastot päätyovien luona ja musiikkiparvekkeen alla. Musiikkiparvekkeen lisäksi oli rakennettu erilliset parvekkeet pohjoispuolelle upseereita ja heidän vieraitaan varten sekä eteläpuolelle kanta-aliupseereita ja heidän vieraitaan varten. Upseereille oli oma pukeutumishuone länsiosassa, kanta-aliupseereita varten itäpuolella.

Puoliskoista länsi oli Uudenmaan rakuunarykmentin ja itä Hämeen ratsurykmentin käytössä kello 9–18.00. Näiden ajoista oli lisäksi lohkaistu pienemmät ajat aliupseerikoululle, viestieskadroonalle ja prikaatin esikunnalle. Kuuden jälkeen maneesi oli puolitoista tuntia upseerien käytössä ja tunnin aliupseereiden. Viikonloppuisin oli lisäksi erikoisvuoroja. Maneesin käyttöä valvoi maneesimestari jolla oli käytössään kaksi apulaista.

Ratsuväkiprikaati käytti vielä 1920-luvulla leirikentän vanhoja, lähinnä kesäkäyttöön rakennettuja puurakennuksia.
Niitemaan kirjaaman tiedon mukaan leirialueen “vanhassa leirikasinossa” toimi 1920-luvulla

Lappeenrantaa kuvaava postikortti sotien jälkeen. Äärimmäisenä vasemmalla linnoitus, keskellä Lappeen kirkko ja kellotorni. (Museoviraston historian kuva-arkisto).

sotilaskoti, sittemmin vuonna 1928 Hämeen ratsurykmentin kantaeskadroona majoitettiin vanhalle venäläiselle leirialueelle eli silloiselle uudelle kasarmialueelle. Myöhemmin alueelle sijoitettiin aliupseerikoulu.

Uudelle kasarmialueelle rakennettiin ensimmäisessä vaiheessa majoitusrakennus ja talli. Rakennukset valmistuivat vuonna 1937. Nykyään varusvarastona toimiva tallirakennus oli satulakattoine ja suorakaiteen muotoinen rakennus. Puolustusministeriön arkkitehtien suunnittelema kasarmirakennuksen pohjakaava koostui kymmenestä vierekkäin sijoitetusta 71 neliön tuvasta ja sen edustalla sijainneesta käytävävästä. Portaikot, pesutilat ja käymälät sijaitsivat rakennuksen päädyissä. Rakennus oli alun perin kolmikerroksinen. Vuonna 1981 rakennukseen lisättiin neljäs, kavennettu kerros. Ulkoapäin valkeaksi rapattu kasarmirakennus oli ajan rakennustyylin funktionalismin edustaja koristelemattoman, valkoisen ulko-asunsa ja muusta rakennusmassasta kohoavien porrastornien puolesta. Myös rakennuksen neliön muotoiset ikkunat muistuttivat aikakauden lappeenrantalaisten funktionalististen talojen ikkunamalleja, vaikkakaan kyseessä eivät ole nauhaikkunat. Tiukasta funktionalismista poikkeavaa oli rakennuksen satulakatto ja räystään korostaminen.

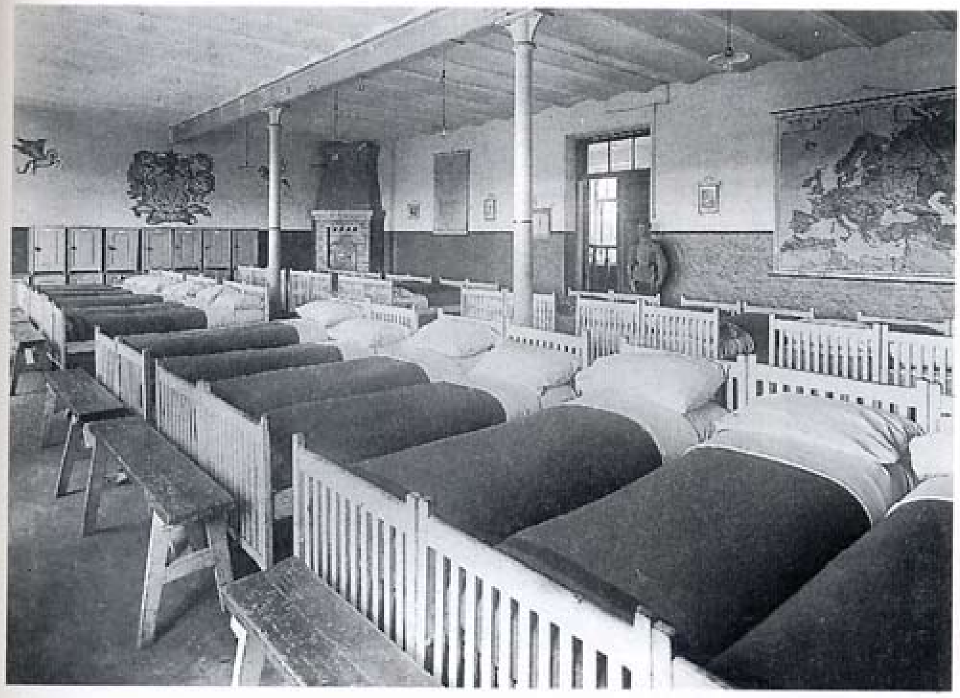
Vielä vuonna 1939 alueen lounaisreunaan valmistui korjaus- ja puutyöpaja, nykyinen korjaamo sekä sen viereen autohalli, nykyinen ajoneuvohuoltamo. Sotien jälkeen uuden kasarmialueen eli nykyisen Päällystöopiston alueella rakennettiin jälleen uusia rakennuksia.

Varuskunta-alueen pommituksissa talvisodan aikana paloi yhdeksän tallia. Varuskunta-alueelle putosi pommeja myös maaliskuun alussa, Lappeenrannan viimeisen talvisodan pommituksen aikana, jolloin kaupunkiin pudotettiin yli tuhat pommia.

13.3.2 Tilanne sotien jälkeen

Kasarmirakennukset olivat toisen maailmansodan jälkeen heikossa kunnossa. “Karjalan tykistöä” -kirjan elävän kuvauksen mukaan: “Monien vuosikymmenien takaisista kerroksista karissut maali, pinttynyt tummuus ja lähtemätön vanhan haju, muhkuraiset, tervatut puulattiat, kolkot porraskäytävät ja suuret tuvat tekivät ainakin vastatulleisiin alokkaisiin masentavan vaikutuksen”.

Lappeenrannan kasarmitilanne vastasi muun maan tilannetta. Suomen alueelle oli jäänyt noin 2/3 sotia edeltäneen kauden kasarmeista. Itärajan läheisyyteen oli kuitenkin rakennettu parakkivaruskuntia, joissa oli huomattavasti tilaa, ja länsirannikon satamakaupungeissa oli saksalaisten joukkojen rakentamia parakkikyliä. Sotien aikana rakennettuja parakkeja oli Suomen puolella yli 13 600 kappaletta. Pääosin autonomian kaudella rakennetut kasarmit olivat kuitenkin päässeet pahasti

Uudenmaan rakuunarykmentin majoitustupa. (EKM).

rappeutumaan niin Lappeenrannassa kuin muuallakin Suomessa. Leimallista oli myös koko maassa upseereja ja aliupseereja vaivannut vuokra-asuntojen puute.

Vielä vuonna 1950 oli Suomessa 4 500 varusmiestä majoitettuna parakkeihin, ja suuri osa henkilökuntaa joutui majoittumaan väliaikaisiin asuntoihin. Tilanteen arvioitiin kuitenkin helpottuvan. Vuosina 1951–1955 peruskorjattiin vanhoja kasarmeja ja rakennettiin myös uusia koko maassa. Korjattuja kasarmitiloja valmistui 3 300 miehelle, josta Lappeenrannan osuuden laskettiin olevan 684 miestä. Valtaosa korjatuista kasarmeista oli Etelä-Suomessa. Uusia kasarmeja rakennettiin noin 4 000 miehelle, eniten Ouluun ja Joensuun tienoille Kontiorantaan ja Ylämyllylle. Henkilökunnan asuntojen rakentaminen pääsi vauhtiin lähempänä 1950-luvun puoliväliä. Huomattavimmat rakennuskohteet olivat Helsinki, Hämeenlinna, Mikkeli, Niinisalo ja Oulu. Yhteensä rakennettiin lähes 1 000 asuntoa.

Asuntopulaa esiintyi myös Lappeenrannan varuskunnassa, sinne sijoitettujen Uudenmaan rakuunarykmentin ja Kenttätykistörykmentti 3:n kantahenkilökunnan keskuudessa.
Useita upseeri- ja aliupseeriperheitä jouduttiinkin sijoittamaan kauas varsinaisesta varuskunnasta, Kivijärven, Kantturaniemen, Taipalsaaren ja Konstun upseeri- ja aliupseerikyliin. Sinänsä hyväkuntoiset rakennukset oli rakennettu välirauhan aikana. Asuinalueilta lähti aamulla auto puoli seitsemältä Lappeenrantaan ja palasi taas illalla kuudelta. Asuntotilannetta parannettiin muuttamalla varuskunta-alueen rakennuksia asunnoiksi. Vuonna 1948 valmistui neljä asuinrakennusta, joissa oli yhteensä 19 asuntoa, ja vuonna 1949 sijoitettiin yhdeksän perhettä linnoitukseen. Tämän jälkeen voitiin kauimpana sijainnut asuinalue Kivijärvi jättää pois käytöstä. Ulkovaruskunnissa asuivat etenkin varuskunnan uuden tykistöjoukko-osaston henkilökuntaan kuuluvat – upseeri- ja aliupseerikylistä oli 80 % Kenttätykistörykmentti 3:n käytössä. Kylissä asui enimmillään noin 90 perhettä.

Kasarmirakennusten korjaus ja kantahenkilökunnan asuntojen rakentaminen vauhdittui edelleen 1950-luvulla. Valtakadun varteen valmistui vuonna 1953 kaksi kolmikerroksista taloa ja vuonna 1955 toiset kaksi taloa. Taloissa oli 12 asuntoa, joissa kussakin 3 huonetta, keittiö ja kylpyhuone. Varuskunnalle myös luovutettiin ns. vanhan leirin asuinaluetta vastaan yhdeksän puutaloa Leirikadun varrelta. Tämän jälkeen voitiin luopua kokonaan kauempana sijainneista asuinalueista. Viimeiset alueet Konstu ja Taipalsaari jäivät asuinalueina pois käytöstä vuonna 1956. Tosin senkin jälkeen alueiden asuntoja vuokrattiin kantahenkilökunnan kesänviettopaikoiksi. Kasarmien peruskorjaus alkoi vuonna 1955. Vuoden lopussa valmistui kasarmirakennus n:o 1, jossa suurten tupien tilalle rakennettiin kymmenen miehen majoitustupia. Rakennuksen ullakolle sijoitettiin luokkahuoneita. Kasarmien peruskorjaus jatkui aina vuoteen 1959 asti.

Ratsuväen kapitulanttikoulun asevelvollisten kurssin miehistötupa vuonna 1926. Takana näkyvä ovi johti koulun toimistoon. (EKM).

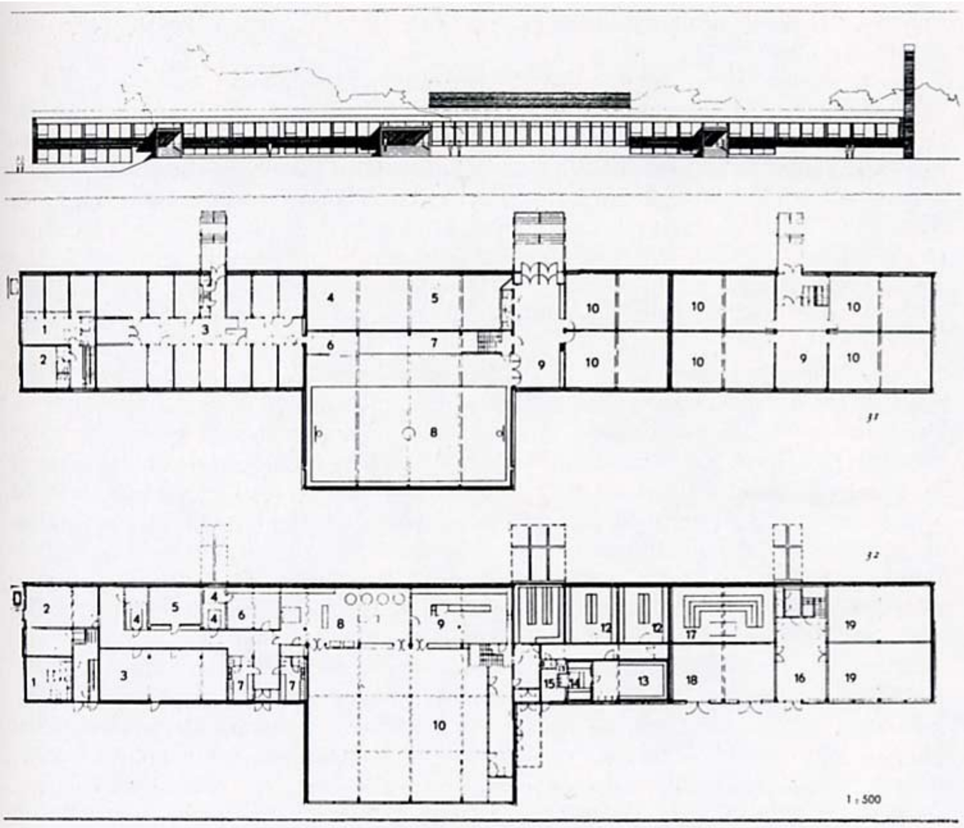
Rakennustyöt pani toimeen Emil Skog puolustusministerikaudellaan 1950-luvulla. Hän oli myös sosiaalidemokraattisen puolueen puheenjohtaja ja rakennutti kasarmeja työllistämistöinä. Kasarmien rakennustyömailla annettiin myös rakennusalan ammattikoulutusta. Ensimmäisen kerran työllisyysvaroja saatiin käyttöön merkittävästi vuonna 1953, ja vuonna 1955 alkoi laajamittainen uusien kasarmialueiden rakentaminen pohjoiseen. Suurimmat varuskuntien korjaus- ja rakennustyöt olivat valmiina 1970-luvun loppuun mennessä.

Sotien jälkeen suurimmat rakennustyöt varuskunnassa tehtiin venäläisellä leirialueella eli nykyisen Päällystöopiston alueella. Oppilasmäärän noustua osoittautui vanha koulurakennus oheistoimintoineen liian pieneksi kanta-aliupseerikoululle. Uudisrakennussuunnitelmat kaatuivat aluksi kuitenkin määrärahojen puutteeseen. Myös tämä hanke käynnistyi vasta, kun työllisyyden turvaamiseksi jaettuja rahoja alettiin sijoittaa myös puolustusvoimien töihin. Aliupseerikoulun johtaja määritteli esityksessään 16.10.1957, että koululle tuli rakentaa ruokala kaikkine lisätiloineen, voimistelu- ja juhlasali, sauna ja liinavaatevarasto, esikuntatilat, 10 luokkahuonetta, asunnot talonmiehelle ja keittiöhenkilökunnalle, tilat oppilaskomppaniaa varten, tilat varusmieskomppaniaa varten ja elokuvaluokka.

Aliupseerikoulun rakennushanke toteutui kolmessa vaiheessa. Ensimmäisen ja toisen vaiheen tilat sijoitettiin yhteen rakennukseen, jonka rakennustyöt alkoivat joulukuussa 1957 ja päättyivät vuonna 1959. Ensimmäisessä vaiheessa rakennettiin keittiö ja ruokala 300 miehelle, voimistelusali, miehistön sauna, esikuntatilat, opetusluokkia, talonmiehen asunto ja lämpökeskus. Heti ensimmäisen vaiheen jälkeen toteutetussa toisessa vaiheessa rakennettiin koulutustiloja. Kanta-aliupseerikoulun käyttöön rakennus luovutettiin 8.6. 1959. Rakennuksen arkkitehtina toimi Osmo Lappo. Sen luonnehdittiin Aliupseeri-lehdessä muutama vuosi sen valmistumisen jälkeen olevan "yksilöllinen, suomalaista arkkitehtuuria kauniisti edustava luomus. Se sulautuu maastoon erinomaisesti ja on myöskin käytännöllisyydessään yksinkertainen ja luonteva".
Rakennuksen suunnittelija Osmo Lappo kuvasi maaston olevan "vankkaa puuta kasvava harju, jolta on komea näköala Saimaalle". Rakennus oli arkkitehti Lapon kuvauksen mukaan suunniteltu kaksitasoiseksi. Huolto- ja ajoliikenne ohjattiin tien puolelta alempaan tasoon, kun taas ylemmän tason sisäänkäynnit palvelivat liikennettä majoitustiloista koulutustiloihin ja esikuntaan. Näin voitiin Lapon mukaan rauhoittaa rakennusten väliin jäävä harjualue yksinomaan jalankulkuliikenteelle. Rakennuksessa oli arkkitehdin mukaan pyritty kirjavasta tilaohjelmasta huolimatta "rakenteelliseen selkeyteen ja rakenteiden yksinkertaisuuteen". Koulu rakennettiin teräsbetonisten pilareiden ja seinien varaan. Julkisivut olivat punatiiltä ja kateaineena sinkitty teräspelti.

Venäläiselle leirialueelle noussut Ratsuväkiprikaatin aliupseerikoulun uusi, funktionalismin periaatteiden mukaan suunniteltu kasarmirakennus. Valok. Pietinen. (Museovirasto, historian kuva-arkisto).

Osmo Lapon suunnittelema, vuonna 1959 valmistunut kanta-aliupseerikoulun rakennus. (Suomen rakennustaiteen museo).

Rakennuksen pohjakaava. (Arkkitehti 1961).

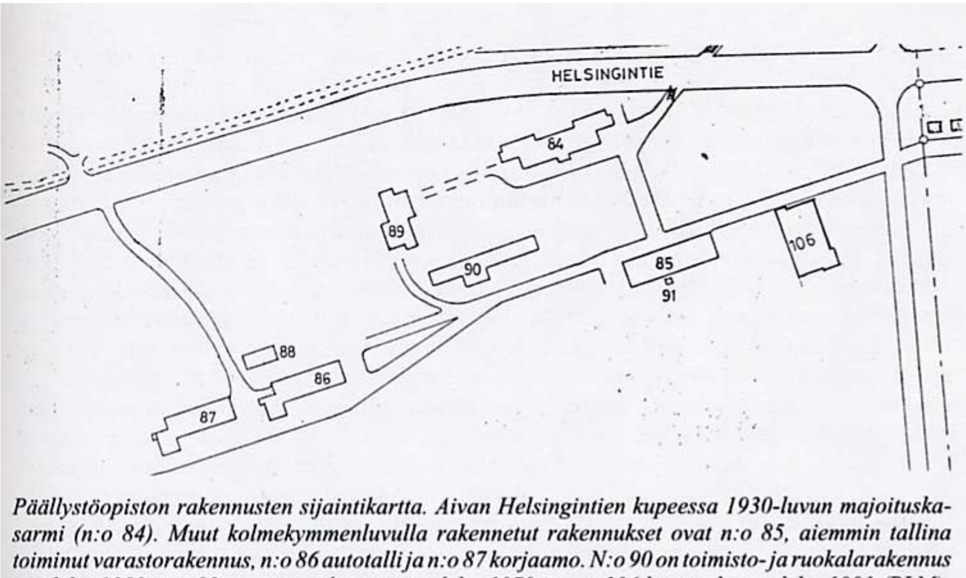
Päällystöopiston alueen asemakaavassa rakennusten sijoittaminen maastoon ja jalankulkuliikenteen ja huolto- ja ajoliikenteen sijoittaminen erilleen olivat puolustusvoimien rakennushankkeissa tuttua uusien varuskuntien yhteydessä. Kasarmialue tuli uusissa varuskunnissa puolustusministeriön arkkitehdin Vilho Nokon laatimien suunnitelmien mukaan sijaitsemaan muutaman kilometrin laajuisella alueella. Periaatteena oli kasarmialueen eriyttäminen eri alueisiin käyttäjien mukaan. Varuskunta-alueen tiet järjestettiin suunnitelmassa siten, että eri ryhmät liikkuisivat mahdollisimman vähän toistensa alueella.

Kanta-aliupseerikoulun rakennukselle oli tyypillistä matala seinälinja, jossa olivat korkeat, metsäiseen maastoon avautuvat ikkunat. Ikkunoiden ylä- ja alapuolella olivat kapeahkot seinälamellit. Seinäpinnasta ulkonivat julkisivun puolella kahdet portaat. Näiden päälle oli sijoitettu kaksiosainen lippa, joka oli tuettu tummaksi maalatulla tukirakenteella.

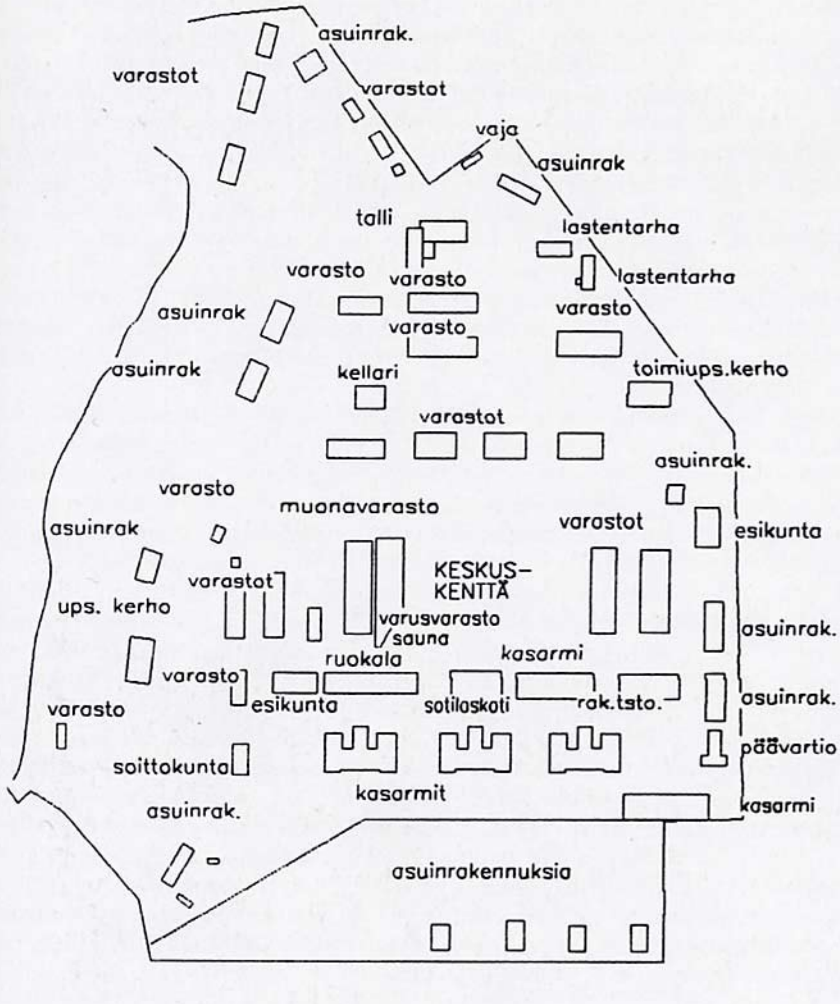
Takajulkisivultaan rakennus oli kaksikerroksinen. Kerrosten välissä oli tiililamelli, yläkerroksen ikkunoiden yläpuolella valkoinen lamelli. Sisätiloille olivat tyypillisiä ylös sijoitetut sisäikkunat huonetilojen välissä sekä avara ja valoisa vaikutelma. Uutuus Lappeenrannan varuskunnan rakennuksiin verrattuna oli rakennuksen nauhaikkuna, jollei 1930-luvun uuden maneesin seinän yläosan ikkunanauhaa oteta lukuun. Funktionalismin suosiman nauhaikkunan on sinänsä todettu yleistyneen tai jopa olleen ensimmäinen laatuaan Lappeenrannassa vasta Päällystöopiston rakennuksen myötä.

Lappeenrannan päällystöopiston tapaan myös muut puolustusvoimain 1950-luvun lopussa ja 1960-luvun alussa rakennuttamat sotilasrakennukset nojasivat ratkaisuiltaan moderniin arkkitehtuuriin. Yhteisiä piirteitä rakennuksille olivat esimerkiksi niiden tarkkaan harkittu sopeuttaminen ympäröivään luontoon, yksinkertaiset, “puhtaat” muodot ja usein punatiilen käyttö hieman Alvar Aallon tapaan. Alueiden ja rakennusten suunnittelijoina toimivat Lappeenrannan kanta-aliupseerikoulun lisärakennuksen suunnittelijan Osmo Lapon ohella muun muassa Timo ja Tuomo Suomalainen, Pentti Viljanen, Reino Lammin-Soila, Pertti Autio, Jorma Pankakoski ja Pentti Pajarinen. Parhaimmillaan rakennukset ja varuskunta-alueet ovat erinomaisia esimerkkejä sotien jälkeisen kauden alkuvuosikymmenten tyylikkäästä modernistisesta rakennustaiteesta. Päällystöopiston rakennussuunnitelman kolmas vaihe ei ollut vielä 1960-luvun alussa päässyt alkamaan, mutta rakennusohjelma oli kuitenkin kokonaisuudessaan hyväksytty. Tässä vaiheessa tuli rakentaa komppanioiden majoitustilat, elokuvaluokka ja sotilaskoti. Rakennussuunnitelmat muuttuivat ja viivästyivät jonkin verran. Vuonna 1968 muutettiin aliupseerikoulun vanha talli varastoksi. Muutostyön piirustukset laati ruokala- ja koulutusrakennuksen tapaan arkkitehtuuritoimisto Osmo Lappo. Rakennuksen katselmus pidettiin 11.6.1968.

Vuosien 1966 ja 1981 peruskorjausten jälkeen päällystöopiston vanhaan majoitusrakennukseen sijoitettiin myös luokkia, sotilaskoti, kuntosali ja varastotiloja. Vuonna 1978 rakennettiin toinen majoitusrakennus. Osmo Lapon suunnittelemaan, tasakattoiseen ja kolmikerroksiseen rakennukseen oli oppilashuoneiden ohella sijoitettu kahvila ja varastotiloja. Lapon toimiston piirustusten mukaan rakennettiin vielä vuonna 1991 valmistunut kuntotalo.

Päällystöopiston rakennusten sijaintikartta. Aivan Helsingintien kupeessa 1930-luvun majoituskasarmi (n:o 84). Muut kolmekymmenluvulla rakennetut rakennukset ovat n:o 85, aiemmin tallina toiminut varastorakennus, n:o 86 autotalli ja n:o 87 korjaamo. N:o 90 on toimisto- ja ruokalarakennus vuodelta 1959, n:o 89 majoitusrakennus vuodelta 1979 ja n:o 106 kuntotalo vuodelta 1991.(PLM).

Kaavio rakuunarykmentin kasarmialueesta 1980-luvulla.

13.4. Kaupunkirakenteen erityispiirteitä

Lappeenrannan kaupunkirakenne muuttui lopullisesti vasta sotien jälkeen. Uusiksi kaupunkirakenteen erityispiirteiksi tulivat autoliikenteen merkitsemät kadut, kiviset kerrostalot ja julkiset rakennukset. Sen sijaan aiemmalle kaupunkirakenteelle tyypilliset matalat puiset kaupunkirakennukset katosivat lähes kokonaan uudisrakentamisen myötä. Kaupunkikuvalle oli tyypillistä jatkuva muutos ja tietynlainen keskeneräisyys, jatkuva rakentaminen.

Vielä 1970- ja 1980-luvulla Lappeenrannan keskusta-alueen vanhojen puutalojen purku jatkui kiivaana. Purkamiset herättivät toisaalta vastustustakin, joskaan tämä ei ollut kovin tehokasta – toki joitakin rakennuksia kuitenkin saatiin säilytetyksi. Kooste tapahtumia valppaasti seuranneiden sanomalehtien otsikoista aikakaudelta valaisee kaupunkikuvan muutosta. Vuonna 1975: "Museo- ja kuvataidelautakunta: Rakennushistoriallisesti arvokkaat rakennukset säilytettävä", 1976: "Vanha ja arvokas on säilytettävä", 1979: "Kilta vaatii: Vanhat puutalot säilytettävä", 1978: "Keskustan vanhoille puutaloille ei toivoa Lappeenrannassa", 1979: "Kaupunkikuvaselvitys lähtee kierrokselle", 1981: "Kaksi arvokasta puutaloa puretaan Lappeenrannassa", "Purkutuomio", "Lappeenranta tuhoaa arvokkaan puukorttelin", "Lappeenranta menettämässä identiteettiään", 1983: "Kauppakadun pikkukauppoja pois uuden liiketalon tieltä", 1984: "Kauppakadun puutalot katoavat kevään aikana", 1985: "Viimeinen puutalo" "Kilta puutalon puolesta", 1987: "Museoväki pohtii rakennussuojelua".

Kun Lappeenrannan vanha puutaloihin perustuva kaupunkirakenne kirjaimellisesti hajosi sotien jälkeen, säilyivät varuskunta-alueet edelleen keskustan kaupunkirakenteen osatekijöinä. Kiinnostavaa on toisaalta myös Lappeenrannan suuren leirikentän esiintyminen edelleen kaupunkirakenteessa. Leirikenttä ei tosin kokonaan enää ollut sotilaiden käytössä – rakuunoiden jalkauttamisen jälkeen sillä ei enää olisi ollut varsinaista tehokasta käyttöä harjoitusalueena – vaan se toimii lentokenttänä. Jo 1950-luvun yleiskaavatyön yhteydessä todettiin, että Lappeenrannassa oli sijainniltaan ja kenttäpohjaltaan eräs Suomen parhaista lentokentistä, ja edelleen ainakin kentän sijainti on hyvä matkustajien kannalta, se kun on aivan kaupungin keskustan läheisyydessä.

Myös linnoituksen alue säilyi muutoksitta kaupunkirakenteessa, vaikka alueen sotilaskäyttö vähenikin. Itsenäisyyden kauden alussa työskenteli valta-osa linnoituksen asukkaista vanginvartijoina. Kaupunginosassa asui vuonna 1920 – vankeja lukuun ottamatta – yhteensä 117 henkeä. Tällöin armeijan hallitsemat rakennukset olivat asumattomia. Samana vuonna linnoituksen länsireunan ja Pallon maisemaa muutti Rapasaaresta Pallonlahteen rakennetun pengerryksen päälle tehty rautatie, joka johti Tyysterniemelle vuonna 1922 rakennetulle Rikkihappotehtaalle.

Vuonna 1940 linnoituksessa asui enää 87 henkilöä, 0,7 % kaupungin väkiluvusta. Asukkaat saivat elantonsa joko armeijasta tai vankilasta. He asuivat pääosin kahdessa asuinkasarmissa, joista toisessa asui vankilanjohtaja ja muuta vankilan henkilökuntaa, yhteensä 24 perhettä, ja toisessa asui 11 ratsuväkiprikaatin henkilökuntaan kuuluvaa perhettä. Vielä asui linnoituksessa entiseen komendantin taloon sijoitetun Lappeen tuomiokunnan käräjätalon notaari ja Rapasaaressa rautatien kirjuri perheineen.

Vuonna 1950 oli linnoituksen asukasmäärä noussut. Räsäsen mukaan syynä tähän oli asuntopula, jonka takia huonokuntoisiakin rakennuksia otettiin asuinkäyttöön. Linnoituksessa asui runsaasti upseereja ja kaupungin omistamissa rakennuksissa muun muassa poliiseja, virkailijoita, ammattimiehiä ja työmiehiä. Alueen väkiluku oli 326 henkilöä eli 2 % kaupungin väkiluvusta. Sitten asukkaitten määrä putosi hitaasti, ja vuonna 1960 linnoituksessa asui enää 1,4 % kaupungin väestöstä. Alueen rakennusten kunnossapitoon, etenkään puurakennusten, ei kiinnitetty huomiota. Poikkeuksellisesti laajennettiin vankilan siirryttyä pois sen puinen työhuonerakennus urheiluhalliksi, jonka puolustusvoimat vuokrasi Lappeenrannan Urheilutalo Oy:lle vuonna 1947. Rakennusta laajennettiin edelleen vuonna 1951.
Linnoituksen historiallinen merkitys paikallisena ja valtakunnallisena muistomerkkinä alkoi selvitä vasta 1960-luvulta lähtien. Linnoituksen suojelupyrkimyksiä ajoi Lappeenrannassa erityisesti Lappeenrannan Kilta. Se suhtautui torjuvasti linnoituksen uudisrakentamiseen ja esitti alueen säilyttämistä ja entistämistä. Lopullisesti linnoituksen korjaustöihin päästiin vasta 1980-luvulle tultaessa.

13.5 Kaupunkirakenteen vaikuttaneet tekijät itsenäisyyden kaudella

Matti Räsänen on Lappeenrannan itsenäisyyden aikaa käsittelevässä historiateoksessa listannut kaupungin luonteen kuvailun yhteydessä Lappeenrannan kaupunkitilaa muokanneita tekijöitä. Ensimmäinen tekijä oli hänen mukaansa talouselämä: "Talouselämän voimakas rooli kaupunkitilan muokkaajana on ollut merkittävä ellei suorastaan ratkaiseva". Toinen merkittävä kaupunkikuvaan vaikuttanut tekijä on Räsäsen mukaan liittynyt puolustuspolitiikkaan. Linnoitus on yksi kaupungin symboleista, sen käytössä on vain tapahtunut muutos sotilaallisesta kulttuuriseen. Tärkeitä olivat myös 1800-luvun lopulla rakennetut tiilikasarmit ja harjoitusalueet sekä Lappeenrantaa koko maan laajuisesti symboloivat ratsuväkiprikaatin itsenäisyyden kauden alun punahousut. Sotaväki on hänen mukaansa edelleen (vuonna 1989) säilynyt leimallisesti kaupunkikuvassa.

Lappeenrannan itsenäisyyden kauden kaupunkirakenteeseen kuuluvat edelleen laajat sotilasalueet aivan keskustan välittömässä tuntumassa. Ne eivät ole sanottavammin pienentyneet aiemmasta, sillä niitä on näihin päiviin asti käytetty ja käytetään ilmeisesti vielä tulevaisuudessakin.

Linnoituksen ja sotilasalueiden säilymistä on edistänyt myös kaupungin kasvun pysähtyminen. Vielä vuonna 1967 arvioitiin Lappeenrannan väkiluvun nousevan vuoteen 2 000 lähes 100 000 henkeen, sata prosenttia nykyistä ylemmäksi. Kasvuarviot havaittiin 1970-luvulla liioitelluksi, mikä vähensi kaupungin halua hankkia sotilasalueita tarkoituksiinsa ja siten turvasi esimerkiksi varuskunnan kasarmialueen käytön entiseen tapaan.

Varuskunnan käyttämien alueiden ja rakennusten säilymistä ovat tukeneet myös muut syyt. Everstiluutnantti Jukka Suviniemi kosketteli Sotilasaikakauslehdessä vuonna 1972 varuskunta-alueeseen Lappeenrannan kaupungin taholta kohdistuvia maankäyttötarpeita. Hän piti tiesuunnitelmia, joissa ohitustie olisi kulkenut kasarmialueen läpi, mahdottomina toteuttaa. Tätä hän perusteli kasarmialueen rakennustaiteellisilla arvoilla, jotka tuli säilyttää jälkipolville. Ohitustien sisältävää kaavaa ei Suviniemen mukaan varmaankaan olisi asemakaavan vahvistaja voinut hyväksyä ja lisäksi " myös muinaistieteellinen toimikunta tuntenee kiinnostusta tätä arvokasta, suhteellisen hyvin säilynyttä kokonaisuutta kohtaan."

Vaikka everstiluutnantti Suviniemi vastusti varmaankin läpikulkutietä muistakin syistä kuin rakennustaiteellisten arvojen vuoksi – läpikulkutie olisi epäilemättä haitannut toimintaa kasarmialueella – on Suviniemen kirjoituksessa kiinnostava ilmaus varuskuntakaupungin sotilasalueisiin kohdistuvasta uudesta vaikutustekijästä: varuskunnan historia ja alueen rakennushistoria otettiin huomioon päätettäessä alueen uudesta käytöstä. Tätä voitaisiin tämän vuoksi kutsua esimerkiksi antikvaariseksi vaikutustekijäksi.

Tämän uuden tekijän juuria voidaan hakea jo 1800-luvun alusta, jolloin Lappeenrantaan kesäharjoituksiin tulleet upseerit pystyttivät linnoituksen edustalle muistomerkin Lappeenrannan taistelun muistoksi. Tekoon ei kuitenkaan liene liittynyt minkäänlaisia pyrkimyksiä jo merkityksensä menettäneen linnoituksen tai sen vallitusten säilyttämisestä rakennusmuistomerkkinä.

Vanhimman varuskunta-alueen, linnoituksen, muutos lakkauttamisen jälkeen ensin venäläisen varuskunnan sijoituspaikaksi, sitten vankila-alueeksi ja laitakaupungiksi ja myöhemmin rakennusmuistomerkiksi oli keskeistä antikvaarisen vaikutustekijän kehittymisessä. Linnoituksen historiallinen merkitys paikallisena ja valtakunnallisena muistomerkkinä alkoi selvitä vasta 1960-luvulta lähtien. Linnoituksen suojelua ajoi Lappeenrannassa erityisesti Lappeenrannan Kilta, joka perustettiin vuonna 1949 kaupungin 300-vuotisjuhliin liittyen. Kilta varoitti linnoituksen uudisrakentamisesta ja esitti alueen säilyttämistä ja entistämistä. Keskustelua herätti erityisesti linnoituksen ensimmäinen uudisrakennus pitkiin aikoihin: Yleisradion vuonna 1972 – samana vuonna kuin Sotilasaikakauslehden kasarmialuetta käsittelevä artikkeli julkaistiin – valmistunut radiotalo. Lopullisesti linnoituksen korjaustöihin ja alueen kehittämiseen myös rakennusmuistomerkkinä päästiin vasta 1980-luvulle tultaessa.

Linnoituksen suojelua vahvisti myös matkailuelinkeinon kehitys. 1980-luvun loppupuolella Lappeenrannan matkailupäällikkö katsoi linnoituksesta voitavan tehdä Lappeenrannan käyntikortti, "gamla stan". Hänen mielestään historiasta voitaisiin aivan hyvin tehdä hyviä matkailutuotteita. Kaupungin virkamiehistä asetettiinkin linnoitusta kehittämään työryhmä, jonka arvovaltaa korosti se, että sitä johti kaupunginjohtaja. Työryhmän tavoitteena oli muodostaa linnoituksesta toimiva vanha kaupunki, jossa jokainen rakennus olisi kunnostettu.
Puolustusvoimissa Lappeenrannan historia varuskuntakaupunkina ymmärrettiin jo varhain.

Esimerkiksi aliupseeriliiton täällä pidetyn vuosikokouksen johdosta vuonna 1960 julkaistussa Lappeenranta-teemanumerossa tuotiin esiin kaupungin pitkät perinteet varuskuntakaupunkina.

Samassa teemanumerosta ilmenee toisaalta, että historian asema kaupungissa miellettiin kuitenkin uuden, dynaamisen ajan rinnalla toissijaiseksi. Linnoituksen valleja selittävässä kuvatekstissä luonnehdittiin linnoituksen merkitystä seuraavasti: “Lappeenrannan vanhat vallit ovat muistona kaupungin sotaisesta historiasta. Ne antavat kuitenkin maisemaan viehättävän vaikutuksen ja samalla kesäjuhlille sekä kesäteatterille viihtyisän paikan. Maiseman keskellä näemme Lappeenrannan symbolin – vesitornin.”

Puolustusvoimien taholla historian oivaltaminen, antikvaarinen vaikutustekijä, juontaa toisaalta juurensa joukko-osastoissa jo pitkään harrastetusta niiden perinteiden vaalinnasta. Tätä tekijää voidaan pitää osana sotilaskoulutusta ja maanpuolustustyötä, yhteishengen luomista. Perinteiden vaalinta korostui vuonna 1957, kun Suomen joukko-osastoille annettiin historialliset nimet – esimerkiksi Kenttätykistörykmentti 3:lle Karjalan tykistörykmentti ja jääkäreille Uudenmaan rakuunapataljoona. Lisäksi joukko-osastoissa aloitettiin kiltatoiminta. Esimerkiksi vuonna 1965 perustettu Tykistörykmentin kilta sai muiden kilta- ja veteraaniyhteisöjen tapaan tärkeässä roolissa vuonna 1968 vietetyissä rykmentin 50-vuotisjuhlissa. Paraatin jälkeen veteraanit marssivat ryhmittyneinä niiden joukko-osastojen mukaan, joissa he olivat palvelleet. Juhlapuheessaan Kaakkois-Suomen sotilasläänin komentaja kenraalimajuri Matti Hannila piti sotaveteraanien ja tykistökiltalaisten läsnäoloa juhlassa osoituksena veteraanien kiintymyksestä joukko-osastoonsa.

Kun joukko-osastoissa palvelleet reserviläiset ja kantahenkilökunta epäilemättä liittävät palveluaikansa muistoihin myös joukko-osaston fyysisen ympäristön, varuskunnan alueet ja rakennukset, voi hyvin ymmärtää, että Lappeenrannan varuskunta-alueiden säilyttämisellä on kaikupohjaa heidän keskuudessaan.

Perinteiden vaalimaan pantiin myös sotien jälkeisen Lappeenrannan varuskunnan kolmas tärkeä sotilasyksikkö eli Päällystöopisto. Se sai vuonna 1956 vaalittavakseen Vöyrin koulun perinteet ja vuonna 1990 niihin liitettiin Uudenmaan rakuunoiden perinteet.

Osana perinteiden vaalimista heräsi 1980-luvun puolivälissä myös ajatus Lappeenrannan varuskunnan historian kirjoittamisesta. Sitä valmisteleva toimikunta solmi syksyllä 1987 historian kirjoittamisesta sopimuksen. Hanketta perusteltiin varuskunnan suurella merkityksellä Lappeenrannan historiassa. Kaivattiin kaupungin historioita täydentävää, erilaista näkökulmaa edustavaa teosta, joka kattaisi koko kaupungin historian pituisen ajanjakson 1600-luvun lopusta nykypäiviin.

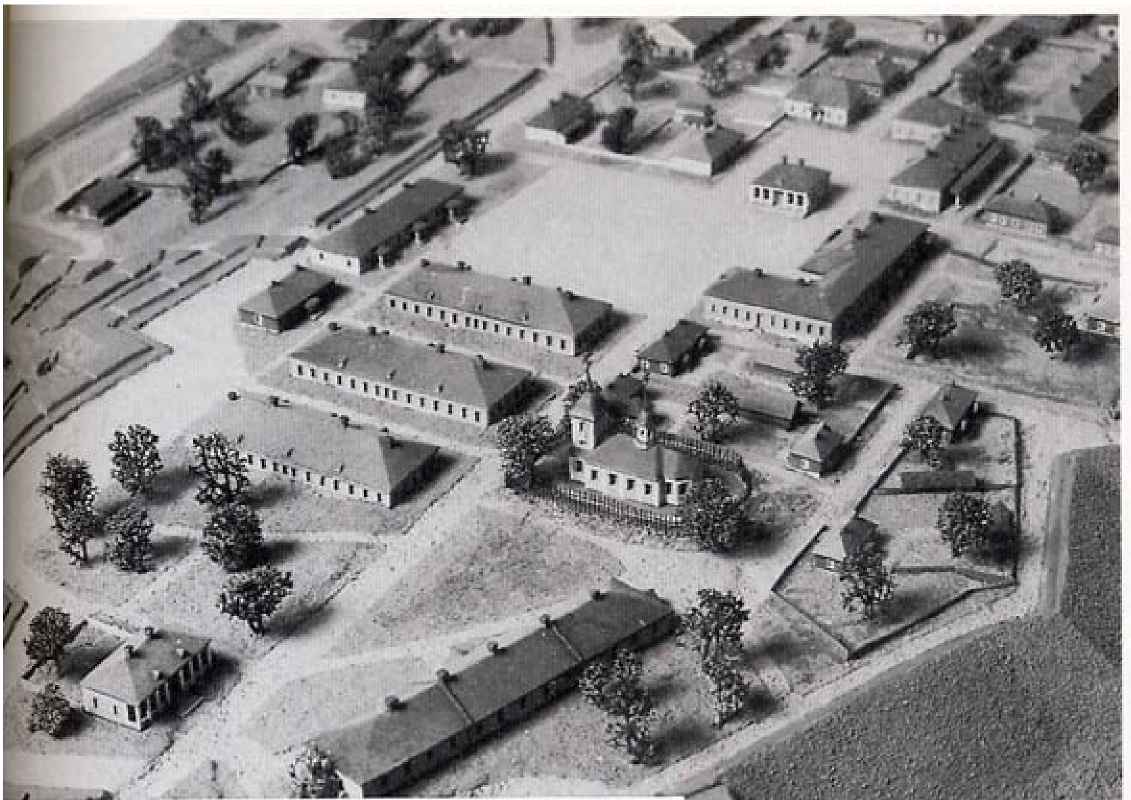
Konkreettisesti varuskunta-alueen rakennusmuistomerkki- arvo otettiin huomioon nimenomaan tiesuunnitelmien yhteydessä. Vanhan kasarmialueen tulevaisuutta pohdittiin jo 1960-luvulla kaupungin tiesuunnitelmien yhteydessä. Puolustusministeriö vastusti lausunnoissaan vuosina 1961 ja 1964 varuskunta-alueen kautta kulkevaa tieyhteyttä. Edelleen vuonna 1978 kaupunki esitti tien rakentamista vuosien 1978–1990 runkosuunnitelmassa. Puolustusministeriö antoi jälleen kielteisen lausunnon tiesuunnitelmasta – pohjoisesta sisääntulotiestä kaupunkiin – ja pyysi lisäksi museovirastolta lausunnon kasarmialueen kulttuurihistoriallisesta arvosta.

Museoviraston rakennushistorian osaston lausunnossa torjuttiin ehdottomasti sisääntulotien rakentaminen kasarmialueen läpi. “Alueella olevat rakennukset, harjoitusalueet ja puusto sekä niiden tarkoituksenmukainen sijainti harjulla järven rannassa muodostavat rakennustaiteellisesti ja kulttuurihistoriallisesti merkittävän yhtenäisen kokonaisuuden, joka museoviraston käsityksen mukaan tulee ehdottomasti säilyttää koskemattomana.” Museovirasto antoi samaan aikaan myös Lappeenrannan kaupungille samansisältöisen lausunnon.
Myöhemminkin, kun esimerkiksi aiottiin purkaa eräitä varastorakennuksia ja muun muassa laajentaa ruokalarakennusta, pyydettiin museovirastolta vuosina 1980 ja 1981 lausunnot suunnitelmista.

Antikvaarinen vaikutustekijä on näkynyt myös kaupungin suhtautumisessa varuskunnan alueeseen. Uudenmaan rakuunapataljoonan siirron myötä oli jonkin aikaa esillä myös kasarmialueen siirto kaupungille. Sitä pidettiin kuitenkin ongelmallisena. Alue tosin sijaitsi kaupungin keskustassa, mutta kaupungilla ei sinänsä ollut varsinaista puutetta maista. Toisaalta eräs lappeenrantalainen valtuutettu totesi: “jos vanha varuskunta-alue jää kaupungin käsiin, se saattaa olla suurempi rasite kuin hyöty. Museovirasto valvoo tunnontarkasti ettei vanhojen kasarmien ulkonäköön puututa. Se rajoittaa ratkaisevasti järkevää toimintaa alueella.”

Linnoituksen säilyttämistä ja sen kaupunkirakenteen "jähmettämistä" tuki kaupungissa herännyt yksityisten henkilöiden, järjestöjen ja museoviranomaisten historiatietoisuus eli antikvaarinen vaikutustekijä. Sama tekijä on lopulta ilmeisesti johtamassa myös Suomen rakuunarykmentin vanhan kasarmialueen ja reservikomppanian alueen säilyttämiseen. Tämä taas todennäköisesti merkitsee, että sotilasalueet – vaikka niiden käyttö saattaisikin siirtyä pois puolustusvoimilta – säilyvät osana Lappeenrannan kaupunkirakennetta, kaupunkikuvaa. Tämä koskee ainakin tällä hetkellä reservikomppanian aluetta, joka ei enää ole sotilaiden käytössä, vaan asuin- ja kulttuuritoimintojen käytössä.

Sotilasalueet ovat passivoineet kaupunkirakennetta 1900-luvulla. Rakennuksia ja alueita hoidettiin ja käytettiin. Vaikka ne oli rakennettu, ostettu tai lahjoitettu jo edellisinä vuosisatoina, ne tuntuivat edelleen kaupunkirakenteessa, muun kaupungin kaavoituksessa ja rakentamisen ja alueellisen kehityksen suuntautumisessa.

Linnoitus on muuttunut eräänksi Lappeenrannan keskeisimmistä matkailu- ja kulttuurikohteista. (EKM).

14 JOUKKO-OSASTOT ENNEN SOTIA

Punakaartivaruskunnan jälkeen keväällä 1918 sijoitettiin Lappeenrantaan valkoisen armeijan sotilaita, joiden tehtävänä oli vartioida punavankeja ja partioida kaupungissa. Osaston nimi oli Lappeenrannan vartiopataljoona, ja se koostui kahdesta komppaniasta, joista toinen oli sijoitettuna Konnunsuolle. Lappeenrannan vartiopataljoona muodostettiin Kouvolaan sijoitetusta Etelä-Savon rykmentin yhdestä pataljoonasta. Komentajina toimivat aluksi virkaa tekevinä vänrikit Lahti ja Henriksson. Syyskuun puolivälissä komentajaksi määrättiin kapteeni Alli. Lappeenrannan vartiopataljoona lakkautettiin jo lokakuussa 1918, jolloin vankien vartiointi siirtyi siviiliviranomaisille. Pataljoonan miehet lähetettiin muihin joukko-osastoihin lokakuun puolivälissä.

Lappeenrannassa oli kesällä 1918 hetken myös ilmavoimien joukko-osastoja. Saksasta valkoiselle puolelle hankitut seitsemän lentokonetta nimittäin siirrettiin toukokuun alussa Lappeenrantaan. Osasto oli valkoisen armeijan uudelleenorganisoinnin yhteydessä saanut nimen Länsiarmeijan lento-osasto. Toukokuussa siirrettiin Lappeenrantaan myös itäarmeijaan loikanneista venäläisistä lentäjistä ja koneista sekä Saksasta tuoduista koneista muodostettu kuuden koneen osasto eli Lento-osasto II. Lappeenrantaan kootut “ilmailuvoimat” hajotettiin vielä toukokuun aikana ja lentotoiminta siirrettiin Utin vasta valmistuneelle kentälle ja Turun vesilentokentälle. Ilmavoimien toimintaan liittyen vuonna 1918 Lappeenrannassa aloitti toimintansa myös Suomen ensimmäinen ilmavoimien ohjaajakoulu. Koulu siirtyi sittemmin Kauhavalle.

14.1 Tykistövaruskunta

14.1.1 Tykistökoulu

Valkoisen armeijan joukkoja alettiin kesällä 1918 kotiuttaa ja rauhan ajan puolustuslaitoksen rakentaminen tuli ajankohtaiseksi. Sota-asiain toimituskunta perustettiin kesäkuussa 1918 ja armeijan organisaatiota alettiin muokata saksalaisten asiantuntijoiden avulla.

Lappeenrantaan tuli perustettavaksi koulu upseerikokelaiden valmistamista varten eli Suomen tykistökoulu. Tykistökoulu tuli toimimaan hallinnollisesti Lappeenrantaan sijoitetun saksalaisen opetusosaston osana. Koulu aloitti toimintansa Lappeenrannassa 12.7.1918 ja lakkasi 31.10.1918. Neljään osastoon jakautuneen koulun yhdessä osastossa annettiin koulutusta upseerioppilaille, ja muut osastot olivat vuoristotykistökoulutusta, kenttätykistökoulutusta ja hevoskoulutusta varten. Vuonna 1918 Lappeenrannassa toimi myös väliaikainen Tykistövarikko ja Korjauspaja.

Valkoisten joukkojen 7.2.1918 perustama Tykistöopetuskoulu jota kutsuttiin lyhyemmin vain Tykistökouluksi, sijaitsi ennen Lappeenrantaan tuloaan Tampereella. Pietarsaaressa alkuvaiheessa sijainnut koulu siirrettiin Tampereelle pian kaupungin valtauksen 6.4.1918 jälkeen. Tykistökoulu oli Tampereella majoitettuna tehdasrakennuksiin, joita pian tarvittiin tuotantokäyttöön. Mahdollisesta koulun tulevasta sijoituspaikasta käytiin keskustelua muun muassa Viipurin ja Imatran välillä. Toukokuun alussa 1918 matkustivat tykistökoulun tiedustelijoina johtaja Labbart ja kapteeni Karl Nordberg tutustumaan eri vaihtoehtoihin.

Retken tuloksena oli, että sijoituspaikaksi päädyttiin ehdottamaan Lappeenrantaa. Sen puolesta puhuivat siellä valmiina olevat kasarmirakennukset sekä harjoitusammuntojen tarpeet tyydyttävä ampumakenttä. Päämaja hyväksyi siirtoehdotuksen 13.5.1918. Seuraavana päivänä tykistökoulun komentaja, ruotsalainen kreivi, everstiluutnantti Adolf Hamilton matkusti komennuskunnan kanssa Tampereelta Lappeenrantaan valmistelemaan koulun siirtoa. Kokonaisuudessaan koulu siirtyi Lappeenrantaan toukokuun loppuun mennessä. Lappeenrantaan siirtyvän koulun kokonaisvahvuus oli 686 miestä, 46 aliupseeria ja 8 upseeria. Tykistökoulun johtaja everstiluutnantti Hamilton nimitettiin koulun siirryttyä Lappeenrantaan toukokuun lopussa myös varuskunnan päälliköksi ja komendantiksi.

Tykistökoulun lisäksi Lappeenrantaan siirrettiin myös eri tahoille sijoitettu tykistö. Tykistöosastojen miehistöt kotiutettiin ja kalusto varastoitiin Lappeenrantaan. Se saapui kaupunkiin heinäkuun loppuun mennessä. Lappeenrannassa tykistökoulun tuli koota kahden patterin patteristo ja esikunta. Tämän tykistöosaston tuli vapauttaa itäarmeijan Kannaksella oleva jääkäritykistöprikaati. Muuten kenttätykistö tuli demobilisoida, kotiuttaa suurin osa miehistä ja sijoittaa jäljelle jääneet miehet tykistökoulun rulliin. Kotiuttamisen jälkeen aloitettiin itäarmeijalle varustettavan patteriston kokoaminen.

Tykistökoulun ensimmäinen johtaja eversti-luutnantti ja kreivi Adolf Hamilton. (SA-kuva).

Tykistökouluun jäi yli- ja alaikäisten valkoisten joukkojen kotiuttamisen jälkeen kesäkuun puolivälissä palvelukseen 513 miestä, 67 aliupseeria ja 6 upseeria. Kutsuntavaikeuksien vuoksi ei saatu uusia asevelvollisia. Miesten vähyys vaikeuttikin koulutusta sekä kaluston ja hevosten hoitoa. Tilanne parani vasta saksalaisten joukkojen saavuttua. Jääkäritykistöprikaati siirrettiin 8. heinäkuuta Lappeenrantaan ja liitettiin Tykistökouluun. Tämän jälkeen Tykistökoulun vahvuus nousi heinäkuun puolivälissä 1 326 mieheen, 92 aliupseeriin ja 38 upseeriin. Jääkäritykistöstä alettiin kuitenkin myös heti kotiuttaa yli- ja alaikäisiä sekä värvättyjä aliupseereita ja miehistöä.

Heinäkuun loppuun mennessä oli Lappeenrantaan ja Perkjärvelle sijoitetussa Tykistökoulussa yhteensä enää vain 900 miestä, joista Lappeenrannassa vajaat 600. Tykistökouluun pyrittiin saamaan edelleen uusia asevelvollisia; heinäkuun aikana saatiin kuitenkin vain 238 miestä, joiden määrä ei korvannut kotiutettuja. Suunniteltujen uusien joukko-osastojen – kenttätykistörykmentin, vuoristopatteriston ja raskaan tykistöpatterin – perustamiseen olisi tarvittu yli 2 000 miestä. Joukko-osastojen perustaminen viivästyikin miehistöpulan vuoksi. Samaan suuntaan vaikutti myös hevospula.

Tykistökoulua johtivat Lappeenrannan alkuaikoina pitkälti ruotsalaiset vapaaehtoiset. Toukokuussa 1918 kenttätykistössä palveli Paulaharjun mukaan yhteensä 24 ruotsalaista upseeria ja 73 aliupseeria. Toukokuun loppupuolella tykistökoulun henkilöstöä alkoi kuitenkin muuttaa vahvistuva saksalaissuuntaus. Mannerheimin eron jälkeen saksalaisten upseerien vaikutus kasvoi armeijan organisaatiossa. Tykistökoulun johtajalle everstiluutnantti Hamiltonille ilmoitettiin kesäkuun alussa, että ruotsalaisten vapaaehtoisten sopimuksia ei enää uudistettaisi heinäkuun lopun jälkeen ja siihen saakka he voisivat saada lomaa täysin palkkaeduin. Ruotsalaisille järjestettiin laivakuljetus jo 13.6.1918, ja lähes kaikki upseerit, mukaan luettuna everstiluutnantti Hamilton, jättivät tykistökoulun. Lappeenrantaan jäi ruotsalaisista upseereista enää kapteeni G. Ek ja suomalainen jääkäriluutnantti Veikko Kyander.

"Ruotsalainen kausi" Lappeenrannan tykistökoulussa ja varuskunnan johdossa jäi siten lyhyeksi. Hiukan pitempi – ja etenkin suomalaisen tykistön perustamishistorian kannalta myös merkittävämpi – oli "saksalainen kausi" Lappeenrannassa. Everstiluutnantti Hamiltonin ohella kenttätykistöä johtaneen tykistön tarkastajan, eversti V.P. Nenosen viran lakkauttamisen jälkeen saksalaiset upseerit alkoivat järjestää Suomen tykistön rauhanaikaista organisaatiota. Tykistöjoukkojen organisoimisen oli jo aiemmin saanut tehtäväkseen Itämeren divisioonan tykistökomentaja majuri Hans Butz. Ruotsalaisten upseerien poistuttua maasta Butz lähetti välittömästi sotaministerille kasarmivarauspyynnön

saksalaisia opetuspattereita varten. Opetuspatterien tuli saapua Lappeenrantaan 20.6. ja 17.7.1918 välisenä aikana. Majoitustilojen varmistamiseksi Butz edellytti, että Karjalan ratsujääkärirykmentti tuli siirtää Lappeenrannasta muualle

Kesäkuussa Lappeenrannassa jatkettiin, nyt Butzin johdolla, jo aiemmin määrätyn itäarmeijan tykistön patteriston muodostamista. 12.7.1918 annettiin Suomen tykistökoulun nimen saaneen osaston ensimmäinen päiväkäsky ja nimitettiin koulun päälliköksi jääkärieverstiluutnantti Lauri Malmberg.

Karjalan ratsujääkärirykmentin muutettua Kuopioon ja kasarmien kunnostustöiden valmistuttua kesä- ja heinäkuun vaihteessa saapuivat kaupunkiin saksalaiset patteristot. Joukkoihin kuuluivat Rauanheimon mukaan toisen baijerilaisen vuoristotykistöpatteriston 7. ja 12. patterit päällikköinään kapteeni Beschke ja yliluutnantti von Zwehl, kahdeksannen preussilaisen kenttätykistörykmentin 6. kenttähaupitsipatteri päällikkönään kapteeni Köhler ja neljännentoista reservin raskastykistörykmentin 1. patteri päällikkönään luutnantti Hausbrandt. Reservin raskastykistörykmentin patteri vaihdettiin jo elokuussa 1918 yliluutnantti Moldenhauerin komentamaan toisen kaartin raskastykistörykmentin 4. patteriin. Saksalaisten joukkojen kokonaisvahvuus Lappeenrannassa oli heinäkuun lopussa 45 upseeria, joista neljä oli lääkäreitä, sekä 1 111 aliupseeria ja miestä.

Butz pyysi lisäksi lähettämään Saksasta vanhempia tykistöupseereita johtamaan perustettavien tykistöjoukkojen järjestelyjä ja koulutusta. Syyskuussa Suomeen ja Lappeenrantaan saapuivatkin majurit Laporte ja Schilling. Laporte otti Butzilta 16.9. vastaan koulutustoiminnan ylijohdon, Schilling toimi Laporten apulaisena ja nimitettiin myöhemmin suomalaisen vuoritykistön tarkastajiksi. Majurit Butz ja Wülfert erosivat järjestelyn yhteydessä tykistökoulusta. Rauanheimon mukaan tarkoituksena oli, että siinä tapauksessa että kokeneita suomalaisia upseereita ei olisi ollut käytössä, pystyisivät saksalaiset tykistöupseerit tarvittaessa ottamaan komentoonsa perustettavat kenttätykistörykmentit 2 ja 3.

Rauanheimon mukaan tykistökoulun välitön johto muuttui suomalaiseksi everstiluutnantti Lauri Malmbergin tullessa koulun johtajaksi 12.7. Samalla koulun nimi muuttui Suomen tykistökouluksi. Malmbergin ja Butzin välisiä käskyvaltasuhteita kuvattiin Rauanheimon mukaan saksalaisella taholla niin, että Malmberg oli koulun suomalainen esiupseeri ja ylin johto ja tarkastusoikeus oli edelleen majuri Butzilla. Tilanne olisi voinut luoda edellytykset ristiriitojen syntyyn suomalaisten ja saksalaisten upseerien välille; aiheita tähän oli muun muassa näkemysten erossa sotasaaliskaluston käyttömahdollisuudessa, kaluston hankinnassa, ampumamenetelmissä, organisaatiomuodostuksessa ja koulutuskysymyksissä. Rauanheimon mukaan minkäänlaisia ristiriitoja ei kuitenkaan syntynyt tykistön piirissä – tähän hän näkee olleen syynä sen, että sekä majuri Butzilla että jääkärieverstiluutnantti Malmbergillä oli samassa Saksan armeijassa palvelleena pitkälti samansuuntaiset näkemykset ajankohtaisista asioista.

Ensin ruotsalaisten ja sitten saksalaisten upseereiden voimakas vaikutus tykistöjoukkojen perustamisvaiheessa johtui paljolti siitä, että Suomessa ei autonomian ajan sotaväessä ollut tykistöjoukkoja; maassa ei siten tunnettu mittavasti aselajin erikoisominaisuuksia. Venäjällä tykistössä palvelleita suomalaisia taas karsastettiin eikä, myöskään jääkäritykistössä ollut kuin noin 20 tykistökoulutuksen saanutta upseeria.

Tykistöupseerien huutavaa puutetta poistettiin Lappeenrannan upseerikokelaskursseilla. Yleisesikunta julkaisi 23.6.1918 sanomalehdissä ilmoituksen, jossa se ilmoitti Lappeenrantaan perustettavan tykistökoulun tykistöupseerikokelaiden valmistamista varten. Kouluun pyrkijöitä kehotettiin lähettämään hakemuksensa ennen heinäkuun 5:ttä; noin 8 viikon kurssi alkaisi 12.7. Kurssille hyväksyttiin 164 hakijaa, joista osa sijoitettiin Perkjärvelle. Lokakuun lopussa aloitettiin jo toinen kurssi.

Upseerikokelaskurssi toimi aluksi yhtenäisenä osastona kapteeni Jarl Fr. Lundqvistin johdossa. Myöhemmin se jakaantui kolmeen osastoon, jotka toimivat Lundqvistin ohella kapteenien A. Snellmanin ja Väinö Valveen johdolla. Luentoja ja harjoituksia pitivät sekä suomalaiset että saksalaiset upseerit. Varsinaisessa tykistökoulutuksessa saksalaiset upseerit toimivat opettajina ja johtajina, usein tulkin välityksellä.

Lappeenrannassa 15. heinäkuuta 1918 alkanutta tykistön upseerikokelaskurssia nimitettiin A-osastoksi, kun taas Perkjärvellä toiminut kurssi oli nimeltään B-osasto. Lappeenrannassa oli kurssilla 135 miestä ja Perkjärvellä vain 24 kokelasta. C- ja D-osastot kouluttivat miehistöä. Edellisessä koulutettiin tykkimiehiä ja jälkimmäisessä opetettiin hevosten hoitoa ja ratsastusta.

Itämeren divisioonan komentaja kenraali von der Goltz tarkastamassa joukkojaan Lappeenrannassa.

Upseerikurssit jatkuivat koulumaisessa muodossa lokakuun alkuun, jolloin kokelaat jo siirrettiin perustettuihin joukko-osastoihin. Toinen, 59 kokelaan kurssi alkoi 25. lokakuuta. Tämän kurssin kokelaita siirrettiin jo marraskuun alussa uuteen Kenttätykistörykmentti 2:een.

5. maaliskuuta 1919 aloitettiin asevelvollisten ryhmänjohtajien koulutus. 21 oppilaan kurssin johtajana toimi vänrikki Mandelin. Hänen apunaan olivat upseerikokelaat, vahtimestari Mäki, jääkärivaravahtimestari Ottelin ja aliupseeri Schütz. Kurssi kesti puolitoista kuukautta.

Aliupseerien koulutus Lappeenrannassa alkoi 1.10.1918 Suomen tykistökoulun aliupseerikurssina. Myöhemmin kurssi siirrettiin Kenttätykistörykmentti 3:n täydennyspatteristoon, joka myöhemmin nimettiin Kenttätykistörykmentti 2:ksi.

Saksalaiset siirtyivät Suomesta pois länsirintaman tappioiden myötä. Senaatin sota-asiaintoimituskunta taas määräsi Suomen tykistökoulun lopettavaksi ja sen tehtävät siirrettäväksi Kenttätykistörykmentti 3:n esikunnalle. Ainakin osa saksalaisista joukoista siirtyi pois kaupungista 20.10. Marraskuun loppupuolella vuonna 1918 majuri Laporte siirtyi esikuntineen Helsinkiin. Lappeenrantaan jäi kuitenkin tykistökoulun asioita hoitamaan majuri Schilling apunaan luutnantit Pilz ja Heselberg. Lappeenrantaan kootut kaikki Saksan Suomessa sijainneet tykistöosastot vapautettiin siellä uskollisuudenvalastaan. Saksaan tykistöjoukot palasivat vuoden lopussa muun divisioonan mukana.

14.1.2 Elämää tykistövaruskunnassa

Suomen tykistökoulun siirtäminen Lappeenrantaan aiheutti kaupungissa muutaman kuukauden ajan majoittuneena olleen Karjalan ratsujääkärirykmentin komennuksen Kuopioon ja sittemmin Hämeenlinnaan ja Viipuriin.

Karjalan ratsujääkärirykmentti ei kuitenkaan jättänyt Lappeenrantaa kokonaan, sillä jo kesällä 1920 se saapui leirille Lappeenrannan leirikentälle. Varuskunnassa itse asiassa suoritettiin vahdinvaihto: talvella kasarmeissa majaillut raskas tykistörykmentti siirtyi kesäksi leirille Perkjärvelle ja Karjalan ratsujääkärit majoittuivat kesäksi sen varuskuntaan.

Lappeenrantaan siirtyi kesäksi myös muita joukko-osastoja. Toivasen mukaan esimerkiksi kesällä 1920 Lappeenrannassa olivat Karjalan ratsujääkärirykmentin ohella Viipurin paikallispataljoona, miinanheittäjäkomppania n:o 2 sekä Uudenmaan rykmentti. Leirialueen rakennukset olivat vielä

Karjalan kaartin rykmentin I pataljoonan upseeristo vuonna 1921 kesäleirillä Lappeenrannassa. (EKM)

tällöin käytössä, ratsujääkärit majoitettiin venäläiseen ja Uudenmaan rykmentti suomalaiseen leiriin.

Leirikenttä tarjosi hyvät mahdollisuudet harjoituksiin. Se oli tarpeeksi laaja, jotta koko rykmentti pystyi suorittamaan yhteisharjoituksia, esimerkiksi rynnäköitä. Rykmentti suorittikin sotasaaliina saaduilla venäläisillä ratsuilla ja puoliverisillä rajuja ratsuväen hyökkäysharjoituksia.

Kesä 1920 päättyi nujakkaan – jota lehdistössä kutsuttiin jopa sotilaskapinaksi – ratsuväen ja tykistön välillä. Tykistö nimittäin palasi Perkjärven leiriltä vakituiseen varuskuntakaupunkiin ennen kuin ratsujääkärit vielä olivat palanneet Viipuriin. Tällöin syntyi Niitemaan kirjaaman tiedon mukaan eräänä sunnuntaipäivänä mahtava tappelu siitä, ketkä olivat oikeutettuja seurustelemaan lappeenrantalaisten tyttöjen kanssa. Kaupungin asukkaat suojautuivat taloihinsa lähinnä kaupungin rantapuistossa käydyltä taistelulta, ja vasta kahden aseistetun upseeripartion onnistui rauhoittaa tilanne.

Tykistön tilannetta Lappeenrannassa helpotti se, että kasarmirakennukset ja muut tilat olivat jo venäläisten joukkojen jäljiltä valmiina. Myös aseistusta oli riittävästi. Muita ongelmia kuitenkin riitti sodan jälkeen. Ruokatilanne oli vaikea ja vaatetus sekä varusteet olivat kirjavat ja puutteelliset. Lisäksi tykistön tarvitsemat hevoset olivat lähinnä rehun puutteen vuoksi huonossa kunnossa. Hevosia kuolikin runsaasti, ja rehupulan vuoksi niitä jouduttiin laiduntamaan muun muassa Saimaan kanavan varsiniityillä.

Ilmeisesti juuri rehun puutteen tai ehkä myös yleisen heikon elintarviketilanteen vuoksi Tykistökoulu lainasi kesällä 1918 hevosiaan kaupungin ympäristön maanviljelijöille käytettäviksi maatöihin.

Tykistön koulutus sisälsi oppituntien ohella tykkiharjoituksia, aseiden käsittelyä, äksiisiharjoituksia ja suppeita ajoharjoituksia hevosten vetämillä tykeillä. Tykistö myös suoritti harjoitusammuntaa aivan kasarmialueen liepeillä. Turvallisuussyistä ammunnoista ilmoitettiin lehdistössä. Jo 11.7.1918 ilmoitettiin paikallisessa lehdessä tykistön järeillä laukauksilla tehtävistä ampumaharjoituksista; ampuma-alue rajoittui idässä Voisalmen saareen, Lappeenrannan kaupunkiin ja rautatielinjaan. Samassa kuussa ammuttiin myös kohti kaupungin lähellä sijaitsevia saaria, muun muassa Kuivaketveleen, Heposalon, Sikosalon ja Naurissaaren saaria kohti Saimaan etelärannalta. Saarten asukkaat velvoitettiin korjaamaan saarista irtain omaisuutensa ja karjansa pois. Ammunnan oli määrä jatkua elokuun loppuun saakka. Heinäkuun lopussa suoritettiin vielä ammuntoja leirikentän suuntaisesti. 24.9.1918 ammuttiin “Lappeenrannan ampumakentällä” kovapanosammunta ja marraskuussa ammuntoja suoritettiin useampia. Tuliasemista oli yksi kasarmialueella nykyisen tykistön muistomerkin kohdassa. Ammunta tapahtui leirikentälle päin.

Suomalaisia tykistöjoukkoja harjoituksissa leirikentän maastossa. (Museovirasto, historian kuva-arkisto).

Tuliasema I sijaitsi aivan leirikentän ortodoksisen kirkon kupeessa. (Museovirasto, historian kuva-arkisto).

Leirikentän suunnassa noin 4–5 kilometrin päässä sijaitsevassa Lavolan kylässä kovapanosammunnat herättivät levottomuutta, sillä tulen suuntaamisessa oli alkuaikoina jonkin verran vaikeuksia – ammuksia nimittäin lensi kylän laitamille ja pelloille asti. Varsinaisia henkilövahinkoja ei kuitenkaan sattunut, joskin kylän pojilla oli tiettävästi tapana vielä Tykistökoulun lähdettyä Lappeenrannasta räjäytellä taivaalle löytämiään räjähtämättömiä ammuksia.

Tykistökoulun oppilaat majoitettiin ensimmäisen kurssin aikana aluksi kaikki hankalahkoihin olosuhteisiin Lappeenrannan työväentalolle. Sen elokuvateatteria käytettiin lisäksi luentosalina. Kun kurssi jakaantui kolmeen osaan, siirtyi vuoritykistöosasto kasarmirakennuksiin. Syksyllä 1918 talossa asuivat vain raskastykistöosaston kokelaat. 14.10. talo paloi asuinkelvottomaksi. Toinen upseerikokelaskurssi majoitettiin upseerikerholle. Upseereiksi ylettyään kokelaat siirtyivät usein yksityismajoitukseen.

Tykistökoululaisia ryhmäkuvassa leirikentän kirkon edustalla. (SA-kuva).

Kurssilaiset käyttivät vielä kesällä 1918 osin siviilivaatteita. Tykistökoulun oppilaille saatiin kuitenkin hankittua ruskeat puuvillakankaiset kesäasusteet sekä saappaat ja kengät. Syksyllä jaettiin päällystakit ja otettiin käyttöön yhtenäinen arvomerkkijärjestelmä. Sitä ennen käytettiin saksalaisia olkaimia ja tähtiä. Lomilla kurssilaiset käyttivät omia vaatteitaan.

Koulun kuri oli tiukka ja opetuksessa jouduttiin kokelaiden erilaisen peruskoulutuksen vuoksi lähtemään, etenkin kurssin lyhyeen aikaan nähden, melko yleiseltä tasolta. Alussa etenkin saksalaisten jääkärien ja aliupseerien pitämä ratsastuskoulutus otti voimille. Paulaharjun mukaan kurssin alussa oli esimerkiksi osaston B päiväpalveluohjelma kurssin alussa 19.7.1918 seuraavanlainen.

5.30	Herätys
7.00	Järjestäytyminen
7.00–11.00	Kasarmin kuntoonlaitto
13.00	Oppitunti
14.00	Äkseeraus
15.00–16.00	Uinti ja voimistelu
19.00	Päiväkäsky

Saksalaiset upseerit kantoivat päävastuun tykistökoulutuksesta toisen kurssin alkupuolelle saakka. Tämän jälkeen opettajat jouduttiin saksalaisten poistumisen vuoksi kokoamaan suomalaisista upseereista. Paulaharjun mukaan alkuperäistä ohjelmaa pystyttiin lyhyen ylimenokauden jälkeen noudattamaan melko hyvin.

Toivasen mukaan saksalaiset pyrkivät pitämään selvän eron saksalaisen ja suomalaisen sotaväen välillä. Tämä ilmeni muun muassa päiväkäskyssä ilmoitetussa sotilasarvojen vastaavuudessa. Niissä esimerkiksi saksalainen kapteeni vastasi suomalaista majuria. Lisäksi rajoitettiin eri kansallisuuksien tykkimiesten kanssakäymistä.

Kurssien huoltaminen tuotti suuria vaikeuksia vaikean elintarviketilanteen vuoksi. Rauanheimon kuvauksen mukaan
tyypillisiä ruokia olivat liemiruoat. Niistä mieleenpainuvimpia oli tanskalaisista kuivatuista juureksista tehty tummanruskea liemi, jossa joskus oli mukana naudanlihaa; useimmin kuitenkin liha oli savustettua hevosenlihaa, sillä hevosia piti lopettaa runsaasti niiden heikon kunnon vuoksi. Päivittäin tarjottiin yhtenä ateriana kaura- tai ruispuuro maitolasin kera. Leipä oli hätäleipää eli näkkileipää, johon oli Rauanheimon arvelun mukaan sekoitettu jäkälää tai selluloosaa – taittopinta oli nimittäin kirkkaan lasimainen. Juomana saatiin aamulla ja illalla teetä.

14.1.3 Tykistökoulun kaudella perustetut joukko-osastot

Itsenäisen Suomen tykistöjoukkojen pääosa perustettiin Lappeenrannassa. Kokonaisuudessaan perustettiin kolme kenttätykistörykmenttiä. Nämä olivat kaksipatteristoinen Kenttätykistörykmentti 1, kolmipatteristoinen Kenttätykistörykmentti 2 ja kolmipatteristoinen Kenttätykistörykmentti 3. Lisäksi perustettiin Vuoristotykistöpatteristo ja kaksipatteristoinen Raskas tykistörykmentti. Uuden tykistön sijoituspaikoiksi tulivat Tuusula, Viipuri, Hämeenlinna ja joksikin aikaa myös vielä Lappeenranta.

Perustaminen hoidettiin pääasiassa Lappeenrannassa majailevan majuri Butzin ja hänen esikuntansa laatimien suunnitelmien mukaan. Ensimmäisenä perustettiin Kenttätykistörykmentti 1:n esikunta heinäkuun lopussa 1918. Rykmentin komentajaksi määrättiin everstiluutnantti Lauri Malmberg, joskin Malmbergin tuli edelleen hoitaa tehtäviään myös Tykistökoulussa. Koska rykmentin varusmiehet suunniteltiin otettaviksi Hämeestä, annettiin rykmentille aluksi nimi Hämeen kenttätykistörykmentti. Rykmentin ensimmäisessä päiväkäskyssä 11.11.1918 se määrättiin kuuluvaksi Suomen armeijan saksalaisen tykistökomentajan alaisuuteen 1. divisioonaan liittämiseen saakka. Lappeenrantaan rykmentistä sijoitettiin aluksi esikunta ja kolmannelle divisioonalle alistettu II patteristo. Rykmentin ensimmäinen patteristo siirrettiin Tuusulaan 11.11. ja esikunta 21.11. mennessä. Toinen patteristo jäi Lappeenrantaan, jossa siitä muodostettiin vuoden 1919 alussa Kenttätykistörykmentti 3:n runko.

II patteriston upseeristoon kuuluivat vuoden 1918 lopussa
Komentaja jääkärimajuri Sievert, 4. patterin päällikkö jääkäriluutnantti V. Räsänen, I jaosjohtaja reservin vänrikki E. Heimolainen, 5. patterin päällikkö jääkärivänrikki O. Nordenswan ja 6. patterin päällikkö jääkärivänrikki A. Möttönen

Kenttätykistörykmentti 2:n perustaminen lähti käyntiin, kun kapteeni G. af Forselles siirrettiin elokuun lopussa Perkjärveltä Lappeenrantaan. Rykmentin komentajan toimeen suunniteltu af Forselles sai aluksi tehtäväkseen perustaa esikunnan. Lappeenrannassa af Forselles oli alistettuna saksalaiselle majuri Laportelle. Rykmentti muodostettiin lopulta Lappeenrannassa 31.10. lopetetun tykistökoulun D-osastosta eli opetuspatteristosta sekä tykistökoulun aliupseerikurssista. Lisää miehistöä rykmenttiin siirrettiin kenttätykistörykmentti 1:stä, jossa supistettiin määrävahvuuksia.

Kenttätykistörykmentti 2:n ensimmäinen patteristo perustettiin 3.11.1918. Patteriston komentajaksi määrättiin luutnantti I. Preezman ja patterien päälliköiksi vänrikki A. Airo, vänrikki Palin, upseerikokelas P. Tarkka ja ruotsinkielistä miehistöä varten perustetun neljännen patterin väliaikaiseksi päälliköksi vänrikki V. Kinnunen. Rykmentin vahvuus oli 10 upseeria, 37 upseerikokelasta, 33 aliupseeria ja 242 tykkimiestä. Esikuntaan kuului marraskuun loppupuolella majuri af Forsellesin lisäksi vänrikin arvoinen intendentti sekä upseerikokelaat, jotka toimivat adjutanttina, lähettiupseerina ja tiedustelu-upseerina. Nyt nimitettiin patteriston komentajaksi kapteeni B. Vegelius ja 2. ja 3. patterin päälliköksi vänrikit Savolainen ja O. Nylund.

Joulukuussa rykmenttiin siirrettiin edelleen lisää miehistöä ja hevosia. Siihen muodostettiin II patteristo, jonka päälliköksi tuli luutnantti Gäddnäs. Vuoden lopussa vahvuus nousi yli neljänsadan, ja lopullinen määrävahvuus saatiin kevätkutsuntojen jälkeen. Rykmentti siirrettiin Lappeenrannasta Viipuriin huhtikuussa. Viipurissa rykmentti majoittui autonomisen Suomen kaudelta peräisin oleviin entisiin Viipurin tarkka-ampujarykmentin kasarmeihin. Viipurissa palvelukseen astuivat vuosina 1897 ja 1898 syntyneet ikäluokat.

Kenttätykistörykmentti 3:n komentajaksi suunniteltiin saksalaista tykistökomentaja majuri Schillingiä. Hänen alaisuuteensa määrättiin jo everstiluutnantti Lauri Malmbergin kenttätykistörykmenttiä varten perustama esikuntakin. Schilling kuitenkin joutui toimimaan saksalaisena tykistökomentajana majuri Butzin siirryttyä esikuntineen Helsinkiin. Majuri Schillingin tilalle Kenttätykistörykmentti 3:n tilapäiseksi komentajaksi määrättiin sitten kapteeni K.E. Lundqvist. Saksalaisten poistuttua Suomesta joulukuussa 1918 sai Lappeenrannassa sijainnut esikunta tehtäväkseen järjestää Lappeenrannan jäljelle jääneen tykkikaluston.

Rykmentin muodostaminen vauhdittui vuoden 1919 alussa, jolloin Kenttätykistörykmentti 1:stä irrotettiin sen toinen patteri uuden rykmentin ensimmäiseksi patteriksi. Patteriston komentajaksi saksalaisen majuri Siewertin jälkeen tullut luutnantti V. Räsänen toimi jonkin aikaa myös koko Kenttätykistörykmentti 3:n komentajana. Vakinaiseksi rykmentinkomentajaksi tuli 27.1.1919 eversti V. Stjerncreutz. Huhtikuussa rykmenttiin alettiin muodostaa toista ja kolmatta patteristoa. Rykmentti kärsi vielä pitkään etenkin upseeri- ja hevosvajauksesta. Syyskuussa rykmentin komentajaksi vaihtui

everstiluutnantti L.M. Schwanck. Rykmentin varuskunta sijaitsi Lappeenrannassa, josta käsin rykmentin patteristoja oli ajoittain sijoitettuna rajalla. Rauanheimon mukaan kahdeksas patteri jopa kävi kesällä 1919 kahteen otteeseen rajataisteluja Salmin Manssilassa ja yhdeksäs patteri talvella 1920 Porajärvellä. Kenttätykistörykmentti 3 siirtyi vuonna 1920 Lappeenrannasta Riihimäelle. Rykmentin kolmas, vielä Lappeenrantaan jäänyt patteristo siirrettiin vuonna 1922 Mikkeliin.

Raskaan tykistörykmentin kokoaminen aloitettiin muodostamalla tykistökoulun A- ja C-osastoista raskaan patterin runko elokuussa 1918. Marraskuussa tätä laajennettiin patteristoksi. Patteristoa laajennettiin edelleen keväällä 1919, jolloin perustettiin esikunta ja toinen patteristo. Raskaan tykistörykmentin nimen saaneen joukko-osaston komentajaksi nimitettiin aiempi patteriston komentaja kapteeni V. Valve. Raskas tykistörykmentti siirtyi joulukuussa 1920 Viipuriin.

Koulutus tykistökoulussa oli alussa muun muassa kaluston puutteen vuoksi hankalaa. B-osasto eli vuoristotykistöosasto ei voinut antaa vuoristotykkien ja hevosien puutteessa kuin jalkaväkikoulutusta. Elokuun puolivälissä 1918 osasto kuitenkin jaettiin kahteen patteriin, joita täydennettiin toisaalta koulusta. Patteristoa johti kapteeni A. Snellman. Aselajikoulutus saatiin käyntiin sen jälkeen, kun Baijerin vuoristotykistöjoukoilta lainattiin 75 Lk/14-kanuunoita. Vuoristotykistön katsotaan toimineen myöhemmän, rauhan aikaisen jääkäritykistörykmentin kantajoukkona. Patterit siirrettiin Lappeenrannasta Hämeenlinnaan syksyllä 1918 ja Vuoritykistöpatteriston nimi muutettiin maaliskuussa 1919 Jääkäritykistöpatteristoksi.

Tykistön joukko-osastojärjestelyjen alkaessa valmistua oli Lappeenrannassa kesäkuussa 1919 sijoitettuna Kenttätykistörykmentti 3 ja Raskas tykistörykmentti. Huhtikuussa 1919 toimitetun kutsunnan jälkeen perustetusta Viipurin vartiopataljoonasta oli lisäksi yksi komppania sijoitettu Lappeenrantaan. Seuraavan vuoden alussa Lappeenrannan joukko-osastoja olivat edelleen Kenttätykistörykmentti 3 ja Raskas tykistörykmentti, komppania Viipurin vartiopataljoonasta ja Lappeenrannan sotilassairaala.

Vuoden 1921 tammikuussa Lappeenrantaan saapuivat ratsuväkijoukot. Tykistön joukoista kaupungissa viipyi pisimpään eli vuoteen 1922 Kenttätykistörykmentti 3:n kolmas patteristo. Vuodesta 1934 alkaen taas Ratsastava patteri, jonka vakituinen varuskunta oli Mikkelissä, vieraili sotaharjoitusten yhteydessä kaupungissa.

Tykistökoulun kausi Lappeenrannassa oli ajallisesti lyhyt. Ajanjakso oli kuitenkin merkittävä itsenäisen Suomen tykistön historiassa uusien joukko-osastojen perustamisen vuoksi. Lisäksi siellä koulutettiin upseerioppilaiden lisäksi koko kenttätykistön aliupseerit ja miehistö. Voidaan myös huomata monien Tykistökoulun henkilökunnasta ja oppilaista kohonneen myöhemmin aina kenraaliluutnantin arvoon asti; näitä olivat L. Malmberg, V. Valve, J.F. Lundqvist, A.F. Airo, T. Ekman, E. Järvinen, U. Poppius ja K.O. Vaala. Kenraalimajureiksi ylenivät H.E. Hannuksela ja A. Snellman.

14.2 Ratsuväkiprikaati

14.2.1 Prikaatin perustaminen Lappeenrantaan

Tykistövaruskunnasta siirryttiin Lappeenrannassa jälleen varuskuntakaupunkia jo ennen itsenäistymistä leimanneen ratsuväen kauteen. Suomen ratsuväkirykmentit oli itsenäistymisen jälkeen jaettu tasan divisioonien kesken; siis kullakin kolmella divisioonalla oli oma ratsuväkirykmenttinsä. Jako ei kuitenkaan ollut toimiva ratsuhevosten vähyyden, yhteistoiminnan hankaluuden ja koulutusongelmien vuoksi.

Ratsuväen uudelleenjärjestelyssä entisestä autonomian kauden Suomen rakuunarykmentin ja suomenmaalaisen rakuunarykmentin sijoituspaikasta Lappeenrannasta tuli aiempien Helsinkiin, Hämeenlinnaan ja Viipuriin sijoitettujen ratsuväkijoukko-osastojen uusi sijoituspaikka. Lappeenrannassa näistä divisioonien rykmentteinä toimineista osastoista muodostettiin ratsuväkiprikaati. Se taas koostui vanhat nimensä säilyttäneistä Uudenmaan rakuunarykmentistä ja Hämeen ratsurykmentistä, joita oli lisäksi vahvistettu Karjalan ratsujääkäreillä.

Ratsuväkirykmentit rinnastettiin Niitemaan mukaan uudessa organisaatiossa jalkaväkipataljooniin ja eskadroonat jalkaväkikomppanioihin. Ratsuväkiprikaatia johti esikunta, johon kuului kenraalimajurin arvoinen prikaatin komentaja ja esikuntapäällikkö. Esikunta oli jaettu kolmeen toimistoon. Toimistoissa työskenteli 9 upseeria sekä 51 aliupseeria ja miestä. Prikaatin kahdella ratsuväkirykmentillä oli lisäksi omat 38 henkilön esikuntansa everstin arvoisien rykmentinkomentajien apuna. Ratsuväkiprikaatin rykmenteissä oli kummassakin neljä ratsastavaa eskadroonaa, konekiväärieskadroona ja kantaeskadroona. Määrävahvuus oli 1 635 henkilöä. Hevosia taas oli 1 551 kappaletta, joista 1 478 ratsu- ja 73 ajohevosta.

Lappeenrantaan perustettiin myös ratsuväen aliupseerikoulu. Sen johtajana tuli olla majuri, muina koulun upseereina taloudenhoitaja ja koulutusupseeri. Aliupseereita oli seitsemän: ratsuvääpeli, rehumestari, varusmestari ja neljä koulutusaliupseeria. Muuta henkilökuntaa oli kuusi henkeä. Ennen Lappeenrannan kautta ei ratsuväellä ollut omaa kiinteää ja määrävahvuista aliupseerikoulua.

Kun Viipurissa varuskuntaansa pitänyt Karjalan ratsujääkärirykmentti lakkautettiin eikä se siis enää toiminut joukko-osastona, rykmentin viimeiselle vakinaiselle komentajalle kävi kuitenkin paremmin. Ratsuväkiprikaatin perustamiseksi jo syksystä 1920 työskennellyt ja ahkerasti matkoja Helsinkiin ja Lappeenrantaan tehnyt eversti (vuodesta 1922 kenraalimajuri) Georg Londén nimittäin nimitettiin uuden ratsuväkiprikaatin komentajaksi. Virkaa hoidettiin jo marraskuusta lähtien.

Londénin prikaatin esikuntapäälliköksi nimitettiin majuri Evert Lagerspetz. Esikunta aloitti toimintansa Lappeenrannassa tammikuun alussa 1921. Esikuntatehtäviä hoitamaan määrättiin alkuvaiheessa Uudenmaan rakuunarykmentistä luutnantti Gustaf Ehrnrooth ja Hämeen ratsurykmentistä ratsumestari Ilmari Relander. Esikuntaan kuului myös Karjalan ratsujääkärirykmentin vt. komentaja majuri (vuodesta 1924 everstiluutnantti) Otto Appelgren, joka hoiti lakkautetun rykmentin asioita.

Lappeenrantaan itsenäistymisen kauden alussa sijoitettujen tykistön joukko-osastojen leirialueena toimi Perkjärvi. Oleskelu Perkjärvellä katsottiin niin säännölliseksi, että Lappeenranta ja Perkjärvi oli yhdistetty yhdeksi varuskunnaksi. Tämän päällikkönä toimi toisen divisioonan komentaja ja komendanttina everstiluutnantti Otto Palmroth. Järjestely oli kuitenkin voimassa vain niin kauan kuin Lappeenranta toimi lähinnä tykistövaruskuntana.

Ratsuväkiprikaatin sijoittamisen myötä Lappeenrannan ja Perkjärven hallinnollinen yhteys katkaistiin. Varuskunnan päällikkönä tuli toimimaan aina ratsuväkiprikaatin komentaja oman toimensa ohella. 15.6.1921 molempien alueiden yhteinen komendantin virasto muutettiin Lappeenrannan komendantin virastoksi. Komendantiksi nimitettiin aluksi ratsumestari Ilmari Relander ja vuodesta 1925 lähtien prikaatin yleisesikuntaupseeri B. Stackelberg.

Kasarmialueelle ratsuväen joukoista ensimmäisinä, vuoden 1921 alussa, saapuivat Karjalan ratsujääkärirykmentin Hämeen ratsurykmenttiin liitettävät osastot ratsumestari Wikbergin johdolla. Joukot asettuivat niille määrättyihin tiloihin ja ottivat vastaan kenttätykistörykmentti 3:lta kasarmirakennukset, erilaiset varastot ja kaluston. Pian Lappeenrantaan saapui myös Uudenmaan rakuunarykmentti, joka asettui sille määrättyihin rakennuksiin. Hämeen ratsurykmentin saapuessa muita joukkoja myöhemmin kaupunkiin syntyi rykmentille kuuluvista rakennuksista jonkin verran

erimielisyyttä. Rakennusten jaosta päästiin sopimukseen vasta Hämeen ratsurykmentin komentajan ponnekkaiden valitusten jälkeen.

Uudenmaan rakuunarykmentin siirtoa Helsingistä oli valmisteltu tutustumismatkoilla Lappeenrantaan jo vuoden 1920 puolella ja rykmentin komentaja eversti Oskar Vilkama kävi itse Lappeenrannassa 3.1.1921. Tammikuun kahdeksantena rykmentti oli lopulta valmis siirtoon. Helsingin Kampissa rykmentti järjestäytyi aamulla maneesiin lähtötarkastukseen. Pääkatselmus pidettiin Lappeenrannan maneesissa saman kuun 20. päivänä. Uudenmaan rakuunarykmentin vahvuus oli helmikuun alussa 777 miestä, 530 ratsuhevosta ja 50 kuormahevosta. Ensimmäiset asevelvolliset kotiutettiin ja alokkaat otettiin tilalle Lappeenrannassa huhtikuussa 1921.

Hämeen ratsurykmentti siirtyi Hämeenlinnasta Lappeenrantaan 28.8. – 31.8.1921. Muutto tapahtui rykmentin komentajan everstiluutnantti V.G.B. von Hohenthalin johdolla. Lappeenrannassa rykmenttiin liitettiin kaupungissa jo pitkään sijoitettuna olleet lakkautetusta Karjalan ratsujääkärirykmentistä muodostetut Hämeen ratsurykmentin kolmas ja neljäs eskadroona.

Tilanteesta ratsuväkiprikaatin varuskunta-alueella kauden alussa saa käsityksen sotaväen päällikön Karl Wilkaman syksyllä 1921 suorittaman tarkastuksen jälkeen julkaisemasta päiväkäskystä. Pohjanpään lainaamassa päiväkäskyssä mainittiin eskadroonien pienuudesta, joka johtui hevosten vähyydestä. Eskadroonaa kohti oli vain 50–60 ratsastajaa. Hevoset olivat ylipäätään liian laihoja ja rasittuneita, joskin tarkastuksessa hyvin puhdistettuja. Kasarmit ja tallit olivat kenraalimajuri Wilkaman mielestä hyvässä järjestyksessä.

Helmikuussa 1921 vahvistettujen uusien määrävahvuusmääräysten mukaan Lappeenrantaan sijoitettuihin ratsuväkirykmentteihin tuli muodostaa ns. kantaeskadroona. Niitemaan mukaan tämä oli uutuus verrattuna rykmenttien aikaisempaan ryhmitykseen. Kantaeskadroonien tarkoituksena oli huolehtia ratsujen kouluttamisesta. Kantaeskadroonien perustaminen käynnistyi Lappeenrannassa syksyllä 1921. Ensin perustettiin syyskuun lopussa Hämeen ratsurykmenttiin majuri Robert Gustavsonin komentama kantaeskadroona. Lokakuun puolella nimitettiin Uudenmaan rakuunarykmentin kantaeskadroonan päälliköksi lakkautetun Karjalan ratsujääkärin asioita hoitanut ja sittemmin esikunnassa intendenttinä toiminut majuri Otto Appelgren. Kantaeskadroonien lopullinen muodostaminen kesti kuitenkin vielä pitkään, aina vuoteen 1923 saakka.

Ratsuväen aliupseerikoulun perustaminen käynnistyi tammikuussa 1921. Ensin koululle määrättiin taloudenhoitaja, ja helmikuun puolivälissä ratsuväkiprikaatin komentaja määräsi koulun johtajaksi ratsumestari Ilmari Relanderin. Koulutusupseeriksi nimitettiin 17.2. luutnantti Zachris Helsingius Uudenmaan rakuunarykmentistä ja 13.10. luutnantti Emil Lönnroth. Niitemaa arvelee varojen puutteen viivästyttäneen koulun käynnistymistä; koulu siirrettiin vasta toukokuussa huollollisesti Uudenmaan rakuunarykmentin yhteyteen, ja ensimmäiset miehet ilmoittautuivat kouluun vasta 1.6. 1921. Koulun opetus jakaantui kahteen kurssiin. Kesäkuun alussa alkanut kurssi oli ns. B-kurssi. Se kesti neljä kuukautta ja oli tarkoitettu asevelvollisille. Toista, 11 kuukauden kurssia, kutsuttiin A-kurssiksi. Se oli tarkoitettu kapitulanteiksi aikoville. Sille otettiin jo kesäkuussa koeoppilaita, jotka määrättiin heinäkuussa vakinaisiksi oppilaiksi. 10.3. 1929 alkaen ratsuväen kanta-aliupseerien peruskoulutus tapahtui Taistelukoulun kanta-aliupseeriosastolla, 4. joukkueessa. Sen kurssin kävivät myös polkupyöräpataljoonien aliupseerit.

Ratsuväkiprikaatin perustamisen yhteydessä vuonna 1921 muodostettiin aiempien kolmen ratsuväkirykmentin soittokunnista yksi yhteinen, prikaatin esikuntaan liitetty soittokunta. Soittokunnan johdossa toimi musiikkiupseeri ja siihen kuului 20 aliupseeria, 12 miestä ja 9 soitto-oppilasta. Musiikkiupseerina eli kapellimestarina toimi vuoteen 1937 saakka aiempi Hämeen ratsurykmentin kapellimestari, musiikkiluutnantti August Huttunen. Hänen jälkeensä kapellimestariksi tuli musiikkikapteeni Juho Leskinen.

Ratsuväkirykmenttien organisaatio muuttui jonkin verran kun vuonna 1926 muodostettiin erillinen alokaseskadroona. Tämä tehtiin niin, että prikaatin komentaja määräsi kummankin rykmentin neljännen eskadroonan asevelvolliset siirtymään muihin eskadrooniin ja 8.6. palvelukseen astuneet alokkaat siirrettiin neljänteen eskadroonaan. Muutos johtui siitä, että vuoden 1922 asevelvollisuuslain voimaantulon jälkeen alokkaita otettiin vuodesta 1923 lähtien vain neljä kertaa vuodessa. Aiemmin alokkaita oli viisi erää vuodessa.

Toinen, suurempi muutos tapahtui, kun vuonna 1929 lakkautettiin hevoskoulutuksesta huolehtivat kantaeskadroonat. Niiden tilalle perustettiin remonttikoulu. Sen perustamistöitä johtamaan

Ratsuväen kapitulanttikoulun asevelvollisten kouluttajat vuonna 1926. (EKM).

nimitettiin Uudenmaan rakuunarykmentin kantaeskadroonan päällikkö ratsumestari E.V. Lönnroth ja koulun koulutusosaston päälliköksi Hämeen ratsurykmentin kantaeskadroonan päällikkö C.H. Cleveland. Lisäksi remonttikouluun tuli kaksi luutnanttia ja 26 aliupseeria. Koulu tuli toimimaan ratsuväkiprikaatin esikunnan alaisena ja sen sijoituspaikka oli vielä aluksi Lappeenranta. Kasarmialueella koululla oli käytössään yhden kasarmirakennuksen yläkerta ja kaksi tallia. Koulun laidunmaat olivat aluksi kantaeskadroonan tavoin Suurmerijoella. Vuosien 1930 ja 1931 kesiksi vuokrattiin Lappeenrannan kaupungilta Korkea-ahon kylästä laitumia. Ilmeisestikin laidunmaiden puutteen vuoksi remonttikoulu siirrettiin syksyllä 1933 Ypäjälle. Siellä koulu toimi Porin rykmentin yhteydessä, mutta kuitenkin ratsuväkiprikaatin yksikkönä.

Ratsuväkiprikaatin henkilöstön määrää supistettiin 1920-luvulla siten, että rykmenttien kantahenkilökuntien määrävahvuudet putosivat reilusti alle 100 henkilön. 1930-luvulla taas koulutusta pyrittiin tehostamaan ja samalla kantahenkilökunnan määrä nousi jälleen.

Vuoden 1930 organisaatiouudistusten jälkeen ratsuväkiprikaati toimi Viipurin armeijakunnan komentajan H. Öhquistin alaisuudessa. Prikaatiin kuului esikunnan, Uudenmaan rakuunapataljoonan ja Hämeen ratsurykmentin lisäksi Viestieskadroona ja Ratsuväen aliupseerikoulu. Näiden Lappeenrannassa toimivien yksiköiden lisäksi prikaatiin kuului vielä Ypäjän ratsukoulu. Vuonna 1933 prikaatiin liitettiin edelleen Mikkelissä toimiva Kenttätykistörykmentti 3:n patteri, josta muodostettiin Ratsastava patteri. Kapteenin komentaman patterin vahvuus oli kolme nuorempaa upseeria, 12 aliupseeria ja 165 varusmiestä. Puolustusvoimien uudelleenjärjestelyjen yhteydessä lakkautettiin Viipurissa ollut Raskas kenttätykistörykmentti. Sen kantahenkilökunnasta siirrettiin joitakin henkilöitä myös Ratsuväkiprikaatiin.

Toivasen mukaan puolustusvoimien siirtyminen uuteen aluejärjestelmään merkitsi suurta muutosta ratsuväkiprikaatin asevelvollisten suhteen. Uudessa järjestelmässä miehet tulivat pääosin harvaan asutuilta ja köyhiltä seuduilta, ja tulokkaiden koulutus oli heikompi kuin aiempien alokkaiden.

Vuonna 1936 ratsuväkiprikaatille alistettiin edelleen Terijoen Polkupyöräpataljoona 1 ja Erillinen pioneerikomppania. Polkupyöräpataljoona, jonka nimi muutettiin vielä vuonna 1936 Jääkäripataljoona 1:ksi, jäi varuskuntaansa Terijoelle. Samoin jäi Hämeenlinnaan prikaatiin vuonna 1937 liitetty Erillinen panssarikomppania. Lappeenrantaan taas perustettiin samana vuonna alkuvuodesta Panssariosasto, joka toimi aliupseerikoulun yhteydessä, sekä ratsuväkiprikaatin komentajan alaisuudessa ja Uudenmaan rakuunarykmentin huoltojärjestelmässä toiminut Erillinen panssarieskadroona.

Palveluaika ratsuväkiprikaatissa oli aluksi 15 kuukautta miehistöllä ja 18 kuukautta upseereiksi ja aliupseereiksi koulutettavilla miehillä. Palveluaika oli kolme kuukautta pitempi kuin jalkaväessä, sillä ratsuväki laskettiin kuuluvaksi erikoisaselajien joukkoon. Vuoden 1932 asevelvollisuuslaissa lyhennettiin miehistön palvelusaika 350 vuorokauteen ja päällystön 440 vuorokauteen.

Ratsuväkiprikaatin komentajina toimivat

Ratsuväkiprikaatin komentaja Georg Palmroth ja hänen adjutanttinsa ratsumestari Boisman. (EKM).

Kenraalimajuri Georg Londén 1920–1927
Eversti Georg Palmroth 1927–1941
Eversti L.G. Melander 1942–1944

14.2.2 Ratsuväkiprikaatin rykmentit

Ratsuväkiprikaatin toisen rykmentin, Uudenmaan rakuunarykmentin perustaminen itsenäiseen Suomeen käynnistyi vuonna 1917, kun senaatin määräyksestä perustettiin 200 ratsumiehen kokoinen poliisiosasto. Yleistä epäjärjestystä poistamaan perustetun osaston johtoon kutsuttiin Suomen rakuunarykmentissä palvellut aliratsumestari Carl Gaston Ahrenberg.

Helsingin lähelle Saksanniemen kartanoon sijoitettu osasto sai nimen järjestyslipusto. Lipusto saavutti

täyden vahvuutensa lokakuussa. Vuoden lopussa osasto joutui punaisten joukkojen kanssa käydyn kahakan jälkeen hajautumaan ja siirtymään Pohjanmaan Lappajärvelle. Helmikuussa 1918 jo neljän eskadroonan laajuisen osaston nimi muutettiin Uudenmaan rakuunarykmentiksi. Vuoden 1918 taistelujen jälkeen rykmentti majoitettiin Helsingin Kamppiin Turun kasarmeille.

Hämeen ratsurykmentin kantajoukko eli Karjalan ratsujääkärirykmentti perustettiin jääkäriratsumestari Sven Weckströmin johdolla vuoden 1918 alussa Joensuussa.
Vuoden 1918 sodan päätyttyä alistettiin Uudenmaan rakuunarykmentti ja Karjalan ratsujääkärirykmentti 1. ja 3. divisioonalle. Karjalan ratsujääkärirykmentti koottiin sodan jälkeen Lappeenrantaan, josta se siirrettiin elokuun alussa 1918 Kuopioon. Rehun puutteen ja hevostautien vaivaamista ratsujoukoista muodostettiin vielä kolmas ratsuväkirykmentti jakamalla Uudenmaan rakuunarykmentti kahtia. Uusi, toiselle divisioonalle alistettu osasto sai nimekseen Viipurin rakuunarykmentti n:o 2. Pian nimi kuitenkin muutettiin Suomen rakuunarykmentiksi.

Ratsujoukkojen nimiä muutettiin edelleen: 13.12.1918 Karjalan ratsujääkärirykmentistä tuli Karjalan ratsurykmentti ja 11.3.1919 Hämeenlinnaan sijoitettu Hämeen ratsurykmentti. Toiseen divisioonan kuuluvan, Viipuriin sijoitetun Suomen rakuunarykmentin nimi muutettiin nyt Karjalan ratsujääkärirykmentiksi.

Uudenmaan rakuunarykmentin komentajat 1940-luvulle saakka olivat

Ratsumestari Carl Gaston Ahrenberg 1918
Eversti Oskar Vilkama 1918–1928
Eversti Harry Alfthan 1928–1941
Everstiluutnantti Gösta Blomqvist 1940–1941 (vs)
Eversti Hans Olof von Essen 1941–1944
Eversti Carl Gustaf Palmgren 1944 (vs)
Eversti Adolf Ehrnrooth 1944–1947

Hämeen ratsurykmentin komentajat olivat
Ratsumestari Sven Erik Weckström 1918
Everstiluutnantti V.G.R von Hohenthal 1918–1922
Everstiluutnantti Evert Christian Lagerspetz 1923–1925
Majuri Ragnar Mellin 1925–1926
Everstiluutnantti Georg Palmroth 1926–1927
Everstiluutnantti Woldemar Oinonen 1927–1931
Eversti Ilmari Relander 1931–1932
Eversti Matti Tiiainen 1932–1940
Eversti Reinhold Stackelberg 1940–1941
Eversti Gustaf Ehrnrooth 1941–1944
Everstiluutnantti Carl-Gustaf Wahren 1944–1946

14.2.3 Elämää ratsuväkivaruskunnassa

Niitemaan esittämän esimerkin mukaan päiväjärjestys ratsuväkiprikaatissa noudatti seuraavanlaista runkoa:

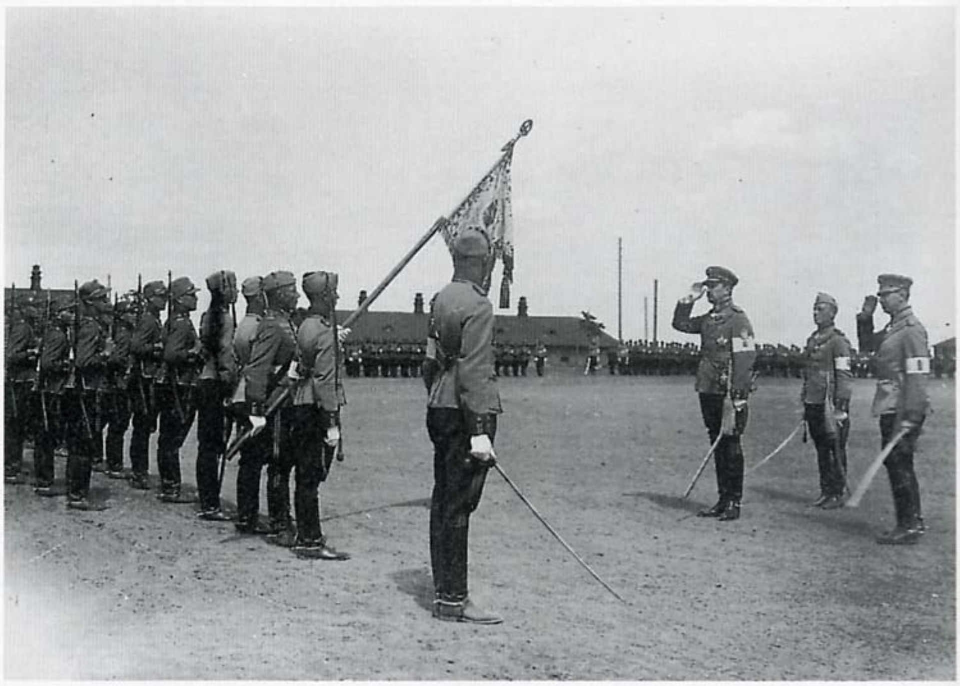
5.00	herätys
5.20 – 6.20	tallipalvelus
6.30	peseytyminen
7.00 – 7.20	aamiainen
7.30 – 7.45	satuloiminen ja järjestyminen
7.45 – 10.00	ratsastus
10.00 – 11.00	tallipalvelus
11.15 – 11.45	päivällinen
13.00 – 13.45	alkeisopetus, valistusluennot ja tähtäysharjoitukset
14.00 – 16.45	taistelukoulutus
17.00 – 18.00	tallipalvelus
18.15 – 18.45	illallinen
19.00 – 20.30	aseitten puhdistus, vaatteiden paikkaus ja urheilu

Uudenmaan rakuunoita tiilitallin edustalla. Vasemmalla soittokunta ja lippu. Uudenmaan rakuunarykmentin lippu valmistui vuoden 1919 keväällä. Lipun mallin oli laatinut professori Carolus Lindberg. Valtionhoitaja Mannerheim luovutti lipun senaatintorilla 16.5.1919 pidetyn paraatin yhteydessä. Lippu nojasi malliltaan historiallisiin lippuihin. Sen väri oli valkoinen, toisella puolella oli palmunoksaseppeleen ympäröimä Uudenmaan vaakuna ja toisella puolella pyhä Yrjänä ja lohikäärme. (EKM).

Hämeen ratsurykmentin upseeristoa vuonna 1930 järjestäytyneenä valantekotilaisuuteen päävartion kentälle. Oikealla rykmentin komentaja Woldemar Oinonen, hänestä vasemmalle sotatuomari Toivo Tapaninen. Lippu-upseereina kuvassa oikealla kornetti Pauli Nystén, vasemmalla luutnantti Pauli Penttilä. Lippualiupseeri ratsuvääpeli Juho Väyrynen. Taustalla vasemmalla ratsumestarit A. Majewski, C-G. Wahren ja E. Makkonen. (EKM).

Uudenmaan rakuunarykmentin kymmenvuotisjuhlan edellä nimitti presidentti ratsuväenkenraali ja vapaaherra Mannerheimin rykmentin kunniapäälliköksi. Tapahtumaa juhlittiin kaksipäiväisin juhlin Lappeenrannassa. Mannerheim vieraili myöhemminkin joitakin kertoja Uudenmaan rakuunarykmentissä ja lahjoitti esineistöä upseerikerholle. (EKM).

21.00 iltahuuto

Ratsuväkiprikaatin sotilaan päivä alkoi päivystäjän suorittamasta herätyksestä. Se oli talvisin kuudelta, kesällä jo puoli tuntia aikaisemmin. Aliupseerikoulussa herätys oli jo viideltä. Herättyään varusmies peseytyi, sijasi vuoteensa, ja jos oli vuorossa, laittoi myös varusmiesaliupseerin tai korpraalin vuoteen kuntoon. Tämän jälkeen oli vuorossa aamuvoimistelu. Voimistelun jälkeen seurasi hevosten puhdistus ja vasta sen jälkeen aamutee: teetä, sokeria ja näkkileipää. Sunnuntaisin saatiin aamuteellä vehnäpulla, jota ainakin 1920-luvulla nimitettiin jynssyksi.

Aamiaisen jälkeen ryhmänjohtajat ilmoittivat ryhmänsä eskadroonan vääpelille. Useimpien osalta alkoi tällöin normaali päiväpalvelus oppitunteineen ja harjoituksineen. Jotkut taas saattoivat saada työkomennuksen, esimerkiksi keittiölle kuorimaan perunoita. Palveluksen lomassa käytiin syömässä, kumpikin prikaatin rykmenteistä omassa ruokalassaan. Päiväpalvelukseen kuului myös sisäpalvelusta. Siihen kuuluivat muun muassa aseiden ja varusteiden huoltotyöt. Varusteiden kunnosta oltiin tarkkoja, ja jos esimerkiksi katsottiin että vaatteita oli tahallisesti liattu, saattoi likaaja joutua puhdistamaan tai korvaamaan vaatteen. Niitemaan mukaan puhdistuspalvelusten yhteydessä oli havaittavissa myös simputusta.

Palvelus päättyi illalla iltahuutoon tai rukoukseen. Tämä oli yleensä yhdeksän tienoilla ja pidettiin kesäaikaan usein keskuskentällä ja talvella kasarmien käytävillä. Keskuskentällä pitivät rykmenttien papit vuorotellen hartauden. Kasarmeissa rukouksen luki päivystäjä, sen jälkeen veisattiin virsi, joka saattoi olla esimerkiksi “Joutukaa sielut...”, ja pidettiin käskynjako. Tämän jälkeen kasarmilla oli hiljaisuus ja asevelvollisten tuli siirtyä vuoteisiinsa.

Suunnilleen puolet ratsuväkiprikaatin miesten päiväpalveluksesta kului toimintaan hevosen kanssa. Prikaatin hevoskanta oli 1920-luvun alussa huonokuntoista. Tähän vaikuttivat rehun puute ja sekalainen hevoskanta. 1920-luvun loppupuolella hevosten terveydentila jo parani. Hevosten lukumäärä vaihteli eri vuosina, enimmillään hevosia saattoi olla lähes 2 000 kappaletta. Eläinten hyvinvoinnista vastasivat varusmiesten ohella eläinlääkintä-aliupseerit, kengitysseppäaliupseerit ja rehumestarit. Suurin auktoriteetti hevosten hoidon suhteen oli kuitenkin eläinlääkäri.

Hevoset oli sijoitettu talleihin, joissa jokaisella eskadroonaan kuuluvasta kolmesta joukkueesta oli oma osastonsa. Tallin neljännessä osastossa olivat kantahenkilökunnan, lähettien ja kuormaston hevoset. Osalla upseerien hevosista oli omat karsinansa, joissa ne saivat olla vapaina. Hevoset

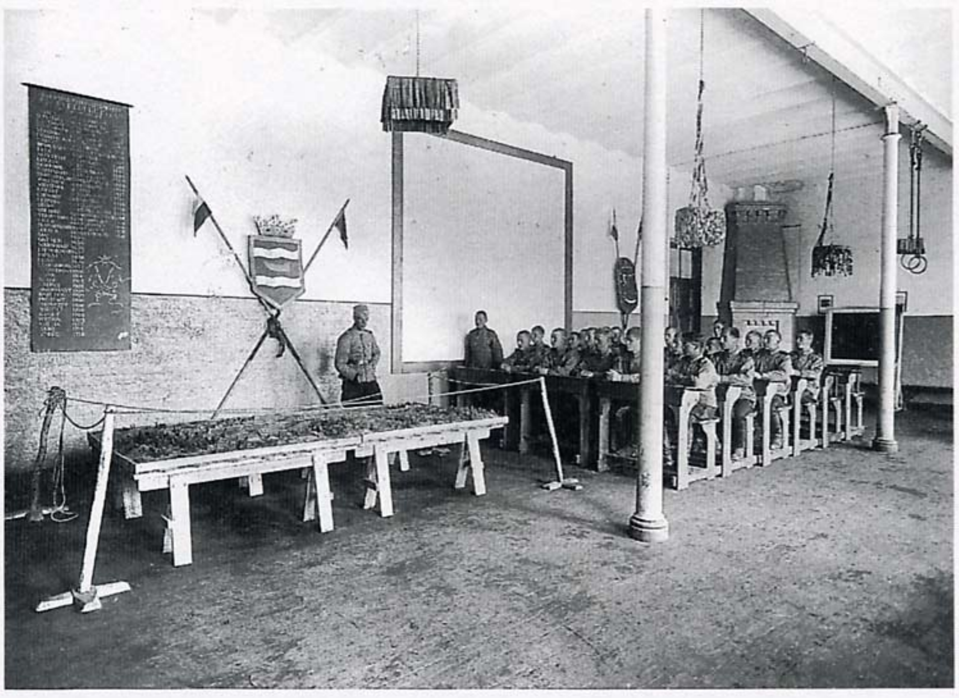
nimettiin ratsuväkiprikaatissa aakkosellisessa järjestyksessä. Tämä tarkoitti sitä, että kaikkien samana vuonna syntyneiden hevosten nimi alkoi samalla kirjaimella. Nuoremmat taas nimettiin aakkosjärjestyksen seuraavien suomalaisten kirjainten mukaan. Kun aakkoset loppuivat, aloitettiin uudelleen A-kirjaimesta. Hevoset numeroitiin rykmentittäin ja numero poltettiin oikeaan etukavioon. Eri eskadroonien hevosilla oli omat värinsä. Esimerkiksi 1920-luvulla oli Hämeen ratsurykmentin ensimmäisellä eskadroonalla vaaleat hevoset, toisella ruskeat raudikot, kolmannella tummat hevoset. Neljännellä eli alokaseskadroonalla oli kaikenlaisia hevosia. Konekiväärieskadroonaan sijoitettiin mustat hevoset.

Hevoset osti ympäri Suomea kiertänyt hevosostolautakunta, jota johti puolustusvoimien ylieläinlääkäri. Ostopaikkoina olivat muun muassa Seinäjoki, Kuopio, Lahti ja Lappeenranta. Ratsuhevoset olivat oston jälkeen aluksi remonttikoulussa – 1930-luvun puolivälin jälkeen nimeltään ratsukoulu – koulutettavana. Runsaan vuoden koulutuksen jälkeen hevoset tuotiin Lappeenrantaan ja jaettiin varuskunnan keskuskentällä. Ensin jaettiin upseerien ja aliupseerien hevoset ja sen jälkeen tapahtui jako eskadrooniin värin perusteella.

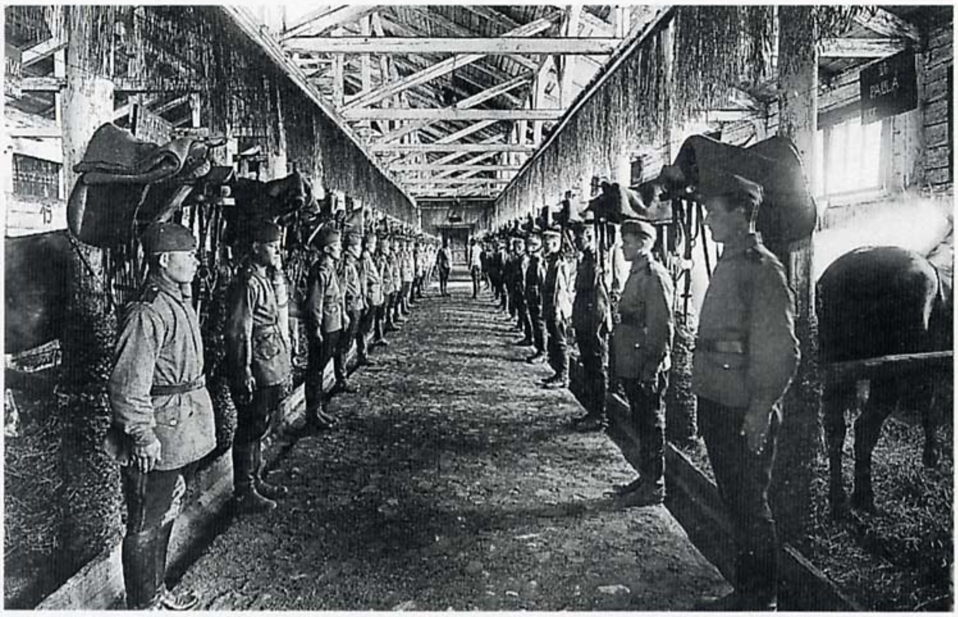
Ratsuväkiprikaatin asevelvollisten koulutukseen kuului monia eri harjoituksia. Hevosia puhdistettaessa harjaannutti torvensoittaja miehiä signaalien eri merkityksissä, harjoituskentälle päästäessä pidettiin muun muassa sulkeisharjoituksia, marssiharjoituksia ja ratsastusharjoituksia. Ainakin 1920-luvulla pidettiin tärkeänä ratsastuskoulutuksessa suljettuja harjoituksia. Harjoitukset siis tehtiin ryhmän puitteissa ja pyrittiin siihen, että osastot komennon kuullessaan pystyisivät nopeasti siirtymään muodostelmasta toiseen. Leirikenttä olikin kesäisin jo aamusta alkaen täynnä suljettua harjoitusta pölypilvessä harjoittavia osastoja. Sisäpalveluksessa harjoiteltiin muun muassa sotilasarvojen tuntemista, sotilaallista käyttäytymistä, henkilökohtaisten varusteiden hoitoa ja aseen käsittelyä.

Sulkeiskoulutus aloitettiin heti kun alokas oli sijoitettu yksikköönsä. Niitemaa kertoo tähän kuuluneen harjoituksia sekä ratsain että jalan. Harjoiteltiin muun muassa ratsautumista ja jalkautumista, käyntiä, ravia, laukkaa ja kiitoa. Vielä oli kunniantekoharjoituksia, aseharjoituksia, järjestäytymisharjoituksia ja vikellystä eli voimisteluliikkeiden suorittamista liikkuvan hevosen selässä. Ratsastusharjoitukset aloitettiin, kun alokkaiden saapumisesta oli kulunut viikko. Ampumaharjoitukset kuuluivat alokasajasta lähtien säännölliseen koulutusohjelmaan.

Ratsuväen käytössä oli useampia asemalleja. Niitemaan mukaan aluksi oli käytössä vuonna 1919 ranskalaisten sotasaalisvarastoista ostettuja saksalaisia mauserkarabiineja. 1920-luvun puolivälissä tilalle tulivat venäläinen rakuunakiväärimalli 91. Sitä parannettiin vuonna 1927 ns. pystykorvan

Oppitunti Uudenmaan rakuunarykmentissä. Vasemmalla URR:n taisteluluettelo.

Ratsuväkiprikaatin talleista osa oli Suomen rakuunarykmentin vanhoja puutalleja ja osa venäläisten joukkojen rakentamia tiilitalleja. Pilttuiden välinen käytävä oli puutalleissa hiekoitettu. Hiekka pidettiin pölyämisen estämiseksi hiukan kosteana. Hiekassa ei määräysten mukaan myöskään saanut näkyä jälkiä, vaan ne lakaistiin välittömästi pois tai poistettiin eräänlaisella lakaisukoneella: tallivartiomiesten vetämällä ja käytävän levyisellä, laudoista ja luudista kyhätyllä laitteella. Helppoa ei ollut tiilitallienkaan keskikäytävän kunnossapito, sillä ladotut tiilet rikkoutuivat helposti kavioiden alla ja tiiliä jouduttiin korjaamaan iltaisin. Pilttuiden takaosan eli käytävän vieren kattoon asti ulottuvat puupylväät oli suojattu olkipunoksisilla potkusuojilla, pilttuissa oli myös potkupuomit. Puupylväiden satulanaulakoissa roikkuivat satula ja sen päälle taitettu satulahuopa sekä ratsupäitset. Pilttuuseen oli lisäksi kiinnitetty hevosen nimitaulu. 1920-luvulla talleja koristeltiin rakentamalla pilttuiden yläpuolelle kannattimet, joihin kiinnitettiin erilaisia koristeita. Kuvassa ratsuväen kapitulanttikoulun asevelvollisten kurssin talli vuonna 1926. (EKM).

lyhyemmällä ratsuväkimallilla; tämä tuli kuitenkin käyttöön vasta vuonna 1935. Pikakivääriä olivat aluksi tanskalainen Madsen, sitten Lahti-Saloranta vuodelta 1926 ja lopuksi Suomi-konepistooli. Upseerien käytössä oli useimmiten vuoden 1923 mallia oleva Parabellum. Konekivääriä käytettiin Maximia ja 1930-luvulla käyttöön tulivat myös kranaatinheittimet.

Ratsuväkiprikaatin aseistukseen kuuluivat myös miekat. Upseereilla ja aliupseereilla miekat erosivat muiden joukko-osastojen käyttämistä kaarevan terän ja niklatun tupen osalta. Miehistön miekat ostettiin kiväärien tapaan Ranskasta vuonna 1919. Näitä vuoden 1822 mallia olevia sapeleita korjattiin muun muassa lyhentämällä niitä vuosina 1923–1925.

Ratsuväkiprikaati osallistui säännöllisesti sotaharjoituksiin. Manööverejä, joihin osallistui yleensä useampia joukko-osastoja, pidettiin joskus Lappeenrannassa, mutta usein ne suuntautuivat Parolan ja Utin leireille, Kymijoen muodostamalle linjalle ja Kannakselle. Kannaksella pidettiin esimerkiksi vuoden 1928 elokuussa siihen asti suurimmat sotaharjoitukset. Harjoituksia oli seuraamassa ulkomaisiakin tarkkailijoita. Harjoituksen erikoisuuksiin kuului muun muassa kenttäpostin kokeilu. Niitemaan mukaan harjoitukseen osallistuvat saivat kehotuksen pyytää tuttaviaan ja omaisiaan lähettämään mahdollisimman paljon vapaakirjeinä kulkevaa postia. Itse harjoituksessa ratsuväkiprikaatin toiminta tuli esiin muun muassa yllätyksellisellä hyökkäyksellä puolustavan osapuolen päämajaan. Manöövereitä pidettiin vuosittain sotaan saakka.

Varusmiehet pääsivät ennen sotia sangen harvoin lomalle, joskin suojeluskunnassa hyvän alkukoulutuksen saaneet alokkaat saattoivat saada pitkiäkin kuntoisuulomia. Iltalomien lisäksi oli palvelusajan loppupuolella myös kotiloma. Kasarmialueelta saattoi päästä pois myös ns. prikkalomalle. Siinä eskadroonan toimistosta lunastettavaa metallista kiekkoa vastaan voitiin kulkea kasarmialueen portista ulos henkilökohtaisten asioiden hoitoa varten tai esimerkiksi jonkin kantahenkilökunnan määräämän tehtävän suorittamista varten. Iltalomille oli mahdollista päästä anomuksen jälkeen lauantaina ja sunnuntaina. Iltaloma kesti yhteentoista. Asevelvolliset eivät saaneet ostaa ja nauttia väkijuomia. Näin iltalomakohteiden joukosta jäivät pois esimerkiksi upseerien suosimat ravintolat Kasino ja Patria. Tanssia sen sijaan sai: tätä harrastettiin Lappeenrannassa kahdessa paikassa, työväentalolla ja palokunnantalolla. Iltalomalla saatettiin lisäksi käydä Valtakadun

ja Kauppakadun kulmassa sijaitsevassa elokuvateatterissa ja satamatorin laidassa sijainneessa Vellamo-kahvilassa.

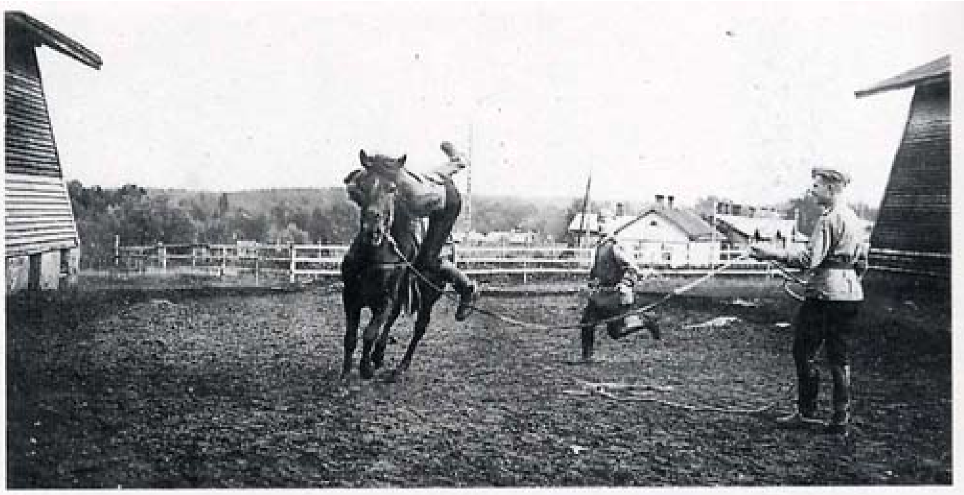
Ruoka oli ratsuväkiprikaatin aikana sangen vaatimatonta, eikä sitä aina riittänyt tarpeeksi ainakaan alokkaille. Ruokailuun mentäessä – kummallakin ratsuväkirykmentillä oli oma ruokala – jaettiin miehille leipä jota kutsuttiin faneeriksi. Tämä kovaksi kuivattu leipä oli usein niin kovaa, että huonohampaisimmat saattoivat katkaista siihen hampaansa. 1930-luvulla heikkohampaisimmat velvoitettiinkin kastamaan leipänsä ensin vedessä. Varsinainen ruoka oli useimmiten keittoa tai perunaa ja kastiketta. Tyypillistä oli lihan niukkuus keitoissa ja kastikkeissa. Parhaimpana ruokana 1920-luvun puolivälin Hämeen rakuunarykmentissä muisteltiin myöhemmin olleen veteen keitetyn riisivellin.

Urheilu oli erityisen suosittu harrastus Lappeenrannan varuskunnan piirissä ennen sotia. Jo pian Lappeenrantaan siirtymisen jälkeen aloitettiin ratsuväkiprikaatissa puuhata voimistelu- ja urheiluklubin perustamista. Rykmentteihin valittiin myös erityiset urheilu-upseerit. Varuskunnassa harrastettujen urheilulajien piiriin kuuluivat ratsastuskilpailujen lisäksi muun muassa yleisurheilu, pesäpallo, jalkapallo, jääpallo, uinti, suunnistus, eri hiihtolajit murtomaahiihdosta hiihtoratsastukseen ja tietenkin ampumakilpailut. Upseerit harrastivat erityisesti "gentlemannilajina" pidettyä nykyaikaista viisiottelua. Urheilukilpailuja käytiin prikaatin eri yksiköiden välillä ja armeijan eri yhtymien välillä. Käytiin myös varuskunnan ulkopuolella siviilikilpailuissa. Ratsuväkiprikaati järjesti itsekin kilpailuja. Kilpailuissa kunnostautuneille annettiin erilaisia palkintoja. Hyvin menestyneelle saatettiin antaa myös ylimääräistä lomaa. Niitemaan mukaan ratsuväkiprikaatin menestynein urheilija lienee ollut Hämeen ratsurykmentin kornetti Eino Penttilä, joka heitti keihäässä vuonna 1927 maailmanennätyksen 70,64 ja sai muun muassa Los Angelesin olympialaisissa keihäänheiton pronssimitalin.

Ratsuväkiprikaatin vahvin laji oli kuitenkin ratsastus. Prikaatin rykmentit olivat harrastaneet sitä jo aikaisemmillakin sijoituspaikoillaan, Niitemaan mukaan etenkin Uudenmaan rakuunarykmentin ja Suomen Kenttäratsastusseuran yhteistyö Helsingissä oli antoisaa lajin kehityksen kannalta. Lappeenrantaan sijoitettujen ratsuväkiupseerien keskuudessa ratsastusurheilulla oli vahva asema. Innokkaita olivat etenkin jo ennen itsenäisyyttä Suomen rakuunarykmentissä palvelleet upseerit. Jo kesällä 1921 järjestettiin Lappeenrannassa Suomen rakuunarykmentin 20-vuotisjuhlien yhteydessä ratsastuskilpailut, joissa oli mukana joukko vanhan rakuunarykmentin upseereita ja aliupseereita. Lappeenrantaan muuton jälkeen perustettiin vuonna 1923 Hubertusklubi. Upseerikerholla kokoontuvaan klubiin liittyivät kaikki upseerit. Ratsastusurheilua kehitti myös joidenkin upseerien Euroopan eri ratsuväkiopistoissa suorittamat tutkinnot.

Ratsuväkiprikaatin koulutuksen ja harjoitusten täyttämää arkipäivää jäsensivät erilaiset tarkastukset. Tavanomaisten varustus- ja tupatarkastusten ohella pidettiin koulutustarkastus, jossa punnittiin, miten koulutus oli onnistunut. Koulutustarkastuksen ohella prikaatia tarkastettiin paraatikatselmuksessa ja ohimarssissa. Vielä pidettiin – kuten jo 1600-luvun Lappeenrannassa – pääkatselmuksia, joissa tarkastettiin läsnäolevan ja poissaolevan henkilöstön määrä ja laatu. Tärkeä oli myös hevostarkastus. Kuvan vuoden 1926 tarkastuksen suorittajana eläinlääkintäeversti Sulo Saarenmaa. (EKM).

Vikellysharjoitus kasarmialueen heinälatojen suojassa. (EKM).

Ratsuväkiprikaatin hevosten päivä alkoi aamulla kello neljän ja viiden välissä, jolloin tallivartio juotti hevoset. Juoton jälkeen hevosille annettiin pienestä päivittäisestä rehuannoksesta heiniä 1 kg hevosta kohden ja puoli seitsemältä jaettiin 1,5 kg kauraa. Tämän jälkeen hevoset puhdistettiin. Puhdistus tapahtui tallin ulkopuolella sijaitsevan rautapuomin luona. Seuraavaksi oli vuorossa aamupäivän ratsastus, jonka aikana tallivartio siivosi tallin ja asetti hevosten pilttuisiin 0,5 kg kauranpahnoja ja 1 kg heiniä. Hevoset juotettiin talleilla ja puolenpäivän aikaan eskadroonasta saapui komennuskunta jakamaan hevosta kohden kilon kauroja. Iltapäivällä kahden aikaan hevoset saivat jälleen heinäkilonsa. Neljästä viiteen hevoset puhdistettiin ja jaettiin kilo heiniä, puhdistuksen jälkeen hevoset juotettiin. Illalla tuli talleille jälleen kaurakomennuskunta jakamaan kilon kauroja ja vielä puoli yhdeksältä oli ohjelmassa 1,5 kg kaurapahnojen jako hevosta kohden. Kuvassa harjoittelua tiilitallin edustalla – puuhevosten selässä. (EKM).

Ratsastuslajeihin ottivat upseerien ohella osaa aliupseerit, ja varusmiehillekin oli omat sarjat. Erilaisia kilpailuja järjestettiin lähes kaikissa mahdollisissa lajeissa lähtien koulu- ja esteratsastuksesta useisiin eri laukkakilpailuihin ja muun muassa upseerivikellykseen ja sapelinlyöntikilpailuihin. Talvisin kilpailtiin vielä hiihtoratsastuksessa ja kestävyysratsastustakin harrastettiin. Kilpailu liitettiin usein juhlatilaisuuksiin. Tärkeimmät kilpailut olivat vuodesta 1919 alkaen järjestetyt ja vuodesta 1921 alkaen säännöllisesti Lappeenrannassa järjestetyt kilpailut kenraali Mannerheimin palkinnosta eli “Championat de cheval d’armes. Tässä kilpailussa kilpailivat A-sarjassa ratsuväen upseerit, B-sarjassa tykistön upseerit, C-sarjassa muut upseerit ja D-sarjassa aliupseerit. Myöhemmin kilpailut jakaantuivat vain upseeri- ja aliupseerisarjaan. Vaikka kilpailu ei siis rajoittunutkaan vain ratsuväkiprikaatin henkilökuntaan, voittivat sen jäsenet useimmiten kilpailun.

Ratsuväkiprikaatin upseerit osallistuivat useisiin kilpailuihin pohjoismaissa, Puolassa ja Saksassa.

Sotaharjoituksiin valmistauduttiin pakkaamalla satulapakkaukset, joiden etuosaan sijoitettiin puhtaat alusvaatteet, jalkarätit, pyyheliina, saippuarasia, ruokailuvälineet ja aseen puhdistusvälineet. Takakaaren päälle kiinnitettiin kaksiosainen kaurapussi. Mukaan otettiin myös satulaan kiinnitetty huopa tai päällystakki, liekanaru, syöttö- ja juottopussi, loimivyö, puhdistusvälineet ja kaksi varakenkää. Prikaatilla ei ollut vielä 1920-luvulla telttoja käytössään. Yöt nukuttiin kesällä kuivaan aikaan ulkona tai heinäladoissa. Talvella oltiin seuraintaloissa tai maalaistaloissa. Kuvassa talviolosuhteita varten turkislakkiin ja ratsuturkkiin pukeutunut ratsumies vuonna 1930. (EKM).

Osallistujina olivat Niitemaan mukaan useimmiten Y. Bützow, K.E. Bäckman, G. Ehrnrooth, A.E. Ehrnrooth, C. Gripenberg, K.H. Lauri, L. Rönnquist, R.B.M. Stackelberg, W. Walldén, L.J. Wrede ja N.E.J. Åkerman. Prikaatin upseerit ottivat osaa myös olympialaisiin vuodesta 1920 lähtien. Antwerpenin olympialaisissa oli mukan eversti O. Vilkama Uudenmaan rakuunarykmentistä ja Pariisin kisoihin otti osaa luutnantti L. Ehrnrooth. Paras menestys Lappeenrannan varuskunnan kilpailijoilla oli kuitenkin Amsterdamin olympialaisissa, joissa Uudenmaan rakuunarykmentin luutnantti H. Avellan tuli viidenneksi nykyaikaisessa viisiottelussa, ja voitti kilpailun ratsastuslajin. Samoissa vuoden 1928 olympialaisissa ratsumestari H.O. von Essen sijoittui kenttäratsastuksessa viidenneksi. Vielä Berliinin olympialaisiin vuonna 1936 osallistuivat Hämeen ratsurykmentistä luutnantti W. Walden ja kornetti A.K. Kiviperä.

Autonomian kauden Suomen rakuunarykmentti oli vielä upseeristonsa kielen perusteella täysin ruotsinkielinen. Suomenmielinen paikkakunnan lehti laski vuonna 1925 ratsuväkiprikaatin upseereista vain 21 prosentin olleen suomenkielisiä. Toivanen onkin todennut ratsuväen ennen sotia houkutelleen riveihinsä ruotsinkielisiä upseereja. Vuonna 1921 annetun kielilain mukaan ratsuväkiprikaati oli kaksikielistä Uudenmaan rakuunarykmenttiä lukuun ottamatta kuitenkin suomenkielinen. Vuonna 1928 määrättiin rakuunarykmentin ohella myös prikaatin esikunta kaksikieliseksi. Vuonna 1930 taas muutettiin prikaati kokonaan suomenkieliseksi.

Niitemaa katsoo muutoksen johtuneen Suomessa vallinneista kielipoliittisista kysymyksistä, ei niinkään prikaatin sisäisistä kieliriidoista. Vuonna 1937, kielikysymyksen laannuttua, palattiin prikaatissa vuoden 1922 asetukseen eli Uudenmaan rakuunarykmentistä tuli taas kaksikielinen. Prikaatin sisällä kielikysymys tuli esiin lähinnä molempien rykmenttien yhteisessä aliupseerikoulussa käytettävästä kielestä. Niitemaan mukaan kielikysymys rykmentissä “oli molempien rykmenttien välisen keskinäisen kilpailuhengen yhtenä tekijänä”.

Rakuunarykmentin miehiä nimitettiin juuri kielen vuoksi hurreiksi. Rakuunoiden tunnuksen, ristikkäin asetettujen F-kirjainten, sanottiin kuvaavan kaviokoukkuja. F-kirjaimet tulivat Ruotsin kuninkaasta Fredrik I:stä – Haminallekin nimensä antaneelle – , jonka aikana aiempi Uudenmaan rakuunarykmentti perustettiin. Hämeen ratsurykmentin olkamerkki, pyhän Hubertuksen eli metsästyksen ja ratsastuksen suojeluspyhimyksen symboli hirvenpää, kuvasi rakuunoiden mukaan taas lentävää sammakkoa.

Muistoksi asepalveluksen suorittamisesta otettiin ratsuväkiprikaatissa yleensä valokuva. Tyypillisiä kuvia ratsuväessä olivat hoplauskuvat. Niissä hevonen seisoi takajalkojensa varassa etujalat korkealla ilmaa haroen ja kuvattava istui vauhdikkaasti – usein miekka paljastettuna – satulassa, kasvot kameraan kohdistettuna ja pukeutuneena luurankotakkiin ja punaisiin housuihin. Muut kuvatyypit olivat lähempänä ajan tavanomaista muotokuvausta. Yksi oli kokovartalokuva kuvaamon kulissin edessä ja toinen halvempi puolivartalokuva, joka usein otettiin kuvaamosta lainattavaan ratsuturkkiin pukeutuneena. Kuviin kuului oleellisena osana ratsuväen erikoisuus: miekka. (EKM).

Adolf Erik Ehrnrooth 1920-luvun alun kuvassa. (EKM).

Lappeenrantalaista tapakulttuuria tutkineen Riitta Räsäsen mukaan upseeristo oli lappeenrantalaisessa yhteisössä oma huomattava “sisäryhmänsä”. Upseerit ratsupalvelijoineen erottuivat vielä ennen sotia muusta väestöstä pukunsa, käytöksensä ja tapakulttuurinsa puolesta. Upseereilla perheineen oli muuhun väestöön verrattuna aristokraattinen vivahde – “kuin hienoja rotuhevosia, ne ihmiset”. Tavallinen lappeenrantalainen ei useinkaan ollut henkilökohtaisesti tekemisissä upseeriston perheineen muodostaman ryhmän kanssa. Toki upseeristoa näki kaupoissa, lainanhakijoina pankeissa ja muuten liikkumassa kaupungissa. Räsäsen mukaan kuitenkin vain harvat muut kaupunkilaiset tutustuivat ryhmään kutsuttuina johonkin juhlaan tai yhteisissä maanpuolustukseen liittyvissä asioissa. Upseeriston tapakulttuurin Räsänen näkee pysyneen omana, ryhmän sisäisenä “muilta kaupunkilaisilta suljettuine kerhoineen, kuukausittain toistuvine iltajuhlineen, karnevaaleineen ja talvisine rekiretkineen”.

Kuvaa vahvistaa Sinerma, joka on Adolf Ehrnroothin elämänkerrassa luonnehtinut Lappeenrannan varuskunnan upseeriston elämää ennen sotia sisäänlämpiäväksi, eräänlaiseksi “perhe-elämäksi”. Upseeristo kyllä seurusteli kaupunkilaisten kanssa ja kaupunkilaisia muun muassa kutsuttiin suurempiin juhliin upseerikerholle, mutta muuten pitäydyttiin omassa piirissä.

Ratsuväkiprikaatin tai ainakin Uudenmaan rakuunarykmentin upseerikunnan luonnetta ruotsinkielisen yläluokan osana luonnehtii Sinerman kertomus Adolf Ehrnroothin sijoittumisesta joukko-osastoon. 17-vuotiaan Ehrnroothin astuessa rykmentin palvelukseen alokkaana 1920-luvulla olivat Uudenmaan rakuunarykmentissä upseereina jo Adolfin kaksi veljeä ja muutkin upseerit tunsivat Adolfin. Alokasajan ja kadettikoulun jälkeen kornetti Ehrnrooth valitsi ilman epäröintiä vanhempien veljiensä tapaan joukko-osastokseen Uudenmaan rakuunarykmentin.

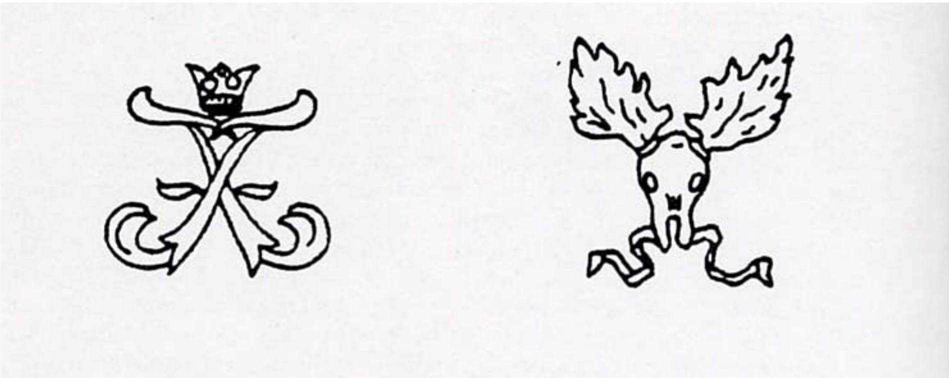
Ratsuväkiupseerien taloudellinen asema ei usein kuitenkaan ollut muun, korkeankin, yhteiskunnallisen arvostuksen veroinen. Upseerit esimerkiksi menivät lähinnä taloudellisista syistä melko myöhään naimisiin. Nuoret upseerit asuivat joko varuskunnan omissa asunnoissa tai vuokrasivat yhteisen asunnon kaupungilta. Esimerkiksi liittyessään Uudenmaan rakuunarykmentin upseerikuntaan kornetti Adolf Ehrnrooth muutti aluksi luutnantti Leo Franckin asuinkumppaniksi upseerikerhon yläkerrassa olevaan toiseen huoneeseen. Toisessa yläkerran huoneessa asuivat Adolfin vanhemmat veljet. Kun varuskunnan päällikkö päätti muuttaa upseerikerhon huoneet vierashuoneiksi tilapäisesti varuskunnassa yöpyville upseereille, muutti Ehrnrooth kaupungilla sijaitsevaan kornettien Bäckmanin ja Palmgrenin asuntoon. Yhteisessä asunnossa majaili kolmen metsästystä harrastavan kornetin ohella viisi koiraa.

Kornetin palkka oli 1920-luvulla noin 1 600 markkaa kuukaudessa ja osa siitä luovutettiin upseerikerholle ruokalaskujen maksamiseen. Alkoholikulut maksettiin vielä erikseen. Etenkin palveluksen alkuvaiheessa oli lisäksi suuria kuluja. Jokaisen upseerin tuli kustantaa upseerikerholle kaksi hopeahaarukkaa, kaksi veistä ja kolme lusikkaa sekä hankkia virkapuvut ja ratsastusvälineet.

Nuoret upseerit oleskelivat yleensä upseerikerholla. Kerholla oli gramofoni ja levyjä sekä laaja kirjasto. Vaikka elettiin kieltolain aikaa, oli kerhon yläkerrossa klubihuone, josta voitiin ostaa

kotitekoisen viinin ja liköörin ohella apteekin reseptikonjakkia. Suosittu juoma oli myös vahva sprii, josta tehtiin teegrogeja. Upseerikerhon lisäksi pidettiin juhlia ja esimerkiksi ratsastuskilpailujen päättäjäisiä Lappeenrannan kasinolla.

Vaikka varuskunta tietyllä tavalla toimikin erillään kaupungista, nähtiin jo 1920-luvulta lähtien – ainakin paikallisessa lehdistössä – ratsuväen olevan oleellinen tekijä Lappeenrannan kaupunkikuvassa ja Lappeenrannan olevan nimenomaan ratsuväkikaupunki.

Uudenmaan rakuunarykmentin sotilaat tunnisti olkalaatan F-kirjaimesta eli Fredrikin monogrammista, jota Hämeen ratsurykmentin miehet kutsuivat kavionkoukuiksi ja hevosenmunkiksi. Uudenmaan rakuunarykmentin miehet taas kutsuivat Hämeen ratsurykmentin tunnusta lentäväksi sammakoksi.

Tigerstedtin karikatyyripiirros: "Kuva ei ole Siperiasta, vaan Lappeenrannan idyllisestä pikkukaupungista. Georg Ramsay ja hänen nuori rouvansa, os. Wahren, kävelyllä varuskuntakaupungin kaduilla". (EKM).

14.3 Varuskuntakaupungin sotavuodet

6.10.1939 määrättiin armeijakunnan alaiset joukot suojajoukkokokoonpanoon siirrettäviksi yleisesikunnan määräämille paikoille. Seuraavana päivänä lähtivät Ratsuväkiprikaatin joukot ratsain Lappeenrannasta keskitysalueelleen Karjalan Kannakselle. Ratsuväkiprikaati vahvennuksineen muodosti Uudenkirkon ryhmän (U-ryhmä). Muut maavoimien kaaderijoukkojen perustamat ryhmät olivat Muolaan ryhmä, Lipolan ryhmä ja Raudan ryhmä. Uudenmaan rakuunarykmentin keskitysalue oli Kanneljärven pitäjän Kuuterselkä ja Sahakylä. Hämeen ratsurykmentti sijoitettiin sen lounaispuolelle. U-ryhmän esikunta oli Uudenkirkon kirkonkylässä.

Lappeenrannan varuskunta ei suinkaan jäänyt tyhjilleen ratsuväkiprikaatin lähdettyä. Talvisodan aikana Saimaan etelärannasta alkava alue Lappeenranta mukaan lukien toimi Kannaksen armeijan ensimmäisenä huoltoalueena. Lappeenrannan varuskunta sijaitsi toisen armeijakunnan noin 50–60 kilometrin syvyisen toimintavyöhykkeen takana. Kasarmeja oli siten mahdollista käyttää huoltoon tai majoittaa sinne sairaita tai lepoa tarvitsevia joukkoja. Huoltokeskus Lappeenrannassa oli ammus- ja ruokavarikkojen lisäksi muun muassa korjaamoja, kenttäpostikonttori ja sotasairaala. Sairaala tosin siirrettiin myöhemmin Sippolaan.

Varuskuntaan sijoitettiin myös kenttäarmeijan tarvitsemia täydennysjoukkoja. Ratsuväen täydennysrykmentti aloitti toimintansa Lappeenrannassa jo lokakuun puolivälissä 1939. Sen komentajana toimi majuri C-G. Wahren. Rykmenttiin kuului esikunnan ja esikuntaeskadroonan ohella viestiosasto, 4 kiväärieskadroonaa sekä konekivääriеskadroona. Tammikuun alussa muodostettiin uudet yksiköt. Kokonaisvahvuudeksi tuli kaksi pataljoonaa, joissa kummassakin oli kolme eskadroonaa. Yksiköistä muodostettiin Sissipataljoona 3 ja Ratsuväen koulutuskeskus 2. Sissipataljoona siirrettiin Laatokan koillispuolelle.

Lappeenranta oli myös liikenteen solmukohta esimerkiksi evakuoinnissa keskemmälle Suomeen. Mikkelistä koottiin liikennepiirin autoja Lappeenrantaan, josta ne lähetettiin edelleen. Lappeenranta oli myös hinaajilla ja proomuilla suoritettujen vesikuljetusten solmukohta. Evakuoituja eläimiä kuljetettiin Lappeenrannasta eteenpäin pääosin jalkaisin, mistä merkkinä oli Lappeenrannan ja Mikkelin väliset tienvierustat syöty kokonaan puhtaaksi ruohosta.

Huolto- ja korjaustoimintaa hoitamaan keskitettiin Lappeenrannan varuskuntaan sodan ajaksi useita osastoja. Näitä osastoja olivat Toivasen mukaan muun muassa Turussa, Lahdessa ja Helsingissä perustetut ja Lappeenrantaan keskitetyt 8. ja 10. polttoaineosasto, 19. ja 20. autokomppania, 9. ja 10. sairasautokomppania ja 8. autokorjaamo. Lappeenrannassa perustettiin lisäksi 8. radanrakennuskomppania ja 8. erillinen autokorjaamo.

Lappeenrannan varuskunta toimi ylimääräisen kertausharjoituksen aikana muiden varuskuntien tapaan keskuksena, jossa perustettiin lukuisia myöhemmin sotaan osallistuneita joukko-osastoja. Lappeenrannassa lokakuun puolivälistä lähtien perustetut reservijoukot kuuluivat pääosin 11. divisioonaan (vuoden 1940 alusta nimeltään 2. divisioona). Divisioonan komentajana toimi eversti Eino R. Koskimies koko talvisodan ajan.

Monet Lappeenrannan ja sen lähikuntien reserviläisistä kuuluivat everstiluutnantti Lasse Leanderin komentamaan Jalkaväkirykmentti 31:een, joka aloitti sodan 11. divisioonan pääpuolustuslinjalla. Lappeenrannassa myös perustettiin tai ainakin varuskuntaan koottiin perustamispaikoistaan Jalkaväkirykmentti 13, lokakuun puolivälissä 1939 Kenttätykistörykmentti 11:n ensimmäinen patteristo, 11. linjanrakennuskomppania (vuoden 1940 alusta nimeltään 2. linjanrakennuskomppania ja myöhemmin osa Viestipataljoona 19:ää) ja 17.10. Viipuriin keskitetty 12. tienkorjauskomppania.

Eero Muinosen kokoamien tietojen mukaan edellä mainittujen osastojen ohella perustettiin Lappeenrannassa 14. kenttäsairaala, 11. sillanrakennuskomppania, Eskadroona/Kevyt osasto 11, osia 11. viestikomppaniasta, Kuljetusesikunnat 8–11 (Lappeenrannan ympäristö), 8. erillinen autokorjaamo ja 8. radankorjauskomppania. Helmikuuhun 1940 oli Lappeenrantaan sijoitettuna myös Topografikunnan alainen Karttavarasto 2, 23. raskas ilmatorjuntakiväärijoukkue ja Sotasairaala 3.

Joukko-osastojen kiireistä perustamista varuskunnassa ja siirtoa rintamalle kuvaa esimerkiksi Hämeen ratsurykmentin reserviläisen ratsumiehen Arvo Karhun kertomus Kevyt osasto 2:n alkuvaiheista. Rauhan ajan ratsuväkivaruskunnan reserviläisistä muodostettuja eskadroonan vahvuisia kevyitä osastoja käytettiin divisioonien yhteydessä tiedusteluun, sivustojen suojaamiseen ja reservitehtäviin. Osastoja komensi yleensä vakinaisessa väessä palveleva upseeri, hevoset olivat pakko-otettuja maalaishevosia.

Talvisodan pommituksia Lappeenrannassa. (EKM).

Lappeenrannassa perustettuun yksikköön reservistä kutsutun Arvo Karhun mukaan osasto koottiin 13. lokakuuta 1939 varuskuntaan Hämeen ratsurykmentin kolmanteen eskadroonaan jossa miehille jaettiin punaiset housut, kannukset ja ratsuturkit. "Haimme Huhtiniemestä pimeästä metsästä hevoset, joita isännät viluissaan oikein tarjosivat meille. Veimme hevoset kasarmialueen talleihin, koska vakinainen ratsuväki oli jo lähtenyt Karjalan kannakselle. Hevoset satuloitiin pimeässä yössä. Kyllä siviilihevoset pelkäsivät sitä hulinaa. Ratsastimme rautatieasemalle ja lastasimme hevoset junaan lutin perkeleitten säestämänä. Määränpäänä oli Äyräpään sotalaituri".

Varsinaisen varuskunnan ulkopuolella toimi kaupungissa talvisodan aikana – Lönnrotin kansakoululla – myös kaksi alokaskurssia. Kurssille osallistui lyseolaisia ja kansakoulun päättäneitä poikia. Kurssi toimi Lappeenrannan sotilaspiirin piiripäällikön majuri E. Karvisen valvonnassa, kurssin vääpelinä toimi Johannes Wolkoff ja sivutoimisina johtajina eri reservin upseereita.

Joulukuun puolivälissä 1939 alkaneen ensimmäisen kurssin pojista siirtyi valtaosa tammikuun Kouvolan järjestelykeskukseen ja sieltä rintamalle. Lappeenrannassa kurssilaiset ottivat osaa muun muassa vartiopalvelukseen, partiointiin ja tulipalojen sammutuksiin. Helmikuun alussa alkoi toinen alokaskurssi, jonka toiminta jatkui huhtikuun alkupuolelle. Kakkoskurssi jouduttiin pommitusten vuoksi siirtämään helmikuun 20. päivänä Lappeelle.

Kurssille osallistuneen Niilo Karhun erääseen lehtiartikkeliin kirjaamista kurssin aikaisista muistelmista saa välähdyksen myös talvisodan aikaisesta, rintaman takana sijaitsevasta varuskuntakaupungista, Lappeenrannasta. "Lönnrotin koululta painelimme tietenkin hälytyksen alkaessa ilmasuojaan kirkonvallien suojahautaan kuusten alle. Siellä meni joskus pitkäkin aika. Harjoituksissa kävimme Huhtiniemessä. Sitten muistaakseni muutimme Palokunnantalolle, mistä mentiin hälytyksen alkaessa Etelä-Savon pommisuojaan. Siellä olimme silloinkin, kun Yhtymän pommisuoja sai täysosuman. Koneet olivat vielä näkösällä, kun juoksimme pahoin pommitettua Kauppakatua alas Yhtymän suojaa raivaamaan. — Muistissa ovat säilyneet myös ne hyytävän kylmät tähtikirkkaat yöt, joina alhaalla satamassa pyöritimme lotjan ruumasta 50 kilon rotulitynnyreitä jäisiä lankkuja pitkin laiturille ja lastasimme niitä kuorma-autoihin, samoin kuin ne yöt, joina lastasimme vanhalla asemalla hyökkäysvaunuja rintamalle."

Talvisodan pommitukset aiheuttivat tuhoja myös varuskunnassa. Kaupungissa oli satanut lunta sunnuntaihin 25.2.1940. Tämä oli estänyt lentotoiminnan, mutta sunnuntaina havaittiin kaupungin yllä yksinäinen pommikone; ilmeisestikin varuskunta-aluetta tiedustellut kone myös pommitti Lappeenrannan viidettä kaupunginosaa. Ratsuväki oli juuri tuonut varuskunta-alueen talleihin hevosensa ja siirtynyt hiihtojoukkoina Laatokan Karjalaan mottitaisteluihin.

Liikehdintä oli ilmeisesti havaittu, sillä maanantaina 26.2. kohdistui Lappeenrannan varuskuntaan ja rautatieaseman tienooseen rajuja pommituksia. Ensimmäinen 56 koneen aalto ilmestyi kaupungin yläpuolelle kello 11.50 ja toinen 45 koneen aalto kello 12.25. Varuskunnassa muutama kasarmirakennus vaurioitui pommituksissa ja yhdeksän tallia tuhoutui kokonaan.
Åke Nordstöm kertoon Lappeenrannan pommituksia käsittelevässä kirjassaan sirpale- ja palopommien tehneen erittäin suurta tuhoa osuessaan hevosia täynnä oleviin hevostalleihin: "Suuret naftaa sisältävät palopommit sytyttivät varsinkin hirsirakenteiset tallit välittömästi täydellisesti tuleen niihin osuttuaan. Niiden sammutustyö oli tuomittu epäonnistumaan jo alkuunsa. Talleihin osuneet sirpalepommit lennättivät sirpaleensa hevosten joukkoon tappaen ja haavoittaen niitä. Sammutusmiehistä oli sydäntä raastavaa kuulla haavoittuneiden ja tallissa pilttuihinsa palavien hevosten karmivaa hätähuutoa ja

tuntea voimattomuutensa näiden auttamisesta. Monen sammutustyössä mukana olleen palomiehen mieleen on tästä jäänyt häviämätön ikävä muisto.” Joidenkin sotilaiden kuoleman ohella talleihin tuoduista hevosista kuoli noin 70.

Talvisodan suurpommituksissa havaittiin puutteita Lappeenrannan väestönsuojeluorganisaatiossa – Toivasen mukaan osa väestönsuojahenkilöistä siirtyi maaseudulle pommituksia pakoon. Tämän vuoksi helmikuussa 1940 perustettiin väestönsuojakomppania. Sitä johdettiin aikaisemmasta vapaaehtoisorganisaatiosta poiketen sotilaallisesti ja se asui kasarmimajoituksessa. Väestönsuojakomppania huolehti väestönsuojelutehtävien ohella desanttien torjunnasta ja erilaisista vartiointi- ja evakuointitehtävistä.

Rauhan tultua talvisodan jälkeen vetäytyi toinen armeijakunta luovutetuilta alueilta ainoaa kunnollista autotietä eli Viipurista Lappeenrantaan johtavaa tietä pitkin. Osa joukoista majoittui Lappeenrantaan.

Lappeenrantaan sijoitettiin välirauhan solmimisen jälkeen eri ryhmittymien esikuntia – muun muassa Rajavartiosto 2:n esikunta kesällä 1940 edelleen vuoteen 1941 saakka. Varuskuntaan sijoitettiin myös huoltojoukkoja ja koulutusyksikköjä. Lappeenrannan kautta siirtyi myös luovutetun alueen väestö evakkoon. 2. divisioonan joukkoja ei kotiutettu, vaan talvisotaan asevelvollisina lähteneiden miesten palvelusaikaa pidennettiin kahteen vuoteen.

Moskovan rauhan jälkeen I armeijakuntaan alistetun 2. divisioonan joukot olivat vetäytyneet maaliskuun puolivälin jälkeen Lappeenrannan seudulle ja ryhmittyneet Lappeenrannan ja Vuoksen välille. Toivasen luonnehdinnan mukaan välirauhan kaudella Lappeenranta, Lauritsala ja Lappeen pitäjän osat muodostivat “eräänlaisen suuren sotaleirin”. Sotilaitten määrän vuoksi jouduttiin muun muassa päävartion arestihuoneiden täytyttyä käyttämään arestikoppeina myös linnoituksen vankilan sellejä. Prikaatijärjestelmään siirtymisen jälkeen oli 1. prikaati majoitettuna Lemin seudulla ja 2. prikaati Taipalsaaren seudulla. Joukkojen määrää nostivat laajamittaiset linnoitustyöt.

Rauhan tultua myös ratsuväkiprikaati palasi Lappeenrantaan. Varuskuntaan tuli uutena joukko-osastona kasarminsa Terijoella menettänyt, jo vuonna 1936 prikaatille alistettu Jääkäripataljoona 1. Ratsuväkiprikaatin rykmenteille välirauhan aika merkitsi joitakin sotakokemuksiin perustuvia organisaatiomuutoksia. Koulutuksessa kiinnitettiin erityistä huomiota muun muassa panssarintorjuntaan, maastoliikuntaan ja toimimiseen hiihtoratsain. Esitettiin myös ajatuksia siirtymisestä motorisoiduiksi joukoiksi. Joukot osallistuivat myös Salpalinjan rakennustöihin.

Vanhaan varuskuntakaupunkiinsa palanneen prikaatin mukana seurasi myös aiemmin muualle sijoitettu Ratsastava patteri. Se majoitettiin aluksi vanhalle kasarmialueelle. Myöhemmin patteri siirrettiin nykyisen Päällystöopiston alueelle 1930-luvulla rakennettuun kasarmirakennukseen, jossa oli aiemmin ollut majoitettuna Ratsuväkiprikaatin aliupseerikoulu. Ratsastavan patterin päällikkönä toimi kapteeni Uolevi Vesenterä. Lappeenrannassa patteri rakensi ns. Lappeenrannan sillanpääasemaa, muun muassa tuliasemia, korsuja ja erilaisia esteitä. Jääkäripataljoona 1 majoitettiin linnoitukseen. Vuonna 1940 linnoituksessa oli myös 18. talouskomppania, joka hoiti elintarvikekenttämakasiinia.

Kesäkuun alussa 1941 tuli kenraalimajuri Georg Palmrothin tilalle ratsuväkiprikaatin komentajaksi Uudenmaan rakuunarykmentin komentaja Harry Alfthan. Samalla hänet korotettiin kenraalimajuriksi. Uudenmaan rakuunarykmentin komentajaksi määrättiin everstiluutnantti Hans von Essen. Jatkosodan edellä 14.6.1941 Lappeenrannan varuskuntaan välirauhan aikana sijoitetut joukko-osastot – ratsuväkiprikaati ja Jääkäripataljoona 1 – siirrettiin junalla Uimaharjuun. Siellä ne muodostivat Ryhmä O:n yhdessä 2. jalkaväkiprikaatin kanssa.

Ratsuväkiprikaatin siirryttyä kesäkuun puolivälissä 1941 Uimaharjuun sijoitettiin varuskuntaan syyskuun alusta 1941 Jalkaväen koulutuskeskus 18. Osin Lahdessa sijainneella koulutuskeskuksella oli Lappeenrannassa toimintaa marraskuun loppupuolelle asti. Syyskuussa 1941 Lappeenrantaan perustettiin myös kotiseutuhevossairaala sekä vielä verentutkimusasema. Syksyllä 1941 kaupungissa oli lisäksi Lappeenrannan jakelutoimisto, Linnoitustöiden keskuskassa sekä työpiirejä ja työryhmiä. Vuosina 1942–1944 taas varuskuntaan oli sijoitettu Jalkaväen koulutuskeskus 3, vuosina 1941–1944 myös Ratsuväen koulutuskeskus ja vuosina 1941–1942 Järjestelykeskus 1. Lisäksi Lappeenrantaan oli sijoitettu huoltojoukkoja, 65. sotasairaala ja Ilmatorjunta-asekorjaamo. Lappeenrannan rooli neljännen armeijakunnan huoltokeskuksena korostui edelleen kesällä 1944. Kesällä 1944 oli Lappeenrannassa myös Henkilötäydennyskeskus 1.

Varuskuntaan sijoitettiin myös hevosia. Uudenmaan rakuunarykmentti luopui hevosistaan 24.1.1943

Äänislinnaan suorittamansa marssin jälkeen ja taisteli sen jälkeen loppusodan jalan. Hevoset lähetettiin Äänislinnasta Lappeenrantaan. Lappeenrannassa ratsuväen koulutuskeskus otti hoitaakseen myös Hämeen ratsurykmentin hevoset. Sodan päättyessä oli Lappeenrannassa hevosia yhteensä noin 1 300.

Lappeenrannan leirikenttää käytettiin sotien aikana ilmavoimien tukikohtana, välirauhan aikana kenttä taas oli paalutettu mahdollisten maahanlaskujoukkojen varalta. Ilmavoimien osastoista toimi Lappeenrannassa Suur-Merijoella perustettu Lentolaivue 10 alkaen 11.10.1939. Laivue suoritti muun muassa tiedustelulentoja Kannakselle. Loppuajan talvisodasta laivue oli hajautettuna Taipalsaarella ja Puumalassa. Myös Lentolaivue 24 toimi osin Lappeenrannassa. Ilmailukenttävarikko 1 oli Lappeenrannassa 14.10.1939 alkaen, ilmatorjuntajoukoista oli kaupungissa 23. raskas ilmatorjuntakonekiväärijoukkue. Lappeenrannassa toimi myös Ilmavalvontapaikalliskeskus.

16.6.1944 siirrettiin Lappeenrantaan Immolasta Hävittäjälaivue 24. Messerschmitt-laivue ampui 19.6.1944 kaupunkia pommittaneista venäläisistä koneista alas 11 kappaletta. Myöhemmin taas venäläiset koneet hyökkäsivät lentokentälle. Hävittäjälaivue 24 hajoitettiin juhannuksena siten, että osa koneista siirrettiin Taipalsaarelle.

Venäläisten joukkojen suurhyökkäyksessä kesäkuussa 1944 Kannaksella hajosivat monet suomalaiset joukko-osastot täysin. Näiden joukko-osastojen sotilaista hakeutui yli 10 000 Lappeenrannan varuskuntaan tullakseen taas siellä palautettavaksi joukko-osastoihinsa. Osa sotilaista ei ilmoittautunut viranomaisille ja heidät katsottiin paenneiksi. Tällaisia sotilaita vangittiin ja heitä säilytettiin sotilaspiirin esikunnan rakennuksissa. Toivasen mukaan Lappeenrannassa toiminut kenttäoikeus tuomitsi kesäkuun loppupuolella useita kymmeniä karkureita teloitettaviksi. Ammutut haudattiin joukkohautoihin esikunta-alueelle.

Varuskunnan vakinaisista joukko-osastoista Hämeen ratsurykmentti jalkautettiin sodan jälkeen Kouvolassa 10.11.1944. Ratsurykmentti ei enää palannut Lappeenrantaan, sillä vaikka rykmentti perustettiin myöhemmin uudelleen, tuli sen sijoituspaikaksi Lahti. Uudenmaan rakuunarykmentti sen sijaan palasi vanhaan varuskuntaansa. Rykmentti kuljetettiin sodan päätteeksi junalla Kouvolaan, ja sieltä se marssi 2.11.1944 Lappeenrantaan. Hämeen ratsurykmentin siirtyessä Lahteen lakkautettiin Ratsastava patteri. Jääkäripataljoona 1 sijoitettiin Vaasaan.

15 TYKISTÖN JA RAKUUNOIDEN VARUSMIESVARUSKUNNASTA PÄÄLLYSTÖOPISTON KAUTEEN

15.1 Joukko-osastot sotien jälkeisellä kaudella

Sodan jälkeisen tilanteen varuskunnassa on katsottu olleen monella tapaa vaikean. Ensinnäkin armeijaan ja sen henkilöstöön saatettiin suhtautua joillakin tahoilla varuskuntaa ympäröivässä yhteisössä väheksyvästi ja vihamielisesti. Lisäksi varsinkin alipäällystö vaihtui nopeasti. Tämä johtui pitkälti siitä, että monet sodassa aliupseereiksi ylenneet eivät loppujen lopuksi sopeutuneet rauhanaikaiseen palvelukseen.

Hankalan asuntotilanteen lisäksi kantahenkilökunnan palkkaus oli jäänyt jälkeen yleisestä tasosta; 1950-luvulla ja 1960-luvulla puolustuslaitoksessa työskentelevien reaalipalkat pienenivät rahan arvon huononemisen vuoksi. Tämän vuoksi puolustusvoimia uhkasi upseerivajaus. Tilannetta kuitenkin paransi vuonna 1961 aikaansaatu palkkaratkaisu.

Aivan 1950-luvun alussa saatiin varuskunnassa aikaan useita uudistuksia. Erityisen aktiivisesti uusien hankkeiden parissa toimi silloinen Kenttätykistörykmentti 3:n komentaja Bror Kraemer. Varuskuntaan perustettiin Mannerheimliiton osasto ja rakennettiin lastentarha. Lastentarhan taloutta tukemaan taas perustettiin leipomo ja myymälä. Upseeri- ja aliupseerikerhojen kunnostukseen taas hankittiin varoja tanssilavatoimikunnan ja juhannusjuhlien avulla.

Jatkosodan jälkeen Lappeenrantaan sijoitettiin varuskunnan vanhan joukko-osaston – Uudenmaan rakuunarykmentin – ohella jälleen myös tykistön joukko-osasto. Kenttätykistörykmentti 3:n kokoaminen Lappeenrantaan katsottiin koulutuksellisesti edulliseksi. Lappeenrannassa oli nimittäin mahdollisuus harjoitella jalkautetun Uudenmaan rakuunarykmentin kanssa tykistön ja jalkaväen yhteistoimintaa.

Varuskuntaan kuuluivat asevelvollisten kouluttamiseen keskittyneiden joukko-osastojen lisäksi myös Lappeenrannan kasarmin hoitoalue vuoteen 1946 saakka ja vuosina 1946–1964 Puolustusministeriön rakennuskonttori. Vuonna 1965 rakennuskonttori muuttui nimeltään rakennustoimistoksi. Vuosina 1959–1961 varuskunnassa toimi myös Puolustusministeriön rakennustyö-niminen laitos. Varuskunnassa oli myös Korjauskeskus, jota nimitettiin myöhemmin Korjauskeskus 7:ksi. Muita laitoksia olivat vuonna 1956 Moottoriajoneuvotoimisto ja vuonna 1960 aloittanut Lappeenrannan vaatetuskorjaamo. Runsaasti työpaikkoja tarjonnut Vaatetuskorjaamo siirtyi vuonna 1975 Mikkeliin. Edelleen varuskuntaan kuului varuskuntasairaala. Eri joukko-osastojen ja laitosten ohella varuskunnassa toimi vanhaan tapaan myös sotilaspappi.

Varuskunnan ja kaupungin elämää rikastutti ratsuväkiprikaatin kauden jälkeenkin soittokunta. Soittokunnan nimi muuttui vuonna 1945 Ratsuväkiprikaatin soittokunnasta Uudenmaan rakuunarykmentin soittokunnaksi, vuosina 1952–1989 nimi oli Lappeenrannan Varuskuntasoittokunta ja vuodesta 1990 nimeksi tuli Rakuunasoittokunta. Kapellimestarina jatkoi aluksi jo ratsuväkiprikaatin kaudella vuonna 1938 aloittanut musiikkikapteeni Juho Leskinen vuoteen 1950. Hänen jälkeensä kapellimestarina toimivat musiikkikapteeni Uuno Kajova 1950–1956, musiikkikapteeni Erik Nurminen 1956–1967, musiikkikapteeni Samuli Konttori 1967–1972, musiikkiyliluutnantti Toivo Liesirova 1972–1980, luutnantti Rauno Vante (sijaisena) 1981 ja musiikkimajuri Matti Miikkulainen vuodesta 1981.

Sodan jälkeen Lappeenrannasta tuli oman sotilaspiirin keskus. 1920-luvulla Lappeenranta oli kuulunut suojeluskuntapiirin päällikön johtamaan Viipurin kutsuntapiiriin. Kutsuntapiirin tehtäviin kuului kutsuntojen suoritus. Vuoden 1934 uuden liikekannallepanojärjestelmän eli aluejärjestelmän mukana Suomi jaettiin yhdeksään sotilaslääniin ja 30 sotilaspiiriin. Lappeenranta kuului tässäkin järjestelmässä Viipurin sotilaspiiriin ja Kymenlaakson sotilaslääniin. Aluejaon muutoksen yhteydessä perustettiin Lappeenrantaan oma sotilaspiiri 12.3.1937. Aluksi sotilaspiirin esikunta toimi vielä Viipurissa, kunnes 1.7.1937 siirtyi Lappeenrantaan, Valtakadulla sijainneen Lappeen kunnantalon tiloihin. Sotilaspiirin päällikkönä toimi tuolloin majuri Eino Karvinen. Alueeseen kuuluivat Lappeenrannan ohella Lappee, Lauritsala, Joutseno, Lemi, Nuijamaa, Ruokolahti, Savitaipale, Ylämaa ja Jääski.

Vuonna 1941 Lappeenrannan sotilaspiiri kuitenkin lakkautettiin ja sen alueet liitettiin Saimaan, Suur-Saimaan ja Pohjois-Kymenlaakson suojeluskuntapiireihin – uudistus liittyi suojeluskuntien ja sotilaspiirien yhdistämiseen. Kun suojeluskunnat sotien jälkeen lakkautettiin ja palattiin vuoden 1939

Eversti Bror Kraemer. (EKM).

sotilaspiirijakoon, ei Lappeenrantaan kuitenkaan perustettu omaa sotilaspiiriä, vaan sen alue kuului osana Kouvolan, Mikkelin ja Savonlinnan sotilaspiireihin.

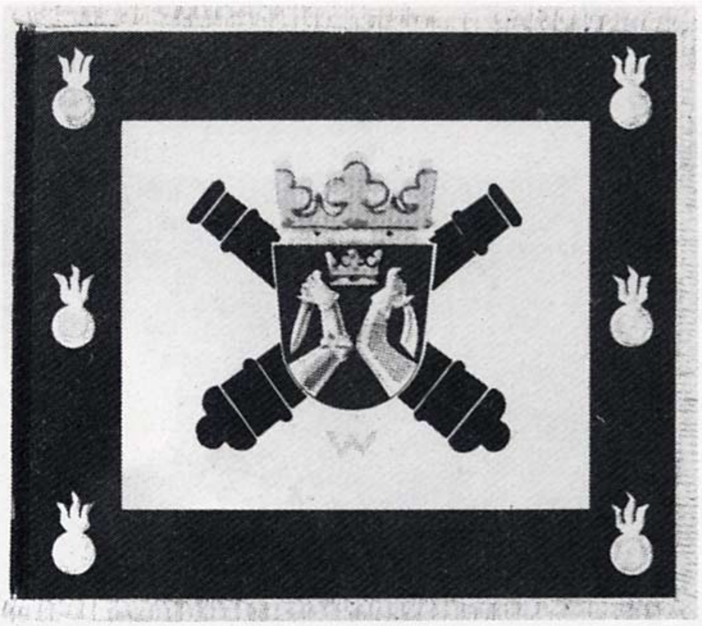
Lappeenranta sai jälleen oman sotilaspiirinsä 1.6.1951 puolustusvoimien uudelleenjärjestelyjen yhteydessä. Sotilaspiirin esikunta toimi vuodesta 1951 vuoteen 1980 asti Huhtiniemessä vanhoissa reservikomppanian rakennuksissa. Myöhemmin toiminnot siirtyivät kasarmialueelle entiseen Karjalan tykistörykmentin esikuntarakennukseen.

Sotilaspiirin päällikköinä ovat toimineet
eversti Torsti Kotilainen 1951–1956
eversti Valdemar Mandelin 1956–1958
eversti Alpi Uusisaari 1958–1960
everstiluutnantti Erkki Kaukolahti 1960–1961
everstiluutnantti Jouko Muttonen 1961–1969
everstiluutnantti Eskil Varanka 1969–1970
everstiluutnantti Ensio Koivisto 1970–1971
everstiluutnantti Lauri Hendunen 1971–1972
everstiluutnantti Ilkka Seppälä 1972–1973
everstiluutnantti Veikko Hendunen 1973–1981
everstiluutnantti Antti Lehtola 1981–1987
everstiluutnantti Tauno Nieminen 1987–1988
everstiluutnantti Martti Tuusvuori 1989–

Rakuunoitten ohella varuskuntaan siis sijoitettiin sotien jälkeen jälleen itsenäisyyden alkuvuosien tapaan tykistöä. Uusi joukko-osasto, Kenttätykistörykmentti 3, muodostettiin rauhanaikaisesta Kenttätykistörykmentti 2:sta. Rykmentin nimi oli talvisodan joukkojen ryhmityksessä II/KTR; jatkosodassa joukko-osaston nimeksi tuli I/KTR 9. Osallistuttuaan sodan loppuvaiheessa Viipurinlahden suurtaisteluihin rykmentti siirtyi rauhan tultua varustustöihin Miehikkälään. Miehikkälästä rykmentti siirtyi edelleen syksyn kuluessa Ylä-Pihlajaan ja sieltä lokakuun lopussa Uskin kylään. Marraskuun alussa rykmentin viimeisen sodanaikaisen komentajan everstiluutnantti R. Hankipohjan tilalle nimitettiin kapteeni J. Manner. Patteriston reserviläiset kotiutettiin Haminan kansakoululla 24.11.1944. Koska rykmentin entiseen sijoituspaikkaan Viipuriin ei enää ollut palaamista, pääosa rykmentin kantahenkilöstöstä siirrettiin Lappeenrantaan, johon sijoitettiin osa uudesta joukko-osastosta, Kenttätykistörykmentti 3:sta.

Kenttätykistörykmentti 3:n esikunta muodostettiin majuri V. Nokon johdolla myöhäissyksyllä 1944. Esikunnan runkona toimi sodanaikaisen kenttätykistörykmentti 8:n esikunta. Rykmentin komentajaksi määrättiin 2.12.1944 eversti Bror Kraemer. Esikunta ja eversti Bernhard Heimolaisen komentama ensimmäinen patteristo sijoitettiin Lappeenrantaan. Toinen patteristo, jonka johdossa oli everstiluutnantti Erkki Hallakorpi, sijoitettiin kesäkuussa 1945 Savonlinnan lähelle Tervaslahdelle ja

Karjalan tykistörykmentin lippu. (EKM).

kolmas patteristo johdossaan eversti Erik Hülphers aluksi Kouvolaan ja sittemmin Mikkeliin.

Lappeenrantaan sijoitetun ensimmäisen patteriston komentajaksi tuli vuoden 1947 alussa everstiluutnantti Aarne Korpinen. Korpisen tapaturmaisen kuoleman jälkeen ensimmäisen patteriston komentajaksi nimitettiin everstiluutnantti Reino Hirva. Toinen patteristo siirtyi maaliskuussa 1947 Lappeenrantaan, ja seuraavana vuonna siirrettiin myös kolmas patteristo kaupunkiin. Lappeenrannassa patteristot toimivat siten, että vain toinen ja kolmas patteristo olivat varsinaisia toimivia patteristoja, kun taas ensimmäisessä patteristossa oli vain kantahenkilökuntaa. Kolmannen patteriston komentajaksi oli kesällä 1946 nimitetty everstiluutnantti Atte Ilva ja toisen patteriston komentajaksi vuoden 1948 lopussa majuri, myöhemmin everstiluutnantti Tauno Rantala.

Aliupseerikoulu aloitti toimintansa samaan aikaan kenttätykistörykmentti 3:n perustamisen kanssa. Koulun ensimmäiset johtajat olivat majurit Runar Mether ja Urho Karhula ja vuodesta 1953 lähtien majuri Paavo Hirsso.

Lappeenrannassa ensimmäinen patteristo majoittui kasarmialueelle. Kasarmit eivät sodan jälkeen olleet kovin hyvässä kunnossa, mutta useiden teiden halkomaa ja matalaa metsikköä kasvavaa harjoitusmaastoa leirikentän ympäristössä pidettiin hyvinä. Pian kuitenkin kasvava lentoliikenne alkoi supistaa harjoitusaluetta. Ensimmäisenä talvena harjoitusmaastoja ei kuitenkaan erityisemmin vielä tarvittu, sillä rykmentin miehet joutuivat valtakunnallisen polttoainepulan vuoksi tekemään polttopuita, päivätavoitteenaan puolitoista kuutiota. Tehtävä tuotti vaikeuksia, sillä kahta lumiseen metsään lähetettyä miestä kohden jaettiin aluksi työkaluiksi vain kirves ja saha.

Kenttätykistön koulutukseen kuuluivat säännölliset leiriammunnat. Aluksi käytiin leirillä Niinisalossa. Täältä kuitenkin siirryttiin paikan ahtauden vuoksi Rovaniemen ja Kemijärven tien varressa sijainneelle Rovajärven alueelle, jossa ensimmäiset ammunnat olivat vuonna 1949. Niinisalossa pidettiin kuitenkin talvileirejä vuoteen 1957 saakka. Vuonna 1969 otettiin käyttöön ampumaleiripaikka myös lähempää varuskuntaa, Valkealan Pahkajärveltä.

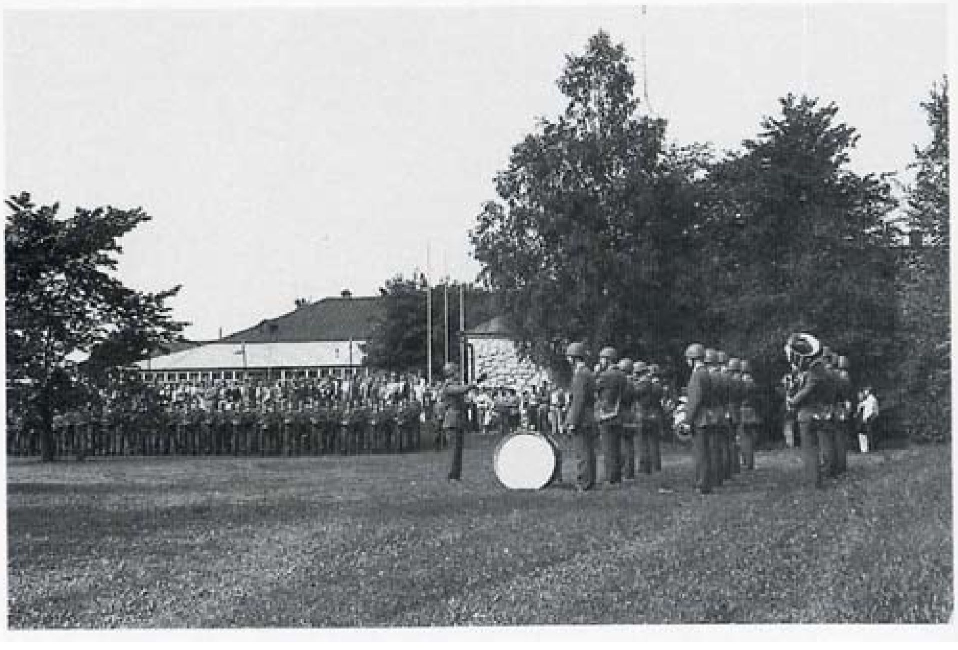
Karjalan tykistörykmentin normaaliksi vuosiohjelmaksi vakiintui 1970-luvulla varusmieskoulutuksen ja kertausharjoitusten järjestämisen lisäksi kolme tykistöampumaleiriä vuosittain. Rovajärvellä pidettiin talvi- ja kesäleiri, upseerikokelaiden ampumaleiri Pahkajärvellä ja kertausharjoitusten päätökseksi järjestettiin kovapanosammunta Pahkajärvellä.

Vuonna 1968 Karjalan tykistörykmentti määrättiin kokonaan moottorivetoiseksi. Viimeisen kerran patterin jaoksen eteen valjastetut tykkihevoset olivat käytössä 2.1.1968, jolloin koko tykistörykmentti oli koottu tekemään kunniaa poistuville hevosille. Hevosten tilalle tulivat MAN-vetoautot (myöhemmin Sisut) ja raskaat ATS-telavetäjät.

1960-lukua on pidetty Karjalan tykistörykmentin kehityksessä voimakkaan muutoksen

Ratsuväkeä kautta aikojen, eli vuosipäivän pukukavalkadi hakkapeliitoista luurankotakkiin. Kuva 1920-luvulta. (EKM).

Viimeiset rakuuna-asevelvolliset koulutettiin Lappeenrannassa 1980-luvulla. Hevonen oli vaihtunut polkupyörään. Kuva pyörämarssin tauolta ja jalkautumisharjoituksesta. Viereisen sivun kuvassa valatilaisuus linnoituksessa. (EKM).

vuosikymmenenä. Muutoksia tapahtui erityisesti koulutuksen ja kaluston osalta sekä perinteiden vaalimisen ja kiltatoiminnan aloittamisen osalta. 1960-luvulla tapahtui myös kantahenkilökunnan sukupolvenvaihdos, sillä suurin osa sodat käyneistä upseereista ja aliupseereista siirtyi tällöin eläkkeelle.

Karjalan tykistörykmentin siirto pois Lappeenrannasta alkoi rykmentin reservialiupseerikoulun siirtyessä Vekaranjärvelle vuonna 1973. Ensimmäinen Vekaranjärvellä aloitettu kurssi oli vuoden 1973 kolmas kurssi. Reservialiupseerikoulu tuli lopulta olemaan erillään muusta rykmentistä yli kuusi vuotta. Rykmentti määrättiin vuonna 1979 siirtymään Vekaranjärvelle ja rykmentin viimeinen patteri jätti Lappeenrannan helmikuussa 1980. Karjalan tykistörykmentti ehti kouluttaa sodan jälkeen Lappeenrannassa yli 100 varusmiesten saapumiserää – yhteensä yli 30 000 miestä.

Kenttätykistörykmentti 3:n ja Karjalan tykistörykmentin (vuodesta 1957) komentajat Lappeenrannassa olivat

Eversti Bror Kraemer	1944–1951
Eversti Kaarlo Rauramo	1951–1956
Eversti Tauno Rantala	1956–1962
Eversti Paavo Halttu	1962
Eversti Tapani Klöf	1962–1966
Eversti Erkki Sävy	1966–1970
Eversti Tauno Tuominen	1970–1972
Eversti Risto Harju	1972–1973
Eversti Ilkka Seppälä	1973–1977
Eversti Pekka Aitero	1977–1980

Tykistörykmentin viimeinen Lappeenrannan komentaja eversti Pekka Aitero totesi muuton yhteydessä osin nostalgisesti puunjalostusteollisuuslaitosten ja makeistehtaan kaupungissa sijaitsevasta vanhasta varuskunnastaan: "Kasarmialue, jossa itätuulella haisee raha ja lounaistuulella karamellit, jää nyt kokonaan Uudenmaan Rakuunapataljoonan käyttöön. Rakennusten peruskorjausten jälkeen siirtyy myös sotilaspiiri Huhtiniemestä kasarmin tiloihin."

Uudenmaan rakuunapataljoonan toimintaa varuskunnassa olivat sodan jälkeen vaikeuttaneet monet tekijät. Lappeenrannassa oli 1 300 hevosta eli kahden rykmentin hevoset. Niitä ei taas ollut hoitamassa kuin Uudenmaan rakuunarykmentti, ja senkin miehistövahvuus oli vain 500 miestä. Lisäksi kaudelle olivat tyypillisiä tilapäiskomennukset, jotka lähinnä koostuivat mottitöistä. Miehiä voitiin Uudenmaan rakuunarykmentissä pitää koulutuksessa vain neljä kuukautta ja sen jälkeen siirtää komennuspaikkoihin.

Ankeista ajoista huolimatta kiinnitettiin edelleen huomiota ratsastuskoulutukseen ja jopa kilpailutoimintaankin. Ensimmäisissä sodanjälkeisissä suurissa ratsastuskilpailuissa toukokuussa 1945 Helsingissä oli Uudenmaan rakuunarykmentistä 12 upseeria. Helsingissä ratsastajat kävivät myös kunniakäynnillä marsalkka Mannerheimin kotona. Edelleen seuraavana vuonna Kööpenhaminassa pidettyihin kilpailuihin osallistui menestyksekkäästi Uudenmaan rakuunarykmentistä ratsumestari Arvo Haanpää.

Sodan jälkeen Uudenmaan rakuunarykmenttiin kutsuttiin varusmiehiä pääosin Etelä-Pohjanmaalta ja Pohjois-Karjalasta. Miehet jaettiin eskadrooniin kotimaakuntansa mukaan.

Uudenmaan rakuunarykmentti muuttui vuonna 1951 Jääkäripataljoona 6:ksi, mutta vanha perinnenimi kuitenkin säilytettiin vuoteen 1957 asti. Tällöin nimi muutettiin puolustusvoimien muiden järjestelyjen yhteydessä Uudenmaan rakuunapataljoonaksi. Rakuunapataljoonassa käytettiin edelleen Uudenmaan rakuunarykmentin vanhaa lippua ja perusyksiköt olivat edelleen eskadroonia, nimiltään lippu-, kuoleman- ja iskueskadroona sekä mustat husaarit. Tupien niminä olivat vanhojen taistelupaikkojen nimet. Varusmiehiä nimitettiin edelleen rakuunoiksi.

7.9.1989 juhlivat rakuunat viimeistä kertaa pataljoonansa vuosipäivää Lappeenrannassa, ja Uudenmaan rakuunapataljoonan toiminta itsenäisenä joukko-osastona lakkasi saman vuoden lopussa. Rakuunaperinteitä vaalimaan jätettiin kuitenkin Lappeenrantaan kaksi eskadroonaa ja Rakuunasoittokunta. Rakuunasoittokunta muodostettiin Lappeenrannan varuskuntasoittokunnasta ja liitettiin Päällystöopistoon. Soittokunnan tuli hoitaa Lappeenrannan, Immolan, Kouvolan, Korian, Utin, Haminan ja Kotkan varuskuntien palvelussoitot ja esiintyä myös puolustusvoimien ulkopuolisissa tilaisuuksissa. Eskadroonista toinen oli nimeltään 2. Uudenmaan rakuunaeskadroona,

rakuunapataljoonan Kuolemaneskadroonan seuraaja. Eskadroonan tehtävänä tuli toimia kertausharjoituseskadroonana, siinä siis oli määrä palvella reserviläisiä vain kertausharjoitusten aikana.

1. Uudenmaan rakuunaeskadroonasta eli Lippueskadroonasta muodostettiin Lappeenrannan varuskunnan ainoa varusmiesyksikkö. Siinä palvelevien, pääosin Lappeenrannasta ja sen lähikunnista kotoisin olevien rakuunoiden tuli käydä peruskoulutus Savon ja Karjalan prikaateissa ja tulla sieltä komennukselle Lappeenrantaan. Lappeenrannassa varusmiesten tehtäviin kuuluivat kuljetus-, panssarivaunu- ja huoltotyöt. Lisäksi sotilaspoliisikoulutuksen saaneiden varusmiesten tuli huolehtia varuskunnan vartioinnista. Päällystöopiston alaisuudessa toimivien rakuunoiden perinnekomentajaksi nimitettiin Päällystöopiston apulaisjohtaja, vuonna 1990 everstiluutnantti Raimo Manninen. Hänen jälkeensä perinnekomentajaksi tuli everstiluutnantti Pekka Teljamo ja 1.10.1991 alkaen everstiluutnantti Antti Marjanen. Rakuunoita uudessa järjestelmässä tuli olemaan noin 30 kantahenkilökuntaan kuuluvan ohella noin 100 henkilöä.

Uudenmaan rakuunarykmentin ja Uudenmaan rakuunapataljoonan komentajina vuodesta 1944 lakkauttamiseen 31.12.1989 toimivat
eversti Adolf Ehrnrooth 1944–1947
everstiluutnantti Alfons Sundblad 1947–1955
everstiluutnantti Kalle Virtanen 1955–1956
everstiluutnantti Väinö Hahtela 1956–1958
everstiluutnantti Yrjö Keinonen 1958–1960
everstiluutnantti Oiva Luomala 1960–1965
everstiluutnantti Lars Heinrichs 1965–1966
everstiluutnantti Leo Saressalo 1966–1968
everstiluutnantti Martti Suhonen 1968–1969
everstiluutnantti Juhani Ruutu 1969–1971
everstiluutnantti Jukka Suviniemi 1971–1974
everstiluutnantti Ilkka Halonen 1974–1977
everstiluutnantti Antero Karvinen 1977–1980
everstiluutnantti Matti Kopra 1980–1984
everstiluutnantti Seppo Ahtikoski 1984–1986
everstiluutnantti Heikki Kausto 1986–1989

Uudenmaan rakuunoitten ja Karjalan tykistörykmentin ohella on Päällystöopisto merkittävä osa sotien jälkeistä varuskuntaa. Kanta-aliupseerien koulutuksen katsotaan alkaneen jo tammikuussa 1918 Vöyrin maatalouspitäjässä Pohjanmaalla, jossa järjestettiin kursseja valkoisen armeijan alipäällystötehtäviin koulutettaville suojeluskuntalaisille. Vöyrin jälkeen koulutettiin itsenäisen Suomen alipäällystöä eri joukko-osastojen aliupseerikouluissa. Tämä ei osoittautunut koulutustason kannalta järkeväksi ratkaisuksi, joten vuonna 1921 päätettiin perustaa Lappeenrantaan ratsuväen aliupseerikoulu, Helsinkiin tykistön aliupseerikoulu ja Viipuriin jalkaväen aliupseerikoulu.

Jalkaväen aliupseerikoulu jouduttiin talvisodan jälkeen siirtämään Viipurin Markovillasta eli vanhasta kansakoulujen opettajaseminaarin rakennuksesta Kuopioon, jossa pidettiin kaksi kurssia. Tämän jälkeen koulu siirtyi Hämeenlinnaan linnankasarmille, jossa koulutus toimi katkonaisesti sotavuosien ajan. Lappeenrannassa koulu aloitti 15.6.1945. Jatkosodan jälkeen koulu lopulta siirrettiin Lappeenrantaan, jossa se sijoitettiin ratsuväkiprikaatin aliupseerikoulun tiloihin.

Sotien jälkeen koulun sijoitusvaihtoehtoina olivat Lappeenrannan ohella esillä Hamina tai Immola. Lappeenranta valittiin lopulta koulutuspaikaksi lähinnä sen vuoksi, että siellä oli käytössä entisen ratsuväkiprikaatin aliupseerikoulun ja viestieskadroonan yhteinen koulurakennus. Lisäksi harjoitusmaasto oli vieressä ja huollossa voitiin turvautua varuskunnan laitoksiin.

Lappeenranta ei sinänsä ollut jalkaväen aliupseerikoululle outo sijoituspaikka, sillä koulu oli esimerkiksi jo vuonna 1921 siirtynyt Markovillasta Lappeenrantaan kolmen viikon kesäleirille.

Jalkaväen aliupseerikoulun ensimmäinen kurssi aloitti opiskelunsa sotien jälkeen Lappeenrannassa 15.6.1945. Ensimmäiset seitsemän kurssia olivat jalkaväkikursseja, mutta vuonna 1948 koulua laajennettiin siten, että kahdeksannelle kurssille otettiin oppilaita jo muistakin aselajeista. Koulusta muodostui tämän jälkeen aselajien yhteinen aliupseerikoulu.

Myös tykistön aliupseerikoulutus siirtyi muutamaksi vuodeksi Lappeenrantaan. Sodanaikainen

tykistön aliupseerikoulu oli liitetty vuoden 1944 lopussa Tykistökouluun. Aliupseerilinja siirrettiin kuitenkin jo 10.2.1945 Lappeenrantaan, jossa ensimmäinen kurssi alkoi huhtikuun alussa samana vuonna. Kurssien lomassa pidettiin myös vuonna 1947 kaksi ase- ja ampumatarvikealiupseerikurssia sekä kaksi varusmiesaliupseerikurssia ennen reservin aliupseerikoulujen käynnistymistä. Linjan johtajana toimivat aluksi everstiluutnantti S. Gyllenbögel ja majuri L.P. Toivanen. Toivasen kuoltua johtajaksi tuli vuoden 1946 alussa majuri R. Hirva ja vuodesta 1948 majuri M. Temmes. Tykistön aliupseerilinja siirtyi 24.11.1948 Hyrylään.

Aliupseerikoulun ensimmäiset kurssit sodan jälkeen olivat melko lyhyitä, kurssiajat 3–4 kuukauden pituisia. Kursseille oli vähän hakijoita ja opetusohjelma haki vielä muotoaan. Ensimmäisten vuosien kautta onkin luonnehdittu koulun ylimenokaudeksi. Vuonna 1949 koulutusohjelma uusittiin puolustusrevision mietinnön perusteella. Uudessa ohjelmassa kurssin pituudeksi tuli yksi vuosi. Koulutus tuli jakaantumaan kahteen jaksoon. Ensimmäinen oli kaikille yhteinen yleisjakso, joka pidettiin kanta-aliupseerikoulussa Lappeenrannassa. Toinen jakso oli aselajijakso, joka tapahtui oppilaan aselajista riippuen joko Lappeenrannassa tai aselajikouluissa muualla maassa. Ensimmäinen uuden mallin mukaan järjestetty kurssi oli peruskurssi 9. Ensimmäisten kurssien oppilasmäärä oli noin 50–80 oppilasta. 1950-luvusta lähtien kurssit suurenivat useamman sadan oppilaan suuruisiksi.

Kanta-aliupseerikoulun koulutusohjelmaan kuului kurssiuudistuksen jälkeen suuri määrä yleissivistäviä aineita. Opetettiin muun muassa siveysoppia, luonnonhistoriaa, konekirjoitusta ja venäjää. Aluksi yleissivistävien aineiden määrä oli itse asiassa suurempi kuin varsinaisten sotilasaineiden. Myöhemmin yleissivistävien aineiden osuutta vähennettiin ja eri aineita yhdisteltiin pääaineiden osiksi. 1960-luvun alussa koulussa annettiin opetusta yleissivistävistä aineista suomen kielessä, Suomen historiassa, matematiikassa, valtio- ja yhteiskuntaopissa ja maantiedossa. Sotilasaineita olivat johtamistaito, kouluttamistaito, taistelukoulutus, ase- ja ampumakoulutus, liikuntakoulutus, pioneerioppi, viestioppi, huolto-oppi ja sotilaslait ja ohjesäännöt.

Vuonna 1966 jaettiin koulun peruskurssi kolmeen jaksoon. Näistä ensimmäinen oli neljän kuukauden mittainen jakso niille, jotka eivät olleet käyneet keskikoulua, toinen jakso oli puolivuotinen yleissotilaallisen koulutuksen jakso ja kolmas jakso oli erikoiskoulutusta. Viimeisen jakson pituus vaihteli eri aselajien mukaan 5–8 kuukauteen. Vuonna 1966 alkoivat koululla myös jalkaväen mestarikurssit, joiden suorittamisen jälkeen oli mahdollista saada sotilasmestarin arvo. Kurssien opetusohjelmaan kuului kasvatus- ja kouluttamistaitoa, taktista koulutusta, hallintoasioita, kansalaiskoulutusta ja liikuntakoulutusta.

Aliupseerien toimet muutettiin vuonna 1974 toimiupseerien toimiksi ja samalla toimiupseerien koulutus muutettiin opistoasteiseksi sekä kaksivuotiseksi. Yhtenäispäällystöjärjestelmään siirtymisen jälkeen Aliupseerikoulun nimi muuttui toimiupseerikouluksi.

Jalkaväen aliupseerikoulun eli joulukuun 1952 jälkeen Kanta-aliupseerikoulun, helmikuun 1966 jälkeen Aliupseerikoulun ja maaliskuun 1973 jälkeen Päällystöopiston johtajina ovat toimineet:

everstí Aarne Kiira 1945–1948
everstiluutnantti Kalervo Loimu 1948–1953
everstiluutnantti Veikko Väänänen 1953–1957
everstiluutnantti Lauri Paavola 1957–1961
everstiluutnantti Jouko Suninen 1961
everstiluutnantti Reino Yli-Ketelä (aiempi Ketonen) 1961–1966
eversti Eero Eräsaari 1966–1971
eversti Jukka Pajula 1971–1973
eversti Raimo Viita 1973–1976
eversti Veikko Rusanen 1976–1980
eversti Aimo Airola 1981–1985
eversti Matti Kopra 1985–1988
eversti Antero Pärssinen 1988–1991
eversti Pertti Pyötsiä 1991-

Lappeenrannassa koulutettiin vuosina 1945–1991 noin 14 000 ali- ja toimiupseeria. Päällystöopisto jatkaa edelleen toimintaansa Lappeenrannassa ja kouluttaa opistoupseereita.

Taiteilija Ole Heinosen suunnittelema Päällystöopiston lipun tummanvihreälle pohjalle on koulun tunnukseksi sijoitettu harmaan patruunavyö ja kuusenhavuseppele sekä kruunupäinen leijona. Lipun yläkulmassa on Vöyrin kaartin merkki. Heinosen lippu voitti lipunsuunnittelukilpailun vuodelta 1958 ja lippu luovutettiin Kanta-aliupseerikoululle puolustusvoimien 40-vuotisparaatissa Helsingissä 4.6.1958. (Päällystöopisto).

15.2 Maanpuolustukseen liittyvä järjestötoiminta 1918–1992

Varuskunnan kontaktipintana ympäröivään seutuun ja kaupunkiin ovat koko itsenäisyyden kauden toimineet erilaiset, lähinnä vapaaehtoistyöhön perustuvat järjestöt ja yhteisöt. Näitä ovat olleet muun muassa suojeluskuntajärjestö, lottajärjestö, sotilaskotijärjestö, kantahenkilökunnan upseeri- ja aliupseerikerhojen ohella reserviläisten kerhot sekä joukko-osastojen killat.

Suojeluskunnista muodostui vuoden 1918 jälkeen vakinaisen armeijan rinnalle sotilaalliselle perustalle järjestetty organisaatio, hiukan samaan tapaan kuin oli Lappeenrannassa jo 1600-luvulla toiminut kaupungin porvariskaarti. Suojeluskuntien maanlaajuiseen organisaatioon kuului ylipäällikkö eli vuodesta 1921 lähtien aiemmin Lappeenrannassa Tykistökoulua johtanut jääkäri Lauri Malmberg ja hänen alaisuudessaan toimivat 13 suojeluskuntapiiriä.

Lappeenranta kuului tässä järjestelmässä Viipurin piiriin. Piirin päällikkönä toimi ensin vuoteen 1925 paremmin kirjailijana tunnettu, Parikkalassa syntynyt ja Lappeenrannassa koulunsa käynyt Aarno Karimo. Karimon jälkeen oli vuoteen 1938 päällikkönä jääkärieversti Urho Sihvonen ja hänen jälkeensä samaten jääkärieversti Jussi Sihvo.

Lappeenrannan suojeluskunnan paikallispäällikkönä toimi vuoteen 1930 asti aikoinaan autonomian kaudella kaksikymmentä vuotta Viipurin tarkka-ampujapataljoonassa ja Suomen rakuunarykmentissä palvellut Matti Vihelä. Vihelän jälkeen johtoon tuli Arvi Utrianen. 1933 päälliköksi tuli Väinö Vanninen. Pauli Uro oli paikallispäällikkönä vuosina 1934–1943 ja viimeisenä toimessa oli Oiva Kähö vuosina 1943–1944. Paikallispäälliköiden sijaisina toimivat tarvittaessa Rafael Ekholm ja Uuno Huttunen.

Sodan jälkeen Lappeenrannan suojeluskunnan toiminta käynnistettiin 10.9.1918. Suojeluskuntaan kuului vuoden 1918 lopussa 120 jäsentä, ja myöhemmin jäsenmäärä vakiintui yli 200 suojeluskuntalaiseen. Suojeluskunta jakaantui hallinnollisesti kanslia-, talous- ja koulutusjaostoon. Suojeluskunnan toimintaan kuului sotilaallisia harjoituksia, marsseja ja ampumakilpailuja. Harjoituksia pidettiin myös ympäristön suojeluskuntien kanssa. Pidettiin myös yleisluentoja ja oppitunteja. Urheilu oli suojeluskunnan toiminnassa tärkeällä tilalla – pelkän sotilaskoulutuksen ei pitemmän päälle katsottu motivoivan jäseniä toimimaan järjestössä. Suosittuja lajeja olivat pesäpallon ja muiden pallopelien lisäksi murtomaajuoksu ja hiihto.

Suojeluskunnan ulkoharjoitukset pidettiin leirikentällä.
Kokoontumistiloina olivat lokakuusta 1918 kaupungin yhteiskoululta antamat tilat. Myöhemmin kaupunki luovutti suojeluskunnalle kasarmialueen kupeesta vanhan Seurahuoneen, josta suojeluskunta taasen luovutti huoneiston sotilaskodin tiloiksi. Sotilaskotiyhdistykseltä tilat vapautuivat sotilaskodin

siirryttyä varsinaiselle varuskunta-alueelle. Tämä johtui siitä, että vuoden 1920 iltalomakiellon jälkeen varusmiehet eivät saaneet enää iltaisin poistua kasarmialueelta. Seurahuoneen taloryhmään sijoitettiin myöhemmin myös poliisilaitos. Vuonna 1940 suojeluskunta muutti omaan rakennukseen entisen keisarintalon tontille Kirkko- ja Raastuvankadun kulmaan, Valtion rikki- ja superfosfaattitehdas OY:n entiseen pääkonttoriin, joka oli ostettu suojeluskunnalle.

Suojeluskuntien merkitystä nosti liikekannallepanon organisaation uudistaminen kaaderijärjestelmästä aluejärjestelmään. Uudistuksen jälkeen sotilas- ja suojeluskuntapiirit huolehtivat alueillaan sodanaikaisen kenttäarmeijan perustamisesta. Vuonna 1930 tapahtuneen uuteen järjestelmään siirtymisen jälkeen ratsuväkiprikaati vapautui toimimaan suojajoukkona, kun se aiemmin olisi joutunut huolehtimaan kenttäarmeijan perustamisesta.

Kuin muistumana 1700-luvun lopun varuskuntakaupungin Saimaan laivastosta oli suojeluskunnassa vuosina 1923–1936 moottorilaivasto-osasto eli Etelä-Savon laivue, jonka nimi myöhemmin muutettiin Lappeenrannan merisuojeluosastoksi. Laivue tutki Saimaan vesireittejä ja suoritti etappi- ja vartiopalvelusta.

Lappeenrantalaista yhdistystoimintaa tutkineen Timo Herrasen mukaan suojeluskunnan näkyvin toiminta Lappeenrannassa olivat paraatit ja juhlatilaisuudet, jotka kannattajat kokivat innoittavina ja vastustajat varoittavina muistutuksina. Vuosittaisista tilaisuuksista voidaan mainita suojeluskunnan vuosijuhla huhtikuun loppupuolella, lippujuhlapäivä 16.5., maanpuolustusviikko lokakuun lopussa sekä sankarihaudoilla käynnit itsenäisyyspäivänä ja jouluna.
Lappeenrannassa toimi vuosina 1921–1944 myös Lotta Svärd -järjestö. Järjestön perustaminen liittyi läheisesti suojeluskuntien vuoden 1919 järjestämistyöhön. Myös naisilla katsottiin olevan suojeluskuntavelvollisuutensa, joka voitaisiin parhaiten hoitaa perustamalla suojeluskuntien yhteyteen Lotta Svärd -yhdistyksiä. Yhdistysten roolina tuli olla rauhan aikana lähinnä suojeluskuntien huolto-organisaationa.

Lappeenrannan Lotta Svärd kuului paikallisosastona Viipurin vuonna 1919 perustettuun lottaosastoon. Myöhemmin muodostettiin Suur-Saimaan piiri, johon kuuluivat Lappeenrannan lisäksi Anttola, Hirvensalmi, Joutseno, Kaukaa-Lauritsala, Lappee, Lemi, Mikkeli, Mikkelin pitäjä, Mäntyharju, Nuijamaa, Ristiina, Savitaipale, Suomenniemi ja Taipalsaari. Lappeenrannassa oli yhdistyksen alkuvaiheissa erityisen aktiivinen Emmy Melart, joka perusti Lappeenrannan lisäksi Lappeen, Lemin, Joutsenon ja Nuijamaan paikallisosastot. Melart kuului Viipurin piirin johtokuntaan vuosina 1921–1925.

Lotta Svärd -yhdistyksen perustamisen aikaan syksyllä 1919 oli järjestössä Lappeenrannassa 40 jäsentä. Sotiin mennessä lottien lukumäärä oli kasvanut noin 250:een. Yhdistyksen puheenjohtajana toimi alkukauden Emmy Melart ja vuodesta 1926 Hilda Pärnänen. Lotat pitivät vuodesta 1926 lähtien ravintolaa. Suojeluskunnan naisosastona huolehdittiin muonituksen ohella lääkintähuollosta, varusteista, erilaisista keräyksistä ja kanslia-asioista. Suojeluskunnan poikaosaston tapaan Lotta Svärdiinkin perustettiin vuonna 1935 tyttöosasto.

Varuskunnan liepeille perustettuihin järjestöihin kuului myös Lappeenrannan reserviupseerikerho. Tämä Etelä-Karjalan vanhin reserviupseerikerho sai alkunsa syyskuussa 1927. Kerho perustettiin, jotta itsenäisyyden alkuvuosina usein sekalaisen koulutuksen saaneiden reservin upseerien koulutusta saataisiin yhtenäistettyä. Samalla haluttiin saada koulutuksen piiriin myös suojeluskuntiin kuulumattomat henkilöt. Varuskunnan upseerit ja aluepäällikkö kävivätkin säännöllisesti kerhossa pitämässä luentoja ja harjoituksia. Kerhoon kuului perustamisvaiheessa noin 20 jäsentä, myöhemmin jäsenmäärä nousi useaan sataan reserviupseeriin. Vuonna 1953 perustettiin reserviupseerikerhon naisjaosto. Reservialiupseeriyhdistys perustettiin vuonna 1955.
Varuskunnan upseerikerho perustettiin vuonna 1951. Sitä ennen Uudenmaan rakuunarykmentin, Karjalan tykistörykmentin ja Jalkaväen aliupseerikoulun upseerikerhot jo toimivat erillisinä. Kantahenkilökunnan aliupseerikerho eli nykyinen Päällystökerho perustettiin vuonna vuonna 1960. Upseerikerhon tapaan uutta kerhoa edelsivät joukko-osastojen ja aliupseerikoulun erilliset aliupseerikerhot. Vuonna 1961 Päällystökerhon toimitilaksi saneerattiin 1910-luvulla rakennettu tiilirakennus, joka korjauksen yhteydessä rapattiin valkeaksi. Upseerikerhon rakennuksena on Suomen rakuunarykmentin aikainen upseerikerho.

Timo Herranen laskee sotia edeltäneen kauden sotilaallisten järjestöjen joukkoon suojeluskunnan, Lotta Svärd -järjestön ja reserviupseerikerhon ohella myös kaasupuolustusyhdistyksen, johon kului ennen sotia yli 300 henkilöä, sekä Lappeenrannan ilmapuolustusyhdistyksen ja sen

purjelentoyhdistyksen. Ilmapuolustusyhdistys perustettiin vuonna 1932 Suomen ilmapuolustusliiton Etelä-Saimaan alueen järjestöksi. Yhdistyksen purjelentokerhon toiminta oli erityisen aktiivista. Kerho muun muassa järjesti ratsuväkiprikaatin upseereille ja aliupseereille purjelentokurssit vuonna 1938. Kesällä 1939 järjestettiin Lappeenrannassa myös moottorilentokurssit. Sotien jälkeen ilmapuolustuksen kehittämisen ajatus jäi pois purjelentokerhon toiminnasta.

Lähinnä joukko-osastojen perinteitä vaalimaan perustetuista killoista Rakuunakilta perustettiin 7.9.1960, Ratsumieskilta 7.9.1960 ja Karjalan tykistörykmentin kilta 11.4.1965.

Yksi tiiveimmin varuskunnan yhteydessä toimineista ja edelleen toimivista yhdistyksistä on sotilaskotiyhdistys.
Sotilaskotitoiminta lähti Lappeenrannassa käyntiin, kun
16.11.1918 pyydettiin paikallisessa lehdessä sotilaskodin perustamisesta kiinnostuneita kokoontumaan maanantaiksi 18.11. raatihuoneelle. Hankkeen oli pannut alulle Edith Sahlgren, joka selosti raatihuoneen kokoukselle sotilaskotityön tarpeellisuutta, kaupunkiin oli nimittäin juuri sijoitettu tykistön rykmenttejä. Alustuksen jälkeen käydyn keskustelun jälkeen päätettiin perustaa Lappeenrannan Sotilaskotiyhdistys.

Kokouksessa valittiin toimikunta keräämään varoja sotilaskotityölle sekä hankkimaan yhdistykselle huoneisto. Rahaa saatiin aluksi kerätyksi yli 7 000 markkaa ja huoneistoksi saatiin entisen Seurahuoneen tiloissa majailevalta suojeluskunnalta neljä huonetta ja keittiö. Sotilaskoti avattiin jouluaattona 1918.

Sotilaskoti toimi aluksi vapaaehtoisella työvoimalla. Pian kuitenkin jouduttiin palkkaaman hoitaja, Matilda Kaartinen. Sotilaskoti sai jo ensimmäisenä toimintavuotenaan kirjaston, jota kartutettiin lahjoituksilla ja keräyksillä. Sotilaskodin ongelmaksi nousi pian sen sijainti varuskunta-alueen ulkopuolella. Ongelma korostui etenkin kun syksyllä 1920 tuli voimaan ns. iltalomakielto, jonka jälkeen varusmiehet eivät enää saaneet liikkua kaupungilla. Uudenmaan rakuunarykmentin ja Hämeen ratsurykmentin siirryttyä Lappeenrantaan vuonna 1921 hankittiin sotilaskodille varuskunta-alueelta pääportin vieressä sijainnut rakennus. Tilat olivat kuitenkin ahtaat, ja vuonna 1922 sotilaskoti saatiin siirretyksi Suomen rakuunarykmentin entiseen ruokala- ja kirkkorakennukseen. 1920-luvulla sotilaskotiyhdistyksen toiminta laajeni siten, että se alkoi huolehtia myös Uudenmaan rakuunarykmentin ja Hämeen ratsurykmentin kenttäkaupoista. Yhdistyksellä oli kasarmialueella lisäksi kesäisin ravintola, ns. kesäpaviljonki.

Kun Viestieskadroona ja Rakuunarykmentin aliupseerikoulu siirtyivät vuonna 1937 uuteen kasarmirakennukseen kasarmialueen läheisyyteen, perustettiin sinne myös toinen sotilaskoti. Kolmas sotilaskoti perustettiin vuoden 1939 ylimääräisten kertausharjoitusten aikana linnoitukseen.

Varuskunta-alueella sijainnut suuri sotilaskoti vaurioitui talvisodan pommituksissa niin pahasti, ettei siinä enää voitu jatkaa toimintaa. Ilmavaaran vuoksi jouduttiin sulkemaan myös linnoituksen kahvitupa. Välirauhan aikana sotilaskoti toimi Lappeenrannan lyseon kellarikerroksessa ja aulassa ja myöhemmin Lappeen seurakuntakodissa. Pian kuitenkin keskussotilaskoti korjattiin ja avattiin 31.8.1940. Keskussotilaskodin käyttö oli erittäin vilkasta koko sotien kauden. Myös linnoituksen kahvitupaa käytettiin niin runsaasti, että se jouduttiin siirtämään vuoden 1940 lopussa suurempaan huoneistoon, joka kunnostettiin vankilan myymälätiloihin. Viestieskadroonan ja rakuunarykmentin aliupseerikoulun alueella oleva kahvituvan tilalle rakennettiin käytön lisääntyessä parakkisotilaskoti. Se avattiin jouluna 1943. Rintaman lähestyessä Lappeenrantaa kesällä 1944 siirtyi sotilaskoti Mäntyharjulle. Sodan päätyttyä varuskunnan sotilaskodit avattiin jälleen; linnoituksen sotilaskoti kuitenkin lakkautettiin jo vuoden 1944 aikana. Keskussotilaskotia remontoitiin vuonna 1960, jolloin rakennuksen kellaritiloihin sijoitettiin muun muassa kirjasto. Vuonna 1967 keskussotilaskotiin valmistui munkkileipomo.

1980-luvun alussa sotilaskotiyhdistyksellä oli jo 18 palkattua työntekijää, vapaaehtoisten työntekijöiden tunteja tehtiin silti 4 000 tuntia. Vanhan kasarmialueen sotilaskodin ohella toimintaa on Päällystöopiston sotilaskodissa, ja kolmas sotilaskoti sijaitsee Taipalsaaren harjoitusalueella.

Lappeenrannan Sotilaskotiyhdistyksen puheenjohtajana toimi vuoteen 1937 asti Edith Sahlgren, vuonna 1930 oli kuitenkin Siviä Ruotzi vuoden puheenjohtajana. Sahlgrenin jälkeen puheenjohtajaksi valittiin Kerttu Suuronen, joka oli tehtävässään vuoteen 1940 saakka. Toukokuussa 1940 tuli puheenjohtajaksi Aino Snellman ja vuonna 1951 Meri Kärmeniemi. Vuosina 1966–1976 puheenjohtajana toimi Anita Valjakka, vuosina 1976–1977 Rauni Karvinen, vuosina 1977–1981 Irma Ryynänen, vuosina 1981–1990 Leena Risku ja vuodesta 1990 Seija Kesälä.

15.3 Vanhojen joukko-osastojen siirto ja lakkauttaminen

1700-luvun linnoituskaupunki ja 1800-luvun leiri- ja kasarmikaupunki Lappeenranta toimii vielä 1900-luvullakin varuskuntakaupunkina. Varuskunnan merkitys teollistuvalle ja väkiluvultaan kasvavalle kaupungille ei enää kuitenkaan ole ollut niin suuri kuin aikaisempina vuosisatoina. Itsenäisyyden kaudellakin toki varuskunnalla on ollut kaupungille suuri taloudellinen merkitys. Varuskunnan runsaslukuinen kantahenkilökunta saa palkkansa valtiolta ja kartuttaa kaupungin verotuloja. Myös varusmiehet kuluttavat kaupungissa rahaa. Kaupunkiin ja ympäröivälle maaseudulle suuntautuu myös varuskunnan hankintoja. Vielä ennen sotia suurin prosenttiosuus Lappeenrannassa palveluelinkeinoissa toimineesta väestöstä työskenteli varuskunnassa. Jyrki Antikaisen mukaan esimerkiksi vuonna 1940 puolustusvoimain henkilöstö oli 23,7 % ammatissa toimivasta väestöstä.

Vielä 1970-luvun lopussa varuskunnan piirissä työskenteli lähes 500 palkattua henkilöä. Lisäksi alueella oli noin 1 200 varusmiestä ja 300 toimiupseerioppilasta. Varuskunnan palkkojen ja päivärahojen summa oli vuosittain noin 20 miljoonaa markkaa. Varuskunnan Lappeenrannan talousalueelta suorittamien hankintojen arvo oli yli 7 miljoonaa markkaa. Varuskuntaan oli myös sijoitettu vuosittain keskimäärin 4 miljoonan markan edestä rakennusrahoja.

Kulttuuripuolellakin varuskunta on edelleen merkittävä tekijä Lappeenrannassa, erityisesti musiikin suhteen. Toivasen mukaan jo vuoden 1918 sodan jälkeen Raskaan tykistörykmentin ja Kenttätykistörykmentti 3:n soittokunnat esiintyivät viikoittain. Tykistön soittokunnat esiintyivät aina vuoteen 1923 saakka. Vuonna 1920 esiintyi kaupunkilaisille jo myös Uudenmaan rakuunarykmentin soittokunta ja vuodesta 1923 lähtien Ratsuväkiprikaatin soittokunta. Ratsuväkiprikaatin soittokunta koostui vuodesta 1926 lähtien 20 miehestä. Se esiintyi myös Helsingissä soittaen kesällä 1927 Esplanadin soittolavalla kuukauden päivät. Varuskunnassa oli soittokuntien lisäksi myös kuorotoimintaa, ja asevelvollisten keskuudesta oli esimerkiksi kesällä 1930 koottu oma jazz-orkesteri. Varuskunnan musiikkitoiminta on jatkunut myös sotien jälkeen. Nykyisin soittokunta eli Rakuunasoittokunta toimii liitettynä Päällystöopistoon.

Varuskunnan merkitys Lappeenrannan urheilutoiminnalle oli voimakas. Lappeenrannan urheilun järjestötoimintaa tutkinut Timo Herranen liittää yleisemminkin sotienväliseen suomalaiseen urheiluun maanpuolustuksen. Urheilun kansalliseksi tehtäväksi katsottiin hänen mukaansa – propaganda-arvon ohella – kansan sotilaskunnon kohottaminen.

Lappeenrannassa tämä ilmeni muun muassa paikallisten seurojen ja varuskunnan tiiviinä yhteistyönä. Jo vuonna 1919 Raskas kenttätykistörykmentti avusti Lappeenrannan luistinseuran kentän kunnossapidossa. Kenttä oli vuosina 1919–1920 varuskunnan hallinnassa olevalla alueella, leirikentällä upseerikasinon edessä. Vuonna 1922 urheilukentälle saatiin paikka leirikentän pohjoispäästä, palaneen ortodoksikirkon ja rautatieaseman vierestä. Varuskunta auttoi kentän rakentamisessa ja varuskunnan joukot osallistuivat kentällä moniin kilpailuihin sekä joukko-osastoina että yksittäisinä kilpailijoina. Leirikentän maastoa käytettiin usein ennen sotia hiihtokilpailujen järjestämiseen. Ratsuväkiprikaati rakensi kaupunkiin vuonna 1922 myös hyppyrimäen.

Urheilutoiminnassa yhteistyöstä hyötyivät sekä varuskunta että kaupunki. Esimerkiksi sotien jälkeen Hämeen ratsurykmentin siirto Lahteen ja Uudenmaan rakuunarykmentin jalkauttaminen heikensivät varuskunnassa toiminutta Hubertus-seuraa. Seura salli vuoden 1946 jälkeen myös siviilien liittyä seuraan ja jatkoi edelleen toimintaansa. Seura käytti toimintaansa Kenttätykistörykmentti 3:n hevosia.

Taloudellisten tekijöiden ja erilaisten kulttuuritoimintojen ohella varuskunnan läsnäolo vaikutti muutenkin kaupungin elämään. Riitta Räsäsen mukaan Lappeenrantaan sijoitettu sotaväki jo 1800-luvulta alkaen muun muassa vakiinnutti kaupungissa virallisten juhlatilaisuuksien muodoiksi marssit, paraatit, sotilassoiton, kenttäjumalanpalvelukset, juhlalliset katselmukset ja kansanjuhlat.

Toivanen listaa varuskunnan itsenäisyyden kaudella Lappeenrannassa pitämistä juhlista näyttävimmiksi muun muassa vuonna 1921 pidetyt Suomen vanhan sotaväen 40-vuotisriemujuhlat ja ratsuväkirykmenttien 10- ja 20-vuotisjuhlat vuosina 1928 ja 1938. Tärkeitä tapahtumia olivat myös Mannerheimin vierailu Uudenmaan rakuunarykmentissä kesäkuussa 1934 ja Ruotsin kruunuprinssi Gustaf Adolfin vierailu Lappeenrannassa samana kesänä, jolloin Uudenmaan rakuunarykmentti järjesti vierailun yhteydessä vastaanoton ja sotaharjoitukset.

Lappeenrannan historiateosta varten tehdyssä kyselyssä eräs vastaajan muistelma 1920- ja 1930-luvun Lappeenrannassa kertoo ratsuväkiprikaatin läsnäolosta myös kaupungin äänien ja hajujen joukossa. Räsäsen lainaaman muistelman mukaan "Minua kiinnostivat Lappeenrannassa erityisesti ratsuväki ja sen harjoitukset leirikentällä, joka oli lähellä ensimmäistä asuntoamme. Kuulen vielä selvästi hevosten kavioiden kopseen mukulakivikaduilla, samoin vossikoiden kavioiden kopseen... Urheilukentällä kuuluivat hurraahuudot, samoin kun eskadroonat vetivät köyttä kilpaillen kuka on vahvin...Rakuunoitten hevosten haju jäi mieleen, kun katselimme eskadroonan ratsastusta kadulla. Sulfiittiselluloosan haju tuli joskus Kaukaalta..."

Varuskunnan ja kaupungin yhteiselo ei tietenkään aina ollut ristiriidatonta. Erityisesti itsenäisyyden kauden alkuvuosina oli varuskunnan ja kaupunkilaisten välillä myös ongelmia. Tämä näkyi lähinnä iltalomien yhteydessä juopotteluina ja tappeluina. Levottomuuksiin eivät aina auttaneet edes vuonna 1921 perustetut katupartiot eli "katujyrät". Toivanen pitää kaupungin Etelä-Saimaa -lehden sotilashuliganismiksi kutsumaan käytökseen syynä vuoden 1918 sodan aiheuttamaa tapojen raaistumista sotaan osallistuneilla ja armeijan palvelukseen jääneillä.

Vielä vuonna 1927 "Garnisoonipäällikkö", eversti G. Palmroth kielsi varusmiehiä oleskelemassa tietyissä paikoissa kaupungilla "siellä vietettävän huonon elämän vuoksi". Paikkoihin kuuluivat matkustajakoti Lepo, Kauppakadun varrella sijainnut ravintola Suomi ja kahvilat Vellamo, Kaleva ja Sampo. Myös rautatieasemalla vetelehtiminen kiellettiin, mutta rantakasinolla oleskelu sallittiin – ainakin toistaiseksi.

Varuskunnan merkityksen Lappeenrannalle voidaan katsoa alkaneen vähentyä jo ennen sotia. Henkinen käännekohta ja symboli – jos sellainen halutaan etsiä – varuskunnan merkityksen vähentymisessä voidaan kuitenkin ajoittaa vuoteen 1947. Tällöin päättyi Lappeenrannan elämää pitkään leimannut ratsastavan ratsuväen toiminta. Heikki Pohjanpään kuvauksen mukaan juhlallinen jalkauttaminen tapahtui seuraavasti:
"Maaliskuun 1. pnä 1947 Uudenmaan Rakuunarykmentti järjestyi viimeisen kerran ratsain tutulle keskuskentälleen. Majuri Leo Hälvän ilmoitettua rykmentin eversti Adolf Ehrnroothille tämä komensi kunnianosoituksen ja Uudenmaan rakuunoiden kaunis valkea standaari saapui laukassa ratsuvääpeli Tauno Melasniemen kantamana ja ratsumestari Veikko Vartiaisen ja luutnantti Toivo Pärssisen vartioimana kiertäen eskadroonan editse rykmentin kärkeen. Sen jälkeen komentaja laskeutui ratsailta ja laski majuri Carl-Birger Petanderin kanssa sinikeltaisilla nauhoilla koristetun seppeleen kaatuneiden muistokivelle. Komentajan noustua ratsaille hän komensi rykmentin marssirivistössä seuraamaan, ja URR ratsasti ulos pääportista kiertäen kaupungin pääkadut. Katujen vierillä seisoi hiljaista siviiliyleisöä ja eräässä kohdassa tuntematon vanha pariskunta heitti suuren kukkavihkon ratsastavan rykmentin tielle. Palattuaan kaupunkikierrokseltaan URR järjestyi jälleen keskuskentälle ja eversti Adolf Ehrnrooth piti rykmentilleen puheen, jossa hän mainitsi varusmiehille näiden olevan viimeisen ikäluokan, joka on saanut ratsuväkikoulutuksen Suomen armeijassa. Komentaja päätti puheensa sanoihin: 'Olen saanut esimiehiltäni käskyn jalkauttaa rykmenttini ja teen sen nyt. Valmiiksi — ratsailta.'
Suomen viimeinen ratsuväkirykmentti oli astunut ratsailta."

Lappeenrannan varuskunnan tulevaisuus kytkeytyi läheisesti konekauteen siirtyneiden joukko-osastojen harjoitusmaakysymykseen. Sotien jälkeen harjoitusmaakysymys oli noussut puolustusvoimien ongelmaksi. Vanhat kasarmialueet – Lappeenrannankin – sijaitsivat kaupunkien yhteydessä. Kun kaupungit olivat kasvaneet ja asutus oli laajentunut laajemmalle alueelle, oli hankaluuksia löytää kohtuullisella etäisyydellä kasarmeista harjoitusalueita ja ampumaratoja. Suurempia harjoituksia ja ampumaleirejä varten jouduttiinkin joukot siirtämään telttamajoitukseen valtion omistamille maille.

Kuten Tervasmäki on todennut, vielä autonomian kaudella varuskunnat voitiin sijoittaa kaupunkeihin, sillä aseiden kantama oli pieni ja ammunnat voitiin suorittaa normaaleilla ampumaradoilla aiheuttamatta ympäristölle vaaraa. Ennen sotia syntyi kuitenkin jo eri puolille maata leirialueita, joissa tykistö ja muut raskaita aseita käyttävät joukot pystyivät suorittamaan ammuntoja. Joukot olivat kuitenkin edelleen pääosin sijoitettuina kaupunkivaruskuntiin. Kuitenkin jo ennen sotia rakennettiin kertausharjoituskeskuksia ja joidenkin joukko-osastojen kasarmeja muun muassa Valkjärvelle, Kiviniemeen, Terijoelle, Lahdenpohjaan ja Niinisaloon. Toisen maailmansodan jälkeen jalkaväen raskas aseistus, panssarintorjunta-aseet ja kranaatinheittimet olivat kehittyneet niin tehokkaiksi, että ammuntoja varten tarvittiin kymmenien kilometrien suoja-alue. Siten kaupunkivaruskuntien läheisyydessä ei enää voitu suorittaa raskaammilla aseilla kovapanosammuntoja.

Karjalan tykistörykmentin lähtöparaati 1979. (Etelä-Saimaa).

Sotien jälkeen puolustusministeriössä tutkittiin, voitaisiinko kasarmialueet rakentaa kevyesti ja vähäisin perustamiskustannuksin, jolloin olisi ollut helppo organisaatiouudistusten myötä muuttaa varuskuntia. Ilmastollisista syistä kevyt rakentaminen kuitenkin katsottiin mahdottomaksi ja ajan mittaan kannattamattomaksi. Tutkittiin myös mahdollisuutta laajentaa kaupunkien kasarmialueita. Tämä kariutui lähinnä kaupunkimaan kalliiseen hintaan.

Vielä 1950-luvulle saakka ongelma ratkaistiin samoin kuin ennen sotia. Valtio osti ja lunasti harjoitusalueita ammuntoja varten ja joukko-osastot puolestaan olivat edelleen majoittuneina vanhoihin kaupunkivaruskuntiin. Tervasmäen mukaan ratkaisua pidettiin joukko-osastojen komentajien keskuudessa hyvänä ja katsottiin, että ylipäätään uusien, maaseudulle sijoitettujen varuskuntien rakentamiseen ei olisi edes varoja. 1950-luvun puolivälissä päädyttiin kuitenkin siihen, että varuskunnat tulisi sijoittaa maaseudulle harjoitusalueen keskelle. Tällä menettelyllä katsottiin voitettavan joukkojen siirtoihin kuluva aika, joka taas voitaisiin käyttää koulutuksen tehostamiseen. Siirtymisen taloudellista puolta helpotti se, että monet laajenevat kaupungit olivat innokkaita hankkimaan kasarmialueita tonttimaiksi.

Lappeenrannassa leirikenttä oli vielä ennen sotia hyvä harjoituspaikka ratsuväelle. Hämeen ratsurykmentissä palvellut everstiluutnantti Otto Lilius muun muassa luonnehti lähes kolme kilometriä pitkää ja 1/2–3 kilometriä leveää, avointa ja melko tasaista kenttää lähes ihanteelliseksi harjoituspaikaksi.

Ampumaharjoitusten osalta ilmeni kuitenkin vaikeuksia jo itsenäisyyden kauden alussa. Tykistökoulun kovapanosammunnoissa ammukset kantautuivat leirikentän suunnassa 4–5 kilometrin päähän Lavolan kylän liepeille. Myös käsiasein suoritetuissa ammunnoissa oli vaikeuksia. Ennen Huhtiniemen ampumaradan valmistumista 1930-luvun alussa suoritettiin ammunnat leirikentän ampumaradalla. Ammuntojen aikana oli Korkea-Ahon tiellä ratsuvartio estämässä liikkumista kaupungin suuntaan. Aseiden teho oli kuitenkin jo niin suuri, että Korkea-Ahon pelloilla työskentelevät joutuivat ajoittain suojautumaan vinkuvilta kimmokkeilta.

Sodan jälkeen muutospaineet alkoivat näkyä varuskunnan sisällä. Jo 1960-luvulla oli Karjalan tykistörykmentin piirissä huhuttu rykmentin sijoituspaikan vaihtuvan. 1970-luvulla rykmentin muutosta alkoi tihkua entistä enemmän tietoa, ja 1970-luvun alussa tiedot odotettavissa olevasta joukko-osaston siirrosta Valkealan pohjoisosaan Vekaranjärvelle vaikuttivat kantahenkilökunnan keskuudessa muun muassa henkilöstön hakeutumisena muihin joukko-osastoihin.

Vekaranjärven rakennustyöt olivat alkaneet työllisyystöinä jo vuoden 1963 lopussa, ja Karjalan

Rakuunat marssivat Lappeenrannasta

8/9-89

Uudenmaan Rakuunapataljoona vietti torstaina viimeisen kerran vuosipäiväänsä, Breitenfeldin taistelun muistopäivää. Vuoden lopussa rakuunapataljoonan toiminta itsenäisenä joukko-osastona päättyy.

kunnalta ja perinnekomentajaksi määrätyltä Päällystöopiston apulaisjohtajalta.

Mikkelissä sijaitsevan Savon Prikaatin kokoonpanoon kuuluvan jääkäri...

□ Professori Kalervo Ohela (oik.) luovutti 66 360 nimeä käsittäneen adressin puolustusministeri Ole Norrbackille. Nimiä oli kertynyt kautta maan, 40 prosenttia niistä naisilta.

□ — Paljon on nimiä... Puolustusministeri kannusti adressin jättäjiä toteamalla, ettei "näytä olevan pelkoa rakuunaperinteen katkeamisesta".

□ Aulis Veikkolainen, 75, rakuuna vuodelta 1935. Kaviokoukku ei nytkään puuttunut vuoden 1922 mallia olevan rakuunapuvun taskusta.

Rakuunapataljoonan siirto herätti kaupungissa kansanliikkeen. Etelä-Saimaa 9.9.1988 ja 8.9.1989.

prikaati oli pääosin siirtynyt varuskuntaan 1970-luvun loppuun mennessä. Tykistörykmentin tuli nyt myös siirtyä varuskuntaan. Rykmentin henkilökunta ei ollut lainkaan innostunut siirtymään Vekaranjärven korpivaruskuntaan – siirtohalukkuudesta suoritetun kyselyn perusteella Vekaranjärvelle halusi siirtyä vain kymmenesosa henkilökunnasta. Lappeenrannassa haluttiin pysyä, sillä monet olivat juurtuneet kaupunkiin ja kokivat sen viihtyisäksi asuinpaikaksi. Lisäksi 60 prosentilla siirtymään haluttomista oli oma asunto kaupungissa ja 80 prosentilla vaimolla oli pysyvä työpaikka Lappeenrannassa. Vuosina 1972 ja 1973 siirtyikin tykistörykmentistä 18 upseeria tai aliupseeria reserviin tai muihin joukko-osastoihin.

Ennen siirtymistä vaihtui rykmentin komentaja viimeisen kerran Lappeenrannassa, kun reserviin siirtyvän komentajan, eversti Ilkka Seppälän tilalle määrättiin komentajaksi eversti Pekka Aitero. Komentajan tehtävien vaihto tapahtui vuonna 1977. Seuraavana vuonna rykmentti vietti vielä 60-vuotisjuhliaan Lappeenrannassa. Vuosina 1978 ja 1979 rykmentistä erosi, siirtyi eläkkeelle tai siirtyi kaupungin muihin joukko-osastoihin Vekaranjärvelle muuton vuoksi 47 sotilas- ja siviilihenkilöä. Rykmentin työntekijöistä siis vaihtui lähes puolet kahdessa vuodessa. Rykmentin viimeinen patteri jätti Lappeenrannan helmikuussa 1980.

Tykistörykmentin siirtyessä kaupunki menetti noin 250 veronmaksajaa, joista osa oli kantahenkilökunnan perheenjäseniä. Menetysten joukkoon kuului myös tykistörykmentin 10 miljoonan markan "liikevaihdon" katoaminen kaupungista.

Lappeenrannassa ei katsottu välttämättömäksi lopettaa koko varuskuntaa. Keväällä 1972 katsoi everstiluutnantti Jukka Suviniemi artikkelissaan Sotilasaikakauslehdessä, että kun Taipalsaarelle – noin 30 kilometrin päähän varuskunnasta – oltiin saamassa puolustuslaitokselle noin 2 200 hehtaaria käsittävä harjoitus- ja ampuma-alue, niin Lappeenrannan varuskunnan kehittäminen nykyaikaiseksi kaupunkivaruskunnaksi oli mahdollista.

Jo aiemmin oli tehty päätös kehittää varuskunta-alue kanta-aliupseerikoulun, sotilaspiirin esikunnan ja Uudenmaan rakuunapataljoonan varuskunnaksi. Kehittämistoiminta oli Suviniemen mukaan ollut pysähdyksissä 10 vuoden ajan eli lähes koko 1960-luvun. Tämä oli johtunut Suviniemen mukaan siitä, että Karjalan tykistörykmentin uusi sijoituspaikka oli jäänyt avoimeksi. Tilanne laukesi vuonna 1966, jolloin tehtiin päätös uusien tilojen rakentamisesta tykistörykmentille Valkealan varuskuntaan.

Vielä vuonna 1985 katsottiin, että varuskunta – ja Uudenmaan rakuunapataljoona – tulisi pysymään Lappeenrannassa. Puolustusministeriön katsottiin sijoittaneen niin paljon varoja varuskuntaan, ettei sitä olisi järkevää siirtää pois kaupungista. Uudenmaan rakuunapataljoonan komentaja piti

varuskunnan sijaintia kaupungin keskustassa etuna. Kun varuskunta sijaitsi vilkkaan kaupungin keskustassa, oli “tästä se hyöty, että varuskuntaan ei tarvitse rakentaa ja järjestää paljoa vapaa-ajan palveluja, kuten korpivaruskuntiin. Lappeenrannassa on hyvin monipuolinen palveluvarustus ja kulttuuritarjonta. Tämä on meille eduksi”.

Pian rakuunapataljoona jouduttiin kuitenkin pääosin lopettamaan. Puolustusministeriö päätti keväällä 1989, että Lappeenrannan rakuunapataljoona siirrettäisiin Mikkeliin eli käytännössä lopetettaisiin tammikuussa 1990. Kaakkois-Suomen sotilasläänin komentaja Gustav Hägglundin mukaan rakuunoiden hanketta ei voinut estää. Varusmiesten määrän koko ajan vähetessä olivat Kaakkois-Suomen kehitettävät varuskunnat Mikkelin Karkialampi ja Valkealan Vekaranjärvi – Lappeenrannan varuskunnan sijainti kaupungin keskustassa esti Hägglundin mukaan varuskunnan kehittämisen, hankalaa oli esimerkiksi ammuntojen järjestäminen kilometrien päässä Taipalsaarella.

Hanke herätti suurta vastustusta. Muun muassa Rakuunakilta vetosi puolustusministeriin ja puolustusvoimain komentajaan Uudenmaan rakuunapataljoonan säilyttämiseksi itsenäisenä joukko-osastona Lappeenrannassa. Asiasta tehtiin jopa eduskuntakysely. Kyselyn jätti lappeenrantalainen kansanedustaja Heikki Järvenpää ja sen oli allekirjoittanut 101 kansanedustajaa.

Lähes kansanliikkeen tasolle noussut vastustus huipentui Rakuunakillan ja Ratsumieskillan keräämiin rakuunapatataljoonan lopettamista vastustavien nimilistoihin. Listoihin kertyi 66 360 nimeä. Puolustusministerille luovutettu adressi ja muu vastustus ei onnistunut kuitenkaan perumaan rykmentin lopettamista, joskin suunnitelma puolustuvoimien komentajan Jaakko Valtasen toimesta otettiin vielä tutkittavaksi. Siirtoa ei kuitenkaan peruttu. Kuitenkin Lappeenrantaan jätettiin pieni osasto pataljoonasta ja soittokunta.

Siirtoa vastusti muun muassa kaupungin päälehti Etelä-Saimaa. Otsikolla “Rakuunoiden siirtopuuha hölmöläisten hommaa” katsottiin lehden pääkirjoituksessa muun muassa rakuunoiden siirtoa voitavan vastustaa perustellusti perinteisiin, työpaikkoihin ja moniin muihin seikkoihin vedoten. Tärkeimmäksi periaatteelliseksi näkökulmaksi lehti kuitenkin katsoi maanpuolustushengen – siirron katsottiin romuttavan Kaakkois-Suomen hyvän maanpuolustushengen.

Kaupungissa pidettiin mahdottomana hyväksyä pataljoonan siirtoa, kun jo Karjalan tykistörykmentistä oli jouduttu luopumaan. Lappeenrannan edusmiehet katsoivat rakuunoiden poislähtiessä menetettävän noin 100 – 200 työpaikkaa, mitä pidettiin raskaana iskuna muuttotappiosta kärsivässä kaupungissa. Rakuunapataljoonan lopettamisen katsottiin myös murentavan vaalitun rakuunaperinteen. Lappeenrannan kaupunginjohtajan Jarmo Kölhin mukaan: “Olemme markkinoineet paikkakuntaa rakuunakaupunkina, hankkineet sotilassoittokunnalle perinteiset rakuunapuvut ja järjestäneet Linnoituksessa kaikenlaista perinteeseen liittyviä tilaisuuksia, joihin ihmiset ovat olleet tyytyväisiä. Nyt ollaan tältä kaikelta lyömässä pohja pois”.

Kaupunginjohtaja yritti vielä toukokuun lopussa 1988 vierailullaan puolustusministerin luona saada hanketta perutuksi. Tässä ei kuitenkaan enää onnistuttu, joskin ilmeni, että Lappeenrantaan voisi jäädä kooltaan hiukan suurempi eskadroona ja varuskuntasoittokunta – soittokunnan oli keskustelussa todettu olevan tärkeä Lappeenrannalle maanpuolustushengen vaalijana sekä matkailun ja musiikkielämän kannalta.

Uudenmaan rakuunapataljoonan lopettamista ei siis onnistuttu perumaan. Siirron vastustus nimilistojen keruineen merkitsi kuitenkin piristysruisketta ratsuväkiperinteiden vaalintaan Lappeenrannassa. Siirtohankkeiden myötä perustettiin Ratsuväen Tuki ry -niminen yhdistys. Yhdistyksen perustajina toimivat Ratsumieskilta ja Rakuunakilta eli ratsumiehissä ja rakuunoissa palvelleiden kiltajärjestöt. Yhdistyksen valtuuskunnan puheenjohtajaksi kutsuttiin kenraaliluutnantti R.W. Stewen, puheenjohtajaksi tuli toimitusjohtaja Eero Räihä Lappeenrannasta ja pääsihteeriksi Uudenmaan rakuunapataljoonan perinneupseeri kapteeni Ari Koponen. Ratsuväen tuen tarkoituksena oli huolehtia suomalaisen ratsuväen perinnöstä ja sen elävöittämisestä. Toimintana oli muun muassa vuoden 1922 ratsuväkiunivormuihin puettujen ratsastajien kiertely Lappeenrannassa kesäkaudella sekä varuskuntasoittokunnan ohella ratsuväen reservin soittokunnan esiintyminen puistokonserteissa. Yhdistys myös järjesti kansalaisjuhlan Suomen rakuunarykmentin perustamisen 100-vuotisjuhlan kunniaksi 17.4.1989.

Yhdistyksen toimesta avattiin myös kesäisin toimiva Ratsuväen perinnekioski sataman tuntumaan, linnoitukseen johtavan tien laidassa sijaitsevaan Pusupuistoon eli vanhalle linnoitusesplanadille. Rakuunoiden siirtohankkeen aikana lahjoitti vielä Suomen yhdyspankki kaupungille kuvanveistäjä

Pentti Papinahon tekemän rakuunapatsaan, joka sijoitettiin linnoitukseen johtavan tien varteen.

Lappeenrannan matkailupäällikkö katsoi joka tapauksessa, että vaikka rakuunapataljoona siirtyisikin Mikkeliin, kaupungissa säilytetään kesäisin ratsastavat vuoden 1922 asetakkeja käyttävät ratsastajat. Matkailupäällikkö arveli näiden itse asiassa tulevaisuudessa herättävän entistä enemmän nostalgiaa. Myös sotilassoitto tulisi jatkumaan.

Rakuunapataljoonan lopettamisen jälkeen esiin nousi kysymys Lappeenrannan laajojen varuskunta-alueiden käytöstä tulevaisuudessa. Vielä vuoden 1988 aikana tulkittiin armeijan luopuvan myös Lappeenrannan varuskunnan alueesta. Puolustusvoimat katsoi kuitenkin tarvitsevansa edelleen varuskunnan rakennuksia, useat rakennukset muun muassa olivat varastokäytössä. Siten esimerkiksi esitykset alueen ottamisesta kaupungin asuinkäyttöön tyrmättiin kaupungille annetussa lausunnossa.

Vuoden 1988 puolivälissä perustettiin työryhmä pohtimaan varuskunta-alueen tulevaa käyttöä ja pataljoonan lopettamisen seurauksia Lappeenrannalle. 16.5.1989 puolustusministeri Ole Norrbackille luovutetussa muistiossa ehdotettiin varuskunta-alueen saneeraus- ja rakennustöihin käytettäväksi vuoteen 1994 mennessä yhteensä 35 miljoonaa markkaa. Keskeiseksi tekijäksi nähtiin Päällystöopiston kehittäminen. Opiston arveltiin tulevaisuudessa laajenevan ja oppilasmäärän kasvavan. Päällystöopistolle ehdotettiin rakennettavaksi muun muassa uudet oppilasmajoitustilat, kuntotalo, esikunta- ja kouluttajatilat, ajoneuvokatokset ja auditorio. Päällystöopiston kehittymiseen uskoi myös muistion vastaanottanut ministeri.

Toisen Lappeenrannan varuskunta-alueen käyttöä pohtineen työryhmän selvitys valmistui vuoden 1990 alkupuolella. Työryhmä päätyi esityksessään kolmeen vaihtoehtoon. Tuleva toiminta oli ensimmäisen vaihtoehdon mukaan mahdollista keskittää Päällystöopiston alueelle, jonne tuli mahdollisesti myös rakentaa lisää tiloja. Toisen vaihtoehdon mukaan toiminnat sijoitettaisiin rakuunamäelle eli vanhalle varuskunta-alueelle, ja päällystöopiston alueelle ei rakennettaisi kuin se, mitä rakuunoiden alueelle ei voitaisi sijoittaa. Kolmannen mallin mukaan koko rakuunamäki säilytettäisiin puolustushallinnon alueena ja päällystöopiston toiminta mukautettaisiin sen mukaan.

Käytön kannalta vaihtoehdot katsottiin tasaväkisiksi. Pääesikunnassa todettiin tulevien päätösten olevan pitkälti kiinni siitä, millaista toimintaa alueelle tulisi ja olisiko joku valmis maksamaan rakennuksista. Kaupanteon esteenä katsottiin toisaalta olevan museoviraston kanta siitä, että kasarmialueen rakennukset olivat säilytettäviä. Sinänsä myös pääesikunta oli rakennusten säilyttämisen kannalla ja katsoi, että uusien rakennusten rakentaminen tuli sijoittua päällystöopiston alueelle.

Rakuunoiden jättämien tilojen katsottiin sinänsä sopivan kehittyvän Päällystöopiston tarpeisiin. Kaakkois-Suomen sotilasläänin uusi komentaja, kenraalimajuri Heikki Koskelo katsoi helmikuussa 1990 julkaistussa haastattelussa armeijan tarvitsevan tilaa, joissa voidaan järjestää kertausharjoituksia, henkilökunnan koulutustilaisuuksia ja varusmiesten erikoiskursseja. Lappeenrannassa oli Koskelon mukaan kaikki tähän toimintaan tarvittava valmiina: ruokala, kasarmit ja päällystöopistossa opettajat. Vanhat kasarmit oli hiljattain peruskorjattu, yksi niistä jopa opetustarkoituksiin.

Lappeenrannan varuskunta näyttää siten jäävän paikalleen vielä varusmiesjoukko-osastojen siirtämisen jälkeenkin. Päällystöopiston johtajan Antero Pärssisen mukaan “On luonnollista, että Rakuunoiden siirtopäätös on koettu täällä kipeänä. Lappeenrannan varuskunta ei kuitenkaan tyhjene vaan sinne jää edelleen noin 500 sotilasta, joista valtaosa tulee ympäri Suomea opiskelemaan vaativaan sotilaskouluttajan, -johtajan ja -kasvattajan tehtävään”.

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Etelä-Karjalan museo (EKM)
Lasse Laaksosen kokoelma
Eero Muinosen kokoelma
Rakuunakokoelma
Valokuvakokoelma

Lappeenrannan kaupunginarkisto (LKA)
Kazanzovin muistiinpanot Lappeenrannan linnoituksesta (Murron kokoelma, venäjänkieliset muistiinpanot 1900-luvun alusta; J. Wolkoffin käännös 1940-luvulta)
Karttakokoelmat
Lappeenrannan kaupunginvaltuuston pöytäkirjat
Lappeenrannan rakennusjärjestykset
Rakuunarykmenttiä koskevat asiakirjat 1880-1942
Toivasen kokoelma
Valokuvakokoelmat
Viskari, Pentti: Lappeenrannan 29. reservikomppania 1883-1902 (moniste).

Lappeenrannan rakennusvalvontaviraston arkisto.
Varuskunnan rakennuksia koskevat piirustukset.

Mikkelin maakunta-arkisto (MMA)
Kartat ja piirustukset
Lappeenrannan ortodoksisen kirkon historiikkikirja
Valokuvakokoelma

Museoviraston historian kuva-arkisto
Valokuvakokoelma

Museoviraston rakennushistorian osasto
Lappeenrantaa koskevat asiakirjat
Rakennushistorian osastolla säilytettävä yleisten rakennusten ylihallituksen kirjasto
Rakennushistorian osaston arkiston valokuva-arkisto
Rakennushistorian osaston venäläisten insinöörikomennuskuntien piirustusarkisto
Yleisten rakennusten ylihallituksen viisikymmenvuotiskertomus 1865.27.10.1915 (kopio)

Neuvostoliiton laivaston keskussota-arkisto (TsGAVMF, Tsentralnij Gosudarstvennij Arhiv Voenno-Morskovo Flota)
Fondi 3/L

Neuvostoliiton keskussota-arkisto (TsGVIA, Tsentralnij Gosudarstvennij Vojenno-Istoritseskij Arkiv)
Fondit 349 ja 359

Neuvostoliiton vanhojen asiakirjojen keskusarkisto (TsGADA, Tsentralnij Gosudarsvennij Arkiv Drevnij Aktov)
Fondi 20, ex. 323, 2–63

Puolustusministeriö (PLM)
Rakennusosastolla Helsingissä säilytettävät Lappeenrantaa koskevat kartat ja piirustukset
Lappeenrannan rakennustoimiston kartat ja piirustukset

Ruotsin sota-arkisto (KrA)
Krigskollegium. Fortifikationsdepartementet E III. Inkomna handlingar (mikrofilmi VA).
Krigskollegium. Fortifikationsdepartementet. G I kassaräkenskaper 1722–1741 (mikrofilmi VA).
Krigskollegium. Fortifikationsdepartementet. Inkomna handlingar 1733. Lappeenrantaa kuvaava liitekartta (mikrofilmi VA).
Stads- och Fästningsplaner. Finland.

Ruotsin valtionarkisto (RA)
Administrativa handlingar rörande armén. Överbefälhavare i Finland (mikrofilmi VA).
Grevliga Ätten Löwens arkiv
Kartasamlingar

Uppsala universitetsbiblioteket (UUB)
Handritade kartor över Finland. Villmanstrand. (Kartoista käytetty Lappeenrannan kaupunginarkiston valokuvia).

Suomen rakennustaiteen museo
Piirustuskokoelma
Valokuvat

Suomen sota-arkisto (SA)
Erinäisten sotilasviranomaisten asiakirjoja: Handlingar angående indragna fästningar 1835–1848, Handlingar angående militieverkets byggnader och jordområden inom Viborgs län, Förteckning öfver Militie byggnaderna 1887.
Kenraalimajuri O.T.Schaumanin kokoelma
Suomen rakuunarykmenttiä koskevat asiakirjat
29. reservikomppanian asiakirjat

Suomen Valtionarkisto (VA)
Acta historica -kokoelma
Kenraalikuvernöörin kanslia (KKK)
Mikrofilmikopiot Ruotsin valtionarkistosta ja sota-arkistosta
Neuvostoliitosta kopioidut mikrofilmit (NL 205/41 ja 42)
Rakennushallituksen arkisto
Rakennushallituksen piirustusarkisto (RaKH)
Senaatin talousosasto (STO)
Senaatin sotilastoimituskunta
Tarmon arkisto. Palovakuutukset Lappeenranta.
Topographica -kokoelma
Valtion itsenäisyyshistoriakokoelma
Viipurin kuvernementin atlas
Viipurin kuvernementin arkkitehdinviraston piirustuskokoelma
Viipurin läänin järjestämiskomitean arkisto
Venäläiset sotilasasiakirjat

Varuskuntahistoriaa varten ovat antaneet tietoja Pertti Huttunen, Mikko Leppänen, Matti Miikkulainen, Eero Muinonen ja Martti Tuusvuori

SANOMALEHDET
Aamulehti
Aura
Etelä-Karjala
Etelä-Saimaa
Finland
Folkvännen
Helsingfors Dagblad
Helsingin Sanomat
Hufvudstadsbladet
Hämeen Sanomat
Ilmarinen
Kaiku
Keski-Suomi
Laatokka
Lappeenrannan Uutiset
Lappeenrantalainen
Nya Pressen
Oulun Ilmoituslehti

Oulun Lehti
Saimaan Sanomat
Sanomia Turusta
Savo
Turun Lehti
Uusi Suometar
Viborgsbladet
Viipurin Uutiset
Wasa Tidning
Åbo Tidning
Östra Finland

PAINETUT LÄHTEET JA MONISTEET

AHONEN, VOITTO: Garnisonernas uppkomst och deras betydelse i Finland 1721–1740. Teoksessa Historiallinen Arkisto 98 (toim. Rauno Endén). Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1991.

Aliupseeri 2/1960.

AMBURGER, ERIK: Geschichte der Behördeorganisation Russlands von Peter dem Grossen bis 1917. Studien zur Geschichte Osteuropas X. Leiden 1966.

ANTIKAINEN, JYRKI: Lappeenrannan väestö. Teoksessa Lappeenrannan kaupungin historia 1917–1966. Ensimmäinen nide. Jyväskylä 1988.

Arkkitehti 1–2/1961

ARTÉUS, GUNNAR: En vetenskapligt obelyst lokalsamhällestyp den svenska garnisonsstaden 1620–1985. Teoksessa Den nordiska garnisonsstaden. Suomen Historiallinen Seura. Historiallinen Arkisto 92. Jyväskylä 1988.

ARTÉUS, GUNNAR: Krigsmakt och samhälle i frihetstidens Sverige. Stockholm 1982.

ASTALA, KEIJO: Venäläistä puolustus- ja selustatoimintaa Suomessa vv. 1808 – 1809 sodan edellä ja aikoina. HArk 61. Turku 1967.

BASTAREVA, L.I. & SIDOROVA, V.I.: Petropavlovskaja krepost. Leningrad 1989.

BELIDOR, B. F. : La Science des ingénieurs. Paris 1729.

BERG, EJNAR: Erik Josephson och svensk kasernarkitektur. Uddevalla 1975.

BERG, EJNAR: Försvarets förläggningsbyggnader under 300 år. Arkitektur 2/1975.

BERG, EJNAR: Kaserner, baracker och hyddor. Svenska soldatboningar under fyra århundraden. Uddevalla 1981.

BERGH, C. R.: Anteckningar under en resa genom Finland år 1735. Förhandlingar och Uppsatser 3. Skrifter utgiven av SLSiF 9.

von BONSDORFF, CARL: Kejsar Alexander I och finska officersskåren. Teoksessa Finsk Tidskrift för vitterhet, vetenskap, kons och politik. Utgifven af R.F.v. Willebrand. Senare halfåret 1915. TOM LXXIX. Helsingfors 1915.

BOXSTRÖM, A.: Käsikirja Suomen reservimiehille. Helsinki 1885.

BROCKMAN, NILS REINHOLD: Utdrag ur Nils Reinh. Broocmans Dagbok under en resa genom Finland, Lifland, Tyskland och Danmark i sällskap med Justitierådet Jac. Langebek. Samlade och utgifna af K. G. Leinberg. Bidrag till kännedom af vårt land IV. Jyväskylä 1888.

BRUNS, EGON: Saksalaisen tykistön mukana Suomen vapaussodassa. Teoksessa Ensimmäiset

aseveljemme 1943.

BÜSCHING, ANTON FRIEDRICH: Lyhyt kuvaus Venäjän valtakunnan Viipurin kuvernementin Kymenkartanon läänistä. Laadittu vuonna 1764. Teoksessa Haltsonen, Sulo: Kymin historia I. Tekstin käännös Haltsosen. Kouvola 1960.

CASTRÉN KLAUS: Suomen rakuunarykmentti 1889-1901. Upseeristo ja siviilivirkamiehistö. Etelä-Karjalan museon julkaisusarja n:o 10. Lappeenranta 1984.

CASTRÉN, R.: Asevelvollisuudesta Suomessa. Kansanvalistus-Seuran toimituksia XXVI. Helsinki 1880.

CASTRÉN, LIISA: Lappeenrannan kaupungin historia 1812–1918. Lappeenranta 1957.

CORVISIER, ANDRÉ: Armées et sociétés en Europe de 1494 à1789. Vendôme 1976.

de la CROIX, HORST: Military Architecture and the Radial City Plan in Sixteenth Century Italy. The Art Bulletin XLII, no. 4, 1960.
de la CROIX, HORST: Military Considerations in City Planning: Fortifications. New York 1972.

DAHLSTRÖM, SVANTE: Anteckningar om militära boställen 1681 – 1809. Publikationer utgivna av Hembygdsföreningen i Åbo, N:o 6. Helsingfors 1914.

DANIELS, EMIL: Geschichte des Kriegswesens V. Das Kriegswesen der Neuzeit. Leipzig 1912.

DAVIDSSON, ÅKE: Handritade kartor över Finland i Uppsala universitetsbibliotek. Uppsala 1957.

Den Finska Militären. Suomen sotalaitos. Tukholma 1902.

Deutsches Bauhandbuch, Band II. Baukunde des Architekten, zweiter teil. 4. Kasernen (bearbeitet von G. Voigtel). Berlin 1884.

DIETHARDT, DIEDERICH ANTHON VON.: Vuoden 1742 sotaretken aikana Suomen suuriruhtinaskunnassa kaikkein velvollisuudenmukaisimmin pidetty päiväkirja. Teoksessa Mattila, Tapani (toim.): Sodankäynti Suomessa 1742. Kahden sotapäiväkirjan mukaan. Sotatieteen laitos. Sotahistoriallisia julkaisuja N:o 1. Helsinki 1983.

DILICH, JOHAN WILHELM: Peribologia oder Bericht von Vestungsgebewen vieler Örter. Frankfurt 1640.

Documenta Historica VI. (DH VI). Suomalaisen Tiedeakatemian julkaisemia pohjoismaiden historiaa valaisevia asiakirjoja. Helsinki 1939.

DUFFY, CRISTOPHER: The Fortress in the Age of Vauban and Frederick the Great 1660–1789. Siege Warfare Volume II. London 1985.

DÜRER, ALBRECHT: Befestigunslehre. 1527.

EIMER, GERHARD: Die Stadtplanung im Schwedischen Ostseereich 1600–1715. Mit Beiträgen zur Geschichte der Idealstadt. Stockholm 1961.

ENGELHARDT, NIKOLAI HENRIK: Die Beschreibung russisch käyserlichen Gouvernements von Wiburg (1767). Suomen historian lähteitä VII. Helsinki 1972

ERICSSON, ERNST: Kungl. Fortificationens historia IV:2. Stockholm 1934.

ERICSSON, ERNST & VENNBERG, ERIK: Erik Dahlbergh. Hans Levnad och Verksamhet. Uppsala 1925.

ERICSSON, ERNST & RABE, GUSTAF: Kungl. Fortificationens historia IV:1. Stockholm 1930.

FABRITSIUS, I. G.: Voenno-inzenernoe vedomstvo v carstvovanie Imperatora Aleksandra I. I–II.

Sankt Peterburg 1903.

Finlandskie draguni. (Vospominanija). San Francisco 1959.

Finsk Militär Tidskrift 1895. Nimimerkki C.F.W: De finska truppernas kasärnetablissement.

Finsk Militär Tidskrift 1900. Om officerhästarnas remontering vid finska dragonregementet.

Finsk Militär Tidskrift 1901. Den finska militärens reserv 1883–1901.

Finsk Militär Tidskrift 1897. Ernst Baeckman: Finska dragonregementets förseende med fronthästar.

Finsk Militär Tidskrift 1895. Finska dragonregementets byggnader i Villmastrand.

Finsk Militär Tidskrift 1889. F. Blåfjeld: Projekt till de blifvande kavallerikasernenrnas planering.

Finsk Militär Tidskrift 1892. M. Buch: Reseberättelse.

Finsk Militär Tidskrift 1894. Betänkande till ändradt förslag för Finska Dragonregementets förseende med unga remonthästar.

Finsk Militär Tidskrift (FMT) 1886. Förteckning öfver de barackbyggnader, som skola uppföras för två finska arméskarpskyttebataljoner i lägret vid Krasnoje Selo.

Finska Militären 1881-1901. Öfvertryck från Finsk Militär Tidskrift, hh. XI och XII 1901.

FOUCAULT, MICHEL: Tarkkailla ja rangaista. Keuruu 1980.

Författningssamling n:o 19/1889. Storförstendomet Finlands Författningssamling n:o 19/1889 angående uppsättande af finska rytteri.

GRIPENBERG, SEBASTIAN: Beskrifning af Finska Dragonregementets i Willmanstrand kaserner. Tekniska föreningens handlingar 1889.

GRIPENBERG, G. A.: Anteckningar rörande Den år 1812 Uppsatta Finska Militärens Historia. Särtryck ur Finsk Militär Tidskrift åren 1892, 1893 och 1894. Helsingfors 1894.

GROTENFELT, KARL: Anteckningar om indelta dragoner i östra Finland 1644–1721. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland CCLXXIX. Helsinki 1940.

GROTENFELT, N.K.: Anteckningar om indelta dragoner i östra Finland 1644–1721. Sv. Litt. Skpt i Finland CCLXXIX. 1940.

GYLDÉN 1838: C.W. Gyldénin kaupunkikartat vuosilta 1837–1843. Näköispainos. Maanmittauhallituksen karttapaino. Helsinki 1984.

HAARIO, SEPPO: Tallipalvelus ja ratsastuskoulutus ratsuväkiprikaatissa. Teoksessa (toimittaneet) Himanen, Ilkka & Haario, Seppo & Heliö, Ahti & Rinno, Soile: Ensin hevonen – sitten mies. Ratsuväkiperinnettä. Etelä-Karjalan museon julkaisut n:o 5. Lappeenranta 1979.

HALILA, AIMO: Suomen Rakennushallinto 1811–1961. Helsinki 1967.

HALILA, AIMO: Nordenstreng, Sigurd & Halila, Aimo: Haminan historia I. Ruotsin vallan aika vuoteen 1742. Mikkeli 1974.

HALILA, AIMO: Rakennushallinto. Suomen rakennushallinto 1811–1961. Helsinki 1967.

HANKIPOHJA & LEINONEN: Kaksi vuosikymmentä kenttätykistön elämää. KTR I vv. 1918–1940. Helsinki 1948.

HEDBERG, JONAS: Kungliga Finska artilleriregementet. SLS 404. Helsingfors 1964.

HEIMALA, AARNE: Lappeenrannan vanhin asemakaava. Lappeenrannan kilta r.y.:n julkaisuja 1. Lappeenranta 1960.

HELIÖ, AHTI: Elämää eskadroonassa ja sen ulkopuolella. Teoksessa (toimittaneet) Himanen, Ilkka & Haario, Seppo & Heliö, Ahti & Rinno, Soile: Ensin hevonen – sitten mies. Ratsuväkiperinnettä. Etelä-Karjalan museon julkaisut n:o 5. Lappeenranta 1979.

HERRANEN, TIMO: Lappeenrannan puolue-elämä ja kunnallishallinto. Teoksessa Lappeenrannan kaupungin historia 1917–1966. Ensimmäinen nide. Jyväskylä 1988.

HERRANEN, TIMO: Lappeenranta koulu- ja kulttuurikeskuksena. Teoksessa Lappeenrannan historia 1917–1966. Toinen nide. Jyväskylä 1989.

HIMANEN, ILKKA: Palvelus ja koulutus. Teoksessa (toimittaneet) Himanen, Ilkka & Haario, Seppo & Heliö, Ahti & Rinno, Soile: Ensin hevonen – sitten mies. Ratsuväkiperinnettä. Etelä-Karjalan museon julkaisut n:o 5. Lappeenranta 1979.

HIRN, HANS: Willebrandska regementet 1739–1743. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland. Nr 392. Åbo 1962.

Historiallinen Arkisto IX. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1886.

HOFFMAN, KAI: Lappeenrannan kunnallistalous ja elinkeinoelämä. Teoksessa Lappeenrannan kaupungin historia 1917–1966. Ensimmäinen nide. Jyväskylä 1988.

HÜLPHERS, ABRAHAM ABRAHMSSON: Dagbok och Samlingar uppå en Resa Om Somern 1760. Samlade och utgifna af K. G. Leinberg. Bidrag till kännedom af vårt land. II. Jyväskylä 1886.

af HÄLLSTRÖM, OLOF: Sveaborg, Viapori, Suomenlinna. The Island Fortress off Helsinki. Rungsted Kyst 1986.
HÄYRYNEN, MAUNU: Kaupunkipuisto 1800-luvulla. Teoksessa Ars Suomen taide 4. Helsinki 1989.

Itsenäisen Suomen kenttätykistö rauhan aikana: Itsenäisen Suomen kenttätykistö rauhan aikana. Suomen Kenttätykistön Säätiö. Joensuu 1983.

IVALO, SANTERI: (Ingman, Santeri). Reservikasarmista. (Ensimmäinen painos vuonna 1892). Helsinki 1931.

JALKANEN, K. J.: Lappeenrannan kaupungin historia 1649–1741. Jyväskylä 1913.

JORMAKKA, KARI: Lappeenrannan merkittävät rakennukset. Lappeenrannan kaupunki. Kaupunkisuunnittelutoimisto. Yleiskaavaosasto. Julkaisu C4/1984.

JUVELIUS, EINAR W.: Suomen puolustuskysymys ison- ja pikkuvihan välisenä aikana 1721 – 1741. Kokkola 1919.

JÄHNS, MAX: Geschicte der Kriegswissenschaften vornemlich in Deutschland. Dritte Abteilung. München und Leipzig 1891.

JÄÄKÄRITYKISTÖ 1916–1966. Julk. jääkäripatteristo, toim. Sallinen, Mauri & Salokangas, Sakari & Vänttinen, Olavi. Helsinki 1966.

KARJALAN TYKISTÖÄ. VIIPURI–LAPPEENRANTA–VALKEALA. Karjalan Tykistörykmentin Kilta. Kolmas lisätty painos. Lappeenranta 1984.

KAUPPI, ULLA-RIITTA: Haminan linnoituksen ruotsalainen kausi, 1722 – 1742. Historian proseminaariesitelmä. Helsingin yliopisto 1987.

KEEP, JOHN L. H.: Soldiers of the tsar: army and society in Russia 1462-1874. Oxford 1985.

KEITH, J.: Journal du général J. Keith pendant la guerre en Finlande 1741 – 1743. Utgifven af Aug. J.

Hjelt. Helsingfors 1886.

KINNUNEN, SULO: Lappeenranta varuskuntakaupunkina. Aliupseeri 2/1960.

KIVINEN, OLLI: Lappeenrannan ja Lauritsalan yleiskaava. Arkkitehti 1–2/1957.

KIVINEN, OLLI: Lappeenrannan yleiskaava. Arkkitehti 1–2/1957

KLINKOTT, MANFRED: Die Backsteinbaukunst der Berliner Schule. Von K.F.Schinkel bis Ausgang des Jahrhunderts. Die Bauverke und Kunstdenkmale von Berlin. Beihäft 15. Berlin 1988.

KNAPAS, RAINER: Fästningsbyggnad och stadsarkitektur i Gamla Finland vid 1700-talets slut. Utdrag ur "Perspektiv på östra Finlands historia". Historicus scriftserie 1. Helsingfors 1971.

KNAPAS, RAINER: Militärarkitekturen i Gamla Finland 1743 – 1808. Lisensiaattityö. Helsingin yliopiston taidehistorian laitos 1981.

KNAPAS, RAINER: Vanhan Suomen kaupungit 1743–1809 ja Linnoitusten rakentaminen ja sotilasarkkitehtuuri 1721–1808. Teoksessa ars, Suomen taide 2. s. 156–196. Keuruu 1988.

KNAPAS, RAINER: Lappeenrannan linnoitus. Rakennushistoria ja säilyneet rakennukset. Alustava selvitys. Etelä-Karjalan museon julkaisut n:o 1. Lappeenranta 1976.

Komitébetänkande n:o 1/1888 angående uppställning af finsk kavalleri.

KORKIAKANGAS O.: Kaarle XII:n kenttäarmeijan huolto sotaretkillä vuosina 1700 – 1701 mannereurooppalaisten huoltojärjestelmien näkökulmasta. Historiallisia tutkimuksia 89. Helsinki 1974.

KOSKIMIES, AIRI & RAFAEL: Suomen lotta. Katsaus lottajärjestön toimintaan. Helsinki 1964.

KRONLUND, JARL: Suomen puolustuslaitos 1918–1939. Puolustusvoimien rauhan ajan historia. Sotatieteen laitoksen julkaisuja XXIV. Sotahistorian toimisto. Porvoo 1988.

KRONLUND, JARL: Suomen puolustuslaitos 1918–1939. Puolustusvoimien rauhan ajan historia. Sotatieteen laitoksen julkaisuja XXIV. Sotahistorian toimisto. Porvoo 1988.

KUUSANMÄKI, JUSSI: Den finska garnisonsstaden 1809–1917. Några aspekter. Teoksessa Artéus, Gunnar & Selén, Kari (Toim.): Den Nordiska garnisonsstaden. Suomen Historiallinen Seura. Historiallinen arkisto 92. Helsinki 1988.

KÜTTNER, JURI: Viborgs guvernements atlas och dess tillkomst. Finskt Museum 1987. Helsinfors 1987.

LAAKSONEN, LASSE & IMMONEN, OLLI: Lappeenrannan linnoitus. Arkeologinen tutkimuskaivaus vuosina 1985 ja 1986. Raportti kaivaustöiden päättyessä. Museovirasto. Rakennushistorian osasto 1986.

LAINE, PEKKA: Tarkk'ampujien puukasarmit 1881. Selvityksen kopio museoviraston rakennushistorian osaston kirjastossa. Selvitys vuodelta 1981.

LANGEBEK, JAKOB: En dansk rejsendes skildring af Finland i det 18 århundrede. Toim. Julius Clausen. Förhandlingar och Uppsatser 6. Skrifter utgiven av SLSiF 20.

Lappalainen, Jussi T.: Punakaartin sota I. Punaisen Suomen historia 1918. Helsinki 1981.

LAPPALAINEN, JUSSI T.: Från garnisonstad till skogsgarnison. Det finska garnisonssamhället under 250 år. Teoksessa Artéus, Gunnar & Selén, Kari (Toim.): Den Nordiska garnisonsstaden. Suomen Historiallinen Seura. Historiallinen arkisto 92. Helsinki 1988.

LAPPALAINEN, JUSSI, T. Punakaartin sota 1–2. Helsinki 1981.

LAPPALAINEN, JUSSI T.: Saarijärven reservikomppania v. 1883–1899. Teoksessa Saarijärven kirja. Toim. Mauno Jokipii. JKKY:n kotiseutusarja n:o 1. Pieksamäki 1963.

Lappeenrannan Reserviupseerikerho 1957: Lappeenrannan Reserviupseerikerho 1927–1957. Lappeenranta 1957.

LAPPO, OSMO: Kanta-aliupseerikoulun lisärakennus. Arkkitehti 1–2/1961.

LASKOVSKI, P. : Materialy dlja istorii inzenergono iskusstvo v rossii I–III sekä kuvaliite. Sankt-Petersburg 1858–1865.

LEHIKOINEN, LAILA: Lappeenrannan kadunnimet. Etelä-Karjalan museon julkaisusarja n:o 9. Lappeenranta 1982.

LEHTONEN, TIMO: Lappeenrannan sotilaskirkot. Aaamun koitto n:o 18/1986

LEVENHAUPT, ADAM: Karl XII:s officerare. Biografiska anteckningar. Stockholm 1920.

LILIUS, HENRIK: Arkkitehtuurin historian tutkimusmenetelmistä. Arkkitehti 6/1976.

LILIUS, HENRIK: Der Pekkatori in Raahe. Studier über einen eckverschlossenen Platz und seine Gebäudetypen. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 67. Helsinki 1967.

LILIUS, HENRIK: Joensuu 1848–1890. Erään suomalaisen puukaupungin vaiheita. II painos. Joensuu 1984.

LILIUS, HENRIK: Suomalainen puukaupunki. Rungstedt Kyst 1985.

LILIUS, HENRIK: Kaupunkirakentaminen 1617–1856. Suomen kaupunkilaitoksen historia I. Vantaa 1982.

LILIUS, HENRIK: Kaupunkirakennustaide 1800-luvun jälkipuoliskolla. Teoksessa Ars Suomen taide 4. Keuruu 1989.

LILIUS, HENRIK: Arkkitehtuurin historia rakentamisen historiana. Näkökohtia arkkitehtuurihistoriallisesta synteesistä. Arkkitehti 4/1980.

LILIUS, HENRIK: Joensuun kaupunki 1848–1890. Erään suomalaisen puukaupungin vaiheita. I painos. Joensuu 1972.

LINDH, A.: Lyhykäinen kertomus Lappeenrannasta. Helsinki 1885

LOPATIN, V. C.: (Toim.) A. V. Suvorov. Pisma. Moskva 1986.

Lukemisia Suomen sotamiehille 1897/6: Kuopion pataljoona Wierumäen leirillä v. 1897. Helsinki 1897.

Lukemisia Suomen sotamiehille 1896/1: Muistoja Krasnoje-Selon leiriltä vuonna 1895. Helsinki 1896.

Lukemisia Suomen sotamiehille 1900/6. Kertomus Suomen Rakuunarykmentin ensi ajoilta. Kirj. nimimerkki J. K. Helsinki 1901.

Lukemisia Suomen sotamiehille 1895/6: 1885 vuoden työkomennuskunta Lappeenrannan leirillä. Helsinki 1895.

Lukemisiä Suomen sotamiehille 1899/6: Muistiinpanoja Oulun pataljoonan leiriltä Krasnoje Selossa vuonna 1899. Helsinki 1899.

LÄNSMAN, SEPPO: Kuljetukset ja kuljetusten johtaminen Suomen sodassa vv. 1941–1944. Suomen Sotatieteellisen Seuran julkaisuja n:o 9. Mikkeli 1969.

MIELO, MERJA: Suomen rakuunarykmentti ja Lappeenranta 1889–1901. Tampereen yliopisto. Suomen historian pro gradu-tutkielma 1982.

MIETTINEN, OLAVI: Lappeenranta – Saimaan portti. Aliupseeri 2/1960.

Militie expeditionens berättelse 1888–1890. Helsingfors 1891.

Militie-Expeditionens berättelse 1877–1881. Helsingfors 1882.

Militie-Expeditionens berättelse 1891–1893. Helsingfors 1894.

Militieexpeditionens berättelse 1885–1887. Helsingfors 1888.

Militieexpeditionens berättelse 1882–1884. Helsingfors 1885.

MUNTHE, LUDVIG W:SON: Kungl. Fortifikationens historia III:2. Stockholm 1911.

MUNTHE, LUDVIG W:SON: Kungl. Fortifikationens historia VI:2. Stockholm 1919.

MURTO, T. G.: Lappeenranta 300 vuotta kaupunkina. Lappeenranta 1949.

MURTO, T. G.: Lappeen pitäjän historia II. Vuodesta 1784 nykypäiviin. Lappeenranta 1929.

MÄKINEN, EIJA-HILKKA & VUORINEN, AIMO: Ryöppysuihkuja ja vuoriastuntaa. Lappeenrannan kylpylän tarina. Lappeenranta 1984.

nieminen, suojeluskunnan historia. LPR 1985

NIEMINEN, SAUL: Nää rannat rakkaat synnyinmaan. Lappeenrannan suojeluskunta 1917–1944. Lappeenranta 1985.

NIITEMAA, VILHO: Suomen ratsuväen historia. I osa. Mikkeli 1979.

Niitä näitä Itä-Suomesta. Kirjoittanut nimimerkki J.S. Helsinki 1875.

OnEGOV, SERGEI: Tipovoe i povtornoe stroitelstvo v Rossii v XVII–XIX vekah. Moskva 1984.

PAASONEN, AINO: Äänettömyyden toinen puoli. Unkarilais-suomalainen sukutarina. Helsinki 1989.

PAULAHARJU, JYRI: Tykistökoulu 1918–1983. Julk. Tykistökoulu Niinisalo. Kuopio 1982.

PETTERSSON, LARS: Haminan kaksoisristikirkkojen problematiikkaa. Suomalainen tiedeakatemia, esitelmät ja pöytäkirjat. Helsinki 1959.

POHJANPÄÄ, HEIKKI: Uudenmaan rakuunarykmentti. Uudenmaan rakuunapataljoona 1917–1968. Lappeenranta 1968.

POHJOLAN-PIRHONEN, HELGE: Olavinlinnan historialliset vaiheet. Savonlinna 1973.

POLVINEN, TUOMO: Rysslands militära planer i Finland. Finlands ofärdsår 1899–1917. Stockholm 1963.

Pravila o slunb b lager pod gorodom Vilmanstrandom 1913. Helsingfors 1913.

Pravila o slunb b lager pod gorodom Vilmanstrandom 1912. Helsingfors 1912.

Pravila o slunb b lager pod gorodom Vilmanstrandom 1908. Helsingfors 1908.

Pravila o slunb b lager pod gorodom Vilmanstrandom 1914. Helsingfors 1914.

Päiväkäsky Suomen sotaväelle n:o 25/1889.

Päällystöopiston esittely. Päällystöopiston esittely vierailijoille. Päällystöopiston komentotoimisto, Lappeenranta. Päiväämätön moniste.

Rakennustekniikka 2/1970. Nimimerkki E.L.: Sebastian Gripenbergistä.

RAKUUNAN KÄSIKIRJA: Rakuunan käsikirja. Yhteenvetoja rakuunan käyttäytymisestä, oikeuksista ja velvollisuuksista. Lappeenranta 1932.

RANTA, RAIMO: Viipurin komendanttikunta 1710–1721. Valtaus, hallinto ja oikeudenhoito. Historiallisia Tutkimuksia 141. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1987.

RANTA, RAIMO: Lappeenrannan kaupungin historia 1743 – 1811. Kolmas nide. Lappeenranta 1980.

RANTA, RAIMO: Lappeenrannan kaupungin historia 1743 – 1811. Toinen nide. Lappeenranta 1978.

RAUANHEIMO, U.V.: Rauhanaikaisen tykistön perustaminen. Teoksessa Suomen tykistökoulu. Kenttätykistömmen alkuvaiheet. Tykistökoulun historiaa vuosina 1918–1957. Suomen tykistökoulun 1918 upseerikokelaskurssien valtuuskunta. Pieksamäki 1957.

RAUANHEIMO, U. V.: Venäläiset joukot Suomessa maailmansodan 1914–18 aikana; niiden yleisryhmitykset ja toimintasuunnitelmat. Helsinki 1950.

REKOLA, KAUKO: Vuosien 1812–1830 värvätyn suomalaisen sotaväen univormu. Sotamuseo IV. Helsinki 1951.

REKOLA, KAUKO: Pohjalainen sotilas Ruotsin-ajalla. Suomalaisen sotilaspuvun historiaa 17. ja 18. vuosisadalla. Teoksessa Jouko IV. Pohjois- Pohjalaisen osakunnan kotiseutujulkaisu. Oulu 1947.

REKOLA, KAUKO: Suomalainen sotilaspäähine venäjänvallan aikana. Sotamuseo III. Helsinki 1950.

RIIKONEN, REINO: Haminan ympyräkaupunki. Teoksessa Paloposki, Toivo J.: Suomen historia 4. Espoo 1986.

RINGBOM, ÅSA: Societetshusen i storfurstendömet Finland. Suomen muinaimuistoyhdistyksen aikakauskirja 92. Helsingfors 1988.

ROOS, JOHN E.: Finska regementen. Teoksessa Svenska armén genom tiderna. Malmö 1949.

RYYNÄNEN, IRMA: Viisi vuosikymmentä sotilaskotityötä Lappeenrannassa. Lappeenranta 1968.

RÄSÄNEN, RIITTA: (Räsänen R. 1989) Lappeenrantalainen tapakulttuuri. Teoksessa Lappeenrannan kaupungin historia 1917–1966. Jyväskylä 1989.

RÄSÄNEN, MATTI: Lappeenrannan muuttuva miljöö. Teoksessa Lappeenrannan kaupungin historia 1917–1966. Toinen nide. Jyväskylä 1989.

SAARINEN, EERO-EETU: Ensimmäiset asevelvolliset reservimiehet. Lammin, Urjalan ja Saarijärven reservikomppaniat 1883–99. Helsinki 1967.

de SAINT-PIERRE, BERNARDIN: Observations sur la Finlande mois d'auost 1763. Toim. Yrjö Hirn. Bernardin de Saint-Pierre och Finland. Förh. o. Upps. 19. Skrifter utgiven af SLSiF 73.

SALOHEIMO, VEIJO: Pohjois-Karjalan historia III. Joensuu 1980.

SALOHEIMO, VEIJO: Savo suurvallan valjaissa. Jyväskylä 1990.

von SCHULTS, GEORG: Briefe eines baltischen Idealisten an seine Mutter 1833–1875. Gestaltet von Johannes Werner. Leipzig.

SCHWALM, HANSJÖRG: Militärbauten. Von der anfängen bis zur Infrastuktur der Bundeswehr. Hamburg 1982.

SEITKARI, OLAVI: Sotilaallisia organisointikysymyksiä Krimin sodan jälkeen vv. 1856–1858. Historiallinen arkisto XLIV. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1938.

SILVO, E.: Kanta-aliupseerikoulun vaiheet. Teoksessa Jalkaväen vuosikirja 1963–1964. Mikkeli 1963.

SINERMA, MARTTI: Adolf Ehrnrooth sodan ja rauhan näyttämöllä. Helsinki 1981.

SINISALO, JARKKO: Carl Ludvig Engel sotilasrakennusten arkkitehtina. Teoksessa (näyttelyluettelo) Carl Ludvig Engel 1778–1840. Helsinki 1990.

SINISALO, ANTERO: Olavinlinnan rakentamisen vaiheet suuresta Pohjan sodasta nykypäiviin. Savonlinna 1986.

SJÖSTRAND, WILHELM: Grunddragen av den militära undervisningens uppkomst- och utvecklingshistoria i Sverige till år 1792. Uppsala 1941.

Sotaasiain toimituskunnan kertomus 1897–1899. Helsinki 1900.

Sotaasiain toimituskunnan kertomus 1900–1903. Helsinki 1904.

Sotaasiain-toimituskunnan kertomus 1894–1896. Helsinki 1897.

SPECKLE, DANIEL: Architectura von Festungen. Strassburg 1608.

STEINER, DIETMAR: Architektur in Wien. (Red., Texte und Daten Dietmar Steiner). 2. Auflage. Wien 1988.

STENIUS, BIRGITTA: Tavastehus slott som fästning och fängelse. Byggnadsverksamheten under 1700- och 1800-talen. Helsinki 1973.

STORCH, HEINRICH: Materialen zum kenntniss sdes Russischen Reichs. Erster Band. Riga 1796.

STURM, LEONHARD CHRISTOPH: Architectura militaris hypothetico-ecletica oder Grundliche Anleitung zu der Kriegs-Baukunst. Nürnberg 1736.

SUHONEN, PEKKA: Piirteitä Haminan asemakaavahistoriasta. Teoksessa Olli Kivinen: Haminan keskustan asemakaava. Helsinki 1965.

SUISKI, V. K.: Andrei Saharov. Leningrad 1989.
Svensk biografisk lexikon. Band 24. Stockholm 1982–1984.

SUVINIEMI, JUKKA: Lappeenrannan varuskunnan ja kasarmialueen rakentamisvaiheesta. Sotilasaikakauslehti 1972.

SVT XVI: Suomenmaan virallinen tilasto. XVI. Yleisten rakennusten ylihallituksen kertomukset 1888-1913.

SYRJÖ, VELI-MATTI: Lappeen kihlakunnan historia II. Helsinki 1985.

TALVIO, PAAVO: Vuosien 1919–1939 joukko-osastoliput. Lippuhistoriallinen katsaus. Sotahistoriallinen aikauskirja 3. Sotahistoriallisen seuran ja sotatieteen laitoksen julkaisuja. Helsinki 1984.

TASIHIN JUHANI: Lappeenranna ortodoksinen puupyhättö ja siihen liittyvä ajoitusproblematiikka. Eripainos Suomen museo 1982.

Teknillinen aikakauslehti 3/1925.

TERVASMÄKI, VILHO: Puolustushallinto sodan ja rauhan aikana 1939–1978. Puolustusministeriön historia II. Sotatieteen laitoksen julkaisuja XVII. Hämeenlinna 1978.

TERÄ, MARTTI V. & TERVASMÄKI. VILHO: Puolustushallinnon perustamis- ja rakentamisvuodet 1918–1939. Puolustusministeriön historia I. Sotatieteen laitoksen julkaisuja XIII. Helsinki 1973.

TIILI, KAUKO & KONNO, ALF: Kenttätykistörykmentti 2:sta Karjalan tykistörykmenttiin 1918–1958. Lappeenranta 1961.

TOIVANEN, PEKKA: Lappeenrannan kaupungin historia 1649-1743. Ensimmäinen nide. Lappeenranta 1979.

TOIVANEN, PEKKA: Kaakkoisraja ja sen linnoitukset. Etelä-Karjalan museon julkaisusarja no. 7. Lappeenranta 1980.

TOIVANEN, PEKKA: Artikkelit Vuosi 1918 Lappeenrannassa, Kaupungin alue ja kaupungin rakentaminen ja Kaavoitusta ja kaupunkikuvaa. Teoksessa Lappeenrannan kaupungin historia 1917–1966. Ensimmäinen nide. Jyväskylä 1988.

TOIVANEN, PEKKA: Artikkelit Sotavuodet Lappeenrannassa ja lappeenrantalaiset sodassa, Lappeenrannan rakennustaidetta ja Lappeenrannan varuskunta. Teoksessa Lappeenrannan kaupungin historia 1917–1966. Toinen nide. Jyväskylä 1989.
TOLSTOI, LEO: Anna Karenina. Ensimmäinen nide. Helsinki 1978. Alkuperäisteos v. 1875–1877.

TUOMPO, V.E. & NURMIO, H. & KOPIO, L. & PALMROTH, R.W.: Suomen puolustusvoimat. I. armeija. Toimittanut Felix Jonasson. Porvoo 1930.

VASARA, ERKKI: Suomen ratsastusurheilun historia. Suomen Ratsastajainliitto. Helsinki 1987.

VILJO, EEVA MAIJA: Theodor Höijer. En arkitekt under den moderna storstadsarkitekturens genombrottstid i Finland från 1870 till sekelskiftet. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 88. Helsinki 1985.

VILJO, EEVA MAIJA: Viaporin linnoitusportit. Ruotsalaisajan rakennustaiteellinen suunnittelu. Taidehistorian lisensiaatintutkimus. Helsingin yliopisto 1974.

VILJO, EEVA MAIJA: Kaupungistuvan yhteiskunnan rakennustaide. Teoksessa Ars Suomen taide 4. Keuruu 1989.

WICHMANN, V.K.E.: Uudenmaan rakuunarykmentin historia. Lyhentäen suomentaneet Eero Virkkunen ja Osmo Tiililä. Porvoo 1927.

WIRILANDER, KAARLO: Suomen upseeristo 1700-luvulla. Historiallisia tutkimuksia XXXIV. Helsinki 1950.

WÄRE, RITVA: Arkkitehtuuri vuosisadan vaihteessa. Teoksessa Ars Suomen taide 4. Keuruu 1989.

YLÖNEN, AULIKKI: Lappeen kihlakunnan historia I. Lappeenranta 1976.

ÅBERG, URHO: Sebastian Gripenberg. Teknillinen aikauslehti 3/1925.

ÖHMAN, G.: Hevostappioita ja menetyksiä vv. 1939–40 ja 1941–44 sodissa. Suomen Eläinlääkärilehti 1948,

ÖHMAN, G.: Hevostappioita ja menetyksiä vv. 1939–40 ja 1941–44 sodissa. Suomen Eläinlääkärilehti 1948.

ÖHQUIST, HARALD: Talvisota minun näkökulmastani. Porvoo 1949.